

С.Я. Фурса
Є.І. Фурса

НОТАРІАТ В УКРАЇНІ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Серія виходить з 1998 року

**С.Я. ФУРСА
Є.І. ФУРСА**

НОТАРІАТ В УКРАЇНІ ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Навчальний посібник

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

**КИЇВ
"А.С.К."
2001**

Автори:

С.Я. Фурса — гл. 1-3; гл. 4 §1-4, 6-8; гл. 5; гл. 6 §5 (у співавторстві з Фурсою Є.І.), гл. 7; гл. 8 §1-2; гл. 9-10; гл. 11 §1-2, 5-10; гл. 12 §2-8; гл. 14, 16; *Матеріали до практичних занять та самостійної роботи (у співавторстві з Фурсою Є.І.)*.

Є.І. Фурса — гл. 4 §5, гл. 6 §5 (у співавторстві з Фурсою С.Я.), §6; гл. 8 §3; гл. 11 §3, 4; гл. 12 §1; гл. 13 §1 (у співавторстві з Фурсою С.Я.); §2; гл. 15; *Матеріали до практичних занять та самостійної роботи (у співавторстві з Фурсою С.Я.)*; *Алгоритм розв'язання ситуаційних задач щодо видачі свідоцтва про право на спадщину*.

Рецензенти:

Шевченко Я.М. — д-р юрид. наук, проф., акад. Академії прав. наук України, засл. діяч науки і техніки України;

Дзера О.В. — д-р юрид. наук, проф., акад. АН Вищ. шк. України;

Штефан М.Й. — д-р юрид. наук, проф., акад. Академії прав. наук України, засл. діяч науки і техніки України.

Фурса С.Я., Фурса Є.І.

Ф 95 Нотаріат в Україні. Теорія і практика: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К.: А.С.К., 2001. — 976 с. — (Сер. "Економіка. Фінанси. Право").

ISBN 966-539-310-3

У посібнику розглянуто теоретичні основи нотаріальної науки: дано аналіз чинного законодавства про нотаріат, питань удосконалення нотаріальної діяльності та нові напрямки нотаріальної практики, висвітлено погляд на теоретичну модель нотаріального процесу та нотаріальні правовідносини. Вміщено практикум для практичних та семінарських занять: проблемні питання, перелік спеціальної та наукової літератури до кожної теми, ситуаційні задачі, схеми, таблиці, алгоритм спадкування та розв'язання ситуаційних задач з спадкових правовідносин, необхідні нормативні акти у додатках.

Навчальний посібник розраховано на поглиблене вивчення студентами курсу "Нотаріат в Україні", підвищення кваліфікації нотаріусів, практичне застосування викладених в ньому положень в нотаріальну практику, на науковий інтерес викладачів, аспірантів, магістрів, осіб, які вправі вчити нотаріальні дії.

Трипільський університет
ім. Василя Стефанива

ББК 67.9(4УКР)310я73+67.310я73

НАУКОВА БІБЛОТЕКА

ISBN 966-539-310-3

Фурса, Є.І. Фурса, 2001.

© П.С. Починок, художнє оформлення, 2001.
"С.К.", 2001.

64 06 9 9

ПЕРЕДМОВА

Проголошений Конституцією принцип верховенства права надає можливість та зобов'язує вчених переосмислити чинне законодавство про нотаріат і нотаріальну практику з метою вдосконалення процедури охорони і захисту прав громадян, юридичних осіб та держави в нотаріальному процесі. У зв'язку з цим автори поставили перед собою завдання – комплексно дослідити вплив конституційних принципів на проблему охорони і захисту прав фізичних і юридичних осіб у нотаріальному порядку.

У нотаріальному процесі реалізуються норми різних галузей права та при цьому може виникати потреба розгляду можливої їх трансформації в тих чи інших конкретних правовідносинах, можуть встановлюватись їх суперечності тощо. Проаналізувати такі ситуації та дати їм відповідну правову оцінку мають вчені, щоб певним чином вплинути на вдосконалення та розвиток законодавства та Закону України “Про нотаріат” зокрема. Тому нова редакція навчального посібника “Нотаріат в Україні. Теорія і практика” має спонукати науковців теоретично обґрунтовувати внесення змін до чинного законодавства з метою найширших гарантій прав осіб, які потребують особливої уваги, а саме юридично необізнаних громадян.

Без створення і розвитку науки про нотаріат, яка зможе відповідати не тільки існуючим суспільним відносинам, а й буде прогнозувати та запроваджувати нові напрямки діяльності нотаріусів з захисту прав та охоронюваних законом інтересів громадян, юридичних осіб та держави, робота нотаріуса буде одноманітною і не зможе задовольнити потреби розвитку цивільних відносин.

Автори хотіли б звернути увагу читачів не лише на позитивні аспекти професії нотаріуса, а й підкреслити її

творчий характер та значну відповідальність. При цьому існуючі проблеми сучасного нотаріату не тільки констатуються, а й пропонуються можливі варіанти їх вирішення. Для цього авторами зроблена спроба синтезувати своє розуміння змісту і функцій нотаріальної діяльності із вимогами законодавства, яким керуються нотаріуси при вчиненні нотаріальних дій.

Полеміка, запропонована на сторінках книги, має звернути увагу на те, що діяльність нотаріусів не завжди однозначно сприймається науковцями, а в деяких випадках вона законодавцем трактується досить вузько, що йде не на користь її розвитку. Отже, книга розрахована на вдумливого та зацікавленого читача.

Методика викладення змісту книги обрана такою, щоб читач не сприймав інформацію як аксіому, яка не потребує доведення. Йому пропонується дійти самому відповідних висновків, які робляться авторами. Це надасть можливість читачам отримувати необхідні відомості в простій, логічній та аргументованій формі, а фахівцям, в разі їх незгоди з остаточним висновком, знайти джерела хибної думки авторів та запропонувати свої погляди на проблемні питання.

Намагання зробити книгу цікавою для сприйняття як практичними працівниками, так і студентами визначило її зміст. Автори вдячні вченим України, Росії, Канади, працівникам Міністерства юстиції України, нотаріусам, студентам за позитивні відгуки на перші книги "Нотаріат в Україні" та керівництву видавництва "А.С.К." за пропозицію щодо видання нового навчального посібника. Це спонукало до подальшої праці над новою книгою "Нотаріат в Україні. Теорія і практика".

*Кандидат юридичних наук,
доцент факультету
міжнародного права та
порівняльного правознавства
Української академії
зовнішньої торгівлі,
проректор з науки та
міжнародних зв'язків*

С. Я. Фурса

ЧАСТИНА ПЕРША

Теоретичні основи нотаріату в Україні

Глава 1

ДЕРЖАВНА НОТАРІАЛЬНА ФУНКЦІЯ

1.1. Правова концепція нотаріальної діяльності щодо охорони прав громадян, юридичних осіб та держави

Метою цієї глави є незвичне завдання абстрагуватись від традиційного, загальноприйнятого порядку розглядати відповідну діяльність крізь призму минулого, досягнення останніх років або через запозичення найавторитетніших думок іноземних теоретиків права. Автор ставить собі за мету на рівні макрофункції досягти правильного сприйняття діяльності нотаріусів у загальній системі права. При цьому головним визначальним фактором пошуку ставиться завдання задоволення потреб суспільства, окремих його суб'єктів, а не загальноприйнята обов'язковість вчинення нотаріальних проваджень. Такий погляд зумовлюється ч. 2 ст. 3 Конституції України, а саме – права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Отже, загальним принципом побудови правової системи держави має стати прерогатива прав та охоронюваних законом інтересів окремих суб'єктів над державними або корпоративними інтересами.

Такий ліберальний принцип має викликати суттєву корективу не тільки в наступній нормотворчій діяльності по втіленню конституційних принципів в галузеве законодавство, а, безумовно, вплинути на практику, організаційну струк-

туру та функціональні повноваження органів держави. Говорячи про функції державних органів на рівні наукового дослідження, неможливо їх трактувати лише за тими повноваженнями, які в них існують на сьогодні або апіорі запозичувати досвід іноземних країн. Практика запозичення окремих блоків нормативних актів інших країн, що стосуються окремих інститутів, призводить до розбіжностей у термінології та неузгодженості при регламентації правовідносин у різних галузях права. Неможливо пересаджувати рослини без узгодження кліматичних особливостей регіонів, аналогічно не слід вважати реальним запозичення окремих інститутів права різних країн до нашої правової системи без узгодження цих питань з менталітетом народу, його правосвідомістю і, безумовно, життєвим рівнем тощо. Тому саме науковому підходу до нотаріальної функції автор надає перевагу перед прагматичним запозиченням міжнародної провідної практики.

Теоретичне обґрунтування нотаріальної функції дозволить перейти від загальних теоретичних положень до правильної регламентації та регулювання конкретних правовідносин, що виникають в нотаріальній практиці.

Однак для правильного сприйняття місця нотаріальної функції в правовій структурі держави необхідно враховувати існуючі функціональні повноваження інших органів і визначити головні, властиві лише нотаріальному процесуальному порядку функції.

Будь-яка правова держава, законодавчо закріплюючи права і свободи за тими чи іншими суб'єктами права, має забезпечити відповідні юридичні гарантії належного їх здійснення, їх охорони і захисту – це аксіома, яка не потребує доведення. Але, як свідчить судова практика, на шляху здійснення прав можуть виникати певні перепони, які за своєю суттю можуть і не мати ні ознак злочину, ні “прямого” правопорушення¹. Тому в системі юридичних гарантій прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб важлива роль має належати цивільно-правовому захисту, за допомогою якого повинні досягатися відновлення порушених майнових прав або особистих інтересів, попередження і припи-

¹ Тут і далі за текстом автор застосовує поняття “пряме правопорушення”, яке за змістом визначається як протидія у реалізації чітко встановлених законом прав особи. Але більш докладно це поняття буде розглядатись у наступному параграфі.

нення дій, що порушують або здатні порушити права й інтереси заінтересованих осіб, усунути спірність права тощо. При цьому застосоване автором поняття “захист” у сучасному законодавстві України вживається в багатьох нормах і слід звернути увагу, що в різних нормах це поняття має суттєві відмінності за змістом.

Так, за ст. 6 Цивільного кодексу України (надалі ЦК) захист цивільних прав здійснюється в усталеному порядку судом, арбітражем або третейським судом, товарицькими судами, профспілковими та іншими громадськими організаціями, а у випадках, окремо передбачених законом, захист цивільних прав здійснюється в адміністративному порядку. Тобто ці органи можна визначити правозахисними. Але при зверненні до норм цивільного процесуального законодавства, а саме, зі ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (надалі ЦПК) впливає, що завданнями цивільного судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави шляхом всебічного розгляду та вирішення цивільних справ у повній відповідності з чинним законодавством. Тобто, Цивільним кодексом суду надається правозахисна функція, а Цивільним процесуальним кодексом – правоохоронна¹.

Необхідно звернути увагу, що у вищенаведеному переліку нотаріат, органи прокуратури, міліція України не згадуються, однак, враховуючи положення, що прокуратура, міліція належать до правоохоронних органів, то й нотаріат можна віднести до правоохоронного органу. А саме законодавством віднесені до правоохоронних органів: органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи й установи виконання покарань, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції². Цим визначенням підкреслюється можливість віднести органи, що застосовують право, до правоохоронних і одночасно відокремлюють-

¹ Хоча в Цивільному процесуальному кодексі застосовується також поняття “захист прав” (ст. 4 ЦПК України), однак є можливість констатувати загальну неврівноваженість у застосуванні цих юридичних понять.

² Закон України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” № 3781-ХІІ від 23.12.93 р.

ся особливості правоохоронної функції. Оскільки нотаріусом, безумовно, має застосовуватись закон, то є можливість віднести нотаріат до правоохоронних органів.

Досить цікавою для правильного розуміння авторської позиції є також вимога Закону України “Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини”, в якій передбачається, що для виконання обов’язків уповноважений, поряд з умовами громадянства України, віку 40 років, володіння державною мовою, високими моральними якостями та іншими, повинен мати досвід правозахисної діяльності¹. Але ні в цьому документі, ні в інших, в яких застосовується поняття “правозахисник” або “правозахисна діяльність”², немає визначення поняття “правозахисна діяльність” та характерних йому правових ознак, а також органів, що здійснюють таку діяльність, та ознак, за якими відповідну діяльність можна ідентифікувати як таку. При цьому для реального застосування такої вимоги Закону необхідно її конкретизувати та визначити певні ознаки правозахисної діяльності. Слід враховувати також, що такого самостійного завдання автор перед собою не висуває, а лише робить спробу визначити окремі критерії для розмежування правоохоронної та правозахисної функцій, і на підставі цього визначити властиві нотаріату правові функції в загальній системі права.

Підбиваючи підсумок, слід сказати, що як критерії оцінки функціональних повноважень мають застосовуватись такі поняття, як правоохорона, правозахист та правозастосування. Але юридична термінологія в різних нормативних актах не дає можливості визначити принципи розмежування повноважень для окремих державних органів. Це положення є підставою для тривалої теоретичної полеміки науковців з приводу тлумачення понять “правовий захист” та “правова охорона”³.

¹ Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1998. – № 20. – Ст. 99.

² Пункт 11 указу Президента України “Про заснування відзнаки Президента України «Орден князя Ярослава Мудрого»” № 766/95 від 23.08.95 р. (із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 662/98 від 19.06.98); Постанова Верховної Ради України “Про рекомендації учасників парламентських слухань щодо реалізації в Україні Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок»” № 298/95-ВР від 12.07.95 р. та інші.

³ Цивільне право України. Книга перша / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 520.

У переважній більшості юридичних джерел з цивільного права, що побачили світ останнім часом в Україні, охорона функція пов'язується із захисною. А саме, чинність охоронної функції забезпечує захист порушених суб'єктивних майнових і особистих прав¹. Але, крім зв'язку між цими категоріями, який не викликає сумніву у всіх авторів, в літературі висловлені різні підходи до можливості та необхідності розмежування цих понять².

У сучасній українській і російській правовій літературі можна знайти досить різні висловлювання стосовно співвідношення захисту й охорони прав, головні з яких вже були проаналізовані вченими-цивілістами³. Але правову позицію деяких авторів, на наш погляд, необхідно відокремити і додатково дослідити. Так, однозначно неможливо погодитись з позицією деяких російських цивілістів, які при розгляді захисту головне місце відводять нормі права⁴. Помилковість такої позиції стане зрозумілою, якщо розглянути правовий простір як площину, на якій за тисячоліття розвитку права так і не вдалось провести пряму лінію, яка б відмежовувала правомірну поведінку від неправомірної. Досі існують прогалини в законодавстві, правовідносини в яких мають невизначений характер. Тому саме на юридично обізнаних осіб державою покладається обов'язок розгляду спірних правовідносин, по правомірному застосуванню норм права, вдосконаленню законодавства відповідно до розвитку суспільних відносин тощо.

Досить цікавою є запропонована в юридичній літературі концепція, згідно з якою під охороною права слід розуміти зведення суб'єктивного права до рівня законної вимоги та забезпечення з боку держави відповідного ставлення до цього

¹ Боброва Д.В. Функції та принципи цивільного права: В кн.: Цивільне право України. Книга перша. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 16.; Боброва Д.В. Предмет, метод функції цивільного права.: В кн.: Цивільне право. – К., 1995. – С. 10.

² Цивільне право України. Книга перша. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 275–278, 519–524; Кожухарь А.Н. Право на судебную защиту в исковом производстве. – Кишинев, 1989. – С. 5–12.

³ Цивільне право. Книга перша / За ред. Дзери О.В., Кузнецової Н.С. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 251–274, 519–564.

⁴ Гражданское право / Под ред. Т.И. Илларионовой, Б.М. Гонгалло, В.А. Плетнева. – М., 1998. – С. 53–57.

права як до вимоги держави¹. Однак, автори цієї правової позиції передбачають її дію лише на випадок закріплених в законі прав. Крім того, перехід від охорони права до захисту вони вбачають через юридичні гарантії, але поняття гарантія асоціюється із забезпеченням виконання, а не із захистом.

Цивілісти також пропонують розрізнити особливості захисту права власності² і захисту особистих немайнових прав³, однак такі особливості на запропоновану автором концепцію не будуть здійснювати впливу, і наводяться вони для більш повного висвітлення можливих критеріїв оцінки захисту й охорони прав громадян та юридичних осіб.

Автор погоджується з тими вченими, які проводять межу між охороною та захистом через момент настання правопорушення. Час настання правопорушення як критерій розмежування охорони і захисту має глибоке як наукове, так і практичне значення, оскільки захист як конкретна юридично вагома дія може вимірюватись і реально застосовуватись лише з початком правопорушення. До звернення до суду його існування може розглядатись як правоохоронна функція, оскільки в цьому випадку йдеться лише про потенційну можливість застосування захисту. В той час діяльність нотаріату розпочинається при реалізації суб'єктами своїх безспірних прав в цивільних правовідносинах, а тому ця функція за запропонованою градацією належить до правоохоронної. Діяльність нотаріальних органів також пов'язана із випадками виникнення правопорушення. Якщо особа добровільно не виконує власних зобов'язань, то може мати місце правозахисна функція нотаріату, яка реалізується через вчинення виконавчих написів, протестів векселів тощо.

З цієї концепції випливає, що всі дії до моменту правопорушення є охоронними за змістом та спрямованістю і навпаки. Саме з моментом правопорушення пов'язується можливість звернення до суду за захистом в цивільному

¹ Тертышников В.И., Тертышников Р.В. Формы защиты и осуществления субъективных прав граждан, иностранных граждан, лиц без гражданства и юридических лиц. – Харьков: Консум, 1999. – С. 4.

² Цивільне право. Книга перша / За ред. Дзери О.В., Кузнецової Н.С. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 519–564.

³ Там же. – С. 251–274.

процесі, яке конкретизується в ст. 4 ЦПК: усяка особа має право звернутися до суду за захистом порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу, тобто постфактум. На цій підставі є можливість відокремити суд від інших юрисдикційних органів, діяльність якого узагальнюється в поняття “захист”, тобто він починає діяти після настання вищезазначених юридичних фактів.

Слід підкреслити, що суду як державному органу надається надзвичайно важливе місце в правовій системі країни – право судити. За ст. 124 Конституції України, юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Але, говорячи про нотаріат як орган держави, навіть враховуючи положення щодо обов'язковості нотаріального посвідчення деяких угод, а не всіх, слід розуміти основну спрямованість цього положення як намагання держави надати правовідносинам однозначності та достовірності, а через це – стабільності за допомогою особливої процедури їх фіксації.

Спробуємо розглянути деякі концептуальні підходи та основні пропозиції окремих авторів, що стосуються функцій нотаріату. Погляди українських теоретиків нотаріату на його функції відрізняються за глибиною поставлених питань. Так, Л.К. Радзівська і С.Г. Пасічник під завданням нотаріату розуміють забезпечення захисту та охорони власності, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, сприяння у зміцненні законності та правопорядку, попередження правопорушень.¹ Отже, така позиція авторів повністю відповідає їх переконаності в належності нотаріату до адміністративних органів².

Стосовно позиції В.В. Комарова та В.В. Баранкової, які визначають такі функції нотаріату, як забезпечення безспірності та доказової сили документів, законності та надання правової допомоги особам, які звернулись за вчиненням нотаріальних дій, то вона відтворює думку цих вчених про

¹ Радзівська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 9.

² Там же. – С. 15. У цьому визначенні застосовуються розглядувані нами поняття охорони і захисту, але їх адресація безпосередньо до власності, на наш погляд, не зовсім коректна. Нотаріатом забезпечується регламентація прав та обов'язків на власність, а не самостійної правової категорії – власності.

належність нотаріального процесу до цивільного процесуального права¹.

Тобто ці дві позиції авторів свідчать про різне ставлення до нотаріату і нотаріального процесу, а також до місця нотаріату в правовій системі України. Це додатково свідчить про необхідність кваліфікації функцій нотаріату в державі з метою визначення його загальних, а, можливо, й лише йому властивих, специфічних завдань. Як бачимо, сучасні теоретичні джерела, присвячені діяльності нотаріату, в основному виходять з практики нотаріальної діяльності або визначають функції нотаріату залежно від того місця в правовій системі України, куди вони відносять нотаріат.

Оскільки автор нотаріат відносить до правоохоронних та правозахисних органів залежно від виконуваних ним функцій, то вважається необхідним відокремити основні функції нотаріату залежно від виконуваної ним задачі – охорони або захисту прав.

Так, на думку автора, **основною функцією нотаріату при здійсненні правоохоронної функції є регулювання нотаріусом прав на стадії їх реалізації.** До цього висновку можна дійти, аналізуючи ч. 1 та 2 ст. 3 ЦК, з яких випливає, що Цивільний кодекс та інші нормативні акти регулюють майнові й особисті немайнові відносини. Оскільки нотаріус, застосовуючи норми матеріального і процесуального права, впливає на правовідносини з метою надання їм визначеного законом змісту, то фактично встановлюється ще один критерій правової діяльності – **праворегулююча функція нотаріату.** Саме на нотаріуса покладається виконання державного завдання сприяти громадянам у правильному, юридично грамотному здійсненні їх прав. Якщо уявити чинну правову систему, то вона асоціюється в автора із лабіринтом, в якому юридично необізнаній особі важко знайти шляхи для правильного, законного волевиявлення без надійного провідника – нотаріуса.

Тому однозначно погодитись із думкою вчених В.В. Комарова та В.В. Баранкової щодо віднесення нотаріату до інституту превентивного правосуддя неможливо, хоча це поняття є справедливим, коли бажання клієнтів суперечить

¹ Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотариат и нотариальный процесс. – Харьков: Консум, 1999. – С. 57, 58, 65.

закону. Дійсно, нотаріат має сприяти попередженню правопорушень, не допускати порушень закону тощо. Але основна роль нотаріату має стосуватись більшості осіб, що звертаються за вчиненням нотаріальних дій, тобто бути більш ширшою, ніж превентивне правосуддя. Це положення впливає з того припущення, що в Україні більшість громадян порядні люди і тому їх та їхнє волевиявлення не потрібно "судити", а необхідно спрямовувати їхнє бажання у визначені законодавством межі.

Виходячи із загальної презумпції ст. 5 Закону України "Про нотаріат", необхідно вважати, що особа, яка звернулась до нотаріуса без адвоката, потребує юридичної допомоги. Тому, щоб юридичні гарантії закону почали діяти, нотаріусу необхідно роз'яснити їх сутність, інакше норми закону можуть стати негативними для однієї із сторін угоди. Наприклад, проаналізуємо ст. 22 Закону України "Про авторське право і суміжні права". Якщо при передачі твору образотворчого мистецтва у власність іншій особі автор не поступиться своїми майновими авторськими правами, то він має право вимагати доступу до цього твору з метою його використання для відтворення (виготовлення примірників, слайдів, карток, переробок тощо) за умови, що це не зачіпає необгрунтовано законних прав та інтересів власника твору образотворчого мистецтва. Власник не може відмовити автору в доступі до твору без достатніх підстав. Отже, при посвідченні такої угоди нотаріус має повідомити про цю важливу обставину автора й особливо покупця для з'ясування дійсних намірів сторін та відображення їх в договорі. Інакше закон надає переваги у правовідносинах автору та не враховує можливого бажання покупця мати повні майнові права на твір образотворчого мистецтва.

Отже, однією із функцій нотаріату є визначення дійсних намірів сторін шляхом повідомлення їх про зміст правовідносин, що виникають на підставі посвідчуваної угоди.

Із змісту ст. 4 ЦК України впливає, що цивільні права й обов'язки виникають: з угод, передбачених законом, а також із угод, хоч і не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать, а також висновок, що останнє положення потребує глибоких знань норм права в дії, які не властиві юридично необізнаним громадянам. Отже, особі,

яка посвідчуватиме угоду, потребується асоціативне і логічне мислення. Крім того, закон зобов'язує нотаріуса досягти об'єктивності в охороні прав та законних інтересів сторін угоди, а також заінтересованих осіб.

Головним висновком з вищевикладеного матеріалу є положення про те, що при здійсненні своєї діяльності нотаріус реально може і фактично повинен виходити за межі, визначені законом, коли цього потребує волевиявлення сторін, а відмова у вчиненні нотаріального провадження може бути зумовлена лише суперечністю інтересів клієнта із нормами законодавства.

Необхідно визначити конкретних осіб або органи, які можуть діяти в межах аналогії закону. Нині деякі автори надають таку можливість правозастосовним органам¹. Але погодитись із таким сміливим висновком неможливо, оскільки до правозастосовних органів, як зазначалося раніше, належить досить велика група суб'єктів, серед яких необхідно виділити такі, діяльність яких у межах, визначених законом, може призвести до репресій. Більшість правозастосовних органів мають діяти у суворій відповідності з нормами права, оскільки аналогія із законом також являє собою неосяжний простір, який поступово досліджується практиками та теоретиками і регламентується нормотворчими органами. Але простір "прогалин в законодавстві" або "аналогії із законом" досі теоретиками права достатньо не досліджувався як самостійна категорія, а тому реально визначити конкретні межі такого простору в наш час однозначно неможливо. Тому загальновідома аксіома "що не заборонено – все дозволено" має особливе правове значення для нотаріуса, оскільки йому необхідно це положення конкретизувати у будь-яких правових ситуаціях.

Враховуючи, що в Цивільному кодексі прямо передбачено випадки, коли нотаріусом можуть вчинятись відповідні нотаріальні дії або коли вчинення таких дій є обов'язковим², таке положення викликає необхідність визначити правовий або процесуальний зміст цієї діяльності. На наш погляд, у випадках, коли вчинення нотаріальних дій є обов'язковим,

¹ Гарнопольська О.М. Поняття терміна "прогалина" в праві: загальна характеристика // Адвокат. – №3. – 1999. – С. 23–26.

² Ст. 47, 118, 539, 541 ЦК та інші.

нотаріусу надаються повноваження не тільки надати правовідносинам визначеної законом форми або констатувати відсутність суперечностей їх із законом, а й по можливості визначити права та обов'язки суб'єктів правовідносин на кожному можливому етапі їх здійснення до повного виконання сторонами умов угоди.

Отже, нотаріальні органи – це чи не єдині суб'єкти, які належать до правозастосовних, праворегулюючих та правоохоронних органів і мають право діяти в межах аналогії із законом, коли виконують правоохоронну функцію. Ще одним висновком з вищенаведеного полемічного аналізу є положення про те, що нотаріат виділяється як орган, який має право аналізувати вимоги закону і робити висновки щодо можливості або неможливості застосувати аналогію із законом для виконання покладених на нього правоохоронних функцій і реалізації волевиявлення громадян.

Таким чином, нотаріату властива правоаналізуюча функція. Нотаріус має право визначати межі дозволеної поведінки в тих правовідносинах, що врегульовані законом, а також, коли така регулятивна функція надає можливість для декількох альтернативних варіантів правової поведінки, які не мають прямої заборони закону і не порушують прав інших суб'єктів, а крім того, коли, навіть, такі правовідносини не мають аналогів.

Отже, при охороні прав громадян та юридичних осіб роль нотаріату значна і відповідальна, й аналогів його діяльності у виконанні цієї ролі немає, оскільки в адміністративному порядку можуть охоронятись лише визначені законом права та інтереси осіб.

Праворегулятивна ж функція нотаріату встановлює, що нотаріус може визначити в договорі певні межі прав та обов'язків суб'єктів правовідносин при імперативній формі регулювання їх в законі у повній відповідності з дійсними намірами сторін¹. У свою чергу, загальне поняття “праворегулятивна функція” складається із встановлення прав (правовстановлююча функція) та обов'язків суб'єктів правовідносин, а також відповідності між цими елементами правовідносин. Це пояснюється тим, що за умовами договорів виника-

¹ Фурса С.Я. Правова концепція нотаріальної діяльності щодо охорони прав громадян// Право України. – №6. – 2000. – С. 100–104.

ють права та обов'язки суб'єктів правовідносин, які не можуть не збігатися за обсягом та часом настання. Тобто в нотаріальному процесі має регламентуватися конкретний час виникнення права вимоги, з якого в майбутньому може рахуватися строк позовної давності тощо. Так, при посвідченні договору купівлі-продажу квартири може бути зазначена умова про її звільнення і визначений термін. Тому безспірне право покупця вимагати звільнення квартири настає лише у разі невиконання свого обов'язку продавцем після сплину терміну, передбаченого в договорі.

1.2. Функції нотаріату щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів громадян, юридичних осіб та держави

У цьому параграфі автор ставить собі за мету розкрити правову концепцію діяльності нотаріату не тільки як правоохоронного органу, а й як правозахисного. Так, в теорії цивільного процесу науковці розглядають нотаріат як несудову форму захисту прав та охоронюваних законом інтересів громадян, юридичних осіб та держави¹. Але, безумовно, для визначення об'єктивних меж нотаріальної діяльності необхідно визначити її головні напрямки та функцію нотаріату у правовому просторі при захисті прав та охоронюваних законом інтересів громадян, юридичних осіб та держави. Крім того, належність нотаріату України до правозахисних органів також неможливо вважати достатньо встановленою без визначення основних її функцій.

Отже, для відповідних висновків потребується проведення порівняльного аналізу правозахисної функції нотаріату як з позицій поглядів цивілістів (із врахуванням вимог цивільного права, оскільки останнє визначає правові основи нотаріальної діяльності), так і з позицій процесуалістів, оскільки нотаріальна діяльність передбачає певну процедуру вчинення нотаріальних проваджень. Якщо вважати матеріальне право статичною нормою, то як в цивільному, так і в нотаріальному процесах норми матеріального права мають простежуватись у динаміці. Безсумнівно, для правильного

¹ Цивільне процесуальне право / За ред. В.В. Комарова. – Харків: Право, 1999. – С. 526-527.

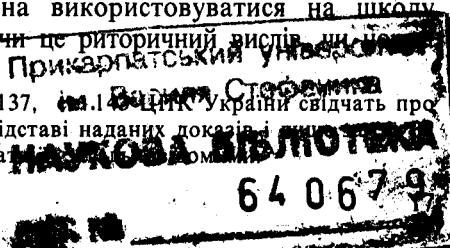
розуміння авторської думки будуть аналізуватися основні погляди теоретиків як цивільного, так і нотаріального процесів.

За ст. 6 ЦК України, захист цивільних прав здійснюється в установленому порядку судом, арбітражем або третейським судом і зокрема шляхом визнання цих прав. Цей спосіб захисту цивільних прав можна вважати ширшим відносно інших способів, що передбачені даною нормою, оскільки спочатку необхідно визнати право за особою, а лише потім вирішувати питання про відновлення становища, яке існувало до порушення її права, компенсації моральної шкоди тощо. Так, на думку автора, дієслово "визнання" не є коректним і не може застосовуватися у питаннях діяльності суду та інших правозахисних органів, оскільки визнання права не відтворює змісту процесуальних правовідносин як у судовому, так і в інших юрисдикційних процесах.

Фактично в судочинстві здійснюється встановлення прав і обов'язків та юридичних фактів, на що й спрямована доказова діяльність суб'єктів, що беруть участь у справі¹. Навіть визнання стороною в суді фактів, якими інша сторона обгрунтовує свої вимоги або заперечення, не є для суду обов'язковими. Суд може вважати визнаний факт встановленим, коли у нього не виникає сумніву в тому, що визнання відповідає дійсним обставинам справи, не порушує будь-яких прав і законних інтересів і не зроблено під впливом обману, насильства, погрози, помилки або з метою приховання істини (ст. 40 ЦПК України). Аналогічна діяльність здійснюється також в нотаріальному процесі, але різниця між ними має полягати в характері діяльності, і саме в тому, які види доказів мають право розглядати ті чи інші органи.

Розглянемо лише один з аспектів доказування, а саме, необхідність заздалегідь забезпечувати докази. Так, згідно з Конституцією України (ч. 3 ст. 13) – власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Але чи це риторичний вислів чи дійсно

¹ Ч. 1 ст. 30, п. 4, 5 ч. 1 ст. 137, ст. 140 ЦПК України свідчать про встановлення обставин на підставі наданих доказів і ч. 1 ст. 40 ЦПК України суд може визнати факт встановленим.

прямої дії Основного закону України? На наш погляд, таке тлумачення не повністю розкриває зміст обов'язків власника, оскільки не передбачає вимоги про законність набуття права власності і необхідності вжиття заходів до охорони власності, наприклад, в разі потреби доводити власне право, а саме, коли виникають спірні ситуації тощо. В цьому випадку необхідно передбачати, що набуття права власності повинно супроводжуватись відповідним документальним підтвердженням законності процесу переходу права власності від одного суб'єкта правовідносин до іншого. В широкому розумінні будь-який процес виникнення права власності має здійснюватись із забезпеченням документального підтвердження законності набуття такого права. І про це має дбати тільки власник.

Принцип презумпції невинуватості власника у випадках, коли його вина не доведена в кримінальному процесі, не може поширюватись за аналогією на цивільні правовідносини. Це положення є можливість підтвердити випадками: коли на об'єкт власності претендують два або більше суб'єктів; коли при неможливості довести факт законного зведення будівлі остання має вважатись самовільно збудованою з усіма негативними наслідками тощо. Але автором не пропонується постійно здійснювати перевірку у всіх власників підстав набуття відповідних прав, у цьому контексті лише пропонується визначити цей аспект як один із напрямків відповідної пропаганди законотворчого способу життя, а, може, й як обов'язок власника, що має впливати із норм Цивільного кодексу України.

У разі чіткого визначення прав і обов'язків у нотаріальному процесі має зникнути значна кількість судових справ, в яких захист цивільних прав здійснюється шляхом їх визнання (ст. 6 ЦК України). Обов'язок щодо охорони права має покладатись лише на власника, а не на інших осіб, як це зараз існує. Тобто в тих випадках, коли право громадянина потребує доведення, покласти на відповідача обов'язок щодо участі в процесі або інші зобов'язання не зовсім коректно, якщо ця особа не здійснила пряме правопорушення. Так, у порядку окремого провадження (глава 38 ЦПК України) передбачена спеціальна процедура відновлення прав на втрачений цінний папір на пред'явника, встановлення факту володіння будівлею на праві приватної влас-

ності¹. В широкому ж розумінні будь-яка особа має визнавати права іншої, якщо ці права, по-перше, визначені в законі або в договорі, а, по-друге, не викликають сумніву, тобто з точки зору юридичного процесу можуть бути доведені за допомогою прямих, визначених в законі доказів, тобто безспірних.

Крім того, цей аспект безпосередньо пов'язаний і впливає із правоохоронної нотаріальної функції, яка визначає законний перехід права власності і має забезпечувати документальне оформлення цього процесу. Отже, нотаріальна процедура має гарантувати сторонам загальноприйнятті безспірні докази виникнення нового права власності, в тому числі навіть інтелектуальної тощо. Так, у п. 11 ст. 38 Закону України "Про нотаріат" передбачено посвідчення безспірного факту – часу пред'явлення документа, тобто таким шляхом автор може забезпечити встановлення юридичного факту – авторства. З цим фактом в майбутньому пов'язується виникнення, зміна або припинення можливих цивільних правовідносин, і цей факт безперечно свідчить про право власності на твір, винахід тощо. В цьому контексті автор має на увазі, що при правильному розумінні і здійсненні нотаріальної діяльності на етапі правореалізації вона може стати не тільки гарантом правоохорони або превентивного правосуддя, а й серйозним "конкурентом" судочинства, оскільки може забезпечити права громадян юридичною вірогідністю та доказовою силою. Так, за ч. 4 ст. 40, ст. 29 ЦПК України факти, які мають бути стверджені нотаріально посвідченими документами, ніякими іншими засобами доказування не можуть бути підтверджені.

Нотаріус же через свою компетенцію може визнавати права громадян, які звертаються до нього за вчиненням нотаріальних проваджень лише в тому випадку, коли такі права однозначно можуть бути встановлені ним за допомогою безспірних доказів.

Останнім часом в суспільстві багато уваги приділяється також питанням щодо самих прав, що потребують захисту. Тому не зайвим буде розглянути питання про можливість нотаріуса виходити за межі, визначені законом, при

¹ Фурса С.Я. Окреме провадження як складова частина цивільного процесу. Практикум. – К.: Вілбор, 1998. – С. 77.

здійсненні захисту прав громадян та юридичних осіб, виходячи із аналогічної діяльності суду, який також здійснює правозахисну функцію. Для характеристики функцій суду в юридичній літературі застосовується поняття “праворозуміння”. Суд у звичайному судочинстві зв’язаний як Конституцією України, так і іншим законодавством. У правовій системі, побудованій на статутному праві, суд не може не бути зв’язаний законом. Інакше це повинно було б привести до фактичної бездіяльності статутного права і змішування ролі суду і законодавця. Дотримуючись закону, суд повинен тлумачити й застосовувати його відповідно до змісту Конституції України. Але остання не наділяє при цьому суди у звичайному судочинстві правом визнати – відповідно до свого праворозуміння – протиконституційність закону, що належить до спірних правовідносин у конкретній справі. Разом з тим, коли існує будь-яка альтернатива застосуванню даного акта, суд на свій розсуд повинен вибрати з них і застосувати в конкретній справі ті, які узгоджуються з буквою і змістом Конституції України¹.

Абсолютно погоджуючись із думкою Л.П. Чубаря також і стосовно того, що роз’яснення Верховного Суду України з питань судової практики не повинні бути обов’язковими для суду, автор вважає за доцільне розкрити це положення при застосуванні його до діяльності нотаріату при захисті прав громадян і юридичних осіб.

Якщо вважати проголошені автором думки щодо можливості і необхідності правоаналізу як повноважень нотаріуса при здійсненні правоохоронної функції доведеними², то при захисті прав громадян і юридичних осіб правозахисна функція, на думку автора, може належати лише суду.

Так, для підтвердження цієї авторської концепції необхідно проаналізувати функцію нотаріату в процесі захисту прав. Для цього приймемо її за невідоме і розглянемо розподіл повноважень нотаріусів, виходячи із чинних норм

¹ Чубар Л.П. Судовий захист основних прав громадян у загальному і конституційному судочинстві // Науково-практична конференція. Інститут адвокатури при Київському університеті ім. Т. Шевченка. Механізми захисту прав і свобод людини в Україні. 11-12 червня 1999 року. – К., 1999. – С. 52-57.

² Фурса С.Я. Правова концепція нотаріальної діяльності щодо охорони прав громадян // Право України. – №6. – 2000. – С.100-104.

законодавства, та будемо враховувати проекти кодексів і сучасну юридичну теорію і практику. Останнє положення має особливе значення, оскільки на шляху правової перебудови країни, а саме відповідно до ч. 2 ст. 124 Конституції України, юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Звідси мав би випливати висновок, що діяльність стосовно захисту прав громадян, юридичних осіб та державних інтересів в разі їх порушення або оспорювання має абсолютну підвідомчість суду. Але видатні процесуалісти професори М.Й. Штефан¹, Є.Г. Пушкар², В.В. Комаров та інші³ зумовлюють право на пред'явлення позову і підвідомчість справ суду з наявністю спору про право. Беручи за основу запропоновану концепцію, хоча лише уточнити, що в деяких видах проваджень цивільного судочинства відсутній спір про правосуб'єктивне (окреме) провадження, але існують спірні обставини, що зумовлюють розгляд справ за інших підстав. Так, в окремому провадженні розглядаються інші за характером справи і в них встановлюється наявність або відсутність юридичних фактів.

Останній аспект надав автору можливість дійти висновку про необхідність відокремлення трьох можливих видів спорів, що підвідомчі суду: 1) спір про факт; 2) спір про право; 3) спір про обов'язки. Цей висновок не має безпосереднього впливу на нотаріальний процес, а в теорії цивільного процесу це питання тільки винесено на дискусію⁴. Але ця теоретична формула може і повинна знайти своє відображення також в нотаріальному процесі.

Тут автор має на увазі, що нотаріальний процес повинен відрізнятися відсутністю спору щодо всіх трьох вищезазначених аспектів, а саме: для можливості захисту прав осіб в нотаріальному процесі, сам факт, право особи та обов'язки не повинні викликати сумніву у нотаріуса. Отже, нотаріальний процес на стадії захисту прав повинен бути абсолютно безспірним.

¹ Штефан М.Й. Цивільний процес. – К.: ІнЮре, 1997. – С. 289.

² Пушкар Е.Г. Конституционное право на судебную защиту. – Львов, 1982. – С. 77–90.

³ Див. Радченко П.І. в кн.: Цивільне процесуальне право України / За ред. В.В. Комарова. – Харків, 1999. – С. 155–169.

⁴ Фурса С.Я. Окреме провадження в цивільному процесі України. – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1999. – С. 37–39.

Припустимо, що один із трьох аспектів не буде встановлений нотаріусом, який вчиняє виконавчий напис, або він діятиме за аналогією із законом або правом. У цьому випадку для зупинення дій виконавчої служби особі необхідно буде оскаржувати необґрунтованість дій нотаріуса на підставі порушення саме ним прав кредитора. Така необґрунтованість нотаріальної діяльності в майбутньому може стати підставою не тільки для оскарження дій нотаріуса, а й призвести до пред'явлення позову до нього, оскільки саме ним будуть вчинені дії, що не є безспірними. Це спричинить те, що безпосереднім правопорушником можна буде визнати нотаріуса.

Автором раніше підкреслювалось, що при укладенні угод нотаріусу необхідно намагатись викладати зміст договору таким чином, щоб умови договору були зрозумілими, чіткими та не давали можливості їх двозначно трактувати¹. Отже, якщо ця умова буде дотримуватися, то при невиконанні умов договору однією із сторін на стадії вчинення виконавчих написів існуватиме безспірне правопорушення. Доцільність розгляду такої правової ситуації в судовому порядку сумнівна, і така цивільна справа не повинна бути предметом судової юрисдикції. Це положення підкреслює ст. 2 ЦПК України, що визначає завдання цивільного судочинства як охорону прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави шляхом всебічного розгляду та вирішення цивільних справ відповідно до чинного законодавства. Тобто, за наявних обставин труднощів у вирішенні правової ситуації не буде, що ж тоді суд буде всебічно розглядати та вирішувати, якщо всі питання зрозуміло та чітко визначені в умовах договору? Тому в п. 7 ст. 3 Закону України "Про виконавче провадження"² передбачається, що виконавчі написи нотаріусів є підставою для виконання державною виконавчою службою.

З іншого боку, проектом ЦПК передбачається спеціальне провадження – наказне, яке за своєю суттю є аналогічним провадженню щодо вчинення виконавчих написів у нотаріальному процесі. Тобто воно не передбачає судового

¹ Фурса С.Я., Фурса Є.І. Нотаріат в Україні. Особлива частина. – К.: Вентурі, 1999. – С. 220.

² Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. – № 24. – ст. 207 (із змінами, внесеними згідно із Законом № 783-XIV від 30.06.99 р.)

розгляду у звичному порядку, в ньому правопорушення презумується з:

- ◆ невиконання умов нотаріально посвідченої угоди;
- ◆ невиконання умов угоди, оформленої письмово;
- ◆ протесту векселя у неплатежі, неакцепті або недатуванні акцепта, вчинених нотаріусом тощо¹.

У цьому випадку пропонується віднести до компетенції суду питання, що сьогодні входять до повноважень нотаріусів, але фактично це може призвести до виконання одних і тих самих функцій двома органами, тобто до альтернативної підвідомчості.

Таким чином, пропонується віднести для “вирішення” судом в багатьох випадках безспірні справи, які сьогодні не характерні для суду, і передбачити новий процесуальний порядок їх вирішення – наказне провадження. За наявності у суду владних повноважень, яких не мають нотаріуси, така пропозиція є доцільною та обґрунтованою. Це можна пояснити тим, що в разі оспорювання дій нотаріуса при вчиненні ним нотаріального провадження щодо виконавчого напису справа має бути розглянута судом по суті.

Крім того, судовий наказ як і виконавчий напис пропонується видавати лише за доказами, наданими однією стороною – “стягувачем” (так пропонується називати особу, яка звернулась за видачею судового наказу), а заперечення проти вчинення виконавчого напису взагалі в нотаріальному порядку розглянуті не можуть бути, оскільки це виходить за межі компетенції нотаріусів і може суперечити принципу безспірності нотаріального процесу. Але порядок видачі судового наказу характеризується тим, що передбачає процесуальні заходи захисту прав “боржника” – процесуальний строк для подання заяви про скасування судового наказу. Проте в нотаріальному порядку така можливість на сьогодні відсутня, оскільки нотаріальний процес повинен бути безспірним. На сьогодні ж існує лише цивільний процесуальний порядок оскарження неправомірно вчинених дій нотаріусом, який за своєю суттю не відповідає змістові функції щодо захисту прав “боржника”, оскільки презумується скарга на дії нотаріуса, а не на факт необґрунтованості або неправомірності вимог стягу-

¹ Доцільно в цьому разі суду також розглядати питання пред’явлення чеків до платежу і посвідчення неоплати чеків.

вача. Тому заперечення проти виконавчого напису, як і вся справа, надалі може розглядатись судом лише в контексті “правопорушення з боку нотаріуса”.

При вирішенні цього питання не слід нехтувати такими правовими гарантіями примусового виконання зобов'язань сторони, як забезпечення позову (зрозуміло, що цей захід повинен бути включений до наказного провадження), вжиття заходів до розшуку відповідача тощо. Тобто певні об'єктивні переваги у суду при видачі судового наказу існують, а поширення їх на нотаріальну діяльність суттєво змінить правовий статус нотаріуса, призведе до змішування компетенцій нотаріальних і судових органів. Для забезпечення діяльності нотаріальних органів держава повинна буде наділити нотаріуса владними повноваженнями, що не є характерною рисою його правового статусу.

На підставі вищенаведеного автором пропонується функцію захисту прав фізичних та юридичних осіб передати в майбутньому на розгляд судових органів в порядку наказного провадження, а до функцій нотаріусів віднести лише констатацію невиконання однією із сторін своїх обов'язків.

Ця пропозиція також впливає із певної можливої заінтересованості нотаріусів у тих випадках, коли при складанні проекту договору умови угоди були ним викладені нечітко або були допущені двозначності при їх викладенні, що може в майбутньому спричинити особисту заінтересованість нотаріуса та стати підставою для невиконання зобов'язань. На думку автора, для більшої юридичної вірогідності виконавчих написів необхідно надавати право на їх вчинення тим нотаріусам, які не склали проекти угод. Хоча останнє положення деякою мірою суперечить авторській концепції єдності нотаріального процесу: від проекту угоди до виконання останньої її умови, таке положення надасть нотаріальному процесу більшої обґрунтованості і позбавить його від суб'єктивності¹.

¹ Хоч автор спеціально не займався вивченням наслідків вчинення виконавчих написів, але конкретна судова справа, в якій він брав участь як представник позивача, стала наслідком вчинення виконавчого напису при досить спірних правовідносинах і позивачем ставилось питання про визнання угоди недійсною через порушення умов ст. 57 ЦК України, що свідчить про випадки необґрунтованого вчинення виконавчих написів деякими нотаріусами.

Слід відзначити, що авторська концепція не стосується випадку встановлення фактів невиконання умов однією із сторін. Наприклад, коли за умовами угоди одна із сторін в певний час має надати решту платежу іншій стороні через нотаріуса і водночас отримати правовстановлюючі документи, то в цьому випадку нотаріусом має констатуватись факт відсутності платежу. Тобто, за прийнятою автором концепцією, такі випадки стосуються констатації факту, а не надання документам виконавчої сили.

Отже, пропонується розуміти можливість нотаріуса в майбутньому захищати лише окремий об'єкт – охоронюваний законом інтерес – шляхом безспірного встановлення фактів, зокрема, невиконання умов угоди. В разі ж потреби вжиття владних державних повноважень до невиконуючої своїх обов'язків сторони необхідно звертатись до суду.

Буде значною теоретичною помилкою вважати сучасну судову практику, коли такі справи розглядаються із значним порушенням процесуальних строків, суттєвою перевагою. Але цю ситуацію необхідно розглядати як тимчасову і ненормальну. При правильному застосуванні нових інститутів цивільного процесу, які передбачені проектом ЦПК, – наказного провадження, попереднього судового засідання та заочного судового рішення, а також в разі внесення позитивних змін у судоустрій України, в майбутньому правова ситуація в цивільному судочинстві неодмінно покращиться. Навіть сама процедура судового наказу для “безспірних справ” передбачає відсутність зайвих витрат часу.

Якщо виконавчий напис нотаріуса є підставою для виконання державній виконавчій службі, то дії нотаріуса можна розцінити як владні. Отже, автор вважає, що такі повноваження не характерні для нотаріуса, а тому провадження щодо вчинення виконавчих написів має бути віднесено до компетенції суду в межах наказного провадження.

Достатніми для порушення виконавчого провадження, за ст. 3 Закону України “Про виконавче провадження”, вважаються виконавчі написи та рішення суду, які мають однакову юридичну силу і підлягають виконанню. Таким чином, законодавчій владі при обговоренні проекту ЦПК, внесенні змін або прийнятті нового Закону України “Про

нотаріат” необхідно визначитись із питанням щодо підвідомчості справ, у яких вимоги кредитора базуються на письмових (нотаріально посвідчених) документах¹.

З останньої тези випливає, що новий Закон України “Про нотаріат” повинен враховувати норми Цивільного процесуального кодексу і узгоджуватися з ним. Крім того, у ст. 6 Цивільного кодексу серед правозахисних органів має знайти місце для нотаріату, оскільки це впливає з сучасної компетенції цього органу.

Викликає суттєве зауваження з правої точки зору також запропонована функція нотаріусів щодо забезпечення доказів (ст. 102 Закону України “Про нотаріат”) та її тлумачення науковцями. Фактично, забезпечення доказів, що відбувається до звернення до суду, можна визначити як охорону прав, а після звернення до суду – як захист прав фізичних та юридичних осіб.

Так, за цією нормою пропонується нотаріусам забезпечувати докази, необхідні для ведення справ в органах іноземних держав. Дії для забезпечення доказів провадяться відповідно до цивільного процесуального законодавства України.

З цього приводу В.В. Баранкова пропонує для розгляду в іноземному суді, третейському чи арбітражному суді, або взагалі в установі юстиції, адміністративному органі, фінансовому та інших іноземних органах, незалежно від характеру справи та стадії провадження, українським нотаріусам провадити допит свідків, оглядати письмові і речові докази, призначати експертизу². З такою концепцією однозначно погодитись неможливо.

¹ Сьогодні також можна констатувати, що процесуалісти поки що ніяк не відреагували на те, що процес виконання судових рішень вже відокремлений від діяльності суду. Отже, складається враження, що остаточний захист прав здійснює державна виконавча служба, хоча й на підставі “вказівки” суду, наділеного правом робити загальнообов’язкові “висновки”, а також на підставі інших виконавчих документів. Підпорядкованість державної виконавчої служби Міністерству юстиції та власний процесуальний порядок діяльності робить цю службу окремим, самостійним стосовно суду юрисдикційним державним органом, оскільки не тільки рішення суду можуть виконуватись у виконавчому провадженні. Це дає підстави також для уточнення функцій захисту, оскільки безпосередній примус до особи застосовується не судом і не органом, що входить до його структури.

² Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотариат и нотариальный процесс. – Харьков: Консум, 1999. – С. 232–234.

Нотаріус не може діяти у межах, спеціально передбачених для суддів, така аналогія з правом просто неможлива. Давайте продовжимо цю аналогію і надамо нотаріусу право виносити рішення по цивільних справах та вироки по кримінальних, отже, в цьому разі ми маємо правовий нонсенс. Тому не дарма у п. 179 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, і в Законі не передбачено ні змісту, ні меж повноважень нотаріуса щодо забезпечення доказів.

Пропозиція щодо допиту свідків як одного із способів забезпечення доказів, яким пропонується наділити нотаріуса, а саме – правом попереджати свідка про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, явно перевищує межі повноважень нотаріуса. Так, за ст. 178 Кримінального кодексу України¹ кримінальна відповідальність настає в разі дачі завідомо неправдивих показань при проведенні дізнання, попереднього слідства або в суді. Ці випадки абсолютно не стосуються допиту свідків нотаріусом, а тому вони є незаконними. Застосування за аналогією норм Кримінального кодексу до нотаріальних правовідносин неприпустиме.

Норми, які регулюють забезпечення доказів у порядку цивільного судочинства, не можуть поширюватись на нотаріусів, оскільки визначають процесуальну діяльність тільки суддів щодо забезпечення доказів. Тому норми, які б регулювали процесуальну діяльність нотаріусів щодо забезпечення доказів, повинні знайти своє відбиття в законодавстві про нотаріат².

На нашу думку, нотаріус може в разі легітимного звернення державного органу іноземної країни надавати ті документи, які знаходяться в його особистому архіві. Він також може засвідчувати особистий підпис особи, яка сама бажає зробити офіційну заяву (повідомлення) для органів іноземних країн, та має право передати таку заяву. Але всі ці дії мають здійснюватися відповідно до Закону України “Про нотаріат”, а не за аналогією із повноваженнями суду.

¹ Місцерозташування ст. 178 КК України, належить до глави VII “Злочини проти правосуддя”, додатково свідчить про неможливість нотаріуса діяти за аналогією із правовим статусом судді.

² Автор не погоджується із положенням ст. 102 Закону, оскільки, не маючи владних повноважень, нотаріус не зможе реально забезпечити докази, а також дублювання функцій суду, на наш погляд, є недоречним.

1.3. Нотаріальна процедура та правосвідомість

Враховуючи правозахисну та правоохоронну функції¹, які притаманні органам нотаріату, є можливість констатувати необхідність розробки властивого цим функціям спеціального процедурно-правового механізму. Наявність або відсутність саме відокремленої від інших процесуальних механізмів самостійної процедури свідчить про те чи інше місце нотаріального процесу в загальній системі права.

Покладені на нотаріат в Україні завдання мають вирішуватись відповідно до нотаріальної процедури, яка має забезпечити надання нотаріальним актам юридичної вірогідності. Отже, в найбільш спрощеному варіанті нотаріальна процедура – це загальні та спеціальні правила, які мають регламентуватись законом і дотримання яких є обов'язковим для осіб, уповноважених на вчинення нотаріальних дій.

Дія цього процедурного механізму має забезпечуватись узгодженням та самостійним співіснуванням таких його самостійних ознак, як *регулятивність*, *охоронність* та *правотворчість*.

Під **регулятивною функцією** процедури автор розуміє можливість та необхідність здійснення регулювання суспільних відносин у межах цієї процедури та за її допомогою.

Охоронність, на перший погляд, не викликає необхідності її роз'яснення, але стосовно нотаріальної процедури вона має конкретизуватись в охороні прав всіх суб'єктів правовідносин на кожному етапі або стадії нотаріального процесу, а також передбачити охорону інтересів суспільства та держави.

Можливість нотаріального процесу впливати на **правотворчість** – це, безумовно, необхідна та цілком виправдана функція нотаріальної процедури. В нотаріальному процесі реалізуються норми різних галузей права та при цьому може виникати потреба розгляду можливої їх трансформації в тих чи інших конкретних правовідносинах, можуть визначатися їх суперечності тощо. Результатом аналізу цих ситуацій може та повинна стати відповідна правова оцінка, яка певним чином впливатиме на вдосконалення та розвиток законодавства та Закону України “Про нотаріат” зокрема. Тобто загальна процедура прийняття нормативних актів не передбачає можливості для виступу окремих громадян або юридичних осіб як правотворчих суб'єктів.

¹ Фурса С.Я. Правова концепція нотаріальної діяльності щодо охорони прав громадян. // Право України. – 2000. – №6. – С. 100–104.

Однак неможливо не враховувати думок окремих авторів, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства. Так, реальність втілення в закон або інший нормативний акт, наприклад, окремої публікації одного автора, в засобах масової інформації має ефект ланцюгової реакції, який, безумовно, тією чи іншою мірою аналізується, впливає на правосвідомість і кінець кінцем на зміст нормативного акта, а, отже, на вдосконалення самої процедури. Таким чином, процедура має вплив не тільки на процес самовдосконалення, а й на загальний процес вдосконалення системи права.

При цьому, на думку автора, доцільно саму процедуру та організаційну форму її забезпечення розглядати не тільки спільно, а водночас і запроваджувати. Тому наявний на сьогодні проект Закону України "Про нотаріат", в якому регулюються питання організації нотаріальних органів та повноважень нотаріусів, вимоги до їх фахового рівня тощо, має узгоджуватись із самою процедурою вчинення ними процесуальних дій, а не навпаки. Тобто виникнення процедурних норм повинно бути синхронним та не може відставати у часі від тих правовідносин, реалізацію яких вони мають забезпечити. Це положення зумовлюється необхідністю чіткої регламентації та аналізу узгодженості всіх організаційних і процесуальних аспектів нотаріату, які закладаються в різні норми, але по суті є єдиними з точки зору їх необхідності одночасного застосування. Отже, в цьому випадку пропонується здійснювати розробку нормативно-правового акта, а саме нотаріально-процесуального кодексу, який би водночас регулював організаційні і процедурні питання, інакше це призведе до бездіяльності регулятивних чи охоронних норм, неможливості законної та практичної реалізації певних функцій, що покладаються на державних та приватних нотаріусів¹. Ці норми з точки зору змісту повинні бути узгоджені та взаємопов'язані.

¹ Подібну картину ми спостерігали при введенні Закону України "Про державну виконавчу службу", який по суті був відірваний від процедури, оскільки не існувало Закону України "Про виконавче провадження" і він не узгоджувався з нормами Цивільного процесуального кодексу, які досі функціонують поряд із введеним Законом України "Про виконавче провадження". Така форма правотворчості негативно сприймається як фахівцями, так і особами, на права яких впливає введення нових законів. Це призводить до неврівноваженості нормативних актів, невиконання вимог закону, нестабільності правової системи та інших негативних наслідків.

Так, говорячи про повноваження нотаріуса, ми маємо визначати межі його прав та обов'язків, виходячи із змісту нотаріальної процедури, керуючись при цьому демократичними принципами, проголошеними Конституцією України, а саме, гарантованими державою правами і свободами людини¹.

На жаль, останнім часом спостерігається намагання багатьох авторів законопроектів забезпечити ту чи іншу важливу, на їх думку, на певному етапі задачу шляхом внесення змін або прийняття нових законів, а не простежувати можливі шляхи та наслідки дії запропонованого закону. Так, говорячи про певну структуру, питання її оновлення і розвитку, неможливо розглядати лише ці аспекти відірвано від завдання, яке покладено на цю структуру – тобто забезпечення виконання функції в повному обсязі і з дотриманням процедурних вимог. Поширивши, за Конституцією України (ст. 124), функцію судової системи на всі правовідносини, що виникають у державі, законодавцем, на думку автора, не було врахована необхідність забезпечення суду відповідними змінами у його структурі. Це положення на практиці призводить до процедурних порушень – порушення процесуальних строків розгляду справ судом, штучного ускладнення в деяких випадках прав на звернення до суду тощо.

Юридична процедура може задовольнити потреби суспільства лише в тому випадку, коли вона буде доступною². При цьому доцільно визначити два аспекти для правильного сприйняття цього положення: перший полягає у доступності інформації про існування такої процедури, тобто спрямування інформації та водночас адекватне її сприйняття широким колом суб'єктів про переваги реалізації їх прав у нотаріальному порядку; а другий – це доступність реальних, фактичних процедур, яка залежить від простоти порядку звернення до нотаріального органу, надійності самого механізму даної процедури, поширення структури нотаріальних органів на всі території, де перебувають громадяни України, невелика вартість нотаріальних послуг, наявність досвідчених фахівців у нотаріальній сфері для забезпечення здійснення найскладніших процесів тощо.

¹ Частина 2 ст. 3 Конституції України.

² Фурса С.Я., Фурса Є.І. Нотаріат в Україні. Загальна частина. – К.: Вентурі, 1999. – С. 54.

Надійність нотаріальної процедури має гарантувати високий ступінь вірогідності настання бажаного і законного результату і обумовлена та залежить від багатьох факторів, серед яких можна виділити такі, як простота та раціональність, безперервність та відпрацьованість механізму. При розгляді останнього фактора, на думку автора, мають враховуватися історичний та часовий моменти функціонування нотаріальних органів як на території України, так і поза її межами. Отже, питання надійності має відіграти якщо не головну, то вирішальну роль при розробці тієї чи іншої процедурної моделі нотаріального процесу. Надійність, простота і раціональність мають впливати та визначати послідовність вчинення окремих нотаріальних проваджень.

Підбиваючи підсумок вищезазначеному, можна говорити про необхідність створення певної галузі знань, яка забезпечуватиме нотаріальну діяльність, її розвиток і вдосконалення. Наскільки будуть узгоджені потреби суспільства із процедурою здійснення нотаріальної діяльності, настільки будуть збігатися інтереси суспільства та нотаріату і остаточне місце цього органу в державі та в правовій системі України. Тобто перед постановкою завдань науці слід виходити не тільки і не стільки з історичного або практичного аспектів діяльності нотаріату, а від того місця, яке нотаріат має зайняти в державі сьогодні, та від реальної потреби сучасного суспільства саме в такому органі з урахуванням переваг та можливих і наявних недоліків, властивих цій процедурі сьогодні.

Як зазначалося раніше, необхідною для існування нотаріальних органів є доступна для широкого кола суб'єктів інформація про спеціальну процедуру, тобто нотаріальний порядок, який передбачений державою спеціально для правильної і законної реалізації особами їх прав. Саме такої, спрямованої на заінтересоване коло читачів, літератури в державі бракує. Є спеціальна, розрахована на фахівців, є реклама, спрямована на осіб, які шукають нотаріуса для посвідчення окремих угод, тощо.

Але коректної інформації про зміст нотаріальної діяльності, про всі процесуальні можливості та гарантії, що передбачені для осіб, які бажають посвідчити юридично важомі дії в нотаріальному порядку, немає. Отже, розраховувати в наш час на адекватне сприйняття широким колом

суб'єктів цивільних правовідносин переваг реалізації їхніх прав саме у нотаріальному порядку немає підстав.

На сьогодні правосвідомість більшості громадян перебуває у перехідному стані: від політичної концепції тоталітарного пригнічення людської особистості – до ідеї західноєвропейського індивідуалізму та його апогею – лібералізму, який ставить у центр світогляду людську особистість.

Для виправлення правосвідомості потребується спеціальна широка програма з юриспруденції, філософії та інших суспільних наук, розрахована не тільки на вдосконалення знань і навичок фахівців, а й на широкі верстви населення. Одним із напрямків такої програми може бути популяризація правомірної та водночас захищеної поведінки. Мається на увазі не лише думка фахівців з приводу тих чи інших правовідносин чи ситуацій, а й юридично грамотна порада, що має забезпечити досягнення бажаного результату для юридично необізнаних осіб.

Отже, потребується філософія права як нова наука, що здійснюватиме правовий зв'язок між загальною системою права та правосвідомістю людей. Наприклад, таку філософію права, без широкого застосування юридичних термінів, а лише в обмеженому і доцільному обсязі пропонує С.С. Алексеев¹.

Необхідно змістити акценти в юридичній літературі щодо можливості застосування державного примусу, висвітлювати негативність правової поведінки, яка пов'язана із правопорушенням. Так, роз'яснюючи обов'язковий характер нотаріального посвідчення окремих видів угод, необхідно акцентувати увагу на заінтересованості у цьому процесі кожного суб'єкта цивільних правовідносин. Сама суть нотаріального процесу – це визначений державою шлях правомірної поведінки законслухняного громадянина, якому за допомогою нотаріальних процесуальних засобів гарантується, по-перше, охорона його прав, а, по-друге, захист його прав у разі виникнення правопорушення. Обов'язок посвідчення юридично значущих подій в нотаріальному порядку має забезпечувати не права окремого громадянина, а інтереси обох сторін, що зумовлюється особистою неупередженістю нотаріуса, межами його відповідальності та іншими заходами.

Реклама правомірної поведінки вже з'явилася на телеекранах, коли пропонується не кидати сміття, заплатити за

¹ Алексеев С.С. Философия права. – М.: Норма, 1998.

газ тощо, однак, на наш погляд, це лише окремі аспекти правомірної поведінки.

Так, Конституцією України (ст. 68) визначено пріоритети правомірних стосунків у суспільстві, а саме, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, а якщо додати до цього інтереси суспільства та держави, то ця концепція правомірної поведінки й має бути предметом реклами, а не лише окремі ситуаційні її аспекти.

Коли у правосвідомості більшості населення сформується пріоритети правомірної поведінки і водночас необхідність надійної охорони власних прав, принцип диспозитивності нотаріального процесуального порядку зможе замінити вимогу закону щодо обов'язковості посвідчення в нотаріальному порядку найвагоміших юридичних обставин. Крім того, нотаріальна та судова інформація, що поширюється не тільки через засоби масової інформації, а й безпосередньо через громадян, має доводити необхідність та доцільність звернення до нотаріального порядку в усіх юридично вагомих випадках. А відсутність негативної інформації про наслідки діяльності того чи іншого державного органу¹ – це найкраща реклама для людей.

Таким чином, позиція багатьох вчених щодо необхідності розпочинати побудову правової держави із захисту і забезпечення прав людини² не викликає сумніву. Але цей процес має охопити весь комплекс суспільних відносин у державі і ґрунтуватися на надійному фундаменті – правосвідомості кожного суб'єкта держави. Правосвідомість має стати предметом самостійного дослідження, надійним зв'язком між загальною системою права та окремим суб'єктом суспільства. Безумовно, філософсько-правові концепції видатних вчених мають позитивно вплинути на розвиток суспільних наук³.

Отже, суспільні науки мають визначити загальний шлях перебудови суспільних відносин, а спеціальні – забезпечити надійне співвідношення об'єктивного і суб'єктивного пра-

¹ Тут мається на увазі як інститут державного, так і приватного нотаріату, оскільки вони виконують покладену на них та дозволену їм державну функцію.

² Загальна теорія держави і права / За ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 59.

³ Ильин И.А. Собр. соч. В 10-ти томах. – Т. 4. – М., 1993; Соловйов Е.Ю. И. Кант. Взаимодополнительность морали и права. – М., 1992; Нерсесянц В.С. Философия права. – М., 1997.

ва¹. В Україні вже піднімаються проблеми правового виховання юриста, тобто впливу на правосвідомість молоді. Оволодіння студентами юридичними науками – це основне завдання процесу навчання, але деякими науковцями правильно ставиться питання про необхідність надбання знань одночасно з моральними принципами суспільного життя², що повинно в майбутньому позитивно вплинути на правосвідомість фахівця.

Цікавим для порівняння є сприйняття нотаріального процесу громадянами Канади³. Так, суттєвою відмінністю законодавств України та Канади є те, що в українському законодавстві передбачені випадки, коли вчинення нотаріальних дій є обов'язковим і цей аспект неможливо не враховувати. Доки відповідне положення буде існувати в Цивільному кодексі України, доти держава, на думку автора, не може бути стороннім спостерігачем за розвитком нотаріату. Тобто цей аспект визначає ставлення до нотаріальної діяльності не як суто комерційної, або такої, діяльність якої може бути замінена іншим правоохоронним органом через пряму вказівку про це в законі. При цьому обов'язковість вчинення певної категорії нотаріальних проваджень по-різному сприймається як нотаріусами, так і громадянами.

Діяльність же нотаріату Квебеку (Канада) визначається як одна, а не єдина, з форм надання документам більшої юридичної вірогідності. З аналізу матеріалів щодо нотаріальної діяльності нотаріусів Квебеку є можливість зробити висновок, що канадський нотаріус може займатись поряд із нотаріальною діяльністю також і комерційною.

Структура нотаріальних органів Квебеку має досить значні відмінності від нотаріату України, оскільки вона ґрунтується в основному на вільному від державних установ статусі і

¹ Конституційне право України / За ред. В.Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка, 1999. – С. 4.

² Біленчук П.Д., Гвоздецький В.Д., Сливка С.С. Філософія права. – К.: Атіка, 1999. – С. 152–165.

³ Автор цієї статті виражає шире вдячність науковцям Канади за надані для аналізу матеріали щодо нотаріальної діяльності нотаріусів Квебеку, оскільки завжди інтересним є наукове порівняння переваг законодавства тієї чи іншої країни на шляху його вдосконалення. При цьому автор не вважає, що канадський нотаріат має суттєві переваги перед українським. У цьому випадку мається на увазі процес взаємозбагачення двох різних систем за рахунок дослідження найцікавіших та найдоцільніших теоретичних аспектів нотаріату.

здійснює свою діяльність за принципом самоврядування. Так, нотаріальними утвореннями Квебеку є приватні нотаріуси, нотаріальні бюро, Палата нотаріусів Квебеку, яка й здійснює загальне керівництво нотаріальною діяльністю.

За чинним законодавством, в Україні передбачено приватний нотаріат, але він існує поряд з державним, конкурує як у власних рядах, так і з державним. Але ці нотаріальні органи спираються на обов'язковість вчинення окремих юридично вагомих дій в нотаріальному порядку. При цьому зовсім не ставиться питання про необхідність не лише спиратись на обов'язковість нотаріальних процедур, а й про доцільність реалізації таких дій шляхом посвідчення їх в нотаріальному порядку.

При цьому на прикладі нотаріату Квебеку, який фактично лише за цілеспрямованим рекламуванням переваг нотаріальної діяльності досягає позитивного ставлення громадян до власної діяльності, нотаріат України таким фактором як реклама нехтує.

Хочу зауважити, що сучасна правова концепція щодо обов'язковості вчинення юридично вагомих дій в нотаріальному порядку є однією із форм забезпечення стабільності прав громадян в цивільних правовідносинах, а тому не може одночасно без відповідної тривалої праці бути анульованою. Тому пропонується шляхом популяризації нотаріальної діяльності досягти змін у правосвідомості громадян, що дозволить значно поліпшити ставлення до нотаріусів як безпосередніх виконавців, так і до нотаріальної діяльності взагалі, що сприятиме ширшому зверненню як фізичних, так і юридичних осіб за посвідченням угод в нотаріальному порядку тощо.

Враховуючи, що цей матеріал розрахований на студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів, автор вважає доцільним роз'яснити й інший аспект правосвідомості. Говорячи про нотаріуса чи юриста взагалі, ми підсвідомо маємо розуміти його незалежність і підкорення його дій тільки закону, але незалежним нотаріус може бути лише в тому випадку, коли він юридично грамотний і рівень його знань відповідає займаній посаді. В інших випадках він залежатиме від порад колег, представників Мін'юсту, навіть клієнтів або керівних вказівок завідуючого державною нотаріальною конторою. Тому при дослідженні питань правосвідомості студентам необхідно звертати особливу увагу на правильне сприйняття цього питання при набутті певного статусу фахівця. Тобто для набуття незалежності в майбутній професії необхідно ґрунтовно оволодівати відповідними знаннями.

Глава 2

НАУКА ПРО НОТАРІАТ В УКРАЇНІ

2.1. Наука про нотаріат та її термінологія

Сьогодні можна констатувати, що наука про нотаріат в Україні перебуває на стадії розвитку. Як передбачалося автором¹, нотаріальна наука викликала інтерес у багатьох науковців і 1999–2000 роки стали переломними для переосмислення нотаріальної діяльності на новому теоретичному рівні, почали відшліфовуватись основні поняття, навколо законодавства та практики нотаріальної діяльності розгорнулись наукові дебати, до України приїздить провідні фахівці нотаріату з Квебеку (Канада), проводяться круглі столи тощо. Побачили світ чотири книги, присвячені суто проблемам нотаріальної діяльності і з'явилася реальна можливість підбити підсумок кропіткої праці вчених та визначити подальший розвиток наукових пошуків.

Основним завданням нотаріальної науки є визначення місця нотаріальної процедури в системі права України. Тут мається на увазі не тільки і не стільки зазначення положення про існування нотаріату як правоохоронного або правозахисного органу в основних правових документах, наприклад в Цивільному кодексі України, а докорінна зміна ставлення до нотаріальної функції. Без загального узгодження нотаріальної процедури з цивільним правом та цивільним процесом, які, безумовно, не можуть не впливати на нотаріальну функцію, подальший прогрес нотаріальної діяльності буде лише фрагментарним.

Сама ж нотаріальна процедура при загальній спрямованості на охорону прав громадян, юридичних осіб і держави повинна мати, крім творчого характеру, також більш визначений послідовністю та змістом порядок вчинення нотаріальних дій, своє ґрунтовне законодавство про організаційну структуру та всі аспекти нотаріальної діяльності. При цьому законодавство про нотаріальну процедуру має бути сприйнятним щодо вдосконалення нотаріальної діяльності.

¹ Фурса С.Я., Фурса Є.І. Нотаріат в Україні. Загальна частина. – К.: Вентурі, 1999. – С. 23.

Автор вважає за доцільне до нотаріальної процедури на сучасному етапі застосовувати метод конструктивного критичного аналізу і дослідити всі можливості для вдосконалення нотаріальної діяльності. Тому первинною задачею науковців є визначення юридичних понять.

Однак, перш ніж перейти до розкриття поняття науки про нотаріат, необхідно визначитися, що являє собою загальне поняття “нотаріат”. Так, ст. 1 Закону України “Про нотаріат” передбачається, що нотаріат – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом з метою надання їм юридичної вірогідності (достовірності). Автор не зовсім погоджується з таким визначенням поняття “нотаріат в Україні”, оскільки воно регулює тільки організаційну структуру нотаріату. В цьому визначенні також закладено лише загальну спрямованість нотаріату як системи, орієнтованої на вчинення нотаріальних дій, але не розкривається нерозривний правовий зв’язок нотаріату зі спеціальною процедурою, не підкреслюється характер взаємовідносин системи нотаріальних органів з державою.

Тому під поняттям «нотаріат» пропонується розуміти не лише систему існуючих органів та посадових осіб, а й нотаріальну процедуру та правовідносини, що притаманні кожному угрупованню, поряд з організаційною структурою системи. У контексті вищезазначеного можна уточнити, що не органи входять в систему нотаріату, а окремі нотаріуси, їх об’єднання та посадові особи, на яких покладено обов’язок вчиняти нотаріальні дії.

Організаційній структурі нотаріату властиві деякі ознаки адміністративних правовідносин, змістом яких є загальна підпорядкованість осіб, що вчиняють нотаріальні дії, Міністерству юстиції України, яке виконує керівну та контролюючу функції. Але неправильним буде тлумачення загальної підпорядкованості виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, консульських установ та дипломатичних представництв України за кордоном Міністерству юстиції, через те що на певних посадових осіб вищезазначених органів покладено обов’язок щодо вчинення нотаріальних дій. Підпорядкованість цих органів визначається основною спрямованістю їх діяльності. Тим більше, що

останнім часом значно змінилося ставлення до відповідальності осіб, які вчиняють нотаріальні дії. Державні нотаріальні контори також важко назвати органами, які безпосередньо вчиняють нотаріальні дії, оскільки вони є організаційною формою об'єднання державних нотаріусів. Саме на державного нотаріуса кінець кінцем покладається відповідальність за правомірність його дій щодо неправильно вчиненої нотаріальної дії або відмови у її вчиненні.

Крім того, до поняття “нотаріат в Україні” повинні входити також правовідносини між системою “нотаріальних органів” та особою, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю. Адже з моменту підписання трудового контракту з приватним нотаріусом чи державною нотаріальною конторою про стажування ця особа перебуває у правовідносинах із системою нотаріату та повинна входити до структури нотаріату. Під час проходження стажування такі особи входять до штату державної нотаріальної контори або вступають у певні трудові стосунки з приватними нотаріусами, але спрямованість їхньої діяльності відокремлює їх від інших осіб, які вже належать до системи нотаріату. Отже, нотаріальні правовідносини складні та різнобічні.

Нотаріуси державних нотаріальних архівів також вчиняють нотаріальні дії, але лише ті, які залежать від наявності в них зданих на зберігання документів, тобто їх основна функціональна спрямованість – це зберігання протягом визначеного в законодавстві строку документів, що мають юридичне значення.

Отже, необхідно мати на увазі, що нотаріат в Україні – це не тільки система та діяльність розташованих по всій території України та за її межами посадових осіб нотаріату, хоча це положення є визначальною рисою нотаріату в Україні. Необхідно також враховувати, що ця система діє самостійно, може і повинна самооновлюватись, виконувати інші необхідні для її життєдіяльності функції.

Тому пропонується під поняттям нотаріату в Україні в теоретичному контексті розуміти структуру нотаріальних органів, на яку покладається правоохоронна та правозахисна державна функція, що має здійснюватись відповідно до змісту нотаріального процесу та процедури, передбаченої чинним законодавством України. Це поняття буде визначати зміст діяльності нотаріату в Україні.

Змістом діяльності нотаріату є два глобальних та стратегічних завдання – правоохоронна та правозахисна діяльність, які покладено державою на спеціальну структуру органів та додатково на окремих посадових осіб. Крім того, на законодавчому рівні визначена спеціальна процедура їхнього здійснення. Разом з тим, нотаріат необхідно розглядати в більш широкому плані як соціальне явище, яке пов'язане з потребою суспільства в забезпеченні охорони і захисту цивільних прав фізичних та юридичних осіб, держави.

З іншого боку, процедуру необхідно розглядати як спеціальні правила, що регламентують діяльність нотаріусів з вчинення нотаріальних дій. Отже, про нотаріат необхідно також говорити і як про спеціальну процедуру вчинення нотаріальних дій, яка передбачена та регулюється нормами законодавства. У зв'язку з цим можна сказати, що процедура – це статична норма, а процесуальна діяльність – її динамічний критерій, що має постійно перевіряти нотаріальну процедуру на відповідність її потребам окремих осіб і суспільства. Як бачимо, відбувається взаємний вплив процедури на правильність діяльності нотаріусів, що має контролюватися органами юстиції, судом, прокуратурою та іншими органами, і одночасно нотаріуси, вчиняючи нотаріальні дії, будуть постійно “перевіряти” процедуру на її дієздатність в конкретних умовах та позитивно впливатимуть на її вдосконалення відповідно до потреб захисту інтересів усіх суб'єктів, у тому числі й державних.

Будь-яка процедура повинна мати певні межі. Щодо нотаріальної процедури, то вона має забезпечувати юридичну вірогідність вчинюваним нотаріальним діям. Отже, її межі повинні бути законодавчо закріплені. Водночас невинний розвиток суспільства визначає необхідність постійного контролю розробки конкретних механізмів здійснення нотаріального процесу, прогнозування його розвитку, вдосконалення нормативної бази. Всі ці завдання неможливо виконати без наукового аналізу проблемних питань.

Отже, поняття “нотаріальна процедура”, або “нотаріальний процесуальний порядок”, повинно ґрунтуватись не тільки на чинному законодавстві, а й зважати на наукові теорії провідних вчених, дослідників нотаріального процесу та фахівців, які здійснюють нотаріальну діяльність. Тому система *основних понять* має надалі можливість стабілізувати

наукові, нормативні та практичні знання у відповідних інститутах, закріпити застосування юридичних термінів.

Деякі вчені-процесуалісти використовують поняття “процесуальне право”, яке вони визначають як сукупність правових норм, що регулюють процесуальні дії та правовідносини, які складаються між судом або нотаріусом, з одного боку, та іншими учасниками процесу, з іншого, при здійсненні правосуддя або вчиненні нотаріальних дій¹. Але в цьому випадку, що ж це за процесуальне право – процесуальний кодекс, сукупність правових норм без будь-яких коментарів, без практики та аналізу їх застосування? Це фактичне ототожнення науки, що зумовлюється терміном “право”, та законодавства, яке застосовується в цьому визначенні як правові норми, і це не є коректним.

Нормативні акти – лише підстава для відокремлення правомірних дій від правопорушень, регламентація певної правової поведінки при здійсненні процесуальних дій. Тому слід погодитися з вченими, які сприймають таке визначення як повсякденне, а не наукове, і не ототожнюють право з сукупністю правових норм².

На нашу думку, **нотаріальне процесуальне право** визначає межі дозволеної поведінки суб'єктів суспільних відносин у сфері здійснення нотаріального процесу на підставі законодавства України. Тому залежно від осіб, про яких йдеться, є можливість говорити про нотаріальні процесуальні права нотаріусів та нотаріальні процесуальні права осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій. Як свідчить практика, ці особи можуть розуміти власні права щодо порядку та змісту діяльності по вчиненню конкретної нотаріальної дії прямо протилежно, що призводить до оскарження неправомірності вчинення нотаріальної дії, тобто до звернення до суду. Особливо це стосується правовідносин, які не врегульовані або погано врегульовані нормами законодавства.

Отже, Закон України «Про нотаріат» та інші нормативні акти є правовою основою нотаріального процесуального права, але не самим правом. Це досить чітко можна

¹ Гражданский процесс. – М.: Издательство БЕК, 1996. – С. 9; Радзівська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 14.

² Котюк В.О. Теорія права. – К.: Вентурі, 1996. – С. 15-16.

довести тим, що будь-які правовідносини складаються з сукупності прав та обов'язків, які можуть впливати як з норм матеріального права, так і нотаріального процесу. Як у цивільному, так і в нотаріальному процесах існують права й обов'язки нотаріусів, права й обов'язки осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій. Вважати, що на нотаріуса та на особу, що звернулась за вчиненням нотаріальної дії, не покладаються певні обов'язки, а вони наділені лише правами, на нашу думку, помилково.

У зв'язку з цим необхідно відрізнити поняття нотаріального процесуального права від інших, більш ширших за змістом, понять, таких, як законодавство про нотаріат та нотаріальний процес, науки про нотаріальний процес. Тому в основному можна погодитись з В.В. Комаровим та В.В. Баранковою, які назвали свій підручник "Нотаріат і нотаріальний процес". Але така назва свідчить про відокремлення цих двох понять, а, на думку автора, доцільно одночасно розглядати нотаріат як структуру і процедуру.

Таким чином, наука про нотаріат в Україні (нотаріальна наука) має узагальнювати всю наявну інформацію про нотаріальний процес та організаційну побудову нотаріальних органів з метою їх дослідження та розробки пропозицій щодо змін та доповнень до законодавчої бази.

Так, під законодавством про нотаріат та нотаріальний процес слід розуміти сукупність і систему правових норм, предметом регулювання яких є правовідносини в сфері здійснення нотаріальних дій, організаційну побудову нотаріату, а також зміст та порядок вчинення нотаріальних дій. Отже, в одному законі його автори зібрали два загальні поняття: організаційну структуру нотаріату та питання, пов'язані із здійсненням нотаріального процесу. Нотаріальна процедура за деякими винятками є єдиною як для приватних, так і для державних нотаріусів. Через це є можливість говорити про кодекс законодавчих норм.

Отже, наука про нотаріат – це галузь загальної науки про право, яка базується на законодавстві України та міжнародному праві, досягненнях інших країн у цій галузі, яка вивчає й аналізує їх, робить прогнози щодо розвитку

¹ Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотариат и нотариальный процесс. — Харьков: Консум, 1992.

га пропозиції щодо втілення наукових прогнозів до законодавства про нотаріат, а також досліджує історію розвитку нотаріального процесу. З цього випливає, що джерелами нотаріальної науки мають бути система законодавчих актів держави та міжнародних договорів, які регулюють нотаріальні відносини й увібрали в себе всі досягнення наукової думки, а також досягнення світового досвіду. На підставі вищенаведеного можна зробити висновок: якщо законодавство спирається на останні наукові досягнення, то на цьому процес удосконалення як науки, так і законодавства не закінчується. Такий взаємозв'язок, що передбачає неупинний розвиток нотаріальної науки, можна простежити на схемі 1. При цьому на схемі вказано лише основні за впливом на нотаріальну науку галузі права.

Схема 1. Наука про нотаріат

Важливий вплив на правильне сприйняття сьогоденних проблем розвитку нотаріату мають уроки історії. Так, за часів Римської імперії існував особливий інститут посадових осіб (писарі), які оформлювали письмові розпорядження, що їм

надавали магістри, та судові формули, що виносили претори. В їх обов'язки входило також ведення судових журналів та різного роду записів, які мали публічно-правовий характер. Крім цього інституту, існувала категорія приватних писарів ("секретарів у заможних римлян"). Вони вели ділове листування та оформлювали різного роду юридичні угоди.

Отже, слід констатувати, що в Римській імперії існували дві конкуруючі між собою форми діяльності, так би мовити, прототипи державного та приватного нотаріату. Це свідчить про можливість співіснування різних форм організації діяльності нотаріусів, але з цього приводу необхідно зробити й інший висновок, що діяльність ділових людей ще у стародавні часи потребувала допомоги приватного писаря.

Сьогодні питання праці приватного нотаріуса у приватній фірмі в науці ще не набрало широкого обговорення. З цього приводу апріорі можна сказати: негативною є залежність нотаріуса від структурних взаємовідносин у фірмі, що може вплинути на його об'єктивність. Тому перед запровадженням аналогічного положення, наприклад, в експериментальному варіанті необхідно розробити систему правових стримуючих чинників, а саме: обмеження компетенції такого нотаріуса, спрямованої лише на окремі напрямки діяльності фірми; підзвітність органам юстиції та посиленій контроль цих органів за його діяльністю; більшу дисциплінарну та цивільно-правову особисту відповідальність та відповідальність юридичної особи за шкоду, заподіяну з вини її працівника; самостійну форму нарахування заробітку тощо. Можливо за цих умов такий інститут і набув би "нового життя"¹.

2.2. Предмет і методи науки про нотаріат

Предмет науки про нотаріат

Самостійна наука, насамперед, характеризується особ-

¹ Тут і далі в книзі автор бере на себе відповідальність прогнозувати та пропонувати власні думки, спрямовані на поширення діяльності нотаріусів, оскільки бачить багато здібних студентів, молодих вчених та спеціалістів, яким за рівнем їх знань буде під силу спробувати власні сили у розробці цих проєктів. Тим більше, що конкуренція між нотаріусами зростає, але, на жаль, при цьому не відбувається суттєвих позитивних змін у нотаріальній практиці

ливим предметом пізнання та системою викладення знань. Предмет науки про нотаріат складають такі елементи:

- ♦ Нотаріальна процедура як центральний елемент, нерозривний зв'язок з яким обумовлює формування предмета науки та його зв'язок з іншими галузями права.
- ♦ Структура нотаріальних органів, яка визначає можливість здійснення нотаріального процесу.
- ♦ Джерела науки.
- ♦ Практика нотаріальної діяльності.
- ♦ Наукові поняття, теорії, концепції – специфічний елемент предмета науки. З одного боку, це результат пізнання, а з іншого, – це об'єкт вивчення на новому етапі цієї пізнавальної діяльності.

Останнім часом значну увагу вчені приділяють дослідженню міжгалузевих зв'язків та дії норм права саме в цих межах. Грунтуючись на цих дослідженнях, можна зробити висновок, що предмет нотаріальної науки не обмежується певною галуззю права, а включає й інші елементи – зв'язки з іншими галузями права та міжгалузевий простір.

Оскільки правова система України ґрунтується на статутному праві, то велике значення для життя суспільства має чіткість, позитивність, дієвість законодавства. До речі, сьогодні більшість наук базуються саме на законодавстві і їх "авторитетність" зумовлюється тим рівнем, який відводиться в державі саме законодавству, а не науці. Але автор вважає, що законодавство про нотаріат, хоча і є досить важливим для науки, проте є лише однією із складових частин джерел науки про нотаріат.

Систематизація наукової інформації завжди має складати відповідні угруповання, які в теорії права отримали назву правових інститутів¹, що, в свою чергу, складаються із окремих питань та ідей. Останнє положення пропонується автором як альтернатива наявній науковій термінології, оскільки автор не погоджується з принципом побудови інститутів науки з норм права. Така структура галузей науки може свідчити про стабільність і непорушність наукових знань, чого не може існувати в будь-якій науці, оскільки заперечує можливість наукового дослідження. Якщо виходити з концепції С.С. Алексєєва, що догма права – основа юри-

¹ Котюк В.О. Теорія права. – К.: Вентурі, 1996. – С. 57.

дичних знань¹, то ми заперечуємо взагалі науку та зокрема юриспруденцію. Так, говорячи про догму, автор розуміє під цим терміном “щось тверде та постійне, яке не підкоряється вільному розсуду та свавіллю” і передбачає вивчати догму права в юридичному позитивізмі².

Основою будь-якої правової науки має стати не догма, а певне суб'єктивне право окремого громадянина або юридичної особи, і лише сукупність інтересів усіх суб'єктів та інтересів держави має визначати зміст закону. Сучасна наука має простежувати позитивізм дії закону в часі і впливати на його правильне викладення, розуміння, застосування, оцінювати вплив закону на суспільні відносини і врешті-решт – на його скасування або внесення до нього змін, коли він втрачає позитивний вплив на суспільні відносини. При цьому на сучасному етапі розвитку суспільних відносин та законодавства можна говорити, що деякі нормативні акти просто не мають реального впливу на суспільні відносини. Тому багато наук, основа яких базувалась на законодавстві і лише відтворювала коментований авторами його зміст, стають аморфними разом із базисом (законом), який вони відтворювали. Вбачаючи в нотаріаті реальну потребу суспільства, а також враховуючи ті можливості, які закладено в нотаріальний процес для охорони і захисту прав осіб, необхідно забезпечити життєздатність цієї процедури шляхом позитивного впливу не тільки на нотаріальну практику, а й на нормотворчість, присвячену нотаріату. Останнє положення буде нездійсненним, якщо наука буде лише тлумачити чинний закон.

Таким чином, автор під системою науки окремої галузі права розуміє весь комплекс різноманітної інформації, думок, гіпотез тощо, що були викладені на паперових або електронних носіях, та систематизовані в законодавстві, інших нормативних або підзаконних актах, в дисертаціях, монографіях, підручниках, навчальних посібниках, зареєстровані як винаходи тощо.

Тому відсутність цензури надає можливість всім авторам суттєво впливати на систему науки, викладаючи матеріал відповідно до власного розуміння³. Отже, про авторське

¹ Алексеев С.С. Право. – М.: Статут, 1999. – С. 143–146.

² Там же. – С.143–144.

³ Деякі провідні фахівці стають творцями наук, пропонуючи власний погляд на створення науки і її загальні риси. Наприклад, таким чином виникла наука «філософія права», яка не ґрунтується на законодавстві, а створена на базі філософії та права.

ставлення до системи нотаріальної науки можна дізнатися, ознайомившись із змістом цієї книги, хоча автором відокремлюється система науки залежно від її спрямованості¹. Так, кожна галузь науки, виконуючи певне завдання – власного самовдосконалення, що здійснюється шляхом наукових досліджень, має обов'язково розглядатись у прикладному значенні. При цьому прикладне значення науки за методологією може також розглядатись у різних площинах – навчання спеціалістів, магістрів, стажистів та підвищення кваліфікації нотаріусів.

Тому, на думку автора, *дослідницька нотаріальна наука* стратегічно повинна розвиватись відповідно до її джерел та служити вдосконаленню як процедури, так і структури нотаріальних органів, враховувати рівень розвитку суспільних відносин, суміжних галузей права та обов'язково дбати про запровадження в нотаріальний процес останніх досягнень науки та техніки. При цьому загальним орієнтиром розвитку науки має бути найбільше задоволення потреб, прав та інтересів як окремого громадянина чи юридичної особи, так і суспільства в цілому.

Тактичні завдання науки можна визначити як: розробка загальних положень та основних термінів нотаріального процесу; вдосконалення організаційної побудови нотаріату в Україні; розширення повноважень і компетенції осіб, які вчиняють нотаріальні дії; більш чітка регламентація нотаріальних правовідносин та їхнє подальше закріплення в нормах права; дослідження завдань нотаріату, принципів діяльності та організації, зв'язків з іншими науками, галузями права, історії розвитку нотаріату тощо. Організаційна будова нотаріату має досліджуватись порівняно із зарубіжними країнами, слід простежувати різні варіанти організації нотаріату з перевагами та недоліками, які можуть мати місце в структурі нотаріату в Україні та правовідносинах, що властиві цій структурі. При вивченні структури нотаріату необхідно аналізувати організаційні питання побудови: державних нотаріальних контор та архівів, приватного нотаріату; поса-

¹ При цьому авторська позиція пройшла також певний етап становлення від першої книги «Нотаріат в Україні» 1999 року видання до сучасної моделі науки. Тому загальна концепція науки – це невинний процес вдосконалення.

дових осіб виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів; консульських установ та дипломатичних представництв та інших осіб, що вчиняють нотаріальні дії, врегулювати їх відповідальність і рівень освіти. Структуру нотаріату неможливо досліджувати відірвано від правовідносин, що виникають між посадовими особами, які вчиняють нотаріальні дії, та органами, які мають повноваження здійснювати контроль за окремими напрямками діяльності нотаріусів, а також правовідносин, що виникають у осіб, які мають намір займатись нотаріальною діяльністю.

Повноваження посадових осіб нотаріату визначаються їх компетенцією, яка передбачена законодавством України та міжнародними договорами. Вона є підставою для виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин. Але необхідно шукати шляхи розширення компетенції нотаріусів в інтересах громадян та юридичних осіб, які б відповідали суспільним відносинам, базувались на останніх досягненнях науки і техніки, сприяли входженню України в світове економічне співтовариство.

Процесуальний порядок вчинення нотаріального провадження має також вдосконалюватись з метою створення надійної, простої та врегульованої процедури, в якій діяльність нотаріуса стане чіткою та визначеною на кожному етапі вчинення нотаріального процесу.

На систему науки у *прикладному її значенні* в багатьох випадках здійснює реальний вплив кількість годин, відведених у навчальному плані на вивчення цієї дисципліни. Сьогодні відчувається велика нестача часу для реального вивчення всього наявного матеріалу про нотаріат студентами вищих навчальних закладів, а тому постає питання про диференціацію рівня навчання студентів залежно від ступеня освіти.

Дисципліна "Нотаріат в Україні", в якій роз'яснюється не тільки певна юридична процедура, а й динаміка розвитку правовідносин, потрібна всім студентам як громадянам країни і як майбутнім юристам.

Крім того, значний обсяг інформації, пов'язаної з нотаріатом, зумовлює необхідність більш глибокого вивчення цієї дисципліни. Це в першу чергу стосується осіб, які виявляють бажання займатись нотаріальною діяльністю на професійному рівні. Але, на думку автора, концепція навчання нового

покоління нотаріусів має складатись не із створення навчального закладу спеціального напрямку, оскільки, на наш погляд, звуження навчального процесу до вивчення суто спеціальних наук не сприяє розвитку досвідченого нотаріуса, а лише перетворить студентів такого закладу на негармонійно розвинених юристів. Така спеціалізація також певною мірою покладе на керівництво цього навчального закладу відповідальність за працевлаштування майбутніх спеціалістів. Таке навчання має й негативні риси, оскільки не дасть студентам можливості в майбутньому обрати іншу спеціальність та достатньою мірою конкурувати з іншими юристами. Про правильність думки автора, запропонованої ще в 1999 році¹, свідчить законопроект «Про внесення змін до Закону України “Про нотаріат”», прийнятий у першому читанні 06.04.2000 року, в якому пропонується стабілізувати кількість працюючих нотаріусів в певних округах, що, безумовно, при прийнятті цього законопроекту може обмежити доступ молодих юристів до нотаріальної діяльності.

Майбутні нотаріуси повинні знати в основному все, що знають й інші юристи, наприклад, адвокати, прокурори, але на окремому етапі навчання більш глибоко оволодіти спеціальними знаннями. Цим етапом має бути обрання відповідної спеціалізації та проходження стажування в державних нотаріальних конторах або у приватного нотаріуса.

Програма навчання, на нашу думку, має складатись з теоретичної підготовки під час навчання, практичної – під час стажування, з кваліфікаційного іспиту, який має визначити рівень знань спеціаліста. Крім того, пропонується ввести спеціалізацію у вищих навчальних закладах з нотаріату.

На сьогодні вже існує декілька пропозицій щодо створення магістратури та спеціалізації з нотаріату, які є додатковим свідченням фактичного створення науки про нотаріат і необхідністю поглиблення теоретичних знань у цій галузі. Вже розроблено основні напрямки спецкурсів з нотаріату, а саме:

- ♦ Актуальні проблеми нотаріату в Україні.
- ♦ Нотаріальний процес та його характерні особливості.
- ♦ Особливості нотаріального посвідчення угод.

¹ Фурса С.Я., Фурса Є.І. Нотаріат в Україні. Загальна частина. – К.: Вентурі, 1999. – С. 30.

- ♦ Професійна етика діяльності нотаріуса.
- ♦ Регулювання спадкових відносин в нотаріальному процесі.
- ♦ Вчинення протесту векселів та посвідчення неоплати чеків.
- ♦ Посвідчення і засвідчення безспірних прав та фактів в нотаріальному процесі.
- ♦ Правове становище іноземних громадян та організацій в нотаріальному процесі України.
- ♦ Міжнародна нотаріальна практика.
- ♦ Нотаріальне діловодство.
- ♦ Складання й оформлення нотаріальних процесуальних документів.

Таким чином, навчання у вищому навчальному закладі з дисципліни «Нотаріат в Україні» стане першим етапом загальної системи підготовки нотаріусів.

На цьому етапі, на нашу думку, доречно проводити також студентські конференції, переможцям яких надавати право свої роботи публікувати у періодичних виданнях, які присвячені нотаріальній діяльності.

Наступний етап навчання майбутніх нотаріусів – це стажування у державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, яке має бути узгоджене з навчальною програмою у вищих навчальних закладах. При цьому пропонується звернути особливу увагу на практичні навички навчання.

Однак всі етапи навчання майбутнього нотаріуса мають проходити не як окремі і самостійні, а бути під впливом єдиної програми. Тому, на наш погляд, Мін'юст має запровадити в навчальні заклади свої вимоги щодо викладання курсу «Нотаріат в Україні», щоб узгодити процес навчання у вищих навчальних закладах з подальшим проходженням стажування.

Стосовно системи підвищення кваліфікації нотаріусів, то це завдання в теоретичному плані найскладніше, оскільки, з одного боку, формально нотаріуси можуть самостійно оволодівати юридичними знаннями і деякі з них – вважати себе достатньою мірою підготовленими. Отже, крім власної ініціативи нотаріуса щодо підвищення кваліфікації, повинен існувати об'єктивний критерій, за яким буде можливість говорити про те, що знання нотаріуса застаріли. В ст. 24 законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про

нотаріат"» серед обов'язків нотаріуса передбачається зобов'язання проходити один раз на п'ять років курс підвищення професійної кваліфікації. Але об'єктивним критерієм, на думку автора, для визначення необхідності перекваліфікації має стати судове рішення, в якому буде констатуватись провина нотаріуса шляхом покладення цивільної відповідальності, власне бажання нотаріуса чи обов'язкове тестування через п'ять років. Інакше є можливим казус: нотаріус буде займатись науковою діяльністю, що, безумовно, підвищить його рівень знань, може захистити як кандидатську, так і докторську дисертації з нотаріальної науки, і водночас буде зобов'язаний проходити курс підвищення професійної кваліфікації.

При цьому, безсумнівно, періодичні видання мають ліквідувати відсутність спеціальної інформації для нотаріусів, що вже працюють на цій посаді, і мають визначити основні проблеми розвитку та діяльності нотаріату. Але необхідно мати на увазі, що основним завданням преси є ознайомлення читачів, які вже набули певних знань, з новою інформацією, що стосується законодавства, нотаріальної практики тощо. Дійсно, вони будуть корисними і для студентів, і для фахівців, але для оновлення структури нотаріату необхідно належним чином готувати майбутніх спеціалістів і, як свідчить практика, належним чином опанувати юридичну науку самостійно може зовсім незначна кількість осіб.

З педагогічної практики і власного наукового досвіду можна зробити висновок, що крім ознайомлення з інформацією, потрібна ще її відповідна систематизація, отже, найскладнішим завданням є підвищення кваліфікації осіб, які вже володіють певними знаннями. Тому отримувана ними інформація повинна викладатись системно, але вже на більш високому теоретичному рівні, з урахуванням аналізу найтиповіших та найпоширеніших помилок, що виникають у практичній роботі.

Чому саме систематизації наукових знань необхідно приділяти значну увагу? Це можна пояснити на простому прикладі – якщо знаєш теорію системно, то на практиці вирішиш будь-яку ситуаційну задачу. Якщо ж знання спираються лише на деякі інформаційні "блоки", які стосуються окремого інституту або базуються на декількох документах, то життєві неординарні ситуації, які відрізняються різнома-

нітністю і складністю та стосуються всього комплексу знань, можуть поставити нотаріуса в складне становище, що призведе до помилок.

Сьогодні студенти цікавляться, чому такий важливий курс закінчується тільки заліком; чому на цю дисципліну відводиться так мало лекційних годин та семінарських занять? Складання заліку зумовлено тим, що юридичний зміст іспиту – це не тільки визначення знань з дисципліни, а й певний правовий етап, проходження якого надає певні права особі. Тому в разі успішного складання іспиту особа могла б ставити питання про те, що вона здатна працювати за цим фахом і наступну вимогу про складання іспиту кваліфікаційній комісії сприйняти як порушення її прав. На цій підставі вважається доречним складання диференційованого заліку під час навчання у вищому навчальному закладі, що спонукатиме деяких студентів до більш глибокого оволодіння знаннями.

На збільшення кількості годин, які відводяться на викладання лекцій та семінарські заняття, безумовно, може вплинути розвиток науки та визначення вимог Мін'юсту до викладання дисципліни «Нотаріат в Україні».

Актуальною задачею для нотаріальної науки як в прикладному, так і в теоретичному аспектах є навчання і підготовка власних спеціалістів високого рівня. Тут мається на увазі підготовка магістрів, аспірантів, кандидатів та докторів наук, які через спеціалізовану систему навчання та наукові дослідження набудуть відповідних знань і зможуть на більш високому рівні розвивати нотаріальну науку.

Методи науки

На жаль, до останнього часу наука про нотаріат, як і більшість суспільних наук, існувала лише через відповідне законодавство, яке і становило зміст пізнання та мету науки¹. Навіть нотаріальна та судова практика як критерії оцінки відповідності законодавства потребам суспільства не мали широкого наукового аналізу та практичного застосу-

¹ У деяких випадках наукові позиції "дослідників" полягали у виправданні чинного законодавства та наданні йому загальноприйнятого вигляду шляхом роз'яснення необхідності тих чи інших положень в інтересах суспільства.

вання. До останнього часу на нотаріальний процес як на науку не звертали увагу фахівці, не намагались аналізувати її проблеми, шляхи розвитку тощо. Таке положення надавало можливість залишати нотаріальну науку без об'єктивної оцінки науковців, без перспектив розвитку, на рівні законодавчої ініціативи лише працівників Мін'юсту. Компіляція навколо законодавства України про нотаріат була досить широкою, що позначалося на рівні й нотаріальної науки. Всю науку можна було визначити як "науково"-практичний коментар до закону.

Однак методологічну основу будь-якої науки мають становити філософія і її методи. Тому для правильного визначення напрямків розвитку науки про нотаріат автором запропоновано і застосовано метод абстрактного функціонального аналізу нотаріальної діяльності, а не узгодження науки з чинним або запропонованим в проектах законодавством. Обрання автором цього методу зумовлюється тим, що в багатьох випадках нотаріальна практика не виконує покладених на неї завдань, що зумовлює численні скарги на діяльність нотаріусів, велику кількість цивільних справ, в яких нотаріуси фігурують як відповідачі, треті особи, заінтересовані особи, а отже, так чи інакше їх причетність до розглядуваних правовідносин зумовлюється наслідками їх діяльності. В багатьох випадках нотаріуси навіть не розуміють докорінних причин, що призводять до таких наслідків, а лише негативно ставляться до своєї участі в цивільному судочинстві. Для багатьох нотаріусів стереотип фахівця – це особа, яка працює відповідно до Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, що, на жаль, не може вважатись "самодостатнім інструментом" нотаріальної діяльності. Саме це положення наштовхнуло автора на необхідність переосмислення нотаріальної діяльності на сучасному етапі розвитку суспільства, а для цього потребувалось абстрагуватись від чинного законодавства та нотаріальної практики й аналізувати нотаріальну функцію в загальній системі права. При цьому стереотип сприйняття нотаріальної діяльності саме такою, яка існує на сьогодні, настільки укорінився, превалював над свободою пошуків, що до останнього часу це положення перешкоджало пошукам суті загальної проблеми в нотаріальній діяльності.

Основою науки автор визначив для себе нотаріальну

функцію в загальній системі права України та інтереси суспільства в діяльності нотаріату. Ця функція має й визначати напрямки вдосконалення нотаріальної процедури на різних етапах розвитку суспільства, а також відповідну структуру нотаріальних органів. Автор приділяє значну увагу впливу нотаріальної науки на правосвідомість як суспільства взагалі, так і окремих суб'єктів нотаріальних правовідносин, для нового розуміння змісту та мети нотаріальної діяльності.

Аналогічне положення має стосуватись і законодавчої ініціативи, тобто потрібним є взаємне збагачення правосвідомості всіх осіб, які впливають на законодавчий процес, і зокрема науковців. Коли наукові погляди досягнуть відповідної об'єктивності, тобто коли окрема точка зору науковця буде піддана критичному аналізу інших теоретиків нотаріальної науки, то лише тоді вона може бути підставою для відтворення її в законодавстві. Але для запровадження цього положення в життя має бути змінено методологічну основу наукової діяльності. На сьогодні ж відтворюється принцип "наукової незалежності" кожного автора, який закріплюється не стільки авторським правом, скільки самостійністю в обранні методів та питань дослідження. Дійсно, беручи за предмет аналізу лише нормативну базу законодавства про нотаріат, можна написати необмежену кількість книг, і всі вони будуть критично аналізувати чинний порядок, деякою мірою вдосконалювати його норми, пояснювати правильні шляхи запровадження норм у практику тощо.

Однак, автор ставиться до такої наукової діяльності досить негативно, оскільки кожна наступна книга має увібрати в себе досягнення попередніх авторів і розвивати їх на новому рівні, висвітлювати недоліки попередніх концепцій і пропонувати шляхи їхнього виправлення.

При цьому автор не намагається ні пропагувати власний метод наукового дослідження, ні рекомендувати комусь якісь інші методи, всі наукові методи мають застосовуватись теоретиками, але лише науково обгрунтовані висновки, зроблені дослідниками, можуть "виправдати" доцільність таких пошуків з використанням конкретного методу.

Звичним методом дослідження є аналіз нотаріальної практики, що здійснюється через синтез, тобто узагальнення – до певних теоретичних висновків, від теоретичних висновків –

до відповідних змін та доповнень до законодавства, що регулює нотаріальний процес. Це сприяє найгарантованішому захисту та охороні прав і інтересів громадян та юридичних осіб, а також державних інтересів. І кожний етап досліджень має піддаватись позитивному критичному аналізу всіма науковцями, як тими, що спеціалізуються в галузі нотаріату, так і суміжних галузей.

2.3. Джерела науки

Правовою основою діяльності нотаріату є Конституція України, яка закріплює низку важливих загальних положень, що мають принципове значення для діяльності нотаріальних органів. Конституція України проголосила перехід до формування вільної ринково-конкурентної економіки і при цьому демократичні принципи побудови державного устрою, а деякі з них можна навіть назвати ліберальними. Ці основні принципи і мають увійти базовими правостановлюючими положеннями в науку про нотаріальний процес, а також у законодавство про нотаріат.

Другим за впливом на нотаріальний процес є Цивільний кодекс України і теорії та концепції цивільного права. Цивільний кодекс визначає норми матеріального права, які мають втілюватись в життя за допомогою нотаріального процесу. На жаль, до цього часу нотаріальному процесу як провадженню щодо охорони та захисту безспірних прав громадян приділялася незначна увага в цивільному праві. Автор має на увазі незазначення в главі 1 "Основні положення" будь-яких положень, які б пов'язували існування нотаріату з його функцією щодо регулювання цивільних правовідносин. Якщо навіть припустити, що у ч. 3 ст. 6 ЦК, де йдеться про адміністративний порядок захисту прав і одночасно про нотаріат, то необхідно відзначити, що нотаріату властива як правоохоронна, так і правозахисна функція.

Однак погляди теоретиків цивільного права мають аналізуватись процесуалістами для подальшого наукового їх відтворення в законодавстві про нотаріат або шляхом висловлювання заперечень проти запровадження окремих інститутів цивільного права чи окремих положень, оскільки саме на нотаріальний процес покладається в багатьох випадках ре-

алізація прав громадян в тих правовідносинах, які будуть регламентовані нормами ЦК України. Наприклад, в проєкті Цивільного кодексу статтею 1543 передбачається запровадження спадкового договору і з цього приводу висловлюються думки вчених-цивілістів¹. Але процесуалісти не можуть не реагувати на можливість і доцільність запровадження цього інституту.

Здійснення прав громадян, що передбачені Кодексом про шлюб та сім'ю і відповідно сімейним правом, також пов'язане з нотаріальним процесом. Так, у нотаріальному порядку здійснюється розподіл спільного майна подружжя, дається згода на усиновлення дитини, відтворюються питання опіки та піклування, майнових прав дітей та батьків тощо.

Отже, тією чи іншою мірою нотаріальний процес пов'язаний з іншими галузями права, а також може стати підставою для порушення цивільних справ. Тобто навіть перерахувати всі аспекти, що пов'язують нотаріат із загальною системою права, дуже важко, не кажучи вже про необхідність налагодження зв'язків між процесуалістами та науковцями, які займаються дослідженням матеріальних прав.

Тому автор сподівається, що нотаріат через деякий час має зайняти певне місце в загальній системі права України, яке за змістом нотаріальної діяльності та завдяки його правовим функціям можна буде поставити в один ряд з цивільним процесуальним правом. Проте для цього не тільки Закон України "Про нотаріат" має бути більш змістовним, а й у нашій свідомості повинно докорінно змінитися розуміння поняття "нотаріальний процес", а також завжди треба пам'ятати, що існують два способи вирішення правових ситуацій: спірний – судовий, і безспірний – нотаріальний порядок.

На нотаріальний процес здійснюють вплив укази і розпорядження Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, накази Міністра юстиції України, накази та інструкції інших міністерств і відомств, нормативні акти місцевих органів влади та управління, які мають не тільки виконуватися за допомогою нотаріальної процедури, а й сис-

¹ Цивільне право України. Книга друга / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 770–773.

тематизуватися та входити до процедури шляхом внесення змін та доповнень.

На території Республіки Крим, крім вищезазначених джерел, чинним є законодавство Республіки Крим, яке також впливає на порядок здійснення нотаріальної діяльності.

Іноді нотаріуси мають керуватися постановами Пленуму Верховного Суду України. Загальні питання здійснення нотаріальних дій за кордоном визначаються консульськими конвенціями, міжнародними угодами та договорами, а в деяких випадках нотаріуси у встановленому порядку в межах своєї компетенції вирішують питання, що впливають з норм міжнародного права.

Отже, практично всі нормативні акти тим чи іншим чином можуть впливати на нотаріальний процес.

Аналізуючи досягнення інших країн в нотаріальному процесі, можна сказати про суттєвий вплив на українську науку російської. І це зрозуміло, оскільки зумовлюється відсутністю мовних бар'єрів, наявністю значної кількості літератури та подібністю законодавств. Головним у цьому процесі має стати запозичення з інших країн лише позитивних результатів.

Останнім часом на українську нотаріальну науку впливають провідні фахівці нотаріату Квебеку (Канада) в межах програми співробітництва між Орденем нотаріусів Квебеку, Українською нотаріальною палатою та Міністерством юстиції України.

2.4. Правові ознаки, властиві законодавству про нотаріат

На відміну від наукових положень законодавчо закріплені норми мають відрізнитись чіткістю не лише у визначенні, а й у правових аспектах їх застосування та загальною спрямованістю тощо. На цій підставі можна стверджувати, що метою нотаріального процесу є надання суспільним правовідносинам визначеної законом форми та змісту, які в майбутньому мають зумовлювати їхню юридичну вірогідність. Ця мета нотаріату в Україні досить значна за обсягом та складністю втілення в життя, але саме таку мету необхідно визначати для органів нотаріату.

Автором аналізувалися деякі негативні наслідки нотарі-

ального посвідчення угод між суб'єктами нотаріальних правовідносин, а саме: судовий розгляд справ, що виникли на підставі нотаріально посвідчених договорів міни, дарування, довіреностей та інших. Вражаючим у цих судових справах було навіть не те, що нотаріуси не попереджали про наслідки вчинюваної угоди, а те, що причинами звернення до суду були посвідчені нотаріусом правовідносини, які не відповідали своєму змістові, або те, що договори не набули визначеності при їх посвідченні. Зрозуміло, що ці аспекти важко встановити при нотаріальному посвідченні угоди, але в нотаріуса існують важелі впливу на осіб, які мають певним чином впливати на нотаріальний процес для того, щоб він відповідав його призначенню.

Якщо ж визначати метою нотаріального процесу лише посвідчення прав, а також фактів, що мають юридичне значення, з метою надання їм юридичної вірогідності (достовірності), то в цьому випадку ми все одно дійдемо висновку, що юридична достовірність повинна мати такі властивості, як визначеність права у правовідносинах, інакше нотаріальний процес буде просто формальністю, тобто буде відповідна нормам закону форма без певного змісту і не буде регламентації правовідносин. У цьому разі нотаріальне посвідчення угод та вчинення інших нотаріальних дій не надаватиме переваги, а лише ускладнюватиме можливий судовий процес, що в деяких випадках має місце сьогодні на практиці.

Метод правового регулювання суспільних відносин

Стосовно методу правового регулювання суспільних відносин нормами нотаріального процесу, то, на думку автора, його слід визначити як **диспозитивно-санкціонований**. Цю позицію автор аргументує тим, що для порушення нотаріального провадження вирішальне значення має особиста ініціатива особи, що звернулася за вчиненням нотаріального провадження. Слід також зазначити, що деколи на особу покладається обов'язок звернення до нотаріального провадження не стільки через своє волевиявлення, скільки у випадку, коли державою диктується необхідність нотаріального посвідчення угод та інших юридично значимих обставин. Так, ст. 47 Цивільного кодексу передбачається визнання угоди недійсною в разі недодержання умови обов'язковості нотаріальної форми. Але остаточне рішення залежить від

особи, і судова практика свідчить, що не всі особи виконують вимоги закону.

Не слід ототожнювати можливість звернення до нотаріального провадження з обов'язком нотаріуса щодо вчинення нотаріального провадження. Так, для вчинення нотаріального провадження нотаріус зобов'язаний перевірити відповідність вимоги заявника нормам права, тобто чинним нормативним актам, що визначають законність такої вимоги. Лише в разі позитивної оцінки нотаріусом такого звернення він може, а також на нього державою через його компетенцію покладається обов'язок щодо вчинення цієї дії. В разі незаконної відмови нотаріуса вчинити нотаріальну дію особі гарантується право на звернення до суду із скаргою на таку його "бездіяльність". У разі задоволення скарги суд приймає рішення, яким зобов'язує нотаріуса чи посадову особу, яка вчиняє нотаріальні дії, вчинити нотаріальну дію.

Отже, в цьому випадку Закон України "Про нотаріат" передбачає державно-владну реакцію на здійснення правопорушення нотаріусом. Це питання регулюється шляхом застосування відповідних санкцій, а саме у разі здійснення нотаріусом під час вчинення нотаріальних дій правопорушень, які містять ознаки злочину, передбачається притягнення його до кримінальної відповідальності; у разі заподіяння шкоди недбалими або незаконними діями нотаріуса – відшкодування моральних та матеріальних збитків у повному обсязі, а також можуть застосовуватись заходи дисциплінарної відповідальності – анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

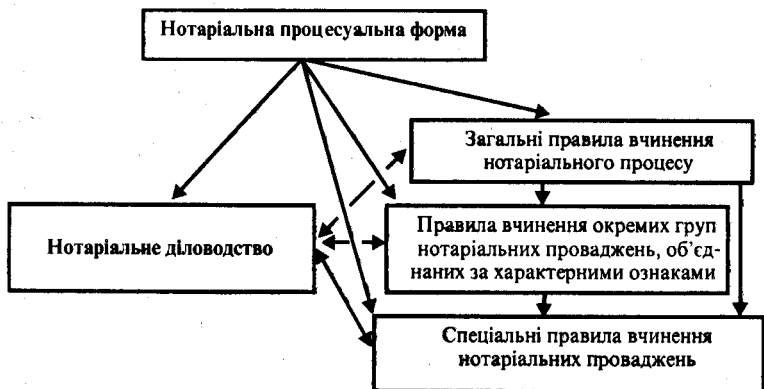
У цьому, таким чином, проявляється зв'язок між диспозитивністю та санкціонованістю, що, з одного боку, передбачає право особи на звернення до нотаріальних органів, а з іншого, – супроводжується обов'язком нотаріуса вчинити лише санкціоновані державою нотаріальні дії у визначеному законом процесуальному порядку з дотриманням загальних норм права. В іншому ж випадку на нотаріуса законом покладено обов'язок відмовити у вчиненні нотаріальної дії, а також при необхідності повідомити органи прокуратури, дізнання або слідства про порушення закону громадянами чи окремими посадовими особами, якщо він дізнався про це при вчиненні нотаріальних дій.

Деякі процесуалісти під нотаріальним процесом розумі-

ють його спрощену форму здійснення, а саме, лише посвідчення договорів на спеціальних бланках. Але, на думку автора, **нотаріальна процесуальна форма** – це невід’ємний конститутивний (основний) елемент нотаріальної діяльності, що має складатися з визначеної законом послідовності вчинення окремих нотаріальних дій, які в остаточному підсумку мають становити нотаріальне провадження або процес, який має закінчуватися в більшості випадків посвідченням *нотаріального акту*. Саме на це спрямований і зміст **нотаріального процесу**, що визначається певною діяльністю всіх суб’єктів процесу, об’єднаних нотаріальними правовідносинами, що спрямована на досягнення відповідної мети.

На схемі 2 зображено, що нотаріальна процесуальна форма має впливати на порядок вчинення тих чи інших нотаріальних дій, кожна нотаріальна дія має відповідним чином оформлюватися у реєстрі або нотаріальному акті. Так, у разі встановлення особи заявника відповідні відомості мають відображатися в реєстрі та договорі, в той час як встановлення особи належить до загальних правил вчинення нотаріального процесу. Таким чином, нотаріальне діловодство забезпечуватиме подальшу безспірність встановлених нотаріусом фактів. Тому нотаріальна процесуальна форма зумовлює чітку послідовність вчинення нотаріального процесу, і лише надалі – нотаріально посвідчений або засвідчений акт. Отже, нотаріальна процесуальна форма є єдиною для всіх суб’єктів, що здійснюють нотаріальну діяльність.

Схема 2. Нотаріальна процесуальна форма

Слід зазначити, що вчинення окремих нотаріальних дій за своїм змістом та метою мають становити певні стадії нотаріального процесу. На жаль, у чинному Законі "Про нотаріат" не знайшли свого відображення інститути, які б визначали послідовність вчинення нотаріальних дій. Будь-який процес повинен проходити у своєму розвитку певні стадії, що мають визначатися законом. Результатом цього є те, що на питання, коли нотаріус зобов'язаний роз'яснювати суб'єктам нотаріального процесу їхні права й обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій – до оплати нотаріального провадження або після, не змогла зрозуміло відповісти більшість нотаріусів, з якими автор спілкувався. Але деякі з нотаріусів все ж таки посилалися на ч. 1 ст. 42 Закону України "Про нотаріат". Однак від розуміння цього питання нотаріусами залежить можливість громадян та юридичних осіб відмовитись від вчинення нотаріальних дій, а звідси можливість виникнення спірних правовідносин між особами, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій, тощо.

Межі дії нотаріально посвідченого акта

Важливим, на думку автора, є питання про межі дії нотаріально посвідченого акта, тобто яку юридичну силу надано законом *нотаріальній процесуальній формі*. Тут слід відокремити такі поняття, як дія нотаріально-процесуальних актів у часі, в просторі та за колом осіб як тих, що брали участь у нотаріальному провадженні, так і тих, що не брали такої участі.

Слід зазначити, що нотаріальна процесуальна форма менш стабільна, ніж судові рішення. Законом не передбачаються перешкоди щодо можливості перегляду нотаріально посвідчених правовідносин за згодою осіб, що брали участь у нотаріальному провадженні, а також в судовому порядку, коли в осіб немає згоди щодо скасування договору взагалі або внесення змін до його умов.

Дія нотаріально посвідчених актів у часі характеризується тим, що нотаріально посвідчені угоди можуть бути скасовані або змінені як самими особами, що уклали угоду, так і за рішенням суду. В першому випадку зміна правовідносин, що базується на нотаріально посвідченому договорі, не має обмежень у часі. Так, законодавством не передба-

чено строків для можливості осіб змінити умови своєї угоди або анулювати її за домовленістю всіх осіб, що брали участь у нотаріальному провадженні.

Щодо можливості вносити зміни або анулювати договір, то нотаріальна форма може набувати повної юридичної сили. Момент, з якого в судовому порядку вона не може бути скасована, визначається закінченням строку позовної давності. Складність визначення, коли строк позовної давності починається, в деяких випадках зумовлюється тим, що на практиці його рахують з моменту нотаріального посвідчення угоди. Але право на позов за ст. 76 ЦК України виникає з дня, коли особа дізналася про порушення свого права. Отже, в цьому випадку в юридичних нормах мають бути також визначені ті обставини, з якими закон пов'язує виникнення правопорушення або оспорування права особи. Наприклад, для договорів цими юридичними обставинами мають бути зазначені в договорі строки, коли у сторони виникає право вимагати від іншої сторони здійснення певних дій. Так, у договорах купівлі-продажу квартир – це строки звільнення квартир, виписки, ремонту, якщо він передбачений, тощо. Але не зазначення цих строків на практиці призводить до втілення в життя народного прислів'я – обіцяного три роки чекають. Тому нотаріальні акти мають правовстановлюючий аспект.

Дія нотаріально-процесуальних актів у просторі загалом визначається кордонами України, але може поширюватися також на держави СНД та інші країни, з якими Україна уклала відповідні двосторонні або багатосторонні договори про правову допомогу.

Межі дії нотаріально посвідченого акта стосовно кола осіб, які уклали його, визначає обов'язок щодо дотримання умов, зазначених у договорі. Така властивість нотаріально посвідченого договору гарантується державним примусовим способом виконання зобов'язань, якщо особа відмовляється від виконання у добровільному порядку і при цьому не оспорує правомірність вимог іншої сторони. У передбачених законом випадках така правова ситуація вирішується шляхом вчинення виконавчого напису нотаріусом на оригіналах документів, що встановлюють заборгованість. Такий порядок дозволяє вирішувати безспірні права громадян спрощено, тобто без судового розгляду – шляхом примусового виконання державним виконавцем.

Нотаріально-процесуальна форма документа має властивість у безспірному порядку доводити ті права або факти, що були посвідчені у нотаріальному порядку, перед третіми особами – як юридичними, так і фізичними. Так, не лише за довіреністю передбачається надання повноважень особі для представництва перед третіми особами. Будь-який документ через презумпцію законності дій нотаріуса зумовлює юридичну вірогідність посвідченого або засвідченого нотаріусом права чи юридичного факту для третіх осіб доти, доки цей факт або право не будуть скасовані у передбаченому законом порядку.

Певний вплив на розуміння цього питання може мати право осіб на оскарження неправильно вчиненої нотаріальної дії або відмови в її вчиненні до суду. Так, п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні” №2 від 31.01.92 р. (із змінами і доповненнями) надає право на оскарження нотаріальних дій лише громадянам і юридичним особам, стосовно яких вчинена нотаріальна дія або одержана відмова на її вчинення. Особи, які не брали участі у вчиненні нотаріальних дій, але вважають, що їхні права й охоронювані законом інтереси порушені нотаріальною дією, мають право звернутися до суду з відповідним позовом. Якщо така особа звернулася зі скаргою на нотаріальну дію, суддя згідно з ч. 3 ст. 255 ЦПК має відмовити у прийнятті заяви і роз’яснити заявникові його право на пред’явлення позову¹. Така практика зумовлюється особливостями не нотаріального процесу, а природою окремого провадження².

Говорячи про правонаступництво в нотаріальному процесі, слід вважати його таким, що відповідає загальним положенням цього інституту³. Тобто всі дії, вчинені в процесі до вступу правонаступника, мають бути обов’язковими для нього в такій самій мірі, в якій вони були б обов’язко-

¹ Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України. Частина перша. – К.: Українська правнича фундація, 1995. – С. 236.

² Докладніше про це див.: Фурса С.Я. Окреме провадження у цивільному процесі України. – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1999. – С. 302–306.

³ Тут мається на увазі аналогія із ст. 106 ЦПК України.

вими для особи, яку він замінив. На думку автора, це положення має бути відтворене в законодавстві про нотаріат.

Таким чином, нотаріальний процес не лише надає документам певної, визначеної законом форми, але нотаріальна форма зумовлює відповідні властивості документа у часі, просторі та за колом осіб – як тих, що брали участь у нотаріальному провадженні, так і тих, що не брали такої участі.

2.5. Місце нотаріального процесу в правовій системі України

Держава надала нотаріусу певні процесуальні повноваження, серед яких посвідчення лише безспірного права, безспірних фактів, вжиття охоронних заходів, надання документам виконавчої сили тощо. Отже, нотаріальний процес можна охарактеризувати як безспірний.

Однак питання про місце нотаріального процесу в правовій системі носить теоретичний характер і щодо вирішення цього питання в юридичній літературі немає єдиної думки. Так, більшість вчених відносять нотаріальний процес до несудових форм захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів, іноді вважають самостійним, але поєднують його з цивільним процесом¹.

Про схожість нотаріального процесу з адміністративним процесом свідчить і декілька інших ознак: у нотаріальному процесі не вирішуються спірні питання; нотаріальні акти вчиняються на підставі фактів, у наявності яких нотаріуси можуть впевнитися безпосередньо на підставі наданих документів; нотаріус діє одноособово і має свою специфічну компетенцію; в разі неможливості встановити певні обставини за допомогою доказів, якими володіє особа, нотаріус не може вчинити нотаріальне провадження та роз'яснює особі її можливість звернення до суду за встановленням відповідної обставини або факту; нотаріальна структура керується та контролюється Міністерством юстиції. Такі ознаки надають можливість порівняти нотаріусів з органами реєстрації актів громадянського стану, ознаки яких дуже схожі, хоча

¹ Гражданский процесс / Под ред. М.С.Шакарян. – М., 1993; Гражданский процесс. – М.: Издательство БЕК, 1996. – С. 22.

в нотаріальному процесі завдання та засоби мають значно ширші межі. Відповідальність нотаріусів на цій підставі суттєво відрізняється від відповідальності органів реєстрації актів громадянського стану та їх посадових і службових осіб. На відміну від інших органів державного управління органи нотаріату характеризуються особливим положенням посадових осіб, а також і їх компетенцією. Нотаріус – це посадова особа, яка в своїй діяльності при здійсненні нотаріальних функцій є незалежною. Він підкоряється і керується тільки законом, тоді як інші посадові особи органів державного управління при здійсненні своїх обов'язків повинні виконувати вказівки керівників, суворо дотримуватися вимог інструкцій, наказів тощо.

Предметом нотаріальної діяльності є безспірні справи, що зумовило специфічний метод вирішення нотаріальними органами віднесених до їх компетенції питань. Органи нотаріату не застосовують змагальну форму процесу, а встановлюють юридичні факти, як правило, на підставі наданих їм письмових документів. В нотаріальному процесі відсутній публічний аспект. На відміну від суду, який в більшості випадків розглядає справи у відкритих судових засіданнях, нотаріуси загалом повинні зберігати таємницю вчинюваних нотаріальних дій. Це збільшує довіру до нотаріусів, попереджає виникнення сімейних конфліктів та інших небажаних результатів. Тому неможливо погодитись із думкою І. В. Решетникової та В. В. Яркова, які вважають, що нотаріальна діяльність має публічно-правовий характер¹. При тому, що посада нотаріуса дійсно є публічною, що визначається доступністю нотаріальної діяльності, слід зауважити, що сам зміст нотаріальної діяльності позбавлений характеру публічності. Це забезпечується таємницею вчинюваних нотаріальних дій.

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, несуть особисту відповідальність за розголошення таємниці вчинюваних нотаріальних дій.

Специфіка положення нотаріату, спеціальні дії, врегульовані законом правила провадження, які забезпечують чітке

¹ Решетникова І. В., Ярков В. В. Гражданское право и гражданский процесс в современной России. – Екатеринбург; Москва: Норма, 1999. – С. 244.

виконання нотаріальних функцій та гарантують права клієнтів, обумовлені завданнями та принципами діяльності нотаріату. Суть нотаріальної діяльності полягає в тому, що вона має посвідчувальний, підтверджуючий характер, юридично закріплює цивільні права з метою попередження можливого подальшого їх порушення. За своєю функціональною природою нотаріальні органи найбільш близькі до суду, оскільки і ті, й інші здійснюють в інтересах громадян та юридичних осіб єдину функцію контролю цивільних правовідносин. Цей контроль має попередній характер при вчиненні нотаріальних дій, коли відсутній спір про право та немає правопорушення, на відміну від судового контролю, за допомогою якого в процесі вирішення спору визначається правопорушник, до якого застосовуються заходи впливу. Значна увага, приділена правоаналізуючій функції нотаріату, яка викладена у першій главі, також свідчить про схожість діяльності нотаріату із діяльністю суду, якому надане право вирішувати правові ситуації “за аналогією із законом і правом”¹.

Місце нотаріального процесу в правовій системі України визначається законодавством України. Цивільним кодексом та іншими нормативними актами встановлюється обов'язковий порядок нотаріального посвідчення угод у випадках, зазначених у законі (ст. 47 ЦК), та інших випадках обов'язкового вчинення нотаріального провадження. Так, статтею 227 ЦК передбачається, що формою договору купівлі-продажу житлового будинку має бути нотаріально посвідчений договір, якщо хоча б однією з сторін є громадянин. При цьому й інші угоди, а не тільки визначені в законі, для їх більшої юридичної вірогідності можуть бути нотаріально посвідчені.

Проаналізувавши зв'язок нотаріального процесу з нормами матеріальних прав, слід зазначити, що недоцільно в цих нормативних актах викладати механізм вчинення нотаріального провадження. На думку автора, доцільно докладно викладати механізм здійснення нотаріального провадження в Законі «Про нотаріат», оскільки це надасть змогу комплексно підійти до впровадження визначених законодавчими нормами матеріальних прав фізичних або юридичних осіб в практику діяльності нотаріату, узгоджувати їх з нормами

¹ Ч. 3 ст. 11 ЦПК України.

нотаріального процесу. На цій підставі можна зробити й зворотний висновок, що у випадках, коли нотаріальний процес не забезпечує охорону чи захист прав громадян або юридичних осіб через недосконалість (невизначеність) норм матеріального права, то в цьому випадку необхідно вносити відповідні доповнення до норм матеріального права з метою конкретизації правовідносин, та зміни, якщо норми права в цій галузі суперечать загальним правовим нормам тощо.

Після винесення постанови про накладення арешту на нерухоме майно органи Міністерства внутрішніх справ, суди звертаються до державних нотаріальних контор про внесення відомостей до Базового реєстру певного реєстраційного округу. Таким чином, нотаріальний процес сприяє не тільки громадянам та юридичним особам в охороні та захисті їх прав, а й державним органам у діяльності щодо захисту прав та інтересів громадян, організацій і держави. Отже, нотаріуси як особисто мають виконувати правоохоронну та правозахисну функцію, так і на них покладаються обов'язки щодо сприяння у здійсненні іншими державними правоохоронними органами їхніх повноважень. Це положення стосується й випадків, коли нотаріусом буде встановлено протизаконність угоди (ст. 49, 51 Закону України "Про нотаріат").

Нотаріальний процес має тісний зв'язок з цивільним судочинством, оскільки особам, які вважають свої права порушеними неправильним вчиненням або неправомірною відмовою у вчиненні нотаріального провадження, законодавством надане право звернення до суду за захистом порушених прав та охоронюваних законом інтересів. До суду звертаються й у разі виникнення спору про право щодо розподілу спадкового майна, продовження строків на прийняття спадщини, оскарження виконавчого напису тощо.

Однак зв'язок між нотаріальним процесом та цивільним судочинством має бути більш визначеним. Так, в Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України в ч. 4 п. 114 передбачається, що нотаріуси в окремих випадках можуть прийняти довідки, видані підприємствами, установами й організаціями за місцем роботи чи проживання, якщо вони разом з іншими документами підтверджують родинні та інші відносини спадкоємців із спадкодавцем. На

нашу думку, Інструкція має встановлювати, в якому конкретному випадку вони приймаються. Одразу виникає питання: чи законодавство надає право нотаріусу аналізувати докази чи він повинен приймати лише ті докази, які є безспірними?

У цивільному судочинстві передбачено встановлення фактів, що мають юридичне значення, які не є безспірними і потребують судового підтвердження шляхом дослідження та аналізу доказів, і саме так, в порядку окремого провадження, в цивільному судочинстві встановлюється факт родинних відносин громадян з метою отримання спадщини¹. Звідси впливає неврегульованість питання, якщо нотаріус у цьому конкретному випадку не прийняв вищезазначену довідку. Куди особі необхідно звертатись – до провадження по оскарженню нотаріальних дій або за встановленням юридичного факту родинних відносин? Як має діяти суддя? На нашу думку, положення Закону та Інструкції повинні викладатись таким чином, щоб правовідносини, які вони регулюють, набували однозначності. В цьому випадку визначити належність юридичних обставин до повноважень нотаріату або суду буде нескладно.

Про можливість і реальність співпраці державних виконавців з державними та приватними нотаріусами свідчать такі аспекти:

- ♦ У разі смерті особи, стосовно якої порушено виконавче провадження і якій надано срок для добровільного виконання рішення, державний виконавець у порядку ст. 60 Закону України “Про нотаріат” має право попередити нотаріуса про необхідність вжиття заходів до охорони спадкового майна й отримати його повідомлення про належність і місцезнаходження майна померлого боржника, результати його опису тощо.
- ♦ Державному виконавцю також надане право офіційного звернення до всіх органів, організацій, посадових осіб, громадян і юридичних осіб на території України, які у встановлений ним срок повинні надати безкоштовно документи або їх копії, необхідні для здійснення своїх повноважень, що також має бути використано для

¹ Фурса С.Я. Окреме провадження в цивільному процесі України. – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1999. – С. 237–243.

розшуку майна. Щоби запровадити ці положення в життя, слід рекомендувати для звернення за інформацією про наявність у боржника майна або майнових прав до таких органів, як державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси зокрема. Але потрібна офіційна легалізація в Законі України "Про нотаріат" через внесення доповнення до ч. 3 ст. 8 відповідного положення про те, що державний виконавець користується правом витребувати довідки про вчинені нотаріальні дії та документи у зв'язку з порушенням виконавчого провадження¹.

На підставі вищенаведеного можна сказати, що завдяки специфічним методам **нотаріальний процес** може розглядатися як самостійний безспірний процес, який безпосередньо пов'язаний з такими галузями права, як цивільне, сімейне, фінансове, земельне, житлове, міжнародне право, та цивільним процесом.

2.6. Принципи діяльності та організації нотаріату в Україні

Зміни в політичному та економічному житті України вимагають їх правового забезпечення в законодавстві. Водночас і сама правова система потребує оновлення в змісті, організаційних формах та методах функціонування. Ці завдання неможливо виконати без визначення основних напрямків правового розвитку суспільних правовідносин, складовою частиною яких є нотаріальні правовідносини.

У Конституції України немає спеціальних норм, які б безпосередньо стосувалися нотаріального процесу, але конституційні принципи безпосередньо стосуються і правовідносин у нотаріальному процесі. Так, ст. 8 Конституції України передбачається, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції і повинні їй відповідати, її норми є нормами прямої дії. З цього положення можна зробити висновок про те, що принцип верховенства права – це принцип

¹ Покрещук О.О., Фурса С.Я. Питання імплементації міжнародно-правових норм у законодавство України про виконавче провадження // Право України. – 2000. – № 3. – С. 84–87.

верховенства закону. А принцип верховенства закону у власному розумінні цього поняття означає визначальну, провідну роль закону в правовій системі, зокрема в системі джерел права, його вищу юридичну силу щодо підзаконних актів. Тобто принцип верховенства закону означає співвідношення закону та інших нормативно-правових актів.

Таким чином, у ієрархії джерел права пріоритетна роль відводиться Конституції України, що має вищу юридичну силу та є Основним Законом України, тому інші нормативно-правові акти мають прийматися на основі Конституції та відповідати їй. Отже, ці положення не можуть не впливати на нотаріальний процес.

Значення принципів діяльності та організації нотаріату в Україні полягає в тому, що:

- ♦ вони є основою для об'єднання всіх норм та інститутів в одну галузь права, тобто є індивідуалізуючою ознакою цієї галузі права;
- ♦ вони є похідною основою для тлумачення норм законодавства, розуміння їх змісту та значення;
- ♦ вони не тільки характеризують нотаріат України, а й є основною підставою для порівняння норм, що регулюють діяльність нотаріату, з аналогічними нормами законодавства іноземних країн та, в першу чергу, з країнами Міжнародного Союзу Латинського нотаріату, членами якого є нотаріуси 66 країн світу.

Усі принципи нотаріату – це найважливіші прояви демократизму нашого суспільства, основним завданням якого є побудова правової держави.

Принципи нотаріату, як і принципи будь-якої галузі права, взаємопов'язані та являють собою одну логіко-правову систему. Порушення одного принципу, як правило, тягне до порушення іншого, тобто реалізацію одних принципів у цій системі можна розцінювати як гарантії реалізації інших.

Зміст будь-якого принципу нотаріату розкривається не тільки безпосередньо однією нормою, а й змістом інших принципів галузі. Так, принцип диспозитивності не може бути реалізований самостійно, бо він тісно пов'язаний з принципом сприяння громадянам, установам, підприємствам і організаціям у здійсненні їх прав і охоронюваних законом інтересів, а також безпосередньо залежить від принципів

законності та обґрунтованості нотаріальних актів. Але кожний принцип, входячи в систему, займає своє власне, спеціальне та самостійне і тільки йому відведене місце. Саме це обумовлює його взаємозв'язок з іншими принципами, забезпечує ефективність впливу на суспільні відносини і результативність дій всіх пов'язаних з ним принципів.

Система принципів нотаріату є індивідуальною, оскільки залежить від предмета науки про нотаріат, та разом із предметом та методом характеризує самостійність нотаріальної науки як галузі права.

Принципи організації та діяльності нотаріату в Україні виражають найбільш суттєві риси правового регулювання суспільних відносин, які випливають з Конституції України та знайшли своє відображення в Законі України «Про нотаріат», а також зумовлюються змістом діяльності нотаріальних органів.

До системи принципів нотаріальної науки автором віднесені:

- ♦ принцип законності (ст. 5, 7, 21, 39, 47, 49, 51 Закону);
- ♦ принцип обґрунтованості нотаріальних актів;
- ♦ принцип безспірності нотаріального процесу;
- ♦ принцип національної мови (ст. 15 Закону);
- ♦ принцип незалежності нотаріусів;
- ♦ принцип неупередженості нотаріусів;
- ♦ принцип доступності й гарантованості охорони і захисту безспірних прав;
- ♦ принцип диспозитивності;
- ♦ принцип рівності прав усіх суб'єктів, що беруть участь в нотаріальному процесі;
- ♦ принцип безпосередності¹;
- ♦ принцип додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій (ст. 8 Закону);
- ♦ принцип сприяння громадянам, установам, підприємствам і організаціям у здійсненні їх прав і охоронюваних законом інтересів (ст. 5 Закону).

Принцип законності

Цей принцип проявляється насамперед у тому, що державні нотаріуси, приватні нотаріуси та інші особи, які

¹ Цей принцип стосовно нотаріального процесу вперше запропонований у книзі В.В. Комарова, В.В. Баранкової. Див.: Нотариат и нотариальный процесс. – Харьков: Консум, 1999. – С. 97–98.

вчиняють нотаріальні дії, повинні керуватися в своїй діяльності Законом та іншими нормативними актами, які регулюють їхню діяльність (ст. 7 Закону). Такими нормативними актами є: Закон України «Про нотаріат», Інструкція «Про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України», затверджена наказом Міністерства юстиції України від 18 червня 1994 р., та інші. Суттєве значення для діяльності органів нотаріату має цілий ряд норм цивільного, цивільного процесуального, земельного, сімейного, трудового, адміністративного законодавства, оскільки нотаріуси та інші посадові особи, вчиняючи нотаріальні дії, повинні застосовувати ці норми до регулювання конкретних правовідносин. Принцип законності полягає і в тому, що вищезазначені суб'єкти зобов'язані перевірити відповідність закону дій, які вони вчиняють, та наданих їм документів. Наприклад, нотаріус не може посвідчити договір позики, якщо позикодавець включив в умови договору сплату відсотків позичальником. Такий договір є незаконним та суперечить вимогам ст. 374 ЦК України.

У випадках, коли порушується законність окремими громадянами або посадовими особами, посадові особи нотаріату зобов'язані повідомити про це органи слідства або прокурора для вжиття заходів.

Із принципу законності випливає обов'язок нотаріусів і посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії, додержуватись встановленого законом порядку і правил оформлення нотаріальних документів, а також підстав та порядку відмови в їх здійсненні. Відповідно до ст. 5, 49 Закону у вчиненні нотаріальної дії може бути відмовлено, якщо вона суперечить законіві. Не приймаються до вчинення нотаріальних дій документи, які не відповідають вимогам законодавства (ст. 47 Закону) і які вміщують відомості, що порочать честь та гідність громадянина.

Отже, принцип законності зумовлений ст. 8 Конституції України та спирається як на загальні норми права, так і на спеціальні, що передбачені законодавством про нотаріат.

В юридичній літературі пропонується розглядати принцип законності й в іншій площині, тобто поширити його на осіб, що звертаються за вчиненням нотаріальних дій¹. Але

¹ Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотариат и нотариальный процесс. — Харьков: Консум, 1999. — С. 92.

ця концепція на сьогодні не розкрита і суперечить головній спрямованості нотаріальної діяльності – охороні прав юридично необізнаних громадян, тобто апріорі вважається, що громадяни не знають закони і вимагати від них додержання вимог закону неправомірно. Єдиною умовою для нотаріуса в разі виявлення незаконних вимог осіб передбачена відмова у вчиненні нотаріального провадження¹, а в разі виявлення ознак злочину чи адміністративного правопорушення в діях або документах осіб – звернення до відповідних органів для застосування необхідних заходів. Тобто ці правовідносини будуть виходити за межі нотаріальних і можуть кваліфікуватися за нормами кримінального, адміністративного кодексів, дія яких ґрунтується за принципом “незнання закону не звільняє від відповідальності”.

При цьому нотаріус має не просто відмовляти у вчиненні нотаріального провадження, а запропонувати особам, якщо це можливо з урахуванням правової ситуації, напрямки реалізації прав громадян, що не суперечать вимогам закону, шляхом внесення конкретних змін до проектів договорів, наданих сторонами. Тобто в разі бажання осіб укласти договір позики з умовою повернення боргу з відсотками, нотаріус має роз'яснити особам незаконність такої угоди і запропонувати посвідчити її без такої умови, а не відмовляти особам одразу. Отже, в такій послідовності дій будуть застосовані одночасно два принципи: законності та сприяння громадянам у здійсненні їх прав.

Принцип обґрунтованості нотаріальних актів

Цей принцип нотаріальних актів передбачає: всесторонню перевірку документів, які необхідні для вчинення нотаріальної дії, за призначенням, за змістом, за достовірністю; встановлення особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії; перевірку дієздатності громадянина та правоздатності юридичних осіб, а у випадку звернення представника – його повноваження тощо.

Так, для видачі свідоцтва про право на спадщину повинні бути перевірені документи, які підтверджують факт смерті спадкодавця, час та місце відкриття спадщини, факт

¹ Наприклад, у заяві нотаріус помітив висловлювання чи інформацію, які компроментують громадянина або організацію.

прийняття спадщини, якщо заяву з проханням про видачу свідоцтва про право на спадщину подано після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини, склад та місце знаходження спадкового майна, коло осіб, які мають право на спадщину. Якщо до складу майна входить будівля, квартири, транспортний засіб тощо, які підлягають обов'язковій реєстрації, перевіряються документи щодо належності цього майна спадкодавцю (довідка-характеристика бюро технічної інвентаризації, свідоцтво про реєстрацію, технічний паспорт тощо).

Якщо оригінал документа викликає сумнів, то він може бути направлений на експертизу.

На думку автора, дії нотаріуса мають також обґрунтуватися посиланням на норми закону, оскільки така діяльність є юрисдикційною. Наприклад, при посвідченні договору довічного утримання нотаріус має роз'яснювати сторонам зміст правовідносин, можливість розірвання договору, внесення до його умов змін тощо, а тому роз'яснення мають стосуватись норм закону з обов'язковим зазначенням їх в нотаріальному акті.

Принцип безспірності нотаріального процесу

Цей принцип може бути визначений, виходячи з аналізу розділу VIII Конституції. Так, Конституцією передбачається, що право судити про права та обов'язки осіб у тих чи інших правовідносинах належить до виключної компетенції судів (за аналогією із ст. 124 Конституції). Отже, на нотаріуса покладається не вирішення спірних правовідносин, а лише посвідчення безспірних прав та обов'язків осіб у правовідносинах тощо. Нотаріус не може і не повинен аналізувати права осіб, оскільки він має отримувати від осіб безспірні докази про існування юридичних обставин; з якими норма права пов'язує виникнення, зміну або припинення прав осіб у визначених законом правовідносинах. Законом надане право нотаріусу самому в необхідних випадках, але за ініціативою осіб вимагати від відповідних установ або організацій потрібні для вчинення нотаріального провадження документи.

Отже, якщо правовідносини не визначені законом та не регламентуються договором, то нотаріус не може вчиняти нотаріальних дій, якщо в нього виникнуть сумніви в їх

правомірності. У будь-яких випадках спірності прав осіб, що звернулися за вчиненням нотаріального провадження, нотаріус має відкладати вчинення нотаріальної дії та роз'яснювати цим особам їх право – звернутись до суду за вирішенням спірних правовідносин.

Тоді, коли правовідносини не врегульовані законом і визначення умов договору у нотаріуса не асоціюється з порушенням прав інших осіб, нотаріус має посвідчити договір, в якому обумовити відповідні права та обов'язки сторін у разі їх згоди на це. Наприклад, при продажу квартири сторони домовились про те, що одна кімната залишається для постійного проживання тітки продавця. Така угода не може вважатись суперечною чинному законодавству, але залишаться невизначеними строки проживання, можливості прописки інших осіб в цю кімнату, наслідки можливих правопорушень, тому вона не буде вважатись безспірною. Таким чином, нотаріусу необхідно допомогти суб'єктам правовідносин регламентувати всі аспекти такої угоди і продумати можливі наслідки, а в разі неможливості запропонувати посвідчити інші варіанти умов угоди або взагалі інший вид договору.

Досить часто нотаріуси можуть зустрітись з умовами угод, в яких сторони можуть обмежувати один одного в правоздатності або дієздатності, наприклад, до повернення боргу боржник зобов'язується не виїжджати з даної місцевості, обидва з подружжя зобов'язуються не розривати шлюбний контракт, спадкоємець за умовою заповіту зобов'язується не вступати в новий шлюб тощо. Тобто прямик вказівок в законодавстві щодо повного обсягу прав та обов'язків, які у сукупності складають вищезазначені поняття, немає. Тому нотаріус має виходити з конституційного принципу, що всі люди вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21 Конституції України) і навіть за згодою обох контрагентів на одночасне обмеження їх прав така угода буде вважатися незаконною.

Принцип національної мови

Нотаріальні провадження вчиняються українською мовою або мовою більшості населення даної місцевості.

До норм чинного законодавства, що регулюють застосування української мови, належать Закон України «Про мови

в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 року, Закон України «Про нотаріат».

У Законі «Про нотаріат» (ст. 15) передбачається ведення нотаріального діловодства відповідно до статті 20 Закону «Про мови в Українській РСР», яка передбачає можливість застосування мови більшості населення для окремої місцевості. Отже, цей принцип відповідає вимогам ст. 10 Конституції України, яка передбачає всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, що має забезпечувати держава. Це положення також цілком відповідає й ч. 2 ст. 10 Конституції України, яка гарантує вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин України, статті 23 Закону «Про мови в Українській РСР», якою визначається, що юридична допомога громадянам і організаціям подається українською мовою або мовою, прийнятною для сторін.

Відповідно до цього принципу, якщо особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальних дій, не знає мови, якою ведеться діловодство, тексти оформлюваних документів та роз'яснення, які надає нотаріус при вчиненні нотаріального провадження, мають перекладатись цій особі нотаріусом або перекладачем¹.

Принцип незалежності нотаріусів

Принцип незалежності нотаріусів базується на тому, що вони підкоряються тільки закону і при здійсненні своєї діяльності нікому не підзвітні. Це означає, що вони повинні вчиняти нотаріальні дії на підставі законів України, відповідно до закону застосовувати норми міжнародного права.

Цей принцип ґрунтується на особистій відповідальності нотаріусів за вчинення нотаріальних дій. Навіть державні нотаріуси, хоча їх відповідальність, в першу чергу, стосується їх професійних та посадових обов'язків перед державною нотаріальною конторою, несуть особисту відповідальність за правомірність своїх дій. Таке правове регулю-

¹ Детальніше про основи цього принципу та авторське ставлення до цього питання див.: Покрещук О.О., Фурса С.Я. Процесуальне становище перекладача в нотаріальному та в інших юридично значимих процесах // Право України. – №10. – 2000.

вання діяльності має визначати й особливий характер принципів питань щодо здійснення нотаріальних дій нотаріусами України. Не може і не повинен нотаріус, що правомірно здійснює свою діяльність на підставі закону, залежати від думки будь-яких посадових або службових осіб чи органів. У противному разі цю відповідальність необхідно поширювати й на цих осіб та органи.

З іншого боку, нотаріус, що не додержується вимог закону, має відповідати за наслідки своєї діяльності, і в цьому випадку законом передбачено, що органами, які наділені правом тією чи іншою мірою здійснювати вплив на нотаріусів та посадових осіб, що вчиняють нотаріальні дії, є Міністерство юстиції, суди загальної юрисдикції, а також органи прокуратури.

При цьому принцип незалежності нотаріусів безпосередньо пов'язаний з принципом диспозитивності, оскільки саме ті особи, які звернулись за вчиненням нотаріального провадження, мають право на оскарження неправильно вчинених нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні. Навіть можливість звернення прокурора до суду із заявою на неправильно вчинену нотаріальну дію або відмову у її вчиненні в більшості випадків зумовлюється диспозитивністю права такої особи тощо.

Принцип неупередженості нотаріусів

Принцип неупередженості нотаріусів являє собою логічне продовження принципу незалежності нотаріуса, який, крім впливу з боку державних органів, має бути звільнений від впливу на свою діяльність інших можливих інтересів, що можуть впливати із родинних і шлюбних відносин. Так, ст. 9 Закону передбачається обмеження нотаріуса у праві вчинення нотаріальних дій на своє ім'я і від свого імені, на ім'я свого і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом або працівниками даного виконавчого комітету. В цьому випадку держава гарантує особам, які звертаються за вчиненням нотаріального провадження, що їх інтереси не можуть входити в протиріччя з особистими інтересами нотаріуса. Отже, цей принцип має сприяти об'єктивності нотаріальної діяльності.

Принцип доступності і гарантованості охорони та захисту безспірних прав

Принцип доступності і гарантованості охорони та захисту безспірних прав характеризується тим, що діяльність нотаріальних органів спрямована на охорону і захист безспірних прав фізичних та юридичних осіб, де б вони не перебували. Тут мається на увазі, що організаційною структурою нотаріальних органів є вся територія України, громадянам України надається юридична допомога також в іноземних країнах, навіть передбачено вчинення значимих нотаріальних дій на суднах, що плавають під прапором України, тощо.

Нотаріальний процес передбачає можливість звернення особи за вчиненням нотаріальної дії у будь-яку нотаріальну контору або до приватного нотаріуса, за винятком передбачених у Законі випадків, що зумовлено вимогами предметної та територіальної компетенції. Звільнення, згідно з Декретом Кабінету Міністрів «Про державне мито», певних категорій осіб від сплати державного мита забезпечує їм можливість безкоштовно вчиняти нотаріальні дії.

Законом передбачається єдиний порядок нотаріального діловодства, процесуальний порядок вчинення нотаріальних дій, який має бути простим та зрозумілим, оптимально поєднувати в собі необхідність та доцільність.

Цей принцип гарантується правом кожного громадянина або юридичної особи на оскарження в суді неправомірних дій нотаріусів та відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними та недбалими діями посадових осіб нотаріату.

Принцип диспозитивності

Принцип диспозитивності проявляється в тому, що для здійснення нотаріальних дій необхідна особиста ініціатива заінтересованої особи. Цей принцип впливає із ст. 19 Конституції України, яка проголошує, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Тільки в окремих випадках нотаріальні дії в інтересах одних осіб можуть здійснюватись іншими органами державного управління, організаціями та громадянами. До таких дій належать: засвідчення вірності копії

документів, виписок з них, вжиття заходів до охорони спадкового майна, накладення заборони відчуження нерухомого майна. Цей принцип реалізується також у праві заінтересованих осіб на оскарження неправильно вчиненої нотаріальної дії або відмови у її вчиненні.

Досить контрастно цей принцип проявляється у ситуації, коли до нотаріуса звертаються особи за посвідченням угоди та надають для цього готовий проект договору. В деяких нотаріальних конторах, а також приватними нотаріусами ставиться під сумнів можливість посвідчення договору за наданим сторонами проектом через те, що в цьому випадку від нотаріуса потребується детальний аналіз законності умов такого договору, оскільки нотаріус не брав участі в його складанні. Отже, ця нотаріальна дія вимагатиме від нотаріуса витрат значно більшого часу, тоді як в пам'яті персонального комп'ютера нотаріуса існують "шаблони аналогічних документів". На думку автора, в такій правовій ситуації необхідно апріорі виходити з принципу диспозитивності нотаріального процесу, тобто особи мають право самі скласти проекти угод, але якщо нотаріусом буде доведено незаконність змісту такого документа, а особа буде наполягати на його посвідченні, він може та повинен відмовити у вчиненні нотаріальної дії.

Принцип рівності прав усіх суб'єктів, що беруть участь в нотаріальному процесі

Автор уже звертав увагу на необхідність класифікації суб'єктного складу осіб нотаріальних процесуальних відносин,¹ регламентації їх прав та обов'язків. Тому цей принцип поширюється на суб'єктів, які беруть участь у нотаріальному провадженні, тобто які звернулись за вчиненням нотаріального провадження з метою охорони і захисту своїх власних прав та інтересів або з метою охорони та захисту прав та інтересів інших осіб. Незважаючи на те, що права вищезазначених осіб не регламентовані законом, але в силу ст. 21 Конституції України є можливість говорити про рівність процесуальних прав таких осіб. Правовідносини, що складаються при вчиненні нотаріального провадження,

¹ Фурса С.Я., Фурса Є.І. Нотаріат в Україні. Загальна частина. – К.: Вентурі, 1999. – С. 66–67.

мають забезпечувати захист та охорону всіх осіб, що беруть участь в нотаріальному провадженні.

Так, будь-який учасник багатосторонньої угоди має право відмовитись від вчинення нотаріального провадження до його закінчення, ініціювати внесення змін до проекту договору, а нотаріус повинен роз'яснювати всім особам, а не тільки сторонам угоди можливі негативні наслідки посвідчуваної угоди тощо. Таким чином, по-перше, в нотаріальному процесуальному законодавстві повинен бути передбачений перелік загальних та спеціальних прав та обов'язків осіб, які звертаються за вчиненням нотаріального провадження, а, по-друге, всі особи повинні бути рівними.

Крім того, нотаріус не має жодних переваг порівняно із суб'єктами, що до нього звернулись. Навіть більше того, нотаріус – особа, покликана за законом (як за ст. 5 Закону України “Про нотаріат”, так і за присягою) до вчинення нотаріальних дій і сприяння громадянам у вчиненні нотаріальних дій. Тому лише в тих випадках, коли вимоги осіб виходять за межі, визначені законом, нотаріус має відмовляти у вчиненні нотаріальних дій і навіть це він повинен робити тактовно¹.

Принцип безпосередності

Оскільки нотаріальний процес стосується юридично вагомих дій, то для його ініціювання особа повинна бути правомочною, тобто необхідно особисто звернутися до нотаріуса або мати повноваження процесуального представника інтересів такої особи у визначених законом випадках. Це положення зумовлюється обов'язком нотаріуса здійснювати перевірку відповідних повноважень особи на вчинення нотаріального провадження.

При цьому слід пам'ятати, що деякі нотаріальні дії не можуть вчинятися через представників, а потребують особистої участі заінтересованої особи. Так, ст. 56 Закону України “Про нотаріат” передбачається, що посвідчення заповіту через представника не допускається. В широкому розумінні тут передбачається застосування ч. 4 ст. 62 Цивіль-

¹ На жаль, практика свідчить про те, що багато нотаріусів відчувають себе “хазяями становища” при посвідченні нотаріальних актів, «пропонують особам знайти іншого нотаріуса», грубо себе поведуть.

ного кодексу, яка передбачає неможливість укладення угоди через представника, що за своїм характером може бути укладена лише особисто. Тобто за цією нормою не підлягають посвідченню через представника договори довічного утримання. Для захисту прав осіб, які не можуть особисто через фізичні вади або хворобу підписатись на договорі, дозволяється це зробити за них іншим особам за їх дорученням, в їх присутності та присутності нотаріуса чи іншої посадової особи, яка вчиняє нотаріальні дії, про що робиться відмітка в посвідчувальному написі. Крім того, коли особа хворіє і не може особисто з'явитись до нотаріуса, то вона може викликати нотаріуса додому для вчинення нотаріального провадження (ст. 41 Закону України "Про нотаріат").

Однак принцип безпосередності стосується не тільки визначення повноважень на вчинення нотаріальних дій¹, а також діяльності самого нотаріуса. Так, нотаріус має сам безпосередньо вчиняти основні нотаріальні дії і не може передоручити їх вчинення іншим особам. У цьому випадку неможливо погодитись із ч. 3 ст. 29 Закону України "Про нотаріат", яка передбачає неможливість виконання своїх обов'язків приватним нотаріусом у період його заміщення іншим. Положення про те, що за нотаріуса на цей період його обов'язки виконуватиме інша особа, некоректне, оскільки інша особа буде виконувати власні обов'язки і від власного імені та на підставі угоди про заміщення, але на робочому місці приватного нотаріуса.

Нотаріус не може навіть своєму помічнику або стажисту доручити (довірити) виконання основних нотаріальних дій, він не має права укладати з ними угоду і зазначати в ній про їх відповідальність за неправильно вчинену нотаріальну дію. Це впливає з того, що лише з іншим нотаріусом можлива відповідна угода про заміщення. Приватний і державний нотаріуси повинні відповідати за вчинені нотаріальні дії в повному обсязі і не можуть перекладати відповідальність на секретарку, помічника за виявлені в майбутньому помилки.

У нотаріусів існує й інший спосіб перекласти відповідальність за неправильне зазначення прізвищ, імен і по

¹ Див. про це: Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотариат и нотариальный процесс. – Харьков: Консум, 1999. – С. 97–98.

батькові осіб, а саме: надати клієнту надрукований варіант угоди на перевірку. І в разі подальшого виявлення помилки нотаріус не може посилатися на їх особисту перевірку, тому що це буде суперечити принципу обґрунтованості нотаріального акта.

Принцип додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій

Принцип, який відображає специфіку діяльності нотаріальних органів, – додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій (ст. 8 Закону), проявляється в тому, що нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, зобов'язані додержувати таємниці цих дій. Довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються тільки громадянам та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинювалися нотаріальні дії.

Однак за законом передбачено деякі винятки з цього правила. Так, на письмову вимогу суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання та слідства довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються у зв'язку з відкриттям кримінальних, цивільних, господарських справ. З приводу оголошення змісту вчинених нотаріальних дій при розгляді справ у судах є можливість ставити питання перед суддею про необхідність розгляду справи у закритому судовому засіданні.

На письмову вимогу державної податкової інспекції видаються довідки, документи і копії з них, необхідні для визначення правильності стягнення державного мита та цілей оподаткування. Це положення не досить чітко роз'яснює спрямованість такої вимоги. Із змісту можна зрозуміти, що перевіратися повинна лише діяльність нотаріусів щодо стягнення державного мита та цілей оподаткування. Крім того, нотаріальні провадження можуть бути підставою для виявлення у громадян неоподаткованих прибутків. Так, без реєстрації підприємницької діяльності є можливість купувати та продавати будинки тощо. Така діяльність може бути встановлена за допомогою довідок нотаріусів про вчинення нотаріального провадження.

Довідки про заповіти видаються тільки після смерті заповідача. Виділення цього положення у самостійну частину 5 статті 8 Закону надає можливість судити про те, що вищезазначені державні органи – суди, прокуратури та інші, не можуть вимагати від нотаріуса змісту заповіту. Так, при

розгляді справи про визначення правильності оподаткування не може оголошуватися зміст заповіту, складеного особою, що перебуває під слідством або судом.

Особи, яким через виконання службових обов'язків стало відомо про вчинені нотаріальні дії, повинні додержуватися таємниці. Це положення безперечно стосується посадових та службових осіб вищезазначених державних установ, але в межах, які не суперечать їх службовому обов'язку. Так, якщо в справі є відомості, одержані від посадових осіб нотаріату, то поширення й оголошення цих відомостей дозволяється лише для виконання службових обов'язків.

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, а також особи, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо через виконання ними службових обов'язків, винні в порушенні таємниці вчинюваних нотаріальних дій, несуть відповідальність у порядку, встановленому законодавством України. Відповідальність за розголошення змісту вчиненого нотаріального провадження повинна покладатися також на стажистів. Оскільки законодавством така відповідальність для стажистів не передбачається, то її необхідно ввести, а до відповідних змін в законі доречно це положення зазначити в контракті про прийняття такої особи на роботу.

Автор вважає за доцільне поширити дію цього принципу також на осіб, які сприяють здійсненню нотаріального процесу, а саме: на свідків, понятих, перекладачів, осіб, що підписуються за особу, яка через фізичні вади не може зробити цього самостійно, представників осіб. Однак не слід вважати, що цей принцип змушує обидві сторони, які укладають угоду, обов'язково зберігати її умови в таємниці, оскільки це загальне правило буде суперечити принципу диспозитивності нотаріального процесу.

Якщо ж сторонами в договорі було передбачено обов'язковою умовою збереження в таємниці змісту угоди, то до внесення відповідних змін у договір вони зобов'язані це положення виконувати, але за винятком звернень перерахованих вище посадових і службових осіб за відповідними відомостями.

Принцип сприяння громадянам, установам, підприємствам і організаціям у здійсненні їх прав і охоронюваних законом інтересів (ст. 5 Закону)

Цей принцип полягає в обов'язку нотаріусів та інших

посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії, сприяти суб'єктам нотаріального процесу у здійсненні їх прав та законних інтересів, роз'яснювати їм права та обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду. Цей принцип впливає з конституційної норми, якою передбачається, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ч. 2 ст. 3 Конституції України).

Сприяння проявляється також і в тому, що нотаріуси мають право і за заявою особи повинні вимагати від підприємств, установ та організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій (ст. 4, 46 Закону), забезпечувати здійснення нотаріального провадження для осіб, які не володіють українською мовою, з участю перекладачів.

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії на прохання громадян та організацій, можуть скласти проекти угод і заяв, виготовляти копії документів, виписки з них, давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру.

Нотаріуси сприяють органам слідства та суду у здійсненні їх державних обов'язків.

Принцип сприяння громадянам та юридичним особам у здійсненні їх прав і охоронюваних законом інтересів полягає в тому, що ніякими строками не обмежується їх можливість укласти будь-які дозволені законом угоди щодо свого майна, а також можливість за згодою всіх осіб, що брали участь в нотаріальному провадженні, змінити або скасувати ці угоди.

Саме в цьому принципі розкривається правова природа нотаріату як особливого юрисдикційного органу. На думку автора, принцип сприяння має розкриватись не тільки в можливості і необхідності вчинення нотаріального провадження, а й дозволяє ставити перед особами, які вчиняють нотаріальні провадження, питання: яким чином можна збільшити кількість вчинюваних нотаріальних дій, зробити їх доступнішими, покращити рівень юридичної допомоги тощо.

Оскільки законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат»» був прийнятий Верховною Радою України у першому читанні 06.04.2000 року, то є можливість його розглянути як теоретично обґрунтовану та

закінчену працю. Тому проаналізуємо принципи, запропоновані його авторами в ст. 5, яка має назву "Принципи організації нотаріальної діяльності". Нотаріальна діяльність здійснюється на принципах:

- 1) законності;
- 2) незалежності та неупередженості нотаріуса при виконанні своїх професійних обов'язків;
- 3) повної організаційної та економічної самостійності;
- 4) оплатності;
- 5) повної майнової відповідальності нотаріуса за наслідки своєї нотаріальної діяльності;
- 6) державного контролю за організацією та здійсненням нотаріусом нотаріальної діяльності.

Як бачимо, деякі принципи організації нотаріальної діяльності, проголошені в ст. 5 проекту, збігаються з раніше висвітленими автором, а тому вони не будуть аналізуватися.

При цьому з самого початку звертає на себе увагу деяка неврівноваженість назви статті 5 та її змісту. Так, на перший погляд, у назві статті відчувається зайвість слова "організації", оскільки нотаріальна діяльність не організовується, а здійснюється нотаріусами у визначених процесуальним законодавством межах. Але при більш детальному розгляді проголошених принципів можна зазначити, що деякі принципи належать до принципів здійснення нотаріальної діяльності, а інші стосуються організаційної структури нотаріату.

Так, у п. 3 наголошується на повній організаційній і економічній самостійності нотаріусів, але не зазначається від кого або чого. При цьому п. 3 суперечить п. 6 цієї ж статті, в якому передбачено державний контроль за організацією та здійсненням нотаріусом нотаріальної діяльності. Тобто, неможливо говорити про повну організаційну самостійність нотаріату, що взагалі неможливо в умовах будь-якої держави. За загальним правилом, кожна діяльність має бути підконтрольною державі, оскільки остання певним чином, надаючи відповідні статуси як окремому нотаріусу, так і нотаріальній діяльності взагалі, обов'язково бере на себе відповідальність за наслідки її здійснення.

У цьому ж проекті закону передбачається (ч. 2 ст. 2), що нотаріальна діяльність здійснюється від імені держави і підлягає особливому контролю за дотриманням законності при її здійсненні з боку органів державної влади та професійних об'єднань нотаріусів у межах наданих їм цим

законом повноважень. Така діяльність не є підприємницькою і не має на меті отримання прибутку. Тому передбачається затвердження на посаду нотаріуса здійснювати Міністерством юстиції, ним же буде видаватися наказ про зміщення з посади нотаріуса, що свідчить про вплив державних органів на організаційну структуру нотаріату.

Отже, фактично повної організаційної самостійності у нотаріату не передбачається і бути не може.

Стосовно економічної самостійності, то в проекті закону (ч. 4 ст. 34) зазначається, що утримання Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату здійснюється за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансування Міністерству, та інших надходжень. Оскільки Вища кваліфікаційна комісія нотаріату, безумовно, належить до організаційної структури нотаріату, то фактично проголошений принцип не відтворюється в самому проекті закону.

Положення про оплатність будь-якої діяльності не може вважатися принципом нотаріальної діяльності, оскільки це положення загальновідоме і не потребує додаткових коментарів.

Принцип майнової відповідальності нотаріуса за наслідки своєї нотаріальної діяльності не повною мірою відповідає багатогранності цього питання, що передбачається проектом закону. Тобто в цьому випадку пропонується брати до уваги лише ч. 1–5 ст. 15 проекту Закону, а саме: службове страхування ризику професійної діяльності, але не береться до уваги ч. 6 проекту Закону, в якій наголошується на створенні Фонду відшкодування Української нотаріальної палати, який має обов'язки щодо відшкодування шкоди в разі неможливості відшкодувати її за рахунок страхових сум.

Таким чином, спроба авторів законопроекту об'єднати організаційні принципи з принципами діяльності нотаріату обов'язково має бути більш чітко зумовлена в назві, а, крім того, деякі принципи визнати обґрунтованими досить важко, оскільки вони суперечать один одному та іншим положенням законопроекту.

Заслугує на увагу положення про те, що всі принципи діяльності нотаріату розраховані лише на нотаріусів і жодний принцип не відтворює, так би мовити, зовнішню спрямованість нотаріальної діяльності. Фактично виходить, що для діяльності нотаріату клієнт потрібен лише для забезпечення функціонування нотаріату, а не навпаки, – нотаріат існує і передбачений державою для охорони і захисту прав осіб.

Глава 3

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА НОТАРІАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

3.1. Системна модель нотаріальних правовідносин

Нотаріальні правовідносини за своїм характером мають дві складові частини, а саме: такі, які безпосередньо пов'язані із здійсненням нотаріального процесу, та правовідносини, що стосуються організаційної структури нотаріату. Це випливає із попереднього висновку, що структура нотаріальних органів має свої, їй властиві правовідносини.

Зрозуміло, що будь-яка суспільно значима діяльність та особливо питання законності такої діяльності не можуть бути невідконтрольними державі. Крім того, положення про координацію діяльності нотаріальних органів вимагає узгодження діяльності всієї структури нотаріату. Ці та інші аспекти потребують загального адміністрування нотаріальних правовідносин. Тому такі правовідносини автор назвав нотаріально-адміністративними.

Основою функціональної діяльності нотаріату є процесуальні правовідносини, які супроводжують діяльність кожного нотаріуса, посадової особи, якій надані повноваження на вчинення нотаріального провадження. При цьому межа між різними видами нотаріальних правовідносин може бути досить незначною. Так, при посвідченні нотаріального акта здійснюються правовідносини клієнт (декілька клієнтів) – нотаріус, які за своєю природою можна віднести до зовнішніх, в яких статус посадової особи нотаріату відіграє особливу роль. Але після посвідчення нотаріального акта через десять років він передається на зберігання від нотаріуса до нотаріального архіву і в разі потреби особа має звертатися саме до архіву за видачею дублікатів і засвідченням вірності копій та виписок з документів.

Отже, такі правовідносини неможливо вважати продовженням первісного звернення особи за посвідченням нотаріального акта, оскільки в них будуть брати участь дві інші особи: клієнт і представник архіву, який має відповідний статус державного нотаріуса. Оскільки функції нотаріального

архіву врегульовані ст. 35 Закону України “Про нотаріат”, то ці правовідносини також належать до нотаріальних.

Таким чином, останні можна визнати внутрішніми і при цьому вони не залежать за чинним законодавством від волі особи, яка порушила нотаріальний процес. Отже, з посвідченням нотаріального акта можна констатувати виникнення правовідносин, які мають об’єктивно різний правовий характер, але щодо яких законодавство про нотаріат відіграє вирішальну роль.

Цивільні права, що посвідчуються в нотаріальному процесі, мають бути гарантовані державою для забезпечення їх юридичної вірогідності, тому навіть на трудові правовідносини нотаріальним законодавством покладаються відповідні характерні особливості. Беручи на роботу технічний персонал або стажиста нотаріуса, приватний нотаріус має в контракті обумовити питання нерозголошення таємниці вчинюваних нотаріальних дій і при цьому роз’яснити відповідальність за наслідки невиконання цієї умови, пояснити та зумовити відповідальність за наслідки роботи з нотаріально посвідченими документами щодо здійснення нотаріального діловодства тощо.

Це та багато іншого свідчить про існування як правовідносин, безпосередньо пов’язаних із вчиненням нотаріального провадження, а саме взаємовідносин нотаріус–клієнт, так і про властиві нотаріальному процесу додаткові взаємовідносини нотаріус–інші нотаріальні й адміністративні органи. До структури нотаріальних правовідносин входять взаємовідносини посадових осіб (ст. 40 Закону) як з клієнтами, так і з нотаріальними органами. Прикладом таких взаємовідносин є передача посвідченого посадовою особою заповіту в державний нотаріальний архів чи в державну нотаріальну контору за постійним місцем проживання заповідача.

Отже, слід визнати за нотаріальним процесом системний підхід у забезпеченні нотаріальних проваджень.

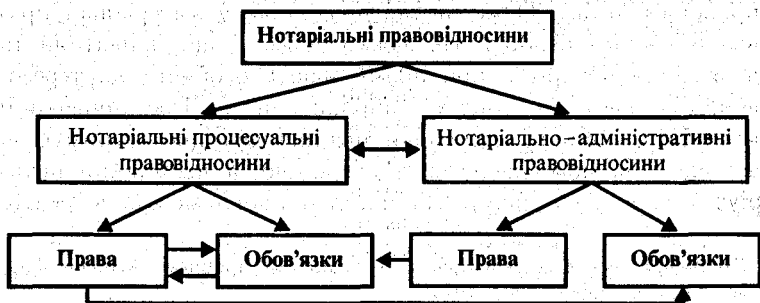
Тому автор вважає, що до нотаріальних правовідносин мають увійти як правовідносини, які безпосередньо стосуються вчинення нотаріального процесу – *нотаріальні процесуальні правовідносини*, так і *нотаріально-адміністративні правовідносини*, що стосуються організаційної структури нотаріату, визначають взаємовідносини між нотаріальними органами і регулюються законодавством про нотаріат.

Можливість об'єднання цих правовідносин в єдине поняття "нотаріальні правовідносини" обґрунтовується єдиною нормативною базою, що регулює ці правовідносини, а саме Законом України "Про нотаріат". Їх об'єднання пояснюється також єдиною функцією, із здійсненням якої пов'язується існування нотаріату як певної структури, здатної забезпечити не лише вчинення нотаріальних дій у визначеному законом нотаріальному порядку, а й до самооновлення своєї структури, взаємодії з іншими правозахисними державними органами тощо.

З наведеного вище також випливає, що нотаріальні процесуальні відносини – це суспільні відносини, які виникають між особами, що вчиняють нотаріальні дії, та особами, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій, і врегульовані нормами нотаріального процесу.

Нормативні акти регулюють процедуру здійснення нотаріальних проваджень і при цьому мають визначати пріоритети прав та обов'язків суб'єктів правовідносин. Без цього правовідносини були б позбавлені визначеності, що, безумовно, вплинуло б на реальність їх здійснення, на виконання загальної функції нотаріату. Так, державою кореспондується посадовій особі, що здійснює нотаріальні функції, загальний основний обов'язок – розглянути письмову або усну заяву громадянина. При цьому нотаріус не зобов'язується вчинити нотаріальне провадження, але він мусить дотримуватися комплексу прав та обов'язків осіб, що беруть участь в нотаріальному процесі (схема 3).

Схема 3. Нотаріальні правовідносини

Процесуальні права осіб, що вчиняють нотаріальні дії, та осіб, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій, виз-

начаються межами дозволеної поведінки суб'єктів суспільних правовідносин у сфері здійснення нотаріального процесу на підставі законодавства України.

Нотаріальні процесуальні обов'язки особи, що вчиняє нотаріальні дії, – це визначений державою перелік можливих правоохоронних та правозахисних засобів, які нотаріус зобов'язаний вжити за заявою громадянина або юридичної особи, а також в разі встановлення нотаріусом ознак правопорушення або злочину. Тобто разом з правами вони складають повноваження нотаріуса і входять до визначеної законодавством нотаріальної процедури.

Нотаріальні процесуальні обов'язки особи, що звернулася за вчиненням нотаріальних дій, виникають лише в разі порушення нотаріального процесу і складаються з надання нотаріусу необхідних документів та, у визначених законом випадках, з отримання згоди третіх осіб на вчинення нотаріального провадження тощо.

3.2. Нотаріальні процесуальні правовідносини

В юридичній літературі існує думка про відсутність нотаріальних процесуальних правовідносин¹ та вчені навіть не намагаються досліджувати і розкривати їх суть². Ця позиція базується на “аксіомі”, що нотаріус не перебуває в матеріально-правових відносинах з особою, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії.

Однак, на думку автора, справляючи плату за вчинення нотаріальних дій, нотаріус бере на себе відповідальність за відповідність таких дій закону та підзаконним нормативно-правовим актам. Отже, нотаріус вступає у матеріальні правовідносини з особою. Не важко довести, що приватний та державний нотаріуси при цьому мають особисту заінтересованість і несуть особисту відповідальність. Так, приватний нотаріус, особисто вчиняючи нотаріальну дію, отримує за це плату за домовленістю із стороною, а державний нотаріус – заробітну плату. На підставі цього можна вважати,

¹ Добровольский А.А., Иванова С.А. Основные проблемы исковой формы защиты права. – М., 1979.

² Радзівська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 525; Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотариат и нотариальный процесс. – Харьков: Консум, 1999. – С. 240.

що у випадку, коли особа звертається до суду за захистом права, порушеного нотаріальною дією, та одночасно вимагає відшкодування матеріальної та моральної шкоди від нотаріуса, ці відносини мають матеріально-правовий характер. Отже, в даному випадку має місце особистий інтерес нотаріуса у вирішенні справи, наявність якого заперечують деякі автори¹.

У ч. 6 ст. 50 Закону «Про нотаріат» законодавець відносить нотаріуса до заінтересованих осіб і цим констатує його зацікавленість у вирішенні справи. Оскільки інтерес нотаріуса прямо протилежний інтересам заявника, і повинен відповідати за порушення прав і охоронюваних законом інтересів заявника, тому більш доречно, на думку автора, називати його відповідачем. На підтвердження цієї думки можна навести положення ст. 21 та 27 Закону «Про нотаріат», які прямо передбачають відповідальність нотаріусів за шкоду, заподіяну особі внаслідок незаконних або недбалих дій. Таким чином, це положення підтверджує наявність матеріально-правових зобов'язань нотаріуса перед особою².

Значно складніше визначити характер правовідносин осіб, для яких вчинення нотаріальних дій не є основним функціональним завданням. У Законі ці правовідносини не обумовлені та відсутня норма, яка б передбачала: які вимоги повинні пред'являтися до таких осіб; їх рівень освіти та межі відповідальності.

Отже, нотаріальні процесуальні правовідносини, безперечно, існують і мають досліджуватися поряд з іншими інститутами нотаріального процесу.

Слід також зазначити, що нотаріальним процесуальним правом передбачена можливість виникнення правовідносин між суб'єктами нотаріального процесу. У зв'язку з цим виникає необхідність в їхньому дослідженні, теоретичному обґрунтуванні та законодавчому закріпленні.

Розглянемо ознаки нотаріальних процесуальних правовідносин:

¹ Добровольский А.А., Иванова С.А. Основные проблемы исковой формы защиты права. – М., 1979.

² Фурса С.Я. Правова природа справ про оскарження нотаріальних дій або відмови в їх вчиненні // Право України. – 1997. – №10.

- ♦ нотаріальні процесуальні правовідносини мають правовий характер, який визначається як нормами законодавства про нотаріат, так і нормами матеріального права;
- ♦ обов'язковим суб'єктом цих правовідносин є нотаріус або інша особа, уповноважена на вчинення нотаріальних проваджень;
- ♦ за загальним правилом, нотаріус не може при здійсненні своєї діяльності виходити за межі, санкціоновані йому державою або міжнародним правом;
- ♦ багатосуб'єктність цих відносин, коли кількість сторін нотаріально посвідчуваної угоди не обмежується законодавством (наприклад, у правовідносинах, зумовлених спадкоємством) тощо.

Та роль, яка державою відведена нотаріусу у нотаріальному процесі, досить значна, і водночас повноваження нотаріуса мають визначені законом межі.

Якщо цивільним процесуальним правовідносинам притаманне здійснення правовідносин між сторонами лише через суд (позивач–суд–відповідач), то в нотаріальних процесуальних правовідносинах не передбачається такої умови. Ці правовідносини можна зобразити за схемою: нотаріус–клієнти. Слід зауважити, що правоохоронна функція державного нотаріуса в деяких випадках вимагає аналогічного положення. Оскільки кожна із сторін угоди в нотаріальному провадженні має особистий інтерес, то необхідно зробити висновки, що у сторін угоди можуть бути прямо протилежні негативні наслідки від посвідчення такої угоди. Отже, роз'яснення нотаріуса мають бути спрямовані на обидві сторони, які, укладаючи угоду, забезпечують власні інтереси.

Нотаріальні процесуальні правовідносини – це суспільні відносини, що потенційно існують та забезпечуються державою через спеціальну процедуру, яка передбачає їх безспірний характер та надає їм визначеного законом змісту, встановлюючи нормативними актами межі дозволеної поведінки суб'єктів нотаріального процесу.

Ці правовідносини виникають між суб'єктами нотаріального процесу з моменту звернення громадян та юридичних осіб до нотаріусів та інших уповноважених осіб, яким державою надане право вчиняти нотаріальні провадження, та мають розвиватися протягом вчинення нотаріального провадження. В цьому випадку суспільні відносини набувають

характеру нотаріальних процесуальних. Вони є складним явищем, оскільки обумовлюються множиною процесуальних зв'язків і різноманітністю прав та обов'язків, які надані особам, що вчиняють нотаріальні провадження, та особам, які звертаються за їх вчиненням. Вони можуть розпочинатися за заявою одних осіб, і під час їх вчинення до нотаріального процесу можуть вступати за власною ініціативою інші заінтересовані особи, тобто для нотаріальних процесуальних правовідносин не характерний примус щодо їх суб'єктів.

Нотаріальні процесуальні правовідносини є складовою частиною суспільних правовідносин, тому державою визначаються не лише їх внутрішні межі, а й передбачаються правові наслідки у випадках, коли ці межі порушуються. Так, водночас з виникненням у нотаріальних процесуальних правовідносинах ознак спірності нотаріальне провадження має відкладатися або зупинятися. Це може зумовлюватися бажанням осіб звернутися до суду з метою позбавлення нотаріальних процесуальних правовідносин такої властивості, як спірність.

Законом передбачено, що нотаріус або інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, у разі виявлення порушення закону громадянами чи окремими посадовими особами, повинна повідомити про це для вжиття необхідних заходів відповідні підприємства, установи, організації або прокуратуру (ст. 51 Закону), але при цьому в ст. 42 Закону не встановлено ніяких строків щодо вирішення цього питання. Тому, на думку автора, коли в цих правовідносинах будуть мати місце ознаки злочину, то вчинення нотаріального провадження повинно бути зупинено до закінчення перевірки обставин компетентними органами слідства, прокуратури та суду.

Отже, з викладеного вище випливає, що нотаріальні процесуальні правовідносини охоплюють лише частину суспільних правовідносин, які можуть виникнути в процесі вчинення нотаріального провадження.

Таким чином, необхідно визначити поняття межі нотаріальних процесуальних правовідносин та проаналізувати характер нотаріального процесу. На думку автора, *межі нотаріальних процесуальних правовідносин* встановлюються кордонами дозволеної поведінки суб'єктів правовідносин, оскільки нотаріальним процесом не передбачається мож-

лівість для нотаріуса вживати заходів щодо примусового регулювання цих правовідносин і він не наділений для цього процесуальними засобами впливу на суб'єктів правовідносин. При цьому кордони дозволеної поведінки визначаються як за прямою вказівкою закону, так і можуть встановлюватись за аналогією з законом і правом.

Характер нотаріальних процесуальних правовідносин можна визначити за такими ознаками:

- ♦ добровільний вступ усіх суб'єктів нотаріального процесу до участі в ньому;
- ♦ у межах нотаріального процесу не передбачено виконання зобов'язань у примусовому порядку;
- ♦ нерозголошення таємниці вчинюваних нотаріальних дій;
- ♦ письмова форма реєстрації нотаріальних проваджень;
- ♦ зазначення в реєстрах даних про всіх суб'єктів правовідносин;
- ♦ безспірність юридичних фактів і прав, що служать підставою для вчинення нотаріального провадження, які мають доводитися суб'єктами нотаріального процесу за допомогою безспірних доказів;
- ♦ правоохоронний та правозахисний зміст діяльності нотаріальних органів.

Отже, можна говорити, що характер провадження та його межі – поняття взаємопов'язані, оскільки межі нотаріальних процесуальних правовідносин складаються з умов вчинення нотаріального провадження, визначених законодавством про нотаріат, і при цьому враховується характер цих відносин, тобто ці правовідносини повинні породжувати такі властивості нотаріальних документів, як загальнообов'язковість та незмінність. Дійсно, характер цих правовідносин відрізняється демократичністю ознак, але будь-яке надання наслідкам цих правовідносин владного характеру призведе до небажаних результатів, одним із яких є фетишизація нотаріальної процесуальної форми.

Так, результатом цих правовідносин є посвідчення договору між сторонами, який несе в собі основні характерні ознаки правовідносин – добровільність укладення та посвідчення договору, безспірність прав та обов'язків осіб тощо. Але, за згодою суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин, умови договору можуть бути змінені або договір може бути розірваний за згодою обох сторін. Та-

ким чином, нотаріально посвідчені документи не можуть вважатися такими правовими актами, на яких поширюється така властивість, як незмінність, яка характерна для судових рішень. Щодо загальнообов'язковості, то документи, які посвідчені в нотаріальному порядку, повинні набирати юридичної сили та бути обов'язковими як для нотаріальних органів, так і для осіб, за заявою яких вони посвідчені або засвідчені, а також для підприємств, установ, організацій та фізичних осіб на весь час їхньої дії.

Правовідносини не можуть складатися лише з вищенаведених прав і обов'язків нотаріуса, оскільки для існування правовідносин необхідне співвідношення прав одного суб'єкта і обов'язків іншого та навпаки. Правова сутність нотаріальних процесуальних правовідносин полягає також і в тому, що вони являють собою правовий зв'язок між органами, які вчиняють нотаріальні провадження, та іншими учасниками нотаріального процесу. Цей зв'язок обумовлюється необхідністю охорони і захисту безспірних прав, посвідченням юридичних фактів, вчиненням інших нотаріальних проваджень з метою надання їм юридичної вірогідності.

Для цього до особи, яка має намір займатися нотаріальною практикою, Закон висуває значні вимоги: крім прав та обов'язків, для нотаріуса передбачається певне коло обмежень (чітко визначена компетенція; неможливість виконувати іншу оплачувану роботу тощо) для того, щоб запобігти можливості негативного впливу на його професійну діяльність. Таким чином, держава створює систему гарантійних заходів для осіб, які звертаються до нотаріального провадження, і визначає нотаріуса обов'язковим суб'єктом нотаріальних процесуальних відносин для виконання обов'язку – державного контролю за законністю. Тому нотаріальна процесуальна форма в деяких випадках законом прямо встановлюється як обов'язково передбачена для здійснення найважливіших прав громадян.

Однак обов'язок нотаріально посвідчувати найважливіші дії не позбавляє нотаріальні процесуальні правовідносини диспозитивної основи, оскільки їх виникнення та розвиток залежать від вольових дій осіб, які звертаються за вчиненням нотаріального провадження. Вольовий характер нотаріальних процесуальних правовідносин можна підкреслити тим, що вони утворюють систему. Так, виникнення і розвиток

одних правовідносин залежать від виникнення і розвитку інших, але вступ інших суб'єктів у вже існуючі правовідносини також має здійснюватися лише за їх згодою на це. Тут мається на увазі випадок, коли посвідчується відчуження нерухомого майна, що належить особі за правом спільної сумісної власності. В цьому разі один із співвласників майна володіє правом, а не обов'язком висловлювати свою волю щодо згоди або незгоди на відчуження майна і нотаріус не може його зобов'язати: звертатися до нотаріальної контори, відповідати на пропозиції нотаріуса тощо.

Під системою нотаріальних процесуальних правовідносин розуміється правовий зв'язок між правами й обов'язками всіх суб'єктів нотаріального процесу як матеріального, так і процесуального змісту, який має охоплюватись нотаріальною процесуальною формою. Так, це питання пов'язане із впливом на права осіб, їх послідовний розвиток на різних етапах та стадіях нотаріального процесу та обумовлюється можливістю і необхідністю вступу в процес осіб, які не брали участі в його порушенні.

Тому системна модель нотаріальних процесуальних правовідносин є для нотаріального процесу базовою моделлю, на якій можуть ґрунтуватися ті чи інші параметри процесу, який являє собою складне, динамічне і цілісне утворення – систему, що об'єднує багатьох суб'єктів та нотаріальні процесуальні правовідносини і розвивається стадійно.

Для виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин необхідні певні підстави. До них належать: норми, які закріплені в законі про нотаріат; наявність певних юридичних фактів.

Оскільки ці суспільні відносини, що складаються між органами нотаріату та особами, які звернулися за вчиненням нотаріальних проваджень, врегульовані нормами нотаріального процесуального права, то найважливішою передумовою виникнення, зміни або припинення нотаріальних процесуальних правовідносин є саме вказані норми. При відсутності норми не можуть бути визначені права та обов'язки суб'єктів нотаріальних процесуальних відносин та їх можливі процесуальні дії. Норми нотаріального процесуального права визначають не тільки права та обов'язки суб'єктів нотаріального процесу, а й шляхи та засоби правильного, швидкого, єдиного порядку вчинення нотаріальних проваджень.

До підстав виникнення нотаріальних процесуальних відносин належать юридичні факти, тобто обставини, з наявністю яких нотаріальний процесуальний закон пов'язує виникнення, зміну або припинення нотаріальних процесуальних правовідносин, які, як правило, виникають на підставі не одного юридичного факту, а декількох. Процесуальними юридичними фактами є дії, події або стан.

Так, юридичний факт – дія може визначати початок та розвиток нотаріальних процесуальних правовідносин на певних стадіях нотаріального процесу. За загальним правилом, для виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин та порушення нотаріального процесу підставою є усна або письмова заява заінтересованої особи на вчинення нотаріальної дії та відповідна оплата, передбачена ст. 42, 19, 31 Закону. Винятком є порушення нотаріального процесу про вжиття заходів до охорони спадкового майна за ініціативою нотаріуса, яка пов'язується з такою подією, як надходження відомостей про необхідність вжиття заходів для охорони спадкового майна в разі смерті спадкодавця.

Стан особи має безпосередній зв'язок з можливістю нотаріуса розпочинати нотаріальне провадження, а також можливістю особи стати суб'єктом нотаріальних процесуальних правовідносин. Він визначає необхідність участі в провадженні органів опіки та піклування або представників особи. Наприклад, стан алкогольного або наркотичного сп'яніння необхідно пов'язувати з відмовою у вчиненні нотаріального провадження. А такі загальні та багатоаспектні юридичні поняття, як дієздатність та правоздатність, також впливають на можливість вчинення нотаріального провадження.

3.3. Елементи нотаріальних процесуальних правовідносин

До елементів нотаріальних процесуальних правовідносин належать суб'єкти, зміст та об'єкт.

Всі учасники нотаріального процесу є суб'єктами нотаріальних процесуальних правовідносин. За певними ознаками, характером заінтересованості, за своїм процесуальним становищем, за роллю в процесі суб'єкти нотаріального процесу виконують різні функції, мають певну мету. Всі ці ознаки створюють передумови для їх класифікації, яка має

велике наукове, практичне та правотворче значення. На думку автора, доцільною є така класифікація суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин:

1. До першої групи належать особи, які вчиняють нотаріальні провадження:

- ◆ державні нотаріуси;
- ◆ приватні нотаріуси;
- ◆ уповноважені на вчинення нотаріальних проваджень посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів;
- ◆ посадові особи, зазначені у ст. 40 Закону;
- ◆ посадові особи консульських установ та дипломатичних представництв України за кордоном.

2. До другої групи належать особи, які беруть участь у нотаріальному провадженні.

У цій групі необхідно виділити *дві підгрупи*.

До *першої підгрупи* слід віднести осіб, які вже звернулися за вчиненням нотаріального провадження з метою охорони своїх власних прав та інтересів або вступають у вже розпочате провадження, а саме: заявники (фізичні та юридичні особи) та заінтересовані особи, які можуть вступити в нотаріальний процес за власною ініціативою.

До *другої підгрупи* слід віднести осіб, які порушують або вступають у нотаріальне провадження з метою охорони прав та інтересів інших осіб: процесуальні представники фізичних та юридичних осіб.

3. До *третьої групи* слід віднести осіб, які сприяють здійсненню нотаріального процесу: перекладачі, експерти, свідки, поняті та інші.

Проаналізуємо основні риси суб'єктів – учасників нотаріального процесу.

Обов'язковим суб'єктом у цих відносинах є особа, яка вчиняє нотаріальне провадження. Особи, які вчиняють нотаріальні дії, входять до структури нотаріальних органів, тому детальніше це питання буде розглянуто при викладенні питання, що стосується структури нотаріальних органів.

До другої групи суб'єктів нотаріальних правовідносин входять особи, які беруть участь в нотаріальному провадженні. В законодавстві про нотаріат відсутні норми, які б спеціально це питання регулювали. Висновки про участь в нотаріальному провадженні осіб, які звернулися за вчинен-

ням нотаріального провадження, можна зробити лише, аналізуючи Закон та Інструкцію. Навіть питання про представництво інтересів заявників або юридичних осіб не знайшло свого відображення в Законі. Зрозуміло, що воно базується на нормах Цивільного кодексу, але, на думку автора, має бути відповідним чином узгоджене з характером нотаріального процесу і знайти своє місце в законі. Оскільки існуюча нотаріальна практика свідчить про суттєві теоретичні помилки та недостатність правової регламентації інституту представництва, автором це питання винесено в окрему главу, в якій висвітлено не тільки підстави для добровільного (довірчого) представництва, а й інших видів представництв.

Отже, до цієї групи віднесено всіх осіб, які мають особистий інтерес до вчинення нотаріального провадження і безпосередньо беруть участь у його здійсненні. Це мають бути, крім перерахованих вище суб'єктів, треті особи угод або кредитори, спадкоємці за законом або заповітом та інші особи, на права яких може вплинути нотаріальне провадження. Але ці особи обов'язково мають брати участь у нотаріальному провадженні особисто або через представника, оскільки в противному разі вони не будуть вважатись учасниками нотаріального процесу, що в майбутньому позбавляє їх права на оскарження нотаріальних дій або навіть матеріального права, яке визначає їх потенційну можливість стати суб'єктом нотаріальних процесуальних правовідносин. Так, спадкоємці, які пропустили строк для прийняття спадщини, можуть продовжити строк для прийняття спадщини на підставі рішення суду або за згодою всіх інших спадкоємців, інакше вони втрачають право спадкоємства. Отже, на сьогоднішній день особи, які не брали участі в нотаріальному провадженні, практично не можуть вважатись учасниками нотаріального процесу та суб'єктами нотаріальних процесуальних правовідносин.

У нотаріальному процесуальному законодавстві не наведено перелік прав осіб, що звертаються за вчиненням нотаріального провадження або можуть вступити в нотаріальний процес за власною ініціативою, а також не передбачено перелік їх прав. На думку автора, до таких прав необхідно віднести такі.

Основні права осіб, які беруть участь у вчиненні нотаріального провадження:

- ◆ у будь-який момент нотаріального процесу до його закінчення особа може відмовитися від вчинення нотаріального провадження;
- ◆ на будь-якій стадії нотаріального процесу можна відкласти вчинення нотаріальних дій, якщо в особи виникли сумніви у доцільності цього нотаріального провадження;
- ◆ можна впливати на порядок посвідчення або засвідчення нотаріальних актів, якщо вимоги особи не порушують законодавчо закріплених норм;
- ◆ вимагати від нотаріуса додаткових пояснень, якщо його роз'яснення (передбачені ст. 5 Закону) не були достатніми для особи;
- ◆ вимагати від нотаріуса чи іншої особи, що вчиняє нотаріальні дії, викласти причини відмови у вчиненні нотаріальної дії у письмовій формі (за аналогією зі ст. 49 Закону).

Вищезазначені права – це загальні права суб'єктів другої групи, які, на думку автора, мають увійти окремою нормою до Закону для того, щоб конкретизувати нотаріальні процесуальні правовідносини. Хоча для суб'єктів окремих нотаріальних проваджень передбачаються їх додаткові та специфічні права в нотаріальному процесі.

Так, положення про те, що в будь-який момент нотаріального процесу до його закінчення особа може відмовитися від вчинення нотаріального провадження, є продовженням принципу диспозитивності нотаріальних процесуальних правовідносин, оскільки також є виявом волі особи, що звернулася за вчиненням нотаріального провадження.

Зрозуміло, що таке волевиявлення не може завдавати шкоди державним та приватним нотаріусам, але щодо оплати за вчинення нотаріального провадження, то вона повинна здійснюватися пропорційно виконаній нотаріусом роботі. Тобто в цьому випадку є можливість говорити про повернення особі лише частини сплаченого державного мита або оплати праці приватного нотаріуса, оскільки ними була проведена відповідна робота, мали місце витрати робочого часу та бланків нотаріальних документів.

Продовженням положення щодо волевиявлення особи буде відкладення вчинення нотаріального провадження, якщо в особи виникли сумніви у доцільності вчинення цього провадження і їй потребується час для роздумів або додаткових консультацій.

Так, на думку автора, під впливом на порядок вчинення нотаріального провадження слід розуміти прохання особи, звернене до нотаріуса щодо конкретних особливостей нотаріального процесу. Тут мається на увазі прохання про передачу заяви іншій особі не через поштове відправлення, а через помічників або кур'єрів; про прийняття в депозит грошових сум або цінних паперів на визначений строк з поверненням заявнику особисто в разі невиконання вимог угоди іншою стороною, тобто коли ця нотаріальна дія є гарантією щодо виконання сторонами угоди своїх обов'язків тощо.

Вимога щодо додаткових пояснень, якщо роз'яснення нотаріуса (передбачені ст. 5 Закону) не були достатніми для особи, може зумовлюватись юридичною необізнаністю особи. Тому це положення встановлює необхідність правового регулювання питання, які саме правові моменти потребують роз'яснень нотаріуса. У зв'язку з цим в Інструкції необхідно передбачити перелік норм матеріального права для кожного нотаріального провадження, в якому повинні зазначатися ті норми права, які безпосередньо стосуються порядку вчинення нотаріального провадження, а також прав та обов'язків осіб, що виникають після вчинення нотаріального провадження, та юридичні наслідки. Саме ці роз'яснення повинен надавати нотаріус особі, а інші правові положення, які вимагатиме роз'яснити особа, слід вважати як юридичну консультацію з відповідною додатковою оплатою. На сьогодні практично на будь-яке питання, що стосується норм цивільного, сімейного, фінансового, цивільно-процесуального та інших норм права, які тією чи іншою мірою стосуються вчинюваного провадження, нотаріус зобов'язаний надавати роз'яснення-консультації. Отже, особа має на це право.

На підставі аналізу нотаріальної практики можна зробити таку пропозицію: нотаріус уже сьогодні може розробити власну Пам'ятку щодо вчинення кожного нотаріального провадження і пропонувати заявнику для попереднього ознайомлення. На думку автора, до цієї Пам'ятки мають увійти дані про документи, які особа повинна надати нотаріусу для вчинення нотаріальної дії, про розмір державного мита або розмір оплати праці приватного нотаріуса, процесуальний порядок вчинення нотаріального провадження, про

процесуальні права та обов'язки громадян тощо. Це дозволить скоротити час консультацій та роз'яснень нотаріусом, оскільки з такою Пам'яткою громадяни зможуть ознайомлюватись самостійно, а у разі, якщо деякі положення Пам'ятки потребують додаткових пояснень, звернутися до нотаріуса.

Суттєвим процесуальним моментом, який має бути досліджений в нотаріальному процесі, є інститут представництва. Так, у Законі України "Про нотаріат" зроблена суттєва помилка, яка характеризує рівень сприйняття інституту представництва в нотаріальному процесі. Пропонується замість довіреності посвідчувати доручення, які прирівняно до нотаріально посвідчених (ст. 40 Закону та інші), хоча в Цивільному кодексі з поняттям доручення пов'язуються зовсім інші – договірні правовідносини. Таке неправильне застосування поняття свідчить про невідповідне його значенню сприйняття важливості поняття довірчих правовідносин. Автором відокремлено процесуальне представництво фізичної особи або кількох фізичних осіб від представництва юридичних осіб, оскільки за змістом правовідносин вони мають суттєво відрізнятись, а тому документи, що визначатимуть передачу повноважень, повинні бути різними за змістом. Детальніше це питання висвітлено в главі 8.

Свідки в нотаріальному процесі мають відігравати значну роль, оскільки практично при виникненні негативних наслідків через вчинення нотаріального провадження неможливо довести положення про виконання нотаріусом обов'язку щодо роз'яснення особі її прав та обов'язків, а також наслідків вчинюваних нотаріальних дій. Цей аспект досить важливий, оскільки зміст таких роз'яснень до цього часу невідомий. За чинним законодавством, не передбачається обмежень щодо участі в нотаріальному процесі свідків, а в деяких випадках прямо передбачається можливість їх участі – посвідчення шлюбного контракту. Отже, в процесі посвідчення угод за згодою обох сторін можуть брати участь і свідки.

Таким чином, автор пропонує віднести до прав осіб, які укладають угоди, право на залучення до нотаріального процесу свідків. Але згода на посвідчення угоди з участю свідків має бути двосторонньою, оскільки цього вимагає принцип рівності прав сторін угоди, принцип дотримання

таємниці вчинюваних нотаріальних дій та загальний характер нотаріальних процесуальних правовідносин. Однак не слід вважати, що ці положення змушують обидві сторони обов'язково зберігати умови угоди в таємниці, оскільки це загальне правило в основному носить зобов'язальний характер для нотаріусів та інших посадових осіб, що вчиняють нотаріальні дії.

Питання щодо участі свідків у нотаріальному процесі потребує додаткового регламентування. Свідки можуть брати участь у нотаріальному процесі лише за умови дотримання ними таємниці вчинюваних нотаріальних дій; бажання на участь в процесі свідків має бути двостороннім, і навіть особовий склад свідків повинен узгоджуватися сторонами. Обов'язок дотримання свідками таємниці вчинюваних нотаріальних дій необхідно узгоджувати з відповідальністю цих осіб за розголошення таємниці вчинюваних нотаріальних дій та, безумовно, з можливістю цих осіб відповідати на запитання офіційних осіб: слідчих, суддів, прокурорів, адвокатів тощо. Таким чином, участь свідків у нотаріальному процесі може зумовлюватися не лише урочистими випадками (посвідченням шлюбного контракту). Її необхідно узгоджувати з їх правовим становищем у процесі.

Додаткової регламентації потребує й питання про участь в нотаріальному процесі понять, які мають залучатися до провадження щодо вжиття заходів до охорони спадкового майна.

До ознак участі цих осіб в нотаріальному процесі, на думку автора, мають увійти незаінтересованість цих осіб у наслідках вчинюваного провадження, що зумовлюється створенням необхідних умов для правильної і повної фіксації перебігу та результатів певних дій суб'єктів нотаріального провадження. Свідки та поняті в нотаріальному процесі повинні бути наділені комплексом процесуальних прав та обов'язків, які мають бути законодавчо закріплені. Тому нотаріус при вчиненні нотаріальних проваджень буде зобов'язаний роз'яснювати їх процесуальні права та обов'язки в процесі та їхню можливу відповідальність. Одним із наслідків участі цих осіб в нотаріальному процесі стане можливість суду залучити їх до розгляду справи в суді, допитати як свідків про відомі їм обставини вчиненого нотаріального провадження, але при цьому таких осіб необхідно попередити про кримінальну відповідальність за дачу свідомо неправдивих показань.

Остання група осіб, які сприяють вчиненню нотаріального процесу, – перекладачі, експерти, органи опіки та піклування – бере участь в нотаріальному процесі на підставі не нотаріальних процесуальних правовідносин, а договірних або адміністративних повноважень, тому однозначно говорити про їхню участь у вчиненні нотаріальних проваджень важко. Так, органи опіки та піклування через свої повноваження надають дозвіл на вчинення тих чи інших нотаріальних проваджень, в яких беруть участь неповнолітні або недієздатні особи, але вони не замінюють цих осіб, не можуть діяти їм на шкоду, у власних інтересах або інтересах їх близьких родичів тощо. Їх повноваження визначаються законодавством про ці органи. Перекладачі здійснюють участь в нотаріальному процесі, з одного боку, відповідно до вимог ст. 15 Закону, а з іншого, на думку автора, на підставі цивільної угоди про надання послуг.

Правовідносини нотаріусів з органами, що проводять експертизу документів, також потребують регламентації.

Органи Бюро технічної інвентаризації, реєстрації актів громадянського стану, банки та інші органи, які утримують письмові та речові докази – відомості, документи, речі, що передавались на зберігання на вимогу нотаріуса на підставі норм нотаріального законодавства (п. 1 ст. 4, ст. 46 Закону), повинні надавати наявні в них відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріального провадження, але, за законодавством про нотаріат, не передбачається відповідальність цих осіб за несвоєчасне виконання вимог нотаріуса або невиконання взагалі. Отже, зміст цих правовідносин також виходить за межі нотаріальних процесуальних.

Таким чином, зміст нотаріальних процесуальних правовідносин – це сукупність процесуальних прав та обов'язків суб'єктів, що визначені законом.

Традиційно об'єктом правовідносин визначають предмет, на який спрямована діяльність учасників правовідносин, що здійснюється в процесі реалізації ними своїх юридичних прав та обов'язків. Таким об'єктом для нотаріальних процесуальних правовідносин є посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних проваджень, передбачених законодавством про нотаріат.

Окремі нотаріальні правовідносини мають своїм

об'єктом як окрему нотаріальну дію, так і певну умову угоди або певне право чи обов'язок, а також обставину, що підлягає посвідченню або засвідченню. Крім того, будь-яка обставина, що підлягає встановленню на підготовчій стадії нотаріального провадження, може викликати правові наслідки – відмову у вчиненні нотаріального провадження, тобто зміни у правовідносинах. Отже, об'єктом нотаріальних процесуальних правовідносин є процесуальні дії, але на підставі того, що нотаріальні дії можуть бути спрямовані на аналіз певної інформації – про відповідність умов угоди вимогам законодавства, то найпоширенішим об'єктом нотаріальних процесуальних правовідносин є також інформація, з якою пов'язується можливість вчинення нотаріального провадження. Так, з наявністю в документі відомостей, що порочать честь та гідність людини, пов'язується можливість вчинення нотаріальної дії щодо засвідчення справжності підпису на документах (ст. 78 Закону).

Значення нотаріальних процесуальних правовідносин

Нотаріальні процесуальні правовідносини:

1) є добровільною формою охорони та захисту безспірних прав та реалізації норм права при здійсненні нотаріального процесу;

2) виступають як процесуальна гарантія всебічної охорони та захисту прав й інтересів осіб, що звернулися за вчиненням нотаріальних проваджень;

3) у них реально втілюється процесуальна форма – єдиний порядок ведення нотаріального процесу та діловодства;

4) через нотаріальні процесуальні правовідносини правильно визначається коло заінтересованих у вчиненні нотаріального провадження осіб, сфера належної поведінки суб'єктів цих правовідносин та забезпечення розвитку нотаріального процесу шляхом здійснення цими суб'єктами своїх прав та обов'язків;

5) вони пов'язані із матеріально-правовими відносинами, що зумовлює можливість захисту їх суб'єктами своїх прав та охоронюваних законом інтересів в нотаріальному порядку.

3.4. Права та обов'язки нотаріусів

Оскільки нотаріус є одним із основних суб'єктів нота-

ріальних процесуальних правовідносин, комплекс його прав та обов'язків викликає особливий інтерес.

Нотаріальні процесуальні права нотаріуса викладені в ст. 4, 16, ч. 2 ст. 51 Закону. Нотаріус має право:

- ♦ витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій;
- ♦ складати проекти угод і заяв;
- ♦ виготовляти копії документів та виписки з них;
- ♦ давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру;
- ♦ якщо справжність поданого документа викликає сумнів, нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, мають право затримати цей документ і направити його на експертизу (ч. 2 ст. 51 Закону).

Законодавством нотаріусу можуть бути надані й інші права, серед яких можна виділити такі:

- ♦ нотаріуси можуть об'єднуватися у регіональні, загальнодержавні, міжнародні спілки та асоціації. Об'єднання нотаріусів представляють їх інтереси у державних та інших органах, захищають соціальні та професійні права нотаріусів (ст. 16 Закону);
- ♦ нотаріуси можуть займатись викладацькою та науковою роботою у вільний від роботи час (ч. 2 ст. 3 Закону).

Не викликають заперечення також права нотаріуса як громадянина України: мати майнові та особисті немайнові права, користуватися соціальним та медичним забезпеченням тощо. Але правоздатність нотаріуса обмежена, оскільки він не може перебувати в штаті інших державних, приватних, та громадських підприємств і організацій, займатися підприємницькою і посередницькою діяльністю, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім тієї, яка передбачена абзацом другим статті 4 цього Закону, а також викладацької і наукової роботи у вільний від роботи час.

Указом Президента України від 23 серпня 1998 року № 932/98 "Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні" встановлено, що державні нотаріуси в частині оплати праці та пенсійного забезпечення прирівнюються до державних службовців відповідних категорій.

Стосовно загальних прав державних і приватних нотаріусів слід зауважити, що на відміну від державних нота-

ріусів до прав приватного нотаріуса слід віднести питання про встановлення розміру робочого часу, тривалість якого не має обмежень у законодавстві. Тому до прав приватного нотаріуса належить і питання щодо розміру робочого часу та порядку роботи на робочому місці, визначення розміру плати за вчинення того чи іншого нотаріального провадження.

Цікавим буде для аналізу оголошення, яке побачив автор в одній із київських державних нотаріальних контор: "Протягом робочого дня кожний нотаріус може прийняти не більше десяти осіб". Таке оголошення суперечить нормам законодавства про працю, оскільки не узгоджується ані з робочим часом державних нотаріусів, ані з правами нотаріуса. А якщо врахувати численну кількість осіб, які займають до цієї нотаріальної контори чергу задовго до початку її роботи, то виходить, що це просто правовий нонсенс. Громадянам штучно створюють перешкоди у здійсненні їхніх прав. При цьому автор не вважає, що нотаріус повинен працювати з 9 до 21 вечора та здійснювати прийом по сто осіб на день, оскільки це впливатиме на якість вчинення нотаріальних проваджень. Але й громадяни не повинні відчувати труднощів у реалізації належних їм прав. Це додатково зумовлюється певними процесуальними строками у спадкових правовідносинах, коли заява про прийняття спадщини має подаватися в шестимісячний термін. Невже при такому значному рівні безробіття не можна знайти додатково осіб, які б виявили бажання стати державними нотаріусами¹?

Віднесення законодавством деяких вищезазначених положень до прав державних і приватних нотаріусів деякою мірою потребує аналізу, оскільки вони можуть неадекватно тлумачитись. На нашу думку, віднесення до прав нотаріуса можливості витребувати документи від підприємств спрямоване на захист інтересів осіб, що звернулись за вчинен-

¹ Автором під час проведення занять проводилось опитування студентів на предмет майбутнього вибору професії. Так, в середньому з 30 студентів кількість осіб, які бажали б стати державними нотаріусами, дорівнювала 2-5. Зрозуміло, що з часом уподобання змінюються, але неможливо вважати проблемою знайти необхідну кількість нотаріусів, особливо враховуючи неофіційну тенденцію молодих нотаріусів спочатку працювати в державній нотаріальній конторі для набрання більшого досвіду.

ням нотаріальної дії. Отже, воно зумовлює право нотаріуса на відповідь підприємств, які утримують необхідні для вчинення нотаріальних дій документи. Але не зазначення аналогічного положення в обов'язках нотаріуса або не зазначення в його компетенції про вчинення відповідного нотаріального провадження позбавляє громадян та юридичних осіб реальної можливості вимагати його вчинення. Як можна вимагати, щоб особа скористалась власним правом?

Іноді громадянам службові особи безпідставно усно відмовляють у видачі деяких документів. Отже, це позбавляє їх права оскаржити дії посадових осіб, тому в цьому випадку право-обов'язок нотаріуса надати юридичну допомогу у витребуванні таких документів. При офіційному зверненні нотаріуса за ч. 2 ст. 46 Закону відповідні відомості і документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій, повинні бути надані підприємствами, установами та організаціями в строк, передбачений нотаріусом.

Тому, на нашу думку, витребування документів від підприємств має належати також до обов'язків нотаріуса, як і виготовлення копій документів та виписок з них, як складання проектів угод і заяв. Ці дії є складовою частиною нотаріального провадження і визначають можливість комплексно надавати юридичну допомогу.

Право нотаріуса щодо затримання документа і направлення його на експертизу потребує, на наш погляд, уточнення, оскільки вимагає від нотаріуса, з одного боку, героїзму, не властивого цій професії, а з іншого, для приватного нотаріуса – власних грошей, оскільки проведення експертизи не є безкоштовним. Тому в цьому випадку нотаріусу доречно повідомляти про це для вжиття необхідних заходів відповідні підприємства, установи, організації або прокуратуру, які й спонукатимуть проведення експертизи або розслідування.

Нотаріуси можуть об'єднуватись у регіональні, загальнодержавні, міжнародні спілки та асоціації, які представлятимуть їх інтереси у державних та інших органах, захищатимуть їх соціальні та професійні права, здійснюватимуть методичну та видавничу роботу. В Україні вже існує об'єднання нотаріусів – Українська нотаріальна палата та професійна гільдія нотаріусів (на жаль, у автора на час написання книги, крім назви, немає інших відомостей про професійну гільдію нотаріусів).

Українська нотаріальна палата є добровільною громадською організацією нотаріусів, що діє на засадах гласності, самоврядування і відповідно до Конституції України, чинного законодавства, а також статуту. Статут Української нотаріальної палати затверджений Установчою конференцією нотаріусів України 22 квітня 1993 р. Основною метою цієї палати є об'єднання на професійній основі зусиль нотаріусів для задоволення та захисту нею їх інтересів.

Основними завданнями Української нотаріальної палати є:

- ♦ підвищення ролі нотаріату в умовах формування в Україні ринкових відносин, престижу професії нотаріуса, створення умов для активної діяльності членів нотаріальної палати на основі єдності їх професійних інтересів;
- ♦ сприяння вдосконаленню діяльності нотаріусів по правовому обслуговуванню громадян, підприємств і організацій;
- ♦ забезпечення захисту законних соціальних інтересів членів палати, реалізації їх прав;
- ♦ сприяння міжнародним зв'язкам з метою зміцнення наукових і професійних контактів членів нотаріальної палати, обміну досвідом, співробітництву з міжнародними організаціями нотаріату.

Нотаріальні процесуальні обов'язки нотаріуса визначають його зобов'язання перед особою, яка звернулася за вчиненням нотаріальних дій, та перед державою, яка наділила його відповідними повноваженнями.

На підставі ст. 5 Закону можна виділити такі нотаріальні процесуальні обов'язки нотаріуса:

- ♦ здійснювати свої професійні права та обов'язки відповідно до Закону і принесеної присяги;
- ♦ сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права й обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду;
- ♦ зберігати в таємниці відомості, одержані внаслідок вчинення нотаріальних дій;
- ♦ відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам.

Суттєвого значення набирають останнім часом моральні аспекти здійснення нотаріальної діяльності. Так, присяга нотаріуса має такий зміст (ст. 6 Закону): *«Урочисто присягаю виконувати обов'язки нотаріуса чесно і сумлінно, згідно з законом і совістю, поважати права і законні інтереси громадян і організацій, зберігати професійну таємницю, скрізь і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса»*.

Таким чином, зміст присяги виділяє найсуттєвіші законодавчо закріплені ознаки професійних обов'язків нотаріуса, на якого покладається й моральний обов'язок – берегти чистоту високого звання нотаріуса. Аналогічну присягу дають і адвокати, але їх присяга, крім моральних аспектів, несе в собі передбачену законом дисциплінарну відповідальність адвоката за недотримання даної ним присяги. Але поняття моралі для нотаріуса, як і для адвоката, потребує конкретизації.

Отже, до професійних якостей нотаріуса мають увійти й моральні засади здійснення його діяльності. Але автор не погоджується із пропозиціями, що визначають зв'язок між професійною етикою та приватним життям юриста. Необхідно створювати Кодекс професійної етики нотаріусів, але не потрібно в ньому ставити питання, які стосуються особистого життя людини і не належать до норм, що регулюють нотаріальні процесуальні та нотаріально-адміністративні відносини.

3.5. Нотаріально-адміністративні правовідносини

Нотаріально-адміністративні правовідносини мають визначати, на думку автора, питання, які положення безпосередньо стосуються внутрішніх взаємовідносин у структурі нотаріату, а саме:

1) правові аспекти взаємовідносин, складовою частиною яких є дисциплінарна відповідальність державного і приватного нотаріуса тощо;

2) положення про оновлення нотаріату України (вимоги, яким має відповідати особа, що має намір займатись нотаріальною діяльністю, розглядаються в наступному параграфі).

Нотаріально-адміністративні правовідносини в законодавстві про нотаріат мають загальний, не конкретизований

характер, але така ситуація має негативні правові наслідки. Так, постійно робляться спроби змінювати законодавство за допомогою інструкцій, положень, директив, листів, наказів та указів, встановлювати різні ставки щодо справляння податків з доходу приватних нотаріусів, визначати норми тих чи інших положень, що регулюють нотаріальну діяльність. Це положення призводить до невпевненості нотаріусів, конфліктних ситуацій тощо¹.

За ст. 18 Закону керівництво державними нотаріальними конторами здійснюється Міністерством юстиції України, Радою Міністрів Республіки Крим, державними адміністраціями областей, міст Києва і Севастополя. Частиною 4 ст. 17 Закону передбачається, що призначення на посаду державного нотаріуса та звільнення з посади провадиться управлінням юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Отже, ці положення визначають кадрову політику держави стосовно державних нотаріальних контор і питання їх штатів.

На думку автора, мають бути суттєво досліджені і регламентовані правовідносини між нотаріусом та:

- ♦ іншими нотаріусами як приватними, так і державними, посадовими особами виконкомів та посадовими особами, зазначеними у ст. 40 Закону;
- ♦ завідуючим у державній нотаріальній конторі;
- ♦ Міністерством та управліннями юстиції;
- ♦ державним нотаріальним архівом;
- ♦ державою в особі її податкових та правоохоронних органів.

Стосовно взаємовідносин між нотаріусом та іншими нотаріусами як приватними, так і державними, посадовими особами виконкомів та посадовими особами, зазначеними у ст. 40 Закону, виникає питання про можливість виникнення між ними певних правовідносин, що зумовлюються цивільними

¹ Автор не проти загального процесу вдосконалення нотаріальної діяльності, але не погоджується з методами внесення змін. Основним "знаряддям" праці як приватних, так і державних нотаріусів, має бути Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, яка регулюватиме особливості вчинення нотаріальних проваджень. Її складовою частиною мають стати Правила ведення нотаріального діловодства та всі інші підзаконні нормативні акти.

угодами про співпрацю. Так, розглянемо ситуацію, коли боржник і кредитор мешкають у різних містах і громадянин бажає скористатись нотаріальним провадженням щодо передачі грошей кредитору через нотаріальну контору. В цьому випадку громадянину для передачі грошей необхідно їхати до нотаріуса за місцем проживання кредитора або кредитору їхати до нотаріальної контори, де будуть прийняті гроші в депозит. Якщо ж між нотаріусами буде налагоджено зв'язки, то в цьому разі від нотаріуса, який прийняв гроші в депозит, буде вимагатися лише встановлення у кредитора, до якої нотаріальної контори необхідно переказати гроші. А від іншого нотаріуса – видача грошей. Таким чином, принцип сприяння громадянам та юридичним особам у вчиненні нотаріальних дій матиме додатковий зміст – виникнення тісних взаємозв'язків між нотаріусами.

Досить складним у процесуальному аспекті є процес заміщення приватного нотаріуса, який має намір припинити виконання своїх обов'язків на строк понад один місяць. Так, законом передбачається, що в цьому разі він може укладати угоду про своє заміщення з іншим приватним нотаріусом. У цьому випадку нас не цікавить, який приватний нотаріус має здійснювати заміщення, і як він покине власне робоче місце. Головне, що треба з'ясувати, – це правовий механізм подвійної передачі майна та документів. На підставі нерегламентованої нормативними актами угоди пропонується здійснювати передачу документів та майна. Спочатку від нотаріуса, який потребує заміщення, до нотаріуса, що буде здійснювати заміщення, а потім навпаки. За логікою розподілу відповідальності потребується ревізія документів та майна, посвідчення факту їх передачі-прийняття тощо. Отже, між нотаріусами можуть виникати правовідносини, що також мають регламентуватися цивільними угодами, змістом яких мають бути нотаріально-адміністративні правовідносини.

Досить складними є правовідносини між нотаріусом та завідуючим державною нотаріальною конторою, оскільки потребують регламентації як трудовим законодавством, так і нотаріальним. На ці правовідносини певний вплив має здійснювати принцип незалежності нотаріуса при здійсненні нотаріальної діяльності, а також відповідальності державної нотаріальної контори перед особою, щодо прав та інте-

ресів якої було вчинено нотаріальне провадження. В разі звернення громадян та юридичних осіб до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої незаконними або недбалими діями нотаріуса державної нотаріальної контори, як безпосередній відповідач виступає сама державна нотаріальна контора, яка є юридичною особою. Така форма відповідальності передбачена ст. 441-442 ЦК, а саме, внаслідок шкоди, заподіяної з вини її працівника під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків. Але, згідно зі ст. 130 Кодексу законів про працю України, працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків. Тому в статті 21 Закону необхідно говорити про відповідальність як державного нотаріуса перед державною нотаріальною конторою, так і державної нотаріальної контори перед особами. В іншому варіанті необхідно визначати лише відповідальність державної нотаріальної контори перед клієнтом, в цьому разі відповідальність нотаріуса перед державною нотаріальною конторою буде внутрішньою справою цього органу, що впливає з трудових правовідносин і зумовлюється правом регресного позову до винного нотаріуса.

Ці правовідносини мають адекватно відобразитися у контрактах про прийняття на роботу державного нотаріуса. Крім того, потребують докладної регламентації службові повноваження завідуючого державною нотаріальною конторою. З аналізу вищенаведених основних принципів, за якими будуються правовідносини державного нотаріуса та завідуючого, на думку автора, слід виділити такі:

- ♦ неможливість безпосереднього впливу на вчинення нотаріального провадження;
- ♦ відповідальність за трудову дисципліну та можливий безпосередній вплив на державних нотаріусів з метою її підтримання;
- ♦ особиста відповідальність завідуючого перед державою за фінансову діяльність державної нотаріальної контори, а отже, і відповідальність державного нотаріуса за фінансові наслідки його діяльності перед завідуючим.

Автор не аналізує всі правові аспекти, за якими складаються правовідносини між завідуючим та державним нотаріусом, оскільки це питання складне, не має відповідної

спеціальної регламентації в законодавстві. Вирішення його вимагає співпраці фахівців трудового права та нотаріату.

Виходячи із функцій нотаріату в Україні, необхідно розробити певну систему взаємодії нотаріату з правоохоронними органами, яка має здійснюватися через Міністерство юстиції, яке, на думку автора, повинно виконувати функцію координатора такої діяльності. При цьому має враховуватися процесуальний характер нотаріальної діяльності. Така взаємодія має бути відображена в Законі та спрямована на вирішення загальних правоохоронних та правозахисних функцій держави.

Для виконання таких функцій сьогодні вже діють Єдиний реєстр для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Єдиний реєстр доручень, запроваджено спеціальні бланки нотаріальних документів, здійснюється нотаріусами інформування органів опіки та піклування про угоди з участю неповнолітніх та недієздатних осіб. На думку автора, доцільно створити єдиний інформаційний банк даних щодо осіб, які є психічно хворими, визнані судом недієздатними та водночас є власниками нерухомості тощо.

Стосовно можливості держави регламентувати чисельність приватних нотаріусів в адміністративному порядку, то це положення виникло з п. 4 Указу Президента України від 23 серпня 1998 року № 932/98 "Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні"¹, в якому зазначається, що кількість приватних нотаріусів у межах нотаріального округу визначається Міністерством юстиції України залежно від чисельності населення. На підставі Указу Президента України був виданий Наказ Міністра юстиції України № 2/5 від 12.01.99 року², в якому без визначення основного критерію – зв'язку між чисельністю населення, що припадає на одного приватного нотаріуса, зроблено обмеження по регіонах загальної кількості приватних нотаріусів. Для виконання цього положення був введений Єдиний реєстр нотаріусів³. Таке обмеження доступу до приватної нотаріальної діяльності серед юристів отримало неофіційну назву "квотування".

¹ Див. додаток 2.

² Див. додаток 7.

³ Інструкція про порядок ведення Єдиного реєстру нотаріусів, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 26/5 від 27.05.99 р. – Див. додаток 8.

Розглянемо випадок, який суперечить можливості практичного застосування цього наказу. Так, щодо кількості посад державних нотаріусів, як було раніше зазначено, діє принцип керівництва цим питанням Міністерством юстиції України, отже, кількість посад державних нотаріусів може визначатися вищезазначеними органами. Але щодо кількості робочих місць приватних нотаріусів квотування суперечить нормі закону. А саме, в цьому випадку необхідно виходити з чинної норми закону – відмова у реєстрації приватної нотаріальної діяльності не допускається (ст. 24 Закону), крім того, з вищенаведеного випливає – це питання регулюється законом, а не Міністерством юстиції. Так, на підставі цього положення будь-який державний нотаріус може подати заяву про звільнення з роботи із збереженням свідцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю і подати заяву про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності. Таким чином, якщо й вважати квотування можливим і необхідним, то лише посад державних нотаріусів.

З аналізу проекту Закону України “Про нотаріат”, який був розроблений під керівництвом Квебекських фахівців, стає зрозумілою тенденція до обмеження кількості приватних нотаріусів і нотаріусів взагалі. Так, пропонується запровадити лише приватну форму нотаріальної діяльності. Дійсно, у Квебеку така форма діяльності себе виправдовує, хоча й з певними ускладненнями, але рівень життя громадян Канади значно вищий, приватним нотаріусам Квебеку дозволено займатися поряд з нотаріальною також підприємницькою діяльністю, у законодавстві цієї країни не існує обов’язку громадян вчиняти певні юридично значимі дії лише в нотаріальному порядку тощо.

Тому пропозиція залишити лише приватну форму здійснення нотаріальної діяльності має знайти широке обговорення на сторінках періодичних видань перед її запровадженням на законодавчому рівні.

Зрозуміло, що необхідність квотування виникла на підставі: з одного боку, бажання перешкодити легальному переходу державних нотаріусів, які отримують за свою роботу мізерну заробітну плату, до приватного нотаріату; а з другого – зацікавленості приватних нотаріусів у зменшенні рівня конкуренції.

Отже, по-перше, сьогодні, “прив’язуючи” державного но-

таріуса до державної нотаріальної контори, його фактично позбавляють можливості обрати приватне робоче місце, яке в майбутньому зможе забезпечити конкурентоспроможність, якщо законопроект буде прийнятий Верховною Радою.

По-друге, здорова конкуренція серед приватних нотаріусів не тільки можлива, а й необхідна для розвитку нотаріальної практики, нових юридичних послуг та збільшення їх кількості, якості і змісту, для запровадження ініціатив приватних нотаріусів у законодавство; для зменшення плати за їх послуги; підвищення рівня юридичної допомоги тощо. Таким чином, всі негативні наслідки такого заходу, як квотування, навіть важко передбачити.

3.6. Нотаріально-адміністративні правовідносини між особою, яка бажає стати нотаріусом, і нотаріальними органами

Шлях до нотаріальної діяльності доволі складний, оскільки починається з навчання у вищому навчальному закладі і передбачає глибоке оволодіння юридичними науками. На сьогодні незалежно від характеру наданої у вищому навчальному закладі освіти наступним кроком стане проходження стажування, на яке має дати дозвіл Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, управління юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. При цьому не враховується, що студент міг проходити спеціалізацію з нотаріату – строк стажування для всіх стажистів 6 місяців і скороченню не підлягає, що, на нашу думку, не є логічним. Тому вважається за доцільне при визначенні строку стажування враховувати кількість годин, відведених на спеціалізацію, за якою навчався спеціаліст або магістр.

Правовідносини щодо проходження стажування регламентовані у Рекомендаціях з окремих питань організації та проведення стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю¹, та ст. 13 Закону. Зокрема, до стажування допускаються особи, які мають вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут). Але не може бути

¹ Див. додаток № 3.

стажистом нотаріуса особа, яка перебуває в штаті інших державних, приватних та громадських підприємств і організацій, займається підприємницькою діяльністю, виконує іншу оплачувану роботу, крім викладацької і наукової, а також особи, які мають судимість.

Таким чином, стажистом нотаріуса може бути не тільки громадянин України, а й громадяни інших країн або особи без громадянства. Це положення дозволяє не лише готувати студентів з іноземних країн за спеціальністю правознавство, а й проходити стажування в державних нотаріальних конторах або у приватного нотаріуса. Але отримати свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю іноземні громадяни та особи без громадянства в Україні не можуть.

Умови роботи стажиста визначаються трудовим контрактом між ним та приватним нотаріусом чи державною нотаріальною конторою з додержанням законодавства про працю.

Заробітна плата стажиста не може бути меншою мінімального встановленого законом розміру, але її отримання в державних нотаріальних конторах залежить від таких факторів:

- ◆ при зарахуванні стажиста на вакантну посаду нотаріуса, консультанта, секретаря – в межах затвердженого фонду оплати праці за кошторисом відповідної нотаріальної контори;
- ◆ за відсутності вакантних посад – за рахунок коштів, одержаних державною нотаріальною конторою за надання платних послуг правового характеру або коштів, добровільно внесених для цієї мети заінтересованими громадянами чи юридичними особами (п. 3.2 та 3.3 Рекомендацій).

При цьому п. 3.1 передбачається щорічне виділення асигнувань для організації стажування і виплати заробітної плати стажистам Міністерством юстиції України, але така форма надання заробітної плати не має конкретного механізму застосування. Не регламентується також питання заробітної плати при проходженні стажування у приватного нотаріуса, оскільки в цьому випадку вирішення конкретних умов контракту повністю залежить від сторін угоди.

Передбачений законом шестимісячний строк стажування скороченню не підлягає навіть за об'єктивних його умов: у зв'язку із хворобою, призовом на військові збори, перебуванням у відпустці по вагітності і пологах, доглядом за дитиною

тощо. Не можуть бути підставою для скорочення строків стажування навіть об'єктивні причини: робота за спеціальністю в минулому, достатня підготовленість тощо. Взагалі питання строків стажування останнім часом стало досить дискусійним. Багато фахівців вважають термін шість місяців недостатнім для повного оволодіння спеціальністю нотаріуса і пропонують його подовжити до одного року. Це положення додатково підштовхується аналогічним строком в російському законодавстві.

Автор вважає пропозицію щодо збільшення строку стажування помилковою, оскільки вона не має достатнього обґрунтування. Як раніше зазначалося, проходження стажування повинно виконувати певне завдання, а саме: надати можливість оволодіти на практиці певними знаннями та навичками, що стосуються порядку вчинення нотаріальних проваджень та оформлення вчинених нотаріальних дій. При цьому автором вважається за необхідне розробити Типову програму проходження стажування, яка має бути зорієнтованою на продовження навчання і поглиблення знань, набутих у вищих навчальних закладах. Сьогодні це питання покладається на керівників стажування в державних нотаріальних конторах та приватних нотаріусів і спирається на Примірну програму стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю¹, яка не відповідає вищезазначеним положенням.

Так, у Примірній програмі в п. 1 передбачається, що в період стажування під контролем і за допомогою керівника стажист зобов'язаний вивчити Закон України "Про нотаріат", інші законодавчі акти з різних галузей права тощо. Отже, постає питання, які ж тоді функції виконують вищі навчальні заклади при вивченні студентами курсу "Нотаріат в Україні"?

Автор не ставить під сумнів професійні якості керівників стажування або приватних нотаріусів, але стажист не повинен залежати від рівня педагогічної та методичної компетентності цих осіб. До речі, додаткова робота, що виконується керівництвом стажування в державних нотаріальних конторах, потребує й додаткової оплати праці керівникам стажування. Тому питання щодо складання Типової програми

¹ Законодавство України про нотаріат. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 60.

проходження практики має бути вирішено з урахуванням вищезазначених положень, щоби в майбутньому розробити індивідуальний план виконання Типової програми проходження стажування, а не індивідуальний план стажування, що, на думку автора, має суттєву різницю.

Таким чином, час стажування має визначатися на підставі Типової програми проходження стажування. Можливість стажиста оволодіти певними знаннями під час проходження практики залежить: по-перше, від бажання і здатності стажиста засвоїти основні практичні навички цієї спеціальності; по-друге, від визначеності вимог щодо оволодіння знаннями та конкретних умов проходження практики, а також рівня допомоги у вирішенні цих питань, що залежить від керівника стажування. В цьому випадку автор пропонує доповнити висновок керівника стажування про результати проходження стажування, який складається ним після закінчення строку стажування, досить конкретними відповідями на запитання: стажист оволодів у повному обсязі практичними навиками роботи за спеціальністю нотаріуса або оволодів в недостатньому обсязі через такі причини: суттєві порушення типової програми стажування, відсутність у практиці нотаріальної контори випадків вчинення нотаріальних проваджень (перелік) тощо. Такий висновок та індивідуальний план проходження стажування будуть свідчити про рівень підготовки цього стажиста. У вищезазначених Рекомендаціях (п. 2.6, 2.7) пропонується керівнику відобразити (тобто перераховувати) у висновку про результати проходження стажування одержані під час стажування практичні навички та знання¹, що, на думку автора, є недоцільним, оскільки є фактичним перенесенням відомостей з індивідуального плану до висновку, а це може бути зроблено шляхом підпису тих положень індивідуального плану, які були здійснені під його керівництвом.

Для запровадження такого механізму необхідно мати Типову програму проходження стажування, яка не включати-ме пункти щодо оволодіння знаннями окремих інститутів цивільного права або теоретичними положеннями нотаріального процесуального права, а буде відповідати загальному напрямку проходження стажування – оволодінню знаннями та навичками для практичної роботи нотаріуса.

¹ Див. додаток № 3.

Закінчення такого важливого етапу навчання, як стажування, здійснюється у державних нотаріальних конторах складанням керівником стажування висновку і затвердженням його завідуючим державною нотаріальною конторою. У Рекомендаціях не зазначено, яким чином має закінчуватись проходження практики у приватного нотаріуса. Тому автор пропонує вирішення цього питання за аналогією: приватний нотаріус має скласти висновок про результати проходження стажування і затвердити його.

На думку автора, в разі недостатнього оволодіння практичними навичками і знаннями під час проходження стажування стажист може просити завідуючого державною нотаріальною конторою або приватного нотаріуса про подовження строку стажування. Це прохання може бути аргументованим також негативним висновком керівника стажування. У цьому випадку необхідно передбачити також строки продовження стажування.

Оскільки проходження стажування має визначати підпорядкованість цієї особи нотаріально-адміністративним правовідносинам, отже, є необхідність говорити про правові аспекти цих відносин, тобто ввести таке поняття, як «припинення стажування», і поширювати підстави щодо анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, які передбачені ст. 12 Закону, на правовідносини щодо припинення стажування.

Після одержання висновку про результати стажування особа звертається до кваліфікаційної комісії нотаріату з заявою про допуск її до складання кваліфікаційного іспиту. На думку автора, кваліфікаційний іспит може складатися тільки при наявності позитивного висновку керівника. Якщо ж висновок негативний, то кваліфікаційна комісія має вирішувати питання про продовження строку стажування при наявності об'єктивних причин, що передували негативному висновку – відсутність в нотаріальній конторі практики щодо вчинення окремих видів нотаріальних проваджень, або суб'єктивних причин: погане виконання індивідуального плану, неохайна робота.

Після позитивної оцінки кваліфікаційною комісією знань особи та на підставі рішення цієї комісії про можливість допуску особи до нотаріальної діяльності вона отримує свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Свідоцтво видається Міністерством юстиції на підставі рішення кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції Автономної Республіки Крим, управлінні юстиції обласної, Київської та Севастопольської міських Рад народних депутатів тощо.

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути видане громадянину України:

- 1) який має вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут);
- 2) пройшов стажування в державній нотаріальній конторі, або у нотаріуса, що займається приватною нотаріальною практикою, протягом шести місяців;
- 3) склав кваліфікаційний іспит (ч. 1 ст. 3 Закону).

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю не може бути видане особі:

- 1) яка має судимість;
- 2) яка перебуває в штаті інших державних, приватних і громадських підприємств та організацій, займається підприємницькою і посередницькою діяльністю, а також виконує іншу оплачувану роботу, крім тієї, яка передбачена в правах нотаріуса (ч. 2 ст. 3 Закону);
- 3) недієздатній або обмежено дієздатній особі¹.

Суттєвих змін зазнав порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, але не Положення про порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю (із змінами і доповненнями), затверджене наказом № 3/5 Міністерства юстиції України від 20 січня 1994 р.² Такий висновок можна зробити, аналізуючи повноваження кваліфікаційної комісії нотаріату³. Так, до повноважень кваліфікаційної комісії нотаріату нині належать такі:

♦ розгляд заяв та проведення конкурсного відбору для

¹ Останнє положення впливає із п. Д ст. 12 Закону. Це положення має передбачати обов'язком особи надання медичної довідки про відсутність перебування на обліку в психоневрологічному та наркологічному диспансерах.

² Див. додаток № 40.

³ Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату, затверджене наказом №22/5 від 28 грудня 1993 р. (із змінами і доповненнями) Міністерства юстиції України.

визначення професійного рівня осіб, які мають намір займатись нотаріальною діяльністю;

- ♦ зарахування до резерву на заміщення посади стажиста;
- ♦ визначення керівника стажування.

У запропонованій редакції слід розуміти, що конкурсний відбір має провадитись на заміщення посади стажиста. Але стає незрозумілим, як можна визначати професійний рівень осіб, які ще не проходили стажування? За якими показниками має провадитися конкурсний відбір: додатковий екзамен; середня оцінка за дипломом; наявність звання магістр права; попередня праця в Міністерстві юстиції, Міністерстві юстиції Республіки Крим та інших органах, робота яких безпосередньо пов'язана із керівництвом і контролем за діяльністю нотаріату¹?

Неважко виявити неузгодженість цього положення з іншими в тому самому документі. Так, розгляд заяв осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю (розділ III Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату), розпочинається з прийняття документів після проходження стажування. Отже, попередні повноваження кваліфікаційної комісії нотаріату слід вважати "потенційними", оскільки не існує механізму впровадження їх в життя.

Оскільки конкурсний відбір розрахований на тривалий час, його умови мають поширюватися шляхом публікації. Крім того, умова дуже істотна, тому має увійти до ст. 3 Закону України "Про нотаріат".

Також викликає сумнів коректність застосування поняття – резерв на заміщення посади стажиста. По-перше, якщо посада дійсно існує, то вона має бути при певному керівникові, місце в якого звільнилося після закінчення стажування попереднього стажиста, тобто керівника немає необхідності призначати, а, по-друге, з наступного викладення матеріалу стане зрозумілим, що стажист сам займає звільнену посаду (вакансію) у державній нотаріальній конторі, може сам сплачувати кошти за проходження стажування, що також свідчить про відсутність "посади стажиста" нота-

¹ За аналогією з п. 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1994 року №102 "Про розмір плати за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю" (із змінами згідно з постановою КМ №621 від 08.06.96 р.). Див. додаток № 37.

ріуса, тощо. Тобто запропоноване поняття не має адекватного йому змісту.

Слід відзначити, що законодавство не передбачає різниці між вимогами до осіб, які займають посаду державного нотаріуса, і осіб, які займаються приватною нотаріальною практикою, хоча в них є відмінності у компетенції.

Свідectво про право на заняття нотаріальною діяльністю є підставою для призначення на посаду державного нотаріуса або реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

3.7. Спiрні нотаріальні правовідносини у нотаріальному процесі та процесуальні наслідки їх встановлення

Як зазначалося раніше, за загальним правилом нотаріальні процесуальні правовідносини не можуть знаходитись в спірному стані. Але під час вчинення нотаріального процесу можуть виникати спірні правовідносини. На думку автора, сторонами спірних нотаріальних правовідносин можуть бути як нотаріус, так і інші суб'єкти правовідносин. Спір може виникнути між самими суб'єктами, що звернулися або щодо яких вчиняються нотаріальні провадження. В цьому разі нотаріус має роз'яснити особам їх права щодо можливих варіантів вирішення спору про право в цих правовідносинах.

Так, у правовідносинах, що регулюються нормами цивільного права, коли одна сторона виконала частково або повністю зобов'язання, взяті на себе внаслідок усної домовленості, а інша сторона відмовляється від нотаріального посвідчення угоди, то ці правовідносини не набувають нотаріального процесуального характеру – вони за змістом спірні, а на підставі цього мають належати до компетенції суду в порядку позовного провадження. В цьому випадку нотаріус має роз'яснити особам їх право звернутися до суду або на підставі компромісного вирішення спірних питань посвідчити таку угоду в нотаріальному порядку. При цьому нотаріус може допомогти скласти проект угоди.

Якщо сторони не дійдуть згоди, то нотаріус не може визначати, хто має звертатися до суду, він не повинен аналізувати зміст спірних правовідносин, якимось чином впливати на одну із сторін. Його завдання полягатиме лише у

відкладенні вчинення нотаріальної дії, якщо нотаріальне провадження було розпочато, або відмовити у його вчиненні, якщо нотаріальні процесуальні правовідносини набули спірного характеру на стадії звернення до нотаріуса. На нашу думку, це положення має увійти в норми нотаріального процесуального права.

Так, в ситуації, коли особа звернулася до державного нотаріуса за видачею свідоцтва про право на спадщину, а в неї немає документів, які б безспірно свідчили про належність цієї особи до спадкоємців за законом або осіб, які мають право на обов'язкову частку в спадщині, в цьому разі нотаріус зобов'язаний роз'яснити цій особі про її право звернутися до суду в порядку окремого провадження (глава 37 ЦПК). В цьому випадку право особи може бути встановлено не лише за допомогою безспірних доказів, а й всього комплексу засобів доказування, які можуть бути прийняті судом. На відміну від нотаріусів суд може допитувати свідків, досліджувати листи ділового та особистого характеру, оглядати речові докази тощо¹.

Іншим і основним варіантом спірних правовідносин є випадки, коли спірні правовідносини виникають між нотаріусом і особами, права яких було порушено вчиненням нотаріального провадження або відмовою у його вчиненні. Насамперед, тут мається на увазі, що суб'єкт правовідносин вважає, що його права порушено внаслідок неправильного (неправомірного) вчинення нотаріального провадження або відмови його вчинити. Отже, загальним правилом для регулювання спірних правовідносин має стати розгляд обставин правової ситуації, що призвела особу до такої думки, а не негайне реагування на "правопорушення". Слід також враховувати, що в цих спірних правовідносинах у осіб рівні права, що спричинило законодавче віднесення цієї категорії справ до окремого провадження і надання нотаріусу в цивільній справі статусу заінтересованої особи.

Проаналізуємо можливі варіанти нотаріальних правопорушень:

1. Порушення прав громадян, які були зумовлені незначними причинами, а саме тими, що не мають ознак непра-

¹ Фурса С.Я. Окреме провадження в цивільному процесі. – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1999. – С. 16–17, 243–249.

вильного вчинення нотаріального провадження або не викликають суттєвих правових наслідків.

2. Правопорушення стало наслідком порушення норм матеріального або процесуального законодавства, але не викликало матеріальних збитків.

3. Правопорушення викликало матеріальні збитки для суб'єктів правовідносин.

Слід зазначити, що порушення прав громадян, які були зумовлені **незначними причинами**, а саме тими, що не мають ознак неправильного вчинення нотаріального провадження, або не викликають суттєвих правових наслідків, на думку автора, не повинні бути предметом судового розгляду. На підставі ст. 18 та 33 Закону «Про нотаріат» можна говорити, що ці питання мають вирішуватися Міністерством юстиції України, управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, державними адміністраціями областей, міст Києва і Севастополя на підставі їх повноважень щодо керівництва державними нотаріальними конторами та контролю за законністю виконання своїх обов'язків приватними нотаріусами. Наприклад, нотаріус при вчиненні нотаріальної дії в тексті може зробити помилку, що стане підставою для виникнення спору з приводу її виправлення шляхом застереження або переробки всього документа. Існують прецеденти, коли спір викликала відсутність в достатній кількості нотаріальних бланків. Так, під час провадження було пошкоджено один бланк, і у нотаріуса для другого примірника договору не виявилось чистого бланка, що спричинило скарги, хоча нотаріус запропонував учасникам угоди з'явитися до нього через один день і отримати другий примірник оригіналу посвідченого договору. Отже, ці спірні відносини мають для осіб, що звернулись за вчиненням нотаріальних дій, певне значення. Однак вони мають, на думку автора, суттєвий особистий відтінок. Автор не ставить під сумнів можливість цих осіб звернутися до суду із скаргою на дії нотаріуса або навіть з позовом, якщо вони впевнені в наявності шкоди, що виникла внаслідок недбалих дій нотаріуса. Але автор вважає за доцільне передбачити також інший порядок оскарження неправильних дій нотаріусів, а саме, адміністративний.

На жаль, у Законі (ст. 50 Закону) не передбачається такий порядок оскарження нотаріальних дій з певною ком-

петенцією контролюючого органу, спрямованою на перевірку незначних за змістом спірних правовідносин, і в разі підтвердження некоректної поведінки нотаріуса – на вжиття заходів адміністративного впливу. Замість цього в Законі (ст. 12 Закону) передбачена можливість анулювання свідчення про право на заняття нотаріальною діяльністю Міністерством юстиції України, і це єдина норма адміністративного впливу на нотаріусів, що, за загальним правилом, визначається як крайній захід адміністративної відповідальності.

Випадок, коли правопорушення стало наслідком порушення норм матеріального або процесуального законодавства і не може бути виправлене у безспірному порядку, але не викликало матеріальних збитків, на думку автора, має розглядатися в судовому порядку. В цьому разі діяльність нотаріуса має перевірятися в порядку провадження по справах, що виникають з адміністративно-правових відносин, але це – особиста точка зору автора¹. Такий теоретичний висновок досі не має законодавчого закріплення, але ж чинним законодавством передбачається звернення до суду в порядку окремого провадження, яке регулюється гл. 39 ЦПК. При цьому автор вважає за доцільне попередити читача, що порядок подання скарги, заяви через нотаріуса або посадову особу, яка вчиняє нотаріальні дії, не є обов'язковим (ст. 287 ЦПК) і порекомендувати читачу додатково вивчити це питання (Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 січня 1992 року № 2 “Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні” (зі змінами, внесеними постановами Пленуму від 25 грудня 1993 р. №13 та від 13 січня 1995 р. №2, від 1 листопада 1996 р. № 12)² та Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»³).

На думку автора, підставою для оскарження має бути не тільки відмова у вчиненні або неправильне вчинення, а також невчинення у передбачених законом випадках нота-

¹ Фурса С.Я. Правова природа справ про оскарження нотаріальних дій або відмови в їх вчиненні // Право України. – 1997. – №10.

² Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995-1998). Правові позиції щодо розгляду судами окремих категорій цивільних справ. – К.: Юрінком Інтер, 1998.

³ Юридичний вісник України. – 1996. – №48.

ріального провадження, тобто в разі бездіяльності нотаріуса. Так, в разі неповідомлення заінтересованих осіб про вчинення нотаріальної дії виникає питання про строк оскарження, який у цьому випадку вираховується з того моменту, коли заінтересована особа дізналась або повинна була дізнатись про вчинення нотаріальної дії, що зачіпає її права чи інтереси. Але, за аналогією із ст. 248-5 ЦПК, такий строк потребує обмеження до двох місяців.

Виділення двох типів правопорушень, які за своєю суттю та впливом на права суб'єктів нотаріальних правовідносин незначні, зумовлюють позицію автора щодо необхідності розширення дисциплінарних заходів впливу на нотаріусів, а саме, попередження, призупинення дії свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю строком до одного року і лише як крайній захід – анулювання свідоцтва. При цьому пропонується вживати ці заходи у вищезазначеній послідовності, коли порушується, наприклад, дисципліна праці або морально-етичні принципи (запізнення на робоче місце, грубе поводження з клієнтами тощо): спочатку – попередження, потім зупинення дії свідоцтва і лише потім – анулювання свідоцтва.

Крім того, для приватних нотаріусів пропонується передбачити як додатковий захід збільшення Мін'юстом страхової застави у разі допущення правопорушення у визначених розмірах. Фактичне збільшення страхової застави не є додатковим покаранням, на думку автора, але воно має зумовлювати необхідність збільшення державних гарантій у тому випадку, коли нотаріусом була допущена помилка. Автор має на увазі те, що позбавлення права на заняття нотаріальною діяльністю як засіб дисциплінарної відповідальності може бути неадекватно застосований, якщо шкода, завдана нотаріусом, стала наслідком не досить чіткої врегульованості правовідносин або через відсутність такої, а не тоді, коли мало місце правопорушення.

Щодо відшкодування шкоди особі приватним нотаріусом існує декілька точок зору, а саме, чи обмежується відшкодування приватним нотаріусом шкоди розміром страхової застави, чи завдана шкода має відшкодовуватися також за рахунок особистого майна нотаріуса та з інших джерел. На думку автора, ст. 27 Закону передбачає розмір відшкодування шкоди виходячи не з розміру страхової застави, а з розміру завданої шкоди, отже, в цьому випадку нотаріусом має відшкодовуватись шкода як за рахунок страхової застави,

так і за рахунок власного майна. Але страхова застава є гарантією швидкого відшкодування шкоди у визначеному державою обсязі і тому збільшення такого обсягу в разі виникнення правопорушення з вини нотаріуса має, на нашу думку, позитивний зміст. Можливим варіантом відшкодування завданої шкоди, на нашу думку, є також покладення обов'язку відшкодування шкоди за рахунок доходу нотаріуса, якщо на це погодиться особа, якій завдано шкоди.

У всіх інших випадках особам необхідно звертатися до суду в порядку позовного провадження. Але на підставі вищенаведеного положення про те, що судовий процес не слід ототожнювати з нотаріальним, навіть тоді, коли в суді розглядається спір, що виник з нотаріальних правовідносин, слід зауважити про недоцільність в нотаріальному порядку висвітлювати питання підсудності справ, що виникають з нотаріального процесу. Тобто в ст. 50 Закону необхідно більш детально висвітлити можливість в адміністративному порядку оскаржити неправильне вчинення нотаріальних дій, а також питання підвідомчості цих скарг. Крім того, запропонована в ч. 7 ст. 50 Закону можливість звернення до позовного провадження, на думку автора, за змістом не відповідає оскарженню нотаріальної дії, а це положення має бути відображене в ст. 21, 27 Закону, де йдеться про цивільно-правову відповідальність нотаріусів.

Вчинення нотаріального процесу – це складна й відповідальна праця, яка, крім позитивних наслідків, може викликати й негативні. Можливість виникнення їх залежить від коректного визначення вимог до самого процесу, окремих нотаріальних дій, можливості правильно оцінити певні юридичні обставини, що пов'язані з вчиненням нотаріального провадження тощо. Роль нотаріусів у процесі вчинення нотаріальних проваджень важко переоцінити, але їхні дії мають бути певним чином визначені Законом та Інструкцією. Тому автор саме Інструкції як “знаряддю” праці нотаріуса приділяє значну увагу. Отже, для того щоб передбачена ст. 21, 27 Закону “Про нотаріат” “відповідальність” для нотаріусів не настала, Інструкція має відповідати вимогам як Закону України “Про нотаріат”, так й іншим нормативним актам.

Не слід нехтувати можливістю особи звернутися також до прокурора щодо захисту своїх порушених прав та охоронюваних законом інтересів, який наділений державою певними владними повноваженнями, а саме – він може внести

протест на неправильно вчинену нотаріальну дію, що має бути також відображене у нормах Закону¹.

3.8. Підстави та порядок анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю

У законі передбачена можливість анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю Міністерством юстиції України (ст. 12 Закону) у разі:

- 1) власної ініціативи нотаріуса;
- 2) за поданням управління юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у випадках:

- ◆ втрати громадянства України або виїзду за межі України на постійне проживання;
- ◆ винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав чинності;
- ◆ винесення ухвали про застосування щодо нотаріуса примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили;
- ◆ винесення постанови про припинення кримінальної справи щодо нотаріуса з nereабілітуючих підстав;
- ◆ постанови рішення суду, що набрала законної сили, про обмеження дієздатності особи, яка виконує обов'язки нотаріуса, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, оголошення її померлою;
- ◆ неодноразового порушення нотаріусом чинного законодавства при вчиненні дій або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, підприємств, установ організацій, громадян;
- ◆ невідповідності нотаріуса займаній посаді через стан здоров'я, що перешкоджає нотаріальній діяльності;
- ◆ порушення нотаріусом вимог щодо несумісництва нотаріальної діяльності з іншими видами діяльності, крім викладацької та наукової (ч. 2 ст. 3 Закону), порушення вимог закону щодо додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій (ст. 8 Закону), а також обмежень в праві вчинення нотаріальних дій (ст. 9 Закону).

Рішення про анулювання свідоцтва про право на заняття

¹ Теоретичні аспекти правового та процесуального положення прокурора в цивільному судочинстві // Право України. – №12. – 1998.

нотаріальною діяльністю може бути оскаржено у судовому порядку у місячний строк з дня його одержання.

На думку автора, це питання складне та багатоаспектне. Воно має вирішуватися з урахуванням положень не тільки нотаріально-адміністративних правовідносин, а й впливу загальної системи права держави на нотаріальні правовідносини. Так, тут слід мати на увазі, що, крім порушень законодавства про нотаріат, нотаріуси можуть не виконувати або порушувати норми Кримінального кодексу, вимоги щодо оподаткування тощо. В цьому випадку до них можуть застосовуватися не передбачені Законом "Про нотаріат" заходи. Наприклад, за порушення норм Кримінального кодексу як додаткове покарання передбачається позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

На думку автора, порушення вимог щодо оподаткування не входить до законодавства про нотаріат, але безпосередньо пов'язане із статусом нотаріуса, а тому має бути підставою для вжиття заходів, пов'язаних із здійсненням професійних обов'язків, тобто дисциплінарної відповідальності поряд із застосуванням відповідних штрафних санкцій, передбачених законодавством щодо оподаткування.

Особливу увагу автора привертає питання щодо зв'язку відповідальності нотаріуса із правопорушенням, що не має ознак злочину, але яке розглядалось судом у порядку цивільного судочинства. Так, ст. 235 ЦПК передбачається, що суд, виявивши при розгляді цивільної справи порушення законності окремими службовими особами, постановляє ухвалу і надсилає її відповідним службовим особам, органам, установам, організаціям вищого рівня стосовно тих, хто допустив порушення законності, або трудовим колективам. Службова особа, державний або громадський орган, орган місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємство, установа, організація, інша юридична особа, трудовий колектив зобов'язані вжити заходів щодо виконання окремої ухвали і повідомити про це суд у місячний термін. Залишення відповідною службовою особою без розгляду окремої ухвали суду або невжиття заходів до усунення зазначених у ній порушень закону, а також несвоєчасна відповідь на окрему ухвалу тягнуть за собою відповідальність за статтею 185-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Автор безпосередньо пов'язує це положення з передбаченим Цивільним процесуальним кодек-

сом порядком оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні.

Отже, на сьогодні цей порядок має важливе значення не тільки для захисту прав клієнтів, а й для виявлення правопорушень з боку нотаріусів при вчиненні нотаріальних дій.

Є також інший шлях щодо виявлення правопорушень. Це – здійснення управліннями юстиції своєї контролюючої функції на підставі ст. 18 та 33 Закону, тобто перевірок, але в цьому випадку має бути налагоджений правовий зв'язок, оскільки контролюючі органи не мають повноважень щодо скасування неправильно вчинених нотаріальних дій. У цьому разі відповідні повноваження мають органи прокуратури або суду, вплив на нотаріальний процес яких має бути чітко визначений у законі. Ці зауваження, хоча й не мають прямого зв'язку із анулюванням свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, але входять до комплексного вирішення такого складного питання, як виправлення допущених нотаріусом помилок. При цьому управління юстиції не можуть вирішувати питання про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю. Вони звертаються з поданням до Комісії з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю. Тому можна вважати, що найдоцільнішим буде направляти окремі ухвали суду саме до управлінь юстиції, які можуть мати додаткові матеріали про порушення чинного законодавства конкретним нотаріусом і надаватимуть їх разом із підготовленим поданням до Комісії з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції.

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю відповідно до ст. 12 Закону може бути анульоване Міністерством юстиції України. Отже, для легітимації рішення Комісії у питаннях невідповідності особи займаній посаді нотаріуса має видаватися наказ Міністра юстиції. Цей наказ є підставою для звільнення державного нотаріуса із займаної посади управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а також анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Глава 4

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПОБУДОВА НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

4.1. Структура нотаріальних органів

Автор уже зазначав, що необхідно сприймати нотаріат в Україні не як систему, якій властивий лише загальний напрямок діяльності – вчинення нотаріальних дій, а як структуру, якій властиві складні нотаріально-адміністративні правовідносини, які неможливо визначити однозначно як адміністративні. Для адміністративних правовідносин характерною є вертикальна підпорядкованість суб'єктів керівним органам, а нотаріально-адміністративні суттєво відрізняються від таких правовідносин. Так, управління юстиції є регіональним адміністративним органом, але питання про дисциплінарну відповідальність нотаріусів ним не вирішується. Подання управління юстиції не передається за їх власною підпорядкованістю, а розглядається спеціально створеним для цього нотаріальним органом – Комісією з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції в Автономній Республіці Крим, управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі. Ця комісія розглядає питання дисциплінарної відповідальності осіб, що вчиняють нотаріальні дії. Отже, як бачимо, з питань анулювання свідоцтва та позбавлення особи статусу нотаріуса нотаріальні адміністративні відносини вирізняються доволі складними внутрішніми зв'язками. Це положення можна підкреслити суб'єктивним складом осіб, що безпосередньо належать до структури нотаріату в Україні, а також впливають на діяльність нотаріату.

Так, автором до структури нотаріату в Україні віднесені:

- ♦ державні нотаріуси, які за організаційною формою їх діяльності об'єднані в державні нотаріальні контори та архіви, що є юридичними особами;
- ♦ нотаріуси, які займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси);
- ♦ уповноважені на здійснення нотаріальних дій, передбачених законом, посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії у тих населених пунктах,

де немає державних нотаріальних контор, приватних нотаріусів;

- ♦ головні лікарі, начальники медичних частин, командири військових частин, начальники місць позбавлення волі, капітани морських суден та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, передбачені статтею 40 Закону (посвідчення заповітів та доручень);
- ♦ стажисти нотаріусів (див. п. 3.6);
- ♦ консульські установи України та дипломатичні представництва України, які вчиняють нотаріальні дії за кордоном¹;
- ♦ кваліфікаційна комісія нотаріату, що утворюється при Головному управлінні юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, управліннях юстиції обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, головним завданням якої є визначення рівня професійної підготовленості осіб, що мають намір займатися нотаріальною діяльністю;
- ♦ Вища кваліфікаційна комісія нотаріату, що утворюється при Міністерстві юстиції України, основним завданням якої є розгляд скарг на рішення кваліфікаційних комісій нотаріату;
- ♦ Комісія з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції в Автономній Республіці Крим, управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, яка розглядає питання дисциплінарної відповідальності осіб, що вчиняють нотаріальні дії;
- ♦ управління юстиції;
- ♦ Міністерство юстиції України.

Управління державними нотаріальними конторами здійс-

¹ Щодо причетності цих органів до нотаріальних деякі фахівці можуть не погодитись, оскільки діяльність консульських установ підпорядковується не Закону, а Консульському статуту України, затвердженому Указом Президента України № 127/94 від 2 квітня 1994 р. Але, виходячи із подібності функцій, із подальшої необхідної архівації документів щодо вчинених нотаріальних дій, із внутрішніх зв'язків, які мають існувати у осіб, що здійснюють нотаріальні дії, на наш погляд, необхідно розглядати ці установи як суб'єкти нотаріально-адміністративних відносин. Так, у разі вчинення заходів щодо охорони частини спадкового майна спадкоємця, яке перебуває в інших країнах, консул має надсилати відомості за місцем відкриття спадщини і відповідати за ці дії перед Законом.

нюють Міністерство юстиції України, Рада Міністрів Республіки Крим, державні адміністрації областей, міст Києва та Севастополя, а контроль за законністю виконання приватними нотаріусами своїх обов'язків – Міністерство юстиції України, управління юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласні, Київської та Севастопольської державних адміністрацій. Отже, однією із функцій Міністерства юстиції та його підрозділів лише опосередковано є координуюча роль, управління та контроль за діяльністю нотаріальних органів, і слід зазначити, що не всіх. Тобто, Міністерство юстиції лише частково належить до структури нотаріату.

Слід зауважити, що деякі посадові особи та органи віднесено до структури нотаріату лише через те, що вони виконують окремі нотаріальні провадження, і загальною рисою всіх перерахованих вище суб'єктів є їхня участь у нотаріальних процесуальних або нотаріальних адміністративних правовідносинах. І в цьому разі на їхні дії поширюється законодавство України про нотаріат. Отже, за суб'єктами та функціями, а також відповідними повноваженнями різних органів, що тією чи іншою мірою належать до нотаріату України або причетні до його законодавства, можна говорити про структуру нотаріальних органів. Так, нотаріальні дії у виконавчих комітетах сільських, селищних, міських Рад народних депутатів вчиняють посадові особи (голова, його заступник, секретар), на яких за рішенням (розпорядженням) виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів покладено провадження цих дій. Але вони входять до структури виконавчого комітету і їхня діяльність регулюється Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів України, що затверджена Наказом Міністра юстиції України від 25.08.94 року (із змінами № 41/5 від 27.05.97 р.).

У визначенні нотаріату в Україні застосовується термін "система", що об'єднує органи та посадових осіб, на яких покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти. Під системою тут слід розуміти не тільки сукупність нотаріальних органів, які діють на території України та за її межами, а й взаємозв'язки між цими нотаріальними органами. Такі взаємозв'язки між нотаріусами України передбачені лише для передачі заповіту та вжиття заходів щодо

охорони спадкового майна, що не зовсім відповідає розвитку засобів передачі й отримання інформації та можливим потребам громадян.

Розширення зв'язків між нотаріусами різних куточків нашої країни надасть можливість передавати доручення, навіть укладати угоди, сторонам, не витрачаючи для цього зайвих грошей на переїзд. Зрозуміло, що анархії в цьому питанні допускати не можна, і необхідно продумати відповідні умови розширення таких зв'язків. На перший погляд, необхідною умовою для цього має стати дозвіл Міністерства юстиції України: для експерименту спочатку слід надати таке право лише деяким нотаріусам, які пройдуть відповідну реєстрацію, а також передбачити систему кодування таких зв'язків за аналогією із банківською. Так, на сьогодні вже мають місце випадки укладання угод між двома юридичними особами за допомогою зв'язків через Інтернет, тобто розробляються проекти угод, відшліфовуються їх умови, але ще не знайдено правомірного і безпечного шляху підпису та обміну договорами, оскільки в цьому разі особи мають їхати до інших міст для посвідчення угод. Автор пропонує вирішувати це питання через зв'язки між нотаріусами різних міст України та в майбутньому – українських нотаріусів з іноземними. В цьому випадку пропонується двом особам угоди звертатися до нотаріальних контор за місцем їх розташування і підписувати угоди, а нотаріуси за допомогою пошти або сучасних засобів зв'язку: Інтернету, факсимільного зв'язку тощо, зобов'язані передати договори з оригіналами підписів та реквізитів сторін і надати їм юридичної вірогідності. Особливе значення матиме ця пропозиція для укладення багатосторонніх угод, сторони яких можуть перебувати як у різних куточках України, так і за кордоном.

Отже, такі зв'язки між окремими нотаріусами можна буде налагодити й із закордонними колегами, оскільки наявність консульських установ та представництв, наприклад в Росії, не може задовольнити потребу у тісних зв'язках між громадянами та юридичними особами двох держав. Так, представництва в основному розташовані у великих містах, а громадяни України можуть перебувати не тільки у Москві, а й у Свердловську, Архангельську та ін.

Дискусійним на сьогодні є питання щодо структури но-

таріату в Україні. Існує точка зору про необхідність ліквідації державних нотаріальних контор або інституту приватних нотаріусів. Аргументують таку думку тим, що державні нотаріальні контори утримуються за рахунок бюджету, тому їхнє існування – це додатковий тягар для бюджету, тоді як приватні нотаріуси здійснюють свою діяльність на засадах самоврядування. Прибічники існування державних нотаріальних контор пов'язують їх існування з можливістю незаможних верств населення отримати нотаріальну допомогу. Але помилковість такої думки полягає в тому, що, збільшуючи бюджетні асигнування на утримання неприбуткових установ, які можуть бути замінені або ліквідовані, держава породжує ще більшу кількість незаможних осіб.

Співіснування державних та приватних нотаріальних контор доведено часом, але треба намагатись, щоб умови, в яких вони конкурують, були хоча б приблизно рівними. Інакше всі найталановитіші нотаріуси будуть займатись приватною нотаріальною діяльністю. Хоча досить значна конкуренція існує й між приватними нотаріусами, що має певним чином вплинути на якість послуг та їхню вартість. Але сподіватись на те, що приватні нотаріуси оберуть невигідний нотаріальний округ, безумовно, неможливо.

Отже, якщо штучно ліквідувати державні нотаріальні контори, то постане питання про необхідність утримання приватних нотаріусів в нотаріальних округах, де нотаріальна діяльність не дає достатнього доходу. І громадяни будуть змушені постійно їздити до великих міст за вчиненням нотаріальних дій. Можна також ставити питання про розширення компетенції посадових осіб виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, але ця пропозиція перетворить таких осіб на нотаріусів з недостатнім рівнем їхньої компетентності.

Останнє положення свідчить про необхідність вжиття деяких запобіжних заходів щодо осіб, які мають намір займатись нотаріальною діяльністю, якщо рішення про ліквідацію державних нотаріальних контор буде запроваджене. Після закінчення вищих навчальних закладів та проходження стажування певна категорія таких осіб не буде спроможна внести страхову суму або страхову заставу. Для таких осіб державні нотаріальні контори – єдиний спосіб працевлаштування за спеціальністю, якщо не брати до уваги можливість

молодих нотаріусів із самого початку попасти у фінансову залежність від підприємців.

Якщо приватні нотаріуси будуть об'єднуватися в нотаріальні бюро чи контори, то такі об'єднання зможуть брати молодих нотаріусів на роботу та вносити за них відповідні страхові внески.

Таким чином, вигідність ліквідації державних нотаріальних контор має вираховуватися не тільки підрахунком сальдо (хоча, на думку автора, внесок державних нотаріусів у бюджет держави є позитивним порівняно з тими витратами, що йдуть на утримання нотаріату та всієї структури нотаріальних органів), а й з урахуванням цілісності системи нотаріальних органів, можливості молодих спеціалістів працювати за обраною ними спеціальністю тощо.

4.2. Державні нотаріальні контори

Органами, які здійснюють більшість нотаріальних дій, є державні нотаріальні контори, які утворюються в містах та великих населених пунктах.

Державні нотаріальні контори відкриваються і ліквідуються Мін'юстом України. Штати державних нотаріальних контор затверджуються управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських Рад народних депутатів у межах встановленої для державних нотаріальних контор штатної чисельності і фонду заробітної плати. Указом Президента України від 23 серпня 1998 року встановлено, що державні нотаріуси в частині оплати праці та пенсійного забезпечення прирівнюються до державних службовців відповідних категорій (п. 5).

Державні нотаріальні контори є юридичними особами. Очолює державну нотаріальну контору завідуючий. Призначення на посаду державного нотаріуса та звільнення з посади провадиться управлінням юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських Рад народних депутатів.

За вчинення нотаріальних дій державні нотаріуси справляють державне мито у розмірах, встановлених чинним законодавством, а за надання додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також технічного характеру справляється окрема

платня у розмірах, що встановлюються управліннями юстиції¹.

Державний нотаріус має печатку із зображенням Державного герба України, найменуванням державної нотаріальної контори і відповідним номером. Шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України. Відповідальність державного нотаріуса носить дещо не визначений Законом «Про нотаріат» характер, але все одно має особистий характер. Так, особа має можливість звернутись з позовом до нотаріальної контори, в якій нотаріус працює. Нотаріальна контора як юридична особа повинна відшкодувати шкоду особі, заподіяну з вини її працівника під час виконання ним своїх обов'язків, яка виникла внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса (ст. 21 Закону та ст. 441 ЦК), а потім звернутися з регресним позовом до свого працівника (ст. 452 ЦК). Якщо шкода завдана особі через злочинні дії нотаріуса, то порушується кримінальна справа, і державний або приватний нотаріус несуть особисту кримінальну та цивільну відповідальність.

Утримання державних нотаріальних контор провадиться за рахунок бюджету.

4.3. Організаційні питання діяльності приватних нотаріусів

Реєстрація приватної нотаріальної діяльності провадиться Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, управліннями юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій за заявою особи, яка має свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю. Реєстрація здійснюється відповідно до Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності, затвердженого наказом Міністра юстиції України від 4 березня 1994 року.

Реєстраційне посвідчення видається органом юстиції у 15-денний строк з моменту подачі заяви та реєструється в

¹ Примірне положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваннями нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру. – Законодавство України про нотаріат. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 185.

Журналі реєстрації приватної нотаріальної діяльності. Відмова у реєстрації приватної нотаріальної діяльності не допускається. В реєстраційному посвідченні вказується прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, територія діяльності приватного нотаріуса (нотаріальний округ) та адреса розташування його робочого місця.

Нотаріальний округ визначається управлінням юстиції за заявою нотаріуса, відповідно до адміністративно-територіального поділу України. В містах, що мають районний поділ, округом діяльності нотаріуса є територія відповідного міста.

Для приватного нотаріуса згідно із Положенням про вимоги до робочого місця приватного нотаріуса та здійснення контролю за їх дотриманням, затвердженим наказом Міністра юстиції України від 12.06.98 р., робочим місцем є приміщення, адреса якого зазначена в реєстраційному посвідченні. Приватний нотаріус не може мати декілька окремих приміщень. Він може вчиняти дії також поза вказаним приміщенням, але в межах визначеного нотаріального округу. У разі припинення права власності або права користування приміщенням, яке є робочим місцем приватного нотаріуса, нотаріус повинен подати заяву до управління юстиції за тиждень до припинення користування приміщенням, і з цього моменту його повноваження призупиняються. Нотаріус зобов'язаний у п'ятиденний строк повідомити орган юстиції про внесення змін розташування робочого місця до реєстраційного посвідчення, а орган юстиції, в свою чергу, повідомляє про це податкову інспекцію. Нотаріальна діяльність вважається відновленою з моменту внесення відповідних змін до реєстраційного посвідчення.

Якщо нотаріус більше трьох разів змінював адресу розташування робочого місця, то орган юстиції зобов'язаний видати йому нове реєстраційне посвідчення під тим самим номером.

Після отримання посвідчення приватний нотаріус зобов'язаний у тримісячний строк розпочати нотаріальну діяльність та повідомити податкову інспекцію про місцезнаходження свого робочого місця. Якщо він порушить цей термін, за рішенням органу юстиції видане йому реєстраційне посвідчення може бути анульовано. В цей період приватний нотаріус зобов'язаний укласти з органом страхування договір службового страхування або внести на спеціальний рахунок у банківську установу страхову заставу у розмірі 100-крат-

ної мінімальної заробітної плати. В разі витрати коштів на відшкодування заподіяної шкоди приватний нотаріус зобов'язаний протягом одного року поповнити страхову заставу до встановленого розміру.

Однак в разі збільшення мінімального розміру заробітної плати виникає питання, до якого розміру необхідно поновлювати страхову заставу? Оскільки закон зворотної сили в часі не має, то застава має сплачуватися до того розміру, який був чинним на момент реєстрації приватної нотаріальної діяльності. Інакше в Законі має зазначатися, що в разі витрачання коштів із застави на покриття страхової застави нотаріус повинен протягом року поповнити страхову заставу до встановленого розміру, з урахуванням чинного на цей період розміру мінімальної заробітної плати.

Розмір заподіяної шкоди визначається за згодою сторін або в судовому порядку. З цього положення випливає, що нотаріус може витратити кошти на відшкодування завданої шкоди із страхової застави, лише погоджуючи кількість такої витрати зі стороною, якій була завдана шкода, що, на наш погляд, має демократичний та швидкий порядок врегулювання конфліктної ситуації. Але щодо позицій державних інтересів, то це має відбуватися у відповідній процесуальній формі, тобто через постанову про такий захід, в якій зазначатиметься підстава для такої виплати та характер правопорушення.

Приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій, а також додаткових послуг правового характеру справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між нотаріусом та особою. При цьому розмір плати за вчинені нотаріальні дії не може бути нижчим розміру державного мита, що справляється за вчинення відповідних нотаріальних дій державними нотаріусами. Згідно з Указом Президента України "Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні" від 23.08.98 року, положення закону про те, що з доходу приватного нотаріуса справляється прибутковий податок, перестало діяти. Це зумовлюється тим, що вчинення нотаріальних дій нині не вважається підприємницькою діяльністю і не має на меті одержання прибутку. Тому дохід нотаріуса відтепер вважається заробітною платою приватного нотаріуса, з якої він сплачує різні види податків (пенсійний тощо).

Приватний нотаріус на підставі реєстраційного посвідчення виготовляє печатку із зображенням Державного герба

України (відповідно до Указу Президента України від 23 серпня 1998 року "Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні") із зазначенням посади, свого прізвища, імені та по батькові, а також нотаріального округу і відкриває розрахунковий та інші рахунки в установах банків.

Порядок заміщення приватного нотаріуса, якщо він має намір припинити виконання своїх обов'язків на строк більше одного тижня, включає:

- ♦ обов'язок повідомити про це управління юстиції;
- ♦ можливість укласти угоду з іншим приватним нотаріусом про своє заміщення;
- ♦ заборону виконання своїх службових обов'язків іншою особою.

За ст. 30 Закону припинення приватної нотаріальної діяльності провадиться у разі:

- ♦ подання приватним нотаріусом письмового клопотання про припинення своєї діяльності;
- ♦ анулювання свідоцтва про право заняття нотаріальною діяльністю;
- ♦ коли приватний нотаріус не уклав договір службового страхування чи не вніс заставу для забезпечення відшкодування шкоди, або не поповнив страхову заставу до встановленого розміру;
- ♦ коли приватний нотаріус без поважних причин не виконує своїх обов'язків протягом двох місяців і не повідомив про це управління юстиції;
- ♦ невідповідності приватного нотаріуса займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок стану здоров'я, що на тривалий час перешкоджає нотаріальній діяльності.

У цих випадках приватна нотаріальна діяльність припиняється, а реєстраційне посвідчення анулюється управліннями юстиції, які їх видали. Приватний нотаріус, діяльність якого припиняється, в місячний строк повинен передати документи, що стосуються вчинених ним дій, до державного нотаріального архіву. Копія наказу органу юстиції про анулювання реєстраційного посвідчення та припинення приватної нотаріальної діяльності в триденний строк надсилається нотаріусу, про що робиться відмітка в Журналі реєстрації приватної нотаріальної діяльності, та повідомляється податкова інспекція за місцем перебування робочого місця приватного нотаріуса про припинення його діяльності.

Такий спрощений порядок припинення приватної нотаріальної діяльності деякою мірою не відповідає характеру і змісту нотаріальної діяльності, оскільки на депозитному рахунку нотаріуса можуть знаходитись гроші клієнтів, що потребуватиме передачі їх відповідним особам. Характер діяльності приватних нотаріусів на сьогодні не розцінюється як підприємницька діяльність, і приватний нотаріус не вважається юридичною особою, хоча має право найму робочої сили, тому потребується визначення його правового становища. На наш погляд, коли у нотаріуса працює за цивільно-правовими або трудовими контрактами хоча б дві особи (помічник, друкарка, прибиральниця тощо), то в цьому випадку приватна нотаріальна діяльність має отримувати статус юридичної особи. Тим більше, що ознаками діяльності нотаріуса є відповідна реєстрація його діяльності, печатка, розрахунковий рахунок, відокремлене від нього майно (страхова застава) тощо, отже, всі основні атрибути юридичної особи, крім особистої назви, є. При цьому доцільно, на наш погляд, встановити назву юридичної особи приватного нотаріуса відповідно до його прізвища, що зумовлюватиме додаткову моральну відповідальність за наслідки власної діяльності. Питання ж правонаступництва такої юридичної особи буде цілком залежати від наявності у його правонаступника – спадкоємця свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, на підставі якого можуть бути внесені зміни до реєстраційного посвідчення на його ім'я.

4.4. Організація роботи державних нотаріальних архівів

Організація роботи державних нотаріальних архівів регулюється Положенням “Про державний нотаріальний архів”, затвердженим наказом Міністерства юстиції України № 8/5 від 7 лютого 1994 р. Відповідно до ст. 23 Закону державні нотаріальні архіви засновуються в обласних центрах, містах Києві, Севастополі та Сімферополі для тимчасового (до 75 років) централізованого зберігання та використання нотаріальних документів, передачі їх у відповідний державний архів, надання методичної та практичної допомоги фондоутворювачам у вдосконаленні роботи з документами.

Основними завданнями архіву є:

- ♦ комплектування документами, склад яких передбачено вищезгаданим Положенням;

- ♦ забезпечення збереження та використання документів, що знаходяться на зберіганні;
- ♦ підготовка та своєчасна передача документів на зберігання до відповідного державного архіву з дотриманням правил і вимог Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів;
- ♦ підготовка та здійснення заходів щодо підвищення кваліфікації нотаріусів з питань, які входять до компетенції архіву.

Архів відповідно до покладених на нього функцій здійснює такі основні завдання:

- ♦ складає графіки приймання документів від фондоутворювачів;
- ♦ на підставі графіків приймає документи, передбачені цим Положенням, не пізніше 2-х років після закінчення 10-річного строку їх зберігання у фондоутворювачів;
- ♦ забезпечує збереження документів, регулярно перевіряє наявність і фізичний стан справ;
- ♦ складає науково-довідковий апарат до документів, що зберігаються в архіві;
- ♦ проводить експертизу цінності документів, що знаходяться в архіві, та надає методичну допомогу експертним комісіям у проведенні експертизи цінності документів;
- ♦ здійснює контроль за зберіганням документів у фондоутворювачів, надає їм методичну і практичну допомогу по впорядкуванню документів та підготовці їх до здачі в архів;
- ♦ передає у встановленому порядку на державне зберігання документи та науково-довідковий апарат до них;
- ♦ веде статистичну звітність за встановленими нормами;
- ♦ видає дублікати і засвідчує вірність копій і виписок з документів, які зберігаються в справах архіву, з дотриманням вимог ст. 8 Закону;
- ♦ веде облік документів, переданих на запити органів, передбачених Законом;
- ♦ веде прийом громадян з питань, що входять до компетенції архіву;
- ♦ здійснює реєстрацію заповітів, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, веде алфавітні книги їх обліку.

Для виконання покладених на нього завдань архів має право:

- ◆ вимагати від завідуючих державними нотаріальними конторами, приватних нотаріусів та посадових осіб виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, додержання правил роботи з архівними документами, здійснювати контроль за їх збереженням та використанням;
- ◆ давати нотаріусам рекомендації з питань, що входять до компетенції архіву;
- ◆ перевіряти стан зберігання та впорядкування нотаріальних документів;
- ◆ запитувати від нотаріусів та посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії та посвідчують заповіти, прирівнювані до нотаріально посвідчуваних, відомості, необхідні для роботи архіву;
- ◆ залучати в необхідних випадках як експертів і консультантів працівників органів нотаріату;
- ◆ інформувати Міністерства юстиції про стан архівної справи та вносити пропозиції щодо її вдосконалення.

Фондоутворювачами архівів є державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси, посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, та посадові особи, які посвідчують заповіти та доручення, прирівнювані до нотаріально посвідчених.

Архіви у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента, декретами, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів, наказами Міністерства юстиції, інструкціями, правилами і вказівками Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів та відповідним положенням. Архіви утворюються і ліквідуються Міністерством юстиції. Штати архівів затверджуються Міністерством юстиції Республіки Крим, управліннями юстиції обласних Рад народних депутатів у межах встановлених для них штатної чисельності і фонду заробітної плати.

Архів є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням.

Державний нотаріальний архів очолює завідуючий, який призначається на посаду і звільняється з неї управлінням юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

4.5. Консульські установи та дипломатичні представництва

На консульські установи України (*дали* – консульські установи) покладено обов'язок захищати та охороняти за кордоном права та інтереси України, юридичних осіб і громадян України. Це положення випливає з Віденської конвенції про консульські зносини, що була підписана у Відні 24 квітня 1963 року. П. “Г” ст. 5 передбачено, що до консульських функцій належить виконання обов'язків нотаріуса. Крім того, у Віденській конвенції зазначено, що консульський архів і документи консульської установи, очолюваної почесною консульською посадовою особою, є недоторканими в будь-який час і незалежно від їхнього місцезнаходження за умови, що вони зберігаються окремо від інших паперів і документів, і в тому числі від приватної кореспонденції глави консульської установи чи будь-якої особи, що із ним працює, а також від матеріалів, книг і документів, що стосуються їхньої професії або заняття.

Державою консульська діяльність регулюється Консульським статутом України, який було затверджено Указом Президента України № 127/94 “Про Консульський статут України” від 2 квітня 1994 р. У ст. 2 цього документа даються визначення основних термінів.

«Консульські установи» – Консульське управління Міністерства закордонних справ України, представництва Міністерства закордонних справ України в Україні, консульські відділи дипломатичних представництв України, генеральні консульства, консульства, віце-консульства та консульські агентства.

«Консул» – генеральний консул, консул, віце-консул або консульський агент, який є главою консульської установи.

«Консульська службова особа» – будь-яка особа, включаючи главу консульської установи, якій доручено виконання консульських функцій (генеральний консул, консул, віце-консул, консульський агент і секретар консульської установи), а також особа, прикомандирована до консульської установи для підготовки до служби в консульських установах (стажист).

«Працівник консульської установи» – будь-яка особа, зайнята в консульській установі виконанням адміністратив-

них або технічних функцій чи обов'язків з обслуговування консульської установи.

«Консульський округ» – район, відведений консульській установі для виконання консульських функцій.

Консульські установи здійснюють свою діяльність відповідно до Статуту, законодавства України, міжнародних договорів України та міжнародних звичаїв. Отже, обов'язок по вчиненню нотаріальних дій покладається на консульські установи як міжнародними договорами, так і Законом України «Про нотаріат».

Консульська установа має печатку із зображенням Державного герба України і назвою консульської установи українською мовою (ст. 7 Статуту).

Консул виконує функції, передбачені Статутом і законодавством України. Якщо консул з якоїсь причини не може виконувати своїх функцій або посада консула є тимчасово вакантною, виконання обов'язків консула покладається на іншу консульську службову особу цієї чи іншої консульської установи в країні перебування або на одного із членів дипломатичного персоналу дипломатичного представництва України в цій державі. Консул виконує покладені на нього функції особисто або доручає їх виконання іншій консульській службовій особі. Консул може звертатися до властей країни перебування в межах свого консульського округу з усіх питань, пов'язаних з діяльністю консульської установи.

Консул зобов'язаний вживати заходів для того, щоб юридичні особи та громадяни України користувалися в повному обсязі всіма правами, наданими їм законодавством країни перебування і міжнародними договорами, учасниками яких є Україна і країна перебування, а також міжнародними звичаями.

Консул зобов'язаний приймати як письмові, так і усні звернення юридичних осіб та громадян України. Порядок вчинення нотаріальних дій консулом визначається законодавством України про нотаріат, Консульським статутом та іншими законодавчими актами України. Положення про порядок вчинення нотаріальних дій консулом затверджується Міністерством юстиції України і Міністерством закордонних справ України.

Стаття 53 Консульського статуту передбачає, що при вчиненні нотаріальних дій відповідно до законодавства Ук-

раїни, міжнародних договорів, в яких беруть участь Україна і країна перебування, застосовуються норми іноземного права. Консул приймає документи, складені відповідно до вимог іноземного права, і вчинює посвідчувальні написи у формі, передбаченій іноземним законодавством, якщо це не суперечить законодавству України.

Нотаріальні дії вчинюються у приміщенні консульської установи України. В окремих випадках нотаріальні дії можуть бути вчинені поза зазначеною установою.

На консула, який вчинює нотаріальні дії, поширюється обов'язок щодо додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій, який передбачений ст. 46 Статуту.

Правила вчинення нотаріальних дій, що передбачені Законом України "Про нотаріат", поширюються й на діяльність консульської установи, але мають певні специфічні особливості. Так, довідки про вчинені нотаріальні дії і документи видаються відповідно до законодавства України про державний нотаріат. Нотаріальні дії вчиняються в день пред'явлення всіх необхідних для цього документів, але при цьому необхідно сплачувати консульський збір і відшкодування фактичних витрат. Так, за консульські дії, що виконуються за кордоном і на території України, справляється консульський збір. Відшкодуванню підлягають також фактичні витрати, пов'язані з виконанням зазначених дій. Консульський збір справляється відповідно до Тарифу консульського збору України і Положення про консульський збір України: за кордоном – у валюті країни перебування, в Україні – в національній валюті (ст. 57 Статуту).

Вчинення нотаріальних дій може бути відкладено при необхідності потребування додаткових відомостей чи документів або направлення документів на експертизу. Якщо вчинення нотаріальної дії суперечить законодавству України, консул відмовляє у її провадженні.

Консул або інша особа, яка вчинює нотаріальні дії, зобов'язані роз'яснювати громадянам України їхні права та обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій з тим, щоб юридична необізнаність тощо не могли бути використані їм на шкоду (ст. 48 Статуту).

Компетенція консула щодо вчинення нотаріальних дій обмежується, оскільки на підставі ст. 49 Статуту він не може вчинювати нотаріальних дій на своє ім'я і від свого імені,

на ім'я і від імені своєї (свого) дружини (чоловіка), її (його) і своїх родичів по прямій лінії. Але в цьому випадку не зазначається, чи може інша службова особа консульської установи вчиняти нотаріальні дії, що стосуються прав та інтересів консула. Слід додати, що, на думку автора, нотаріальні дії консульською установою мають вчинятися лише за межами України.

Нотаріальне діловодство в консульській установі ведеться тією ж мовою, якою ведеться діловодство консульської установи. Якщо особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не знає мови, якою ведеться діловодство в консульській установі, тексти документів, що оформлюються, повинен перекласти їй консул, який вчинює нотаріальну дію, або відомий консулові перекладач (ст. 50 Статуту).

Цікавою є правова ситуація, яку передбачено у ст. 51 Статуту, коли консулові стане відомо про спадщину, яка відкрилася на користь громадян України, що проживають в Україні. В цьому разі консул має негайно передати у Міністерство закордонних справ України всі відомі йому дані про таку спадщину і можливих спадкоємців.

Проаналізуємо норми Консульського статуту щодо функції консула стосовно майна громадян України. Так, ст. 36–38 Статуту передбачено, що консул має право приймати спадкове майно для передачі спадкоємцям, які перебувають в Україні. На думку автора, під цим слід розуміти, що консул діє на підставі домовленості із особою, яка уповноважує на це консула, або у разі, коли майно потребує вжиття своєчасних дій щодо прийняття його для збереження. В останньому випадку право консула на прийняття спадщини як представника спадкоємців презумується Статутом.

Консул може приймати на зберігання гроші, коштовності, цінні папери і документи, які належать громадянам України. У разі смерті особи, якій належало майно, здане на зберігання, консул вживає заходів для охорони майна, що залишилося після смерті громадянина України. Якщо майно, що залишилося, повністю чи частково складається з предметів, що можуть зіпсуватися, або через надмірну дорожнечу зберігання такого майна консул має право продати майно і надіслати виручені гроші спадкоємцям.

Для вчинення морського протесту консул наділений пра-

вом з'ясовувати обставини подій, що мали місце на судні, опитувати капітана і членів екіпажу судна (ст. 72 Статуту), одержувати, складати або засвідчувати будь-яку декларацію чи інший документ щодо суден України, передбачений законодавством України або міжнародними договорами України (ст. 73 Статуту), приймати від капітана заяву про загибель або пошкодження судна чи вантажу, або про допущене пошкодження іншого судна і вантажу, а також складає на прохання капітана судна акт про морський протест. Консул засвідчує акт про морський протест своїм підписом і гербовою печаткою (ст. 79 Статуту). На прохання особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріальних дій, їй повинні бути викладені причини відмови і роз'яснено порядок її оскарження.

Згідно з Положенням про дипломатичне представництво України за кордоном, яке було затверджене Розпорядженням Президента України №166/91-рп від 22 жовтня 1992 р., передбачається, що дипломатичне представництво України за дорученням Міністра закордонних справ України може виконувати консульські функції, тобто вчиняти нотаріальні дії.

Оскільки ані в ст. 285 ЦПК, ані в ст. 50 Закону України "Про нотаріат", ані в Консульському статуті не передбачено механізм оскарження дій консула, якщо він особисто вчиняє нотаріальні дії, то, на думку автора, в цьому разі необхідно виходити з принципу його загальної підпорядкованості. Так, Консульські установи підпорядковані Міністерству закордонних справ України і діють під загальним керівництвом глави дипломатичного представництва України у країні перебування (ст. 4 Статуту), отже, адміністративним шляхом оскарження вчинених нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні є звернення до цих установ. При оскарженні дії консульських службових осіб і працівників консульських установ скарги розглядаються в порядку підлеглості, тобто консулом (ст. 19 Статуту). Підлеглість цих справ суду, на думку автора, має визначатись за місцем розташування Міністерства закордонних справ України.

4.6. Роль органів юстиції в регулюванні організації та діяльності нотаріату

Органи юстиції здійснюють покладені на них Законом «Про нотаріат» функції керівництва державними нотаріаль-

ними конторами, архівами та контролю за законністю діяльності приватних нотаріусів. Оперативне виконання цього завдання покладено на управління юстиції, які утворюються Мін'юстом і йому підпорядковуються. Вони діють на підставі затвердженого наказом Міністра юстиції України № 36/5 від 30.08.2000 р. Положення про Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласні, Київське та Севастопольське міські управління юстиції.

Управління юстиції відповідно до покладених на них завдань:

- ♦ узагальнюють практику застосування законодавства з питань, що належать до його повноважень, розробляють пропозиції щодо вдосконалення законодавства та подають їх до Мін'юсту;
- ♦ організують роботу установ нотаріату, перевіряють їхню діяльність, вживають заходів щодо її поліпшення;
- ♦ здійснюють контроль за законністю вчинення нотаріальних дій державними і приватними нотаріусами;
- ♦ організують роботу з добору кадрів та підвищенню кваліфікації працівників установ нотаріату;
- ♦ забезпечують роботу кваліфікаційної комісії нотаріату;
- ♦ здійснюють контроль за організацією і змістом стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю;
- ♦ визначають нотаріальний округ, реєструють приватну нотаріальну діяльність, вносять зміни в реєстраційне посвідчення та анулюють його;
- ♦ призупиняють діяльність нотаріусів, готують подання на розгляд Мін'юсту щодо анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ♦ затверджують розміри оплати за надання державними нотаріусами додаткових платних послуг правового і технічного характеру та забезпечують організаційне керівництво цією роботою;
- ♦ здійснюють контроль за використанням спеціальних бланків нотаріальних документів.

Управління юстиції мають право залучати в установленому порядку до перевірок роботи установ нотаріату та приватних нотаріусів завідуючих державними нотаріальними конторами, кваліфікованих нотаріусів з інших нотарі-

альних округів, а також представників відділень Української нотаріальної палати за їх згодою.

Управління юстиції здійснює свої повноваження як безпосередньо, так і через утворені в установленому порядку районні, районні в містах, міські (міст обласного підпорядкування) управління юстиції. В Управлінні юстиції для погодженого вирішення питань, що належать до його компетенції, утворюється колегія в складі начальника Управління юстиції (голова колегії), заступників начальника Управління юстиції за посадою, а також інших фахівців. Склад колегії затверджується Мін'юстом. Рішення колегії проводяться в життя наказами начальника Управління юстиції.

Управління юстиції є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням.

4.7. Організація та діяльність кваліфікаційних комісій нотаріату

У структурі нотаріальних органів є дві комісії: Вища кваліфікаційна комісія нотаріату та кваліфікаційна комісія. Завдання, функції та порядок діяльності цих комісій передбачені положеннями "Про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату", затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 114 від 22 лютого 1994 р., та "Про кваліфікаційну комісію нотаріату", затвердженим наказом Міністерства юстиції України № 22/5 від 28 грудня 1993 р.

Термін повноважень Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату встановлюється на три роки, починаючи з дня першого засідання.

Основним завданням Вищої кваліфікаційної комісії є розгляд скарг на рішення кваліфікаційних комісій нотаріату при Міністерстві юстиції Республіки Крим, управліннях юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських Рад народних депутатів. У своїй діяльності Комісія керується Конституцією і законами України, постановами Верховної Ради України, указами та розпорядженнями Президента та Кабінету Міністрів, Положенням про її роботу та наказами Міністерства юстиції.

До складу Вищої кваліфікаційної комісії входять чотири нотаріуси, три представники від Мін'юсту і два представники

від Української нотаріальної палати, затверджується наказом Міністерства юстиції. Голова Комісії, його заступник та секретар обираються з числа членів Комісії. Підготовку матеріалів здійснює секретар.

Повноваження Вищої кваліфікаційної комісії:

- ♦ розглядає скарги на рішення кваліфікаційних комісій нотаріату про відмову в допуску особи до нотаріальної діяльності;
- ♦ вирішує питання про можливість складання повторного кваліфікаційного іспиту Комісії особою, яка подала скаргу;
- ♦ розробляє і затверджує програму й порядок складання кваліфікаційних іспитів особами, які виявили намір займатися нотаріальною діяльністю.

Засідання є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як дві третини членів Комісії.

Комісія має право затребувати необхідну для здійснення її повноважень інформацію від судів, органів юстиції, слідчих органів та інших.

Скарги повинні розглядатися у місячний термін за участю особи, яка подала скаргу, і представника нотаріату, рішення якого оскаржується. Неявка цих осіб не є перешкодою для розгляду скарги, проте Комісія може визнати явку особи або представника обов'язковою. На засіданні можуть бути присутні представники підприємств, установ і організацій, заінтересованих у розгляді справи.

За результатами розгляду справи Комісія може ухвалити такі рішення:

- 1) про залишення рішення кваліфікаційної комісії без зміни, а скарги без задоволення;
- 2) про допущення до складання повторного іспиту Комісії особи, яка подала скаргу;
- 3) про скасування рішення кваліфікаційної комісії і про можливість допуску особи до заняття нотаріальною діяльністю.

Рішення Вищої кваліфікаційної комісії є остаточним. Воно приймається відкритим голосуванням простою більшістю голосів від числа присутніх членів комісії. У триденний термін копія рішення має бути видана особі.

На думку автора, правовідносини, що розглядаються Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату, належать до

нотаріально-адміністративних правовідносин, що передбачені законом. Повноваження суду на підставі Конституції України (ч. 2 ст. 124) поширюються на всі правовідносини, що виникають у державі, тому рішення Комісії може бути переглянуто судом в порядку цивільного судочинства, в разі звернення громадянина із скаргою, якщо останній вважає, що рішенням Комісії порушено його права.

Члени комісії звільняються від виконання своїх службових обов'язків на час роботи із збереженням середнього заробітку. Матеріально-технічне забезпечення діяльності Комісії здійснюється Мін'юстом.

Головним завданням кваліфікаційної комісії нотаріату є визначення професійної підготовки осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю.

Строк повноважень кваліфікаційної комісії нотаріату – три роки.

Кваліфікаційна комісія нотаріату діє у складі семи чоловік: чотирьох нотаріусів, двох представників відповідно від Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, управління юстиції обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій і одного представника відділення Української нотаріальної палати чи іншого об'єднання нотаріусів. Голова кваліфікаційної комісії, його заступник та секретар обираються з числа членів комісії.

Кваліфікаційна комісія відповідно до покладених на неї завдань здійснює:

- ◆ розгляд заяв та проведення конкурсного відбору для визначення професійного рівня осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю;
- ◆ зарахування до резерву на заміщення посади стажиста;
- ◆ визначення керівника стажування;
- ◆ допуск осіб або відмову у допуску їх до складання кваліфікаційного іспиту;
- ◆ прийняття кваліфікаційного іспиту;
- ◆ прийняття рішення про можливість або неможливість допуску особи до нотаріальної діяльності.

Рішення приймається відкритим голосуванням простою більшістю голосів від числа присутніх членів комісії.

Засідання кваліфікаційної комісії є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як дві третини членів комісії.

На засіданнях кваліфікаційної комісії в разі необхідності можуть бути присутніми: особа, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, нотаріус, котрий керував стажуванням, представники підприємств, установ і організацій, заінтересованих у розгляді справи.

Особи, які не склали кваліфікаційного іспиту, допускаються до його повторного складання не раніше ніж через один рік. Рішення кваліфікаційної комісії може бути оскаржено у Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату.

4.8. Комісія з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю

Для виконання ст. 12 Закону України "Про нотаріат" та відповідно до п. 11 Положення про порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю наказом Міністра юстиції України від 19.11.98 р. було затверджено Положення про Комісію з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Комісія утворюється при Міністерстві юстиції України, термін повноважень якої становить п'ять років, починаючи з дня першого її засідання.

Склад Комісії затверджується наказом Міністра юстиції України, її чисельність становить 7 осіб. При цьому в Положенні не знайшло відбиття питання щодо порядку висунення кандидатів та критеріїв кандидатів до цієї комісії. Перший склад комісії було затверджено наказом Міністра юстиції України від 20.10.97 р., до її складу ввійшли: представники від Міністерства юстиції України, Української нотаріальної палати, приватні та державні нотаріуси.

Комісію очолює голова, який має заступника. Підготовку матеріалів до розгляду Комісією, ведення документації,

облік і зберігання справ здійснює секретар Комісії. Голова Комісії, його заступник та секретар обираються з числа членів Комісії на першому її засіданні.

До повноважень Комісії входить розгляд подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Подання Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю розглядаються Комісією за участю нотаріуса, на якого складено подання, і представника управління юстиції, подання якого розглядається.

Слід зазначити, що строк, протягом якого має розглядатися подання, не визначений. Але якщо врахувати, що розгляд цього питання супроводжується досить значними діями, то, на думку автора, термін необхідно зазначити досить точно. Так, на строк розгляду Комісією подання управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю призупиняється діяльність нотаріуса. Печатка, реєстри, архів та кількість спеціальних бланків нотаріальних документів, що залишилися у нотаріуса, опечатуються представниками управління юстиції та передаються їм на зберігання. Максимальний термін призупинення нотаріальної діяльності становить 3 місяці (п. 12 наказу Міністерства юстиції України «Про внесення доповнення до Положення про порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю» № 88/5 від 25.12.97 р.). Отже, строк розгляду подання має становити не більше трьох місяців. Хоча, на думку автора, цей строк не повинен перевищувати одного місяця, щоб у разі прийняття рішення про можливість нотаріуса продовжувати займатись нотаріальною діяльністю шкода, заподіяна йому, не була значною. Коротший строк розгляду зумовлюється також захистом прав та інтересів клієнтів, щодо яких було розпочате нотаріальне провадження, але яке не було вчинено в повному обсязі. Наприклад, на депозитному рахунку нотаріуса можуть знаходитись гроші клієнтів тощо.

Подання повинно містити відомості та підстави, визначені п. 2 ст. 12 Закону України «Про нотаріат», а також доповідну записку про результати перевірки роботи нотаріуса, конкретні вказівки на порушення чинного законодавства або грубі порушення закону, які завдали шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій та громадян, що їх припустився нотаріус при вчиненні нотаріальних дій, на підставі яких пропонується анулювати свідоцтво.

До подання додаються засвідчені у встановленому законом порядку копії таких документів:

- ♦ доповідної записки про перевірку роботи нотаріуса;
- ♦ пояснення нотаріуса щодо обставин, викладених у доповідній записці про перевірку його роботи;
- ♦ наказу про призупинення нотаріальної діяльності;
- ♦ документів, що свідчать про вжиті заходи щодо виявлених в роботі нотаріуса порушень;
- ♦ відповідних документів органів дізнання і слідства, прокуратури, суду та ін.

Комісія має право затребувати в установленому законом порядку потрібну для здійснення її повноважень інформацію від судів, органів юстиції, слідчих органів, інших підприємств, установ і організацій.

Неявка на засідання Комісії нотаріуса, на якого складено подання, або представника управління юстиції, подання якого розглядається, не є перешкодою для розгляду подання, проте Комісія може визнати явку нотаріуса, на якого складено подання, і представника управління юстиції обов'язковою.

За результатами розгляду справи Комісія може ухвалити одне з таких рішень:

- ♦ про відхилення подання управління юстиції;
- ♦ про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ♦ про відмову в анулюванні свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

У Положенні не проаналізовано питання про підстави відхилення подання управління юстиції та його правові наслідки, але, на думку автора, підставою для відхилення є ненадання всіх необхідних документів.

При цьому слід також зазначити, що при виявленні правопорушення незалежно від його значимості, впливу на

нотаріальні правовідносини рішення комісії може перебувати в межах висновку:

- ♦ грубе порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій, громадян, це може бути підставою для анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю (п."е" ст. 12 Закону);
- ♦ негрубе порушення норм чинного законодавства при вчиненні нотаріальних дій, і в цьому разі таке правопорушення не може бути підставою для анулювання свідоцтва.

Отже, запропонована автором система заходів адміністративного впливу (див. п. 3.7) є більш гнучкою та послідовною до правопорушників.

Питання про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю є дуже важливим для нотаріусів, тому, на думку автора, доцільною в цьому випадку є класифікація правопорушень на «грубі» та «такі, що можуть бути підставою для анулювання свідоцтва при вчиненні їх неодноразово», «навмисні» та «які виникли через погану підготовку нотаріуса».

Автор вважає, що цей або інший спеціальний орган, крім функції «покарання», має виконувати координуючу функцію, а саме: шукати причини правопорушень, систематизувати виявлені правопорушення та пропонувати відповідні рішення, аби перешкодити виникненню в майбутньому найтипівіших правопорушень. Деякі помилки нотаріусів виникають через великий обсяг нормативних актів, які потребують не тільки практичного, а й наукового аналізу перед застосуванням їх на практиці. Наприклад, питання щодо оформлення сплати гербового збору без відповідного тлумачення неможливо було застосовувати.

Підставою помилки може стати також неможливість нотаріуса встигнути за трансформацією законодавства України. Тому в деяких випадках ненавмисного заподіювання шкоди нотаріусом, коли його знання застаріли, на думку автора, комісія може ставити питання про обов'язкове проходження нотаріусом курсів підвищення кваліфікації тощо. Це положення впливає, на думку автора, з деякої відповідальності Міністерства юстиції, яке не надало нотаріусам

“знаряддя праці” – Інструкції про порядок вчинення нотаріальної діяльності, яка б чітко визначала межі повноважень нотаріусів при здійсненні кожного нотаріального провадження або нотаріального процесу щодо декількох взаємопов’язаних проваджень.

Рішення Комісії про анулювання свідоцтва запроваджується в життя наказами Міністерства юстиції України, при цьому це рішення може бути оскаржене до суду в місячний строк з дня його одержання. На думку автора, в цьому випадку доцільно відповідний наказ виносити після набрання рішення “законної сили”, тобто через місячний термін, а на цей строк призупиняти дію свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Глава 5

КОМПЕТЕНЦІЯ НОТАРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ ЩОДО ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

5.1. Поняття компетенції нотаріальних органів

У Законі України “Про нотаріат” має місце поняття “повноваження”, яке вживається для визначення спрямованості діяльності нотаріальних органів, для того щоб конкретизувати перелік дозволених для вчинення посадовими особами нотаріату нотаріальних дій (розділ II Закону), але не береться до уваги, що можливість вчинення цих дій залежить від інших умов, визначених в Законі. Так, в ч. 1 ст. 41 Закону, де йдеться про місце вчинення нотаріальних дій, є положення, яке визначає можливість вчинення нотаріальних дій певними посадовими особами нотаріату за територіальною ознакою. А в ст. 9 Закону говориться про обмеження в праві вчинення нотаріальних дій певними посадовими особами нотаріату щодо себе та інших зазначених в цій статті осіб. Але для системного сприйняття інформації щодо можливості відповідної особи нотаріату вчинити нотаріальні дії, на думку автора, ці положення слід конкретизувати в одному розділі. Саме тому автором пропонується ввести більш ширше за змістом та значенням поняття “компетенція”, складовою частиною якого є поняття “повноваження”.

Слово “компетенція” походить від латинського *competentia*, від *compeo* – взаємно прагну; відповідаю, підходжу, тобто, тут слід розуміти – коло повноважень будь-якої організації, установи чи особи або коло питань, в яких ця особа має певні повноваження, знання, досвід¹. Як раніше зазначалось автором, посадові особи при здійсненні своїх функціональних обов’язків мають користуватися певними правами й обов’язками, які відрізняються тим, що вони в тих чи інших правових ситуаціях, а також щодо відповідних осіб можуть мати різний характер та зміст.

¹ Словник іншомовних слів. – К.: УРЕ, 1975. – С. 345.

Компетенція нотаріальних органів – це сукупність установлених законом прав і обов'язків (повноважень) нотаріальних органів та посадових осіб по здійсненню покладених на них Законом завдань. Наприклад, до компетенції нотаріальних органів належить посвідчення угод, а також всі дії, які повинен здійснити нотаріус для посвідчення цих угод:

- ♦ витребування документів;
- ♦ перевірка законності угоди;
- ♦ перевірка дієздатності осіб та їх дійсного волевиявлення;
- ♦ вчинення самої нотаріальної дії, але тільки після того, як всі підготовчі дії виконані.

Таким чином, у поняття “компетенція” нотаріального органу входить вся сукупність повноважень нотаріуса. А в науці управління, в адміністративному, державному праві та інших галузях права повноваження розглядаються як складова частина компетенції та статусу органу, посадової особи, особи, що виконує управлінські функції в організації, а також деяких інших осіб, які реалізують функції, передбачені для них законодавством.

Тому можна зробити висновок, що повноваження є правом та одночасно обов'язком відповідного суб'єкта діяти в певній ситуації таким чином, як передбачено законом чи іншим правовим актом. Повноваження передбачає його належне виконання згідно із принципом законності. Так, використання нотаріусом своїх повноважень всупереч завданням своєї діяльності, з метою здобуття вигоди і переваг для себе та інших осіб або нанесення шкоди іншим особам, якщо така дія спричинила суттєву шкоду правам та законним інтересам громадян чи організацій, чи охоронюваним законом інтересам суспільства, чи держави, є злочином проти інтересів служби.

Тому для визначення компетенції конкретного нотаріального органу ще недостатньо знати коло питань, які віднесені до повноважень нотаріальних органів взагалі. У зв'язку з цим ми можемо поділити компетенцію на два види:

- ♦ предметну та територіальну.

Предметна компетенція – це розмежування нотаріальних дій між різними нотаріальними органами з урахуванням виду і роду цих дій. Наприклад: свідоцтво про право на спадщину видає тільки державний нотаріус.

З поняттям територіальної компетенції пов'язане розме-

жування кола дій між нотаріальними конторами з урахуванням території її діяльності.

За загальним правилом ст. 41 Закону, нотаріальні дії вчиняються будь-яким нотаріусом чи посадовою особою в будь-якій державній нотаріальній конторі або виконкомі на всій території України. Але Законом обумовлені й деякі винятки, які передбачають певні обмеження, а саме:

1. ст. 9, 36, 55 – посвідчення угод про відчуження або заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки та іншого нерухомого майна провадиться за місцем знаходження вказаного майна;

2. ст. 60, 65 – заходи щодо охорони спадкового майна вживаються державними нотаріальними конторами за місцем знаходження цього майна;

3. ст. 66 – свідоцтво про право на спадщину видається державним нотаріусом за місцем відкриття спадщини, тобто за місцем останнього місця проживання спадкодавця, а якщо воно невідоме, то за місцем знаходження його майна або основної її частини;

4. ст. 70–73 – свідоцтво про право власності у разі: розподілу спільного майна подружжя, придбання з прилюдних торгів – жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок та іншого нерухомого майна, а також в разі накладання заборони відчуження нерухомого майна, видається нотаріусом за місцем знаходження майна;

5. ст. 85 – прийняття нотаріусом в депозит грошових і цінних паперів провадиться за місцем виконання зобов'язання;

6. ст. 93 – прийняття чеків для пред'явлення до платежу і посвідчення неоплати чеків здійснюється нотаріусом за місцем знаходження платника;

7. ст. 103 – якщо міжнародним договором встановлено інші правила про нотаріальні дії, ніж їх містить законодавство України, то при вчиненні нотаріальних дій застосовують правила міжнародного договору.

Крім територіальних обмежень, правовий статус нотаріуса та посадової особи виконавчого комітету сільської, селищної, міської Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, не дозволяє вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи

своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом, або працівників даного виконавчого комітету. Посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів не мають права вчиняти нотаріальні дії також на ім'я і від імені даного виконавчого комітету. У зазначених випадках нотаріальні дії вчиняються в будь-якій іншій державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса чи у виконавчому комітеті іншої сільської, селищної, міської Ради народних депутатів. Посадові особи, перелічені у статті 40 цього Закону, не мають права посвідчувати заповіти та доручення на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка або своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер). Нотаріальні і прирівняні до них дії, вчинені з порушенням встановлених цією статтею правил, є недійсними (ст. 9 Закону).

Але, на думку автора, в разі необхідності вчинити нотаріальну дію стосовно себе особі, яка займає посаду нотаріуса у невеликому містечку, де немає інших державних нотаріальних контор або приватних нотаріусів, нотаріальне провадження має вчиняти уповноважена на вчинення нотаріальних дій посадова особа виконавчого комітету.

5.2. Повноваження державних нотаріальних контор та архівів

Відповідно до ст. 34 Закону, у державних нотаріальних конторах та поза вказаними приміщеннями вчиняються такі нотаріальні дії:

- 1 – посвідчуються угоди (договори, заповіти, доручення, шлюбні контракти тощо);
- 2 – засвідчується вірність копій документів та виписок з них;
- 3 – засвідчується вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;
- 4 – засвідчується справжність підпису на документах;
- 5 – посвідчується факт перебування громадянина в певному місці;
- 6 – посвідчується факт, що громадянин живий;

7 – посвідчується тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;

8 – посвідчується час пред'явлення документа;

9 – передаються заяви фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам та видаються свідоцтва про передачу такої заяви;

10 – видаються дублікати документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори;

11 – приймаються в депозит грошові суми та цінні папери;

12 – вчиняються морські протести;

13 – видаються свідоцтва про право на спадщину;

14 – видаються свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;

15 – видаються свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів;

16 – вчиняються виконавчі написи (на документах, що встановлюють заборгованість);

17 – вчиняються протести векселів;

18 – пред'являються чеки до платежу і посвідчуються неоплати чеків;

19 – вживаються заходи щодо охорони спадкового майна;

20 – накладаються заборони відчуження нерухомого майна;

21 – приймаються документи на зберігання.

Законодавством України на державних нотаріусів може бути покладено вчинення й інших нотаріальних дій. Так, згідно з листом Міністерства юстиції України від 29.03.94 р. "Про порядок вчинення нотаріальних дій, не передбачених законодавством України" у деяких міжнародних договорах про правову допомогу, укладених Україною, передбачається вчинення нотаріальних дій, невідомих українським нотаріусам. До таких дій належить: розкривання та оголошення заповіту. Але незрозумілим є питання, чому не передбачена в Україні така нотаріальна дія, як оголошення заповіту? На думку автора, це досить важливе питання має зайняти окреме місце в нотаріальній практиці. Так, від змісту заповіту залежить можливість визначення спадкоємців, а також місцезнаходження спадкового майна. Отже, крім урочистого значення, це провадження має досить значний правовий вплив на інші нотаріальні провадження. З цим інститутом необхідно пов'язувати й інше провадження щодо встановлення кола спадкоємців за заповітом. У проекті нового

цивільного кодексу передбачається право громадян на посвідчення секретного змісту заповіту, яке взагалі неможливо буде здійснити без провадження по розкриванню та оголошенню заповіту.

На думку автора, видача із спадкового майна грошових сум на покриття витрат, пов'язаних зі смертю, похованням спадкодавця тощо, не може бути складовою частиною ані провадження по видачі свідоцтва про право на спадщину, ані провадження щодо вжиття заходів до охорони спадкового майна. Такі дії мають являти собою самостійний нотаріальний провадження, оскільки вимагають певної процедури їх вчинення. Але з урахуванням їх однотипної матеріальної та процесуальної природи, однорідності правовідносин, з яких вони випливають, кола заінтересованих осіб, а також логічного взаємозв'язку (законодавчого поки не передбачено) з метою економії часу, процесуальних засобів та сприяння у найефективнішому їх вчиненні доцільно об'єднувати їх в один нотаріальний процес, при цьому враховуючи процесуальну процедуру вчинення кожного окремого провадження й умови їх спільного здійснення (див. 6.2).

За ст. 102 Закону передбачається, що нотаріуси України можуть також забезпечувати докази, необхідні для ведення справ в органах іноземних держав¹. У цьому випадку нотаріусам пропонується діяти відповідно до норм цивільного процесуального законодавства України. Але можливість вчинення цього нотаріального провадження повинна бути передбачена у ст. 34 Закону. Крім того, норми, які регулюють забезпечення доказів в порядку цивільного судочинства, не можуть поширюватися на нотаріусів, оскільки визначають процесуальну діяльність суддів щодо забезпечення доказів. Тому норми, які б регулювали процесуальну діяльність нотаріусів щодо забезпечення доказів, повинні знайти своє відображення в законодавстві про нотаріат².

¹ Отже, неможливо погодитись із позицією Л.К. Радзівської (Радзівська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні. – К., 2000. – С. 72), яка вважає, що нотаріус не має права забезпечувати докази, оскільки таке право нормативно закріплене в Законі.

² Автор не погоджується із положенням ст. 102 Закону, оскільки нотаріус не маючи владних повноважень, не зможе реально забезпечити докази. До речі, дублювання функцій суду, на наш погляд, є недоцільним.

Стосовно повноважень нотаріальних архівів, то тут видаються дублікати і засвідчується вірність копій і виписок з документів, які зберігаються в справах цих архівів¹.

5.3. Повноваження приватних нотаріусів

Компетенція приватного нотаріуса регулюється ст. 36 Закону. Згідно з п. 2 Указу Президента України “Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні” від 23.08.98 р. приватні нотаріуси мають права посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти всі інші нотаріальні дії, які вчиняються державними нотаріусами за винятком:

1. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна.
2. Видачі свідоцтва про право на спадщину.

Досить часто при викладанні курсу “Нотаріат в Україні” у студентів виникають запитання, чим пояснюється обмеження приватних нотаріусів щодо вчинення вищезазначених нотаріальних проваджень. Автор вважає, що віднесення цих проваджень до виключної компетенції державних нотаріусів зумовлюється тим, що ці нотаріальні дії потребують особливого порядку реєстрації та зберігання документів. Ці провадження тривають протягом шести місяців і вимагають відповідних дій нотаріусів упродовж цього часу. Приватні ж нотаріуси можуть змінити адресу робочого місця, їх свідоцтво може бути анульоване тощо, а у разі припинення їх діяльності всі документи буде передано до архіву. Отже, розпочате провадження буде призупинено, що, безумовно, вплине на права громадян та юридичних осіб. А у разі звільнення державного нотаріуса провадження щодо видачі свідоцтва про право на спадщину приймає до виконання інший державний нотаріус.

5.4. Вчинення нотаріальних дій посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів

Нотаріальні дії у виконавчих комітетах сільських, селищних, міських Рад народних депутатів вчиняють посадові

¹ Докладніше про повноваження нотаріального архіву див. у додатку № 39.

особи, на яких рішенням виконкому покладено вчинення цих дій.

У населених пунктах, де немає державних нотаріусів, посадові особи виконкомів Рад народних депутатів, згідно зі статтею 37 Закону, вчиняють такі нотаріальні дії:

1. Вживають заходів щодо охорони спадкового майна.

2. Накладають та знімають заборону відчуження нерухомого майна.

У населених пунктах, де немає нотаріусів, посадові особи вчиняють ще й інші нотаріальні дії:

1. Посвідчують заповіти.

2. Посвідчують доручення.

3. Засвідчують вірність копій документів і виписок з них.

4. Засвідчують справжність підпису на документах.

Посадові особи виконкомів не мають права оформляти документи, призначені для дії за кордоном.

5.5. Повноваження консульських установ та дипломатичних представництв щодо вчинення нотаріальних дій

Консульські установи вчиняють нотаріальні дії, передбачені ст. 38 Закону, Консульським статутом, затвердженим Указом Президента України від 2 квітня 1994 р. Згідно з Положенням про дипломатичне представництво України за кордоном, затвердженим розпорядженням Президента України від 22 жовтня 1992 р., – дипломатичне представництво за дорученням Міністра закордонних справ України може виконувати і консульські функції. Повноваження консульської установи аналогічні повноваженням державної нотаріальної контори, передбаченої ст. 34 Закону, за винятками таких дій:

1. Посвідчення договорів про відчуження і заставу житлових будинків та іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні.

2. Передача заяв фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам та видача свідоцтва про передачу такої заяви.

3. Видача дублікатів документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори.

4. Видача свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів.

5. Вчинення протестів векселів.

6. Пред'явлення чеків до платежу і посвідчення неоплати чеків.

7. Накладання заборони відчуження нерухомого майна.

Консул може вчиняти й інші нотаріальні дії, передбачені законодавством України. Так, відповідно до ст. 44 Консульського статуту, консул вчиняє ще одну додаткову нотаріальну дію – забезпечення доказів.

5.6. Посвідчення заповітів і доручень¹, привірюваних до нотаріально посвідчених

Відповідно до ст. 40 Закону, посвідчувати громадянам заповіти і доручення, привірювані до нотаріально посвідчених, мають право такі посадові особи:

заповіти і доручення:

- ♦ військовослужбовців та інших осіб, які перебувають на лікуванні у госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах, – начальники, їх заступники по медичній частині, старші та чергові лікарі госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів;
- ♦ військовослужбовців, а також робітників і службовців, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ і військово-навчальних закладів, де немає державних нотаріальних контор, приватних нотаріусів, посадових осіб та органів, що вчиняють нотаріальні дії, – командири (начальники) військових частин, з'єднань, установ і військово-навчальних закладів;
- ♦ осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, – начальники місць позбавлення волі;

заповіти:

- ♦ громадян, які перебувають на лікуванні в лікарнях,

¹ Автор підкреслює невідповідність застосування поняття “доручення” замість поняття “довіреність”. У Цивільному та Цивільному процесуальному кодексах (глава 4 ЦК та ст. 113–115 ЦПК) застосовується поняття “довіреність”, а із змістом поняття “доручення” пов'язується двостороння угода (глава 34 ЦК). Див. гл. 8 “Інститут представництва в нотаріальному процесі”.

інших стаціонарних лікувально-профілактичних закладах, санаторіях, – головні лікарі, їх заступники по медичній частині або чергові лікарі лікарень, лікувальних закладів, санаторіїв;

- ♦ громадян, які проживають в будинках престарілих та інвалідів, – директори і головні лікарі цих будинків;
- ♦ громадян, які перебувають на морських суднах або суднах внутрішнього плавання, що плавають під прапором України, – капітани цих суден;
- ♦ громадян, які перебувають у розвідувальних, арктичних та інших подібних експедиціях, – начальники цих експедицій.

Посадові особи при посвідченні заповітів і доручень керуються Конституцією і законами України, постановами Верховної Ради, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами, розпорядженнями Кабінету Міністрів, наказами Мін'юсту, а також Порядком посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених¹.

Посадові особи, що перелічені в цій статті, зобов'язані негайно передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів у державний нотаріальний архів чи в державну нотаріальну контору за постійним місцем проживання заповідача.

Капітани морських суден передають посвідчені ними заповіти начальникові порту України або консулові України в іноземному порту для наступного направлення їх у державний нотаріальний архів чи в державну нотаріальну контору за постійним місцем проживання заповідача.

Якщо заповідач не мав постійного місця проживання в Україні або якщо місце проживання заповідача невідоме, заповіт направляється в державний нотаріальний архів м. Києва.

Завідуючий державним нотаріальним архівом зобов'язаний перевірити законність заповіту, що надійшов на зберігання, і в разі встановлення невідповідності його законності повідомити про це заповідача і посадову особу, яка посвідчила заповіт.

¹ Законодавство України про нотаріат // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 444.

Глава 6

НОТАРІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА ЙОГО ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ

6.1. Поняття нотаріального процесу

Велике державне значення нотаріального процесу зумовлюється вагомими правовими наслідками, що в основному виникають після вчинення нотаріального акту. Так, у нотаріальному порядку може здійснюватися перехід прав власника на будівлі, фабрики, заводи від однієї особи до іншої, тому велике правове значення нотаріального процесу впливає на його сприйняття як вагомого юридичного процесу, що має здійснюватися відповідно до визначеної законом процедури і згідно з вимогами законодавства.

Таким чином, під порядком вчинення нотаріального провадження (процедурою) слід розуміти сукупність визначених законом норм, які регулюють послідовність та правильність вчинення окремих нотаріальних дій.

Перед визначенням поняття нотаріального процесу проаналізуємо основні його характерні особливості.

Так, враховуючи, що остаточною метою звернення осіб до нотаріальних органів є правовий акт, з яким пов'язуються відповідні правові властивості нотаріального процесу¹, то й сам нотаріальний процес набуває ознак юрисдикційного процесу. Водночас, підбиваючи підсумок всьому попередньому матеріалу, в якому говорилося про правоохоронний і правозахисний зміст діяльності нотаріусів, що здійснюється шляхом правозастосування, регулювання прав і обов'язків та правoаналізу, можна сказати, що всі ці ознаки характеризують нотаріальний процес.

Необхідно також підкреслити, що державою встановлюються досить високі вимоги до осіб, які бажають займатися нотаріальною діяльністю, що зумовлюється не тільки умовами надання нотаріально посвідченим актам властивостей достовірності, а й складністю нотаріального процесу. Це положення викликає необхідність тривалої фахової підго-

¹ Стаття 47 ЦК України.

товки нотаріуса, професійний статус якого також характеризується цілою низкою правових умов. Всі інші особи, що наділяються державою певними повноваженнями, також мають відповідний нотаріальний статус, визначений законом, і повинні відповідати за наслідки своєї діяльності. Саме тому вони вважаються правомочними особами нотаріату.

Тому з точки зору загальноправової позиції нотаріальний процес – це юрисдикційна діяльність правомочних осіб, які діють відповідно до визначеної законом процедури та законодавства України з захисту й охорони прав та інтересів як фізичних, так і юридичних осіб, а також і державних інтересів.

Чинне законодавство про нотаріат не застосовує термін процес, сучасна законодавча термінологія змістом нотаріальної діяльності визначає нотаріальну дію. Але такий термін необґрунтовано спрощує нотаріальну діяльність, не дозволяє говорити про стадії нотаріального процесу тощо. В зв'язку з цим виникає необхідність введення нового терміна, ширшого за значенням та обсягом, складовими частинами якого й будуть окремі нотаріальні дії. Це зумовлює необхідність додатково відпрацювати термінологічну базу нотаріального процесу та розробити його теоретичну модель.

Пропонується ввести такі поняття: нотаріальна дія, нотаріальне провадження, нотаріальний процес, – і ці поняття мають увійти в законодавство про нотаріат.

Поняття нотаріальне провадження включає в себе окремі нотаріальні дії у визначеній послідовності, що мають здійснюватись на певному етапі. Так, у поняття «нотаріальне провадження» з посвідчення угоди увійде: перша дія – встановлення особи громадянина, що звернувся за вчиненням нотаріальної дії; друга дія – перевірка дієздатності громадян та правоздатності юридичних осіб; третя дія – перевірка повноважень представника, якщо угода здійснюється останнім, тощо. Таким чином, нотаріальне провадження є сукупність послідовно вчинюваних нотаріальних дій, що мають юридичне значення, з метою надання їм юридичної вірогідності (достовірності), і процесу його оформлення.

Нотаріальна дія – це окрема дія нотаріуса чи іншої повноважної особи, яка визначається окремим змістом і є складовою частиною провадження або процесу оформлення провадження.

Нотаріальний процес – це сукупність вчинюваних нотаріальних проваджень або нотаріальних дій, якщо за однією заявою вчиняється одне провадження, та нотаріально-процесуальних правовідносин, які виникають під час вчинення нотаріального провадження.

6.2. Теоретична модель нотаріального процесу

Створення теоретичної моделі нотаріального процесу, в першу чергу, викликано суттєвими процесуальними неузгодженостями в законодавстві і процесуальних нормах, що регулюють питання вчинення нотаріальних проваджень. Розглядаючи нотаріальні провадження взагалі як самостійні, ми можемо спостерігати такі негативні явища: коли через невизначеність нотаріальної процесуальної форми із змісту нотаріального провадження втрачається його основна мета; коли послідовність вчинення нотаріальних проваджень не має зв'язку із вчиненням інших проваджень, які вчиняються одночасно і повинні мати відповідні взаємозв'язки, що диктується їх правовим змістом та нотаріальною процесуальною формою. Автор вважає, що ці питання є досить істотними для захисту прав громадян та юридичних осіб, тому пропонується розглянути схему 4, яка, в першу чергу, розрахована на нотаріальні провадження щодо спадкоємства, але, безумовно, може об'єднати в єдиний нотаріальний процес різні за змістом нотаріальні провадження.

Для сприяння громадянам у вчиненні нотаріального провадження у нотаріуса виникає необхідність здійснювати декілька нотаріальних дій одночасно і у визначеній змістом послідовності.

Розглянемо правову ситуацію, коли до державного нотаріуса звернувся громадянин К. із заявою про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна померлого Г. та видачі свідоцтва про право на спадщину¹.

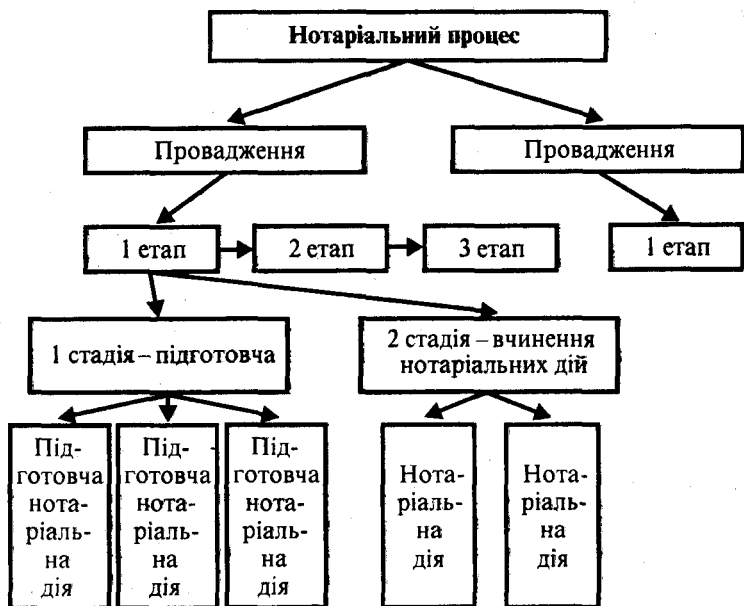
Отже, в цьому разі необхідно порушувати певні нотаріальні провадження, деякі з них мають декілька етапів вчинення, а саме, видача свідоцтва про право на спадщину може бути здійснена в більшості випадків лише через шість

¹ Хоча, на нашу думку, достатньо однієї заяви для вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із здійсненням спадкових прав.

місяців після відкриття спадщини, так само, як і зняття із спадкового майна засобів охорони. Окремими важливими провадженнями можуть бути оголошення змісту заповіту, пошуки і повідомлення інших спадкоємців про відкриття спадщини, пошуки майна спадкодавця тощо, які мають здійснюватися також у шестимісячний термін. Отже, нотаріальний процес має визначити не лише порядок вчинення цих дій, а й чітку послідовність їх вчинення. Ці дії не можуть розглядатися без взаємозв'язку з іншими нотаріальними діями в цьому процесі.

Першим етапом провадження щодо видачі свідоцтва про право на спадщину має бути прийняття першої заяви про прийняття спадщини, на підставі якої заводитьися спадкова справа на ім'я померлого і вчинення якої триває до шести місяців з дня смерті спадкодавця. Таким чином, в скороченому вигляді перший етап цього провадження має складатися з дій щодо встановлення і повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини та роз'яснення їхнього права прийняти

Схема 4. Теоретична модель найскладнішого нотаріально-го процесу щодо багатоетапних нотаріальних проваджень

або відмовитись від прийняття спадщини шляхом подання письмової заяви. Другим етапом може бути укладення угоди про поділ майна на реальні частки. Заключним етапом цієї справи має бути видача свідоцтва про право на спадщину всім спадкоємцям.

Хоча в деяких випадках в нотаріальному процесі можуть чітко не визначатись етапи його вчинення, але теоретичне та практичне значення визначення переліку нотаріальних дій на окремому нотаріальному етапі дозволить суттєво конкретизувати зміст діяльності нотаріуса в часі стосовно нотаріальних дій як щодо заявників, так і до інших осіб, які мають брати участь в нотаріальному процесі. В цьому разі є можливість говорити про питання стадійності щодо окремого етапу нотаріального провадження.

Розглядаючи нотаріальний процес в спрощеному вигляді “заява особи – вчинення нотаріального провадження”, законодавство¹ не враховує особливостей нотаріального процесу.

Слід мати на увазі, що в деяких провадженнях заявники можуть лише порушувати нотаріальний процес, а виконання нотаріального провадження буде стосуватись вже інших осіб.

До такого провадження, наприклад, належить прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів. Так, для цього провадження першим етапом буде вчинення всіх нотаріальних дій щодо прийняття в депозит грошових сум від заявника (в законі, Інструкції – боржника), другий етап – повідомлення кредитора з пропозицією з’явитися до нотаріуса, третій етап – це передача грошей кредитору. В цьому провадженні має бути суттєво досліджений другий етап – повідомлення. Третій етап через невизначеність строків правової ситуації може тривати доволі довго, тому має зумовлюватися процесуальним терміном.

Таким чином, кожний етап нотаріального провадження поділяється на відповідні стадії. Говорячи про стадії нотаріального процесу без відокремлення їх на різні етапи провадження, ми звужуємо розуміння нотаріального процесу.

¹ Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотариат и нотариальный процесс. – Х.: Консум, 1999. – С. 78; Теоретичні концепції в юридичній літературі також спрощено розглядають нотаріальний процес. – Див.: Радзівєвська Л.К., Пасічник С.Г. Нотариат в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 15–16.

6.3. Стадії нотаріального процесу

До компетенції нотаріальних органів належать різні за складністю провадження. Іноді навіть здається, що в окремих нотаріальних провадженнях робота нотаріуса складається лише з механічних, а не правових дій. Але це удавана простота, ціну якої буває важко визначити, вона визначається лише потім, коли постає питання про відповідальність нотаріуса.

Для того щоб позбавитись можливих помилок, необхідно визначити, до яких стадій потрібно віднести окремі нотаріальні дії, які потім стануть складовою частиною нотаріального провадження або окремого його етапу. Стадії дадуть можливість конкретизувати дії нотаріуса в різних проміжках часу та на різних етапах провадження. Крім наукового значення визначення стадій процесу, це надасть можливість більш глибоко продумати та законодавчо закріпити всі необхідні дії нотаріуса на різних стадіях розвитку нотаріального процесу.

Першочергово це стосується конкретизації заходів щодо охорони спадкового майна (в гл. 6 Закону ст. 63), де передбачається повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини. Це, безумовно, має значення для отримання спадщини, але прямо не стосується заходів щодо охорони спадкового майна. При цьому зовсім не регламентується питання щодо процесуального порядку встановлення кола осіб, які мають право на отримання спадщини.

Так само потребують докладного аналізу й інші нотаріальні провадження – вчинення виконавчих написів, прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів тощо.

Крім того, неможливо говорити про єдиний порядок вчинення нотаріальних дій лише за їх послідовністю, не визначаючи єдиних підстав відмови у вчиненні нотаріальної дії, на якій стадії це можливо, яким чином це має здійснюватися. Це положення можна досить ретельно простежити на такому прикладі: громадянин звернувся до нотаріуса за вчиненням нотаріального провадження щодо укладення угоди про відчуження транспортного засобу, коли в нього немає технічного паспорта на цей автомобіль. Нотаріус відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, але на якій стадії: одразу чи він має право або зобов'язаний витребувати від підприємств,

установ, організацій документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії?

Отже, нотаріальний процес, як кожний інший процес, у своєму розвитку проходить певні стадії. Якщо нотаріальне провадження складається з декількох етапів, то на кожному етапі нотаріального провадження мають місце стадії нотаріального провадження. На думку автора, нотаріальний процес має такі стадії:

перша стадія – виникнення нотаріальних правовідносин, порушення нотаріального провадження, підготовка до вчинення нотаріального провадження і одночасно розгляд заяви по суті;

друга стадія – вчинення нотаріальних дій окремого етапу або нотаріального акту.

Автор під поняттям виникнення нотаріальних правовідносин має на увазі момент подання письмової чи усної заяви особи, або надходження відомостей до нотаріуса, які мають бути визначеними законом та спонукати порушення нотаріального провадження. Так, для більшості нотаріальних проваджень звернення заявника до нотаріуса визначає виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин.

Отже, з об'єктивної точки зору саме з моменту звернення заявника до нотаріуса або нотаріальних органів слід вважати, що виникли нотаріальні процесуальні правовідносини. Це положення можна підтвердити тим, що саме з цього моменту фактично нотаріус починає вчиняти нотаріальні дії, які мають бути оплачені, і з цього моменту необхідно визначати час, що був витрачений нотаріусом на вчинення нотаріального провадження. З іншого боку, саме з цього моменту у заявника виникає можливість оскаржити дії нотаріуса.

Слід зазначити, що в деяких публікаціях, де пропонується визначати стадії нотаріального процесу, модель стадій нотаріального процесу тією чи іншою мірою запозичується з цивільного процесуального права, але ж не враховуються особливості нотаріального процесу, а саме, робиться спроба користуватися терміном “порушення діяльності нотаріуса”, визначаються окремі стадії підготовки і розгляду заяви по суті¹. На думку автора, таке запозичення термінології

¹ Радзівська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 15–16.

та змісту стадій цивільного процесу неможливе, оскільки у цивільному процесі стадія підготовки триває протягом 7–20 днів і надає можливість сторонам підготуватися до судового розгляду, викликати в судове засідання всіх заінтересованих осіб та свідків тощо, тобто ця стадія має забезпечувати можливість судового розгляду. Аналогічно й судовий розгляд має значні за обсягом та змістом процесуальні дії всіх суб'єктів процесу. Отже, спрямованість судового процесу в порядку цивільного судочинства має за мету встановити істину по справі. Проте нотаріальний процес має завданням лише, так би мовити, зафіксувати права та факти і надати їм такої форми, яка буде свідчити про їх безспірність. Це докорінно відрізняє нотаріальний процес від цивільного. Це положення зумовлює необхідність осіб безспірно доводити ті обставини та права, які вони мають намір посвідчити або засвідчити.

Отже, *загальним правилом* має бути надання особами всіх необхідних для вчинення нотаріального провадження документів. Винятком з цього правила є повноваження нотаріуса, які мають сприяти громадянам та юридичним особам у вчиненні нотаріального провадження, – це право нотаріуса витребувати необхідні документи у підприємств та установ. Складання проектів договорів – це також один із заходів сприяння громадянам у вчиненні нотаріального провадження. І він має розглядатись не відірвано від змісту нотаріального процесу, а як окрема нотаріальна дія, що сприяє громадянам у юридично грамотному посвідченні їхніх прав та обов'язків.

Таким чином, автор пропонує розуміти подальше викладення матеріалу в такому ракурсі: **перша стадія** – це всі дії нотаріуса, спрямовані на вчинення нотаріального провадження щодо посвідчення прав та фактів, за яким громадяни звернулися до нотаріусів, до цієї стадії можна віднести навіть реєстрацію відповідних правових обставин: хто представляє інтереси особи, наявність згоди іншого із подружжя на укладення угоди тощо; **друга** – це безпосереднє вчинення дій щодо посвідчення договорів та видачі нотаріально посвідчених актів громадянам та юридичним особам.

Автор пропонує дії, які безпосередньо пов'язані з вчиненням нотаріального процесу і входять до підготовчої стадії, називати "**підготовчі дії нотаріуса**", а дії, що посвідчу-

ють та засвідчують права й обов'язки громадян та юридичних осіб – “нотаріальні дії даного етапу” або “остаточні нотаріальні дії”¹.

Так, надаючи консультацію правового характеру, нотаріус повинен не лише зосереджувати свою увагу на правовідносинах в тій чи іншій правовій ситуації, він має пояснювати весь комплекс правових наслідків, прав та обов'язків осіб у правовідносинах, а також можливість “виходу” із цих правовідносин. Саме нотаріальний процес “найдемократичніший вихід” із складних правових ситуацій², а нотаріус через свою неупередженість може допомогти знайти такий вихід, тобто скласти проект договору про розподіл спадкового майна в натурі, договір позики, договір міни таким чином, щоб права всіх сторін угоди не порушувалися та були забезпечені майбутнім адекватним обов'язком щодо їх виконання. Отже, в цьому випадку за згодою сторін нотаріальний процес може вирішити проблемні або спірні ситуації. На цей аспект необхідно звертати увагу при наданні консультацій, і тоді важко назвати таку консультацію не пов'язаною з нотаріальним процесом, оскільки вона може стати передумовою звернення громадян до нотаріального процесу або навіть увійти до підготовчої стадії нотаріального процесу, якщо вимоги всіх сторін угоди будуть задоволені компромісним змістом договору.

Отже, на підставі вищенаведеного констатуємо, що правова консультація може перерости у вчинення нотаріального провадження, і в цьому разі доцільно, на думку автора, подальші дії нотаріуса проводити у формі “співбесіди”, з якої заявник або заявники мають дізнатися про власні права й обов'язки, що виникають внаслідок посвідчення нотаріусом договору, про правові властивості засвідчуваного юридичного факту тощо.

¹ Слід також пам'ятати, що в нотаріальній практиці існують такі поняття, як послуги правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуги технічного характеру. На думку автора, ці терміни не завжди можуть достатньою мірою відобразити їх можливе правове значення.

² Найдемократичнішим названо нотаріальний процес тому, що нотаріус не має владних повноважень, і вчинення нотаріусом нотаріальних проваджень здійснюється лише за волевиявленням осіб. Перед нотаріусом при посвідченні угод постають не сторони, а два або більше заявників, і якщо угода багатостороння, вони рівною мірою мають право на його послуги.

Водночас нотаріус має пересвідчитися, що згода на укладення угоди добровільна і свідома, тобто особа усвідомлює можливі правові наслідки посвідчуваної угоди. При цьому нотаріусом мають висвітлюватися можливі негативні наслідки такої угоди. При складанні проекту договору умови, що так чи інакше впливають на права та обов'язки осіб, мають визначатися у формі відповідей на запитання нотаріуса, з можливим їх тлумаченням. На сучасному етапі громадянин говорить, який договір йому необхідно скласти й отримує його вже в готовому вигляді. Отже, завданням нотаріуса має бути роз'яснення всіх негативних правових наслідків, які можуть настати, якщо особи або приховують дійсні правовідносини, або не усвідомлюють змісту правовідносин, що випливають із посвідчуваної угоди.

Отже, на стадії підготовки до вчинення нотаріальних дій нотаріус може надавати правову та технічну допомогу особам, а саме:

- ♦ складати проекти угод і заяв;
- ♦ виготовляти копії документів та виписки з них;
- ♦ давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій.

Оскільки всі ці підготовчі дії вчиняються в нотаріальній конторі самим нотаріусом або його помічником, то вони мають отримувати статус "нотаріальної дії", це положення буде свідчити про відповідальність нотаріуса за їх вчинення. За запропонованою автором теоретичною моделлю нотаріального процесу, вони належать до "підготовчих".

У разі виникнення спірних правовідносин при складанні проекту угод також можливе ускладнення нотаріального процесу або відмова у вчиненні нотаріального провадження, якщо сторони не дійдуть згоди щодо умов договору або взагалі вважатимуть укладення угоди недоцільною.

Досить цікавим є питання, якщо після роз'яснень нотаріуса особа відмовиться від вчинення нотаріального провадження, то чи може нотаріус вимагати оплати витрат його часу? В цій правовій ситуації можуть мати місце декілька логічних та правових підходів. Логічною є думка про те, що витрати часу у нотаріуса були, тому вони мають бути оплачені, тобто частина грошей, які заявник сплатив приватному нотаріусу за вчинення провадження, може заявнику не повертатися. З правової позиції роз'яснення прав та обов'язків, а також попередження про наслідки вчинюваних

нотаріальних дій входить до обов'язків нотаріуса при вчиненні нотаріального провадження (ст. 5 Закону), тобто ця нотаріальна дія є складовою частиною нотаріального провадження, вчинення якого не відбулося. Але в цьому випадку практично мала місце консультація правового характеру, яка має бути оплачена (ст. 4 Закону). Отже, це питання, по-перше, має бути визначено в законі, а, по-друге, визначає необхідність надавати таку консультацію як можна раніше для того, щоб не ускладнювати взаємовідносини із заявником і не витрачати час на наступні підготовчі нотаріальні дії.

До підготовчих дій слід також віднести:

- ◆ витребування всіх необхідних відомостей та документів від посадових осіб, підприємств, установ, організацій;
- ◆ направлення документів на експертизу;
- ◆ встановлення всіх заінтересованих осіб;
- ◆ з'ясування заперечень заінтересованих осіб проти вчинення цієї дії.

Отже, іншою правовою ситуацією може стати відсутність у заявника або одного із заявників необхідних для вчинення нотаріального провадження документів. Тому можна відкласти нотаріальне провадження для того, щоб заявник сам отримав необхідний документ, або запропонувати йому витребувати від підприємств, установ і організацій документ, необхідний для вчинення нотаріального провадження. Але в цьому випадку пропонується мати спеціальну "пам'ятку", в якій знайдуть місце його пояснення щодо необхідних для вчинення нотаріального провадження документів, в якій слід зазначити, які саме документи може витребувати нотаріус, а які не можна. Тоді громадяни або представники юридичних осіб зможуть ознайомитися з "пам'яткою", не відволікаючи нотаріуса від нотаріальної діяльності.

У разі неможливості отримання документів від посадових осіб, підприємств, установ, організацій, які необхідні для вчинення нотаріального провадження, нотаріус має відмовляти у вчиненні нотаріального провадження.

Під розглядом заяви по суті автор пропонує виділити основні нотаріальні дії, що становлять процес підготовки до вчинення нотаріальних дій. Розгляд заяви по суті має відрізнитися від підготовчих дій тим, що на цій стадії мають перевірятися всі умови, які визначають можливість вчинен-

ня нотаріальних дій, наприклад, всі необхідні для вчинення нотаріального провадження документи, встановлюватися всі заінтересовані особи, перевірятися умови додержання всіх процесуальних строків, що передбачені законом, підготовленого або перевіреного проекту угоди.

Отже, розгляд заяви по суті – це фактично прийняття нотаріусом остаточного рішення про можливість вчинення нотаріальних дій за підсумком вчинених підготовчих нотаріальних дій.

Практичне значення такого поняття, як розгляд по суті, можна пояснити також тим, що ця підготовча дія має застосовуватися нотаріусом для самоконтролю, а також особливо для складних підготовчих стадій, коли нотаріальний процес мав ускладнення. В останньому варіанті нотаріус зобов'язаний знову встановити особу громадянина, його представника, представника підприємства або установи, якщо нотаріальний процес мав ускладнення. Перевіряються також в цьому випадку дієздатність громадян та правоздатність юридичних осіб.

Докладніше це питання висвітлено в п. 6.4.

Процесуальний інтерес має викликати також дослідження стадії вчинення нотаріальних дій.

Після підготовки та розгляду заяви по суті нотаріус переходить до безпосереднього вчинення нотаріального провадження. З початком вчинення нотаріальних дій автор пов'язує вчинення первісного запису в реєстрі вчинюваних нотаріальних дій, що не має зворотного характеру, а також початок заповнення нотаріальних бланків тощо. Отже, з цього часу нотаріальні процесуальні правовідносини повинні набувати чітко визначеного законом характеру щодо послідовності вчинення нотаріальних дій та змісту.

Окремі нотаріальні провадження можуть тривати довгий час, наприклад, зберігання документів, спадкового майна тощо, тому, на думку автора, іноді доречно застосовувати поняття не лише вчинення, а й здійснення нотаріального процесу.

При вчиненні нотаріального провадження нотаріус перевіряє справжність підпису учасників угоди. Всі нотаріальні дії повинні реєструватися в реєстрах нотаріальних дій.

Деякі автори відносять до особливої стадії виконання

вчинених нотаріусом виконавчих написів¹. На нашу думку, це суттєва процесуальна помилка. Після вчинення нотаріусом виконавчих написів документи повинні передаватися у державну виконавчу службу. Нотаріус лише вчиняє виконавчий напис і після вчинення цієї дії не має ніяких повноважень щодо контролю за виконанням тощо. Тобто ці правовідносини мають регулюватись Законом України “Про виконавче провадження” від 21.04.99 р. Отже, необхідно визнати, що ця стадія набуває окремого від нотаріального процесу характеру, регулюється іншим законодавством та виконується іншими посадовими особами. Підкреслити це можна й іншим прикладом. Так, спадкове майно, отримане неповнолітньою особою, передається в управління опікуну чи піклувальнику, але ми не говоримо про період управління цим майном, що він також належить до стадій нотаріального процесу.

Також неможливо погодитись ще з однією тезою² – наданням окремого місця в стадіях нотаріального процесу оскарженню дій посадових осіб нотаріату. Л.К. Радзівська вважає, що судовий процес є продовженням нотаріального³. Запозичення із норм Цивільного процесуального кодексу не може поширюватися на нотаріальний процес. Цивільний процес здійснюється відповідно до вимог Цивільного процесуального кодексу і не може вважатися продовженням нотаріального процесу. Участь в цивільному судочинстві осіб, які брали участь в нотаріальному процесі, визначає характер та зміст справи, але поряд з цими особами в справі можуть брати участь й інші особи, участь яких зумовлюється цивільним процесуальним порядком розгляду справи. Передбачений Цивільним процесуальним кодексом порядок подання скарги через нотаріуса або посадову особу, яка вчинила нотаріальну дію (ст. 287 ЦПК), слід розуміти як засіб прискорення цивільного судочинства, який не має нічого спільно-

¹ Аргунов В.Н. Нотариальные услуги населению. – М.: Советская Россия, 1991. – С. 26. Цю концепцію поділяє й Л.К. Радзівська в кн.: Радзівська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 16.

² Аргунов В.Н. Нотариальные услуги населению. – М.: Советская Россия, 1991. – С. 24–25.

³ Радзівська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 16.

го з вимогами нотаріального процесу. Якщо касаційна інстанція в цивільному процесі належить до структури судів, але вищої, порівняно із судом першої, ланки, яка користується тією ж цивільною процесуальною формою, що й загальні суди, то перевірка законності дій нотаріуса здійснюється в порядку цивільного судочинства. Таким чином, при оскарженні нотаріальної дії або відмові у її вчиненні (ст. 50 Закону, ст. 285 ЦПК) до суду виникають нові цивільні процесуальні правовідносини, а не нотаріальні процесуальні правовідносини. Останні, на думку автора, на даний час повинні призупинятися.

Після того як було розглянуто цивільну справу та в разі задоволення вимог заявника, нотаріус чи інша посадова особа нотаріату зобов'язується судовим рішенням до вчинення нотаріальної дії. Отже, можна визнати, що судовий розгляд справи, яка впливає з нотаріального провадження, також є характерним нотаріальному процесу ускладненням, а не його стадією.

6.4. Умови порушення нотаріального провадження

Цікавим є те, що в Законі України “Про нотаріат” не визначено право громадян на звернення до нотаріальних органів та посадових осіб, що вчиняють нотаріальні дії. На думку автора, будь-яка особа має право звернутися до нотаріальних органів та осіб, що вчиняють нотаріальні дії, за вчиненням нотаріальних проваджень. Таке звернення до нотаріальних органів не може здійснюватися без вільної згоди заявника. Слід додати, що в нотаріальному процесі інтерес (чи декілька інтересів) заявника або заявників можуть представляти їх уповноважені представники. Необхідно сказати й про те, що правовий характер діяльності нотаріусів, а також принцип додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій, не позбавляє можливості брати участь в ньому адвокатів. Адвокат як правоохоронець інтересів свого клієнта може брати участь в нотаріальному процесі як поряд із особою, так і в деяких випадках замість нього, якщо це обумовлено в дорученні.

Основні вимоги щодо порядку здійснення нотаріального процесу передбачені Загальними правилами вчинення нотаріальних дій (глава 4 Закону). Поряд з принципом доступ-

ності і гарантованості охорони і захисту безспірних прав існують певні вимоги щодо можливості особи вчинити нотаріальне провадження. Такі обмеження не стосуються права особи на звернення до нотаріальних органів з метою вчинення нотаріального процесу, вони викликані як правоохоронними завданнями нотаріату, так і можливістю вчиняти лише юридично вірогідні дії. Залежно від обставин кожне конкретне звернення громадянина або юридичної особи має відповідати певним загальним вимогам законодавства, інакше в межах нотаріального провадження юридична допомога не може бути надана або вона втратить свої основні властивості.

Таким чином, право на вчинення нотаріального процесу – це надана та забезпечена державою можливість посвідчувати безспірні права та факти, що мають юридичне значення, і надавати їм юридичної вірогідності, яка має здійснюватись у відповідності із чинним законодавством України.

Умови, які висуваються законодавством про нотаріат щодо можливості порушення нотаріального провадження, можна поділити на об'єктивні, які не залежать від заявника, та суб'єктивні, які притаманні заявнику.

Об'єктивні умови порушення нотаріального провадження визначають можливість або неможливість вчинення нотаріусом нотаріального провадження залежно від обставин, які склалися на день звернення заявника до нотаріального провадження та яким нотаріальним процесуальним законодавством незалежно від волі нотаріуса або заявника надано визначального характеру.

Суб'єктивні умови реалізації права на вчинення нотаріального процесу вимагають дотримання особою процесуального порядку реалізації цього права.

Розглянемо основні умови порушення нотаріального провадження. Для порушення діяльності нотаріального органу необхідна особиста ініціатива заінтересованої особи. Це здійснюється шляхом подання письмової заяви чи усного повідомлення заявником та її прийняття до провадження нотаріусом. Тільки в окремих випадках нотаріальні дії в інтересах одних осіб можуть здійснюватись іншими: органами державного управління, організаціями та громадянами. До таких дій належать: засвідчення вірності копії документів, виписок з них, вжиття заходів щодо охорони спадкового майна.

Досить цікавим є положення ст. 60 Закону, яке визначає, що державний нотаріус або посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Рад народних депутатів, яка вчиняє нотаріальні дії, вживають заходів щодо охорони спадкового майна за повідомленням підприємств, установ, організацій, громадян або за своєю ініціативою, коли це потрібно в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів або держави. Поняття «за своєю ініціативою» для посадової особи в питаннях, що стосуються виконання службових обов'язків, досить складне і потребує всебічного аналізу. Однак, знаючи складність провадження щодо охорони спадкового майна, а також практику із застосуванням цього провадження за заявою заінтересованих осіб, можна говорити про безініціативність нотаріусів у виконанні цієї норми Закону. Це підтверджується таким положенням: якщо норма права є конкретною, потребується її виконання, і у випадку невиконання особа, що її не виконає, нестиме відповідальність. І виходить, що відповідальність має наставати за невиконання з власної ініціативи?

Якщо ж це право нотаріуса – вживати або не вживати заходів щодо охорони спадкового майна за своєю ініціативою, то про це необхідно зазначити у ст. 4 Закону – права нотаріуса. Підбиваючи підсумок, треба зауважити, що нотаріус та інша посадова особа мають вживати заходів щодо охорони майна лише за надходженням певних відомостей про смерть одиноких осіб і починати це провадження з моменту надходження цих відомостей.

Таким чином, порушення нотаріального провадження починається з моменту надання письмової або усної заяви особи, або надходження відомостей до нотаріуса, які мають бути визначеними законом та спонукати порушення нотаріального провадження. Отже, з об'єктивної точки зору саме з цього моменту виникають нотаріальні процесуальні правовідносини.

Однак процесуальний зміст подальших дій нотаріуса свідчить про те, що на цій стадії починається лише перевірка можливості вчинення нотаріальних проваджень тим нотаріусом чи посадовою особою, до кого звернувся заявник, і стосовно саме тієї особи, яка звернулася.

Об'єктивні умови реалізації права на вчинення нотаріального процесу:

1) вчинення нотаріального провадження не повинно суперечити законові – це, перш за все, відсутність в документах відомостей, що порочать честь, гідність та ділову репутацію громадянина або організації, а для окремих нотаріальних проваджень ця умова має специфічні вимоги, що передбачають обов'язковість їх дотримання;

2) відсутність заборони на вчинення нотаріальної дії – відсутність арешту чи заборони відчуження нерухомого майна або предмета застави, наявність заборони передурочення певного права;

3) угода, що укладається від імені юридичної особи, не повинна суперечити цілям, зазначеним в її статуті чи положенні;

4) підвідомчість правового питання компетенції нотаріату;

5) наявність повноважень на вчинення провадження у посадової особи нотаріату, до якої звернувся громадянин або юридична особа, тобто відсутність обмежень у такої особи на вчинення відповідного провадження;

6) наявність визначених нормами матеріального права передумов звернення до нотаріальних органів за вчиненням нотаріального провадження;

7) наявність юридичних фактів, які визначають право особи на вчинення нотаріальної дії, – це можуть бути дії (наприклад, укладення угоди про представництво, транспортування тощо), події (наприклад, смерть спадкодавця, прилюдні торги), стан (наприклад, що громадянин є живим), а також закінчення визначеного законом строку (наприклад, закінчення строку для прийняття спадщини, закінчення десяти днів у разі неоплати чека);

8) наявність у представника документів про передачу йому повноважень щодо вчинення нотаріального провадження в інтересах іншої особи;

9) правоздатність юридичної особи та дієздатність фізичної особи – ці умови віднесені автором до об'єктивних, оскільки в цьому випадку визначальне значення має наявність цих рис на момент звернення.

Наявність однієї з перерахованих вище заперечуючих обставин стає підставою для відмови у вчиненні нотаріального провадження певною посадовою особою нотаріату України певній фізичній або юридичній особі на підставі наявних фактів. Форма такої відмови, на думку автора,

має відповідати формі звернення громадянина, якщо заява була письмовою – відповідь також має надаватись письмово, якщо усною – то усно. Нотаріус на прохання особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, навіть якщо особа звернулася усно, повинен викласти причини відмови в письмовій формі і роз'яснити порядок її оскарження (ст. 49 Закону). Отже, постанова про відмову, яку нотаріус повинен винести у триденний строк, має бути мотивованою.

1. Першим пунктом об'єктивних умов зазначено, що вчинення нотаріального провадження не повинно суперечити законам, а також, що нотаріус не може поширювати та надавати юридичну вірогідність документам, які порочать честь, гідність та ділову репутацію фізичної або юридичної особи. Останнє положення базується на ст. 7 ЦК України і стосується відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, – саме цей підхід і має визначати мотиви відмови у вчиненні нотаріального провадження. Отже, якщо особа, що звернулася до нотаріуса, доведе відповідність відомостей дійсності, то нотаріус повинен вчиняти провадження. Нотаріусом також не можуть посвідчуватися договори, що не відповідають вимогам закону, тощо.

2. Заборона відчуження нерухомого майна або його арешт є засобами, що позбавляють громадян та юридичних осіб користуватися правом власності, і є підставою для відмови у вчиненні нотаріального провадження щодо такого майна. Але автор пропонує також розглянути можливість безпідставного користування таким заходом. Відомості про наявність заборони на відчуження нерухомого майна громадяни та юридичні особи повинні отримувати без перешкод із зазначенням юридичних осіб та підстав їх накладення. Отже, в цьому випадку заявнику необхідно надавати відповідь про відмову у вчиненні нотаріального провадження із зазначенням юридичних осіб та підстав накладення заборони на відчуження належного йому нерухомого майна, оскільки лише при наявності такої відповіді нотаріуса у громадянина з'явиться можливість скористатися правом на оскарження неправомірних дій посадових осіб, якщо заборона є наслідком таких дій.

3. Вимога про відповідність угоди, що укладеється від імені юридичної особи, цілям, зазначеним в її статуті чи положенні, спрямована на забезпечення державного регулю-

вання діяльності суб'єктів підприємницької та інших форм діяльності. Це правило не обмежує їхніх прав, оскільки у визначеному законодавством порядку вони можуть внести доповнення та зміни до статутів та положень, і після цієї процедури звернутися до нотаріуса. Іншою підставою для відмови у вчиненні нотаріального провадження може бути витребування нотаріусом визначених законодавством стосовно комерційної діяльності патентів або ліцензій на здійснення підприємницької діяльності. Оскільки законодавством така умова не передбачена, то поширювати свої повноваження за межі, надані Законом, нотаріус не має права.

4. Четвертий пункт, а саме підвідомчість правового питання компетенції нотаріату, впливає з розмежування компетенції різних гілок влади та зумовлюється необхідністю чіткого закріплення за певними юрисдикційними органами відповідних їх компетенції функцій. Отже, в цьому випадку необхідно говорити про загальні умови підвідомчості правових питань нотаріату України. Одним із визначальних питань, що встановлює межі компетенції нотаріату та суду, є наявність спірних правовідносин. Так, лише до компетенції суду належить вирішення спірних правовідносин. Це положення має охоплювати всі правовідносини, як ті, що склалися між суб'єктами цивільних, сімейних та інших правовідносин, так і між нотаріусом і його клієнтами.

Це положення поширюється й на права та ті інтереси громадян, які вони не можуть довести за допомогою безспірних доказів. Це питання досить складне, оскільки вимагає від законодавчої влади вирішення і нормативного закріплення всіх доказів, що вважаються безспірними. Отже, в цьому разі лише безспірні докази нотаріус може і повинен приймати від суб'єктів нотаріально-процесуальних правовідносин, а в іншому випадку – відмовляти в їх прийнятті. Це положення зумовлюється компетенцією нотаріальних органів, які не можуть змушувати особу давати показання, а особа не зобов'язана говорити нотаріусам лише правду. Це легко довести тим, що нотаріуси та інші посадові особи нотаріальних органів не зазначаються в ст. 178 КК України, яка встановлює відповідальність за свідомо неправдиве показання. Отже, доведення юридичних обставин за допомогою показань свідків, безумовно, мають визначити належність вирішення цього правового питання до

компетенції суду. Таким чином, коли юридичні обставини потребують доведення за допомогою небезспірних доказів, то необхідно звертатися до судового порядку встановлення юридичних фактів, а саме, до окремого провадження (глави 33–39 ЦПК України).

Іншим положенням, що визначає загальні правила підвідомчості правових питань нотаріату України, є посвідчення прав громадян або засвідчення фактів іншими юрисдикційними органами. Тобто ті органи, які посвідчували права громадян або певні факти, можуть видавати дублікати документів.

Юридичні особи при укладенні угод з юридичними особами можуть не звертатися до нотаріального порядку їх посвідчення, оскільки володіють відповідними повноваженнями для цього та засобами посвідчення цих угод. Але це не позбавляє їх права звернутися до нотаріальних органів для нотаріального посвідчення такої угоди. Знаючи переваги нотаріальної форми посвідчення угод, можна говорити й про доцільність такого звернення.

Підставою для відмови у вчиненні нотаріального провадження є також відсутність повноважень у посадової особи нотаріату на вчинення нотаріального провадження. Навіть після суттєвого розширення повноважень приватних нотаріусів існують відповідні обмеження, які визначають можливість тих чи інших посадових осіб нотаріату вчиняти нотаріальні провадження. Так, приватні нотаріуси не можуть видавати свідоцтва про право на спадщину, а посадові особи виконавчих комітетів мають в цьому обмеження залежно від наявності у населених пунктах державних або приватних нотаріусів.

Під наявністю визначених нормами матеріального права передумов звернення до нотаріальних органів за вчиненням нотаріального провадження автор розуміє прямі вказівки про право особи у тих чи інших правовідносинах або відсутність заборони щодо вчинення нотаріального провадження. Наприклад, у спадковому провадженні нормами матеріального права визначається належність до відповідної черги спадкоємців за законом – утриманців; у провадженні по вчиненню виконавчих написів – наявність документів у переліку Кабінету Міністрів України.

Різноманітність юридичних фактів, які визначають право

особи на вчинення нотаріальної дії, дуже значна та для кожного окремого провадження визначається законодавством. Отже, умовою реалізації права на вчинення нотаріального процесу є існування юридичних фактів. У деяких провадженнях на особу покладається обов'язок довести існування цих юридичних фактів відповідними доказами, що належить до умов процесуального порядку реалізації права на вчинення нотаріальної дії.

Умова правоздатності юридичної особи вимагає наявності державної реєстрації підприємницької чи іншої форми діяльності на момент звернення до нотаріального провадження.

Відповідно до чинного законодавства (глава 34 ЦПК України), дієздатність фізичної особи може бути обмежена судом або громадянин може бути визнаний недієздатним, хоча ці поняття досить подібні, але потребують адекватного відображення в Законі. На нашу думку, не тільки визнання особи недієздатною має бути підставою для відмови у вчиненні нотаріального провадження, як це передбачено у ст. 49 Закону, а й обмеження у дієздатності повинно викликати відповідну заборону у вчиненні нотаріальної дії. Так, підставою для обмеження дієздатності громадянина є зловживання спиртними або наркотичними засобами, внаслідок чого він ставить себе і свою сім'ю в тяжке матеріальне становище. Це не впливає на правоздатність таких осіб та неповнолітніх, але передбачає реалізацію їх прав шляхом участі в нотаріальному провадженні осіб, які здійснюють догляд та піклування про них.

До суб'єктивних умов автор відносить процесуальний порядок реалізації права на вчинення нотаріальної дії:

- ♦ суб'єктами нотаріального провадження можуть бути лише громадяни, які можуть підтвердити свою особу за допомогою безспірних документів;
- ♦ сплата державного мита за вчинення нотаріальних дій державними нотаріальними конторами, виконавчими комітетами сільських, селищних та міських Рад народних депутатів;
- ♦ справляння плати за вчинення нотаріальних дій приватними нотаріусами;
- ♦ сплата коштів за надання додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та за вчинення послуг технічного характеру;

- ♦ відповідність форми звернення до нотаріуса, тобто в деяких випадках законом передбачена лише письмова форма звернення, а саме в провадженні щодо видачі свідоцтва про право на спадщину;
- ♦ надання нотаріусу документів, що відповідають вимогам закону.

Умова безпосередньої участі у вчиненні нотаріального провадження лише особи, права та інтереси якої залежать від наслідків нотаріального процесу, цілком пов'язана з такими поняттями, як правоздатність та дієздатність фізичної особи, можливістю передати власні повноваження іншій особі, а також з питаннями опіки та піклування. Але це правило має поширюватися на всіх осіб, що беруть участь у нотаріальному провадженні. Так, крім довіреності або договору доручення у представника має бути документ, який ствердить, що представницькі функції виконує та особа, якій це право довірено або доручено. Це положення аналогічно має застосовуватися й до представників органів опіки та піклування, міліції, прокуратури, суду, податкової адміністрації. Тому не випадково в нотаріальному процесі існує дія по встановленню особи, яка звернулася за вчиненням нотаріального провадження або бере участь у його вчиненні. Це положення зумовлене охоронною функцією нотаріального процесу, яка передбачає необхідність належної перевірки особи-заявника, для того щоб попередити можливість злочинців скористатися належними громадянам та юридичним особам правами з корисливих та інших мотивів.

Відповідно до ч. 1 ст. 42 Закону, нотаріальні дії вчиняються після їх оплати, отже, попередня оплата вчинюваного нотаріального провадження є обов'язковою і безумовною, крім випадків звільнення за законом громадян та організації від відповідної оплати.

Дійсно, якщо громадянин чи юридична особа не повністю оплатили нотаріальну допомогу, то їм необхідно надати час на виправлення цієї помилки. Інакше має розглядатися питання надання особою документів, які необхідні для вчинення нотаріального провадження, оскільки певні права щодо витребування документів від підприємств, установ та організацій має сам нотаріус. Тому в разі погодження або, скоріше, за заявою заявника про необхідність витребування документів нотаріус може скористатись цим правом. В цьому

випадку постає питання про оплату такої нотаріальної дії. На думку автора, в цьому разі мають оплачуватися лише дії приватного нотаріуса, діяльність якого знаходиться на повному господарському розрахунку і тому витрати часу мають йому відшкодуватися.

Винятком щодо умов порушення нотаріального провадження є вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, яке, на нашу думку, підлягає обов'язковому та негайному виконанню лише за наявності відомостей, отриманих нотаріусом.

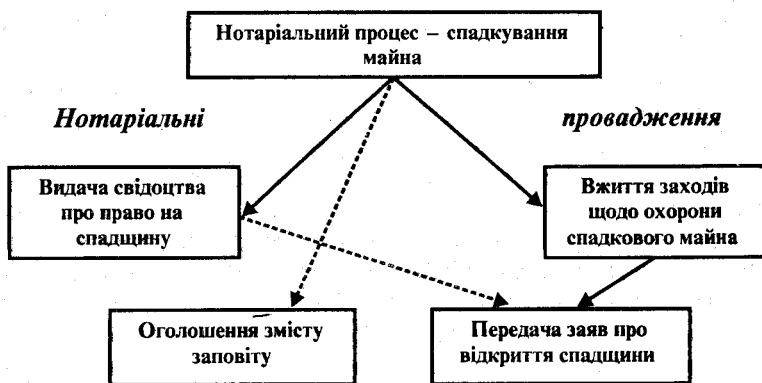
6.5. Умови об'єднання декількох проваджень в один нотаріальний процес або їх роз'єднання

Остаточну теоретичну модель найскладних нотаріальних процесів щодо багатоетапних проваджень можна відобразити графічно. Але при цьому слід мати на увазі, що автор на схемі 5 зобразив лише два самостійних провадження в одному нотаріальному процесі, а на практиці їх кількість не обмежується, кожний конкретний етап має свої стадії, кількість нотаріальних дій зумовлюється його складністю та змістом. Автор не проводить межі, яка визначає відмову у вчиненні нотаріальних дій, оскільки вона може проходити після будь-якої підготовчої дії. В теоретичній моделі вона має проходити після вчинення всіх підготовчих дій. Останній висновок ґрунтується на впевненості, що відмова нотаріуса має бути повністю обґрунтованою, що надасть можливість клієнту в разі виправлення проекту договору, після зібрання всіх необхідних документів тощо звернутися до нотаріуса і вчинити нотаріальне провадження. Якщо ж нотаріус відмовить у посвідченні угоди, помітивши лише один недолік (наприклад, особа не візьме з собою паспорта або іншого документа, за якими встановлюється її особистість), то після його виправлення особою може виникнути наступний (наприклад, проект угоди, наданий заявником, буде суперечити вимогам закону), який також змусить нотаріуса відмовити у вчиненні нотаріального провадження.

Як неважко помітити із схеми нотаріального процесу, слід поставити питання про можливість об'єднання та роз'єднання проваджень, що входять до нотаріального процесу. На думку автора, це питання досить складне та змістовне, тому потребує детального аналізу та теоретичного обґрун-

тування. Автор не ставить за мету розкрити цей аспект, а тільки визначає можливість його теоретичного та практичного застосування. Так, доцільно об'єднувати в один нотаріальний процес провадження щодо видачі свідоцтва про право на спадщину та вжиття заходів щодо охорони спадкового майна тощо. Це положення відтворено на схемі 5.

Схема 5. Об'єднання окремих нотаріальних проваджень, які стосуються спадкових правовідносин, в єдиний нотаріальний процес

З іншого боку, за заявою спадкоємців провадження щодо укладення угоди про розподіл спадкового майна може бути роз'єднано з видачею свідоцтва про право на спадщину. Так, коли до спадкового майна належатиме майно: житловий будинок, автомобіль, дачний будинок, яке має бути розподілене між трьома спадкоємцями, один з яких претендує на автомобіль, а інші не заперечують проти виділення йому цього майна в натурі. При цьому інші спадкоємці не можуть дійти згоди щодо розподілу житлового та дачного будинків. Отже, в цьому випадку спірні правовідносини необхідно вирішувати в судовому порядку, але вони стосуються тільки двох спадкоємців, що ж до третього спадкоємця, то його право на конкретну частину спадщини, а саме автомобіль, ніким не оспорується, і на цій підставі нотаріус може видати йому свідоцтво про право на спадщину. Таким чином, доцільно ставити питання про роз'єднання проваджень.

Нотаріальні провадження можна об'єднати в один процес за умови, якщо:

- ♦ вони впливають з одних правовідносин;
- ♦ стосуються однієї групи осіб;
- ♦ пов'язані за змістом;
- ♦ їх сумісне вчинення є доцільним та зумовлене економією процесуальних засобів.

Підставами для роз'єднання проваджень слід вважати умови, що утруднюють або затримують вчинення нотаріального процесу, але при цьому необхідно враховувати процесуальні аспекти можливості такого роз'єднання.

Як впливає із змісту і логіки вчинення нотаріальних проваджень, так і з моделі нотаріального процесу, нотаріальні провадження можуть вчинятись як незалежно, так і спільно або у певній послідовності. Так, без вчинення першого етапу нотаріального провадження неможливо говорити про можливість вчинення другого тощо. Визначення порядку вчинення окремих проваджень не знайшло відбиття ані в Законі, ані в Інструкції, але ці питання досить важливі і тому потребують теоретичного вирішення та в деяких випадках нормативного закріплення.

Проілюструємо застосування теоретичної моделі об'єднання і роз'єднання нотаріальних проваджень на такому прикладі. Так, в Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (п. 128) передбачається, що у разі смерті одного з подружжя свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя видається нотаріусом на підставі письмової заяви другого з подружжя з подальшим повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину. Отже, в цьому випадку розуміється: по-перше, що інший із подружжя має переважне право, оскільки йому видається свідоцтво без урахування прав та можливих заперечень спадкоємців. По-друге, визначається, що існують спадкоємці, які прийняли спадщину, але не зазначається, всю спадщину, якусь частку; по-третє, не передбачений випадок, коли спадкоємців ще не визначено або вони не прийняли спадщину.

Отже, неможливо зробити висновок, в який час видається свідоцтво про право на спадщину іншому із подружжя і чи можна його звернення пов'язувати з відкриттям спадщини взагалі. Але головним тут є те, що існування заповіту

взагалі не береться до уваги, тобто з останнім волевиявленням спадкодавця, що був співвласником майна, рахуватися вважається недоцільним. Так само не береться до уваги можливе існування шлюбного контракту, отже, в цьому випадку вбачається можливість іншого з подружжя зазначити у заяві те майно, яке він вважає своїм на підставі права, що виникає через більшу тривалість свого життя.

“Право” спадкоємців у майбутньому звертатися до суду, як це передбачено в Інструкції, слід розцінювати як можливість усунення правопорушення, яке виникло внаслідок чинного порядку видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, а не як рівне право.

Так, на момент звернення особи за розподілом спільного майна подружжя необхідно говорити не тільки про право іншого із подружжя на майно, а й про ту частку, яка залишається як спадкове майно. З цим правовим моментом можна пов'язувати як відкриття спадщини, так і момент, з якого необхідно вживати заходів щодо її охорони. Якщо ми говоримо лише про виділ частки спадщини після смерті спадкодавця, то це є правовою обставиною, яку неможливо розглядати окремо і яка тягне за собою визначення спадкового майна в натурі і, безумовно, виникнення в майбутньому спірних правовідносин. Отже, спадкові відносини виникають водночас із виділом частки в спільному майні подружжя, якщо розподіл спільного майна подружжя проходить після смерті одного із його співвласників.

Розглянемо правову природу видачі свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям за заповітом. Спадкодавець на випадок своєї смерті залишає заповіт, який за певних умов можна вважати договором дарування. Якщо такий договір здійснюється за життя обох співвласників, то потребується згода іншого із подружжя, але це не визначає якісь переваги одного з подружжя щодо майна. Такий порядок передбачає визначення повноважень на відчуження спільного майна, коли у кожного співвласника є лише половина необхідних для цього повноважень.

Якщо спадкодавець передає власні права щодо майна і зазначає, кому він їх передає, то правонаступником його прав є спадкоємець, а не інший з подружжя. На думку авторів, у цьому разі не повинен застосовуватись строк 6 місяців для виникнення прав щодо правонаступництва,

оскільки в цьому випадку має визнаватися остання воля спадкодавця. Тут єдиною умовою для набуття статусу правонаступника має бути відповідна заява про згоду на прийняття спадщини.

Таким чином, правонаступник спадкодавця отримує такі ж самі права, як і інший із подружжя, що пережив спадкодавця, з моменту подання відповідної заяви про згоду на прийняття спадщини. Обидва ці суб'єкти фактично мають однакові права на не визначені в натурі частки. Чинний порядок передбачає спадкоємцю отримувати все, що залишиться після розподілу майна, а не брати участь у його розподілі, що, безперечно, важче.

Це пояснюється тим, що немає норм права, які б передбачали строк, з якого спадкоємець може звернутися до суду за оспорюванням неправомірно розподіленого майна. Офіційний статус спадкоємця пов'язаний з видачею свідоцтва про право на спадщину, тобто після визначення часток у спадковому майні з урахуванням вимог ст. 535 ЦК України. Цивільний процес передбачає умову щодо участі в подібній справі всіх спадкоємців, тобто право в більшості справ буде можливо здійснити лише через шість місяців. Тому доцільно для забезпечення прав спадкоємців у цьому випадку позбавляти іншого із подружжя права відчужувати майно протягом шести місяців, оскільки в цей період воно є потенційно спірним.

Складність цієї правової ситуації і прийняте рішення про певні процесуальні переваги того із подружжя, хто пережив спадкодавця, зумовлюються строком 6 місяців, протягом якого вирішується питання про кількісний склад та конкретизацію суб'єктів спадкових правовідносин, спірні питання щодо зняття заборони відчуження нерухомого майна, обтяженого боргом, тощо.

Отже, чекати протягом шести місяців свідоцтва про право власності на частку в спільному майні того з подружжя, хто пережив іншого, недоцільно. Але в багатьох спадкових справах така особа має подвійний статус співвласника та спадкоємця і, на думку авторів, у цьому разі отримувати два свідоцтва недоцільно, отже, пропонується в таких випадках співвласнику майна пропонувати отримати все майно, тобто як за правом співвласника, так і за правом спадкоємця водночас.

Можливо є випадок, коли інший із подружжя, що залишився живим, претендує на частину майна, яке може бути зазначене в заповіті. В цьому випадку визначеною є воля спадкодавця, і видавати свідоцтво на частку у спільному майні подружжя на майно, зазначене у заповіті, неправомірно, оскільки наявні спірні правовідносини, правонаступник спадкодавця визначений. Тому, на думку авторів, у разі існування заповіту, в якому зазначено майно, на яке претендує інший з подружжя в порядку розподілу спільного майна, нотаріус не має права видавати свідоцтво про право на частку в спільному майні без згоди спадкоємця або декількох спадкоємців за заповітом. При спадкоємстві за законом пропонується здійснювати видачу такого свідоцтва на половину спільного майна, оскільки в даному разі у іншого із подружжя є переважне право співвласника майна на розподіл майна, а воля спадкодавця не визначена, і спадкоємство здійснюється за законом. Це положення аргументується тим, що в цьому випадку таке право співвласника виникає з трансформації права привілейованої купівлі майна.

Викликає серйозні правові заперечення правомірність виділення частки в спільному майні подружжя без згоди на це спадкоємців також у разі відкриття спадщини і вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, тобто коли той із подружжя, хто залишився живим, звернувся після відкриття спадщини.

При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, на думку авторів, нотаріус має перевіряти існування шлюбного контракту, оскільки в ньому може бути визначений статус як спільного майна, так і зазначено, яке майно є особистою власністю спадкодавця. Те, що шлюбний контракт не має широкого застосування в Україні сьогодні, не є підставою для його ігнорування взагалі. Держава визначила таку можливість посвідчення матеріальних правовідносин у шлюбних стосунках, тому існування шлюбного контракту має передбачатися доти, доки хоча б одне подружжя в Україні на підставі чинного законодавства його уклало. Тому повинна існувати в Інструкції відповідна норма, яка б передбачала необхідність перевірки існування шлюбного контракту, а також його змісту.

Крім того, на думку авторів, у законі має передбачатися така нотаріальна дія, як розшук спадкоємців, яка має

вчинятися на підставі відкриття спадщини. Саме вона стане логічним продовженням обов'язку нотаріуса повідомити інших спадкоємців про відкриття спадщини (ч. 1 ст. 63 Закону) і буде відповідати міжнародно-правовим нормам. Але необхідно узгодити строк розшуку з іншими процесуальними аспектами. В нотаріальному процесі таке провадження повинно мати визначені строки: початок, вчинення передбачених законом засобів розшуку і закінчення. Слід вважати доцільним, що розшук спадкоємців за аналогією з чинним законодавством повинен тривати протягом трьох місяців для того, щоб термін для прийняття спадщини залишився також не менше трьох місяців, оскільки в іншому разі необхідно буде подовжувати строк для прийняття спадщини. Безумовно, потребує теоретичного та практичного дослідження цей інститут права, оскільки автором ця проблема лише накреслена і не зможе знайти свого самостійного дослідження в цьому навчальному посібнику.

Як бачимо, можливість об'єднання окремих проваджень в один нотаріальний процес потребує значного теоретичного аналізу, обґрунтування та уточнення послідовності і строків вчинення нотаріальних проваджень, оскільки ці питання на сьогодні фактично залишаються недослідженими.

6.6. Ускладнення в нотаріальному процесі та нотаріальні процесуальні строки

За загальним правилом нотаріальні дії вчиняються після їх оплати в день подачі всіх необхідних документів (ч. 1 ст. 42 Закону), але залежно від об'єктивних чи суб'єктивних умов ускладнення в нотаріальному процесі можуть бути двох видів:

- 1) відкладення вчинення нотаріального провадження;
- 2) зупинення вчинення нотаріального провадження.

Відкладення вчинення нотаріального провадження можливе:

I. Строком до одного місяця.

Підставами для відкладення в цьому випадку є:

- 1) необхідність витребування додаткових відомостей або документів від посадових осіб, підприємств, установ і організацій;
- 2) направлення документів на експертизу;
- 3) встановлення кола заінтересованих осіб та необхід-

ності впевнитися у відсутності заперечень проти вчинення цієї дії.

II. Строком до десяти днів. Відкладення настає на підставі заяви заінтересованої особи про намір звернутися до суду за оспорюванням права або факту, за посвідченням якого звернувся до нотаріальної контори заявник. Якщо за десять днів від суду не буде одержано повідомлення про надходження заяви, нотаріальна дія повинна бути вчинена.

Строк десять днів, на думку автора, доречно надавати особам, що беруть участь у нотаріальному провадженні, й у випадках, коли необхідно дійти згоди в разі виникнення в них різних точок зору під час складання нотаріусом проекту угоди, а також, коли нотаріусом встановлена відсутність необхідного документа й особа бажає сама його надати. Але закінчення цього строку повинно зумовлювати відповідні дії нотаріуса, якщо в зазначений строк особи не з'являться за продовженням провадження. Для таких випадків автор пропонує *залишати провадження без розгляду*, що не перешкоджає особам повторно звернутися за вчиненням нотаріального провадження.

Зупинення вчинення нотаріального провадження настає за наявності таких підстав:

1) у разі отримання від суду відповіді про надходження заяви заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, за посвідченням якого звернувся до нотаріальної контори заявник;

2) у разі оскарження заінтересованою особою нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні, якщо оскарження відбулося під час вчинення нотаріального процесу.

Щоб з'ясувати, де є межа, яка розділяє право нотаріуса відкласти вчинення нотаріального провадження і обов'язок нотаріуса це зробити, розглянемо випадок з нотаріальної практики.

При спадкоємстві за заповітом все майно було заповідаче чітко визначеним спадкоємцям, які виявили бажання отримати спадщину. Однак до нотаріальної контори звернувся громадянин К., який подав письмову заяву про те, що він, перебуваючи із померлою у фактичних шлюбних відносинах, спільно набував майно і тепер на цій підставі звернувся до суду із позовом щодо його розподілу. В цій заяві також було висловлене прохання відкласти вчинення нота-

ріальної дії щодо видачі свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям до вирішення справи судом. Нотаріус, вважаючи, що суд на підставі ч. 5 ст. 42 Закону має повідомити його про прийняття заяви, через місяць вчинив нотаріальне провадження. Тобто в цьому випадку фактично не було отримано повідомлення, про яке говориться в Законі. Отже, можна ставити питання про правомірність дій нотаріуса. На практиці так і відбулось. Але дії нотаріуса були оскаржені на підставі ч. 2 ст. 42 Закону як неправомірні.

Нотаріальний процес за своєю суттю має відрізнятись від судового тим, що він має бути безспірним. Саме для цього в ст. 42 Закону України "Про нотаріат" передбачено, що вчинення нотаріальної дії може бути відкладено в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від посадових осіб підприємств, установ і організацій. При цьому посилення на те, що заявником було застосовано замість терміна "зупинення" нотаріального провадження (ч. 4 ст. 42 Закону) поняття "відкладення" (ч. 2 ст. 42 Закону), навряд чи буде враховане судом як відповідна підстава виправдування дій нотаріуса, оскільки завжди передбачається звернення до нотаріальної контори юридично необізнаної особи. Тобто в цій ситуації, якщо нотаріус не відреагував на заяву заінтересованої особи, він мав можливість отримати відповідні відомості безпосередньо від судді про наявність такої позовної заяви в суді. Крім того, положення про те, що дієслово "може" не зобов'язує однозначно нотаріуса до вчинення цих дій, не завжди звільняє від відповідальності, оскільки в цій же ч. 2 статті 42 Закону говориться про те, що нотаріус відповідно до закону повинен впевнитися у відсутності у заінтересованих осіб заперечень проти вчинення цієї дії.

Оскільки нотаріус фактично не отримав ні особисто від заявника відповідних відомостей про відмову від поданої заяви, ні від суду відомостей, які б свідчили про відсутність такої позовної заяви, то дії нотаріуса слід вважати протизаконними, а видачу свідоцтва про право на спадщину недійсною. Тобто спірність, що була заявлена особою, може тривати весь період, доки суд не вирішить справу. Це не стосується випадку, коли заяву не було подано в строк, визначений у Законі, тобто протягом 10 днів, у чому нотаріус зобов'язаний був пересвідчитись.

Законодавством не передбачено ніяких ускладнень процесу в разі виявлення порушення закону громадянами чи окремими посадовими особами, хоча вжиття необхідних заходів відповідними підприємствами, установами, організаціями або прокуратурою вимагатиме зупинення провадження до в'яснення результатів перевірки законності дій вищезазначених осіб.

У випадках відкладення та зупинення вчинення нотаріального провадження, на думку автора, нотаріус повинен винести постанову про це.

Законодавством про нотаріат термін зупинення вчинення нотаріального провадження не встановлено. Цей термін належить від вирішення справи судом. У разі задоволення заяви, суд постановляє рішення про скасування вчиненої нотаріальної дії або зобов'язує нотаріуса чи посадову особу, яка вчиняє нотаріальні дії, вчинити нотаріальну дію. Нотаріальне провадження поновлюється після отримання нотаріусом або посадовою особою, яка вчиняє нотаріальні дії, копії рішення суду, що набрало законної сили.

Ускладнення в нотаріальному процесі мають визначені законом строки дії. Отже, на цій підставі є можливість їх називати **нотаріальними процесуальними строками**. Виходячи з функцій, покладених на нотаріат в Україні, а саме, правоохоронної та правозахисної, необхідно розглянути обґрунтованість нотаріальних процесуальних строків.

Так, строком до одного місяця може бути відкладено нотаріальне провадження, але цей строк зумовлюється не лише діями нотаріуса, а й діями інших осіб, що не беруть участі в нотаріальному провадженні: експертних установ, установ, які утримують оригінали документів, та інших. Отже, в цьому випадку, коли строк мине, а відповіді від цих осіб не буде, нотаріусу необхідно якимось чином реагувати у цій правовій ситуації: або поновлювати цей строк, або відмовляти у вчиненні нотаріальної дії. У випадку, коли відповіді в зазначений строк не буде взагалі, нотаріус має зупиняти вчинення нотаріального провадження і звертатися за оскарженням дій тих посадових осіб, які порушили вимоги ст. 4, 46 Закону України "Про нотаріат".

На підставі відповіді про те, що за умовами експертизи або з інших поважних причин зазначені посадові особи не можуть відповісти на поставлені нотаріусом питання, в цьо-

му випадку нотаріус, на думку автора, має поновити строк відкладення нотаріального провадження. Але так чи інакше нотаріус не може вчиняти необґрунтовані дії лише через те, що строк відкладення нотаріального провадження минув.

6.7. Класифікація нотаріальних проваджень

Спроба більшості вчених-процесуалістів розробити класифікацію нотаріальних проваджень зумовлюється намаганнями авторів визначити певні шляхи дослідження правових концепцій для окремих груп нотаріальних проваджень. Хоча автор дотримується доктрини комплексного підходу до вчинення нотаріальних дій з метою об'єднання їх в один нотаріальний процес, він вважає за необхідне приділити значну увагу окремим нотаріальним провадженням для виявлення та встановлення характерних особливостей окремих їх груп, що в майбутньому надасть можливість говорити про створення єдиної форми їх вчинення, і лише після цього – про умови їх об'єднання в один нотаріальний процес.

Класифікація нотаріальних проваджень може проводитися за деякими ознаками, що допомагають кращому розумінню та запам'ятовуванню досить широкого їх переліку. Класифікуючи нотаріальні дії, ми впорядковуємо та полегшуємо їх аналіз, звертаємо увагу на особливості їх дослідження й оцінку залежно від місця, яке вони займають у класифікаційній системі. Класифікація нотаріальних дій має як теоретичне, так і практичне значення. Групуючи нотаріальні провадження за певними ознаками, ми вивчаємо їх матеріальну та процесуальну природу, що дає можливість говорити про подальший розвиток теорії нотаріального процесуального права та її вплив на становлення і вдосконалення законодавства про нотаріат.

Нотаріальний процес охоплює різні види нотаріальних проваджень, а правові особливості цих проваджень визначають специфіку нотаріального процесу. Це є підставою щодо виділення характерних ознак нотаріальних проваджень, а саме:

- 1) правовий зміст і мета нотаріального провадження;
- 2) порядок вчинення нотаріального провадження;
- 3) строки зберігання нотаріальних документів.

Правовий зміст і мета нотаріального провадження як ознака нотаріального процесу може бути розкрита саме через

призму запропонованої в юридичній літературі та конкретизованої автором класифікації нотаріальних проваджень, яка поділяє їх на чотири великі групи.

До I групи належать посвідчення та засвідчення безспірних фактів, а саме:

1 – посвідчення угод (договори, заповіти, доручення, шлюбні контракти тощо);

2 – засвідчення вірності копій документів та виписок з них;

3 – засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу;

4 – засвідчення справжності підпису на документах;

5 – посвідчення факту перебування громадянина в певному місці;

6 – посвідчення факту, що громадянин є живим;

7 – посвідчення тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці;

8 – посвідчення часу пред'явлення документа;

9 – передача заяв фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам та видача свідоцтва про передачу такої заяви;

10 – видача дублікатів документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори;

11 – прийняття в депозит грошових сум та цінних паперів;

12 – вчинення морських протестів.

II група – посвідчення безспірного права:

13 – видача свідоцтва про право на спадщину;

14 – видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;

15 – видача свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів.

III група – надання документам виконавчої сили:

16 – вчинення виконавчих написів (на документах, що встановлюють заборгованість);

17 – вчинення протестів векселів;

18 – пред'явлення чеків до платежу і посвідчення неоплати чеків.

IV група – охоронні нотаріальні дії:

19 – вжиття заходів щодо охорони спадкового майна;

20 – накладання заборони відчуження нерухомого майна;

21 – прийняття документів на зберігання.

Вважаємо за доцільне охарактеризувати кожную групу нотаріальних проваджень.

У першій групі посвідчень та засвідчень безспірних фактів необхідно виділяти факти, які нотаріус посвідчує, а які засвідчує. Тому доцільно зупинитися саме на понятійному значенні термінів: “посвідчення” і “засвідчення”. До першої підгрупи посвідчень віднесемо посвідчення: факту перебування громадянина в певному місці; факту, що громадянин є живим; тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці; часу пред’явлення документа; передачі заяв фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам; видачу свідоцтв про передачу такої заяви; прийняття в депозит грошових сум та цінних паперів; вчинення морських протестів.

Аналізуючи дані види проваджень, можна зробити висновок, що посвідчення безспірних фактів полягає у встановленні нотаріусом існування факту, перевірці особи громадянина, який звернувся за посвідченням цього факту, та надання йому юридичної вірогідності.

До другої підгрупи можна віднести посвідчення угод, що полягає у перевірці нотаріусом їх законності, встановленні осіб, що є сторонами угоди, перевірці їх дієздатності та правоздатності, роз’ясненні сторонам наслідків укладення угоди та наданні їй юридичної достовірності як безспірному юридичному факту.

До третьої підгрупи – засвідчення безспірних фактів, а саме: засвідчення вірності копій документів та виписок з них; засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, засвідчення справжності підпису на документах; видача дублікатів документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори.

Таким чином, засвідчення безспірних фактів – це підтвердження нотаріусом факту точної відповідності копії оригіналу, факту підпису документа тією особою, прізвище якої зазначається в підпису.

Характерним для другої групи посвідчення безспірного права є підтвердження нотаріусом юридичної достовірності суб’єктивного права, яке існує в особи незалежно від її звернення в нотаріальну контору. Але необхідно підкреслити, що це право існує “потенційно”, тобто особа в силу закону повинна юридично закріпити у нотаріальному порядку його існу-

вання, отримати правовстановлюючий документ, який стане підставою для вільного розпорядження своїм правом.

Так, щоб отримати спадщину, право на яку особа має згідно із законом, оскільки належить до кола спадкоємців першої черги, в тому випадку, коли її право не оспорується, їй необхідно звернутися в нотаріальну контору за отриманням свідоцтва про право на спадщину, яке буде правовстановлюючим документом. Оскільки законом передбачений саме такий процесуальний порядок щодо посвідчення безспірного права особи та надання йому юридичної сили.

При посвідченні безспірного права нотаріус видає особам свідоцтво, яке розцінюється як правовстановлюючий документ, тобто документ, який юридично закріплює та визначає законний перехід права власності від спадкодавця до спадкоємця на це майно. Отже, можна говорити про встановлення переходу права власності від однієї особи до іншої на законних підставах і за бажанням спадкоємця за допомогою діяльності нотаріуса. Цей процес потребує встановлення нотаріусом відповідних обставин, що зумовлюють право на спадщину, – родинні відносини, утримання, фактичне прийняття спадщини тощо.

До третьої групи нотаріальних проваджень належать такі, що надають документам виконавчої сили. Під наданням документам виконавчої сили розуміємо встановлення нотаріусом безспірного права кредитора на стягнення та санкціонування його примусового виконання, тобто підтвердження права вимоги кредитора. Так, вчинений нотаріусом виконавчий напис є не тільки юридичною підставою, яка підтверджує право конкретної особи на матеріально-правову вимогу стосовно конкретної зобов'язаної особи, але й у цьому випадку документ набирає властивостей виконавчого документа (п. 2. ст. 349 ЦПК).

Четверту групу репрезентують охоронні нотаріальні дії, які передбачають вжиття нотаріусом заходів, спрямованих на зберігання майна, документів, доказів до певного визначеного законом строку, за умовами, що впливають з угод, тощо. Так, заходами щодо охорони спадкового майна є опис цього майна, його опечатування, забезпечення зберігання майна, управління майном, призначення опікуна майна, встановлення та повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини тощо.

Законодавством України на державних нотаріусів може бути покладено вчинення й інших нотаріальних дій, які також мають увійти до цієї класифікації. Автор пропонує цю систему класифікації називати умовною, оскільки лише умовно така класифікація має право на життя. Її використання є прикладним, оскільки вона має застосовуватися для навчання студентів. Така класифікація надає можливість зрозуміти зміст кожного провадження, його особливості та встановити мету вчинення нотаріального провадження тощо.

За порядком вчинення нотаріального провадження можна розрізнити нотаріальні провадження, які вчиняються в один етап та вчинення яких здійснюється в декілька етапів. Тут автор має на увазі можливість вчинити окремі нотаріальні дії через певний час, який становить окремий етап – зберігання документів або майна протягом часу, а потім повернення цього майна або його передача іншій особі. Така класифікація надасть можливість суттєво переглянути зміст всіх нотаріальних проваджень, підкреслити необхідність правової регламентації всіх етапів нотаріального процесу. Наприклад, нотаріальне провадження щодо передачі заяв громадян, підприємств, установ та організацій має бути конкретизованим щодо випадків неможливості передати таку заяву, оскільки чинний закон не відокремлює три стадії цього провадження, а саме, прийняття заяви, її передача та не менш важливе – прийняття відомостей про здійснення передачі. Тобто сам основний етап не має правового регулювання. Стосовно нотаріального провадження щодо вжиття заходів з охорони спадкового майна в Законі “Про нотаріат” передбачено, що заходи щодо охорони спадкового майна тривають до прийняття спадщини всіма спадкоємцями або державою, але не визначено порядок передачі майна спадкоємцям. Ці та інші положення, на думку автора, повинні бути врегульовані законом, мати відповідний механізм впровадження в життя та передбачати правову регламентацію можливих правових ситуацій.

При цьому не слід ототожнювати ускладнення нотаріального процесу із самою формою нотаріального провадження, яка передбачає здійснення нотаріального провадження в декілька етапів. Так, при посвідченні договорів про відчуження спільного майна відсутність згоди на укладення такого договору має призводити до відкладення посвідчення

договору, але це неможливо вважати нормою, оскільки законом передбачається одночасне надання всіх документів на вчинення нотаріальної дії. Тому таке відкладення вчинення нотаріального провадження і розглядається автором як ускладнення нотаріального провадження.

Крім того, багатоетапні провадження за своїм змістом повинні відповідати умовам стадійності нотаріальних проваджень.

До багатоетапних нотаріальних проваджень належать:

- ◆ передача заяв фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам;
- ◆ прийняття в депозит грошових сум та цінних паперів;
- ◆ вчинення морських протестів;
- ◆ видача свідоцтва про право на спадщину;
- ◆ пред'явлення чеків до платежу і посвідчення неоплати чеків;
- ◆ вжиття заходів щодо охорони спадкового майна;
- ◆ накладання заборони відчуження нерухомого майна;
- ◆ прийняття документів на зберігання.

Отже, при суто теоретичному значенні ця класифікація нотаріальних проваджень за етапами нотаріального процесу дозволить більш детально досліджувати порядок вчинення нотаріальних дій і таким чином впливати на нотаріальну практику.

Значення цієї класифікації полягає також у тому, що до обов'язків нотаріуса повинні увійти консультації щодо подальших етапів розвитку нотаріального процесу, часу їх вчинення, характерних ознак і процесуальних та правових наслідків, що неможливо здійснити без належної правової регламентації.

За строками зберігання нотаріальних документів можна говорити про такий термін зберігання нотаріальних документів:

- 1) менше 10 років;
- 2) тимчасового зберігання до 75 років;
- 3) постійного зберігання.

На думку автора, назви цих груп мають відповідати строку зберігання. Тому пропонується першу групу називати – *документи тимчасового зберігання*, другу – *тривалого*, а третю – *постійного*.

Так, документи, що мають строк зберігання менше 10 років у наряди (справи) не підшиваються, нумерація ар-

кушів не провадиться, в державний нотаріальний архів на зберігання вони не здаються. Ці документи характеризуються тим, що не мають науково-історичної цінності і втратили практичне значення. Отже, ці положення мають визначати не лише властивість документів, а й впливати на порядок вчинення нотаріального провадження. Безумовно, обставини, що визначають строки зберігання, мають бути обґрунтованими. Отже, ця класифікація має за мету дослідити раціональність строків зберігання окремих груп документів.

Слід зазначити, що питання про строки зберігання нотаріальних документів у чинному законодавстві не регламентоване.

На думку автора, класифікація нотаріальних проваджень за строками зберігання документів дуже суттєва й для осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії, і при вчиненні нотаріальної дії нотаріус зобов'язаний повідомити особу про термін зберігання матеріалів провадження, де і скільки часу ці документи повинні зберігатися, яким чином можна отримати дублікати і копії цих документів.

Це питання є також важливим для визначення вартості вчинення провадження, оскільки при постійному зберіганні собівартість нотаріального провадження значно підвищується, ніж при тимчасовому. Вирішення цього питання надасть можливість рахувати собівартість вчиненого нотаріального провадження, враховуючи вартість зберігання документів. Якщо визначення строку зберігання документів пов'язати із вартістю такої «послуги», то зрозумілою стане необхідність частину вартості нотаріального провадження, що припадає на зберігання документів, перераховувати на утримання державних архівів.

Не знайшло свого відбиття ані в законодавстві, ані в теоретичних джерелах питання про можливість особи впливати на тривалість зберігання нотаріальних документів. Тут автор має на увазі термін зберігання понад визначені нормативними актами строки. Безумовно, зменшення часу зберігання суперечитиме вимогам законодавства, але питання збільшення терміну зберігання за бажанням клієнта має бути проаналізованим. Право й обов'язок громадянина на вчинення нотаріальних проваджень мають бути чітко визначеними, оскільки повинні передбачати та якомога ширше відповідати його можливим бажанням та зауваженням. Це положення, зумовлене ч. 2 ст. 3 Конституції України: “права і свободи

людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави". Таким чином, ініціатива з охорони прав людини, тобто правове регулювання та забезпечення діяльності нотаріальних органів, належить, перш за все, державі, але їй не рахуватися з правом особи впливати на цей процес неможливо, оскільки саме для охорони і захисту прав особи існує нотаріат України.

6.8. Проблеми забезпечення прав іноземних громадян в нотаріальному процесі¹

Необхідність висвітлення питання участі в нотаріальному процесі перекладачів та їх процесуального становища обумовлена важливістю і неврегульованістю цього питання ні Законом України "Про нотаріат", ні Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Так, п. 10 ст. 34 Закону відносить до повноважень нотаріуса засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, а також можливий переклад тексту оформлених документів нотаріусом і перекладачем (ст. 15 Закону). Тобто фактично в цих нормах йдеться лише про вчинення перекладу як самостійної нотаріальної дії.

При цьому, по-перше, необхідно звернути увагу на процесуальну неузгодженість п. 10 ст. 34 Закону з матеріально-правовою і процесуальною природою вчинення даної нотаріальної дії. А саме, необхідно провести розмежування. Якщо нотаріус особисто робить переклад, то в цьому випадку він має посвідчувати його вірність. Це положення покладає на нотаріуса обов'язок нести відповідальність за правильність перекладу. А у разі, якщо нотаріус не знає відповідної мови, то переклад документа може бути зроблений перекладачем, і нотаріус не несе відповідальності за неправильно зроблений переклад. Він тільки засвідчує справжність підпису перекладача на документі.

По-друге, процесуальний зміст діяльності перекладача в нотаріальному процесі має сприйматися значно ширше. Перекладач в нотаріальному процесі має здійснювати не тільки

¹ Покрещук О.О., Фурса С.Я. Процесуальне становище перекладача в нотаріальному та інших юридично значущих процесах: проблемні питання // Право України. – 2000. – № 10. – С. 87–90.

переклад нотаріальних документів, його участь обумовлена також необхідністю перекладу юридично значимих роз'яснень нотаріуса стосовно прав і обов'язків осіб, які звернулися за вчиненням нотаріального провадження, його суті та процесуальних і правових наслідків, які виникають після вчинення нотаріальних дій, тощо. Це зумовлено правоохоронною функцією нотаріату, яка полягає в тому, щоб захистити права та охоронювані законом інтереси осіб, оскільки передбачається звернення до нотаріальних органів юридично необізнаних осіб. Тому перекладач в нотаріальному процесі має супроводжувати особу і робити синхронний переклад роз'яснень нотаріуса і тим самим сприяти громадянам у вчиненні нотаріального процесу та захисті їх прав. При цьому це завдання значно ширше, ніж переклад самого договору. Останнє положення зумовлюється тим, що в найскладнішому варіанті необхідно брати до уваги тривалий процес узгодження умов угоди, коли кожне формулювання несе в собі конкретизацію прав і обов'язків сторін, коли роз'яснення нотаріуса мають правильно вплинути на правосвідомість громадянина для того, щоб виявити його дійсне волевиявлення тощо. Отже, правильний переклад в нотаріальному процесі в силу його великого правового значення має бути гарантований і належним чином забезпечений.

Порівнюючи участь перекладача в нотаріальному процесі з кримінальним та цивільним судочинством, необхідно відзначити суттєві розбіжності, які мають місце в цих процесах. Як у кримінально-процесуальному, так і в цивільному процесуальному кодексах детально регламентується процесуальне становище перекладачів, їх процесуальні права й обов'язки, а також обов'язок суддів та слідчих щодо необхідності попередження перекладачів про кримінальну відповідальність за дачу свідомо неправдивого перекладу і за відмову без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків. Таким чином, підкреслюється важливість цих питань для захисту прав особи і можливість застосування певних санкцій до перекладачів за неналежне виконання ними своїх функціональних обов'язків. Слід також відрізнити підстави участі перекладача у судочинстві, а саме, які ґрунтуються на цивільно-правовій угоді між перекладачем та особою. Але фактично органами слідства або суду перекладач допускається до участі в процесі через відповідну про-

цедуру попередження про кримінальну відповідальність, і застосування кримінальної відповідальності є можливим до перекладачів, які беруть участь у кримінальному і цивільному процесі. А тому постає питання, чи можливе і доцільне застосування кримінальної відповідальності до перекладачів, які беруть участь у нотаріальному процесі? Чи є у нотаріуса законні підстави для того, щоб попереджати перекладача про таку відповідальність? Чинні нормативні акти не передбачають такої можливості. Дійсно, нотаріальний акт не можна порівняти з вироком або рішенням суду, хоча б за таким об'єктивним показником, що останні виносяться від імені держави, а нотаріальний акт посвідчується державним або приватним нотаріусом від власного імені. Але вже сьогодні нотаріус має попереджати перекладача про можливу цивільну відповідальність за ст. 440 ЦК України, якщо особі внаслідок неправильності перекладу буде заподіяна шкода. При цьому, для перекладачів не повинно бути підставою для звільнення від відповідальності незнання або погане знання юридичної термінології, а для юристів, які взяли за переклад, – погане знання іноземної мови. До речі, останнє положення має спонукати студентів до найдосконалішого оволодіння як юриспруденцією, так і іноземними мовами. Однак, як свідчить практика, в більшості випадків випускники юридичних закладів хоча й вивчають іноземну мову, але в необхідному обсязі нею не володіють¹.

Досить суттєві вимоги до перекладу передбачені й у Конвенції про визнання і приведення до виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 1958)². Так, п. 2 ст. 4 передбачено, що переклад арбітражного рішення чи угоди засвідчується офіційним або присяжним перекладачем, або дипломатичною, або консульською установою. Отже, в цьому документі підкреслюється важливість перекладу офіційних документів перекладачами, які мають особливий професійний статус.

Що ж до процесуального положення перекладача в нотаріальному процесі України, то ці питання не менш важливі

¹ Тому в Українській академії зовнішньої торгівлі, в якій вивчається дві іноземні мови, останнім часом приділяється особлива увага всебічному розвитку юридичних знань студентів і поряд з цим іноземна мова визначається як одна з профільюючих дисциплін.

² Відомості ВР УРСР. – 1960. – № 31.

для захисту прав осіб, які беруть участь в нотаріальних провадженнях. Законом України “Про нотаріат” не визначено коло осіб, які не можуть бути перекладачами, хоча це питання має досить важливе значення і впливає на нотаріальний процес. Так, п. 146 Інструкції передбачає, що за умови незнання нотаріусом відповідних мов (однієї з них) переклад документа може бути зроблено перекладачем, справжність підпису якого засвідчує нотаріус. При цьому перекладач, поряд з документом, що встановлює його особу, повинен надати документ, який стверджує його кваліфікацію. Але який документ може стверджувати кваліфікацію перекладача? Чи достатньо в цьому випадку надання диплому про закінчення вищого навчального закладу за спеціальністю – перекладач, чи посвідчення про те, що особа працює перекладачем в бюро перекладів тощо.

Крім цього, необхідно визначити саму підставу участі перекладача в конкретному нотаріальному провадженні, тобто перевірити повноваження щодо можливої участі в нотаріальному процесі та на вчинення перекладу. Підставою для такої участі має бути цивільно-правова угода між клієнтом та перекладачем про надання послуг або між нотаріальною конторою (приватним нотаріусом) та бюро перекладів чи перекладачем тощо. Це зумовлюється правом особи на відвід перекладача та необхідністю відшкодування перекладачеві витрат на проїзд, виплату винагороди за переклад, а також можливою необхідністю відшкодування шкоди, завданої неправильним перекладом, тощо.

Статтею 45 Закону “Про нотаріат” та пунктом 13 Інструкції передбачена можливість підписання нотаріально посвідчуваних документів іншими особами, якщо громадянин, який звернувся за вчиненням нотаріальних дій, – сліпий, глухий, німий або глухонімий. Це питання потребує також відповідної правової регламентації в Законі, оскільки особами, які надаватимуть допомогу громадянам, що мають фізичні вади, повинні бути спеціалісти, які мають відповідну освіту, рівень та профіль знань яких має стверджуватися певними документами.

У цьому контексті також необхідно проаналізувати питання, пов’язані із мовою нотаріального діловодства.

Згідно із Законом України “Про нотаріат” (ст. 15) та ст. 20 Закону Української РСР «Про мови в Українській

РСР» мова нотаріального діловодства має відповідати вимогам, які передбачені для мови судочинства (ст. 18 цього Закону), а саме, що судочинство в Україні здійснюється українською мовою. У випадках, передбачених у ч. 2 ст. 3 цього Закону, судочинство може здійснюватися національною мовою більшості населення тієї чи іншої місцевості, а у випадках, передбачених у частині третій цієї ж статті, — мовою, прийнятною для населення даної місцевості. Це також узгоджується із прийнятою у Страсбурзі Європейською хартією про місцеві мови та мовні меншини.

Отже, це положення відповідає загальній спрямованості нашої держави, яка гарантує захист прав і свобод людини і громадянина, а саме, вільний розвиток, використання мов національних меншин, що передбачено положеннями ч. 2 ст. 10, ст. 11 Конституції.

Таким чином, дія цього принципу не викликає обов'язку осіб, що звернулись за вчиненням нотаріального провадження, обов'язково викладати зміст документа українською мовою. Отже, якщо до нотаріуса звернуться особи, які бажають посвідчити угоду російською мовою або мовою інших національних меншин, то вважається доцільним використання мови національної меншини для викладення змісту угоди, якщо нотаріус нею володіє.

Однак питання про можливість віднесення мов національних меншин до таких, які можуть бути реалізовані в нотаріальному процесі, потребує особливої процедури регулювання. У зв'язку з цим участь перекладача в процесі повинна узгоджуватись з вимогами, що зумовлюються мовою нотаріального діловодства, але при цьому необхідно враховувати територію, на якій ці нотаріальні дії вчиняються. Отже, в цьому випадку мова не може вважатись іноземною і для її застосування нотаріусу або іншим громадянам на певній території немає потреби отримувати спеціального статусу перекладача.

З метою сприяння громадянам у вчиненні нотаріальних дій доцільно на нотаріуса покласти обов'язок забезпечувати послуги перекладача для вчинення нотаріального провадження. Зрозуміло, що перекладачів не потрібно "утримувати" при кожній державній нотаріальній конторі або робочому місці приватного нотаріуса, а вимоги, яким вони повинні відповідати, є значними, і не кожна особа, яка володіє іно-

земною мовою, здатна або може бути визнана офіційними органами перекладачем у нотаріальному процесі. Так, перекладач повинен знати юридичну термінологію як українську, так і іноземну, повинен брати на себе обов'язок додержуватися таємниці вчинюваних нотаріальних дій тощо. В кримінальному процесі слідчий при допуску перекладача до участі у попередньому розслідуванні бере у нього підписку про попередження його про кримінальну відповідальність за свідомо неправильний переклад (ст. 128 КПК) та розголошення даних про попереднє слідство (ст. 121 КПК).

Можливими підставами відводу перекладача в кримінальному судочинстві (ст. 62 КПК) є його некомпетентність, яка полягає у тому, що він погано володіє мовою, якою ведеться процес і якою говорить особа, що бере участь у справі, чи нею складено документ. Але, на думку авторів, як для судового, так і нотаріального процесу недостатньо просте володіння мовою, на якій ведеться провадження. Необхідно акцентувати увагу на тому, що перекладач повинен знати юридичну термінологію та мати хоча б мінімальний багаж знань в тій чи іншій галузі права. Неврахування цих аспектів призводить до того, що на практиці мають місце так звані "спрощені" переклади і це може завадити особі правильно реалізувати або захистити свої права.

Для вирішення питання про надання кваліфікованого перекладу в юридичних справах доцільно запровадити курси перепідготовки для працюючих нотаріусів і перекладачів, які бажають отримати спеціальний статус перекладача в юридичних справах. Крім того, необхідно надати перекладачам можливість отримати статус перекладача-юриста. Зрозуміло, що це питання має бути узгоджено з Міністерством юстиції України і знайти відповідну підтримку.

Але проблема забезпечення процесу перекладачем із спеціалізацією в галузі правознавства існує не тільки в нотаріаті України, а й в судочинстві. В цьому контексті досить цікавою є норма закону, а саме, ст. 46 КПК України передбачає неможливість відмови від захисника у справах осіб, які не володіють мовою, якою ведеться судочинство. Тобто фактично замість надання перекладача пропонується надавати захисника. Але надання захисника не вирішує проблеми юридично грамотного перекладу, а лише зміщує акцент проблеми на спілкування підозрюваного, обвинуваченого, підсудного з адвокатом.

При широкій міграції населення, розвитку туризму, бізнесу це питання стає досить актуальним і потребує негайного вирішення. Одним із шляхів вирішення цієї проблемної ситуації, на наш погляд, є створення спеціалізованих бюро перекладачів у кожному регіоні України. Повинен існувати Державний реєстр бюро перекладачів та окремих перекладачів. В цьому контексті заслуговує на увагу спосіб, яким вирішено питання щодо статусу судових експертів. Так, за ст. 9 Закону України "Про судову експертизу" від 25 лютого 1994 року Міністерство юстиції України веде Реєстр атестованих судових експертів державних і підприємницьких структур та громадян. Атестація судових експертів з числа працівників підприємницьких структур та громадян проводиться Міністерством юстиції України або Міністерством охорони здоров'я України відповідно до їх функцій. Органи дізнання, попереднього слідства і суди зобов'язані доручати проведення судових експертиз переважно фахівцям, внесеним до цього Реєстру. На наш погляд, цей досвід має бути запозичений і поширений на забезпечення юридично грамотного перекладу.

Тому перелік таких спеціалізованих бюро перекладачів, на нашу думку, повинен мати широкі межі доступу та бути опублікованим. Лише за таких умов нотаріуси, фізичні та юридичні особи зможуть без перешкод звернутись до юридично обізнаних перекладачів, і тоді можна буде вважати, що з питанням про іноземну мову не тільки у нотаріальному діловодстві, а й в усіх юридично значимих процесах не буде виникати проблем.

Це положення додатково можна обґрунтувати взятим нашою державою курсом на інтеграцію до Європейського Союзу та захистом прав іноземних громадян в Україні. Тому доцільно належним чином готуватись до поширення меж спілкування від рівня обміну туристами до рівня укладення все більшої кількості цивільних угод, взаємозбагачення юридичної термінології та практики, збільшення кількості міжнародних шлюбів тощо. Крім того, безсумнівно, це призведе також до збільшення цивільних і кримінальних справ з іноземним елементом.

Вже сьогодні можна констатувати реальну необхідність забезпечення юридичних процесів, в яких використовуються англійська, німецька, польська, в'єтнамська, афганська, китайська, ліванська та інші мови.

Таким чином, статус перекладача в юридично значимих процесах потребує негайної відповідної правової регламентації, що має узгоджуватися з тією роллю та відповідальністю, яка на нього покладається в юридичних справах. До речі, спеціальний статус посвідченого перекладача, термінолога або усного перекладача існує в Професійному кодексі Квебеку (Канада). Надання захищеного звання, хоча й залишає дане поле діяльності відкритим для всіх, але вимагає від утримувачів звання достатньої підготовки, дотримання певного етичного кодексу, регулярної професійної інспекції.

Крім вищезазначених аспектів, статус перекладача в юридичних справах потребує також спеціальної процедури податкового "стимулювання". В цьому випадку необхідно керуватися Указом Президента України "Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні" від 21.08.98 р., яким передбачено, що вчинення нотаріальних дій не є підприємницькою діяльністю і не має на меті одержання прибутку. Отже, за аналогією діяльність перекладача як в нотаріальному, так і в судовому процесах має за мету реальну здійсненість і надійний захист прав людини, а тому повинна мати аналогічні підстави для оподаткування.

Глава 7

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

7.1. Проблемні питання визначення загальних правил вчинення нотаріального процесу

Відповідно до запропонованої авторами теоретичної моделі нотаріального процесу, а також, враховуючи властиві окремим провадженням характерні особливості, можна сказати, що правила вчинення проваджень мають однакові риси і мають регулюватися відповідними правилами, а саме:

- 1) загальними правилами вчинення нотаріального процесу;
- 2) правилами вчинення нотаріального процесу окремих груп, об'єднаних за характерними ознаками;
- 3) спеціальними правилами вчинення нотаріальних проваджень.

Такий порядок дозволить не повторювати відомих положень але, з іншого боку, вимагатиме відповідної уваги. Таке розмежування має переваги при дослідженні окремих питань, які до цього часу не мали правового регулювання в цивільному праві та нотаріальному процесі, а також тих, що потребуватимуть відповідної регламентації після введення в дію нового Цивільного кодексу та інших нормативних актів. Така система регламентації, на думку авторів, дозволить створити відповідні інструкції, внесення змін до яких не викликатиме суттєвих труднощів. А при чинній схемі внесення змін до інструкції є дуже складним завданням. Більше того, передбачаються окремі інструкції для нотаріусів та посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії, хоча процесуальні порядки вчинення тих чи інших проваджень не повинні відрізнятись, оскільки вони мають відповідати єдиній нотаріальній формі.

Порядок вчинення нотаріального провадження спирається на певні вимоги, визначені в законодавстві. До таких вимог належать дотримання як загальних правил вчинення нотаріального провадження, так і спеціальних для окремих проваджень щодо нотаріального діловодства та інших вимог, що мають безпосередній вплив на вчинення нотаріального провадження та порядку його організації.

На нашу думку, викладення загальних правил вчинення нотаріального провадження доцільно проводити з урахуванням певних етапів та стадій нотаріального провадження, що матиме не тільки наукове значення, а й застосування цих правил у безпосередній залежності від руху провадження в часі буде цікавим та необхідним для практичних працівників.

До загальних правил вчинення нотаріального процесу належать визначені законом певні умови (деякі з положень автор розглянув в окремих попередніх параграфах¹). З іншого боку, питання компетенції та повноважень посадових осіб нотаріату щодо вчинення нотаріальних дій також мають безпосередній вплив на можливість вчинення ними нотаріального провадження². Автор пропонує самостійно розглянути такі загальні правила вчинення нотаріального процесу, як:

1. Місце вчинення нотаріальних проваджень.
2. Порядок встановлення особи. Перевірка дієздатності громадян та правоздатності юридичних осіб.
3. Підписання нотаріально посвідчуваних документів.
4. Відмова у вчиненні нотаріального провадження та порядок її процесуального оформлення.
5. Порядок обчислення та справляння плати за вчинення нотаріального процесу.
6. Порядок застосування бланків нотаріальних документів.
7. Вимоги до документів, які мають прийматися нотаріусом для вчинення нотаріальних дій та які нотаріусом вчиняються.
8. Правила ведення реєстрів нотаріальних дій.
9. Нотаріальне діловодство.

Безпосередній вплив на вчинення нотаріального провадження та порядок його організації має також і додержання таємниці вчинення нотаріальних дій³.

¹ Див. п. 6.6. Ускладнення в нотаріальному процесі та нотаріальні процесуальні строки; п. 6.5. Умови об'єднання декількох проваджень в один нотаріальний процес або їх роз'єднання; п. 3.7. Спірні нотаріальні процесуальні правовідносини у нотаріальному процесі та процесуальні наслідки їх встановлення та ін.

² Див. гл. 5. Компетенція нотаріальних органів та посадових осіб щодо вчинення нотаріальних дій.

³ Це питання неодноразово розглядалось і ще буде предметом дослідження в книзі.

Автор пропонує розглянути це питання під таким кутом зору: чи не вимагає умова дотримання таємниці вчинення нотаріальних дій від нотаріуса забезпечити при вчиненні нотаріального провадження відсутність осіб, які не беруть участі у нотаріальному провадженні? Дійсно, в цьому разі можливість поширення відомостей про вчинення нотаріального провадження, а також їх зміст значно зменшиться. Але законодавством така вимога не встановлюється. Присутність осіб, що не беруть участі в нотаріальному провадженні, може супроводжуватися проханням про це заявника, оскільки це можуть бути близькі його родичі, адвокат. З урахуванням функції та змісту участі в нотаріальному провадженні таких осіб доцільно називати *свідками*.

З іншого боку, присутність свідків при вчиненні нотаріальної дії надасть в майбутньому, в разі оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні, можливість отримати суду відомості про правопорушення з боку нотаріуса.

Так, нотаріус зобов'язаний роз'яснювати права й обов'язки особам, попереджати їх про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду. Але як в майбутньому довести такий факт, що правопорушення мало місце? Порядок вчинення нотаріальних проваджень не передбачає вимог щодо окремої реєстрації про надані обов'язкові послуги правового характеру, тобто про надання роз'яснень правового змісту угоди, що укладається. Як свідчить нотаріальна практика, такі роз'яснення в багатьох випадках нотаріусами не надаються. Отже, наявність свідків у цьому випадку має позитивний характер і надає особі можливість довести такий факт у суді. Крім того, свідки зможуть надавати відомості й про стан особи-заявника, в якому він перебував на момент вчинення нотаріального провадження, що також є позитивною рисою їх участі в нотаріальному процесі, та ін.

Таким чином, пропонується до реєстру нотаріальних дій ввести окрему графу, в яку мають увійти відомості про осіб, що не брали участі у нотаріальному провадженні, але були присутніми при його вчиненні, а також зазначати їх у посвідчувальному написі або тексті документа. Це питання має вирішуватися за бажанням заявника, а якщо заявників декілька, то в разі згоди на це всіх учасників нотаріального провадження.

На підставі вищезазначених аргументів також пропонується ввести спеціальну графу в реєстрі, в якій особа має розписуватися після роз'яснення їй прав і обов'язків та наслідків вчинюваних нотаріальних дій. Така умова надасть обов'язку нотаріуса щодо роз'яснення прав та процесуальних наслідків вчинення нотаріального провадження не формального, а процесуального значення.

Потребує, на думку авторів, конкретизації процес скасування неправильно вчиненої нотаріальної дії, коли нотаріус сам помітив власну помилку після вчинення дій. В цьому разі доцільно не покладати на нотаріуса засобів дисциплінарної відповідальності, а лише розглядати способи її виправлення. За чинним порядком пропонується звертатись до прокурора, який в силу його повноважень має право опротестувати таку дію. Але виправлення допущеної помилки має полягати також у повідомленні заінтересованих осіб про цю обставину та у забезпеченні перешкод на шляху виникнення негативних наслідків. Отже, доцільно ввести також *Єдиний реєстр скасованих, визнаних недійсними та опротестованих нотаріальних дій*.

7.2. Місце і час вчинення нотаріального провадження

За загальним правилом, нотаріальні дії (ст. 41 Закону) вчиняються в приміщенні державної нотаріальної контори, в державному нотаріальному архіві, приміщенні, яке є робочим місцем приватного нотаріуса, чи приміщенні виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів. Винятком з цього загального правила є випадки, коли громадянин не може з'явитися в зазначене приміщення, або коли того вимагають особливості посвідчуваної угоди, і нотаріальне провадження може бути вчинене поза вказаними приміщеннями.

У посвідчуальному написі та реєстрі вказується, де вчиняється ця нотаріальна дія (вдома, в лікарні...) із зазначенням адреси та причин, за яких ця дія вчинялася поза межами зазначених приміщень. Всі витрати на проїзд повинна компенсувати заінтересована особа.

Для приватного нотаріуса, згідно із Положенням про вимоги до робочого місця приватного нотаріуса та здійснен-

ня контролю за їх дотриманням, затвердженням наказом Міністра юстиції України від 12.06.98 р., робочим місцем є приміщення, адреса якого зазначена в реєстраційному посвідченні. Приватний нотаріус, за чинним законодавством, не може мати декілька окремих приміщень. Він може вчиняти дії поза вказаним приміщенням, але в межах визначеного нотаріального округу. Нотаріальний округ – це територія, в межах якої приватний нотаріус має право вчиняти нотаріальні дії. Нотаріальний округ визначається відповідно до адміністративно-територіального поділу України. В містах, що мають районний поділ, округом діяльності приватного нотаріуса є територія відповідного міста. У разі припинення права власності або права користування приміщенням, яке є робочим місцем приватного нотаріуса, нотаріус повинен подати заяву до управління юстиції не пізніше одного тижня, і з цього моменту його повноваження призупиняються. Нотаріальна діяльність вважається відновленою з моменту внесення відповідних змін до реєстраційного посвідчення.

Статтею 42 Закону встановлено, що нотаріальні дії вчиняються після їх оплати в день подачі всіх необхідних документів. Але це положення свідчить про час вчинення нотаріального провадження відносно його оплати. Якщо говорити про загальний обсяг робочого часу приватних нотаріусів або роботи державних нотаріальних контор як критерій доступності нотаріального процесу, то він нічим не відрізняється від роботи звичайних державних установ. Традиційним тут є “внутрішня діяльність”. При цьому, якщо можна говорити про нормований час роботи державних нотаріальних контор та водночас державних нотаріусів як державних установ та державних службовців, то стосовно робочого часу приватних нотаріусів питання залишається нерегламентованим взагалі. Приватні нотаріуси при визначенні робочого часу стимулюються власним доходом, а тому, за сучасним законодавством, не мають обов’язку щодо праці в якихось часових межах. На дверях багатьох робочих приміщень приватних нотаріусів немає вивіски про регламент роботи. Таким чином, в інтересах клієнтів необхідно регламентувати діяльність нотаріусів як державних, так і приватних у часовому просторі.

Приватного нотаріуса можна запрошувати вчиняти нота-

ріальні дії за його згодою практично в будь-який час. Питання ж про професійну діяльність державного нотаріуса в неробочий час може вирішуватися сьогодні нотаріусом лише за погодженням із завідуючим державною нотаріальною конторою, оскільки це питання не регламентоване законом, а на останнього покладаються повноваження забезпечувати трудову дисципліну та діяльність державної нотаріальної контори.

7.3. Порядок встановлення особи. Перевірка дієздатності громадян та правоздатності юридичних осіб

При вчиненні нотаріальних проваджень нотаріуси встановлюють особу громадянина, його представника або представника підприємства, установи, організації, що звернулися за вчиненням нотаріального провадження, про що робиться відмітка у реєстрі із зазначенням реквізитів документа.

Встановлення особи здійснюється за паспортом громадянина України або іншими документами, які виключають будь-які сумніви щодо особи громадянина. Такими документами можуть бути: паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний та службовий паспорт, посвідка на проживання особи, що мешкає в Україні, але не є громадянином України, свідоцтво про народження для неповнолітніх, які не досягли 16 років, національний паспорт іноземця або документ, що його замінює, з відповідним зазначенням законності перебування іноземця на території України (строк дії візи), посвідчення водія, посвідчення інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення, видане за місцем роботи громадянина, довідка з місць позбавлення волі тощо¹.

Слід зауважити, що встановлення особи має здійснюватися за документом, який має фотокартку громадянина і бажано його власноручний підпис (паспорт), але в свідоцтві про народження неповнолітніх немає такої фотокартки. От-

¹ Згідно з Наказом Мін'юсту № 33/5 від 09.08.2000 р. посвідчення особи моряка перестало бути документом, який унеможливує будь-які сумніви щодо особи громадянина під час укладення цивільно-правових угод, здійснення банківських операцій, оформлення доручень іншим особам для представництва перед третіми особами.

же, в таких випадках нотаріус має вірити законним представникам на слово, хоча для нотаріального процесу потребується безспірність факту. Хоча вплив неповнолітньої особи на можливість вчинення нотаріального провадження в більшості випадків незначний, але в цьому випадку слід констатувати, що нотаріальна процесуальна форма має певні недосконалості, зумовлені об'єктивними причинами.

Процес встановлення особи має бути одночасно використаний для з'ясування таких обставин, як: дієздатність особи, достовірність наданих документів, що свідчать про особу заявника, наявність повноважень на вчинення нотаріального процесу щодо прав та інтересів інших осіб тощо.

Практичний механізм поєднання таких понять, як правоздатність і дієздатність особи, певною мірою залежить від досконалості інституту представництва, про що зазначається в главі 8.

Але автор вважає питання щодо визначення дієздатності осіб на момент вчинення нотаріального провадження одним із найскладніших. Інструкцією пропонується вирішувати це питання стосовно конкретного випадку. Так, якщо дієздатність особи викликає сумнів, а відомостей про визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною немає, нотаріус відкладає вчинення нотаріального провадження та з'ясовує, чи є відповідне рішення суду. Якщо воно відсутнє, то звертається до посадових або заінтересованих осіб, зазначених у ст. 256 ЦПК України, які мають право на порушення такої справи в суді. Якщо така справа порушена, нотаріус зупиняє вчинення нотаріальної дії до розгляду справи в суді. Такий механізм без відповідного тлумачення підстав його застосування може призвести до негативних наслідків як для особи, так і для нотаріуса, оскільки в громадянина з'являється можливість оскаржувати нотаріальні дії, звертатися з позовом про захист честі і гідності, які порушуються поширенням відомостей, що базуються не на впевненості, а на сумніві. Отже, на думку авторів, нотаріус при запровадженні цього механізму має бути впевненим у тому, що особа, яка звернулася за вчиненням нотаріального провадження, перебуває у стані недієздатності. Такими підставами, на думку авторів, має бути алкогольне або наркотичне сп'яніння та інші безсумнівні причини. Прямої заборони вчиняти нотаріальні провадження щодо осіб, які перебувають у стані

сп'яніння, в законі немає, але про це можна говорити, аналізуючи інші норми права¹. Тому, на думку авторів, нотаріус має відмовити особам, що перебувають у стані сп'яніння, у вчиненні нотаріального провадження на підставі ст. 49 Закону України.

При вчиненні нотаріальних проваджень з'ясовується та перевіряється правоздатність юридичних осіб. Чинним на сьогодні є порядок, за яким при вчиненні угоди представником юридичної особи перевіряються повноваження представника. Доручення, на якому ґрунтуються повноваження представника, подається нотаріусу.

Постановою Кабінету Міністрів України "Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності" № 740 від 25 травня 1998 р. встановлено, що з 1 липня 1998 р. органами державної податкової служби та органами державної статистики не приймаються квартальні звіти від суб'єктів підприємницької діяльності, державна реєстрація яких проведена до 29 квітня 1994 р. і які не мають свідоцтва про державну реєстрацію, а також ті, що одержали такі свідоцтва до 29 квітня 1994 р. Отже, нотаріуси як суб'єкти правоохоронної діяльності також не повинні приймати документи від суб'єктів підприємницької діяльності, документи яких оформлені з порушенням вимог щодо реєстрації. Таким суб'єктам необхідно роз'яснити, що вони повинні одержати (обміняти) свідоцтва про державну реєстрацію в органі державної реєстрації, в якому вони перебувають на обліку.

Нотаріус не вимагає подання доручень на вчинення угод та інших дій від керівників юридичних осіб, яким за статутом (положенням) надано право укладати угоди. У цих випадках вимагається лише документ, який посвідчує їх службове становище.

Якщо від імені юридичної особи діє колегіальний орган, витребується документ, який стверджує його повноваження та розподіл обов'язків між членами колегіального органу (статут, установчий договір, постанова про обрання посадових осіб тощо). Достовірність наданих заінтересованою особою документів в багатьох випадках можна пере-

¹ Наприклад, за Кодексом про адміністративні правопорушення України неможливість особи у стані сп'яніння перебувати у громадському місці, яким є нотаріальна контора, або за ст. 55 ЦК.

вірити лише поверхнево, оскільки спеціальних приладів або знань нотаріуси не отримують. Крім того, на сьогодні інформації про втрачені або викрадені документи у нотаріусів немає. Слід вважати, що ці питання будуть вирішені, коли всі правоохоронні та правозахисні органи і посадові особи будуть об'єднані єдиною комп'ютерною мережею, коли буде створено програми, що автоматично сповіщатимуть про неможливість посвідчення нотаріальних дій при посилянні на документи, що перебувають у розшуку або вважаються втраченими, тобто недійсними, тощо.

Говорячи про абзац 5 п. 13 Інструкції, в якому зазначено, що нотаріус може не вимагати кожного разу появи відомих йому посадових осіб підприємств, установ і організацій, якщо він має зразки підписів цих посадових осіб, одержані при особистому зверненні, і справжність їх підписів не викликає сумніву, можна сказати, що ця умова викликає суттєве заперечення. Враховуючи сучасну кримінальну ситуацію, довіряти підпису без особистого з'явлення керівника установи, без перевірки його повноважень на час вчинення нотаріального провадження, просто неможливо. Так, ця умова суперечить принципу безпосередності нотаріального процесу, не враховує можливостей зняття такої особи з посади, подробиць підпису тощо. На наш погляд, навпаки, всі документи керівника установи мають бути перевірені в загальному порядку, що захистить таку установу або підприємство від несанкціонованих дій неуповноважених осіб. Захищати інтереси керівників установ, що мають "обмежений" час, і не захищати інтереси самих підприємств – це правовий нон-сенс. По особливо важливих питаннях нотаріус має сконцентрувати свою увагу на перевірці наказу про призначення на посаду або контракту, за яким працює керівник, які мають бути завірені начальником відділу кадрів, для більшої ймовірності можна ставити питання про надання оригіналів документів, вимагати не застарілі документи тощо¹.

7.4. Підписання нотаріально посвідчуваних документів

При посвідченні угод та вчиненні інших нотаріальних проваджень перевіряється справжність підписів учасників но-

¹ Див. також гл. 8 "Інститут представництва в нотаріальному процесі".

таріального процесу. Так, з підписанням договору пов'язують волевиявлення сторін на його укладання, стосовно якого у цих сторін виникають відповідні права, обов'язки, відповідальність.

Чинним порядком передбачено, що за громадянина, який внаслідок фізичної вади, хвороби або будь-яких інших причин не може підписати документи (договір, заяву тощо) власноруч, підписується інший громадянин. Нотаріус встановлює особу громадянина, що бере участь у нотаріальному провадженні, і особу громадянина, який підписується за нього, із зазначенням причин, в силу яких документ не може бути підписаний власноручно, про що вказується в посвідчувальному написі (ст. 45 Закону та п. 13 Інструкції). Тобто характер дій особи, яка підписується за іншу, що має фізичні вади, та зміст цих правовідносин свідчать про своєрідний механізм засвідчення факту неможливості здійснення власноручного підпису. Але тут простежується непослідовність законодавства, оскільки в більшості випадків законом передбачається необхідність двох свідків для посвідчення юридично вагомого факту (наприклад, регламенту необхідні два свідки при описі майна – два поняті).

Якщо громадянин, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії, неписьменний або сліпий, нотаріус, крім того, прочитує йому текст документа, про що на документі робиться відповідна відмітка. Якщо сліпий громадянин письменний, він сам підписує документ.

Якщо глухий, німий або глухонімий громадянин, що звернувся за вчиненням нотаріальної дії, письменний, він сам прочитує документ і підписує його. Якщо такий громадянин неписьменний, то при вчиненні нотаріальної дії обов'язково повинна бути присутня письменна особа, яка може порозумітися з глухим, німим або глухонімим громадянином і посвідчити своїм підписом, що зміст угоди, заяви чи іншого документа відповідає волі учасника нотаріальної дії.

Нотаріус не вимагає з'явлення кожного разу посадових осіб, коли він має зразки їх підпису, одержані ним особисто і справжність яких не викликає сумніву.

Документи, які оформляються в нотаріальній конторі, підписуються в присутності нотаріуса, а якщо ні, то особа повинна підтвердити свій підпис встановленим законом способом та особисто розписатися в реєстрі.

Нотаріус повинен попереджати особу про те, що її власноручний підпис повинен збігатися із підписом, що ним вчинений у паспорті. Ніяких “хрестиків”, “закорючок” або нерозбірливих підписів неможливо допускати на офіційних документах. Особливо це стосується угод, оскільки в протилежному разі у сторони угоди з’явиться реальна можливість оспорювати власноручний підпис з усіма негативними наслідками як для особи, так і для нотаріуса.

7.5. Відмова у вчиненні нотаріального провадження та порядок її процесуального оформлення

Нотаріус чи інша посадова особа відмовляють у вчиненні нотаріальної дії, якщо:

- ♦ вчинення такого провадження суперечить законowi;
- ♦ провадження підлягають вчиненню іншим нотаріусом чи іншою посадовою особою;
- ♦ з проханням про вчинення нотаріального провадження звернулася недієздатна особа або представник, який не має необхідних повноважень;
- ♦ угода, що укладається від імені юридичної особи, суперечить меті, зазначеній в її статуті чи положенні;
- ♦ не приймають для вчинення нотаріального провадження документи, якщо вони не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що порочать честь і гідність громадян, а також не відповідають вимогам п. 16 Інструкції (підчистки...)¹.

Нотаріус чи інша посадова особа на прохання особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріального провадження, повинні винести постанову не пізніше як у триденний строк і викласти причини відмови в письмовій формі та роз’яснити порядок її оскарження.

У постанові про відмову у вчиненні нотаріального провадження зазначаються:

- ♦ дата винесення постанови;
- ♦ прізвище, ініціали нотаріуса, який виніс постанову, найменування та адреса державної нотаріальної контори

¹ Див. також п. 6.4. Умови порушення нотаріального провадження.

або найменування нотаріального округу та адреса розташування робочого місця приватного нотаріуса;

- ♦ дата звернення особи за вчиненням нотаріальної дії;
- ♦ прізвище, ім'я, по батькові громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії, місце його проживання або найменування і місцезнаходження юридичної особи;
- ♦ про вчинення якої нотаріальної дії просила особа, що звернулася до нотаріуса (короткий зміст прохання);
- ♦ мотиви, з яких відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, з посиланням на чинне законодавство;
- ♦ порядок і строки оскарження відмови з посиланням на цивільно-процесуальне законодавство та адміністративний порядок оскарження дій нотаріуса або його бездіяльності.

Як неважко помітити, повинен існувати певний правовий зв'язок між діяльністю нотаріуса та загальною системою права України, який пропонувалося називати нотаріальним процесуальним правом. У цьому параграфі необхідно було б його розкрити, але це питання досить складне, а уважний читач знайде відповідь для вирішення конкретних правових ситуацій, якщо правильно зрозуміє принципи нотаріального процесу, умови порушення нотаріального провадження і всі інші питання, які безпосередньо пов'язані із вчиненням як окремих нотаріальних дій, так і нотаріального процесу в цілому.

Автор лише підкреслює, що на нотаріуса покладається в цьому випадку двоєдине завдання: по-перше, відмовити у вчиненні нотаріального провадження, якщо прохання заявника суперечить вимогам чинного законодавства, а, по-друге, обґрунтувати своє рішення на підставі норм чинного законодавства. Автором це питання вважається дуже складним, оскільки в цьому випадку в законі визначається, що вчинення нотаріального провадження не повинно суперечити законам. Отже, це положення поділяє нормативні акти на такі, які мають статус закону і які не мають. При цьому нотаріусу (ст. 7 Закону) необхідно керуватися не лише законодавством, а й іншими нормативними актами, до яких, безумовно, має належати й Інструкція.

Таким чином, відмова у вчиненні нотаріального провадження може в деяких випадках ґрунтуватися на здоровому

глузді (наприклад, відмова у вчиненні нотаріального провадження особі, яка перебуває у стані сп'яніння), але при цьому потрібно досконало її обґрунтувати на підставі закону.

Крім того, незважаючи на принцип сприяння громадянам у здійсненні їх прав та захисту законних інтересів, може постати питання про відмову у вчиненні нотаріального провадження, коли прямої заборони в законі немає, але зміст нотаріального провадження суперечить загальним нормам права. Наприклад, чи може бути прийнятий до уваги заповіт, який складений у нотаріуса тієї країни, з якою в Україні немає договорів про правову допомогу. У нотаріуса при здійсненні практичної діяльності можуть виникнути питання, що не врегульовані законодавством, отже, в цьому випадку необхідно діяти в межах закону, а прецедентів вирішення таких питань може й не існувати. Наприклад, міжнародне право знає випадки, коли все своє майно або його частину спадкодавці залишають не громадянам, а тваринам. Як в цьому випадку має діяти український нотаріус – невідомо. Можна навести безліч подібних правовідносин, які до цього часу не розглядалися ні в теорії, ні на практиці. Але, безумовно, для відмови у вчиненні нотаріальної дії повинна існувати певна законна, обґрунтована позиція нотаріуса, а не відповідь про неможливість вчинення нотаріального провадження через те, що нотаріус не знає, як вчинити нотаріальне провадження і чи законним є вчинення нотаріального провадження.

Усі ці складні питання, на думку авторів, можуть вирішуватися, виходячи із духу сприяння громадянам у здійсненні їхніх прав, але в тих випадках, коли їх правомірність іншими особами ставиться під сумнів, вони мають вирішуватися у судовому порядку. На підставі ж узагальнення практики їх розгляду судами та в нотаріальній практиці такі питання потребують відповідного теоретичного узагальнення, відпрацювання концептуальних підходів, а потім нормативного закріплення для того, щоб правовідносини ставали більш визначеними, а праця нотаріуса набувала правового регулювання в більшому обсязі. Це ще раз підкреслює необхідність створення науки про нотаріальний процес, більш глибоко теоретично досліджувати нотаріальну і судову практику та вносити пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

7.6. Порядок обчислення та справляння плати за вчинення нотаріального процесу

Як зазначалося раніше, нотаріальний процес може складатися з декількох нотаріальних проваджень. У цьому разі вартість вчинення одного нотаріального провадження має залежати від кількості вчинюваних нотаріальних дій. За загальним правилом, на вартість вчинюваної нотаріальної дії впливають:

- ♦ розмір державного мита;
- ♦ розмір плати за користування Єдиним реєстром доручень;
- ♦ розмір плати за користування Єдиним реєстром для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна та виготовлення довідок про відсутність заборон на відчуження об'єктів нерухомого майна;
- ♦ вартість бланків та накладних витрат, пов'язаних із використанням бланків;
- ♦ вартості додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру.

Плата за користування Єдиним реєстром доручень стягується тільки за реєстрацію доручення. За реєстрацію доручень в Єдиному реєстрі доручень державна нотаріальна контора або приватний нотаріус раз на місяць перераховують на рахунок філії Інформаційного центру Міністерства юстиції кошти за тарифами, затвердженими Міністерством юстиції України. Внесення відомостей в Єдиний реєстр доручень про припинення дії доручень, перевірка дійсності та строку дії доручення здійснюються безкоштовно.

Розмір плати за користування Єдиним реєстром для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна та виготовлення довідок про відсутність заборон на відчуження об'єктів нерухомого майна визначається за наказом Міністерства юстиції України "Про внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів Міністерства та про затвердження Положення про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна" від 9.06.99 р. і встановлюється в розмірі двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з урахуванням ПДВ.

Вартість бланків та накладних витрат, пов'язаних із використанням бланків, відшкодовують особи, щодо яких або

в інтересах яких вчинені нотаріальні дії. Так визначено п. 3.5 Положення про постачання, зберігання, облік та звітність витрачання бланків нотаріальних документів. На підставі того, що в Положенні зазначено про вже вчинені нотаріальні дії, можна зробити висновок про те, що вартість бланку відшкодовується після вчинення нотаріального провадження. Але, на думку авторів, вартість бланків має входити до загальної суми, яка має сплачуватися до вчинення нотаріального провадження, оскільки кількість і вартість бланків відомі до вчинення нотаріального провадження.

Пільги, що стосуються сплати державного мита та оплати різних послуг, передбачених чинним законодавством для окремих категорій громадян, не поширюються на оплату вартості бланків нотаріальних документів. Разом з тим управління юстиції має право звільняти цих громадян від оплати вартості бланків, оплачуючи їх за рахунок коштів, отриманих від надання додаткових послуг правового та технічного характеру¹.

Вартість *додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру* має визначатися на підставі Примірного положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру, затвердженого наказом Міністра юстиції України № 3/5 від 04.01.98 р. Оплата правової допомоги та послуг технічного характеру справляється в розмірах, які встановлюються з урахуванням фактичних витрат на забезпечення якісного та термінового обслуговування громадян, підприємств, організацій та установ. Розміри тарифних ставок за попереднім погодженням із державними інспекціями по цінах затверджуються Головним управлінням юстиції в Автономній Республіці Крим, управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі. Плата справляється як готівкою, так і безготівковими розрахунками. Від сплати за надання правової допомоги звільняються інваліди Великої Вітчизняної війни; інваліди першої та другої груп; громадяни – за надання їм правової допомоги, необ-

¹ Лист начальника управління організації юридичної допомоги населенню №12-90-587 від 10.10.96 р.

хідної для призначення та одержання державних допомог та пенсій.

Вплив розміру державного мита є досить суттєвим як для державних нотаріусів (оскільки ними за вчинення нотаріальних дій справляється державне мито (ст. 19 Закону), так і для приватних (оскільки вартість їх послуг не може бути меншою від розміру державного мита).

Порядок обчислення та справляння державного мита.

Порядок стягнення державного мита повинен відповідати вимогам Декрету Кабінету Міністрів України № 7-93 від 21 січня 1993 р. "Про державне мито", із змінами і доповненнями, та Інструкції "Про порядок обчислення та справляння державного мита", із змінами і доповненнями від 22.04.93 р.

Державне мито сплачується за вчинення нотаріальних дій державними нотаріальними конторами та виконками.

Державне мито сплачується готівкою, митними марками, шляхом перерахувань з рахунка платника в кредитній установі до подання заяви чи вчинення дій, за які воно справляється, а у відповідних випадках – при видачі документів (видача копій документів).

Пільги щодо сплати державного мита встановлені ст. 4 Декрету "Про державне мито".

Повернення державного мита провадиться частково або повністю у випадках:

- ♦ внесення мита в більшому розмірі, ніж передбачено законодавством;
- ♦ при відмові нотаріуса вчинити певну дію.

Повернення державного мита провадиться, якщо заяву подано протягом року з дня зарахування його до бюджету.

Правові аспекти визначення вартості вчинюваних приватним нотаріусом нотаріальних дій.

За законом, приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій, а також за надання послуг технічного характеру та додаткових послуг правового характеру, що надаються приватними нотаріусами і не належать до вчинюваної нотаріальної дії, справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між нотаріусом та громадянином або юридичною особою.

Однак розмір плати за вчинену нотаріальну дію не може не визначатися самим нотаріусом або хоча б мінімальний

достатній рівень її для того, щоб нотаріальна діяльність не стала для нього просто збитковою. І на визначення вартості послуг приватного нотаріуса, крім зазначених вище аспектів, досить вагомо впливають й інші питання.

Якщо розглянути можливість, що приватний нотаріус розпочав свою діяльність, не маючи боргів перед страховою компанією та не сплачуючи орендної плати за оренду приміщення, і при цьому він не має помічників та стажистів, то в цьому разі рівень плати за надавану ним нотаріальну допомогу може бути еквівалентним державному миту. Але орендна плата та інші додаткові витрати визначають необхідність встановлення взаємозалежності цих витрат з тим часом, який у приватного нотаріуса іде на вчинення того чи іншого провадження. Витрати часу на вчинення нотаріального провадження мають зумовлюватися також розміром доходу або заробітної плати, яку приватний нотаріус намагається отримати. Тут не може йти мова про стабільну заробітну плату, однак неможливо говорити й про прибуток, оскільки нотаріальна діяльність не є підприємницькою діяльністю і не має на меті одержання прибутку. Напрямками використання залишків можуть бути придбання комп'ютерної та іншої техніки, проведення ремонтів приміщення, збільшення страхової застави з ініціативи самого нотаріуса тощо. При цьому збільшення страхової застави за власною ініціативою нотаріуса може і повинно заохочуватись державою.

7.7. Порядок застосування бланків нотаріальних документів

Інструкцією передбачається, що нотаріальні дії, які вчиняються нотаріусами України, виконуються з використанням спеціальних бланків нотаріальних документів (далі – спеціальні бланки).

Так, на спеціальних бланках мають викладатися:

- ♦ договори про відчуження майна (купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання);
- ♦ договори про відчуження земельних ділянок, що перебувають у приватній або колективній власності;
- ♦ договори про заставу нерухомого майна, транспортних засобів, космічних об'єктів, товарів в обороті або переробці;

- ◆ договори позики;
- ◆ шлюбні контракти;
- ◆ договори найму та оренди;
- ◆ заповіти;
- ◆ усі види доручень;
- ◆ інші угоди, для яких чинним законодавством передбачена обов'язкова нотаріальна форма;
- ◆ інші угоди, для яких чинним законодавством не передбачена обов'язкова нотаріальна форма, але які посвідчуються за бажанням сторін;
- ◆ угоди про розірвання всіх вищезгаданих правочинів;
- ◆ свідоцтва про право на спадщину;
- ◆ свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;
- ◆ свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів;
- ◆ свідоцтва про посвідчення фактів, що громадянин є живим, та перебування громадянина в певному місці, а також про тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;
- ◆ копії документів та виписок із них (крім копій установчих документів та фотокопій документів);
- ◆ заяви громадян та юридичних осіб;
- ◆ акти про морські протести;
- ◆ дублікати документів.

Використання інших бланків або стандартних білих аркушів паперу для вчинення зазначених нотаріальних дій забороняється. Зазначені нотаріальні дії, виконані не на спеціальному бланку, є нечинними.

У разі, якщо нотаріус засвідчує правильність перекладу документа з однієї мови на іншу, текст перекладу викладається на спеціальному бланку. Нотаріус може засвідчити справжність підпису перекладача на перекладі документа, викладеного на папері встановленого формату.

Тексти нотаріально посвідчуваних угод, зміни та доповнення до них викладаються на спеціальних бланках. У разі, коли текст нотаріального документа викладено на трьох і більше сторінках, на бланках викладаються перша й остання сторінки тексту документа.

Установчі документи (статути, договори) можуть бути викладені не на спеціальному бланку.

Спеціальні бланки не використовуються при вжитті заходів щодо охорони спадкового майна та прийнятті у депозит грошових сум і цінних паперів.

Виконавчі написи вчиняються нотаріусами на оригіналах документів, що встановлюють заборгованість.

При вчиненні протестів векселів і посвідченні неоплати чеків відповідні відмітки та написи виконуються на цих документах.

На спеціальних бланках виконуються всі примірники документів, за винятком примірника, який залишається у справах державної нотаріальної контори (державного нотаріального архіву) чи у приватного нотаріуса. На цьому примірнику нотаріус вказує серію та номер використаних на нотаріальну дію спеціальних бланків. Серія та номер використаного бланка зазначаються в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій у графі «Зміст нотаріальної дії».

Спеціальний бланк підлягає заповненню як із лицьового, так і зі зворотного боків.

7.8. Вимоги до документів, які мають прийматись нотаріусом для вчинення нотаріальних дій та нотаріальних актів

Для того щоб нотаріально посвідчені документи мали юридичну вірогідність, вони мають бути відповідним чином оформлені і при цьому надавані заявниками документи не повинні викликати сумніву щодо їхньої достовірності.

Тому нотаріуси *не приймають для вчинення нотаріальних дій документи*, що мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також написані олівцем.

Дописки, закреслені слова чи інші виправлення, які є в документах, що подаються для вчинення нотаріальних дій, повинні бути застережені підписом посадової (уповноваженої на те) особи і печаткою установи, підприємства або організації чи особи, яка видала документ. При цьому виправлення повинні бути зроблені таким чином, щоб можна було прочитати як виправлене, так і помилково написане, а потім виправлене чи викреслене.

Не приймаються для вчинення нотаріальних дій докумен-

ти, в яких не можна прочитати все в них написане в пер-
вісному написанні, як, наприклад, документи, залиті чорни-
лом, потерті та ін.

Не приймаються порвані документи та документи, викла-
дені на двох і більше окремих аркушах, якщо аркуші не
прошнуровано, не пронумеровано і кількість прошнурова-
них аркушів не завірена підписом посадової (уповноваже-
ної на те) особи та печаткою установи, підприємства, орга-
нізації чи особи, що видали документи.

Якщо справжність поданого документа викликає сумнів,
нотаріус має право затримати цей документ і направити
його на експертизу. Нотаріус виносить постанову про на-
правлення документа на експертизу, в якій зазначається:

- ◆ дата винесення постанови;
- ◆ прізвище, ініціали нотаріуса, який виніс постанову, най-
менування та адреса державної нотаріальної контори
або найменування нотаріального округу та адреса роз-
ташування робочого місця приватного нотаріуса;
- ◆ найменування документа, дата його видачі, ким та на
чиє ім'я він виданий;
- ◆ ким (прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання) по-
дано документ для вчинення нотаріальної дії;
- ◆ обставини, які викликали необхідність направлення до-
кумента на експертизу;
- ◆ куди (якій експертній установі) направляється документ
для проведення експертизи;
- ◆ питання, поставлені на вирішення експертизи.

Документи, на підставі яких вчинено нотаріальну дію,
приєднуються до примірника угоди, свідоцтва про право на
спадщину та інших, що залишаються у справах державної
нотаріальної контори чи приватного нотаріуса.

Оригінали документів (наприклад, свідоцтва про народ-
ження, шлюб, смерть) повертаються особам, що їх подали,
а у нотаріуса залишаються їх копії.

Копії подаються заінтересованими особами або на їх про-
хання виготовляються нотаріусом чи іншим працівником дер-
жавної нотаріальної контори чи особою, яка перебуває у
трудових відносинах з приватним нотаріусом. На таких ко-
піях нотаріус робить напис: «З оригіналом згідно», ставить
дату і свій підпис, які скріплює печаткою.

Документи, що посвідчують особу громадянина, який звер-

нудся за вчиненням нотаріальних дій, його представників або представника установи, підприємства й організації, повертаються особі, що їх подала, без залишення копій, але в реєстрі записується найменування документа, його номер, дата видачі й найменування установи, яка видала документ.

Якщо громадянин звернувся за засвідченням вірності копій документа чи виписок з документа, нотаріус встановлює його особу і робить у реєстрі відмітку «Особу встановлено».

Не залишаються в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса такі документи або їх копії:

- ♦ статuti юридичних осіб або положення про них, а також документи про повноваження їх представників (крім доручень, які видаються на вчинення конкретної нотаріальної дії) – *при посвідченні договорів і доручень від імені і на ім'я юридичних осіб;*
- ♦ охоронні свідоцтва – *при посвідченні договорів піднайму;*
- ♦ свідоцтва про реєстрацію, технічні паспорти, реєстраційні талони, чеки, довідки-рахунки магазину на автотранспортні засоби, інші самохідні машини і механізми – *при посвідченні договорів про їх відчуження, заставу, оренду, видачі свідоцтва про право на спадщину чи про право власності на них;*
- ♦ документи, що стверджують факт передачі майна з правом його застави;
- ♦ документи, які стверджують право власності громадян або юридичних осіб на жилий будинок (частину будинку), квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, земельну ділянку, інше нерухоме майно (свідоцтво про право власності на житло, свідоцтво про право на спадщину, свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, державні акти про право колективної чи приватної власності на землю, договори купівлі-продажу, дарування, міни жилого будинку (частини будинку), квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, в тому числі зареєстровані на біржі тощо), *якщо посвідчується угода про заставу, оренду тощо майна чи найом житла, відчуження власником частини належного йому майна, а також коли учасники спільної часткової власності мають один спільний правостановлюючий документ на*

згадане майно і один з них відчужує належну йому частку (чи частку від частки); при відчуженні не закінчених будівництвом будинків (частин будинків), інших будівель; угод про встановлення чи зміну розміру ідеальних часток у спільній частковій власності, а також угод про встановлення учасниками спільної часткової власності порядку користування конкретними частинами об'єкта права власності (жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки тощо) в натурі.

При посвідченні угод про відчуження частки майна (або частки від частки) на правостановлюючих документах, що повертаються відчужувачем, робиться напис про зміст посвідченого договору, наприклад: «Продано 1/4 частину цього будинку за договором, посвідченим 15 лютого 1993 року за № 1231», дата, підпис нотаріуса, що скріплюється печаткою нотаріуса.

Про наявність зазначених документів робиться відмітка в реєстрі нотаріальних дій одночасно з реєстрацією нотаріальної дії, для вчинення якої потребувався один із таких документів, або відмітка на примірниках угод, на заявах про видачу свідоцтв про право на спадщину і свідоцтв про право власності або на інших документах, що приєднується до нотаріально оформлених документів, після чого вони повертаються особі, яка їх подала. Відмітка, в якій зазначається назва документа, ким, коли, за яким номером та на чие ім'я він виданий, підписується нотаріусом.

До документів, які вчиняються нотаріусом (тексти нотаріально посвідчувальних угод, засвідчуваних копій документів і виписок із них, тексти перекладів та заяв), існують певні вимоги. Вони повинні бути написані зрозуміло і чітко; числа і строки, що стосуються змісту посвідчувальних угод, мають бути позначені хоча б один раз словами, а назви юридичних осіб – без скорочень і з зазначенням їхньої адреси. В необхідних випадках зазначаються номери рахунків юридичних осіб в установах банків.

Прізвища, імена та по батькові громадян повинні бути написані повністю із зазначенням місць їх проживання. При посвідченні угод за участю іноземних громадян зазначається також і їх громадянство.

Виправлення, зроблені в тексті нотаріально оформлюва-

ного документа, який не потребує підпису особи, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії (наприклад, копія документа), застерігаються нотаріусом лише в кінці посвідчувального напису.

Якщо документ, що підлягає посвідченню або засвідченню, викладений неправильно чи неграмотно (чи складений з порушенням вимог чинного законодавства), нотаріус пропонує особі, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії, виправити його або скласти новий. На прохання заінтересованої особи документ може бути складений нотаріусом.

У випадках, коли документи, що посвідчуються, видаються або засвідчуються, викладені на двох і більше окремих аркушах, вони повинні бути прошиті, а аркуші пронумеровані і скріплені підписом і печаткою нотаріуса.

При посвідченні угод, засвідченні вірності копій документів і виписок з них, справжності підпису на документах, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, при посвідченні часу пред'явлення документа, при видачі дублікатів на відповідних документах вчиняються посвідчувальні написи за формами, затвердженими наказом Міністерства юстиції України № 7/3 «Про затвердження форм реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах» від 7 лютого 1994 р.

Посвідчувальний напис повинен бути написаний зрозуміло, чітко, без підчисток, вільні місця – прокреслені, дописки та інші виправлення – застережені. Для вчинення посвідчувальних написів можуть застосовуватись штампи з текстом відповідного напису.

Якщо посвідчувальний напис не вміщується на нотаріально оформлюваному документі, він може бути продовжений чи викладений повністю на прикріпленому до документа аркуші паперу. У цьому випадку аркуші, на яких викладено текст документа, і аркуш з посвідчувальним написом прошнуровуються і пронумеровуються, кількість аркушів засвідчується підписом нотаріуса з прикладенням його печатки.

Для викладення посвідчувального напису чи його продовження допускається також підклейка аркуша паперу. При цьому нотаріус повинен проставити печатку таким чином, щоб частина її відбитка знаходилась на підклеєному аркуші.

Прикріплення і підклейка аркушів паперу для напису

про засвідчення вірності копії документа, а також для напису на дублікаті документа не допускається.

На підтвердження права на спадщину, права власності, посвідчення фактів, що громадянин є живим, про перебування його у певному місці, тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, про прийняття на збереження документів видаються відповідні свідоцтва, форми яких затверджено наказом Міністерства юстиції України № 7/5 від 7 лютого 1994 р.

7.9. Правила ведення реєстрів нотаріальних дій

Усі нотаріальні дії, вчинені нотаріусами, реєструються в реєстрах нотаріальних дій. Кожній нотаріальній дії присвоюється окремий порядковий номер. Номер, під яким нотаріальна дія зареєстрована в реєстрі, позначається на документах, що видаються нотаріусом, чи в посвідчувальних написах. В реєстрі навпроти запису про вчинену нотаріальну дію відмічається сплата державного мита та приклеюється квитанція.

Реєстри повинні бути прошнуровані, аркуші їх пронумеровані. Кількість аркушів у реєстрі повинна бути завірена підписом посадової особи Головного управління юстиції в Криму, управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, уповноваженої на те начальниками цих управлінь. Підпис посадової особи скріплюється гербовою печаткою Головного управління юстиції в Криму, управління юстиції в області, містах Києві чи Севастополі.

Запис нотаріальної дії в реєстр провадиться нотаріусом чи іншим працівником державної нотаріальної контори або особою, яка перебуває у трудових відносинах з приватним нотаріусом, тільки після того, як посвідчувальний напис на документі або документ, що видається нотаріусом, ним підписані.

Запис у реєстрі олівцем не допускається.

Кожен нотаріус веде окремий реєстр. У державній нотаріальній конторі, де працюють кілька нотаріусів, реєстрам присвоюються індекси, які збігаються з номером печатки державного нотаріуса. У цьому випадку номери на документах, оформлюваних державним нотаріусом, позначаються таким чином: № 1-1, № 1-2, № 2-1 та ін., де перша

цифра означає індекс реєстру, а друга – порядковий номер запису.

З дозволу Головного управління юстиції в Криму, управління юстиції в області, місті Києві чи Севастополі нотаріуси можуть вести самостійні реєстри для запису окремих видів нотаріальних дій. В цьому випадку номери на документах, записаних у такі реєстри, позначаються таким чином: № 1-К-10 (тобто, запис за номером десятим зроблено у першому реєстрі для реєстрації засвідчення вірності копій документів у багатоскладовій державній нотаріальній конторі); № 3-В-5 (запис за номером п'ятим у третьому реєстрі для реєстрації виконавчих написів у багатоскладовій державній нотаріальній конторі); № Д-4 (запис за номером четвертим у реєстрі для запису доручень у односкладовій державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса).

Нотаріуси мають право видавати виписки із реєстрів для реєстрації нотаріальних дій за письмовою заявою громадян, підприємств, установ і організацій, щодо яких або за дорученням яких вчинялися нотаріальні дії, а також за письмовою вимогою суду, арбітражного суду, прокуратури, органів слідства і дізнання у зв'язку зі справами, що знаходяться в їх провадженні. Виписки з реєстрів нотаріальних дій про заповіти видаються тільки після смерті заповідача.

Глава 8

ІНСТИТУТ ПРЕДСТАВНИЦТВА В НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

8.1. Проблеми інституту представництва в нотаріальному процесі

Останнім часом як у нотаріальній практиці, так і в юридичній літературі з'явилася велика кількість так званих "генеральних" довіреностей. Деякі автори юридичних видань, пропонуючи зразки нотаріальних документів, намагаються створити універсальну довіреність, яка дозволить довірителю передати всі свої права довіреному щодо розпоряджання всім належним йому майном.

Просто вражають деякі зразки нотаріальних документів, які нагадують, скоріше, заповіти, ніж довіреності¹. У багатьох випадках на українську нотаріальну практику впливають російські теоретичні концепції. Але, аналізуючи російське законодавство, а саме п. 5 ст. 576 Цивільного кодексу (прийнятий 26 січня 1996 року), можна зробити висновок: довіреність на здійснення дарування представником, в якій не названо обдарованого та не названий предмет дарування, не коректна.

У нотаріальній практиці України також спостерігаються непоодинокі випадки посвідчення таких "генеральних довіреностей", хоча законом не передбачено навіть такого юридичного терміна.

Посвідчення подібних генеральних довіреностей призводить до позбавлення власників їх майна, росту кількості як

¹ Наприклад: "Я...., настоящей доверенностью уполномочиваю....., управлять и распоряжаться всем принадлежащим мне имуществом, в чем бы оно ни заключалось и где бы оно ни находилось, заключать в отношении моего имущества все разрешенные сделки, в том числе продавать, дарить, обменивать ..." і так перераховуються всі можливі випадки, для яких може бути використана довіреність. Зразок такої генеральної довіреності знайшов місце у книжці Лустова А.В. "Образцы нотариальных документов" (М, 1998). Вийшла ця книжка під егідою Міністерства юстиції РФ, Управління юстиції Московської області, Московської обласної нотаріальної палати, отже, має викликати певну довіру у читача.

цивільних, так і кримінальних справ у судах. Саме це питання викликає почуття стурбованості в автора.

♥ Аналіз нотаріальної практики свідчить про те, що нотаріуси не розрізняють такі поняття, як “довіреність” та “доручення”, вважаючи ці слова синонімами. Як не прикро, але помилковість нотаріальної практики закладена у Законі України “Про нотаріат”, в якому застосовано термін “доручення” замість “довіреність”, і з цього моменту послідовно цей термін запроваджується в життя. Тому часто в юридичній літературі, в інших підзаконних актах ми зустрічаємо помилки щодо розуміння цих двох категорій, їх лексичного та правового змісту. Отже, необхідно на підставі правильного розуміння матеріальної природи довіреності та договору доручення визначити відповідну термінологію, що надасть нам можливість правильно на практиці регулювати правовідносини, які виникають на підставі цих юридичних документів.

У зв'язку з цим автор вважає за доцільне порівняти значення слів: довіреність та доручення.

Слово довіреність походить від слова довіра, що й має визначати зміст правовідносин, які виникають на підставі цього документа. Отже, перш за все, *довіреном* має бути особа, якій довіряють представництво інтересів *довірителя* перед третіми особами.

У той час як доручення не накладає характерних ознак на правовідносини, а цілком залежить від того, які ознаки з ним пов'язує законодавство.

Тому в законі робиться помилка, коли зазначається, що в договорі доручення бере участь довіритель. Особу, яка надає доручення, необхідно називати доручителем, а не довірителем.

Автор пропонує внести відповідні зміни та надалі при викладенні матеріалу використовувати терміни: “довіритель”, маючи на увазі особу, яка надала довіреність на виконання певних дій, а під поняттям “доручитель” – особу, яка надала доручення повіреному на вчинення певних дій шляхом укладення договору доручення про це. Така термінологічна впорядкованість надасть можливість не плутати ці поняття. Так само це стосується назви ст. 68 ЦК України, в якій мова йде про *передання повноважень за передовірою* (слід було б сказати *передоручення*).

У силу довірчих взаємовідносин законом передбачається вільне виконання зазначених в довіреності повноважень до-

віреною особою, а довіритель може в будь-який час відмовитися від неї (ч. 2 ст. 69 ЦК України), отже, з наявністю довіреності не виникає зобов'язань між цими особами. На цій підставі законодавством визначається ще одна характерна властивість довіреності – відсутність оплати за виконання повноважень довірителя. За сукупністю таких ознак, як довірчі стосунки між особами, відсутність зобов'язального змісту правовідносин, відсутність оплати за виконання повноважень, наданих довірительом, – ці правовідносини й виділені поза межі угод і називаються представництвом (глава 4 ЦК України), а в юридичній літературі визначається як окремий вид представництва – добровільного.

Отже, довіреність – це письмове уповноваження, яке надається однією особою (довірителем) іншій особі (довіреному або представнику) для представництва перед третіми особами, яке не має зобов'язального характеру, виконується добровільно, добросовісно, безоплатно. Таким чином, зміст довіреності, на думку автора, полягає в тому, що довіритель довіряє здійснення певних юридично значущих дій іншій особі без оплати її послуг. А довіреність, яка при цьому посвідчується нотаріусом або іншими зазначеними в законі особами, є доказом для третіх осіб, що передання повноважень представнику на вчинення зазначених у довіреності дій є законним (гл. 4 ЦК України). З цього випливає, що довірена особа в межах, зазначених у довіреності, також може діяти цілком законно в інтересах довірителя. А довіреність, яка при цьому посвідчується нотаріусом або іншими зазначеними в законі особами, служить доказом для третіх осіб, що передання повноважень представнику на вчинення зазначених у довіреності дій є законним (гл. 4 ЦК України). З цього випливає, що довірена особа в межах, зазначених у довіреності, також може діяти цілком законно в інтересах довірителя. Саме такий вид передачі повноважень, як довіреність, передбачений п. 5 ст. 113 ЦПК України.

Що ж до оплатної участі адвоката в цивільному процесі, то для ствердження його повноважень в суді як представника має надаватися договір доручення, в зміст якого повинні входити положення, регламентовані ст. 115 ЦПК України. Зміст, форма та особливості договору доручення мають відповідати нормам цивільного кодексу, зокрема ст. 386–394 ЦК України.

Тому неможливо погодитись з визначенням представництва, що має місце в проекті Цивільного кодексу. Так, представництво визначається як правовідносини, в яких одна сторона (представник) зобов'язана за повноваженнями вчинити правочин від імені іншої сторони, яку вона представляє. В даній нормі мова йде про зобов'язання щодо вчинення певних повноважень, але, на нашу думку, необхідно розрізнити два загальні види представництва¹:

1. **Обов'язкове**, яке зумовлене необхідністю виконання певних функцій, що виникають з трудових правовідносин представника з юридичною особою, а також тих, що впливають з договору доручення.

2. **Добровільне**, яке ґрунтується на волі довірителя й особисто визначає повноваження представника, як правило, шляхом видачі довіреності.

Перший вид представництва характеризується зобов'язанням представника виконати правочин, але не в силу посвідчення довіреності, а за наявності інших правовідносин – трудових, договірних. Для другого ж виду представництва, оскільки воно зумовлено волею однієї особи – довірителя, повинні бути властиві інші правовідносини. Тому в даному випадку саме поняття представництва, на нашу думку, має визначатись як добровільне, добросовісне, безоплатне виконання повноважень, наданих довірителем.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що *поняття представництва* в ЦК України необхідно видокремити в самостійну главу. Оскільки представництво може зумовлюватися також повноваженнями керівника юридичної особи, що впливають із закону, статуту чи положення (ст. 110 ЦПК України), а також, на думку автора, договором доручення, тому в главі “Представництво” мають бути перераховані підстави передачі повноважень. Довіреність же має бути лише однією із передбачених законом форм передачі повноважень.

Так, закон передбачає таку форму передачі повноважень, як договір доручення. *Договір доручення* відрізняється від довіреності тим, що за договором доручення одна сторона (повірений) **зобов'язується** виконати від імені й за рахунок іншої сторони (доручителя) певні юридичні дії (ст. 386 ЦК

¹ Цивільне право. Загальна частина / За ред. проф. О.А. Підпригори, Д.В. Бобрової. – К., 1995. – С.147.

України). Тому в цьому випадку правовідносини не слід ототожнювати з довірчими, а слід визнати як договірні. Відповідно до цього положення, незрозумілими є зміни, що передбачаються проектом ЦК України. Так, у статті 1065 проекту передбачається на підставі договору доручення видавати довіреність на вчинення юридичних дій. Такий “дубляж” документів суперечить не лише логіці, а й змісту правовідносин, які зумовлюються цими документами. Відповідно до вимог законодавства оформлений договір доручення з достатньою юридичною силою свідчить третім особам про передачу доручителем повноважень повіреному. Отже, для цих правовідносин характерним є відповідні зобов'язання сторін: доручителя, передбачені ст. 391 ЦК України, та повіреного, передбачені ст. 390 ЦК України, а також ті, що випливають із змісту укладеної між ними угоди. В тексті договору можуть також зазначатися строки для виконання зобов'язань та наслідки їх невиконання. У зв'язку з цим є можливість говорити про більшу правову врегульованість договірних правовідносин та можливість конкретизувати правовідносини порівняно із довірчими.

Тому, на думку автора, існування цих двох форм передачі повноважень іншій особі є цілком природним явищем і має адекватно їх призначенню сприйматися та регулюватися законодавством. Так, при переданні права довірителя на укладення угоди щодо купівлі-продажу нерухомості, автомобілів та інших коштовних речей пропонується використовувати доручення, якщо особа не належить до числа близьких родичів або знайомих, яким особа довіряє, і може просити виконати це доручення оплатно. Така форма передання власних повноважень має певні переваги для обох сторін такої угоди, оскільки дозволяє чітко визначити межі повноважень повіреного та надати йому можливість отримати за виконання доручення відповідну, попередньо встановлену обома сторонами, винагороду.

Але в більшості випадків юридично необізнані громадяни не знають про існування такої угоди, тому, на думку автора, при посвідченні довіреності нотаріус має роз'яснювати правові властивості цих двох видів документів для того, щоб юридична необізнаність громадян не могла бути використана їм на шкоду.

Законодавцем винесено главу 4 ЦК України “Представ-

ництво і довіреність” за межі угод і одночасно в ст. 62 ЦК передбачається, що дії представника впливають на права й обов’язки довірителя. Тому розглянемо питання щодо можливості завдання шкоди довірителю діями довіреної особи. В главі 4 ЦК України не передбачаються умови відповідальності представника. Тому, на нашу думку, можна вважати, що питання стосовно відповідальності представника регулюється загальними нормами, що визначають відповідальність за заподіяння шкоди. Отже, трансформуючи загальну норму, що може бути використана у нашому випадку, тобто, яка передбачена ст. 440 ЦК України, на правовідносини довірителя та його представника, то, на наш погляд, представник має нести відповідальність лише за навмисне заподіяння шкоди. Якщо він доведе, що шкода заподіяна не з його вини, представник звільняється від її відшкодування. Якщо за умовами глави 3 ЦК України не буде визначено підстав для її скасування, угода має набирати юридичної сили. Отже, можливі негативні правові наслідки мають наставати не для представника, а для довірителя, якщо представник діяв добросовісно.

Пропонуємо розібратися у такій правовій ситуації, коли одна особа намагається передати якнайбільше власних прав іншій особі на підставі довіреності. Дійсно, обмежуючи право на передачу всіх прав від однієї особи до іншої, держава одночасно порушує її права. Але держава взяла на себе правоохоронну функцію, яку неможливо виконати без деяких обмежень. Тому закон “говорить”: будь ласка, довіряйте процес оформлення дарування, який пов’язаний з деяким клопотом, але визначте конкретно – кому Ви хочете подарувати майно та яке саме. Інакше з посвідченням довіреності буде втрачатися безоплатно право власності, що не може зумовлюватися правовідносинами, які регулюють питання представництва. Так пропонується сприймати всі “генеральні” довіреності, а саме, як передбачено законом (ч. 4 ст. 62 ЦК України), – “не допускається укладення через представника угоди, яка за своїм характером може бути укладена лише особисто, а так само інших угод, зазначених у законі”.

Визначаючи в довіреності право довіреного розпоряджатися будь-яким майном довірителя, ми фактично передаємо йому майно у власність, але дане положення суперечить ст. 41 Конституції України, оскільки розпорядження майном –

це невідчужуване право власника, складовою частиною якого є всі передбачені законом види угод. В противному разі зміст правовідносин набуває невизначеного характеру. З цього моменту можна вимагати від довіреної особи сплати всіх належних податків, а сам факт посвідчення такої довіреності має супроводжуватися сплатою державного мита за відчуження майна, яке зазначене в довіреності. Отже, слово-сполучення “довіряю розпоряджатися” фактично це, з одного боку, право особи довіряти будь-кому будь-що, а з іншого, – неврегульовані правовідносини, оскільки потім такі відносини вирішити суду буде просто неможливо. Якщо особа довіряє і посвідчує таку довіреність, то, з одного боку, вона ставить себе у досить скрутне становище, довіряючи без умов, а, з іншого, – звертаючись до нотаріальної контори або приватного нотаріуса, просить це положення посвідчити, тобто здійснити охорону її прав.

Автор не ставить на меті розглядати всі можливі випадки, коли довіреність може бути визнана недійсною для укладення певної угоди або коли представник має можливість на законних підставах діяти несумлінно. Але відповідні угоди в більшості випадків потребують конкретизації умов, за якими вони можуть бути визнані відповідними тим правовідносинам, які передбачені законом. Так, умови договору довічного утримання може визначити лише та особа, яка потребує утримання. В такій угоді потрібно зазначати конкретні вимоги щодо утримання, оскільки в майбутньому змінити їх буде можливість, якщо це буде передбачено договором. Отже, можна констатувати, що договори довічного утримання потребують особистого укладення громадянами. Так, надання права представнику продавати майно без зазначення умов розпорядження грошовими сумами, отриманими від реалізації цього майна, в майбутньому може викликати спірні правовідносини між сторонами щодо їх повернення.

При цьому в деяких випадках під формою нотаріально посвідченої довіреності свідомо приховуються дійсні правовідносини. Це положення може позбавити особу судового захисту, оскільки в цьому разі, посвідчуючи довіреність, нотаріус свідчить про те, що особа за власним волевиявленням (крім кримінальних випадків посвідчення довіреностей) передала свої повноваження, не обумовила це ніякими вимогами щодо угоди. Тому, згідно зі ст. 62 ЦК України,

угода, укладена повноважним представником, безпосередньо створює, змінює і припиняє цивільні права й обов'язки особи, яку представляють. І про це нотаріус має повідомити особу, що посвідчує довіреність. Тому довіритель повинен узгоджувати зміст довіреності із законом та тими правовими наслідками, які вона може викликати.

У багатьох випадках нотаріуси посвідчують лише факт укладення договору, а не передбачають умов здійснення прав сторін, без яких вони втрачають властивість бути реалізованими. Так, з посвідченням договору купівлі-продажу будинку, коли умови договору не досить чітко визначені, виникають такі проблемні питання: особа може не звільняти будинок на підставі невизначеності строку або не звільняти приміщення, оскільки має право на проживання в ньому на підставі прописки тощо.

Норма, яка має передбачати обмеження можливості посвідчення довіреностей на передачу права дарування без зазначення обдарованого, пропонується в проекті Цивільного кодексу (ст. 767 проекту ЦК України станом на 25.08.96 р.). Але, на думку автора, більш конкретні умови для посвідчення багатьох договорів мають бути визначені в Законі України "Про нотаріат" або в Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Це надасть нотаріусам можливість більш чітко формулювати умови договорів, визначати межі повноважень представників, повноваження, що передаються за довіреністю, тощо.

Тому автор не погоджується із пропозицією, що має місце в ст. 662 проекту ЦК України, яка передбачає можливість для нотаріусів для договорів певного виду користуватись зразковими умовами, які вироблені "практикою" і опубліковані у пресі. В цьому випадку через деякий час виникне питання про відповідальність авторів таких публікацій в юридичних виданнях, оскільки саме на ці публікації можуть посилалися порушники законодавства. На думку автора, це призведе до цензури публічних видань. З таким баченням юридичної практики нотаріусів неможливо погодитися також і тому, що нотаріуси мають брати за основу у своїй діяльності лише чинні норми закону, а не окремі думки авторів публікацій у пресі. Особиста думка автора статті або юридичного видання може бути потім публічно скасована автором, але як в цьому разі має діяти нотаріус?

На підставі висловлених вище зауважень, автор робить висновок про необхідність розробки основних положень договорів, які мають нотаріальну форму посвідчення, з подальшим нормативним їх закріпленням. Отже, законодавством про нотаріат мають враховуватися запропоновані у Цивільному кодексі України норми права та суттєво поглиблюватися з урахуванням єдиної нотаріальної процесуальної форми. Це положення зумовлюється й запропонованим у проекті Цивільного процесуального кодексу України спеціальним провадженням – наказним, яке за метою має відрізнитися спрощеним порядком розгляду цивільних справ (глава 11 проекту ЦПК станом на 11.09.96 р.). Можливість звернення осіб до цього провадження залежатиме від чіткої регламентації прав та обов'язків осіб, що беруть участь в нотаріальному посвідченні угод та довіреностей. Це, безумовно, крок вперед, який надасть нотаріальному процесу новий поштовх для розвитку. Таким чином, у нотаріальному процесі мають чітко визначатися не лише юридичні факти, за встановленням яких звертаються громадяни, а й відповідні права та обов'язки осіб, що укладають угоду¹.

Іншим теоретично-правовим аспектом, який безпосередньо пов'язаний з інститутом представництва і довірчими правовідносинами, є *аналіз нотаріальної та судової практики* щодо оформлення довірчих правовідносин та дотримання єдиної нотаріальної форми у нотаріальному процесі. Так, в цивільному процесі (ст. 114 ЦПК) передбачено, що для участі в справі представника йому має надаватися довіреність, яку *громадянин* може посвідчити нотаріально, на підприємстві, в установі, організації, де він працює, або в управлінні будинками, де він проживає; *військовослужбовці* – у відповідній військовій частині; *особи, які проживають у населених пунктах, де немає державних нотаріальних контор*, – у виконавчому комітеті міської, селищної, сільської Ради народних депутатів; *особи, які перебувають на лікуванні*, – у відповідному лікувальному закладі. Довіреності осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, можуть бути посвідчені начальниками місць позбавлення волі.

¹ Фурса С.Я. Довіреність та інститут представництва в цивільному законодавстві, нотаріальному та цивільному процесі України // Право України. – 1998. – № 4. – С. 94–97.

Водночас передбачається визначати загальні та спеціальні повноваження на ведення справи в суді (ст. 115 ЦПК).

▲ Так, під загальними повноваженнями представника розуміють право на вчинення від імені особи, яку він представляє, всіх процесуальних дій, крім передачі справи в товариський чи третейський суд, повної або часткової відмови від позовних вимог, визнання позову, зміни предмета позову, укладення мирової угоди, передачі повноважень іншій особі (передоручення), оскарження рішення суду, подачі виконавчого листа до стягнення, одержання присудженого майна або грошей, які в юридичній літературі отримали назву спеціальні повноваження. Спеціальні повноваження представника на вчинення кожної дії повинні бути спеціально обумовлені у виданій йому довіреності.

Слід зазначити, що, підкреслюючи важливість спеціальних повноважень, законодавством не передбачено обов'язкової спеціальної нотаріальної форми їх посвідчення, яка за загальним правилом вважається найбільш гарантованою, а тому переважною для найвідповідальніших дій. На сьогодні кримінальними угрупованнями робляться спроби підроблювати не тільки гроші, а й документи, тому використовувати довіреності, що посвідчуються за місцем роботи або проживання, досить необачно. Тому автор вважає, що ця форма передачі повноважень при розвиненій системі нотаріальних послуг може бути замінена на нотаріальну.

Слід також вважати невідповідними нотаріальній процесуальній формі довіреності, які посвідчуються службовими особами, зазначеними в ст. 40 Закону, оскільки така форма передачі повноважень не зовсім узгоджується із існуванням Єдиного реєстру доручень, не відповідає рівню юридичної обізнаності цих осіб, основній спрямованості їх діяльності тощо. Але, безумовно, така форма посвідчення доручень та заповітів на сьогодні необхідна для захисту прав громадян і існуватиме доти, доки не буде створено альтернативної нотаріальної форми, що забезпечить оперативну нотаріальну юридичну допомогу громадянам, де б вони не перебували.

На думку автора, потребує правового аналізу інститут представництва разом із повноваженнями учасників спільної власності, а саме у випадку, коли один із співвласників отримує довіреність або доручення на відчуження майна. Як відомо, в цьому разі законом потребується певна форма

передачі повноважень, а саме, згода іншого із подружжя на відчуження майна. В нотаріальному процесі це положення трансформується і набуває процесуальної форми – відповідної заяви, для якої передбачаються конкретні умови їх передачі нотаріусу. Якщо ж один із подружжя посвідчить довіреність про передачу власних повноважень іншому співвласнику майна, то в цьому разі, на думку автора, згоди на відчуження майна у формі заяви не потрібно, оскільки при посвідченні угоди будуть в наявності повноваження обох співвласників. Але це теоретичне положення має бути перед його практичним застосуванням нормативно закріплене. Крім того, необхідно з цього правила вилучити договори, в яких обидва з подружжя беруть участь як сторони. Наприклад, дружина, якій належить на праві спільної власності квартира, надає чоловікові довіреність на її продаж. Чоловік бажає купити цю квартиру собі у власність. У даному випадку чоловік – представник, фактично уособлюватиме як довірену особу, що продає майно, так і третю особу, яка бажає його купити. Але в цьому випадку правовий зміст довіреності буде втрачений, оскільки вона передбачається для здійснення функцій представництва перед третіми особами. Оскільки він одночасно буде як продавцем, так і покупцем конкретного об'єкта, то це положення суперечитиме матеріальній природі довіреності і договору купівлі-продажу. Таким чином, нотаріус повинен відмовити у посвідченні такої угоди, оскільки вона суперечить ст. 64, 224 ЦК України.

Досліджуючи практику застосування інституту представництва, можна зробити висновок про те, що багато довіреностей, є нелогічними, зміст в них викладено суперечливо. Так, в деяких з них мова йде про те, що повноваження передаються для здійснення угод, представництва інтересів перед третіми особами, але наприкінці додається, що довіреність надано без права передачі повноважень іншій особі. Останнє нотаріусами не береться до уваги в тих випадках, коли фактичним змістом угоди, що укладається, є передача повноважень, а саме, укладається угода про доручення або навіть передовіру. Це знову-таки суперечить логіці довірчих правовідносин, оскільки громадянин довіряє певній особі свої повноваження без права передання їх іншим громадянам та юридичним особам, отже, він залишає право передовіри або передоручення лише за собою. Це положен-

ня, визначає неможливість посвідчення будь-яких правовідносин, спрямованих на передачу повноважень. Диспозитивність у правоволодінні не може змінюватися законодавством, за яким вважається можливим передбачити випадки, коли передовіра здійснюється без згоди довірителя (ч. 1 ст. 68 ЦК). Тут можна говорити лише про випадки, коли в довіреності немає прямої заборони власника прав, а не про всі випадки передовіри. Тому пропонується розуміти ч. 1 ст. 68 ЦК України так, що вона поширюється на такі випадки, коли в довіреності не зазначено прямої заборони передовіри або передоручення власником права.

8.2. Правоздатність та дієздатність фізичних осіб та представництво їх інтересів в нотаріальному процесі

До суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин належать фізичні особи (індивіди), які для здійснення правочинів повинні бути наділені цивільною діє- та правоздатністю.

Цивільна правоздатність – це здатність мати цивільні права та обов'язки, яка визнається за всіма фізичними особами з моменту їх народження.

Дієздатність фізичної особи – це здатність особи своїми діями набувати цивільних прав, самостійно їх здійснювати та створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та відповідати в разі їх невиконання. Повна дієздатність фізичної особи настає при досягненні вісімнадцятирічного віку. У тому випадку, коли законодавством України передбачений вступ до шлюбу до досягнення вісімнадцятирічного віку, фізична особа набуває повної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. У разі розірвання шлюбу, укладеного до досягнення повноліття, набута повна дієздатність зберігається. Повна дієздатність зберігається також у випадках визнання шлюбу недійсним з підстав, які не пов'язані з протиправною поведінкою одного з подружжя, який є неповнолітнім. Проектом Цивільного кодексу (ст. 32) передбачається норма, згідно з якою повна цивільна дієздатність може бути надана особі, якій виповнилося шістьнадцять років і яка працює за трудовим договором або бажає займатися підприємництвом.

Чинним Цивільним кодексом України передбачається, що неповнолітні віком від 15 до 18 років мають право самостійно розпоряджатися своїм заробітком та іншими доходами, здійснювати авторські права, вносити вклади в кредитні установи та розпоряджатися вкладками, що внесені на їх ім'я, за згодою батьків або опікунів. З 16 років вони можуть бути членами та засновниками громадських та кооперативних організацій. За неповнолітніх, віком до 15 років, угоди від їх імені та в їх інтересах здійснюють їх батьки та опікуни. Піклувальники над неповнолітніми (15–18 років) дають згоду на укладення тих угод, які за законом ці особи не мають право укладати самостійно. Але загальними правилами при визначенні повноважень батьків стосовно майна дітей необхідно вважати норми Кодексу про шлюб та сім'ю, які передбачають, що:

- ♦ за життя батьків діти не мають права на їх майно, так само як і батьки не мають права на майно дітей (ч. 1 ст. 77);
- ♦ якщо у неповнолітніх є належне їм майно, батьки управляють ним як опікуни і піклувальники без спеціального на те призначення, але з додержанням відповідних правил про опіку і піклування (ст. 78).

Потребує представництва її інтересів також фізична особа, яка відповідно до вимог закону визнається недієздатною з моменту вступу в силу судового рішення (гл. 34 ЦПК). Над фізичною особою в цьому разі встановлюється опіка. Піклувальники над особами, обмежено дієздатними внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, дають згоду на укладення цими особами угод і розпорядження майном відповідно до правил, встановлених статтею 15 Цивільного кодексу України.

Піклувальники над дієздатними особами подають цим особам допомогу при здійсненні ними своїх прав і виконанні обов'язків, а також охороняють їх від зловживань з боку третіх осіб.

Така форма представництва в юридичній літературі отримала назву *законне представництво*. З одного боку, така назва пов'язана із визначеними у законі випадками здійснення представництва, а з іншого, – через те, що межі повноважень представника визначаються також законом, а не в силу договірних або довірчих правовідносин. У зв'язку із цим необхід-

но пам'ятати, що статтею 145 КпШС передбачається, що опікун не має право без дозволу органів опіки і піклування укладати угоди, а піклувальник – давати згоду на їх укладення, якщо вони виходять за межі побутових. До таких угод законодавством віднесено, зокрема, договори, що потребують нотаріального посвідчення і спеціальної реєстрації, відмова від належних підопічному майнових прав, поділ майна, поділ або обмін жилої площі, видача письмових зобов'язань тощо. При цьому органи опіки і піклування мають право, якщо це необхідно для захисту інтересів підопічних, обмежити право одного з батьків або опікуна (піклувальника) розпоряджатися вкладом, внесеним будь-ким на ім'я підопічного.

Статтею 146 КпШС визначений перелік правових ситуацій, коли укладати угоди не мають право опікун і піклувальник. Так, опікун і піклувальник, їх дружини і близькі родичі не мають права укладати угоди з підопічними, а також представляти осіб, які перебувають у них під опікою і піклуванням, при укладенні угод або веденні судових справ між підопічним і дружиною опікуна чи піклувальника та їх близькими родичами. Отже, в цьому випадку мова йде не тільки про можливість здійснювати представницькі функції, а й про певне обмеження щодо надання довіреностей на ведення справ у суді.

Опікун і піклувальник не мають права здійснювати дарування від імені підопічного, а також зобов'язуватися від його імені порукою.

Питання про дозвіл на право опікуна вчиняти, а піклувальника давати згоду на вчинення від імені підопічного угод вирішується органом опіки або піклування шляхом прийняття відповідного рішення.

Для правильного визначення повноважень батьків, опікунів та піклувальників необхідно керуватись як нормами цивільного права, законодавства про нотаріат, Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, так і нормами шлюбно-сімейного права, а крім того, правилами про опіку і піклування, що затверджуються у порядку, встановлюваному Кабінетом Міністрів України.

8.3. Правоздатність та дієздатність юридичних осіб

Учасниками нотаріальних правовідносин можуть бути як громадяни, так і юридичні особи. В разі участі в нотаріаль-

ному процесі держави, то, відповідно до Конституції України, державні інтереси в усіх установах мають представляти органи виконавчої влади, які також є юридичними особами. Спеціальними повноваженнями для представництва інтересів держави наділений прокурор. Можливість юридичної особи стати учасником нотаріальних правовідносин на сьогодні залежить від наявності в неї правоздатності. Правоздатність юридичної особи є спеціальною, відповідною встановленим цілям її діяльності. Так визначає правоздатність юридичної особи ЦК України (ст. 26).

Правоздатність юридичної особи виникає з моменту затвердження її статуту або положення, а у випадках, коли вона повинна діяти на підставі загального положення про організації даного виду, – з моменту видання компетентним органом постанови про її утворення. Якщо статут підлягає реєстрації, правоздатність юридичної особи виникає в момент реєстрації. Після реєстрації юридичній особі видається свідоцтво про реєстрацію. Припинення юридичної особи регулюється ст. 37–39 ЦК України, і свідоцтво про реєстрацію підлягає вилученню в юридичної особи.

Отже, в період, коли юридична особа володіє правоздатністю, вона має свідоцтво про реєстрацію або постанову про її утворення, а також статут чи положення, які встановлюють мету її діяльності. Інструкцією (п. 32) передбачається, що при перевірці правоздатності юридичної особи нотаріуси зобов'язані ознайомитись із статутом юридичної особи і перевірити, чи відповідає нотаріальна дія, яка вчиняється, правам, наданим юридичній особі її статутом. Отже, робиться спроба вийти за межі визначення лише правоздатності юридичної особи.

На нашу думку, повинен бути Єдиний реєстр юридичних осіб, які мають правоздатність на час вчинення нотаріального провадження. Оскільки статут укладається та реєструється при створенні юридичної особи, він свідчить лише про наміри засновників юридичної особи займатись певними видами діяльності. Законом України «Про підприємництво» (ст. 4) передбачається певний перелік обмежень у здійсненні підприємницької діяльності¹. Отже, в цьому випадку можли-

¹ Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 14. – ст. 168.

вість юридичної особи здійснювати окремі види підприємницької чи іншої діяльності залежить не від статуту, а від дозволу на таку діяльність, який може надаватись шляхом отримання відповідної ліцензії.

Тому доречно говорити не тільки про правоздатність юридичної особи, а й про її можливість діяти відповідно до тих напрямків, що зазначені в статуті, тобто про *дієздатність юридичної особи*. Звідси виникає необхідність створювати Єдиний реєстр юридичних осіб із зазначенням певних напрямків діяльності, на які в юридичної особи є дозвіл, лише в цьому разі виникне можливість контролювати правомірність дій юридичної особи.

На сьогодні нотаріус не має права перевіряти або вимагати при укладенні угоди юридичною особою відповідні ліцензії, тому пропонується до цього питання підходити з іншої позиції. Тобто, запропонувати юридичній особі внести до тексту договору наявність такої ліцензії, що надаватиме угоді більшої юридичної вірогідності.

Представництво інтересів юридичної особи є складовою частиною її дієздатності. Так, юридична особа набуває цивільних прав і бере на себе обов'язки за допомогою своїх органів, які для цього наділяються правами, законом та статутом (положенням). Порядок призначення чи обрання органів юридичної особи визначається їх статутом (положенням).

Загальним правилом є те, що представником підприємства є його керівник (директор), який наймається або призначається власником або уповноваженим ним органом і з яким укладається контракт. Статутом чи положенням (а також контрактом) визначаються межі повноважень, які делегуються керівнику для здійснення комерційної або іншої діяльності. Але статус керівника повинен доводитись також призначенням на посаду (наказ), обранням колегіального органу (витяг з рішення зборів) або контрактом.

Тому при вчиненні угоди представником нотаріус перевіряє його повноваження. Оскільки статутом чи положенням право керівника підприємства може обмежуватися щодо вчинення окремих видів угод або розміру такої угоди (грошовим або штучним еквівалентом), тому необхідно пересвідчитись не лише в наявності документа, який посвідчує службове становище керівника (наказу про призначення), а й у наявності повноважень у представника на вчинення саме

цієї угоди. Для цього нотаріус може витребувати відповідні витяги із статутів чи положень. Сучасна юридична практика передбачає можливість директора та інших керівних працівників діяти на підставі контракту тощо. Тому нотаріусу доцільно роз'яснити керівнику, який діє від імені юридичної особи, протиправність діяльності, що виходить за межі його повноважень, та неприпустимість діяльності в період відпустки або звільнення, оскільки це буде означати особисту відповідальність громадянина як фізичної особи.

Іншим випадком є надання доручення керівнику або іншому працівнику підприємства, установи, організації уповноваженим органом юридичної особи, який встановлює чіткі повноваження на укладення угоди від імені юридичної особи.

Якщо від імені юридичної особи діє колегіальний орган, витребується документ, який стверджує його повноваження щодо укладення відповідної угоди та розподіл обов'язків між членами колегіального органу (статут, постанова про обрання посадових осіб тощо).

Викладені автором правила щодо перевірки повноважень представника юридичної особи не зовсім збігаються із запропонованими Інструкцією правилами. Але судова практика свідчить про необхідність перегляду положень Інструкції, оскільки питання перевищення повноважень представником стають причиною виникнення цивільних справ у суді. Відповідальність керівника за наслідки своєї діяльності стосується лише юридичної особи, яку він представляє, а нотаріус повинен дбати про охорону прав та інтересів обох сторін угоди. Тому, на нашу думку, він має перевіряти повноваження представника на укладення угоди в більшому обсязі, ніж зазначено в Інструкції.

Нотаріус при оформленні повноважень представників, які уповноважені розпоряджатися майном, що є державною власністю, повинен враховувати чинне законодавство: Закон «Про власність»¹; Закон «Про підприємства в Україні»²; Закон «Про приватизацію майна державних підприємств»³; ч. 6 ст. 7 Закону «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»⁴ тощо.

¹ Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 20. – ст.249.

² Там же. – 1991. – № 24. – ст.272.

³ Там же. – 1992. – № 24. – ст.348.

⁴ Там же. – 1992. – № 24. – ст.350.

Глава 9

НОТАРІАЛЬНЕ ДІЛОВОДСТВО

9.1. Загальні положення

Нотаріальне діловодство у своєму розвитку пройшло шлях від особистого підпису нотаріуса і прикладення печатки до запровадження комп'ютерних технологій, воно перетворилося у складний процес, що має забезпечити надійний захист прав громадян, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій. Розвиток нотаріального діловодства має випереджати розвиток кримінальних засобів підробки нотаріальних документів, для того щоб нотаріальний процес не втратив своїх функцій – забезпечення надійної достовірності при широкому обігу нотаріально посвідчених документів. Це завдання вимагає вдосконалення і постійного розвитку нотаріального діловодства.

Нотаріальне діловодство є самостійним інститутом нотаріального процесу. Виділення окремих інститутів має свої переваги, оскільки надає можливість більш ґрунтовно їх досліджувати та аналізувати. Тому, на думку авторів, процес вдосконалення нотаріального діловодства має супроводжуватися позитивними змінами, що впливатимуть на нотаріальний процес. Так, запровадження таких засобів оформлення нотаріального процесу, як комп'ютерна база даних, на сьогодні лише почала запроваджуватись в життя, а в майбутньому при розвитку цієї системи зміниться докорінно процес вчинення нотаріальних дій, процес документообігу та реєстрації нотаріального процесу.

Нотаріальне діловодство – це сукупність робіт щодо документування діяльності нотаріальних органів і осіб, які вчиняють нотаріальні дії, та здійснення документообігу.

На нотаріальне діловодство покладається значне за обсягом, складністю та відповідальністю завдання – документування діяльності нотаріуса як приватного, так і державного, а, крім цього, ведення канцелярських справ та здійснення документообігу. Вимогам нотаріального діловодства має підпорядковуватися також діяльність інших нотаріальних органів та посадових осіб, що вчиняють нотаріальні дії. Посадові особи нотаріату мають дотримуватися закону про мову діловодства.

За чинним на сьогодні правилом, діловодство нотаріальних контор повинно відповідати вимогам Правил ведення нотаріального діловодства від 02.03.94 р. та Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 18.06.94 р. Даними Правилами передбачається єдиний порядок ведення нотаріального діловодства нотаріальними органами. Діловодство посадових осіб, які виконують нотаріальні дії, повинно відповідати вимогам Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів України.

За Правилами ведення нотаріального діловодства від 02.03.94 р., до діловодства нотаріальних контор віднесено вчинення таких дій:

- ♦ документування управлінської діяльності установ державного нотаріату (накази, обговорення питань на зборах);
- ♦ приймання, розгляд і реєстрація кореспонденції;
- ♦ складання та оформлення службових документів;
- ♦ контроль виконання документів (документи, що надійшли з Мін'юсту тощо);
- ♦ складання номенклатури і формування справ.

Значна кількість нотаріальних проваджень, їх надзвичайне правоохоронне значення вимагають встановлення певних умов виконання посадовими особами нотаріату своїх професійних обов'язків: порядку та змісту дії по реєстрації нотаріального провадження та процесуальних особливостей провадження, яке мало ускладнення, порядку оформлення нотаріальних документів, документування управлінської діяльності установ державного нотаріату, складання номенклатури і формування справ тощо. Тому автор до нотаріального діловодства відносить всі вище перераховані дії, оскільки вони становлять єдину процесуальну форму, безпосередньо впливають на нотаріальне провадження, відрізняють саме нотаріальне діловодство з його специфікою від решти. Тому, на думку авторів, якщо визначається поняття "нотаріальне діловодство", то під цим поняттям слід розуміти характерні особливості, які надають можливість застосовувати прикметник – нотаріальне.

Особиста відповідальність нотаріуса за правильність вчинення нотаріального провадження, умови діяльності, а також

державне завдання нотаріату щодо надання правам та фактам юридичної вірогідності впроваджені в нотаріальне діловодство за допомогою засобів оформлення нотаріусом своєї діяльності: особистої печатки, штампів посвідчувальних написів, особистих бланків або бланків державної нотаріальної контори, порядку реєстрації певних дій. До засобів оформлення нотаріальної діяльності також належать книги для реєстрації вчинених нотаріальних дій, єдині реєстри доручень та заборон відчуження об'єктів нерухомого майна. Всі ці засоби мають велике значення, і необхідно закріпити в законі основні положення про них.

Так, 5 липня 1999 р. наказом Мін'юсту "Про здійснення заходів щодо захисту нотаріально оформлюваних документів" за № 437/3730 було запроваджено захисні знаки нотаріальних документів. Але цей захід було в короткий строк анульовано, оскільки існування захисного знака на спеціальних бланках нотаріальних документів недоцільне. В цьому разі раціональнішим є вдосконалення захисних властивостей самого бланка.

Таким чином, нотаріальне діловодство має увібрати в себе весь процес документування нотаріальної діяльності і здійснення документообігу, який на сьогодні регулюється Законом України "Про нотаріат", правилами ведення нотаріального діловодства, законодавством про мову нотаріального діловодства, Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України та передбачає застосування певних засобів оформлення нотаріального процесу.

9.2. Загальні правила ведення нотаріального діловодства

Нотаріальне діловодство регулюється Правилами ведення нотаріального діловодства, які затверджені наказом Міністра юстиції України № 6/5 від 03.02.94 р. і є обов'язковими для всіх нотаріусів.

Державні нотаріальні контори і приватні нотаріуси ведуть встановлену статистичну і бухгалтерську звітність і подають управлінням юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій і фінансовим органам відомості та інші документи, пов'язані з нарахуванням та сплатою податків до бюджету та інших платежів.

Схема 6. Нотаріальне діловодство

Слід враховувати, що в державній нотаріальній конторі та архіві, де є декілька співробітників, ведення діловодства та архіву може покладатись наказом завідуючого на одного із співробітників. Приватний нотаріус може покласти цей обов'язок на особу, яка працює в нього за контрактом. Але відповідальність за правильну організацію і ведення нотаріального діловодства несуть завідувачі державними нотаріальними конторами та архівами, а також приватні нотаріуси, а контролюють правильність ведення нотаріального діловодства управління юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. При звільненні або переведенні на іншу роботу нотаріуса чи особи, на яку покладено ведення діловодства, архівні справи, а також справи і документи, що знаходяться в діловодстві, передаються особі, яка призначається, про що складається відповідний акт.

Суттєва вимога в державних нотаріальних конторах та архівах стосується ведення діловодства по заявах та скаргах, яке повинно провадитися окремо від інших видів діловодства і покладатися на призначених для цього осіб, що мають вести окремі журнали реєстрації вхідних та вихідних документів, а також журнал реєстрації власних наказів.

Правила ведення нотаріального діловодства визначають також документування управлінської діяльності установ державного нотаріату, приймання, розгляд і реєстрацію кореспонденції, складання та оформлення службових документів, контроль за виконанням документів, складання номенклатури і формування справ (нарядів). Оскільки ці складні питання неможливо достатньою мірою вивчити у вищих навчальних закладах через відсутність часу та необхідних навчальних матеріалів, доцільно цим питанням відвести особливе місце при оволодінні практичними навичками нотаріальної діяльності під час проходження стажування.

Викликає необхідність правового тлумачення питання про використання службових документів у засобах масової інформації, оскільки Правилами (п. 1.4) пропонується його вирішувати з дозволу завідуючого державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву або приватного нотаріуса. Це положення може помилково трактувати, що це питання залежить від вищезазначених посадових осіб, але, на думку авторів, власником права на розповсюджен-

ня інформації щодо нотаріально посвідчених документів є особи, щодо інтересів яких вчинено нотаріальне провадження, а всі інші посадові особи зобов'язані дотримувати нотаріальну таємницю (ст. 8 Закону). Стосовно інформації внутрішнього користування (накази, обговорення питань на зборах, нарадах тощо), то вона не може мати будь-якої секретності, а тому її розповсюдження не може залежати від дозволу визначених вище осіб. Обмеження розповсюдження службових документів в засобах масової інформації може стосуватися відомостей щодо осіб, визнаних недієздатними, випадків, коли виявлено правопорушення або злочинні дії, що передбачають певні форми передавання, а не розповсюдження відомостей тощо.

Документи, які зазначені в класифікації нотаріальних проваджень, мають різні строки зберігання і потребують окремого оформлення наприкінці року. Це питання досі не знайшло нормативного закріплення, але, вважаючи його дуже важливим, необхідно говорити про його комплексне теоретичне дослідження та розробку відповідних пропозицій. Шлях, за яким пропонується визначати строки без урахування правових аспектів, що властиві тим чи іншим юридичним документам, може призвести до накопичення досить значної кількості документації, правове значення якої незначне, а важливі документи можуть бути знищені. Тому, як раніше наголошувалося, необхідно цим питанням надати не тільки процесуального, а й правового обґрунтування. Так, у Правилах не конкретизовано таке поняття, як документи, що підлягають знищенню, яким чином організовується та провадиться їх знищення та ін.

На нашу думку, знищення документів необхідно проводити не нотаріусам, які їх відібрали та підготували, а централізовано державним архівам. Доцільним, на думку авторів, буде покласти вирішення цього питання на спеціальну комісію, яка має складатися із працівників архіву, представників виконавчої влади та управління юстиції.

У випадках, коли за станом здоров'я або з інших поважних причин (у випадку смерті) приватний нотаріус не може передати у місячний термін до державного архіву документи, передачу документів до державного нотаріального архіву провадить постійно діюча експертна комісія, що створюється відповідно міністром юстиції Республіки Крим, начальни-

ком управління юстиції обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у складі не менше трьох чоловік.

9.3. Мова діловодства

Необхідність детально звернутися до мови діловодства викликана листом Міністерства юстиції України № 12-90-592 від 11.10.96 р., який вимагає привести нотаріальне діловодство у відповідність з вимогами закону¹, тобто вести діловодство українською мовою, в тому числі нотаріальні документи та посвідчувальні написи. Ця вимога обґрунтовується статтею 10 Конституції України.

Статтею 15 Закону мова нотаріального діловодства визначається статтею 20 Закону Української РСР «Про мови в Українській РСР», який до цього часу не зазнав змін стосовно мови нотаріального діловодства. Загальна спрямованість Конституції України на захист прав і свобод людини та положення ч. 2 ст. 10, ст. 11 Конституції (“держава гарантує вільний розвиток, використання мов національних меншин...”) надають можливість вважати, що відсутність у новій Конституції положення про статус місць проживання більшості громадян інших національностей не свідчить про зміну мови нотаріального діловодства. Норми Конституції є нормами прямої дії, але неможливо пов’язувати зміни у чинному законодавстві з відсутністю тих чи інших положень, що мали застосування в попередній редакції. Тому стосовно порядку оформлення всі нотаріальні дії повинні відповідати вимозі ч. 1 ст. 10 Конституції, але не порушувати при цьому права громадян, які належать до національних меншин (ч. 2 ст. 10, ст. 11 Конституції).

Таким чином, на наш погляд, дія цього принципу не викликає обов’язку осіб, що звернулися за вчиненням нотаріального провадження, обов’язково викладати зміст документа українською мовою, оскільки в ст. 15 Закону передбачається обов’язковість застосування української мови для нотаріального діловодства. Отже, якщо до нотаріуса звернуться дві особи, які бажають посвідчити угоду, наприклад, російською мовою або мовою інших національних

¹ Нотаріат для Вас. – 1997. – № 3. – С. 31.

меншин, вважається доцільним використання мови національної меншини для укладення змісту угоди, якщо нотаріус володіє нею. В протилежному разі для запровадження конституційних принципів у життя мають існувати нотаріальні контори, які будуть вчиняти нотаріальні дії на мові компактно проживаючих національних меншин.

Відповідно до цього принципу, якщо особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальних дій, не знає мови, якою ведеться діловодство, тексти оформлюваних документів та роз'яснення, які надає нотаріус при вчиненні нотаріального провадження, мають перекладатись цій особі нотаріусом або перекладачем. З останнього положення виникає обов'язок нотаріуса надати послуги перекладача для вчинення нотаріального провадження¹.

9.4. Система засобів оформлення нотаріального діловодства

Відокремлення засобів оформлення нотаріального діловодства від правил ведення нотаріального діловодства зумовлено значною увагою, яку держава останнім часом приділяє подальшому поглибленню охоронної властивості нотаріального процесу. Це зумовлено протидією злочинному світу у використанні нотаріального процесу. Всім відомо, що бланки нотаріальних документів намагаються використовувати для виготовлення фальшивих генеральних доручень на право володіння, користування та відчуження автомобілів, підробляються свідоцтва про право власності тощо. Ненадійне зберігання бланків, печаток стає в нагоді злочинцям. Отже, запобіжні заходи щодо оформлення нотаріального процесу з метою надання нотаріально оформлюваним документам певних гарантій їх достовірності супроводжуватимуть нотаріальний процес щодо його вдосконалення.

Після об'єднання всіх нотаріусів в єдину комп'ютерну мережу буде можливість кодувати кожен нотаріальний акт за її класифікаційною ознакою та відповідним номером тощо. Вже тепер можна працювати над новими принтерами, які мають відрізнитися від загальноприйнятих деякими, лише їм властивими особливостями, які нададуть можливість

¹ Див. також п. 7 гл. 6.

відрізнати нотаріальний шрифт (наприклад, каліграфічний з певними особливостями) від інших. При цьому можуть використовуватися спеціальні картриджі для таких принтерів, шрифти, запроваджуватися спеціальні фарби чорнил, які застосовуватимуться лише в нотаріальній практиці для заповнення нотаріусами документів тощо.

Таким чином, впровадження комп'ютерної техніки та створення єдиного банку даних по всіх найважливіших нотаріальних провадженнях – це перший етап в нотаріальному процесі, який зумовлений вимогами часу. Наступним етапом має бути створення єдиної комп'ютерної мережі нотаріальних органів, яка не тільки надаватиме окрему інформацію, а й позбавлятиме нотаріусів можливості вчиняти нотаріальні провадження помилково, надаватиме надійного захисту інформації, фіксуватиме всі особливо важливі нотаріальні дії в єдиному банку даних тощо. Після цього зв'язки між нотаріусами набудуть достатньої глибини і можна буде говорити про створення єдиної структури нотаріальних органів, а згодом – об'єднання в єдину комп'ютерну мережу і всіх правоохоронних та правозахисних органів.

Характерна нотаріальному процесу юридична вірогідність прав та фактів, що посвідчуються нотаріусами, набувається завдяки складності підробки нотаріальних документів. Крім того, засоби оформлення нотаріального процесу мають звільняти нотаріусів від одноманітної діяльності, прискорювати процес вчинення нотаріального провадження тощо. До засобів оформлення нотаріального діловодства автор відносить:

- ♦ власноручний підпис нотаріуса,
- ♦ печатку,
- ♦ штампи посвідчувальних написів,
- ♦ бланки нотаріальних документів та єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів,
- ♦ реєстри для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчувальних документах,
- ♦ книги для реєстрації записів заповітів, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, та посвідчувальних написів на заповітах і дорученнях, прирівнюваних до нотаріально посвідчених,
- ♦ єдиний реєстр доручень,
- ♦ єдиний реєстр для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна,

- Єдиний реєстр заповітів і спадкових справ,
- комп'ютерну мережу Міністерства юстиції,
- журнал реєстрації вхідних документів,
- журнал реєстрації вихідних документів,
- журнал реєстрації власних наказів,
- реєстраційний штамп.

Автором не віднесені до засобів оформлення комп'ютери, папір тощо, оскільки до цього часу вони не мають спеціальних характерних особливостей. Комп'ютер сам по собі не має на сьогодні певних особливостей, тому лише комп'ютерна мережа Міністерства юстиції віднесена до засобів оформлення нотаріального діловодства. Хоча в нотаріальному діловодстві використовується папір лише формату А4 (210 x 297) та А5 (148 x 210), але назвати це положення характерною особливістю нотаріального процесу також важко.

Власноручний підпис нотаріуса, з одного боку, – це гарантія, що нотаріус особисто вчинив нотаріальну дію, взяв на себе відповідальність за правильність вчиненої нотаріальної дії та відповідність її вимогам закону, а, з іншого, – це характерна ознака оформленого ним особисто документа, додатковий засіб, що має забезпечувати йому складність підробки.

Державний нотаріус має печатку із зображенням Державного герба України, найменуванням державної нотаріальної контори і відповідним номером. До печатки приватного нотаріуса входить також Державний герб України, зазначення його посади, прізвища, імені та по батькові, а також назва нотаріального округу¹. Посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів України при вчиненні нотаріальних дій мають застосовувати гербову печатку відповідного виконавчого комітету. Посадові особи, які посвідчують заповіти та доручення на підставі ст. 40 Закону, мають скріплювати документи печаткою, яка застосовується для офіційних документів. Наприклад, судною печаткою, печаткою з умовним найменуванням місця позбавлення волі, печаткою експедиції, але при цьому не дозволяється користуватися печаткою, яка має певне призначення (для рецептів, листків неприцездатності, довідок, пакетів тощо).

¹ Указ Президента України "Про впорядкування діяльності нотаріату в Україні" № 932/98 від 23.08.98 р.

Штампами посвідчувальних написів можуть користуватися як державні та приватні нотаріуси, так і посадові особи виконавчих комітетів. Застосування їх в нотаріальній практиці не має на меті створення перешкод у підробці документів, вони мають прискорити процес оформлення документів, хоча, безумовно, надають документам певних характерних ознак.

Для вчинення нотаріальних дій передбачені спеціальні бланки нотаріальних документів. Вперше запровадження цих бланків у обіг встановлено наказом Міністра юстиції України «Про запровадження спеціальних бланків нотаріальних документів» від 09.10.97 р., відповідним Положенням про постачання, зберігання, облік та звітність витрачання бланків нотаріальних документів від 01.07.97 р. (із змінами, внесеними наказом Міністра юстиції України від 08.09.97 р.) та наказом начальника управління юстиції м. Києва від 10.10.97 р., яким були затверджені Рекомендації щодо обліку, зберігання та витрачання бланків нотаріальних документів. Суттєвих змін зазнав порядок запровадження спеціальних бланків нотаріальних документів із введенням спеціальних бланків нового зразка, згідно із наказом міністерства юстиції України № 7/5 від 22.01.98 р., і внесенням змін до Положення про постачання, зберігання, облік та звітність витрачання бланків нотаріальних документів від 16.02.98 р. Для обліку надходження та витрачання бланків нотаріусами велися книги: обліку надходження та видачі бланків, а потім було створено єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів. Серія та номер використаного бланка зазначається в реєстрі нотаріальних дій у графі «Зміст нотаріальної дії».

Отже, бланки є необхідною складовою частиною нотаріального процесу. Вони можуть бути використані тільки нотаріусами і лише для виготовлення нотаріальних документів. Вони виготовляються на спеціальному хімічно захищеному папері, мають водяні знаки. Всі фарби захищені від підробок, тому що змінюють свій колір при спробі підробки або витирання. Крім того, на бланку виготовлена голограма. Всі бланки друкуються з унікальним контрольним номером, що визначає спеціальну нумерацію з трьох букв, які змінюються кожні 999999 бланків. Таким чином, бланки при суворій системі їх обліку, зберігання, витрачання мають

стати надійною запорукою достовірності нотаріально посвідчених документів.

Єдиний реєстр призначений для обліку, надходження і витрачання Бланків. Єдиний реєстр включає:

- ♦ реєстр нотаріусів (державних та приватних);
- ♦ реєстр надходження Бланків;
- ♦ реєстр виданих Бланків;
- ♦ реєстр використаних Бланків;
- ♦ реєстр недійсних Бланків.

Єдиний реєстр використовується для перевірки справжності Бланків та статистичного аналізу.

Усі дії, вчинені нотаріусами чи посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, реєструються в реєстрах нотаріальних дій. Форми цих реєстрів встановлюються Мін'юстом України і викладені в документах "Форми реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчувальних документах", які були затверджені наказом Міністерства юстиції України № 7/5 від 07.02.94 р. та "Форми книг для реєстрації записів заповітів, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, посвідчувальних написів на заповітах і дорученнях, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, та зразки цих документів", які були затверджені наказом Міністра юстиції України № 19/5 від 07.07.94 р.

Положенням про Єдиний реєстр доручень від 06.05.98 р., який встановлює порядок створення, ведення та користування цим реєстром, було запроваджено новий етап розвитку засобів оформлення нотаріального процесу. Єдиний реєстр доручень – комп'ютерна база даних, в якій здійснюється обов'язкова реєстрація посвідчених нотаріусом доручень, передоручень, а також містяться відомості про припинення їх дії. Функціонування Єдиного реєстру доручень розпочалося з 21.05.98 р., тому всі доручення, що посвідчені після 21.05.98 р., підлягають реєстрації в Єдиному реєстрі доручень.

27.05.97 року було затверджено Положення про Єдиний реєстр для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна. З цього періоду всі відомості про накладення заборони відчуження об'єктів нерухомого майна мають заноситися в єдину комп'ютерну базу даних і в разі необхідності з неї отримуватися відповідні відомості. Підключення

до комп'ютерної мережі Міністерства юстиції здійснює обласна філія Інформаційного центру Міністерства юстиції. Для підключення державної нотаріальної контори до мережі Міністерства юстиції необхідно узгодження цього питання на рівні начальника управління юстиції та директора обласної філії Інформаційного центру.

Для підключення приватного нотаріуса до мережі Міністерства юстиції необхідно:

- ♦ укласти договір про інформаційне обслуговування з обласною філією Інформаційного центру;
- ♦ придбати необхідне комп'ютерне обладнання;
- ♦ прослухати спеціалізований курс «Комп'ютерні технології в нотаріальній діяльності», скласти іспит та отримати свідоцтво про право користування комп'ютерною системою, яку впроваджує Інформаційний центр Міністерства юстиції. Комп'ютерна система, яку впроваджує Інформаційний центр Міністерства юстиції, призначена не тільки для роботи з Єдиним реєстром доручень. За її допомогою нотаріус має можливість перевірити відсутність заборони на нерухоме майно, перевірити дійсність документа, що виконаний на нотаріальному бланку, перевірити правочинність нотаріуса та ін. Порядок користування комп'ютерною системою для реєстрації доручень викладений в Інструкції користувача, яке надається при підключенні до мережі Міністерства юстиції.

Журнали реєстрації вхідних документів, реєстрації вихідних документів та реєстрації власних наказів ведуться в державних нотаріальних конторах та приватними нотаріусами.

Реєстраційний штамп передбачений для оформлення вхідних документів. Він проставляється у правому нижньому куті першої сторінки. У штампі зазначаються дата надходження документа та його індекс, який складається з порядкового номера за реєстраційним журналом та номера справи (наряду) за номенклатурою справ, в якій зберігатиметься документ.

9.5. Діловодство щодо постачання, зберігання, обліку та звітності витрачання бланків нотаріальних документів

Для ведення обліку надходження та витрачання Бланків створюється Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів (надалі – Єдиний реєстр).

Замовником Бланків є Міністерство юстиції (Замовник бланків). Бланки постачаються управлінням юстиції в областях та приватним нотаріусам за єдиною ціною. Державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси одержують Бланки в управлінні юстиції. Приватні нотаріуси можуть отримувати бланки безпосередньо від Замовника. Про видачу Бланків управліннями юстиції державним нотаріальним конторам та приватним нотаріусам вноситься запис до реєстру приймання-передачі бланків та складається відповідний акт. Разом із бланками нотаріусам видаються бланки Звітів про витрачання бланків нотаріальних документів.

Дозволяється передача Бланків від державних нотаріальних контор до приватних нотаріусів та навпаки в межах нотаріального округу, що має супроводжуватися складанням акта про приймання-передачу з одночасним повідомленням про це Замовника для внесення відповідних змін до Єдиного реєстру. З урахуванням кількості бланків, які входять до Звіту, що становить 50 номерів, доцільним є передача відповідної кількості бланків, а саме 100, 150. Це зумовлено необхідністю суворого обліку бланків, які мають фіксуватися у відповідних Звітах, оскільки Бланки видаються, приймаються та передаються тільки разом зі Звітом.

Бланки використовуються тільки в тому нотаріальному окрузі, в якому вони одержані. При зміні приватним нотаріусом адреси робочого місця він повинен у письмовому вигляді з доданням Звіту повідомити управління юстиції, в якому він одержав Бланки, про залишок у нього Бланків або повернути їх. Доцільно в цьому випадку в іншому нотаріальному окрузі видавати приватному нотаріусу відповідну кількість Бланків, що має запроваджуватися у цьому нотаріальному окрузі.

У разі анулювання свідцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю особа повинна передати Бланки, що залишилися не використаними, а також зіпсовані і анульовані Бланки разом зі Звітом до управління юстиції. При цьому управління юстиції відшкодовує вартість повернутих Бланків. Оскільки в Положенні про постачання, зберігання, облік та звітність витрачання бланків нотаріальних документів від 01.07.97 р. йдеться про те, що вартість зіпсованих бланків нотаріусу не відшкодовується (в По-

ложенні від 22.01.98 р. це питання прямо не розглядається, але з редакції відповідного п. 3.8 можна зробити висновок, що воно вирішується аналогічно), то необхідно встановлювати, з чієї вини цей бланк був зіпсованим. На думку авторів, якщо в разі відмови клієнта від вчинення нотаріальної дії Бланк був анульований, то в цьому випадку необхідно на цю особу й покласти обов'язок по його відшкодуванню та навпаки, в разі вини нотаріуса у зіпсуванні Бланка він має відшкодувати його вартість.

Цікавим є питання щодо відшкодування вартості Бланків у разі, якщо за станом здоров'я або з інших причин, а також у зв'язку зі смертю нотаріуса повернення Бланків неможливе. В цьому разі вилучення Бланків провадиться комісією, яка утворюється наказом начальника управління юстиції у складі не менше трьох осіб, але щодо повернення вартості Бланків тут мають бути різні підходи, коли це стосується державних та приватних нотаріусів. Вартість бланків в управлінні державного нотаріуса має відшкодувати державна нотаріальна контора як юридична особа, в якій працював державний нотаріус, тоді як вартість Бланків приватного нотаріуса, які не будуть прийняті для повторного застосування, має відшкодуватися за рахунок страхової застави.

Недійсними Бланками вважаються: *зіпсовані* (при виготовленні документа), *анульовані* (дія не відбулася), *дефектні* (відсутність або пошкодження захисної сітки, друкованого тексту, водяних знаків, серій або номерів на Бланках, наявність дубльованих номерів тощо), *відсутні* (що виявлено при відкритті пачки) та *викрадені*. *Зіпсовані* або *анульовані* Бланки здаються державними нотаріальними конторами та приватними нотаріусами в управління юстиції, про що складається акт у двох примірниках. *Дефектні* Бланки повертаються державними нотаріальними конторами та приватними нотаріусами в управління юстиції, про що складається окремий акт у трьох примірниках. У разі виявлення, що в пачці *відсутні Бланки*, складається акт у трьох примірниках. Серія та номери зіпсованих, анульованих, дефектних, відсутніх або викрадених Бланків за відповідним кодом обов'язково зазначаються у Звіті. Зіпсовані та анульовані Бланки повинні бути знищені управлінням юстиції, про що складається відповідний акт.

В управліннях юстиції призначається уповноважена особа, яка, за наказом начальника відповідного управління юстиції, несе відповідальність за зберігання, видачу та облік Бланків, а у разі її відсутності – інша посадова особа, яка тимчасово виконує її обов'язки. Завідуючі державних нотаріальних контор, державні та приватні нотаріуси несуть персональну відповідальність за організацію зберігання, витрачання та облік Бланків.

У разі виявлення факту втрати або крадіжки Бланків особа, що відповідає за зберігання Бланків, зобов'язана негайно повідомити органи внутрішніх справ для вжиття заходів щодо їх розшуку. За фактом крадіжки або втрати Бланків відповідним управлінням юстиції призначається службове розслідування. Висновки із службового розслідування про ненадійне зберігання бланків та халатне ставлення до їх обліку, на думку авторів, можуть вважатися суттєвою підставою для вжиття заходів дисциплінарної відповідальності. Доцільним вважається доповнення ст. 12 Закону, що передбачає підстави анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, умовою: анулювання свідоцтва в разі виявлення винної поведінки службової особи, що стала причиною втрати Бланків.

Державні та приватні нотаріуси при витрачанні Бланків повинні заповнювати Звіти та відповідати за своєчасність і вірогідність відомостей, які вони надають у Звіті. До Звіту заносяться такі відомості: прізвище нотаріуса, номер свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, телефон, а для державних нотаріусів – ще й назва нотаріальної контори. В кожній клітині біля номера бланка позначаються код витрачання бланків та дата його витрачання, які встановлені Положенням:

- 1 – договір відчуження нерухомого майна;
- 2 – договір відчуження транспортних засобів;
- 3 – інші договори;
- 4 – заповіт;
- 5 – свідоцтво про право на спадщину;
- 6 – свідоцтво про право власності;
- 7 – доручення;
- 8 – заява;
- 9 – копія;
- 10 – переклад;

- 11 – дублікат;
- 12 – шлюбний контракт;
- 13 – інші дії;
- 21 – зіпсований бланк;
- 22 – анульований бланк;
- 23 – дефектний бланк;
- 24 – відсутній бланк;
- 25 – викрадений бланк.

Строк зберігання актів приймання-передачі Бланків, актів приймання-передачі зіпсованих, анульованих або дефектних Бланків, актів про знищення зіпсованих і анульованих Бланків становить 3 роки. Строк зберігання актів про відсутні Бланки та доповідних записок про викрадені Бланки становить 5 років. Книги реєстрації звітів про витрачання Бланків, повідомлень про зміну кодів витрачання Бланків та доповідних записок про викрадені Бланки підлягають зберіганню протягом 5 років. Строк зберігання звітів про витрачання Бланків та повідомлень про зміни кодів витрачання Бланків становить 3 роки.

Внесення даних до Єдиного реєстру здійснюється на підставі первинних документів обліку. Первинними документами обліку є:

- ♦ Журнал реєстрації виданих свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю в Міністерстві юстиції України;
- ♦ Журнал реєстрації приватної нотаріальної діяльності в управлінні юстиції;
- ♦ повідомлення відділу кадрів управління юстиції про призначення, переведення та звільнення державних нотаріусів;
- ♦ супровідні документи при надходженні Бланків в управління юстиції від Постачальника;
- ♦ акт приймання-передачі Бланків;
- ♦ акт приймання-передачі зіпсованих та анульованих Бланків;
- ♦ акт приймання-передачі дефектних Бланків;
- ♦ акт про відсутні Бланки;
- ♦ доповідна записка про викрадені Бланки;
- ♦ звіт про витрачання Бланків;
- ♦ повідомлення про зміни кодів витрачання Бланків.

Перевірка нотаріусами справжності Бланків здійснюється

шляхом комп'ютерного доступу до Єдиного реєстру. Перевірка справжності Бланків у нотаріальних округах, які ще не підключені до Єдиного реєстру, може здійснюватись за допомогою телефонного зв'язку з черговим адміністратором Єдиного реєстру.

Вартість Бланків та накладні витрати, пов'язані з використанням Бланків, відшкодовують клієнти, щодо яких або в інтересах яких вчинені нотаріальні дії.

Слід зазначити, що для створення єдиної нотаріальної процесуальної форми доцільно надавати Бланки також посадовим особам виконавчих комітетів і передбачити здійснення ними діловодства щодо цих Бланків.

9.6. Діловодство щодо реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна

Реєстрація заборон відчуження об'єктів нерухомого майна введена наказом Міністерства юстиції України № 31/5 від 09.06.99 р., яким було затверджено Положення про Єдиний реєстр для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна¹. До введення такого порядку існувала система, за якою всі відомості про заборони відчуження нерухомого майна надходили до першої нотаріальної контори і лише їй було надане право на видачу довідок про правовий стан майна. Така форма отримання довідок мала певні недоліки: відсутність можливості оперативно вчиняти нотаріальні дії, великі черги у першій нотаріальній конторі тощо. Це спонукало до запровадження нової системи – Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

Метою введення відповідної реєстрації є забезпечення оперативного накопичення та використання даних про забо-

¹ Цим наказом скасовано накази Міністерства юстиції України "Про затвердження Положення про Єдиний реєстр для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна" № 41/5 від 27.05.97 р., із змінами, внесеними згідно з наказом Мін'юсту № 59/5 від 18.08.97 р., та "Про оплату за користування Єдиним реєстром для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна та виготовлення довідок про відсутність заборон на відчуження об'єктів нерухомого майна" № 57/5 від 31.07.97 р. Цей наказ та відповідне Положення про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна увійдуть у повному обсязі до практикуму "Нотаріат в Україні".

рону відчуження та арешт майна юридичних і фізичних осіб, накладених судами, правоохоронними та іншими органами в межах їх повноважень, для підвищення рівня захисту майнових прав та інтересів громадян. Запровадження Єдиного реєстру має позитивний вплив на зміцнення правопорядку, усунення недоліків традиційних методів організації роботи нотаріату. Воно базується на принципах права власника вільно розпоряджатися своїм майном та має гарантувати відповідальність за його зобов'язаннями.

У зв'язку з цим введені та нормативно закріплені нові одиниці поняття, які запроваджені в нотаріальну практику і стосуються реєстрації як доручень, так і заборон відчуження об'єктів нерухомого майна. До них слід віднести:

Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна (доручень)¹ – це комп'ютерна база даних, яка містить відомості про: накладені заборони та арешти; зняття заборон та арештів; видані довідки про відсутність або наявність заборон та арештів (а для доручень передбачається обов'язкова реєстрація посвідчених нотаріусами доручень на право користування та розпорядження майном, у тому числі транспортними засобами, а також реєстрація припинення їх дії).

Держатель Єдиного реєстру – Міністерство юстиції України, що забезпечує його функціонування.

Адміністратор Єдиного реєстру – державне підприємство “Інформаційний центр” Міністерства юстиції України, що має повний прямий доступ до комп'ютерної бази даних і відповідає за її належне створення і ведення, матеріально-технічне та технологічне забезпечення, за збереження і захист даних, що містяться в Єдиному реєстрі. Надання доступу реєстраторам і користувачам до Єдиного реєстру здійснюється адміністратором на підставі відповідних договорів.

Реєстратори Єдиного реєстру – державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси, які уклали відповідні угоди з Адміністратором і мають прямий доступ до Єдиного реєстру через комп'ютерну мережу. Реєстратори приймають повідомлення про накладені (зняті) заборони та арешти від інших державних нотаріальних контор та приватних нотаріусів, які не є реєстраторами, посадових осіб виконавчих ко-

¹ Наведені терміни уніфіковані авторами для діловодства щодо єдиних реєстрів заборон відчуження об'єктів нерухомого майна і доручень.

мітетів сільських, селищних, міських рад, судових та слідчих органів, вносять записи до Єдиного реєстру про накладені (зняті) заборони чи арешти та видають і перевіряють довідки про відсутність або наявність заборони або арешту.

До Користувачів Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна необхідно відносити державні нотаріальні контори, приватних нотаріусів, які уклали відповідні угоди з Адміністратором або Реєстратором, мають доступ до Єдиного реєстру через комп'ютерну мережу, отримують та перевіряють довідки про відсутність або наявність заборон та арештів. А до Користувачів Єдиного реєстру доручень додатково віднесені також інші установи й організації, які уклали договір, мають доступ до Єдиного реєстру та перевіряють дійсність доручень шляхом запитів.

Сучасний нотаріальний порядок реєстрації заборон відчуження нерухомого майна передбачає:

1) реєстрацію Реєстратором об'єкта нерухомого майна в Єдиному реєстрі;

2) занесення відповідного запису про накладення заборони відчуження або арешту нерухомого майна до книги обліку заборон відчуження нерухомого майна посадовою особою нотаріату, до якої звернулися представники суду або слідчих органів з відповідним повідомленням або яка вчиняє нотаріальну дію, що є підставою для накладення відповідної заборони.

Такий подвійний порядок реєстрації зумовлений необхідністю гарантувати захист інформації від будь-яких негараздів, що можуть виникнути у комп'ютерних мережах: комп'ютерних вірусів, "крякерів" тощо.

Підставами для внесення до Єдиного реєстру відомостей про накладені заборони відчуження об'єктів нерухомого майна або для їх зняття є вимоги закону або зміст відповідної угоди сторін.

Процесуальний порядок внесення таких відомостей до Єдиного реєстру на сьогодні, коли не всі нотаріуси об'єднані єдиною комп'ютерною мережею, передбачає два варіанти внесення відповідних відомостей:

- ♦ безпосередньо Реєстратором, до якого звернулись представники суду або слідчих органів з відповідним повідомленням або який вчиняє нотаріальну дію, що є підставою для накладення відповідної заборони;

- ♦ звернення до Реєстратора з повідомленням посадових осіб нотаріату, які мають необхідність внести відповідні відомості до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна і які не є реєстраторами.

У пункті 2.1 Положення передбачається, що можуть і не бути реєстраторами державні нотаріальні контори, а визначення Реєстраторів у межах району, міста здійснюється Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласними, Київським та Севастопольським міськими управліннями юстиції за погодженням з Адміністратором. У зв'язку із цим виникає питання про критерії відбору Реєстраторів, а також необхідність все ж таки закріплення за державними нотаріальними конторами прав та обов'язків реєстраторів як найстабільніших за місцем розташування суб'єктів нотаріального процесу.

Як перший, так і другий варіанти внесення відомостей до Єдиного реєстру потребують конкретизації форми відповідних відомостей у разі надходження їх від суду або слідчих органів. Крім того, до осіб, які можуть порушувати процес накладення заборон на відчуження об'єктів нерухомого майна, необхідно також додати державних виконавців, які тепер відокремлені від суду, але повинні мати такі повноваження на підставі Закону України "Про виконавче провадження" від 21.04.99 р. *Документами, які можуть спонукати діяльність Реєстратора по внесенню відповідних відомостей до Єдиного реєстру є: для суду – ухвала, для слідчих органів та для державних виконавців – постанова.* Ці документи можуть надаватись правоохоронними та правозахисними органами як безпосередньо Реєстратору, так і посадовим особам нотаріату, які не є реєстраторами, але вони, безумовно, потребують реєстрації їх цими суб'єктами і збереження.

У разі звернення посадової особи нотаріату до Реєстратора у повідомленні про накладену заборону відчуження або арешт об'єктів нерухомого майна або їх зняття мають зазначатися відомості, а саме:

- ♦ відомості про нотаріуса, орган або посадову особу, які наклали (зняли) заборону відчуження чи арешт об'єкта нерухомого майна;
- ♦ дата та час накладення (зняття) заборони відчуження або арешту;

- ♦ відомості про документ, на підставі якого накладена (знята) заборона відчуження або арешту (найменування, номер та дата документа, видавець документа);
- ♦ відомості про об'єкт, на який (була) накладена заборона відчуження або арешт (назва, адреса розташування об'єкта, розмір частки, площа тощо);
- ♦ відомості про власника майна, щодо якого (було) накладено заборону відчуження або арешт:
для фізичних осіб – прізвище, ім'я по батькові, місце проживання, серія, номер та дата видачі паспорта;
для юридичних осіб – найменування, юридична адреса.

Неправильне заповнення повідомлення є підставою для відмови Реєстратором у внесенні відповідних відомостей до Єдиного реєстру, яка має надаватись у письмовій формі із зазначенням причин відмови.

Стосовно часу відправлення повідомлення та внесення відомостей на його підставі до Єдиного реєстру Положенням передбачається, що ці дії мають вчинятись день у день, тобто в день накладення заборони має бути відправлене відповідне повідомлення до Реєстратора, який у день його отримання має внести необхідні відомості до Єдиного реєстру. Однак час, який буде витратитись між моментом відправлення та отримання відповідного повідомлення, не регламентується. Можливим ускладненням також може бути неприйняття Реєстратором відповідного повідомлення через його невідповідність вимогам Положення. Отже, ці правові аспекти можуть суттєво впливати на гарантованість нотаріального процесу щодо накладення заборони відчуження об'єктів нерухомого майна та час вчинення провадження стосовно нерухомого майна. Таким чином, доцільно об'єднати всіх суб'єктів, що мають повноваження вчиняти нотаріальні провадження стосовно накладання заборон відчуження нерухомого майна єдиною комп'ютерною мережею або запропонувати для їх зв'язку швидкі засоби передачі та отримання інформації, інакше Єдиний реєстр втратить основну свою властивість – гарантованість достовірності інформації та доцільність існування. Розглядаючи можливість приватного або державного нотаріуса отримати відповідну довідку шляхом поштового повідомлення разом із аналогічним порядком отримання відповіді, важко передбачити час, який клієнт витратить, чекаючи відповідь.

Довідки про накладені заборони та арешти на об'єкти нерухомого майна або про їх відсутність видаються Реєстраторами.

Довідки з Єдиного реєстру про накладені заборони та арешти на об'єкти нерухомого майна або про їх відсутність мають право одержати: суди на їх письмову вимогу, органи прокуратури, дізнання і слідства, державні виконавці – у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, виконавчими провадженнями, що знаходяться у їх провадженні. Ці органи не оплачують послуг щодо отримання відповідних довідок. За оплату можуть отримати довідки державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси.

Плата за виготовлення довідки про відсутність або наявність заборони відчуження об'єкта нерухомого майна встановлена розміром двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з урахуванням ПДВ. При цьому зазначено, що кошти, які надходять від виготовлення довідок, використовуються для підтримки та розвитку Єдиного реєстру в такому співвідношенні:

- ♦ 75 % з урахуванням ПДВ з кожної довідки на рахунок Адміністратора;
- ♦ 25 % з урахуванням ПДВ з кожної довідки на рахунок Реєстратора.

Однак час та витрати державних нотаріальних контор (державних нотаріусів), що виступають як Реєстратори, не враховуються і відшкодуванню не підлягають.

Пунктом 4.5 Положення передбачено, що довідки виконуються за єдиним стандартом і посвідчуються Реєстратором, а довідки про відсутність заборон та арештів виконуються на спеціальних бланках нотаріальних документів за єдиним стандартом і посвідчуються печаткою Реєстратора.

Доцільно в п. 4.3 Положення передбачити можливість отримання відповідних довідок власниками майна, оскільки саме їх право власності на майно визначається в Єдиному реєстрі заборон. Це має сенс для власників майна, наприклад, коли вони бажають оскаржити неправомірні дії посадових осіб, в разі необгрунтованого накладення відповідної заборони.

В Єдиному реєстрі ведеться автоматично облік звернень до Єдиного реєстру. Тому Реєстратори, Користувачі, юридичні чи фізичні особи, що укладають угоди, які стосують-

ся об'єктів нерухомого майна, можуть у будь-який час за номером довідки та адресою об'єкта перевірити за допомогою автоматизованої електронної системи справжність цієї довідки та дійсність її на момент перевірки. Така повторна перевірка здійснюється безкоштовно.

Матеріально-технічне забезпечення роботи Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна здійснюється за рахунок фінансування Міністерства юстиції України та отримання плати за видачу довідок про відсутність заборон та арештів і перевірок зазначених довідок, а також за рахунок укладення з цього приводу договорів та угод з іншими юридичними особами про довгострокове користування автоматизованою електронною системою підтвердження довідок.

9.7. Діловодство щодо Єдиного реєстру доручень¹

Положення про Єдиний реєстр доручень було затверджене наказом Міністра юстиції України № 29/5² від 29.05.99 р. Крім того, це питання регулюється Організаційно-технологічною інструкцією з користування Єдиним реєстром доручень, затвердженою генеральним директором Інформаційного центру Міністерства юстиції України від 15.05.98 р., та Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Метою запровадження цього реєстру є підвищення рівня захисту майнових прав громадян та юридичних осіб, профілактики злочинів проти власності та необхідності перевірки повноважень представника при укладенні угод.

Одразу слід зауважити, що створення Єдиного реєстру доручень в тому вигляді, який він має на сьогодні, це лише перший крок на шляху державного контролю за повноваженнями представників. Так, на думку авторів, необхідно відрізнити доручення фізичних та юридичних осіб, які мають

¹ Тут і далі за текстом, на думку автора, необхідно під терміном «доручення» розуміти як «доручення», так і «довіреність», оскільки ці два поняття є законною підставою для передачі повноважень третій особі для вчинення юридично значимих дій.

² За цим наказом втратив чинність наказ Міністерства юстиції України № 21/5 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр доручень» від 06.05.98 р.

суттєві розбіжності у порядку їх посвідчення. Як зазначалося раніше, фізичні особи мають можливість посвідчувати довіреності за місцем роботи, навчання, проживання, що знижує вірогідність наданої нотаріусу довіреності. Юридичні ж особи посвідчують довіреності власною печаткою і на сьогодні для них не є обов'язковим порядок внесення відомостей про посвідчені ними довіреності до Єдиного реєстру доручень. Хоча відповідне право юридичної особи вносити відповідні відомості до Єдиного реєстру доручень важко заперечити навіть сьогодні. У зв'язку з цим при значному правовому змісті Єдиного реєстру доручень слід ще раз наголосити на необхідності дотримання єдиної нотаріальної процесуальної форми, а саме на тому, що нотаріуси мають вчиняти нотаріальні дії за участю представника лише в тому разі, коли довіреність посвідчена нотаріально і про це існують відомості в Єдиному реєстрі. Зрозуміло, що ця мета може бути досягнута при суттєвій корективі правової регламентації представництва, внесенні відомостей до Єдиного реєстру про повноваження директорів щодо представництва інтересів юридичних осіб, зв'язку нотаріусів із комп'ютерною базою даних Міністерства статистики щодо існування юридичних осіб тощо.

Однак слід відзначити, що в напрямку створення єдиної структури правоохоронних органів зроблені суттєві кроки. Так, пунктом 4 Положення передбачена можливість перевірки дійсності доручень Державтоінспекцією МВС України.

Діловодство щодо реєстрації доручень має складатися з окремих напрямків, які регулюються нормами Цивільного кодексу, а саме:

- ♦ питання, пов'язані із порядком реєстрації доручень;
- ♦ порядок внесення відомостей до Єдиного реєстру про припинення дії доручень, а також передоручення;
- ♦ перевірка повноважень представника.

Згідно з п. 89 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, доручення підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі доручень. З особи, яка звернулася за посвідченням (реєстрацією) доручення у Єдиному реєстрі доручень, стягується плата у розмірі, встановленому державним підприємством «Інформаційний центр» за погодженням з Міністерством юстиції України. Така плата здійснюється за тарифом, встановленим у розмірі однієї чет-

вертої неоподатковуваного мінімуму доходів громадян з урахуванням ПДВ. При цьому 70 % з урахуванням ПДВ перераховуються на рахунок Адміністратора, а 30 % з урахуванням ПДВ залишаються приватному нотаріусу з метою покриття витрат, пов'язаних з реєстрацією доручень.

Реєстраційний запис має містити такі відомості:

- ♦ номер та серію бланка, на якому посвідчено доручення;
- ♦ дату посвідчення доручення;
- ♦ строк дії доручення;
- ♦ номер запису в реєстрі нотаріальних дій;
- ♦ посаду, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, яким посвідчено доручення.

Внесення реєстраційного запису до Єдиного реєстру доручень здійснюється Реєстратором або адміністратором в день посвідчення доручення або отримання заяви про реєстрацію доручень в Єдиному реєстрі доручень від інших нотаріусів.

Для внесення реєстраційного запису до Єдиного реєстру доручень передбачено два шляхи:

- ♦ безпосереднє внесення реєстраційних записів;
- ♦ подання письмової заяви.

Безпосереднє внесення реєстраційних записів здійснюється в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса за наявності комп'ютера, підключеного до комп'ютерної мережі Міністерства юстиції та обладнаного відповідними програмними засобами. Порядок користування комп'ютерною системою для реєстрації доручень викладений в Інструкції користувача.

Подання письмової заяви, в якій містяться відомості про посвідчені доручення, здійснюється нотаріусами, які не мають технічної можливості безпосереднього внесення реєстраційного запису до Єдиного реєстру доручень, в обласну філію Інформаційного центру Міністерства юстиції. Така заява складається і подається нотаріусом не пізніше наступного робочого дня після посвідчення доручення.

Заява про внесення реєстраційного запису до Єдиного реєстру доручень має певний зміст та форму, які визначені в Організаційно-технологічній інструкції з користування Єдиним реєстром доручень. Так, в заяві мають бути зазначені:

- ♦ вихідний номер та дата відправки заяви до Єдиного реєстру доручень;

- ♦ посада, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який надає заяву;
- ♦ назва обласної філії Інформаційного центру Міністерства юстиції;
- ♦ округ діяльності суб'єкта, який надає заяву;
- ♦ номер свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ♦ дата посвідчення доручення;
- ♦ номер запису в реєстрі нотаріальних дій;
- ♦ дата закінчення дії доручення;
- ♦ серія та номер бланка, на якому посвідчено доручення;
- ♦ особистий підпис нотаріуса;
- ♦ печатка нотаріуса.

Особливої уваги заслуговує питання щодо *порядку внесення відомостей до Єдиного реєстру про припинення дії доручень, а також передоручення*. Ці питання досить складні, оскільки пов'язані із правовою регламентацією цих питань нормами Цивільного кодексу. Так, за ст. 69 ЦК чинність довіреності припиняється внаслідок:

- 1) закінчення строку довіреності;
- 2) скасування довіреності особою, яка її видала;
- 3) відмови особи, якій видана довіреність, здійснювати певні повноваження;
- 4) припинення юридичної особи, від імені якої видана довіреність;
- 5) припинення юридичної особи, на ім'я якої видана довіреність;
- 6) смерті громадянина, який видав довіреність, визнання громадянина недієздатним, обмежено дієздатним або безвісно відсутнім;
- 7) смерті громадянина, якому видано довіреність, визнання громадянина недієздатним, обмежено дієздатним або безвісно відсутнім.

Отже, всі перераховані підстави мають бути передбачені в Положенні про Єдиний реєстр доручень, а також мати процесуальний механізм їх запровадження в нотаріальний процес.

Крім того, процес передоручення, що регулюється ст. 68 ЦК, має однозначно визначати, кому переходять повноваження довірителя і на якій підставі. Так, особа, якій вида-

на довіреність, може передоручити їх вчинення іншій особі, якщо уповноважена на це довіреністю або примушена до цього обставинами для охорони інтересів особи, яка видала довіреність. Тобто в цьому випадку потребує тлумачення питання, за яких обставин особа може передоручити вчинення певних дій іншій особі. Автор вважає доцільним при посвідченні передоручення одночасно вносити відомості про нове доручення та скасовувати дію попереднього доручення, на підставі якого посвідчується нове доручення. Це зумовлено переходом повноважень довірителя до іншого представника.

Правовий зміст положень ЦК вказує на необхідність поєднання внесення змін до Єдиного реєстру доручень з іншими нотаріальними діями, а саме процес передоручення та припинення дії доручення має супроводжуватися повідомленням заінтересованих осіб (особу, яка надала доручення та якій довіреність видана, а також відомих їй третіх осіб, для представництва перед якими видана довіреність). На цій підставі є можливість говорити, що на нотаріуса може бути покладений обов'язок про вчинення цих дій на підставі п. 15 ст. 34 Закону¹.

До реєстраційного запису в Єдиному реєстрі доручень нотаріусами вносяться відомості про припинення дії доручення у разі одержання таких заяв:

- ♦ від особи, яка видала доручення, – про його скасування;
- ♦ від особи, якій видано доручення, – про відмову від нього.

Підставами для внесення відомостей про припинення дії доручення за чинним Положенням є також такі повідомлення:

- ♦ про припинення діяльності юридичної особи, від імені якої видано доручення;
- ♦ про смерть громадянина, який видав доручення, про визнання його недієздатним, обмежено дієздатним або безвісно відсутнім².

Для внесення відомостей про припинення дії доручень в Єдиному реєстрі доручень застосовуються також два способи:

¹ Крім того, з існуванням довіреності можна пов'язувати перебування майна спадкодавця у третіх осіб тощо.

² Отже, не всі правові ситуації, що передбачені ст. 69 ЦК, знайшли відображення в Положенні про Єдиний реєстр доручень.

- ♦ безпосереднє внесення відомостей про припинення дії доручень;
- ♦ шляхом подання письмової заяви.

Припинення дії доручення має здійснюватися не обов'язково тим нотаріусом, який посвідчив доручення, тому до змісту заяви про припинення дії доручення мають увійти відомості, аналогічні змісту заяви про внесення реєстраційного запису до Єдиного реєстру доручень, а також додаткові:

1) підстава припинення дії доручення – вид документа, що підтверджує необхідність припинення дії доручення та правові підстави цієї дії;

2) реєстраційний номер вхідної документації за відповідним номером та її дата;

3) дата припинення дії доручення;

4) дата посвідчення доручення та реєстраційний номер запису в реєстрі нотаріальних дій;

5) прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який посвідчив доручення.

Вимога про надання відомостей про дату внесення до Єдиного реєстру, з одного боку, зайва, оскільки потребує отримання особою зворотних відомостей при поданні заяви про реєстрацію, що не передбачено Положенням, і може бути ускладнено в разі “подання письмової заяви”, а, з іншого боку, обмежує можливість особи звернутись до іншого нотаріуса в тому разі, коли вона перебуває, наприклад, в іншому місті. На думку авторів, можливості обліку та комп'ютерного забезпечення мають надавати право громадянам звертатися в таких випадках до будь-якого суб'єкта, що має право на вчинення відповідних дій, як на всій території України, а також передбачати таку можливість для осіб, які перебувають за її кордонами і звертаються до консульських установ. Зрозуміло, що консульські установи та інші посадові, що вчиняють нотаріальні дії, мають досить значний обсяг роботи за прямим своїм призначенням; але, враховуючи єдину нотаріальну процесуальну форму, необхідно віднести їх до осіб, що зобов'язані при посвідченні ними довіреностей сповіщати про це відповідних реєстраторів або адміністратора Єдиного реєстру доручень. Доцільність цього можна пояснити за допомогою правової ситуації, яка мала місце в нотаріальній практиці. Одержавши із Сполучених Штатів Америки доручення на посвідчення пев-

ної угоди, яке було посвідчено в консульській установі України, адвокат мав певні сумніви у його достовірності, оскільки відповідної вказівки по телефону від особи не отримував, а зв'язатися із довірительом також не міг. Тому він звертався як до нотаріуса, так і до Консульського відділу МЗС України з метою перевірки достовірності, але ці органи не могли впевнено відповісти щодо достовірності і пропонували звертатися за експертизою. Отже, доцільність внесення відомостей про посвідчені консулами довіреності і незначна технічна складність вирішення цього питання (за наявності факсимільного зв'язку) за рахунок довірителя надають підстави для висновку про реальність і необхідність такої дії для консульських установ.

Нотаріуси при посвідченні угод за участю осіб або щодо осіб, які діють на підставі доручень, користуються даними Єдиного реєстру доручень, перевіряючи за їх допомогою дійсність цих доручень, строк їх дії тощо. Фактично ця перевірка здійснюється щодо дійсності та строку дії доручення, але не несе в собі персоніфікованої інформації щодо особи, яка є представником. Тобто в цьому випадку забезпечувати вірогідність доручення має відповідний спеціальний Бланк.

Безпосередньо запит до Єдиного реєстру доручень здійснюється за допомогою комп'ютера, підключеного до мережі Міністерства юстиції. Порядок користування комп'ютерною системою в режимі перевірки дійсності та строку дії доручень викладений в Інструкції користувача.

Запит до філії Інформаційного центру Міністерства юстиції щодо перевірки дійсності та строку дії доручення здійснюється за допомогою телефонного зв'язку.

Для отримання відомостей про дійсність та строк дії доручення особа, яка здійснює запит, формулює його за єдиною схемою:

- ♦ прізвище нотаріуса, що запитує;
- ♦ номер його свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ♦ серія та номер бланка, на якому надруковане доручення, щодо якого здійснюється запит;
- ♦ дата посвідчення доручення, щодо якого здійснюється запит;
- ♦ дата закінчення дії доручення;

- ♦ прізвище, ім'я та по батькові нотаріуса, який посвідчив доручення;

- ♦ № запису в реєстрі нотаріальних дій.

Посадова особа Інформаційного центру (надалі – оператор), яка отримала запит щодо перевірки дійсності та строку дії доручення, вносить цей запит в Єдиний реєстр доручень та отримує відповідь.

Залежно від інформації, отриманої із Єдиного реєстру доручень, оператор відповідає за однією із таких схем:

1. *Інформацію за запитом в Єдиному реєстрі доручень не знайдено* — відповідь оператора:

- ♦ Інформація відсутня;

- ♦ № запити.

2. *Інформацію за запитом в Єдиному реєстрі доручень підтверджено* — відповідь оператора:

- ♦ Доручення дійсне;

- ♦ № запити.

3. *За даними Єдиного реєстру доручень виявлені розбіжності в даних* — відповідь оператора:

- ♦ не збігається прізвище (дата посвідчення, № реєстру) (без позначення конкретних даних);

- ♦ № запити.

4. *За даними Єдиного реєстру доручень дію доручення припинено* — відповідь оператора:

- ♦ Дію доручення припинено;

- ♦ Назва документа, на підставі якого припинено дію доручення;

- ♦ Дата припинення дії доручення;

- ♦ № запити.

Право перевірки дійсності доручень за даними Єдиного реєстру доручень може бути надано іншим установам і організаціям за умови, що така інформація потрібна їм у зв'язку з виконанням покладених на них обов'язків і не порушує таємниці нотаріальних дій. Установи та організації, яким може бути надано право перевірки дійсності доручення за допомогою Єдиного реєстру доручень, визначаються Міністерством юстиції України. Користування та перевірка дійсності доручень здійснюється на підставі відповідних договорів із державним підприємством «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України. В цьому разі, на думку авторів, має бути забезпечена охорона комп'ютерної

бази даних від несанкціонованого втручання операторів цих організацій, оскільки внесення цими організаціями змін до Єдиного реєстру доручень законодавством не передбачено.

9.8. Адміністративне діловодство в органах нотаріату

Як зазначалося раніше, до обов'язків нотаріальних органів входять питання, що мають загальноадміністративний характер, а саме: *документування управлінської діяльності установ державного нотаріату (накази, обговорення питань на зборах); приймання, розгляд і реєстрація кореспонденції, складання та оформлення службових документів.* Вони практично не відрізняються від правил адміністративного діловодства, тому автором не висвітлюються.

Характерним для нотаріальних органів є *контроль за виконанням документів.* Так, в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах на контроль беруться документи, що надійшли від Міністерства юстиції України, Міністерства юстиції Республіки Крим, управлінь юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, з вказівкою (проханням) відповідати про результати їх розгляду. Завідуючим державною нотаріальною конторою, державним нотаріальним архівом можуть бути поставлені на контроль й інші документи. Наприклад, зміни до законодавства, на думку авторів, мають доводитись до відома всіх нотаріусів.

Контроль за виконанням документів може проводитися на реєстраційно-контрольних картках або за допомогою спеціальної контрольної папки (в установах державного нотаріату з обмеженою кількістю працюючих).

9.9. Діловодство щодо Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ

Введення Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ має подвійне правове значення. З одного боку, слід констатувати вчасність цієї дії, оскільки в судочинстві з'явилась певна кількість справ, в яких ставиться під сумнів дійсність заповіту, належність його заповідачу тощо. Тому Єдиний реєстр заповітів і спадкових справ дозволить простежити

час посвідчення документа, створити додаткові гарантії юридичної вірогідності заповіту.

З іншого боку, з часу введення Єдиного реєстру заповітів і спадкових справ кількість осіб, що зможуть отримати відповідну інформацію, суттєво зросте. Зростання кількості осіб, які будуть мати доступ до Єдиного реєстру, певною мірою суперечить ст. 8 Закону України "Про нотаріат". Так, за законодавством таємниця заповіту має стосуватися не тільки змісту заповіту, а й самого факту його посвідчення, внесення до його змісту змін або його скасування. З цією метою закон обмежує право владних і авторитетних органів (суд, слідчі, податкові) знайомитись із змістом заповіту за життя заповідача, а також отримувати інформацію про його посвідчення. Така обставина викликає занепокоєння і потребує відповідного гарантування прав заповідачів.

Таким чином, можна виділити дві інформаційні лінії: перша містить у собі відомості про зміст заповіту, а друга – відомості про відкриття спадкової справи. Критерієм для такої кваліфікації можуть бути повноваження тих осіб, яким доцільно надавати допуск до користування відповідною лінією.

Згідно з Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ, затвердженим наказом Міністерства юстиції України №51/5 від 17.10.2000 р., реєстраторами Єдиного реєстру (далі – Реєстратор) можуть бути державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви, приватні нотаріуси, які уклали відповідні угоди з Адміністратором і мають доступ до Єдиного реєстру через комп'ютерну мережу Міністерства юстиції України. Але, виходячи із сучасної компетенції приватних нотаріусів, останні мають право посвідчувати лише заповіти. Тому регламентовані Положенням повноваження Реєстратора необхідно розглядати крізь призму закону.

Так, Реєстратор здійснює реєстрацію посвідчення, зміни, скасування заповітів, зміни місця зберігання заповітів, введення спадкових справ, видачу свідоцтв про право на спадщину, списання спадкових справ до архіву та зміни місця зберігання спадкових справ, а також приймає на реєстрацію заяви про посвідчення, зміну, скасування заповітів, зміну місця зберігання заповітів, введення спадкових справ, ви-

дачу свідоцтв про право на спадщину, списання спадкових справ до архіву та зміну місця зберігання спадкових справ від інших державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, приватних нотаріусів, які не є Реєстраторами, заповідачів, перевіряє, за даними Єдиного реєстру, наявність або відсутність заповітів та спадкових справ, видає довідки про наявність або відсутність заповітів та спадкових справ (додаток № 15).

9.10. Діловодство щодо складання номенклатури і формування справ

Суттєві особливості має процес *складання номенклатури і формування справ* (нарядів). Номенклатура справ (нарядів) державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, приватного нотаріуса складається на підставі примірних номенклатур, що затверджуються Міністерством юстиції України за погодженням з Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України.

До номенклатури входять всі справи (наряди), які ведуться нотаріусами, а також реєстри, книги, журнали. Номенклатура справ (нарядів) державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса затверджується завідуючим нотаріальною конторою, приватним нотаріусом і узгоджується з відповідним державним нотаріальним архівом. Про складену номенклатуру справ (нарядів) приватний нотаріус повинен також повідомити відповідну державну архівну установу. Номенклатура справ (нарядів) державного нотаріального архіву затверджується завідуючим архівом і узгоджується з відповідною державною архівною установою.

Якщо протягом року виникне необхідність в заведенні справ (нарядів), не передбачених номенклатурою, вони додатково вносяться в номенклатуру. Для цього в номенклатурі передбачаються резервні номери.

Наприкінці року номенклатура обов'язково закривається підсумковим записом, в якому зазначається кількість і категорії фактично заведених за рік справ. Підсумковий запис скріплює своїм підписом особа, відповідальна за ведення діловодства, чи приватний нотаріус. Цей примірник номенклатури справ (нарядів) є обліковим документом для справ тимчасового зберігання і зберігається в архіві державної

нотаріальної контори, приватного нотаріуса, державному нотаріальному архіві постійно.

Усі виконані документи групуються у справи (наряди).

На відміну від інших документів, заяви про прийняття спадщини, про видачу свідоцтва про право на спадщину чи про відмову від спадщини, про оплату витрат за рахунок спадкового майна, про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, по яких вжиті ці заходи, а також претензії кредиторів одразу ж формуються в окремі спадкові справи, кожна з яких одержує індекс, що відповідає номенклатурі справ (нарядів), потім реєструється в книзі обліку спадкових справ і йому присвоюється номер, що відповідає порядковому номеру в цій книзі. Спадкова справа на ім'я померлого заводиться на підставі однієї із перерахованих заяв, що була зареєстрована першою. У спадкову справу підшиваються всі документи, пов'язані з оформленням спадщини за вказаною заявою, витребувані від спадкоємців, підприємств, установ чи організацій, подані іншими, крім спадкоємців, громадянами, а також примірник свідоцтва про право на спадщину. На всіх заявах зазначається час їх надходження та номер спадкової справи.

Якщо спадкову справу не закінчено провадженням в поточному році, вона переходить на наступний рік під тим самим номером і перереєстрації не підлягає.

Групувати в справи (наряди) слід документи одного діловодного року. В середині справи (наряду) документи систематизуються в хронологічному порядку, причому документ-відповідь повинен розміщуватися після документа-запиту.

Звіти повинні вміщуватися в справі (наряді) того року, до якого вони відносяться за своїм змістом, незалежно від часу їх складання.

Документи, виготовлені із застосуванням засобів обчислювальної техніки, групуються у справи на загальних підставах.

Не допускається включення до справи (наряду) документів, що не відносяться до неї, а також чернеток і проектів документів.

Реєстри, справи (наряди) поточного діловодства і закінчені провадженням до передачі їх в державний нотаріальний архів або на знищення повинні зберігатися у шафах, столах, що замикаються, і запобігають впливу на документи сонячного світла, пилу.

Вилучення і видача будь-яких документів зі справ (нарядів), як правило, не дозволяється. У виняткових випадках, за вимогою суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства у зв'язку з кримінальними, цивільними та господарськими справами, що знаходяться в їх провадженні, таке вилучення провадиться з дозволу завідуючого державною нотаріальною конторою, державним нотаріальним архівом, приватного нотаріуса з обов'язковим залишенням у справі завіреної копії вилученого документа і постанови про вилучення, протоколу вилучення або запиту суду, арбітражного суду.

На письмову вимогу державної податкової інспекції видаються довідки, документи і копії з них, необхідні для визначення правильності стягнення державного мита та цілей оподаткування.

Закінчені провадженням справи (наряди) тимчасового (більше 10 років) і постійного зберігання після закінчення строку їх зберігання в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса повинні здаватися в державний нотаріальний архів для наступного зберігання і використання.

Справи (наряди) із строком зберігання до 10 років в державний нотаріальний архів не здаються.

При припиненні приватної нотаріальної діяльності у випадках, передбачених статтею 30 Закону України «Про нотаріат», приватний нотаріус зобов'язаний в місячний термін передати до державного нотаріального архіву документи, що стосуються вчинених ним нотаріальних дій, незалежно від строку їх зберігання.

У випадку, коли за станом здоров'я або з інших поважних причин, а також у зв'язку із смертю приватного нотаріуса зробити це неможливо, передачу документів до державного нотаріального архіву провадить постійно діюча експертна комісія, що створюється відповідно Міністром юстиції Республіки Крим, начальником управління юстиції обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у складі не менше трьох осіб.

Експертна комісія організовує свою роботу відповідно до затвердженого про неї Положення.

По закінченні року посадова особа, яка відповідає за діловодство в державній нотаріальній конторі, чи приватний нотаріус провадить підготовку справ до архівного зберіган-

ня й уточнює систематизацію документів у справах, проводить оформлення справ (нарядів). Справи тимчасового і постійного зберігання вміщуються в тверду обкладинку, документи перекладаються в хронологічному порядку і прошиваються. Аркуші справ нумеруються.

У кінці справ (наряду) на чистому аркуші робиться засвідчувальний напис, наприклад: «У справі (наряді) прошито та пронумеровано 15 (п'ятнадцять) аркушів. Відповідальний за архів – підпис, дата».

Документи із строком зберігання до 10 років у справи (наряди) не підшиваються, нумерація аркушів не провадиться.

Обкладинки справ (нарядів) тимчасового та постійного зберігання оформлюються за встановленою формою. Заголовок на обкладинку справи (наряду) переноситься з номенклатури справ (нарядів) після його уточнення. Дати на обкладинці повинні відповідати року заведення і закінчення справи (наряду).

На обкладинках справ (нарядів), що складаються з декількох томів (частин), вказуються крайні дати документів кожного тому (частини).

Кількість аркушів у справі (наряді) вказується цифрами на підставі даних засвідчуваного напису.

Написи на обкладинках справ (нарядів) тимчасового та постійного зберігання слід робити чітко, світлостійким чорнилом або тушшю.

На справи тимчасового і постійного зберігання складаються окремі описи.

Опис складається з річних розділів і являє собою перелік назв справ (нарядів) з включенням необхідних відомостей про їх склад і зміст.

Описи справ складаються у 4-х примірниках за встановленою формою.

У кінці опису робиться підсумковий запис, в якому вказується (цифрами і словами) кількість справ, що внесені до опису, а також обумовлюються особливості нумерації справ у описі. Закінчення опису обов'язково погоджується з державним нотаріальним архівом.

Одночасно з підготовкою документів до зберігання проводиться відбір документів, що підлягають знищенню. Відбір документів для знищення оформлюється актом.

Під час підготовки документів до подальшого зберігання

в державному нотаріальному архіві постійно діючою експертною комісією провадиться експертиза наукової та практичної цінності документів і вирішується питання про відбір їх для включення до складу Національного архівного фонду чи до знищення.

При відборі документів на тимчасове та постійне зберігання експертна комісія керується чинними правилами та інструкціями Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України з організації роботи з документами, переліками і номенклатурою справ і відповідними вказівками Міністерства юстиції України.

Відповідно до затверджених описів, державна нотаріальна контора чи приватний нотаріус зобов'язані у встановлений термін здати в державний нотаріальний архів справи (наряди), внесені до опису.

Знищення документів провадиться після того, як описи на справи (наряди) тимчасового та постійного зберігання затверджено державним нотаріальним архівом. З огляду на наявність в нотаріальних конторах великої кількості документів, що підлягають знищенню, і відсутності регламентації цього питання, доцільним є розробка відповідного положення про порядок знищення документації, строк зберігання якої вичерпаний.

Глава 10

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПОСВІДЧЕННЯ УГОД

10.1. Значення нотаріального посвідчення угод

Нотаріальне посвідчення угод має важливе значення в житті суспільства, тому законодавство передбачає найбільш важливі угоди в обов'язковому порядку посвідчувати нотаріально. Для чого це?

Основне значення нотаріального посвідчення угод полягає в тому, що в цьому разі угода набуває офіційного статусу, з яким, безумовно, пов'язується нотаріальна процесуальна форма. Після набуття угодою офіційного статусу вона набуває державної охорони. Нотаріально посвідчена угода має більшу гарантованість та стабільність завдяки тому, що при посвідченні угод перевіряються правоздатність та дієздатність юридичних і фізичних осіб, роз'яснюються цим особам їхні права та обов'язки, тим самим зменшується ризик у цих осіб бути обманутими, що дає змогу громадянам вільно розпоряджатися своїм майном. Переваги нотаріальної форми посвідчення угод полягають і в тому, що нотаріус зобов'язаний перевірити законність угоди, чи не суперечить вона інтересам держави та суспільства. Нотаріальне посвідчення угод має полегшувати доказування в разі виникнення спору, робити взаємовідносини сторін зрозумілими та визначеними, дає змогу в разі втрати договору отримати його дублікат тощо. Отже, в цьому випадку особа, яка уклала нотаріально посвідчену угоду, має не тільки переваги стосовно тих осіб, які не дотримуються вимог закону щодо нотаріального посвідчення угод, а й у неї виникає право вимагати від іншої сторони угоди виконання зобов'язань у безспірному порядку (див. п. 1.1).

Для деяких категорій нотаріально посвідчуваних угод існує й звільнення від сплати прибуткового податку з громадян. Так, суми, що надходять в результаті відчуження майна, яке належить громадянам за правом приватної власності, за нотаріальне посвідчення яких було сплачене державне мито (тепер також, коли оплачено послуги приватного нотаріуса), і в разі, якщо посвідчена угода не має характеру підприємницької діяльності (неодноразове відчуження нерухомості

протягом одного року), не враховуються до сукупного доходу, що обкладається прибутковим податком¹.

Нотаріальне посвідчення угод займає значне місце в діяльності державного та приватного нотаріату. За посвідченням угод в нотаріальну контору звертаються, коли нотаріальна форма угоди обов'язкова в силу закону чи іншого нормативного акта, або в силу бажання сторін.

Відповідно до чинного законодавства обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягають:

- ◆ договори про відчуження (купівля-продаж, міна, дарування, довічне утримання) жилого будинку, іншого нерухомого майна (ст. 227, 242, 244, 426 ЦК України);
- ◆ договори про заставу нерухомого майна, транспортних засобів, космічних об'єктів, товарів в обігу або у переробці (ст. 13 Закону "Про заставу");
- ◆ договори про відчуження земельних ділянок, що перебувають у колективній або приватній власності (ст. 18 Земельного кодексу України, ст. 4 Декрету Кабінету Міністрів України № 15-92 "Про приватизацію земельних ділянок" від 26.12.92 р.);
- ◆ договори купівлі-продажу майна державних підприємств (ст. 27 Закону "Про приватизацію майна державних підприємств", ст. 25 Закону "Про приватизацію майна невеликих державних підприємств (малу приватизацію)");
- ◆ шлюбні контракти (ст. 27 КпШС);
- ◆ заповіти (ст. 541 ЦК);
- ◆ доручення на укладання угод, що потребують нотаріальної форми, а також на вчинення дій щодо підприємств, установ та організацій, за винятком випадків, коли законом або спеціальними правилами допущена інша форма доручення (ст. 65 ЦК);
- ◆ доручення, що видаються в порядку передоручення (ст. 68 ЦК);
- ◆ інші угоди, для яких чинним законодавством передбачена обов'язкова нотаріальна форма (ст. 114 ЦПК України).

За бажанням сторін посвідчуються й інші угоди, для яких

¹ Пункт 5.6 Інструкції про прибутковий податок з громадян, затвердженої наказом Головної державної податкової інспекції України 21 квітня 1993 року № 12 (із змінами та доповненнями).

законодавством не встановлено обов'язкової нотаріальної форми, як, наприклад, угоди учасників спільної часткової власності у спільному майні, про встановлення порядку користування спільним майном (жилим будинком, дачею тощо), про становлення розміру часток, договори позики, доручення, схову, найму. За посвідченням договорів можуть звертатись також юридичні особи при укладенні угод між собою.

10.2. Характеристика основних правил посвідчення угод

Визначення основних ознак, які впливають на посвідчення угод, необхідне для того, щоб не повторювати деяких загальних положень при розкритті певних особливостей, які властиві окремим видам угод. Так, у главі 6 "Інститут представництва в нотаріальному процесі", на думку автора, вже розкрито в загальних рисах питання щодо впливу цього інституту на нотаріальний процес. Тому повторювати його немає сенсу. Але існує багато й інших факторів, які впливають не тільки на порядок та зміст нотаріального процесу щодо посвідчення угод, а й визначають можливість його вчинення.

Ми вже розглядали загальні правила вчинення нотаріального процесу, які є обов'язковими і при посвідченні угод. Але, крім вищезазначених правил, при посвідченні угод нотаріуси повинні дотримуватися вимог гл. 5 Закону, розділу 3 глави 1 Інструкції та глави 3 ЦК і деяких інших нормативних актів. Для того щоб зрозуміти, які угоди і чому визнаються недійсними, читачу необхідно ознайомитись з Постановою Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику в справах про визнання угод недійсними" № 3 (із змінами і доповненнями) від 28.04.78 р. Але для аналізу останнього документа з точки зору нотаріального процесу має бути поставлене дещо інше завдання, а саме, нотаріусу необхідно намагатися посвідчити угоду таким чином, щоб в майбутньому не було підстав для визнання її недійсною.

При складанні або перевірці проектів угод, запропонованих сторонами, можна досить суттєво впливати на права та обов'язки осіб, які укладають угоду. Від нотаріуса при посвідченні угод вимагається дотримуватися не лише правил діловодства: перевірити кількість примірників угоди, яка має

відповідати кількості сторін угоди, та ще одного, який залишається у нотаріуса, а перевірити й інші питання, що входять до його компетенції:

- ♦ відповідність угоди вимогам законності;
- ♦ відповідність угоди дійсним намірам сторін.

Тому є необхідним аналіз, яким чином може нотаріус всебічно і повно з'ясувати суть угоди, дійсне волевиявлення її учасників тощо. Це питання дуже важливе, якщо його пов'язати не тільки із можливістю впливати на права осіб, а й з відповідальністю нотаріуса за наслідки вчинюваної нотаріальної дії. Було б набагато легше працювати нотаріусам, якби всі можливі випадки були передбачені Інструкцією, але це практично неможливо.

Щодо можливості нотаріуса відповідати за наслідки вчинених нотаріальних дій, які не знайшли місця в Інструкції, то така відповідальність впливає з аналізу Закону. Статтею 49 Закону передбачено, що нотаріус повинен відмовляти у вчиненні нотаріальної дії, яка суперечить законіві. Нотаріусу пропонується у своїй діяльності керуватися нормативними актами, зазначеними в ст. 7 Закону, тобто всією нормативною базою України та нормами міжнародного права. Недотримання вимог Закону є підставою для анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю. Отже, нотаріус несе відповідальність не лише за дії, передбачені Інструкцією, а й за дії, які входять до його компетенції, але не передбачені Інструкцією. Тому від нотаріуса вимагається працювати творчо, але в межах, визначених законом.

Умови відповідності угоди вимогам законності мали б поглинати умови відповідності угоди дійсним намірам сторін, але автором вони виокремлені в два самостійні поняття для того, щоб була можливість розмежувати напрямки розвитку та вдосконалення порядку вчинення нотаріальних дій. Так, під умовами відповідності угоди вимогам законності пропонується розуміти об'єктивні вимоги закону, які не можуть змінюватися умовами угоди.

Відповідно до закону, недійсними угодами слід вважати такі:

- ♦ угоди, укладені з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства, – спрямовані на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав і обов'язків, при ущемленні

угодою особистих або майнових прав неповнолітніх дітей, а також в інших випадках їх невідповідності вимогам чинного законодавства, якщо для них не встановлено особливих правил визнання угод недійсними. До цієї категорії угод слід віднести всі угоди, що передбачають погіршення положення одного з подружжя в шлюбних контрактах, спрямовані на використання всупереч закону колективної, державної або чиеїсь приватної власності з корисливою метою, одержання громадянами нетрудових доходів, використання майна, що знаходиться у їх власності або користуванні, на шкоду інтересам суспільства, на незаконне відчуження землі або незаконне користування нею, розпорядження чи придбання всупереч встановленим правилам предметів, вилучених з обігу або обмежених в обігу, тощо (ст. 48-49 ЦК);

- ◆ угоди юридичної особи, що суперечить її цілям (ст. 50 ЦК);
- ◆ угоди, укладені неповнолітніми віком від п'ятнадцяти до вісімнадцяти років (ст. 51 ЦК);
- ◆ угоди, укладені громадянином, визнаним недієздатним (ст. 52 ЦК);
- ◆ угоди, укладені громадянином, обмеженим у дієздатності внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами (ст. 54 ЦК);
- ◆ угоди, укладені громадянином, не здатним розуміти значення своїх дій (ст. 55 ЦК);
- ◆ угоди, укладені внаслідок насильства, погрози, зловмисної угоди представника однієї сторони з другою стороною або збігу тяжких обставин (ст. 57 ЦК);
- ◆ мниму й удавану угоди (ст. 58 ЦК).

Встановити, що особи намагаються укласти угоду, яка в майбутньому може бути скасована, можна за допомогою перевірки документів та за наявністю інших підстав. В деяких випадках це буває зробити досить складно, оскільки клієнти не зобов'язані виправдовуватися перед нотаріусом, надавати йому пояснення, чому саме угода укладається на таких умовах, а не на інших. Але, на наш погляд, в багатьох випадках особи просто не усвідомлюють наслідків таких угод. Тому і законодавство вимагає від нотаріуса пояснити клієнтам, які характерні ознаки встановлені законом для

визнання угоди недійсною, й обов'язково, які правові наслідки настануть в разі визнання угоди недійсною.

Розглянемо приклад, який є характерним на сьогодні, коли замість договору довічного утримання укладаються угоди про дарування квартири або будинку. Чи є можливість встановлювати, що угода укладається внаслідок помилки? Звичайно є, для цього немає необхідності навіть роз'яснювати всі правові наслідки такої угоди, достатньо запитати, де збирається жити та особа, яка дарує своє житло? При цьому в ЦК Росії (ст. 572) уже введено, а проектом ЦК України (ст. 765, 771 станом на 25.08.96 р.) передбачається неможливість отримання майна за договором дарування після смерті дарувальника (в цьому випадку майно переходить до спадкоємців) та укладення такої угоди під умовою. В чинному ЦК також не передбачається можливість укладення угоди під умовою, оскільки такий договір належить до односторонніх. Отже, якщо між сторонами існує угода про зобов'язання обдарованого, що виникають внаслідок укладення договору дарування, то в цьому випадку договір може бути визнаний недійсним, а нотаріус не може вносити ці умови в договір дарування. Отже, необхідно нотаріусу пояснити юридичні наслідки такої помилки сторін.

Досить поширеною на сьогодні є практика укладення угод, коли вартість майна зазначається нижчою від його дійсної вартості. В цьому випадку нотаріус практично не може вимагати від осіб, що укладають угоду, зазначення дійсної вартості майна, оскільки ця умова визначається за домовленістю сторін. Але пропонується попереджати про наслідки укладення такої угоди. Так, таким, що суперечить інтересам держави, може бути визнаний договір купівлі-продажу майна, коли вартість майна зазначається нижчою від дійсної вартості. Цю угоду можна визнати такою, оскільки в цьому випадку приховується частина державного мита, що підлягає сплаті. Наслідком визнання такої угоди недійсною в разі виконання умов угоди обома сторонами є стягнення в дохід держави всього одержаного за угодою.

Крім того, нотаріусу слід пояснити, що в цьому разі покупець дуже ризикує, оскільки продаж речі за ціною значно нижчою, ніж дійсна, може достатньою мірою свідчити про укладення угоди недієздатною особою чи особою, яка була не здатна розуміти значення своїх дій, або угода укла-

далась внаслідок збігу тяжких обставин і в цьому разі продавець буде зобов'язаний повернути лише ту частину грошей, що зазначена в договорі.

Під умовами відповідності угоди дійсним намірам сторін, на нашу думку, слід розуміти відповідність правовідносин, які виникають між сторонами в результаті посвідчення угоди, тим бажаним правовідносинам, яких сторони намагалися досягти, укладаючи угоду. Порушення цих умов також визнається законодавством як підстава для визнання угоди недійсною, хоча з цим важко погодитись стосовно нотаріально посвідчених угод. Оскільки на нотаріуса покладається обов'язок роз'яснювати права та обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана на шкоду особам, тому випадки визнання нотаріально посвідченої угоди в суді недійсною внаслідок обману або помилки стає досить складною задачею для тієї сторони угоди, яка намагатиметься визнати її недійсною. Якщо в реєстрі будуть фіксуватися власноручні підписи особи про надані нотаріусом роз'яснення, то ці дві категорії підстав для визнання посвідчених нотаріусом угод не спрацюють.

Крім того, не відповідними вимогам закону будуть умови договору, коли вони суперечать чинному законодавству. Нотаріуси зобов'язані перевірити надані особами проекти угод щодо наявності умов угоди, які не відповідають чинному законодавству. Наприклад, договір поставки, згідно зі ст. 250 ЦК, передбачає строк позовної давності шість місяців. Тому сторони, відповідно до ст. 73 ЦК, не можуть своєю угодою змінювати строки позовної давності або порядку їх обчислення.

Досить важливе питання, якому на практиці небагато нотаріусів приділяють відповідну увагу, – це власноручний підпис учасника угоди. Всі примірники договору підписуються всіма учасниками угоди перед тим, як на них робиться посвідчувальний напис. Необхідно перевіряти відповідність підпису на примірнику учасника угоди та підпису у паспорті.

При посвідченні угод нотаріусам необхідно знати, що не всі об'єкти можуть бути відчужені громадянами та юридичними особами, а також для деяких видів угод вимагається спеціальний дозвіл: як для їх відчуження, так і для набуття. Постановою Верховної Ради України "Про право власності

на окремі види майна” № 2471-ХІІ від 17.06.92 р. (із змінами і доповненнями, внесеними Постановою ВР № 3131-12 від 22.04.93 року) визначається майно, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, а також майно, для якого передбачений спеціальний порядок набуття права власності громадянами.

До майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, належить:

1. Зброя, боєприпаси (крім мисливської зброї і боєприпасів до неї, а також спортивної зброї і боєприпасів до неї, що придбаваються громадськими об'єднаннями з дозволу органів внутрішніх справ), бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси.

2. Вибухові речовини й засоби вибуху; всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та обладнання для його виробництва.

3. Бойові отруйні речовини.

4. Наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отримуваних громадянами за призначенням лікаря).

5. Протиградні установки.

6. Державні еталони одиниць фізичних величин.

Громадяни можуть набувати права власності на такі види майна, придбаного ними з відповідного дозволу, що надається:

- ♦ на вогнепальну гладкоствольну мисливську зброю – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 21-річного віку;
- ♦ на вогнепальну мисливську нарізну зброю (мисливські карабіни, гвинтівки, комбіновану зброю з нарізними стволами) – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 25-річного віку;
- ♦ на газові пістолети, револьвери і патрони до них, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії, – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 18-річного віку;
- ♦ на об'єкти, що перебувають на державному обліку як пам'ятки історії та культури, – спеціально уповноваженими державними органами охорони пам'яток історії

та культури (Мінкультури, Мінінвестбудом і Головархівом України);

- ♦ на радіоактивні речовини – Державним комітетом України з ядерної та радіаційної безпеки у разі наявності висновку органів територіальної санітарно-епідеміологічної служби про можливість використання цих речовин майбутнім власником в існуючих у нього умовах.

Угоди про відчуження та заставу майна, що підлягає обов'язковій реєстрації, посвідчуються за умови подання документів, які підтверджують право власності на майно. Такі документи нотаріус приймає лише за наявності на них запису про реєстрацію.

Справжність підпису батьків, усиновителів або піклувальників на заяві про їх згоду на посвідчення угод від імені осіб повинна бути засвідчена нотаріально або підприємством, в якому вони працюють, або іншими юридичними особами, про яких йшлося в попередніх главах. Батьки, усиновителі або піклувальники мають можливість особисто подати заяву нотаріусу. Але нотаріус повинен вимагати дозвіл органу опіки і піклування на право опікуна укладати, а піклувальника давати згоду на вчинення від імені підопічного угод, якщо вони виходять за межі побутових. Такими угодами є договори, що потребують нотаріального посвідчення і спеціальної реєстрації про відчуження майна, належного неповнолітнім, відмова від належних підопічному прав, поділ майна тощо.

Питання про дозвіл на право опікуна вчиняти, а піклувальника давати згоду на вчинення від імені підопічного угод вирішується органом опіки або піклування шляхом прийняття відповідного рішення.

У разі одержання рішення суду про визнання договору про відчуження майна недійсним нотаріус робить про це відмітку на примірнику договору, який зберігається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса, приєднавши до нього рішення суду, а також робить відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій і за можливості – на всіх інших примірниках договору.

Правовстановлюючий документ повертається відчужувачу майна на його вимогу. Державне мито чи плата за посвідчення договору про відчуження майна при його розірванні сторонам не повертається.

Про розірвання договору про відчуження майна, що підлягає реєстрації, нотаріус повідомляє відповідний орган, що здійснює реєстрацію, якщо такий договір до його розірвання був цим органом зареєстрований. Крім того, сам договір, а також угода про розірвання договору і правовстановлюючий документ, на підставі якого був посвідчений договір про відчуження, повинні бути подані для реєстрації за місцем обліку цього майна, про що нотаріус зазначає у посвідчувальному написі і роз'яснює сторонам.

Сума договору про відчуження майна та заставу майна встановлюється за погодженням сторін, якщо інше не передбачено законодавчими актами.

Потребує, на нашу думку, відпрацювання процедура внесення змін (не розторгнення договору взагалі) до умов договору, яка не може за змістом дорівнювати укладенню нового договору, а зумовлює необхідність, наприклад, конкретизації існуючих умов у безспірному порядку шляхом внесення додаткових умов.

10.3. Заходи, спрямовані на забезпечення виконання зобов'язань

На сьогодні правоохоронні можливості нотаріального процесуального порядку використовуються не в повному обсязі і це питання також є актуальним для оформлення договірних взаємовідносин. На нашу думку, весь процес від укладення угоди до її виконання може бути охоплений державною підтримкою щодо гарантованості його виконання. Мається на увазі можливість передбачити в договорі не лише остаточні умови угоди, як це робиться на практиці сьогодні, а *застосувати також заходи, що передбачають гарантії виконання договору.*

За чинним законодавством, гарантією та забезпеченням виконання зобов'язань за договором виступає *додатковий захід майнового впливу на боржника*, що змушує його до виконання свого зобов'язання і задовольняє інтереси кредитора. Так, у випадку невиконання або неналежного виконання боржником взятих на себе за договором зобов'язань таким засобом виступає передбачена та гарантована законом неможливість скористатись об'єктом договору. При цьому в багатьох ситуаціях автором покладається відповідальність

за невиконання умов договору саме на нотаріусів. За чинним законодавством, встановлено загальний строк позовної давності три роки (ст. 71 ЦК), але строк позовної давності має рахуватися з певного, визначеного законом або договором часу. Саме тут починаються спірні стосунки сторін, оскільки в умовах договору в багатьох ситуаціях не зазначаються строки виконання зобов'язань.

Вважається за доцільне багатосторонні угоди або багатетапні договори розкладати на відповідні етапи із зазначенням реальних строків їх виконання. Наприклад, договір купівлі-продажу будинку може мати певні етапи: надання покупцем завдатку, сплата грошей за будівлю (може бути також розкладено на декілька етапів передачі всієї суми); ремонт, звільнення від меблів, виписки тощо. Отже, процес купівлі будинку складає нотаріальний процес не тільки щодо його посвідчення, а й передбачає строки і певною мірою процес його виконання.

Нотаріус має за домовленістю із сторонами договору передбачати відповідні цивільно-правові заходи за невиконання, невчасне або неналежне виконання умов певного етапу.

Першим та основним складним питанням при купівлі об'єктів нерухомості та інших коштовних об'єктів (квартири, будинку) є передача грошей. На жаль, сьогодні мало хто з учасників таких угод вживає гарантованих заходів для правильної передачі грошей. На практиці передача грошей проходить в багатьох випадках з порушенням норм цивільного права, а саме за оформленням простої розписки. Це зумовлено тим, що вартість квартир у договорі зазначається меншою, ніж дійсна, що надає можливість сплачувати державне мито у менших розмірах. Така суттєва помилка покупців може призвести до визнання угоди недійсною з усіма подальшими наслідками. Крім того, проста письмова розписка при вартості будинку або квартири, що вимірюється у десятках тисяч гривень, позбавляє її доказової сили, оскільки не додержується обов'язкова нотаріальна форма.

Пропонується процес передачі грошей оформлювати з відповідними гарантіями на випадок відмови від укладення договору або інших негативних ускладнень. Так, для таких випадків пропонується застосовувати передачу грошей через застосування такої нотаріальної дії, як прийняття гро-

шей в депозит. При цьому підставою для видачі має бути виконання продавцем всіх взятих ним обов'язків щодо передачі майна покупцеві та відповідна заява, надана покупцем, а також строк, зазначений в договорі, та відсутність з боку покупця заперечень проти видачі грошей продавцю. Є можливість скористатися і послугами банку, але в цьому випадку покупець має класти гроші на власне ім'я і лише при виконанні всіх обов'язків продавцем посвідчувати довіреність або доручення на ім'я продавця, в якому надавати йому право забрати гроші. Такий порядок надасть можливість контролювати повернення грошей покупцеві за будь-яких умов до виконання двосторонніх зобов'язань. Ця пропозиція автора матиме сенс в тому випадку, коли на практиці вона буде не тільки застосовуватися, а й будуть рекламуватись правоохоронні заходи, зменшиться тиск податкового пресу на громадян, на чому наголошував Президент України. Інакше, коли державне мито буде занадто значним, громадяни ризикуватимуть для того, щоб не сплачувати "зайвих" коштів додатково. Але нотаріусом мають чітко роз'яснюватися негативні наслідки такої правової ситуації.

Оскільки пропонується юридичним особам також здійснювати нотаріальне оформлення договорів, та з метою запозичення і поширення на угоди між громадянами всіх юридичних засобів гарантування виконання зобов'язань автор розгляне найголовніші з них. Тим більше, що в багатьох випадках особи не знають про правові засоби забезпечення своїх прав та інтересів, а нотаріуси не пропонують застосувати їх при вчиненні нотаріальних проваджень. Зрозуміло, що нав'язувати особам або визначати їх застосування в тих чи інших угодах є неправомірним, якщо це не визнано законом обов'язковим, тому автор лише пропонує основні напрямки застосування і правові властивості цих засобів.

Так, для передачі грошей лише після виконання зобов'язань існує акредитив. Правова формула акредитиву – гроші проти документів. Тобто, банк, що відкриває акредитив, зобов'язується за дорученням платника (як правило, покупця) здійснити платіж отримувачеві коштів (продавцеві) або уповноважує інший банк здійснити такий платіж за виконання всіх умов, передбачених в акредитиві. Гарантії такої формули передбачають, що гроші покупця вже перебувають під надійним захистом банківської установи, але на розрахунко-

вому рахунку покупця, а перейдуть на рахунок продавця лише в разі надання всіх необхідних документів про виконання умов договору. Продавцеві гарантується негайна оплата в разі виконання ним власних зобов'язань, і він застрахований від неплатоспроможності або відмови від оплати товарів (послуг) покупцем; покупцеві гарантується, що сплачені ним гроші не пропадуть і надійдуть у розпорядження іншої сторони лише після того, як він виконає свої зобов'язання.

Правовий зміст акредитиву – це фактично безпечна та реальна передоплата.

Строк дії і порядок розрахунків за акредитивом визначається у договорі між платником і отримувачем грошових коштів (див. також ст. 129 ЦК). Для того щоб правовідносини за акредитивом мали не тільки потенційні правові гарантії, а й діяли на практиці, договір має укладатися чітко, однозначно. Так, у акредитиві має зазначатися: назва банку-емітента; вид акредитиву і спосіб його виконання; спосіб повідомлення отримувача коштів про відкриття акредитиву; повний перелік і точна характеристика документів, які надаються отримувачем коштів (продавцем) для отримання цих коштів за акредитивом; строки надання документів після виконання зобов'язання; інші необхідні документи та вимоги.

Найпоширенішим на практиці засобом, який сприяє остаточному укладенню та оформленню угоди, є завдаток. Правовідносини, що виникають на підставі дачі та отримання завдатку, регулюються ст. 191 ЦК, і мають правову формулу – резервування права протягом визначеного в змісті цієї угоди строку покупця оформити договір. Така формула має правовий зміст, коли для укладення договору потребується певна форма та значні кошти, яких на час попередньої домовленості, про що фактично свідчить завдаток, у покупця в наявності немає. При цьому строк, на який відкладається остаточне посвідчення угоди, може надаватися як покупцеві для підготовки всієї суми, що передбачено угодою, так і продавцеві майна для усунення певних недоліків майна та підготовки всіх правостановлюючих документів, отримання згоди на відчуження всіх заінтересованих осіб та органів опіки й піклування. Зрозуміло, що при досить значній сумі завдатку його передачу також доцільно та необхідно оформлювати нотаріально. Тому автор пропонує укладати оста-

точний договір, в якому зазначати, що окрема частина суми вже передана у формі завдатку, який має зберігатись у нотаріуса або в банківській установі з відповідними процесуальними заходами щодо виконання договору. Так, водночас може бути застосовано нотаріальну дію щодо накладення заборони відчуження майна за згодою обох сторін угоди. Це доцільно для забезпечення прав покупця, якому в разі розірвання домовленості сторона, яка одержала завдаток, повинна сплатити подвійну суму завдатку.

Завдатком визнається грошова сума, що видається однією із сторін за договором в рахунок належних з неї за договором платежів іншій стороні, на доказ укладення договору і на забезпечення його виконання. При цьому сума завдатку визначається за погодженням сторін, але, виходячи із змісту цього поняття, він не може дорівнювати всій сумі, що передбачена договором, оскільки в цьому випадку фактично покупцем буде виконане зобов'язання.

За порядком передачі завдаток має дуже багато спільного з авансом або передоплатою, але останні сплачуються лише в рахунок належних за договором платежів і не мають таких правових властивостей як завдаток. Фактично їх слід розглядати як етапи у процесі виконання умов договору, а не як засоби, що забезпечують та гарантують виконання умов договору.

При розірванні угод досить часто постає питання про те, як розцінювати надані наперед покупцем гроші: як завдаток, аванс чи передоплату? І цю правову ситуацію буде важко вирішити, якщо немає відповідним чином оформленого договору. На думку автора, якщо в договорі немає прямої вказівки на те, що гроші передані як завдаток, то їх як такі розцінювати і неможливо, а слід вважати авансовим платежем.

Іншим засобом, що має гарантувати виконання зобов'язань сторін угоди, є застава. Правовідносини, що виникають на підставі угоди застави, регулюються ст. 181–190 ЦК. При цьому слід, на думку автора, розрізняти два варіанти застосування застави:

- ♦ як самостійну угоду;
- ♦ як угоду, яка лише забезпечує виконання сторонами умов іншої угоди.

Заставу як самостійну угоду буде розглянуто в цій книзі окремо, там буде висвітлено процесуальні особливості її

оформлення, тому в цьому розділі розглянемо лише можливі способи застосування застави як засобу забезпечення сторонами виконання умов договору та гарантування їх прав та інтересів. На наш погляд, при укладенні багатосторонніх угод може бути використана застава як гарантія виконання стороною умов угоди. Доцільно також застосовувати застави в разі укладення договорів *поруки*.

Договір *поруки* – це спеціальний захід, який має забезпечити однією чи обома сторонами виконання умов угоди, а в разі відсутності у них таких можливостей – їх поручителями. Правовідносини, що виникають за договором поруки, регулюються ст. 191–194 ЦК.

Договір поруки має укладатися між особою і поручителем. За договором поруки, поручитель зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання нею свого зобов'язання в повному обсязі або в частині. При цьому порука може забезпечувати лише дійсну вимогу, і договір про поруку повинен бути укладений у письмовій формі.

Отже, при нестачі коштів у боржника (і не лише грошових коштів, а й іншого майна) поручитель (гарант) несе субсидіарну відповідальність перед кредитором, якщо законодавством або договором не передбачено солідарну відповідальність поручителя і боржника (солідарна порука).

Поручителем (гарантом) можуть виступати не лише комерційні організації, а й некомерційні, наприклад, громадські чи релігійні організації, споживчі кооперативи, благодійні фонди тощо. Поручителем (гарантом) можуть виступати і фінансовані власником установи, в тому числі й бюджетні, але в такому разі установа, яка має майно на засадах оперативного управління, відповідає за своїми зобов'язаннями лише тими грошовими коштами, що знаходяться у її розпорядженні, а при нестачі коштів відповідальність за зобов'язаннями установи несе власник відповідного майна.

Стосовно права фізичних осіб виступати поручителем виконання зобов'язання, то це питання не має заборон у законодавстві, але повинно узгоджуватися, на думку автора, з іншою стороною угоди. Доцільно громадянам надавати право виступати поручителем щодо виконання зобов'язань угоди лише в тих випадках, коли вони виступають гарантом за виконання зобов'язань фізичною особою.

За чинним законодавством, припускається множинність

поручителів (гарантів), які перед кредитором відповідають солідарно, якщо інше не передбачено договором поруки (гарантії). При цьому, на думку автора, доцільно, щоб окремі поручителі (гаранти) відповідали за виконання боржником чітко визначених зобов'язань або за всіма зобов'язаннями, в тому числі за сплату неустойки і процентів, відшкодування збитків. В останньому випадку додатково має зазначатися черговість настання обов'язку щодо виконання зобов'язань. Це положення зумовлює відповідальність, оскільки вимагається чіткість у переході обов'язку. Так, в разі гарантування декількома гарантами виконання умов договору, може виникнути питання про те, хто ж з них має першочерговий обов'язок щодо виконання. Тому, можна за бажанням кредитора встановити в договорі черговість у виконанні зобов'язань за договором поруки.

Чинним законодавством не встановлено можливість отримання відповідної плати за ризик поручителя стати боржником замість тієї особи, за яку він поручився. Але немає щодо цього питання й заборон, тому є можливість говорити про необхідність його врегулювання. Передбачена законом можливість для поручителя у випадку виконання за боржника зобов'язань стати кредитором цієї особи погано компенсує можливі негативні правові наслідки, якщо, як зазначалось раніше, поручитель не захистить власні інтереси заставою. Так, ст. 193 передбачено, що поручитель має право зворотної вимоги до боржника в розмірі сплаченої за нього суми. При цьому не визначено підстав, за якими майбутній поручитель має вступати в ці правовідносини. Для фізичних осіб такими підставами можуть бути родинні зв'язки тощо, які не передбачають відповідної плати за вступ у такі правовідносини, але для юридичних осіб це питання має бути визначено.

Процесуальне оформлення переходу права вимоги від кредитора до поручителя в цьому випадку здійснюється передачею поручителю (гаранту) документів, що посвідчують вимогу до боржника, і прав, що забезпечують цю вимогу.

За ст. 194 ЦК, порука припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання, а також, якщо кредитор протягом трьох місяців з дня настання строку зобов'язання не пред'явить позову до поручителя. Якщо строк виконання зобов'язання не зазначений або визначений моментом вимоги, то

за відсутності іншої угоди відповідальність поручителя припиняється після закінчення одного року з дня укладення договору поруки. На думку автора, це питання має бути цікавити на підставі того, що в даному випадку має бути передбачений і безспірний порядок виконання зобов'язання, тобто в нотаріальному порядку шляхом вчинення відповідного виконавчого напису і лише в разі виникнення спірності щодо виконання умов договору поруки має застосовуватися порядок вирішення спірних правовідносин.

Порука може оформлятися шляхом складання єдиного документа під назвою "договір поруки", але на практиці гарантія має широке застосування серед юридичних осіб. Спеціальна форма гарантій – гарантійний лист, який знайшов застосування в банківській діяльності. При цьому для надання юридичного значення цьому листу необхідне посилання на нього в договорі. Якщо в договорі між кредитором і боржником є посилання на цей гарантійний лист, то вважається, що між поручителем і кредитором встановлено відповідні договірні відносини поруки, і кредитор прийняв надані поручителем гарантії. За відсутності в договорі посилання на гарантійний лист підстав, що засвідчували б укладення між кредитором і поручителем договірних відносин, договір поруки між сторонами вважається неукладеним.

Правовідносини поруки можуть бути оформлені шляхом внесення відповідної умови, відмітки або запису поручителя на договорі між кредитором і боржником, зобов'язання за яким забезпечуються поручителем. Але при оформленні відповідних правовідносин поруки необхідно зазначати відомості про те, який конкретно договір, на який термін поручитель зобов'язується гарантувати, в якому обсязі або на яку суму. Якщо ці відомості не зазначені, то договір поруки є недійсним.

Можливим на сьогодні заходом гарантування прав сторін угоди є також страхування угод. За договором страхування, страхова компанія зобов'язується за визначену плату (страхові платежі) при настанні зазначеної у договорі події (страхового випадку) відшкодувати страхувальникові (одній або обом сторонам угоди) отримані збитки повністю або частково (сплатити страхове відшкодування в межах зумовленої за договором суми/страхової суми). На думку автора, в разі страхування страховою компанією інтересів обох сторін

доцільно залучати її представника до участі у посвідченні договору.

У разі ж невиконання однією стороною свого зобов'язання інша сторона, що застрахувала угоду, отримує зумовлене договором страхування відшкодування. Конкретні умови страхування (наприклад, страхові випадки) визначаються між страхувачем і страхувальником у відповідному договорі, згідно з правилами страхування, які застосовуються даною страховою компанією.

При складанні проекту та основного договору можуть передбачатись ефективні засоби, які спонукатимуть іншу сторону до виконання умов договору та при цьому вимагати їх виконання до певного строку. До таких засобів належать *неустойка, штрафи та пеня*.

Неустойкою є встановлена за договором грошова сума, яку боржник зобов'язаний сплатити іншій стороні у випадку невиконання або неналежного виконання ним зобов'язання, зокрема, у випадку прострочення виконання умов договору. Як різновид неустойки слід розцінювати штрафи та пеню. Так, **штрафом** називається визначена договором грошова сума, яку боржник зобов'язується сплатити кредитору у визначеному наперед розмірі або в процентному відношенні до суми боргу або всього предмета виконання (суми договору). **Пенею** називається визначена договором грошова сума, яку боржник зобов'язується сплатити кредитору у процентному відношенні до суми простроченого платежу за кожний день або інший період прострочення.

При зазначенні неустойки в тексті угоди в розділі "Відповідальність сторін" умови про сплату неустойки необхідно визначити її обсяг та умови дії, оскільки неустойка буває чотирьох видів, що мають певні, визначені законом способи відшкодування завданих іншій стороні збитків. В юридичній літературі визначені такі види неустойки:

- ♦ *заликова неустойка*, що передбачає можливість стягнення як неустойки, так і збитків, але в тій частині, яка не покрита сумою неустойки;
- ♦ *виняткова неустойка* – коли може бути стягнута тільки неустойка, але не збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням зобов'язань. Виняткову неустойку можна віднести до категорії "наперед визначених збитків", коли сторони наперед домовляються про розмір

відшкодування за невиконання або неналежне виконання зобов'язання. У цьому випадку кредитор повинен довести лише факт порушення зобов'язання з боку боржника;

- ♦ *штрафна або кумулятивна неустойка* – це неустойка, яка має сплачуватись понад розмір збитків, які заподіяні невиконанням або неналежним виконанням зобов'язань;
- ♦ *альтернативна неустойка* передбачає можливість стягнення або неустойки, або збитків; але кредитор в цьому випадку повинен зробити вибір ще до того, як буде допущено порушення зобов'язання і встановлено розмір збитків¹.

Щодо розміру неустойки, то вона має бути обгрунтованою, оскільки ст. 205 ЦК передбачено таке положення – якщо належна до сплати неустойка (штраф, пеня) надмірно велика порівняно із збитками кредитора, суд має право зменшити неустойку (штраф, пеню). Проте це є правом суду, а не його обов'язком, при цьому суд має враховувати і доводи іншої сторони. Якщо розмір неустойки буде обгрунтований, то підстав для зменшення розміру неустойки у суду не буде. І, крім того, суд може лише зменшити розмір неустойки, але він не може звільнити винну сторону від неустойки повністю.

Доцільно зазначити в тексті договору строки, за яких неустойка в разі невиконання умов договору збільшується і наскільки.

До засобів забезпечення виконання умов договору слід віднести *умови про перехід права власності на майно залежно від виконання зобов'язань*. На практиці це положення дістало назву *резервування права власності*. Суть цього положення полягає в тому, що при продажу товару в кредит, коли поставка і передача товару покупцеві здійснюється до його оплати в повному обсязі, у договорі робиться застереження про збереження за продавцем права власності на проданий товар доти, доки покупець не здійснить останній платіж у визначені строки. За часів радянської влади продаж майна в розстрочку здійснювався через підприємства,

¹ Зобов'язальне право. Теорія і практика / За редакцією д-ра юрид. наук, проф. О.В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 62.

які фактично виступали гарантами виконання зобов'язання їх працівниками. В наш час такі угоди громадяни та юридичні особи можуть укладати самі.

При укладенні угод на умовах резервування права власності нотаріус має попередити покупця про те, що, отримуючи майно, він не може ним вільно розпоряджатися доти, доки не сплатить його вартість. Цей вид забезпечення зобов'язань привабливий ще й тим, що продавець може вимагати повернення йому товару у випадку неплатоспроможності і банкрутства покупця, а також титула власника свого товару, як такого, що перебуває у незаконному володінні. У таких договорах має чітко зазначатися строк, протягом якого покупець зобов'язаний оплатити товар, а також право покупця достроково оплатити товар. Повинен бути передбачений ризик випадкової загибелі і випадкового псування товару, в якому відповідно до перехідних положень права власності збитки має нести покупець через фактичне володіння товару. У випадку прострочення платежу в строк, зазначений в договорі, покупець зобов'язаний за свій рахунок повернути товар продавцеві, а також оплатити користування ним, а продавець повернути сплачений за нього аванс. Цей правовий інститут не має поки що достатнього застосування в Україні, але, безперечно, він має відповідні перспективи, тому потребує розвитку.

У багатьох випадках до останнього часу в практиці нотаріальної діяльності при посвідченні угод застосовувався механізм валютного застереження грошової оцінки угоди. Така форма забезпечення майнових інтересів сторін угоди була реакцією на зростаючий рівень інфляції. Ця форма забезпечення мала гарантувати знецінення купівельної ціни, яка передбачалася при укладенні договору. Цей механізм має широке застосування у зовнішньоторговельних операціях. При укладенні ж угод між громадянами України пряме застосування у договорах іноземної валюти як засобу платежу не припускається, а як еквівалент вартості угоди – це є можливим.

При укладенні угоди між суб'єктами підприємницької діяльності необхідно враховувати Постанову Кабінету Міністрів України № 1998 “Про вдосконалення порядку формування цін” від 18.12.98 р., якою передбачено, що формування, встановлення та застосування суб'єктами підприємництва вільних

цін на території України здійснюється виключно у національній грошовій одиниці. Вважати під час формування цін обгрунтованим урахування витрат у доларовому еквіваленті лише в частині імпоротної складової структури ціни.

Фактично при застосуванні даного способу в умові про ціну виступають дві валюти: гривня і валюта узгодженої країни. Тобто вартість зобов'язань в гривнях ставиться у залежність від стійкої валюти, і при цьому гривнева ціна кінцевих розрахунків визначається відповідно до змін курсу базової валюти (наприклад, долара) до гривні.

У нотаріальній практиці не застосовується мультивалютне застереження, коли перерахунок суми платежу у випадку зміни курсу гривні здійснюється в середньому по відношенню до кількох наперед визначених валют.

10.4. Спільна власність у нотаріальній практиці при укладенні угод

У нотаріальній практиці дуже часто викликає суттєві труднощі вчинення нотаріальних дій стосовно майна, що перебуває у спільній власності подружжя. Тому автор пропонує проаналізувати теоретичні та практичні аспекти охорони прав осіб, яким належить майно на правах спільної власності.

Законом "Про нотаріат", Кодексом про шлюб та сім'ю, Цивільним кодексом України та Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (далі – Інструкція) передбачений цілий комплекс правоохоронних заходів, що стосуються не лише осіб, які безпосередньо укладають угоду, а й осіб, права яких залежать від правових наслідків вчинюваних угод. На нашу думку, деякі суттєві положення щодо права спільної власності мають знайти місце не тільки в Інструкції, а й у Законі "Про нотаріат", оскільки їх вплив на права осіб, що звернулися за вчиненням нотаріального провадження, має важливе значення. Слід також теоретично обгрунтувати та узгодити нотаріальний процес з цивільним, цивільно-процесуальним та шлюбно-сімейним правом.

За ч. 2 ст. 112 ЦК України, розрізняється спільна власність подружжя з визначенням часток – часткова власність, або без визначення часток – спільна власність.

Майно може належати на праві спільної власності двом

чи кільком громадянам, що, безумовно, покладає на співвласників деякі обов'язки та надає відповідних прав. Інтерес до спільної власності викликаний необхідністю захисту прав не тільки осіб, які безпосередньо беруть участь в угоді, а й осіб, які не беруть участі в нотаріальному провадженні, але на права яких наслідки вчинюваної угоди можуть суттєво вплинути. Так, захищаючи права осіб, які не беруть участі в угоді, ми одночасно попереджаємо можливість виникнення правопорушення, а саме: порушення права покупця, коли він купує майно, що належить на праві спільної власності двом чи декільком громадянам, в разі визнання угоди між цими громадянами недійсною.

З іншого боку, захищаючи права вищезазначених суб'єктів, мова йде про захист прав самого нотаріуса. У зв'язку з цим дані правовідносини потребують належного правового врегулювання, чіткого механізму охорони прав усіх суб'єктів, що беруть участь у посвідченні угоди.

Права осіб, які безпосередньо не беруть участі в укладенні угоди, але є співвласниками майна, захищаються державою. Ці особи можуть та повинні впливати на нотаріальне провадження, оскільки вони особисто заінтересовані у наслідках посвідчуваних угод, тому, на нашу думку, доцільно їх називати третіми особами угоди.

Отже, треті особи угоди – це співвласники майна, які безпосередньо не беруть участі в укладенні угоди, але за законом наділені правом привілеєвої купівлі цього майна або правом давати згоду на посвідчення угод щодо розпорядження цим майном.

Розглянемо, який правовий механізм існує для захисту прав та охоронюваних законом інтересів третіх осіб та сторін угоди при посвідченні договорів про відчуження майна.

Право спільної власності подружжя займає основне місце у системі майнових відносин між ними. Визначальним тут є принцип спільності набутого майна у період шлюбу. Характерним є випадок з практики, коли за порадою звернулася громадянка К. Вона пояснила, що її чоловік перед тим, як подати до суду заяву про розірвання шлюбу, вивіз все рухоме майно з квартири в той час, коли вона була відсутня. Громадянка К. звернулася до правоохоронних органів за допомогою, але їй було відмовлено у вжитті будь-яких заходів з вказівкою, що розподіл майна – це особиста справа подружжя.

Отже, така делікатність держави щодо внутрішніх правовідносин у сім'ї спостерігається й в правових нормах, що регулюють майнові стосунки подружжя. Так, ст. 23 КпШС передбачено, що при укладенні угод одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя, але в яких межах – не визначено. Для укладення угод щодо відчуження спільного майна подружжя, що потребують обов'язкового нотаріального посвідчення, згода іншого із подружжя повинна бути висловлена у письмовій формі. Але, які наслідки настають в результаті укладення таких угод, коли згода іншого із подружжя відсутня, законом прямо не передбачено. Оскільки спільна власність подружжя є окремим випадком спільної часткової власності (коли частки рівні), то можна говорити, що настають наслідки, передбачені ч. 3 ст. 114 ЦК. Але, виділяючи спільну власність подружжя як окремий інститут, на думку автора, необхідно для нього конкретизувати відповідні правові наслідки.

Слід зазначити, що Інструкцією визначається два порядки посвідчення угод:

- 1) коли згода третьої особи угоди на посвідчення угоди обов'язкова;
- 2) коли такої згоди нотаріусу надавати немає необхідності.

При цьому Інструкцією зовсім не береться до уваги вплив шлюбного контракту на майнові правовідносини подружжя у шлюбі. Визначимо, коли згода на укладення угод по відчуженню спільного майна подружжя потребує обов'язкового нотаріального посвідчення. Це положення повинно впливати з правила, що угоди, які не потребують обов'язкового нотаріального посвідчення, не належать до найвагоміших. Розглянемо це правило на прикладі посвідчення угод щодо відчуження транспортних засобів, що придбані подружжям під час шлюбу.

Так, п. 77–79 Інструкції передбачається, що при посвідченні договорів про відчуження транспортних засобів необхідна наявність згоди третьої особи на посвідчення угоди лише щодо договорів дарування. Таким чином, нотаріальне провадження щодо посвідчення угод купівлі-продажу транспортних засобів позбавляється його основних правоохоронних властивостей, з чим, на нашу думку, погодитися неможливо. Це положення, на наш погляд, зумовлюється тим, що

поряд з нотаріальним існує інший порядок продажу автомобілів – через автосалони, автомагазини тощо. Але назвати такі угоди не досить важливими для того, щоб не витребувати згоди іншого із подружжя, в наш час ще неможливо, оскільки вартість транспортних засобів може дорівнювати вартості будинків, тому за грошовим еквівалентом такі угоди також слід відносити до вагомих.

Ці та деякі інші проблемні питання, на нашу думку, мають розглядатись не лише з позицій прав осіб, а й з позицій нотаріального процесу, який вимагає визначеності прав та обов'язків нотаріуса у нотаріальних правовідносинах.

Існування конкуренції в укладанні угод між нотаріальними органами та комерційними структурами не повинно впливати на нотаріальний порядок посвідчення угод.

Звертаючись до нотаріального органу, особа (покупець) повинна бути впевнена, що нотаріальне провадження забезпечує надійний захист її прав, незважаючи на те, чи віднесе на законом ця угода до тих, які потребують обов'язкового нотаріального посвідчення, чи ні. Так, підставами для визнання угоди недійсною в Постанові Пленуму Верховного Суду України визначається відсутність згоди іншого з подружжя на відчуження спільного майна, коли угода потребувала обов'язкового нотаріального посвідчення (ст. 23 КпШС) або судом буде встановлено, що сторони (сторона) в угоді діяли недобросовісно (п. 16 Постанови “Про судову практику в справах про визнання угод недійсними”). Отже, в разі недобросовісних дій продавця угода може бути визнана недійсною. Тому в інтересах захисту прав третіх осіб угоди та прав покупця необхідно продавця позбавляти можливості діяти недобросовісно.

Оскільки з нотаріальним порядком пов'язуються певні правові гарантії осіб, а також в силу необхідності створення єдиної нотаріальної процесуальної форми, законодавство про нотаріальний процес може покласти на осіб, що звернулись за посвідченням угод саме до нотаріальних органів, й певні вимоги. Наприклад, в нотаріальному порядку можуть змінюватися права осіб з укладенням шлюбного контракту. Так, у шлюбному контракті може існувати обмеження одного із подружжя у вільному самостійному користуванні спільним бюджетом. Наприклад, може бути передбачено, що витрати одного із подружжя без згоди іншого не можуть переви-

шувати 200 грн. Таким чином, обов'язковою умовою посвідчення угоди в таких випадках є перевірка положень шлюбного контракту або більш універсального засобу визначення шлюбних правовідносин – згоди іншого з подружжя, яка має бути висловлена у письмовій заяві.

Справжність підпису на заяві другого із подружжя про згоду на відчуження або заставу спільного майна повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку підприємством, установою, організацією, в якій він працює чи навчається, житлово-експлуатаційною організацією за місцем його проживання або адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому він перебуває на лікуванні. Засвідчувати справжність підпису не потрібно, якщо чоловік або дружина відчужувача особисто подасть нотаріусу заяву про згоду на відчуження. У цьому разі нотаріус встановлює особу заявника, перевіряє справжність його підпису, про що робить відмітку на заяві, і вказує назву документа, який посвідчує особу, номер, дату видачі і назву установи, що видала.

Якщо в заяві другого з подружжя про згоду на відчуження спільного майна зазначено, кому персонально (прізвище, ім'я, по батькові громадянина, назва юридичної особи) він погоджується продати, подарувати, заставити або обміняти спільно набуте майно, чи вказано ціну продажу, інші умови його відчуження або застави, нотаріус при посвідченні договору про відчуження або заставу зобов'язаний перевірити додержання умов, вказаних у такій заяві. Недодержання умов, викладених в заяві, позбавляє її юридичної сили.

У тому випадку, коли із наданих нотаріусу документів неможливо встановити час і підстави набуття майна, яке відчужується або заставляється, а чоловік чи дружина особи, на ім'я якої це майно зареєстровано, ухиляється від дачі письмової згоди на його відчуження, то особа, на ім'я якої майно зареєстровано, може в порядку статті 84 Закону «Про нотаріат» передати заяву своєму чоловікові чи дружині з пропозицією з'явитися до нотаріуса для визначення частки чоловіка (дружини) у цьому майні. Якщо він (вона) не з'явиться до нотаріуса у визначений строк і протягом місяця після одержання заяви не надішле своїх заперечень, нотаріус може посвідчити від імені чоловіка чи дружини, за ким, згідно із документом, що встановлює право, закріплене май-

но, договір про його відчуження або заставу. Такий запропонований Інструкцією порядок викликає суттєві заперечення, оскільки такі дії нотаріуса виходять за межі наданих йому законом повноважень.

Якщо законом передбачена умова – наявність згоди іншого із подружжя на відчуження майна, що належить на праві спільної власності, то за відсутності такої нотаріус не може вчиняти нотаріальну дію.

Так, заява особи, яку має передати нотаріус, містить пропозицію з'явитися до нотаріуса для визначення частки чоловіка (дружини) у цьому майні. Отже, якщо третя особа не з'явиться до нотаріуса, то вона або не дає згоди на угоду, або не погоджується ділити майно, тобто правові наслідки такої поведінки третьої особи не дають підстав вчиняти нотаріальну дію, тому що заяві громадянина, переданій через нотаріуса до іншого громадянина, законодавством не надано зобов'язального характеру. Частиною 2 ст. 42 Закону передбачається, що нотаріус повинен впевнитись у відсутності в заінтересованій особі заперечень проти вчинення цієї дії. Отже, нотаріус не має правових засобів для впливу на особу в разі її відмови з'явитися, оскільки в нотаріальному процесі єдиною підставою для вчинення нотаріальних дій є вільна згода особи на це. Тому відповідною дією на "мовчання" заінтересованої особи повинно бути звернення до суду особи, права якої порушуються, тобто особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії. І в цьому разі суд визначить її частку в спільному майні подружжя. На нашу думку, нотаріус не наділений такими повноваженнями, як суддя.

Однак можливий й інший варіант дій. За наявних умов має звертатись до третьої особи не громадянин, а нотаріус, який повинен пояснити їй її права у цій правовій ситуації – давати згоду на вчинення нотаріальної дії чи заперечувати проти її вчинення, надати нотаріусу документи, що встановлюють право, або утриматися від цього. Тому в цьому зверненні (попередженні) нотаріус має повідомити третю особу про своє передбачене законом право у визначений строк (місячний термін з дня відкладення вчинення нотаріальної дії – ч. 3 ст. 42 Закону) вчинити нотаріальне провадження. Лише в цьому випадку такий акт буде мати правове значення та більшою мірою відповідатиме вимогам ст. 5, ч. 2 ст. 42 Закону, а також спонукатиме третю особу

до дій. Тобто, якщо в особи немає заперечень щодо вчинення нотаріального провадження, вона може не висловлювати своєї згоди. Отже, тільки за таких обставин поведінка третьої особи буде відповідати умовам ч. 2 та 3 ст. 42 ЦК, і про це необхідно зазначати в попередженні.

Угода про відчуження або заставу майна, яка потребує обов'язкової нотаріальної форми, може бути посвідчена без згоди іншого із подружжя, якщо з документа, що встановлює право, свідоцтва про шлюб, шлюбного контракту та інших документів видно, що зазначене майно є не спільною, а особистою власністю одного із подружжя (набуте до реєстрації шлюбу, одержане під час шлюбу в дар або в порядку спадкування тощо). Про перевірку цієї обставини нотаріус робить відмітку на примірнику договору (угоди), що залишається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса, з посиланням на реквізити відповідних документів, якщо ці документи не приєднуються до договору. Ці положення, запропоновані в Інструкції, також можуть не зовсім відповідати дійсним правовідносинам, що існують у шлюбі на момент звернення до нотаріуса, тому що шлюбним контрактом може змінюватись правовий статус майна і, крім того, на підставі ст. 27 КпШС під час шлюбу подружжя може укладати між собою всі дозволені законом майнові угоди. У такому випадку необхідно перевіряти наявність шлюбного контракту та його зміст або знову вимагати згоди на відчуження майна іншого із подружжя.

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговує питання, чи необхідна згода іншого із подружжя на відчуження майна, якщо було здійснено розподіл спільного майна подружжя. На думку автора, однозначну відповідь можна дати лише в тому разі, коли розподіл майна відбувся безпосередньо напередодні посвідчення угоди або коли шлюб розірваний і розподіл майна відбувся після реєстрації розірвання шлюбу в органах РАГСу і є в наявності документи, що свідчать про це. Коли розподіл майна відбувся під час перебування в шлюбі, то нотаріус не може знати і мати гарантії, що подружжя не примирилося і не внесло змін до шлюбного контракту, знов об'єднавши своє майно. Після розірвання ж шлюбу майно може бути тривалий час нерозподіленим. Отже, сам факт розірвання шлюбу не слід ототожнювати з вирішенням матеріальних взаємовідносин подружжям.

Викликає здивування подана в Інструкції пропозиція перевести нотаріальні процесуальні правовідносини в цивільні у тих випадках, коли продавець майна повинен подавати нотаріусу письмову заяву про те, що в нього немає чоловіка або дружини (неодружена чи неодружений, в шлюбі не перебуває, вдова, вдівець). Так, нотаріус повинен довести зміст такої заяви до відома другого учасника угоди, який на підтвердження того, що ця обставина йому відома, підписується на заяві. Така заява повинна виходити особисто від відчужувача, а у разі вчинення угоди через представника – від представника, якщо відчужувач надав йому право при оформленні угоди подавати від його імені відповідні заяви. На нашу думку, зміст цієї нотаріальної дії мав би відповідати вимозі ст. 229 ЦК, яка передбачає обов'язок продавця попередити покупця про права третіх осіб на продавану річ. Але запропонований Інструкцією зміст заяви може свідчити лише про наявність або відсутність шлюбних відносин, а не про можливість третіх осіб претендувати на майно, що продається. Тому доцільно умови ст. 229 ЦК вносити в зміст угоди, а не вимагати заяву, яка не має юридичного значення.

Доцільно навести приклад із нотаріальної практики. За консультацією звернулася громадянка Д., яка пояснила, що вона перебувала в шлюбі сімнадцять років і вже понад п'ять років була розлучена, але спільне майно з чоловіком вони не ділили. До їх спільного майна належали гараж, приватизована квартира та меблі. Одну кімнату в квартирі її колишній чоловік залишив за собою, хоча в ній не проживав, оскільки перебував у фактичних шлюбних відносинах із громадянкою П. Документи, що встановлюють право на квартиру та гараж, були у її колишнього чоловіка, який потім помер. Спадкоємці померлого почали претендувати на їх спільне майно, тому громадянка Д. звернулася до нотаріуса з заявою про розподіл спільно набутого майна. Державний нотаріус відмовив їй у видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, мотивуючи своє рішення тим, що ч. 3 ст. 29 КпШС передбачений строк позовної давності – три роки.

Автор вважає, що відмова нотаріуса була неправомірною, оскільки *право на розподіл спільного майна подружжя нотаріусом ніякими строками не зумовлене*. При цьому нотаріусом

не були проаналізовані умови ст. 11 КпШС та ст. 76 ЦК, які передбачають, що перебіг строку позовної давності починається з дня виникнення права на позов, тобто з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права. Оскільки колишнє подружжя продовжувало володіти спільним майном, ніяких спорів відносно прав кожного з них не було, то строк позовної давності необхідно рахувати з того дня, коли громадянка Д. дізналася, що її право порушується спадкоємцями колишнього чоловіка.

Іншим аспектом цієї справи є те, що строки позовної давності не можуть застосовуватися до нотаріального процесу. Строк позовної давності – це проміжок часу, в який особа має звернутися з позовом до суду за захистом порушених або оспорюваних прав чи охоронюваних законом інтересів, а не в нотаріальний орган, який здійснює в основному правоохоронну функцію. Тому подіями, що мали б свідчити про порушення або оспорювання її прав чи охоронюваних законом інтересів, стали відомості про дії іншого співвласника, спрямовані на відчуження спільного майна, або вступ до іншого шлюбу тощо. Отже, з цього моменту й повинні рахуватись три роки. У зв'язку з цим навіть тривалий час, який мине після розірвання шлюбу, на думку автора, не може свідчити про відсутність у іншого співвласника спільного майна права на розподіл такого майна.

Інструкцією також передбачається, що договір щодо відчуження або застави майна може бути посвідчений без згоди іншого із подружжя також у випадках, коли останній не проживає за місцем знаходження майна, і місце проживання його невідоме. На підтвердження цієї обставини повинна бути подана копія рішення суду, яке набрало законної сили, про визнання іншого із подружжя безвісно відсутнім.

Але безвісна відсутність громадянина не зумовлює виникнення права власності в іншого із подружжя на все майно. Встановлення безвісної відсутності громадянина в судовому порядку може спричинюватись необхідністю отримувати допомогу на малолітніх дітей, що лишилися без годувальника, бажанням вступити в новий шлюб іншим із подружжя, а також, на думку автора, необхідністю розділити спільно набуте майно тощо. Чинне законодавство передбачає, що над майном громадянина, визнаного безвісно відсутнім, на підставі рішення суду встановлюється опіка.

Отже, це положення має узгоджуватися з механізмом визначення часток у спільному майні, бути підставою для розподілу майна в нотаріальному або судовому порядку та для призначення опікуна майна. Таким чином, без розподілу спільного майна на відповідні частки один із подружжя не може здійснювати відчуження майна на підставі судового рішення про визнання громадянина безвісно відсутнім. В цьому випадку на відчуження майна необхідна згода органів опіки та піклування. Це положення також зумовлює необхідність відпрацювання механізму розподілу майна, коли один із подружжя визнаний безвісно відсутнім.

Значну увагу потрібно приділяти саме правовій основі діяльності нотаріусів з охорони прав третіх осіб, оскільки в судах м. Києва з'явилися справи, в яких до нотаріусів пред'являються позови з вимогою відшкодувати шкоду, що виникла внаслідок укладення угод без додержання вимог законодавства. Оскільки неузгодженість деяких положень Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України з чинним законодавством може призвести до виникнення правопорушень, тому для чіткої регламентації діяльності нотаріусів та для попередження можливих помилок при здійсненні нотаріального провадження пропонується внести суттєві корективи в Інструкцію.

Слід зазначити, що нотаріуси при вчиненні нотаріального провадження користуються Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. В ст. 7 Закону України "Про нотаріат" передбачається необхідність нотаріуса керуватися практично всіма нормативними актами, які тією чи іншою мірою стосуються нотаріального процесу, а Інструкція має бути тим нормативним актом, який визначатиме правомірне вчинення нотаріальних дій та не суперечити закону¹.

10.5. Спільна часткова власність в нотаріальній практиці

Кожний володілець права спільної часткової власності користується рівними правами з іншими співвласниками щодо

¹ Фурса С.Я., Фурса Є.І. Щодо охорони права спільної власності в нотаріальному процесі // Право України. – 1999. – №3. – С. 80–84.

володіння, користування і розпорядження майном, має право на платне або безоплатне відчуження іншій особі своєї частки в спільному майні (ст. 113 ЦК). Крім того, ст. 114 ЦК передбачено, що кожний з учасників спільної часткової власності має право вимагати виділу своєї частки із спільного майна.

Спосіб виділення частки учасника спільної часткової власності в натурі визначається обставинами, а саме:

1) якщо досягнуто згоди всіх учасників спільної часткової власності щодо розподілу майна та погодження з розміром часток в натурі, то така згода для надання їй юридичної стабільності має бути нотаріально посвідчена;

2) якщо угоди щодо розподілу майна та погодження з розміром часток в натурі та порядком користування цими частками не досягнуто, то за позовом будь-кого з учасників майно ділиться в натурі судом;

3) якщо кредитор учасника спільної часткової власності пред'явить позов про виділ частки його боржника для звернення на неї стягнення, то частка визначається судом та підлягає продажу з публічних торгів.

Стаття 115 ЦК прямо не передбачає, що виділення частки у спільному майні як окремого права власності особи або декількох осіб може посвідчуватися нотаріально, а в переліку нотаріальних дій (ст. 34 Закону) така дія також не передбачена, але необхідність та можливість її вчинення впливає із компетенції нотаріальних органів, які посвідчують права осіб у безспірному порядку. Така дія аналогічна видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя. Тому угода про порядок розподілу спільного майна між співвласниками із зазначенням конкретних часток в натурі може бути оформлена шляхом складання самотійного договору, тобто при згоді всіх співвласників нотаріус буде зобов'язаний видати **свідоцтво про право власності на частку, виділену із спільного майна**. Такому документу не надавалося раніше самотійного значення, оскільки передбачалося, що спільна часткова власність виникає лише при спадкоємстві, але спільна часткова власність може виникати й у разі дарування майна декільком особам тощо.

Таким чином, якщо кожний із учасників спільної часткової власності має право вимагати виділу своєї частки із спільного майна, то повинен існувати позасудовий порядок

такого виділення, оскільки судова система передбачає захист права в разі його порушення. Якщо співвласники домовилися про розподіл спільного майна самі, то в цьому випадку правопорушення не існує, і саме для таких випадків державною передбачений нотаріальний процес.

При вирішенні питання про виділ в натурі часток жилого будинку, що є спільною частковою власністю, нотаріусу необхідно мати на увазі, що, виходячи зі змісту ст. 115 ЦК, це можливо, якщо кожному із співвласників може бути виділено відокремлену частину будинку із самостійним виходом (квартиру). Виділ також може мати місце за наявності технічної можливості переобладнати приміщення в ізольовані квартири, про що сторони мають надати висновок експерта. В разі, якщо майно підлягає обов'язковій реєстрації, потребується документ, що встановлює право, та у встановлених чинним законодавством випадках довідка-характеристика бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризацію не проведено, – довідка виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів.

Якщо виділ частки будинку в натурі неможливий, співвласники мають право встановити порядок користування відособленими приміщеннями (квартирами, кімнатами) такого будинку. У цьому разі окремі підсобні приміщення (кухня, коридор тощо) можуть бути залишені в загальному користуванні учасників спільної часткової власності.

При неможливості виділу частки будинку в натурі або встановлення порядку користування ним власнику, що виділяється, за його згодою встановлюється грошова компенсація. Розмір грошової компенсації визначається за угодою сторін.

З виділенням учаснику спільної часткової власності його частки в натурі спільна власність припиняється і решта учасників спільної часткової власності втрачає право привілеєвої купівлі цієї частки.

Інструкцією передбачається порядок посвідчення угод без видачі свідоцтва про право власності на частку, виділену із спільного майна. Ця угода співвласників не має на меті виділення часток в натурі, тобто закріплення права власності на окремі частки спільного майна за окремими співвласниками, вона закріплює лише порядок користування майном, який підлягає обов'язковій реєстрації. Таким чином,

реєстрація порядку користування майном не вирішує проблему права власності на майно. В цьому випадку також слід надати документ, що встановлює право, та у встановлених чинним законодавством випадках довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризацію не проведено, – довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів. Документ, що встановлює право, після його огляду повертається власникові, а в тексті угоди зазначається назва цього документа, номер і дата його видачі та найменування установи, що його видала. Така угода встановлює порядок, який стає обов'язковим також для майбутнього набувача частки спільного майна, отже, умови такої угоди мають доводитися до відома покупця частки спільного майна. Така угода може бути оформлена як шляхом складання самостійного документа, так і викладена в документі, що встановлює право.

Інструкцією передбачено можливість укладення угоди про встановлення або уточнення ідеальних часток, але чомусь така угода ставиться в залежність від того, зазначений чи ні розмір часток в документі, що встановлює право. Як було зазначено вище, необхідно говорити про можливість осіб перетворювати своє право з невизначеного, тобто спільного, в конкретне реальне майнове право власності за допомогою нотаріального провадження. Тут ми говоримо не про ідеальні частки, а лише про справедливий розподіл майна, засобами якого може бути притягнення додаткового майна або грошей учасників спільної власності для врівноваження часток та можливості співвласників розподілити майно в натурі, наступною реєстрацією права власності у порядку, встановленому чинним законодавством.

Досить важливим, на нашу думку, є питання, яким чином в разі укладення угоди про зміну розміру часток учасникам спільної часткової власності розглядати необхідні в цьому випадку дії. Наприклад, як розглядати зміст угоди, коли одному співвласникові замість частки в натурі виділяють його частку грошима. З точки зору цивільного права така угода фактично містить ознаки договору купівлі-продажу – укладається добровільно, має змістом платне відчуження майна, а з точки зору нотаріального процесу та цивільного процесу, – це засіб визначення часток в натурі. Так, суд в разі розгляду такої справи може винести рішення про неможливість

встановлення часток в натурі та необхідності компенсувати окремим співвласникам вартість їх часток грошима. На наш погляд, також не можна розглядати цю угоду як окремий договір купівлі-продажу, оскільки, як ми зазначали, це – хоча й добровільна, але змушена дія, яка не має на меті отримання прибутку тощо. Тому, на нашу думку, всі угоди, які укладаються між співвласниками майна та стосовно такого майна з метою розподілу спільної часткової власності, мають бути об'єднані в одне провадження з видачі свідоцтв про власності на майно, та при цьому оціночна вартість такої угоди не повинна збільшуватися навіть в разі притягнення особистих грошей громадян для компенсації нерівності часток.

При здійсненні права на платне відчуження частки спільної часткової власності на співвласника часткової власності покладається обов'язок повідомити в письмовій формі решту учасників спільної часткової власності про намір продати свою частку сторонній особі із зазначенням ціни та інших умов, на яких вона продається (ст. 114 ЦК).

Отже, в цьому разі зобов'язання стосується продавця майна, але можливі витрати та негаразди від купівлі частки в разі порушення права привілеєвої купівлі третіх осіб буде мати покупець. Так, *при продажу частки з порушенням права привілеєвої купівлі інший учасник спільної часткової власності протягом трьох місяців може звернутися до суду з позовом про перевід на нього прав і обов'язків покупця* (ч. 3 ст. 114 ЦК). Тому, саме для захисту права не тільки співвласника, а й покупця нотаріус повинен перевірити наявність відмови решти учасників спільної часткової власності.

При продажу частки спільної часткової власності будь-кому із співвласників цього майна не перевіряється згода решти, оскільки право вибору покупця в цьому разі має надаватися продавцю.

Не повинен також співвласник попереджати інших співвласників, коли має намір відчужувати майно за будь-якою іншою угодою – міна, дарування, договір довічного утримання.

На нашу думку, при відчуженні усього майна, що належить учасникам спільної часткової власності, іншій особі або одному із співвласників може застосовуватись інститут представництва, але в дорученні на укладення угоди повноваження представника мають бути чітко визначеними,

тобто, за якою ціною має бути продано майно, та інші умови, на яких воно продається.

Суттєвою помилкою в нотаріальній практиці, на наш погляд, є неправильне розуміння деякими нотаріусами природи спільної часткової власності, і саме внаслідок цього виникають правопорушення. Так, до спільної часткової власності відносять випадки лише за такою ознакою, як належність будинку двом і більше господарям з подальшою вимогою про дотримання правил привілесової купівлі. Помилка криється в нерозумінні основного критерію розмежування самої спільної часткової власності.

Спільна часткова власність виникає тоді, коли за умовами угоди або за законом дві або декілька осіб отримують право на майно або створюють майно без попередньої домовленості про умови розподілу і якщо це майно не може бути розподілено між ними в натурі без їхньої згоди на це. Саме ці умови визначають наявність спільної часткової власності, яка зникає після виділення часток в натурі та отримання на них права власності, що, безумовно, пов'язано з набранням відповідним судовим рішенням законної сили або, як ми вже зазначали, із видачею нотаріусом відповідних свідоцтв. Пов'язувати видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні лише з необхідністю наступної реєстрації будинку – це стереотип вчорашнього дня, оскільки у багатьох фахівців на сьогодні розмір значної спадщини асоціюється з будинком. Але рівень капіталів підприємців говорить про те, що сьогодні вже й у нас є мільйонери, отже, до спільної часткової власності можуть увійти підприємства, будинки, літаки тощо, а в нашому законодавстві досі пропонується видавати свідоцтво про право власності нотаріусу лише на будинок.

Опоненти можуть зазначати, що лише з моменту відповідної реєстрації можна говорити про офіційне виникнення права власності, його державне визнання та інші аспекти, що свідчать про необхідність реєстрації. Погоджуючись з тим, що визнання права власності за особою необхідне як для набуття ним законного статусу, так і для визначеності правовідносин у сфері власності, не можемо не зазначити, що поняття *реєстрація* – це буквально *внесення в список, складання переліку, опису з метою обліку та надання факту законності*, що, безумовно, свідчить про те, що право має

посвідчуватися іншими органами, а не реєстраційними. Крім того, основним аргументом є можливість розірвання укладеного між сторонами договору в нотаріальному порядку і в цьому випадку їх право не залежить від наявності згоди на це реєструючого органу.

Оскільки нотаріус внаслідок своєї компетенції та функцій зобов'язаний дотримуватися принципу законності, оскільки в інших провадженнях він може надавати й свідоцтва про право власності на майно, тому не зрозуміло, чому не зазначено його права на видачу свідоцтва про право власності на майно, що відокремлюється від спільної часткової власності.

Інструкцією передбачено, що право на продаж частки в спільній частковій власності у продавця виникає:

1) якщо треті особи відмовилися від права привілеєвої купівлі шляхом подання відповідної заяви;

2) якщо треті особи відмовилися одержати надіслані на їх адресу заяви продавця про його намір продати свою частку. Про цю обставину повинна свідчити зроблена на зворотному повідомленні відмітка органу зв'язку;

3) якщо адреса інших учасників спільної часткової власності невідома і встановити її неможливо;

4) якщо продавець повідомив третіх осіб про продаж частки в спільній частковій власності, а вони від права привілеєвої купівлі фактично відмовилися – не скористалися цим правом щодо будинків протягом одного місяця, а щодо іншого майна – протягом десяти днів з дня одержання повідомлення.

У першому випадку доказом відмови від права привілеєвої купівлі частки майна, що продається, є письмова заява кожного співвласника (третьої особи) із зазначенням ціни та інших умов, на яких продається ця частка. Справжність підпису на заяві учасників спільної часткової власності повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку або підприємством, установою, організацією, в якій вони працюють чи навчаються, житлово-експлуатаційною організацією за місцем проживання або адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому вони перебувають на лікуванні. На думку автора, в разі порушення цієї умови нотаріус має повторно звернутися до третьої особи, яка надала заяву невідповідної форми, що може бути підставою

для повторного відкладення строку вчинення нотаріального провадження.

Засвідчення справжності підпису не потребується, якщо учасники спільної часткової власності особисто з'являться до нотаріуса і подадуть заяву про відмову від права привілеєвої купівлі. У цьому випадку нотаріус встановлює особу, перевіряє справжність підпису заявників і робить про це відмітку на заяві, вказуючи назву документа, його номер, дату видачі та найменування установи, яка видала документ, що посвідчує особу заявника. Заява учасника спільної часткової власності про відмову від права привілеєвої купівлі може бути викладена на звороті примірника договору купівлі-продажу, що залишається в справах державної нотаріальної контори чи у приватного нотаріуса, або на окремому аркуші.

Нотаріус повинен перевірити тотожність умов договору купівлі-продажу із умовами, які зазначені в заявах третіх осіб.

Якщо треті особи відмовилися одержати надіслані на їх адресу заяви продавця про його намір продати свою частку, про цю обставину повинна свідчити зроблена на зворотному повідомленні відмітка органу зв'язку. В цьому випадку Інструкція надає визначального характеру лише відмові прийняти листа від учасника спільної часткової власності, з чим не слід погоджуватися, оскільки особи мають право бути повідомленими навіть тоді, коли їх особисті стосунки перебувають у стані протидії. Отже, в цьому разі необхідно відкласти вчинення нотаріального провадження і передати заяву в порядку ст. 84 Закону.

Однією із можливостей вирішення цієї правової ситуації може бути особисте звернення нотаріуса до третіх осіб угоди з повідомленням (попередженням). Аналогічний варіант автор запропонував для повідомлення співвласників спільної власності. Необхідність попередження співвласників часткової власності про подальші нотаріальні дії та їх правові наслідки зумовлюється ст. 5 Закону. Незазначення часу вчинення нотаріальної дії без згоди співвласників, на думку автора, може бути підставою для наступного визнання угоди недійсною.

Інструкцією передбачається, що договір купівлі-продажу частки спільного майна сторонній особі може бути посвідче-

ний також у випадку, якщо адреса інших учасників спільної часткової власності невідома. На ствердження цього повинен бути поданий документ відповідного компетентного органу (довідкової служби, адресного бюро тощо). Але ми розглядаємо лише одну чи декілька часток, власники яких мають намір їх продати. Ми вважаємо, що в цьому разі постає питання про спільне вирішення проблеми правонаступництва на інші частки спільного майна або визнання їх безгосподарними. Доцільно застосовувати також такий засіб розшуку заінтересованих осіб, як повідомлення в засобах масової інформації. Це положення також слід визнавати як ускладнення нотаріального процесу, оскільки воно вимагатиме не лише часу для публікації оголошення, а й часу для відповідного реагування. Для того щоб не встановлювати нових строків, слід після публікації в засобах масової інформації надавати строк для подачі заяв – десять днів з моменту виходу відповідної публікації.

Якщо продавець повідомив третіх осіб про продаж частки в спільній частковій власності, а вони від права привілеєвої купівлі фактично відмовились – не скористались цим правом щодо будинків протягом одного місяця, а щодо іншого майна протягом десяти днів з дня одержання повідомлення, нотаріус повинен перевірити такі юридичні обставини: повідомлення усіх третіх осіб (як громадян, так і юридичних осіб) про свій намір продати свою частку сторонній особі, якщо їх декілька, то перевіряється наявність повідомлень кожного з них; тотожність умов договору купівлі-продажу із умовами, які зазначені в повідомленнях третіх осіб.

Доказом повідомлення учасників спільної часткової власності про майбутній продаж частки в спільному майні може бути свідоцтво, видане нотаріусом, про передачу їм заяви продавця (на думку автора, повідомлення самого нотаріуса) в порядку статті 84 Закону «Про нотаріат».

Заява учасника спільної часткової власності про відмову від права привілеєвої купівлі або фактична відмова учасника спільної часткової власності, який не здійснив свого права на привілеєву купівлю, протягом одного місяця з дня одержання повідомлення про намір і умови продажу іншим учасником спільної часткової власності належної частки майна, є дійсною протягом трьох місяців. Строк цей обчис-

люється з дня подання заяви про відмову або з дня, наступного за останнім днем зазначеного місячного терміну. Щодо тотожності умов договору купівлі-продажу із умовами, які зазначені в повідомленнях третіх осіб або заяві про їх відмову від купівлі майна, то, на нашу думку, протягом трьох місяців продавець може збільшувати ціну своєї частки, але не зменшувати.

Окремим, не передбаченим Інструкцією випадком є одержання від одного або всіх учасників спільної часткової власності відповіді, яка передбачає бажання купити частку, але через деякий час. В цьому випадку, на нашу думку, продавець майна вільний в обранні покупця, якщо угода не буде посвідчуватися після зазначеного у відповіді строку. В протилежному разі право привілеєвої купівлі майна зберігається за іншими співвласниками. При одержанні від учасників спільної часткової власності відповіді остання також додається до зазначеного примірника договору.

Про відчуження частки спільного майна іншим шляхом — за договором дарування, міни, яке підлягає реєстрації, нотаріус робить відмітку на документі, що встановлює право. В тексті договору про відчуження частки майна зазначаються арифметичні (в простих дробах) частини.

В договорі про відчуження власником частки майна має бути зазначено порядок користування частинами, якщо співвласники про це уклали відповідну угоду.

Спори між учасниками спільної часткової власності щодо зміни розміру часток спільного майна, порушень умов угоди про порядок користування спільною частковою власністю та інші вирішуються в судовому порядку.

10.6. Земля в сфері цивільно-правових угод

Проголошена Верховною Радою в 1990 р. земельна реформа в Україні в основному подолати періоди роздержавлення земельного фонду¹, приватизації індивідуальних земельних ділянок і сертифікації земельних часток членами колективних сільськогосподарських підприємств. Подальші пра-

¹ Постанова Верховної Ради України «Про земельну реформу» від 18.12.90 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 10. — Ст. 100; ВВР. — 1993. — № 26. — Ст. 276.

вові акти, такі, як Конституція України, Земельний кодекс України, Закони України “Про власність”, “Про селянське (фермерське) господарство”, “Про плату за землю”, Укази Президента України “Про порядок паювання земель, переда-них у колективну власність сільськогосподарським підприєм-ствам і організаціям”, “Про продаж земельних ділянок не-сільськогосподарського призначення”, Декрети Кабінету Мі-ністрів України “Про приватизацію земельних ділянок”, “Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі” та інші, свідчать про ту титанічну працю, яка завжди супроводжує вирішення глобальних питань. Однак говорити сьогодні про можливість застосування поняття “зем-лі” як предмет цивільно-правових угод ще дуже рано, оскіль-ки в законодавстві існує досить багато понять, які мають суттєві особливості при аналізі їх правового змісту і які в окремих правових актах можуть отримувати доволі різні правові властивості. Крім того, земля не може бути “звич-ним” предметом купівлі-продажу. Наприклад, поняття виник-нення права приватної власності на землю для громадян в законодавстві пов’язується: з приватизацією земельних діля-нок, передачею земельних ділянок у приватну власність, що здійснюється із земель запасу, а також земель, вилучених (викуплених) у встановленому порядку: безоплатно або з оплатою тощо.

Крім того, за ст. 2 Земельного кодексу України відпо-відно до цільового призначення всі землі України поділя-ються на:

- 1) землі сільськогосподарського призначення;
- 2) землі населених пунктів (міст, селищ міського типу і сільських населених пунктів);
- 3) землі промисловості, транспорту, зв’язку, оборони та іншого призначення;
- 4) землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;
- 5) землі лісового фонду;
- 6) землі водного фонду;
- 7) землі запасу.

У багатьох випадках за цільовим призначенням землі мо-жуть бути змішаними. Так, у ч. 3 ст. 4 Закону України “Про селянське (фермерське) господарство” передбачається, що земельні ділянки виділяються, як правило, єдиним маси-

вом з розташованими на ньому водними джерелами та лісовими угіддями, по можливості наближеними до існуючих доріг, електро- і радіотелефонних мереж, газо- і водопостачальних систем та інших видів інженерної інфраструктури. Землі лісового і водного фондів, що входять до складу угідь селянських (фермерських) господарств, не можуть передаватися у приватну власність господарств, за винятком невеликих (до 5 гектарів) ділянок лісів і невеликих (до 3 гектарів) ділянок водойм і боліт. Таким чином, всі вищезазначені особливості земельних ділянок, а також певні умови їх використання мають увійти до договорів про купівлю-продаж земельної ділянки. У договорах мають конкретизуватися положення Конституції про те, що використання приватної власності не може завдавати шкоди інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Говорячи про типові умови договорів відчуження земельних ділянок, необхідно визначити, що такі договори мають відповідати вимогам законності, і державою передбачений відповідний порядок їх посвідчення – нотаріальний. Нотаріуси за наявних в них повноважень, юридичної кваліфікації мають право та здатні складати проекти угод, які відповідатимуть як загальним вимогам законодавства, так і конкретним умовам, що мають погоджуватися сторонами угоди.

Однак, через невизначеність повноважень нотаріусів при посвідченні такого виду угод потребує докладного дослідження питання про правові підстави участі нотаріуса в цьому випадку, оскільки, з одного боку, тут можуть виступати представники органів державного управління (по суті – представники держави), а з іншого, – громадяни або юридичні особи. В силу принципу неупередженості нотаріус має повноваження щодо відмови у посвідченні угоди про відчуження земельної ділянки, якщо вона не відповідає закону, незалежно від того, що однією із сторін угоди може бути представник держави. Тобто нотаріус має перевірити повноваження представника адміністративного органу та наявність і законність відповідного рішення цього органу на вчинення угоди та відповідність самої угоди нормам Закону.

Отже, виходячи із важливості правового регулювання земельних відносин, потребує докладного аналізу механізм відчуження земельних ділянок, але це буде можливим лише

в разі конкретизації права власності на землю, його правових ознак, меж. Тому чинний Порядок посвідчення договорів відчуження земельних ділянок, який був затверджений наказом Мін'юсту України № 14/5 та Держкомзему України № 48 від 06.06.96 р., слід розцінювати лише як перший крок на цьому шляху.

Суттєве правове та процесуальне значення для здійснення земельної реформи в Україні має Указ Президента України «Про продаж земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній або комунальній власності»¹ від 19.01.99 р. Відповідно до цього Указу, об'єктами купівлі-продажу є земельні ділянки, на яких знаходяться об'єкти нерухомого майна, в тому числі об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти, що приватизовані.

Дія цього Указу не поширюється на:

- ♦ земельні ділянки, надані у користування та передані у власність громадянам України із земель, що перебувають у державній або комунальній власності, для ведення особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування жилого будинку і господарських будівель, дачного і гаражного будівництва, садівництва, а також громадянам і юридичним особам України для ведення товарного сільськогосподарського виробництва;
- ♦ земельні ділянки, що перебувають у державній або комунальній власності і не можуть бути передані у колективну та приватну власність відповідно до статті 4 Земельного кодексу України.

Продавцями земельних ділянок несільськогосподарського призначення є:

- ♦ щодо земель комунальної власності – сільські, селищні, міські ради або уповноважені ними органи;
- ♦ щодо земель державної власності – районні, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим. Рішення про продаж земельних ділянок зазначені органи виконавчої влади приймають за попереднім погодженням цих питань на сесіях відповідних рад.

Покупцями земельних ділянок несільськогосподарського

¹ Урядовий кур'єр. – 1999. – № 13.

призначення можуть бути суб'єкти, яким належать об'єкти нерухомого майна, що розташовані на такій земельній ділянці, а саме:

- ♦ громадяни України – суб'єкти підприємницької діяльності;
- ♦ юридичні особи України.

Підставою для укладення договору купівлі-продажу земельної ділянки несільськогосподарського призначення є рішення сільської, селищної, міської Ради або уповноваженого нею органу, місцевої державної адміністрації Ради Міністрів Автономної Республіки Крим. Цей документ є обов'язковим при перевірці законності відчуження земельної ділянки.

Для відчуження земельної ділянки важливе значення мають відомості про правовий режим цієї ділянки, цільове її призначення, можливі його зміни, обмеження на використання земельної ділянки та документи, які підтверджують право власності на нерухоме майно, що знаходиться на цій земельній ділянці. Дані відомості повинні відображатися у технічному паспорті на земельну ділянку, який повинен відповідати за змістом і формою Положенню про технічний паспорт земельної ділянки несільськогосподарського призначення, яка підлягає продажу, затвердженому Державним комітетом України по земельних ресурсах наказом № 25 від 16.03.99 р.

Вартість земельної ділянки несільськогосподарського призначення визначається Державним комітетом України по земельних ресурсах або його органами на місцях на підставі експертної грошової оцінки¹.

Договір купівлі-продажу земельної ділянки несільськогосподарського призначення посвідчується в нотаріальному порядку, для чого нотаріус вимагає такі документи:

- ♦ рішення сільської, селищної, міської Ради або уповноваженого нею органу, місцевої державної адміністрації, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим;

¹ Порядок грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів, затверджений наказом Державного комітету України по земельних ресурсах № 76, Державного комітету України у справах містобудування і архітектури № 230, Міністерства сільськогосподарства і продовольства України № 325, Української академії аграрних наук № 150 від 27.11.95 р. (державний реєстр № 427/963 від 30.11.95 р.) із змінами і доповненнями від 29 жовтня 1997 р., зареєстрованими в Міністерстві юстиції України № 511/2315 (Накази від 15 квітня 1997 р. № 46/131/63/34).

- ◆ план земельної ділянки з визначенням її розмірів;
- ◆ довідку про визначення грошової оцінки земельної ділянки, видану органами Держкомзему України.

Технічний паспорт на земельну ділянку вимагається лише для огляду і з'ясування таких питань:

- ◆ цільового призначення земельної ділянки та можливостей його зміни;
- ◆ наявності обмежень щодо використання земельної ділянки.

Всі вищезазначені документи, крім технічного паспорта, додаються до примірника договору купівлі-продажу земельної ділянки, який залишається у нотаріуса.

Згідно зі ст. 7 Указу Президента від 19.01.99 р., нотаріус зобов'язаний перевірити належність відчужуваної земельної ділянки до переліку земельних ділянок, що підлягають відчуженню. Щорічний перелік таких ділянок затверджується радами або уповноваженими ними органами, місцевими державними адміністраціями, Радою Міністрів Автономної Республіки Крим.

На підставі укладеного і посвідченого нотаріусом договору купівлі-продажу сільськими, селищними, міськими, районними радами видається та реєструється державний акт про право власності на землю.

10.7. Основні правила посвідчення угод, що спрямовані на відчуження нерухомого майна

Під поняттям “відчуження” житлових будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок в Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України слід розуміти договори, спрямовані на передачу права власності від однієї особи до іншої шляхом купівлі-продажу, дарування, міни, довічного утримання. При цьому форма переходу права власності за заповітом не розглядається в силу суттєвих особливостей, притаманних правовідносинам щодо спадкування.

Одним із найголовніших правил посвідчення угод щодо нерухомого майна до цього часу є обов'язкове вчинення таких дій лише за місцем розташування цього майна, що визначає виняткову компетенцію нотаріусів за округом діяльності. Але із введенням Єдиного реєстру заборон

відчуження нерухомого майна така необхідність, зумовлена умовами реєстрації та обліку, зникла. Тому можна говорити про доцільність поширення компетенції щодо посвідчення угод стосовно нерухомого майна на всіх нотаріусів, незважаючи на місце розташування нотаріальної контори або робочого місця приватного нотаріуса.

Іншим правилом, що відрізняє угоди щодо нерухомого майна від угод, пов'язаних з іншим майном, є особливий статус землі, на якій розташовані нерухомі об'єкти. Це положення зумовлює особливості цієї категорії угод як за правовими, так і за процесуальними аспектами.

Загальним правилом є здійснення продажу об'єкта нерухомості одночасно із земельним участком, на якому розташований об'єкт нерухомості. Перехід земельної частки одночасно із спорудами впливає на порядок посвідчення таких договорів, їх правове значення. Особливість цього правила зумовлена тим, що при купівлі землі власник не може змінювати цільового призначення землі, отже, не може *без відповідного погодження на це* використовувати, наприклад, житлову будівлю як офісну, дачний будинок під житловий тощо. Це положення впливає зі ст. 30 Земельного кодексу України і про це має попереджати нотаріус покупця нерухомості.

Перехід права власності на будівлю і споруду разом (і одночасно з цими об'єктами перехід права на земельну частку) мав би зумовлювати необхідність визначення розміру земельної частки. Але до цього часу на практиці посвідчуються угоди, в яких розміри земельної частки не зазначаються. Загальним правилом має бути посвідчення угод щодо відчуження об'єктів нерухомості з обов'язковим зазначенням правового положення землі: на праві користування або на праві власності; а також необхідно зазначати в договорі розміри земельної ділянки та її місцезнаходження на місцевості, що мають бути визначені у документах, які встановлюють право. Земельне законодавство визначає також загальну умову відчуження земельної частки із зазначенням у договорі ціни землі.

Відчуження землі одночасно із об'єктами, що на ній розташовані, зумовлює необхідність застосування при цьому положень Земельного кодексу України. Так, ст. 6 Земельного кодексу України передбачається, що іноземним громадянам та особам без громадянства земельні ділянки у власність не передаються. На цій підставі можна зробити висновок, що уго-

ди щодо купівлі-продажу об'єктів нерухомості або інші угоди, спрямовані на відчуження об'єктів нерухомості вищезазначеним особам, не можуть посвідчуватися нотаріусами, якщо земля є об'єктом приватної власності громадянина України або юридичної особи. Іноземні громадяни та особи без громадянства можуть отримати землю лише у користування.

При посвідченні договорів щодо відчуження об'єктів нерухомості нотаріуси мають дотримуватися загальних правил щодо права власності на майно. Так, об'єкти нерухомості можуть перебувати як у особистій, так і у спільній власності двох або кількох громадян чи юридичних осіб, а також – державній власності. При посвідченні договорів довічного утримання, дарування, міни частини майна, відчуження частини майна, виділеної за згодою співвласників або за рішенням суду, а також у разі продажу частини будинку з публічних торгів правила про згоду інших співвласників на відчуження не застосовуються. У тексті договору про відчуження частки майна вказуються арифметичні (в простих дробах) частини.

Для посвідчення договорів щодо відчуження нерухомого майна власник має довести факт належності йому майна за допомогою таких документів:

- 1) які встановлюють право власності на майно:
 - ◆ нотаріально посвідчений або зареєстрований на біржі договір купівлі-продажу;
 - ◆ нотаріально посвідчені договори дарування, міни, довічного утримання;
 - ◆ свідоцтво про придбання жилого будинку з прилюдних торгів;
 - ◆ свідоцтво про право приватної власності на будинок;
 - ◆ свідоцтво про право на спадщину;
 - ◆ свідоцтво про право власності на частку у спільному майні подружжя;
 - ◆ рішення суду;
 - ◆ свідоцтво про право власності, видане органом приватизації;
 - ◆ договір про поділ майна;
- 2) довідки бюро технічної інвентаризації (надалі БТІ)¹

¹ Інструкція про порядок видачі довідок-характеристик на об'єкти нерухомого майна, що знаходяться у власності юридичних та фізичних осіб та зареєстровані в бюро технічної інвентаризації, затверджена наказом Держжитлокомунгоспу № 35 від 30.04.96 р., зареєстрована в Міністерстві юстиції України за № 273/1298 06.06.96 р.

або довідки виконавчого комітету (в населених пунктах, де інвентаризація не проведена), в якій викладено характеристику відчужуваної будівлі, мають свідчити про офіційну реєстрацію цього майна державними органами.

При цьому документи, що встановлюють право, не повинні викликати сумніву у їх вірогідності. Про відчуження частки майна, яке підлягає реєстрації, нотаріус робить відмітку на документі, що встановлює право.

Якщо з довідки видно, що було здійснено перебудову, добудову, перепланування, нотаріус має перевірити рішення виконкому про дозвіл здійснити ці дії. За відсутності такого рішення нотаріус повинен відмовляти в посвідченні договору.

При посвідченні договорів відчуження об'єктів нерухомості нотаріус має перевіряти відсутність заборони відчуження або арешту майна¹. Якщо є така заборона, то відчуження майна, обтяженого боргом, посвідчується при наявності згоди кредитора на переведення боргу на набувача. У цьому разі нотаріус вимагає довідку (заяву) від кредитора.

При посвідченні договору про відчуження нерухомого майна, яке належить неповнолітньому, недієздатній особі або обмежено дієздатній особі, а також в разі належності цього майна декільком співвласникам мають застосовуватися загальні правила посвідчення угод. Але для посвідчення угод відчуження нерухомого майна, належного недієздатній або обмежено дієздатній особі, застосовується спеціальний механізм захисту їх прав, а саме, така угода вчиняється – за дозволом органу опіки та піклування, який зобов'язує батьків, опікунів та піклувальників внести на рахунок в банківській установі за продане нерухоме майно гроші. Нотаріус перевіряє виконання цієї вимоги, про що вказує в тексті договору.

У разі винесення рішення виконкомом про припинення права приватної власності на землю договір про відчуження майна, яке перебуває на цій земельній ділянці, може бути посвідчений тоді, коли відчуження здійснюється на знос або підприємству, або громадянину, яким передається вилучена ділянка, або співвласнику.

Документ, який підтверджує право власності на земельну ділянку, видається виконкомом, про що робиться запис у зе-

¹ Див. п. 8.6.

мельно-кадастровому документі – державному акті про право власності на землю. У державному акті вказується розмір земельної ділянки, а в графічній частині показуються зовнішні межі всієї земельної ділянки, на якій розташований об'єкт нерухомості.

До посвідчення договору міни жилих будинків або квартир застосовуються правила посвідчення договору купівлі-продажу.

Якщо при обміні одна із квартир перебуває у приватній власності, а інша – державна, то договір міни вступає в силу з моменту одержання відчужувачем обмінного ордеру.

Для здійснення обміну необхідні такі документи:

- ◆ дозвіл обмінбюро (відомства на обмін);
- ◆ ордер;
- ◆ довідка за формою № 3;
- ◆ договір найму.

Після посвідчення договору міни в нотаріальній конторі виконком надає обмінний ордер на державну квартиру, а квартира, яка перебуває у приватній власності, підлягає перереєстрації в БТІ.

Посвідчення угод про відчуження жилих будинків незавершеного будівництва має суттєві особливості.

Така угода посвідчується¹:

1) за наявності рішення виконкому про згоду на таке відчуження;

2) довідки виконкому або органу технічної інвентаризації про вартість будівельних робіт і матеріалів, а також процент готовності не закінченого будівництвом будинку;

3) документом, що встановлює право, стане договір про будівництво житлового будинку на праві приватної власності. Цей договір укладається між виконкомом і забудовником на підставі проекту та плану забудови, погодження їх з архітектором за наявності державного акта про право приватної власності на землю. Примірник договору про будівництво приєднується до примірника договору відчуження і передається набувачу.

У тексті договору про відчуження жилих будинків незавершеного будівництва зазначається, що всі обов'язки по будівництву приймає на себе набувач цього будинку.

¹ Довідка БТІ не потрібна.

Примірник договору про будівництво жилого будинку на праві приватної власності, який при посвідченні договору про відчуження жилого будинку, не закінченого будівництвом, подається як документ, що встановлює право, приєднується до примірника договору відчуження, що видається набувачу не закінченого будівництвом будинку.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» № 539-XIV від 23.03.99 р. передбачені суттєві зміни до Декрету Кабінету Міністрів України № 7-93 від 21.01.93 р. «Про державне мито».¹ Так, підпункт «а» пункту 3 ст. 3 викладений у такій редакції: “а) за посвідчення договорів відчуження житлових будинків, квартир, кімнат, дач, садових будинків, гаражів, а також інших об’єктів нерухомого майна, які перебувають у власності громадянина-продавця, встановлюється мито в розмірі 1 відсотка суми договору, але не менше одного оподаткованого мінімуму доходів громадян”. Тобто, за Законом, вагомо зменшено вартість державного мита, що має позитивно вплинути на процес посвідчення таких угод, оскільки власниками та покупцями не буде приховуватися дійсна вартість майна, не будуть “замінюватися” угоди щодо купівлі-продажу, на дарування тощо.

10.8. Загальні правила відчуження транспортних засобів

Чинним нотаріальним процесуальним порядком регулюються лише питання купівлі-продажу і дарування транспортних засобів. Таке обмеження разом із раніше зазначеними недоліками нотаріальної процесуальної форми не відповідає сучасним вимогам, коли вартість транспортних засобів є досить значною. Тому доцільним стане забезпечення охоронних властивостей нотаріального процесу щодо договорів відчуження транспортних засобів. Тут маєтися на увазі доопрацювання можливості накладати заборону відчуження транспортного засобу як можливого гаранта забезпечення умов, наприклад, договорів довічного утримання або застави. Крім того, доціль-

¹ Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 13. – ст. 113; Там же. – 1994. – № 28. – ст. 237, 241; Там же. – 1995. – № 13. – ст. 85; Там же. – № 30. – ст. 229; Там же. – 1996. – № 52. – ст. 302, 306.

но надавати нотаріусам інформацію від підрозділів Державтоінспекції МВС України про перебування транспортних засобів у розшуку або під арештом. Тобто велика і значна робота щодо захисту прав власників транспортних засобів має безпосередньо стосуватися діяльності нотаріату. І це відбувається на практиці. Так, про об'єднання зусиль правоохоронних органів свідчить Спільний лист Головного управління Державтоінспекції МВС України та Мін'юсту України від 01.11.95 р., яким визначаються умови посвідчення нотаріусами угод про відчуження транспортних засобів. Цим листом пропонується при посвідченні угод керуватися абзацом другим пункту 15 Інструкції про порядок обліку транспортних засобів, оформлення і видачі реєстраційних документів, номерних знаків на них та проведення перевірок в реєстраційно-екзаменаційних підрозділах Державтоінспекції МВС України, затвердженої наказом МВС України № 599 від 02.11.94 р., та пунктом 78 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженої наказом Мін'юсту України № 18/5 від 19.06.94 р.

З 1998 року почали діяти нові Правила державної реєстрації та обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів та мотоколясок, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України № 1388 від 07.09.98 р., а 19.04.99 р. постановою Кабінету Міністрів України¹ були внесені зміни до п. 4, 6, 8, 14, 25, 35. За цими Правилами передбачається можливість реєстрації транспортних засобів за декількома співвласниками – фізичними особами та багато інших положень, що мають позитивно вплинути на кримінальну ситуацію у правовідносинах власності на транспортні засоби та безпосередньо на нотаріальний процес посвідчення угод про відчуження транспортних засобів.

Договори про відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів посвідчуються нотаріусами незалежно від місця їх реєстрації.

Нотаріус при посвідченні договору відчуження транспортного засобу повинен перевірити:

¹ Постанова Кабінету Міністрів України №637 від 19.04.99 р. // Урядовий кур'єр. – 1999. – № 79-80.

- ♦ право власності відчужувача на транспортний засіб та законність його набуття;
- ♦ факт реєстрації цього засобу в Державтоінспекції МВС на ім'я власника;
- ♦ наявність співвласників на транспортний засіб або інших обмежень, що впливають на можливість відчуження транспортного засобу.

Право власності відчужувача майна на транспортний засіб та законність його набуття можуть бути доведені за такими документами:

- ♦ довідка-рахунок за встановленою формою, видана суб'єктом підприємницької діяльності, що має відповідний спеціальний дозвіл (ліцензію);
- ♦ договори та інші посвідчені в установленому порядку документи, що встановлюють право власності на транспортний засіб. Такими документами можуть бути і угоди, укладені на товарних біржах¹;
- ♦ копія рішення суду, засвідчена в установленому порядку, із зазначенням юридичної чи фізичної особи, яка визнається власником транспортного засобу, його марки, моделі, року випуску, а також ідентифікаційних номерів вузлів та агрегатів;
- ♦ довідка органу соціального захисту населення, який виділив автомобіль з ручним керуванням або мотоциклу;
- ♦ акт приймання-передачі транспортного засобу за встановленою у Правилах формою, виданий підприємством-виробником транспортного засобу чи його вузлів та агрегатів або підприємствами, які переобладнали чи встановили на транспортному засобі спеціальний пристрій згідно із свідоцтвом про відповідність конструкції транспортного засобу вимогам безпеки дорожнього руху, із зазначенням їх ідентифікаційних номерів та конкретного одержувача, скріплений підписом посадової особи підприємства і печаткою;
- ♦ посвідчення митного органу про реєстрацію транспортного засобу або його вузлів і агрегатів, що мають ідентифікаційні номери, в підрозділах ДАІ – для фізич-

¹ Постанова Кабінету Міністрів України №637 від 19.04.99 р. // Урядовий кур'єр. – 1999. – № 79-80.

них осіб, вантажна митна декларація – для юридичних осіб або належним чином оформлені довідка-рахунок та вантажна митна декларація (засвідчена митним органом копія) – для фізичних та юридичних осіб.

При відчуженні транспортного засобу він має бути попередньо знятий з обліку в підрозділі ДАІ з метою відчуження, про що має свідчити відмітка «Транспортний засіб знято з обліку для реалізації в межах України» у свідоцтві про реєстрацію (технічному паспорті). На підставі абзацу 10 п. 8 Правил державної реєстрації та обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів та мотоколясок¹ визначено, що відчуження, передача власником придбаних транспортних засобів, не зареєстрованих у підрозділах ДАІ, не провадиться. В цьому випадку сам факт, що транспортний засіб був взятий на облік, а потім знятий, має свідчити про певну перевірку органами внутрішніх справ документів та належності особі цього транспортного засобу. На органи ДАІ покладається обов'язок перевіряти законність набуття права власності на транспортний засіб, але аналогічний обов'язок покладається і на нотаріуса. Тому доти, доки відповідне положення існуватиме в Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (п. 78), нотаріуси зобов'язані перевіряти правомірність набуття права власності на транспортний засіб.

Договори про відчуження повітряних суден, моторних човнів, яхт, катерів посвідчуються за згодою другого з подружжя і в деяких випадках – за згодою відповідних органів соціального захисту або органів опіки та піклування. Тому при відчуженні транспортних засобів нотаріусу необхідно звертати увагу на графу «Особливі відмітки» свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу. За новими Правилами транспортні засоби, що належать декільком фізичним або юридичним особам (співвласникам), за їхньою згодою, посвідченою нотаріусом, реєструються за тим із них, на кого оформлено документи, що підтверджують правомірність придбання цих засобів. У графі «Особливі відмітки» свідоцтва

¹ Постанова Кабінету Міністрів України № 637 від 19.04.99 р. // Урядовий кур'єр. – 1999. – № 79-80.

про реєстрацію транспортного засобу (технічного паспорта) може бути зроблено запис:

« _____
(прізвище, ім'я, по батькові або найменування юридичної особи)

має право керувати (експлуатувати) та є співвласником», який скріплюється підписом посадової особи і печаткою реєстраційно-екзаменаційного підрозділу Державтоінспекції МВС (далі – підрозділ ДАІ).

Не можуть не вплинути на порядок відчуження транспортних засобів запропоновані у Правилах особливості реєстрації транспортних засобів, які належать неповнолітнім. Так, транспортні засоби реєструються за ними за умови досягнення неповнолітніми 15-річного віку, отже, раніше цього строку особа не може отримувати в дар, на її ім'я не може купуватися транспортний засіб або навіть він не може переходити до неї за спадкоємством. При належності такого засобу 15-річній особі в обліковій картці та книзі обліку таких транспортних засобів також зазначається прізвище, ім'я та по батькові батьків неповнолітнього або його піклувальника і ставиться відмітка про заборону зняття з обліку транспортного засобу без їх дозволу та погодження з органами опіки і піклування.

Після досягнення 18-річного віку всі обмеження щодо реєстрації, зняття з обліку транспортних засобів, які встановлювалися для неповнолітніх, скасовуються. Транспортні засоби, керування якими дозволяється з 16-річного віку, можуть бути знятими з обліку за бажанням їх неповнолітнього власника після досягнення зазначеного віку без будь-якого дозволу та погодження. Отже, неможливість відчуження транспортних засобів, що належать неповнолітнім, без згоди органів опіки та піклування забезпечують підрозділи ДАІ, які також мають контролювати питання щодо відчуження або вилучення транспортних засобів, на які не знято обмеження митних органів. В цих випадках зняття з обліку та відчуження здійснюється лише з дозволу митних органів, який оформляється відповідним написом:

«Митне оформлення здійснено, вантажна митна декларація від «___» _____ року № ___», який скріплюють особистою номерною печаткою працівника митного органу та гербовою печаткою цього органу.

Договори про відчуження автомобілів з ручним керуванням, які належать інвалідам на пільгових умовах, посвідчуються за наявності дозволу органу соціального захисту населення.

Отже, за умови належної уважності нотаріуса і при загальній забороні відчуження транспортних засобів, не взятих на облік, проблеми у забезпеченні схоронності транспортних засобів мають поступово вирішитися.

При посвідченні договорів дарування транспортних засобів особливу увагу нотаріусам слід звертати на те, чи не прикриває даний договір договір купівлі-продажу, а також на наявність на це згоди другого із подружжя.

Для відчуження автомобілів, ввезених із-за кордону, договір про відчуження оформлюється на загальних підставах, після реєстрації та сплати мита.

Оформлення договорів щодо відчуження або придбання транспортних засобів іноземними громадянами та особами без громадянства, які постійно або тимчасово проживають на території України, проводиться на загальних підставах. Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження порядку забезпечення інвалідів автомобілями" № 999 від 08.09.97 р. було затверджено відповідний Порядок, в якому передбачається, що надання інвалідам автомобілів безоплатно провадиться управліннями, відділами соціального забезпечення Ради Міністрів Кримської Автономної Республіки, облвиконкомів, Київського і Севастопольського міськвиконкомів на десятирічний строк експлуатації без права продажу, дарування і передачі іншим особам, тому відчуження цих автомобілів інвалідами неможливе. Про це робиться відповідна відмітка органами Державтоінспекції в свідоцтві про реєстрацію транспортного засобу: "Автомобіль виданий органами соціального захисту населення безоплатно без права продажу, передачі та дарування іншій особі" чи "Автомобіль проданий органами соціального захисту населення на пільгових умовах без права продажу, передачі і дарування іншій особі".

Для автомобілів, отриманих безкоштовно та на пільгових умовах, передбачений не процес відчуження, а повернення власнику – органам соціального захисту населення з подальшим відшкодуванням інваліду або його спадкоємцям вартості автомобіля з урахуванням відсотків його зносу. Але в

цьому випадку передбачається також можливість за бажанням спадкоємців продати автомобіль у встановленому порядку за дозволом органів соціального захисту населення через комісійний магазин.

Слід звернути увагу, що останнім часом в судах України розглядається доволі багато справ, в яких правовідносини зумовлені купівлею-продажем автомобілів на підставі довіреностей. Правовий зміст довіреності ("генеральної") вже розглядався і тому єдиним побажанням є лише поширення інформації в засобах масової інформації про те, що за довіреністю не може здійснюватись передача грошей і в цьому разі автомобіль не набуває нового власника.

10.9. Процесуальні аспекти розірвання договору та визнання його недійсним

Угода сторін про розірвання нотаріально посвідченого договору про відчуження майна може бути оформлена шляхом складання окремого документа, який додається до примірника договору, що знаходиться в справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, або викладена на самому договорі. Угода підписується сторонами і посвідчується нотаріусом. На всіх примірниках договору робиться відмітка про розірвання договору, в якій зазначається номер за реєстром та дата посвідчення угоди про розірвання. Відмітка підписується нотаріусом і скріплюється його печаткою. Про розірвання договору про відчуження майна робиться запис в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

Укладення угод про розірвання нотаріально посвідчених договорів здійснюється із дотриманням правил про спільну сумісну власність, тобто потребується згода на це іншого співвласника (другого із подружжя).

Якщо посвідчується угода про розірвання договору про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, перевіряється також відсутність заборони відчуження або арешту.

Якщо угода про розірвання договору про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна посвідчується після реєстрації договору відчуження, нотаріус вимагає до-

відки-характеристики бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проведена, — довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів.

У разі одержання рішення суду про визнання договору про відчуження майна недійсним нотаріус робить про це відмітку на примірнику договору, який зберігається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса, приєднавши до нього рішення суду, а також робить відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій і за можливості — на всіх інших примірниках договору.

Документ повертається відчужувачу майна на його вимогу. Державне мито чи плата за посвідчення договору про відчуження майна при його розірванні сторонам не повертається.

Про розірвання договору про відчуження майна, що підлягає реєстрації, нотаріус повідомляє відповідний орган, який здійснює реєстрацію, якщо такий договір до його розірвання був цим органом зареєстрований.

Договір про відчуження майна, що підлягає реєстрації, а також угода про розірвання такого договору, якщо договір, що розривається, був зареєстрований у відповідному органі, повинні бути подані для реєстрації за місцем обліку цього майна, про що нотаріус зазначає у посвідчувальному написі і роз'яснює сторонам. Органу, який проводить відповідну реєстрацію майна, крім угоди про розірвання договору про відчуження майна, для перереєстрації подається також правовстановлюючий документ, на підставі якого був посвідчений договір про відчуження, або виданий нотаріусом дублікат цього правовстановлюючого документа.

Глава 11

ОСОБЛИВОСТІ ПОСВІДЧЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ УГОД

11.1. Характерні процесуальні ознаки окремих видів угод

У багатьох випадках деякими нотаріусами та юридично необізнаними особами, що звертаються за вчиненням нотаріальних дій, не проводиться межа між видами угод. До умов угоди вноситься безліч протизаконних вимог тощо. Це питання є дуже актуальним напередодні змін як у Цивільному кодексі, так і у законодавстві про нотаріальний процес. Не можуть не викликати зауважень деякі неузгодженості, що мають місце в матеріальному праві або пропонуються в юридичній літературі.

Основним має бути питання про необхідність конкретизації такого багатоаспектного поняття, як право розпорядження майном. Але в понятті “право розпорядження” існують лише загальні риси, а немає конкретного змісту, тому наявні спроби це поняття неадекватно застосовувати. З точки зору процесуаліста, хотілось би, щоб це право набуло певного змісту, було чітко визначеним, законодавчо закріпленням і впорядкованим у загальну ієрархію.

Інтерес до цього питання зумовлений тим, що в деяких випадках пропонується право розпорядження передавати на певний час. Так, за договором доручення пропонується передати право розпорядження майном іншій особі. Але ж право розпорядження включає в себе право дарувати, продавати, обмінювати майно. Тобто, звідси випливає висновок, що право розпорядження дозволяє не повертати це майно власнику на законних підставах. Наприклад, власник надає особі право розпорядитися квартирою – подарувати або продати її. Особа здійснила відчуження майна власника на підставі виданої їй довіреності іншим особам. То яким же чином можна зобов'язати довірену особу повернути право розпорядження майном первісному власникові? Отже, такі правовідносини слід вважати як невизначеними ні законом, ні довіреністю з безліччю можливих варіантів “законних правопорушень”. На цій підставі можна також говорити,

що цивільне право і нотаріальний процес як комплекс правоохоронних норм втрачають сенс.

Оскільки в житті можуть існувати обставини, коли пряма дія визначених законом договорів для осіб є неприйнятною, вченим-юристам, які займаються проблемами цивільного права, необхідно з'ясувати зміст права власності та права розпорядження майном. В юридичній літературі пропонуються правові ситуації, коли дарувальник при вчиненні окремої угоди хоче залишити частину прав за собою. Наприклад, дарування жилого будинку із збереженням за дарувальником права користування певною частиною жилого приміщення, дарування автомашини із збереженням за дарувальником права періодичного користування нею тощо¹. Ніхто з нотаріусів не може бути гарантований від того, що до нього не звернеться особа, яка вимагатиме внесення цих питань в умови договору дарування. Виходячи із принципу сприяння громадянам у здійсненні їх прав, нотаріус має порадити заявнику, яким чином йому слід діяти в тій чи іншій правовій ситуації, не порушуючи вимог закону. При цьому загальне правило передбачає здійснення договору дарування без будь-яких умов. Якби із загального права розпорядження майном особа могла подарувати лише чітко визначену його частину, то договір дарування мав би обмежений зміст, але відповідав би вимогам закону. При цьому кількість осіб, що залишилися би без житла внаслідок укладення договорів дарування, мабуть, скоротилась, а основна властивість договору дарування – безоплатність – залишилася в силі.

У нотаріальній практиці ці правові ситуації на сьогодні доводиться вирішувати кардинально – даруйте частину будинку, а іншу залишайте за заповітом тій особі, якій ви подарували його першу частину. Стосовно ж автомобіля в порядку правової консультації на сьогодні можна порадити передати автомобіль за довіреністю і залишити його за заповітом тощо.

На думку авторів, деякі правові ситуації сьогодні можна вирішити шляхом розкладання певного права на складові його частини, що можуть бути зазначені в договорі.

¹ Зобов'язальне право / За ред. д-ра юрид. наук, проф. О.В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 369.

Наприклад, авторське право, за ст. 472 законодавства про авторське право і суміжні права, визначило зміст авторського права за складом як особисте (немайнове) право і майнове право¹. Отже, якщо автор захоче подарувати іншій особі авторське право, то воно взагалі не може даруватися, оскільки є особистим. Тут мається на увазі, що авторське право повинно базуватися на відповідним чином доведеному юридичному факті, що саме ця особа є автором відповідної праці, твору тощо. Загальновідомо, що юридичні факти відчуженню не підлягають. В іншому випадку, якщо дарувати майнове право лише, припустимо, на рік, то в цьому разі виходить, що договір дарування має певну умову. Ми ж виходимо із загального правила, що договір дарування має бути безумовним, тобто такий договір не може посвідчуватися. Але при цьому авторське майнове право передбачає протягом життя отримання певного доходу від його використання, отже, не буде суперечити закону дарування частини права. Наприклад, дарування права комерційного використання протягом року іншій особі, коли основна частина залишається у власника.

Таким чином, за допомогою розкладання певного права на його складові частини можна вирішувати складні правові ситуації, що мають місце в нотаріальній практиці. Але така теоретична пропозиція потребує випереджаючого розвитку інститутів нотаріального процесу, податкового законодавства тощо.

Тому доцільно коротко звернутися до Цивільного кодексу України та проаналізувати його норми при застосуванні їх в нотаріальній практиці. У цьому параграфі будуть вибірково проаналізовані характерні особливості основних договорів, які не мають самостійного тлумачення в інших параграфах цієї книги.

За ст. 243 ЦК передбачається, що за договором дарування одна сторона передає безоплатно другій стороні майно у власність, тобто в цьому договорі не визначаються взаємні зобов'язання. На цій підставі можна вважати, що він складається з двох обов'язкових односторонніх: в одному дарувальник передає майно, а в іншому обдарований приймає

¹ Цивільне право / За ред. О.А. Підпригори, Д.В. Бобрової. – К.: Вен-турі, 1995. – С. 355.

майно у власність. Процесуальне посвідчення має лише факт законної передачі майна від дарувальника до обдарованого, при цьому факт прийняття майна до цього часу практично не регламентується. У російському законодавстві зроблений крок щодо фіксування факту відмови від права прийняти майно (ст. 573 Цивільного кодексу РФ¹). Але, на нашу думку, це спроба надати правовідносинам щодо дарування двостороннього змісту, який не властивий такому переходу власності².

Потребує додаткової регламентації й питання про перехід права власності на майно. На сьогодні чинним є положення про те, що договір дарування вважається укладеним з моменту передачі майна обдарованому. Отже, слід роз'яснити питання, як можна передати нерухоме майно або майно, яке потребує наступної реєстрації, обдарованому. Законодавство визначає єдиний шлях – нотаріальне посвідчення договору дарування. Тому *момент передачі нерухомого майна дарувальником і його прийняття обдарованим слід вважати моментом реального переходу права власності на вищезазначене майно.*

Виходячи із процесуальних можливостей нотаріального процесу, можна не тільки фіксувати факт посвідчення договору дарування, а й факт прийняття прав на майно обдарованим, якщо цей процес також здійснювати через нотаріуса. За чинним нотаріальним процесуальним правом, у нотаріуса є повноваження щодо передачі заяв від однієї особи до іншої, а в обдарованого – відповідне право посвідчити заяву правового змісту про прийняття майна – факт його передачі. При цьому така заява не має характеру угоди, оскільки угода передбачає дві сторони, а заява про визнання або встановлення певного факту – це одностороннє волевиявлення стосовно певного юридичного факту.

У російському законодавстві не існує тієї межі, за якою договір не має зворотної дії. З одного боку, законодавство надає право дарувальнику здійснити власне волевиявлення

¹ Михайлова Е.П., Таранина И.В. Справочник по нотариату. – Новосибирск: ЮКЗА, 1997. – С. 617.

² Оскільки аналогічне положення пропонується в проекті Цивільного кодексу України, то, говорячи в цьому параграфі про російське законодавство, необхідно мати на увазі, що подібні положення можуть бути запроваджені й в українському.

і оформити відповідним чином договір дарування, а з іншого, передбачає можливість його невиконання за певних умов. Крім того, скасування дарування поширюється на час навіть після смерті обдарованого, що взагалі порушує принципи спадкового права.

Аналогічно в ст. 777 проекту ЦК України фактично пропонується прийняти термін “труба невдячність”, який не має тлумачення і на практиці може застосовуватися для пониження обдарованого тощо. На наш погляд, в разі переходу права власності до іншої особи всі подальші правовідносини не повинні впливати на угоду, оскільки вони будуть визначати зворотню дію закону, а мають братися до уваги лише ті, які існували до відповідної події. Отже, всі намагання надати договору дарування характеру двосторонності будуть штучними, оскільки в основі його має бути щире, безумовне волевиявлення власника стосовно передачі у власність обдарованому певного майна або окремих прав.

Розглянемо приклад, що випливає із ст. 578 ЦК РФ, яка визначає можливість скасування дарування судом у разі неналежного користування річчю, що має для дарувальника велику немайнову цінність. По-перше, такі речі дарувати не слід, а по-друге, власник майна має право розпоряджатися особистим майном на свій розсуд. І слід також вимагати конкретизації поняття “річ, що має велику немайнову цінність”, зазначити об’єктивні ознаки такої речі тощо.

Тому необхідно констатувати, що російські законодавці пішли “іншим шляхом”, оскільки розглядають договір дарування як двосторонню угоду.

Розглянемо інший випадок, який передбачається в ст. 572 Цивільного кодексу РФ, а саме: коли особа публічно обіцяла безоплатно передати комусь річ чи майнове право або звільнити когось від майнового обов’язку, а через деякий час у дарувальника погіршився майновий стан чи річ він загубив і не передав її обдарованому своєчасно. В цьому разі, за законодавством Російської Федерації, в обдарованого виникає право вимагати виконання зобов’язання з усіма правовими наслідками: відшкодування не тільки завданої моральної шкоди, а й вартості майна, можливо, й втраченої вигоди, якщо передача майна відбулася несвоєчасно. У цьому випадку доречно ставити питання лише про відшкодування моральної немайнової шкоди, що була спричинена

неправомірними висловлюваннями. При цьому необхідно визначати реальність і конкретність публічної обіцянки дарування, інакше за висловлювання "я тобі весь світ подарую" наставатиме цивільна відповідальність.

Українська нотаріальна практика також встановлює як необхідну умову участь у посвідченні договору дарування "двох сторін договору". Мотивується це тим, що одна ж сторона приймає майно за договором. Фактично в умовах договору це визначається так: *Обдарований вказаний дар приймає або, навіть, з вдячністю приймає*¹. І на цьому в багатьох договорах функція обдарованого закінчується, якщо не вважати підписання договору. Тобто присутність обдарованого і участь його як сторони може зумовлюватися, наприклад, сплатою ним державного мита, якщо в договорі зазначається про передачу рухомої речі йому в момент посвідчення договору тощо.

Однак київських нотаріусів в основному не цікавить зміст договору, вони вимагають участі обдарованого в посвідченні цієї угоди як сторони навіть у тому випадку, коли він не має будь-яких умов. Цього робити не слід. Якщо взяти до уваги аналогічну за змістом односторонню угоду щодо посвідчення заповіту, то можна довести її до абсолютного абсурду і вимагати при її посвідченні присутності і навіть участі в ній спадкоємців заповідача.

За ст. 224 ЦК договір купівлі-продажу визначається як взаємні зобов'язання двох сторін угоди: *продавця* – передати майно у власність покупцеві, *покупця* – прийняти майно і сплатити за нього певну грошову суму. Для цього виду договорів також характерні певні правові та процесуальні особливості, які пов'язані з переходом права власності на майно, забезпеченням гарантованості виконання обома сторонами умов договору тощо. У багатьох випадках можна зробити власні висновки з цього приводу, аналізуючи положення даної книги (наприклад, гл. III, параграф 3 "Заходи, спрямовані на забезпечення виконання зобов'язань" тощо). Також слід рекомендувати для більш докладного аналізу навчальний посібник "Зобов'язальне право", який видано

¹ Гражданский и арбитражный процесс, нотариат, обязательственные отношения / Под ред. В.В. Яркова. – М.: Издательство БЕК, 1998. – С. 448–449.

колективом авторів за редакцією доктора юридичних наук, професора О.В. Дзери (К.: Юрінком Інтер, 1998).

11.2. Посвідчення шлюбного контракту

Можливість укладення шлюбного контракту між особами, які мають намір взяти шлюб, встановлюється ст. 27-1 КпШС. Законом молодожонам надається строк для укладення шлюбного контракту лише до реєстрації шлюбу та передбачається обов'язкова форма посвідчення такої угоди – нотаріальна. Про те, що доцільно цей строк поширити на весь час шлюбних відносин, вже багато писалося¹, тому ми зупинимося на інших аспектах цього нотаріального провадження.

Порядок укладення та вимоги до змісту шлюбного контракту регулюються Конституцією України, КпШС, Порядком укладення шлюбного контракту, який був затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 457 від 16.06.93 р., та Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Порядок укладення шлюбного контракту визначає такі умови: обов'язкову нотаріальну форму посвідчення та місце посвідчення шлюбного контракту, яке визначене як місце проживання однієї із сторін або місце реєстрації шлюбу.

За бажанням сторін шлюбний контракт може укладатись у присутності свідків, про що робиться відповідний запис у тексті угоди. Свідки після встановлення їх особистості та перевірки дієздатності підписуються у шлюбному контракті нижче підпису осіб, що його укладають.

У випадках зниження шлюбного віку відповідно до чинного законодавства укладення шлюбного контракту неповнолітніми провадиться за згодою їх батьків чи інших законних представників.

При посвідченні шлюбного контракту нотаріус зобов'язаний роз'яснити сторонам, що умови шлюбного контракту щодо переходу права власності на нерухоме та інше майно, якщо законодавством передбачений спеціальний порядок набуття цього права, вважаються виконаними лише після належного оформлення.

¹ Співак В.М., Гопанчук В.С. Законодавство України про шлюб та сім'ю. – К.: Наук. думка, 1998. – С. 63.

Вимоги до змісту шлюбного контракту законодавством зовсім не визначені або визначені неправильно. Слід зазначити, що в літературі також практично відсутні приклади шлюбних контрактів, що свідчить про складність викладення його умов та не досить значний попит молодожонів щодо укладення такої угоди. Слід також зазначити, що це питання досить делікатне, тому вимагає від нотаріусів дуже тактовної поведінки. При укладенні шлюбу важко передбачити, як він буде складатися, тому необхідно роз'яснювати можливі умови контракту з правовими наслідками їх дії на прикладах із життя інших сімей та досвіду третіх осіб. Пояснити, що внесення побутових умов, таких як, хто буде мити посуд, прибирати квартиру тощо, є недоцільним, оскільки вступ до шлюбу – це серйозний крок і не може супроводжуватися дрібними умовами співжиття.

Нотаріус повинен роз'яснювати можливість внесення змін до шлюбного контракту. Зміст шлюбного контракту може включати положення про зміну його умов. Такі зміни можуть бути внесені за згодою сторін протягом існування шлюбу відповідною угодою, яка також укладається у порядку, передбаченому для укладення шлюбного контракту, та підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. На думку авторів, з існуванням шлюбного контракту ним має поглинатись можливість подружжя укласти між собою всі дозволені законом майнові угоди (ст. 27 КпШС). Ці угоди мають запроваджуватися в життя шляхом внесення відповідних їх змін до шлюбного контракту і лише тоді шлюбний контракт набуде певного юридичного значення, тобто він буде єдиним правовим документом, що регулюватиме майнові права подружжя. Це досить важливо для нотаріального процесу, оскільки під час шлюбу не буде необхідності перевіряти існування інших правових актів, що визначатимуть майнові стосунки подружжя. Але при внесенні змін до шлюбного контракту, які стосуватимуться правового положення майна, необхідно враховувати вимоги закону. Тут мається на увазі, що перехід права власності від особистого до спільного або навпаки – це окрема цивільна угода, а не просте внесення змін до шлюбного контракту. Крім того, внесення змін до шлюбного контракту – це нотаріальна дія, яка потребує відповідної оплати.

Інструкцією передбачається можливість визначати у шлюб-

ному контракті майнові права й обов'язки подружжя, зокрема питання, пов'язані з правом власності на рухоме або нерухоме майно як придбане до шлюбу, так і під час шлюбу, на майно, одержане в дар чи успадковане одним із подружжя, а також питання, пов'язані з утриманням подружжя, та інші. У шлюбному контракті допускається вирішувати питання про порядок погашення боргів за рахунок спільного чи роздільного майна. Можуть також передбачатися немайнові, моральні чи особисті зобов'язання.

Хоча шлюбний контракт між особами, які одружуються, укладається за їхнім бажанням, умови шлюбного контракту не можуть погіршувати становища будь-кого із подружжя порівняно із законодавством України. Так, Конституцією України (ст. 21) визначено, що всі люди є вільні та рівні у своїй гідності та правах, тому контракт не може містити умов про відмову подружжя від майна, від права на одержання аліментів, на освіту тощо. Ці та інші положення свідчать про необхідність закріплення умов контракту лише стосовно обох з подружжя в рівних розмірах, мають відповідати загальним принципам співжиття.

На наш погляд, Зразок шлюбного контракту¹ не може бути прийнятий за основу проекту такої угоди, оскільки його положення або дублюють законодавчо закріплені норми, або їм суперечать, що є безумовною підставою для визнання такої угоди недійсною. Так, п. 1 Зразка пропонується надавати переваги у розподілі майна одному із подружжя: 2/3 – дружині, 1/3 – чоловіку, але таке положення прямо суперечить конституційним принципам та ч. 1 ст. 22 КпШС. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, набуває статусу спільної часткової власності. Кожен з подружжя має рівні права володіння, користування і розпорядження цим майном.

На підставі цього принципу не може бути відхилень в той чи інший бік ні за яких умов, навіть у тому разі, якщо один із них був зайнятий веденням домашнього господарства, доглядом за дітьми або з інших поважних причин не мав самостійного заробітку. На нашу думку, можна на добровільній основі внести пункт про збільшення частки до 2/3 тому із подружжя, з ким залишаться діти у випадку

¹ Право України. – 1994. – №7-8. – С. 45.

розірвання шлюбу. У цьому разі відхилення від рівності часток буде обґрунтованим і на цій підставі законним. Крім того, виходячи із принципу нерегламентованості питання про розмір такого “відхилення”, за бажанням сторін він може бути будь-яким, але не може стосуватися аліментних обов’язків. При цьому саме питання – з ким залишаються діти – може також висвітлюватися у шлюбному контракті за принципом вільного волевиявлення.

Деякі автори пропонують закріпити в шлюбному контракті положення про те, що під час подружнього життя придбання речей на суму понад 100 грн. подружжя мають здійснювати за спільною попередньою домовленістю, а про всі витрати коштів на суму понад 20 грн. кожним ставити до відома одне одного¹. Ця пропозиція досить цікава і має, на наш погляд, запроваджуватися в шлюбні контракти. Але закріплення такого положення в шлюбному контракті потребує серйозних змін нотаріальної практики, тобто нотаріус має перевіряти згоду іншого із подружжя не лише у випадку відчуження майна, а й також при його купівлі. Отже, шлюбний контракт повинен увійти в практику нотаріальної діяльності не лише як провадження, а й як додатковий правовизначальний документ.

Не можна погодитися із запропонованою концепцією розвитку шлюбного контракту, яка висловлювалась І.Жилінковою і стосувалася ототожнення шлюбного контракту із контрактами фактичного подружжя і одностатевого фактичного подружжя². Не беручи до уваги моральні аспекти, з позиції закону вони абсолютно різняться, оскільки як за чинним законодавством, так і за проектом цивільного кодексу майно, набуте в шлюбі, вважається спільною сумісною власністю. Водночас незареєстрований в органах РАГС шлюб, тобто фактичне спільне проживання будь-яких осіб, не породжує виникнення спільної сумісної власності, а передбачає утворення спільної часткової власності в разі придбання речей або прав декількома суб’єктами. Всі інші аспекти, які встановлюються у шлюбному контракті, також не мо-

¹ Співак В.М., Гопанчук В.С. Законодавство України про шлюб та сім’ю. – К.: Наук. думка, 1998. – С. 63.

² Жилінкова І. Шлюбний контракт: чинне законодавство та перспективи його розвитку // Право України. – 2000. – № 6. – С. 109.

жуть братися до уваги в таких контрактах, а саме, майно, придбане до моменту фактичного спільного проживання, не може змінювати свого статусу за такими контрактами. На період відмови від спільного проживання розподіляється лише майно, яке придбане спільно, і не обов'язково в рівних частках тощо. Визначаються ж такі правовідносини згідно із Законом України "Про власність". Тобто нічого спільного з шлюбними відносинами вони не мають.

Усі зазначені вище аргументи свідчать про необхідність спеціальної системи реєстрації шлюбних контрактів за допомогою єдиної комп'ютерної бази даних. Така реєстрація дозволить нотаріусам швидко перевіряти наявність шлюбного контракту та ознайомитись з його змістом при укладенні угод. У цьому випадку буде реальна можливість перевірити також існування шлюбного контракту при безвісній відсутності одного із подружжя, оголошенні його померлим тощо.

Під час викладання цієї дисципліни особливий інтерес у студентів викликає питання про можливість однією з умов контракту встановити значну компенсацію за порушення моральних засад подружнього життя. Це питання досить складне, оскільки, з одного боку, на суд буде покладатися обов'язок розглядати такі порушення моральних засад співжиття подружжя, які до цього часу не мають належної правової регламентації, а з іншого, воно викликає необхідність іншого з подружжя цей факт довести, що важко зробити при відсутності інституту приватних детективів.

Щодо правової основи такої умови: якщо вона буде стосуватися обох з подружжя, то вона може мати місце в угоді. Фактично, в багатьох випадках подружньою зрадою особі завдається значна моральна шкода, що вимагає її компенсації. При зазначенні такої вимоги в шлюбному контракті суд на підставі ч. 2 ст. 124 Конституції України та ст. 440-1 ЦК має право та зобов'язаний розглядати такі справи, оскільки умови шлюбного контракту забезпечуються правом на судовий захист у разі недодержання іншою стороною умов шлюбного контракту. Але на сьогодні (за наявних у авторів відомостей) таких судових прецедентів в Україні не існує.

Якщо виходити із загального змісту шлюбного контракту – визначення правового стану майна у шлюбних правовідносинах, то він має відповідати змісту окремих угод, що

мають законодавче закріплення. Так, фактично в угоді є можливість здійснити договір дарування на частину майна, тобто визнавати право іншого із подружжя на окремі речі.

Державне мито за посвідчення шлюбного контракту справляється у розмірі, передбаченому підпунктом "е" пункту третього статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України "Про державне мито".

Угода має укладатися у трьох примірниках, один з яких зберігається у справах нотаріальної контори, а два інших видаються кожному із подружжя.

Шлюбний контракт набуває чинності з моменту реєстрації шлюбу, про що обов'язково має бути зазначено у тексті угоди та роз'яснено особам, що мають намір її укласти.

11.3. Посвідчення заповітів

Будь-яка дієздатна особа має право на випадок своєї смерті розпорядитися усім належним їй майном або його частиною (не виключаючи предметів звичайної домашньої обстановки та вжитку) на свій розсуд шляхом посвідчення заповіту на ім'я однієї або кількох осіб, як тих, що входять, так і тих, що не входять до кола спадкоємців за законом, а також державі або юридичним особам. Заповідач може у заповіті позбавити права спадкоємства одного, кількох або всіх спадкоємців за законом (ст. 534 ЦК). Тому заповіт – це одностороння угода, за якою заповідач передає все своє майно або його частку та може визначати ті умови, за якими спадкоємці мають право його прийняти. Аналогічним має бути прийняття заповіту. Особу знайомлять із змістом заповіту та дають строк для прийняття рішення про відмову або прийняття спадщини. Отже, прийняття заповіту – це також одностороння угода.

Загальні вимоги до заповіту викладені в ст. 541 ЦК. Так, заповіт повинен бути укладений у письмовій формі із дотриманням таких загальних умов:

- ♦ обов'язково мають бути зазначені місце і час його укладення;
- ♦ він має бути підписаний особисто заповідачем або з додержанням нотаріальних процесуальних вимог;
- ♦ заповіт має бути посвідчений особами, яким це право надане законодавством про нотаріат.

Крім того, із введенням Єдиного реєстру заповітів і спад-

кових справ заповіти, складені та посвідчені, змінені або скасовані в установленому законодавством порядку, підлягають обов'язковій реєстрації в Реєстрі, а також до заповіту мають увійти такі відомості: дата і місце народження заповідача¹.

До переваг нотаріальної форми заповіту належать: гарантії закріплення дійсної волі заповідача і таємниці заповіту до смерті заповідача, усунення можливості стороннього впливу на заповідача, можливість скласти заповіт юридично грамотно та відповідно до вимог закону, що в майбутньому має забезпечити виконання останньої волі заповідача в межах, визначених законом, тощо.

Однак сьогодні заповіт як окремий інститут нотаріального процесу має досить суттєві вади, доволі застарілі стереотипи стримують суттєві кроки на шляху прогресивних змін, він не відповідає змісту сучасних суспільних правовідносин. Тому зміни, що пропонуються в проекті ЦК щодо заповіту, досить важливі та актуальні. Значні теоретичні "новинки" викликають не тільки позитивну оцінку з приводу їх актуальності, а й науковий інтерес. Насамперед хочеться відзначити нові положення, спрямовані на демократизацію та конкретизацію інституту заповіту. З точки зору нотаріального процесу, заслуговують на увагу такі аспекти:

- ♦ права та обов'язки особи, які не входять до складу спадщини (ст. 1459 проекту ЦК);
- ♦ спадкування права на вклад у банківських установах (ст. 1468 проекту ЦК);
- ♦ заповіт з умовою (ст. 1482 проекту ЦК);
- ♦ заповіт подружжя (ст. 1483 проекту ЦК);
- ♦ посвідчення нотаріусом секретних заповітів (ст. 1489 проекту ЦК);
- ♦ посвідчення заповіту при свідках (ст. 1492 проекту ЦК);
- ♦ таємниця заповіту (ст. 1494 проекту ЦК);
- ♦ тлумачення заповіту (ст. 1495 проекту ЦК) та інші.

Цей перелік не є вичерпним, але надано перевагу саме цим статтям проекту ЦК, оскільки вони є досить важливими для нотаріального процесу і в них відчувається суттєва новизна. Так, умови заповіту, що зазначаються заповідачем, не завжди адекватні загальноприйнятим нормам, але в

¹ Див. додаток № 15.

разі посвідчення заповіту або в майбутньому при тлумаченні його змісту така неординарність може неправильно сприйматися, не братися до уваги тощо. Це справа дуже делікатна, оскільки відстояти свої права небіжчик вже не зможе. Тому, за традиційним світоглядом нашого народу, остання воля заповідача вважалася завжди непорушною. З іншого боку, минув час, коли заповідач міг вимагати від спадкоємців суттєвого обмеження їх громадянських прав на довгі роки. З позицій демократичного суспільства в змісті заповіту не можуть мати місце умови, виконання яких суттєво обмежує громадянські права спадкоємців.

Отже, ці питання досить актуальні і потребують серйозних правових досліджень. Тому стосовно положення щодо умов заповіту однозначно погодитися з авторами проекту ЦК неможливо, оскільки запропоновані в проекті ЦК положення досить вагомі: наявність інших осіб, проживання в певному місці, народження дітей, здобуття освіти тощо (ч.1 ст. 1482 проекту ЦК). Ці обставини без визначення концепції їх застосування можуть бути просто незаконними (наприклад, заборонити дружині народжувати дітей або навпаки – визначити їх кількість, не одружуватися тощо). Зрозуміло, що в цьому випадку суд може визнати певну вимогу заповідача незаконною, але правові наслідки такого рішення можуть суперечити волі заповідача. Нотаріус повинен мати певну уяву, які обмеження є дозволеними, а які – ні. Це дозволить йому попередити особу про можливі негативні наслідки такої умови. Тобто умови можуть бути різними, але вони не повинні бути спрямовані “проти прав” спадкоємців, а, навпаки, – для їх же користі або на користь громадськості чи держави. Наприклад, з народженням дитини після смерті заповідача може бути в деяких випадках (якщо інший із подружжя, на думку заповідача, марнотрат) доцільно пов’язати окрему частину спадщини, яка має бути отримана лише цією дитиною після досягнення нею повноліття, а інший із подружжя уповноважується за заповітом до досягнення дитиною повноліття отримувати проценти з вкладу в банку і використовувати їх на утримання дитини, але не знімати всієї суми.

Розглядаючи питання про певні вимоги заповідача, що стосуються умов прийняття спадщини, доцільно також передбачити випадки, коли спадщина не буде прийнята спад-

коємцями за заповітом, які не погоджуються виконати умови заповіту. В цьому разі, якщо не було підпризначення спадкоємця, то необхідно передбачити процесуально-правовий механізм залучення до спадкоємства осіб, що мають право на отримання спадщини, але із збереженням умов, зазначених у заповіті. Тобто визначальними для отримання спадщини мають бути умови заповіту, які відповідають закону, і лише за відсутності осіб із числа спадкоємців, що погоджуються їх виконати, така спадщина або частка має успадковуватися на загальних підставах.

Деякими пропозиціями, що мають місце в проекті ЦК, щодо визначення тих прав та обов'язків особи, які не можуть входити до складу спадщини, є можливість користуватись навіть сьогодні. Дійсно, краще попередити заповідача, що він має право заповідати, а чого ні, для того щоб в майбутньому не виникало прикрих відхилень або "виправлень" останньої волі заповідача. Так, ст. 1459 проекту ЦК передбачені права та обов'язки особи, які не можуть входити до складу спадщини, а саме:

1. Особисті немайнові права.
2. Право участі у товариствах, якщо інше не передбачено законом або їх установчими документами.
3. Право на відшкодування шкоди у зв'язку з каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я.
4. Право на пенсію, допомогу чи інші виплати, передбачені законом.

Слід погодитися із запропонованими обмеженнями прав заповідача, оскільки ці права нерозривно пов'язані з особою спадкодавця. Так, право авторства навіть сьогодні не може передаватись за спадкоємством.

Пропозиції щодо спадкування права на вклад у банківських установах у проекті ЦК є досить демократичними, і це відповідає сьогоднішній юридичній практиці. Дійсно, розпорядження, де б воно не було зроблено, але в певній визначеній законом формі, не може недооцінюватися. Тому доцільно вважати, що переваги щодо спадкування матиме лише те розпорядження, яке зроблено пізніше, і це має стати визначальним принципом.

Нотаріальна практика не пропонує форми заповітів, які мали б нові положення в законодавчо визначених межах. Так, не робляться спроби відійти від рівних часток, а до

цього часу пропонується залишати все майно в рівних частках або визначати конкретно майно кожного спадкоємця. Не буде суперечити чинному законодавству право заповідача залишити спадщину в процентному відношенні. Наприклад, одному спадкоємцю – 60% спадкового майна, а іншим 40% в рівних частках кожному. Є можливість в заповіті визначити ті матеріальні цінності або гроші, які спадкоємцям не переходять, а мають бути використані на поховання, забезпечити довічне утримання окремих осіб тощо. Таке положення в заповіті не дозволить спадкоємцям “зекономити” на похованні тощо. В цих випадках зрозуміло, що тлумачення заповіту не потребується. Але можливі випадки, коли воля заповідача викладена незрозуміло або двозначно, що позбавляє спадкоємців та нотаріуса можливості її виконати. Тому запропонована в проекті концепція щодо тлумачення змісту заповіту досить своєчасна і правильна, оскільки не передбачає можливості для нотаріуса тлумачити зміст заповіту, тобто законодавчо відтворює принцип безспірності нотаріального процесу.

Можливо і доцільно навіть сьогодні при посвідченні заповіту залишати також відповідну аудіо- або відеокасету, в якій заповідач може висловити зміст заповіту або висловити власні бажання щодо спадкового майна та певні умови його прийняття спадкоємцями. Однак, для забезпечення гарантій достовірності наданого нотаріусу доказу доречною буде участь нотаріуса у такому аудіо- або відеозапису, який після цього може посвідчити її юридичну вірогідність та прийняти на зберігання касету. На такій відеокасеті може даватися за бажанням заповідача більш широке тлумачення змісту заповіту, його пояснення тощо. Особливу увагу тут автор приділяє випадкам, коли заповідач бажатиме здійснити оголошення змісту заповіту в урочистій атмосфері і про це дасть вказівку нотаріусу. При цьому і відеозапис, і письмова форма заповіту мають бути вчинені в один день. Слід також зазначити, що ці дві форми заповіту не повинні суперечити одна одній, оскільки інакше перевага буде на боці письмової форми заповіту доти, доки технічні засоби не нададуть можливості говорити про однакову вірогідність письмових та звуко-, відеодоказів. Але сьогодні у працівників більшу довіру викликає письмова форма заповіту.

З процесуальної точки зору, заповіт – це вираз особис-

тої волі заповідача, безпосередньо пов'язаний з його особистістю, тому посвідчення заповітів через представників, а також від імені кількох осіб сьогодні не припускається; така правова та процесуальна позиція викладена сьогодні в Інструкції (п. 82). Але виникають на практиці випадки, коли за посвідченням заповіту звертається подружжя і нотаріуси не можуть пояснити, чому існує таке обмеження. Загальний зміст такого обмеження полягає у невизначеності прав кожного із подружжя у різних правових ситуаціях. У проекті ЦК передбачається, як зазначалося раніше, можливість посвідчення заповіту подружжям із визначенням прав кожного з подружжя у різних правових ситуаціях. Так, за життя подружжя кожному із них надається право на скасування заповіту, а в разі смерті одного із них інший може змінити умови заповіту щодо своєї частки. Тобто таким демократичним шляхом пропонується вирішити "заборону". Отже, автори проекту ЦК сприяють громадянам в укладенні ними угод, законодавчо передбачаючи можливі наслідки та захищаючи права кожного із них у різних правових ситуаціях.

За ст. 543 ЦК, якщо заповідач внаслідок фізичної вади (хвороби) або з будь-яких інших причин не може підписати особисто заповіт, за його дорученням та у його присутності і в присутності нотаріуса або посадової особи (ст. 40 Закону та ст. 542 ЦК) заповіт може бути підписаний іншим громадянином. Така форма здійснення прав громадян на посвідчення заповіту не має безпосереднього зв'язку із представництвом, оскільки повноваження щодо підпису замість заповідача не передбачають передачі права, тому що вони здійснюються в присутності особи та мають характеризуватися безпосереднім виконанням. При цьому у посвідчувальному написі зазначаються причини, з яких заповідач не міг підписати заповіт власноручно. Заповіт не може підписувати особа, на користь якої його зроблено. При цьому особа, яка підписала заповіт замість заповідача, має бути попереджена про необхідність додержання змісту заповіту в таємниці (ст. 1494 проекту ЦК). Спеціальної відповідальності за розголошення змісту заповіту до цього часу для таких осіб не передбачено, оскільки вони не можуть належати до службових. Але розповсюдження змісту заповіту або факту його вчинення може завдати моральної шкоди заповідачу, тому цю особу необхідно попередити, що в разі розголо-

шення таємниці заповіту вона буде зобов'язана відшкодувати шкоду (ст. 440-1 ЦК).

Слід додати, що в деяких країнах світу (наприклад, в Англії) існують норми, які забороняють розголошувати зміст заповіту навіть спадкоємцям. Винятком з цього правила є поширення відомостей за згодою на це всіх спадкоємців за заповітом, але лише після смерті заповідача (досить яскравий приклад – поширення відомостей про зміст заповіту принцеси Діани). Тому ст. 1494 проекту ЦК доцільно доповнити положенням аналогічного змісту і надати право спадкоємцю за його бажанням розповсюджувати відомості лише про його власну спадкову частку, якщо в заповіті немає проти цього певної умови.

Чинний нотаріальний процесуальний порядок посвідчення заповітів передбачає, що заповіт може бути посвідчений в будь-якій нотаріальній конторі, а також за місцем перебування заповідача, якщо він за станом здоров'я не може прибути до нотаріальної контори, про що в заповіті робиться відповідна відмітка. Для забезпечення прав громадян на посвідчення заповіту, які перебувають в особливих умовах, де поблизу немає нотаріальних контор або приватних нотаріусів, законом передбачена можливість посвідчення заповіту посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів (ст. 37 Закону), а також посадовими особами, зазначеними у ст. 542 ЦК та ст. 40 Закону. Таким чином, якщо особа перебуває у повсякденній ситуації (наприклад, корабель знаходиться в порту України і обставини не змушують до поспіху), то посадові особи не мають права вчиняти посвідчення заповіту і на цій підставі можуть відмовити громадянину.

Особи, яким надане законом право посвідчувати заповіти, зобов'язані роз'яснити заповідачу його права та обов'язки, пояснити доцільність та необхідність зазначення відомостей про місцезнаходження спадкового майна.

При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається. Але загальним правилом має бути посвідчення заповіту щодо майна, яке знаходиться у заповідача на праві приватної або спільної власності. Отже, майно за заповітом може бути заповідане тільки у власність.

За чинним законодавством нотаріус при посвідченні за-

повіту перевіряє, чи не містить він розпоряджень, які суперечать закону. На сьогодні у заповідача є право і законодавством передбачена можливість покласти на спадкоємців такі зобов'язання:

- ♦ довічне користування спадковим майном (жилий будинок) (ст. 539 ЦК), тобто заповідач покладає на спадкоємця, до якого переходить жилий будинок, зобов'язання надати іншій особі довічне користування цим будинком або певною його частиною. Це зобов'язання заноситься нотаріусом у свідоцтво про право на спадщину. В разі наступного переходу права власності на будинок – право довічного користування зберігає силу;
- ♦ до заповіту може бути включено розпорядження немайнового характеру (ст. 538 ЦК – заповідальний відказ, ст. 540 ЦК – покладення на спадкоємця виконання дій для загальнокорисної мети) – про порядок поховання заповідача, повернення боргу, користування певним майном. Спадкоємець, на якого покладено заповідачем виконання заповідального відказу, зобов'язаний виконати його лише в межах дійсної вартості спадкового майна, що перейшло до нього, а в разі його смерті переходить до його спадкоємців.

За ст. 536 ЦК заповідач може передбачити та застерегти випадок, коли зазначений у заповіті спадкоємець помре до відкриття спадщини або не прийме її, шляхом зазначення іншого спадкоємця, тобто – підпризначення спадкоємця.

Заповіт повинен бути складений чітко і зрозуміло, щоб не викликав непорозумінь та суперечок після відкриття спадщини. Формулювання у заповіті окремих положень та умов має відрізнитися особливою точністю, визначеністю та певною логікою думки, що позбавить в майбутньому спадкоємців, які не погоджуються із змістом заповіту, або осіб, позбавлених права спадкування, оспорювати свідомість заповідача. Гарантіям непорушності змісту заповіту та доведення свідомості заповідача при посвідченні заповіту повинно бути приділено особливої уваги. Це має особливе значення для дотримання останньої волі заповідача щодо передачі всього майна або його частини. Тому неможливо погодитися із запропонованою в ст. 1492 проекту ЦК концепцією участі свідків у процесі посвідчення заповіту. Незрозумілою є, наприклад, обов'язкова участь свідків при

посвідченні секретних заповітів, оскільки поширення відомостей про складення заповіту, а також про те, що його зміст є секретним, може призвести до небажаних результатів. Особа має право використати всі передбачені законом засоби охорони власних прав шляхом зменшення можливості поширення відомостей не тільки про зміст заповіту, а й про його існування. Тому участь свідків у посвідченні заповіту має бути факультативною, тобто за бажанням заповідача. Нотаріальний процес має передбачати процесуальні заходи для того, щоб зміст заповіту, а також сам факт складання заповіту не могли бути змінені або зникли. Для цього пропонується заносити відомості про складені заповіти, а не про їх зміст, до Єдиного реєстру. Доступ до цього розділу реєстру має бути гарантовано обмежений. Якщо ж від нотаріуса вимагати перевірки дієздатності громадян, то необхідно визначити певні тести нотаріуса відповідними знаннями в галузі медицини тощо.

Стосовно ж участі свідків у процесі оформлення змісту секретного заповіту, то вона доцільна для засвідчення стану заповідача, а не для ознайомлення із змістом заповіту. Так, у деяких заповітах нотаріусу фактично пропонується засвідчувати та перевіряти дієздатність заповідача, але яким чином це робити, не говориться. Реально визначити стан громадянина, який звернувся за посвідченням заповіту, можуть лише особи, які добре знають заповідача, лікар, а також (в разі алкогольного або наркотичного сп'яніння заповідача) нотаріус. Тому зазначення в змісті заповіту, що дієздатність громадянина перевірена без вказівки відповідних заходів, вчинених нотаріусом¹, просто є недоцільним.

При посвідченні заповіту нотаріус зобов'язаний роз'яснити заповідачу зміст ст. 535 ЦК, тобто положення про права деяких визначених законом осіб на обов'язкову частку у спадщині. Це положення має досить значний процесуально-правовий зміст. Ознайомлення спадкодавця із змістом ст. 535 ЦК – це лише окрема частка правового роз'яснення, яке має надаватися особами, що посвідчують заповіт, і незазначення цього пункту в заповіті не викликатиме ніяких правових або процесуальних наслідків. Але особа мусить

¹ Гражданский и арбитражный процесс, обязательственные отношения. / Серия "Образцы документов". – М.: БЕК, 1998. – С. 462.

знати, що в разі незазначення осіб, які мають право на отримання обов'язкової частки спадщини, вони дістануть передбачену законом частину незалежно від волі заповідача, висловленої в змісті заповіту. Це можна підтвердити тим, що в багатьох випадках заповідачі приходять до нотаріусів з власними проектами заповітів і не бажають вносити до них змін, а вимагати внесення цього положення до заповіту немає підстав.

Особливу увагу нотаріусам необхідно приділити при роз'ясненні заповідачу порядку спадкування вкладів в установах банків, що є чинним на момент заповіту.

Заповіт нотаріально посвідчується, складається у двох примірниках (один із яких залишається в нотаріальній конторі, а другий видається заповідачу), підписується заповідачем (встановлюється його особа і перевіряється дієздатність) і записується в реєстрі та заноситься до алфавітної книги обліку заповітів, сплачується державне мито.

Заповіт може бути змінений або скасований заповідачем в будь-який час, і про це нотаріус має попередити заповідача. Нотаріус має пояснити, що заповіт, складений пізніше, скасовує попередній заповіт повністю, або в частині, в якій він йому суперечить (ст. 544 ЦК), а також, що заповідач має право подати письмову заяву про скасування чи зміну заповіту або ж скласти новий заповіт. В разі подання заяви нотаріус повинен зробити про це:

- ♦ відмітку на первісному екземплярі в нотаріальній конторі;
- ♦ відмітку в реєстрі нотаріальних дій;
- ♦ відмітку в алфавітній книзі обліку заповітів;
- ♦ відмітку на примірнику заповіту заповідача.

Після цього заява і цей оригінал (коли заповіт скасований заявою) додаються до примірника, який зберігається в нотаріальній конторі. Справжність підпису на заяві про скасування або зміну заповіту повинна бути нотаріально засвідчена.

Недійсність окремих частин заповіту не тягне за собою недійсність його в цілому. Наприклад, якщо заповіт був визнаний недійсним, то спадкоємець, який за цим заповітом був позбавлений спадщини, одержує право спадкувати на загальних підставах.

Якщо заповіт посвідчений посадовими особами в порядку

ст. 40 Закону, завідуючий нотаріальним архівом, державною нотаріальною конторою зобов'язаний перевірити законність заповіту, що надійшов на зберігання, і при невідповідності його законіві повідомити про це заповідача і посадову особу не пізніше наступного дня після одержання заповіту. За бажанням заповідача такий заповіт переоформлюється нотаріусом на загальних підставах або тими посадовими особами, які його посвідчили.

На заповіті нотаріус робить посвідчувальний напис з вказівкою розміру державного мита – 0,05 мінімальної заробітної плати, він також підписується нотаріусом та скріплюється печаткою.

11.4. Посвідчення договору довічного утримання

Правові аспекти договору довічного утримання

Автори вважають за потрібне висловити власну думку щодо правових аспектів договору довічного утримання, оскільки в юридичній літературі існують різні правові погляди на це питання, а проект Цивільного кодексу передбачає суттєві зміни порівняно з законодавством. За чинним законодавством, правовідносини щодо укладення договору довічного утримання регулюються главою 37 ЦК України. Оскільки вчинення нотаріусом передбачених законом дій вимагає від нього надати правову консультацію для того, щоб юридична необізнаність громадян не могла бути використана їм на шкоду, нотаріус має визначити правове становище осіб після укладення цієї угоди. Для цього норми матеріального права мають визначати правовідносини сторін, що зумовлюються укладенням угоди, з достатньою відповідністю намірам сторін, а також передбачити всі можливі випадки змін у правовідносинах.

Насамперед необхідно виходити з основної мети такої угоди. Основною метою держави, яка визначила можливість укладати договори довічного утримання, є надання особам, які за станом здоров'я або внаслідок віку не можуть себе обслуговувати і потребують постійного стороннього догляду, здійснити цю можливість за рахунок власного нерухомого майна. При цьому особливих вимог до осіб, які беруть на себе обов'язок щодо надання допомоги, законодавством не висувається, і це зрозуміло, оскільки умови догля-

ду за хворою особою можуть визначатися не лише грошовим утриманням. Таку угоду можуть укласти й забезпечені громадяни, ті, які мають власні грошові кошти на своє утримання – значну за розміром пенсію, але за станом здоров'я не можуть себе обслуговувати, тому допомога їм може полягати у догляді за ними, в утриманні будинку, приготуванні їжі та у певній періодичності годування хворої особи, прогулянках у супроводі іншої особи тощо. Але при цьому слід зауважити, що така особа може не сплачувати певну чітко визначену суму на утримання іншої особи. В цьому випадку особа, яка надає таку допомогу, має лише витратити власний час, а не грошові кошти. Звідси випливає, що основним змістом цих правовідносин є надання не обов'язково грошового утримання, а й надання іншої допомоги. В цьому разі слід визнати, що процес посвідчення договору довічного утримання потребує обов'язкового погодження умов цієї угоди між сторонами особисто. Це положення доцільно зазначити в законі “Про нотаріат”.

Звідси випливає, що договір має характерну ознаку – надання послуг щодо догляду або утримання особи. Тому за чинним законодавством цей договір ми не можемо відносити до договорів про відчуження права власності, його місце – серед договорів про надання послуг.

В юридичній літературі висловлюються міркування, які цілком пов'язані лише з грошовою стороною цієї угоди, тобто є спроби зрівняти умови договору для обох сторін. Пропонується визначити вартість відчужуваного майна за погодженням сторін, яка певною мірою має бути адекватною обумовленому договором матеріальному забезпеченню. Оскільки точно визначити обсяг і розмір витрат на матеріальне забезпечення в натурі чи в грошовій сумі просто неможливо, то це питання має вирішуватися на підставі згоди сторін навіть за наявності зазначеної невідповідності.

За запропонованою концепцією, необхідно розглядати дві правові ситуації: коли особа померла одразу після укладення договору довічного утримання, та момент, коли за вартістю обсяг надаваної допомоги досяг вартості майна, що відчужується набувачу. В законі не передбачається, з якого моменту договір довічного утримання набуває юридичної сили. З точки зору права, договір має набирати чинності з моменту вчинення дій громадян і організацій (ст. 4 ЦК). В

цьому разі необхідно говорити про те, що одна сторона (яка потребує догляду або утримання) з посвідченням договору довічного утримання вчинила передбачені дії, а інша сторона угоди отримує майно під умовою надання допомоги щодо утримання.

Таким чином, в першому випадку договір може набирати юридичної сили, коли почалося надання допомоги незалежно від їх обсягу. Це положення має впливати із самого змісту договору. Так, якщо утримання передбачалось у догляді кожний день, то в разі надання утримання хоча б один день. Якщо утримання пов'язувалося з переданням грошей один раз на місяць (тиждень, день), то з моменту передання грошей хоча б один раз. Отже, необхідно пов'язувати виконання умов договору з фактичним їх здійсненням, і для цього необхідно точно зазначення умов.

Коли вартість надаваної допомоги досягає вартості майна, що переходить до набувача, то цей аспект не може бути підставою для розірвання договору. Це можна підкреслити як гуманістичним змістом угоди, так і вимогою чинного закону про те, що в разі загибелі будинку набувач майна не звільняється від виконання обов'язків, взятих на себе за договором (ч. 2 ст. 427 ЦК).

Зазначене вище положення свідчить про те, що другою визначальною умовою для цих договорів є надання довічної допомоги, тобто до смерті утриманця, оскільки в іншому випадку це суперечитиме її основному змісту. При цьому чинність договору довічного утримання має бути під умовою незавдання утримувачем шкоди здоров'ю утриманця. Це положення має бути аналогічним ч. 1 ст. 528 ЦК, яка передбачає неможливість стати спадкоємцем особи, яка позбавила життя спадкодавця або зробила замах на його життя. Тому такі договори мають супроводжуватися періодичним наглядом з боку органів опіки та піклування за умовами утримання або наданням іншої допомоги. З гуманістичних та правоохоронних позицій держава не може залишити особу, яка перебуває в тяжкому фізичному стані, без державного правового захисту. Тому пропонується про випадки посвідчення договорів довічного утримання повідомляти органи опіки та піклування для здійснення нагляду за дотриманням умов договору. В цьому випадку ці органи зможуть поставити питання про розірвання таких договорів або виз-

нання їх недійсними, якщо умови утримання будуть порушуватися утримувачем.

Слід зазначити, що доцільно ставити лише на останнє місце вигоду, яку отримає набувач майна за договором довічного утримання. Інакше, якщо ці умови переставити місцями, то ми дійсно прийдемо до тих правовідносин, які слід визначити умовами договору купівлі-продажу, як це пропонується в російському законодавстві та проекті Цивільного кодексу України, тобто визначати зміст цих правовідносин як відчуження майна, що становить остаточний етап договору. До цього моменту нерухоме майно має перебувати під заборною відчуження, отже, під умовою розірвання договору, який не може вважатися “чистою” угодою щодо відчуження майна. Заборона відчуження має стосуватися як утримувача, так і утриманця.

Таким чином, ми визначили, що в угоді зацікавлені обидві сторони й обов'язки другої сторони можуть виходити за межі надаваної нею допомоги. В правовідносинах, що виникають внаслідок укладення договору довічного утримання, обидві сторони можуть наполягати на розірванні договору, якщо їхні права будуть порушуватись. Отже, неможливо одночасно говорити про те, що договір довічного утримання є односторонньою угодою і може регулюватися за правилами купівлі-продажу. Правовідносини, що виникають на підставі укладеного договору довічного утримання, є більш складними. В них пов'язуються гуманістичні принципи та інтереси як обох сторін, так і державні, і через це необхідно розглядати такі правовідносини в контексті з іншими галузями права.

Так, привертає увагу питання щодо можливості укласти такі угоди, коли обидві сторони мають родинні зв'язки і, за КпШС, зобов'язані надавати утримання. Ці питання, хоча й суттєво взаємопов'язані, але лежать у різних площинах. На першому плані знаходиться право особи на обрання конкретної особи утримувача, якщо в неї є майно, яке надає можливість ставити питання про укладення відповідної угоди. І лише в тому разі, якщо такого майна не існує, особа може звертатись до тих, хто зобов'язаний надавати таке утримання.

Визначення лише будинків як предмета угоди зумовлювалося, по-перше, тим, що на праві власності за радянсь-

ких часів могло належати тільки це майно; а по-друге, таким чином вирішувалася проблема забезпечення житлом, тобто ця умова задовольняла інтереси сторін, а також державні інтереси.

У зв'язку із збільшенням предметів, що можуть належати особам на праві власності, в юридичній літературі пропонується поширити предмет угоди про довічне утримання на всі коштовні речі, як зазначено у ч. 1 ст. 798 проекту ЦК, – майно, що має значну цінність. Автори не підтримують цієї ідеї, оскільки умови, що мають супроводжувати цей договір, можна характеризувати з іншого боку як умови договору застави, що позбавляє сторони можливості відчужувати майно. Ця умова визначає стабільність договору та вимагає виключити з предмета угоди речі, які можуть бути відчужені неконтрольовано, або передбачити спеціальний порядок їх зберігання, що буде гарантувати їх збереження. Наприклад, прийняття їх на зберігання нотаріусом без права відчуження. Якщо з цієї точки зору розглянути транспортні засоби, це також вимагає спеціальної їх реєстрації, що має позбавити їх можливості відчужувати. Основним же аргументом, який перетворює зазначену угоду з гуманістичного змісту на підприємницький, є та сума, яка буде потребуватись особі для того, щоб не опинитись на вулиці або без майна і без допомоги. Передбачити час, який проживе особа після укладення відповідної угоди, неможливо. Отже, реально рахувати вартість майна порівняно з розміром допомоги для таких угод неможливо і, на наш погляд, недоцільно і безпринципно.

Також цікавим є питання про перехід права власності на відчужуване майно, оскільки в проекті ЦК передбачається (ст. 800 проекту ЦК), що під час дії договору довічного утримання набувач не має права обтяжувати одержане майно боргами, а відчужувач має право застави на це майно. Це положення буде суперечити рівноправності сторін, а також призведе до можливості невиконання умов договору. Шляхом застави майна виникає можливість відчужувати майно, оскільки в разі невиконання умов за договором довічного утримання майно має переходити до заставодавця. Тим самим договір довічного утримання позбавляється гарантованості щодо виконання зобов'язань. Визначаючи певні умови для посвідчення договорів довічного утримання, законодав-

чо має бути передбачено шляхи їх виконання. Слід простежити шляхи забезпечення прав сторін цієї угоди від будь-яких правопорушень.

Нотаріально посвідчений договір довічного утримання має свідчити не лише про перехід права власності на будівлю, а й про обов'язок особи надавати утримання до смерті іншої особи. Але цей добровільно набутий за довірними правовідносинами обов'язок не звільняє цю особу від надання утримання за аліментними обов'язками, які виникають із законодавства про шлюб та сім'ю.

Цікавим з правової точки зору є питання про можливість непрацездатного подружжя укласти договір про довічне утримання з однією особою. Об'єднання в одному договорі двох договорів про утримання двох осіб процесуально складне та недоцільне, оскільки строк їх дії буде в більшості випадків різним і може ускладнюватися згодою кожної особи на продовження або розторгнення договору. З процесуальної точки зору немає ускладнень для посвідчення договору з кожним із подружжя або лише з одним із них, оскільки в цьому випадку немає навіть необхідності розподіляти майно в натурі, а потрібно лише зазначити його частку.

Правова консультація-роз'яснення прав та обов'язків сторін угоди при посвідченні договору довічного утримання має стосуватися змісту ст. 427, 428, 429 ЦК. При правовій консультації нотаріус може запропонувати сторонам угоди для обговорення і подальшого внесення до умов договору такі питання:

1. Оцінка відчужуваного будинку, що визначається за згодою сторін (ч. 2. ст. 426 ЦК).
2. Види матеріального забезпечення, що надаються набувачем майна відчужувачеві, та їх грошова оцінка, яка визначається за згодою сторін (ч. 2. ст. 426 ЦК).
3. Випадки погіршення стану здоров'я утриманця.
4. Умови проживання "утриманця".
5. Умови надаваного утримання мають бути чітко обумовлені у часі: один (два чи три) раз на день, кожний день, один раз на тиждень, місяць тощо, залежно від характеру необхідних дій утримувача за договором довічного утримання.
6. Можливість або неможливість заміни надання утримання в натурі виплатою періодичних платежів грошима.

7. Умови щодо поховання особи, наприклад, оплати ритуальних послуг, поминальних заходів тощо.

8. Умови правонаступництва прав та інтересів утримувача щодо договору довічного утримання.

Процесуальний порядок посвідчення нотаріусом договору довічного утримання.

Договір довічного утримання посвідчується державним і приватним нотаріусами з дотриманням правил посвідчення договорів купівлі-продажу житлових будинків. Процесуальний порядок посвідчення договорів довічного утримання має також спеціальну регламентацію п. 55–58 Інструкції.

За чинним порядком нотаріус має вчиняти такі дії при посвідченні договору:

- ♦ перевіряє, чи є відчужувач житлового будинку (квартири) непрацездатним (за віком чи станом здоров'я);
- ♦ на примірнику договору, що залишається в справах державної нотаріальної контори чи на робочому місці приватного нотаріуса, зазначає реквізити документа, що підтверджує непрацездатність відчужувача (паспорт, свідоцтво про народження, пенсійне посвідчення, довідка ЛТЕК, посвідчення інваліда);
- ♦ у тексті договору довічного утримання обов'язково зазначає, що набувач житлового будинку (квартири) зобов'язаний надавати відчужувачеві довічно матеріальне забезпечення в натурі у вигляді житла, харчування, догляду і необхідної допомоги, та суму грошової оцінки матеріального забезпечення, яка встановлюється за згодою сторін;
- ♦ відчуження будинку набувачем за життя відчужувача не допускається, тому накладається заборона відчуження будинку (квартири), про що робиться відповідний напис на всіх примірниках договору та вносяться відомості до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

У тексті договору може зазначатися, що матеріальне забезпечення, житло, харчування, необхідна допомога, грошова оцінка матеріального забезпечення надаються набувачем помісячно з урахуванням інфляції за згодою сторін.

Відчужувачем житлового будинку (квартири) не може бути неповнолітня особа.

Для посвідчення договору необхідні такі документи:

- ◆ документ про право власності на будинок, квартиру;
- ◆ довідка-характеристика БТІ;
- ◆ довідка з Єдиного реєстру для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна про те, що квартира або будинок під заборонаю та арештом не перебувають.

Відповідно до ст. 227 ЦК, договір довічного утримання підлягає реєстрації в БТІ.

Сторонам угоди нотаріус має роз'яснити, що договір довічного утримання може бути розірваний:

- ◆ за вимогою відчужувача, якщо набувач майна не виконує обов'язків, взятих на себе за договором;
- ◆ за вимогою набувача майна, якщо з незалежних від нього обставин його майновий стан змінився настільки, що він не має змоги надавати відчужувачеві обумовлене забезпечення;
- ◆ за одночасною згодою обох сторін (п. 37 Інструкції).

Анулювання договору довічного утримання відбувається у разі смерті набувача, якщо у нього немає спадкоємців, або вони відмовилися від виконання обов'язків за договором довічного утримання. В цьому разі нотаріус за їх письмовою згодою анулює цей договір шляхом відповідного напису на всіх примірниках з посиланням на ст. 429 ЦК. Факт смерті набувача підтверджується свідоцтвом про смерть. Відчужувачу повертається доданий до примірника договору первинний документ, що встановлює право на квартиру (чи будинок), або його дублікат, який знаходиться у справах державної нотаріальної контори або у приватного нотаріуса. Разом з листом державного або приватного нотаріуса про анулювання договору цей документ, що встановлює право, подається відповідно реєструючому органу для перереєстрації та зняття заборони.

11.5. Посвідчення довіреностей¹

Довіреністю визнається письмове повноваження, яке видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами (ст. 64 ЦК).

Нотаріуси посвідчують довіреності, складені від імені

¹ Тут і далі за текстом застосовується поняття "довіреність" замість "до-ручення", підстави такої заміни вже були висвітлені в п. 8.1 "Проблеми інституту представництва в нотаріальному процесі".

однієї або кількох осіб на ім'я однієї або кількох осіб (ст. 58 Закону). Довіреність від імені кількох осіб може бути посвідчена тільки в тому випадку, якщо дії, передбачені довіреністю, стосуються однорідних інтересів усіх осіб, які дають довіреність, а не кожного з них окремо. Нотаріальні органи посвідчують різноманітні довіреності:

- ◆ на керування транспортним засобом;
- ◆ на обмін чи продаж житлового будинку;
- ◆ на ведення судових справ;
- ◆ одержання грошей за поштовим переказом, заробітної плати, пенсії тощо.

З прийняттям Положення про Єдиний реєстр доручень, затвердженого наказом Міністра юстиції України №21/5 від 06.05.98 р., довіреності підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі доручень¹.

У тексті довіреності повинні бути зазначені:

- ◆ місце і дата її складання;
- ◆ прізвище, ім'я, по батькові (повне найменування юридичної особи) і місце проживання особи (місце знаходження юридичної особи), яка видає довіреність, і особи, на чие ім'я ця довіреність видається (юридична, фізична адреса, а також посада, якщо це необхідно);
- ◆ зміст довіреності (бути представником та дії, які необхідно здійснювати);
- ◆ межі повноважень;
- ◆ певні умови (з правом передовіри або без права передовіри, можуть зазначатися обставини, за якими особа має право здійснити передовіру).

Строк дії довіреності не може перевищувати трьох років. Якщо строк дії у довіреності не зазначений, вона зберігає силу протягом одного року з дня її вчинення.

Довіреність, в якій не зазначена дата її посвідчення, не дійсна. Строк дії довіреності має зазначатися словами.

Довіреність призначена для вчинення дії за кордоном, яка не містить вказівок про строк її дії, зберігає силу до її скасування особою, яка видала довіреність. Довіреність для посвідчення подається в двох екземплярах, один з яких залишається в нотаріальній конторі, інший – видається осо-

¹ Див.: п. 9.7 "Діловодство щодо Єдиного реєстру доручень" та 9.4 "Система засобів оформлення нотаріального діловодства".

бі, від імені якої вона посвідчується. Всі примірники повинні бути підписані особою, яка видає цю довіреність, і посвідчуються нотаріусом шляхом вчинення посвідчувального напису.

При посвідченні довіреності нотаріус має роз'яснити особі її права:

- ♦ вказувати в довіреності, що особа, на ім'я якої вона видана, має право передовірити надані їй повноваження іншій особі або заборонити таку передовіру;
- ♦ припинити дію виданої нею довіреності.

Довіреність на одержання заробітної плати, інших платежів, пенсій, стипендій, грошей з ощадкас, грошової та посылкової кореспонденції може бути посвідчена організацією, в якій довіритель працює або навчається, житлово-експлуатаційною організацією, а також адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому він перебуває на лікуванні, або нотаріусом.

Порядок посвідчення довіреності від імені юридичної особи базується на таких правилах:

- ♦ перевіряється правоздатність юридичної особи, тобто нотаріус знайомиться із статутом (положенням) юридичної особи;
- ♦ перевіряється, чи відповідає дія, яка буде вчинятися за цією довіреністю, правам, наданим юридичній особі її статутом чи положенням;
- ♦ перевіряються повноваження особи представника юридичної особи надавати таку довіреність.

Особливості та порядок посвідчення довіреностей від імені неповнолітніх, недієздатних і обмежено дієздатних мають відповідати загальним положенням представництва їх інтересів в нотаріальному процесі, які висвітлюються в п. 2 глави 8.

При посвідченні довіреності на ведення справи в суді нотаріус роз'яснює, що уповноважена особа буде мати право вчиняти дії, передбачені ст. 115 ЦПК, якщо вони спеціально обумовлені в цій довіреності (повноваження представника у суді). Якщо в довіреності не буде обумовлено право на передачу справи в товариський чи третейський суд, повну або часткову відмову від позовних вимог, визнання позову, зміну предмета позову, укладення мирової угоди, передачу повноважень іншій особі (передоручення), оскарження рішення суду, подачу виконавчого листа до стягнення, одержан-

ня присудженого майна або грошей, вищезазначені дії особа здійснити не матиме права.

У нотаріальному порядку можуть бути посвідчені телеграми-довіреності, які можуть бути передані телеграфом. Телеграма-довіреність складається із тексту довіреності та посвідчувального напису з розшифруванням підпису нотаріуса та його печатки. Аналогічно можуть передаватись довіреності між нотаріусами за допомогою факсимільного зв'язку або зв'язку через Інтернет, про що говорилося раніше.

Особа, якій видано довіреність, має особисто вчинити ті дії, на які вона уповноважена. Вона також може передовірити їх вчинення іншій особі, якщо уповноважена на це довіреністю або примушена до цього обставинами для охорони інтересів особи, яка видала довіреність. Довіреність, видана в порядку передовіри, підлягає нотаріальному посвідченню після подання основної довіреності, в якій застережено право на передовіру, або після подання доказів того, що представник за основною довіреністю примушений до цього обставинами для охорони інтересів особи, яка видала довіреність. Довіреність, видана в порядку передовіри, не може містити в собі більше повноважень, ніж їй передано за основною довіреністю. Строк дії довіреності, виданої за передовірою, не може перевищувати строку дії основної довіреності, на підставі якої вона видана.

Нотаріус має попередити особу, яка передає повноваження іншій особі в порядку передовіри, про обов'язок сповістити про це того, хто видав довіреність, і подати йому необхідні відомості про особу, якій передані повноваження. Невиконання цього обов'язку покладає на особу, що передала повноваження, відповідальність за дії особи, якій вона передала повноваження як свої власні. Таке повідомлення може бути передане довірителью нотаріусом як окрема нотаріальна дія. У довіреності, виданій за передовірою, повинні бути вказані:

- ♦ час і місце посвідчення основної довіреності;
- ♦ прізвище, ім'я, по батькові і місце проживання особи, якій видана основна довіреність;
- ♦ прізвище, ім'я, по батькові і місце проживання особи, якій вона передовіряє свої повноваження (службове становище).

На основній довіреності робиться відмітка про передові-

ру. Копія основної довіреності додається до примірника нової довіреності, що залишається в архіві нотаріальної контори або у приватного нотаріуса.

За посвідчення довіреностей справляється державне мито за п. "и" ст. 3 Декрету Кабінету Міністрів "Про державне мито", а також плата за користування Єдиним реєстром доручень, яка встановлюється за тарифами, затвердженими Міністерством юстиції України.

Нотаріус має також роз'яснити зміст ст. 69 ЦК, що чинність довіреності припиняється при:

- 1) закінченні строку довіреності;
- 2) скасуванні довіреності особою, яка її видала;
- 3) відмові особи, якій видана довіреність, здійснювати повноваження, надані за довіреністю;
- 4) припиненні юридичної особи, від імені або на ім'я якої видана довіреність, смерті громадянина, який видав довіреність і на ім'я якого вона видана, визнання громадянина недієздатним, обмежено дієздатним, безвісно відсутнім.

З припиненням дії довіреності втрачає силу довіреність, що була посвідчена на основі передовіри, і про це зазначається в Єдиному реєстрі доручень.

11.6. Посвідчення договорів найму жилих приміщень

При посвідченні договорів найму жилих приміщень нотаріусу слід керуватися положеннями п. 66–70 Інструкції та Житлового кодексу.

Посвідчення договорів найму жилих приміщень може проводитися як в нотаріальному порядку, так і в простій письмовій формі. Але завдяки суттєвим перевагам нотаріальної форми громадянам доцільно звертатися за посвідченням таких угод до нотаріальних контор або приватних нотаріусів.

У таких договорах житлова площа може:

- ♦ належати громадянам або юридичним особам на праві власності;
- ♦ знаходитись в будинку ЖБК;
- ♦ знаходитись в будинку державного і громадського житлового фонду.

Залежно від цих обставин виникають особливості посвідчення цих угод.

Якщо будинок або квартира належить громадянам чи юридичним особам на праві власності, то нотаріус вимагає довідку-характеристику БТІ або відповідну довідку виконавчого комітету місцевої ради народних депутатів, і для огляду правовстановлюючий документ про належність наймодавцю житла, що здається в найом. Власник приватизованого житла, як відомо, має право розпоряджатися квартирою (будинком) на свій розсуд: продати, подарувати, заповісти, здати в оренду, обміняти, закласти, укласти інші угоди, не заборонені законом. Але найменшої уваги законодавством приділено саме здійсненню прав власником житла щодо здачі його в оренду, які мають регулюватися Цивільним законодавством України¹. Однією з переваг нотаріального посвідчення угод є те, що у нотаріусів можна перевірити відсутність заборон відчуження квартири або будинку. Можливі випадки, коли квартира буде знаходитись під заборною відчуження, але законодавством ця обставина не визнається такою, що заперечує можливість посвідчення договору. Висновки має робити сам потенційний наймач, але роз'яснення можливих правових наслідків щодо укладення або неукладення цієї угоди зобов'язаний зробити нотаріус. З правової позиції фактично за наявності заборони відчуження квартири можна говорити, що право власності на квартиру призупиняється, а тому посвідчувати такий договір ризиковано. В цьому випадку доцільно мати інформацію щодо причин накладення заборони відчуження, наявності згоди кредитора на використання обтяженого боргом майна. Отже, залежно від підстав накладення заборони відчуження квартири укладення довгострокового договору несе певну правову небезпеку і ставить під сумнів його доцільність.

Із самої назви цієї категорії договорів випливає, що не можуть бути самостійними предметами договорів найму приміщення, що непридатні для проживання (підвали тощо), а також підсобні приміщення (кухня, коридор, комора тощо), які здаються в найом тільки разом з жилим приміщенням.

¹ Ст. 12 Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду" № 2482-XII від 19.06.92 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1992. – № 36. – С. 524 (із змінами і доповненнями № 3981-XII від 22.02.94 р. – ВВР. – 1994. – № 24. – С. 182; № 40/97-ВР від 05.02.97 р. – Голос України. – 1997. – 20 лют.)

При цьому може здаватися як ізольоване, так і неізольоване приміщення, а також частина кімнати.

При посвідченні від імені члена житлово-будівельного кооперативу договору найму жилого приміщення, наданого йому в будинку кооперативу, нотаріус вимагає письмову згоду на це правління кооперативу і членів сім'ї, які проживають разом з наймодавцем. Коло членів сім'ї члена житлово-будівельного кооперативу визначається відповідно до ст. 64 ЖК. До договору найму жилого приміщення в будинку житлово-будівельного кооперативу застосовуються правила про договір піднайму в будинках державного і громадського житлового фонду (ст. 91–94, 97 ЖК) та про договір найму жилих приміщень, які належать на праві приватної власності.

Договори піднайму жилих приміщень, в тому числі заброньованих у встановленому порядку (ст. 73–75 ЖК), посвідчуються нотаріусом за наявності:

- ♦ письмової згоди наймодавця про здавання житла в піднайом;
- ♦ письмової згоди членів сім'ї наймача, які проживають разом з ним, про здавання жилого приміщення;
- ♦ при здаванні в піднайом жилого приміщення у квартирі, в якій проживає два або більше наймачів, потрібна також згода цих наймачів та членів їх сімей, за винятком випадків здавання жилого приміщення в піднайом у зв'язку з тимчасовим від'їздом цієї сім'ї (ст. 91 ЖК).

При посвідченні договору піднайму заброньованого жилого приміщення (ст. 75 ЖК) нотаріус, крім того, вимагає охоронне свідоцтво (броню).

Жилі приміщення здаються в найом (піднайом) на визначений строк (у тому числі на період збереження цього приміщення за тимчасово відсутнім наймачем) або без зазначення строку.

При посвідченні згаданих договорів нотаріус роз'яснює сторонам необхідність їх реєстрації у відповідних органах, про що робиться відмітка у тексті посвідчувального напису.

Посвідчуючи договори про здавання в найом квартир у будинках житлово-будівельних кооперативів чи про здавання житла в піднайом (в будинках державного і громадського житлового фонду), нотаріус, крім того, роз'яснює сторонам зміст ст. 94 ЖК, що відображається в тексті договору найму.

Стосовно умов договору, складаючи відповідний проект, нотаріус має намагатися забезпечити захист прав та інтересів обох сторін угоди. При цьому з урахуванням найпоширеніших випадків правопорушень нотаріусу доцільно звернути увагу на такі обставини, як сплата комунальних послуг, включаючи електроенергію, плата за телефон, можливі випадки пошкодження майна та відшкодування завданих збитків тощо. При довгостроковому договорі доцільно також передбачити необхідність здійснення періодичних ремонтів, можливість тимчасової прописки в орендованому приміщенні, пояснити орендодавцю необхідність сплати податків, а також інші правові наслідки, що передбачені ст. 96 ЖК.

При посвідченні договору найму, якщо в ньому зазначені конкретні строки дії, в тексті договору нотаріус повинен визначити суму договору, з якої обчислюється і сплачується державне мито. Державне мито визначається із загальної суми платежів за договором за весь час його дії. Якщо договір укладено на невизначений строк, то мито обчислюється і сплачується, виходячи із загальної суми платежів за договором, але не більше ніж за три роки¹. Згідно із п. "д" п. 3 ст. 3 Декрету Кабінету Міністрів України "Про державне мито" від 21.01.93 р. розмір державного мита за посвідчення договору найму становить 1 % суми договору, але не менше 0,05 неоподаткованого мінімуму доходів громадян².

11.7. Порядок посвідчення засновницьких договорів

Підприємство створюється згідно з рішенням власника (власників) майна чи уповноваженого ним (ними) органу, підприємства-засновника, організації або за рішенням трудового колективу у випадках і порядку, передбачених законами України. Державна реєстрація підприємств здійснюється відповідно до Закону України "Про підприємство"³.

¹ Інструкція про порядок обчислення та справляння державного мита, затверджена наказом ГДПІУ від 22.04.93 р., із змінами № 165 від 03.04.98 р.

² Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №13. – С. 113 (із змінами та доповненнями).

³ Там же. – 1991. – №14. – ст. 168 (із змінами і доповненнями. Остання зміна за Законом № 381-XIV від 12.01.99 р.).

Суб'єктами підприємницької діяльності (підприємцями) за законом можуть бути:

- ♦ громадяни України, інших держав, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності;
- ♦ юридичні особи всіх форм власності, встановлених Законом України "Про власність".

Щодо юридичних осіб та громадян, для яких підприємницька діяльність не є основною, цей Закон застосовується до тієї частини їх діяльності, яка за своїм характером є підприємницькою.

Не допускається заняття підприємницькою діяльністю таких категорій громадян: військовослужбовців, службових осіб органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, державного арбітражу, державного (та приватного) нотаріату, а також органів державної влади й управління, які покликані здійснювати контроль за діяльністю підприємств. До осіб, які не мають права займатися підприємницькою діяльністю, належать також адвокати, оскільки така діяльність не передбачена ст. 5 Закону України "Про адвокатуру"¹.

Особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не можуть бути зареєстровані як підприємці з правом здійснення відповідного виду діяльності до закінчення терміну, встановленого вироком суду.

Особи, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини, не можуть бути зареєстровані як підприємці, не можуть виступати співзасновниками підприємницької організації, а також посідати в підприємницьких товариствах та їх спілках (об'єднаннях) керівні посади і посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю.

Постановою Кабінету Міністрів України "Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності" № 740 від 25.05.98 р. встановлено порядок державної реєстрації та перереєстрації суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від їх організаційних форм та форм власності.

Для реєстрації підприємницької діяльності встановлені певні вимоги щодо установчих документів підприємства, згідно з якими підприємство виникає і діє як суб'єкт права.

¹ Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №9. – С. 62.

Установчий договір – це основа створення підприємства, який здебільшого супроводжується відповідним статутом підприємства, тобто його основним установчим актом.

Для приватного підприємства законодавством не передбачена наявність установчого договору, а реєстрація його провадиться за статутом та рішенням власника майна про створення суб'єкта підприємницької діяльності.

Якщо власників чи органів два і більше, то прийняття рішення про створення суб'єкта підприємницької діяльності фіксується в протоколі загальних зборів засновників або учасників, які приймають установчий договір і статут.

До установчого договору суб'єкта підприємницької діяльності мають увійти відомості:

- ◆ яке підприємство створюється (тип);
- ◆ дата створення словами та місце реєстрації;
- ◆ перелік сторін – прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, дані паспорта, адреса (якщо іноземець, необхідно зазначити громадянство).

В установчому договорі також повинно бути вказано:

- ◆ закон, яким керуються при посвідченні договору;
- ◆ юридична адреса;
- ◆ мета створення, завдання підприємства;
- ◆ розмір статутного фонду із вказівкою відсотків вкладу на кожного засновника, залежно від яких розподіляється прибуток;
- ◆ органи управління;
- ◆ компетенція загальних зборів, центральних та виконавчих органів;
- ◆ відповідальність учасників;
- ◆ механізм вирішення спірних питань;
- ◆ ліквідація підприємства;
- ◆ сторони та їх особисті підписи.

Установчий договір посвідчується, тобто нотаріус повинен перевірити зміст усього договору, щоб він не суперечив законодавству.

Юридичною адресою (місцезнаходженням суб'єкта підприємницької діяльності або юридичної особи) на дату державної реєстрації може бути місцезнаходження (місце проживання) одного із засновників або місцезнаходження за іншою адресою, яка підтверджується договором, що передбачає передачу засновнику у власність або користування приміщення,

частини приміщення (договір купівлі-продажу, міни, дарування, оренди, лізингу, безоплатного користування майна, договір про спільну діяльність, установчий договір тощо)¹.

На нотаріуса покладається обов'язок перевірити розмір статутного фонду товариства. Розмір статутного фонду для товариств з обмеженою відповідальністю повинен становити не менше суми, еквівалентної 625 мінімальним заробітним платам, виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, чинної на момент створення товариства з обмеженою відповідальністю. Строки внесення вкладів встановлюються законодавством або сторонами установчого договору. Так, при створенні товариства з обмеженою відповідальністю учасники відповідно до ст. 52 Закону України "Про господарські товариства"² зобов'язані до моменту реєстрації товариства внести не менш як 30 % вказаного в установчих документах вкладу.

Статутний фонд акціонерного товариства становить загальна номінальна вартість випущених акцій. Він не може бути менше суми, передбаченої законодавством, чинної на момент створення акціонерного товариства.

У випадках, коли всі акції акціонерного товариства розподіляються між засновниками, вони повинні внести до дня скликання установчих зборів не менше 50 відсотків номінальної вартості акцій.

Відповідність зазначених у договорі умов (наприклад, юридична адреса та інші умови) перевіряється за місцем реєстрації підприємницької діяльності.

Для державної реєстрації благодійної організації до відповідного реєструючого органу подається заява засновників (засновника) чи їх уповноважених представників, підписи яких засвідчуються у нотаріальному порядку, у місячний термін з дня прийняття рішення про заснування благодійної організації установчими зборами (з'їздом, конференцією). Положенням про порядок державної реєстрації благодійних

¹ Щодо державної реєстрації суб'єктів підприємництва. – Лист Міністерства юстиції України № 16-13-169 від 24.05.2000 р.

² Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №49. – С. 682, із змінами №2692-12 від 14.10.92; ВВР. – 1992. – №48. – С. 662; №3709-12 від 16.12.93, ВВР. – 1994. – №3. – С. 11; №3710-12 від 16.12.93, ВВР. – 1993. – №51 – С. 480; №82/95-ВР від 02.03.95; №90/95-ВР від 14.03.95 р. Декретом №24-92 від 31.12.92, ВВР. – 1993. – №11. – С. 94; Закон України №769 від 23.12.97 р.

організацій, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 382 від 30.03.98 р., передбачається також вимога щодо засвідчення копії статуту (положення) та копії документа про реєстрацію, які мають засвідчуватись в нотаріальному порядку.

Якщо одна із сторін – юридична особа, то до установчого договору додається нотаріально засвідчена копія свідоцтва про реєстрацію, а також протокол загальних зборів підприємства, де має місце волевиявлення засновників про те, що вони не заперечують, щоб дана юридична особа увійшла до складу нового підприємства. В цьому випадку вимагається протокол за підписом усіх учасників, скріплений печаткою юридичної особи.

Якщо однією із сторін є іноземна фізична особа, вимагається національний паспорт, а якщо іноземна юридична особа, то в цьому випадку представники цих суб'єктів мають надавати:

- ◆ свідоцтво про реєстрацію (статут);
- ◆ виписку з торговельного (банківського) реєстру країни, де іноземний суб'єкт господарської діяльності має офіційно зареєстровану контору;
- ◆ довідку від банківської установи, в якій офіційно відкрито рахунок, та про платоспроможність юридичної особи;
- ◆ довіреність на здійснення представницьких функцій, оформлену згідно з законом країни, де офіційно зареєстровано контору іноземного суб'єкта господарської діяльності.

Ці документи повинні бути нотаріально засвідчені за місцем їх видачі, легалізовані в консульській установі України, в посольстві цієї держави в Україні і Міністерстві зовнішньоекономічних зв'язків України. Підписується від імені юридичної особи представник, та його підпис скріплюється печаткою юридичної особи. Необхідні також документи, що підтверджують повноваження представника (наказ, довіреність, протокол загальних зборів).

Установчі документи складаються державною чи іншою мовою відповідно до статті 11 Закону УРСР "Про мови в Українській РСР", підписуються засновниками, прошиваються і пронумеровуються. Посвідчення кожного примірника статуту – це окрема нотаріальна дія, а всіх примірників

установчого договору – одна. Для реєстрації мають надаватися оригінали. Один екземпляр установчого договору залишається в нотаріальній конторі.

У разі внесення до установчих документів змін, пов'язаних із зміною складу засновників (учасників) суб'єкта підприємницької діяльності, подаються оформлені згідно з вимогами законодавства документи, що засвідчують добровільний вихід: юридичної особи із складу засновників (учасників) – копія рішення засновника, а фізичної особи – нотаріально засвідчена заява.

11.8. Посвідчення договорів про приватизацію майна державних підприємств

Посвідченню договорів про приватизацію майна державних підприємств в Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, на відміну від інших угод, приділено незначну увагу. Це пояснюється тим, що законодавство про приватизацію постійно змінюється, і закріплення відповідних нормативних положень в Інструкції є недоцільним. Тому при посвідченні договорів купівлі-продажу державного майна нотаріусам необхідно керуватися Законом України “Про приватизацію державного майна”¹, та “Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)” № 2171-XII² від 06.03.92 р.

За законодавством, приватизацією державного майна (да-

¹ Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 348. Із змінами, внесеними згідно із Законами №2544-12 від 07.07.92 р., ВВР – 1992. – № 38. – ст. 562; №2623-12 від 18.09.92 р., ВВР – 1992. – № 42. – С. 603; № 3875-12 від 26.01.94 р., ВВР – 1994. – № 18. – С. 103; № 3982-12 від 22.02.94 р., ВВР – 1994. – № 24. – С. 183; № 64/95-ВР від 15.02.95 р., ВВР – 1995. – № 10. – С. 64; Декретами № 9-92 від 15.12.92 р., ВВР – 1993. – № 7. – С. 53; № 15-93 від 19.02.93 р., ВВР – 1993. – № 17. – С. 184. В редакції Закону № 89/97-ВР від 19.02.97 р., ВВР. – 1997. – № 17. – С. 122; Із змінами, внесеними згідно з рішенням Конституційного Суду України № 9-рп від 01.07.98 р. Із змінами, внесеними згідно із Законами № 177-XIV від 14.10.98 р., ВВР. – 1998. – № 49. С. 301; № 358-XIV від 24.12.98 р., ВВР. – 1999. – № 7. – С. 52.

² Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України № 2544-XII від 07.07.92 р.; № 3875-XII від 26.01.94 р.; № 54/96-ВР від 20.02.96 р.; № 189/96-ВР від 15.05.96 р.; Декретами Кабінету Міністрів України № 9-92 від 15.12.92 р.; № 15-93 від 19.02.93 р.

лі – приватизація) визнається процес відчуження майна, що перебуває у державній власності, і майна, що належить Автономній Республіці Крим, на користь фізичних та недержавних юридичних осіб з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України.

Процес відчуження передбачає різні способи приватизації, з яких необхідно відокремити ті, які потребують нотаріальної форми посвідчення договору купівлі-продажу, а саме:

- ♦ продаж об'єктів приватизації на аукціоні, за конкурсом, у тому числі з винятковим застосуванням приватизаційних паперів; продаж акцій (часток, паїв), що належать державі, на біржах та іншими способами (можуть здійснюватися і в нотаріальному порядку), що передбачають загальнодоступність та конкуренцію покупців;
- ♦ продаж на конкурсній основі цілісного майнового комплексу державного підприємства, що приватизується, або контрольного пакета акцій (ч. 1 ст. 12 Закону “Про приватизацію державного майна”);
- ♦ викуп майна державного підприємства згідно з альтернативним планом приватизації.

Суб'єктами приватизації за законом є:

- ♦ державні органи приватизації;
- ♦ покупці (їх представники);
- ♦ посередники.

При укладенні договорів щодо приватизації майна державних підприємств інтереси держави мають представляти повноважні представники Фондів державного майна України. Це положення впливає із ст. 7 Закону “Про приватизацію державного майна”, де зазначається, що державну політику в сфері приватизації здійснюють Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва у районах і містах, органи приватизації в Автономній Республіці Крим, що становлять єдину систему державних органів приватизації в Україні.

Продаж майна, що є у комунальній власності, здійснюють органи, створені відповідними місцевими радами. Зазначені органи діють у межах повноважень, визначених відповідними місцевими радами, та є їм підпорядкованими, підзвітними і підконтрольними.

Покупцями об'єктів приватизації можуть бути:

1) громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства;

2) юридичні особи, зареєстровані на території України, крім:

- ♦ юридичних осіб, у майні яких частка державної власності перевищує 25 відсотків; органів державної влади;
- ♦ товариств покупців, до складу яких входять працівники державних органів приватизації (крім випадків використання ними приватизаційних паперів);
- ♦ юридичних осіб, майно яких перебуває в комунальній власності, органи місцевого самоврядування;

3) юридичних осіб інших держав.

Договір складається за загальними правилами, тобто до нього мають увійти такі відомості:

- ♦ назва підприємства, його адреса;
- ♦ дані про продавця та покупця;
- ♦ остаточна ціна продажу об'єкта на аукціоні, за конкурсом або розмір викупу;
- ♦ взаємні зобов'язання продавця і покупця;
- ♦ номери їх розрахункових рахунків;
- ♦ назви й адреси банківських установ;
- ♦ умови внесення платежів.

Нотаріусами при складанні проектів договорів або посвідченні договорів, наданих сторонами, необхідно перевірити, щоб до умов договору купівлі-продажу увійшли передбачені бізнес-планом чи планом приватизації взаємні зобов'язання продавця і покупця, які були визначені умовами аукціону, конкурсу чи викупу щодо:

- ♦ здійснення програм технічного переозброєння виробництва, впровадження прогресивних технологій;
- ♦ здійснення комплексу заходів щодо збереження технологічної єдності виробництва та технологічних циклів;
- ♦ збереження та раціонального використання робочих місць (не допускається звільнення працівників приватизованого підприємства з ініціативи нового власника чи уповноваженого ним органу протягом 6 місяців від дня переходу до нього права);
- ♦ виконання вимог антимонопольного законодавства;
- ♦ збереження номенклатури та обсягу виробництва;
- ♦ утримання об'єктів соціально-побутового призначення;
- ♦ виконання заходів щодо створення безпечних і нешкідливих

- вих умов праці та охорони навколишнього середовища;
- внесення інвестицій виключно у грошовій формі, їх розміру та строків;
- відшкодування боргів державного підприємства;
- виконання встановлених мобілізаційних завдань тощо.

Не допускається включення до договору умов, не передбачених планом приватизації та умовами аукціону чи конкурсу, без згоди покупця та продавця.

Особи, які придбали державні підприємства як цілісні комплекси, є правонаступниками їх майнових прав і обов'язків відповідно до умов договору між продавцем і покупцем та законодавства України.

Термін дії зазначених зобов'язань (за винятком виконання встановлених мобілізаційних завдань та деяких особливостей приватизації підприємств-монополістів, інших підприємств і установ, приватизація яких здійснюється за погодженням з Кабінетом Міністрів України) не повинен перевищувати п'яти років. Зазначені в цій частині зобов'язання зберігають свою дію для осіб, які придбають об'єкт у разі його подальшого відчуження. Тобто в разі посвідчення договору відчуження об'єкта приватизації у вищезазначений строк ці умови мають входити до наступного договору.

В умовах також може бути зазначено, що власники приватизованих об'єктів мають пріоритетне право на довгострокову оренду (на строк не менше десяти років) займаних ними земельних ділянок з подальшим викупом цих ділянок. Покупець зобов'язаний внести зазначені платежі протягом 30 календарних днів з моменту переходу до нього права власності на об'єкт приватизації. Термін оплати може бути продовжено ще на 30 календарних днів за умови сплати не менш як 50 відсотків ціни продажу об'єкта.

Крім того, до договору купівлі-продажу об'єкта приватизації включаються санкції за порушення його умов, а саме:

- у разі невиконання покупцем передбачених договором купівлі-продажу зобов'язань щодо строку внесення інвестицій у встановленому обсязі він сплачує на користь місцевого бюджету пеню в розмірі 0,1 відсотка вартості не внесених у строк інвестицій за кожний день прострочення;
- при недотриманні покупцем зобов'язань щодо збережен-

ня протягом визначеного терміну кількості робочих місць (за винятком скорочення робочих місць, пов'язаного із санацією та реструктуризацією підприємства) він сплачує штраф розміром 12-кратної суми середньої заробітної плати кожного звільненого працівника та у місячний термін поновлює кількість скорочених робочих місць. Кошти від штрафних санкцій перераховуються на рахунок служби зайнятості за місцезнаходженням приватизованого об'єкта.

Невнесення вищеперерахованих умов до змісту договору не позбавляють їх правового значення, оскільки вони мають правове значення за законом, але зміст та основні правові властивості цих умов мають бути роз'яснені обом сторонам нотаріусом при посвідченні договору.

Включення до договору інших зобов'язань покупця допускається за згодою сторін.

Договір купівлі-продажу є підставою для внесення коштів у банківську установу на обумовлений договором рахунок як оплату за придбаний об'єкт приватизації.

У триденний термін після нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу уповноважений представник органу приватизації і новий власник підписують акт передачі приватизованого об'єкта, який теж може бути посвідчений нотаріально.

Досить цікавим є питання про строк переходу права власності на приватизований об'єкт, який визначається за законодавством з моменту нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу. При цьому у разі придбання об'єкта приватизації на аукціоні, за конкурсом договір купівлі-продажу між покупцем і продавцем укладається не пізніше як у п'ятиденний термін з дня затвердження органом приватизації результатів аукціону, конкурсу. Однак перехід права власності на приватизоване майно протягом одного місяця з дня укладення договору не пов'язується із наступною рестрацією відповідною місцевою радою, яка вважається обов'язковою.

На вимогу однієї із сторін договір купівлі-продажу може бути розірвано чи визнано недійсним за рішенням суду або арбітражного суду, передбачених договором купівлі-продажу, у визначені строки.

Суттєво відрізняється від зазначеного вище порядку процес приватизації державного житлового фонду. За Законом

України “Про приватизацію державного житлового фонду”¹ передбачається, що передача квартир (будинків) оформлюється свідоцтвом про право власності на квартиру (будинок), яке реєструється в органах приватизації і не потребує нотаріального посвідчення.

11.9. Договір застави в нотаріальному процесі

Законом України від 2 жовтня 1992 року “Про заставу”² передбачено, що застава виникає в силу договору чи закону.

Застава – це спосіб забезпечення зобов’язання, в силу якого кредитор має право в разі невиконання боржником забезпеченого заставою зобов’язання одержати задоволення з вартості заставленого майна, маючи переваги перед іншими кредиторами.

У договорі застави повинно бути зазначено:

- ◆ найменування (прізвище, ім’я, по батькові) сторін;
- ◆ місцезнаходження (місце проживання) сторін;
- ◆ суть забезпеченої заставою вимоги;
- ◆ розмір вимоги;
- ◆ строк виконання зобов’язання;
- ◆ опис предмета застави;
- ◆ інші умови, стосовно яких за заявою однієї зі сторін повинна бути досягнута угода.

У випадках, коли предметом застави є нерухоме майно, транспортні засоби, космічні об’єкти, договір застави повинен бути нотаріально посвідчений.

Посвідчення угод про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна провадиться за місцезнаходженням зазначеного майна. Договори про заставу транспортних засобів та космічних об’єктів посвідчуються за місцем реєстрації цих засобів та об’єктів, а договори про заставу товарів в

¹ Закон України “Про приватизацію державного житлового фонду” №2482-XII від 19.06.92 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №36. – Ст.-524. Із змінами і доповненнями № 3981-XII від 22.02.94 р., ВВР. – 1994. – № 24. – ст. 182; № 40/97-ВР від 05.02.97 р. // Голос України.

² Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №47. – С. 642; Там же. – 1994. – № 27. – С. 223; Там же. – 1995. – № 1. – С. 3; Там же. – № 14. – С. 93; Там же. – 1996. – № 2. – С. 3; № 583/97-ВР від 21.10.97 р. (ВВР. – 1998. – №2. – С. 3).

обороті або у переробці (сировина, напівфабрикати, комплектуючі вироби, готова продукція тощо) – за місцезнаходженням підприємства. Ці договори підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Угодою сторін може бути передбачено нотаріальне посвідчення договору застави і в тих випадках, коли це є необов'язковим в силу законодавства України, але на цьому наполягає одна із сторін.

В усякому разі нотаріус має роз'яснити сторонам угоди зміст ст. 16 Закону України “Про заставу”, а саме, що право застави виникає з моменту укладення договору застави, а в разі, коли договір підлягає нотаріальному посвідченню, – з моменту нотаріального посвідчення цього договору. Якщо предмет застави відповідно до закону чи договору повинен знаходитись у заставодержателя, право застави виникає в момент передачі йому предмета застави. Якщо таку передачу було здійснено до укладення договору, – то з моменту його укладення.

Головними умовами, стосовно яких за заявою однієї або обох сторін повинна бути досягнута домовленість, є:

- ♦ визначення прав щодо користування заставленим майном (передачі предмета застави в оренду тощо);
- ♦ збереження предмета застави та необхідні заходи для його збереження;
- ♦ дострокове виконання основного зобов'язання, якщо це не суперечить змісту зобов'язання;
- ♦ можливість реалізувати за письмовою згодою заставодержателя предмет застави з переведенням на набувача основного боргу, забезпеченого заставою;
- ♦ вирішення питання про можливість наступних застав заставленого майна;
- ♦ умови припинення застави;
- ♦ наслідки невиконання обов'язків заставодавцем або заставодержателем.

Ці питання в основному визначені в Законі “Про заставу” (ст. 17, 18, 28), але вони мають вирішуватися за погодженням сторін, тому нотаріусом при складанні відповідного проекту договору ці питання мають бути з'ясовані і думка сторін врахована.

За законом право застави припиняється:

- ♦ з припиненням забезпеченого заставою зобов'язання;

- ◆ у разі загибелі заставленого майна;
- ◆ у разі придбання заставодержателем права власності на заставлене майно;
- ◆ у разі примусового продажу заставленого майна;
- ◆ по закінченні терміну дії права, що становить предмет застави.

Однак при невиконанні зобов'язання кредитор може відмовитись від виконання зобов'язання предметом застави або зволікати із прийняттям виконання. В цьому випадку заставодавець може відповідну суму вносити у депозит державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса, про що також може зазначатися в умовах договору. Якщо внесена в депозит сума повністю покриватиме борг, то таке виконання буде підставою для припинення застави. Борг може за домовленістю сторін повертатись певними частками через певні проміжки часу, тому всі подібні умови мають бути чітко встановлені у відповідному договорі.

Залежно від предмета застави законом виділені такі поняття, як *іпотека* та *заклад*. *Іпотекою* визнається застава землі, нерухомого майна, при якій земля та (або) майно, що становить предмет застави, залишається у заставодавця або третьої особи. Предметом іпотеки може бути майно, пов'язане з землею – будівля, споруда, квартира, підприємство (його структурні підрозділи) як цілісний майновий комплекс, належні громадянам на праві приватної власності земельні ділянки та багаторічні насадження, а також інше майно, віднесене законодавством до нерухомого.

Договір про іпотеку повинен бути нотаріально посвідчений, а також його процесуальним результатом має бути накладення заборони відчуження об'єктів нерухомого майна, якщо це передбачено в умовах договору.

Договори про заставу майна, що підлягає реєстрації, посвідчуються нотаріусом за умови подання документів, які підтверджують право власності на майно, що заставляється, та після перевірки відсутності заборони відчуження або арешту цього майна.

Договори про заставу цілісного майнового комплексу підприємства посвідчуються за наявності дозволу та на умовах, погоджених з органом, уповноваженим управляти відповідним майном. Відповідно до Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” питання про продаж, переда-

чу в оренду або під заставу об'єктів комунальної власності, які забезпечують спільні потреби територіальних громад і перебувають в управлінні районних, обласних рад вирішуються виключно на пленарних засіданнях районної, обласної ради.

З моменту прийняття рішення про приватизацію майна державного підприємства застава може здійснюватися з дозволу відповідного органу приватизації.

Надана громадянину у приватну власність земельна ділянка може бути об'єктом застави лише за зобов'язанням з участю кредитної установи (ст. 6 Земельного кодексу). Аналогічна умова передбачена в Законі України "Про селянське (фермерське) господарство" (в редакції Закону із змінами та доповненнями № 3312-12 від 22.06.93 р.). У цьому Законі передбачено, крім землі, інші товарно-матеріальні цінності, вироблювана продукція, основні виробничі фонди, а також інше майно позичальника, що може бути предметом застави.

Заклад – застава рухомого майна, при якій майно, що становить предмет застави, передається заставодавцем у володіння заставодержателя.

За угодою заставодержателя із заставодавцем, предмет застави може бути залишено у заставодавця під замком та печаткою заставодержателя (*тверда застава*). Індивідуально визначена річ може бути залишена у заставодавця з накладенням знаків, які засвідчують заставу.

Застава рухомого майна за договорами, укладеними до 1 березня 1999 року, може бути зареєстрована протягом шістдесяти днів з 1 березня 1999 року. Якщо заява про реєстрацію застави рухомого майна подана протягом зазначеного періоду, переважне право у задоволенні вимог із заставленого майна визначається на підставі "дати укладення договору застави".

Предметом застави можуть бути майнові права. За договором заставодавець може визначити предметом застави як належні йому на момент укладення договору прав вимоги по зобов'язаннях, в яких він є кредитором, так і тих, що можуть виникнути в майбутньому. Але такий предмет визначає необхідність вказівки особи, яка є боржником відносно заставодавця, а також обов'язок заставодавця повідомити свого боржника про здійснену заставу прав. Остання умова

може бути виконана нотаріусом за відповідною заявою заставодавця.

При посвідченні таких угод нотаріусам необхідно мати на увазі, що строкове право вимоги, яке належить заставодавцю-кредитору, може бути предметом застави тільки до закінчення строку його дії, а у договорі застави прав, які не мають грошової оцінки, вартість предмета застави визначається угодою сторін.

Порядок укладення договору застави цінних паперів має також певні особливості. Якщо законом чи договором не передбачено інше, застава векселя чи іншого цінного папера, який може бути переданий шляхом вчинення передавального запису (*індосаменту*), здійснюється шляхом індосаменту і вручення заставодержателю індосованого цінного папера.

Застава цінного папера, який не передається шляхом індосаменту, здійснюється за угодою заставодержателя і особи, на ім'я якої було видано цінний папір.

За угодою сторін заставлені цінні папери можуть бути передані на збереження в депозит державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса або банку.

Якщо законом чи договором не передбачено інше, купонні листи на виплату процентів, дивідендів та інші доходи від зазначеного в цінному папері права можуть бути предметом договору застави тільки у випадках, якщо вони передані кредитору заставного зобов'язання. У ст. 5. Закону України "Про приватизаційні папери" (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України № 2544-XII від 07.07.92 р.) передбачені особливі умови використання та обігу приватизаційних паперів, а саме, що приватизаційні папери не можуть бути використані для здійснення розрахунків, а також як застава для забезпечення платежів або кредитів.

Договори про заставу спільного сумісного майна посвідчуються за правилами щодо згоди всіх співвласників на заставу.

Договір про подальшу заставу вже заставленого майна може бути посвідчений, якщо інше не передбачено законом і попереднім договором застави.

Нотаріальне посвідчення договору застави у міжнародному обороті.

У разі, коли відповідно до Закону України "Про заставу" нотаріальне посвідчення договору застави є

обов'язковим, воно повинно бути здійснене у встановленому цим Законом порядку, якщо:

- ♦ предметом застави є нерухоме майно, що перебуває на території України;
- ♦ предметом застави є право на нерухоме майно, що знаходиться на території України;
- ♦ предметом застави є майно, що відповідно до законодавства України, підлягає реєстрації;
- ♦ предметом застав є майно в обігу або у переробці, якщо заставодавець заснований, має своє місце проживання або основне місце діяльності в Україні;
- ♦ предметом застави є морські будівлі, споруди, штучні острови (а також права на них), що знаходяться за межами територіальних вод України, а також усіх інших держав, якщо вони є об'єктом власності чи оренди юридичної чи фізичної особи України, або іноземної юридичної особи з участю української сторони, або міжнародної міждержавної організації, штаб-квартира якої знаходиться в Україні.

Нотаріальне посвідчення або реєстрація договору застави, здійснені органами іноземної держави, визнаються в Україні за умови, якщо дотримано вимоги про обов'язкове нотаріальне посвідчення договору застави відповідно до Закону України "Про заставу".

Звернення стягнення на заставлене майно здійснюється за рішенням суду (арбітражного або третейського суду), на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо інше не передбачене законом або договором застави. Звернення стягнення на заставлене майно державного підприємства (підприємства, не менше п'ятдесяти відсотків акцій (часток, паїв) якого є у державній власності) здійснюється за рішенням суду чи арбітражного суду¹.

11.10. Авторське право в цивільно-правових договорах, що посвідчуються нотаріусами

Розділ "Особливості посвідчення окремих видів угод", безумовно, має стосуватися такого важливого права, як ав-

¹ Покрещук О.О., Фурса С.Я. Питання імплементації міжнародно-правових норм у законодавство України про виконавче провадження // Право України. – 2000. – № 3. – С. 84–87.

торське. В межах цивільного права¹ та як самостійний об'єкт дослідження², а також як об'єкт регулювання законодавством³ авторські права набули останнім часом суттєвої уваги фахівців. На сучасному етапі лише фахівці нотаріального процесу не приділяють уваги охороні авторських прав, про що свідчить відсутність як теоретичних розробок на сторінках юридичних видань, так і юридичної практики з цих питань, а також відсутність його регламентації в нотаріально-правових актах.

Сучасним матеріальним законодавством мають передбачатися і регламентуватися чотири аспекти авторського права: його виникнення, реалізація, можливі варіанти переходу до інших осіб та захист авторського права. В основному всі ці питання висвітлено в Законі України "Про авторське право і суміжні права" № 3792-XII від 23.12.93 р., але, на думку автора, в ньому немає деяких правових аспектів щодо охорони авторського права, які стосуються забезпечення самого авторства. В п. 1.2 цього посібника вже зазначалося про необхідність для власника заздалегідь забезпечувати докази законності набуття права власності, що має спонукати його до відповідних дій. Особливого значення це положення набуває в творчій праці, коли в майбутньому буде важко або навіть неможливо довести власне право. Наприклад, особи в приватній усній бесіді розповідають про зроблені винаходи або цікаві аспекти творчої діяльності. В цьому разі залишається лише довіряти порядності того співрозмовника, з яким спілкуєшся. Інакше довести факт, що особа, яка надрукувала під власним прізвищем твір раніше, ніж дійсний автор, є **плагіатором**, буде просто неможливо.

На сучасному етапі суспільних відносин необхідно авторам намагатися гарантувати власні права за допомогою посвідчення в нотаріальному порядку **факту авторства як юридичної обставини**. Тут мається на увазі, що будь-яка обставина буде встановленою лише у випадку реальної можли-

¹ Підпригора О.А. Право інтелектуальної власності // В кн.: Цивільне право України. Кн. перша / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 565–600.

² Підпригора О.А., Підпригора О.О. Право інтелектуальної власності України. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 334.

³ Закон України "Про авторське право і суміжні права" № 3792-XII від 23.12.93 р. // ВВР. – 1994. – № 13. – ст. 64.

вості довести її за допомогою безспірних доказів. На сьогодні є можливість зробити це лише за допомогою такої нотаріальної процедури, як посвідчення часу пред'явлення особою документа нотаріусу¹.

Доцільність посвідчення в нотаріальному порядку факту авторства зумовлюється тим, що саме з моменту ефективного забезпечення факту авторства в автора з'являється реальна можливість свої права не тільки реалізувати, а й в необхідних випадках захистити. Отже, саме автор є особою, яка найбільш зацікавлена у встановленні такого факту в нотаріальному порядку, і саме автору необхідно дбати про гарантування власних прав.

Однак юридична практика свідчить, що автори не тільки нехтують такими правоохоронними засобами, а й укладають угоди щодо власного авторського права при неналежній його доведеності тощо. Так, у правовій практиці був випадок, коли автор пісні надав її у користування співаку й автору інших пісень, не укладаючи при цьому письмової угоди, а "орендар" пісні намагався її привласнити.

За ст. 2, ч. 2 ст. 10 Закону України "Про авторське право і суміжні права" автором вважається фізична особа, творчою працею якої створено твір, яка зазначена як автор на примірнику обнародованого твору, на рукопису або на оригіналі твору мистецтва, якщо в судовому порядку не буде доведено інше. Але, як свідчить юридична практика, на шляху до обнародування або опублікування авторство може "змінитись". Авторські права знаходяться під особливою загрозою саме до моменту їх публічного представлення. Тобто одна із загроз полягає у не санкціонованому автором доступі до інформації, її фактичній крадіжці, привласненні та подальшій публікації під ім'ям псевдоавтора.

Таким чином, перед вчиненням нотаріального провадження щодо посвідчення часу пред'явлення особою документа нотаріус має роз'яснити особі зміст ст. 136 Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за порушення авторських прав. Так, випуск під своїм ім'ям або інше привласнення авторства на чужий твір науки, літератури та мистецтва, незаконне відтворення або розповсюдження такого твору караються виправними робо-

¹ Див. п. 12.6.

тами на строк до двох років або штрафом від п'ятдесяти до ста двадцяти мінімальних розмірів заробітної плати.

Однак, можливі варіанти, коли автор із різних причин за власним бажанням відчуває не тільки належне йому право, а й надає можливість іншій особі на “законних підставах” стати повним автором відповідної творчої праці. При цьому з позицій цивільного права та нотаріального процесу будь-які угоди, що стосуються відчуження немайнового авторського права, будуть незаконними. Це впливає з ч. 2 ст. 27 Закону України “Про авторське право і суміжні права”, а саме: особисті (немайнові) права автора не можуть бути передані іншим особам. Отже, всі цивільно-правові угоди, спрямовані на відчуження немайнового авторського права, не можуть посвідчуватися в нотаріальному порядку, оскільки за ст. 49 Закону України “Про нотаріат” вчинення такої дії суперечить законові. Це положення також стосується й випадку передачі в “оренду” немайнового авторського права на деякий час.

Глава 12

ПОСВІДЧЕННЯ ТА ЗАСВІДЧЕННЯ БЕЗСПІРНИХ ФАКТІВ, ЩО НЕ МАЮТЬ ЗМІСТУ УГОД

12.1. Передача заяв фізичних і юридичних осіб (та нотаріусів) іншим фізичним і юридичним особам

Необхідність передачі заяви фізичної або юридичної особи іншій фізичній або юридичній особі може виникнути за різних життєвих обставин. Але, за загальним правилом, така необхідність виникає, якщо заінтересовані особи хочуть мати безспірні докази факту передачі заяви. Така форма нотаріальної послуги має відрізнятися від відправлення аналогічної заяви поштою тим, що має здійснюватися юридично "грамотно", а також повинна мати офіційно визначений правовий зміст і передбачені випадки застосування.

У попередньому матеріалі зазначалося, що в деяких випадках нотаріус має право користуватися власним статусом і в інтересах заявників може звертатися з відповідними заявами (попередженнями) до громадян та юридичних осіб. Оскільки цей теоретичний висновок не набув законодавчого закріплення, то на сьогодні нотаріусу не рекомендується за вчинення цієї дії отримувати із заявників гроші, хоча за змістом така нотаріальна дія має передбачити відповідну оплату. Тому пропонується розцінювати звернення нотаріуса до третіх осіб угоди як юридичну консультацію, вартість якої має оплачувати заявник. Отже, на нашу думку, заяви громадян та юридичних осіб відповідно до ст. 5 Закону можуть супроводжуватися роз'ясненнями прав та наслідків вчинюваних особами дій і відправлятися із зворотним повідомленням до нотаріуса про отримання особою даної заяви. Тобто нотаріусу необхідно встановити правовий зміст заяви і визначити процесуальні та правові аспекти передачі заяви.

Заяви можуть передаватися, коли необхідна наявність доказів повідомлення учасників спільної часткової власності про наступний продаж частки в спільному майні та інших випадках, пов'язаних із спільною власністю. Тому в таких заявах необхідно роз'яснювати в першу чергу процесуальні строки, які надаються особі для відповідного реагування.

Оскільки в цьому випадку може видаватися свідоцтво про передачу третім особам нотаріусом заяви продавця, то необхідно, щоб існували відповідні докази отримання цієї заяви саме тією особою, до кого вона була направлена. Отже, відповідним доказом має бути власноручний підпис адресата на зворотному повідомленні.

У п. 7 глави 9 говорилося про необхідність поєднання внесення змін у Єдиний реєстр доручень з іншими нотаріальними діями, а саме, про те, що процес передоручення та припинення дії доручення може супроводжуватися повідомленням заінтересованих осіб шляхом передання заяви через нотаріуса. Тобто в цій правовій ситуації законом встановлено необхідність лише повідомити особу, яка надала доручення, про передоручення її повноважень, та особу, якій довіреність видана, а також відомих їй третіх осіб, для представництва перед якими видана довіреність, в разі скасування доручення. Однак, в цьому випадку можливість вчинення нотаріусом нотаріальних дій не залежить від згоди на це третіх осіб, а ставиться умова лише про обов'язкове їх повідомлення. Отже, процес передачі відповідної заяви не має перешкоджаючого правового змісту, тобто в разі залишення відповідної заяви адресатом без уваги нотаріус має право вчиняти нотаріальні дії.

Крім того, до юридично вагомих належать і заяви (повідомлення) спадкоємців про відкриття спадщини, які також мають супроводжуватися відповідним роз'ясненням їх прав.

Якщо нотаріус приймає до передачі заяву, надану громадянами або юридичними особами, то він має перевірити її зміст, оскільки йому надане право передавати заяви, які не суперечать закону і не містять відомостей, що порочать честь і гідність людини.

Заяви мають подаватися нотаріусу належним чином оформленими не менше ніж у двох примірниках, один з яких може передаватися поштою із зворотним повідомленням або особисто адресатам під розписку. Для виконання цієї нотаріальної дії в структурі нотаріальної контори доцільно мати посаду кур'єра. Заяви в деяких випадках можуть передаватися також з використанням технічних засобів, якщо вони дозволяють отримати повідомлення про отримання заяви. У цьому випадку другий примірник заяви повертається особі,

що її подала. Отже, постає питання про необхідність узгодження із заявником питань про засоби, вартість і час передавання заяви.

З вищенаведеного можна зробити висновок про те, що необхідно розрізняти такі види заяв:

1) особиста заява заявника, яка становить окреме самостійне провадження, тобто не пов'язана з іншими провадженнями – передача заяв правового змісту до іншої особи;

2) заява (офіційне звернення, повідомлення) особи або нотаріуса до іншої особи, яка за своїм процесуальним значенням має повідомити іншу особу про вчинені або вчинювані нотаріальні дії;

3) заява (офіційне звернення, повідомлення) особи (в цьому разі супроводжується консультацією нотаріуса) або нотаріуса особисто до іншої особи, яка за своїм процесуальним значенням має повідомити іншу особу про право нотаріуса вчинити нотаріальні дії, якщо особа не вживатиме заходів, передбачених законом, в разі існування в неї заперечень проти вчинення нотаріальної дії.

Оскільки для другого та третього виду заяв властивий характер сумісного провадження з іншими видами проваджень, тобто в цьому випадку вона є не окремим провадженням, а складовою частиною нотаріального процесу (див. теоретичну модель нотаріального процесу), може виникнути питання про оплату цього провадження. На думку авторів, оплата цієї нотаріальної дії має здійснюватися окремо, незважаючи на те, що вона входить до єдиного нотаріального процесу. Це можна пояснити її необов'язковим характером для всіх процесів.

На прохання особи, що подала заяву, їй видається свідоцтво про передачу заяви (п. 19 Інструкції). В свідоцтві викладається зміст одержаної на заяву відповіді або те, що відповідь у встановлений у заяві строк не надійшла.

Передача заяви та видача свідоцтва про передачу заяви є самостійними нотаріальними діями і реєструються в реєстрі нотаріальних дій під окремими номерами.

Витрати, пов'язані з поштовою пересилкою заяви, послугами кур'єра чи з використанням технічних засобів, оплачуються заявником окремо від оплати нотаріального провадження.

12.2. Засвідчення вірності копій документів та виписок з них

Засвідчення вірності копій, виданих підприємствами, установами та організаціями, здійснюється за таких умов:

- ♦ ці документи не суперечать законові;
- ♦ мають юридичне значення;
- ♦ засвідчення їх копій не заборонено законом.

Необхідно мати на увазі, що під поняттям "юридичне значення" документа треба розуміти не безумовне юридичне значення цих документів, а можливість їх юридичного значення. Тому не можна відмовляти в засвідченні документів тільки на тій підставі, що строк дії їх скінчився. Вони підтверджують певні правовідносини, які мали місце в минулому, та які не втратили свого юридичного значення для заінтересованої особи.

Вірність копії документа, виданого громадянином, засвідчується у тих випадках, коли справжність підпису громадянина на оригіналі цього документа засвідчена нотаріусом або посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів чи установою за місцем роботи, навчання, проживання чи лікування громадянина.

Забороняється засвідчувати вірність копій паспорта, документів, що його замінюють, військового квитка, депутатського посвідчення, службових посвідчень та інших документів, знімання копії з яких і їх посвідчення не допускається.

Вірність копії з копії документа може бути засвідчена нотаріусом, якщо вірність копії засвідчена в нотаріальному порядку або якщо ця копія видана підприємством, установою, що видала оригінал документа. В останньому випадку копія документа повинна бути викладена на бланку даного підприємства, установи, організації з прикладенням печатки і з відміткою про те, що оригінал документа знаходиться на даному підприємстві, в установі, організації.

Вірність виписки може бути засвідчена лише у тому випадку, коли її зроблено з документа, в якому міститься рішення кількох, не пов'язаних між собою питань. Виписка повинна відтворювати повний текст частини документа з певного питання.

Нотаріус зобов'язаний звірити з оригіналом копію чи виписку з документа, вірність яких він засвідчує.

12.3. Засвідчення справжності підпису на документах

Здійснення такої нотаріальної дії необхідно, коли слід впевнитися, що документ підписаний тією особою, від якої він виходить. Нотаріус засвідчує справжність підпису на документах, зміст яких не суперечить законові і які не мають характеру угод та не містять у собі відомостей, що порочать честь і гідність людини.

У деяких випадках на угоді може бути засвідчена справжність підпису особи, що підписалася за іншу особу, котра не могла це зробити власноручно внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин. У цьому разі нотаріус встановлює особу як того, хто підписався, так і того, за кого ця особа підписалася, та її згоду на це або про надання такого повноваження.

Правовий зміст цієї нотаріальної дії полягає в тому, що нотаріус, засвідчуючи справжність підпису, не посвідчує факт, викладений у документі, а лише підтверджує, що підпис зроблений певною особою.

Нотаріус не може засвідчувати справжність підпису громадянина на документі, в якому стверджуються обставини, право посвідчення яких належить відповідному державному органу (час народження, смерті, наявність хвороби, інвалідності, права власності на майно тощо). Справжність підпису може бути засвідчена на цьому документі, якщо він призначений для подання до компетентних органів іншої держави.

При засвідченні зразків підписів посадових осіб установ, організацій, підприємств, що подаються до Національного банку України, інших банків з метою відкриття рахунків, нотаріус перевіряє правоздатність юридичної особи (статут, устав), справжність підписів посадових осіб (за паспортом) та їх повноваження на право підпису (наказ про призначення на посаду, протокол про обрання, доручення на ім'я керівника тощо). На підтвердження повноважень на право підпису нотаріусу подається наказ про призначення на посаду, протокол загальних зборів засновників юридичної особи про обрання посадової особи, доручення на ім'я керівника, видане вищим органом тощо.

12.4. Засвідчення вірності перекладу з однієї мови на іншу

Нотаріус засвідчує вірність перекладу документа з однієї мови на іншу, якщо він знає відповідні мови. В цьому випадку слід розуміти, що нотаріальною дією є вірність перекладу. Автором відзначалося раніше, що для набуття права перекладу іноземних мов для юридично значимих дій доцільно ввести спеціальний статус перекладача іноземних мов у юридично значимих процесах. Але на переклад з мов національних меншин, що компактно проживають на території України, такий статус не повинен поширюватися. Крім того, в силу повноважень нотаріуса та його особистої відповідальності за негативні наслідки неправильно вчиненої нотаріальної дії він має право при знанні іноземної мови сьогодні робити переклад особисто.

Якщо нотаріус не знає відповідної мови, переклад робиться перекладачем, справжність підпису якого засвідчує нотаріус, а не вірність перекладу. При цьому перекладач повинен представити документ, який стверджує його кваліфікацію, та документ, що встановлює його особу. Це положення підтверджує необхідність особистої участі перекладача при посвідченні вірності перекладу і неможливість отримання відповідних документів від особи, для якої переклад здійснюється.

Якщо при вчиненні нотаріальної дії (посвідчення угоди тощо) одночасно вчиняється і переклад на іншу мову, то переклад вміщується на одній сторінці з оригіналом з правого боку від вертикальної риски. Переклад повинен бути зроблений з усього тексту документа, що перекладається, і закінчуватися підписом перекладача, осіб та посвідчувальним написом нотаріуса. Переклад, розміщений на окремому від оригіналу чи копії аркуші, прикріплюється до нього, прошнуровується і скріплюється підписом нотаріуса і його печаткою.

Згідно зі ст. 100 Закону, документи, які складені за кордоном з участю іноземних властей або які від них виходять, приймаються нотаріусами за умови їх легалізації органами закордонних справ України. Без легалізації такі документи приймаються нотаріусами у тих випадках, коли це передбачено законодавством України, міжнародними договорами, в яких бере участь Україна.

12.5. Депозитні операції органів нотаріату

Депозитні операції органів нотаріату можуть мати як самостійне застосування в нотаріальній практиці, так і допоміжне, тобто входити до нотаріального процесу як окремі провадження. Тут автор не пропонує органам нотаріату замінювати банківські установи, а визначає можливість розглянути це питання через призму раніше запропонованої концепції як засіб, що зумовлює виконання зобов'язань сторін договору. Тобто видавати гроші або цінні папери лише в тому разі, коли зобов'язання виконані. Тут простежується досить значна аналогія із акредитивом. Депозитні операції органів нотаріату можуть бути також складовою частиною нотаріального процесу при вжитті заходів щодо охорони спадкового майна.

Слід зазначити, що в будь-якому випадку мають регламентуватися такі етапи нотаріального провадження, як прийняття грошей на зберігання, так і видача після зберігання. Останній етап, на думку авторів, може регулюватися певними умовами.

Самостійність депозитних операцій органів нотаріату передбачено на випадок відсутності кредитора, а також в разі ухилення його від прийняття виконання або іншого прострочення з його боку, а так само при відсутності представника недієздатного кредитора. Боржник по грошовому зобов'язанню або по зобов'язанню передати цінні папери має право внести належні гроші або цінні папери в депозит державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса, які повідомляють про це кредитора. Ця дія вважається виконанням зобов'язання (ст. 177 ЦК).

Прийняття грошових сум і цінних паперів провадиться за місцем виконання зобов'язання.

У цьому випадку нотаріус повинен провести такі дії:

- 1) встановити за письмовою чи усною заявою особи:
 - ♦ прізвище, ім'я, по батькові (або найменування юридичної особи) та адресу особи, що передає гроші;
 - ♦ найменування та останню адресу особи, для передачі якій внесені гроші або цінні папери;
 - ♦ причини, з яких зобов'язання не може бути виконане безпосередньо. При цьому боржник може зазначити обґрунтування та розрахунок, згідно з яким робиться

внесок, але нотаріус не перевіряє підстави і правильність внеску;

2) про надходження грошових сум та цінних паперів повідомити кредитора, але якщо нотаріусу невідома адреса кредитора, то боржник попереджається, що повідомлення кредитора є його обов'язком;

3) видати особі, яка внесла в депозит грошові суми або цінні папери, квитанцію про внесок, а також зробити напис на поданому документі, що встановлює заборгованість;

4) при зверненні кредитора перевірити його особу або особу представника, на вимогу кредитора видати йому належні грошові суми або цінні папери, а також зареєструвати нотаріальну дію за обов'язковим його розписом.

Якщо грошові суми надійшли до нотаріуса поштою або з банківської установи, то із сум, що надійшли, справляється належне державне мито, а решта приймається у депозит. На підставі цього положення можна говорити про необхідність існування у приватних нотаріусів двох рахунків, одного із них для здійснення депозитних операцій, а другого – для здійснення нотаріальної діяльності: прийняття оплати на рахунок, здійснення належних платежів за ремонт “офісу” тощо. Ця пропозиція має гарантувати недоторканність депозитних внесків і можливість нотаріуса працювати за безготівковими розрахунками.

Повернення грошових сум і цінних паперів особі, що внесла їх у депозит (дебітору), допускається лише за письмовою згодою на це особи, на користь якої був зроблений внесок (кредитора), або за рішенням суду.

12.6. Посвідчення безспірних юридичних фактів (факту, що громадянин є живим, факту перебування громадянина в певному місці, тотожності з особою, зображеною на фотокартці, часу пред'явлення документа)

Нотаріус на прохання громадянина посвідчує факт, що громадянин є живим, або факт його перебування в певному місці, а також факт тотожності з особою, зображеною на фотокартці. Необхідність в посвідченні цих фактів може виникнути в разі оспорування боржником факту знаходження стягувача в живих або заподіяння шкоди.

Посвідчення цих фактів може відбуватись як у приміщенні нотаріальної контори та за робочим місцем приватного нотаріуса, так і за їх межами.

У тому випадку, коли встановлення фактів, що громадянин є живим, або факту його перебування в певному місці стосується неповнолітніх осіб віком до 15 років, це робиться на прохання його законних представників (батьків, опікунів), а віком від 15 до 18 років на їх власне прохання, але за згодою на це їх представників.

На підтвердження факту, що громадянин є живим, та факту перебування громадянина в певному місці нотаріус видає заінтересованим особам відповідні свідоцтва, а на підтвердження тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, – відповідне свідоцтво цьому громадянинуві.

На примірнику свідоцтва про тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці, вміщується фотокартка, а печатка ставиться так, щоб вона була частково на фотокартці та частково на свідоцтві, яке скріплюється підписом.

Нотаріус має право посвідчувати час пред'явлення йому документа, що може бути використане для захисту права на винахід. На підтвердження цієї обставини нотаріус робить посвідчувальний напис на документі із зазначенням особи, що його подала.

На думку авторів, нотаріус може передавати на прохання особи посвідчені ним документи іншим громадянам, підприємствам, установам і організаціям, хоча ці документи неможливо вважати заявами, але заперечення щодо їх передачі знайти важко, тим більше, що вони можуть додаватися до заяв.

12.7. Вчинення морських протестів

У багатьох випадках студентів цікавить питання, який правовий зміст і навіщо вчиняються морські протести? ГАМ-БУРЗЬКИМИ ПРАВИЛАМИ (Конвенція Організації Об'єднаних Націй про морські перевезення вантажів від 31.03.78 р.) передбачено, що відповідальність перевізника відповідно до цих правил базується на принципі презумпованої вини. Це означає, що, як правило, обов'язок доказування щодо відсутності в діях перевізника ознак, які призвели до заподіяння шкоди власнику майна, покладається саме на нього.

Питання вчинення морського протесту нотаріусами України регулюється Законом України «Про нотаріат», Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, Кодексом Торговельного мореплавства України, введеним у дію Постановою ВР № 277/94-ВР від 09.12.94 р. (із змінами – Закон України № 590 від 21.10.97 р.). У главі 7 Кодексу передбачено: якщо в період плавання або стоянки судна мала місце подія, що може стати приводом для пред'явлення судовласнику майнових вимог, капітан з метою забезпечення доказів для захисту прав і законних інтересів судовласників робить у встановленому порядку заяву про морський протест.

Заява про морський протест має бути подана нотаріусу в порту України в строки, встановлені чинним законодавством України. Так, у порту України заява про морський протест робиться протягом двадцяти чотирьох годин з моменту оформлення приходу судна в порт. Якщо подія, що зумовлює необхідність заяви морського протесту, сталася в порту, протест повинен бути заявлений протягом двадцяти чотирьох годин з моменту події. Якщо виявиться неможливим заявити протест у встановлений термін, причини цього повинні бути зазначені у заяві про морський протест.

За наявності підстав припускати, що подія, яка сталася, заподіяла шкоду вантажу, що знаходиться на судні, заява про морський протест повинна бути зроблена до відкриття люків.

Заява капітана про морський протест повинна містити:

- ♦ опис обставин події, що сталася;
- ♦ заходи, що було вжито капітаном для забезпечення цілісності довіреного йому майна.

На підтвердження обставин, викладених у заяві про морський протест, капітан судна одночасно із заявою, або в термін не більше семи днів з моменту прибуття в порт, або з моменту події, якщо вона мала місце в порту, зобов'язаний подати нотаріусу або іншій посадовій особі (стаття 343 Кодексу Торговельного мореплавства України) на огляд судовий журнал і завірений капітаном витяг із судового журналу.

А в разі неможливості зробити це своєчасно в заяві зазначаються відповідні причини, чому це було неможливо зробити.

Нотаріус складає акт про морський протест і засвідчує його своїм підписом та печаткою на підставі:

- ◆ заяви капітана;
- ◆ даних суднового журналу;
- ◆ опитування самого капітана та чотирьох свідків з числа членів суднової команди, в тому числі двох осіб командного складу.

Примірник акта видається капітану або уповноваженій ним особі, а другий примірник із заявою капітана і випискою з суднового журналу залишається в справах державної контори (приватного нотаріуса).

12.8. Видача дублікатів документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори, нотаріальному архіві або у приватного нотаріуса

Видача дублікатів документів передбачена законодавством як самостійна нотаріальна дія, про що зазначено в п. 6 ст. 34 Закону. За її вчинення встановлено сплату державного мита (ст. 3 п. 3 п. “т” Декрету Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 21.01.93 р.), але вона чомусь віднесена до розділу “Загальні правила вчинення нотаріальних дій” (п. 22 Інструкції та ст. 53 Закону). На цій підставі можна говорити, що видача дублікатів документів має не лише загальні, а й конкретні умови вчинення, а тому повинна мати самостійне місце в нотаріальному законодавстві.

У разі втрати документа, посвідченого або виданого нотаріусом чи посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, за письмовою заявою осіб, за дорученням яких або щодо яких вчинялася нотаріальна дія, державним нотаріальним архівом видається дублікат втраченого документа.

До передачі в архів примірників документів, посвідчених або виданих нотаріусом, дублікат втраченого документа видається нотаріусом за місцем його зберігання. Як зазначалося раніше, доцільним є повідомлення особи про час збереження документа як у нотаріуса, так і в нотаріальному архіві.

Державний нотаріальний архів чи державна нотаріальна контора видають також дублікати заповітів, які надійшли

на зберігання від посадових осіб, зазначених у ст. 40 Закону «Про нотаріат».

Дублікат заповіту може бути виданий зазначеним у заповіті спадкоємцям після подачі ними свідоцтва про смерть заповідача. У разі смерті спадкоємців, які були вказані в заповіті, дублікат може бути виданий їх спадкоємцям після подачі ними свідоцтва про смерть заповідача і померлого спадкоємця.

Дублікат документа повинен містити весь текст посвідченого або виданого документа.

На дублікаті документа має робитися відмітка “Дублікат” і про те, що він має силу оригіналу, і вчиняється посвідчувальний напис відповідно до п. 18 Інструкції. Крім того, про видачу дублікату нотаріус робить відмітку на примірнику документа, який зберігається в справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса.

Прикріплення і підклейка аркушів паперу для напису на дублікаті документа не допускається.

Глава 13

ПОСВІДЧЕННЯ НОТАРІУСАМИ БЕЗСПІРНОГО ПРАВА

13.1. Матеріальні та процесуальні основи нотаріального провадження щодо видачі свідоцтва про право на спадщину

Чинним законодавством передбачені дві форми спадкоємства: за законом та за заповітом. Статтею 524 ЦК визначені певні переваги спадкоємства за заповітом перед спадкоємством за законом (спадкоємство за законом має місце, коли і оскільки воно не змінено заповітом). Але реально існує три види спадкоємства, оскільки додатковим є право на обов'язкову частку, що передбачається ст. 535 ЦК і яке за своїм значенням більш вагоме, ніж право на спадщину за заповітом¹.

Так, неповнолітні або непрацездатні діти спадкодавця (в тому числі усиновлені), а також непрацездатні дружина, батьки (усиновителі) й утриманці померлого успадковують, незалежно від змісту заповіту, не менше двох третин частки, яка належала б кожному з них при спадкоємстві за законом (обов'язкова частка). Тобто можна констатувати, що право на обов'язкову частку має переваги перед спадкоємством за заповітом.

Існують певні особливості щодо спадкоємства предметів звичайної домашньої обстановки і вжитку. Так, за ст. 533 ЦК предмети звичайної домашньої обстановки і вжитку переходять до спадкоємців за законом, які проживали спільно із спадкодавцем, незалежно від їх черги і спадкової частки, якщо вони проживали із спадкодавцем до його смерті не менше одного року. Слід розуміти в цьому випадку, що таке спадкоємство настає, якщо предмети домашньої обстановки та вжитку не були зазначені в заповіті.

Якщо немає спадкоємців ні за законом, ні за заповітом, або жоден із спадкоємців не прийняв спадщини, або всі спадкоємці позбавлені заповідачем спадщини, майно померлого за правом спадкоємства переходить до держави

¹ Фурса Є.І. Особливості спадкування за правом на обов'язкову частку. // Право України. – 2001. – №1. – С. 87-91.

(ст. 524 ЦК). Але таке спадкоємство державою важко порівнювати із загальним поняттям "спадкоємство". Тому процес отримання спадщини державою в проекті ЦК передбачається здійснювати через визнання спадщини відмерлою. Лише пряме зазначення в заповіті держави або її органів як спадкоємця дає можливість вважати перехід спадкового майна до держави спадкоємством.

Державою передбачено, що оформлення спадкових прав здійснюється тільки в нотаріальному порядку. При цьому видачу свідоцтва про право на спадщину покладено на державні нотаріальні контори та консульські установи України за місцем відкриття спадщини.

Правовий зміст свідоцтва про право на спадщину визначає підстави для вчинення провадження по видачі свідоцтва про право на спадщину, а саме, коли:

- ♦ спадкове майно підлягає обов'язковій реєстрації в органах державного управління (нерухомість, транспортні засоби);
- ♦ майно знаходиться у третіх осіб (ощадкаси, банки, ЖБК тощо);
- ♦ за спадкоємством переходять авторські права на літературні, наукові та інші твори, але за спадкоємством переходить не саме авторське право, а право розпорядження цим твором, право на винагороду.

Свідоцтво про право на спадщину недоцільно видавати на предмети домашньої обстановки і вжитку, хоча останнім часом при досить значній вартості меблів, інших предметів домашнього вжитку та державному обліку доходів громадян (через декларацію про доходи) це питання набуває певної вагомості. Це можна підкреслити тим, що державою взято напрямок на боротьбу з кримінально набутими грошима. Крім того, до предметів домашньої обстановки та вжитку можуть належати картини видатних авторів тощо. Тому не відносити в деяких випадках предмети домашнього вжитку або не зазначати вартості майна, що було отримано спадкоємцями за спадкоємством, в майбутньому може призвести до порушення їх прав, неможливості довести походження значних коштів тощо.

Юридичне значення свідоцтва про право на спадщину та процесуального порядку його видачі полягає у тому, що:

- 1) воно є свідченням законності переходу права власнос-

ті на майно від спадкодавця до спадкоємців і є підставою для закріплення цього права за останніми;

2) процесуальний порядок видачі свідоцтва про право на спадщину надає можливість встановити інших спадкоємців за законом, а також провести розподіл спадкового майна;

3) передбачений законом шестимісячний термін для прийняття спадщини не дає права відчуження раніше строку спадкового майна.

Отже, свідоцтво про право на спадщину є документом, що встановлює право, оскільки не тільки визначає право власності громадянина на майно, а й визначає, що особа не відмовилася від прийняття спадщини. Оскільки це право не завжди безумовне, тому в деяких випадках воно потребує відповідного доведення.

Нотаріальний процесуальний порядок видачі свідоцтва про право на спадщину

Проведення щодо видачі свідоцтва про право на спадщину слід визнати багатоетапним.

- ♦ Першим етапом є відкриття спадщини.
- ♦ Другим – визначення кола спадкоємців та частки спадкового, яка належить їм при спадкоємстві.
- ♦ Третім – видача свідоцтва про право на спадщину.

Під відкриттям спадщини слід розуміти не тільки офіційне заведення спадкової справи на ім'я померлої особи, а цілий комплекс нотаріальних дій, що з цим процесом пов'язаний. У нотаріальному процесі відкриття спадщини має асоціюватися з конкретними заходами, стати вихідним пунктом, від якого мають рахуватися різні процесуальні строки, а не лише строк видачі свідоцтва про право на спадщину. Інакше нотаріуси можуть зробити суттєву помилку, вважаючи, що всі юридично значимі дії мають здійснювати лише заінтересовані особи¹. Дійсно, обов'язок доведення тих чи інших юридичних фактів лежить на особах, заінтересованих у видачі свідоцтва про право на спадщину, але це положення не звільняє нотаріуса від покладених на нього зобов'язань. Тому на цьому етапі

¹ Тут і далі на період відкриття спадщини вживається поняття "заінтересовані особи", оскільки їх майбутній правовий статус "спадкоємців" залежить від наявності спадкового майна. Практично не може бути спадкоємця без існування спадкового майна.

нотаріусу слід встановити певні юридичні факти із наданих спадкоємцями доказів, які визначають право на видачу свідоцтва. До таких юридичних фактів, які повинен перевірити та встановити нотаріус перед тим, як розпочати процедуру видачі свідоцтва про право на спадщину, необхідно віднести:

- 1) факт смерті спадкодавця;
- 2) час і місце відкриття спадщини;
- 3) наявність спадкового майна.

Автором відокремлені ці юридично значимі факти на тій підставі, що процес видачі свідоцтва про право на спадщину має бути достатньою мірою обгрунтованим. Процесуальний строк шість місяців дозволяє перевірити ці обставини і лише потім видавати свідоцтво про право на спадщину. Доцільність тривалого та чіткого провадження щодо видачі цього свідоцтва зумовлена досить значною кількістю справ у судах стосовно порушень прав громадян саме при здійсненні спадкових правовідносин. Отже, можна констатувати, що правоохоронний механізм, як раніше визначався нотаріальний процес, має певні недосконалості.

Зрозуміло, що відсутність відомостей щодо одного із зазначених фактів призводить до невизначеності всього провадження. Так, при відсутності безперечних доказів про смерть особи відкриття спадкової справи неможливе. При відсутності відомостей про час відкриття спадщини неможливо вирахувати строк видачі свідоцтва про право на спадщину. Без встановлення місця відкриття спадщини не буде можливості встановити місце, куди мають направлятися відомості про вжиті заходи щодо охорони спадкового майна, якщо окремі частки спадкового майна знаходяться в різних місцях. Відсутність же відомостей про існування майна спадкодавця позбавляє провадження кінцевої мети – видачі свідоцтва про право на спадщину.

Отже, ці факти мають загальне правове та процесуальне значення як при спадкоємстві за законом, так і при спадкоємстві за заповітом.

На підтвердження факту смерті спадкодавця нотаріус може прийняти свідоцтво органу реєстрації актів громадянського стану про смерть спадкодавця, повідомлення чи інші документи про загибель його на фронті Вітчизняної війни, видані командуванням військової частини, адміністрацією госпіталю, військовим комісаріатом чи іншими органами Мі-

ністерства оборони України. Рішення суду про встановлення факту смерті або оголошення спадкодавця померлим потребує відповідної реєстрації в органах РАГС.

Часом відкриття спадщини після смерті реабілітованих у встановленому порядку громадян є день прийняття рішення відповідною Комісією з питань поновлення прав реабілітованих¹ про повернення спадкоємцям першої черги майна (відшкодування його вартості) реабілітованого. Однак, слід мати на увазі, що визнання особи безвісно відсутньою не дає права на відкриття спадщини.

Часом відкриття спадщини є день смерті спадкодавця або день набрання законної сили рішення суду про оголошення особи померлою. Слід зауважити, що реально відкриття спадщини пов'язується із зверненням громадян із заявою про відкриття спадщини та вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна. Оскільки строк фактичного відкриття спадщини суттєво впливає на зміст та порядок вчинення нотаріальних дій, тому доцільно визначити, до якого моменту можливе звернення громадян до нотаріуса і порушення провадження в спадковій справі без зміни строку видачі свідоцтва про право на спадщину, а в якому випадку цей строк має продовжуватися за об'єктивних обставин.

Місцем відкриття спадщини є останнє постійне місце проживання спадкодавця, якщо місцепроживання невідоме, то місцем відкриття спадщини буде місцезнаходження його майна або основної його частини (якщо частини однакові, то саме те, яке має більше господарське значення).

Після смерті військовослужбовців строкової служби, а також осіб, які навчалися в навчальних закладах, що знаходяться поза постійним місцем їх проживання, місцем відкриття спадщини визнається те місце, де вони постійно проживали до призову на строкову військову службу або до вступу до відповідного навчального закладу.

Місце відкриття спадщини підтверджується:

- ♦ свідоцтвом органів реєстрації актів громадянського стану про смерть спадкодавця, якщо останнє місце проживання і місце смерті збігаються;

¹ Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 22. – ст. 262; ВВР. – 1992. – № 32. – ст. 456.

- ♦ довідкою житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу, виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів чи відповідної місцевої держадміністрації про постійне місце проживання спадкодавця;
- ♦ довідкою з місця роботи про місцезнаходження спадкового майна;
- ♦ рішенням суду, що набрало законної сили, про встановлення факту місця відкриття спадщини.

Факти часу і місця відкриття спадщини можуть встановлюватися у судовому порядку на підставі ч. 2 ст. 273 ЦПК, коли ці питання не можуть бути доведені заінтересованими особами нотаріусу у безспірному порядку¹.

Наявність спадкового майна на момент відкриття спадщини дуже важко встановити, що зумовлюється в основному нечітким викладенням заповітів, у деяких випадках – небажанням окремих нотаріусів проводити провадження щодо охорони спадкового майна, яке за своїм обсягом та складністю досить кропітке, тощо. Отже, загальним слід визнати правило, за яким нотаріус має:

- ♦ встановити коло заінтересованих осіб;
- ♦ отримати у заінтересованих осіб відомості про існування спадкового майна;
- ♦ у разі необхідності здійснити заходи щодо розшуку майна за проханням заінтересованих осіб, тобто звернутися до юридичних осіб із офіційними запитами про наявність у них відомостей про майно спадкодавця (*в банківські установи – щодо існування рахунка, в органи БТІ – про зареєстроване на ім'я померлого нерухоме майно, до нотаріальних контор – про знаходження документів на зберіганні тощо*);
- ♦ перевірити існування заповіту на ім'я померлого і наявність майна, зазначеного в заповіті в натурі.

У разі встановлення вищезазначених фактів можна зробити висновок, що спадщина фактично та офіційно відкрита. Інакше спадкова справа має бути закритою.

На цьому етапі звернення нотаріуса до заінтересованих осіб за своїм змістом передбачає встановлення існування та

¹ Фурса С.Я. Окреме провадження у цивільному процесі України. – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1999. – С. 276–279.

місцезнаходження майна, оскільки повідомлення про відкриття спадщини без вказівки на те, яке майно має успадковуватися, є безпредметним. Як можуть спадкоємці писати заяву про прийняття спадщини, відмову від неї та про видачу свідоцтва про право на спадщину, коли їм невідомий склад спадкового майна? За ч. 2 ст. 549 ЦК передбачається скорочений строк для прийняття спадщини – три місяці, але його можна подовжити ще до трьох місяців. Такі процесуальні строки доречно застосовувати і в цій правовій ситуації, тобто коли наявність майна буде встановлена за три місяці від дня відкриття спадщини, то спадкоємцям залишатиметься три місяці для прийняття спадщини.

Одночасно необхідно встановити строк три місяці для розшуку спадкоємців, який може бути подовжений у разі, коли спадкоємців не буде знайдено. Доцільно також на цьому етапі визначити строк, коли в разі необхідності може бути зроблено публічне повідомлення в засобах масової інформації про відкриття спадщини. На нашу думку, цей термін повинен бути встановлений з дня відкриття спадщини і становити два місяці, що надасть можливість протягом місяця спадкоємцям звернутися до нотаріальної контори. Два місяці буде достатньо для нотаріуса, щоб розшукати спадкоємців без такого повідомлення.

Наведемо приклад із судової практики. Громадянка Ж. звернулася до суду з проханням продовжити строк для прийняття спадщини через те, що вона як спадкоємець за законом не була офіційно повідомлена про відкриття спадщини. Нотаріус же посилався на те, що він передавав відповідне повідомлення про запрошення її як спадкоємця на підставі ст. 63 Закону до нотаріальної контори через інших спадкоємців. Але чи може суд брати до уваги таке повідомлення, навіть підтвержене показаннями свідків (інших спадкоємців за заповітом), якщо у нотаріуса не буде формальних доказів вручення відповідного повідомлення? Отже, пропонується такі повідомлення відправляти поштою таким чином, щоб при врученні повідомлення особа власноручно підписувалась про його отримання. Така формальність виключить будь-які сумніви у повідомленні спадкоємця про відкриття спадщини і залучення його як спадкоємця.

При визначенні спадкового майна доцільно мати на увазі, що для окремих видів майна передбачено суттєві особли-

вості, які можуть впливати на провадження по видачі свідоцтва про право на спадщину. Так, для встановлення належності майна, яке підлягає реєстрації, має бути доведений факт про належність цього майна спадкодавцеві, що здійснюється на підставі документів, які встановлюють право. Якщо до складу спадкового майна входить жилий будинок та інше нерухоме майно, що підлягає реєстрації (за винятком земельної ділянки), державний нотаріус вимагає, крім документів, що встановлюють право, довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проводилась, – довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів. У тому випадку, коли документ, що встановлює право на майно, яке підлягає реєстрації, повертається спадкоємцеві (свідоцтво про реєстрацію чи технічний паспорт на автотранспортний засіб, іншу самохідну машину або механізм, судновий білет чи свідоцтво тощо), державний нотаріус перевіряє документ, про що робить відмітку на заяві про видачу свідоцтва про право на спадщину або на примірнику цього свідоцтва, який залишається у справах державної нотаріальної контори. Необхідні документи нотаріус може витребувати у відповідних організацій та установ на підставі ст. 4 Закону.

При цьому обов'язково має перевірятися відсутність заборони або арешту цього майна.

У разі наявності заборони державний нотаріус повідомляє кредитора про те, що майно, обтяжене боргом, переходить до інших власників на підставі спадкових правовідносин для можливості вжиття ним необхідних заходів. Якщо на вищезгадане майно накладено арешт судовими чи слідчими органами, видача свідоцтва про право на спадщину затримується до зняття арешту.

За наявності рішення Комісії з питань поновлення прав реабілітованих, яке має містити відомості про склад спадкового майна, документи, які б стверджували належність успадкованого майна померлому, не вимагаються.

Згідно з Порядком забезпечення інвалідів автомобілями, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 999 від 08.09.97 г., передбачено, що після смерті інваліда, який одержав безплатно автомобіль, цей автомобіль має бути повернений у повній комплектності відповідному органу соціального захисту населення. Автомобілі, отримані інвалідами

на пільгових умовах, також повертаються до відповідного органу соціального захисту населення, але з наступною компенсацією спадкоємцям сплаченої інвалідом вартості автомобіля з урахуванням відсотка його зносу. За бажанням члена сім'ї інваліда автомобіль може бути проданий ним через комісійний магазин у встановленому порядку за дозволом органів соціального захисту населення.

Мають істотні особливості при спадкоємстві *грошові вклади громадян*. Свідоцтво про право на спадщину на грошовий вклад, щодо якого вкладник не зробив розпорядження банківській установі, після смерті вкладника видається спадкоємцям за законом на загальних підставах.

Державний нотаріус видає свідоцтво про право на спадщину за заповітом на вклад, якщо в заповіті не зроблено спеціальної вказівки про вклад і в банківській установі відсутнє заповідальне розпорядження на нього.

Якщо заповіт зроблено на все майно заповідача, без конкретної вказівки про вклад, то за наявності заповідального розпорядження в банківській установі свідоцтво про право на спадщину за заповітом на вклад не видається. Вклад видається банківською установою особам, зазначеним у заповідальному розпорядженні.

Однак, безумовно, грошові вклади громадян мають бути враховані при визначенні обов'язкової частки спадщини, тому чинний порядок визначення розміру спадщини незалежно від заповідального розпорядження та строку його здійснення повинен передбачати встановлення існування банківських вкладів.

Визначення кола спадкоємців та частки спадкового майна, яка належить їм при спадкоємстві

Другий етап слід розглядати з урахуванням особливостей характеру виду спадкування. Процесуально-правовий зміст цього етапу полягає у встановленні підстав для переходу громадян від статусу заінтересованих осіб до спадкоємців. Цей процес здійснюється за *загальними правилами, які визначають можливість стати спадкоємцем*. Такі правила встановлені у ст. 527–528 ЦК, що передбачають загальні підстави визначення осіб, які можуть бути спадкоємцями, та загальні умови усунення від спадщини. Слід зазначити, що умови усунення від спадщини мають доводитися також за допомогою без-

спірних доказів, якими слід вважати лише рішення або вирок суду, що набрали законної сили на момент вирішення питання про можливість включення таких осіб до кола спадкоємців, а також до моменту видачі свідоцтва про право на спадщину. Оскільки питання про амністію або зняття судимості не впливають на зміст усунення від спадщини, то такі факти не повинні братись нотаріусом до уваги.

Крім того, незалежно від виду спадкування нотаріус має перевірити наявність дій, що свідчать про волевиявлення особи щодо прийняття спадщини. Прийняття спадщини – це не обов'язок спадкоємця, а його право, яке потребує певних форм його виявлення. Так, за ст. 549 ЦК передбачені два способи прийняття спадщини, а саме:

1) якщо спадкоємець подав до державної нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини заяву про прийняття спадщини;

2) якщо спадкоємець фактично вступив в управління або володіння спадковим майном.

Зазначені в цій статті дії повинні бути вчинені протягом шести місяців з дня відкриття спадщини.

Особи, для яких право спадкоємства виникає лише у випадку неприйняття спадщини іншими спадкоємцями, можуть заявити про свою згоду прийняти спадщину протягом строку, що залишився для прийняття спадщини. Якщо строк, що залишився, менше трьох місяців, він продовжується ще до трьох місяців.

Перший спосіб на сьогодні передбачає звернення особи із заявою до нотаріальної контори протягом 6 місяців з моменту відкриття спадщини. Ця заява подається тільки письмово особисто або справжність підпису на заяві засвідчується нотаріально. Якщо заява, на якій справжність підпису спадкоємця не засвідчена, надійшла поштою, вона приймається державним нотаріусом, а спадкоємцю пропонується надіслати заяву, оформлену належним чином, або прибути особисто до державної нотаріальної контори.

До заяви доцільно включити:

- найменування нотаріальної контори, в якій відкрита або має бути відкрита спадщина;
- прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця, його адресу;
- підстави, які мають свідчити про право на спадкування;
- хто, коли помер, спадкове майно інших спадкоємців,

що спадкоємець просить виділити йому особисто в натурі.

При цьому особи мають право відмовитися від прийняття спадщини також шляхом подання заяви відповідного змісту. Але нотаріус зобов'язаний попередити особу, що заяви про прийняття спадщини, а також заяви про відмову від спадщини не можуть бути повернуті спадкоємцям або скасовані ними. Тобто при відмові від спадщини особа позбавляє себе права на її отримання за будь-яких умов. При цьому нотаріусам необхідно попередити особу, що при відмові від спадщини в заяві можна зазначати ту особу, на користь якої здійснюється відмова від прийняття спадщини. У цьому разі не буде ніяких сумнівів у питанні, як розцінювати відмову, вона буде безперечною.

Слід також додати, що прийняття і відмова від спадщини можуть мати місце щодо всього спадкового майна. Спадкоємець не має права прийняти одну частину спадщини, а від іншої частини відмовитися. Спадкоємець, який прийняв частину спадщини, вважається таким, що прийняв усю спадщину.

Другий спосіб – фактичне прийняття спадщини, який може замінювати собою подачу заяви про прийняття спадщини. Так, видача свідоцтва про право на спадщину особам, які прийняли спадщину, ніяким строком не обмежена, але фактичний вступ у володіння або управління повинен мати місце протягом шести місяців із дня відкриття спадщини. При цьому нотаріусу мають бути повідомлені або ним встановлені відомості про фактичне прийняття спадщини. Інакше при визначенні спадкової частки це питання може бути не взято до уваги й особа, що фактично прийняла спадщину, не увійде до кола спадкоємців. Тому доцільно передбачити, що такі спадкоємці мають повідомити нотаріуса про фактичне прийняття спадщини. *Доказом вступу в управління чи володіння спадковим майном* можуть бути: довідка житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу, виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів чи відповідної місцевої державної адміністрації про те, що спадкоємець безпосередньо перед смертю спадкодавця проживав разом з ним, або про те, що спадкоємцем було взято майно спадкодавця; довідка державної податкової служби, страховика чи іншого органу про те, що спадкоємцем після відкриття спадщини сплачувались по-

датки або страхові платежі з обов'язкового страхування, квитанція про сплату податку, страхового платежу; копія рішення суду, що набрало законної сили, про встановлення факту своєчасного прийняття спадщини; запис у паспорті спадкоємця або в будинковій книзі, який свідчить про те, що спадкоємець був постійно прописаний в спадковому будинку (квартирі) в період шести місяців після смерті спадкодавця, та інші документи, що підтверджують факт вступу спадкоємця в управління чи володіння спадковим майном.

Доказом вступу в управління чи володіння спадковим майном може бути наявність у спадкоємців ощадної книжки, іменних цінних паперів, квитанцій про здані в ломбард речі, свідоцтва про реєстрацію (технічного паспорта, реєстраційного талона) на автотранспортний засіб чи іншу самохідну машину або механізм, державного акта на право приватної власності на землю та інших документів, виданих відповідними органами на ім'я спадкодавця на майно, користування яким можливе лише після належного оформлення прав на нього. Ці документи приймаються державним нотаріусом з урахуванням у кожному випадку всіх конкретних обставин і за відсутності заперечень з боку інших спадкоємців.

Залежно від **форми спадкоємства** існують суттєві особливості визначення можливості стати спадкоємцем. Визначальним для встановлення форми спадкування є факт існування заповіту або його відсутність, а також визнання недійсними окремих часток заповіту.

Отже, *нотаріусу необхідно встановити наявність заповіту на відповідну особу або осіб. Перевірка наявності заповіту, а також його чинності здійснюється за допомогою Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ у порядку, передбаченому Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ.*

При спадкоємстві за заповітом встановлюється лише тотожність особи, зазначеної в заповіті, і особи, що звернулася за отриманням заповіту. За заповітом кожний громадянин може залишити своє майно одній або кільком особам, як тим, що входять, так і тим, що не входять до кола спадкоємців за законом, державі або будь-якій організації. Це право не ставиться під сумнів, коли немає підстав вважати, що це було дійсне вільне волевиявлення свідомого заповідача. Тому в деяких випадках на практиці нотаріу-

сами мають роз'яснюватися питання про те, що надання громадянами допомоги, добрі стосунки із заповідачем, родинні зв'язки не можуть впливати на тлумачення змісту заповіту нотаріусом, оскільки в цьому випадку остаточне значення має зміст заповіту.

На практиці виникають випадки, коли спадкодавець в заповіті робить помилки, зазначаючи особу, якій він бажає залишити спадкове майно. Це досить часто стосується неправильно зазначеного прізвища, наприклад, замість Гордеев в заповіті може бути прізвище Гордев, аналогічні помилки можуть мати місце при написанні імен (дуже часто ім'я Владислав плутають з В'ячеславом), по батькові тощо. Ця помилка не позбавляє особу права на отримання спадщини за заповітом, але зумовлює необхідність доведення факту, що в заповіті зазначено саме цю особу. Нотаріус в цьому випадку має пояснити особі, що їй необхідно звернутись до суду за встановленням факту, що в заповіті зазначено саме її. Це робиться на підставі п. 6 ст. 273 ЦПК в порядку окремого провадження¹.

При спадкоємстві за заповітом, як зазначалося раніше, деяким особам законом надається право на отримання обов'язкової частки (ст. 535 ЦК). Право на обов'язкову частку в спадщині, незалежно від змісту заповіту, мають неповнолітні або непрацездатні діти спадкодавця (усиновлені), а також непрацездатні дружина (за загальним правилом – 55 років), чоловік (60 років), батьки (усиновителі) і утриманці померлого, якщо вони знаходились на утриманні не менше одного року. Факти, що встановлюють родинні відносини чи шлюбні, а також вік особи, коли він вказує на непрацездатність особи, встановлюються на підставі документів, що не викликають сумніву у їх достовірності. До них Інструкцією віднесені: свідоцтва органів реєстрації актів громадянського стану, виписки з книг запису актів громадянського стану, записи в паспортах про дітей та вік, про другого з подружжя, копії рішень суду, що набрали законної сили, про встановлення факту родинних та інших відносин. В окремих випадках можуть бути прийняті довідки, видані підприємствами, установами й організаціями за місцем робо-

¹ Фурса С.Я. Окреме провадження у цивільному процесі України. – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1999. – С. 266–269.

ти чи проживання, якщо вони разом з іншими документами підтверджують родинні та інші відносини спадкоємців із спадкодавцем. У запропонованій Інструкцією редакції останнього положення відсутня конкретність, що може призводити до непорозумінь як в нотаріальній, так і в судовій практиці. Так, це положення свідчить, що нотаріус може приймати або не приймати відповідні докази, а в яких випадках і яким чином він має діяти – залежатиме від нього.

Непрацезданість особи, пов'язана зі станом здоров'я, може бути встановлена за пенсійною книжкою або довідкою, виданою відповідним органом медико-соціальної експертизи (ЛТЕК).

На доказ факту перебування на утриманні можуть бути подані такі документи: довідка виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів чи місцевої держадміністрації, житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу або з місця роботи спадкодавця про наявність у нього утриманців; довідка органу соціального захисту населення про призначення пенсії в зв'язку із втратою годувальника; копії рішень суду, що набрали законної сили, про стягнення аліментів із спадкодавця на користь особи або про встановлення факту перебування на утриманні. Ці документи повинні містити дані про час і період, коли особа перебувала на утриманні спадкодавця. Правове значення перебування на утриманні для виникнення права на обов'язкову частку має місце при доведенні факту утримання спадкоємця протягом року до смерті спадкодавця та при непрацездатності утриманця.

Встановлення фактів родинних відносин та перебування на утриманні спадкодавця може бути предметом розгляду суду, якщо особи не можуть довести ці факти за допомогою безспірних доказів.

Пунктом 111-ї Інструкції передбачається обов'язок нотаріуса щодо перевірки кола осіб, які мають право на обов'язкову частку в спадщині. Але реального шляху такої перевірки не зазначається, тому пропонується в цьому випадку з'ясовувати це питання у спадкоємців за заповітом.

При *спадкоємстві за законом* правом стати спадкоємцем користуються:

- ♦ особи, що віднесені до першої черги;
- ♦ особи, що віднесені законом до другої черги, якщо спад-

коємців першої черги немає або вони відмовились від прийняття спадщини;

- ♦ утриманці, що перебували на утриманні померлого, успадковують нарівні зі спадкоємцями тієї черги, яка закликається до спадкоємства.

До спадкоємців першої черги законом віднесені: діти (у тому числі усиновлені), дружина і батьки (усиновителі) померлого, дитина померлого, яка народилася після його смерті, онуки і правнуки спадкодавця, якщо на час відкриття спадщини немає в живих того з їх батьків, хто був би спадкоємцем.

У разі відсутності спадкоємців першої черги або при неприйнятті ними спадщини, а також в разі, коли всі спадкоємці першої черги не закликаються до спадкування, до спадкування закликаються спадкоємці другої черги: брати і сестри померлого, а також дід та баба померлого як з боку батька, так і з боку матері.

При цьому спадкоємці за законом мають доводити не тільки родинні відносини, а й ступінь родинних зв'язків. Тут також мають враховуватися правовідносини, що виникають на підставі усиновлення (ст. 532 ЦК). Доказами родинних відносин можуть бути вищезазначені докази, які приймаються для доведення родинних зв'язків при визначенні права на обов'язкову частку в разі спадкоємства за заповітом.

У випадку, коли один або кілька спадкоємців за законом позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання їх до спадкоємства за законом, вони можуть бути, за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин із спадкодавцем, включені до свідoctва про право на спадщину. Така згода спадкоємців оформляється у формі письмової заяви з дотриманням правила перевірки справжності підпису.

Якщо спадкоємець, закликаний до спадкоємства за законом або заповітом, помер після відкриття спадщини, не встигнувши її прийняти в установлений строк, право на прийняття належної йому частки переходить до його спадкоємців (*спадкова трансмісія*). Якщо строк для прийняття спадщини залишився менше трьох місяців, він продовжується ще до трьох місяців.

Закінчуватися цей етап має визначенням частки спадкового майна, яка належатиме кожному спадкоємцю¹.

При спадкоємстві за законом спадкоємці мають право на отримання рівних часток. При цьому все спадкове майно приймається за одиницю і ділиться на кількість спадкоємців. Така арифметична (в простих дробах) частка в юридичній практиці отримала назву "ідеальна частка".

При спадкуванні за заповітом і зазначенні в заповіті про рівність часток розмір окремої частки визначається аналогічно.

При зазначенні в заповіті конкретного майна, яке передається кожному спадкоємцю, розмір часток не визначається. В свідоцтві про право на спадщину необхідно зазначити ті речі, які передані за заповітом. Такий порядок може застосовуватися, якщо немає осіб, які мають право на обов'язкову частку в спадщині. При існуванні таких осіб і в разі незазначення їх в заповіті або якщо їх частка, визначена в заповіті, суттєво менша, ніж у інших спадкоємців за заповітом, має визначатись вартість всього спадкового майна, що спадкується за заповітом.

Обов'язкова частка має визначатися від розміру всього спадкового майна шляхом визначення ідеальної частки, а потім множення останньої на дві третини. При цьому зменшити обов'язкову частку не можна, збільшити можливо за обов'язковою згодою інших спадкоємців. При обчисленні обов'язкової частки необхідно:

- ♦ встановити коло всіх спадкоємців;
- ♦ визначити вартість спадщини (в тому числі предметів домашньої обстановки і вжитку).

При визначенні розміру спадкових частин необхідно враховувати, що особи, які померли в один і той же день (незалежно від часу смерті), не спадкують один після другого.

Прирощення спадкових частин настає в тому випадку, коли спадкоємець відпадає.

Спадкоємець відпадає:

- 1) в разі неприйняття спадщини;

¹ Детально це питання буде розглянуто в практикумі «Нотаріат в Україні». У практикумі надано алгоритм розв'язання цих «складних» задач, приклади розв'язання, а також задачі для самостійного чи аудиторного розв'язування.

2) в разі відмови від спадщини без вказівок на чию користь;

3) в разі позбавлення спадкоємця права спадкування.

Прирощення спадкових частин може мати місце, якщо:

- ♦ спадкодавець заповідав все своє майно призначеним спадкоємцям, а хтось із них відмовиться від своєї частки майна за заповітом або буде усунений від спадщини (за ст. 528 ЦК), – його частка ділиться між всіма спадкоємцями за заповітом у рівних частках (ст. 554 ЦК);
- ♦ спадкоємець за законом відмовиться від своєї частки і не передасть її іншим особам або буде усунений від спадщини (за ст. 528 ЦК) – його частка ділиться між спадкоємцями за законом у рівних частках (ст. 554 ЦК);
- ♦ заповідана тільки частина майна – інша частка ділиться між спадкоємцями за законом у рівних частках, незважаючи на те, що вони можуть бути і спадкоємцями за заповітом (ч. 2 ст. 537 ЦК).

Прирощення не настає:

- ♦ коли спадкоємець відмовився на користь інших осіб;
- ♦ коли було підпризначення спадкоємця, тобто коли заповідач передбачив можливість загибелі або відмови спадкоємця та зазначив іншого на цей випадок;
- ♦ коли відбувається спадкова трансмісія.

Слід зазначити, що за заявою одного з подружжя, який пережив іншого, він має право на половину спільного майна, якщо воно не було розподілено на відповідні частки. Державний нотаріус може видати свідоцтво про право на спадщину за законом чи за заповітом після смерті одного із учасників спільної сумісної власності лише після виділення (визначення) частки померлого у спільному майні. Якщо у спільному майні подружжя правостановлюючий документ на таке майно оформлений на того із подружжя, що є живим, державний нотаріус пропонує надати йому (їй) письмову згоду на виділення на ім'я померлого його частки в спільному майні.

Поділ спадкового майна провадиться за згодою спадкоємців, які прийняли спадщину. У випадку недосягнення згоди поділ провадиться у судовому порядку відповідно до часток, належних кожному із спадкоємців за законом або за заповітом.

Поділ спадкового майна оформлюється угодою спадкоємців або за відсутності згоди – судовим рішенням.

В угоді про поділ спадкового майна визначаються реальні частки спадкоємців у спадковому майні. При цьому допускається грошова компенсація, якщо вартість майна різна.

На практиці дуже часто виникає питання про віднесення до кола спадкоємців осіб, які пропустили строк для прийняття спадщини. На нашу думку, якщо особа не була повідомлена про відкриття спадщини нотаріусом, то вже це є підставою, яка може вважатися об'єктивною для пропуску строку для прийняття спадщини. Таким особам необхідно звертатись до суду в порядку позовного провадження з проханням подовжити строк для прийняття спадщини, а нотаріусу направляти копію – заяву про відповідне звернення. В цьому випадку видача свідоцтва відкладається або зупиняється на підставі ст. 42 Закону.

Існує й інший спосіб подовження строку, коли за згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину, така особа може бути включена до свідоцтва про право на спадщину як така, що прийняла спадщину. Така згода спадкоємців повинна бути викладена у письмовій формі і подана державній нотаріальній конторі до видачі свідоцтва про право на спадщину з дотриманням правил про перевірку справжності підписів спадкоємців.

Видача свідоцтва про право на спадщину

Нотаріус за даними Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ перевіряє наявність заведеної спадкової справи. У разі підтвердження цього факту нотаріус відмовляє у прийнятті заяви (іншого документа), рекомендуючи заявнику подати її за місцезнаходженням цієї справи, а в разі потреби – вимагає цю справу для подальшого провадження.

Відомості про видачу свідоцтва про право на спадщину підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі заповітів та спадкових справ у порядку, передбаченому Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ.

За видачу свідоцтва про право на спадщину передбачено стягнення державного мита відповідно до законодавства. Звільняються від сплати державного мита: неповнолітні; реабілітовані, фінансові органи за видачу їм свідоцтва про право держави на спадщину та інші особи відповідно до Декрету «Про державне мито».

Видача свідоцтва провадиться у *строки*, встановлені

ст. 561, 549, 551 ЦК. При цьому за загальним правилом свідоцтво про право на спадщину видається після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини. Свідоцтво може бути видане і раніше встановлених законом строків, якщо в державній нотаріальній конторі є відомості про те, що, крім осіб, які заявили про видачу свідоцтва, інших спадкоємців немає. Але при переході майна за правом спадкоємства до держави свідоцтво про право на спадщину видається відповідному фінансовому органу не раніше закінчення шести місяців із дня відкриття спадщини.

Видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, ніяким строком не обмежена.

Свідоцтво про право на спадщину видається на ім'я всіх спадкоємців або за їх бажанням кожному з них окремо. При цьому в кожному свідоцтві зазначається все спадкове майно і перераховуються всі спадкоємці та визначається арифметична (в простих дробах) частка спадщини спадкоємця, якому видається свідоцтво про право на спадщину або належність конкретного майна спадкоємцям.

Якщо свідоцтво про право на спадщину видається державним нотаріусом не на всю спадщину, в тексті його зазначається, яка частка спадщини залишається відкритою.

Спадкоємцям, які одержали свідоцтво про право на спадщину певної частини спадкового майна, в подальшому видаються наступні свідоцтва про право на спадщину інших частин спадкового майна, яке не перераховане в раніше виданому свідоцтві. У випадку видачі додаткового свідоцтва про право на спадщину на інше майно і з'явлення спадкоємців, які не були включені в раніше видане свідоцтво, вони також можуть бути включені в свідоцтво про право на спадщину на додаткове майно за письмовою згодою всіх спадкоємців, які прийняли спадщину. Згода вимагається, якщо такі спадкоємці не прийняли спадщину в строки, встановлені законом.

Сьогодні до спадщини можуть належати такі цінні папери, як акції. У нотаріальній практиці виникають питання з приводу оформлення свідоцтва про право на спадщину на акції. У цих випадках нотаріуси мають керуватися Законом УРСР "Про цінні папери і фондову біржу" від 18.06.91 р. Тобто нотаріусам необхідно розрізняти такі поняття, як акції, сертифікати та виписки з рахунка цінних паперів.

При документарній формі випуску акцій акціонерам замість акцій можуть видаватися сертифікати. *Сертифікат* – бланк цінного папера, який видається власнику цінного папера і містить визначені законодавством реквізити та назву виду цінного папера (акція, облігація тощо) або найменування “сертифікат акцій (облігацій тощо)” і засвідчує право власності на цінний папір (ст. 1 Закону “Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні”, прийнятий 10.12.97 р. Верховною Радою України).

При бездокументарній формі випуску акцій підтвердженням права власності на них є *виписка з рахунка цінних паперів* (ст. 5 Закону).

Як сертифікат акцій, так і виписка з рахунка цінних паперів – це не цінні папери, а документи, що підтверджують право власності на акції і на підставі яких видаються свідоцтва про право на спадщину. Але необхідно мати на увазі, що в усіх випадках свідоцтва про право на спадщину повинні видаватися на акції. Акції, сертифікати акцій, виписки з рахунків цінних паперів, а також видані нотаріусами на їх підставі свідоцтва про право на спадщину на акції повинні містити в своїх текстах всі реквізити, перелічені в ч. 12 ст. 4 Закону “Про цінні папери і фондову біржу”, які потім мають заноситись у свідоцтво про право на спадщину. Так, у свідоцтві про право на спадщину мають бути зазначені: фірмове найменування акціонерного товариства та його місцезнаходження, найменування цінного папера – “акція”, її порядковий номер, дата випуску, вид акції та її номінальна вартість, ім'я власника (для іменної акції), розмір статутного фонду акціонерного товариства на день випуску акції, а також кількість акцій, що випускаються, строк виплати дивідендів та підпис голови правління акціонерного товариства або іншої уповноваженої на це особи, печатка акціонерного товариства.

Особиста явка спадкоємця за одержанням свідоцтва не обов'язкова. На прохання спадкоємця, свідоцтво може бути надіслане йому поштою.

При переході спадкового майна до держави свідоцтво про право на спадщину видається відповідному фінансовому органу за письмовою заявою керівника цього органу, оформленою у встановленому порядку.

Державний нотаріус про видачу свідоцтва про право на спадщину на ім'я неповнолітнього або недієздатного чи обмежено дієздатного спадкоємця повідомляє (надсилає копію свідоцтва про право на спадщину) орган опіки і піклування за місцем проживання спадкоємця для охорони його майнових інтересів.

Державний нотаріус роз'яснює, що свідоцтво про право на спадщину на майно, яке підлягає реєстрації, повинно бути зареєстровано у відповідному органі.

Усі заведені спадкові справи та відомості про списання спадкової справи до архіву підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі заповітів та спадкових справ у порядку, передбаченому Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ.

13.2. Видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя

Особливість цього провадження полягає в тому, що свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя може видаватись:

- ♦ під час перебування в зареєстрованому шлюбі;
- ♦ після розірвання шлюбу;
- ♦ у разі смерті одного з подружжя.

Якщо у подружжя не виникає спору про розподіл спільно набутого майна, то вони можуть звернутися до нотаріуса з питання закріплення відповідної частки за кожним із подружжя.

Важливою правовою ознакою для цього провадження є те, що свідоцтво про право власності видається тільки на те майно, яке є спільною власністю подружжя і є наявним на день видачі свідоцтва. Необхідність такого розподілу спільно набутого майна може виникнути в разі бажання одного із подружжя відчужити частину майна для задоволення особистих інтересів (наприклад, особистий борг). Цей порядок може бути використаний для розподілу спільно набутого майна в безспірному порядку як до, так і після розірвання шлюбу. Слід попередити подружжя, що видавати свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя доцільно лише на коштовні речі та майно, що потребує обов'язкової реєстрації. Предмети домашнього

вжитку можуть бути розподілені ними без офіційного підтвердження права власності на це майно.

Фактично тут має місце двостороння угода, зміст якої й має перевіряти нотаріус. Тому неможливо погодитись із п. 126 Інструкції, яким передбачається здійснювати розподіл спільно набутого майна на підставі спільної письмової заяви подружжя. Заява за правовим змістом не може замінити договірних правовідносин. Крім того, є можливість приймати заяву й одного з подружжя, а потім запрошувати іншого до нотаріальної контори або приватного нотаріуса для складання проекту договору і подальшої видачі свідоцтва. Особливе значення цей порядок має у випадках, коли шлюб розірваний, оскільки така форма буде свідчити про намагання одного з подружжя вирішити це питання у добровільному порядку.

У разі смерті одного із подружжя свідоцтво про право власності на частку в їх спільному майні видається нотаріусом на підставі письмової заяви другого із подружжя з подальшим повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину. (Тобто це положення, запропоноване в Інструкції, однозначно свідчить про видачу свідоцтва без погодження цього питання із спадкоємцями або іншими заінтересованими особами)¹.

У повідомленні, яке надсилається спадкоємцям померлого, що прийняли спадщину, зазначається склад спільного майна подружжя, на частку якого другий із подружжя, що є живим, просить видати свідоцтво про право власності, а також роз'яснюється право звернення до суду того з подружжя, що залишився живим, у випадку оспорювання спадкоємцями майнових вимог.

Повідомлення надсилається поштою, а спадкоємці, які прибули в нотаріальну контору, повідомляються державним нотаріусом усно, про що робиться відмітка на заяві того з подружжя, що залишився живим. Така відмітка підписується спадкоємцями.

На підставі письмової заяви спадкоємців, які прийняли

¹ Питання про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя подається в основному на підставі Інструкції, але з коментарями авторів, які наведені у дужках. Крім того, доцільно переглянути п. 1.2 посібника.

спадщину, за згодою другого із подружжя, що є живим, у свідоцтві про право власності на частку в спільному майні подружжя може бути визначена і частка померлого у спільній власності.

Якщо серед спадкоємців померлого є неповнолітні або особи, над якими встановлена опіка чи піклування, свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя видається за наявності дозволу органів опіки і піклування, тобто їх відповідного рішення. (Це положення також суперечить безумовному порядку видачі свідоцтва за заявою того із подружжя, що залишився живим).

Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них видається державним нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного із них державний нотаріус вимагає, крім свідоцтва про смерть, документи і перевіряє обставини.

Загальні правила видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя

Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя може бути видане на половину спільного майна подружжя.

Для видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя нотаріус повинен пересвідчитись, що особи перебувають або перебували у зареєстрованому шлюбі. Для цього заявники мають надати документ, який посвідчує шлюбні відносини, в тому числі такі, що згодом були розірвані в порядку, встановленому чинним законодавством (свідоцтво про шлюб, про розірвання шлюбу, відмітка в паспорті про реєстрацію шлюбу тощо). На примірнику свідоцтва, що залишається в справах державної нотаріальної контори чи у приватного нотаріуса, робиться відмітка, в якій зазначається найменування поданого для огляду документа, його номер, дата та найменування установи, що його видала.

Як зазначалося раніше, при видачі свідоцтва нотаріус має встановлювати існування шлюбного контракту і перевіряти належність майна, яке набуто кожним із подружжя до укладення шлюбу. За загальним правилом, майно, набу-

те під час шлюбу, вважається спільною сумісною власністю (згідно зі ст. 22 КпШС), якщо воно не одержане в дар, не отримано за спадкоємством або не належить до речей індивідуального користування (за винятком коштовностей та предметів розкоші), тому в разі розподілу майна має враховуватися дата укладення шлюбу і дата його придбання. Лише в тому випадку, коли час придбання майна встановити неможливо, час придбання майна встановлюється за відомостями, отриманими від заявників. Якщо майно отримано до вступу в шлюбні відносини або належить одному з подружжя на праві приватної власності за іншими законними підставами, то належність майна не може змінюватися у свідоцтві про право на частку в спільному майні подружжя, оскільки для цього мають укладатися інші види договорів.

Якщо до складу майна, на частку якого видається свідоцтво, входить майно, що підлягає реєстрації, нотаріус вимагає подання документів, які підтверджують право власності подружжя на таке майно.

При видачі свідоцтва про право власності на жилий будинок та інше нерухоме майно, що підлягає реєстрації (за винятком земельної ділянки), нотаріус вимагає довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проведена, – довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів, в якій викладено характеристику будівлі, на яку видається свідоцтво.

За наявності заборони відчуження (жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна) свідоцтво про право власності на майно, обтяжене боргом, видається у разі згоди на те кредитора.

Про видачу свідоцтва про право власності на нерухоме майно, перераховане вище, робиться відмітка на документі, що встановлює право.

Свідоцтво про право власності на жилий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, земельну ділянку та інше нерухоме майно видається нотаріусом за місцезнаходженням цього майна.

Після перевірки всіх обставин нотаріус видає кожному свідоцтво про право власності на частку в спільному майні, набутому ними під час шлюбу.

Видаючи свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, до складу якого входить майно,

що підлягає реєстрації, нотаріус роз'яснює необхідність подати це свідоцтво для реєстрації у відповідний орган.

13.3. Видача свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів

Основним документом, який визначає нотаріальне провадження щодо видачі свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів, є Тимчасове положення про порядок проведення прилюдних торгів з реалізації арештованого нерухомого майна, затверджене наказом Міністерства юстиції України № 68/5¹ від 27.10.99 р. Основним змістом нотаріальної дії є посвідчення факту переходу права власності шляхом проведення аукціону. Фактично п. 6.4 Тимчасового положення передбачається видача покупцеві свідоцтва про придбання нерухомого майна з прилюдних торгів, що здійснюється на підставі акта про проведені прилюдні торги, затвердженого начальником відповідного відділу державної виконавчої служби.

Отже, це нотаріальне провадження прямо не зазначено в ст. 34 Закону "Про нотаріат", але має вчинятися нотаріусами відповідно до ч. 2 даної норми, де йдеться про можливість нотаріуса вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законодавством України.

Необхідність вчинення даного нотаріального провадження та можливість його здійснення нотаріусами не викликає заперечень, але при цьому потрібно розробити чіткий порядок, що регулюватиме діяльність нотаріуса. А саме, які строки передбачені для набрання актом про проведені прилюдні торги законної сили, оскільки особи мають право оскаржувати порядок проведення торгів та відповідний акт до суду. Незазначення цього строку в Тимчасовому положенні може призвести до подальших неузгодженостей і внесення змін до документів, що видаються нотаріусом і встановлюють право власності на придбане майно. Доцільно також у правовстановлюючому документі передбачити можливість зазначати про виникнення спільної власності на придбане майно.

¹ Із змінами, внесеними згідно з наказами Мин'юсту № 75/5 від 15.12.99 р.; № 11/5 від 23.03.2000 р.; № 44/5 від 07.09.2000 р.

Глава 14

НОТАРІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЩОДО НАДАННЯ ДОКУМЕНТАМ ВИКОНАВЧОЇ СИЛИ

14.1. Загальні положення

Ця глава за процесуальним змістом мала б називатися підстави для примусового виконання зобов'язань. Авторами раніше підкреслювалося, що при укладенні угод нотаріусу необхідно намагатися викладати зміст договору таким чином, щоб умови договору були зрозумілими, чіткими та в майбутньому не давали можливості їх двозначно трактувати. Отже, при невиконанні умов договору однією із сторін на стадії вчинення виконавчих написів саме нотаріус констатує факт невиконання умов договору.

Слід також враховувати, що при наданні документам виконавчої сили між власником цінних паперів та банками можуть існувати договірні правовідносини, за якими особа може доручити банку здійснювати свої інтереси передбаченими законом заходами. Це положення регулюється такими нормами, як *Уніфіковані правила по інкасо*, що набули чинності з 01.01.79 р.¹, так і *Положенням про операції банків з векселями*, затвердженим Постановою Правління Національного банку України 28.05.99 р. № 258, реєстраційний № 653 від 01.06.99 р. (із змінами, внесеними згідно з Постановою Нацбанку № 477 від 23.09.99 р.). На підставі цих документів та інших нормативних актів банки мають право представляти як власні інтереси, так і інтереси вкладників та інших осіб за їх дорученням. Тобто, це – особливий інститут представництва. Правовими особливостями цього інституту представництва є співпраця клієнта і банку, певна заінтересованість банку у результатах представницьких функцій тощо.

Слід також констатувати, що в Уніфікованих правилах по інкасо існує своя термінологія, з якою автори вважають за доцільне ознайомити читача:

1. (I) «Інкасо» означає операції, здійснювані банками на

¹ Публікація Міжнародної торговельної палати № 322 // Урядовий кур'єр. – 1994 р. – 5 листоп.

підставі одержаних інструкцій з документами, вказаними нижче в підпункті (II), з метою:

а) одержання *акцепту та/або платежу*, залежно від нагоди, або

б) видачі комерційних документів проти акцепту та/або проти платежу, залежно від нагоди, або

с) видачі документів на інших умовах.

(II) «Документи» означають фінансові документи та/або комерційні документи, при цьому:

а) «фінансові документи» означають *переказні векселі, прості векселі, чеки, платіжні розписки* або інші документи, використовувані для одержання платежу грошима;

б) «комерційні документи» означають *рахунки, відвантажувальні документи, документи про право власності* або подібні документи, або які-небудь інші документи, які не є фінансовими документами.

(III) «Чисте інкасо» означає інкасо фінансових документів, які не супроводжуються комерційними документами.

(IV) «Документарне інкасо» означає інкасо:

а) фінансових документів, що супроводжуються комерційними документами:

б) комерційних документів, які не супроводжуються фінансовими документами.

2. «Сторонами, що беруть участь» є:

(I) **довіритель** – клієнт, який доручає операцію з інкасування свого банку;

(II) **банк-ремітент** – банк, якому довіритель доручає операцію з інкасування;

(III) **інкасуєчий банк** – будь-який банк, який не є банком-ремітентом, що бере участь в операції з виконання інкасового доручення;

(IV) **пред'являючий банк** – інкасуєчий банк, що робить пред'явлення векселів платнику.

3. **Платник** – особа, якій має бути зроблене подання згідно з інкасовим дорученням.

Усі документи, відіслані на інкасо, мають супроводжуватись інкасовим дорученням, що містить повні й точні інструкції. Банкам дозволяється діяти тільки відповідно до інструкцій, що є в такому інкасовому дорученні, й відповідно до цих Правил.

Якщо який-небудь банк не може з якоїсь причини вико-

нати інструкції, що містяться в інкасовому дорученні, одержаному ним, він повинен негайно повідомити сторону, від якої він одержав інкасове доручення.

Отже, фактично тут ставиться під сумнів можливість розглядати цінні папери як безсумнівний засіб платежу, тобто лише в тих випадках, коли здійснюється чисте інкасо – поняття “безумовне зобов’язання”, в усіх інших випадках постає питання про необхідність аналізу або умов угоди або цінних паперів. Тобто, розглядаючи цінні папери як засоби безготівкового розрахунку, необхідним може стати аналіз виконання умов угоди, що була підставою для їх посвідчення.

Тут автор вважає, що сторони можуть зазначати в умовах договору необхідність “офіційного”, тобто через звернення до нотаріуса, підтвердження виконання окремих умов договору, в цьому разі нотаріус буде засвідчувати або виконання, або невиконання умов договору. Для цінних паперів та деяких видів угод такий порядок передбачений як міжнародними договорами, так і чинним законодавством. Це здійснюється шляхом *вчинення виконавчих написів* на оригіналах документів. Оскільки такий порядок встановлює можливість захисту прав сторони в примусовому порядку від невиконання умов договору іншою стороною, то факт, посвідчений нотаріусом, констатує право особи на примусове виконання. Лише при існуванні обгрунтованих заперечень іншої сторони проти примусового виконання шляхом звернення до суду з відповідною заявою буде можливо зупинити виконання.

14.2. Порядок вчинення виконавчих написів

Правовим змістом виконавчого напису є посвідчення факту невиконання умов договору однією із сторін угоди, а процесуально-правовим – надання оригіналам документів, що встановлюють заборгованість, виконавчої сили. Тобто нотаріальні дії надають документам певного правового статусу – безспірності, що породжує правові наслідки – стягнення може проводитись у безспірному порядку. Тому неможливо погодитись із тими авторами, які вважають, що виконавчий напис – це розпорядження нотаріуса про примусове стягнення з боржника будь-якої суми грошей або витребування

майна¹. Але, на думку автора, право розпорядження належить власнику самого права (ст. 41 Конституції України), а нотаріус має визначені державою повноваження щодо посвідчення певних фактів. У цьому випадку посвідчення юридично значимого факту є підставою для подальшого примусового або добровільного виконання зобов'язань боржником.

Для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на оригіналах документів, що встановлюють заборгованість.

При вчиненні виконавчого напису нотаріус повинен перевірити:

- ♦ чи входить дана справа до Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1172 від 29.06.99 р.;
- ♦ строки, протягом яких може бути вчинено виконавчий напис, а саме, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років;
- ♦ чи подані на обґрунтування стягнення документи, зазначені у Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, що встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Також необхідно враховувати випадки, коли для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, тоді виконавчий напис видається у межах цього строку. При вирішенні цього питання необхідно також керуватися ст. 72–73 ЦК.

Загальним є правило, що строки, протягом яких може бути вчинено виконавчий напис, обчислюється з дня, коли у стягувача виникло право примусового стягнення боргу.

Виконавчий напис повинен містити:

- 1) дату (рік, місяць, число) вчинення, посаду, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який вчиняє виконавчий напис;
- 2) найменування та адресу стягувача;
- 3) найменування та адресу боржника, дату й місце його

¹ Гражданский процесс / Под ред. М.К. Треушникова. – М., 1998. – С. 487; Радзівєвська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 283.

народження, місце роботи (для громадян), номери рахунків у кредитних установах (для юридичних осіб);

4) зазначення строку, за який провадиться стягнення;

5) зазначення сум, що підлягають стягненню, або предметів, які підлягають витребуванню, в тому числі пені, процентів, якщо такі передбачено;

6) зазначення розміру плати, сум державного мита, сплачуваного стягувачем, або мита, яке підлягає стягненню з боржника;

7) зазначення статті Закону «Про нотаріат» та пункту Переліку документів, на підставі яких вчинено виконавчий напис;

8) номер, під яким виконавчий напис зареєстровано в реєстрі;

9) підпис нотаріуса, який вчинив виконавчий напис;

10) печатку.

Виконавчий напис вчиняється на оригіналі документа, що встановлює заборгованість. Осередом від документа, що встановлює заборгованість, виконавчий напис не вчиняється.

Можливі випадки, коли за борговим документом треба провести стягнення по частинах, то в цьому разі виконавчий напис по кожному стягненню може бути зроблений на копії документа або на виписці з особового рахунка боржника. У цих випадках на оригіналі документа, що встановлює заборгованість, робиться відмітка про вчинення виконавчого напису і зазначається, за який строк і яка сума стягнута, дата і номер за реєстром нотаріальних дій.

У державній нотаріальній конторі (у приватного нотаріуса) залишається копія документа, що встановлює заборгованість, або виписка з особового рахунка боржника і копія виконавчого напису.

При кожному наступному вчиненні виконавчого напису за одним і тим самим зобов'язанням подання копії документа, що встановлює заборгованість, не вимагається. У цих випадках слід обмежитися поданням двох примірників виписки з особового рахунка та оригіналу зобов'язання. Один примірник виписки з виконавчим написом і оригінал зобов'язання повертаються стягувачу, а другий примірник – залишається у нотаріуса.

При вчиненні кількох виконавчих написів по документах, що встановлюють заборгованість однакової форми, ко-

пія кожного окремого зобов'язання не вимагається. У таких випадках в державній нотаріальній конторі (у приватного нотаріуса) залишаються одна копія документа, що встановлює заборгованість (на одного із боржників), і список боржників, на стягнення боргу з яких вчинені виконавчі написи, із зазначенням повної назви та адреси боржників, строку платежу суми стягнення за виконавчим написом, а в необхідних випадках й інших даних. Стягувачу видаються виконавчі написи на кожного боржника окремо відповідно до списку.

Якщо для вчинення виконавчого напису, крім документа, що встановлює заборгованість, необхідно подати й інші документи, зазначені в Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, то вони до виконавчого напису не приєднуються, а залишаються в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса.

Державою передбачено спеціальний порядок стягнення сум податку з громадян, які займаються підприємницькою діяльністю та не мають розрахункових рахунків в установах банків, через нотаріальні контори за виконавчими листами¹. Це положення знайшло своє відображення в Інформаційному листі Вищого Арбітражного Суду України "Про деякі питання практики застосування чинного законодавства при вирішенні господарських спорів" № 001-6/672 від 14.06.93 р. У листі говориться, що відповідно до п. 19 зазначеного Переліку заборгованість по орендній платі, комунальних і експлуатаційних видатках за нежилі приміщення в будинках, що знаходяться у віданні місцевих Рад народних депутатів, об'єднань, установ, підприємств і організацій, стягується у безспірному порядку на підставі виконавчих написів державних нотаріальних контор. Таким чином, позовні заяви про стягнення заборгованості по орендній платі, комунальних і експлуатаційних видатках за нежилі приміщення на підставі п. 1 ст. 62 АПК не підлягають розгляду арбітражними судами (лист № 05-2/97 від 29.01.93 р.). Отже, на сьогодні нотаріальний порядок є

¹ За абзацом 4 п. 20 Інструкції про прибутковий податок з громадян, затвердженої наказом Головної державної податкової інспекції України № 12 (із змінами та доповненнями) від 21.04.93 р.

єдиною формою захисту прав орендодавців від невиконання обов'язків по сплаті орендної плати орендарями¹.

14.3. Вчинення протестів векселів

Словник термінів, що використовуються у вексельному обігу.

Аваль – вексельне поручительство, за яким особа, що його здійснила, бере на себе відповідальність перед власниками векселя за виконання зобов'язань будь-якою із зобов'язаних за векселем осіб: акцептантом, векселедавцем, індосантом.

Аваліст – особа, яка здійснює аваль.

Акцепт – згода платника оплатити переказний вексель в строк.

Акцептант – юридична чи фізична особа, яка взяла на себе зобов'язання сплатити за представленим рахунком, векселем.

Доміциліат – третя особа, якій доручено оплатити вексель.

Доміцильований вексель – вексель, який містить застереження про те, що він підлягає оплаті третьою особою (доміциліатом) і в якому вказують місце платежу інше, ніж місце проживання векселедавця.

Вексель – цінний папір, письмове боргове зобов'язання суворо встановленої форми, що надає його власнику (векселедержателю) безспірне право після завершення строку зобов'язання вимагати від боржника сплати зазначеної на векселі суми.

Простий вексель – письмове і нічим не обумовлене зобов'язання векселедавця заплатити власнику векселя після вказаного строку визначену суму.

Переказний вексель (тратта) – письмовий наказ векселедержателя (трасанта), адресований платнику (трасату), про сплату зазначеної у векселі суми грошей або третій особі – першому держателю векселя у певний строк.

Індосамент – передавальний надпис власника на звороті чеків, векселів та інших цінних паперів про надання прав за цими документами іншій особі.

Іменний індосамент – передавальний надпис із зазначенням нового набувача, на користь якого переказується документ.

¹ Див. додаток № 22.

Бланковий індосамент – форма індосаменту, за якої індосант ставить свій підпис без зазначення особи, якій передається вексель.

Індосант – 1) особа, на користь якої переказується вексель;
2) особа, яка робить передавальний надпис на звороті чеків, векселів та інших цінних паперів.

Індосат – особа, якій передаються цінні папери за передавальним надписом.

Ремітент – особа, на яку виписано переказний вексель (тратту) і якій має бути сплачена певна сума грошей за цим векселем.

Трасант – особа, яка видає переказний вексель (тратту), тобто переводить свій платіж на іншу особу.

Трасат – особа (платник, боржник), зобов'язана сплатити за переказним векселем (траттою)¹.

Основними нормативними актами, які регулюють вексельні правовідносини, є:

Постанова Верховної Ради України «Про застосування векселів в господарському обігу України»² від 17.06.92 р., якою на території України введено вексельний обіг з використанням простого і переказного векселів відповідно до Женевської конвенції 1930 року;

Конвенція про однаковий закон про переказний та простий вексель, яка в СРСР набрала чинності 25.11.36 р.;

Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р.;

Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 18/5 від 18.06.1994 р.;

Закон України «Про цінні папери і фондову біржу»⁴ від 18.06.1991 р.;

Положення про переказний і простий вексель, затверджене постановою ЦВК і РНК СРСР № 104/1341 від 07.08.37 р., чинне на території України відповідно до Постанови Верховної Ради України від 12.09.1991 р. «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» (далі за текстом — «Положення»).

¹ Барановський О.І. Сучасний фінансовий словник. – К.: А.С.К., 2001.

² Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 35. – ст. 516.

³ Там же. – 1993. – № 39. – ст. 383.

⁴ Там же. – 1991. – № 38. – ст. 508.

Інформаційна довідка “З питань здійснення протестів векселів”, що була рекомендована до використання Мін’юстом України та Українською нотаріальною палатою листом № 12-90-123¹ від 23.02.95 р.

Вексель – це письмове *безумовне* зобов’язання встановленої форми, що видається векселедавцем кредитору, яке дає останньому право вимагати від позичальника сплати після настання строку, вказаного у векселі, грошової суми.

Міжнародна та українська фінансова практика застосовують такі поняття векселів, як *простий* і *переказний*.

Оскільки на нотаріуса покладений обов’язок вчиняти протест векселя, необхідно знати порядок оформлення та основні правові й процесуальні властивості протесту.

Так, для простого векселя встановлено такі обов’язкові реквізити:

- а) найменування – «вексель»;
- б) просту і нічим не обумовлену обіцянку сплатити визначену суму;
- в) зазначення строку платежу;
- г) зазначення місця, в якому повинен здійснитися платіж;
- д) найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений;
- е) дату і місце складання векселя;
- є) підпис того, хто видає документ (векселедавця).

Переказний вексель повинен містити, крім реквізитів, передбачених у підпунктах «а», «в – є» частини третьої цієї статті, також:

- ♦ просту і нічим не обумовлену пропозицію сплатити певну суму;
- ♦ найменування того, хто повинен платити (платника).

Документ, у якому відсутній будь-який з реквізитів, вказаних у частинах третій і четвертій цієї статті відповідно для простого і переказного векселів, не має сили простого або переказного векселя, за винятком таких випадків:

- а) вексель, строк платежу за яким не зазначено, розглядається як такий, що підлягає оплаті за пред’явленням;
- б) при відсутності конкретної адреси місце, зазначене поряд із найменуванням платника (місце складання документа – для простого векселя), вважається місцем платежу і

¹ Нотаріат для Вас. – 1997. – № 3. – С. 32–34.

одночасно місцем проживання платника (векселедавця – для простого векселя);

в) вексель, в якому не вказано місце його складання, визнається підписаним у місці, зазначеному поряд з найменуванням векселедавця¹. Відповідно до підпунктів 5–7 пункту 1 Правил виготовлення і використання вексельних бланків, затверджених постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України № 528² від 10.09.92 р., вексельний бланк виготовляється друкованим способом, сума платежу за векселем обов'язково вказується цифрами і словами, вексель підписується керівником і головним бухгалтером юридичної особи і проставляється печатка.

Вексель передається для інкасування з написом про поручення на ім'я банку, який зазначається на його звороті у вигляді «Сплатіть за наказом _____ банку. Валюта на інкасо» і засвідчується підписом векселедержателя.

Прийнявши на інкасо векселі, банк зобов'язаний своєчасно переслати їх за місцем платежу і поставити до відома платника повідомленням про надходження документів на інкасо.

Зовнішньою ознакою доміцільованих векселів є напис на лицьовому боці векселя «Доміцільований» або «Платник – (банк)» і підпис доміциліата. Виступаючи як доміциліат, банк оплачує вексель лише в тому разі, якщо платник вніс йому раніше вексельну суму або якщо платник має у нього на своєму розрахунковому (поточному) рахунку достатньо коштів і уповноважує банк списати зі свого рахунка суму, необхідну для оплати векселя. Інакше – банк відмовляє в платежі, і вексель опротестовується звичайним порядком проти векселедавця.

Якщо векселедавець у переказному векселі здійснив напис «не за наказом» або інший якийсь рівнозначний вираз, то документ може бути переданий лише з дотриманням форми і з наслідками звичайної цесії (уступка вимоги).

¹ Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» (із змінами і доповненнями), введений в дію Постановою ВР № 1202-12 від 18.06.91 р. // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 38. – ст. 508.

² Витяг із Правил опубліковано в бюлетені законодавства та юридичної практики України «Законодавство України про нотаріат» у 1994 році редакцією журналу «Право України». – № 6. – С. 131.

Аваль можна визначити за допомогою напису на лицьовому боці векселя або на додатковому аркуші (алонжі): «*Вважати за аваль*», «*Як аваліст за (назва юридичної особи, за яку наданий аваль)*», «*Авальований*» та будь-яким іншим рівнозначним написом, який підписується авалістом. В авалі обов'язково має бути вказано, за кого він виданий, в іншому випадку він вважається виданим за векселедавця.

Вексель до настання строку платежу може бути пред'явлено векселедавцем або навіть просто особою, в якій вексель знаходиться, для акцепта платнику за місцем його проживання. Акцепт — згода на оплату векселя у визначений строк — позначається словами «*акцептований*», «*прийнятий*», «*зобов'язуюсь оплатити*» тощо і підписується платником (п. 21 і 25 Положення). Простий підпис платника, зроблений на лицьовому боці векселя, має силу акцепта.

Вчинення протестів векселів

Строк платежу — це період часу, протягом якого вексель повинен бути пред'явлений до оплати. Це обов'язковий реквізит векселя. Відсутність строку дає право векселедержателю простого чи переказного векселя вимагати його оплати по пред'явленні протягом одного року з дня його укладення (п. 34 і 77 Положення про переказний і простий вексель).

Пунктами 33, 77 Положення встановлено, що переказний і простий векселі можуть бути видані строком:

- ◆ за пред'явленням;
- ◆ у такий-то термін від пред'явлення;
- ◆ у такий-то термін від складання;
- ◆ на визначений день.

Переказний або простий вексель, строк платежу за яким не вказано, розглядається як такий, що належить до оплати з пред'явленням (п. 2 і абз. 2 п. 76 Положення).

Переказний або простий вексель “за пред'явленням” повинен бути поданий до платежу протягом одного року з дня його складання. Однак векселедавець може скоротити цей термін або подовжити.

Векселедавець може встановити, що вексель строком “за пред'явленням” може бути поданий до платежу раніше обумовленого строку. В такому разі термін для пред'явлення починається з цього строку (п. 34 і 77 Положення).

Простий або переказний вексель строком платежу на визначений день або в такий-то термін від складання або пред'явлення повинен бути поданий до оплати або в день, коли він повинен бути оплачений, або в один з двох наступних робочих днів (п. 38 і 77 Положення).

Питання, пов'язані із строками платежів по векселях, регулюються п. 2, 21–24, 33–37, 38–42, 44, 72–74, 76–77 Положення.

Процесуальний порядок звернення до нотаріуса та підготовчі дії нотаріуса

Протести векселів про неоплату, *неакцепт* (боржник заявляє в банк про свою незгоду сплатити за рахунковими документами) або *недатування акцепту* (відмова сплатити своєчасно) вчиняються нотаріусами відповідно до законодавства України про переказний і простий вексель. Форми зазначених документів наведено в додатку до Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (форми № 59, 65, 67). Вексель може бути прийнятий для вчинення протесту про неакцепт протягом строків, установлених чинним законодавством, а якщо вексель було пред'явлено до акцепту в останній день строку, то не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня, тобто вчинити протест про неоплату можна не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня.

На сьогодні при вчиненні протестів векселів нотаріуси мають керуватися Інструкцією та Інформаційною довідкою “З питань здійснення протестів векселів”, що була рекомендована до використання Мініюстом України та Українською нотаріальною палатою листом № 12-90-123¹ від 23.02.95 р. При цьому доцільність внесення до Інструкції доповнень відповідно до положень Інформаційної довідки, на думку авторів, цілком доречно.

Протести векселів про неоплату вчиняються нотаріусами за місцезнаходженням платника або за місцем платежу (доміцильовані векселі, тобто векселі, які підлягають оплаті у третьої особи), а протести векселів про неакцепт та недатування акцепту вчиняються за місцезнаходженням платника.

Протести векселів вчиняються у випадках відмови платни-

¹ Нотаріат для Вас. – 1997. – № 3. – С. 32–34.

ка (доміциліата) оплатити вексель за письмовими заявами векселедержателів з проханням вчинити протести поданих векселів. Крім заяви, заявником мають надаватися:

- ♦ векселі;
- ♦ опис векселів, що належать до опротестування;
- ♦ статут або положення юридичної особи, що звернулася за вчиненням протесту.

Опис і заява залишаються у нотаріуса.

В описі зазначаються:

- а) докладне найменування й адреси векседавців, векселі яких опротестовуються;
- б) строк платежу за цими векселями;
- в) суми платежів;
- г) докладне найменування всіх індосантів та їхні адреси;
- д) причини протесту, тобто неплатежу за векселем;
- е) назва особи, від імені якої має бути здійснений протест.

Векселі здаються нотаріусу, який видає особі квитанцію встановленої форми.

При поданні векселів на протест стягуються встановлені збори, у тому числі:

- ♦ нотаріальний збір;
- ♦ за оповіщення повідомленням госпорганів і осіб, зобов'язаних за векселем.

Ці збори не повертаються навіть тоді, коли поданий на опротестування вексель залишається з будь-якої причини не опротестований.

Для перевірки правоздатності юридичної особи, яка звернулася до нотаріальної контори, нотаріусу необхідно надати статут або положення. Використовувати векселі, виступати векседавцями, акцептантами, індосантами й авалістами, тобто здійснювати всі передбачені чинним законодавством дії з векселями, можуть лише юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які визнаються такими відповідно до чинного законодавства, зокрема ст. 2 і 4 Закону України «Про підприємництво»¹ від 07.02.91 р.; статті 2 Закону України «Про підприємства»² від 27.03.91 р.; Закону України «Про господарські товариства»³ від 19.09.91 р.

Перед вчиненням протесту нотаріус перевіряє:

¹ Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 14. – ст. 168.

² Там же. – 1991. – № 24. – ст. 272.

³ Там же. – 1991. – № 49. – ст. 682.

- 1) достовірність векселя;
- 2) які векселі йому подано – прості або переказні – і чи мають вони всі необхідні реквізити;
- 3) правоздатність векселедержателя;
- 4) повноваження особи, що звернулася із заявою про вчинення протесту векселів;
- 5) чи правильно заповнено і підписано вексель;
- 6) на яку суму видано вексель;
- 7) місце здійснення протесту;
- 8) чи не минув строк вчинення протесту векселя про несплату, неакцепт або недатування акцепту.

Подані векселі перевіряються з позицій їх юридичної достовірності¹. З юридичної точки зору перевіряються правильність заповнення всіх обов'язкових реквізитів, повнота сплати вексельного мита, повноваження осіб, які підписали вексель, а також справжність цих підписів. У векселі мають бути всі реквізити, які встановлені законодавством про переказний і простий вексель. Векселі, які опротестовуються, повинні мати не менше двох підписів, тобто векселедавця і першого векселенабувача. (Кількість передавальних надписів свідчить про надійність векселя – чим більше, тим краще). В обов'язковому порядку треба перевірити безперервність передавальних індосаментів, визначити законність володіння векселем. Законним власником векселя є та особа, на ім'я якої вексель виписано (перший держатель), або та, на ім'я якої вчинено останній іменний індосамент, або пред'явник, якщо останній індосамент є бланковим.

Указом Президента України «Про випуск і обіг векселів для покриття взаємної заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності України»² від 21.09.94 р. встановлено, що сума зобов'язань по одному векселю не повинна перевищувати ста мільйонів карбованців. При цьому як в переказному, так і в простому векселі може бути передбачено нарахування відсотків на вексельну суму в порядку, передбаченому пунктами 5 і 77 Положення про переказний і простий вексель.

Видача та індосамент (передавальний напис) векселів за межі України не допускається³.

¹ Див. додатки № 20, 21.

² Голос України. – 1994. – № 179.

³ Указ Президента України «Про оплату державного мита за вексельні бланки» від 02.11.1993 р. // Голос України. – 1993. – № 214.

В юридичній літературі перед вчиненням протесту нотаріусу пропонується в день прийняття векселя для опротестування направляти векселедавцю або доміциліанту (особі, яка оплачує доміцильовий вексель) вимогу про оплату (або акцепт) векселя¹. Незрозумілим є правовий та процесуальний зміст цієї дії, оскільки апріорі вважається, що особа мала звертатися до боржника за оплатою векселя і лише після того – до нотаріуса. Якщо ж нотаріус направить вимогу про оплату, то відповідь на цю пропозицію все одно не вплине на вчинення нотаріальної дії щодо опротестування, оскільки в цьому разі не вимагається певного порядку фіксування факту відмови. Отже, на думку авторів, якщо й посилати повідомлення, то про вчинення відповідної нотаріальної дії. При цьому необхідно, на нашу думку, виходити із загального правила – *вексель* дає векселедержателю безспірне право по закінченні строку зобов'язання вимагати від боржника або акцептанта сплати визначеної на векселі грошової суми. На підставі цього також важко погодитися із пропозицією перевіряти обставини, що зумовлюють видачу векселя². Вимагати від нотаріуса з'ясування питань про поставлену чи не поставлену продукцію, виконання робіт і надання послуг не можна, оскільки в цьому випадку необхідно перевіряти умови угод та виконання зобов'язань всіма індосантами, а це практично неможливо.

Нотаріусам треба дуже уважно підходити до векселів, які видані в інших державах, з позицій строгої відповідності їх вексельним законодавчим актам країни, де видано вексель. Якщо вексель написаний іноземною мовою, то нотаріус повинен вимагати або засвідчений нотаріусом переклад тексту векселя, або робити переклад за рахунок особи, що надала вексель для опротестування.

Оформлення протесту векселя, наслідки і значення

У разі відмови платника оплатити або акцептувати вексель або неявки до нотаріуса нотаріус складає акт про вчинення протесту про неоплату або неакцепт за встановленою формою і робить відповідний запис у реєстрі, а також відмітку про вчинення протесту про неоплату або неакцепт на самому векселі.

Вчиняються протести за встановленою формою у двох

¹ Нотаріат для Вас. – 1997. – № 3. – С. 32–34.

² Там же. – С. 34.

примірниках, один з яких залишається у нотаріуса. Провчинення протесту робиться запис у реєстрі, а також відмітка на самому векселі (п. 117 Інструкції):

«Я _____,

державний нотаріус _____

державної нотаріальної контори _____

(дата і номер за реєстром)

здійснив протест цього векселя

про його несплату.

печатка _____ підпис»

Якщо місцезнаходження платника невідоме, протест векселя вчиняється без пред'явлення вимоги про плату або акцепт з відповідною відміткою в акті про протест та в реєстрі нотаріальних дій.

Опротестований вексель видається векселедержателю або уповноваженій особі. На нашу думку, за вказівкою в заяві опротестований вексель може передаватися нотаріусом в державну виконавчу службу. Відповідно до п. 3 Указу Президента України від 23.08.98 р. зазначається, що векселі, опротестовані нотаріусами в установленому законом порядку, є виконавчими документами.

14.4. Пред'явлення чеків до платежу, посвідчення неоплати чеків та вчинення виконавчого напису на чеку

Чек є однією із форм безготівкового розрахунку. Він підлягає оплаті за пред'явленням його платнику.

За міжнародною Конвенцією, що встановлює одностайний закон про чеки, що був підписаний у Женеві 19 березня 1931 року, чек повинен вмещувати:

- ♦ назву цінного папера – «чек», яка повинна мати місце в тексті самого документа на тій мові, на якій цей документ викладений;
- ♦ пропозицію платнику сплатити певну грошову суму;
- ♦ назву платника;
- ♦ вказівку на рахунок, з якого має бути здійснена оплата;
- ♦ вказівку на дату та місце складання чека;
- ♦ вказівку на дату та місце, в якому повинен бути здійснений платіж;
- ♦ підпис особи, яка виписала чек, – чекодавця.

Відсутність у документі будь-якого із вказаних реквізитів позбавляє його сили чека. Чек, який не містить вказівки про місце його складання, розцінюється як такий, що підписаний у місці знаходження чекодавця. Вказівка про відсотки вважається незазначеною. Форма чека та порядок його заповнення визначається законом та встановленими відповідно до них банківськими правилами.

Хоча в Законі України «Про цінні папери і фондову біржу», введеному в дію Постановою ВР № 1202-12 від 18.06.91 р.¹, не зазначається про існування такого цінного папера, як чек, але на практиці він має ходження та регулюється іншими нормативними актами. (Тобто не визначений лише правовий статус цього документа). Так, Положення про безготівкові розрахунки в господарському обороті України, затверджене Рішенням Правління Національного банку України № 37 від 24.05.1993 р., визначає не тільки його існування та юридичний зміст, а й передбачає правила розрахунків чеками.

Чек – це письмове розпорядження чекодавця банку, який веде його рахунок, оплатити чекодержателю вказану в чеку суму коштів. Чеки дозволяється використовувати при розрахунках як юридичним, так і фізичним особам, у яких відкрито рахунки в банку, але не допускаються розрахунки чеками між фізичними особами. Бланки чеків та чекові книжки виготовляються за зразком, який затверджений Національним банком України. Строк дії чекової книжки встановлюється установою банку за погодженням із підприємством.

При видачі чеків банк вписує у кожний чек реквізити:

- а) найменування, місцезнаходження, номери (код) банку чекодавця (банк може проставити свій штамп або фірмову позначку), комерційний банк, установу НБУ (РКЦ), де знаходиться його кореспондентський рахунок, номер коррахунка;
- б) найменування юридичної особи (чекодавця), якій виданий чек, та номер її рахунка (поточний або розрахунковий) у лівій частині чека, яка виділена рамкою. Якщо чеки видаються фізичній особі, вписується прізвище, ім'я та по батькові і номер рахунка, відкритий нею у банку.

На обкладинці чекової книжки банк проставляє граничну суму – ліміт (цифрами та словами) – і засвідчує її підписом уповноваженої особи банку та печаткою.

¹ ВВР. – 1991. – № 38. – ст. 509.

Крім загальної суми, банк може проставити на кожному чеку граничну суму, на яку він може бути виписаний. Ця сума може бути визначена згідно із заявленою сумою та розміром депонованої або гарантованої суми. Отже, крім вище перерахованих умов, чек буде безумовним зобов'язанням для платника сплатити суму, вказану в чеку лише за умови, якщо сума, вказана у чеку, не перевищує граничної суми, на яку він може бути виписаний.

Розмір ліміту за одним чеком банк завіряє своєю печаткою та підписом уповноваженої особи на звороті чека. Чекодавець або його представник, визначаючи суму в момент встановлення платежу, вписує у чек реквізити:

- а) суму – цифрами (у цілих грошових одиницях) у правій частині чека, та словами – у центральній частині чека;
- б) мотив для перерахування над графою «сума словами»;
- в) найменування отримувача платежу в полі «кому»;
- г) дату, місце складання на спеціальних полях чека.

Чек завіряється підписом чекодавця або його представника в момент здійснення оплати (вручення чека одержувачу).

Право чекодавця на доручення підпису своєму представнику повинно бути передбачено його статутом.

У разі, якщо чек завіряється представником, на чеку робиться напис «За дорученням».

Установи банку не несуть відповідальності перед чекодавцями за оплату з їх рахунків чеків, які підписані особами, не уповноваженими на це чекодавцями.

Нижня частина чека (цільова смуга) призначена для машинної обробки у банку, який одержує чек, і не повинна заповнюватися чекодавцем.

Чек має бути пред'явлений чекодержателем в установу банку протягом 10 днів з моменту його заповнення, не враховуючи день його заповнення. Якщо наступний день після закінчення строку припадає на неробочий день, тоді останнім строком визнається наступний робочий день. Після закінчення зазначеного строку чек банком не приймається (тут слід, на думку авторів, розуміти, що не приймається від чекодавця).

Нотаріус за місцезнаходженням платника приймає для пред'явлення до платежу чеки, подані після закінчення десяти днів, якщо чек виписаний на території України, двадцять днів встановлюється для чеків, виписаних на терито-

ріях держав-членів СНД, а іноземні чеки – після закінчення шести місяців з дня видачі чека, але не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня. Нотаріус має перевірити правильність складання реквізитів чеків.

Виписаний для оплати чек при поданні його банку одержувача повинен бути завірений підписом службових осіб чекодержателя та його печаткою, що підтверджує факт одержання товару або надання послуг.

Нотаріус у той же день пред'являє чек банку до оплати. У разі неоплати чека нотаріус посвідчує неоплату чека шляхом напису на чеку за встановленою формою і робить про це відмітку в реєстрі. Одночасно з написом на чеку нотаріус надсилає повідомлення чекодавцю про неоплату його чека банком і про вчинення ним напису на чеку.

На підставі п. 34 Положення про безготівкові розрахунки в господарському обігу України можна говорити, що нотаріус може звертатись не тільки у той банк, який видав чек, або його філію, а й до інших філій банку або до інших банків, незалежно від місця функціонування, оскільки комерційні банки повинні укласти між собою кореспондентські угоди і передбачати в них взаємні зобов'язання щодо оплати чеків, а також відповідальність сторін за порушення правил розрахунків. У разі відсутності такої угоди банки зобов'язані приймати від клієнтів чеки й інкасувати їх у ті банки, які обслуговують чекодавця. В цьому випадку кошти на рахунок пред'явника чека можуть бути перераховані тільки за умови отримання їх із банку-емітента чека. Тобто чек пересилається банку платника.

За міжнародною Конвенцією (ст. 29, 30) встановлено інші строки пред'явлення чеків до платежу. Так, чек, що оплачується в країні його виставлення, повинен бути пред'явлений до платежу протягом восьми днів.

Чек, що оплачується не в тій країні, де він виставлений, а в іншій, повинен бути пред'явлений до оплати протягом двадцяти днів, якщо місце виставлення і місце платежу знаходяться в одній і тій же частині світу, і протягом сімдесяти днів, якщо місце виставлення і місце платежу знаходяться в різних частинах світу.

При цьому чеки, виставлені в одній із країн Європи з платежем в одній із середземноморських країн, а також чеки,

виставлені в одній із середземноморських країн із платежем в одній із країн Європи, розглядаються як такі, що виставлені й оплачувані в одній і тій самій частині світу.

Вищезазначений термін починається з дня, що зазначений у чеку як день виставлення чека.

Якщо чек виставлений з оплатою в місці, календар якого відрізняється від календаря місця виставлення, то день виставлення перераховується на відповідний день за календарем, що діє в місці платежу.

На прохання чекодержателя, нотаріус у разі неоплати чека має право вчиняти виконавчий напис, що надає після цього особі право звернутися до державного виконавця. Виконавчі написи на чеках вчиняються за місцезнаходженням платника. Виконавчі написи вчиняються за наявності напису платника про те, що чек був пред'явлений до оплати з зазначенням для пред'явлення, але не був оплачений. При вчиненні виконавчого напису на чеку мають перевірятися всі перераховані вище умови, які визначають безспірність чека як засобу платежу та своєчасність пред'явлення чека до оплати (стаття 93 Закону «Про нотаріат»).

Виконавчі написи про неоплату чека вчиняються нотаріусами в строки, визначені чинним законодавством України про чеки.

Виконавчі написи вчиняються за бажанням чекодержателя як проти чекодавця, так і проти осіб, відповідальних за чеком. Таким чином пропонує вирішувати це питання Інструкція. Але, на думку авторів, тут необхідно виходити з того, що стягнення має бути спрямоване проти конкретної особи. Тому автором пропонується це питання вирішувати, виходячи із правового змісту чека та підстав, що зумовлюють його неоплату. Тобто, якщо особою, на ім'я якої був виписаний чек, не порушено умов його використання, то виконавчий напис на чеку має бути спрямований проти емітента чека, та навпаки, якщо особа не дотримувалася правил використання чека, то виконавчий напис має бути спрямований проти цієї особи. Зрозуміло, що у випадку спірності правовідносин при вирішенні цих питань спір має розглядатися арбітражним або судом загальноюрисдикції.

На підставі наведеного вище про вчинення виконавчого напису нотаріус робить відмітку в реєстрі і надсилає пові-

домлення чекодавцю чи особам, відповідальним за чеком, про неоплату чека та видачу виконавчого напису.

Слід зазначити, що і в цьому випадку може бути використане провадження щодо передавання заяв фізичних і юридичних осіб (та нотаріусів) іншим фізичним і юридичним особам, тобто за заявою особи чек, на якому був вчинений виконавчий напис, може передаватися нотаріусом з відповідними поясненнями про вчинену нотаріальну дію до державної служби виконання.

Крім зазначених вище правових та процесуальних аспектів, слід зазначити можливу процесуальну неузгодженість. Тобто у виконавчому провадженні передбачається певний процесуальний строк для добровільного виконання вимоги, який, на нашу думку, може бути використаний для позбавлення спірності всіх правових ситуацій. Тому "повідомлення" нотаріуса, і в майбутньому державної виконавчої служби містять одну загальну інформацію – про можливість примусового виконання зобов'язання боржником, але на різних стадіях процесу виконання зобов'язання. Отже, доцільність подвійного попередження дещо сумнівна. В протилежному разі для передачі заяви до державної виконавчої служби необхідно передбачити певний процесуальний строк, в який "боржник-відповідач" зможе вчинити відповідні дії для захисту власних прав – звернутися до суду із поясненнями заперечень проти стягнення.

Глава 15

ОХОРОННІ НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ В НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

15.1. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна

Процесуально-правовий зміст провадження щодо вжиття заходів до охорони спадкового майна

Державою передбачений “захід”, який повинен забезпечити зберігання спадкового майна від псування, розкрадання, загибелі, а саме, нотаріальне провадження щодо вжиття заходів до охорони спадкового майна спадкодавця. Як зазначалося раніше, це провадження є складовою частиною нотаріального процесу, змістом якого є процесуальне оформлення переходу права власності від спадкодавця до спадкоємців, якому в розглядуваному провадженні відводиться значна допоміжна роль. Правовий зміст цього провадження полягає в тому, що на час перехідного періоду, коли фактично право власності на майно знаходиться у не визначеному та не встановленому за допомогою відповідних документів стані, потребуються відповідні заходи, спрямовані на визначення конкретних осіб, які відповідатимуть за його збереження. При цьому вимагається встановлення місцезнаходження майна, що належить спадкодавцю на праві приватної власності. Це питання має досить значну актуальність в нотаріальній практиці, оскільки в багатьох заповітах не зазначається конкретне майно, що передається спадкодавцем.

Перед вжиттям заходів щодо охорони майна вимагається оцінка кількості спадкового майна в натурі, визначення окремих його видів, яким необхідні спеціальні заходи щодо зберігання, та попередня оцінка окремих речей спадкового майна й вартості всього спадку. Також не визначено обсяг спадкового майна, коли правовідносини щодо спадкоємства визначаються законом. Тобто реальним є випадок, коли спадкоємець буде повідомлений нотаріусом про відкриття спадщини за заповітом, але не буде знати, де перебуває спадкове майно, з чого воно складається тощо.

На підставі наведеного вище слід зробити висновок, що при складанні заповіту нотаріусу доцільно в делікатній

формі запропонувати громадянину визначити хоча б, яке він заповідає конкретно майно спадкоємцям і де воно знаходиться на момент складання заповіту, і лише те майно і ті права, яких заповідач ще не набув, можуть не визначатися.

Державний нотаріус, а в населених пунктах, де немає державної нотаріальної контори, — посадова особа виконавчого комітету, яка вчиняє нотаріальні дії, за місцем відкриття спадщини або за місцезнаходженням спадкового майна вживають заходів щодо охорони спадкового майна, коли це потрібно в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів або держави (ст. 558 ЦК). Ці дії провадяться нотаріусом при надходженні відомостей про необхідність вжиття таких заходів, а також за заявою заінтересованих осіб. У зв'язку з цим доцільно закріпити в Законі “Про нотаріат” відповідний *обов'язок* нотаріуса — за умови отримання відповідних відомостей вживати заходів щодо охорони спадкового майна. До таких відомостей необхідно віднести: повідомлення органів внутрішніх справ та інших державних органів про смерть одинокої особи, в разі оголошення судом громадянина померлим або встановлення факту смерті особи.

Доцільно також надати можливість органам опіки і піклування звертатися до нотаріуса для вжиття заходів щодо охорони майна безвісно відсутнього (ст. 19 ЦК). Зрозуміло, що ця дія не зумовлюється правовідносинами спадкування, але пов'язана із специфікою діяльності нотаріуса щодо вжиття охоронних заходів. Тобто в цьому випадку будуть іншими строки зберігання та кінцевий етап цього провадження — передача майна, але за основним змістом ці провадження однотипні. Таку пропозицію можна також обґрунтувати тим, що після безвісного зникнення громадянина необхідно визначити ту частку майна, яка йому належала в спільній частковій або сумісній власності. Органи ж опіки та піклування мають вживати заходів щодо охорони цієї частки лише після її визначення, тобто фактично після опису майна. Інакше необхідно водночас із визнанням громадянина безвісно відсутнім під час підготовки справи до судового розгляду встановлювати належне цій особі майно і вирішувати питання про його розподіл. Але і в цьому разі виникне необхідність провести опис цього майна, при вчиненні якого органи опіки та піклування можуть представляти інтереси безвісно відсутнього.

З приводу звернення громадян та юридичних осіб із заявою про необхідність вчинення даного нотаріального провадження таке провадження має вчинятися як в тому випадку, коли майно не перебуває під наглядом майбутніх спадкоємців, так і тоді, коли інші спадкоємці вступили у фактичне володіння спадковим майном. Це питання можна обґрунтувати тим, що, крім спадкоємців як за законом, так і за заповітом, можуть бути особи, що мають право на обов'язкову частку в спадщині та які проживають окремо від спадкодавця. У цьому разі предмети звичайної домашньої обстановки і вжитку переходять до спадкоємців за законом, які проживали спільно з спадкодавцем (ст. 533 ЦК), але при цьому враховується вартість цього майна при визначенні розміру обов'язкової частки (ст. 535 ЦК). Отже, для визначення розміру обов'язкової частки в деяких випадках необхідно проводити опис спадкового майна за заявою інших спадкоємців, коли вони вважають це доцільним, незважаючи на те, що майно перебуває у володінні спадкоємців. Тобто слід констатувати, що *опис спадкового майна може провадитися як окрема нотаріальна дія без вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, якщо воно знаходиться в управлінні спадкоємців.*

Деколи слід говорити і про необхідність проведення опису спадкового майна, коли інші спадкоємці заперечують проти цього, тобто в такому випадку буде можливість встановити наявність спору щодо права і примусового вчинення нотаріальної дії. На думку авторів, така форма діяльності не властива нотаріусам і здійснювати її повинні посадові особи, які мають владні повноваження, наприклад державні виконавці за відповідним повідомленням нотаріуса про перешкоди, створені іншими спадкоємцями при виконанні ним цієї нотаріальної дії. Запропонований в Інструкції механізм вирішення цієї ситуації базується на спірності питання щодо вжиття заходів, тому в цьому випадку пропонується звертатися до фінансового органу чи прокурора.

Оскільки вчинення заходів щодо охорони спадкового майна – це обов'язок нотаріуса за законом, то перешкоди, вчинювані на цьому шляху, можуть вважатися правопорушенням. Тому, коли нотаріус або посадова особа дійдуть висновку про необхідність вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, такий висновок доцільно оформляти про-

цесуальним документом, а саме, постановою нотаріуса. У постанові має обґрунтовуватися доцільність вжиття заходів, і така постанова буде процесуальною підставою для вжиття необхідних заходів щодо охорони спадкового майна. У постанові необхідно зазначати прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця, час його смерті і місцезнаходження майна, що потребує захисту, дату надходження доручення або заяви (повідомлення) про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, а також основні підготовчі дії, дату і час, на який призначено проведення опису майна. Заходи щодо охорони спадкового майна нотаріус має вживати не пізніше наступного дня з дня надходження доручення або заяви про наявність спадкового майна, яке потребує охорони (п. 95 Інструкції).

Суттєвий вплив на необхідність вжиття заходів може мати зміст заповіту, в якому визначається останнє бажання заповідача щодо належного йому майна, яке може перебувати у володінні осіб, яким це право надавалося лише до його смерті, тощо.

На підставі наведеного вище можна сказати, що із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна слід пов'язувати *фактичне відкриття спадщини*. Досі питання про відкриття спадщини пов'язувалося лише із провадженням по видачі свідоцтва про право на спадщину.

Доцільно віднести цей процес до багатоетапних та встановити певну послідовність вчинення і зміст кожного етапу. Логічним є виділення трьох етапів провадження, а саме:

1) отримання відомостей про необхідність вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, їх оцінка та в разі позитивної оцінки вчинення заходів щодо охорони спадкового майна;

2) збереження майна, який має тривати до отримання майна всіма спадкоємцями і який може супроводжуватися відчуженням частини майна, прийнятого на зберігання, у передбачених законом випадках;

3) передача спадкового майна спадкоємцям.

І етап. Отримання відомостей про необхідність вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, їх оцінка та в разі позитивної оцінки вчинення заходів щодо охорони спадкового майна

Одразу слід зазначити, що це провадження повинно мати певні, чітко визначені зв'язки із провадженням з видачі

свідництва про право на спадщину. Так, ст. 60 Закону передбачається три різних випадки вжиття заходів щодо охорони спадкового майна:

1. Коли відомості про необхідність вжиття заходів щодо охорони спадкового майна надійшли до державної нотаріальної контори, де за законом має відкриватися спадщина, державний нотаріус має:

- ♦ виконувати всі необхідні заходи особисто, якщо все майно знаходиться в окрузі його діяльності¹;
- ♦ виконувати частково всі необхідні заходи, що стосуються майна, яке знаходиться в окрузі його діяльності, а стосовно іншого майна – давати доручення державним нотаріусам або посадовим особам виконавчих комітетів за місцем знаходження решти майна.

2. Посадові особи виконавчого комітету, де немає державної нотаріальної контори, можуть приймати рішення про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна особисто, а також на підставі відповідного доручення державного нотаріуса, але з обов'язковим повідомленням державного нотаріуса за місцем відкриття спадщини про вжиті заходи.

3. Коли відомості надійшли до державної нотаріальної контори або посадової особи виконавчого комітету, де розташована частина або все майно, але не відкривалася спадщина, посадові особи мають вживати необхідних заходів з подальшим повідомленням державного нотаріуса за місцем відкриття спадщини.

Як не важко помітити, початок першого етапу не пов'язується лише з фактом відкриття спадщини, оскільки в більшості варіантів передбачає вжиття заходів при надходженні відповідних відомостей, але, разом з тим, поняття “місце відкриття спадщини” вже застосовується. Тобто можливими є випадки, коли особи звертаються до нотаріуса за вчиненням провадження як до, так і після відкриття спадщини.

Початок першого етапу пов'язується з раніше зазначени-

¹ Тут і далі за текстом авторами застосоване поняття “округ діяльності”, властиве для роботи приватних нотаріусів. Але говорити про доцільність вчинення державним нотаріусом заходів щодо охорони спадкового майна на всій території України (ст. 41 Закону) нерационально, оскільки, як зазначалося раніше, структура нотаріальних органів охоплює всю територію нашої держави та багато іноземних країн гарантованою нотаріальною допомогою (ст. 60 Закону).

ми положеннями, але необхідно попередити, що для вжиття заходів щодо охорони спадкового майна надані нотаріусу відомості мають бути чіткими.

Нотаріусу або посадовій особі виконавчого комітету під час проведення підготовчих дій доцільно:

1) встановити особу, що звернулася за вчиненням провадження;

2) отримати відомості, які свідчать про смерть спадкодавця, якщо можливо, то й свідоцтво про смерть¹;

3) встановити в особи, яка звернулася за вчиненням провадження:

- ♦ місце проживання спадкодавця;
- ♦ яке майно належить спадкодавцю;
- ♦ де перебуває основна його частина та складові частини;
- ♦ хто володіє майном на момент звернення;
- ♦ про наявність інших спадкоємців тощо;

4) визначити місце відкриття спадщини;

5) надіслати доручення державним нотаріусам чи посадовим особам виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів за місцезнаходженням складових частин спадкового майна, коли вони розташовані не за місцем відкриття спадщини;

6) повідомити інших спадкоємців.

У разі звернення спадкоємців доцільно ввести норму, яка б визначала лише письмову форму звернення – заяву. Такі “бюрократичні засоби” дозволять гарантувати захист прав нотаріуса в разі необґрунтованого звернення громадян і вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, оскільки покладуть відповідальність на таку особу.

Доцільно також отримати в особи, яка звернулася за вчиненням цього провадження, відомості про наявність спадкоємців (адреси, телефони) для майбутнього залучення до проведення заходів щодо захисту майна. За наявності таких відомостей необхідно вжити заходів для повідомлення цих осіб

¹ Вимагати лише свідоцтво про смерть спадкодавця неможливо, оскільки воно може знаходитись у інших спадкоємців, які вступили в управління майном і не бажають відкриття спадщини. Автору відомі випадки, коли протягом більше ніж трьох років за аналогічних обставин спадщина не відкривалася.

про обов'язок нотаріуса вчинити відповідне провадження і отримати від них відповідь про те, чи будуть вони брати участь в описі майна, який призначається на наступний день.

Лише після отримання зазначених вище відомостей або заяви особи нотаріус може їх оцінити і прийняти обгрунтоване рішення про необхідні заходи щодо захисту спадкового майна. Так, заходи захисту майна одинокого спадкодавця мають суттєво відрізнятись від засобів захисту, коли разом із спадкодавцем мешкали в будинку й інші особи на підставі різних прав тощо. Тобто, в цьому випадку універсальний засіб проведення захисту майна як проведення його опису також має узгоджуватись із правами інших осіб, обставинами спадкової справи тощо.

Інформація про необхідність вжиття заходів щодо охорони спадкового майна може зобов'язувати державного нотаріуса в тих випадках:

- ♦ коли спадкодавець постійно проживав в окрузі його діяльності або в його окрузі діяльності знаходиться майно чи основна його частина (ст. 526 ЦК);
- ♦ коли майно лишилося без нагляду та потребує захисту в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів або держави;
- ♦ коли заінтересовані особи вважають, що з часом неможливо буде визначити обсяг та вартість їх частки у спадковому майні.

На першому етапі після проведення підготовчих дій нотаріус має не пізніше наступного дня вчинити нотаріальні дії, які, залежно від належного до спадщини майна, можуть складатися з:

- 1) опису спадкового майна;
- 2) вжиття заходів щодо охорони окремих видів майна, які потребують спеціального зберігання;
- 3) передачі майна на зберігання та в володіння спадкоємцям або іншим особам, яких він призначає.

Опис спадкового майна

Опис спадкового майна провадиться за участю заінтересованих осіб (доцільно залучати осіб, які мають право на отримання спадщини), якщо вони того бажають і будуть завчасно повідомлені, і не менше двох понятьх.

В акті опису повинні бути зазначені:

- ◆ дата проведення опису;
- ◆ місце проведення опису;
- ◆ прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця;
- ◆ прізвище, ім'я, по батькові й адреси осіб, які беруть участь в опису;
- ◆ чи було опечатано приміщення до прибуття державного нотаріуса і ким;
- ◆ чи не була порушена пломба або печатка;
- ◆ докладна характеристика (назва, розмір, номер, рік випуску, фабрично-заводська марка, колір, сорт тощо);
- ◆ оцінка кожного з перерахованих у ньому предметів та процент зносу.

Оцінка описаних предметів провадиться (з урахуванням їх зносу) державним нотаріусом та особами, які брали участь в описі спадкового майна, а жилих будинків – виходячи з відновної чи страхової (в місцевостях, де інвентаризація не проведена) оцінки.

У випадку незгоди з оцінкою спадкоємці мають право запросити спеціаліста-оцінювача. Оплата праці спеціаліста провадиться спадкоємцями.

На кожній сторінці акта підбивається підсумок кількості речей (предметів) та їх вартість, а після закінчення опису – загальний підсумок кількості речей (предметів) і їх вартості.

До акта опису включається все майно, яке знаходиться в будинку (квартирі) померлого. Заяви сусідів та інших осіб про належність їм окремих речей заносяться до акта опису, а заінтересованим особам роз'яснюється порядок звернення до суду з позовом про виключення цього майна з опису.

Якщо проведення опису переривається або продовжується кілька днів, приміщення кожний раз опечатується державним нотаріусом. В акті опису робиться запис про причини і час припинення опису і його відновлення, а також про стан plomb і печаток при наступному розпечатуванні приміщення.

В кінці акта зазначається прізвище, ім'я, по батькові, рік народження особи, якій передано на зберігання майно, найменування документа, який посвідчує її особу, номер, дата видачі, найменування установи, що видала документ, місце проживання цієї особи.

Акт опису складається не менше ніж у трьох примірниках.

как. Всі примірники підписуються державним нотаріусом, заінтересованими особами, понятими та особою, якій передано на зберігання спадкове майно. Один примірник акта видається особі, що прийняла на зберігання спадкове майно.

Якщо під час опису спадкового майна виявляться речі, які в зв'язку зі зносом не являють ніякої цінності, державний нотаріус за згодою спадкоємців або фінансового органу, коли опис провадиться без участі спадкоємців, не включає до акта опису цих речей, а за окремим описом передає їх для знищення або на заготівельну базу утильсировини.

Якщо вжити заходів щодо охорони спадкового майна неможливо (спадкоємці або інші особи, які проживали із спадкодавцем, заперечують проти опису, не пред'являють майна для опису, майно вивезене тощо), державний нотаріус складає акт і повідомляє про це заінтересованих осіб.

Коли серед спадкового майна виявляться харчові продукти, державний нотаріус передає їх спадкоємцям. Якщо опис провадиться без участі спадкоємців – продукти довгострокового терміну зберігання передаються відповідним організаціям для реалізації. Це положення Інструкції викликає на сьогодні суттєве заперечення, оскільки при реалізації продуктів харчування вимагається сертифікат якості, тому доцільно ці продукти надати особі, яка буде управляти майном як передплати за виконання нею цієї функції. Передача провадиться за окремим актом, який підписує, крім державного нотаріуса та понятих, спадкоємець або представник тієї організації, яким передані продукти.

Вжиття заходів щодо охорони окремих видів спадкового майна, які потребують спеціального зберігання.

Грошові суми та цінні папери, які залишилися після померлого, на прохання спадкоємців чи інших заінтересованих осіб, за окремим описом здаються не пізніше наступного після проведення опису дня на депозит державної нотаріальної контори, де знаходяться до видачі спадкоємцям або передачі відповідному фінансовому органу у випадку переходу спадкового майна державі за правом спадкоємства.

Срібло і монетарні метали (золото та метали іридієво-платинової групи) в будь-якому вигляді та стані, іноземна валюта і виражені в іноземній валюті або монетарних металах платіжні документи та інші цінні папери (акції,

облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати тощо), вироби із срібла і монетарних металів, дорогоцінних каменів, а також дорогоцінні камені і перли на прохання спадкоємців чи інших заінтересованих осіб здаються не пізніше наступного, після проведення опису, дня на зберігання до відповідної банківської установи.

Зберігання спадкового майна на депозиті державної нотаріальної контори чи у банку здійснюється за рахунок спадкоємців або інших заінтересованих осіб.

Зазначені цінності, прийняті на зберігання нотаріальною конторою зазначеними вище способами, реєструються в книзі обліку цінностей.

За бажанням спадкоємців чи інших заінтересованих осіб, цінності можуть бути передані спадкоємцям або іншим особам. Останнє положення викликає суттєві заперечення, оскільки дійсну вартість цих речей визначити неможливо, а збереження коштовностей у приватних осіб є ризикованим. Тобто для захисту прав інших спадкоємців пропонується єдиний спосіб збереження, який є гарантованим, а саме, на депозиті державної нотаріальної контори чи у банку.

Якщо в складі описаного майна виявляться цінні рукописи, літературні праці, листи, що мають історичне або наукове значення, ці документи за окремим описом здаються на відповідальне зберігання спадкоємцям чи іншим особам або відповідним установам (інституту, музею тощо). При неможливості передати перераховане вище на відповідальне зберігання державний нотаріус опечатує документи або сховище з документами. В цьому випадку нотаріус також може приймати такі документи на збереження у нотаріальній конторі. Конверт або пакунок в цьому випадку має бути запечатаний і підписаний свідками або заінтересованими особами.

Виявлені у складі майна померлого вибухові речовини і засоби вибуху, боєприпаси, зброя, спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівливої дії (газові пістолети, револьвери і патрони до них) здаються органам внутрішніх справ за окремим описом¹.

¹ Положення про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівливої дії, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 706 від 7.02.93 р. // ЗП. – 1994. – № 1. – ст. 17.

При виявленні у складі спадкового майна об'єктів, які перебувають на державному обліку як пам'ятки історії і культури, державний нотаріус повідомляє про це відповідні органи охорони пам'яток історії та культури¹.

Доцільно, на думку авторів, не виключати з акта опису предметів, які потребують спеціального зберігання, а продовжувати акт відповідними написами про вжиття окремих дій, що вимагаються для збереження окремих видів майна. Так, на останньому примірнику має робитися спеціальний напис, в якому за підписом державного нотаріуса, а також інших осіб, що підписали акт опису, буде даватися перелік вилучених предметів. Цей напис обов'язково скріплюється печаткою державного нотаріуса.

За наявності в складі спадщини майна, що потребує управління (жилий будинок, квартира, худоба тощо), а також у випадку пред'явлення позову кредиторами спадкодавця до прийняття спадщини спадкоємцями, державний нотаріус призначає хранителя майна.

Передача майна на зберігання та в управління спадкоємцям або іншим особам, яких він призначає

При розгляді цього питання доцільно ознайомитися із главою 6 Закону "Про нотаріат", главою 36 та ст. 558-559 ЦК.

Призначення хранителя майна має супроводжуватися згодою на це особи, а оформлюватися винесенням відповідної постанови за підписом державного нотаріуса. При цьому хранитель майна має розписуватися в отриманні майна також на описі й отримує один екземпляр опису.

Державний нотаріус попереджає хранителя та інших осіб, яким передано на зберігання спадкове майно, про кримінальну відповідальність за статтею 182 Кримінального кодексу в разі розтрата або утаювання його², а також про матеріальну відповідальність за заподіяну шкоду, що передбачена ст. 419 ЦК. Про зроблене попередження від зазначених осіб витребується розписка. Розписка може бути викладена в акті опису спадкового майна, за яким воно

¹ Постанова Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.92 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 35. – ст. 517.

² Однак державний нотаріус не має права попереджати хранителя майна за ст. 182 КК, тому що ця норма стосується правосуддя.

передається на зберігання, або в постанові про призначення хранителя спадкового майна.

Хранителю майна має бути повідомлено про строки виконання ним доручення, тобто залежно від обставин спадкової справи. Цей строк може тривати шість місяців, але в окремих випадках він може бути скорочений або подовжений ще на три місяці.

Складність питання щодо умов, за якими хранитель майна може погодитися на виконання цього завдання, зумовлюється тим, що в цей період немає повноважних власників майна, які б мали можливість укласти відповідну угоду. В законодавстві про нотаріат не існує норми, яка б визначала ці питання, тому за цивільно-правовою угодою між нотаріусом та хранителем майна може бути передбачений дозвіл для останнього в користуванні майном, переданим йому на зберігання, якщо за властивостями майна його використання не пов'язане з його знищенням або знеціненням. Інакше нотаріус повинен заборонити використання описаного майна, що має бути відображено в постанові.

Якщо майно передається на зберігання не спадкоємцям, а іншій особі, то хранитель має право на винагороду за збереження. Розмір винагороди на сьогодні має визначатися за домовленістю між нотаріусом та хранителем майна в розумних межах. Тут мається на увазі, що нотаріус не має права зобов'язати сторонню особу здійснювати охорону, але, з іншого боку, особа має обґрунтувати розмір такої винагороди¹. Хранителю майна також відшкодовуються необхідні витрати на схоронення, якщо такі були вчинені.

Доцільно ці положення передбачити в Законі України "Про нотаріат", оскільки вони стосуються нотаріально-процесуальних правовідносин.

¹ Раніше розмір винагороди можна було визначити за аналогією з п. 73 Інструкції про виконавче провадження, яка була затверджена наказом Міністра юстиції СРСР № 22 від 15.11.85 р., але перестала діяти із введенням Закону України "Про виконавче провадження". Так, розмір винагороди встановлювався нотаріусом за домовленістю з хранителем, але не міг перевищувати 1,5 відсотка вартості переданого на зберігання майна. Розмір винагороди за збереження тварин має збільшуватися на 50 відсотків встановленої плати за збереження майна. Тепер обмежень щодо максимального розміру винагороди не існує ні у виконавчому провадженні, ні в нотаріальному процесі.

II етап. Збереження майна

Цей етап може складатись із:

1) прийняття претензій від кредиторів спадкодавця у письмовій формі незалежно від строку настання права вимоги;

2) повідомлення спадкоємців, які прийняли спадщину, про претензію кредитора;

3) видачі із спадкового майна грошових сум на покриття невідкладних витрат;

4) відчуження майна, що було описане, за рішенням суду;

5) відчуження майна, що належить іншому із подружжя, що пережив спадкодавця;

6) повідомлення спадкоємців або відповідний фінансовий орган про припинення охорони спадкового майна.

Державний нотаріус за місцем відкриття спадщини в строк, установлений статтею 557 Цивільного кодексу, приймає претензії від кредиторів спадкодавця. Претензії повинні бути заявлені у письмовій формі і прийняті незалежно від строку настання права вимоги. Про претензію, що надійшла, державний нотаріус доводить до відома спадкоємців, які прийняли спадщину.

У необхідних випадках державний нотаріус до прийняття спадщини одним чи всіма спадкоємцями дає розпорядження щодо видачі із спадкового майна грошових сум на покриття невідкладних витрат. Такими витратами можуть бути:

- ◆ на догляд за спадкоємцями під час його хвороби, а також його поховання;
- ◆ на утримання осіб, які перебували на утриманні спадкодавця;
- ◆ на задоволення претензій, зумовлених законодавством про працю, та інших претензій, прирівняних до них;
- ◆ на охорону спадкового майна і управління ним, а також витрати, пов'язані із повідомленням спадкоємців про відкриття спадщини (ст. 64 Закону "Про нотаріат").

Проте положення останньої норми суттєво відрізняється від ст. 552 ЦК, оскільки в ній передбачається надати право охорони спадкового майна і управління ним тому, хто прийняв спадщину до явки інших спадкоємців. Доцільним слід вважати все ж таки передбачений законодавством про нотаріат порядок, оскільки відповідальність перед спадкоємцями, що не отримали спадщину, за спадкове майно лежить на нотаріусі, який, у свою чергу, має зобов'язати особу до

належної охорони спадщини. Право розпоряджання майном особи, що прийняла спадщину, стосується окремої частки. При цьому слід враховувати, що частка цього спадкоємця фактично може бути визначена в цій правовій ситуації лише після розподілу майна між спадкоємцями. Тому загальним має бути правило про те, що нотаріус дає розпорядження щодо видачі спадкового майна, але з урахуванням думки спадкоємців, що прийняли спадщину.

За заявою громадської організації за місцем останньої роботи або проживання спадкодавця, родичів або інших близьких осіб померлого, в якого не залишилось спадкоємців, про встановлення йому надгробка державний нотаріус в разі наявності грошового вкладу на ім'я померлого дає розпорядження банківській установі про переказ підприємству або організації, що встановлює надгробок, його вартості. У виняткових випадках таке розпорядження може бути видане на ім'я особи, що подала до нотаріальної контори достовірні документи, в тому числі на рахунок підприємства, яке виготовляє та встановлює надгробок, що свідчить про оплату цією особою вартості надгробка. В разі відсутності у складі спадкового майна грошових сум державний нотаріус має право дати розпорядження про видачу із спадкового майна речей, вартість яких не повинна перевищувати суми фактично зроблених витрат на потреби. В цих випадках на підтвердження видатків державний нотаріус може прийняти рахунок магазину, довідку лікувально-профілактичного закладу, комісії з організації похорон, рішення суду тощо.

Розпорядження про видачу із спадкового майна грошей на поховання спадкодавця державний нотаріус може зробити до поховання спадкодавця на підставі свідоцтва про смерть спадкодавця і заяви заінтересованої особи. Після поховання спадкодавця таке розпорядження видається державним нотаріусом після пред'явлення заінтересованою особою вірогідних документів.

Один примірник розпорядження державного нотаріуса про видачу із спадкового майна грошових сум або речей на покриття видатків, передбачених пунктом 106 цієї Інструкції, залишається у справах державної нотаріальної контори і підшивається в спадкову справу.

Охорона спадкового майна триває до прийняття спадщини всіма спадкоємцями, а якщо її не прийнято, — до за-

кінчення строку для прийняття спадщини. Такий порядок передбачений ч. 1 ст. 65 Закону "Про нотаріат".

Охорона спадкового майна може тривати після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини, якщо до державної нотаріальної контори надійде заява про згоду на прийняття спадщини від осіб, для яких право спадкоємства виникає у випадку неприйняття спадщини іншими спадкоємцями (частина третя статті 549 ЦК) і якщо до закінчення встановленого законом шестимісячного строку для прийняття спадщини залишилося менше трьох місяців. У цьому випадку охорона спадкового майна продовжується до прийняття спадщини всіма особами, а коли воно ними не прийняте, — до закінчення трьох місяців з дня надходження від будького з цих осіб заяви про згоду прийняти спадщину, якщо частина шестимісячного строку, що залишилась для прийняття спадщини, становить менше трьох місяців.

Заходи щодо охорони спадкового майна припиняє державний нотаріус або посадова особа виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів, які їх вживали. Якщо місце відкриття спадщини і місце вжиття заходів щодо охорони спадкового майна різні, про припинення охорони спадкового майна попередньо повідомляється державний нотаріус за місцем відкриття спадщини.

III етап. Передача спадкового майна спадкоємцям

Фактично правових відносин між спадкоємцями та хранителем спадкового майна або юридичними особами, що прийняли на зберігання окремі види спадкового майна, які потребують спеціального зберігання, не існує. Нотаріус вступає у правовідносини з цими суб'єктами в інтересах майбутніх спадкоємців. Отже, особи, що отримали свідоцтво про право на спадщину, мають бути повідомлені нотаріусом про те, де знаходиться спадкове майно або окремі його частки. Оскільки призначення хранителя майна відбувалося за вказівкою нотаріуса на підставі постанови, то доцільно також нотаріусу бути присутнім при передачі майна спадкоємцям. Якщо майна при передачі буде бракувати, то цю обставину нотаріус має посвідчити відповідним актом.

Нотаріус повинен надати спадкоємцям відповідні документи для отримання майна після збереження, а також по-

вернути цінні папери або гроші, що були прийняті ним на зберігання чи в депозит.

Нотаріусом мають бути надані відомості про те, які речі були відчужені або які кошти сплачені та на які витрати.

За вжиття заходів щодо охорони спадкового майна сплачується державне мито розміром 2 % неоподаткованого мінімуму доходів громадян (п. "к" п. 3 ст. 3 Декрету Кабінету Міністрів "Про державне мито").

15.2. Накладання заборони відчуження нерухомості

Накладання заборони відчуження нерухомості – це процес, спрямований на гарантування охорони прав інших осіб від незаконного відчуження власником майна, в разі обтяження цього майна боргом, в силу зобов'язальних правовідносин тощо. Тобто право власності на нерухоме майно на цей період призупиняється.

Як раніше зазначалося авторами, мають розроблятися проекти договорів, коли одночасно будуть прийматися гроші на депозитні рахунки нотаріуса при укладенні угод щодо купівлі-продажу нерухомості.

Крім того, доцільно передбачити способи накладання заборони відчуження майна, що потребує певної державної реєстрації.

Важливість цього питання полягає в тому, що фактично процес накладання заборони відчуження нерухомого майна обмежує права громадян щодо розпорядження майном, що належить їм на праві приватної власності і гарантовано Конституцією України. Тому це обмеження повинно мати визначені законом підстави та теоретичне обґрунтування. Так, за ст. 73 Закону державний, приватний нотаріуси та посадова особа виконавчого комітету за місцезнаходженням нерухомого майна накладають заборону відчуження цього майна в таких випадках:

1) за повідомленням установи банку, підприємства про видачу громадянину позички;

2) при посвідченні договору довічного утримання;

3) при посвідченні договору про заставу жилого будинку, квартири, дачі тощо;

4) в усіх інших випадках, передбачених законодавством.

Отже, дана нотаріальна дія може вчинятися лише на підставі закону і за заявою заінтересованих осіб або є обов'язковою умовою для посвідчення певних видів угод.

Підставами для внесення до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна відомостей про заборони на відчуження та арешти об'єктів нерухомого майна, а також записів в алфавітну книгу заборон відчуження нерухомого майна є:

- ♦ накладення нотаріусом заборони на об'єкт нерухомого майна;
- ♦ повідомлення посадової особи виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів про накладення заборони на об'єкт нерухомого майна;
- ♦ повідомлення судових і слідчих органів про накладення арешту на об'єкт нерухомого майна.

Ці органи та особи надсилають Реєстратору повідомлення про накладені заборони чи арешти об'єктів нерухомого майна встановленого зразка в день їх вчинення. Повідомлення мають надсилатися на паперових носіях, а також електронною поштою.

Таким чином, постає питання про осіб, які можуть звернутись до нотаріуса за вчиненням цього провадження, та документи, які є безперечною підставою для накладання заборони, а також про строк подання відповідних документів. Повноваженнями стосовно накладення арешту на майно володіють судові, слідчі органи та державні виконавці. В цьому разі мають подаватися від суду – відповідна ухвала (ст. 156 ЦК), а від слідчих органів та державних виконавців – постанова (ст. 126 КПК та ст. 55 Закону України "Про виконавче провадження"). Безперечно, нотаріус не повинен вчиняти нотаріальної дії в разі неофіційного звернення посадових осіб до нього (наприклад, по телефону, лист установи без посилання на законні підстави тощо). В цьому випадку вчинення нотаріального провадження на підставі неофіційного повідомлення буде суперечити принципу обґрунтованості нотаріального процесу. Тобто неможливо вважати накладання заборони відчуження нерухомого майна простою формальністю.

Тому автор вважає дане провадження двохетапним.

Перший етап – отримання відомостей або укладення

відповідної угоди, що є підставою для накладання заборони відчуження майна, їх аналіз і лише потім здійснення відповідної нотаріальної дії.

Другий етап має передбачати аналогічні підготовчі та нотаріальну дії – зняття заборони відчуження майна на підставі отриманих відповідних відомостей.

У разі надходження повідомлення від установи банку, підприємства або організації про видачу позички накладання заборони провадиться шляхом вчинення напису про це на відповідному повідомленні банку. При цьому нотаріус має вимагати від банку два примірники такого повідомлення. Один примірник повідомлення з написом нотаріуса про вчинену нотаріальну дію щодо заборони надсилається відповідній установі банку, підприємству або організації, що видали позичку, а другий залишається у справах державної нотаріальної контори.

Законом передбачено, що договори довічного утримання та про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна мають обов'язково супроводжуватися вчиненням заборони відчуження цих об'єктів. Це провадиться шляхом відповідного напису на договорі.

Накладання заборони реєструється державним і приватним нотаріусом в Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна. У цьому ж реєстрі реєструються повідомлення судових і слідчих органів про накладення арешту.

Після розірвання договору довічного утримання, повернення боргу тощо нотаріус знімає заборону відчуження нерухомого майна. Підставами для внесення до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна відомостей про зняття заборон та арештів на відчуження об'єктів нерухомого майна є повідомлення і заяви органів та осіб, за ініціативою яких були накладені відповідні заборони та арешти, а також органів, які, згідно з чинним законодавством, мають право зняти заборони та арешти на використання майна. Так, одержавши повідомлення установи банку, підприємства чи організації про погашення позички, повідомлення про припинення договору застави, а також припинення (у зв'язку зі смертю відчужувача чи набувача жилого будинку, за винятком випадку успадкування цього будинку спадкоємцями набувача) чи розірвання договору довічного ут-

римання, нотаріус знімає заборону відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна.

Відомості про зняття заборон та арештів на відчуження майна вносяться в реєстр у день надходження повідомлень та заяв.

Про зняття заборони, а також про зняття судовими або слідчими органами накладеного ними арешту на нерухоме майно нотаріус вносить відповідні відомості до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна та в алфавітну книгу обліку заборон відчуження і арештів нерухомого майна. Повідомлення судових або слідчих органів про зняття арешту залишається у справах державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса. Для зняття заборони також доцільно нотаріусу вимагати від посадових осіб не тільки відповідного повідомлення, а й пропонувати надати офіційні документи: суду – ухвалу про скасування забезпечення позову (ст. 155 ЦПК), а слідчим органам та державним виконавцям – постанову.

Потребує спеціального регулювання питання про можливість накладення двох заборон відчуження майна, що можуть відрізнитися за моментом їх вчинення, підставами та строками. Так, заборона відчуження нерухомого майна, що стала наслідком укладеної угоди, не може стати підставою для відмови у реєстрації додаткової заборони відчуження, наприклад коли така заборона необхідна для забезпечення позову.

15.3. Прийняття документів на зберігання

Прийняття документів на зберігання спрямоване на забезпечення їх надійного схоронення. Воно, як і інші нотаріальні провадження, може мати як самостійний характер, так і входити як складова частина до нотаріального процесу, наприклад при вжитті заходів щодо охорони спадкового майна.

Нотаріуси за заявами юридичних осіб та громадян приймають на зберігання документи за описом. Опис складається у двох примірниках і підписується особою та нотаріусом. Один примірник опису залишається у нотаріуса, а другий – видається особі. На прохання особи нотаріус може прийняти документи без опису, якщо вони належним чином упаковані

у присутності нотаріуса. Упаковка повинна бути скріплена печаткою та підписами нотаріуса й особи.

Про прийняття документів на зберігання нотаріус видає особі свідоцтво за встановленою формою, до якого додається примірник опису, якщо він складався.

Прийняті документи повинні зберігатися в окремому пакеті в залізній шафі або сейфі, опечатаних печаткою нотаріуса.

Документи, прийняті на зберігання, повертаються на вимогу особи, яка здала їх на зберігання, або на вимогу уповноважених нею осіб при пред'явленні свідоцтва і примірника опису чи за рішенням суду. Розглядаючи всі можливі випадки отримання документів після збереження, виникає питання, як має діяти нотаріус в разі смерті особи. В цьому випадку уповноваженими особами слід вважати спадкоємців особи, що здала документи на зберігання. Але хто із спадкоємців, якщо їх декілька, має право отримати ці документи, складно вирішити. Тому доцільно на конверті зазначити, хто може у випадку смерті особи отримати ці документи із зазначенням адреси такої особи.

Виходячи з того, що серед документів, які здаються на збереження, можуть бути фінансові та інші документи, що мають певну цінність, при видачі цих документів без свідоцтва має складатись нотаріусом їх перелік.

Важливим є питання щодо можливості залишення секретного заповіту або інших документів до визначеного особою часу чи виникнення певних обставин (наприклад, смерті особи, що здала документи на зберігання). В цьому випадку особа має право зробити розпорядження щодо долі цих документів, а саме: просити нотаріуса відправити їх конкретній особі, відкрити пакет в присутності визначених особою громадян та представників юридичних осіб тощо. На нашу думку, це положення не має прямих заперечень в законодавстві.

Доцільно вважати це провадження трьохетапним, оскільки потребуються певні підготовчі дії як при прийнятті документів, так і після збереження при видачі.

Досить суттєвим, на нашу думку, є питання про вартість нотаріального провадження щодо збереження документів, оскільки, безумовно, це має залежати також від строків збереження таких документів. Таким чином, плата лише за вида-

чу свідоцтва не може узгоджуватися із тривалим або незначним строк зберігання. Тому слід констатувати, що тривалість збереження впливає на вартість цього провадження.

Щодо строків зберігання, то при тривалому збереженні документів неодмінно виникне питання про можливість передачі документів через десять років на тимчасове зберігання до нотаріального архіву або повернення власнику (чи особі, зазначеній власником на конверті), коли обумовлений та оплачений час збереження буде вичерпаний. Процес відкриття або знищення документів, якщо їх додаткове збереження вчасно не оплачене, потребує попереднього волевиявлення власника щодо такого результату або завчасного повідомлення про наслідки несвоечасної додаткової оплати.

Тому провадження щодо прийняття документів на зберігання може складатися з таких етапів:

- ♦ **перший етап** – прийняття документів на зберігання. При цьому мають бути чітко визначені строки зберігання, та нотаріус повинен роз'яснити власнику документів про різні правові наслідки, які можуть виникнути у разі прострочення строку додаткового платежу, отримання документів власником або його представником тощо;
- ♦ **другим етапом** є збереження документів. Строк збереження, на думку авторів, може продовжуватись або скорочуватись за волевиявленням власника. Процес збереження документів може ускладнюватись через необхідність повідомлення власника про доплату або пошуки довіреної особи власника;
- ♦ **третій етап** – видача документів. Документи, прийняті на зберігання, повертаються на вимогу особи, яка здала їх на зберігання, або на вимогу уповноважених нею осіб при пред'явленні свідоцтва і примірника опису, чи за рішенням суду. Але у разі смерті власника та за відсутності його представника документи, за загальним правилом, мають успадковуватися.

На підставі наведеного вище автори вважають за доцільне додатково визначити можливі негативні правові ситуації та регламентувати права нотаріуса у цих випадках, що дозволить йому попереджати особу про всі наслідки вчинюваного нотаріального провадження та запропонувати можливі додаткові заходи захисту прав осіб.

ГЛАВА 16

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ. МІЖНАРОДНІ УГОДИ

16.1. Загальні положення

Відповідно до ст. 26 Конституції України, іноземним громадянам та особам без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах, гарантовані права, передбачені законом, у тому числі право на звернення до суду та в інші державні органи для захисту належних їм особистих, майнових, сімейних та інших прав.

Правовий статус іноземних громадян в Україні регламентується також Законом "Про правовий статус іноземців" від 04.02.94 р. Законність перебування іноземних громадян на території України встановлюється Постановою КМУ від 29.12.95 р. "Про Правила в'їзду іноземців в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію" та Постановою КМУ "Про запровадження нового порядку оформлення візових документів для в'їзду в Україну" № 227 від 20.02.99 р.

Україна дотримується міжнародних зобов'язань щодо захисту прав людини, яка вимушено залишила країну своєї громадянської належності або країну свого постійного проживання. Зокрема, іноземцям та особам без громадянства може бути наданий притулок у порядку, встановленому законом. Надання притулку регулюється Законом України від 24.12.93 р. "Про біженців".

Правовий статус іноземців визначається також багатосторонніми і двосторонніми міжнародними договорами України і колишнього СРСР. Згідно з Конституцією України та Законом "Про дію міжнародних договорів на території України" від 10.12.91 р. передбачається, що укладені і належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори є невід'ємною частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. В цьому випадку міжнародний договір, учасником якого є Україна, має таку ж юридичну силу, як і її

національний закон. Тому Закон України "Про міжнародні договори України" від 22.12.93 р. обумовлює здійснення ратифікації міжнародних договорів.

Значна кількість міжнародних актів присвячена співробітництву держав у забезпеченні прав людини. Хоча лише в окремих статтях цих документів прямо говориться про іноземців, але за змістом ці акти передбачають у міжнародному аспекті питання про права й обов'язки всіх осіб, що перебувають під юрисдикцією держав-учасниць. До таких документів про права людини належать пакти про економічні, соціальні і культурні права; про цивільні і політичні права; про ліквідацію всіх форм расової дискримінації тощо.

Поряд з цим існує ряд багатосторонніх міжнародно-правових документів, що регулюють конкретні правовідносини щодо іноземних громадян: наприклад, Всесвітня конвенція 1952 року про авторське право, Гаазька конвенція 1954 року з питань цивільного процесу та ін.

Особливий статус на підставі міжнародних актів мають дипломатичні представництва, консульські установи та їх працівники, а також представники держав у інших країнах.

Для розвитку співробітництва держав і забезпечення рівного правового захисту майнових і особистих прав громадян договірних держав на їх території велике значення мають обопільні угоди про правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах.

Норми, що стосуються іноземних громадян, передбачені в укладених Україною консульських конвенціях, угодах про економічне, технічне, культурне і наукове співробітництво, торгових угодах, угодах про судноплавство та інших. Так, за ст. 17 Консульської конвенції між Україною і Російською Федерацією (надалі РФ), що була ратифікована Постановою ВР № 3934-12 від 04.02.94 р., передбачаються функції консульської установи України в РФ щодо спадщини. Положення цієї статті та ст. 44 визначають такі правила:

1. У разі, коли громадянин акредитуючої держави помер у державі перебування і залишив у цій державі спадщину, а спадкоємці в цій державі відсутні, компетентні органи держави перебування негайно інформують про це консульську установу.

2. Консульська посадова особа має право бути присутньою у разі наявності спадщини, передбаченої в пункті 1

цієї статті, при складанні опису майна і його опечатуванні компетентними органами держави перебування.

3. У разі, коли громадянин акредитуючої держави має право на спадщину особи, що померла на території держави перебування, незалежно від громадянства цієї особи, компетентні органи цієї держави без зволікання інформують про це консульську установу.

4. Якщо громадянин акредитуючої держави має або претендує на право одержати спадщину в державі перебування, однак ні він, ні його представник не можуть взяти участь у розгляді справи про спадщину, консульська посадова особа може особисто або через свого представника репрезентувати цього громадянина в судових або інших компетентних органах держави перебування.

5. Консульська посадова особа має право від імені громадянина акредитуючої держави, який постійно не проживає у державі перебування, представляти його інтереси для передачі цьому громадянину будь-якої спадщини, яка йому належить.

6. Якщо громадянин акредитуючої держави, який постійно не проживає в державі перебування, помирає у цій державі і якщо відсутні родичі або його представник в державі перебування, консульська посадова особа має право негайно взяти на тимчасове зберігання всі документи, гроші та особисте майно, що знаходилося у померлого, для передачі його спадкоємцям, розпоряднику або іншим уповноваженим особам.

7. При виконанні функцій, згаданих у пунктах 4, 5 і 6, консульська посадова особа має дотримуватися законів і правил держави перебування.

8. У випадку смерті працівника консульської установи або члена його сім'ї держава перебування зобов'язана:

- ♦ дозволити вивезення рухомого майна померлого, за винятком речей, придбаних у державі перебування, вивезення яких заборонено на момент його смерті;
- ♦ звільнити рухоме майно померлого від спадкоємного мита та всіх податків на спадщину.

Зрозуміло, що двостороння угода має двосторонній характер, тобто аналогічні дії мають виконувати консульські установи РФ на території України для захисту майнових прав громадян РФ. Однак, заслуговує на увагу вимога щодо

дотримання чинних законів, що діють на території акредитуваної держави. Наприклад, неможливість іноземних громадян успадковувати за громадянином України землі має бути певним чином вирішена шляхом демократичного забезпечення прав як спадкодавця і спадкоємця, так і державних інтересів. Тобто в таких випадках пропонується викупити землю у спадкоємців або реалізувати її з публічних торгів тощо, але має забезпечуватися загальний принцип, що земля може належати лише громадянам та юридичним особам України. Таким чином, дії, пов'язані з охороною майна, що залишилося після смерті іноземного громадянина на території України, або майна, яке належить одержати іноземному громадянину після смерті громадянина України, а також з видачею свідоцтва про право на спадщину щодо такого майна, здійснюються відповідно до законодавства України (ст. 99 Закону України "Про нотаріат").

Отже, іноземні громадяни й особи без громадянства мають користуватися в Україні цивільною правоздатністю нарівні з громадянами України, але одночасно державою мають забезпечуватись гарантії її незалежності та цілісності.

Вчиняючи нотаріальні дії, консульські установи України діють відповідно до Консульського статуту України, норм консульських конвенцій, укладених Україною з різними іноземними державами, законодавством України про нотаріат, а також Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій консульськими установами України.

16.2. Правове положення іноземних громадян і організацій в нотаріальному процесі України

Цивільна дієздатність іноземного громадянина визначається за правом країни, громадянином якої він є. Цивільна дієздатність особи без громадянства визначається за правом країни, в якій ця особа має постійне місце проживання.

Цивільна дієздатність іноземних громадян і осіб без громадянства стосовно угод, що вчиняються в Україні, і зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди на території України, визначається за правом України.

Цивільна дієздатність іноземних юридичних осіб визначається за правом країни, де засновано юридичну особу.

Законодавство України про нотаріат не містить якихось обмежень щодо прав іноземних громадян, осіб без громадянства, іноземних підприємств і організацій на звернення за вчиненням нотаріальної дії. На практиці це означає, що будь-яка із нотаріальних дій, передбачених Законом України “Про нотаріат”, може бути вчинена в інтересах іноземного громадянина, особи без громадянства або іноземного підприємства, організації.

В основному іноземні громадяни й особи без громадянства звертаються до нотаріуса з проханням про вчинення нотаріальної дії від їхнього імені. Зазначене прохання подається іноземцем або особою без громадянства в загальному порядку й у тій же формі, що встановлені для громадян України.

Іноземний громадянин або особа без громадянства мають право:

- ♦ брати участь у вчиненні нотаріальної дії, що здійснюється на прохання іншої особи, наприклад, бути свідком, понятим у випадку вжиття заходів щодо охорони спадкового майна або представником інших осіб, громадян України або іноземців, в інтересах яких вчиняється нотаріальна дія;
- ♦ виступати як особа, стосовно якої вчиняється нотаріальна дія. Наприклад, нотаріус приймає в депозит грошові суми і цінні папери для передачі кредитору незалежно від того, чи є останній громадянином України, іноземним громадянином або особою без громадянства;
- ♦ виступати як особа, що дає згоду на вчинення нотаріальної дії на прохання іншої особи, якщо іноземний громадянин або особа без громадянства є батьком або опікуном неповнолітнього, на прохання якого вчиняється нотаріальна дія;
- ♦ звернутися до нотаріуса з будь-яким передбаченим законом проханням;
- ♦ оскаржувати в судах України неправильно вчинену нотаріальну дію або відмову у вчиненні нотаріального провадження.

Нотаріус зобов'язаний сприяти іноземному громадянину, особі без громадянства, іноземній юридичній особі в реалізації їхніх прав і захисті законних інтересів, роз'яснювати їм права та обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій, щоб юридична необізнаність не могла бути

використана їм на шкоду. Це положення має найбільшу актуальність для таких осіб, оскільки законодавство України може суттєво відрізнятись від законодавства країни їх громадянства.

Іноземним громадянам або особам без громадянства, що звернулися за вчиненням нотаріальної дії, має бути роз'яснено принцип збереження таємниці вчинюваних нотаріальних дій, а також про деякі винятки з загального правила.

Істотне значення має положення про мову нотаріального діловодства. Відповідно до ст. 15 Закону "Про нотаріат", якщо особа, що звернулась за вчиненням нотаріальної дії, не володіє мовою, на якій ведеться нотаріальне діловодство, тексти оформлюваних документів повинні бути перекладені їй нотаріусом або перекладачем.

Таким чином, вчиняючи нотаріальну дію в інтересах або за участю іноземного громадянина або особи без громадянства, нотаріус при застосуванні норм законодавства про нотаріат керується принципом рівності прав цих категорій осіб порівняно із громадянами України.

Слід також зауважити, що ці основні правила стосуються осіб, які перебувають на території України на законних підставах, тобто отримали у відповідних державних органах визначений законодавством України дозвіл на це. Тому особистість іноземних громадян і осіб без громадянства, що тимчасово перебувають в Україні, встановлюється за національними паспортами або їх документами, зареєстрованими у встановленому законом порядку. При цьому переклад документів, що надаються нотаріусу для вчинення нотаріальних дій, доцільно здійснювати за рахунок іноземців та осіб без громадянства.

У зв'язку з тим що останнім часом в нашій країні проводяться економічні реформи, що стимулює діловий інтерес до України з боку іноземних інвесторів, помітно збільшилася кількість нотаріальних дій, що вчиняються за участю або в інтересах іноземних юридичних осіб.

Насамперед, представники іноземних юридичних осіб звертаються до нотаріуса для засвідчення підпису перекладача, що зробив переклад документів, складених за кордоном; для посвідчення договорів про створення в Україні спільних підприємств, а також для посвідчення доручень і вірності копій документів.

16.3. Участь в нотаріальному процесі України іноземних громадян або осіб без громадянства

Правове положення іноземних громадян при вчиненні нотаріальних дій визначається як законодавством України, так і міжнародними договорами, укладеними Україною або колишнім СРСР.

За ст. 98 Закону України "Про нотаріат", що регламентує застосування іноземного права, передбачається, що нотаріуси відповідно до законодавства України, міжнародних договорів застосовують норми іноземного права. Положення цієї статті мають узгоджуватися із ст. 9 Конституції України, яка передбачає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. За наявності регламентації одного й того ж питання в законодавстві України та в міжнародних угодах України, за ст. 572 ЦК застосовуються правила міжнародного договору.

У зв'язку з цим, коли нотаріус вчиняє нотаріальну дію, що стосується інтересів іноземних громадян або організацій, то він, насамперед, повинен з'ясувати, чи немає в Україні із відповідною іноземною державою міжнародного договору, що має чинність і містить положення щодо діяльності нотаріату. За наявності такого договору нотаріус має ознайомитись із його текстом і з'ясувати, чи є в ньому інші правила щодо вчинення нотаріальних дій, ніж ті, що містяться в законодавстві України, і застосовувати правила цього договору.

Якщо міжнародний договір України відносить до компетенції нотаріуса вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, нотаріус має вчинити цю дію в порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

У міжнародних договорах, як і в законодавстві України, є колізійні норми, що вказують, право якої держави повинен застосовувати нотаріус при вчиненні конкретної нотаріальної дії. Звичайно, колізійні норми стосуються відносин, які мають місце при спадкуванні. Наприклад, за ст. 570 ЦК України встановлюється, що відносини стосовно спадкоємства визначаються за законом тієї країни, де спадкодавець мав останнє постійне місце проживання. Здатність

особи до складання і скасування заповіту, а також форма заповіту й акта його скасування визначаються за законом тієї країни, де заповідач мав постійне місце проживання в момент складання акта. Проте заповіт або його скасування не можуть бути визнані недійсними внаслідок недодержання форми, якщо остання задовольняє вимогам закону місця складання акта.

Спадкоємство будівель, що знаходяться в Україні, в усіх випадках визначається за законами України. Тим же законом визначається здатність особи до складання або скасування заповіту, а також форма останнього, коли заповідається будівля, що знаходиться в Україні.

16.4. Процесуальний порядок оформлення нотаріусами документів для дії за кордоном

Певні особливості щодо змісту та форми мають документи, що посвідчуються нотаріусами для дії за кордоном, а також ті, що були складені за кордоном і мають прийматися нотаріусами України. Ці питання на практиці викликають певні труднощі у нотаріусів, тому у зв'язку із численними зверненнями нотаріусів та з метою встановлення єдиної нотаріальної практики Міністерством юстиції України було надано офіційне Роз'яснення щодо нотаріального оформлення від імені громадян, підприємств, установ і організацій України документів, призначених для дії за кордоном¹. Положення цього роз'яснення становлять основний зміст цього параграфа, але з урахуванням змін, що відбулися в законодавстві про нотаріат.

Нотаріальне оформлення документів, призначених для дії за кордоном, провадиться з урахуванням права тієї держави, до якої вони мають подаватися. Ця вимога ґрунтується на ст. 98 Закону України «Про нотаріат», згідно з якою нотаріуси застосовують норми іноземного права, приймають документи, складені відповідно до вимог іноземного права, а також вчиняють посвідчувальні написи за формою, передбаченою іноземним законодавством, якщо це не суперечить законодавству України.

¹ Інформаційний вісник нотаріальної практики Міністерства юстиції України. – 1998. – №1. – С. 1–61.

На підставі Указу Президента України “Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні” від 21.08.98 р. є можливість встановити, що знімається обмеження компетенції приватних нотаріусів щодо засвідчення справжності підпису на документах, призначених для дії за кордоном, та посвідчення таких доручень.

Для правильного розуміння термінології, яка застосовується в міжнародній практиці, нотаріусам необхідно мати на увазі певні особливості, які притаманні цим документам та які суттєво відрізняються від документів, прийнятих у правовому обігу України. Зокрема, вони можуть мати незвичні заголовки (наприклад, афідевіт, сертифікат, ретейнер, повноваження, дід тощо). Документи можуть містити такі назви:

Афідевіт — письмова урочиста заява.

Сертифікат — свідоцтво, посвідчення, довідка.

Декларація — заява.

Повноваження — доручення.

Ретейнер — попередній договір про оплату.

Статутна декларація — урочиста заява.

Дід (документ за печаткою) — одностороння угода про відчуження нерухомості, передача абсолютного права власності на нерухомість. Форма й умови угод можуть не відповідати вимогам українського законодавства.

Так, невідомим для українського законодавства є договір про спадкування, укладений спадкодавцем з одним чи кількома особами, уповноваженими на одержання майна спадкодавця після його смерті; документ про дарування майна, що перебуває за межами України, оформлений як одностороння угода: щодо себе особисто представник може бути уповноважений на укладення угоди від імені особи, яку він представляє, тощо.

Відрізняються документи і за своїм змістом. Наприклад, призначене для вчинення дій за кордоном доручення може включати невідомі українському праву повноваження на здійснення суб'єктивних прав: на продаж фірм з усіма її атрибутами, промислового підприємства тощо. Можливе укладення спадкоємцем договору з майбутнім спадкодавцем про відмову від спадщини¹.

¹ Роз'яснення щодо нотаріального оформлення від імені громадян, підприємств, установ і організацій України документів, призначених для дії за кордоном // Інформаційний вісник нотаріальної практики Міністерства юстиції України. — 1998. — №1. — С. 61.

У разі звернення громадян, підприємств, установ і організацій щодо оформлення документів, призначених для дії за кордоном, нотаріус повинен сприяти здійсненню їх права та захисту законних інтересів (ст. 5 Закону України «Про нотаріат») та роз'яснити, що вони мають право звернутися за правовою допомогою до адвокатських об'єднань та адвокатів, які спеціалізуються з питань міжнародного права (Українюрколегія, Міжнародна адвокатська компанія «Бі.Ай.Ем.», Спеціалізоване об'єднання адвокатів з іноземних справ «Українська правнича колегія», Міжнародне бюро адвокатів тощо).

До числа найбільш поширених документів, призначених для дії за кордоном, належать різні довідки, зокрема:

- ◆ органів РАГСу;
- ◆ про те, що особа не притягалась в Україні до кримінальної відповідальності,
- ◆ не перебувала під судом і слідством;
- ◆ з місця проживання (форма № 3-неповна);
- ◆ медична довідка (форма № 082-у);
- ◆ про підтвердження громадянства;
- ◆ з місця роботи;
- ◆ з місця навчання тощо¹.

На вимогу акредитованих в Україні дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав нотаріусами в межах їх компетенції можуть оформлятися:

- ◆ дозволи батьків на укладення шлюбу їх сина (доньки) з іноземцем;
- ◆ дозволи на постійне місце проживання за кордоном;
- ◆ дозволи батьків на тимчасовий виїзд неповнолітніх дітей за кордон;
- ◆ дозволи (у вигляді заяви) батьків на усиновлення їх дітей і зміну прізвища, ім'я та по батькові тощо.

У тексті оформлюваних нотаріусом документів, наприклад дорученні, заяві, нотаріусом вказується посольство або компетентні органи країни, до якої звертається заінтересована особа.

¹ Роз'яснення щодо нотаріального оформлення від імені громадян, підприємств, установ і організацій України документів, призначених для дії за кордоном // Інформаційний вісник нотаріальної практики Міністерства юстиції України. – 1998. – №1. – С. 61.

При підготовці документів організаціями, фондами, які займаються оформленням документів для виїзду на відпочинок за кордон неповнолітніх дітей, складаються та посвідчуються в нотаріальному порядку довідки-списки груп дітей з супроводжуючими. Тобто нотаріус повинен посвідчувати підпис директора організації, фонду.

Відповідно до вимог законодавства окремих іноземних країн такі нотаріально оформлені документи, як заяви, довідки, доручення, після нотаріального посвідчення мають пройти консульську легалізацію в оригіналі, після чого робиться його переклад, який також підлягає консульській легалізації.

Прізвища, імена та по батькові громадян повинні бути написані повністю із зазначенням місця їх проживання. При посвідченні угод за участю іноземних громадян обов'язково зазначається їх громадянство.

Такі документи, які були видані органами РАГСів після 80-го року, як:

- ◆ свідоцтво про народження;
- ◆ свідоцтво про смерть;
- ◆ свідоцтво про укладання шлюбу;
- ◆ свідоцтво про розірвання шлюбу;
- ◆ свідоцтво про встановлення батьківства;
- ◆ свідоцтво про зміну прізвища, ім'я та по батькові;
- ◆ довідка про сімейний стан –

повинні пройти легалізацію через управління юстиції в областях і в Міністерстві закордонних справ в оригіналі, і вже після цього нотаріус може засвідчити вірність копії і перекладу цих документів.

Вірність копії з копії рішення суду або його виписки може бути засвідчена при позначці про те, що оригінал знаходиться в даному суді із зазначенням номера справи.

Документ, призначений для дії за кордоном, викладається українською мовою. На прохання громадян може бути оформлений його переклад на іноземну мову за правилами засвідчення вірності перекладу документа з однієї мови на іншу.

Переклад може оформлятися двома способами:

1. Текст перекладу може бути викладений окремо від тексту документа. В такому випадку перекладається весь текст документа, включаючи посвідчувальний напис нотаріуса. Під текстом перекладу вчиняється посвідчувальний на-

пис нотаріуса українською мовою про засвідчення вірності перекладу нотаріусом, якщо він володіє відповідною мовою, або про засвідчення справжності підпису перекладача. Переклад, що зроблено на окремому аркуші, пришивається до документа і скріплюється підписом нотаріуса та його печаткою.

2. Застосовується викладення текстів документа та перекладу на одному аркуші. В цьому випадку на лівому боці аркуша вміщується текст документа українською мовою, а переклад – на правому. Під українським та іноземним текстами нотаріусом вчиняється один посвідчувальний напис українською мовою про посвідчення або засвідчення документа. Одночасно в посвідчувальному написі зазначається про засвідчення вірності зробленого нотаріусом перекладу чи засвідчення справжності підпису перекладача.

У разі, якщо нотаріус засвідчує вірність перекладу документа з однієї мови на іншу, текст перекладу викладається на спеціальному бланку нотаріальних документів.

Переклад документа, зроблений перекладачем, може бути викладений на папері встановленого формату.

При оформленні документів, призначених для дії за кордоном, нотаріус повинен роз'яснити заінтересованим особам необхідність їх подальшої легалізації.

Консульською легалізацією, відповідно до Інструкції про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном, затвердженої наказом МЗС України № 98-од від 15.07.97 р., є процедура підтвердження дійсності оригіналів офіційних документів або засвідчення справжності підписів посадових осіб, уповноважених засвідчувати підписи на документах, і встановлення їх відповідності законам України або держави перебування дипломатичного представництва чи консульської установи України.

Легалізація офіційного документа означає перевірку його відповідності чинному законодавству України або держави перебування, встановлення та посвідчення дійсності документа або справжності підпису, повноважень посадової особи, яка підписала документ або засвідчила попередній підпис, а також дійсності відбитка штампу, печатки, якими скріплено документ.

Для цього громадянину потрібно особисто або за дорученням звернутися до управління нотаріату та ліцензування

юридичної практики Міністерства юстиції України для засвідчення справжності підпису нотаріуса та відбитка його печатки, а потім до Консульського управління Міністерства закордонних справ України.

Слід мати на увазі, що в порядку правонаступництва¹ на території України є чинними договори, укладені колишнім СРСР, зокрема, з *Угорською Народною Республікою* – про надання правової допомоги у цивільних, сімейних та кримінальних справах, *Фінляндською Республікою* – про правовий захист та правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах, з *Алжирською Народною Демократичною Республікою* – про взаємне надання правової допомоги, з *Республікою Кіпр* – про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах.

Питання надання правової допомоги між державами – учасницями СНД врегульовано Конвенцією про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, підписаною 22.01.93 р. в м. Мінську. Зазначену Конвенцію ратифіковано Україною з такими застереженнями:

- ♦ Україна бере на себе зобов'язання щодо надання правової допомоги в обсязі, передбаченому ст. 6 Конвенції, за винятком визнання і виконання виконавчих написів;
- ♦ Україна бере на себе зобов'язання визнавати і виконувати рішення, винесені на територіях держав-учасниць Конвенції, передбачені пунктом «а» статті 51 Конвенції, за винятком нотаріальних актів щодо грошових зобов'язань.

У випадку, якщо це передбачено міжнародним договором України, кожна із договірних сторін приймає документи без легалізації.

Як передбачено ст. 13 Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, документи, які на території однієї з договірних сторін виготовлені або засвідчені установою, або спеціально на те уповноваженою особою в межах їх компетенції і за встановленою формою та скріплені гербовою печаткою, приймаються на території інших договірних сторін без будь-якого спеціального посвідчення.

При оформленні документів, призначених для дії за кор-

¹ Закон України "Про правонаступництво" // ВВР. – 1991. – № 46. – ст. 617.

доном, нотаріуси повинні враховувати деякі особливості їх складання та оформлення. Зокрема, в текстах доручень, афідевітах тощо, крім прізвища, ім'я та по батькові, які мають бути записані згідно з паспортом, може бути також зазначено, під яким прізвищем, ім'ям громадянин є відомим в іноземній державі. Наприклад, Хома Іван Васильович відомий як Джон Хома.

Для деяких країн у дорученнях і свідоцтвах про посвідчення факту, що громадянин є живим, крім звичайних реквізитів, іноді може зазначатися громадянство чи національність, рік і місце народження, сімейний стан, професія тощо.

Дата складання доручення може бути визначена на початку або наприкінці тексту. Нотаріус має право посвідчувати доручення незалежно від терміну його дії або якщо в ньому зазначено, що воно чинне до його припинення.

Документи (листи, фотокартки, квитанції тощо), що додаються до афідевіту на підтвердження викладених в ньому фактів, підшиваються перед афідевітом. Згідно з вимогами деяких країн, наявність цих додатків повинна бути застережена в посвідчувальному написі.

Іноді вимагається подання двох і більше примірників документа, наприклад доручення. В цьому випадку нотаріус має право посвідчити два доручення однакового змісту. Кожне з них реєструється в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій під самостійним номером. У справах державної нотаріальної контори залишається один примірник доручення, на ньому зазначаються відповідно реєстрові номери та сума справленого державного мита.

Іноземним правом може бути передбачено і особливий порядок підписання документів. Так, на дорученнях, заявах та інших документах громадянину необхідно написати у рядок згідно з даними паспорта своє прізвище, ім'я та по батькові у тій послідовності, яка зазначена у тексті документа, а потім розписатися. Наприклад, якщо в тексті документа зазначено: «Семененко Іван Васильович», то підпис має починатися з прізвища, а потім вказуватися ім'я та по батькові. Якщо ж в тексті буде зазначено «Іван Васильович Семененко», то підпис має починатися з імені та по батькові.

У разі, коли документ викладено двома мовами – українською та іноземною, – підпис у зазначеному вище порядку має бути зроблений під обома текстами по ширині аркуша.

Слід мати на увазі, що на дорученні, афідевіті, заяві тощо, призначених для дії в США, Канаді та інших країнах, неписьменний громадянин проставляє під текстом документа три хрести. При цьому мають бути присутні два свідки, які підписуються із зазначенням повністю свого прізвища, ім'я та по батькові.

Законодавством канадської провінції Квебек вимагається, щоб доручення, яке видається на ведення спадкової справи (за умови, якщо воно передбачає реалізацію нерухомого майна), було підписано поряд з особою, яка його видає, також її чоловіком (дружиною). Проте останній в тексті доручення як особа, котру представляють, не згадується.

Нотаріус може вчинити в інтересах громадянина України, якщо це передбачено міжнародним договором за участю України, і таку нотаріальну дію, як розкривання та оголошення заповіту. Порядок вчинення цих дій детально регламентується в листі Міністерства юстиції України "Про порядок вчинення нотаріальних дій, не передбачених законодавством України" від 29.03.94 р.¹

Посвідчувальні написи на документах, складених з урахуванням вимог іноземного права, вчиняються, як правило, за формами, передбаченими чинним законодавством². Проте деякі документи оформляються без вчинення на них звичайного для українського права посвідчувального напису. Як приклад, можна навести дід, що оформлюється для ведення справ з відчуження нерухомості у США. Документ викладається англійською мовою на спеціальному типографському бланку. Особа, від імені якої він оформляється, розписується в певному місці діда. На підтвердження його оформлення розписується і нотаріус та проставляє на ньому відбиток своєї печатки. Посвідчувальний напис на діді не вчиняється, але до нього додається зроблений переклад українською мовою, який підписується особою. Нотаріус вчиняє на перекладі посвідчувальний напис про посвідчення

¹ Законодавство України про нотаріат. – К.: Юрінком, 1998. – С. 183–184.

² Форми реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах, за підтвердження наказом Міністра юстиції України від 7 лютого 1994 року № 7/5. // Законодавство України про нотаріат. – К.: Юрінком, 1998. – С. 289–291.

діда. Переклад у встановленому порядку скріплюється з дідом.

У такому ж порядку проводиться оформлення формулярів для пенсійного забезпечення розписок на одержання грошових сум та звільнених розписок.

Згідно з чинним законодавством, вивезенню за кордон не підлягають трудові книжки, військові білети, характеристики, посвідчення водія, технічний паспорт та посвідчення особи. Якщо особа має намір виїхати за кордон на постійне місце проживання, зазначені документи здаються нею у відповідні організації чи установи за останнім місцем роботи (служби). На підставі даних, які містяться в трудових книжках, військових білетах та інших відповідних документах, на прохання заінтересованих осіб оформлюються довідки встановленого зразка про стаж трудової діяльності чи про проходження військової служби.

Програми вищих навчальних закладів вивозяться за кордон тільки з дозволу Міністерства освіти й науки України.

Нотаріус зобов'язаний забезпечити належну культуру оформлення документа. Переклади мають бути надрукованими, не допускається написання тексту від руки. На нотаріально оформлюваних документах, призначених для дії за кордоном, прокреслення не проставляється.

У разі виявлення порушень при оформленні документів з метою їх подальшої легалізації такі документи будуть повертатися з одночасним вирішенням питання про відшкодування заподіяної з вини нотаріуса шкоди та притягнення його до відповідальності.

ЧАСТИНА ДРУГА

Практикум

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО КОРИСТУВАННЯ ПРАКТИКУМОМ

Ця частина книги є логічним продовженням теоретичного матеріалу, присвяченого проблемам нотаріальної діяльності в Україні, що на сьогодні є дуже актуальним і потребує наукових теоретичних розробок.

Основною метою цієї частини підручника є не тільки практичне закріплення теоретичних знань, а й розвиток мислення студентів у неординарних випадках, які не мають законодавчого регулювання та теоретичного обґрунтування. На запровадження цієї мети спрямовані спеціально розроблені проблемні питання, при висвітленні яких студенти мають обґрунтувати та відстояти власну позицію. Такий підхід допоможе їм реалізувати свої здібності та накопичений багаж знань, мислити не шаблонно, а різноманітно, аналізуючи те чи інше питання творчо, але в межах, визначених законом. Для цього автори рекомендують студентам перед вивченням нової теми самостійно опрацювати нормативні акти та спеціальну літературу, яка запропонована до кожної теми у Практикумі. Це дасть змогу при відповіді не тільки логічно викладати свою позицію, а й підкріплювати її посиланням на норми права.

Проблемні питання за своїм змістом доволі наближені до тем курсових, бакалаврських, дипломних та магістерських робіт.

Для максимального наближення студентів до практичної діяльності нотаріуса автори розробили ситуативні задачі та проекти нотаріальних документів для аналізу. В основу ж задач покладено приклади із нотаріальної практики, при цьому прізвища фізичних та назви юридичних осіб змінено

з метою нерозголошення таємниці нотаріальних дій, окремі задачі мають лише теоретичну основу.

Оскільки професія нотаріуса покладає на особу, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, суттєві вимоги до уважності, тому задачі розраховані не тільки на перевірку знань щодо пройденого матеріалу, а й уважності студентів, оскільки розв'язок задачі належить не завжди до тієї теми, де вона розташована. Запропоновані питання, зайві обставини та інші умови задач можуть навмисно збивати думку студента з правильного розв'язку. Але в нотаріальній практиці особі, яка вчиняє нотаріальні дії, постійно доведеться зустрічатися з різними думками, "порадами фахівців", які, на жаль, не завжди відповідають закону, тому авторами пропонується не ставити під сумнів все почуте або прочитане, а навпаки, перевірити себе, власні знання або думки за допомогою закону. При спілкуванні з особами, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії, відокремлювати основне, що має правове значення і має бути використане при вчиненні нотаріального провадження.

Автори вважають, що в майбутньому виграють конкурентну боротьбу не лише нотаріуси, які володіють досить ґрунтовними знаннями, а також нотаріуси, які при глибоких знаннях будуть тактовно вести себе із клієнтами, зможуть вислухати їх та лише потім надати юридичну допомогу, за якою особа звернулася. Отже, така поведінка вимагає робити для себе нотатки під час бесіди з клієнтом, а потім пропонувати зміст угоди, тактовно переводити бесіду на питання, що цікавлять нотаріуса і становлять суть звернення особи. Цьому допоможуть, на нашу думку, окремі задачі, в яких наводяться ситуації з неповним змістом, потрібним для складання процесуального документа. В цьому випадку студенту потрібно з'ясувати, яких відомостей бракує для написання проекту, узгодити їх внесення із викладачем або внести їх в текст на власний розсуд, але будь-яким чином відокремити від наявних обставин задачі.

У деяких випадках розв'язок задач через не чітко визначені обставини може бути багатоплановим і в цьому разі від студента вимагається самостійно визначити можливі варіанти розв'язків. Правильною та повною стане відповідь, якщо студент надасть всі можливі варіанти розв'язків.

Значну увагу автори у Практикумі приділяють складанню задач, в яких студенту пропонується не лише проаналі-

зувати зміст власних дій як нотаріуса, а й можливі наслідки вчинення цих дій, оскільки нотаріус несе особисту відповідальність за свою діяльність. Пропонується навіть студенту навчитись виступати як відповідачу в суді та вести аргументовану дискусію з адвокатом. Це завдання має розвивати у студентів здатність дискутувати, аргументовано відстоювати власну думку, правомірність вчинення дій тощо.

У практикумі знайшли місце схеми до окремих питань, які мають допомогти студентам краще зрозуміти матеріал. При розв'язуванні задач щодо видачі свідоцтва про право на спадщину студентам стане у нагоді розроблений авторами "Алгоритм розв'язання ситуативних задач щодо видачі свідоцтва про право на спадщину".

Задачі, що мають позначки " * ", бажано рекомендувати студентам для домашнього опрацювання. Задачі, в яких пропонується скласти проект нотаріального документа, можуть бути запропоновані як для аудиторного виконання, так і для домашнього завдання.

Сподіватися, що в майбутньому нотаріус буде працювати лише за зразками нотаріальних документів, не варто. Автори готують до друку нову книгу "Проекти нотаріальних документів", але кожному проекту не надається значення зразка (аксіоми, догми), який би дозволив нотаріусу лише замінювати прізвища в ньому. Кожна життєва ситуація має свої особливості, які навіть найсміливіший науковець передбачити не може. Тому нотаріусу слід ретельно вивчити її з урахуванням інтересів всіх осіб, дійсного їх волевиявлення та з метою найповнішої охорони їх прав.

Автори бажать студентам значних успіхів у досягненні високого рівня знань з цієї інтересної та важливої дисципліни, що дозволить в майбутньому стати їм конкурентоспроможними нотаріусами та юристами інших спеціальностей. Але, безсумнівно, отримані знання та навички з нотаріальної діяльності будуть корисними для всіх без винятку юристів, оскільки вони з цією діяльністю обов'язково неодноразово зустрінуться в житті.

*Кандидат юридичних наук, доцент факультету міжнародного права і праввідносин
проректор з науки та міжнародних зв'язків
Української академії зовнішньої торгівлі*

С.Я. Фурса

Теми 1 та 2

МЕТА, ЗАДАЧІ ТА ПРИНЦИПИ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ. НАУКА ПРО НОТАРІАТ В УКРАЇНІ

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Основні напрямки діяльності нотаріату при охороні й захисті прав осіб.
2. Основні поняття науки про нотаріат.
3. Джерела науки.
4. Правові ознаки, властиві законодавству про нотаріат.
5. Місце нотаріального процесу в правовій системі України.
6. Принципи діяльності та організації нотаріату в Україні.

Проблемні питання.

1. Проаналізуйте можливість введення додаткового засобу надання гарантій нотаріально посвідченим документам, якщо, крім нотаріального посвідчення, угоди будуть посвідчуватися судами.

2. Проаналізуйте віднесення до компетенції нотаріальних органів забезпечення доказів, а саме: допит свідків, огляд письмових та речових доказів, призначення експертизи на відповідність нотаріальній функції охорони і захисту прав громадян та юридичних осіб.

Рекомендована література.

1. Конституція України. – К.: Просвіта, 1996.
2. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.93 р. (Додаток 1).
3. Правовые основы нотариальной деятельности. – М.: Юрид. лит-ра, 1994.
4. Нотариат в СССР / Под ред. Лесницкой Л.Ф. – М.: Юрид. лит-ра, 1990.
5. Гильман М.Ю. Усовершенствование законодательства о нотариате. // Правоведение. – 1976. – №4.
6. Радзівєвська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2000.
7. Цивільне процесуальне право України / За ред. проф. В.В. Комарова. – Харків: Право, 1999. – С. 522–562.

8. Комаров В.В., Баранкова В.В. *Нотариат и нотариальный процесс.* – Харьков: Консум, 1999. – С. 290.

Задача 1.

До державного нотаріуса звернувся громадянин Іваненко з проханням посвідчити договір позики із громадянином Петренко. Під час підготовки до вчинення нотаріальної дії нотаріус ознайомився із проектом договору. У договір позикодавець включив умову сплати відсотків від грошової суми за певний час користування цими грошима позичальником.

Чи може нотаріус посвідчити такий договір? Обґрунтуйте відповідь, посилаючись на норми закону. Чи порушено принцип нотаріального процесуального права? Якщо порушено, то який?

Задача 2.

Громадянин Груздев звернувся до суду і вимагав відшкодування шкоди, що була завдана приватним нотаріусом при неправильному зазначенні його прізвища в договорі купівлі-продажу.

Нотаріус, пояснюючи зроблену помилку, розповів, що Груздев вимагав швидкого посвідчення угоди, оскільки він поспішав на літак.

Як має в цьому випадку реагувати суд на таку заяву?

Задача 3.

До державного нотаріуса звернувся громадянин Климов із проханням посвідчити право на спадщину громадянина Іванова. Нотаріус ознайомився із документами, з яких випливало, що Климов є племінником померлого. Нотаріус видав свідоцтво про право на спадщину Климову у день його звернення до нотаріальної контори.

Чи мав право нотаріус видати Климову свідоцтво про право на спадщину? Якщо ні, то які норми закону він порушив? Чи порушено принцип нотаріального процесуального права, і якщо порушено, то який?

Задача 4.

До державної нотаріальної контори за посвідченням договору оренди звернулися представник фірми «Август» (Республіка Росія) і громадянин України Грачов. Обидві

сторони угоди вимагали викладення тексту договору російською мовою. Нотаріус відмовив їм у вчиненні нотаріальної дії, посилаючись на те, що нотаріальне діловодство ведеться українською мовою.

Чи правильні дії нотаріуса? Чи порушено принцип нотаріального процесуального права?

Задача 5.

Громадянин Грицало, який є членом ЖБК «Арсеналець» та отримав квартиру за договором дарування від своєї матері, звернувся в нотаріальну контору за посвідченням заповіту. Нотаріус вимагав від громадянина Грицало відомості про те, що пайовий внесок за квартиру ним виплачений повністю, але правління кооперативу відмовило йому у видачі такої довідки, оскільки в нього була заборгованість по квартирній платі. Нотаріус відмовив громадянину Грицало у посвідченні заповіту.

Який принцип нотаріального процесуального права порушений? Чи правомірні дії нотаріуса?

Задача 6.

Громадянка Пришва просила нотаріуса надати пораду в сімейній справі. Її чоловік зловживає спиртними напоями та не приносить додому заробітної плати. Вона просила нотаріуса офіційно звернутися до Мотоциклетного заводу й витребувати довідку про розмір заробітної плати її чоловіка Пришви Миколи Володимировича на підставі ст. 4 Закону.

Як повинен та може діяти нотаріус? Який принцип тут має переважне значення?

Задача 7.

Подружжя Петренків мало намір розірвати шлюб. Перед поданням документів до суду вони звернулися до нотаріуса із проханням посвідчити досягнуту між ними угоду, згідно з якою після розірвання шлюбу вони взаємно відмовляються від будь-яких претензій щодо утримання малолітніх дітей: чоловік зобов'язується не претендувати на розподіл спільного майна подружжя, а дружина не вступати у новий шлюб до досягнення дітьми повноліття.

Чи може нотаріус посвідчити таку угоду? Якщо ні, то якому принципу суперечить зміст такої угоди?

Задача 8.

До нотаріуса звернувся громадянин Лівану Ахмад Салем Абу і просив посвідчити договір дарування на ім'я його дружини. Але, як помітив нотаріус, заявник досить погано володів українською мовою і не всі пояснення нотаріуса розумів.

Як має діяти нотаріус у цій ситуації?

Чи може нотаріус посвідчувати таку угоду арабською мовою, якщо він нею володіє?

Розгляньте випадок, коли нотаріус не володіє арабською мовою. Який порядок посвідчення таких угод?

Задача 9.

Нотаріус пояснив, що не надавав громадянину Заворотьку роз'яснення щодо його прав та обов'язків, які виникають у разі посвідчення угоди про відчуження будинку, оскільки намагався сприяти зменшенню вартості нотаріальної дії.

Чи є правомірними такі дії?

Які принципи нотаріального процесу мають переваги перед іншими?

Задача 10.

Після смерті заповідача Клименка нотаріус з метою розшуку спадкоємців – Головченко В.С. та Власенка С.П., місце проживання яких не було відоме, опублікував у районній газеті заповіт у повному обсязі.

Головченко В.С. після публікації звернувся до суду із скаргою на неправомірні дії нотаріуса.

Чи правомірно діяв нотаріус?

Які принципи нотаріального процесу порушено?

Задача 11.

До державного нотаріуса зателефонував інспектор податкової адміністрації району Кривоногов. Він вимагав від нотаріуса надати відомості про відкриття спадщини померлого Рудько та склад спадкового майна, оскільки у нього є відомості щодо порушення нотаріусом прав спадкоємців.

Як має діяти в цьому випадку державний нотаріус?

Задача 12.

Завідуюча державною нотаріальною конторою звернулась

із проханням до нотаріуса, який працює в цій нотаріальній конторі, видати свідоцтво про право на спадщину її двоюрідному брату раніше шестимісячного строку, оскільки той виїжджає на постійне місце проживання за кордон. Своє прохання вона аргументувала тим, що добре знає цю родину і вважає, що інших спадкоємців ні за законом, ні за заповітом немає.

Як має діяти нотаріус у цій ситуації?

Чи будуть порушені принципи і які, якщо нотаріус вчинить це нотаріальне провадження раніше строку?

Задача 13.

До нотаріуса звернувся громадянин Кольцов, який просив посвідчити договір позики між ним та позичальником Веремеєвим, який, за його словами, перебував за кордоном. Кольцов надав розписку, в якій брав на себе обов'язки повернути борг у сумі 2800 гривень протягом місяця. Він мотивував своє звернення до нотаріуса необхідністю надати правовідносинам передбаченої законом форми.

Нотаріус відмовив у вчиненні нотаріального провадження.

Чи правомірні дії нотаріуса? Аргументуйте свою позицію.

Тема 3

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА НОТАРІАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Нотаріальні процесуальні правовідносини.
2. Права та обов'язки нотаріусів.
3. Нотаріально-адміністративні правовідносини.
4. Спірні нотаріальні правовідносини у нотаріальному процесі та процесуальні наслідки їх встановлення.
5. Підстави та порядок анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Проблемні питання.

1. Проаналізуйте анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю як захід дисциплінарної відповідальності.

2. Охарактеризуйте правовідносини між нотаріусом та заявником. Які існують правові шляхи вирішення спірних питань між цими суб'єктами нотаріально-процесуальних правовідносин?

3. Зазначте межі повноважень завідуючого державною нотаріальною конторою у його правовідносинах з державними нотаріусами цієї нотаріальної контори.

4. Розкажіть про присягу нотаріуса і відповідальність за її порушення. Аргументуйте правові аспекти відповідальності за недотримання прийнятої присяги посиланням на норми права.

5. Чи вступають у нотаріально-процесуальні правовідносини уповноважені зі здійснення нотаріальних дій, передбачених законом, посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, головні лікарі, начальники медичних частин та інші особи, вчиняючи нотаріальні дії? Яка спеціальна відповідальність для цих осіб передбачена законодавством про нотаріат, якщо вони завдадуть своїми діями або бездіяльністю шкоди особі, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії або щодо прав та інтересів якої така дія була вчинена?

Рекомендована література.

1. Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату, затверджене Кабінетом Міністрів України наказом № 114 від 22.02.94 р. (Додаток № 35).

2. Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату, затверджене наказом Міністерства юстиції України № 22/5 від 30.12.93 р. (із змінами і доповненнями). (Додаток № 36).

3. Статут Української нотаріальної палати, затверджений Установчою конференцією нотаріусів України 22 квітня 1993 р., Законодавство України про нотаріат. / В кн.: Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – К., 1998. – № 5. – С. 35.

4. Лист Міністерства юстиції України від 04.02.94 р. “Рекомендації з окремих питань організації та проведення стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю”. (Додаток № 3).

5. Положення про порядок видачі свідоцтва на право заняття нотаріальною діяльністю, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 20.01.94 р. (із змінами і доповненнями). (Додаток № 40).

6. Положення про державний нотаріальний архів, затверджене наказом Міністерства юстиції України № 8/5 від 07.02.94 р. (Додаток № 39).

7. Постанова Кабінету Міністрів України № 102 від 22.02.94 р. “Про розмір плати за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю”. (Додаток № 37).

8. Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності. (Додаток № 38).

9. Положення про Комісію з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю. (Додаток № 5).

10. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 “Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні” від 31.01.92 р. (зі змінами, внесеними постановами Пленуму № 13 від 25.12.93 р. та № 2 від 13.01.95 р., № 12 від 01.11.96 р.) / В кн.: Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995-1998): Правові позиції щодо розгляду судами окремих категорій цивільних справ. – К.: Юрінком Інтер, 1998.

11. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01.11.96 р. // Юрид. вісник України. – 1996. – № 48.

12. Положення про вимоги до робочого місця приватного нотаріуса та здійснення контролю за їх дотриманням, затверджене наказом Міністра юстиції України від 12.06.98 р. (Додаток № 4).

13. Фурса С.Я., Фурса Є.І. *Нотаріат в Україні*. – К.: А.С.К., 2001.

Задача 1.

Щодо приватного нотаріуса Коренева винесена постанова про припинення кримінальної справи з nereабілітуючих підстав.

Які правові наслідки має така постанова?

Задача 2.

Щодо державного нотаріуса Голобородька була винесена ухвала про застосування примусових заходів медичного характеру, що набрала чинності, і була направлена до Мін'юсту.

Хто має вирішувати питання про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю?

Задача 3.

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю приватного нотаріуса Державіна було анульоване через винесення стосовно нього обвинувального вироку суду, який набрав чинності. За ст. 148-7 КК України його було позбавлено права займатися нотаріальною діяльністю строком на три роки.

Чи можливе поновлення свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю через три роки?

Задача 4.

Шевельов після звільнення з місць позбавлення волі за амністією (за вироком суду його позбавлено волі на п'ять років, а звільнено через три) має намір зайнятися нотаріальною діяльністю.

Чи може Шевельов отримати свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю?

Які умови і строки повинні бути дотримані в цьому випадку?

Задача 5.

Громадянин Микитенко звернувся до нотаріуса з проханням посвідчити довіреність на право управління його автомобілем, але в цей час нотаріуса терміново викликали до лікарні для посвідчення заповіту.

Як в цьому випадку має діяти нотаріус?

Чи має право гр. Микитенко на оскарження відмови, якщо нотаріус не вчинить нотаріальної дії та поїде за викликом?

Задача 6.

Приватний нотаріус Дужий надрукував у газеті оголошення про наявність у нього робочого місця секретаря. Коли до нього звернувся громадянин Нечитайло, який мав намір пройти стажування, Дужий обов'язковою умовою укладення між ними контракту висунув оплату за проходження стажування.

Чи правомірно укладати Нечитайлу контракт щодо безоплатної праці та оплати стажування? Ким може здійснюватися оплата стажування?

Який орган уповноважений здійснювати контроль за організацією та змістом стажування?

Які правовідносини мають бути врегульовані сторонами та чи можуть бути вони закріплені в одному документі?

Задача 7.

Проаналізуйте таку ситуацію: громадянин Загоруйко не склав кваліфікаційного іспиту внаслідок поганих знань та за наявності негативного висновку керівника стажування.

Яке рішення має прийняти кваліфікаційна комісія: лише про неможливість допуску особи до нотаріальної діяльності чи додаткове зобов'язання Загоруйко продовжити стажування?

Який строк передбачений для повторного складання кваліфікаційного іспиту?

Задача 8.

За результатами складання кваліфікаційного іспиту громадянином Малюгановим кваліфікаційна комісія прийняла рішення про неможливість допуску його до нотаріальної діяльності через те, що він погано володіє теоретичними

знаннями із цивільного права. Але із такою оцінкою він не погодився і має намір оскаржити дії комісії.

Куди має звернутися громадянин Малюганов зі скаргою?

У разі визнання скарги Малюганова правомірною, де він складатиме кваліфікаційний іспит?

Задача 9.

Приватний нотаріус Гундарев прийняв громадянство Ізраїлю і рік проживав у цій країні, але потім повернувся до України і просив про повернення громадянства та поновлення свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Через який строк свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути повернено Гундареву?

Задача 10.

Громадянин Бураков оскаржив до завідуючого державною нотаріальною конторою дії державного нотаріуса Білохвостової, а саме, запізнення нотаріуса на 15 хвилин та відмову у вчиненні нотаріальної дії щодо посвідчення договору дарування. У своїх поясненнях Білохвостова вказала, що відмовила у вчиненні нотаріальної дії через те, що громадянин Бураков перебував у нетверезому стані, а запізнення зумовлено викликом до хворої особи, яка бажала посвідчити заповіт.

Як має діяти завідуючий державною нотаріальною конторою?

Чи може державний нотаріус виконувати свої обов'язки у неробочий час?

Які санкції може застосовувати завідуючий державною нотаріальною конторою до державного нотаріуса за порушення умов трудового розпорядку?

Хто може звільнити державного нотаріуса із займаної посади?

Задача 11.

При здійсненні перевірки Ватутінським управлінням юстиції діяльності приватного нотаріуса Гришина було встановлено, що в договорі довічного утримання відсутні документи, що безперечно свідчили б про смерть відчужувача нерухомості. На цій підставі представник управління скасу-

вав договір та свідоцтво про право власності на нерухоме майно, а також зобов'язав нотаріуса внести відповідні виправлення та повідомити реєструючий орган.

Якщо Гришин не згоден з правомірністю дій представника Ватутінського управління юстиції, то куди він може оскаржити його дії? Які дії в цьому конкретному випадку можуть бути підставою для оскарження?

Задача 12.

Громадянин Драголюб виявив намір займатися нотаріальною діяльністю і надіслав до кваліфікаційної комісії заяву, копію диплома та висновок про результати проходження стажування в Київській державній нотаріальній конторі № 6. Через місяць він отримав відповідь від кваліфікаційної комісії, в якій йому було відмовлено у складанні кваліфікаційного іспиту. Відмова була зумовлена тим, що на стажування він не направлявся та строк в шість місяців не був дотриманий. Він пройшов стажування протягом трьох місяців. Драголюб не погодився із рішенням кваліфікаційної комісії, подав скаргу, в якій зазначив, що термін стажування йому був скорочений. Підставою для скорочення строку стажування була його попередня робота як консультанта в цій нотаріальній конторі протягом трьох місяців.

Як має в цьому випадку вирішити питання Вища кваліфікаційна комісія?

Задача 13.

Громадянин Лисиченко, склавши кваліфікаційний іспит, подав документи до Міністерства юстиції з метою отримання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю. Але через місяць він отримав відповідь про те, що його заява залишена без розгляду, оскільки що він не подав всіх необхідних документів.

Чи правомірні дії Мін'юсту?

Які документи необхідно було подати Лисиченку до Мін'юсту для отримання свідоцтва?

Задача 14.

Приватний нотаріус Іванченко у неділю отримала термінову телеграму про поховання її матері в м. Владивостоці, куди вона вилетіла в той самий день. Через два

тижні вона повернулася і дізналась про анулювання її свідоцтва і припинення приватної нотаріальної діяльності. Коли вона звернулася до управління юстиції, то їй пояснили, що вона була зобов'язана повідомити про тимчасове припинення нотаріальної діяльності, і її свідоцтво було анульоване. Іванченко не погодилася з цим рішенням і подала скаргу.

Яким органом може бути анульоване свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю і на якій підставі?

Яким органом приватна нотаріальна діяльність припиняється і на яких підставах?

До якого органу має подати скаргу Іванченко?

Задача 15.

Громадянин Захаров, який отримав свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю, звернувся до управління юстиції для реєстрації приватної нотаріальної діяльності в м. Києві. Він просив видати йому реєстраційне посвідчення, в якому зазначити адресу його робочого місця: вул. Хрещатик 26, квартира 16.

Чи має право управління юстиції вимагати від Захарова надання договору оренди на вказане приміщення або документів, що свідчать про належність йому цього приміщення на праві власності?

Чи може бути підставою для відмови у реєстрації приватної нотаріальної діяльності за вказаною адресою наявність у цьому ж будинку робочого місця іншого приватного нотаріуса?

Задача 16.

Завідуючий державною нотаріальною конторою звільнив державного нотаріуса Марченка К.Л. з посади на підставі того, що він вчинив нотаріальну дію на ім'я своєї дружини.

Чи є правомірними дії завідуючого?

Задача 17*.

Адвокат Приходько, оскаржуючи вчинені приватним но-

* Тут і далі задачі, позначені « * », розраховані для домашнього розв'язування.

таріусом нотаріальні дії, передав йому для подання до суду скаргу. Приходько оскаржує вартість складання нотаріусом проекту угоди, яка вдвічі вища, ніж у іншого приватного нотаріуса, а також те, що йому не було роз'яснено його прав та обов'язків і його не попередили про наслідки вчинюваної нотаріальної дії. Гроші за складання проекту угоди нотаріус отримав не до складання проекту, а після того, як посвідчив договір. Нотаріус не віддавав право-встановлюючих документів на автомобіль доти, доки заявник не сплатив гроші. Цим він поставив заявника в дуже неприємну ситуацію перед Смирновим, якому він продав автомобіль.

Розгляньте цей випадок та аргументуйте свою позицію щодо цієї правової ситуації: один студент – з позиції адвоката Приходька; інший – з позиції нотаріуса Григоровича.

Тема 4

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПОБУДОВА НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Структура нотаріальних органів.
2. Державні нотаріальні контори.
3. Організаційні питання діяльності приватних нотаріусів.
4. Організація роботи державних нотаріальних архівів.
5. Консульські установи та дипломатичні представництва.
6. Роль органів юстиції в регулюванні організації та діяльності нотаріату.
7. Організація та діяльність кваліфікаційних комісій нотаріату.
8. Комісія з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Проблемні питання.

1. Проаналізуйте позитивні риси сучасної структури нотаріальних органів.
2. Проаналізуйте позитивні та негативні наслідки втілення в життя пропозицій щодо анулювання інституту державного або приватного нотаріату.
3. Проаналізуйте можливість встановлювати певні "ранги" для приватних нотаріусів і чи потрібно це.

Рекомендована література.

1. Указ Президента України "Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні" від 23.08.98 р. (Додаток № 2).
2. Примірне положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру. (Додаток № 42).
3. Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності, затверджене наказом Міністра юстиції України від 4.03.94 р. (Додаток № 38).
4. Положення про вимоги до робочого місця приватного

нотаріуса та здійснення контролю за їх дотриманням, затверджене наказом Міністра юстиції України від 12.06.98 р. (Додаток № 4).

5. Положення про державний нотаріальний архів, затверджене наказом Міністерства юстиції України № 8/5 від 07.02.94 р. (Додаток № 39).

6. Віденська Конвенція про консульські зносини, що була підписана у Відні 24 квітня 1963 року. // *Международное публичное право. Сб. док. / Сост. К.А. Бекешов, А.Ф. Ходаков.* – М.: Изд-во БЕК. – Т. 1. – 1996. – С. 188–206.

7. Консульський статут України, затверджений Указом Президента України № 127/94 від 02.04.94 р. (Додаток № 6).

8. Положення про дипломатичне представництво України за кордоном, затверджене Розпорядженням Президента України № 166/91–рп від 22.10.92 р. (“Ліга: Закон”).

9. Про затвердження Положення про Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласні, Київське та Севастопольське міські управління юстиції; Положення про районні, районні у містах, міські (міст обласного значення) управління юстиції: Наказ Мін’юсту України. (Додаток № 32).

10. Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 114 від 22.02.94 р. (Додаток № 35).

11. Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату, затверджене наказом Міністерства юстиції України № 22/5 від 28.12.93 р. (Додаток № 36).

12. Положення про Комісію з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю, затверджене Наказом Міністра юстиції України від 19.11.98 р. (Додаток № 5).

13. Наказ Міністерства юстиції України “Про затвердження граничної чисельності приватних нотаріусів у нотаріальних округах” (Додаток № 7).

14. Інструкція про порядок ведення Єдиного реєстру нотаріусів, затверджена Наказом Міністерства юстиції України № 26/5 від 27.05.99 р. (Додаток № 8).

Задача 1.

До Міністерства юстиції звернувся громадянин Кондратьєв із проханням видати свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю. Він є громадянином України, має вищу юридичну освіту (інститут), пройшов стажування у нотаріуса, що займається приватною нотаріальною практикою протягом п'яти місяців.

Які ще умови висуваються перед Кондратьєвим?

- а – скласти кваліфікаційний іспит;
- б – стажування має бути продовжене на 7 місяців;
- в – стажування має бути продовжене на 1 місяць;
- г – не мати судимості й обмежень дієздатності.

Задача 2.

Державному нотаріусу запропонували роботу за сумісництвом – консультантом фірми «Гарлем» з досить значною платнею.

Як має поступити нотаріус?

- а – прийняти пропозицію, оскільки нотаріусу надане право консультувати як юридичні фірми, так і окремих громадян;
- б – консультувати лише в неробочий час;
- в – не може працювати за сумісництвом на цій посаді.

Задача 3.

Після отримання реєстраційного посвідчення приватний нотаріус Пилипенко розпочав нотаріальну діяльність через чотири місяці.

Запитання 1. Який обов'язковий строк передбачений для початку нотаріальної діяльності?

1. 4 місяці.
2. 3 місяці.
3. 6 місяців.

Запитання 2. Які дії необхідно провести в цей період?

- ♦ отримати територію діяльності приватного нотаріуса (нотаріальний округ);
- ♦ мати адресу розташування робочого місця;
- ♦ укласти з органом страхування договір службового страхування;
- ♦ внести на спеціальний рахунок у банківську установу страхову заставу.

Задача 4.

Приватний нотаріус Гальперін має намір припинити виконання своїх обов'язків на строк більше одного тижня.

Запитання 1. Хто може його замінити на цей період?

- а – державний нотаріус за угодою;
- б – його консультант, помічник, секретар;
- в – інший приватний нотаріус за угодою.

Запитання 2. Який порядок його заміщення?

- а – він зобов'язаний повідомити про це державну нотаріальну контору;
- б – йому забороняється виконувати свої службові обов'язки в період їх виконання іншою особою;
- в – він має здати всі документи до архіву;
- г – він зобов'язаний повідомити про це управління юстиції.

Задача 5.

Громадянин Сидорко, який проживає в м. Василькові Київської області, зателефонував до приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу з проханням посвідчити заповіт за межами робочого місця приватного нотаріуса, а саме: з виїздом до нього додому, оскільки він в даний час за станом здоров'я не може пересуватися.

Чи має право приватний нотаріус посвідчити заповіт?

Задача 6.

Приватний нотаріус Обухівського районного нотаріального округу Київської області Миронюк звернувся до обласного управління юстиції в м. Києві про перегляд меж нотаріального округу і поширення його юрисдикції також на лівобережну частину м. Києва.

Які дії управління юстиції?

Задача 7.

Державний нотаріус Грушевський при посвідченні договору довічного утримання зробив помилку і вніс до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна відомості про накладення заборони на квартиру 18 будинку 21 по вул. Половецькій в м. Києві, хоча об'єктом угоди була квартира 18 у будинку 21-А по вул. Половецькій. Наслідком цієї помилки стало відчуження вищезазначеної

квартири за життя відчужувача і відмова набувача від виконання своїх обов'язків за договором.

Яку відповідальність може нести нотаріус Грушевський?

Задача 8.

Для забезпечення відшкодування заподіяної шкоди під час здійснення приватної нотаріальної діяльності приватний нотаріус Васильченко у тримісячний строк після отримання реєстраційного посвідчення вніс на спеціальний рахунок у банківську установу страхову заставу у розмірі стократної мінімальної заробітної плати. У зв'язку з відшкодуванням шкоди 22.06.98 р. ним було витрачено 50% внесеної ним страхової застави. Продовжуючи працювати, Васильченко протягом наступних шести місяців поповнив страхову заставу, але не повністю – не вистачало десять мінімальних заробітних плат. Вважаючи суму незначною, він відклав остаточне поповнення страхової застави до повного розміру. 28.06.99 р. при перевірці його діяльності управлінням юстиції було встановлено, що страхова заставка не має встановленого законом розміру, тому приватна нотаріальна діяльність була припинена, а реєстраційне посвідчення анульоване.

У відповідь на це Васильченко почав скаржитись до Мін'юсту, посилаючись на те, що непоповнена сума була незначною, та заклопотаність по роботі.

Яка сума від повної страхової застави все ж таки була внесена Васильченком?

Чи є обгрунтованою скарга Васильченка?

У випадку збільшення розміру мінімальної заробітної плати, до якого розміру необхідно поповнювати страхову заставу: до розміру мінімальної заробітної плати на момент реєстрації приватної нотаріальної діяльності чи на момент витрати страхової застави?

Задача 9.

Приватний нотаріус Вуйко, розпочинаючи свою нотаріальну діяльність, витратив всі кошти на комп'ютерну техніку, офісні меблі, придбання у власність офісного приміщення та його ремонт. Коли йому необхідно було вносити страхову заставу, в нього не залишилось коштів. Тому він звернувся до Мін'юсту і просив визначити частину вищезазначеного майна як страхову заставу.

Чи можна замість внесення грошової застави вносити заставу майном? Аргументуйте свою відповідь.

Задача 10.

При перевірці робочого місця приватного нотаріуса було встановлено, що на вікнах відсутні ґрати. Нотаріус пояснив, що він заключив договір про цілодобову охорону його робочого місця з приватною охоронною фірмою "Стінг" і до сигналізації підключені не лише двері, а й вікна.

Яка відповідальність передбачається за недотримання вимог до робочого місця приватного нотаріуса?

Чи може така відповідь бути підставою для накладення стягнень?

Задача 11.

Приватний нотаріус Деруненко у зв'язку з пропозицією Міністерства іноземних справ обійняти посаду консула України в Об'єднаних Арабських Еміратах уклав договір з приватним нотаріусом Жванко про його заміщення на три роки і надіслав про це відповідне повідомлення до управління юстиції.

Чи обмежується строк, на який приватний нотаріус може припиняти виконання своїх обов'язків? Як може реагувати управління юстиції на таке повідомлення?

Як має діяти державний нотаріус, якщо йому буде запропонована аналогічна робота?

Тема 5

КОМПЕТЕНЦІЯ НОТАРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ ЩОДО ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Поняття компетенції нотаріальних органів.
2. Повноваження державних нотаріальних контор та архівів.
3. Повноваження приватних нотаріусів.
4. Вчинення нотаріальних дій посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів.
5. Повноваження консульських установ та дипломатичних представництв щодо вчинення нотаріальних дій.
6. Посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених.

Проблемні питання.

6. Громадянин перебуває в лікарні. Чи може він викликати в лікарню нотаріуса? Якщо може, то для якої мети і через які обставини?

7. При вчиненні головним лікарем нотаріальної дії щодо посвідчення заповіту чи може він зазначити у заповіті стан особи на момент його укладення?

8. Які нові нотаріальні провадження Ви можете запропонувати до законодавства про нотаріат?

9. Проаналізуйте рівень вимог до юридичної компетентності посадових осіб виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, уповноважених на здійснення нотаріальних дій, передбачених законом, головних лікарів, начальників медичної частини тощо в контексті їх повноважень. Які заходи для підвищення їх юридичної компетентності ви б запропонували внести до законодавства про нотаріат?

Рекомендована література.

1. Лист Міністерства юстиції України "Про порядок вчинення нотаріальних дій, не передбачених законодавством України" від 29.03.94 р. (Додаток № 43).

2. Указ Президента України "Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні" від 23.08.98 р. (Додаток № 2).

3. Консульський статут України, затверджений Указом Президента України № 127/94 "Про Консульський статут України" від 02.04.94 р. (Додаток № 6).

4. Положення про дипломатичне представництво України за кордоном, затверджене Розпорядженням Президента України № 166/91-рп від 22.10.92 р. ("Ліга:Закон").

5. Порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених. (Додаток № 45).

6. Бельк Н. Первая нотариальная // Сов. юстиция. — 1979. — № 5. — С. 20—22.

Задача 1.

До приватного нотаріуса звернувся його рідний брат з метою посвідчення договору дарування принтера для комп'ютера.

Як повинен діяти нотаріус в цій ситуації?

Які роз'яснення він повинен дати братові?

Задача 2.

Громадянка Савченко звернулася до суду з приводу оскарження неправильно вчиненої нотаріальної дії, в результаті якої була заподіяна матеріальна шкода.

До якого провадження слід звертатися?

Чи буде відшкодовуватись шкода, заподіяна неправильно вчиненою нотаріальною дією, якщо постраждалою особою є дружина нотаріуса, і чому?

Яку відповідальність нестиме нотаріус і за що?

Задача 3.

У селі, де нотаріуса не було, уповноважена на вчинення нотаріальних дій особа виконкому наклала від імені цього виконкому заборону відчуження земельної ділянки Шалаєва, яка знаходилась у цьому селі. Дії уповноваженої особи виконкому Шалаєвим були оскаржені до суду.

Роз'ясніть, які підстави Ви бачите для оскарження.

Задача 4.

Проаналізуйте зміст ст. 41 Закону України "Про нотаріат", а саме, що нотаріальні дії можуть вчинятися будь-яким нотаріусом чи посадовою особою будь-якого виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних

депутатів на всій території України, за винятком випадків, передбачених статтями 9, 36, 55, 60, 65, 66, 70–73, 85, 93 і 103 цього Закону, та інших випадків, передбачених законодавством України.

Чи можна з цієї норми зробити висновок про те, що нотаріуси можуть і повинні виїжджати в інші міста, села тощо, в яких є інші нотаріальні контори або працюють приватні нотаріуси?

Задача 5.

Громадянин Синцов під час перебування в лікарні звернувся до чергового лікаря лікарні з проханням посвідчити його довіреність на отримання братом поштового переказу, але йому в цьому відмовили.

Чи може він оскаржити відмову чергового лікаря лікарні і куди?

Задача 6.

Військовослужбовець Щуренко, який перебував на лікуванні у госпіталі, посвідчив довіреність з правом передовіри на право управління належним йому автомобілем своєму сину. Коли його син звернувся до нотаріальної контори з проханням посвідчити довіреність в порядку передовіри, то йому в цьому відмовили.

Чи має право нотаріус вимагати лише нотаріально посвідчену довіреність для посвідчення довіреності в порядку передовіри?

Задача 7.

До головного лікаря Київської лікарні № 6 звернувся громадянин Франції, який через автомобільну катастрофу потрапив до лікарні і через поганий стан здоров'я просив посвідчити його заповіт.

Чи має право посвідчити заповіт головний лікар?

Чи може посвідчити цей заповіт державний або приватний нотаріус?

Задача 8.

До приватного нотаріуса звернувся його товариш громадянин Трифонов, який просив здійснити представництво його прав та інтересів при прийнятті спадщини в Росії, обгрун-

товуючи це юридичною компетентністю нотаріуса та подібністю законодавств Росії й України.

Чи може приватний нотаріус виконати прохання Трифонова?

Задача 9.

До державного нотаріуса Гончаренка звернувся один із спадкоємців, який просив в урочистій обстановці оголосити зміст заповіту. Для цього за його проханням нотаріус запросив всіх спадкоємців, зазначених в заповіті, і оголосив його зміст.

Які необхідно надати документи для того, щоб була можливість цю дію вчинити?

Чи може нотаріус за вчинення цієї нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, брати плату? Якщо може, то яку?

Чи нестиме нотаріус відповідальність за вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, для громадян України?

Задача 10.

До державного нотаріуса Вербицького Броварської державної нотаріальної контори звернувся спадкоємець Корнієнко, який просив вжити заходів щодо охорони спадкового майна в селі Перемога Броварського району. Нотаріус відмовив у вчиненні цього провадження, мотивуючи це тим, що в цьому випадку нотаріальну дію повинна вчиняти посадова особа, на яку рішенням виконкому покладено вчинення цих дій.

Чи правомірно відмовив нотаріус у вчиненні цього провадження?

Якщо посадова особа виконавчого комітету є одним із спадкоємців, то хто в цьому випадку має вживати заходів щодо охорони спадкового майна?

Задача 11.

Приватний нотаріус Загребельний, до якого звернувся за консультацією правового характеру громадянин Глушко, відмовився надати консультацію. Він пояснив, що це займає досить багато часу, він в даний час дуже зайнятий, оскільки на нього чекають клієнти з більш важливими нотаріальними справами. Він пояснив, що за консультаціями можна звернутися до державної нотаріальної контори або юридичної консультації.

Чи правомірно діяв нотаріус Загребельний?

Тема 6

НОТАРІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА ЙОГО ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Класифікація нотаріальних проваджень.
2. Теоретична модель нотаріального процесу.
3. Стадії нотаріального процесу.
4. Умови порушення нотаріального провадження.
5. Ускладнення в нотаріальному процесі та нотаріальні процесуальні строки.

Проблемні питання.

Проаналізуйте правову ситуацію, коли особа лише збиралась звернутись до приватного нотаріуса в зазначені ним часи прийому, але нотаріус в цей час не працював. Чи є можливість встановити наявність нотаріальних правовідносин і які правові наслідки ця ситуація може мати? Аргументуйте свою позицію нормами закону.

Рекомендована література.

1. *Примірне положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру. (Додаток № 42).*

2. *Аргунов В.Н. Нотариальные услуги населению. – М.: Сов. Россия, 1991. – С. 26.*

3. *Цивільне процесуальне право України / За ред. проф. В.В. Комарова. – Харків: Право, 1999. – С. 522–562.*

Задача 1.

Громадянка Ложкіна звернулася до приватного нотаріуса з метою посвідчення договору дарування належної їй на праві власності квартири, але з її пояснень нотаріус довідався про те, що вона до часу звернення до нотаріуса не отримала документів про приватизацію квартири.

Чи може в цьому випадку нотаріус прискорити процес приватизації квартири, звернувшись до відповідних органів на підставі ст. 4 Закону?

Який строк в цьому випадку передбачений законо-

давством про нотаріат для вчинення нотаріального провадження?

Задача 2.

Громадянин Віцин надав нотаріусу документи для посвідчення договору купівлі-продажу будинку, який належав йому на праві власності. Але достовірність наданих документів у приватного нотаріуса Закусила викликала сумнів і він виніс постанову про направлення документів на експертизу.

Чи правомірно вчинив приватний нотаріус Закусило, якщо Віцин заперечував правомірність проведення експертизи, мотивуючи це відсутністю часу для цього? Яке процесуальне ускладнення в цьому разі передбачено законом і який час воно може тривати?

Задача 3.

Громадянин Бойченко звернувся до приватного нотаріуса, сплативши у визначеному розмірі плату за посвідчення договору дарування. Він вимагав від нотаріуса скоротити процес роз'яснення його прав та наслідків вчинюваної угоди.

Чи має право нотаріус за вимогою клієнта не роз'яснювати йому його права?

Чи має право нотаріус через відсутність у клієнта часу запропонувати йому прийти наступного дня і вчинити нотаріальну дію в повному обсязі?

Задача 4.

Громадянин Литовченко звернувся до нотаріуса для посвідчення своєї згоди на усиновлення його дитини (згідно зі ст. 105 КпШС України). Після роз'яснень, наданих нотаріусом, Литовченко просив нотаріуса відкласти вчинення нотаріальної дії, оскільки йому необхідний час для прийняття остаточного рішення.

Який час нотаріус має право надати Литовченку для прийняття остаточного рішення? Чи передбачений законодавством такий випадок?

Задача 5.

До приватного нотаріуса звернулася громадянка Іщенко із заявою про видачу свідоцтва про право на спадщину.

До спадкоємців за законом належала також дочка спадкодавця від першого шлюбу. Між спадкоємцями виник спір щодо розподілу спадкового майна – автомобіля, оскільки кожна із спадкоємиць бажала отримати автомобіль в натурі. Дочка просила нотаріуса не видавати свідоцтво про право на спадщину, оскільки бажала звернутись до суду.

Які процесуальні строки передбачені в цьому випадку?

Чи повинен нотаріус повертати сплачене громадянкою Іщенко державне мито, якщо нотаріальна дія не буде вчинена через вирішення судом справи про розподіл спадкового майна?

Задача 6.

Нотаріус, вчиняючи підготовчі нотаріальні дії, звернув увагу на нервовий стан заявника Міщенко, який неодноразово просив прискорити процес посвідчення угоди щодо купівлі-продажу квартири. Крім того, у нотаріуса викликала сумнів печатка на рішенні органу опіки та піклування про згоду на посвідчення цієї угоди.

Як у цьому випадку має діяти нотаріус? Запропонуйте власні варіанти вирішення цієї ситуації.

Задача 7.

Нотаріус Гринько на прохання громадянина Задорожного звернувся до органу БТІ за довідкою-характеристикою на квартиру. Протягом місяця відповіді з БТІ приватний нотаріус Гринько не отримав і на цій підставі не вчинив нотаріальну дію щодо купівлі-продажу квартири.

Задорожний звернувся до суду з позовом про відшкодування шкоди, заподіяної порушенням нотаріусом процесуального строку. Це відбулося через відмову покупців від укладення договору купівлі внаслідок порушення строку укладення угоди і повернення Задорожним покупцям подвійної суми завдатку.

Як має в цьому разі діяти нотаріус?

Задача 8.

При встановленні особи громадянина Сивохвостова нотаріусом було помічено, що фотокартка в паспорті переклеєна.

Як у цьому випадку має діяти нотаріус?

Задача 9.

Громадянин Цибульський звернувся до приватного нотаріуса Токаренка, але вчинення нотаріального провадження останнім було зупинено у зв'язку з розглядом справи про визнання іншої сторони угоди громадянина Пивоварова недієздатним. Після того як судом було відмовлено у визнанні цього громадянина недієздатним, сторони хотіли звернутися за посвідченням угоди, але їм стало відомо, що приватний нотаріус Токаренко припинив свою діяльність.

Дайте консультацію сторонам, в який орган їм необхідно звернутися для відновлення провадження, за яке вони здійснили оплату.

Чи не доцільно передбачити в законодавстві про нотаріат при припиненні приватної нотаріальної діяльності за власною ініціативою нотаріуса обов'язковою умовою закінчення розпочатих проваджень? Порівняйте із звільненням з роботи, яке за законодавством про працю передбачає необхідність попередження працівником про звільнення власника або уповноваженого ним органу за два тижні до звільнення (ст. 38 Кодексу законів про працю України).

Задача 10.

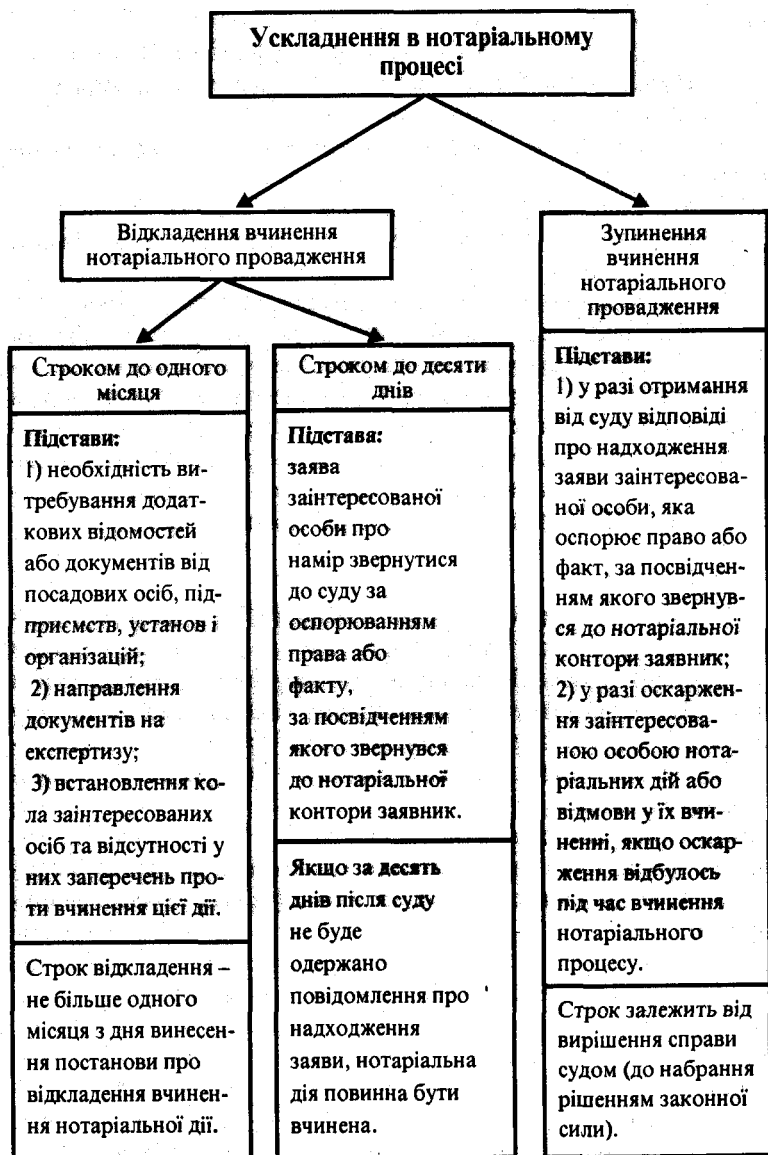
Приватний нотаріус Білоус попередив заявника, що вчинення нотаріальної дії відкладається на два місяці, оскільки документи надані ним не в повному обсязі і деякі з них необхідно направити на експертизу. Тому за ст. 42 Закону України "Про нотаріат" для кожного ускладнення передбачений певний строк, на який вчинення нотаріального процесу відкладається.

Чи правомірно діяв нотаріус?

Чи може бути продовжений строк для вчинення нотаріального провадження, якщо нотаріус перебуває у відпустці?

Запам'ятайте!

Схема 1. Ускладнення в нотаріальному процесі

Тема 7

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Проблемні питання визначення загальних правил вчинення нотаріального процесу.
2. Умови об'єднання декількох проваджень в один нотаріальний процес або їх роз'єднання.
3. Місце вчинення нотаріальних проваджень.
4. Порядок встановлення особи. Перевірка дієздатності громадян та правоздатності юридичних осіб.
5. Підписання нотаріально посвідчуваних документів.
6. Відмова у вчиненні нотаріального провадження та порядок її процесуального оформлення.
7. Порядок обчислення та справляння плати за вчинення нотаріального процесу.
8. Порядок застосування бланків нотаріальних документів.
9. Вимоги до документів, які мають прийматись нотаріусом для вчинення нотаріальних дій.
10. Правила ведення реєстрів нотаріальних дій.

Проблемні питання.

1. Визначте співвідношення – творче ставлення до нотаріальної діяльності та принцип законності нотаріальної діяльності. Чи можливий такий принцип нотаріальної діяльності – все, що не заборонено, дозволено?
2. Чи доцільно мати при досить значній кількості державних і приватних нотаріусів правову регламентацію такого питання, як оскарження відмови у вчиненні нотаріального провадження?
3. За загальним правилом, при вчиненні нотаріальних проваджень нотаріуси встановлюють представника підприємства, установи, організації, що звернулися за вчиненням нотаріального провадження, про що робиться відмітка у реєстрі із зазначенням реквізитів документа. Як, на Вашу думку, зможе довести нотаріус, що цей документ дійсно існував, якщо підприємство заперечуватиме його існування?
4. Розгляньте договір купівлі-продажу, що був посвідчений до революції (додаток №12), та проаналізуйте його

зміст. Визначте, які характерні особливості він має порівняно з умовами чинного законодавства.

Рекомендована література.

1. Постанова Кабінету Міністрів України "Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності" № 740 від 25.05.98 р. ("Ліга:Закон").

2. Закон України "Про благодійництво та благодійні організації". (Додаток № 9).

3. Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації". (Додаток № 10).

4. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 18/5 від 18.06.94 р. (Додаток № 14).

5. Положення про Єдиний реєстр для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, затверджене наказом Міністерства юстиції України № 31/5 від 09.06.99 р. (Додаток № 13).

6. Наказ Міністерства юстиції України № 36/5 від 29.06.99 р. "Про здійснення заходів щодо захисту нотаріально оформлюваних документів". (Додаток № 16).

7. Примірне положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру, затверджене наказом Міністра юстиції України № 3/5 від 04.01.98 р. (Додаток № 42).

8. Декрет Кабінету Міністрів України "Про державне мито" № 7-93 від 21.01.93 р. (Додаток № 46).

9. Інструкція про порядок обчислення та справляння державного мита (витяг) від 22.04.93 р. ("Ліга:Закон").

Задача 1.

Громадяни Кушнар'єв та Зуєва звернулися до нотаріуса з проханням посвідчити договір довічного утримання, а родичі Кушнар'єва (жінка та син) розповіли, що він знаходиться у стані недієздатності, але не надали відповідних документів. На перший погляд громадянин Кушнар'єв не справляє враження хворої людини.

Запитання 1. Як у цьому випадку повинен діяти нотаріус?

а – запропонувати написати з цього приводу заяву, відкласти вчинення нотаріальної дії та порадити звернутися до суду за встановленням неієздатності особи Кушнар'ова;

б – вчинити нотаріальну дію;

в – відмовити у вчиненні нотаріальної дії.

Запитання 2. На який строк нотаріус може відкласти вчинення нотаріальної дії в цьому випадку?

а – на місяць;

б – до винесення судом рішення;

в – на десять днів.

Задача 2.

Під час вчинення нотаріальної дії у нотаріуса виник сумнів щодо справжності документів, наданих особами.

Запитання 1. Як у цьому випадку має діяти нотаріус?

а – відмовити у вчиненні нотаріальної дії;

б – запропонувати особам надати додаткові документи, які дадуть можливість довести відповідну обставину;

в – направити документи на експертизу.

Запитання 2. На який строк нотаріус може відкласти вчинення нотаріальної дії в цьому разі?

а – на місяць;

б – до отримання висновків експертизи;

в – на десять днів.

Задача 3.

До нотаріуса звернулася службова особа районної державної адміністрації з приводу встановлення змісту укладеної угоди щодо оренди квартири громадянина Наливайка.

Чи може нотаріус в цьому випадку надати відомості районній державній адміністрації?

Задача 4.

Приватним нотаріусом Дороніним було посвідчено договір міни автомобіля на дачний будинок між громадянами Зацепіним та Сикорським. Наступного дня вони звернулись до нотаріуса з проханням внести зміни у договір, оскільки номер двигуна автомобіля був зазначений з помилкою, а органи ДАІ відмовились реєструвати його.

Які дії нотаріуса в провадженні щодо внесення змін до даного договору?

Задача 5.

Приватним нотаріусом Завадським було посвідчено договір купівлі-продажу будинку в м. Києві. За умовами договору, покупець вніс гроші на депозитний рахунок приватного нотаріуса, який мав передати їх продавцю лише за умови виконання останнім всіх умов договору, а саме: звільнити будинок від речей, виписати всіх членів родини, які були прописані в будинку, і надати про це довідку разом із ключами від будинку.

Яким чином у цьому випадку має розцінюватися провадження щодо виконання умов договору – прийняття грошей в депозит і повернення їх за умовами договору – як окремі провадження чи як етапи нотаріального процесу?

Задача 6.

При укладенні договору купівлі-продажу квартири до умов договору сторонами було включено обов'язкове накладення заборони відчуження квартири і залишення її за власником до виплати повної її вартості покупцем М. За умовами договору, М. мав виплачувати гроші рівними частками один раз на квартал протягом року. Не було обумовлено випадку невиплати одного з чергових платежів. Це змусило сторони звернутися до суду за вирішенням ситуації.

Чи можна вважати, що вчинення нотаріального провадження закінчено і справа перейшла до суду, який має вирішувати питання про зняття або продовження строку заборони відчуження квартири?

Задача 7.

Після подачі заяви про розірвання шлюбу до органу РАГСу взаємовідносини між подружжям настільки погіршилися, що вони не бажали бачити одне одного. Але до спільного майна подружжя належали: автомобіль та квартира, тому було необхідно це майно розділити. Один із подружжя звернувся до нотаріуса із проханням вирішити цю ситуацію.

Які варіанти нотаріус може запропонувати?

Чи має право нотаріус видавати кожному із подружжя свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя окремо, якщо вони підписали угоду про розподіл спільно набутого майна?

Задача 8.

До нотаріуса зателефонувала особа і запропонувала приїхати за вказаною адресою для посвідчення угоди.

Чи може нотаріус вчиняти нотаріальні дії поза межами службового приміщення?

Чи можна нотаріуса запросити приїхати по телефону?

Які відомості має уточнити державний та приватний нотаріус по телефону?

Задача 9.

При розгляді справи в суді про визнання громадянина недієздатним в порядку глави 34 ЦПК адвокат заінтересованої особи, яка уклала з особою, недієздатність якої встановлюється, договір купівлі-продажу автомобіля в нотаріальному порядку, поставив питання про те, що в договорі нотаріус зазначив, що дієздатність сторін перевірена. На підставі цієї заяви і прохання викликати як свідка нотаріуса Хрустальова П.І., який посвідчив цей договір, суд вирішив заслухати пояснення нотаріуса.

Поясніть суду, яким чином нотаріус перевіряє дієздатність осіб, що укладають угоду.

Чи може нотаріус призначити проведення судово-психіатричної експертизи громадянина?

Чи має преюдиціальне значення для суду перевірка дієздатності осіб, що здійснюється нотаріусом, при вирішенні справ щодо визнання громадянина недієздатним?

Задача 10.

До приватного нотаріуса звернувся представник товариства з обмеженою відповідальністю "Нефертіті" і надав установчий договір для посвідчення. (Див. додаток № 26).

Які документи для посвідчення угоди має надати представник, якщо він є генеральним директором цієї фірми?

Які документи необхідно перевірити, якщо представник діє за дорученням, наданим загальними зборами учасників цього підприємства?

Як має оформлюватись угода, коли від імені підприємства діє його законний представник?

Задача 11.

До приватного нотаріуса Гурченко звернувся представник

благодійного фонду "Гротеск" і просив посвідчити договір купівлі-продажу офісу цієї організації, який хотіла придбати релігійна організація "Слов'яни". Нотаріус відмовив у вчиненні нотаріальної дії на тій підставі, що церква (релігійні організації) в Україні відокремлена від держави.

Чи правомірна відмова нотаріуса? Аргументуйте власну позицію.

Проаналізуйте, які документи мають бути надані представниками сторін.

Задача 12.

При підписанні нотаріально посвідчуваної угоди нотаріусом було помічено, що підпис особи, зазначений у паспорті, не відповідає підпису на одному примірнику договору або на всіх.

Як має в цьому випадку діяти нотаріус?

Задача 13.

Проаналізуйте постанову і знайдіть помилки, якщо вони є.

ПОСТАНОВА

про відмову у вчиненні нотаріальної дії

15 липня 1999 року я, Гринченко О.С., приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу, після вивчення документів, наданих мені громадянином Сивохою Петром Івановичем, який мешкає в м. Києві по просп. Маяковського, 96, кв. 73, паспорт СН 1463789, виданий Ватутінським РУ ГУ МВС України в м. Києві 30 серпня 1994 року, дійшов висновку про те, що квартира не може бути ним відчужена без згоди на це іншого із подружжя. Такий висновок ґрунтується на тому, що квартира була придбана за договором купівлі-продажу під час перебування заявника у зареєстрованому шлюбі, про що свідчить час посвідчення договору купівлі-продажу 23 липня 1995 року, а також відмітка в паспорті про укладення шлюбу 15 серпня 1993 року з громадянкою Сивохою Іриною Миколаївною. З пояснень заявника випливає, що він не може надати документів, які б свідчили про його особисту власність на цю квартиру (шлюбний контракт чи інші угоди), а також не може надати заяви Сивохи Ірини Миколаївни про згоду на відчуження квартири. Мою пропозицію звернутися до Сивохи Ірини

Миколаївни з відповідною заявою заявник відхилив, оскільки йому необхідно терміново продати квартиру. За наявних обставин, керуючись ст. 113, 114, 229 ЦК, ст. 23 КпШС, ст. 49 Закону України "Про нотаріат",

постановляю:

відмовити громадянину Сивосі Петру Івановичу в посвідченні договору купівлі-продажу квартири 73, яка знаходиться в будинку № 9, розташованому по проспекту Маяковського у місті Києві, без письмової згоди на те його дружини Сивохи Ірини Миколаївни. Сивосі Петру Івановичу роз'яснено його право звернутись до нотаріальних органів (за згодою обох з подружжя) або до суду (якщо сторони не дійдуть згоди щодо розподілу майна) в разі незгоди Сивохи І.М. на відчуження квартири за розподілом спільно набутого майна.

Відмова у вчиненні нотаріальної дії може бути оскаржена до Ватутінського районного суду міста Києва протягом десяти днів з дня винесення цієї постанови. Відповідно до ст. 285–287 ЦПК України, скарга може направлятися до суду через нотаріуса.

Приватний нотаріус

Гринченко О.С.

Вихідний № 45 від 2 грудня 1998 року.

Задача 14.

До державного нотаріуса Нечипоренка звернулись громадяни Щербінюк та Гладкий за посвідченням договору міні будинку в м. Києві, який був оцінений сторонами відповідно до його вартості за технічним паспортом у 25 тисяч гривень, на автомобіль "Мерседес-190", який був оцінений ними у сумі 20 тисяч гривень.

Прорахуйте суму державного мита, яку мають сплатити сторони угоди, якщо вони погодились про рівний розподіл між ними оплати.

Поясніть, чи має обчислюватися окремо державне мито за відчуження земельної ділянки, яка відчужується разом із будинком.

Задача 15.

До приватного нотаріуса Горобченка звернулись громадяни Задорнов та Песоцький, які бажали посвідчити угоду

щодо купівлі-продажу автомобіля на суму 20 тисяч гривень. Громадянин Песоцький надав документи про те, що він є учасником бойових дій в Афганістані та інвалідом другої групи, а Задорнов є особою, яка віднесена до першої категорії осіб, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Приватний нотаріус відмовив їм у посвідченні угоди, мотивуючи своє рішення тим, що він працює за принципом самоврядування. Тому він запропонував громадянам звернутися до державної нотаріальної контори.

Чи правомірна відмова нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії?

Задача 16.

Пенсіонер Казмірчук, будучи інвалідом першої групи Великої Вітчизняної війни, звернувся за посвідченням довіреностей на право управління його автомобілем, які він хотів посвідчити для двох синів, що здійснюють догляд за ним. Знаючи, що він має бути звільнений від будь-яких витрат, заперечував проти сплати вартості бланків нотаріальних документів.

Поясніть, які пільги має Казмірчук при вчиненні нотаріальної дії.

Що повинен був роз'яснити нотаріус Казмірчуку перед вчиненням нотаріальної дії?

Який орган може звільнити Казмірчука від оплати вартості бланків?

Про яку оплату в цьому випадку не було згадано, який розмір і порядок її внесення?

Задача 17.

При посвідченні договору купівлі-продажу будинку між громадянами Власовим та Корнієнко нотаріус один примірник договору, який залишається в нотаріальній конторі, виконав на бланку, а сторонам та органу технічної інвентаризації видав примірники, які були викладені на чистих аркушах паперу.

Чи правильно діяв нотаріус?

Задача 18.

До приватного нотаріуса Кондращенка звернувся громадянин Мельничук, який надав для посвідчення договору

дарування як правостановлюючий документ договір купівлі-продажу квартири, в якому вільні місця державним нотаріусом Карабазовою були непрокреслені та виправлення на них не обумовлені. На підставі цих недоліків Кондращенко відмовив Мельничуку вчинити нотаріальну дію.

Яку пораду Ви можете надати Мельничуку?

Задача 19.

Внаслідок пожежі в квартирі громадянина Сумського були пошкоджені всі документи. Продавець Сумський разом із покупцем Карстовим звернулись до нотаріуса з проханням посвідчити договір купівлі-продажу цієї квартири. Сумський надав обгорілий договір купівлі-продажу квартири та оцінку її вартості за висновком експерта, текст у договорі можна було прочитати.

Чи може бути посвідчений такий договір?

Як має діяти нотаріус в цьому випадку?

Задача 20.

При перевірці діяльності приватного нотаріуса Гвіздкова було встановлено, що останній запис в реєстрі нотаріальних дій було проведено олівцем. Гвіздков пояснив, що вчинення нотаріальної дії було відкладено, оскільки сторони не могли прийти до остаточної суми вартості майна. Тому він тимчасово вніс відомості олівцем.

Чи правомірні дії нотаріуса?

Як розцінювати такий запис або непрокреслені пропущені місця в реєстрі нотаріальних дій?

Задача 21.

Приватний нотаріус Московський внаслідок закінчення реєстру нотаріальних дій завів новий журнал без погодження з управлінням юстиції, оскільки це відбулося протягом одного дня. Він мотивував свої дії тим, що сприяв громадянам, які чекали вчинення нотаріальних дій, тому не мав часу отримати новий реєстр. Наступного дня він звернувся до управління юстиції з новим журналом та старим реєстром із проханням видати йому новий реєстр, куди він перенесе всі записи щодо вчинених нотаріальних дій.

Чи можна вважати дії Московського правомірними?

Запам'ятайте!

*Схема 2. Загальні правила вчинення
нотаріального процесу*

Тема 8

ІНСТИТУТ ПРЕДСТАВНИЦТВА В НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Проблеми інституту представництва в нотаріальному процесі.
2. Правоздатність та дієздатність фізичних осіб та представництво їх інтересів в нотаріальному процесі.
3. Правоздатність та дієздатність юридичних осіб.

Проблемні питання.

1. Проаналізуйте можливість співіснування двох форм передачі повноважень – доручення та довіреності. Які позитивні риси вони мають, а які слід віднести до негативних?
2. Проаналізуйте можливість неповнолітнього відчувувати та набувати майно. Чи потребує процес набуття майна неповнолітнім охорони його прав та в яких випадках це питання потребує особливої уваги?
3. Проаналізуйте правоздатність і дієздатність благодійних та релігійних організацій.

Рекомендована література.

1. *Цивільний кодекс України.* – Ужгород: ІВА, 1998. – 312 с.
2. *Кодекс про шлюб та сім'ю України.* – К.: А.С.К., 2000. – 416 с.
3. *Закон України "Про благодійництво та благодійні організації"*. (Додаток № 9).
4. *Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації"*. (Додаток № 10).
5. *Цивільне право. Загальна частина / За ред. проф. О.А. Підпригори, Д.В. Бобрової.* – К., 1995. – С. 147.
6. *Фурса С.Я. Довіреність та інститут представництва в цивільному законодавстві, нотаріальному та цивільному процесах України // Право України.* – 1998. – № 4. – С. 94–97.
7. *Штефан М.И., Дрижчаная Е.Г., Гусев Е.В. Представительство граждан в суде.* – К.: Лыбидь, 1991. – 231 с.
8. *Советское гражданское право. Субъекты гражданского права / Под ред. С.Н. Братуся.* – М., 1984.
9. *Григоренко С. Проблемы гражданско-правового ста-*

Задача 1.

Громадянин Бриль перед посвідченням довіреності просив роз'яснити зміст правовідносин, які виникають після посвідчення довіреності та передачі її довіреному.

Які основні правові аспекти довіреності Ви як нотаріус маєте повідомити громадянину Бриль?

Задача 2.

Громадянка Борщевська, якій належить на праві власності 1/4 будинку в селі Троєщина, вирішила посвідчити договір купівлі-продажу цього права і повідомила про це інших співвласників. Співвласники цього будинку Кондрашов (1/2) та Плющ (1/4) надали довіреність громадянину Бойку для представництва їхніх інтересів при посвідченні цієї угоди.

Чи може Бойко в цьому випадку представляти інтереси вищезазначених громадян та чи зможе нотаріус посвідчити угоду?

Задача 3.

Громадянин Ларін просив нотаріуса Бровку видати свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя йому та його дружині. Оскільки дружина Ларіна перебуває у відрядженні за кордоном, вона надала своєму чоловіку на цей час довіреність на ведення її справ у суді.

Проаналізуйте можливість нотаріуса в цьому випадку вчинити нотаріальне провадження.

Задача 4.

Проаналізуйте і зробіть висновок, в якій формі має бути посвідчено такий документ – довіреності чи договору доручення:

“Я, Затока Ольга Всеволодівна, що мешкаю в м. Києві по вул. Інститутській, будинок 22, кв. 14, цим “документом” уповноважую приватне підприємство “Дніпро – нерухомість” здійснювати всі необхідні дії, пов'язані зі збором необхідних документів для купівлі-продажу належної мені на праві власності квартири. Для цього я надаю цій фірмі 300 гривень, довіряю його повноважним представникам представництво моїх інтересів у будь-яких установах і організаціях м. Києва, одержувати необхідні довідки, інші документи і гро-

ші, подавати заяви, робити оголошення, оплату, розписуватися і робити будь-які інші дії, пов'язані з виконанням даного доручення. Крім того, зобов'язую це підприємство покласти на мій розрахунковий рахунок А-145 у Приватбанку належні від продажу квартири гроші”.

Задача 5.

До нотаріуса звернулася громадянка Шпортко, якій передав довіреність громадянин Павленко на укладення від свого імені договору купівлі-продажу, але не роз'яснив її права та обов'язків.

Як Ви вважаєте, якщо нотаріус роз'яснить права та обов'язки громадянки Шпортко, то в цьому випадку це слід вважати продовженням вчиненої нотаріальної дії (ст. 5 Закону “Про нотаріат”) чи консультацією правового характеру, яку необхідно оплатити окремо (ст. 4 Закону “Про нотаріат”)?

Роз'яснить громадянці Шпортко, яку несе відповідальність довірених, який діє на підставі довіреності?

Задача 6.

Громадянин Доронін просив нотаріуса посвідчити довіреність щодо права управління автомобілем на чотири роки на ім'я свого племінника, оскільки громадянин Доронін виїжджає на цей строк за контрактом до Південної Америки.

Чи може нотаріус посвідчити таку довіреність? Яку пораду повинен надати нотаріус в цьому випадку?

Задача 7.

Громадянка Васишина М.П. просила посвідчити генеральну довіреність щодо права управління та розпорядження автомобілем “ВАЗ-2109” на свого чоловіка Васишина О.І.

Які правові властивості має генеральна довіреність, чим вона відрізняється від довіреності?

Дайте консультацію громадянці Васишиній М.П. з урахуванням глави 6 КпШС України.

Задача 8.

До нотаріальної контори звернувся громадянин Самосад із проханням посвідчити договір купівлі-продажу належного йому мотоцикла громадянину Кудрайтісу. Перевіряючи доку-

менти продавця і покупця, нотаріус встановив, що Самосад є неповнолітнім, і відмовив у посвідченні договору, запропонувавши з'явитися з батьками. Самосад до моменту звернення в нотаріальну контору перебував у зареєстрованому шлюбі, тому він вважає, що не повинен діяти лише за згодою батьків і може самостійно розпоряджатися належним йому майном.

Нотаріус не взяв до уваги викладені Самосадам факти і відмовив у посвідченні договору.

Чи правильно діяв нотаріус?

Задача 9.

До державного нотаріуса звернувся громадянин Герасименко, який просив посвідчити довіреність на ім'я громадянина Курнатовського для представництва своїх інтересів при оформленні договору купівлі-продажу будинку в м. Києві. Державний нотаріус посвідчив довіреність, не вимагаючи ніяких довідок щодо інших співвласників будинку.

Коли громадянин Курнатовський знайшов покупця будинку та звернувся до приватного нотаріуса посвідчити договір купівлі-продажу і пред'явив посвідчену довіреність, то приватний нотаріус вимагав подання документів про відсутність інших співвласників на це майно. Оскільки таких документів у громадянина Герасименка не було, то на цій підставі йому було відмовлено у вчиненні нотаріальної дії.

Хто діяв правомірно державний чи приватний нотаріус?

Задача 10.

Громадянин Загребельний Василь Павлович, автор нової методики здійснення операцій на мозку, заповів свої рукописи та право комерційного використання цієї методики хірургічному відділенню лікарні № 10 Московського району міста Києва.

Яким чином має діяти нотаріус, якщо хірургічне відділення не є юридичною особою?

Задача 11.

20 квітня 1999 року до приватного нотаріуса звернулася Полушкіна В.Я. із проханням посвідчити договір дарування квартири на ім'я свого неповнолітнього сина Петра. При цьому вона надала такі документи:

- ♦ свідоцтво про право власності на квартиру, в якому зазначені власниками Полушкіна В.Я. та її чоловік Полушкін І.В.;

- ♦ довідку-характеристику БТІ;
- ♦ рішення суду про визнання Полушкіна І.В. безвісно відсутнім;
- ♦ свідоцтво про народження сина Петра;
- ♦ паспорт.

Чи може нотаріус посвідчити договір дарування квартири?

Хто може бути представником неповнолітньої особи в цьому випадку?

Задача 12.

При відкритті спадщини державним нотаріусом було з'ясовано, що один із спадкоємців знаходиться у місцях позбавлення волі за злочин проти державної власності.

Яким чином у цьому випадку мають бути захищені інтереси особи, яка знаходиться у місцях позбавлення волі?

Задача 13.

У додатку № 11 надано витяг із статуту акціонерного товариства.

Проаналізуйте його і зробіть висновок про можливість генерального директора укласти угоди з іншими юридичними особами щодо майна підприємства на суму понад 10 000 гривень. Який документ у цьому випадку додатково має витребувати нотаріус?

Які повноваження мають Віце-президент, Виконавчий директор?

Кому надано право підпису фінансових документів поряд з головним бухгалтером? Чи може фраза: "Президент несе повну відповідальність за діяльність Компанії за всіма питаннями, крім тих, які належать до компетенції Зборів" – свідчити про надання йому права підпису фінансових документів?

Задача 14.

Громадянин Іванко уклав договір доручення з приватною фірмою "Буран" про те, що остання має здійснити продаж його квартири за ціною не нижче ніж 60 тисяч гривень протягом двох місяців. Коли повноважним представником фірми укладався договір купівлі-продажу з покупцем, то нотаріус відмовив у посвідченні цієї угоди через те, що не було відомостей про склад сім'ї Іванка.

Чи правомірно діяв нотаріус?

Чи потрібна згода іншого із подружжя при посвідченні доручення або посвідченні договору купівлі-продажу квартири?

Тема 9

НОТАРІАЛЬНЕ ДІЛОВОДСТВО

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Загальні положення.
2. Загальні правила ведення нотаріального діловодства.
3. Мова діловодства.
4. Система засобів оформлення нотаріального діловодства.
5. Діловодство щодо постачання, зберігання, обліку та звітності витрачання бланків нотаріальних документів.
6. Діловодство щодо реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.
7. Діловодство щодо Єдиного реєстру доручень.
8. Адміністративне діловодство в органах нотаріату.
9. Діловодство щодо складання номенклатури і формування справ.

Проблемні питання.

1. Чи можливо вважати інститут нотаріального діловодства окремою частиною загальних правил посвідчення угод чи це самостійний інститут?
2. Які Ви бачите нові напрямки розвитку системи засобів оформлення нотаріального діловодства?

Рекомендована література.

1. *Правила ведення нотаріального діловодства, затверджені наказом Міністерства юстиції України № 6/5 від 03.02.94 р. (Додаток № 41).*
2. *Про здійснення заходів щодо захисту нотаріально оформлених документів, затверджене наказом Міністерства юстиції України № 36/5 від 29.06.99 р. (Додаток № 16).*
3. *Щодо державної реєстрації суб'єктів підприємництва. Лист Міністерства юстиції України № 16-13-169 від 24.05.2000 р. (Додаток № 44).*
4. *Форми книг для реєстрації записів заповітів, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, посвідчувальних написів на заповітах і дорученнях, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, та зразки цих документів, затверджені наказом Міністра юстиції України № 19/5 від 07.07.94 р. / Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1998. – № 5. – С. 451–461.*

5. Положення про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ, затверджене наказом Міністерства юстиції України № 51/5 від 17.10.2000 р. (Додаток № 15).

6. Положення про Єдиний реєстр для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, затверджене наказом Міністерства юстиції України № 31/5 від 09.06.99 р. (Додаток № 13).

7. Положення про Єдиний реєстр доручень, затверджене наказом Міністра юстиції України № 29/5 від 29.05.99 р. (Додаток № 47).

8. Добрынина Л. Понятіе и признаки бездокументарных ценных бумаг // Хозяйство и право. – 1999. – № 6. – С. 49–52.

Задача 1.

Приватний нотаріус Пастухов Київського нотаріального округу за допомогою Інтернету налагодив зв'язок із приватним нотаріусом Бойком Севастопольського нотаріального округу.

Які нотаріальні дії дозволить здійснювати такий зв'язок у різних куточках України?

Задача 2.

Приватний нотаріус Горобець за станом здоров'я потрапив до лікарні та більше місяця не працював.

Який орган має вирішувати питання про передачу документів до державного нотаріального архіву?

Якщо деякі провадження було порушено (наприклад, що-до посвідчення угоди, але документи було відправлено на експертизу), але не закінчено, хто має ці нотаріальні дії вчиняти?

Куди має передати постійно діюча експертна комісія документи з архіву приватного нотаріуса?

Задача 3.

Розгляньте можливість створення спеціального програмного забезпечення для вчинення нотаріальних дій на комп'ютері.

Чи можливо в цьому випадку перекласти відповідальність за неправильно оформлені нотаріальні дії на розробників такого програмного забезпечення?

Задача 4.

Приватний нотаріус Беженар, посвідчивши договір довічного утримання, вніс відомості до Єдиного реєстру для

реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, але не вніс ці відомості до алфавітної книги обліку заборон відчуження й арештів нерухомого майна. При перевірці його діяльності управління юстиції було встановлено цей факт і накладено штраф у розмірі 100 гривень. Він не погодився із цим і опротестував таке рішення.

На якій підставі нотаріусом було опротестовано рішення управління юстиції?

Чи можливо вже сьогодні відійти від копіткої паперової праці нотаріуса і перейти лише до комп'ютерної реєстрації відповідних юридично значимих обставин. Наприклад, замість договору – магнітна картка, замість реєстрів – дискети тощо.

Задача 5.

На робочому місці приватного нотаріуса сталася крадіжка. Після цього ним було помічено зникнення бланків нотаріальних документів.

Що має робити приватний нотаріус в цьому випадку?

Які правові наслідки для нього можуть настати, якщо при цьому буде встановлена відсутність ґрат на вікнах?

Задача 6.

Громадянину Щербині було відмовлено у видачі свідоцтва про право на спадщину у зв'язку із пропуском шестимісячного строку для прийняття спадщини. Щербина оскаржив дії нотаріуса до суду, оскільки, за його словами, він відправив до державної нотаріальної контори заяву про бажання прийняти спадщину, але через термінове відрядження був змушений виїхати на тривалий час за кордон. Нотаріус же пояснив, що до нього заява не надходила.

Як можна перевірити цю обставину?

Розгляньте можливість доведення факту, що лист прийшов із запізненням. Який доказ у цьому випадку може це підтвердити?

Задача 7.

Під час вчинення нотаріальної дії щодо купівлі-продажу

будинку у нотаріуса виник сумнів стосовно справжності нотаріального бланку, на якому було викладено правостановлюючий документ, а саме, договір дарування. Сумнів зумовлювався тим, що бланк був у поганому стані, хоча і посвідчувався 22 грудня 1998 року.

Як має діяти в цій ситуації нотаріус?

Задача 8.

Громадянин Іванов посвідчив довіреність за місцем проживання на представництво його інтересів у суді, але згодом вирішив надати їй більш офіційного статусу і звернувся до приватного нотаріуса з метою внести відомості про довіреність до Єдиного реєстру. Приватний нотаріус відмовив Іванову у внесенні відомостей.

Чи правомірно діяв нотаріус? Обґрунтуйте відповідь.

Задача 9.

При посвідченні договору купівлі-продажу будинку продавець погодився на виплату його вартості частками, але просив нотаріуса внести необхідні відомості до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна для того, щоб покупець не мав права відчуження до виплати всієї суми заборгованості. Через три місяці договір купівлі-продажу будинку був визнаний судом недійсним. Наступного дня після судового засідання продавець звернувся до нотаріуса з проханням зняти заборону відчуження будинку, але нотаріус відмовив йому.

Поясніть, на якій підставі нотаріус відмовив.

Задача 10.

До приватного нотаріуса Гомона звернувся громадянин Гаркавенко з проханням посвідчити довіреність в порядку передовіри. Приватний нотаріус, підраховуючи вартість вчинення нотаріальної дії, включив туди й вартість перевірки справжності бланку, на якому було посвідчено первинну довіреність.

Чи правомірно брати за таку перевірку приватному нотаріусові плату?

Чи може державний нотаріус включати до вартості вчинення нотаріальної дії додаткову плату за це?

Задача 11.

Приватний нотаріус Горкавенко І.В. вирішив зробити собі штамп посвідчувальних написів: “__ ____ 200__ року. Ця нотаріальна дія посвідчена мною, приватним нотаріусом міста Києва, Горкавенко І.В., договір підписаний сторонами в моїй присутності. Особистість сторін, що підписали договір, встановлено, їх дієздатність перевірено. Договір прочитаний сторонами вголос. Цей договір при необхідності підлягає реєстрації у відповідних органах реєстрації нерухомого майна”.

Знайдіть помилки в цьому штампі і запропонуйте правильний макет.

Задача 12.

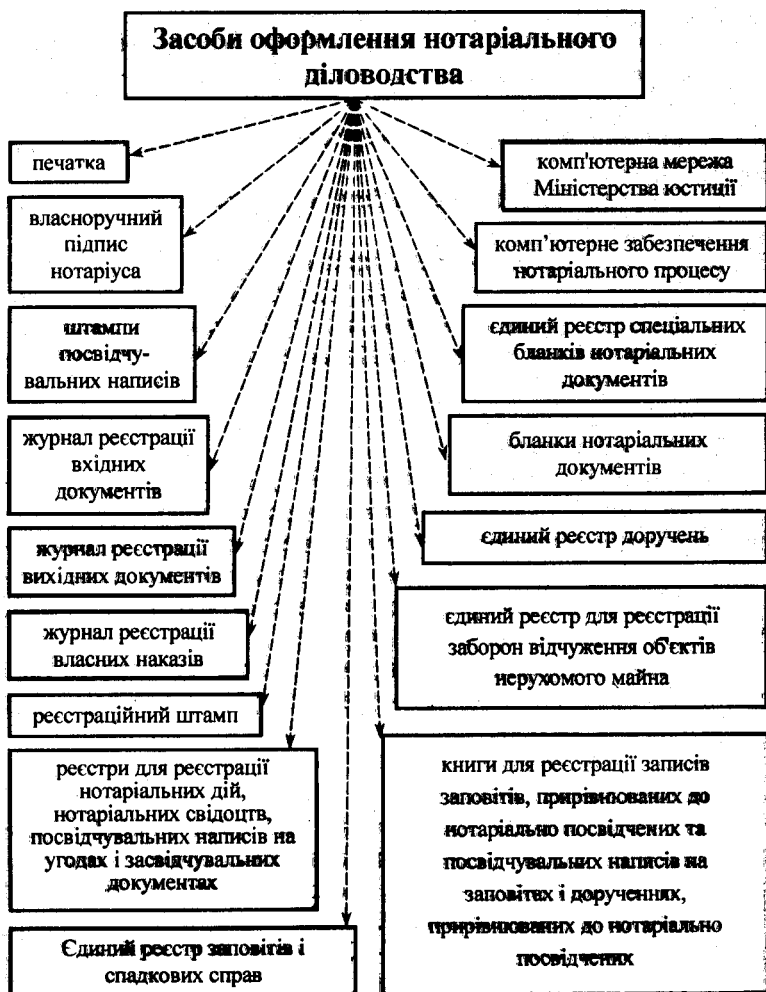
20 серпня 1999 року до державної нотаріальної контори звернувся громадянин Лустов, який надав пошкоджений договір купівлі-продажу будинку на ім'я його батька Лустова Петра Федоровича і просив видати йому дублікат цього документа для подачі його до державної нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини, що залишилася після смерті його батька.

Як має діяти і що роз'яснити нотаріус, якщо договір купівлі-продажу було посвідчено 27 квітня 1986 року?

Як має діяти нотаріус, коли договір було посвідчено у січні 1996 року?

Запам'ятайте!

Схема 3. Засоби оформлення нотаріального діловодства

Тема 10

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПОСВІДЧЕННЯ УГОД

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Значення нотаріального посвідчення угод.
2. Характеристика основних правил посвідчення угод.
3. Заходи, спрямовані на забезпечення виконання зобов'язань.
4. Спільна власність у нотаріальній практиці при укладенні угод.
5. Спільна часткова власність в нотаріальній практиці при укладенні угод.
6. Земля в сфері цивільно-правових угод.
7. Основні правила посвідчення угод щодо нерухомого майна.
8. Загальні правила відчуження транспортних засобів.
9. Процесуальні аспекти розірвання договору та визнання його недійсним.

Проблемні питання.

1. Спробуйте знайти зв'язок між діяльністю правоохоронного органу – нотаріату та правозахисного – суду, що зумовлюється нотаріально посвідченою угодою. Проаналізуйте також роль нотаріуса в судовому процесі, який стосується наслідків нотаріально посвідченої угоди, як свідка, заінтересованої особи або відповідача.

2. Роль нотаріуса у посвідченні угод, що стосуються землі як предмета цивільно-правових угод та відчуження транспортних засобів.

Рекомендована література.

(Для ґрунтового дослідження цієї теми наведено доволі значний обсяг нормативних джерел. Деякі з них наводяться в додатках, а інші можна знайти в Інтернеті: <http://www.emtec-magnetics.com>).

1. *Цивільний кодекс України*. – Ужгород: ІВА, 1998. – 312 с.
2. *Земельний кодекс України*.
3. *Кодекс про шлюб та сім'ю України*. – К.: А.С.К., 2000. – 416 с.
4. *Закон України "Про власність" від 7 лютого 1991 року*. – ВВР. – 1991. – № 20. – ст. 249.
5. *Закон України "Про заставу"*.

6. Закон України "Про приватизацію майна державних підприємств".

7. Закон України "Про приватизацію майна невеликих державних підприємств (малу приватизацію)".

8. Постанова Верховної Ради України "Про право власності на окремі види майна" № 2471-ХІІ від 17.06.92 р. (із змінами і доповненнями, внесеними Постановою ВР № 3131-12 від 22.04.93 р.). (Додаток № 28).

9. Закон України "Про селянське (фермерське) господарство".

10. Закон України "Про плату за землю".

11. Указ Президента України "Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям".

12. Указ Президента України "Про продаж земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній або комунальній власності" // Урядовий кур'єр. - 1999. - № 13.

13. Декрет КМ "Про приватизацію земельних ділянок".

14. Декрет КМ "Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі".

15. Постанова КМ України № 1998 від 18.12.98 р. "Про вдосконалення порядку формування цін".

16. Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику в справах про визнання угод недійсними" № 3 від 28.04.78 р. (із змінами і доповненнями).

17. Постанова Верховної Ради України "Про право власності на окремі види майна" № 2471-ХІІ від 17.06.92 р. (із змінами і доповненнями, внесеними Постановою ВР № 3131-12 від 22.04.93 р.).

18. Порядок посвідчення договорів відчуження земельних ділянок, затверджений наказом Мін'юсту України та Держкомзему України № 14/5 від 06.06.96 р.; Положення про технічний паспорт земельної ділянки несільськогосподарського призначення, яка підлягає продажу, затверджене Державним комітетом України по земельних ресурсах наказом № 25 від 16.03.99 р.

19. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 18/5 від 18.06.94 р. (Додаток № 14).

20. Положення про технічний паспорт земельної ділянки

несільськогосподарського призначення, яка підлягає продажу, затверджене Державним комітетом України по земельних ресурсах наказом № 25 від 16.03.99 р.

21. Порядок грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів, затверджений наказом Державного комітету України по земельних ресурсах, Державного комітету України у справах містобудування й архітектури, Міністерства сільського господарства і продовольства України, Української академії аграрних наук № 76/230/325/150 від 27.11.95 р. (державний реєстр № 427/963 від 30.11.95 р.), із змінами і доповненнями від 29.10.97 р., зареєстрованими в Міністерстві юстиції України за № 511/2315 (накази № 46/131/63/34 від 15.04.97 р.).

22. Інструкція про порядок видачі довідок-характеристик на об'єкти нерухомого майна, що знаходяться у власності юридичних та фізичних осіб та зареєстровані в бюро технічної інвентаризації, затверджена наказом Держжитлокомунгоспу № 35 від 30.04.96 р., зареєстрована в Міністерстві юстиції України за № 273/1298 від 06.06.96 р.

23. Про затвердження Інструкції про порядок державної реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна, що перебувають у власності юридичних та фізичних осіб: Наказ Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України № 121 від 09.06.98 р.

24. Про спільну діяльність щодо виявлення викрадених транспортних засобів та уникнення їх незаконного придбання і реалізації: Наказ Міністерства юстиції України та Міністерства внутрішніх справ України № 4/5/39 від 21.01.99 р. (Додаток № 33).

25. Правила державної реєстрації та обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів та мотоколясок, затверджені постановою Кабінету Міністрів України № 1388 від 07.09.98 р. (із змінами від 19.04.99 р.) // Урядовий кур'єр. – 1999. – № 79-80.

26. Інструкція про порядок реєстрації застав рухомого майна в Державному реєстрі застав рухомого майна, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 13/5 від 26.02.99 р. (Додаток № 49).

Задача 1.

Громадянка Біленька звернулася із проханням посвідчити угоду щодо купівлі-продажу належної їй на праві власності квартири. Нотаріус оглянув паспорт заявниці і відмовив їй у посвідченні угоди, мотивуючи своє рішення тим, що паспорт старого зразка і необхідно вклеїти нову фотокартку, що відповідає 45-річному віку.

Чи правомірно діяв нотаріус?

Задача 2.

Громадянин Вітриченко, якому необхідно продати належну йому на праві власності квартиру, звернувся до нотаріуса за консультацією. В нього бракує часу для пошуків покупців та проведення оглядів квартири тощо, але він хвилюється з приводу можливості бути ошуканим.

Проконсультуйте Вітриченко, яким чином надати йому відповідне право представництва його інтересів брокерській конторі.

Задача 3.

Громадянин Вареник знайшов варіант квартири, яка йому підходить за ціною, розташуванням, станом. Він хоче придбати цю квартиру, але в нього бракує грошей на сьогодні. Недостатні гроші він сподівається заробити протягом шести місяців. Продавець квартири погоджується на такі умови, але хвилюється, що Вареник може в майбутньому відмовитися від купівлі його квартири.

Запропонуйте можливі варіанти умов договору, які задовольнятимуть сторони угоди.

Задача 4.

При купівлі будинку покупець Гаєвська хотіла забезпечити виконання умов договору продавцем, який просив до посвідчення договору надати завдаток у сумі 50% вартості будинку. Продаж будинку та необхідність значного завдатку продавець зумовлював терміновою необхідністю отримати гроші.

Які заходи, спрямовані на забезпечення виконання зобов'язань, нотаріус може запропонувати Гаєвській?

Чи може в цьому випадку бути застосовано заборону відчуження будинку?

Задача 5.

До приватного нотаріуса звернувся громадянин Жовмиренко, який бажав укласти договір дарування квартири, але хотів, щоб обдарований Воронко відпрацював у його приватному підприємстві як програміст протягом п'яти років і лише за цієї умови отримав квартиру.

Чи може бути посвідчений такий договір?

Які варіанти можна запропонувати Жовмиренку, які б задовольнили обидві сторони за основними умовами договору?

Задача 6.

Громадяни Заворухін та Циганок дійшли згоди щодо обміну картини невідомого майстра вісімнадцятого сторіччя на Мерседес-320.

Поясніть сторонам, чи обов'язкова в цьому випадку нотаріальна форма посвідчення угоди.

Чи може нотаріус посвідчити договір, якщо він укладеється лише на три роки?

Задача 7.

Укладаючи договір про повернення кредиту приватній фірмі "Містерія", громадянин Пращур посилався на те, що поручником може виступити його товариш Чоколов. При цьому Пращур пояснив, що громадянин Чоколов є заможним громадянином, у нього є будинок, автомобіль та він є співробітником дуже відомого товариства з обмеженою відповідальністю.

Чи може бути посвідчена угода, коли поручником приватної особи виступає інша фізична особа?

Які дії в цьому випадку необхідно вчинити?

Задача 8.

Громадянин Козинів Петро Іванович, який мешкає в м. Києві, вул. Драйзера 65, кв. 978, та Бубликов Володимир Іванович, який проживає в м. Харкові, вул. Театральна, буд. 106, кв. 321, домовилися про оренду автомобіля "ВАЗ-2109", 1991 року випуску, номер двигуна 3219843 строком на 10 років. Бубликов В.І. зобов'язувався протягом 10 років сплачувати належні податки та збори, здійснювати догляд за автомобілем, а через десять років повернути його власнику. Автомобіль було оцінено у дванадцять тисяч

гривень. Суму орендної плати на рік за домовленістю сторін було встановлено у розмірі тисяча гривень на рік.

Чи може нотаріус посвідчити договір за таких умов?

Запропонуйте сторонам угоди власний варіант правового вирішення цієї ситуації та уточніть деталі, які сторонами не взято до уваги.

Задача 9.

Проаналізуйте наданий документ і визначте його правове та процесуальне значення:

“Ляшенко Ірині Борисівні.

23.05.99 року до мене, приватного нотаріуса Київського нотаріального округу Чеховича В.С., звернувся громадянин Ляшенко Іван Сидорович, який просив посвідчити договір купівлі-продажу будинку (за адресою: м. Київ, вул. Приозерна, 10) з громадянином Сукачовим Л.М. Оскільки Ви є співвласником цього будинку за правом спільної сумісної власності, то за ст. 23 КпШС для посвідчення відчуження цього будинку необхідна Ваша письмова згода на це. Якщо Ви погоджуєтесь або не погоджуєтесь на посвідчення договору купівлі-продажу, то Ви можете особисто з'явитися за адресою: м. Київ, вул. Хрещатик, 28, робоче місце приватного нотаріуса Чеховича В.С. і написати або надіслати за вказаною адресою заяву відповідного змісту, посвідчену у нотаріальному порядку або за місцем проживання чи роботи.

При цьому попереджаю ВАС, що, якщо відповідні дії Вами не будуть вчинені, то на підставі ч. 3 ст. 42 Закону України “Про нотаріат” я буду зобов'язаний до 23.06.99 р. посвідчити даний договір.

Приватний нотаріус

Чехович В.С.

23.05.99 р.”

Чи буде мати така заява правовий зміст, якщо у нотаріуса не буде доказів про вручення цієї заяви Ляшенко Ірині Борисівні?

Задача 10.

До приватного нотаріуса Чеховича В.С. з'явилася Ляшенко Ірина Борисівна (див. умови попередньої задачі) і пояснила, що заперечує проти посвідчення договору купівлі-продажу будинку, співвласником якого вона є, оскільки вважає,

що її чоловік Ляшенко Іван Сидорович отримає гроші і програє їх у карти або рулетку. Вона просила нотаріуса включити в договір купівлі-продажу її як співвласника майна, а також зазначити у договорі умову, за якою покупець зобов'язується половину вартості будинку покласти на її особовий рахунок у банку.

Складіть проект договору, якщо вважаєте можливим його посвідчення.

Задача 11.

Подружжя Шелест посвідчило довіреність на представництво їх інтересів при укладенні договору купівлі-продажу належного їм за правом сумісної власності автомобіля "ВАЗ-2105" на ім'я їхнього повнолітнього сина Шелеста О. Договір був посвідчений, але наступного дня Шелест разом із покупцем звернулися до нотаріуса із проханням розірвати договір. Нотаріус відмовив у вчиненні нотаріальної дії, оскільки вважав, що з посвідченням договору довіреність втратила чинність. Шелест же пояснив, що довіреність укладена на представництво інтересів його батьків при укладенні угод щодо їх майна і має строк дії ще протягом трьох місяців.

Розгляньте нотаріально-процесуальні правовідносини і поясніть, як позбавити їх спірності.

Задача 12.

Громадянка Тишко звернулася до нотаріуса і просила посвідчити договір дарування належного їй на праві особистої власності гаража. Під час перевірки особи заявниці нотаріусом було встановлено, що вона перебуває у зареєстрованому шлюбі. Тому він запропонував заявниці надати шлюбний контракт для перевірки або інші оригінали договорів, з яких була б можливість встановити належність гаража Тишко на праві особистої власності. Заявниця пояснила, що гараж отримала від батька в дарунок у 1996 р., але її чоловік сховав цей договір.

Запропонуйте Тишко варіанти вирішення цієї ситуації.

Поясніть, які права має Тишко, якщо її чоловік не погоджується на відчуження гаража.

Задача 13.

До приватного нотаріуса Пушкіна звернулася громадянка

Шикина, яка просила перевести договір купівлі-продажу квартири, що належить їй та її чоловіку на праві сумісної власності, на себе. Вона пояснила, що приватним нотаріусом цей договір був посвідчений без її згоди, тому вона відповідно до ч. 3 ст. 114 ЦК може довести цей факт за допомогою безспірних доказів, строк в три місяці не минув і вона має право перевести на себе обов'язки покупця.

Чи має право нотаріус посвідчити такий договір?

Яку відповідальність нестиме приватний нотаріус, який посвідчив договір відчуження майна без згоди іншого із подружжя, якщо до змісту договору включена стандартна фраза, що квартира не обтяжена правами третіх осіб?

Задача 14.

Громадянин Булченко, який перебуває у зареєстрованому шлюбі, бажає зробити дружині несподіваний подарунок, а саме, купити дачний будинок.

Поясніть, чи може в цьому випадку нотаріус зазначити власником або співвласником дачного будинку Булченко Олену Ігорівну – дружину заявника, якщо заявником буде надано лише її паспорт? Які документи або дії необхідні для вчинення нотаріального провадження на зазначених умовах?

Яким чином має викладатися договір купівлі дачного будинку, коли подружжям було укладено шлюбний договір, в якому зазначено право кожного із подружжя придбати річ, не обмежену у вартості, але обов'язково зазначивши співвласником майна іншого із подружжя?

Задача 15.

До нотаріуса звернувся громадянин Кузьмін, який бажав продати автомобіль, що належав йому та його двом братам за правом спільної часткової власності. Цей автомобіль вони отримали за спадкоємством, але не могли ним користуватися, тому вирішили його продати, а кошти розділити. Оскільки вартості автомобіля вони визначити не могли, то запропонували старшому брату Кузьміну його реалізувати за довіреністю.

Нотаріус відмовив Кузьміну посвідчувати договір купівлі-продажу із громадянином Занудіним, мотивуючи своє рішення

ня тим, що в цьому випадку необхідно надавати докази, що інші співвласники майна знають про ціну та інші умови продажу.

Чи правий нотаріус?

Який строк передбачено для здійснення права привілеєвої купівлі цього майна?

Задача 16.

Громадянин Власов повідомив співвласників про продаж частини будинку, який він отримав за спадкоємством. Співвласники будинку Громов та Крушельницький відповіли, що не можуть в даний час придбати цю частину будинку через відсутність коштів і просять перенести укладення відповідного договору на місяць. Через два місяці Власов уклав договір купівлі-продажу будинку з Матвеевим. Нотаріус, який посвідчував договір, мотивував відсутність додаткового повідомлення співвласників тим, що їм надавався строк для привілеєвої купівлі за ст. 114 ЦК лише один місяць.

Чи правий нотаріус?

Задача 17.

За спадкоємством громадяни Друже, Глущенко, Бородін, Груздев отримали будинок у рівних частинах, який був розрахований на користування двома родинами. Друже, Глущенко та Бородін звернулися до нотаріуса за посвідченням договору щодо купівлі-продажу часток спільної часткової власності, за яким частки Друже та Глущенко мають відійти до Бородин.

Чи потрібно в цьому випадку попереджати Груздева про відчуження цих часток?

Чи може Бородін за договором купівлі-продажу часток спільної часткової власності придбати всі частки?

Задача 18.

Громадянин Бойко подарував своїм батькам та батькам дружини Новосельцевим будинок в сільській місцевості для спільного користування. Новосельцеви вирішили укласти договір довічного утримання з громадянкою Ликовою.

Порадьте Новосельцевим, яким чином це питання може бути вирішене в нотаріальному порядку.

Задача 19.

Громадянин Дорошенко вирішив придбати частку будинку, який належить на праві спільної часткової власності громадянину Шапченко. Іншим співвласником будинку є Захаров, який має погані стосунки з Шапченко і тривалий час обіцяв купити іншу частину будинку, але не купував.

Який порядок передбачений законом для відчуження частини будинку в цьому випадку? Надайте консультацію громадянам.

Задача 20.

Брюсов звернувся до нотаріуса і пояснив, що він бажає укласти угоду купівлі-продажу частки в спільному майні, але адреси інших співвласників він не знає.

Який порядок повідомлення інших співвласників Ви можете порадити Брюсову в цій ситуації?

Задача 21.

Трикімнатна квартира по вул. Маяковського, 47 була отримана за спадкоємством трьома сестрами Карпенко: Надією, Світланою та Іриною. Карпенко Ірина виявила бажання продати свою частку і 22.01.99 р. просила приватного нотаріуса надіслати повідомлення іншим сестрам про це. Карпенко Надія наступного дня (27.01.99 р.) після отримання повідомлення з'явилася до нотаріуса і написала заяву про відмову від права привілеєвої купівлі. Від Карпенко Світлани повідомлення про відмову від права привілеєвої купівлі надійшло 25.02.99 року.

Чи має правове значення повідомлення, що надійшло з пропуском процесуального строку?

Чи правомірно було б в період з 23.02.99 – 25.02.99 року продати квартиру без отримання відповідного повідомлення?

На який термін вважається відмова від права привілеєвої купівлі дійсною і як цей строк необхідно рахувати в цій правовій ситуації?

Задача 22.

Громадянин Ходорковський В.І. домовився із своїм двоюрідним братом Климовим С.Я. про продаж йому частини будинку. Цим будинком він володів із двома сестрами за

правом спільної часткової власності. Він одружений, має двох неповнолітніх дітей та сина, який перебуває у зареєстрованому шлюбі.

Які документи має надати Ходорковський при зверненні до нотаріуса за посвідченням договору купівлі-продажу?

Задача 23.

За спадкоємством до братів Іванченків перейшло право участі у товаристві з обмеженою відповідальністю “Нерухомість”. Андрій Іванченко (вісімнадцять років) домовився з учасником цього товариства про відчуження його часток та його шістнадцятирічного брата Василя. За посвідченням цієї угоди вони звернулися до нотаріуса Гриневич.

Які дії має вчинити нотаріус перед посвідченням угоди? Якщо відчуження можливе, напишіть проект угоди.

Задача 24.

Нотаріусом було складено проект угоди щодо купівлі-продажу паю на земельну ділянку, в якому обумовлювалося, що передається право, а не ділянка в натурі. Але покупець просив роз'яснити, які права переходять до нього в разі посвідчення цієї угоди.

Надайте консультацію покупцю.

Задача 25.

Земельна ділянка громадянином Оніфрієнко була передана в оренду акціонерному товариству “Весна” строком на п'ять років на підставі нотаріально посвідченого договору. Через рік орендодавець земельної ділянки помер. Його спадкоємці звернулися до нотаріуса з проханням видати свідоцтво про право на спадщину. Після спілкування з представником товариства двоє спадкоємців погоджувались на продовження договору оренди землі, а один із спадкоємців заперечував та наполягав на розірванні договору, оскільки хотів сам користуватися своєю часткою земельної ділянки.

Які дії нотаріуса?

Що має роз'яснити нотаріус сторонам?

Задача 26.

Представник селищної ради разом з громадянином Горсь-

ким звернувся до нотаріальної контори за посвідченням договору купівлі земельної ділянки.

Поясніть, які настануть правові наслідки, якщо нотаріусом буде встановлено:

1) що дана земельна ділянка належить до курортно-санаторної зони;

2) що до земельної ділянки входить ділянка лісу понад 5 гектарів;

3) коли земельна ділянка під заборону відчуження.

Поясніть, чи потрібно вносити окремі умови до договору відчуження земельної частки, на якій знаходиться озеро площею 2 гектари.

Задача 27.

Громадянин Вернадський бажав продати належний йому будинок і з цією метою разом з іншою стороною Громадським звернувся до нотаріуса. Коли нотаріус ознайомився з наданими документами, то в них були відсутні відомості про розмір земельної ділянки, яка відчужується разом з будинком, про її правовий статус. На цій підставі нотаріус відмовив у посвідченні цієї угоди.

Чи правомірно діяв нотаріус?

Що йому необхідно роз'яснити сторонам?

Які правовстановлюючі документи для посвідчення такої угоди мають надаватися продавцем?

Задача 28.

Громадянин Афганістану Ахмед Салем Фараз звернувся до нотаріуса з проханням посвідчити договір купівлі-продажу будинку, належного громадянину України Василенко Петру Панасовичу. Ахмад Салем Фараз заявив, що він бажає змінити громадянство, оскільки одружується на громадянці України.

Чи може нотаріус посвідчити такий договір?

Задача 29.

Громадянин України Литвиненко В.В. бажає продати будинок, який розташований у м. Києві, громадянину Франції Ля Роше. Будинок і земельна ділянка, на якій він розташований, належать Литвиненку на праві приватної власності.

Чи може бути посвідчений такий договір нотаріусом? Поясніть вашу точку зору, посилаючись на норми права.

Чи може бути посвідчена угода, за якою Литвиненко надаватиме земельну ділянку Ля Роше в оренду на 50 років?

Задача 30.

При продажу будинку громадянином Васіним були надані всі документи на будинок та земельну ділянку, у правовстановлюючому документі на будинок була зазначена балансова вартість цього будинку, а в державному акті про право власності на землю – нормативна ціна землі. Але сторони наполягали на тому, що будинок продається та купується разом із земельною ділянкою, тому має зазначатись лише одна ціна.

Як має діяти нотаріус у цій ситуації?

Задача 31.

Знайдіть помилки в запропонованому документі:

Договір купівлі-продажу автомобіля

Місто _____ першого червня тисяча дев'ятсот
Дніпропетровськ _____ дев'яносто дев'ятого року

Ми, що підписалися нижче:

З однієї сторони, громадянин Варченков Григорій Вікторович (далі Продавець), що діє від імені Сиротіна Юрія Леонідовича, що проживає в м. Дніпропетровськ, вул. Київська, будинок 22, і Блинов Пилип Васильович (далі Покупець), що проживає в м. Чернігові, вул. Центральна, будинок 9, кв. 122, уклали цей договір про таке:

1. Я, Варченков Григорій Вікторович, продав, а я, Блинов Пилип Васильович, купив належний Сиротіну Юрію Леонідовичу автомобіль «Жигулі-2107», державний номерний знак К 12-34 КІ, що перебуває на обліку в ДАІ м. Дніпропетровська.

2. Автомобіль «Жигулі-2107» належить Сиротіну Юрію Леонідовичу на праві власності на підставі технічного паспорта № 897456, виданого 15 листопада 1992 року.

3. Сторони дійшли згоди стосовно вартості автомобіля й оцінили його сумою, еквівалентною трьом тисячам доларів США. Зазначену суму Покупець сплатив Продавцю до підписання даного договору.

4. На момент посвідчення цього договору автомобіль не

закладений, нікому не проданий, під арештом і заборонаю не перебуває.

5. Цей договір підлягає пред'явленню в органи ДАІ для реєстрації автотранспортного засобу на ім'я Покупця.

6. Витрати на посвідчення цього договору сторони несуть порівну.

7. Цей договір складений у двох примірниках, по одному кожній зі сторін угоди.

Підписи: *Сиротін Юрій Леонідович*
Блинов Пилип Васильович

Напишіть посвідчувальний напис до даного договору.

Які відомості мають зазначатись щодо транспортного засобу?

Задача 32.

До приватного нотаріуса звернувся громадянин Соболевський, який проживав в окрузі діяльності цього нотаріуса, з метою посвідчення договору купівлі-продажу автомобіля із своїм рідним братом, який надавав Соболевському частину грошей для придбання цього автомобіля. Але нотаріус відмовив у посвідченні договору, мотивуючи це тим, що правом посвідчення такої угоди наділений нотаріус за місцем реєстрації автомобіля.

Чи правомірна відмова нотаріуса?

Чи обов'язково цей договір підлягає нотаріальному посвідченню?

Задача 33.

Громадянин Ружицький звернувся до нотаріуса з метою посвідчити договір дарування належного йому автомобіля брату. Як правовстановлюючий документ ним був наданий договір дарування йому цього автомобіля батьком. Дружина подала заяву нотаріусу, в якій зазначила, що автомобіль є їх спільною власністю, оскільки автомобіль "ВАЗ-2101" дуже старий і на покращення його стану ними були затрачені кошти із сімейного бюджету.

Який правовий механізм вирішення цієї ситуації можна запропонувати сторонам?

Задача 34.

До державного нотаріуса звернувся громадянин Вовчен-

ко, який купив автомобіль за кордоном і хотів його подарувати брату.

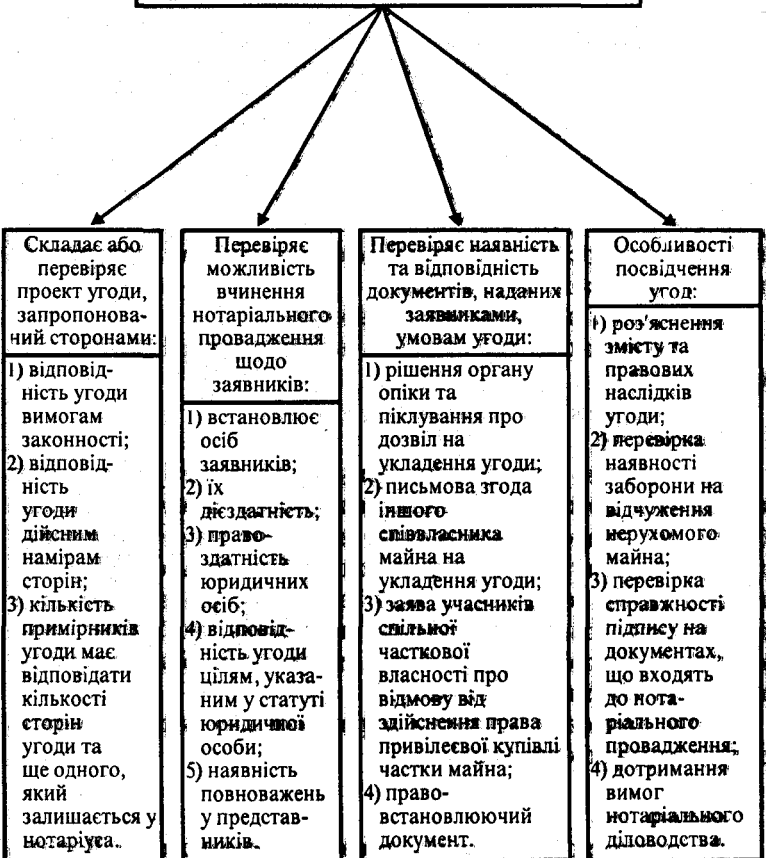
Які документи повинен Вовченко надати нотаріусу?

Якщо цей автомобіль був поставлений на облік в органах ДАІ, а потім знятий, які документи в цьому випадку мають надаватись і який напис робиться органами ДАІ і в якому документі?

Запам'ятайте!

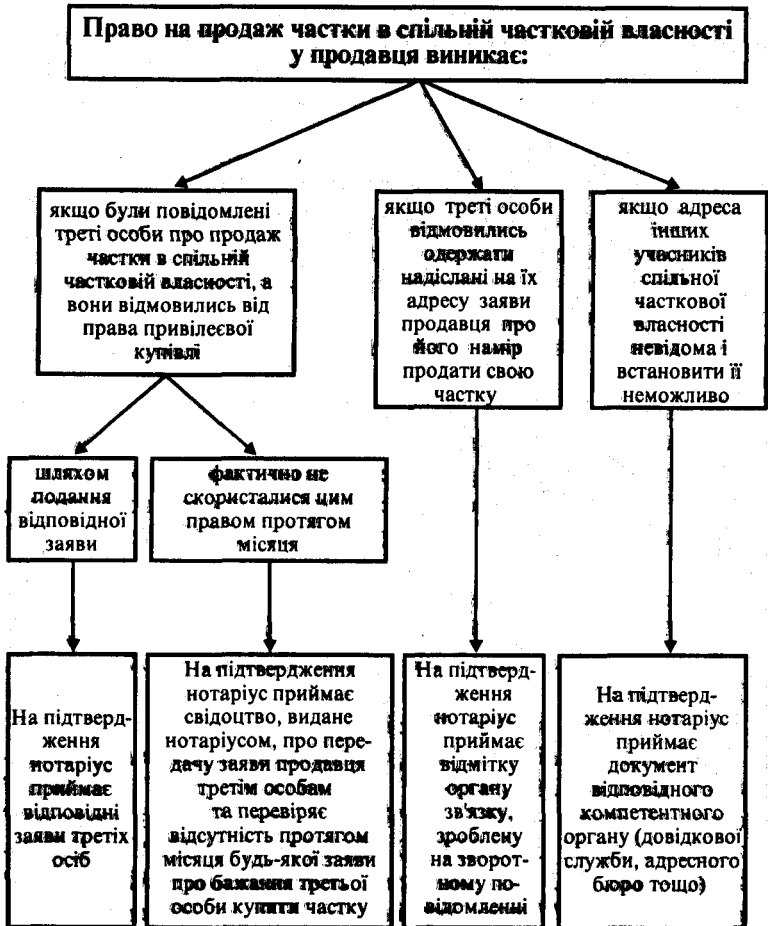
Схема 4. Загальні правила посвідчення угод нотаріальним органом

Правила посвідчення угод нотаріусом

Запам'ятайте!

Схема 5. Часткова власність в нотаріальній практиці

Тема 11

ОСОБЛИВОСТІ ПОСВІДЧЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ УГОД

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Характерні процесуальні ознаки окремих видів угод.
2. Посвідчення шлюбного контракту.
3. Посвідчення заповітів.
4. Посвідчення договору довічного утримання.
5. Посвідчення доручень.
6. Посвідчення договорів найму жилих приміщень.
7. Порядок посвідчення засновницьких договорів.
8. Посвідчення договорів про приватизацію майна державних підприємств.
9. Договір застави в нотаріальному процесі.

Проблемні питання.

1. Розгляньте можливість посвідчення договору, який не має нормативного закріплення в законодавстві України.
2. Проаналізуйте можливість здійснення представництва при посвідченні угод, що віднесені до цієї теми.

Рекомендована література.

1. Цивільний кодекс України. – Ужгород: ІВА, 1998. – 312 с.
2. Кодекс про шлюб та сім'ю України. – К.: А.С.К., 2000. – 416 с.
3. Житловий кодекс України.
4. Закон України "Про приватизацію державного житлового фонду" № 2482-XII від 19.06.92 р. // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 36. – ст. 524 (із змінами і доповненнями № 3981-XII від 22.02.94 р.) // ВВР. – 1994. – № 24. – ст. 182 (із змінами і доповненнями) № 40/97-ВР від 05.02.97 р. // Голос України. – 1997. – 20 лют.
5. Закон України "Про підприємництво" // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 14. – ст. 168 (із змінами і доповненнями; остання зміна за Законом № 381-XIV від 12.01.99 р.).
6. Закон України "Про господарські товариства" (із змінами і доповненнями) // ВВР. – 1991. – № 49. – ст. 682.
7. Закон України "Про приватизацію державного майна"; введений в дію Постановою ВР № 2164-12 від 04.03.92 р.

(із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 24. – ст. 348.

8. Закон України “Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)” № 2171-XII від 06.03.92 р. (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України № 2544-XII від 07.07.92 р., № 3875-XII від 26.01.94 р., № 54/96-ВР від 20.02.96 р., № 189/96-ВР від 15.05.96 р., Декретами Кабінету Міністрів України № 9-92 від 15.12.92 р., № 15-93 від 19.02.93 р.).

9. Закон України “Про приватизацію державного житлового фонду” № 2482-XII від 19.06.92 р. // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 36. – ст. 524 (із змінами і доповненнями № 3981-XII від 22.02.94 р. // ВВР. – 1994. – № 24. – ст. 182; № 40/97-ВР від 05.02.97 р. // Голос України. – 1997. – 20 лют.

10. Закон України “Про заставу” // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 47. – ст. 642; ВВР. – 1994. – № 27 – ст. 223; ВВР – 1995. – № 1, ст. 3; ВВР – 1995. – № 14, ст. 93; ВВР. – 1996. – № 2. – ст. 3; (із змінами і доповненнями № 583/97-ВР від 21.10.97 р. // ВВР. – 1998. – № 2. – ст. 3).

11. Порядок укладання шлюбного контракту, затверджений Постановою КМУ № 457 від 16.06.93 р.

12. Закон України “Про лізинг” № 723/97-ВР від 16.12.97 р. (із змінами: Закон України № 394-XIV від 14.01.99 р.) // Урядовий кур’єр. – 1998. – 10 січн.

13. Финансовый и оперативный лизинг // Бизнес. – 1999. – № 3. – С. 29–88.

14. Зобов’язальне право / За ред. д-ра юрид. наук, проф. О.В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 1998.

15. Скаридов А.С. Международное частное право. – Санкт-Петербург: Изд-во “Полиус”, 1998.

16. Цивільне право / За ред. О.А. Підпризори, Д.В. Бобрової. – К.: Вентурі, 1995. – С. 355.

17. Співак В.М., Гопанчук В.С. Законодавство України про шлюб та сім’ю. – К.: Наук. думка, 1998. – С. 63.

18. Михайлова Е.П., Таранина И.В. Справочник по нотариату. – Новосибирск: ЮКЗА, 1997. – С. 617.

19. Гражданский и арбитражный процесс, нотариат, обязательственные отношения: Сер. “Образцы документов”. – М.: БЕК, 1998.

20. Зразок шлюбного контракту // Право України. – 1994. – № 7–8. – С. 45.

21. Інструкція про порядок обчислення та справляння державного мита, затверджена наказом ГДПУ № 15 від 22.04.93 р., із змінами № 165 від 03.04.98 р.

22. Постанова Кабінету Міністрів України “Про порядок державної реєстрації суб’єктів підприємницької діяльності” № 740 від 25.05.98 р.

23. О некоторых вопросах практики разрешения споров, связанных с признанием сделок недействительными: Разъяснение Президиума Высшего арбитражного суда Украины № 02-5/111 от 12.03.99 г.

24. Інструкція про порядок реєстрації застав рухомого майна в Державному реєстрі застав рухомого майна, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 13/5 від 26.02.99 р. (Додаток № 49).

Задача 1.

До громадянина Мартиненка І.С. звернулась громадянка Самсонова С.М. з проханням позичити 10 000 гривень у борг на три місяці.

Надайте правову консультацію сторонам угоди.

Складіть проект договору, а також розписки, якщо вона потрібна в цьому випадку.

Задача 2.

До приватного нотаріуса Грищенка звернувся громадянин Пухкало, який просив надати пораду в такій ситуації. Він бажає подарувати гроші дочці, яка перебуває в законному шлюбі, для того, щоб вона купила квартиру, але він побоюється, що, по-перше, гроші можуть бути використані не за призначенням, а, по-друге, в разі розлучення її чоловік претендуватиме на квартиру дочки.

Надайте консультацію Пухкало, в якій мають бути розв’язані різні правові ситуації, що можуть виникнути в разі дарування грошей, та запропонуйте варіанти вирішення цієї ситуації в цілому.

Задача 3.

Розгляньте умови угоди:

ДОГОВІР купівлі-продажу книг

"21" червня 1999 року

м. Івано-Франківськ

Громадянин Пунша Євген Іванович, що мешкає за адресою: м. Київ, вул. Курчатова, 22, кв. 201, що далі називається Продавець, з одного боку та Івано-Франківське відділення інституту права, в особі директора Глоби Дмитра Миколайовича, що діє на підставі Положення, з іншого боку, і далі буде іменуватись Покупець, уклали цей договір про таке:

1. Предмет договору.

1.1. Продавець зобов'язується передати у власність Покупцеві, а Покупець зобов'язується прийняти від Продавця 30 книжок із цивільного процесуального права, сімейного та трудового законодавства.

1.2. Вартість 30 книжок за погодженням сторін визначена у розмірі 464 (чотириста шістьдесят чотири) гривні.

2. Строк та порядок передачі.

2.1. Книжки повинні бути передані Покупцю протягом 5-ти днів з моменту підписання договору.

2.2. У випадку ухилення Продавця від фактичного передавання зазначених у договорі книг або несвочасного виконання зобов'язання він сплачує Покупцеві штраф у розмірі 0,5 % вартості угоди за кожен день прострочки.

3. Порядок розрахунку.

3.1. Покупець зобов'язується оплатити в 10-денний термін з моменту підписання договору безготівковим порядком шляхом переказу всієї суми угоди в АКБ "Росток-Банк" відділення "Троещина" в м. Києві Р/Р 2720750042209 ЗКПО 25399129, особовий рахунок А-33 на ім'я Пунша Євгена Івановича.

4. За невиконання або неналежне виконання зобов'язань за цим договором винна сторона відшкодовує іншій стороні заподіяні збитки згідно з чинним законодавством.

5. Суперечки, що випливають з цього договору, розглядаються судом.

6. Цей договір вступає в силу з моменту його підписання.

7. Цей договір складено в двох примірниках, що мають однакову юридичну силу.

8. Юридичні адреси сторін:

Покупець: Продавець:
Івано-Франківське м. Київ, вул. Курчатова, 22,
відділення інституту к.в. 201
права
Р/р: 2600730136
в РФ КБ «Західінкомбанк»
МФО 333614,
код ЗКПО 22566995

Глоба Д.М. Пунша Є. Ів

1. Чи обов'язково така угода має бути посвідчена нотаріально?

2. Чи правильно викладені умови договору?

3. Чи всі реквізити сторін зазначені в договорі?

Задача 4.

За посвідченням договору купівлі-продажу до приватного нотаріуса Нечитайло звернулися громадяни Грицай та Матвеев. Вони просили нотаріуса скласти проект угоди про відчуження автомобіля "Таврія", 1997 року випуску, за ціною 100 грн., а потім посвідчити договір. Нотаріус відмовив у вчиненні нотаріальної дії, мотивуючи своє рішення тим, що вона суперечить інтересам держави. Він вважає, що ця угода удавана (ст. 58 ЦК), оскільки сторонами приховується частина державного мита, що підлягає сплаті.

Чи правильно діяв нотаріус в даній ситуації?

Задача 5.

Приватний підприємець Жигулін позичив своєму працівникові Гриценку в борг гроші в сумі дві тисячі доларів США. Гроші були позичені строком на 15 днів, і в угоді передбачалася сплата неустойки в розмірі семи відсотків від зазначеної суми в разі неповернення грошей через місяць. Договір був посвідчений начальником відділу кадрів приватного підприємства "Акваторія". Через два місяці після посвідчення цієї угоди громадянин Жигулін звернувся до приватного нотаріуса із проханням накласти заборону відчуження будинку, який належав на праві приватної власності Гриценку, як забезпечення виконання зобов'язання. Таке прохання було

зумовлене тим, що йому стало відомо про від'їзд Гриценка на постійне місце проживання до Німеччини.

Як має в цьому випадку діяти нотаріус? Які роз'яснення він зобов'язаний надати Жигуліну?

Чи правомірний такий договір?

Яка форма договору позики в цьому випадку передбачена законом?

Задача 6.

До приватного нотаріуса звернувся Герцев В.А. з проханням посвідчити договір дарування належної йому на праві власності квартири. Квартиру він хотів подарувати своїй онучці, але до тексту він бажав включити такі умови: вона має вийти заміж лише за онука його товариша Смолянінова В.С., а також закінчити Українську академію зовнішньої торгівлі з червоним дипломом. В іншому випадку вона має передати отриману в дарунок квартиру онуку Герцеву В.С., який отримує квартиру в дарунок без умов.

Нотаріус відмовив у задоволенні прохання Герцева В.А., заявивши, що може включити до тексту договору тільки умову щодо червоного диплома.

Чи правильно вирішив правову ситуацію нотаріус?

Задача 7.

Нотаріус Тихомирів отримав поштою заяву, в якій йому пропонувалося скласти проект угоди і підготувати цю угоду до посвідчення. Із наданих матеріалів стало відомо, що в договорі купівлі-продажу мова повинна йти про відчуження належного неповнолітньому на праві приватної власності будинку.

Готуючись до посвідчення такої угоди, які б основні правила Ви застосували.

Задача 8.

До нотаріуса звернулися громадяни Сидоренко та Попудренко із заявою про посвідчення договору купівлі-продажу картини невідомого майстра. Як вони заявили та просили зазначити в договорі, картина не має художньої та історичної цінності. Сидоренко пояснив, що картина залишилась йому за спадкоємством від бабусі і він оцінив її вартість в 2000 грн., але не надав свідоцтво про право

на спадщину. На картині розміром 29×35 см було зображено корабель, який тоне.

Які дії нотаріуса?

Задача 9.

Громадянка Комарова звернулася до приватного нотаріуса з проханням посвідчити договір дарування своєї квартири. Квартиру вона дарувала сусідці Миколаєвій.

Як у цій ситуації має діяти нотаріус?

Що він повинен роз'яснити Комаровій?

Задача 10.

Громадянин Буйнов В.М. просив приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу Гребенюка посвідчити угоду між ним та Василюшиним П.І. про купівлю-продаж будинку, що знаходиться за адресою: м. Бровари, вул. Київська, 165. Він заявив, що неодружений і дітей в нього немає, будинок належить йому на праві приватної власності.

Які документи має витребувати нотаріус Гребенюк для посвідчення угоди?

Задача 11.

Громадянин Блінов звернувся до приватного нотаріуса за посвідченням договору дарування належного йому на праві приватної власності будинку. Він просив у договорі зазначити, що дарує будинок, в якому мешкає, партії "Зелених", до якої він належить. У нотаріуса склалося враження, що громадянин Блінов перебуває у стані, коли він не може усвідомлювати значення своїх дій, оскільки в нього досить суттєво розширені зіниці.

Як має діяти в цій ситуації нотаріус?

До яких органів, посадових осіб чи громадян він може звернутись? Аргументуйте власну позицію посиланням на нормативні акти.

На підставі ст. 55 ЦК та 49 Закону – відмовити у вчиненні нотаріальної дії.

На підставі п. 31 Інструкції звернутись до осіб, визначених у ст. 256 ЦПК, та відкласти вчинення угоди.

Задача 12.

Громадянин Грицай сімнадцяти років, який отримав авто-

мобіль в дар від батьків після розірвання шлюбу, звернувся до нотаріуса за посвідченням договору продажу цього автомобіля.

Як має в цьому випадку діяти нотаріус?

Які документи він повинен перевірити?

Задача 13.

До приватного нотаріуса звернулося подружжя Гриневич, які після розірвання шлюбу бажали посвідчити угоду, в якій визначити порядок і форму сплати аліментів на утримання дванадцятирічної дочки. Подружжям було досягнуто згоди про таке:

1. Гриневич П.І. зобов'язується передати у сумісну власність колишній дружині та дочці двокімнатну квартиру, що належить йому на праві власності і яка була отримана в дар від його батьків, у рахунок виплати аліментів на неповнолітню дочку до досягнення нею повноліття.

2. У свою чергу Гриневич К.В. відмовляється від права отримувати аліменти щомісяця і зобов'язується здійснювати утримання та догляд за дочкою до досягнення нею повноліття, а також надавати Гриневич П.І. можливість бачитися із дочкою два рази на тиждень.

3. У випадку порушення умов другого пункту, а також у разі вступу Гриневич К.В. в інший шлюб вона повинна повернути Гриневич П.І. двокімнатну квартиру.

Нотаріус відмовив у посвідченні такої угоди.

Чи правильні дії нотаріуса? Аргументуйте його відмову з посиланням на норми закону.

Задача 14.

До нотаріуса за посвідченням договору міни звернулися громадянки Брагіна Наталія Іванівна та Супрун Катерина Миколаївна. В договорі міни вони просили зазначити, що предметом договору міни є належна Брагіній Н.І. двокімнатна квартира за адресою: м. Київ, вул. Мате Залки, б. 3, кв. 45, що була отримана нею внаслідок приватизації житла, та належна Супрун К.М. половина будинку в м. Чернігові, по вул. Київській, буд. 14. Загальна площа квартири становить 50 кв. м., і вона була оцінена сторонами угоди в 56 тисяч гривень. Половина будинку становить 64 кв. м. житлової площі, і була оцінена в 16 тисяч гривень.

Установіть, яких відомостей не вистачає для посвідчення угоди, і складіть письмово запитання до сторін угоди, відповіді на які мають пояснити необхідні обставини.

Які правовстановлюючі документи необхідні для посвідчення цієї угоди?

Задача 15.

До нотаріальної контори звернулися громадяни Бишовець та Канищева, 1924 року народження, із проханням скласти і посвідчити договір довічної ренти. Під виплату ренти Канищева має намір передати належну їй квартиру у власність Бишовець, але одержувачем ренти призначити свою дочку та онука в рівних частках.

Якщо онук неповнолітній, чи потрібна згода на укладення такої угоди органів опіки та піклування?

Чи може державний нотаріус посвідчити договір ренти?

Задача 16.

До приватного нотаріуса Гусарева С.В. звернулись громадяни Грабовський С.Л. та Мудрий І.І., які просили посвідчити договір купівлі-продажу авторського права на винахід, належний Грабовському. Вони дійшли згоди, що комерційне використання авторського права становить суму, еквівалентну 10 000 американських доларів.

Запропонуйте сторонам умови угоди та складіть проект договору.

Задача 17.

Мешканці комунальної квартири Дароненко І.С. та Дароненко Л.В., яким належить дві кімнати загальною площею 30 кв. м, Червона К.І. та її дочка п'ятнадцяти років Червона С.М., яким належить одна кімната площею 17 кв.м, та Драгоманов Л.М., якому належить одна кімната площею 15 кв. м, домовилися про те, що квартиру приватизуватиме сім'я Дароненко, яка має купити всім мешканцям комунальної квартири нове житло, на яке вони погодяться, і не менше наявних на час укладення угоди площ.

Проаналізуйте можливість посвідчення такої угоди в нотаріальному порядку.

Надайте консультацію сторонам угоди, яким чином це питання має бути вирішене.

Задача 18.

Проект договору купівлі-продажу квартири

Місто Київ, двадцять дев'яте жовтня одна тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року.

Ми, громадяни України, Сергійченко Василь Радіонович, що мешкає за адресою: м. Київ, вул. Будівельників, будинок 3, кв. 18, та Жириновський Григорій Якович, що мешкає за адресою: м. Вінниця, вул. Центральна, будинок 21, кв. 27, уклали договір про таке:

1. Я, Сергійченко В.Р., продав належну мені на праві приватної власності квартиру за адресою: м. Київ, вул. Будівельників, будинок 3, кв. 18, а я, Жириновський Г.Я., її купив.

2. Квартира складається з двох житлових кімнат і кухні: загальна її площа становить 48 (сорок вісім) квадратних метрів, а житлова – 31 (тридцять один) квадратний метр. Квартира належить Сергійченку В.Р. на праві власності на підставі свідоцтва про право на спадщину, посвідченого державним нотаріусом державної нотаріальної контори № 3 міста Києва Холодним І.Т. 5 квітня 1995 року за реєстровим № 169. Квартира зареєстрована в БТІ м. Києва за номером 2-679/ 95.

3. Вартість відчужуваної квартири становить 34000 (тридцять чотири тисячі) гривень згідно з технічним паспортом на квартиру, виданим БТІ 22 квітня 1995 року. Квартира продається за зазначену суму, яку Жириновський Г.Я. сплатив під час підписання цього договору.

4. Нотаріусом роз'яснені норми Цивільного і Житлового кодексів України, що стосуються купівлі-продажу квартир.

5. Покупець приймає квартиру в тому стані, який є на момент укладення угоди, і не вимагає проведення ремонтних робіт.

6. Продавець зобов'язується звільнити квартиру до 17 листопада 1999 року і в цей же час виписатись із займаної житлової площі. В разі невиконання цього пункту до зазначеного строку він буде зобов'язаний сплатити покупцю неустойку у розмірі ста гривень за кожний день прострочення виконання зобов'язання.

7. На момент посвідчення договору квартира під арештом і заборонаю не перебуває, нікому не продана і не закладена, на неї немає прав у третіх осіб, про що свідчить довідка

з Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна №15 від двадцять дев'ятого жовтня 1999 року.

8. Витрати, пов'язані з посвідченням цього договору, сторони несуть у рівних частках.

9. Цей договір складений у трьох примірниках, один із яких зберігається в справах державної нотаріальної контори № 3 міста Києва протягом десяти років, а потім передається до державного архіву, а два інші – видаються на руки сторонам.

10. Цей договір підлягає обов'язковій реєстрації в БТІ м. Києва.

Якщо Сергійченко Василь Радіонович та Жириновський Григорій Якович одружені і мають дітей, які особливості посвідчення цієї угоди?

Чи необхідно в змісті угоди зазначити наявність згоди осіб, від яких залежить можливість посвідчення цієї угоди?

Складіть проект угоди, коли інтереси родини Сергійченків, до якої входять дружина Сергійченко Вероніка Миронівна та двоє дітей: Сергій та Володимир, буде представляти брат продавця – Сергійченко Петро Радіонович. Складіть також додатковий документ, який надасть йому відповідних повноважень.

Задача 19.

За посвідченням шлюбного контракту до нотаріуса звернулися Петров І.К. та Жирова К.М., яким на цей момент виповнилось по сімнадцять років. Вони подали заяву до органів РАГСу, та їм було призначено день весілля.

Чи може посвідчити шлюбний контракт нотаріус?

Задача 20.

За порадою батьків, перед вступом до шлюбу Козак В.С. і Ганжа К.Л. склали проект шлюбного контракту. В проекті передбачалося, що нерухоме майно залишається особистою власністю кожного з подружжя. Крім того, Ганжа, що є можливим підприємцем, наполягав на внесенні в умови договору положення, за яким Козак не матиме права втручатися в угоди, які він посвідчуватиме, навіть на те майно, що є їх спільною власністю. Козак погодилася з такою вимогою майбутнього чоловіка. Але при посвідченні шлюбного контракту нотаріус відмовився посвідчити таку умову.

Дайте оцінку діям нотаріуса?

Які норми закону така умова порушує?

Задача 21.

Чи може нотаріус посвідчити такий шлюбний контракт?

Шлюбний контракт

м. Київ, дев'ятнадцяте серпня тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року

Ми, Чайковська Аліна Владленівна та Чайковський Дмитро Сергійович, що мешкають в м. Києві, пров. Бехтеревський, будинок 41, кв. 25, перебуваючи у зареєстрованому шлюбі з 18 червня 1990 року (актовий запис № 1235 РАГСу Шевченківського району м. Києва), уклали цей договір про таке:

1. Предметом договору є умови, що визначають майнові права й обов'язки подружжя у період шлюбу й у випадку його розірвання.

2. Подружжя домовилося, що з моменту підписання цього договору придбані в період шлюбу:

- ♦ трикімнатна квартира по пров. Бехтеревському, будинок 41, кв. 25, є особистою власністю Чайковської А.В.
- ♦ автомобіль "Мерседес-180", державний номерний знак 718-54 КЕ, 1998 року випуску, є особистою власністю Чайковського Д.С.

3. Майно, придбане кожним із подружжя у період шлюбу, після посвідчення цього договору та у випадку його розірвання є власністю того із подружжя, на ім'я якого це майно буде зареєстровано. При цьому сторони погоджуються з положенням, що у придбаному майні не буде частки іншого, і воно не може підлягати поділу при розірванні шлюбу.

4. Володіння, користування і розпорядження таким майном може здійснюватися одним із подружжя тільки за наявності письмової згоди на це іншого.

5. Подружжя дійшло згоди, що вони не несуть відповідальності по боргах один одного.

Які умови, на Ваш погляд, необхідно змінити?

Задача 22.

Г.П. Куйбіда та Л.Ф. Кузнецов за порадою друзів до реєстрації шлюбу в органах РАГСу уклали шлюбний контракт, який був підписаний ними у присутності свідків

Іванова та Сидорченко, посвідчений в урочистій обстановці за місцем роботи Куйбіди, скріплений печаткою та підписаний керівником лікувального закладу. Через рік вони звернулись до нотаріуса за внесенням змін до умов договору.

Як має діяти нотаріус в цій правовій ситуації?

Задача 23.

Герасименко та Неліна звернулись до нотаріуса з проектом шлюбного контракту, в якому вони передбачили майнові права та обов'язки кожного із подружжя на перші два роки шлюбу. Нотаріус відмовив їм у посвідченні цієї угоди, аргументуючи власну позицію тим, що шлюбні відносини не укладаються на визначений строк, тому умови шлюбного контракту мають бути розраховані на весь час спільного життя подружжя.

Чи правомірна відмова нотаріуса?

Задача 24.

Бібікова та Коваленко, укладаючи шлюбний контракт, просили пояснити наслідки невиконання однією із сторін умов договору. Однією із умов шлюбного контракту було надання довічного утримання батьку Бібікової та сумісне користування подарованим батьком будинком.

Поясніть заявникам наслідки невиконання однією із сторін умов договору.

Задача 25.

За посвідченням шлюбного контракту до приватного нотаріуса звернулися Громова та Величко, які просили внести до його умов пункт про обов'язок сторін не розривати шлюб за будь-яких умов. У разі порушення цього зобов'язання та особа, яка наполягатиме на розірванні шлюбу, зобов'язана компенсувати іншій шкоду у розмірі, еквівалентному трьом тисячам доларів США, із власних коштів.

Чи може бути посвідчений шлюбний контракт за такої умови?

Задача 26.

До умов шлюбного контракту сторони домовились внести пункт, за яким сторона, що буде порушувати моральні

принципи сім'ї, зобов'язана відшкодувати іншій стороні моральні збитки. Так, за подружню невірність передбачалось стягувати з правопорушника одну тисячу гривень. Нотаріус відмовив у посвідченні цієї умови.

Чи правомірні дії нотаріуса?

Задача 27.

Якщо особа перебуває на підводному човні українських ВМС, чи має вона право написати заповіт? Чи буде цей заповіт дійсним, оскільки така ситуація не передбачена ст. 40 Закону? Який порядок його передачі Ви можете запропонувати?

Задача 28.

Якщо особа перебуває в Росії у м. Владивостоці, яким чином вона може скористатися своїм правом написати заповіт? Які дії вона повинна здійснити для того, щоб заповіт набув юридичної вірогідності? Розгляньте випадок, коли особа знаходиться в Анголі.

Задача 29.

До нотаріуса звернувся громадянин Козаченко з проханням посвідчити від його імені заповіт на ім'я племінника. Він просив зазначити в заповіті, що заповідає частину вкладу, який знаходиться на рахунку дружини в банку "Росток". Цей вклад зроблений під час шлюбу, тому він вважає його спільною сумісною власністю.

Як повинен діяти нотаріус? Що він має роз'яснити громадянину Козаченку?

Задача 30.

Лікар Захарченко, перебуваючи у тяжкому стані в лікарні, склав заповіт на ім'я свого товариша Венгер і запропонував йому посвідчити цей заповіт у нотаріуса. Нотаріус відмовив у посвідченні заповіту, посилаючись на те, що ще необхідні докази, які підтверджують право Захарченко на майно, яке заповідається.

Чи правомірна відмова нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії?

Задача 31.

Ми, Голованови Світлана Іванівна та Василь Миколайо-

вич, що проживаємо у м. Києві по вул. Хрещатик, у будинку 26, кв. 32, цим заповітом робимо таке розпорядження:

1. Належну нам на праві спільної сумісної власності квартиру 32 по вул. Хрещатик, у будинку 26 заповідаємо нашому синові Голованову Івану Васильовичу.

2. Усе інше майно, яке до дня нашої смерті виявиться нам належним, у чому б воно не полягало і де б воно не знаходилося, ми заповідаємо дочці Головановій Ганні Василівні.

Знайдіть помилки в проекті цього заповіту.

Задача 32.

Нотаріуса викликав на квартиру громадянин Блохін з метою посвідчення заповіту. За його словами, він перебуває в тяжкому стані. Коли нотаріус приступив до складання заповіту, він встановив, що Блохін перебуває в стані алкогольного сп'яніння.

Як має діяти нотаріус в цьому випадку? Аргументуйте відповідь посиланням на нормативні акти.

Задача 33*.

Чи правильно складений проект заповіту?

Заповіт

м. Київ, вісімнадцяте серпня одна тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року

Я, Когут Марія Петрівна, що проживаю в м. Обухів Київської області, вул. Київська, будинок 85, кв. 205, цим заповітом роблю таке розпорядження:

1. Усе моє майно, яке до дня моєї смерті виявиться мені належним, у чому б воно не виражалось і де б воно не знаходилось, я заповідаю своїй сестрі Канівець Галині Петрівні, 1975 року народження.

2. Зміст ст. 535 ЦК України мені нотаріусом роз'яснено.

3. Заповіт складено і підписано в двох примірниках, один із яких зберігатиметься в справах Київської державної нотаріальної контори №5, а другий видається на руки заповідачу Когут М.П.

підпис

Когут Марії Петрівни

Задача 34*.

12 липня 1999 року до приватного нотаріуса Радіонова Л.М. звернулась Бородавченко Раїса Максимівна, яка мешкає у будинку № 18 по вул. Київській у селі Хотянівка Вишгородського району Київської області. Вона висловила побажання, щоб приватний нотаріус склав проект заповіту, в якому зазначив спадкоємцем її дочку Гладку Вероніку Іванівну. При цьому вона хотіла, щоб у належному їй будинку мала проживати до смерті її подруга Грицай Варвара Львівна.

Крім того, Бородавченко висловила побажання після смерті передати належну їй стародавню ікону до Володимирського собору.

Складіть заповіт з дотриманням зазначених вище побажань Бородавченко.

Задача 35.

Проаналізуйте зміст заповіту і встановіть неузгодженості в його змісті.

Заповіт

Місто Київ, дванадцятьє січня тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року

Я, Новікова Тетяна Георгіївна, що проживаю в місті Києві, вул. Прорізна, буд. 10, кв. 5, цим заповітом на випадок своєї смерті роблю таке розпорядження:

1. Все майно, що мені належить, заповідаю сестрі Овсієнко Ірині Вікторівні.

2. Всю бібліотеку заповідаю племіннику Гіреєву Антону Борисовичу.

3. Овсієнко І.В. може успадкувати належну мені квартиру лише за умови надання права довічного користування однією кімнатою Зацепиній Ніні Іванівні. В разі відмови Овсієнко І.В. від прийняття спадщини всі інші спадкоємці можуть прийняти спадщину лише за умови виконання моєї волі.

4. Зміст ст. 535 ЦК мені роз'яснено, але осіб, які б знаходились у мене на утриманні, немає.

5. Цей заповіт складений у двох примірниках, прочитаний мною і підписаний власноручно.

Підпис заповідача

12 січня 1999 року, місто Київ. Цей заповіт посвідче-

ний мною, приватним нотаріусом міста Києва Кучеревською В.В., за місцем проживання заповідача. Особу заповідача встановлено за паспортом. Новікова Т.Г. пред'явила складений у двох примірниках заповіт для посвідчення підписаним і підтвердила, що підпис зроблений особисто нею.

Задача 36.

Перед операцією громадянин Бойко С.О. склав заповіт і посвідчив його у чергового лікаря. Під час проведення операції Бойко помер. Його заповіт разом із довідкою про смерть наступного дня було передано його вдові.

Чи порушена нотаріальна процесуальна форма посвідчення заповіту?

Як мав діяти черговий лікар?

Чи може такий заповіт бути прийнятим нотаріусом або державним нотаріальним архівом від заінтересованої особи?

Чи втрачає такий заповіт свою вірогідність?

Чи є підстави для оскарження дій посадової особи і яким чином це може бути здійснено на практиці?

Задача 37.

Розгляньте можливі випадки зберігання заповітів:

- ♦ в особистих паперах у квартирі або на робочому місці померлої особи;
- ♦ як документ, який був прийнятий нотаріусом на зберігання на підставі п. 21 ст. 34 Закону України "Про нотаріат";
- ♦ у посадової особи, яка посвідчила заповіт, але з тих чи інших причин не передала його до державної нотаріальної контори або архіву.

Встановіть, чи мають ці заповіти юридичну силу.

Який порядок встановлення їх юридичної вірогідності?

Чи можуть вони бути враховані спадкоємцями при розподілі спадкового майна?

Аргументуйте власну точку зору посиланням на Закон та Інструкцію.

Задача 38*.

Моє прізвище Нікіфоров Петро Семенович. Я маю двох синів, які живуть в нашому місті, але окремо від мене. Через постійну зайнятість і відсутність коштів вони не можуть на-

давати мені матеріальної допомоги та здійснювати догляд за мною. В мене склалися добрі стосунки із сусідом – Федоренко Миколою Степановичем, який надає мені як матеріальну допомогу, так і моральну підтримку, оскільки я самотній – дружина моя померла 21 січня 1999 року, а братів і сестер у мене немає. Сусід приходить до мене на свята, він приносить продукти та вітає мене. Коли я хворію, він приносить мені ліки, викликає швидку допомогу. Крім того, ми часто вечорами граємо в шахи, він допомагає мені гуляти, оскільки в деякі дні через слабкість я не можу виходити на подвір'я. Я – ветеран та інвалід Великої Вітчизняної війни, отримую значну на сьогодні пенсію. До цього часу Федоренко Микола Степанович надавав мені таку допомогу без будь-яких умов. Але мені соромно приймати допомогу від нього і ніяк не віддячити за неї. Недавно я довідався, що існує договір довічного утримання. Тому я хочу укласти з Федоренко таку угоду. У мене є цінне майно:

- ♦ двокімнатна квартира в м. Києві, по вул. Будущанській, 31-з, № 65, яка була отримана за договором купівлі-продажу за ціною 24 тисячі гривень у 1998 році;
- ♦ дачний будинок № 91, який я збудував сам, що розташований біля села Підгірці Київської області, у кооперативі “Світанок”, вул. Садова, 31;
- ♦ автомобіль “Опель-Омега”, номер кузова – 215643, номер двигуна – 456431789, номерний знак – В.45-34 КІ.

Поясніть основні правові аспекти договору довічного утримання.

Які умови договору довічного утримання Ви можете запропонувати сторонам угоди безпосередньо з наданої розповіді?

Які питання Ви повинні задати сторонам перед складанням проекту договору?

Визначте, яке майно може бути предметом договору довічного утримання.

Чи можуть бути декілька речей одночасно предметом договору довічного утримання?

Домашнє завдання.

Складіть проект договору довічного утримання.

Задача 39.

Надайте консультацію Кузнецову, який має право на

обов'язкову частку в спадщині, що залишилась після смерті громадянина Нечипорука. Громадянин Нечипорук, який надавав утримання Кузнецову, уклав договір довічного утримання з громадянкою Воронець та протягом чотирьох років виконував обов'язки за цим договором, але помер.

Які права в цьому випадку має Кузнецов за договором довічного утримання?

Задача 40.

Громадяни Базука та Власова через погані стосунки погодилися розірвати правовідносини, що виникли на підставі укладеного ними договору довічного утримання.

Чи може договір довічного утримання бути розірваним в нотаріальному порядку в цьому випадку?

Задача 41.

Громадянин Шрамко звернувся до суду за визнанням договору довічного утримання недійсним, оскільки, за його словами, вони домовились з громадянином Петренко, що в разі смерті останнього до нього перейдуть також і меблі, що знаходяться у будинку. Як йому стало відомо з консультації адвоката, за договором довічного утримання передається лише будинок, а меблі успадковуються. На підставі того, що він протягом року надавав утримання, а утриманець не може відшкодувати надаваного утримання, через те, що ці умови були посвідчені нотаріусом і йому не було роз'яснено його прав, він просив суд стягнути з нотаріуса 1500 гривень.

Які правові аспекти має висвітлити нотаріус згідно з ст. 5 Закону при посвідченні договору довічного утримання для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана на шкоду громадянам?

Як нотаріус викладить свою позицію у цій правовій ситуації.

Задача 42.

Після смерті Кондратьєва, який надавав довічне утримання Полтавській, остання відмовилася від надання їй довічного утримання спадкоємцями Кондратьєва і просила нотаріуса розірвати договір. Мотивувала вона це тим, що діти

Кондратьєва за життя батька не спілкувалися з ним і перебували у ворожих стосунках з нею.

Роз'ясніть, які настають правові наслідки у правовідносинах за договором довічного утримання в разі смерті громадянина, який надавав утримання. Чи може в цьому випадку ставитись питання про правонаступництво?

Чи може нотаріус розірвати договір довічного утримання, якщо діти Кондратьєва заперечують проти цього?

Задача 43.

Громадянин Кашпіровський та непрацездатна громадянка Зверєва звернулися до нотаріуса за посвідченням договору довічного утримання. Оскільки сам Кашпіровський похилого віку, а в нього є п'ятеро дорослих дітей, він просив нотаріуса зазначити в умовах договору його правонаступником в цих правовідносинах Олега Кашпіровського, оскільки той потребував житла.

Чи може зазначатись в договорі довічного утримання можливість заміни утримувача іншою конкретною особою, що належить або не належить до кола спадкоємців особи, яка надавала утримання?

Задача 44.

До нотаріуса звернувся громадянин Павлушенко та просив роз'яснити йому, які документи потрібні для посвідчення договору довічного утримання між ним та його рідною бабусяю Павлушенко О.С. Громадянка Павлушенко має у приватній власності будинок загальною площею 50 кв. м.

Чи може укладатись угода про довічне утримання між онуком і бабусяю, якщо дітей у бабусі немає або якщо вони є?

Задача 45.

До приватного нотаріуса звернулося подружжя Грицай. Вони перебувають у похилому віці і бажають укласти договір довічного утримання, в якому ставлять питання про умову надання утримання одночасно обом із подружжя. До сумісної власності подружжя належить автомобіль, дачний будинок, двокімнатна квартира та грошовий вклад в Ощадбанку.

Чи може приватний нотаріус посвідчити таку угоду?

Яке майно може бути предметом договору довічного утримання?

Задача 46.

Родина Петрових звернулася до нотаріуса за консультацією з такого приводу, чи може бути посвідчений договір довічного утримання обох із подружжя, якщо вони обидва непрацездатні, будинок належить їм на праві приватної власності, а вони бажають укласти угоду про надання утримання з різними особами.

Розгляньте можливість укладення угоди про надання утримання обом із подружжя різними особами, якщо будинок належить подружжю на праві сумісної власності.

Задача 47.

Юридична фірма "Антрацит" і громадянин Березовський погодились укласти договір довічного утримання і звернулись до державного нотаріуса.

Роз'ясніть, чи може бути посвідчений такий договір і які документи для цього потрібні.

Задача 48.

Громадяни Калашніков та Сидорченко, який є непрацездатним за станом здоров'я, уклали договір довічного утримання, за яким Сидорченко передав Калашнікову у власність будинок, земельну ділянку, сад, комплект садового інструменту та трактор для обробки землі. Калашніков зобов'язався надавати Сидорченку довічне утримання у вигляді 200 гривень на місяць. Через деякий час він зменшив розмір утримання до 150 гривень, мотивуючи це тим, що Сидорченко зловживав спиртними напоями, і це зробив він задля його здоров'я. Сидорченко звернувся до нотаріуса за розірванням договору довічного утримання.

Чи може бути розірваний договір довічного утримання за наявних умов нотаріусом?

Задача 49.

До нотаріуса Голохвастова звернувся громадянин Грачов за посвідченням довіреності на ім'я Жебракова С.Я.

Які відомості про Жебракова мають увійти до довіреності?

Чи обов'язкова участь Жебракова у посвідченні довіреності? Якщо так, то в чому вона має полягати?

Задача 50.

До нотаріуса звернувся громадянин Павлов С.М., якому необхідно переоформити довіреність на право управління автомобілем "ВАЗ-2107", яку він отримав від громадянина Широких і яка була оформлена у Київському військовому госпіталі черговим лікарем з правом передовіри.

За якими ознаками Ви маєте пересвідчитись, що довіреність дійсно оформлена головним лікарем госпіталю? Які характерні ознаки документа в цьому випадку?

Як має діяти нотаріус – відмовити у посвідченні довіреності або посвідчити таку довіреність? В обох випадках відповідь має бути мотивованою.

Задача 51.

До приватного нотаріуса звернувся громадянин Англії і просив посвідчити довіреність щодо права управління його автомобілем на ім'я його брата, що мешкає в Англії.

Як має діяти приватний нотаріус в цьому випадку?

Як має діяти нотаріус, якщо дія довіреності передбачена на території України?

Задача 52.

Довіреність

Місто Київ, тридцятого лютого тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року.

Я, Сироїд Анатолій Федорович, мешкаю в м. Києві по вул. Драйзера, будинок 26, кв. 201, довіряю Мамонову Гаврилу Івановичу, що проживає в м. Чернігові, продати належний мені на праві приватної власності садовий будинок у садовому товаристві "Ранок" за ціною і на умовах за його розсудом.

Довіреність посвідчена головним лікарем лікарні.

Чи правомірні дії посадової особи?

Задача 53.

Нотаріус при посвідченні довіреності в порядку передовіри помітив, що на первісній довіреності відсутня дата її посвідчення.

Як має діяти нотаріус?

Як має діяти нотаріус, якщо в наданій довіреності обумовлений лише кінцевий строк дії довіреності, і він ще не минув?

Задача 54.

До нотаріуса звернувся громадянин Нікішин М.П., який просив посвідчити довіреність на ім'я своєї дружини, якій він довірив посвідчити заповіт від свого імені.

Як має діяти нотаріус?

Задача 55.

До нотаріуса звернувся громадянин Михайленко, який надав довіреність громадянину Пухлому на право володіння автомобілем, але тепер в нього виникла необхідність самому володіти та розпоряджатись автомобілем. Довіреність була видана на три роки з правом передовіри.

Надайте консультацію громадянину Михайленку, як він має діяти, та роз'ясніть, які дії може вчинити нотаріус.

Поясніть, які обставини припиняють дію довіреності.

Задача 56*.

Чи правильно складена довіреність?

Довіреність

Місто Київ.

Я, Скомороха Ірина Степанівна, що проживаю в м. Києві по вул. Закревського, будинок 45, кв. 139, паспорт серії XIX-БК № 123456, виданий 25 листопада 1995 року Ватутінським ВВС м. Києва, довіряю Потапову Василю Романовичу, що проживає в м. Сімферополі по вул. Ялтинській, будинок 18, кв. 42, паспорт серії XIII-АБ № 987654, виданий 14 лютого 1991 року Київським ВВС м. Сімферополя, одержати належні мені суми за рахунком № 3572899200 у Сімферопольському відділенні Правекс-банку. Для цього надаю йому право підписуватися за мене і виконувати будь-які інші дії, пов'язані з цим дорученням. Передовіру дозволяю здійснити лише на ім'я Головка Петра Леонідовича, який також мешкає в м. Сімферополі.

Скомороха Ірина Степанівна

підпис

15.04.99 року ця довіреність посвідчена мною, Городецьким В.М., приватним нотаріусом Київського міського

нотаріального округу. Довіреність підписана Скоморохою Іриною Степанівною у моїй присутності. Особу її встановлено, дієздатність перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за № 3789

Стягнуто плату – за домовленістю.

М.П.

Приватний нотаріус

підпис

Задача 57.

Відїжджаючи на постійне місце проживання до Сполучених Штатів Америки у січні 1999 року, громадянин Бернштейн Г.Л. надав довіреність громадянину Лейбніцу І.М. на продаж належної йому квартири за суму, еквівалентну 60 тисячам доларів США, із вказівкою банку і номера рахунка, на який необхідно перерахувати гроші. Термін дії довіреності – один рік, без права передовіри. У квітні 1999 року Лейбніц домовився з покупцем про продаж йому обумовленої в довіреності квартири на умовах і за ціною, зазначених Бернштейном, але несподівано захворів і потрапив до лікарні з інфарктом. Оскільки ця хвороба потребує тривалого лікування, він запросив до лікарні приватного нотаріуса з наміром передовірити представництво інтересів Бернштейна своєму братові Лейбніцу Г.М.

Як має діяти нотаріус в цій правовій ситуації? Аргументуйте власну позицію посиланням на норми права.

Задача 58.

Для представництва власних інтересів у суді громадянин Забурін вирішив посвідчити довіреність на ім'я адвоката Гримного, з чим звернувся до приватного нотаріуса Гранченко. Вислухавши заявника, нотаріус посвідчив довіреність, в якій зазначив, що адвокату передаються повноваження відповідно до ст. 99 та 115 ЦПК.

Чи правильно діяв нотаріус та чи правильно викладено зміст довіреності?

Задача 59.

До нотаріуса звернувся громадянин Сиволапов, якому належить квартира на праві приватної власності, з наміром посвідчити угоду про укладення договору найму цієї квартири з громадянином Куранішвілі. Коли нотаріус перевірів наявність заборон відчуження квартири, то встановив, що квар-

тира знаходиться під заборонаю відчуження. Громадянин Сиволапов пред'явив договір, в якому було зазначено: "Заставлена квартира залишається у володінні і користуванні Заставодавця, який не має права розпоряджатися цією квартирою до виплати позики без згоди на це Заставодержателя."

Як у цьому випадку може діяти нотаріус?

Які документи має надати заявник, якщо б квартира належала до державного житлового фонду?

Задача 60.

Проаналізуйте установчий договір, наведений у додатку № 9.

Поясніть, які умови такого договору мають перевірятися нотаріусом.

Визначте, яких даних не вистачає в його змісті, які умови потребують змін або доповнень за чинним законодавством.

Встановіть, скільки примірників такого документа необхідно посвідчити нотаріусу.

Задача 61.

До нотаріуса за консультацією звернулись громадяни Задорожнюк та Глизін, які просили роз'яснити правові аспекти створення товариства покупців, оскільки частина працюючих на державному підприємстві осіб хотіла включити до складу товариства також своїх родичів.

Чи можливо це здійснити, чи товариство має складатись лише з осіб, які працюють на підприємстві?

Роз'ясніть також питання щодо часу створення і часу припинення діяльності цього товариства.

Задача 62.

Загальними зборами трудового колективу ЖЕК-1532 було прийнято рішення про приватизацію майна і продаж його приватному підприємству "Ворона", яке орендувало частину приміщень ЖЕКу. Для цього на зборах було прийнято рішення про передачу повноважень головному інженеру ЖЕК Бурлакову. Коли представники підприємств звернулись до нотаріуса за посвідченням договору купівлі-продажу, нотаріус відмовив у вчиненні нотаріальної дії.

Обгрунтуйте причини відмови нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії.

Задача 63.

Під час приватизації державного підприємства "Плаї", що доглядало за парковим господарством м. Чернігів, до умов договору було включено виконання тих самих робіт і в тому ж обсязі. Через п'ять місяців через значну вартість обслуговування парку "Центральний" виконкомом було укладено угоду з іншою приватною фірмою щодо виконання цих робіт. Акціонерне товариство "Плаї" звернулось до суду про визнання цієї угоди недійсною, оскільки правонаступником державного підприємства "Плаї" є відповідне акціонерне товариство.

Чи правомірно було включати до умов договору приватизації майна правонаступництво тих самих робіт та в тому ж обсязі?

Задача 64.

Договір застави

Ми, представник товариства з обмеженою відповідальністю "Вітерець" Гомон І.І. (надалі Заставаодавець) і представник акціонерного товариства "Млин" Грачова С.М. (надалі Заставодержатель), уклали цей договір про нижченаведене:

1. За договором позики Заставаодавець одержав від Заставодержателя 100 000 (сто тисяч) гривень.

2. Для забезпечення повернення позики Заставаодавець заставляє квартиру, що знаходиться за адресою: м. Київ, вул. Милославська, 27, кв. 52. Зазначена квартира належить Заставодавцю на праві особистої власності, складається з чотирьох кімнат загальною площею 132 (сто тридцять два) кв. м, оцінюється сторонами в 130 000 (сто тридцять тисяч) гривень.

3. Заставлена квартира залишається у володінні і користуванні Заставодавця, який не має права розпоряджатися цією квартирою до виплати позики без згоди на це Заставодержателя. Для цього на квартиру накладається заборона відчуження і відповідні відомості вносяться до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

4. У випадку несплати позики в зазначений у договорі позики термін Заставаодавець має право самостійно реалізувати заставлену квартиру в порядку, встановленому чинним законодавством, і задовольнити свої вимоги з вирученої суми.

5. Дія цього договору припиняється в момент виконання всіх зобов'язань за договором позики.

Чи може цей проект договору бути посвідчений нотаріусом?

Які умови потребують виправлення та доповнення?

Задача 65.

У січні 1999 року фермером Курченко було укладено кредитний договір з акціонерним товариством "Промисел". Змістом угоди був договір позики в сумі 10 000 гривень під майбутній урожай соняшнику, який фермер зобов'язувався посіяти на площі 10 гектарів.

Поясніть, чи необхідно в цьому випадку посвідчити цей договір в нотаріальному порядку.

Чи повинен нотаріус посвідчити також договір застави?

Задача 66.

Приватною фірмою "Бесквіт" та акціонерним товариством "Межа" було укладено договір про передачу товару як майновий кредит, за яким АТ "Межа" як предмет застави надавало право оренди приміщення під офіс, яке належало їй за орендним договором з приватним підприємством "Праця".

Чи може бути посвідчений такий договір? Які документи в цьому випадку необхідно надати нотаріусу?

Задача 67.

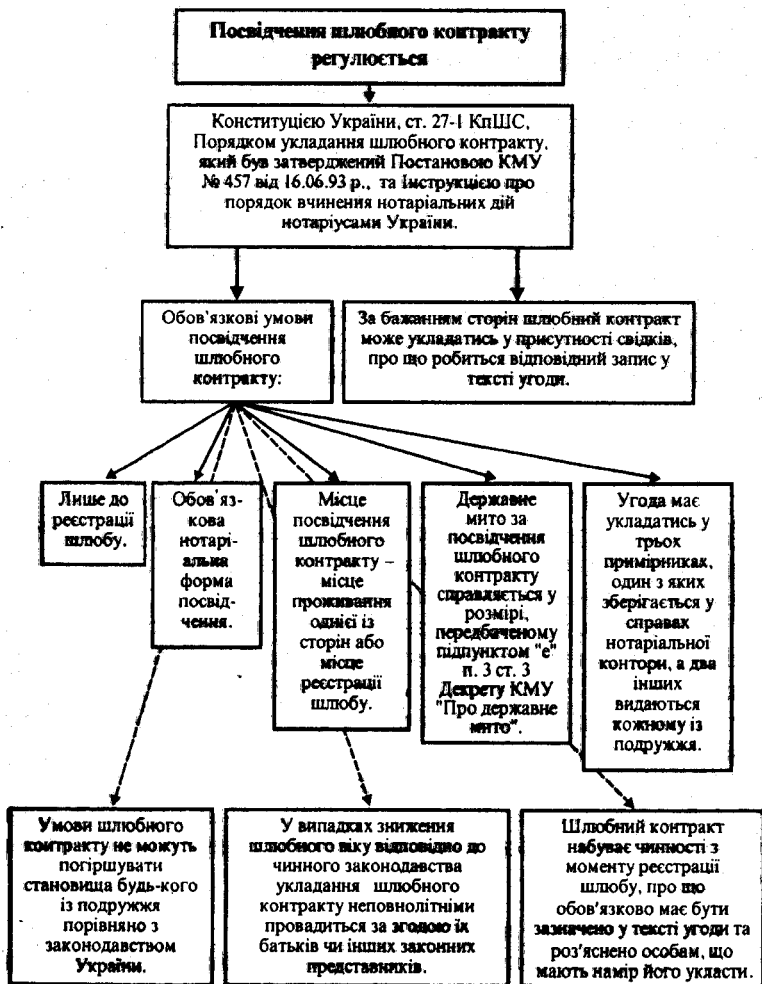
18 березня 1999 року Власенко уклав договір позики в сумі 20 тисяч гривень з комерційним банком "Либідь". При цьому був посвідчений також договір застави, предметом якого була трикімнатна квартира Власенка, розташована у центрі міста Кисва. Квартира, за погодженням сторін, була оцінена у 100 тисяч гривень. 22 березня 1999 року Власенко звернувся до нотаріуса з проханням посвідчити договір позики у сумі 40 тисяч гривень з приватною фірмою "Горобина". Після перевірки наявності заборон відчуження об'єктів нерухомого майна нотаріус відмовив у посвідченні цієї угоди. Однак Власенко пояснював, що між вартістю заставленої квартири та сумою боргу існує різниця у 80 тисяч гривень і тому він має право на підставі цієї різниці укладати додатковий договір позики.

Поясніть, чи правомірно відмовив нотаріус у вчиненні нотаріальної дії.

Які умови має забезпечувати застава при наданні кредиту?

Запам'ятайте!

Схема 6. Посвідчення шлюбного контракту

Тема 12

ПОСВІДЧЕННЯ ТА ЗАСВІДЧЕННЯ БЕЗСПІРНИХ ФАКТІВ, ЩО НЕ МАЮТЬ ЗМІСТУ УГОД

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Передавання заяв фізичних і юридичних осіб (та нотаріусів) іншим фізичним і юридичним особам.
2. Засвідчення вірності копій документів та виписок з них.
3. Засвідчення справжності підпису на документах.
4. Засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу.
5. Депозитні операції органів нотаріату.
6. Посвідчення безспірних юридичних фактів (факту, що громадянин є живим, факту перебування громадянина в певному місці, тотожності з особою, зображеною на фотокартці, часу пред'явлення документа).
7. Вчинення морських протестів.
8. Видача дублікатів документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори, нотаріальному архіві або у приватного нотаріуса.

Проблемні питання.

1. Депозитні операції органів нотаріату порівняйте з аналогічними операціями банківських установ та запропонуйте окремі випадки застосування їх при складанні проектів угод та виконанні умов договорів.
2. Розгляньте правове значення посвідчених нотаріусом безспірних фактів та зробіть висновок щодо визнання цих фактів судом. Наприклад, факт перебування громадянина в певному місці і значення цього факту для розгляду судом кримінальної справи.
3. Проаналізуйте посвідчення часу пред'явлення документа і його доказове значення при захисті авторських прав з урахуванням процесуального порядку посвідчення цього факту.

Рекомендована література.

1. *Конвенція Організації Об'єднаних Націй про морські вантажоперевезення від 31 березня 1978 року.*

2. Кодекс Торговельного мореплавства України, введений в дію Постановою ВР № 277/94-ВР від 09.12.94 р. (із змінами – Закон України № 590 від 21.10.97 р.).

3. Декрет КМУ “Про державне мито” від 21.01.93 р.

4. Слінько С.В. Зразки процесуальних документів. Свідоцтва, заповіти, договори, доручення, виконавчі написи. – Харків: РВФ “АРСІС, ЛТД”, 1999.

5. Вершинин А.П. Юридические документы в нотариальной и судебной практике. – М.: Юрид. лит-ра, 1993.

Задача 1.

До нотаріуса звернувся клієнт з проханням засвідчити справжність підпису на заяві і передати її до Київської районної держадміністрації м. Фастова. Заява має такий зміст:

Голові Київської районної держадміністрації м. Фастова
Грицай Миколи Павловича,
який мешкає за адресою:
м. Фастів, вул. Київська, 65.

Я, Грицай Микола Павлович, 30 квітня 1996 року зареєстрував у райвиконкомі м. Фастова на власне ім'я приватне підприємство “Перемога” за юридичною адресою: м. Фастів, вул. Київська, 65, реєстраційний номер свідоцтва 314568. Але при прийнятті рішення про зайняття підприємницькою діяльністю я не врахував, що для здійснення цієї діяльності необхідний певний “стартовий капітал”. Цих грошей у мене не було і немає й досі, тому прошу анулювати зареєстроване на моє ім'я приватне підприємство. Розрахунковий рахунок у Фастівському відділенні Правекс банку мною вже закрито, про що надається відповідна копія довідки. До заяви також додається оригінал свідоцтва приватного підприємства.

Підпис.

Розгляньте можливість передачі такої заяви з наданими до неї додатками.

Які правові питання мають бути з'ясовані нотаріусом та роз'яснені заявнику?

Задача 2.

До нотаріуса звернувся Розумовський Г.П. із проханням передати його заяву про згоду на розірвання шлюбу з громадянкою Розумовською Л.І. до органів РАГСу Ватутінського району м. Києва. Нотаріус прийняв подану Розумовським заяву і направив її до органу РАГСу.

Чи правомірні дії нотаріуса?

Чи обов'язкова видача свідоцтва про передачу такої заяви?

Чи має право нотаріус при прийнятті заяви одразу видавати свідоцтво?

Задача 3.

Свідоцтво

м. Київ, 14 березня 1999 року.

Я, Гаєвий Л.К., державний нотаріус третьої Київської державної нотаріальної контори, на підставі ст. 84 Закону України "Про нотаріат" посвідчую, що мною 14 березня 1999 року передано до органу РАГС Ватутінського району м. Києва заяву Розумовського Г.П. Зміст заяви викладено на звороті цього свідоцтва.

Особу громадянина Розумовського та його дієздатність встановлено.

Зареєстровано в реєстрі за № 21367

Стягнуто державного мита 3 гривні.

Гербова печатка. Державний нотаріус _____ Підпис

Якого змісту повинна бути заява?

В яких випадках видається таке свідоцтво?

Які дані свідчать про передачу цієї заяви?

Задача 4.

Приватним нотаріусом Боровиковим було прийнято заяву громадянина Мамченко і видано свідоцтво про її передачу до Шевченківського районного суду м. Києва. Заява була зареєстрована канцелярією суду. Оскільки на конверті і в змісті заяви були відсутні адреса та місце роботи Мамченко, судова повістка про слухання справи надійшла до нотаріуса.

Які дії нотаріуса?

Задача 5.

Громадянин Жовтневий звернувся до приватного нотаріуса Тулієва і просив його особисто передати заяву громадянину Заболотному, який є боржником Жовтневого і витребувати від нього пояснення щодо його намірів повернути борг.

Як має діяти нотаріус?

Чи може приватний нотаріус передати заяву у неробочий час?

Задача 6.

До державного нотаріуса Бiryюкова звернувся громадянин Скомороха, який просив його передати заяву й отримати реєстраційний номер, за яким буде зареєстровано його заяву про звільнення з роботи. Бiryюков роз'яснив Скоморосі, що завідуючий державною нотаріальною конторою забороняє виконувати доручення за межами нотаріальної контори, крім чітко визначених нотаріальних дій. Тому він порадив звернутися до приватного нотаріуса.

Чи правомірна відмова у вчиненні нотаріальної дії?

Задача 7.

Громадянка Саранська, яка бажала посвідчити договір купівлі-продажу належного їй на праві сумісної власності автомобіля, звернулась до нотаріуса з проханням про передачу заяви її чоловіку, який припинив спільне життя понад три місяці тому, і місцезнаходження якого їй невідоме.

Як має діяти нотаріус?

Задача 8.

Перед вступом у переговорний процес з акціонерним товариством "Хронометр" Російської Федерації генеральний директор звернувся до нотаріуса з проханням зробити виписку з документа щодо його повноважень.

Якою мовою може нотаріус зробити виписку з документа?

Зробіть виписку з документа (додаток №10) стосовно повноважень Генерального директора компанії.

Відомості, якщо наданих бракує, запропонуйте самі.

Задача 9.

До нотаріуса звернувся громадянин Суходольський Л.С. із проханням засвідчити вірність копії з копії позовної за-

яви Глухової С.М. в суд про захист честі й гідності. На копії позовної заяви були проставлені дата її написання і підпис позивачки.

Нотаріус відмовив засвідчити вірність копії, посилаючись на те, що дійсність підпису Глухової С.М. нотаріусом не засвідчена, а напис секретаря суду про те, що копія вірна, не можна вважати достатньою підставою для засвідчення вірності копії.

Чи можна вважати відмову обгрунтованою і що має нотаріус роз'яснити заявнику?

Задача 10.

Житній В.І. звернувся до нотаріуса з проханням засвідчити вірність копії з оригіналу свідоцтва про народження його неповнолітнього сина. Нотаріус відмовив у вчиненні нотаріальної дії, оскільки він вважав, що при цьому має бути присутнім неповнолітній син Житнього, в інтересах якого вчиняється ця нотаріальна дія.

Чи правомірна відмова нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії?

Задача 11.

При наданні документів громадянином Марцевич для засвідчення копії диплома про закінчення вищого навчального закладу у Москві нотаріусом була встановлена невідповідність наданого диплома паспорту. Суттєва відмінність стала причиною відмови у вчиненні нотаріальної дії, а саме, в паспорті прізвище заявника зазначено Марцевич, а в дипломі Марцевий.

Чи правомірна відмова у вчиненні нотаріальної дії?

Чи необхідно встановлювати особу заявника при засвідченні копії документа?

Що має роз'яснити нотаріус заявнику?

Задача 12.

До нотаріуса звернувся громадянин Марцинюк, який просив засвідчити копію з боргової розписки, яку він бажав надати до суду як доказ, а оригінал розписки прийняти на зберігання.

Як у цьому випадку має діяти нотаріус?

Чи може нотаріус проводити експертизу розписки на предмет належності її конкретній особі?

Задача 13.

Громадянка Фуртас С.В. звернулась за засвідченням виписки з трудової книжки, що було їй необхідно для працевлаштування за сумісництвом в декількох організаціях.

В якому випадку нотаріус має право засвідчувати виписки з трудової книжки?

Задача 14.

До державного нотаріуса Дригунова звернувся громадянин Лобов С.М., який просив засвідчити справжність підпису на такому документі:

Я, Лобов С.М., прописаний за адресою: м. Київ, вул. Братиславська, 12, кв. 182, беру у борг у Скосарєва В.М. суму грошей, еквівалентну трьом тисячам доларів США, строком на три місяці. Зобов'язуюсь повернути зазначену суму не пізніше 15 листопада 1999 року.

13 серпня 1999 року Лобов Сергій Макарович підписав. Чи має право нотаріус вчиняти таку нотаріальну дію?

Задача 15.

Громадянин Жмурченко В.І. був свідком вчиненого злочину, але під впливом погроз злочинців змушений був на слідстві дати неправдиві свідчення. Знаючи про кримінальну відповідальність за дачу свідомо неправдивих свідчень, він звернувся до нотаріуса з метою засвідчити його свідчення, викладені в заяві, яку просив нотаріуса передати до суду, який буде розглядати кримінальну справу. Сам же заявник на цей період разом із своєю сім'єю збирався виїхати за кордон.

Чи може і чи зобов'язаний нотаріус вчиняти ці нотаріальні дії?

Задача 16.

До державного нотаріуса звернувся Федорченко із проханням засвідчити справжність підпису на заяві про його згоду на удочеріння його дочки та просив нотаріуса передати цю заяву до органів опіки та піклування Ватутінського району.

Нотаріус засвідчив справжність підпису, оформив передачу заяви, але поштою заява мала бути відправлена наступного дня. Наприкінці робочого дня Федорченко знову

звернувся до нотаріуса з проханням анулювати вчинені нотаріальні дії, оскільки він передумав погоджуватись на удочеріння дочки.

Як повинен діяти нотаріус?

Задача 17.

До приватного нотаріуса звернулася громадянка Драголюб Т.С., якій необхідно було посвідчити вірність перекладу її диплома про закінчення Київського університету з української мови на німецьку для працевлаштування у Німеччині за фахом. Оскільки вона понад десять років прожила в Німеччині, про що свідчать відповідні відмітки у паспорті, то вільно володіла німецькою мовою і зробила переклад особисто.

Чи може засвідчувати наданий Драголюб переклад нотаріус?

Задача 18.

До приватного нотаріуса звернулася громадянка Чижик, яка працює в Київському університеті викладачем англійської мови, вільно володіє французькою та німецькою, і запропонувала укласти з нею угоду про прийняття її на роботу за сумісництвом до нотаріуса перекладачем. Вона обіцяла перекладати тексти в разі виникнення у нотаріуса такої потреби.

Чи має право приватний нотаріус приймати на роботу перекладача?

Якщо має, поясніть, які нотаріально-процесуальні обов'язки будуть поширюватись на перекладача. Якщо ні, то аргументуйте, чому.

Задача 19.

Нотаріус, вільно володіючи англійською мовою, зробив переклад тексту угоди між акціонерним товариством "Бергамот" та англійською фірмою "Зодіак".

Яку відповідальність нестиме нотаріус, якщо згодом в тексті перекладу будуть знайдені помилки?

Задача 20.

Викладач англійської мови, відїжджаючи до службового відрядження у Сполучені Штати Америки, зробив переклад декількох документів особисто і надав їх нотаріусу разом із

дипломом про за... Київського інституту іноземних мов.
Нотаріус відмовує (відчenni вірності перекладу).

Аргументуйте книжку відмови.

а суміс

Задача 21. ідку но

Знайдіть суттєву різницю у двох посвідчувальних написах і окремі по... з них.

Перший: 15.06.99 року. Я, державний нотаріус м. Києва Ганчук Ю.І., засвідчую вірність перекладу тексту даного документа з англійської мови на українську мову.

Другий: Двадцять п'яте листопада тисяча дев'яносто дев'яносто восьмого року. Я, нотаріус м. Києва Ганчук Ю.І., засвідчую вірність перекладу тексту даного документа з англійської мови на українську мову.

Задача 22. іпада 1999

18.06.99 року державного нотаріуса Митрофанова звернувся громадянин Іванко, який представився генеральним директором акціонерного товариства "Свічка" і просив прийняти в депозит грошове зобов'язання сумою 200 000 гривень, яку товариство має сплатити як борг за кредитом, наданим приватній фірмі "Бринза". Оскільки час спливу строку виконання зобов'язання минає 19.06.99 року, а він змушений виїхати за кордон на відрядження, він просив не вчиняти протесту за неоплатою та оформити належним чином документи на виконання ним взятих зобов'язань.

Які питання виникли, як вирішити ситуацію з громадянином Живченко і що слід зробити?

Задача 23.

22.06.98 року громадянин Бабченко, який займається підприємницькою діяльністю, уклав договір з приватною фірмою "Турнепс" про надання їй грошового кредиту на один рік. Він зобов'язався 22.06.99 року повернути вартість наданого грошового кредиту – 50 000 гривень та десять відсотків за користування грошима. В разі неповернення вчасно грошей він повинен був сплатити штраф у розмірі 10 000 гривень та один відсоток на день прострочення.

Оскільки Бабченко не встиг виконати взяті зобов'язання вже вісімнадцять травня, він звернувся за адресою фірми, але вони з'ясували юридичну адресу. Тоді він звернувся до нотаріуса з проханням прийняти гроші в депозит.

Поясніть Бабченко правовий зміст прийняття нотаріусом грошей в депозит.

Як може нотаріус допомогти Бабченку в цій ситуації?

Задача 24.

До державної нотаріальної контори м. Києва звернулася громадянка Забродіна з проханням прийняти в депозит нотаріальної контори грошову суму для передачі кредитору, оскільки він ухиляється від прийняття грошей. У випадку несвоєчасного повернення грошей, за договором позики, Забродіна зобов'язана буде сплатити досить значні відсотки від суми позики. Забродіна вказала адресу кредитора і просила передати йому заяву про повернення боргу, а також забрати у кредитора договір позики, оскільки нею зобов'язання виконано. Нотаріус відмовив у виконанні останнього прохання, обґрунтовуючи відмову тим, що це не входить до його обов'язків.

Поясніть, яким чином може доводитись факт передання грошей від боржника до кредитора.

Чи може нотаріус після повернення боргу кредитору видавати боржнику свідоцтво про повернення боргу?

Який час вважається часом повернення боргу?

Задача 25.

Проаналізуйте, чи правильно складена квитанція про прийняття грошей в депозит.

Я, приватний нотаріус Трошкін І.І. Київського нотаріального округу, прийняв від Трофименка Віктора Вікторовича, який мешкає в м. Києві, вул. Бальзака, 88, кв. 66, для передачі Скрипову Олександрю Яковичу, який мешкає в м. Києві по вул. Солом'янській, 66, кв. 121, 10 000 (десять тисяч) гривень, з яких:

- ♦ 9 000 (дев'ять тисяч) гривень вносяться на рахунок Скрипова О.Я.;
- ♦ 500 (п'ятсот) гривень зараховуються як оплата за вчинення нотаріальної дії;
- ♦ 500 (п'ятсот) гривень – витрати, передбачені на повідомлення Скрипова О.Я. та додатково на публікацію в газеті.

Одержав

підпис і печатка нотаріуса Трошкіна.

Підпис Трофименко В.В.

Чи повинен нотаріус у повідомленні на ім'я Скрипова О.Я. зазначити строк, в який йому необхідно звернутись за отриманням грошей?

Роз'ясніть, якщо Скрипов О.Я. не звернеться до нотаріальної контори, то як повинен діяти нотаріус щодо розпорядження цією сумою.

Чи може нотаріус приймати в депозит гроші, якщо в договорі сума боргу значно перевищує суму, надану в депозит?

Чи може нотаріус запропонувати Скрипову О.Я. підписатись у прийнятті боргу на копії договору, що встановлює заборгованість?

Задача 26.

Громадянка Броварська звернулася до приватного нотаріуса з проханням посвідчити факт тотожності з особою, зображеною на фотокартці. При встановленні особи Броварської за закордонним паспортом нотаріус звернув увагу на те, що вона є неповнолітньою.

Чи потребується для встановлення цього факту згода батьків або опікунів?

Чи має право нотаріус встановлювати в особи мету, для якої їй необхідно посвідчення цього факту?

Якщо нотаріусом було встановлено, що метою посвідчення цього факту є звернення до агентства фотомоделей для навчання, то чи потрібно про це зазначити в свідоцтві?

Задача 27.

Громадянин Степашинський звернувся до консульської установи України в Сполучених Штатах Америки, оскільки, як йому стало відомо від друзів, в Україні суд визнав його померлим. Через значну вартість білетів він не міг приїхати в Україну, тому він просив посвідчити факт, що він є живим. До того ж, за період його відсутності помер його батько і він як спадкоємець першої черги просив у державного нотаріуса за місцем відкриття спадщини видати йому свідоцтво про право на спадщину.

Чи буде мати цей факт, посвідчений нотаріально, преюдиціальне значення для суду? Чи може нотаріус за наявності рішення суду про визнання Степашинського померлим на підставі свідоцтва, що він є живим, видавати йому свідоцтво про право на спадщину?

Що має порадити консул Степашинському? Які документи має скласти та направити Степашинський з приводу прийняття спадщини в Україні?

Задача 28.

Громадянин Білогірський звернувся до нотаріуса з проханням посвідчити факт перебування його 25.04.99 року о 14 годині в приміщенні державної нотаріальної контори № 3. Нотаріус відмовив Білогірському, оскільки останній не бажав пояснити нотаріусу, для чого йому необхідне встановлення цього факту і в який орган має надаватись це свідоцтво.

Чи правомірні дії нотаріуса?

Задача 29.

При розгляді справи в суді 22.06.99 року за позовом громадянина Іващенко про захист авторського права до видавництва "Горизонт" позивачем було надано як доказ рукопис з посвідчувальним написом нотаріуса, в якому зазначалось, що часом пред'явлення цього документа є 19 березня 1997 року. В посвідчувальному написі також зазначено, що рукопис подавався саме Іващенко. Адвокат, який представляв інтереси видавництва, заперечував проти прийняття судом як доказ цього документа, оскільки він був викладений на двадцяти аркушах, які не мали нумерації, були не прошитими, надрукованими різним шрифтом. Крім того, в посвідчувальному написі не зазначено кількості аркушів, наданих позивачем при посвідченні факту часу пред'явлення документа.

Чи може в цьому випадку нотаріус виступати в суді як свідок, який бачив цей рукопис?

Якщо судом не буде прийнято до уваги рукопис як доказ, чи може особа оскаржити дії нотаріуса?

Задача 30.

Перевірте відповідність акта про морський протест вимогам закону.

АКТ

про морський протест

«19» листопада 1998 року я, Єрофєєва І.Б., державний нотаріус першої державної нотаріальної контори м. Одеси,

прийняла заяву капітана “Бригантини”, який ходить під прапором України, належить українському акціонерному товариству “Моряк”, портом приписки якого є м. Одеса, реєстраційний номер 27917, час прибуття в порт – 19 листопада 1998 року, Василенко Івана Івановича, громадянина України, який мешкає у м. Одесі по вул. Дерибасівська, 9, кв. 21, про подію, яка мала місце 11 листопада 1998 року під час плавання (стоянки) судна.

Подія, за заявою капітана, полягає в тому, що під час виходу з порту Констанца (Румунія) судно зазнало пошкодження через зіткнення з підводним човном, належність якого до якоїсь країни встановити не було можливості. Через це судно підлягало ремонту, тому капітан прийняв рішення про повернення судна до Констанци. Ремонт тривав упродовж п'яти днів. Це спричинило порушення строків доставки вантажу до порту Одеси.

Відповідно до статті 95 Закону України «Про нотаріат», ознайомила із даними судового журналу, поданого мені капітаном 19 листопада 1999 року, і опитала про обставини події самого капітана та свідків із числа членів судової команди, в тому числі осіб командного складу, які підтвердили відомості, надані капітаном.

Зареєстровано в реєстрі за № 13865

Державний нотаріус

Печатка

Підпис

Обчисліть розмір державного мита.

Чи має право нотаріус попереджати капітана та осіб командного складу про кримінальну відповідальність за давання свідомо неправдивих свідчень?

Задача 31.

Громадянка Кузнецова втратила правовстановлюючий документ, а саме, договір дарування, за яким отримала квартиру від батьків, і надала своєму племіннику нотаріально посвідчену довіреність на отримання дублікату цього документа в державній нотаріальній конторі. Але державний нотаріус, посилаючись на ч. 2 ст. 8 Закону України “Про нотаріат”, відмовив у видачі дублікату.

Чи правомірно діяв нотаріус? Аргументуйте власну позицію посиланням на норми права.

Тема 13

ПОСВІДЧЕННЯ НОТАРІУСАМИ БЕЗСПІРНОГО ПРАВА

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Видача свідоцтва про право на спадщину:
 - ♦ відкриття спадщини;
 - ♦ визначення кола спадкоємців та частки спадкового, яка належить їм при спадкоємстві;
 - ♦ видача свідоцтва про право на спадщину.
2. Видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.
3. Видача свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів.

Проблемні питання.

1. Які дані, на Вашу думку, можуть безспірно свідчити про відсутність інших спадкоємців і за яких умов нотаріус може видавати свідоцтво про право на спадщину раніше шестимісячного строку?

2. Як Ви ставитеся до набуття офіційного статусу “спадкоємець” особами, які можуть довести своє право на отримання спадщини та подали заяву про бажання прийняти спадщину? Тут маються на увазі випадки, коли особу зазначено в заповіті або вона належить до першої черги спадкоємців за законом. Необхідність цього зумовлюється тим, що в цьому випадку до строку шість місяців вони зможуть офіційно представляти інтереси спадкоємців, вступати в управління спадковим майном (без права його відчуження) тощо.

3. Як має успадковуватися приватне підприємство? Чи необхідно вносити відповідні зміни до установчих документів?

4. Проаналізуйте особливості спадкування грошових вкладів у банківських установах.

5. Проаналізуйте, чи можна замінити видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя іншими документами: посвідченням окремого договору, яким передбачається розподіл спільного майна подружжя; внесенням змін до шлюбного контракту та іншими угодами.

6. Чим зумовлене збільшення кількості черг спадкоємців

за законом, запропоноване в проекті ЦК України, і його правовий аналіз?

7. Проаналізуйте, які правові та процесуальні наслідки має викликати збільшення кількості черг спадкоємців за законом.

8. Як Ви ставитесь до передбаченого ст. 535 ЦК України “права держави вчинювати” зміст заповіту, який залишив заповідач? Проаналізуйте позитивні та негативні наслідки.

9. Проаналізуйте поняття “утриманець” в конституційному (ст. 46 Конституції України), цивільному (спадковому – ст. 535 ЦК України), сімейному (ст. 95 КпШС України) законодавствах і зробіть висновок про доцільність виключення з ЦК утриманців з кола осіб, які мають право на обов’язкову частку (ст. 1481 проекту ЦК України).

Рекомендована література.

1. Цивільний кодекс України. Розділ 7. – Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1996. – № 2.

2. Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» // ВВР УРСР. – 1991. – № 22. – ст. 262; ВВР. – 1992. – № 32. – ст. 456.

3. Порядок забезпечення інвалідів автомобілями, затверджений постановою КМУ № 999 від 08.09.97 р.

4. Закон України “Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні” від 10.12.97 р.

5. Закон України “Про цінні папери і фондову біржу” від 18.06.91 р.

6. Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна, затверджене постановою КМУ № 1448 від 22.12.97 р.

7. Інструкція про порядок державної реєстрації права власності на об’єкти нерухомого майна, що перебувають у власності юридичних та фізичних осіб, затверджена наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України № 121 від 09.06.98 р.

8. Фурса С.Я. Окреме провадження у цивільному процесі України. – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1999. – С. 276–279.

9. Зразок свідоцтва про право на спадщину на акції. (Додаток № 17).

10. Про внесення доповнення до форм реєстрів для реєст-

рації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів, написів на угодах і засвідчуваних документах. (Додаток № 16).

11. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 червня 1983 р. "Про практику розгляду судами України справ про спадкування". – К.: Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1995. – № 1.

12. Борщевский М.Ю. Если открылось наследство. – М.: Юрид. л-ра, 1989.

13. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Спадкові права в нотаріальній і судовій практиці // Вісник Академії праці і соціальних відносин. – 2000. – С. 317–320.

Задача 1.

Громадянин Жиров Валерій Борисович надіслав до нотаріальної контори заяву такого змісту:

Згоден прийняти спадщину, що залишилась після смерті моєї матері Жирової Пелагеї Іванівни, яка померла 12.04.99 р. 22 травня 1999 року підпис.

Чи правильно складена заява? Чи передбачена законом певна форма такої заяви?

Задача 2.

Третя Київська державна нотаріальна контора громадянина Єрмоленка Івана Андрійовича, який мешкає за адресою: м. Київ, вул. Героїв Сталінграда, 80, кв. 38.

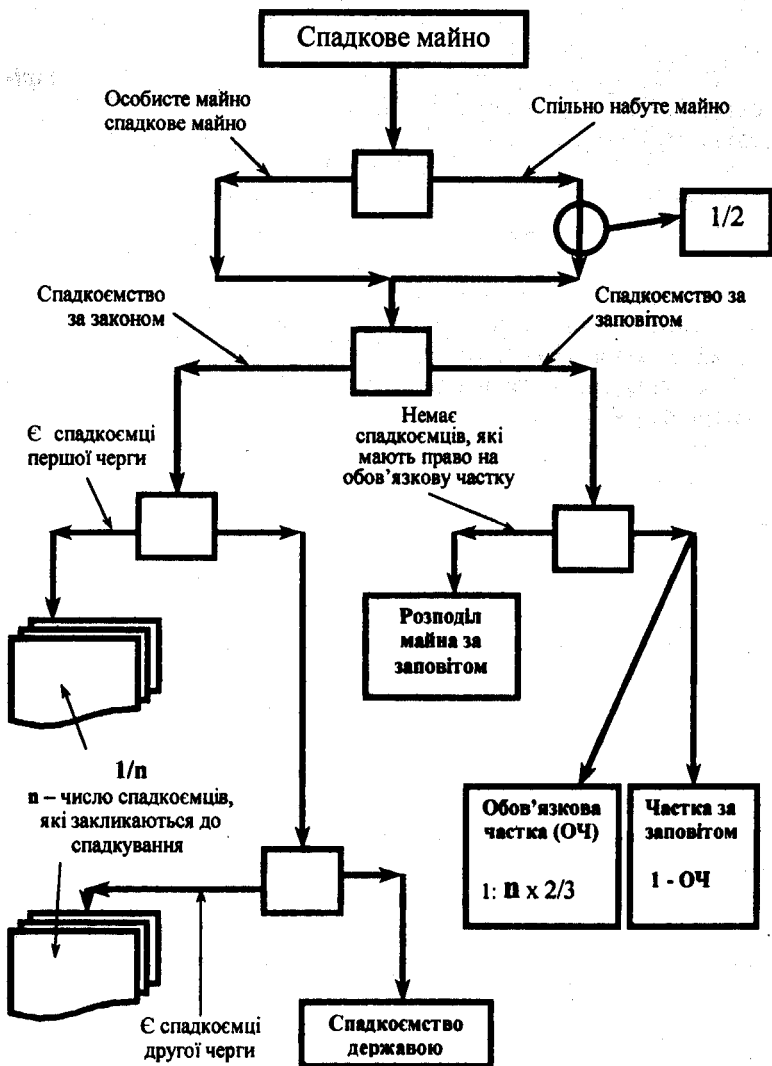
Заява

6 березня 1999 року померла моя дружина Єрмоленко Ірина Степанівна, яка мешкала в м. Києві, вул. Героїв Сталінграда 80, кв. 38. На день її смерті залишилось майно, яке складається із однокімнатної квартири, яку вона отримала в порядку спадкування після смерті своєї матері. У вищезазначеній квартирі ми проживали разом із дружиною, тому я вважаю себе таким, що фактично вступив в управління та володіння спадковим майном. Правовстановлюючий документ на квартиру знаходиться у мене та його копія додається до заяви. Крім мене інших спадкоємців немає.

Застосуйте цей алгоритм.

АЛГОРИТМ

розв'язання ситуаційних задач щодо видачі свідоцтва про право на спадщину

Прошу видати мені свідоцтво про право на спадщину за законом.

12 червня 1999 року.

Підпис.

Чи може нотаріус за такою заявою видати свідоцтво раніше шестимісячного строку?

Чи помітили Ви помилки у змісті заяви?

Задача 3.

Громадянин Нікулін звернувся до нотаріуса із заявою такого змісту:

Я, Нікулін Ігор Радіонович, відмовляюся від свого права на отримання спадщини, яка залишилась після смерті мого брата Нікуліна В'ячеслава Радіоновича.

30 червня 1999 року.

Підпис.

Чи має право нотаріус вимагати, щоб Нікулін зазначив у своїй заяві про те, що йому нотаріус роз'яснив зміст ст. 553 ЦК, а саме, про його право відмовлятися на користь інших спадкоємців?

Чи має право нотаріус робити про це відмітку на заяві і вимагати підпису особи щодо роз'яснення цієї норми? Який правовий зміст буде нести такий пункт у заяві?

Задача 4.

До державної нотаріальної контори звернулися дочка Марія та син Григорій з заявами про прийняття спадщини після смерті їхнього батька Наумовського Михайла Андрійовича. У сина померлого було відсутнє свідоцтво про народження, а його сестра відмовилась підтвердити його родинні стосунки з батьком. У зв'язку з цим він змушений був подати заяву про відмову від спадщини. Але через тиждень йому стало відомо від адвоката, що він має право звернутися до суду з заявою про встановлення факту родинних відносин з батьком з метою отримання спадщини. Це спонукало його звернутись до суду з такою заявою, а також із повторною заявою про прийняття спадщини. Нотаріус відмовив йому у прийнятті повторної заяви.

Чи правомірні дії нотаріуса?

Який вихід із цієї правової ситуації Ви бачите?

Задача 5.

При відкритті спадщини державним нотаріусом було з'ясовано, що один із спадкоємців перебуває у місцях позбавлення волі за злочин проти державної власності.

Як у цьому випадку має діяти нотаріус?

Як має діяти нотаріус, якщо особа засуджена за злочин проти здоров'я спадкодавця?

Задача 6*.

Після смерті Боришевського М.Л. – учасника товариства з обмеженою відповідальністю “Нефертіті” за видачею свідоцтва про право на спадщину до нотаріуса звернулися діти спадкодавця: Боришевський О.М. та Боришевська Л.М. (див. установчий договір) (додаток № 26).

Роз'ясніть спадкоємцям, яким чином успадковується спадщина, яка складається із права учасника товариства з обмеженою відповідальністю “Нефертіті”.

Напишіть свідоцтво про право на спадщину.

Задача 7.

Після смерті Козлова В.Г., який протягом року проживав у своїй дочки Козлової З.С. через поганий стан здоров'я, але був прописаний за іншою адресою, залишилась спадщина:

- ♦ дачний будинок біля села Перемога Броварського району Київської області;
- ♦ приватизована квартира за адресою: м. Київ, вул. Бальзака, 26, кв. 17;
- ♦ автомобіль, зареєстрований у Ватутінському ДАІ.

Козлова звернулася за власною адресою до державного нотаріуса, який відмовив у відкритті спадщини. Звернення до приватного нотаріуса також не дало результатів.

Поясніть, чому відмовили державний та приватний нотаріуси у відкритті спадщини.

Надайте консультацію Козлові.

Задача 8.

Під час опису спадкового майна в особистих речах померлого громадянина Графа нотаріус знайшов нотаріально посвідчену боргову розписку, за якою Шарапов зобов'язувався повернути Графу гроші в сумі, еквівалентній трьом тисячам доларів США.

Як у цьому випадку успадковується борг спадкоємцями померлого? Аргументуйте свою точку зору на підставі закону.

Задача 9.

Громадянин Крутий В.С. подав нотаріусу заяву, в якій дав згоду на прийняття спадщини частково, тобто будинок в м. Іванків він погоджувався прийняти, але від тварин, які належали спадкодавцю і догляд за якими покладався на майбутнього спадкоємця, він відмовився.

Як в цьому випадку має діяти нотаріус і що він має роз'яснити Крутому В.С.?

Як має діяти нотаріус, якщо інші спадкоємці погодилися прийняти все спадкове майно?

Задача 10.

Після смерті громадянина Долгова залишилася квартира, яка була обтяжена боргом і перебувала під заборонаю відчуження. Розгляньте дві правові ситуації:

1. Якщо кредитор не звернувся до нотаріуса в передбачений Законом строк, то чи має право нотаріус, незважаючи на заборону відчуження нерухомого майна, на підставі ст. 557 ЦК видати свідоцтво про право на спадщину, чи ні. Додатково проаналізуйте можливі варіанти дій нотаріуса.

2. Якщо право вимоги за боргом для кредитора настає лише через рік, то чи має право він заперечувати проти видачі свідоцтва про право на спадщину? Розгляньте можливі варіанти вирішення ситуації.

Якими нормами права регулюються ці правовідносини?

Задача 11.

Гонта заповідала все своє майно таким чином: квартиру в рівних частках двом синам Миколі та Максиму, а все інше майно – дочці Ірині. Син Микола помер до відкриття спадщини, залишивши після себе двох неповнолітніх дітей Тараса та Андрія. Син Максим разом із дружиною загинув у пожежі після відкриття спадщини, не встигнувши її прийняти. В них залишився син Дмитро.

За захистом інтересів неповнолітніх дітей до нотаріальної контори звернулись органи опіки та піклування з відповідними заявами, а також Ірина. Державний нотаріус визначив частки кожного із спадкоємців таким чином:

- 1) Тарасу та Андрію – по одній четвертій частки від квартири за заповітом;
- 2) Дмитру – одну другу частку квартири за заповітом;
- 3) Ірині – все інше майно.

Чи правильно розподілив майно нотаріус?

Задача 12.

У заповіті громадянки Волинець було зазначено таке: “Заповідаю житловий будинок за адресою: м. Бровари, вул. Гагаріна, 8, своєму чоловіку – Волинцю Петру Івановичу; сарай, що розташований за вказаною адресою, дочці – Волинець Вероніці Петрівні, гараж та худобу сину – Волинцю Василю Петровичу”.

Чи дійсний цей заповіт?

Хто вправі тлумачити зміст заповіту?

Задача 13.

Спадкодавець Криворучко зробив заповідальне розпорядження стосовно власного майна таким чином: дочці – Криворучко Ларисі Петрівні – дачний будинок вартістю 20 тисяч гривень, старшому сину – Криворучку Борису Петровичу – автомобіль “Мерседес-180” вартістю вісімдесят дев’ять тисяч гривень, а молодшому сину – Криворучку Миколі Петровичу трикімнатну квартиру вартістю вісімдесят тисяч гривень.

Чи можуть спадкоємці, зазначені в заповіті, обмінювати майно, зазначене в заповіті, між собою? Якою нормою права це питання регулюється?

Якщо Криворучко Лариса Петрівна непрацездатна за станом здоров’я, яке правове значення має ця обставина і які наслідки вона може викликати?

Задача 14.

Громадянин Амбарцумян В.С. звернувся до Київської державної нотаріальної контори № 6 із заявою про прийняття спадщини після смерті його брата Амбарцумяна І.С., який заповів йому все своє майно, і на підтвердження цього надав нотаріально посвідчений заповіт від 29 листопада 1998 року. Але, як з’ясував нотаріус, 4 січня 1999 року Амбарцумяном було складено і посвідчено в нотаріальному порядку новий заповіт на користь Шевельової І.С. Амбарцумян В.С. вимагав від нотаріуса надати для ознайомлення

йому новий заповіт, оскільки його існування, а також його достовірність викликали сумнів у нього. Після відмови нотаріуса надати заповіт для ознайомлення громадянин Амбарцумян В.С. просив винести постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії.

Чи правомірно діяв нотаріус?

Чи може нотаріус винести постанову за наявних обставин?

Що б Ви могли порадити Амбарцумян В.С.?

Задача 15.

Громадянин Саченко заповів все своє майно своєму братові Гонті С.Ф. та його дружині Гонті Л.Ф., які загинули разом з ним в автомобільній катастрофі. До родини Саченко належали його батьки та дружина. У родині Гонти є двоє неповнолітніх дітей.

Хто має бути спадкоємцем майна Саченко, його спадкоємці за законом або спадкоємці його брата і чому?

Задача 16.

Після смерті Онуфрієвої залишився будинок у місті Києві, автомобіль та грошовий вклад. Між спадкоємцями – двома дочками, які мешкають в місті Києві, та сином, який проживає в місті Сімферополі, виник спір про розподіл будинку, що стало причиною їх звернення до суду. В судовому засіданні син відмовився від позову, заявивши, що на спадщину не претендує. На цій підставі судом було встановлено окремі частки будинку і порядок користування ними між двома сестрами. Незабаром всі спадкоємці звернулися до нотаріальної контори із проханням видати їм свідоцтва про право на спадщину на автомобіль і грошовий вклад.

Нотаріус видав всім трьом спадкоємцям свідоцтва про право на спадщину.

Чи можна вважати, що така заява, зроблена у суді і занесена до протоколу судового засідання, може розглядатися як відмова від спадщини за ст. 553 ЦК?

Задача 17.

Громадянин Івасюк звернувся до нотаріальної контори з проханням видати йому свідоцтво про право на спадщину на легковий автомобіль, який залишився після смерті його батька-інваліда та наданий безоплатно йому органами соці-

ального захисту населення. Нотаріус відмовив у видачі свідоцтва про право на спадщину.

Чи правильно діяв нотаріус?

Задача 18.

Андрій Басов, який купив три квартири в м. Києві, але в жодній з них не був прописаний, через рік був визнаний судом безвісно відсутнім. До нотаріуса звернулася його дружина, яка вважала, що місцем відкриття спадщини необхідно визнати ту державну нотаріальну контору, в районі якої розташована найдорожча квартира. Нотаріус не погодився з позицією Басової Н.М.

Розв'яжіть цю правову ситуацію і дайте пораду Басовій Н.М.

Задача 19.

Громадянин Німеччини Зарубін залишив все своє майно громадянину України Невинному.

Проконсультуйте, яким чином має діяти Невинний, який бажає отримати спадщину в Німеччині.

Задача 20.

Син померлої Коршун як спадкоємець за законом звернувся до нотаріуса за отриманням свідоцтва про право на спадщину. Спадкове майно складалось із предметів домашнього вжитку та квартири, що була приватизована за Коршун та її онуком, який проживав з нею. Оскільки в сина в наявності було лише свідоцтво про смерть матері, а бюро технічної інвентаризації не дало йому оригіналів правовстановлюючих документів, нотаріус відмовив у вчиненні нотаріальної дії.

Яке майно має право отримати син Коршун та її онук?

Які документи необхідно надати для отримання свідоцтва про право на спадщину?

Чи правильно діяв нотаріус?

Який Ви бачите вихід з цієї ситуації?

Задача 21.

До приватного нотаріуса звернулася Нікішіна, яку цікавило питання – як успадковуватиметься її вклад у банківській установі, в якому у 1998 р. вона зазначила на випадок своєї смерті отримувачем свого онука Голобородька В.І,

а в травні 1999 року залишила за заповітом все своє майно онуку Голобородько В.І. та онучці Голобородько Т.С. в рівних частках. Як з'ясував нотаріус, у Нікішіної є ще чоловік, непрацездатний за станом здоров'я, але який є співвласником будинку, зазначеного в заповіті.

Надайте консультацію громадянці Нікішіній стосовно спадкування всього майна.

Задача 22.

Діти померлого Головіна звернулись до нотаріуса з метою отримання свідоцтва про право на спадщину. Нотаріусом було встановлено, що будинок перебуває під забороною та є об'єктом договору довічного утримання, який був укладений між Головіним та Васильченко.

Роз'ясніть, як впливає укладення договору довічного утримання на можливість спадкування за законом та за заповітом в разі смерті громадянина, якому надавалось утримання.

Яке майно може бути успадковане?

На яке майно можуть претендувати особи, що мають право на обов'язкову частку в спадщині?

Задача 23.

Спадкодавець Кушнір все своє майно заповів дітям: дочці С., синам Д. і А. в рівних частках. Син Б. в заповіті не зазначений. Син Д. помер до відкриття спадщини.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 24.

Спадкодавець Кушнір будинок заповів дітям: дочці С., синам Д. і А. в рівних частках, а автомобіль залишився незаповіданим. Син Б. в заповіті не вказаний. Син Д. помер до відкриття спадщини.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 25.

Спадкодавець Кушнір будинок заповів дітям: дочці С., синам Д. і А. в рівних частках, а автомобіль залишився незаповіданим. Син Б. в заповіті не зазначений. Син Д. помер після відкриття спадщини, не встигнувши її прийняти. До родини сина Д. належали жінка та дочка.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 26.

Спадкодавець Кушнір будинок заповів дітям: дочці С., сину Д., а автомобіль залишився незаповіданим. Син Б. 14 років та жінка 45 років в заповіті не зазначені.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 27.

Спадкодавець Кушнір будинок, який отримав за заповітом, заповів дітям: дочці С., сину Д., а автомобіль залишився незаповіданим. Син Б. 14 років та жінка 45 років в заповіті не зазначені.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 28.

Спадкодавець залишив все своє майно за заповітом дочці, але після його смерті залишились: дружина та два сини.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 29.

Спадкодавець залишив все своє майно за заповітом дочці, але після його смерті залишились: дружина пенсійного віку, 2 сини (один з них інвалід).

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 30.

Спадкодавець залишив все своє майно дочці, але після його смерті залишились: дружина пенсійного віку, 2 сини (один з яких інвалід). Дружина в заяві про видачу свідоцтва про право на спадщину зазначила, що їх майно з чоловіком належало їм на праві сумісної власності і вона бажає отримати свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 31.

Спадкодавець, який отримав будинок в дар, заповів його дочці. Але після його смерті залишились ще дружина (49 років) та двоє неповнолітніх дітей.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 32.

Спадкодавець К. частину майна – будинок заповів дочці

С. – 1/2, синам Д. і А. в рівних частках – 1/4. Син Д. помер до відкриття спадщини.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 33.

Спадкодавець К. будинок заповів дочці С. Крім дочки до родини померлого належали: його батько 75 років, син 15 років, син 22 років, дружина 49 років, яка подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 34.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок. До родини померлого належали: його батько 75 років, брат 60 років, син 15 років, син 22 років, дружина 49 років, яка подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, брат, який надавав померлому матеріальну допомогу.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Яку частку державного мита кожний із спадкоємців має сплатити?

Задача 35.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок. До родини померлого належали: його батько 85 років, брат 65, який знаходився на утриманні померлого, син 15 років, син 22 років, дружина 49 років, яка подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 36.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок. До родини померлого належали: брат 45, дід 85, дружина 49 років, яка подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 37.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок вартістю

100 000 гривень, інше майно вартістю 10 000 гривень (меблі, одяг). До родини спадкодавця належали: непрацездатна дружина, син 15 років, які проживали разом із спадкодавцем, дочка 17 років, дід 75 років, бабка 70 років, батько 55 років, які проживали окремо. Дружина подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Запропонуйте спадкоємцям варіанти розподілу спадщини на частки в натурі.

Задача 38.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок вартістю 100 000 гривень, інше майно (меблі, одяг) вартістю 10 000 гривень і автомобіль (10 000 гривень). До родини спадкодавця належали: непрацездатна дружина, син 15 років, дочка 17 років. Дружина подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Запропонуйте спадкоємцям варіанти розподілу спадщини на частки в натурі.

Задача 39.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок вартістю 100 000 гривень, інше майно (меблі, одяг – 10 000 гривень) і автомобіль (10 000 гривень). До родини спадкодавця належали: непрацездатна дружина, яка є інвалідом праці, син 15 років, дочка 17 років.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Обчисліть належне державне мито кожного спадкоємця.

Задача 40.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок вартістю 100 000 гривень, інше майно (меблі, одяг) 10 000 гривень і автомобіль 10 000 гривень. Він заповів все своє майно брату, який проживав окремо від спадкодавця. До родини спадкодавця належали: непрацездатна дружина, син 15 років, заміжня дочка 17 років, батько 59 років.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Запропонуйте спадкоємцям варіанти розподілу спадщини на частки в натурі.

Задача 41.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок вартістю 100 000 гривень, інше майно (меблі, одяг – 10 000 гривень) і автомобіль (10 000 гривень). Він заповів все своє майно брату, який проживав окремо від спадкодавця. До родини спадкодавця належали: непрацездатна дружина, син 15 років, заміжня дочка 17 років, батько 59 років.

Громадянин Майборода надав документи нотаріусу про борг спадкодавця у сумі 5000 гривень.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Хто і яку частку боргу має відшкодовувати кредитору?

Задача 42.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок вартістю 100 000 гривень, інше майно (меблі, одяг – 10 000 гривень) і автомобіль (10 000 гривень). Він заповів усе своє майно брату, який не проживав з ними. До родини спадкодавця належали: непрацездатна дружина, син 15 років, дочка 17 років. Дружина подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Запропонуйте спадкоємцям варіанти розподілу спадщини на частки в натурі.

Задача 43.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок вартістю 100 000 гривень, інше майно (меблі, одяг – 10 000 гривень) і автомобіль (10 000 гривень). Останній отримано в дар. Він заповів все своє майно брату, який не проживав з ними. До родини спадкодавця належали: непрацездатна дружина, син 15 років, дочка 17 років. Дружина подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Запропонуйте спадкоємцям варіанти розподілу спадщини на частки в натурі.

Задача 44.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок вартістю 100 000 гривень, інше майно (меблі, одяг – 10 000 гривень) і автомобіль (10 000 гривень). Останній отриманий в дар.

Він заповів все своє майно брату, який не проживав з ними. До родини спадкодавця належали: непрацездатна дружина, син 15 років, дочка 17 років. Дружина подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Громадянин Майборода надав документи нотаріусу про борг спадкодавця у сумі 50 000 гривень. Хто і яку частку від спадщини отримає?

Хто і яку частку боргу має відшкодовувати кредиторю?

Задача 45.

Спадкодавець К. будинок заповів: дочці С. – $1/2$, синам Д. і А. в рівних частках – $1/4$. Крім них, є усиновлена дитина 14 років, яку не зазначено в заповіті.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 46.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок вартістю 100 000 гривень, інше майно (меблі, одяг – 10 000 гривень) і автомобіль (10 000 гривень). Він заповів все своє майно брату, який не проживав з ними. До родини спадкодавця належали: непрацездатна дружина, син П. 15 років, дочка Р. 17 років.

Дружина подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Дочка Р., яка перебуває в зареєстрованому шлюбі, подала заяву про відмову від прийняття спадщини.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 47.

Спадкодавець К. будинок заповів: дочці С. – $1/2$, синам Д. і А. в рівних частках – $1/4$. Крім них, є усиновлена дитина 14 років, дружина 70 років.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 48.

Спадкодавець К. будинок заповів: дочці С. – $1/2$, синам Д. і А. в рівних частках – $1/4$. Крім них, є усиновлена дитина 14 років, дружина 70 років.

Дружина подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 49.

Спадкодавець К. будинок, отриманий ним за заповітом, заповів: дочці С. – $1/2$, синам Д. і А. в рівних частках – $1/4$. Крім них, є усиновлена дитина 14 років, дружина 70 років. Дружина подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, а від свого права на обов'язкову частку відмовилась на користь усиновленої дитини.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 50.

Свідоцтво про право на спадщину за законом м. Київ, дев'яте серпня тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року

Я, Гриценко О.С., державний нотаріус 3-ї Київської державної нотаріальної контори, посвідчую, що на підставі ст. 529 ЦК України спадкоємцями майна Ножка Юрія Володимировича, померлого першого березня 1999 року, є по одній другій частині кожний:

Ножко Василь Юрійович, що мешкає в м. Дніпропетровську, вул. Будівельників, будинок 7, і Ножко Ірина Ігорівна, що мешкає у м. Дніпропетровську, вул. Будівельників, будинок 10.

Спадкове майно, на яке у зазначених вище частках видане це свідоцтво, складається з речей домашнього вжитку на суму 13 700 (тринадцять тисяч сімсот) гривень відповідно до акта опису спадкового майна від 2 березня 1999 року.

Екземпляр акта опису спадкового майна додається до свідоцтва.

Спадкова справа № 14/99.

Зареєстровано в реєстрі за №3-125

Стягнуто державного мита:

Державний нотаріус.

Підпис.

Знайдіть помилки у свідоцтві.

Визначте розмір державного мита, яке підлягає сплаті за видачу свідоцтва про право на спадщину.

Задача 51.

Спадкодавець Кушнір будинок заповів дітям: дочці С., синам Д. і А. в рівних частках, а автомобіль залишився незаповіданим. Син Б. у заповіті не вказаний. Син Д. помер

після відкриття спадщини, не встигнувши її прийняти. До родини сина Д. належали дружина та дочка, які бажають залишити автомобіль за собою, на що не погоджуються інші спадкоємці.

Хто і яку частку від спадщини отримає? Ви як нотаріус що маєте робити?

Задача 52.

Після смерті спадкодавця К. залишився будинок вартістю 100 000 гривень, інше майно (меблі, одяг – 10 000 гривень) і автомобіль (10 000 гривень). Він заповів все своє майно брату, який не проживав з ними. До родини спадкодавця належали: непрацездатна дружина, син 15 років, дочка 17 років. Дружина подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя. Спадкоємці вимагають від нотаріуса визначити частки будинку в натурі та порядок користування ним.

Хто і яку частку від спадщини отримає? Ви як нотаріус що маєте робити?

Запропонуйте спадкоємцям варіанти розподілу спадщини на частки в натурі, з урахуванням боргу спадкодавця, який становить 180 000 гривень, строк вимоги за яким настає в 2005 році.

Задача 53.

Після смерті спадкодавця К. залишилась приватизована квартира вартістю 10 000 гривень. При цьому внески за кооперативну квартиру К. робив таким чином: під час перебування в першому шлюбі 4000 гривень, а решту – у другому шлюбі. Спадкодавець все своє майно залишив за заповітом племінниці. Після смерті К. друга дружина подала заяву про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя. До родини спадкодавця належали двоє повнолітніх дітей.

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 54.

Будинок в селі належав Донченку Л.С., його законній дружині Донченко Марії Володимирівні та його матері Донченко В.І. У подружжя Донченко є: син Донченко Віктор Леонідович (43 роки) та дочка Донченко Валентина Леоні-

дівна (35 років). 10 грудня 1999 року Донченко Л.С. помер, а 10 січня помирає Донченко В.І., яка залишає за заповітом всю належну їй спадщину онучці.

Розгляньте правову ситуацію і визначте належну кожному із спадкоємців частку в спадщині.

Задача 55.

З попередньої задачі візьміть основні умови та врахуйте майбутні ускладнення: Донченко Віктор Леонідович відмовився від прийняття спадщини, а у Донченко В.І. є ще один син – Донченко Микола Іванович пенсійного віку.

Визначте належну кожному із спадкоємців частку в спадщині.

Задача 56.

Подружжя Кондратенко звернулося до приватного нотаріуса за видачею свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке в основному складається з весільних дарунків, але умовами шлюбного контракту все майно, набуте молодожонами в шлюбі, визнається їх спільною власністю.

Чи може нотаріус видати таке свідоцтво, якщо подружжя у шлюбі прожило лише два місяці і на час розлучення їм виповнилося по сімнадцять з половиною років?

Задача 57.

Подружжя Гончарових звернулось до державного нотаріуса Друже з проханням внести зміни до шлюбного контракту, а саме, встановити на час звернення належну кожному із подружжя частку у спільному майні. Державний нотаріус відмовив у внесенні змін до шлюбного контракту, аргументуючи власну позицію тим, що при визначенні частки в спільному майні подружжя видається відповідне свідоцтво про право власності, а інших нотаріальних дій законом не передбачено.

Чи правомірна відмова нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії?

Задача 58.

Чи можливо укласти договір про розподіл спільно набутого майна подружжя?

Які документи необхідно витребувати для посвідчення цього договору?

Знайдіть помилки в запропонованому проекті договору.

Договір про поділ майна

Місто Київ, двадцять дев'яте січня тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року.

Ми, Городецькі Георгій Борисович і Катерина Петрівна, що мешкаємо за адресою: м. Київ, вул. Героїв Дніпра, будинок 7-а, кв. 22, у зв'язку з розірванням шлюбу уклали угоду про таке:

1. У власність Городецького Г.Б. переходить трикімнатна квартира, придбана в шлюбі, вартість якої 80 (вісімдесят) тисяч гривень.

2. У власність Городецької К.П. переходить дачний будинок у селі Хотянівка Вишгородського району Київської області вартістю 20 (двадцять) тисяч гривень.

3. Автомобіль "Жигулі-2109" вартістю 16 (шістнадцять) тисяч гривень, отриманий у спадок після смерті батька Городецьким Г.Б., переходить у власність Городецької К.П.

4. Гараж, який знаходиться в ГБК "Арсеналець", придбаний подружжям під час шлюбу, вартістю 12 (дванадцять) тисяч гривень, залишається у спільному користуванні.

4. Дотепер назване майно нікому не продано, не закладено, під заборону (арештом) не перебуває.

5. Витрати, пов'язані з нотаріальним посвідченням цього договору, сторони несуть у рівних частках.

6. Цей договір складено у трьох примірниках – по одному примірнику, викладеному на бланках нотаріальних документів, кожній із сторін, а також один призначається для зберігання у нотаріуса.

7. Договір підлягає реєстрації у відповідних компетентних органах, а також пред'явленню в органи опіки і піклування.

Задача 59.

До нотаріальної контори звернулося подружжя Говорухіних з проханням видати свідоцтво про те, що вони однаковою мірою є співвласниками автомобіля "Мерседес-320", який вони придбали під час шлюбу у 1994 році, але оформили на ім'я Ксенії Миколаївни. Подружжя обгрунтувало

своє прохання тим, що кожні три роки вони змушені оформляти довіреність на право Говорухіна Бориса Володимировича користуватись автомобілем, що забирає час і гроші.

Чи можливо видавати таке свідоцтво в даному випадку?

Які документи має перевірити нотаріус при вчиненні цієї нотаріальної дії?

Задача 60.

Проаналізуйте наведене нижче свідоцтво і знайдіть помилки.

Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя

Місто Київ, шосте липня тисяча дев'яносто дев'ятого року

Я, Дворжецький І.Д., нотаріус м. Києва, свідчу, що в спільному сумісному майні подружжя Горкавенко Олександра Григоровича та Світлани Дмитрівни, що проживають за адресою: м. Бровари, вул. Квітнева, будинок 32, кв. 65, право власності на майно в рівних частках належить Горкавенко Світлані Дмитрівні.

Спільне сумісне майно, на яке видане це свідоцтво, складається з: права користування квартирою за адресою: м. Бровари, вул. Квітнева, будинок 32, кв. 65; стінки виробництва Італія вартістю 10 000 гривень, вкладу в банку "Аваль" на ім'я Горкавенко Олександра Григоровича.

Задача 61.

Проаналізуйте посвідчувальний напис про затвердження акта про проведений аукціон (прилюдні торги) з реалізації заставленого майна і знайдіть помилки.

Місто Київ, 23 квітня 1999 року.

Я, державний нотаріус двадцять п'ятої Державної нотаріальної контори м. Києва Воропаєв В.С., затверджую цей акт відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22 грудня 1997 року № 1448 і на підставі протоколу про проведення аукціону від 23 квітня 1999 року № 1, поданого державним виконавцем Гороховим Олегом Івановичем.

Зареєстровано в реєстрі за № 1265

Державне мито не стягувалось
Державний нотаріус
Печатка

Підпис

Задача 62.

Проаналізуйте свідоцтво про придбання жилого будинку з прилюдних торгів і знайдіть помилки.

Свідоцтво

Місто Київ, двадцять третього квітня тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року

Я, Прасолов І.О., приватний нотаріус Київського нотаріального округу, відповідно до статті 398 Цивільного процесуального кодексу України і на підставі копії акта про продаж будинку з прилюдних торгів, затвердженого мною 23 квітня 1999 року, посвідчую, що гр. Бернштейну Льву Юрійовичу, який проживає в м. Києві, вул. Будівельників, буд. 5, кв. 139, належить право приватної власності на жилий будинок, розташований за адресою: м. Київ, вул. Садова, 12.

Жилий будинок розміром 127 кв. м. загальнокорисної та 88 кв. м. жилої площі із службовими приміщеннями та гаражем, розташованим на земельній ділянці, що належить до будинку і має площу десять соток, раніше належав гр. Зацепіну В.В. на підставі договору купівлі-продажу, посвідченого приватним нотаріусом Бузмикіним В.І. 23 січня 1996 року, реєстраційний номер 672356, і придбаний гр. Бернштейном Львом Юрійовичем за двадцять п'ять тисяч гривень.

Зміст ч. 2 статті 227 Цивільного кодексу України гр. Бернштейну Л.Ю. роз'яснено.

Свідоцтво підлягає реєстрації у Дарницькому райвиконкомі, який здійснює реєстрацію.

Зареєстровано в реєстрі № 251

Стягнуто державного мита 100 гривень.

Приватний нотаріус

Печатка

Підпис

Запам'ятайте!

Таблиця 1. Проведення щодо видачі свідоцтва про право на спадщину

I етап – відкриття спадщини	II етап – визначення кола спадкоємців та частки спадкового майна, яка належить їм при спадкоємстві	III етап – видача свідоцтва про право на спадщину
<p>1 стадія – прийняття заяви про відкриття спадщини і встановлення особи заявника, належність її до кола спадкоємців та фактів:</p> <ul style="list-style-type: none">♦ смерті спадкодавця,♦ часу і місця відкриття спадщини,♦ наявність спадкового майна	<p>1 стадія – встановлення:</p> <ul style="list-style-type: none">♦ наявності заповіту на відповідну особу або осіб та з'ясування в державному нотаріальному архіві, чи він не скасований або не змінений;♦ тотожності особи, зазначеної в заповіті, і особи, що звернулась за отриманням спадщини;♦ осіб, які мають право на отримання обов'язкової частки (ст. 535 ЦК);♦ кола спадкоємців за законом (ст. 529–532 ЦК);♦ наявності кредиторів спадкодавця (ст. 557 ЦК);♦ спадкового майна та перевірка наявності заборони його відчуження;♦ частки спадкового майна, яка належатиме кожному спадкоємцю	<p>1 стадія –</p> <ul style="list-style-type: none">♦ сплата державного мита;♦ дотримання строку і порядку оформлення та видачі свідоцтва
<p>2 стадія – відкриття спадкової справи</p>	<p>2 стадія – прийняття остаточного рішення про можливість видачі свідоцтва про право на спадщину</p>	<p>2 стадія – видача свідоцтва про право на спадщину</p>

Таблиця 2. Перевірка та встановлення юридичних фактів щодо видачі свідоцтва про право на спадщину

Факт смерті спадкодавця і час відкриття спадщини	Місце відкриття спадщини	Наявність спадкового майна
<p>свідоцтвом органу реєстрації актів громадянського стану про смерть спадкодавця, повідомлення чи інші документи про загибель його на фронті Вітчизняної війни, видані командуванням військової частини, адміністрацією госпіталю, військовим комісаріатом чи іншими органами Міністерства оборони України. Рішення суду про встановлення факту смерті або оголошення спадкодавця померлим потребує відповідної реєстрації в органах РАГС.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ♦ свідоцтвом органів реєстрації актів громадянського стану про смерть спадкодавця, якщо останнє місце проживання і місце смерті збігаються; ♦ довідкою житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу, виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів чи відповідної місцевої держадміністрації про постійне місце проживання спадкодавця; ♦ довідкою з місця роботи про місце знаходження спадкового майна; ♦ рішенням суду, що набрало законної сили, про встановлення факту місця відкриття спадщини. 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ перевіркою існування заповіту на ім'я померлого і наявністю майна, зазначеного в заповіті, в натурі. ♦ встановленням кола заінтересованих осіб; ♦ отриманням у заінтересованих осіб відомостей про існування спадкового майна; ♦ в разі необхідності здійснення заходів з розшуку майна за проханням заінтересованих осіб, тобто звернення до юридичних осіб з офіційними запитами про наявність у них відомостей про майно спадкодавця (в банківські установи – щодо існування рахунка, в органи БТІ – про зареєстроване на ім'я померлого нерухоме майно, до нотаріальних контор про знаходження документів на зберіганні тощо).

Тема 14

НОТАРІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЩОДО НАДАННЯ ДОКУМЕНТАМ ВИКОНАВЧОЇ СИЛИ

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Загальні положення.
2. Вчинення виконавчих написів (на документах, що встановлюють заборгованість).
3. Вчинення протестів векселів.
4. Пред'явлення чеків до платежу, посвідчення неоплати чеків та вчинення виконавчого напису на чеку.

Проблемні питання.

1. Чи можна вчинення нотаріусом виконавчих написів на документах, що встановлюють заборгованість, порівняти з діяльністю суду, який розглядає аналогічну цивільну справу?

2. Чи може нотаріус разом із вчиненням виконавчого напису накладати заборону відчуження нерухомого майна?

3. Які переваги і які недоліки має вчинення протестів векселів перед розглядом аналогічної справи в суді?

4. Чому, на Вашу думку, в Україні не мають широкого застосування чеки і яким документом має регулюватись їх застосування?

5. Проаналізуйте додатки № 19, 20 та 21 на предмет нотаріальної діяльності щодо вчинення протестів векселів, а також доцільність надання такої інформації нотаріусам.

6. Проаналізуйте п. 14, 16, 17 додатка № 18 "Порядок оформлення векселями..." і встановіть, чи може такий вексель бути опротестований нотаріусом і в який час.

7. Що слід розуміти під терміном "безспірне стягнення"?

Рекомендована література.

1. Конвенція о единообразном законе, о переводном и простом векселе, подписанная в Женеве. (Додаток № 17).

2. Конвенция, устанавливающая единообразный закон о чеках, подписанная в Женеве. (Додаток № 30).

3. Уніфіковані правила по інкасо, які набули сили з 1 січня 1979 р.: Публікація Міжнародної торговельної палати № 322 // Урядовий кур'єр. – 1994. – 5 листоп.

4. Закон України "Про цінні папери і фондову біржу" від 18.06.1991 // ВВР УРСР. – 1991. – № 38. – ст. 508.

5. Закон України "Про підприємництво" від 07.02.91 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991 р. – № 14. – ст. 168.

6. Закон України "Про підприємства" від 27.03.91 // ВВР УРСР. – 1991. – № 24. – ст. 272.

7. Закон України "Про господарські товариства" від 19.09.91 р. // ВВР УРСР. – 1991. – № 49. – ст. 682.

8. Указ Президента України «Про випуск і обіг векселів для покриття взаємної заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності України» від 21.09.94 р. // Голос України. – 1994. – № 179.

9. Указ Президента України «Про оплату державного мита за вексельні бланки» від 02.11.1993 р. // Голос України. – 1993. – № 214.

10. Постанова Верховної Ради України "Про застосування векселів в господарському обігу України" від 17.06.1992 р. (Додаток № 25).

11. Інформаційна довідка "З питань здійснення протестів векселів", що була рекомендована до використання Мін'юстом України та Українською нотаріальною палатою: Лист № 12-90-123 від 23.02.95 р. // Нотаріат для Вас. – 1997. – № 3. – С. 32–34.

12. Інформаційний лист Вищого Арбітражного Суду України "Про деякі питання практики застосування чинного законодавства при вирішенні господарських спорів" № 001-6/672 від 14.06.93 р. (Додаток № 31).

13. Правила виготовлення і використання вексельних бланків, затверджених постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України № 528 від 10.09.92 р. (Додаток № 29).

14. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 1172 від 29.06.99 р. (Додаток № 22).

15. Мороз Ю.Н. Вексельное дело. – К.: Наук. думка, 1996.

16. Лысенков Ю.Н., Римарук А.И., Ляшко В.П., Фомичева С.Ю. Переводной и простой вексель: практика применения. – К., 1998.

17. Добрынина Л.Ю. Вексельное право России. – М.: Спарк, 1998.

18. Габов А. *Индоссамент как один из способов передачи векселя* // *Хозяйство и право*. – 1999. – № 6.

19. Агарков М.М. *Учение о ценных бумагах* – М.: БЕК, 1994.

20. Вишневский А.А. *Вексельное право*. – М.: Юрист, 1996.

21. Баранова Т.И., Коваль А.В., Педь И.В. *Опротестование векселей* // *Вісник фондового ринку*. – 1999. – № 3.

Задача 1.

У договорі між юридичними особами було зазначено, що спори мають вирішуватись в арбітражному суді, але кредитор звернувся до приватного нотаріуса Трушка з проханням вчинити виконавчий напис на оригіналі договору, що встановлює заборгованість. Нотаріус вчинив нотаріальну дію. Боржником було оскаржено правомірність дій нотаріуса до арбітражного суду.

Поясніть Вашу думку щодо підстав вчинення нотаріальної дії в цьому випадку.

Задача 2.

До приватного нотаріуса Жилінського звернувся головний інженер житлово-експлуатаційної контори № 612 м. Києва з листом, в якому пропонує нотаріусу зробити виконавчі написи стосовно боржників по оплаті комунальних та інших платежів.

Нотаріус пояснив, що для вчинення виконавчого напису стягувач має пред'явити йому засвідчену в належному порядку копію рахунка, яка була передана боржнику. В такому рахунку мають бути зазначені суми невідшкодованої заборгованості. Головний інженер пояснив, що квартирна плата є безперечною умовою виконання договору найму житлового приміщення, тому до його компетенції не входить попередження наймачів про їх обов'язок оплачувати квартирну плату і комунальні послуги, тому він не зобов'язаний особливо ставитися до боржників, які систематично не сплачують за квартиру більше трьох років, а деякі зазначені у списку – навіть більше чотирьох років. Тому, на його думку, нотаріус зобов'язаний зробити виконавчий напис без надання йому копій рахунків.

Хто правий в цій ситуації?

Задача 3.

30 квітня 1999 року до приватного нотаріуса звернулася громадянка Биструшкіна, яка надала нотаріусу нотаріально посвідчений договір оренди її квартири та довідку з банку, що останній платіж на її ім'я було зроблено 22.01.99 року, а за умовами договору оренди фірма "Сарацин" орендувала квартиру на три роки, тобто до 2000 року. Оскільки в неї тяжке матеріальне становище і вона не може постійно звертатися до представників фірми за грошима, вона також просила одночасно розірвати договір оренди.

Крім того, в договорі оренди зазначено, що фірма "Сарацин" бере на себе обов'язок по сплаті комунальних послуг та послуг телефонного зв'язку. За цими умовами договору, фірма "Сарацин" також не виконувала власних зобов'язань.

Поясніть, як має діяти в цій ситуації нотаріус.

Які документи, а також відомості мають бути надані заявницею для вчинення виконавчого напису?

Задача 4.

Громадянин Милославський уклав договір міни з громадянином Вінницьким, який був посвідчений в нотаріальному порядку. За договором громадянин Милославський зобов'язувався передати двокімнатний будинок в селі Перемога в обмін на однокімнатну квартиру в м. Києві. Він виконав всі умови угоди: виписався і звільнив будинок через місяць після нотаріального посвідчення договору, а через шість місяців звернувся до приватного нотаріуса Глушка з проханням вчинити виконавчий напис на договорі, оскільки іншою стороною за цей період нічого не було вчинено.

Чи може приватний нотаріус вчинити виконавчий напис на договорі, якщо, крім дати посвідчення угоди, в договорі немає жодного посилання на строки?

Чи можна вважати нотаріуса винним у цій ситуації?

Задача 5.

До приватного нотаріуса надійшов лист від державної податкової інспекції у Ватутінському районі, в якому нотаріусу пропонувалося здійснити виконавчий напис на копії особового рахунка громадянина Власенка Івана Степановича, який займається підприємницькою діяльністю і був оштрафований за порушення правил торгівлі. Як додаток

надані копія акта про перевірку та встановлені порушення правил торгівлі з особистим підписом Власенка.

Чи може нотаріус вчиняти виконавчий напис?

Задача 6.

Громадянин Кушнір протягом чотирьох років не сплачував аліментів на утримання дітей, але на підставі того, що він ніде не працював, дружина не зверталася до нього з вимогою про виплату аліментів. З 1 січня 1999 року Кушнір влаштувався на роботу, і дружина у березні стала вимагати сплати аліментів, а потім звернулася до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису на шлюбного контракті, в якому ними було передбачено сплату аліментів розміром 40 % на кожну дитину.

Чи може нотаріус вчиняти виконавчий напис на шлюбному контракті?

Поясніть заявниці, як вирішити цю правову ситуацію.

Задача 7.

Нотаріусом було посвідчено давання завдатку за автомобіль "ВАЗ-2121", а саме, дві тисячі гривень. Але через час, обумовлений у завдатку, продавець не прийшов до нотаріуса. На підставі завдатку покупець автомобіля запропонував нотаріусу вчинити виконавчий напис на договорі завдатку.

Нотаріус відмовив у вчиненні нотаріальної дії.

Поясніть підстави відмови та роз'ясніть покупцю, як він може діяти в цьому випадку.

Задача 8.

До державного нотаріуса Турченка звернувся повноважний представник банку "Аваль", який надав вексель до опротестування. За векселем, приватна фірма "Круїз" зобов'язувалася сплатити акціонерному товариству "Форенгейт" 10 000 гривень у строк до 1 липня 1999 року. На зворотному боці векселя було зазначено «Сплатіть за наказом банку "Аваль". Валюта на інкасо».

Поясніть, який правовий зміст несе в собі останній напис на цьому індосаменті.

Які платежі мають стягуватися заявником при поданні векселів до опротестування?

Задача 9.

Переказний вексель №352

Гривні 100 000

Банк "Аваль", м. Київ,
площа Лесі Українки, 4.

"04" січня 1999 року.

Заплатіть проти цього векселя Товариству з обмеженою відповідальністю "Бургундія" в строк не раніше п'ятнадцятого вересня тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року гривень десять тисяч.

Платник – Товариство з обмеженою відповідальністю "Саманта", юридична адреса якого: м. Київ, вул. Хрещатик, 14, кімната 202.

Підлягає сплаті в м. Києві, площа Лесі Українки, 4, банк "Аваль" на рахунок МФО 334999, розрахунковий рахунок № 9999999.

Векселодавець – Акціонерне товариство "Мартек", що розташоване за адресою: м. Київ, вул. Нижній Вал, 149, кімната 390.

Підпис _____

Які помилки Ви помітили у тексті векселя?

Встановіть, в який час має бути здійснений протест цього векселя про неоплату.

Що має зумовлювати напис "акцептовано" на векселі і де такий напис має робитись?

Яка дата має бути зазначена при акцептуванні векселя?

Які процесуальні та правові наслідки має викликати підпис платника про акцепт без зазначення дати акцепту?

Задача 10.

Знайдіть помилки в запропонованому акті про протест векселя про неоплату.

АКТ

про протест векселя про неоплату

Місто Київ, п'ятнадцяте вересня тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року.

Я, Солом'яний І.С., приватний нотаріус Київського нотаріального округу, на прохання Товариства з обмеженою відповідальністю "Бургундія", законного векселедержателя

переказного векселя № 352, виданого акціонерним товариством "Мартек" "04" січня 1999 року в банку "Аваль", м. Київ, площа Лесі Українки, 4, із строком платежу не раніше п'ятнадцятого вересня тисяча дев'яносто дев'ятого року на суму десять тисяч гривень, акцептованого товариством з обмеженою відповідальністю "Саманта", юридична адреса якого: м. Київ, вул. Хрещатик, 14, кімната 202, який подав цей вексель «16» вересня 1999 року мені для вчинення протесту про неоплату, пред'явив до акцептанта товариства з обмеженою відповідальністю "Саманта" вимоги про оплату «15» вересня 1999 року і не отримав платежу.

При цьому заявлені такі мотиви відмови: товариству з обмеженою відповідальністю "Саманта" не була повернута в строк за договором купівлі-продажу тара та піддони акціонерним товариством "Мартек", що позбавляє договір купівлі-продажу безспірного характеру зобов'язань ТОВ "Саманта" перед АТ "Мартек".

У зв'язку з викладеним, керуючись ст. 36, 92 Закону України "Про нотаріат", опротестовую цей вексель про неоплату проти акцептанта.

Зареєстровано в реєстрі за № 36781

Печатка

Підпис

Задача 11.

Суб'єкт підприємницької діяльності, який отримав спирт етиловий, призначений для переробки на іншу підакцизну продукцію протягом трьох робочих днів після отримання спирту етилового, тобто 22 січня 1999 року, видав податковому органу за своїм місцем реєстрації належним чином оформлений податковий вексель і зазначив строк платежу 22 листопада 1999 року.

Який строк передбачений для протесту цих векселів? Як має діяти нотаріус в цьому випадку, якщо на зворотному боці податкового векселя зроблено напис «Взято на облік»?

Як має діяти нотаріус, якщо представник податкової адміністрації подав заяву про те, що вексель було втрачено, але надав належним чином оформлений журнал обліку податкових векселів?

Задача 12.

Знайдіть помилки в запропонованому документі:

Акт про протест векселя про неоплату

Місто Київ, восьме червня тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року.

Я, нотаріус Третьої державної нотаріальної контори Борисов М.П., за заявою Грицала Петра Леонідовича, що проживає по просп. Оболонському, буд. 22, кв. 398 у м. Києві, законного держателя простого векселя ББ 98 № 1382992, виданого відділенням "Троєщина" комерційного банку «Росток» у Києві 22 лютого 1999 року з терміном оплати – за пред'явленням не раніше 23 серпня 1999 року, що пред'явив цей вексель 25 серпня 1999 року для вчинення протесту про неоплату, пред'явив цей вексель векселедавцю – відділенню "Троєщина" комерційного банку «Росток» за адресою: м. Київ, вул. Маяковського, 97, з вимогою про платіж і не одержав платежу через недійсність цього векселя, заявлену векселедавцем.

У зв'язку з викладеним ОПРОТЕСТОВУЮ наданий вексель про неоплату проти векселедавця.

Задача 13.

Знайдіть помилки в документі:

Посвідчувальний напис про неоплату чека

Місто Київ

29 грудня 1998 року

Я, Германчук Микола Макарович, приватний нотаріус Київського нотаріального округу, посвідчую, що за цим чек був поданий акціонерним товариством "Бринза" і не був оплачений комерційним банком "Інко", м. Київ.

Зареєстровано в реєстрі за № 2-135

Стягнуто плати дванадцять гривень

Приватний нотаріус

Печатка

Підпис

Задача 14.

Знайдіть помилки в запропонованому документі:

АКТ протесту про недатування акцепту

Місто Київ, двадцять восьме липня тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року.

Я, Коложенко М.І., приватний нотаріус Київського нотаріального округу, посвідчую, що пред'явлений мені законним держателем переказного векселя № 678996, виданого акціонерним товариством "Хмарочос" «3» травня 1999 року в акціонерному банку "Інко", м. Київ, строком платежу не раніше 31 серпня 1999 року на суму сто тисяч гривень, акцептований платником – акціонерним товариством "Хмарочос" без зазначення дати акцепту.

У зв'язку з цим, керуючись ст. 92 Закону України "Про нотаріат", опротестовую цей вексель в недатуванні акцепту.

Зареєстровано в реєстрі за № 3451

Стягнуто державне мито у сумі 33 гривні.

Приватний нотаріус Коложенко М.І.

Підпис

М.П.

Задача 15.

Поясніть, якщо у векселі зазначений термін платежу "не раніше 15 липня 1999 року", як у цьому випадку його необхідно розуміти з процесуальної точки зору. Аргументуйте свою позицію нормами закону.

Якщо у векселі зазначено "не раніше 15 липня 1999 року", а індосаментом встановлено інший більш короткий термін платежу, в який час може бути здійснено протест векселя?

Задача 16.

Знайдіть помилки в документі:

АКТ про протест векселя в неакцепті

Місто Київ, дев'яте серпня тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року.

Я, Драголюб Ю.С., приватний нотаріус Київського нота-

ріального округу, на прохання ТОВ "Марсель", законного векселедержателя переказного векселя № 666666, виданого АТ "Брест" «15» березня 1999 року в приміщенні офісу АТ "Брест" на суму п'ятнадцять тисяч доларів США, із строком платежу до другого серпня 1999 року, яке подало мені цей вексель для вчинення протесту про неакцепт "26" липня 1999 року, пред'явив платнику ТОВ "Затока" за векселем вимоги про акцепт.

У зв'язку з неакцептом векселя, керуючись ст. 36, 92 Закону України "Про нотаріат", ст. 43 Положення про переказний та простий вексель № 104/1341 від 07.08.37 р., опротестовую цей вексель про неакцепт.

Зареєстровано в реєстрі за № 12789

Стягнуто плати 33 гривні

Приватний нотаріус

Печатка

Підпис

Поясніть, чи необхідно вказувати в акті представника держателя векселя, який звернувся за вчиненням протесту.

Якщо у векселі зазначено «без протесту», що це означає і який має процесуальний зміст?

Задача 17*.

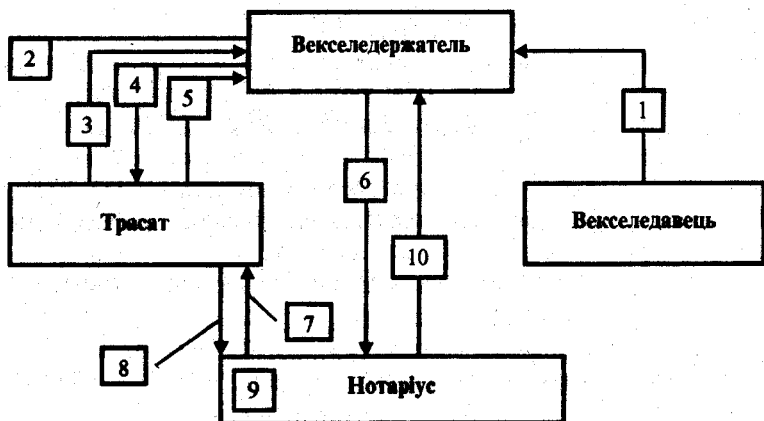
Визначте, в яких випадках здійснюється виконавчий напис на векселі і проти кого він спрямовується на переказному векселі.

За даними однієї з умов задачі напишіть виконавчий напис на векселі.

Задача 18.

Розгляньте схему щодо опротестування векселя в неплатежі (запропоновану Т.І. Барановою, А.В. Коваль, І.В. Педь) і визначте:

- ♦ для якого виду векселя вона запропонована;
- ♦ запропонуйте власне сприйняття подібної схеми для опротестування векселя в неакцепті або в його недатуванні;
- ♦ як можна доповнити запропоновану схему?

Пояснення до схеми

1. Видача векселя.
2. Пред'явлення векселя до акцепту.
3. Акцепт векселя.
4. Пред'явлення векселя до платежу.
5. Відмова від оплати векселя.
6. Пред'явлення векселя нотаріусу для протесту в неплатежі.
7. Пред'явлення нотаріусом нотаріальної вимоги про платіж за векселем.
8. Відмова від платежу за векселем за нотаріальною вимогою.
9. Складання акта про протест векселя в неплатежі.
10. Передача векселедержателю опротестованого векселя з поміткою про протест та акта про протест.

Тема 15

ОХОРОННІ НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ В НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Характеристика провадження щодо вжиття заходів до охорони спадкового майна та його етапів:

- ♦ вчинення заходів щодо охорони спадкового майна;
- ♦ збереження майна;
- ♦ передачі спадкового майна спадкоємцям.

2. Процесуальні аспекти провадження щодо накладання заборони відчуження нерухомого майна.

3. Прийняття документів на зберігання та аналіз його етапів:

- ♦ прийняття документів на зберігання;
- ♦ збереження документів;
- ♦ видачі документів.

Проблемні питання.

1. Як Ви розумієте дії, спрямовані на охорону прав громадян, та дії, що зумовлюються захистом прав?

2. Як має діяти нотаріус, коли декілька спадкоємців просять вжити заходів щодо охорони спадкового майна, а ті спадкоємці, в яких знаходиться майно спадкодавця, заперечують проти права нотаріуса робити опис?

3. Проаналізуйте можливість вжиття заходів щодо охорони спільно набутого майна подружжя, а також майна, що належить особам за правом спільної часткової власності.

4. Чи може кредитор відмовитись від накладання заборони відчуження нерухомого майна і в яких випадках?

5. Чи потрібно для охорони спадкового майна, яке включає в себе приватне підприємство, надати право нотаріусу призначати аудиторську перевірку діяльності приватної фірми та передавати право спадкоємцям за законом виконувати обов'язки директора такої фірми до офіційного прийняття спадщини всіма спадкоємцями і вирішення питання про спадкування такої фірми? Проаналізуйте ст. 111 ЦПК України і зробіть пропозиції щодо її доповнення, а також поясніть, якими повноваженнями має користуватись опікун спадкового майна, до якого може входити приватне підприємство.

Рекомендована література.

1. Цивільний кодекс України. – Ужгород: ІВА, 1998. – 312 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України.
3. Положення про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівливої дії, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 706 від 07.02.93 р. // Збірник постанов. – 1994. – № 1. – ст. 17.
4. Постанова Верховної Ради України “Про право власності на окремі види майна” від 17.06.92 р. // ВВР України. – 1992. – № 35. – ст. 517.
5. Положення про Єдиний реєстр для реєстрації заборон відчуження об’єктів нерухомого майна, затверджене наказом Міністерства юстиції України № 31/5 від 09.06.99 р. (Додаток № 13).

Задача 1.

Громадянин Булах звернувся до державного нотаріуса четвертої Київської державної нотаріальної контори Богатченка з усною заявою про необхідність вжиття заходів щодо охорони спадкового майна. Богатченко пояснив, що для вчинення цього провадження йому необхідно свідоцтво про смерть спадкодавця, адреса знаходження спадкового майна та обов’язково письмова заява Булаха. Заявник же, посиляючись на ст. 60 Закону України “Про нотаріат”, оскаржив бездіяльність нотаріуса до суду.

Зробіть правовий аналіз цієї ситуації. Чи правомірні дії нотаріуса Богатченка і чи достатньо у Булаха підстав для оскарження бездіяльності нотаріуса?

Задача 2.

Громадянин Грищенко звернувся до державного нотаріуса третьої Київської державної нотаріальної контори Потураєва і просив його вжити заходів щодо охорони спадкового майна, яке знаходиться в м. Чернігові і, на його думку, складається з приватного будинку за адресою: м. Чернігів, вул. Будівельників, 4, та вкладу в установі банку. Який саме банк, заявник не знав. Сам же Грищенко управляє автомобілем спадкодавця за дорученням і бере на себе зобов’язання не відчужувати його до видачі свідоцтва про право на спадщину.

Які підготовчі нотаріальні дії нотаріусу Потураєву необхідно вчинити?

Які заходи мають бути вжиті нотаріусом Потураєвим для забезпечення охорони спадкового майна?

Якщо громадянин Грищенко є двоюрідним братом заявника, які додаткові дії нотаріусу необхідно вчинити?

Задача 3.

До державного нотаріуса Горбачова звернулась громадянка Прусакова, яка заявила, що помер її чоловік. Оскільки громадянин Прусаков був володільцем приватного підприємства, займав посаду директора цієї фірми, йому належали три кіоски біля станції метро "Вокзальна", а також вантажні автомобілі, які знаходились за договором оренди у приватній фірмі "Травень", вона просила нотаріуса на час прийняття нею спадщини як спадкоємця першої черги призначити її директором цієї фірми. Це прохання вона пояснювала тим, що в неї є побоювання, що через шість місяців від спадкового майна не залишиться нічого.

Чи вправі нотаріус здійснити прохання заявниці?

Які заходи може запропонувати нотаріус заявниці?

Задача 4.

Нотаріусом під час опису спадкового майна було знайдено належним чином оформлений установчий договір товариства з обмеженою відповідальністю "Нефертіті", учасником якого був спадкодавець (див. додаток № 26), але свідоцтва про реєстрацію знайдено не було.

Після ознайомлення із установчим договором, які заходи щодо охорони спадкового майна нотаріусом можуть бути вжиті?

Задача 5.

За заявою громадянки Корнійчук, державний нотаріус Майборода виїхав до села Вишеньки Чернігівської області з метою вжиття заходів щодо охорони спадкового майна. Коли він прибув на місце, то в будинку за вказаною адресою знаходились сусіди спадкодавця. Вони пояснили свою присутність тим, що за життя спадкодавця через стан його здоров'я здійснювали догляд як за ним, так і на його прохання вели господарство.

Чи може нотаріус здійснювати опис майна в цьому випадку?
Які відомості має встановити нотаріус?

Задача 6.

Державним нотаріусом для збереження спадкового майна, яке складалось із будинку, корови та двох кіз, необхідно було призначити хранителя майна. Він запросив до будинку всіх найближчих сусідів померлого і роз'яснив права та обов'язки хранителя майна.

Які відомості мають увійти до такого роз'яснення?

Якщо ці особи не дадуть згоди на виконання обов'язків хранителя майна, чи може він призначити одного з них за своєю ініціативою шляхом винесення відповідної постанови?

Задача 7.

Оскільки у складі спадкового майна, яке залишилось після смерті Кузьмінського, грошові суми були відсутні, то державний нотаріус дав розпорядження про видачу із спадкового майна коштовних речей, а саме, золотої обручки, вартість якої фактично перекривала зроблені сусідами померлого витрати по догляду за спадкодавцем під час хвороби. Це розпорядження було видане на підставі їх заяви та наданих ними чеків з аптеки.

Спадкоємці Кузьмінського оспорили в суді дії нотаріуса, оскільки з ними не було погоджено питання про визначення предмета відчуження, а з обручкою вони пов'язували пам'ять про батьків, тобто вважали її сімейною реліквією. Крім того, вони вважали, що дії нотаріуса неможливо визнати обгрунтованими, оскільки чеки не є належними доказами підтвердження того, що ліки купувались саме для їх батька.

Вирішіть дану правову ситуацію.

Задача 8.

До хранителя майна Білоусова звернувся один із спадкоємців померлого Нікіфорова, з яким він був знайомий особисто і знав, що він є його сином, з проханням видати йому під розписку із спадкового майна телевізор "Самсунг". Він пояснив Білоусову, що телевізор належить йому і він давав батькові його лише користуватись ним.

Чи вправі Білоусов повернути телевізор його власнику?

Задача 9.

Під час збереження майна хранителем Корчемним сталася пожежа, внаслідок якої більша частина спадкового майна згоріла або була пошкоджена.

Яку відповідальність в цьому випадку нестиме Корчемний?

Хто може звернутися до Корчемного з позовом, якщо це відбулось до закінчення шестимісячного строку для прийняття спадщини?

Задача 10.

Під час проведення опису нотаріусом було знайдено колекцію мисливської зброї, а також іменний *пістолет*. Ці речі він передав на спеціальне зберігання органам внутрішніх справ.

Чи можливе спадкування цих речей, якщо вони були зареєстровані в органах внутрішніх справ і якщо не були зареєстровані?

Задача 11.

Приватний нотаріус посвідчив трудовий контракт, за яким громадянин Голосніченко зобов'язувався відпрацювати у приватній фірмі п'ять років на посаді юриста, а приватна фірма надавала йому у власність за це квартиру. До змісту контракту за вимогою представника фірми було внесено умову, що протягом п'яти років квартира має перебувати під заборонаю відчуження.

Чи вправі був нотаріус посвідчувати трудовий контракт?

Чи можливо, за цією угодою, накладати на квартиру заборону її відчуження строком на п'ять років або на більший строк?

Задача 12.

Громадянин Фірсов надав своїй дружині довіреність на представництво його інтересів в будь-яких інстанціях з метою захисту його інтересів у зв'язку з тим, що він від'їжджав у закордонне відрядження строком на три роки. Коли Фірсова потрапила до лікарні, то вона запросила приватного нотаріуса приїхати до лікарні і накладити заборону відчуження належної їм на праві сумісної власності квартири до її одужання або повернення її чоловіка з відрядження.

Як має діяти нотаріус в цій ситуації?

Задача 13.

Громадянин Харченко звернувся до нотаріальної контори з метою посвідчення довіреності, в якій передавав власні повноваження на відчуження будинку своєму братові. Нотаріус запропонував Харченку сплатити державне мито за оформлення довіреності та за довідку про наявність заборони відчуження будинку.

Чи правомірно діяв нотаріус?

Задача 14.

До державного нотаріуса Трофименка звернулася громадянка Збруєва із заявою, в якій вона просила накласти заборону на відчуження квартири. Мотивувала своє прохання Збруєва тим, що її чоловік досить часто перебуває у нетверезому стані і може квартиру продати, подарувати або обтяжити боргом, а правостановлюючі документи на квартиру знаходяться у нього.

Що має роз'яснити державний нотаріус Трофименко заявниці?

Задача 15.

До приватного нотаріуса звернувся представник Дарницького райвиконкому Донченко з листом, в якому повідомлялось про необхідність накласти заборону на відчуження будинку по вул. Бажана, 9, в якому проживав громадянин Марков. Він пояснив, що будинок було збудовано громадянином Марковим самовільно та з грубим порушенням основних будівельних норм. Тому на підставі ст. 105 ЦК цей будинок підлягає знесенню і може відчужуватись власником лише на знос.

Як має діяти в цій ситуації нотаріус?

Як має діяти нотаріус, якщо до нього звернеться державний виконавець з відповідною постановою про накладення заборони на відчуження нерухомого майна? (Додаток № 14).

Задача 16.

Складіть повідомлення про накладення заборони відчуження майна за такими відомостями:

27 травня 1999 року приватним нотаріусом Гончаренком П.М. було посвідчено за реєстраційним номером 2-156/99 договір довічного утримання між Мальцевим Іваном Сергійовичем, власником трикімнатної квартири загальною пло-

щею 76 кв.м, що знаходиться за адресою: м. Київ, вул. Лісова, будинок 32, кв. 70, яка належить також його дружині Мальцевій Катерині Іванівні за правом спільної сумісної власності, та громадянином Дворченко Георгієм Семеновичем. Мальцев І.С. за договором має мешкати в цій же квартирі, його паспортні дані: серія ХХ-МА № 325999, виданий Дніпровським ВВС м. Києва 22 листопада 1989 року. Сторонами вартість квартири оцінена в сумі, еквівалентній 23 тисячам умовних одиниць.

Якщо наданих відомостей для складання повідомлення недостатньо, запропонуйте їх самі.

Задача 17.

До державного нотаріуса звернулися із заявою громадяни Сухоруков та Блінов, які просили нотаріуса негайно накладити заборону на відчуження квартири. В заяві вони пояснили, що вже звернулися до суду із заявою про витребування квартири із незаконного володіння, про що надали безспірний доказ – зареєстровану судом копію позовної заяви. Нотаріусом не було накладено заборону на відчуження квартири.

Чи правильно діяв нотаріус? Поясніть свою точку зору.

Задача 18.

Свідоцтво

Місто Київ, чотирнадцяте квітня тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року.

Я, приватний нотаріус Київського нотаріального округу Галушко Ольга Юріївна, засвідчую, що мною було прийнято від громадянина Радченка Івана Васильовича, що мешкає в м. Києві по вул. Будівельників, будинок 10, кв. 17, на збереження документи відповідно опису, що додається, терміном на три місяці. Документи були прийняті мною у лікарні швидкої допомоги за адресою: м. Київ, вул. Братиславська, 26, де Радченко І.В. проходить лікування. Оплату за домовленістю буде здійснено при отриманні документів. Особистість громадянина Радченко І.В. встановлена за паспортом і дієздатність перевірена лікарем Гриценко А.В., довідка додається.

Чи правильно складено свідоцтво?

Які помилки Ви помітили?

Задача 19.

До державної нотаріальної контори звернувся громадянин Шенгелія, який залишав документи на зберігання, із заявою про те, що ним було втрачено примірник опису документів та свідоцтво під час пограбування.

Як у цьому випадку має діяти нотаріус, якщо за ст. 97 Закону України “Про нотаріат” необхідно пред’являти ці документи при поверненні документів?

Задача 20.

При прийнятті документів на зберігання у свідоцтві було зазначено час зберігання “один рік”, але громадянин Козюбра не звернувся за поверненням документів ні через рік, ні через два роки.

Як у цьому випадку має діяти нотаріус?

Задача 21.

До приватного нотаріуса звернувся слідчий Щекочихін, який надав постанову про вилучення прийнятих нотаріусом на зберігання документів громадянина Горшеньова.

Як має діяти нотаріус в цьому випадку, якщо за ст. 97 Закону України “Про нотаріат” таким правом органи слідства не наділені? Проаналізуйте додатково ч. 3 ст. 8 Закону України “Про нотаріат”.

Задача 22.

Громадянин Короленко звернувся до приватного нотаріуса і просив прийняти документи на зберігання без опису. При упаковці документів Короленко повідомив нотаріуса, що хоче залишити ці документи на збереженні до своєї смерті і серед документів знаходяться правовстановлюючі документи на майно та заповіт, складений ним особисто.

Чи може нотаріус прийняти ці документи на зберігання? Що нотаріус має роз’яснити Короленку?

Задача 23.

Громадянин Семенко просив нотаріуса прийняти документи на зберігання і зробити два свідоцтва про прийняття документів на зберігання та два описи, оскільки він на випадок своєї смерті хотів надати право отри-

мання документів своєму товаришу і зазначити це у свідоцтві.

Чи вправі нотаріус здійснити таке прохання?

Задача 24.

Громадянин Дрозденко здала документи на зберігання 27 квітня 1998 року строком на один рік. Коли, вона 1 листопада 1998 року звернулася до нотаріуса із проханням повернути документи, то він їй відмовив у цьому, мотивуючи своє рішення, що в умовах зберігання не передбачалось повернення документів раніше зазначеного строку.

Чи вірно діяв нотаріус?

Чи повинен приватний нотаріус частково повертати оплату клієнту, якщо документи повертаються раніше обумовленого строку?

Чи має право приватний нотаріус вимагати додаткової оплати, якщо строк зберігання був збільшений через не своєчасне звернення клієнта?

Як має рахуватись сума державного мита, що має стягуватись державними нотаріусами за зберігання документів?

Задача 25.

При провадженні заходів щодо охорони спадкового майна нотаріусом було знайдено розписку, в якій на ім'я спадкодавця громадянин Зубарев зобов'язувався повернути борг у сумі двадцять тисяч гривень.

Що має робити з цим документом нотаріус?

Тема 16

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ. МІЖНАРОДНІ УГОДИ

Загальні питання до семінарського заняття.

1. Загальні положення.
2. Правове положення іноземних громадян і організацій в нотаріальному процесі України.
3. Участь в нотаріальному процесі України іноземних громадян або осіб без громадянства.
4. Процесуальний порядок оформлення нотаріусами документів для дії за кордоном.

Проблемні питання.

1. Чи може відрізнитися оплата вчинюваної нотаріальної дії для іноземного громадянина порівняно із громадянином України?

Розгляньте два випадки, коли нотаріальну дію вчиняє державний нотаріус та приватний.

2. Розгляньте випадок, коли нотаріальна дія вчиняється на території України, але для двох громадян різних держав. Вимог якого законодавства в цьому випадку має дотримуватись нотаріус?

Рекомендована література.

1. Закон України "Про правовий статус іноземців" від 04.02.94 р.
2. Закон України "Про біженців" від 24.12.93 р.
3. Закон України "Про дію міжнародних договорів на території України" від 10.12.91 р.
4. Закон України "Про міжнародні договори України" від 22.12.93 р.
5. Закон України "Про правонаступництво" // ВВР України. – 1991. – № 46. – ст. 617.
6. Постанова КМУ "Про Правила в'їзду іноземців в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію" від 29.12.95 р.
7. Постанова КМУ "Про запровадження нового поряд-

ку оформлення візових документів для в'їзду в Україну" № 227 від 20.02.99 р.

8. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, підписана 22 січня 1993 року в м. Мінську.

9. Консульська конвенція між Україною і Російською Федерацією, ратифікована Постановою ВР № 3934-12 від 04.02.94 р.

10. Консульський статут України, затверджений Указом Президента України № 127/94 від 02.04.94 р.

11. Інструкція про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордон, затверджена наказом МЗС України № 98-од від 15.07.97 р.

12. Роз'яснення щодо нотаріального оформлення від імені громадян, підприємств, установ і організацій України документів, призначених для дії за кордоном // Інформаційний вісник нотаріальної практики Міністерства юстиції України. – 1998. – № 1. – С. 1–61.

13. Лист Міністерства юстиції України "Про порядок вчинення нотаріальних дій, непередбачених законодавством України" від 29.03.94 р.

14. Лист Міністерства юстиції України № 12-48-488 від 29.01.96 р. "Щодо документів, підписаних за кордоном з участю іноземних влад або які від них виходять". (Додаток № 27).

15. Скарідов А.С. Международное частное право. – СПб.: Изд-во "Полиус", 1998.

Задача 1.

Знайдіть помилки в запропонованому документі:

Повноваження

Місто Київ, двадцять восьме жовтня тисяча дев'яност дев'яного дев'ятого року.

Я, Гринберг Берта Борисівна, що проживаю у м. Чорний Острів Хмельницької обл., вул. Висотна, 14, довіряю Цукерману Юхиму Львовичу, який проживає в м. Вашингтоні, США, бути моїм представником у будь-яких установах і організаціях щодо оформлення спадкових прав після смерті мого чоловіка Гринберга Самуїла Львовича.

Для цього надаю йому право вчиняти від мого іме-

ні будь-які дії, які необхідні для виконання даного доручення.

Термін дії доручення не обмежую.

Гринберг Берта Борисівна

(підпис)

Який строк дії цього повноваження?

Який порядок легалізації цього документа?

Напишіть посвідчувальний напис на цьому документі.

Задача 2.

До нотаріальної контори звернувся громадянин Кондратенко з проханням посвідчити довіреність на управління автомобілем в порядку передовіри на ім'я Козловського. Як було встановлено нотаріусом, довіреність на ім'я Кондратенко було посвідчена у Білорусії приватним нотаріусом за заявою брата Кондратенка з правом купівлі-продажу та передовіри автомобіля. Автомобіль зареєстрований в Білорусії, а в Києві поставлений на тимчасовий облік.

Чи вправі нотаріус посвідчити таку довіреність?

Якщо текст первісної довіреності викладений білоруською мовою, то чи вправі нотаріус, який володіє білоруською мовою, брати кошти за переклад довіреності?

Задача 3.

Громадянин Каліхман виїхав на постійне місце проживання в Німеччину, надавши довіреність на продаж належної йому квартири Георгадзе. Але невдовзі загинув у автомобільній катастрофі. Оскільки квартира на цей час продана не була, то чинність довіреності було припинено. Після смерті Каліхмана його дочка звернулася до державної нотаріальної контори за місцем розташування квартири із заявою про прийняття спадщини і видачу їй свідоцтва про право на спадщину за законом як єдиній спадкоємиці першої черги. Але нотаріус відмовив у відкритті спадкової справи, мотивуючи своє рішення тим, що спадкова справа має відкриватися за останнім місцем проживання особи, тобто в Німеччині.

Чи правий нотаріус?

Задача 4.

До нотаріуса звернувся громадянин Лівану Азам Салем

Мудасер, який просив посвідчити шлюбний контракт з громадянкою України Литовченко. Вони мають бажання вступити до шлюбу і зареєструвати його у консульстві Лівану в м. Москві Російської Федерації.

Чи може нотаріус посвідчити шлюбний контракт?

Вкажіть місце його посвідчення.

Задача 5.

Громадянин Болгарії Христовотєв, який постійно проживав в Україні, був одружений з громадянкою України, мав на праві спільної сумісної власності з дружиною жилий будинок і автомобіль, а в Болгарії земельну ділянку та рахунки у банку. Після його смерті за отриманням спадщини в Болгарії звернулись його батьки, а в Україні – дружина в своїх та в інтересах неповнолітньої дочки Ганни.

Яким чином має діяти державний нотаріус Пилипенко, до якого звернулася дружина Христовотєва?

Задача 6.

До нотаріальної контори звернулася громадянка Кондрашова Н.М., яку було призначено керівником групи учнів, що виїжджають на три місяці з метою оздоровлення в Іспанію. При оформленні виїзних документів у посольстві Іспанії зажадали належним чином легалізовані заяви батьків цих школярів про згоду на виїзд дітей у супроводі вчительки.

Поясніть Кондрашовій Н.М, що означає термін “легалізація документів для дії за кордоном”.

Розкажіть процесуальний порядок її здійснення та акцентуйте увагу на діях нотаріуса.

Додатки

Додаток № 1

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про нотаріат

(Відомості Верховної Ради (ВВР) 1993, №39, ст. 383)

(Введений в дію Постановою ВР № 3426-12 від 02.09.93 // ВВР 1993, №39, ст. 384)

(Із змінами, внесеними Законом № 210/ 98-ВР від 24.03.98)

Цей Закон встановлює порядок правового регулювання діяльності нотаріату в Україні.

Розділ I

НОТАРІАТ В УКРАЇНІ

Глава 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Поняття нотаріату. Органи і посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії

Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси).

Документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу.

У населених пунктах, де немає нотаріусів, нотаріальні дії, передбачені статтею 38 цього Закону, вчиняються уповноваженими на це посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів.

Вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, – на дипломатичні представництва України.

Посвідчення заповітів і доручень, прирівняних до нотаріальних, може провадитись особами, вказаними у статті 40 цього Закону.

Стаття 2. Правова основа діяльності нотаріату

Правовою основою діяльності нотаріату є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України.

Стаття 3. Нотаріус

Нотаріусом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут) і пройшов стажування протягом шести місяців в державній нотаріальній конторі або у нотаріуса, що займається приватною нотаріальною практикою, склав кваліфікаційний іспит та одержав свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість.

Нотаріус не може перебувати в штаті інших державних, приватних та громадських підприємств і організацій, займатися підприємницькою і посередницькою діяльністю, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім тієї, яка передбачена абзацом другим статті 4 цього Закону, а також викладацької і наукової у вільний від роботи час.

Стаття 4. Права нотаріуса

Нотаріус має право:

- ♦ витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій;
- ♦ складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру.

Чинним законодавством нотаріусу можуть бути надані й інші права.

Стаття 5. Обов'язки нотаріуса

Нотаріус зобов'язаний:

- ♦ здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до цього Закону і принесеної присяги;
- ♦ сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права й обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду;
- ♦ зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій;
- ♦ відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам.

Стаття 6. Присяга нотаріуса

Особа, якій вперше надається право займатися нотаріальною діяльністю, в управлінні юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій в урочистій обстановці складає присягу такого змісту:

«Урочисто присягаю виконувати обов'язки нотаріуса чесно

і сумлінно, згідно з законом і совістю, поважати права і законні інтереси громадян і організацій, зберігати професійну таємницю, скрізь і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса».

Стаття 7. Вчинення нотаріальних дій

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а на території Республіки Крим, крім того, – законодавством Республіки Крим, наказами Міністра юстиції України, нормативними актами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Нотаріуси у встановленому порядку в межах своєї компетенції вирішують питання, що впливають з норм міжнародного права, а також укладених Україною міждержавних угод.

Стаття 8. Додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, зобов'язані додержувати таємниці цих дій.

Довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються тільки громадянам та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

На письмову вимогу суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що знаходяться у їх провадженні.

На письмову вимогу державної податкової інспекції видаються довідки, документи і копії з них, необхідні для визначення правильності стягнення державного мита та цілей оподаткування.

Довідки про заповіти видаються тільки після смерті заповідача.

Обов'язок додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

Вказані в частинах першій і шостій цієї статті особи, винні в порушенні таємниці вчинюваних нотаріальних дій, несуть відповідальність у порядку, встановленому законодавством України.

Стаття 9. Обмеження у праві вчинення нотаріальних дій

Нотаріус та посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, не вправі вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів,

сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом, або працівників даного виконавчого комітету. Посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів не вправі вчиняти нотаріальні дії також на ім'я і від імені даного виконавчого комітету. У зазначених випадках нотаріальні дії вчиняються в будь-якій іншій державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса чи у виконавчому комітеті іншої сільської, селищної, міської Ради народних депутатів. Посадові особи, перелічені у статті 40 цього Закону, не вправі посвідчувати заповіти та доручення на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка або своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер). Нотаріальні і прирівняні до них дії, вчинені з порушенням встановлених цією статтею правил, є недійсними.

Стаття 10. Кваліфікаційні комісії нотаріату

Для визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, при управлінні юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій утворюється кваліфікаційна комісія нотаріату, положення про яку затверджується Міністерством юстиції України.

На підставі результатів складеного іспиту кваліфікаційна комісія нотаріату приймає рішення про можливість допуску особи до нотаріальної діяльності.

Особи, які не склали кваліфікаційний іспит, допускаються до його повторного складання не раніш як через один рік.

Рішення кваліфікаційної комісії може бути оскаржено у Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату при Міністерстві юстиції України в місячний строк з дня вручення його копії заінтересованій особі.

Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 11. Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю видається Міністерством юстиції України на підставі рішення кваліфікаційної комісії нотаріату.

Відмову у видачі свідоцтва може бути оскаржено до суду в місячний строк з дня її одержання.

За видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю вноситься плата, розмір якої встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 12. Анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути анульовано Міністерством юстиції України:

- 1) з власної ініціативи нотаріуса;
- 2) за поданням управління юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у випадках:
 - а) втрати громадянства України або виїзду за межі України на постійне проживання;
 - б) винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав чинності;
 - в) винесення ухвали про застосування щодо нотаріуса примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили;
 - г) винесення постанови про припинення кримінальної справи щодо нотаріуса з nereабілітуючих підстав;
 - д) винесення рішення суду, що набрало законної сили, про обмеження дієздатності особи, яка виконує обов'язки нотаріуса, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, оголошення її померлою;
 - е) неодноразового порушення нотаріусом чинного законодавства при вчиненні нотаріальних дій або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій, громадян;
 - є) невідповідності нотаріуса займаній посаді внаслідок стану здоров'я, що перешкоджає нотаріальній діяльності;
 - ж) порушення нотаріусом вимог, передбачених частиною другою статті 3, частиною першою статті 8 та статтею 9 цього Закону.

Рішення про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути оскаржено до суду в місячний строк з дня його одержання.

Стаття 13. Стажист нотаріуса

Стажистом нотаріуса може бути особа, яка має вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут).

Стажист нотаріуса проходить стажування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса.

Умови роботи визначаються трудовим контрактом між стажистом та приватним нотаріусом чи державною нотаріальною конторою з додержанням законодавства про працю.

Нотаріус забезпечує підготовку стажиста до нотаріальної діяльності.

Не може бути стажистом нотаріуса особа, зазначена в частині другій статті 3 цього Закону.

Стаття 14. Нотаріальне діловодство і звітність

Правила ведення нотаріального діловодства затверджуються Міністерством юстиції України за погодженням з Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України і є обов'язковими для всіх нотаріусів.

Державні нотаріальні контори і приватні нотаріуси ведуть встановлену статистичну і бухгалтерську звітність і подають управлінням юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій і фінансовим органам відомості та інші документи, пов'язані з нарахуванням та сплатою податків до бюджету та інших платежів.

Стаття 15. Мова нотаріального діловодства

Мова нотаріального діловодства визначається статтею 20 Закону Української РСР «Про мови в Українській РСР». Якщо особа, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії, не знає мови, якою ведеться діловодство, тексти оформлюваних документів мають бути перекладені їй нотаріусом або перекладачем.

Стаття 16. Об'єднання нотаріусів

Нотаріуси можуть об'єднуватися у регіональні, загальнодержавні, міжнародні спілки та асоціації.

Об'єднання нотаріусів представляють їх інтереси у державних та інших органах, захищають соціальні та професійні права нотаріусів, здійснюють методичну і видавничу роботу, можуть створювати спеціальні фонди і діють відповідно до своїх статутів.

Глава 2. ДЕРЖАВНІ НОТАРІАЛЬНІ КОНТОРИ І ДЕРЖАВНІ НОТАРІАЛЬНІ АРХІВИ

Стаття 17. Організація роботи державних нотаріальних контор

Державні нотаріальні контори відкриваються і ліквідуються Міністерством юстиції України.

Штати державних нотаріальних контор затверджуються управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій в межах встановленої для державних нотаріальних контор штатної чисельності і фонду заробітної плати.

Державна нотаріальна контора є юридичною особою. Очолює державну нотаріальну контору завідуючий.

Призначення на посаду державного нотаріуса та звільнення з посади провадиться управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Стаття 18. Керівництво державними нотаріальними конторами
Керівництво державними нотаріальними конторами здійснюється Міністерством юстиції України, Радою Міністрів Республіки Крим, державними адміністраціями областей, міст Києва і Севастополя.

Стаття 19. Оплата вчинюваних нотаріальних дій

За вчинення нотаріальних дій державні нотаріуси справляють державне мито у розмірах, встановлених чинним законодавством.

За надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також технічного характеру справляється окрема плата у розмірах, що встановлюються управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Стаття 20. Утримання державних нотаріальних контор

Державні нотаріальні контори утримуються за рахунок державного бюджету.

Стаття 21. Відповідальність державного нотаріуса

Шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України.

Стаття 22. Печатка державного нотаріуса

Державний нотаріус має печатку із зображенням Державного герба України, найменуванням державної нотаріальної контори і відповідним номером.

Стаття 23. Державні нотаріальні архіви

В обласних центрах, містах Києві, Сімферополі та Севастополі заснуються державні нотаріальні архіви, які є складовою частиною Національного архівного фонду і здійснюють тимчасове (до 75 років) зберігання нотаріальних документів.

Питання організації діяльності та компетенція державного нотаріального архіву визначаються положенням про нього, що затверджується Міністерством юстиції України за погодженням з Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України.

Державний нотаріальний архів очолює завідуючий, який призначається на посаду і звільняється з неї управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації.

Мережа і штати державних нотаріальних архівів затверджуються в порядку, передбаченому для державних нотаріальних контор.

Державний нотаріальний архів є юридичною особою і має

печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням.

Глава 3. ПРИВАТНА НОТАРІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Стаття 24. Реєстрація приватної нотаріальної діяльності. Реєстраційне посвідчення

Реєстрація приватної нотаріальної діяльності провадиться управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій за заявою особи, яка має свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Реєстраційне посвідчення видається управлінням юстиції у 15-денний строк з моменту подачі заяви. Відмова у реєстрації приватної нотаріальної діяльності не допускається. Про видане реєстраційне посвідчення управління юстиції повідомляє податкову інспекцію за місцезнаходженням робочого місця нотаріуса.

В реєстраційному посвідченні вказуються територія діяльності приватного нотаріуса (нотаріальний округ) та адреса розташування його робочого місця.

Після отримання реєстраційного посвідчення приватний нотаріус зобов'язаний у тримісячний строк розпочати нотаріальну діяльність.

Якщо протягом цього строку без поважних причин нотаріус не приступить до роботи, за рішенням управління юстиції видане йому реєстраційне посвідчення може бути анульовано.

Приватний нотаріус вправі мати контору, укладати цивільно-правові та трудові договори, відкривати розрахунковий та інші рахунки в банках.

Стаття 25. Нотаріальний округ

Нотаріальний округ визначається управлінням юстиції за заявою нотаріуса відповідно до адміністративно-територіального поділу України. В містах, що мають районний поділ, округом діяльності нотаріуса є територія відповідного міста.

Приватний нотаріус повинен мати своє робоче місце в межах нотаріального округу.

Стаття 26. Печатка приватного нотаріуса

Приватний нотаріус має печатку із зазначенням посади, свого прізвища, імені та по батькові і округу діяльності.

Стаття 27. Відповідальність приватного нотаріуса

Шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або

недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі.

Стаття 28. Службове страхування приватних нотаріусів

Для забезпечення відшкодування заподіяної шкоди протягом строку, встановленого частиною четвертою статті 24 цього Закону, приватний нотаріус зобов'язаний укласти з органом страхування договір службового страхування або внести на спеціальний рахунок у банківську установу страхову заставу.

Страхова сума або страхова застава встановлюються у розмірі стократною мінімальної заробітної плати.

У разі витрачання коштів на відшкодування заподіяної шкоди приватний нотаріус зобов'язаний протягом одного року поповнити страхову заставу до встановленого розміру.

Розмір заподіяної шкоди визначається за згодою сторін або в судовому порядку.

Стаття 29. Порядок заміщення приватного нотаріуса

Якщо приватний нотаріус має намір припинити виконання своїх обов'язків на строк більше одного тижня, він зобов'язаний повідомити про це управління юстиції.

Приватний нотаріус може укласти угоду з іншим приватним нотаріусом про заміщення його у разі неможливості виконання ним своїх обов'язків, про що повідомляє управління юстиції.

Нотаріус не вправі виконувати свої службові обов'язки в період їх виконання особою, яка тимчасово його заміщує.

Стаття 30. Припинення приватної нотаріальної діяльності

Приватна нотаріальна діяльність припиняється, а реєстраційне посвідчення анулюється управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у випадках:

- ♦ подання приватним нотаріусом письмового клопотання про припинення своєї діяльності;
- ♦ анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ♦ коли приватний нотаріус не уклав договір службового страхування чи не вніс страхову заставу для забезпечення відшкодування шкоди, передбачену статтею 28 цього Закону, або не поповнив страхову заставу до встановленого розміру;
- ♦ коли приватний нотаріус без поважних причин не виконує своїх обов'язків протягом двох місяців і не повідомив про це управління юстиції;
- ♦ невідповідності приватного нотаріуса займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок стану здоров'я, що на тривалий час перешкоджає нотаріальній діяльності.

Приватний нотаріус, діяльність якого припиняється, в місячний строк зобов'язаний передати документи, що стосуються вчинених ним нотаріальних дій, в державний нотаріальний архів.

Стаття 31. Оплата вчинюваних нотаріальних дій

Приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між нотаріусом та громадянином або юридичною особою.

Оплата додаткових послуг правового характеру, що надаються приватними нотаріусами і не належать до вчинюваної нотаріальної дії, провадиться за домовленістю сторін.

Стаття 32. Оподаткування доходу приватного нотаріуса

З доходу приватного нотаріуса справляється прибутковий податок за ставками, встановленими чинним законодавством України.

Стаття 33. Контроль за законністю діяльності приватних нотаріусів

Контроль за законністю виконання приватними нотаріусами своїх обов'язків здійснюється Міністерством юстиції України, управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Розділ II ПОВНОВАЖЕННЯ ЩОДО ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

Стаття 34. Нотаріальні дії, що вчиняються в державних нотаріальних конторах

У державних нотаріальних конторах вчиняються такі нотаріальні дії:

- 1) посвідчуються угоди (договори, заповіти, доручення, шлюбні контракти та ін.);
- 2) вживаються заходи до охорони спадкового майна;
- 3) видаються свідоцтва про право на спадщину;
- 4) видаються свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;
- 5) видаються свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів;
- 6) видаються дублікати документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори;
- 7) накладається заборона відчуження жилого будинку, кварти-

ри, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;

- 8) засвідчується вірність копій документів і виписок з них;
- 9) засвідчується справжність підпису на документах;
- 10) засвідчується вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;
- 11) посвідчується факт, що громадянин є живим;
- 12) посвідчується факт перебування громадянина в певному місці;
- 13) посвідчується тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;
- 14) посвідчується час пред'явлення документів;
- 15) передаються заяви фізичних і юридичних осіб іншим фізичним і юридичним особам;
- 16) приймаються у депозит грошові суми та цінні папери;
- 17) вчиняються виконавчі написи;
- 18) вчиняються протести векселів;
- 19) пред'являються чеки до платежу і посвідчується неоплата чеків;
- 20) вчиняються морські протести;
- 21) приймаються на зберігання документи.

Законодавством України на державних нотаріусів може бути покладено вчинення й інших нотаріальних дій.

Стаття 35. Нотаріальні дії, що вчиняються в державних нотаріальних архівах

Державні нотаріуси в державних нотаріальних архівах видають дублікати і засвідчують вірність копій і виписок з документів, які зберігаються у справах цих архівів.

Стаття 36. Нотаріальні дії, що вчиняються приватними нотаріусами

Приватний нотаріус вчиняє нотаріальні дії, передбачені статтею 34 цього Закону, за винятком:

- 1) накладання і зняття заборони відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;
- 2) видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного із подружжя;
- 3) видачі свідоцтва про право на спадщину;
- 4) вжиття заходів до охорони спадкового майна;
- 5) посвідчення договорів довічного утримання;
- 6) засвідчення справжності підпису на документах, призначених для дії за кордоном, а також посвідчення доручень для цієї мети.

Стаття 37. Нотаріальні дії, що вчиняються посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів

У населених пунктах, де немає державних нотаріусів, посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів вчиняють такі нотаріальні дії:

- 1) вживають заходів до охорони спадкового майна;
- 2) накладають та знімають заборону відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна.

У населених пунктах, де немає нотаріусів, посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, окрім дій, передбачених у частині першій цієї статті, вчиняють також такі нотаріальні дії:

- 1) посвідчують заповіти;
- 2) посвідчують доручення;
- 3) засвідчують вірність копій документів і виписок з них;
- 4) засвідчують справжність підпису на документах.

Посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів не мають права оформляти документи, призначені для дії за кордоном.

Стаття 38. Нотаріальні дії, вчинювані консульськими установами України

Консульські установи України вчиняють такі нотаріальні дії:

1) посвідчують угоди (договори, заповіти, доручення та ін.), крім договорів про відчуження та заставу жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні;

2) вживають заходів до охорони спадкового майна;

3) видають свідоцтва про право на спадщину;

4) видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;

5) засвідчують вірність копій документів і виписок з них;

6) засвідчують справжність підпису на документах;

7) засвідчують вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;

8) посвідчують факт, що громадянин є живим;

9) посвідчують факт знаходження громадянина в певному місці;

10) посвідчують тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;

11) посвідчують час пред'явлення документів;

12) приймають в депозит грошові суми і цінні папери;

13) вчиняють виконавчі написи;

14) приймають на зберігання документи;

15) вчиняють морські протести.

Законодавством України можуть бути передбачені й інші дії, що вчиняються консульськими установами України.

Стаття 39. Порядок вчинення нотаріальних дій

Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами та посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів встановлюється цим Законом та іншими актами законодавства України.

Порядок вчинення нотаріальних дій консульськими установами встановлюється цим Законом, Консульським статутом України та іншими актами законодавства України.

Стаття 40. Заповіти і доручення, прирівнювані до нотаріально посвідчених

До нотаріально посвідчених документів прирівнюються:

- ♦ заповіти громадян, які перебувають на лікуванні в лікарнях, інших стаціонарних лікувально-профілактичних закладах, санаторіях або проживають у будинках для престарілих та інвалідів, посвідчені головними лікарями, їх заступниками по медичній частині або черговими лікарями цих лікарень, лікувальних закладів, санаторіїв, а також директорами і головними лікарями зазначених будинків для престарілих та інвалідів;
- ♦ заповіти громадян, які перебувають під час плавання на морських суднах або суднах внутрішнього плавання, що плавають під прапором України, посвідчені капітанами цих суден;
- ♦ заповіти громадян, які перебувають у розвідувальних, арктичних та інших подібних до них експедиціях, посвідчені начальниками цих експедицій;
- ♦ заповіти та доручення військовослужбовців та інших осіб, які перебувають на лікуванні в госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах, посвідчені начальниками, їх заступниками по медичній частині, старшими і черговими лікарями цих госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів;
- ♦ заповіти та доручення військовослужбовців, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ і військово-навчальних закладів, де немає державних нотаріальних контор, приватних нотаріусів, посадових осіб та органів, що вчиняють нотаріальні дії, – також заповіти та доручення робітників і службовців, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ і закладів;

- ♦ заповіти та доручення осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, посвідчені начальниками місць позбавлення волі.

Посадові особи, перелічені в цій статті, зобов'язані негайно передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів у державний нотаріальний архів чи в державну нотаріальну контору за постійним місцем проживання заповідача.

Капітани морських суден зобов'язані передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів начальникові порту України або консулові України в іноземному порту для наступного направлення їх у державний нотаріальний архів чи державну нотаріальну контору за постійним місцем проживання заповідача.

Державна нотаріальна контора передає одержаний нею примірник заповіту на зберігання у відповідний державний нотаріальний архів з повідомленням про це заповідача та посадової особи, яка посвідчила заповіт.

Якщо заповідач не мав постійного місця проживання в Україні або якщо місце проживання заповідача невідоме, заповіт направляється в державний нотаріальний архів міста Києва.

Завідуючий державним нотаріальним архівом зобов'язаний перевірити законність заповіту, що надійшов на зберігання, і в разі встановлення невідповідності його законності повідомити про це заповідача і посадову особу, яка посвідчила заповіт.

Посвідчення заповітів і доручень посадовими особами, зазначеними у цій статті, провадиться з дотриманням вимог чинного законодавства в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України.

Розділ III

ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

Глава 4. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

Стаття 41. Місце вчинення нотаріальних дій

Нотаріальні дії можуть вчинятися будь-яким нотаріусом чи посадовою особою будь-якого виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів на всій території України, за винятком випадків, передбачених статтями 9, 36, 55, 60, 65, 66, 70–73, 85, 93 і 103 цього Закону, та інших випадків, передбачених законодавством України.

Нотаріальні дії вчиняються в приміщенні державної нотаріальної контори, в державному нотаріальному архіві, приміщенні,

яке є робочим місцем приватного нотаріуса, чи приміщенні виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів. В окремих випадках, коли громадянин не може з'явитися в зазначене приміщення, а також коли того вимагають особливості посвідчуваної угоди, нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаними приміщеннями.

Стаття 42. Строки вчинення нотаріальних дій

Нотаріальні дії вчиняються після їх оплати в день подачі всіх необхідних документів.

Вчинення нотаріальної дії може бути відкладено в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від посадових осіб підприємств, установ і організацій або направлення документів на експертизу, а також якщо відповідно до закону нотаріус повинен впевнитись у відсутності у заінтересованих осіб заперечень проти вчинення цієї дії.

Строк, на який відкладається вчинення нотаріальної дії у цих випадках, не може перевищувати одного місяця.

За заявою заінтересованої особи, яка бажає звернутися до суду для оспорювання права або факту, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії повинно бути відкладено на строк не більше десяти днів. Якщо за цей строк від суду не буде одержано повідомлення про надходження заяви, нотаріальна дія повинна бути вчинена.

У разі одержання від суду повідомлення про надходження заяви заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом.

Законодавством України можуть бути встановлені й інші підстави для відкладення і зупинення нотаріальних дій.

Стаття 43. Встановлення особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії

При вчиненні нотаріальних дій нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, встановлюють особу громадянина, його представника або представника підприємства, установи, організації, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій.

Встановлення особи здійснюється за паспортом або іншими документами, які виключають будь-які сумніви щодо особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії.

Стаття 44. Перевірка дієздатності громадян та правоздатності юридичних осіб, які беруть участь в угодах

При посвідченні угод з'ясовується дієздатність громадян і перевіряється правоздатність юридичних осіб, які беруть участь в угодах. У разі укладення угоди представником перевіряються його повноваження.

Стаття 45. Підписання нотаріально посвідчуваних угод, заяв та інших документів

При посвідченні угод і вчиненні деяких інших нотаріальних дій у випадках, передбачених законодавством України, перевіряється справжність підписів учасників угод та інших осіб, які звернулись за вчиненням нотаріальної дії.

Нотаріально посвідчувані угоди, а також заяви та інші документи підписуються у присутності нотаріуса чи іншої посадової особи, яка вчиняє нотаріальну дію. Якщо угода, заява чи інший документ підписано за відсутності цих посадових осіб, громадянин повинен особисто підтвердити, що документ підписаний ним.

Якщо громадянин внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин не може власноручно підписати угоду, заяву чи інший документ, за його дорученням і в його присутності та в присутності нотаріуса або іншої посадової особи, яка вчиняє нотаріальні дії, угоду, заяву чи інший документ може підписати інший громадянин. Про причини, з яких громадянин, заінтересований у вчиненні нотаріальної дії, не міг підписати документ, зазначається у посвідчувальному написі. Угоду не може підписувати особа, на користь або за участю якої її посвідчено.

Нотаріус чи інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, можуть не вимагати кожного разу з'явлення відомих їм посадових осіб підприємств, установ і організацій, якщо вони мають зразки підписів цих посадових осіб, одержані при особистому зверненні, а справжність їх підписів не викликає сумніву.

Стаття 46. Витребування відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріальних дій

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, вправі витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій.

Відповідні відомості і документи повинні бути подані в строк, вказаний нотаріусом або іншою посадовою особою, яка вчиняє нотаріальну дію. Цей строк не може перевищувати одного місяця.

Стаття 47. Вимоги до документів, що подаються для вчинення нотаріальних дій

Не приймаються для вчинення нотаріальних дій документи, що мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також написані олівцем.

Тексти нотаріально посвідчуваних угод, засвідчуваних копій

документів і виписок з них, тексти перекладів та заяв повинні бути написані ясно і чітко; числа і строки, що стосуються змісту посвідчуваних угод, мають бути позначені хоча б один раз словами, а назви юридичних осіб – без скорочень і з зазначенням їх адрес.

Прізвища, імена та по батькові громадян повинні бути написані повністю із зазначенням місць їх проживання.

Документи, викладені на двох і більше окремих аркушах, повинні бути прошиті, а аркуші пронумеровані і скріплені печаткою.

Стаття 48. Вчинення посвідчувальних написів та видача свідоцтв

При посвідченні угод, засвідченні вірності копій документів і виписок з них, справжності підпису на документах, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, а також при посвідченні часу пред'явлення документа на відповідних документах вчиняються посвідчувальні написи.

На підтвердження права на спадщину, права власності, посвідчення фактів, що громадянин є живим, перебування його у певному місці, тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, про прийняття на збереження документів видаються відповідні свідоцтва.

Стаття 49. Відмова у вчиненні нотаріальних дій

Нотаріус чи інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, відмовляють у вчиненні нотаріальної дії, якщо:

- ♦ вчинення такої дії суперечить законові;
- ♦ дії підлягають вчиненню іншим нотаріусом чи іншою посадовою особою;
- ♦ з проханням про вчинення нотаріальної дії звернулась недієздатна особа або представник, який не має необхідних повноважень;
- ♦ угода, що укладається від імені юридичної особи, суперечить цілям, вказаним в її статуті чи положенні.

Нотаріус чи інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, якщо вони не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що порочать честь і гідність громадян.

Нотаріус чи інша посадова особа, що вчиняє нотаріальні дії, на прохання особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, повинні викласти причини відмови в письмовій формі і роз'яснити порядок її оскарження. У разі коли у вчиненні нотаріальної дії відмовляє нотаріус, він не пізніше як у триденний строк виносить постанову про таку відмову.

Стаття 50. Оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні

Заінтересована особа, яка вважає неправильно вчинену нотаріальну дію або відмову у вчиненні нотаріальної дії, вправі подати про це скаргу до районного (міського) народного суду за місцезнаходженням державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів чи робочого місця приватного нотаріуса.

Скарги на неправильне вчинення нотаріальної дії або на відмову у її вчиненні консульською установою розглядаються в порядку, встановленому Консульським статутом України.

Скарги на неправильне посвідчення заповітів і доручень або на відмову в їх посвідченні посадовими особами, зазначеними у статті 40 цього Закону, подаються до суду за місцезнаходженням лікарні, іншого стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, санаторію, будинку для престарілих та інвалідів, експедиції, госпіталю, військово-лікувального закладу, військової частини, з'єднання, установи, військово-навчального закладу, місця позбавлення волі.

Скарги на неправильне посвідчення заповіту або на відмову в його посвідченні капітаном морського судна або судна внутрішнього плавання, що плаває під прапором України, подаються до суду за місцем порту приписки судна.

Розгляд таких скарг провадиться районним (міським) народним судом у порядку, встановленому цивільним процесуальним законодавством України.

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, можуть брати участь у справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні як заінтересовані особи. При цьому вони мають права і несуть обов'язки осіб, що беруть участь у справі, в тому числі мають право оскаржувати рішення та ухвали суду.

Спір про право, оснований на вчиненій нотаріальній дії, розглядається судом або арбітражним судом у порядку позовного провадження.

Стаття 51. Заходи, що вживаються нотаріусами та іншими посадовими особами, які вчиняють нотаріальні дії, при виявленні порушення закону

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, виявивши при вчиненні нотаріальних дій порушення закону громадянами або окремими посадовими особами, повідомляють про це для вжиття необхідних заходів відповідні підприємства, установи, організації або прокуратуру.

Якщо справжність поданого документа викликає сумнів, нота-

ріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, вправі затримати цей документ і направити його на експертизу.

Стаття 52. Реєстрація нотаріальних дій

Усі нотаріальні дії, вчинені нотаріусами чи посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, реєструються в реєстрах нотаріальних дій.

Форми реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах встановлюються Міністерством юстиції України.

Стаття 53. Видача дубліката нотаріально посвідченого документа

У разі втрати документа, посвідченого або виданого нотаріусом чи посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, за письмовою заявою осіб, перелічених у частині другій статті 8 цього Закону, видається дублікат втраченого документа.

Видача дубліката втраченого документа здійснюється державним нотаріальним архівом. До передачі в архів примірників документів, посвідчених або виданих нотаріусом чи посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, дублікат втраченого документа видається відповідно нотаріусом чи посадовою особою виконавчого комітету за місцем його зберігання.

Державний нотаріальний архів чи державна нотаріальна контора видають також дублікати заповітів, які надійшли на зберігання від посадових осіб, зазначених у статті 40 цього Закону.

Глава 5. ПОСВІДЧЕННЯ УГОД

Стаття 54. Угоди, що посвідчуються у нотаріальному порядку

Нотаріуси та посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, посвідчують угоди, щодо яких законодавством встановлено обов'язкову нотаріальну форму, а також за бажанням сторін й інші угоди.

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, перевіряють, чи відповідає зміст посвідчуваної ними угоди вимогам закону і дійсним намірам сторін.

Стаття 55. Посвідчення угод про відчуження та заставу майна

Угоди про відчуження та заставу майна, що підлягає реєстрації, посвідчуються за умови подання документів, які підтвер-

джують право власності на майно, що відчужується або заставляється.

При посвідченні угод про відчуження або заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна перевіряється відсутність заборони відчуження або арешту майна.

В разі наявності заборони угода про відчуження майна, обтяженого боргом, посвідчується лише у разі згоди кредитора і набувача на переведення боргу на набувача.

Посвідчення угод про відчуження або заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна провадиться за місцезнаходженням вказаного майна.

Угоди про відчуження жилого будинку, будівництво якого не закінчено, посвідчуються за наявності рішення виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів або відповідної місцевої державної адміністрації про згоду на таке відчуження.

Стаття 56. Посвідчення заповітів

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, посвідчують заповіти дієздатних громадян, складені відповідно до вимог законодавства України й особисто подані ними нотаріусу чи іншій посадовій особі, яка вчиняє нотаріальні дії.

Посвідчення заповіту через представника, а також одного заповіту від імені кількох осіб не допускається.

При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається.

Стаття 57. Порядок зміни і скасування заповітів

Нотаріус, завідуючий державним нотаріальним архівом, посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів при одержанні заяви про скасування чи зміну заповіту, а також при наявності нового заповіту, який скасовує чи змінює раніше складений заповіт, роблять про це відмітку на примірнику заповіту, що зберігається в державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса, в державному нотаріальному архіві чи у виконавчому комітеті сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

Справжність підпису на заяві про скасування чи зміну заповіту повинна бути нотаріально засвідчена.

Нотаріус, посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, яким в ході посвідчення заповіту стало відомо про наявність раніше складеного

заповіту, повідомляють про вчинену нотаріальну дію державний нотаріальний архів чи нотаріуса, виконавчий комітет сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, де зберігається примірник раніше посвідченого заповіту. Викладене стосується і державного нотаріуса, який одержав на зберігання заповіт, посвідчений однією із посадових осіб, перелічених у статті 40 цього Закону.

Стаття 58. Посвідчення доручень. Припинення дії доручень

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, посвідчують доручення, складені від імені однієї або кількох осіб, на ім'я однієї особи або кількох осіб.

Строк, на який може бути видано доручення, визначається цивільним законодавством України.

Доручення, видане в порядку передоручення, підлягає нотаріальному посвідченню після подання основного документа, в якому застережено право на передоручення, або після подання доказів того, що представник за основним дорученням примушений до цього обставинами для охорони інтересів особи, яка видала доручення.

Доручення, видане в порядку передоручення, не може містити в собі більше прав, ніж їх передано за основним дорученням. Строк дії доручення, виданого за передорученням, не може перевищувати строку дії основного доручення, на підставі якого воно видане.

Припинення дії доручення провадиться в порядку, передбаченому чинним законодавством України.

Стаття 59. Кількість примірників документів, в яких викладено зміст угод

Документи, в яких викладено зміст угод, що посвідчуються в нотаріальному порядку, подаються нотаріусу або посадовій особі виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, яка вчиняє нотаріальні дії, не менш ніж у двох примірниках, один з яких залишається у справах державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса, у виконавчому комітеті сільської, селищної, міської Ради народних депутатів.

Глава 6. ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ДО ОХОРОНИ СПАДКОВОГО МАЙНА

Стаття 60. Охорона спадкового майна

Державний нотаріус за місцем відкриття спадщини за повідомленням підприємств, установ, організацій, громадян або за своєю ініціативою, а в населених пунктах, де немає державної

нотаріальної контори, посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, яка вчиняє нотаріальні дії, вживають заходів до охорони спадкового майна, коли це потрібно в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів або держави. Ці заходи вживаються ними безпосередньо або шляхом доручення державним нотаріусам чи посадовим особам виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів за місцезнаходженням майна.

Посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів повідомляють державного нотаріуса за місцем відкриття спадщини про вжиті заходи щодо охорони спадкового майна.

За повідомленням громадян, підприємств, установ, організацій заходи щодо охорони спадкового майна можуть вживатися державними нотаріусами або посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, за місцезнаходженням цього майна з повідомленням про вжиті заходи державного нотаріуса за місцем відкриття спадщини.

Стаття 61. Опис спадкового майна і передача його на зберігання

Для охорони спадкового майна державні нотаріуси та посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів провадять опис майна і передають його на зберігання спадкоємцям або іншим особам.

Якщо у складі спадщини є майно, що потребує управління, а також у разі подання позову кредиторами спадкодавця до прийняття спадщини спадкоємцями державний нотаріус призначає хранителя майна. У місцевості, де немає державної нотаріальної контори, посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів призначає у цих випадках над спадковим майном опікуна.

Хранителі, опікуни та інші особи, яким передано на зберігання спадкове майно, попереджаються про відповідальність за розтрату або приховування спадкового майна, а також про матеріальну відповідальність за заподіяні збитки.

Стаття 62. Винагорода за зберігання спадкового майна

Хранителі, опікуни та інші особи, яким передано на зберігання спадкове майно, якщо вони не є спадкоємцями, мають право одержати від спадкоємців винагороду за зберігання спадкового майна в розмірі, передбаченому чинним законодавством України.

Вказані особи також мають право на відшкодування не-

обхідних витрат по зберіганню і управлінню спадковим майном, за вирахуванням фактично одержаної вигоди від використання цього майна.

Стаття 63. Повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини
Державний нотаріус, який одержав від спадкоємців повідомлення про відкриття спадщини, зобов'язаний повідомити про це тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких йому відоме.

Державний нотаріус може також зробити виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення про це у пресі.

Стаття 64. Видача грошових сум із спадкового майна
Державний нотаріус до прийняття спадщини одним чи всіма спадкоємцями, а якщо спадщина переходить до держави, то до видачі державі свідоцтва про право на спадщину дає розпорядження про видачу із спадкового майна грошових сум на покриття витрат:

- по догляду за спадкодавцем під час його хвороби, а також на його поховання;
- на утримання осіб, які перебували на утриманні спадкодавця;
- на задоволення претензій, зумовлених законодавством про працю, та інших претензій, прирівняних до них;
- на охорону спадкового майна і управління ним, а також витрат, пов'язаних із повідомленням спадкоємців про відкриття спадщини.

За заявою громадської організації за місцем останньої роботи або проживання спадкодавця, родичів чи інших близьких осіб померлого, у якого не залишилось спадкоємців, про встановлення йому надгробка державний нотаріус в разі наявності грошового вкладу на ім'я померлого дає розпорядження банківській установі про переказ підприємству або організації, що встановлює надгробок, його вартості.

В разі відсутності у складі спадкового майна грошових сум державний нотаріус дає розпорядження про видачу із спадкового майна речей, вартість яких не повинна перевищувати суми фактично зроблених витрат на потреби, зазначені у частинах першій та другій цієї статті.

Стаття 65. Припинення охорони спадкового майна
Охорона спадкового майна триває до прийняття спадщини всіма спадкоємцями, а якщо її не прийнято – до закінчення строку, встановленого цивільним законодавством України для прийняття спадщини.

Про припинення охорони спадкового майна державний но-

таріус за місцем відкриття спадщини попередньо повідомляє спадкоємців, а в разі переходу майна за правом спадкоємства до держави – відповідні фінансові органи.

Глава 7. ВИДАЧА СВІДОЦТВА ПРО ПРАВО НА СПАДЩИНУ

Стаття 66. Свідоцтво про право на спадщину та строки його видачі

На майно, що переходить за правом спадкоємства до спадкоємців або держави, державним нотаріусом за місцем відкриття спадщини видається свідоцтво про право на спадщину.

Видача свідоцтва провадиться у строки, встановлені цивільним законодавством України.

Стаття 67. Порядок видачі свідоцтва про право на спадщину

Свідоцтво про право на спадщину видається за письмовою заявою спадкоємців, які прийняли спадщину в порядку, встановленому цивільним законодавством, на ім'я всіх спадкоємців або за їх бажанням кожному з них окремо.

Спадкоємці, які пропустили строк для прийняття спадщини, можуть бути за згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину, включені до свідоцтва про право на спадщину як такі, що прийняли спадщину. Така згода спадкоємців повинна бути викладена у письмовій формі і подана державній нотаріальній конторі до видачі свідоцтва про право на спадщину.

Про видачу свідоцтва про право на спадщину на ім'я неповнолітнього чи недієздатного спадкоємця державний нотаріус повідомляє органи опіки та піклування за місцем проживання спадкоємця для охорони його майнових інтересів.

При переході спадкового майна до держави свідоцтво про право на спадщину видається відповідному фінансовому органі.

Стаття 68. Видача свідоцтва про право на спадщину за законом

Державний нотаріус при видачі свідоцтва про право на спадщину за законом перевіряє факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, наявність підстав для закликання до спадкоємства за законом осіб, які подали заяву про видачу свідоцтва, та склад спадкового майна.

Спадкоємці за законом, які позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання до спадкоємства, можуть бути за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин із спадкодавцем, включені до свідоцтва про право на спадщину.

Стаття 69. Видача свідоцтва про право на спадщину за заповітом

Державний нотаріус при видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом перевіряє факт смерті спадкодавця, наявність заповіту, час і місце відкриття спадщини, склад спадкового майна.

Державний нотаріус також перевіряє коло осіб, які мають право на обов'язкову частку в спадщині.

Глава 8. ВИДАЧА СВІДОЦТВА ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЧАСТКУ В СПІЛЬНОМУ МАЙНІ ПОДРУЖЖЯ

Стаття 70. Видача свідоцтв на підставі спільної заяви

Нотаріус на підставі спільної письмової заяви подружжя видає одному або кожному з них свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, набутому ним за час шлюбу.

Таке свідоцтво може бути видано кожному з подружжя як під час перебування у шлюбі, так і після розірвання шлюбу.

Свідоцтво про право власності на жилий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, земельну ділянку та інше нерухоме майно видається нотаріусом за місцем знаходження цього майна.

Стаття 71. Видача свідоцтва в разі смерті одного з подружжя

У разі смерті одного з подружжя свідоцтво про право власності на частку в їх спільному майні видається державним нотаріусом на підставі письмової заяви другого з подружжя з наступним повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину. Таке свідоцтво може бути видано на половину спільного майна.

На підставі письмової заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, за згодою другого з подружжя, що є живим, у свідоцтві про право власності може бути визначена і частка померлого у спільній власності.

Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них видається державним нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

Глава 9. ВИДАЧА СВІДОЦТВА ПРО ПРИДБАННЯ ЖИЛИХ БУДИНКІВ З ПРИЛЮДНИХ ТОРГІВ

Стаття 72. Видача свідоцтва про придбання жилого будинку з прилюдних торгів

Придбання жилого будинку з прилюдних торгів оформлюється нотаріусом за місцезнаходженням будинку шляхом видачі

набувачу свідоцтва про придбання жилого будинку. Якщо торги не відбулися, свідоцтво про придбання жилого будинку видається стягувачеві. Такі свідоцтва видаються на підставі відповідно копії акта про продаж будинку з прилюдних торгів чи копії акта про те, що будинок залишено за стягувачем у зв'язку з тим, що торги не відбулися.

Глава 10. НАКЛАДАННЯ ЗАБОРОНИ ВІДЧУЖЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА

Стаття 73. Накладання заборони

Державний нотаріус чи посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів за місцезнаходженням жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна чи місцем розташування земельної ділянки накладають заборону їх відчуження:

- ♦ за повідомленням установи банку, підприємства або організації про видачу громадянину позички на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю жилого будинку;
- ♦ при посвідченні договору довічного утримання;
- ♦ при посвідченні договору про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;
- ♦ в усіх інших випадках, передбачених законом.

Стаття 74. Зняття заборони

Одержавши повідомлення установи банку, підприємства чи організації про погашення позички, повідомлення про припинення договору застави, а також припинення чи розірвання договору довічного утримання, державний нотаріус або посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів знімає заборону відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна.

Глава 11. ЗАСВІДЧЕННЯ ВІРНОСТІ КОПІЙ ДОКУМЕНТІВ І ВИПИСОК З НИХ, СПРАВЖНОСТІ ПІДПИСІВ І ВІРНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Стаття 75. Засвідчення вірності копій документів

Нотаріуси, посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, засвідчують вірність копій документів, виданих підприємствами, установами й організаціями за умови, що ці документи

не суперечать законові, мають юридичне значення і засвідчення вірності їх копій не заборонено законом.

Вірність копії документа, виданого громадянином, засвідчується у тих випадках, коли справжність підпису громадянина на оригіналі цього документа засвідчена нотаріусом або посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів чи підприємством, установою, організацією за місцем роботи, навчання, проживання чи лікування громадянина.

Стаття 76. Засвідчення вірності копії з копії документа

Вірність копії з копії документа може бути засвідчена нотаріусом, посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, якщо вірність копії засвідчена в нотаріальному порядку або якщо ця копія видана підприємством, установою, організацією, що видала оригінал документа. В останньому випадку копія документа повинна бути викладена на бланку даного підприємства, установи, організації з прикладенням печатки і з відміткою про те, що оригінал документа знаходиться на даному підприємстві, в установі, організації.

Стаття 77. Засвідчення вірності виписки з документа

Вірність виписки може бути засвідчена лише у тому разі, коли її зроблено з документа, в якому містяться рішення кількох не зв'язаних між собою питань. Виписка повинна відтворювати повний текст частини документа з певного питання.

Засвідчення вірності виписки з документа здійснюється за правилами, передбаченими статтями 75 і 76 цього Закону.

Стаття 78. Засвідчення справжності підпису на документах

Нотаріус, посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів засвідчують справжність підпису на документах, зміст яких не суперечить законові і які не мають характеру угод та не містять у собі відомостей, що порочать честь і гідність людини.

На угоді може бути засвідчена справжність підпису особи, що підписалась за іншу особу, яка не могла це зробити власноручно внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин.

Нотаріус, посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, засвідчуючи справжність підпису, не посвідчують факти, викладені у документі, а лише підтверджують, що підпис зроблено певною особою.

Стаття 79. Засвідчення вірності перекладу

Нотаріус засвідчує вірність перекладу документа з однієї мови на іншу, якщо він знає відповідні мови.

Якщо нотаріус не знає відповідних мов, переклад документа може бути зроблено перекладачем, справжність підпису якого засвідчує нотаріус.

Глава 12. ПОСВІДЧЕННЯ ФАКТІВ

Стаття 80. Посвідчення факту, що громадянин є живим
Нотаріус на прохання громадянина посвідчує факт, що громадянин є живим.

Посвідчення факту, що неповнолітній є живим, провадиться на прохання його законних представників (батьків, усиновителів, опікуна або піклувальника).

На підтвердження зазначеної обставини нотаріус видає заінтересованим особам свідоцтво.

Стаття 81. Посвідчення факту перебування громадянина в певному місці

Нотаріус на прохання громадянина посвідчує факт перебування його в певному місці.

Посвідчення факту перебування в певному місці неповнолітнього провадиться на прохання його законних представників (батьків, усиновителів, опікуна або піклувальника).

На підтвердження зазначеної обставини нотаріус видає заінтересованим особам свідоцтво.

Стаття 82. Посвідчення тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці

Нотаріус на прохання громадянина посвідчує його тотожність з особою, зображеною на поданій громадянином фотокартці.

На підтвердження зазначеної обставини нотаріус видає цьому громадянину свідоцтво.

Стаття 83. Посвідчення часу пред'явлення документа

Нотаріус посвідчує час пред'явлення йому документа. На підтвердження цієї обставини нотаріус робить посвідчувальний напис на документі з зазначенням особи, що його пред'явила.

Стаття 84. Передача заяв громадян, підприємств, установ та організацій

Нотаріус передає заяви громадян, підприємств, установ та організацій іншим громадянам, підприємствам, установам і організаціям, якщо вони не суперечать закону та не містять відомостей, що порочать честь і гідність людини. Заяви передаються поштою із зворотним повідомленням або особисто адресатам під розписку. Заяви можуть передаватися також з використанням технічних засобів.

На прохання особи, що подала заяву, їй видається свідоцтво про передачу заяви.

Глава 13. ПРИЙНЯТТЯ В ДЕПОЗИТ ГРОШОВИХ СУМ І ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Стаття 85. Прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів

Нотаріус у передбачених законодавством України випадках приймає від боржника в депозит грошові суми і цінні папери для передачі їх кредитору.

Про надходження грошових сум і цінних паперів нотаріус повідомляє кредитора і на його вимогу видає йому грошові суми і цінні папери.

Прийняття нотаріусом грошових сум і цінних паперів провадиться за місцем виконання зобов'язання.

Стаття 86. Повернення прийнятих у депозит грошових сум і цінних паперів

Повернення грошових сум і цінних паперів особі, яка внесла їх у депозит (дебітору), допускається лише за письмовою згодою на те особи, на користь якої було зроблено внесок (кредитора), або за рішенням суду.

Глава 14. ВЧИНЕННЯ ВИКОНАВЧИХ НАПИСІВ

Стаття 87. Стягнення грошових сум або витребування майна за виконавчим написом

Для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість.

Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 88. Умови вчинення виконавчих написів

Нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями – не більше одного року.

Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку.

Стаття 89. Зміст виконавчого напису

Виконавчий напис повинен містити:

- ♦ посаду, прізвище та ініціали нотаріуса, який вчиняє виконавчий напис;
- ♦ найменування та адресу стягувача;
- ♦ найменування та адресу боржника;
- ♦ зазначення строку, за який провадиться стягнення;
- ♦ зазначення сум, що підлягають стягненню, або предметів, які підлягають витребуванню, в тому числі пені, процентів, якщо такі належать;
- ♦ зазначення розміру плати, сум державного мита, сплачуваного стягувачем, або мита, яке підлягає стягненню з боржника;
- ♦ дату (рік, місяць, число) вчинення виконавчого напису;
- ♦ номер, під яким виконавчий напис зареєстровано в реєстрі;
- ♦ підпис нотаріуса, який вчинив виконавчий напис, печатку.

Стаття 90. Порядок стягнення за виконавчим написом

Стягнення за виконавчим написом провадиться в порядку, встановленому цивільним процесуальним законодавством України для виконання судових рішень.

Стаття 91. Строк пред'явлення виконавчого напису

Виконавчий напис, за яким стягувачем або боржником є громадянин, може бути пред'явлено до примусового виконання протягом трьох років, а з усіх інших вимог – протягом одного року з моменту вчинення виконавчого напису, якщо законодавством України не встановлено інших строків.

Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого напису провадиться відповідно до цивільного процесуального законодавства України.

Глава 15. ВЧИНЕННЯ ПРОТЕСТІВ ВЕКСЕЛІВ, ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ЧЕКІВ ДО ПЛАТЕЖУ І ПОСВІДЧЕННЯ НЕОПЛАТИ ЧЕКІВ

Стаття 92. Вчинення протестів векселів

Протест векселів про неоплату, неакцепт або недатування акцепту провадиться нотаріусами відповідно до законодавства України про переказний і простий вексель.

Стаття 93. Прийняття чеків для пред'явлення до платежу і посвідчення неоплати чеків

Нотаріуси за місцезнаходженням платника приймають для пред'явлення до платежу чеки, подані після закінчення десяти днів, а іноземні чеки – після закінчення шести місяців з дня

видачі чека, але не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня.

У разі неоплати чека нотаріус посвідчує неоплату шляхом напису на ньому за встановленою формою і робить про це відмітку в реєстрі. Одночасно з написом на чеку нотаріус надсилає повідомлення чекодавцеві про неоплату його чека банком і вчинення напису на чеку.

На прохання чекодержателя нотаріус у разі неоплати чека вчиняє виконавчий напис.

Глава 16. ВЧИНЕННЯ МОРСЬКИХ ПРОТЕСТІВ

Стаття 94. Заява про морський протест

Нотаріус приймає заяву капітана судна про морський протест, якщо в період плавання або стоянки судна мала місце подія, що може стати підставою для пред'явлення до судновласника майнових вимог.

Заява про морський протест має бути подана нотаріусу в порту України в строки, встановлені чинним законодавством України.

На підтвердження обставин, викладених у заяві про морський протест, нотаріусу в межах строків, установлених чинним законодавством, повинно бути подано на огляд судовий журнал і засвідчену капітаном виписку з судового журналу.

Стаття 95. Складання акта про морський протест

Нотаріус на підставі заяви капітана, даних судового журналу, а також опиту самого капітана і, по можливості, не менше чотирьох свідків з числа членів судової команди, в тому числі двох, що належать до осіб командного складу, складає акт про морський протест і засвідчує його своїм підписом і печаткою. Примірник акта видається капітанові або уповноваженій ним особі.

Глава 17. ПРИЙНЯТТЯ ДОКУМЕНТІВ НА ЗБЕРІГАННЯ

Стаття 96. Зберігання документів нотаріусами

Нотаріуси приймають на зберігання документи за описом. Один примірник опису залишається у нотаріуса, а другий — видається особі, яка здала документи на зберігання.

На прохання особи нотаріус може прийняти документи без опису, якщо вони належним чином упаковані в присутності нотаріуса. Упаковка повинна бути скріплена печаткою нотаріуса, його підписом і підписом особи, яка здала документи на зберігання.

Особі, яка здала документи на зберігання, видається свідоцтво за встановленою формою.

Стаття 97. Повернення прийнятих на зберігання документів
Прийняті на зберігання документи повертаються на вимогу особи, яка здала їх на зберігання, або на вимогу уповноваженої нею особи при пред'явленні свідоцтва і примірника опису чи за рішенням суду.

Розділ IV

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ.

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ

Стаття 98. Застосування іноземного права

Нотаріуси відповідно до законодавства України, міжнародних договорів застосовують норми іноземного права.

Нотаріуси приймають документи, складені відповідно до вимог іноземного права, а також вчиняють посвідчувальні написи за формою, передбаченою іноземним законодавством, якщо це не суперечить законодавству України.

Стаття 99. Застосування права при охороні спадкового майна та при видачі свідоцтва про право на спадщину

Дії, пов'язані з охороною майна, що залишилося після смерті іноземного громадянина на території України, або майна, яке належить одержати іноземному громадянину після смерті громадянина України, а також з видачею свідоцтва про право на спадщину щодо такого майна, здійснюються відповідно до законодавства України.

Стаття 100. Прийняття нотаріусами документів, складених за кордоном

Документи, які складено за кордоном з участю іноземних властей або які від них виходять, приймаються нотаріусами за умови їх легалізації органами Міністерства закордонних справ України.

Без легалізації такі документи приймаються нотаріусами у тих випадках, коли це передбачено законодавством України, міжнародними договорами, в яких бере участь Україна.

Стаття 101. Зносини нотаріусів з іноземними органами юстиції

Порядок зносин нотаріусів з іноземними органами юстиції визначається законодавством України, міжнародними договорами.

Стаття 102. Забезпечення доказів, необхідних для ведення справ в органах іноземних держав

Нотаріуси забезпечують докази, необхідні для ведення справ в органах іноземних держав.

Дії для забезпечення доказів провадяться відповідно до цивільного процесуального законодавства України.

Стаття 103. Міжнародні договори

Якщо міжнародним договором встановлено інші правила про нотаріальні дії, ніж ті, що їх містить законодавство України, то при вчиненні нотаріальних дій застосовуються правила міжнародного договору.

Якщо міжнародний договір відносить до компетенції нотаріусів вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, нотаріуси вчиняють цю нотаріальну дію в порядку, встановлюваному Міністерством юстиції України.

Президент України
м. Київ, 2 вересня 1993 року

Л. КРАВЧУК

№ 3425-XII

Додаток № 2

У К А З

ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні

3 метою вдосконалення організації нотаріального обслуговування громадян та юридичних осіб в Україні та відповідно до пункту 4 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України постановляю:

1. Установити, що вчинення нотаріальних дій не є підприємницькою діяльністю і не має на меті одержання прибутку.

2. Приватні нотаріуси мають право посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та всі інші нотаріальні дії, які вчиняються державними нотаріусами, за винятком видачі свідоцтва про право на спадщину та вжиття заходів до охорони спадкового майна.

Приватний нотаріус має печатку із зображенням Державного герба України, зазначенням посади, прізвища, імені та по батькові, а також нотаріального округу.

3. Установити, що векселі, опротестовані нотаріусами в установленому законом порядку, є виконавчими документами.

4. Кількість приватних нотаріусів у межах нотаріального ок-

ругу визначається Міністерством юстиції України залежно від чисельності населення.

5. Установити, що державні нотаріуси в частині оплати праці та пенсійного забезпечення прирівнюються до державних службовців відповідних категорій.

6. Цей Указ набирає чинності в порядку, передбаченому пунктом 4 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України.

Президент України
м. Київ, 23 серпня 1998 року
№ 932/98

Л. КУЧМА

Додаток № 3

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

РЕКОМЕНДАЦІЇ

від 04.02.94

м. Київ

Рекомендації з окремих питань організації та проведення стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю

1. Загальні положення

1.1. Основним завданням стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, є вивчення специфіки роботи і набуття необхідних для подальшої роботи практичних навичок, поглиблення професійної специфікації, освоєння передового досвіду організації праці тощо.

1.2. До стажування допускаються особи, які мають вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут).

Право на проходження стажування мають також особи, що закінчили інші вищі навчальні заклади по спеціальності «Правознавство» до введення в дію Закону УРСР «Про освіту».

Не може бути стажистом нотаріуса особа, яка перебуває в штаті інших державних, приватних та громадських підприємств і організацій, займається підприємницькою діяльністю, а також виконує іншу оплачувану роботу, крім викладацької і наукової.

До стажування не допускаються особи, які мають судимість.

1.3. Строк стажування повинен бути не менше шести місяців і незалежно від причин (робота по спеціальності в минулому, достатня підготовленість тощо) скороченню не підлягає.

1.4. Періоди тривалої відсутності стажиста нотаріуса за місцем проходження стажування (у зв'язку з хворобою, призовом

на військові збори, перебування у відпустці по вагітності і пологах, догляд за дитиною тощо) в строк стажування не зараховуються.

2. Керівництво і контроль за проведенням стажування

2.1. Контроль за організацією і змістом стажування в державних нотаріальних конторах і у приватних нотаріусів здійснюють Головне управління юстиції Міністерства юстиції України Автономної Республіки Крим, управління юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

2.2. Відповідальність за проведення стажування в державних нотаріальних конторах покладається на завідуючого нотаріальною конторою або його заступника, а при стажуванні у приватного нотаріуса – на цього нотаріуса.

2.3. Вказані особи:

- ♦ організують і проводять стажування на підставі цих Рекомендацій та Примірної програми стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю (додається);
- ♦ призначають (в державних нотаріальних конторах) у разі необхідності безпосередніх керівників стажування;
- ♦ затверджують індивідуальні плани стажування та здійснюють контроль за ходом їх виконання;
- ♦ забезпечують стажистам необхідні умови для виконання планів стажування;
- ♦ організують із стажистами індивідуальні консультації, проводять заняття тощо.

2.4. Безпосередні керівники стажування в державних нотаріальних конторах, приватні нотаріуси:

- ♦ розробляють разом із стажистом індивідуальні плани стажування (в державних нотаріальних конторах плани подаються на затвердження завідуючому);
- ♦ надають стажистам повсякденну допомогу в набутті професійних знань і практичних навичок;
- ♦ контролюють виконання стажистами індивідуальних планів стажування;
- ♦ оформляють документальні матеріали за результатами стажування.

2.5. Зміст стажування визначається індивідуальними планами, що розробляються на підставі Примірної програми стосовно до конкретних умов роботи стажиста, виходячи з цілей стажування, завдань і специфіки нотаріальної діяльності.

В індивідуальному плані повинно бути вказано порядок і конкретні строки виконання стажистом робіт, передбачених Примірною програмою, а також зміст і строки проведення навчальних занять, індивідуальних консультацій із стажистом.

2.6. Після закінчення строку стажування безпосередній керівник його складає висновок про результати проходження

стажування, який повинен відображати ступінь підготовки стажиста, одержані ним у ході стажування практичні навички і знання.

2.7. Не пізніше триденного строку після закінчення стажування в державній нотаріальній конторі безпосередній керівник стажування подає завідуючому державною нотаріальною конторою (його заступнику) висновок про результати стажування для розгляду і затвердження.

3. Організація стажування

3.1. Для організації стажування і виплати заробітної плати стажистам Міністерство юстиції України має щорічно передбачати виділення необхідних асигнувань.

3.2. До вирішення цього питання у встановленому порядку особи, які бажають пройти стажування, Міністерством юстиції Республіки Крим¹, управліннями юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій можуть зараховуватись стажистами нотаріусів за наявності будь-яких вакантних посад (нотаріусів, консультантів, секретарів) в державних нотаріальних конторах із зазначенням строку проходження стажування.

Умови роботи стажиста визначаються трудовим контрактом між ним і державною нотаріальною конторою з додержанням законодавства про працю.

У період проходження стажування стажист одержує заробітну плату, передбачену трудовим контрактом, в межах затвердженого фонду оплати праці за кошторисом відповідної нотаріальної контори.

3.3. При відсутності вакантних посад трудовий контракт може укладатись із стажистом за умови, якщо оплата його праці буде провадитись за рахунок коштів, одержаних державною нотаріальною конторою за надання додаткових платних послуг правового характеру, або коштів, добровільно внесених для цієї мети заінтересованими громадянами чи юридичними особами.

3.4. Умови роботи стажиста, який проходить стажування у приватного нотаріуса, визначаються трудовим контрактом, що укладається між сторонами.

4. Права і обов'язки стажиста

4.1. В період проходження стажування в державних нотаріальних конторах стажисти користуються всіма правами і пільгами, встановленими для працівників цих установ (щодо умов праці, робочого часу, відпустки, допомоги по соціальному страхуванню).

¹ Нині – Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим.

Такими ж правами і пільгами користуються особи, які проходять стажування у приватних нотаріусів.

Під час проходження стажування стажисти зобов'язані:

- ♦ сумлінно виконувати обов'язки, покладені на них трудовим контрактом, а також визначені Примірною програмою та індивідуальними планами;
- ♦ додержуватись трудової дисципліни, правил внутрішнього трудового розпорядку;
- ♦ працювати над підвищенням свого професійного рівня, оволодівати організаторськими та практичними навичками, передовим досвідом роботи.

**Примірна програма стажування осіб, які мають намір
займатися нотаріальною діяльністю
(Програма розрахована на проходження стажування
протягом шести місяців)**

На початку стажування із стажистом проводиться бесіда, в ході якої керівник стажування знайомить його з організацією, завданнями і основними функціями нотаріату, роботою державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, правами і обов'язками нотаріуса.

1. У період стажування під контролем і з допомогою керівника стажист зобов'язаний ретельно вивчити:

- ♦ Закон України «Про нотаріат», інші законодавчі акти з різних галузей права (цивільного, земельного, трудового тощо), що регламентують діяльність нотаріату;
- ♦ Інструкцію про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України;
- ♦ роз'яснення, інформаційні листи та вказівки Міністерства юстиції України з питань нотаріату.

Керівник стажування повинен приділяти серйозну увагу тому, щоб стажист засвоїв правові норми, що відносяться до основних правил вчинення нотаріальних дій, зокрема до:

- ♦ визначення місця і строків вчинення нотаріальних дій;
- ♦ встановлення особи громадян, які звернулись за вчиненням нотаріальних дій;
- ♦ перевірки дієздатності громадян та правоздатності юридичних осіб, які беруть участь в угодах;
- ♦ витребування відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріальних дій;
- ♦ вимог до документів, що подаються для вчинення нотаріальних дій;
- ♦ вчинення посвідчувальних написів та видачі свідоцтв;
- ♦ обмежень в праці вчинення нотаріальних дій;
- ♦ оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні.

2. Одночасно з вивченням нормативних актів та інших матеріалів, що стосуються діяльності нотаріату, стажист повинен ознайомитись з основами організації роботи державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса, зокрема:

- ♦ вивчити Правила ведення нотаріального діловодства, набути навичок по веденню реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, журналів реєстрації заповітів, заборон (арештів) відчуження тощо, навчитися самостійно провадити в реєстрі записи про вчинені нотаріальні дії;
- ♦ ознайомитися з порядком підготовки службових документів до архівного зберігання;
- ♦ засвоїти ведення статистичної і бухгалтерської звітності.

Стажист повинен навчитися правильно вести облік контрольних примірників кодексів, інших законодавчих та інструктивних матеріалів, постанов і роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, наказів та інструкцій, що регламентують діяльність нотаріату, вносити до них зміни, доповнення та інші відмітки, навчитися працювати з картотекою по обліку законодавства.

3. З метою оволодіння практичними навичками, застосування законодавства при вчиненні нотаріальних дій стажист:

- ♦ бере участь у прийманні громадян та представників юридичних осіб, у перевірці документів, поданих нотаріусу для вчинення конкретних видів нотаріальних дій;
- ♦ складає проекти договорів, заповітів, доручень, шлюбних контрактів, свідоцтв та інших документів (правильність складання цих документів перевіряє керівник стажування разом із стажистом);
- ♦ визначає розмір державного мита, що справляється відповідно до статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» за посвідчення договорів відчуження жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок та іншого нерухомого майна, видачу свідоцтв про право на спадщину та вчинення інших нотаріальних дій, розмір плати за надання послуг правового, а також технічного характеру;
- ♦ бере участь у складанні актів опису спадкового майна при вжитті заходів до його охорони;
- ♦ складає посвідчувальні написи на договорах, заповітах, дорученнях та інших документах;
- ♦ оволодіває навичками обліку депозитних операцій, вивчає порядок приймання, передачі до банківських установ та кредиторам грошових сум і цінних паперів.

При цьому слід звернути увагу стажиста на додержання тих норм, при застосуванні яких допускається більшість порушень і помилок. Зокрема, при ознайомленні з практикою посвідчення договорів про відчуження або заставу жилих будинків, квартир,

дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок та іншого нерухомого майна необхідно, щоб стажист глибоко засвоїв положення статті 55 Закону України «Про нотаріат» про посвідчення зазначених договорів за місцезнаходженням вказаного майна, а також вимоги чинного законодавства щодо посвідчення договорів з зазначеними об'єктами права власності тощо.

При ознайомленні з практикою посвідчення договорів купівлі-продажу увага стажиста має бути зосереджена на застосуванні норм законодавства, що регулюють процеси приватизації і порядок посвідчення таких угод, зокрема, Закону України «Про приватизацію майна державних підприємств», Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», а також інших законодавчих та нормативних актів з питань приватизації.

Стажист повинен глибоко засвоїти вимоги Закону України «Про заставу» в частині, що стосується змісту і форми договорів застави, видів застави, поняття іпотеки, змісту і форм договорів про іпотеку.

Стажист має навчитися вільно користуватися законодавством, що регулює підприємницьку діяльність у різних її формах, порядок і особливості оформлення установчих документів.

Вивчаючи практику по вжиттю заходів до охорони спадкового майна, стажист повинен оволодіти навичками складання актів опису спадкового майна і передачі цього майна на зберігання, засвоїти норми законодавства, що регулюють порядок видачі грошових сум із спадкового майна.

Стажист повинен засвоїти вимоги законодавства щодо видачі свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, зокрема, на підставі їх спільної заяви, а також в разі смерті одного з подружжя.

При ознайомленні з практикою оформлення спадкових справ важливо засвоїти поняття місця і часу відкриття спадщини, прийняття спадщини та відмови від неї, вивчити коло спадкоємців за законом, порядок визначення обов'язкової частки у спадщині тощо.

При ознайомленні з практикою посвідчення заповітів увагу стажиста слід зосередити на застосуванні норм, що стосуються додержання таємниці заповіту, встановлення особи заповідача, порядку складання та посвідчення заповіту, особливостей складання окремих заповітів, порядку зміни і скасування заповітів.

При ознайомленні з практикою посвідчення доручень стажист повинен засвоїти і закріпити шляхом застосування норми, що встановлюють строки дії доручень, порядок оформлення доручень юридичними особами, а також норми, що відносяться до посвідчення доручень в порядку переддоручення, припинення дії доручень тощо.

Стажист повинен навчитися вільно користуватися Переліком документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів. При цьому під наглядом керівника стажування стажист має готувати виконавчі написи з найбільш поширених видів заборгованості.

Стажисту необхідно ознайомитися з порядком вчинення протестів векселів, морських протестів, накладання і зняття заборони відчуження нерухомого майна, посвідчення фактів, вчинення нотаріальних дій для іноземних громадян і осіб без громадянства, порядком застосування законодавства іноземних держав тощо.

Додаток № 4

Затверджено
Наказ Міністерства
юстиції України
від 12.06.98 р. № 36/5

Положення

про вимоги до робочого місця приватного нотаріуса та здійснення контролю за їх дотриманням

1. Положення про вимоги до робочого місця приватного нотаріуса та здійснення контролю за їх дотриманням (надалі – Положення) розроблено відповідно до вимог Закону «Про нотаріат».

2. Головною метою встановлення вимог до робочого місця приватного нотаріуса (далі – нотаріуса) є підвищення рівня та культури нотаріального обслуговування населення, посилення захисту прав та законних інтересів громадян, підприємств, установ і організацій, дотримання законності при виконанні нотаріусом своїх службових обов'язків.

3. Перевірка відповідності робочого місця нотаріуса вимогам Положення провадиться у разі реєстрації приватної нотаріальної діяльності, зміни адреси розташування робочого місця нотаріуса, а також при проведенні цільових або комплексних перевірок його діяльності, але не частіш як раз на 2 роки.

4. Відповідно до статті 25 Закону «Про нотаріат» нотаріус повинен мати своє робоче місце в межах нотаріального округу, який визначається Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції в Автономній Республіці Крим, обласними, Київським та Севастопольським міськими управліннями юстиції за заявою нотаріуса відповідно до адміністративно-територіального поділу України.

Нотаріальний округ – територія, в межах якої нотаріус вправі вчиняти нотаріальні дії.

5. Нотаріус вправі мати нотаріальну контору. Під нотаріальною конторою слід розуміти приміщення, яке є робочим місцем нотаріуса.

Нотаріус не може мати декілька окремих приміщень.

У випадках, передбачених чинним законодавством, нотаріальні дії можуть бути вчинені поза приміщенням, але в межах визначеного нотаріального округу.

6. У разі припинення права власності, а також права користування приміщенням, яке є робочим місцем нотаріуса, повноваження нотаріуса призупиняються. Нотаріальна діяльність нотаріуса вважається відновленою з моменту внесення відповідних змін до реєстраційного посвідчення про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності нотаріуса щодо нової юридичної адреси.

Права нотаріуса на приміщення, яке є його робочим місцем, можуть бути підтверджені договором оренди або іншим документом, що встановлює право власності або користування зазначеним приміщенням.

Нотаріус не пізніше одного тижня після закінчення строку вказаних прав і за відсутності прав на нове приміщення зобов'язаний подати заяву до відповідного управління юстиції про призупинення його нотаріальної діяльності.

Призупинення нотаріальної діяльності нотаріуса із зазначених підстав може бути ініційоване також відповідним управлінням юстиції.

7. Приміщення, яке є робочим місцем нотаріуса, має відповідати вимогам щодо збереження таємниці вчинюваних нотаріальних дій відповідно до статті 8 Закону України «Про нотаріат».

Нотаріус не вправі працювати в одному приміщенні з особами, діяльність яких не пов'язана з вчиненням нотаріальних дій.

Приміщення має складатися з двох і більше кімнат.

Приміщення має бути забезпечене сейфом для зберігання печаток, штампів із посвідчувальними написами та спеціальних бланків нотаріальних документів, металевою шафою для зберігання архіву нотаріуса.

На вікнах приміщення встановлюються ґрати.

Приміщення має бути підключено до засобів сигналізації.

8. Сертифікація робочого місця нотаріуса провадиться відповідальними працівниками Головного управління юстиції Міністерства юстиції в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції.

9. За наслідками проведення перевірки робочого місця нотаріуса складається відповідний акт.

В акті про проведену перевірку робочого місця нотаріуса зазначається:

- ◆ дата та місце заповнення акта;
- ◆ прізвище, ім'я та по батькові нотаріуса;
- ◆ місце розташування приміщення (повна адреса);
- ◆ кількість працюючих у цьому приміщенні (із зазначенням посади);
- ◆ кількість кімнат;
- ◆ відомості про наявність вікон, їх оснащення ґратами, охороною та пожежною сигналізацією;
- ◆ наявність ґрат та сигналізації на дверях;
- ◆ наявність сейфа та металевої шафи;
- ◆ наявність комп'ютерної та оргтехніки.

Крім того, в акті зазначається номер телефону в приміщенні, яке є робочим місцем нотаріуса, а також яким документом встановлені права нотаріуса на це приміщення.

10. В акті про проведену перевірку робочого місця нотаріуса відповідальним працівником, який складав акт, робиться висновок щодо можливості використання даного приміщення як робочого місця нотаріуса. Висновок зазначається в акті про проведену перевірку.

11. Акт про проведену перевірку підписується особою, яка її проводила, та нотаріусом, робоче місце якого перевірялося.

12. Коли нотаріус не згоден із висновком, який вказаний в акті про проведення перевірки, він має право у місячний термін звернутися до начальника відповідного управління юстиції з оскарженням дій відповідальної особи, яка провадила перевірку, та вимогою про проведення повторної перевірки іншою відповідальною особою управління юстиції.

13. Начальник управління юстиції зобов'язаний призначити іншого відповідального працівника для проведення повторної перевірки робочого місця нотаріуса відповідно до його звернення. Проведення перевірки одного й того ж робочого місця нотаріуса у цьому випадку не може провадитися більше двох разів підряд.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
юстиції України
від 19.11.98 № 63/5
Зареєстровано в
Міністерстві
юстиції України
24 листопада 1998 року
за №750/3190

ПОЛОЖЕННЯ

про Комісію з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю

1. Це Положення відповідно до Закону України «Про нотаріат» та Положення про порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 20 січня 1994 року за № 3/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 18 лютого 1994 року за № 21/236, визначає завдання, функції та порядок діяльності Комісії з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю (далі – Комісія).

2. Комісія утворюється при Міністерстві юстиції України. Термін повноважень Комісії становить п'ять років, починаючи з дня першого її засідання.

3. У своїй діяльності Комісія керується Конституцією і законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України та цим Положенням, а також наказами Міністерства юстиції України.

4. Склад Комісії затверджується наказом Міністерства юстиції України, чисельність Комісії – 7 осіб.

5. Комісію очолює голова. Голова Комісії має заступника.

6. Підготовку матеріалів до розгляду Комісією, ведення документації, облік і зберігання справ здійснює секретар Комісії.

7. Голова Комісії, його заступник та секретар обираються з числа членів Комісії на першому її засіданні.

8. Комісія:

- ♦ розглядає подання Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ♦ вирішує питання про анулювання або відмову в анулюванні свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

9. Перше засідання Комісії проводиться в межах 15 днів з дня затвердження складу Комісії.

10. Засідання Комісії є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як дві третини осіб з числа членів Комісії.

11. Засідання Комісії проводяться у міру потреби.

12. Засідання Комісії веде її голова або заступник голови, а в разі відсутності їх – один із членів Комісії, обраний для цього рішенням Комісії.

13. Комісія має право запитувати в установленому законом порядку потрібну для здійснення її повноважень інформацію від судів, органів юстиції, слідчих органів, інших підприємств, установ і організацій.

14. Подання Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю розглядаються Комісією за участю нотаріуса, на якого складено подання, і представника управління юстиції, подання якого розглядається.

Подання повинно містити відомості та підстави, визначені пунктом 2 ст. 12 Закону України “Про нотаріат”, а також доповідну записку про результати перевірки роботи нотаріуса й конкретні вказівки на ті неодноразові порушення чинного законодавства або грубі порушення закону, які завдали шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій та громадян, що їх припустився нотаріус при вчиненні нотаріальних дій, на підставі яких пропонується анулювати свідоцтво.

До подання додаються:

- ♦ засвідчені у встановленому законом порядку копії документів, на підставі яких здійснено подання;
- ♦ доповідна записка про перевірку роботи нотаріуса;
- ♦ пояснення нотаріуса на предмет обставин, викладених у доповідній записці про перевірку роботи нотаріуса;
- ♦ копії документів, що свідчать про виявлені в діяльності нотаріуса порушення;
- ♦ копія наказу про призупинення нотаріальної діяльності;
- ♦ документи, що свідчать про вжиті заходи щодо виявлених в роботі нотаріуса порушень;
- ♦ відповідні документи органів дізнання і слідства, прокуратури, суду та ін.

Неявка на засідання Комісії нотаріуса, на якого складено подання, або представника управління юстиції, подання якого розглядається, не є перешкодою для розгляду подання, проте Комісія може визнати явку нотаріуса, на якого складено подання, і представника управління юстиції обов'язковою.

15. Розгляд подання на засіданні Комісії розпочинається з доповіді члена Комісії, який попередньо повинен вивчити подання і документи, що надійшли з управління юстиції. Потім заслуховуються присутні на засіданні особи, досліджуються та аналізуються необхідні документи.

На засіданні Комісії ведеться протокол, який підписують головуєчий на засіданні та секретар.

16. За результатами розгляду справи Комісія може ухвалити одне з таких рішень:

- ♦ про відхилення подання управління юстиції;
- ♦ про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ♦ про відмову в анулюванні свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

17. Рішення Комісії приймається відкритим голосуванням простою більшістю голосів від числа присутніх членів Комісії.

Рішення Комісії про анулювання свідоцтва запроваджуються в життя наказами Міністерства юстиції України.

18. Рішення Комісії про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути оскаржене до суду в місячний строк з дня його одержання.

19. Матеріально-технічне забезпечення діяльності Комісії здійснюється Міністерством юстиції України.

Додаток № 6

ЗАТВЕРДЖЕНО

Указом Президента України
від 2 квітня 1994 року
№ 127/94

КОНСУЛЬСЬКИЙ СТАТУТ УКРАЇНИ

(витяг)

РОЗДІЛ I ЗАВДАННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Глава I Загальні положення

Стаття 1

Консульські установи України (далі – консульські установи)

захищають за кордоном права та інтереси України, юридичних осіб і громадян України.

Консульські установи сприяють розвиткові дружніх відносин України з іншими державами, розширенню економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних, культурних, спортивних зв'язків і туризму.

Консульські установи сприяють вихідцям з України та їх нащадкам у підтримці контактів з Україною.

Стаття 3

Консульські установи здійснюють свою діяльність відповідно до цього Статуту, законодавства України, міжнародних договорів України та міжнародних звичаїв.

Стаття 4

Консульські установи підпорядковані Міністерству закордонних справ України і діють під загальним керівництвом глави дипломатичного представництва України у державі перебування.

Стаття 7

Консульська установа має печатку із зображенням Державного герба України і назвою консульської установи українською мовою.

Глава II

Персонал консульських установ.

Порядок виконання консульських функцій

Стаття 15

Консул виконує покладені на нього функції особисто або доручає їх виконання іншій консульській службовій особі.

Стаття 17

Консул може звертатися до властей держави перебування в межах свого консульського округу з усіх питань, пов'язаних з діяльністю консульської установи.

Стаття 19

Скарги на дії консульських службових осіб і працівників консульських установ розглядаються в порядку підлеглості.

РОЗДІЛ II

ФУНКЦІЙ КОНСУЛА ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ І ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Глава III

Загальні положення

Стаття 20

Консул зобов'язаний вживати заходів для того, щоб юридичні

особи та громадяни України користувалися в повному обсязі всіма правами, наданими їм законодавством держави перебування і міжнародними договорами, учасниками яких є Україна і держава перебування, а також міжнародними звичаями.

Консул зобов'язаний вживати заходів для відновлення порушених прав юридичних осіб і громадян України. У випадку, якщо після звернення консула до властей держави перебування не будуть відновлені порушені права юридичних осіб і громадян України, консул зобов'язаний повідомити про це Міністерство закордонних справ України та главу дипломатичного представництва України в державі перебування.

Стаття 21

Консул зобов'язаний приймати як письмові, так і усні звернення юридичних осіб та громадян України.

Консул приймає звернення іноземних юридичних осіб і громадян з питань, що стосуються виконання його функцій.

Стаття 26

Консул має право без окремого доручення представляти в установах держави перебування громадян України, якщо вони є відсутніми і не доручили ведення справи якійсь особі або не можуть захищати свої інтереси з інших причин. Це представництво триває доти, доки особи, яких представляють, не призначать своїх уповноважених або не візьмуть на себе захист своїх прав та інтересів.

Стаття 34

Після одержання відомостей про народження або смерть на морському чи повітряному судні України якоїсь особи консул відповідно до чинного законодавства України реєструє акт про народження або смерть.

Глава VII

Функції консула щодо майна громадян України

Стаття 36

Консул вживає заходів для охорони майна, що залишилося після смерті громадянина України.

Якщо залишене майно повністю або частково складається з предметів, що можуть зіпсуватись, а так само при надмірній дорожнечі зберігання такого майна консул має право продати це майно і надіслати виручені гроші за належністю.

Стаття 37

Консул має право приймати спадкове майно для передачі спадкоємцям, які перебувають в Україні.

Стаття 38

Консул може приймати на зберігання гроші, коштовності, цінні папери і документи, які належать громадянам України.

У разі смерті особи, якій належало майно, здане на зберігання, до такого майна застосовуються положення статті 36 цього Статуту.

РОЗДІЛ III НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ, КОНСУЛЬСЬКА ЛЕГАЛІЗАЦІЯ, КОНСУЛЬСЬКИЙ ЗБІР

Глава XI Нотаріальні дії

Стаття 44

Консул вчинює такі нотаріальні дії:

- 1) посвідчує угоди (договори, заповіти, довіреності та інше), крім договорів про відчуження і заставу житлових будинків, що знаходяться в Україні;
- 2) вживає заходів до охорони спадкового майна;
- 3) видає свідоцтво про право на спадщину;
- 4) видає свідоцтво про право власності на частку у спільному майні подружжя;
- 5) засвідчує вірність копій документів і виписок з них;
- 6) засвідчує справжність підпису на документах;
- 7) засвідчує вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;
- 8) посвідчує факт, що громадянин є в живих;
- 9) посвідчує факт перебування громадянина в певному місці;
- 10) посвідчує тотожність громадянина з особою, зображеною на фотографічній картці;
- 11) посвідчує час пред'явлення документів;
- 12) приймає в депозит грошові суми і цінні папери;
- 13) приймає на зберігання документи;
- 14) забезпечує докази;
- 15) вчинює морські протести;
- 16) вчинює виконавчі написи.

Консул може вчинювати інші нотаріальні дії, передбачені законодавством України.

Порядок вчинення нотаріальних дій консулом визначається законодавством України про державний нотаріат, цим Статутом та іншими законодавчими актами України. Положення про порядок вчинення нотаріальних дій консулом затверджується Міністерством юстиції України і Міністерством закордонних справ України.

Стаття 45

Нотаріальні дії вчинюються у приміщенні консульської установи України. В окремих випадках нотаріальні дії можуть бути вчинені поза зазначеною установою.

Стаття 46

Консул, який вчинює нотаріальні дії, зобов'язаний додержувати таємниці вчинюваних нотаріальних дій.

Довідки про вчинені нотаріальні дії і документи видаються відповідно до законодавства України про державний нотаріат.

Стаття 47

Нотаріальні дії вчинюються в день пред'явлення всіх необхідних для цього документів, сплати консульського збору і відшкодування фактичних витрат.

Вчинення нотаріальних дій може бути відкладено при необхідності витребування додаткових відомостей чи документів або направлення документів на експертизу, а також на інших підставах, передбачених законодавством України.

Стаття 48

Нотаріально посвідчувані угоди, а також заяви та інші документи підписуються в присутності консула, який вчинює нотаріальні дії. Якщо угоду, заяву чи інший документ підписано за відсутності консула, то особа, яка підписала такий документ, повинна особисто підтвердити, що документ підписаний нею.

Консул, який вчинює нотаріальні дії, зобов'язаний роз'яснювати громадянам України їх права та обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій з тим, щоб юридична необізнаність та інші подібні обставини не могли бути використані їм на шкоду.

Стаття 49

Консул не може вчинювати нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені своєї (свого) дружини (чоловіка), її (його) і своїх родичів по прямій лінії.

Стаття 50

Нотаріальне діловодство в консульській установі ведеться тією ж мовою, якою ведеться діловодство консульської установи.

Коли особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не знає мови, якою ведеться діловодство в консульській установі, тексти документів, що оформлюються, повинен перекласти їй консул, який вчинює нотаріальну дію, або відомий консулові перекладач.

Стаття 51

Якщо консулові стане відомо про спадщину, яка відкрилася на користь громадян України, які проживають в Україні, консул негайно передає у Міністерство закордонних справ України всі відомі йому дані про таку спадщину і можливих спадкоємців.

Стаття 52

Якщо вчинення нотаріальної дії суперечить законодавству України, консул відмовляє у вчиненні такої дії.

Консул не приймає для вчинення нотаріальних дій документи, якщо вони не відповідають вимогам законодавства України, або можуть за своїм змістом завдати шкоди інтересам України, або містять відомості, що порочать честь і гідність громадян.

На прохання особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріальних дій, їй повинні бути викладені причини відмови і роз'яснено порядок її оскарження.

Стаття 53

При вчиненні нотаріальних дій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів, в яких беруть участь Україна і держава перебування, застосовуються норми іноземного права.

Консул приймає документи, складені відповідно до вимог іноземного права, і вчинює посвідчувальні написи у формі, передбаченій іноземним законодавством, якщо це не суперечить законодавству України.

Глава XII

Консульська легалізація

Стаття 54

Консул легалізує документи і акти, складені за участю властей консульського округу, або такі, що виходять від цих властей.

Органи України приймають такі документи і акти на розгляд лише при наявності консульської легалізації, якщо інше не передбачено законодавством України або міжнародним договором, учасниками якого є Україна і держава перебування.

Консульська легалізація полягає у встановленні і засвідченні справжності підписів на цих документах та актах і відповідності їх законам держави перебування.

Порядок консульської легалізації встановлюється Міністерством закордонних справ України.

Стаття 55

Легалізації не підлягають документи й акти, які суперечать законодавству України або можуть за своїм змістом завдати шкоди інтересам України, або містять відомості, що порочать честь і гідність громадян.

Глава XIII Консульський збір

Стаття 56

За консульські дії, що виконуються за кордоном і на території України, справляється консульський збір.

Відшкодуванню підлягають також фактичні витрати, пов'язані з виконанням зазначених дій.

Стаття 57

Консульський збір справляється відповідно до Тарифу консульського збору України і Положення про консульський збір України: за кордоном – у валюті країни перебування, в Україні – в національній валюті.

Положення про консульський збір затверджується Міністерством закордонних справ України за погодженням з Міністерством фінансів України.

РОЗДІЛ IV ФУНКЦІЇ КОНСУЛА ЩОДО ВІЙСЬКОВИХ КОРАБЛІВ І ВІЙСЬКОВО-ДОПОМІЖНИХ СУДЕН ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ УКРАЇНИ

Стаття 62

У разі залишення тяжко хворого члена екіпажу корабля на лікування в державі перебування консул повинен стежити за ходом лікування і забезпечити його відправлення в Україну.

У разі смерті члена екіпажу корабля консул вживає заходів для поховання з належними почестями або відправлення тіла померлого в Україну. Документи й особисте майно померлого надсилаються в Україну.

РОЗДІЛ V ФУНКЦІЇ КОНСУЛА ЩОДО СУДЕН УКРАЇНИ

Глава XVI

Функції консула у разі корабельної катастрофи при аварії судна

Стаття 79

Консул приймає від капітана заяву про загибель або пошкодження судна чи вантажу, або про допущене пошкодження іншого судна і вантажу, а також складає на прохання капітана судна акт про морський протест.

Акт про морський протест складається на підставі заяви капітана, даних судового журналу, а також опитування самого

капітана і, по можливості, не менше двох свідків з числа осіб командного складу судна і двох свідків із суднової команди. Консул засвідчує акт про морський протест своїм підписом і гербовою печаткою.

Капітанові, на його прохання, видаються посвідчення про зроблений ним морський протест і акт про морський протест.

Стаття 85

У разі аварії, вимушеної посадки чи іншої надзвичайної події з повітряним судном у межах консульського округу консул надає необхідну допомогу екіпажу і пасажирам.

Консул також вживає всіх залежних від нього заходів для охорони повітряного судна, що зазнало аварії чи зробило вимушену посадку, вантажів і речових доказів, які свідчать про характер події, і надає допомогу спеціалістам України у розслідуванні льотної події.

Додаток № 7

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Н А К А З

(витяг)

№ 2/5 від 12.01.99
м. Київ

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
15 січня 1999 р.
за № 19/3312

vd990112 vn2/5

(Із змінами, внесеними згідно з наказами Мін'юсту № 30/5 від 09.06.99; № 73/5 від 10.12.99; № 5/5 від 21.02.2000; № 12/5 від 21.04.2000; № 26/5 від 04.07.2000; № 48/5 від 13.10.2000)

Про затвердження граничної чисельності приватних нотаріусів у нотаріальних округах

На виконання Указу Президента України від 23 серпня 1998 року № 932/98 «Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні» Н А К А З У Ю:

1. Затвердити граничну чисельність приватних нотаріусів у нотаріальних округах (додається).

2. Встановити, що:

- ♦ гранична чисельність приватних нотаріусів змінюється Міністерством юстиції за поданням начальника Головного управління юстиції Міністерства юстиції в Автономній Ре-

спубліці Крим, начальників обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції;

- ♦ гранична чисельність приватних нотаріусів у нотаріальних округах не поширюється на тих посадових осіб Міністерства юстиції та управлінь юстиції, робота яких безпосередньо пов'язана з керівництвом та контролем за діяльністю нотаріату.

3. Начальнику Головного управління юстиції Міністерства юстиції в Автономній Республіці Крим, начальникам обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції:

- ♦ не здійснювати реєстрацію приватної нотаріальної діяльності понад граничну чисельність нотаріусів;
- ♦ привести власні нормативно-правові акти щодо визначення нотаріальних округів у відповідність з цим наказом.

Затверджено

Наказ Міністерства юстиції України
12 січня 1999 р. № 2/5

Гранична чисельність приватних нотаріусів
у нотаріальних округах

1. Автономна Республіка Крим

- Бахчисарайський районний – 3
- Білогірський районний – 2
- Джанкойський районний – 3
- Кіровський районний – 2
- Красногвардійський районний – 3
- Красноперекопський районний – 1
- Ленінський районний – 4
- Нижньогірський районний – 2
- Первомайський районний – 1
- Роздольненський районний – 1
- Сакський районний – 3
- Сімферопольський районний – 5
- Советський районний – 1
- Судацький районний – 2
- Чорноморський районний – 1
- Алуштинський міський – 3
- Армянський міський – 1
- Джанкойський міський – 2
- Євпаторійський міський – 7
- Керченський міський – 6
- Красноперекопський міський – 3
- Сакський міський – 2
- Сімферопольський міський – 22

Феодосійський міський — 6

Ялтинський міський — 5

2. Вінницька область

Барський районний — 1

Бершадський районний — 3

Вінницький районний — 3

Гайсинський районний — 2

Жмеринський районний — 3

Іллінецький районний — 1

Калинівський районний — 2

Козятинський районний — 2

Крижопільський районний — 2

Липовецький районний — 2

Літинський районний — 2

Могилів-Подільський районний — 3

Мурованоктуриловецький районний — 1

Немирівський районний — 3

Оратівський районний — 1

Піщанський районний — 1

Погребищенський районний — 1

Теплицький районний — 1

Тиврівський районний — 2

Томашпільський районний — 2

Тростянецький районний — 2

Тульчинський районний — 2

Хмельницький районний — 4

Чернівецький районний — 1

Чечельницький районний — 1

Шаргородський районний — 2

Ямпільський районний — 1

Вінницький міський — 17

3. Волинська область

Володимир-Волинський районний — 1

Горохівський районний — 2

Іванічівський районний — 1

Камінь-Каширський районний — 2

Ківерцівський районний — 3

Ковельський районний — 2

Локачинський районний — 1

Луцький районний — 2

Любешівський районний — 1

Любомльський районний — 2

Маневецький районний — 2

Ратнівський районний — 2

Рожищенський районний - 2
Старовижівський районний - 1
Турійський районний - 1
Шацький районний - 1
Володимир-Волинський міський - 2
Ковельський міський - 4
Луцький міський - 14
Нововолинський міський - 2

4. Дніпропетровська область

Апостолівський районний - 4
Васильківський районний - 2
Верхньодніпровський районний - 3
Дніпропетровський районний - 3
Криворізький районний - 3
Криничанський районний - 2
Магдалинівський районний - 2
Межівський районний - 1
Нікопольський районний - 1
Новомосковський районний - 3
Павлоградський районний - 2
Петриківський районний - 1
Петропавлівський районний - 2
Покровський районний - 1
П'ятихатський районний - 2
Синельниківський районний - 2
Солонянський районний - 2
Софіївський районний - 1
Томаківський районний - 1
Царичанський районний - 2
Широківський районний - 1
Юр'ївський районний - 1
Вільногірський міський - 1
Дніпродзержинський міський - 12
Дніпропетровський міський - 50
Жовтоводський міський - 2
Криворізький міський - 30
Марганецький міський - 2
Нікопольський міський - 6
Новомосковський міський - 4
Орджонікідзевський міський - 2
Павлоградський міський - 5
Першотравенський міський - 1
Синельниківський міський - 1
Терновський міський - 1

5. Донецька область

- Амвросіївський районний – 1
- Артемівський районний – 1
- Великоновосілківський районний – 1
- Волноваський районний – 2
- Володарський районний – 1
- Добропільський районний – 1
- Костянтинівський районний – 1
- Красноармійський районний – 1
- Мар'їнський районний – 2
- Новоазовський районний – 1
- Олександрівський районний – 1
- Першотравневий районний – 1
- Слов'янський районний – 1
- Старобешівський районний – 2
- Тельманівський районний – 1
- Шахтарський районний – 1
- Ясинуватський районний – 1
- Авдіївський міський – 1
- Артемівський міський – 3
- Вугледарський міський – 1
- Горлівський міський – 8
- Дебальцівський міський – 1
- Дзержинський міський – 1
- Димитровський міський – 1
- Добропільський міський – 1
- Докучаєвський міський – 2
- Донецький міський – 70
- Дружківський міський – 4
- Єнакіївський міський – 3
- Кіровський міський – 1
- Костянтинівський міський – 4
- Краматорський міський – 3
- Красноармійський міський – 2
- Краснолиманський міський – 1
- Макіївський міський – 17
- Маріупольський міський – 20
- Селидівський міський – 2
- Слов'янський міський – 5
- Сніжнянський міський – 3
- Торезький міський – 4
- Харцизький міський – 3
- Шахтарський міський – 3
- Ясинуватський міський – 2

6. Житомирська область

Андрушівський районний	– 2
Баранівський районний	– 2
Бердичівський районний	– 1
Брусилівський районний	– 1
Володарсько-Волинський районний	– 2
Держинський районний	– 1
Ємільчинський районний	– 2
Житомирський районний	– 2
Коростенський районний	– 2
Коростишівський районний	– 3
Лугинський районний	– 1
Любарський районний	– 1
Малинський районний	– 2
Народицький районний	– 1
Новоград-Волинський районний	– 2
Овруцький районний	– 3
Олевський районний	– 2
Попільнянський районний	– 1
Радомишльський районний	– 2
Ружинський районний	– 1
Червоноармійський районний	– 1
Черняхівський районний	– 1
Чуднівський районний	– 1
Бердичівський міський	– 6
Житомирський міський	– 22
Коростенський міський	– 3
Новоград-Волинський міський	– 4

7. Закарпатська область

Берегівський районний	– 3
Великобerezнянський районний	– 1
Виноградівський районний	– 2
Воловецький районний	– 1
Іршавський районний	– 2
Міжгірський районний	– 2
Мукачівський районний	– 1
Перечинський районний	– 1
Рахівський районний	– 1
Свалявський районний	– 2
Тячівський районний	– 3
Ужгородський районний	– 3
Хустський районний	– 4
Мукачівський міський	– 6
Ужгородський міський	– 18

8. Запорізька область

- Бердянський районний - 2
- Василівський районний - 3
- Великобілозерський районний - 1
- Веселівський районний - 1
- Вільнянський районний - 2
- Гуляйпільський районний - 1
- Запорізький районний - 3
- Кам'янсько-Дніпровський районний - 2
- Куйбишевський районний - 1
- Мелітопольський районний - 2
- Михайлівський районний - 1
- Новомиколаївський районний - 1
- Оріхівський районний - 2
- Пологівський районний - 2
- Приазовський районний - 1
- Приморський районний - 1
- Розівський районний - 1
- Токмацький районний - 1
- Чернігівський районний - 1
- Якимівський районний - 2
- Бердянський міський - 6
- Енергодарський міський - 3
- Запорізький міський - 35
- Мелітопольський міський - 8
- Токмацький міський - 2

9. Івано-Франківська область

- Богородчанський районний - 2
- Верховинський районний - 1
- Галицький районний - 1
- Городенківський районний - 2
- Долинський районний - 2
- Калуський районний - 1
- Коломийський районний - 1
- Косівський районний - 2
- Надвірнянський районний - 2
- Рогатинський районний - 1
- Рожнятівський районний - 1
- Снятинський районний - 1
- Тисменицький районний - 3
- Тлумацький районний - 1
- Івано-Франківський міський - 18
- Калуський міський - 1
- Коломийський міський - 4
- Яремчанський міський - 1

10. Київська область

- Баришівський районний - 2
- Білоцерківський районний - 3
- Богуславський районний - 2
- Бориспільський районний - 2
- Бородянський районний - 2
- Броварський районний - 4
- Васильківський районний - 3
- Вишгородський районний - 3
- Володарський районний - 1
- Згурівський районний - 1
- Іванківський районний - 2
- Кагарлицький районний - 2
- Києво-Святошинський районний - 6
- Макарівський районний - 2
- Миронівський районний - 2
- Обухівський районний - 6
- Переяслав-Хмельницький районний - 1
- Поліський районний - 1
- Рокитнянський районний - 1
- Сквирський районний - 2
- Ставищенський районний - 1
- Таращанський районний - 1
- Тетіївський районний - 1
- Фастівський районний - 2
- Яготинський районний - 2
- Білоцерківський міський - 9
- Бориспільський міський - 2
- Броварський міський - 4
- Васильківський міський - 2
- Ірпінський міський - 4
- Переяслав-Хмельницький міський - 1
- Славутицький міський - 1
- Фастівський міський - 2

11. Кіровоградська область

- Бобринецький районний - 1
- Гайворонський районний - 1
- Голованівський районний - 1
- Добровеличківський районний - 1
- Долинський районний - 1
- Знам'янський районний - 1
- Кіровоградський районний - 2
- Компаніївський районний - 1
- Маловисківський районний - 2
- Новгородківський районний - 1
- Новоархангельський районний - 1

- Новомиргородський районний – 1
- Новоукраїнський районний – 2
- Олександрівський районний – 1
- Олександрійський районний – 1
- Олишанський районний – 1
- Онуфріївський районний – 1
- Петрівський районний – 1
- Світловодський районний – 1
- Ульяновський районний – 1
- Устинівський районний – 1
- Знам'янський міський – 2
- Кіровоградський міський – 17
- Олександрійський міський – 4
- Світловодський міський – 2

12. Луганська область

- Антрацитівський районний – 2
- Біловодський районний – 1
- Білокуракинський районний – 2
- Краснодонський районний – 1
- Кремінський районний – 2
- Лутугинський районний – 3
- Марківський районний – 1
- Міловський районний – 1
- Новоайдарський районний – 1
- Новопсковський районний – 1
- Перевальський районний – 5
- Попаснянський районний – 3
- Сватівський районний – 2
- Слов'яносербський районний – 3
- Станично-Луганський районний – 2
- Старобільський районний – 3
- Троїцький районний – 1
- Алчевський міський – 8
- Антрацитівський міський – 4
- Брянківський міський – 3
- Кіровський міський – 2
- Краснодонський міський – 6
- Краснолуцький міський – 8
- Лисичанський міський – 5
- Луганський міський – 42
- Первомайський міський – 5
- Ровеньківський міський – 4
- Рубіжанський міський – 2
- Свердловський міський – 6
- Северодонецький міський – 5
- Стахановський міський – 5

13. Львівська область

- Бродівський районний – 2
- Буський районний – 2
- Городоцький районний – 3
- Дрогобицький районний – 6
- Жидачівський районний – 3
- Жовківський районний – 3
- Золочівський районний – 3
- Кам'янка-Бузький районний – 2
- Миколаївський районний – 3
- Мостиський районний – 2
- Перемишлянський районний – 2
- Пустомитівський районний – 3
- Радехівський районний – 2
- Самбірський районний – 4
- Сколівський районний – 1
- Сокальський районний – 3
- Старосамбірський районний – 2
- Стрийський районний – 4
- Турківський районний – 1
- Яворівський районний – 3
- Бориславський міський – 2
- Львівський міський – 63
- Трускавецький міський – 2
- Червоноградський міський – 4

14. Миколаївська область

- Арбузинський районний – 1
- Баштанський районний – 1
- Березанський районний – 1
- Березнегуватський районний – 1
- Братський районний – 1
- Веселинівський районний – 1
- Вознесенський районний – 2
- Врадіївський районний – 1
- Доманівський районний – 1
- Єланецький районний – 1
- Жовтневий районний – 2
- Казанківський районний – 1
- Кривоозерський районний – 1
- Миколаївський районний – 2
- Новобузький районний – 1
- Новоодеський районний – 1
- Очаківський районний – 1
- Первомайський районний – 1
- Снігурівський районний – 2

- Миколаївський міський – 29
- Вознесенський міський – 4
- Первомайський міський – 4
- Южноукраїнський міський – 2

15. Одеська область

- Ананьївський районний – 2
- Арцизький районний – 2
- Балтський районний – 2
- Березівський районний – 2
- Білгород-Дністровський районний – 2
- Біляївський районний – 4
- Болградський районний – 3
- Великомихайлівський районний – 1
- Іванівський районний – 1
- Ізмаїльський районний – 2
- Кілійський районний – 3
- Кодимський районний – 2
- Комінтернівський районний – 3
- Котовський районний – 1
- Красноокнянський районний – 1
- Любашівський районний – 1
- Миколаївський районний – 1
- Овідіопольський районний – 3
- Ренійський районний – 2
- Роздільнянський районний – 2
- Савранський районний – 1
- Саратський районний – 2
- Тарутинський районний – 1
- Татарбунарський районний – 2
- Фрунзівський районний – 1
- Ширяївський районний – 1
- Білгород-Дністровський міський – 3
- Ізмаїльський міський – 5
- Іллічівський міський – 3
- Котовський міський – 2
- Одеський міський – 57
- Теплодарський міський – 1
- Южненський міський – 1

16. Полтавська область

- Великобагачанський районний – 1
- Гадяцький районний – 3
- Глобинський районний – 2
- Гребінківський районний – 1
- Диканський районний – 1

Зінківський районний - 2
Карлівський районний - 2
Кобеляцький районний - 1
Козельщинський районний - 1
Котелевський районний - 1
Кременчуцький районний - 1
Лохвицький районний - 2
Лубенський районний - 1
Машівський районний - 1
Миргородський районний - 2
Новосанжарський районний - 1
Оржицький районний - 1
Пирятинський районний - 1
Полтавський районний - 1
Решетилівський районний - 1
Семенівський районний - 1
Хорольський районний - 1
Чорнухинський районний - 1
Чутівський районний - 1
Шишацький районний - 1
Кременчуцький міський - 12
Комсомольський міський - 3
Лубенський міський - 3
Миргородський міський - 2
Полтавський міський - 17

17. Рівненська область

Березнівський районний - 3
Володимирецький районний - 2
Гоцанський районний - 1
Демидівський районний - 1
Дубнівський районний - 2
Дубровицький районний - 2
Зарічненський районний - 1
Здолбунівський районний - 2
Корецький районний - 2
Костопільський районний - 3
Млинівський районний - 2
Острозький районний - 2
Радивилівський районний - 2
Рівненський районний - 7
Рокитнівський районний - 2
Сарненський районний - 4
Дубнівський міський - 2
Кузнецовський міський - 1

Острозький міський – 1
Рівненський міський – 12

18. Сумська область

Білопільський районний – 1
Буринський районний – 1
Великописарівський районний – 1
Глухівський районний – 1
Конотопський районний – 1
Краснопільський районний – 1
Кролевецький районний – 1
Лебединський районний – 1
Липоводолінський районний – 1
Недригайлівський районний – 1
Охтирський районний – 1
Путівльський районний – 1
Роменський районний – 1
Середино-Будський районний – 1
Сумський районний – 2
Тростянецький районний – 1
Шосткинський районний – 1
Ямпільський районний – 1
Глухівський міський – 1
Конотопський міський – 4
Лебединський міський – 2
Охтирський міський – 2
Роменський міський – 2
Сумський міський – 17
Шосткинський міський – 4

19. Тернопільська область

Бережанський районний – 2
Борщівський районний – 3
Бучацький районний – 2
Гусятинський районний – 3
Заліщицький районний – 2
Збарзький районний – 2
Зборівський районний – 2
Козівський районний – 2
Кременецький районний – 3
Лановецький районний – 1
Монастирський районний – 1
Підволочиський районний – 2
Підгаєцький районний – 1
Требовлянський районний – 3
Тернопільський районний – 2

Чортківський районний – 4
Шумський районний – 1
Тернопільський міський – 12

20. Харківська область

Балаклійський районний – 4
Барвінківський районний – 1
Близнюківський районний – 1
Богодухівський районний – 3
Борівський районний – 1
Валківський районний – 2
Великобурлуцький районний – 1
Вовчанський районний – 5
Зміївський районний – 3
Дворічанський районний – 1
Дергачівський районний – 3
Зачепилівський районний – 1
Золочівський районний – 2
Ізюмський районний – 1
Кегичівський районний – 1
Красноградський районний – 2
Краснокутський районний – 1
Куп'янський районний – 1
Лозівський районний – 1
Нововодолазький районний – 2
Первомайський районний – 2
Сахновщинський районний – 1
Харківський районний – 10
Чугуївський районний – 2
Шевченківський районний – 1
Ізюмський міський – 3
Куп'янський міський – 3
Лозівський міський – 4
Харківський міський – 125
Чугуївський міський – 1

21. Херсонська область

Бериславський районний – 2
Білозерський районний – 2
Великолепетиський районний – 1
Великоолександрівський районний – 1
Верхньорогачицький районний – 1
Високопільський районний – 1
Генічеський районний – 2
Голопристанський районний – 2
Горностаївський районний – 1

Іванівський районний - 1
Каланчацький районний - 1
Каховський районний - 3
Нижньосірогоський районний - 1
Нововоронцовський районний - 1
Новотроїцький районний - 2
Скадовський районний - 2
Цюрупинський районний - 2
Чаплинський районний - 1
Новокаховський міський - 2
Херсонський міський - 16

22. Хмельницька область

Білогірський районний - 1
Вінковецький районний - 1
Волочиський районний - 2
Городоцький районний - 2
Деражнянський районний - 2
Дунаєвецький районний - 2
Ізяславський районний - 2
Кам'янець-Подільський районний - 3
Красилівський районний - 2
Летичівський районний - 2
Новоушицький районний - 2
Полонський районний - 2
Славутський районний - 2
Старокостянтинівський районний - 3
Старосинявський районний - 1
Теофіпольський районний - 1
Хмельницький районний - 2
Чемеровецький районний - 1
Шепетівський районний - 1
Ярмолинецький районний - 2
Кам'янець-Подільський міський - 5
Нетішинський міський - 1
Славутський міський - 1
Хмельницький міський - 20
Шепетівський міський - 2

23. Черкаська область

Городищенський районний - 2
Драбівський районний - 2
Жашківський районний - 2
Звенигородський районний - 3
Золотоніський районний - 2
Кам'янський районний - 2

Канівський районний - 1
Катеринопільський районний - 1
Корсунь-Шевченківський районний - 2
Лисянський районний - 1
Маньківський районний - 1
Монастирищенський районний - 1
Смілянський районний - 1
Тальнівський районний - 2
Уманський районний - 2
Христинівський районний - 2
Черкаський районний - 3
Чигиринський районний - 2
Чорнобаївський районний - 2
Шполянський районний - 2
Ватутінський міський - 1
Золотоніський міський - 2
Канівський міський - 1
Смілянський міський - 2
Уманський міський - 3
Черкаський міський - 12

24. Чернівецька область

Вижницький районний - 1
Герцаївський районний - 1
Глибоцький районний - 2
Заставнівський районний - 1
Кельменецький районний - 1
Кіцманський районний - 2
Новоселицький районний - 2
Путильський районний - 1
Сокирянський районний - 2
Сторожинецький районний - 2
Хотинський районний - 2
Чернівецький міський - 15

25. Чернігівська область

Бахмацький районний - 2
Бобровицький районний - 2
Борзнянський районний - 2
Варвинський районний - 1
Городнянський районний - 2
Ічнянський районний - 2
Козелецький районний - 1
Коропський районний - 1
Корюківський районний - 1
Куликівський районний - 1

Менський районний – 2
Ніжинський районний – 2
Новгород-Сіверський районний – 2
Носівський районний – 2
Прилуцький районний – 2
Ріпкинський районний – 2
Семенівський районний – 1
Сосницький районний – 1
Срібнянський районний – 1
Талалаївський районний – 1
Чернігівський районний – 3
Щорський районний – 1
Ніжинський міський – 4
Прилуцький міський – 4
Чернігівський міський – 15

26. м. Київ

Київський міський – 176

27. м. Севастополь

Севастопольський міський – 26

Додаток № 8

Затверджено

Наказ Міністерства юстиції
України від 27.05.99 № 26/5

Інструкція

**про порядок ведення Єдиного реєстру нотаріусів
(витяг)**

1. Загальні положення

1.1. Єдиний реєстр нотаріусів – це комп'ютерна база даних, в якій містяться відомості про нотаріальні округи, державні нотаріальні контори, державних та приватних нотаріусів України. Ведення Єдиного реєстру здійснюється Державним підприємством «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України (далі – Держінформ'юст).

1.2. Інформація, яка міститься в Єдиному реєстрі нотаріусів (за винятком особових даних), є відкритою для запитів користувачів комп'ютерної мережі Міністерства юстиції України.

1.3. Інформація в Єдиний реєстр нотаріусів вноситься на підставі повідомлень, які щомісячно надсилаються Держінформ'юсту його філіями.

1.4. Держінформ'юст несе відповідальність за зміст даних Єдиного реєстру нотаріусів.

1.5. Посадові особи Головного управління юстиції Міністерства юстиції в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції забезпечують оперативну взаємодію з філіями Держінформ'юсту.

1.6. За своєчасність надання, повноту та вірогідність відомостей, що надаються філією Держінформ'юсту, відповідає директор філії.

2. Повідомлення про внесення відомостей до Єдиного реєстру нотаріусів

Повідомлення про внесення відомостей до Єдиного реєстру нотаріусів повинно містити:

- ♦ назву регіону;
- ♦ дату складання повідомлення;
- ♦ змістову частину повідомлення;
- ♦ посаду та прізвище особи, яка склала повідомлення.

3. Змістова частина повідомлення

Змістова частина повідомлення складається з таких форм:

Форма 1. Прийом на роботу державного нотаріуса:

- ♦ прізвище, ім'я, по батькові;
- ♦ № свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю та дата його видачі (якщо цих відомостей немає, – вказати причину їх відсутності);
- ♦ дата прийому на роботу;
- ♦ місце роботи (назва нотаріальної контори);
- ♦ посада;
- ♦ дата народження;
- ♦ домашня адреса та телефон (за згодою нотаріуса).

Форма 2. Звільнення державного нотаріуса:

- ♦ прізвище, ім'я, по батькові;
- ♦ № свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ♦ місце роботи (назва нотаріальної контори);
- ♦ посада;
- ♦ дата звільнення.

Форма 3. Переведення державного нотаріуса на іншу посаду в межах області (міста):

- ♦ прізвище, ім'я, по батькові;
- ♦ № свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю та дата його видачі (якщо ці відомості відсутні, – вказати причину їх відсутності);
- ♦ дата переведення;
- ♦ нове місце роботи (назва нотаріальної контори);
- ♦ посада.

Форма 4. Переведення державного нотаріуса на нову посаду в межах нотаріальної контори:

- ◆ прізвище, ім'я, по батькові;
- ◆ № свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю та дата його видачі (якщо ці відомості відсутні, – вказати причину їх відсутності);
- ◆ дата переведення;
- ◆ місце роботи (назва нотаріальної контори);
- ◆ посада (нова).

Форма 5. Реєстрація приватної нотаріальної діяльності:

- ◆ прізвище, ім'я, по батькові;
- ◆ № свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю та дата його видачі;
- ◆ № реєстраційного посвідчення про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності та дата його реєстрації;
- ◆ нотаріальний округ;
- ◆ поштовий індекс та адреса розташування робочого місця;
- ◆ робочий телефон;
- ◆ дата народження;
- ◆ домашня адреса і телефон (за згодою нотаріуса).

Форма 6. Тимчасове припинення (призупинення) приватної нотаріальної діяльності:

- ◆ прізвище, ім'я, по батькові;
- ◆ № свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ◆ дата тимчасового припинення (призупинення) приватної нотаріальної діяльності;
- ◆ термін призупинення приватної нотаріальної діяльності;
- ◆ підстава тимчасового припинення (призупинення) приватної нотаріальної діяльності.

Форма 7. Поновлення приватної нотаріальної діяльності:

- ◆ прізвище, ім'я, по батькові;
- ◆ № свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ◆ № реєстраційного посвідчення;
- ◆ дата поновлення приватної нотаріальної діяльності.

Форма 8. Зміна адреси розташування робочого місця приватного нотаріуса (робочого телефону) в межах одного нотаріального округу:

- ◆ прізвище, ім'я, по батькові;
- ◆ № свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ◆ поштовий індекс та адреса розташування робочого місця (нового);
- ◆ робочий телефон (новий).

Форма 9. Зміна нотаріального округу* приватного нотаріуса:

* У деяких випадках зміна нотаріального округу здійснюється шляхом припинення приватної нотаріальної діяльності в першому нотаріальному окрузі та реєстрацією приватної нотаріальної діяльності в другому нотаріальному окрузі.

- ◆ прізвище, ім'я, по батькові;
- ◆ № свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ◆ нотаріальний округ (новий);
- ◆ поштовий індекс та адреса розташування робочого місця;
- ◆ робочий телефон.

Форма 10. Припинення приватної нотаріальної діяльності:

- ◆ прізвище, ім'я, по батькові;
- ◆ № свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- ◆ дата припинення приватної нотаріальної діяльності;
- ◆ підстава припинення приватної нотаріальної діяльності (наказ начальника управління, наказ Міністра юстиції).

Форма 11. Зміна прізвища нотаріуса:

- ◆ колишнє прізвище, ім'я та по батькові;
- ◆ нове прізвище;
- ◆ № свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Додаток № 9

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про благодійництво та благодійні організації
(витяг)

м. Київ, 16 вересня 1997 року
№ 531/97-ВР

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 2. Засади благодійництва та благодійної діяльності

Благодійництво, благодійна діяльність здійснюються на засадах законності, гуманності, спільності інтересів і рівності прав її учасників, гласності, добровільності та самоврядування.

Діяльність благодійників і благодійних організацій має суспільний характер, що не суперечить їх взаємодії з органами державної влади і не позбавляє права на отримання державної підтримки.

Фізичні та юридичні особи можуть займатися благодійництвом разом з відповідними благодійними організаціями, зареєстрованими у встановленому законодавством порядку.

Президент України, депутати, посадові і службові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також члени їх сімей можуть займатися благодійництвом і благодійною діяльністю тільки в межах отриманих і задекларованих доходів.

Стаття 4. Основні напрями благодійництва та благодійної діяльності

Благодійництво, благодійна діяльність здійснюються у таких основних напрямках:

- сприяння практичному здійсненню загальнодержавних, регіональних, місцевих та міжнародних програм, що спрямовані на поліпшення соціально-економічного становища;
- поліпшення матеріального становища набувачів благодійної допомоги, сприяння соціальній реабілітації малозабезпечених, безробітних, інвалідів, інших осіб, які потребують піклування, а також подання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;
- подання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, в результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам репресій, біженцям;
- сприяння розвитку науки й освіти, реалізації науково-освітніх програм, подання допомоги вчителям, вченим, студентам, учням;
- сприяння розвитку культури, в тому числі реалізації програм національно-культурного розвитку, доступові всіх верств населення, особливо малозабезпечених, до культурних цінностей та художньої творчості;
- подання допомоги талановитій творчій молоді;
- сприяння охороні і збереженню культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;
- подання допомоги у розвитку видавничої справи, засобів масової інформації, інформаційної інфраструктури;
- сприяння розвитку природно-заповідного фонду та природоохоронної справи;
- сприяння розвитку охорони здоров'я, масової фізичної культури, спорту і туризму, пропагування здорового способу життя, участь у поданні медичної допомоги населенню та здійсненні соціального догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують соціальної підтримки та піклування;
- сприяння захисту материнства та дитинства, подання допомоги багатодітним та малозабезпеченим сім'ям.

Конкретні напрями благодійництва та благодійної діяльності визначаються благодійниками і статутами (положеннями) благодійних організацій.

Розділ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЛАГОДІЙНИЦТВА ТА ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Стаття 5. Засновники благодійних організацій

Засновниками (засновником) благодійної організації можуть

бути громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, які досягли 18 років, а також юридичні особи незалежно від форм власності.

Органи державної влади й органи місцевого самоврядування, а також державні і комунальні підприємства, установи, організації України, що фінансуються з бюджету, не можуть бути засновниками (засновником) благодійної організації.

Засновники (засновник) благодійної організації на загальних зборах (з'їзді, конференції) приймають рішення про заснування благодійної організації, затверджують статут (положення), формують орган управління організацією, заслуховують звіти наглядової ради щодо контролю за цільовим використанням коштів і майна благодійної організації, вирішують інші питання, віднесені цим Законом та статутом (положенням) благодійної організації до їх компетенції.

Стаття 6. Організаційно-правові форми благодійних організацій

Благодійні організації можуть утворюватися у таких організаційно-правових формах:

- ♦ членська благодійна організація;
- ♦ благодійний фонд;
- ♦ благодійна установа;
- ♦ інші благодійні організації (фундації, місії, ліги тощо).

Конкретна організаційно-правова форма благодійних організацій визначається засновниками (засновником).

Стаття 7. Статус благодійних організацій

Благодійні організації утворюються і діють за територіальним принципом і поділяються за своїм статусом на всеукраїнські, місцеві та міжнародні.

До всеукраїнських благодійних організацій належать благодійні організації, діяльність яких поширюється на територію всієї України та які мають свої відділення (філії, представництва) в більшості областей України.

До місцевих належать благодійні організації, діяльність яких поширюється на територію відповідного регіону або адміністративно-територіальної одиниці.

До міжнародних належать благодійні організації, діяльність яких поширюється на територію України і хоча б однієї іншої держави.

Зареєстровані всеукраїнські та міжнародні благодійні організації мають право створювати відділення, філії, а також представництва в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Територія діяльності благодійної організації визначається відповідно до її статуту (положення).

Стаття 8. Державна реєстрація благодійної організації
Благодійна організація набуває права юридичної особи з моменту її державної реєстрації.

Державна реєстрація всеукраїнських та міжнародних благодійних організацій здійснюється Міністерством юстиції України, а місцевих благодійних організацій, а також відділень (філій, представництв) всеукраїнських, міжнародних благодійних організацій – відповідними місцевими органами виконавчої влади.

За державну реєстрацію благодійної організації вноситься плата, розмір якої встановлюється Кабінетом Міністрів України, але не може бути більшим 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Для державної реєстрації благодійної організації подаються такі документи: заява засновників (засновника) чи їх уповноважених, статут (положення), протокол установчих зборів (з'їзду, конференції), відомості про засновників (засновника) та органи управління благодійної організації, відомості про місцеві відділення (філії, представництва) благодійної організації, документ, що засвідчує сплату коштів за державну реєстрацію.

Зареєстрована благодійна організація вноситься до реєстру благодійних організацій, що ведеться органом, який здійснює державну реєстрацію, з присвоєнням відповідного номера. Порядок ведення реєстру встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Дані реєстру щодо благодійних організацій, які зареєстровані Міністерством юстиції України, оприлюднюються в офіційних виданнях.

Благодійна організація зобов'язана після отримання свідоцтва про державну реєстрацію у місячний термін стати на облік у податкових органах за її місцезнаходженням.

Про зміни у статутних документах благодійна організація повідомляє у 10-денний термін до реєструючого органу.

Рішення про державну реєстрацію благодійної організації може бути анульоване у судовому порядку у разі встановлення реєструючим органом факту фальсифікації установчих документів.

Реєстрація декількох благодійних організацій під однією і тією ж назвою не допускається.

У випадку, коли з заявою про державну реєстрацію звертаються благодійні організації, що мають одну і ту ж назву, перевага надається благодійній організації, яка першою подала заяву про реєстрацію.

Стаття 12. Статут (положення) благодійної організації
Благодійна організація діє на підставі статуту (положення). У статуті (положенні) зазначаються:

- ♦ назва, місцезнаходження, статус та організаційно-правова форма благодійної організації;

- ♦ предмет, цілі, завдання та основні форми благодійної діяльності;
- ♦ порядок утворення і діяльності органів управління благодійної організації;
- ♦ джерела фінансування та порядок використання майна і коштів благодійної організації;
- ♦ порядок внесення змін до статуту (положення) благодійної організації;
- ♦ порядок реорганізації або ліквідації благодійної організації, використання її майна і коштів в разі припинення діяльності;
- ♦ умови і порядок прийняття в члени благодійної організації та вибуття з неї;
- ♦ права й обов'язки членів благодійної організації.

До статуту (положення) можуть включатися інші положення, пов'язані з особливостями діяльності благодійної організації.

Статут (положення) благодійної організації не повинен суперечити законодавству України.

Стаття 13. Права благодійних організацій

З метою здійснення благодійної діяльності благодійні організації мають право:

- ♦ самостійно вирішувати питання про подання благодійної допомоги її набувачам, використовувати цільові пожертвування, що подаються благодійниками на реалізацію благодійної програми згідно з умовами цього пожертвування;
- ♦ утворювати відповідно до законодавства України свої відділення, філії, представництва;
- ♦ об'єднуватися у спілки, асоціації та інші об'єднання, що створюються на добровільній основі і сприяють виконанню статутних завдань;
- ♦ обмінюватися інформацією та спеціалістами з відповідними організаціями зарубіжних країн;
- ♦ організовувати збір благодійних пожертвувань та внесків від фізичних та юридичних осіб, іноземних держав та міжнародних організацій;
- ♦ постійно визначати форми, об'єкти, суб'єкти й обсяги благодійної допомоги;
- ♦ відкривати рахунки (у національній та іноземній валюті) в установах банків;
- ♦ засновувати засоби масової інформації, підприємства й організації, займатися видавничою діяльністю;
- ♦ бути членом інших благодійних організацій;
- ♦ мати власну символіку, яка підлягає державній реєстрації у порядку, визначеному Законом України «Про об'єднання громадян» для реєстрації символіки об'єднань громадян;

- ♦ популяризувати своє ім'я (назву), символіку;
- ♦ мати інші права згідно з законодавством України.

Стаття 15. Благодійна програма

Благодійна програма приймається благодійною організацією і є комплексом благодійних заходів, спрямованих на вирішення завдань, що відповідають статутним цілям організації.

На фінансування благодійних програм повинна використовуватися вся сума надходжень, що надійшла за фінансовий рік від підприємств і організацій, які перебувають у власності благодійної організації, за винятком адміністративно-господарських витрат, пов'язаних з функціонуванням благодійної організації. За умови реалізації довгострокових програм використання коштів здійснюється відповідно до термінів, визначених цими програмами.

Стаття 16. Форми здійснення благодійної діяльності суб'єктами благодійництва

Благодійна допомога може подаватися набувачам у вигляді:

- ♦ одноразової фінансової, матеріальної та іншої допомоги;
- ♦ систематичної фінансової, матеріальної та іншої допомоги;
- ♦ фінансування конкретних цільових програм;
- ♦ допомоги на основі договорів (контрактів) про благодійну діяльність;
- ♦ дарування або дозволу на безоплатне (пільгове) використання об'єктів власності;
- ♦ дозволу на використання своєї назви, емблеми, символів;
- ♦ подання безпосередньо допомоги особистою працею, послугами чи передачі результатів особистої творчої діяльності;
- ♦ прийняття на себе витрат по безоплатному, повному або частковому утриманню об'єктів благодійництва;
- ♦ інших заходів, не заборонених законом.

Здійснення благодійними організаціями благодійної діяльності у вигляді надання конкретних послуг (виконання робіт), що підлягають обов'язковій сертифікації або ліцензуванню, допускається після такої сертифікації або ліцензування в установленому законодавством України порядку.

Стаття 17. Органи управління благодійної організації

Вищим органом управління благодійної організації є колегіальний орган (загальні збори, з'їзд, конференція), який здійснює свої повноваження згідно із статутом (положенням) благодійної організації.

До компетенції вищого органу управління благодійної організації належать затвердження статуту (положення) благодійної організації, внесення змін до нього, обрання виконавчого та

контрольного органів благодійної організації, затвердження благодійних програм, визначення основних напрямів діяльності благодійної організації, прийняття рішень про реорганізацію та ліквідацію благодійної організації і вирішення інших питань, що передбачені статутом (положенням) про благодійну організацію.

Виконавчим органом благодійної організації є правління (комітет). Повноваження правління (комітету) визначаються статутом (положенням) благодійної організації. Для забезпечення поточної діяльності благодійної організації призначається адміністративно-виконавчий орган на чолі з президентом (директором), повноваження якого визначаються статутом (положенням).

Розпорядчі та контролюючі функції в благодійній організації здійснює наглядова рада, персональний склад якої визначається засновниками (засновником).

Члени виконавчого органу благодійної організації, крім президента (директора), не одержують заробітну плату за свою роботу в цьому органі. Витрати, обумовлені виконанням статутних обов'язків у цих органах, можуть бути відшкодовані за рахунок коштів благодійної організації за рішенням правління (комітету).

На працівників апарату благодійної організації поширюється законодавство України про працю, соціальне забезпечення і соціальне страхування.

Розділ III. МАТЕРІАЛЬНО-ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 18. Майно благодійної організації

У власності благодійної організації можуть перебувати рухоме й нерухоме майно, матеріальні та нематеріальні активи, кошти, а також інше майно, придбане на законних підставах.

Благодійна організація має право здійснювати відносно майна та коштів, які знаходяться у її власності, будь-які угоди, що не суперечать її статутним цілям та законодавству України.

Стаття 19. Джерела формування майна та коштів благодійних організацій

Майно та кошти благодійних організацій складають:

- внески засновників (засновника) та інших благодійників;
- благодійні внески і пожертвування, що мають цільовий характер (благодійні гранти), надані фізичними та юридичними особами в грошовій та натуральній формі;
- надходження від проведення благодійних кампаній по збору благодійних пожертвувань, благодійних масових заходів, благодійних лотерей та благодійних аукціонів по реалізації майна та пожертвувань, які надійшли від благодійників;

- ♦ доходи від депозитних вкладів та від цінних паперів, надходження від підприємств, організацій, що перебувають у власності благодійної організації;
 - ♦ інші джерела, не заборонені законодавством України.
- Джерелом формування майна та коштів благодійної організації не можуть бути кредити.
- Майно та кошти благодійної організації не можуть бути предметом застави.

Стаття 20. Господарська діяльність благодійної організації
 Благодійна організація здійснює господарську діяльність, спрямовану на виконання її статутних цілей та завдань.

Додаток № 10

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про свободу совісті та релігійні організації (витяг)

(Відомості Верховної Ради (ВВР) 1991, № 25, ст. 283)

(Вводиться в дію Постановою ВР № 988-12 від 23.04.91, ВВР 1991, № 25, ст.284)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 2140-12 від 19.02.92, ВВР 1992, № 20, ст. 277

№ 2295-12 від 23.04.92, ВВР 1992, № 30, ст. 418

№ 3180-12 від 5.05.93, ВВР 1993, № 26, ст. 277

№ 3795-12 від 23.12.93, ВВР 1994, № 13, ст. 66

№ 498/95-ВР від 22.12.95, ВВР 1996, № 3, ст. 11

№ 608/96-ВР від 17.12.96

Декретом № 12-92 від 26.12.92, ВВР 1993, № 10, ст. 76)

(У назві і тексті Закону слова «Української Радянської Соціалістичної Республіки», «Української РСР», «Українською РСР», «Українська РСР» замінено відповідно словами «України», «Україною», «Україні», «Україна» згідно із Законом № 3795-12 від 23.12.93)

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 2. Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації

В Україні усі правовідносини, пов'язані із свободою совісті і діяльністю релігійних організацій, регулюються законодавством України.

Законодавство України про свободу совісті та релігійні орга-

нізації складається з цього Закону та інших законодавчих актів України, виданих відповідно до нього.

Стаття 5. Відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави (витяг)

В Україні здійснення державної політики щодо релігії і церкви належить виключно до відання України.

Церква (релігійні організації) в Україні відокремлена від держави.

Релігійна організація зобов'язана додержувати вимог чинного законодавства і правопорядку.

Розділ II. РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Стаття 7. Релігійні організації

Релігійні організації в Україні утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно із своїми статутами (положеннями).

Релігійними організаціями в Україні є релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Релігійні об'єднання представляються своїми центрами (управліннями).

На інші організації, утворені за релігійною ознакою, дія цього Закону не поширюється.

Стаття 8. Релігійна громада

Релігійна громада є місцевою релігійною організацією віруючих громадян одного й того ж культу, віросповідання, напрямку, течії або толку, які добровільно об'єдналися з метою спільного задоволення релігійних потреб.

Держава визнає право релігійної громади на її підлеглість у канонічних і організаційних питаннях будь-яким діючим в Україні та за її межами релігійним центрам (управлінням) і вільну зміну цієї підлеглості.

Повідомлення державних органів про утворення релігійної громади не є обов'язковим.

Стаття 9. Релігійні управління і центри

Релігійні управління і центри діють на підставі своїх статутів (положень), що реєструються у порядку, встановленому статтею 14 цього Закону.

Релігійні організації, керівні центри яких знаходяться за межами України, можуть керуватись у своїй діяльності настано-

вами цих центрів, якщо при цьому не порушується законодавство України.

Не регламентовані законом відносини держави з релігійними управліннями і центрами, в тому числі й тими, що знаходяться за межами України, регулюються відповідно до домовленостей між ними і державними органами.

Стаття 10. Монастирі, релігійні братства і місії

Релігійні управління і центри мають право відповідно до своїх зареєстрованих статутів (положень) засновувати монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), які діють на підставі своїх статутів (положень), що реєструються у порядку, встановленому статтею 14 цього Закону.

Монастирі та релігійні братства можуть бути утворені також у порядку, передбаченому цим Законом для утворення релігійних громад, з реєстрацією їх статутів (положень).

Стаття 11. Духовні навчальні заклади

Релігійні управління і центри відповідно до своїх зареєстрованих статутів (положень) мають право створювати духовні навчальні заклади для підготовки священнослужителів і служителів інших необхідних їм релігійних спеціальностей. Духовні навчальні заклади діють на підставі своїх статутів (положень), що реєструються у порядку, встановленому статтею 14 цього Закону.

Громадяни, які навчаються у вищих і середніх духовних навчальних закладах, користуються правами і пільгами щодо відстроєння проходження військової служби, оподаткування, включення часу навчання до трудового стажу в порядку і на умовах, встановлених для студентів та учнів державних навчальних закладів.

Стаття 12. Статuti (положення) релігійних організацій

Статут (положення) релігійної організації, який відповідно до цивільного законодавства визначає її правоздатність, підлягає реєстрації у порядку, встановленому статтею 14 цього Закону.

Статут (положення) релігійної організації приймається на загальних зборах віруючих громадян або на релігійних з'їздах, конференціях.

Статут (положення) релігійної організації повинен містити відомості про:

- 1) вид релігійної організації, її віросповідну належність і місцезнаходження;
- 2) місце релігійної організації в організаційній структурі релігійного об'єднання;
- 3) майновий стан релігійної організації;
- 4) права релігійної організації на заснування підприємств, засобів масової інформації, інших релігійних організацій, створення навчальних закладів;

5) порядок внесення змін і доповнень до статуту (положення) релігійної організації;

б) порядок вирішення майнових та інших питань у разі припинення діяльності релігійної організації.

Статут (положення) може містити й інші відомості, пов'язані з особливостями діяльності даної релігійної організації.

Статут (положення) релігійної організації не повинен суперечити чинному законодавству.

Документи, які визначають віросповідну діяльність, вирішують інші внутрішні питання релігійної організації, не підлягають реєстрації в державних органах.

Стаття 13. Релігійна організація – юридична особа

Релігійна організація визнається юридичною особою з моменту реєстрації її статуту (положення).

Релігійна організація як юридична особа користується правами і несе обов'язки відповідно до чинного законодавства і свого статуту (положення).

Стаття 14. Реєстрація статутів (положень) релігійних організацій

Для одержання релігійною громадою правоздатності юридичної особи громадянин в кількості не менше десяти чоловік, які утворили її і досягли 18-річного віку, подають заяву та статут (положення) на реєстрацію до обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а у Республіці Крим – до Уряду Республіки Крим.

Релігійні центри, управління, монастирі, релігійні братства, місії та духовні навчальні заклади подають на реєстрацію статут (положення) до державного органу України у справах релігій.

Орган, який здійснює реєстрацію, в місячний термін розглядає заяву, статут (положення) релігійної організації, приймає відповідне рішення і не пізніше як у десятиденний термін письмово повідомляє про нього заявникам.

У необхідних випадках орган, який здійснює реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій, може зажадати висновок місцевої державної адміністрації, виконавчого комітету сільської, селищної, міської Рад народних депутатів, а також спеціалістів. У цьому разі рішення про реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій приймається у тримісячний термін.

Перевищення встановленого цим Законом терміну прийняття рішень про реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій може бути оскаржено в суд у порядку, передбаченому цивільним процесуальним законодавством України.

Зміни і доповнення статутів (положень) релігійних організацій підлягають реєстрації в тому ж порядку і в ті ж терміни, що і реєстрація статутів (положень).

У разі необхідності в розгляді питання про реєстрацію статуту (положення) можуть брати участь з дорадчим голосом представники релігійної організації.

Стаття 16. Припинення діяльності релігійної організації

Діяльність релігійної організації може бути припинено у зв'язку з її реорганізацією (поділом, злиттям, приєднанням) або ліквідацією.

Реорганізація або ліквідація релігійної організації здійснюється відповідно до її власних настанов. Реєстрація статутів (положень) новоутворених після реорганізації релігійних організацій здійснюється в порядку, встановленому статтею 14 цього Закону.

У разі порушення релігійною організацією, що є юридичною особою, положень цього Закону та інших законодавчих актів України її діяльність може бути припинено також за рішенням суду.

У судовому порядку діяльність релігійної організації припиняється лише у випадках:

1) вчинення релігійною організацією дій, недопустимість яких передбачена статтями 3, 5 і 17 цього Закону;

2) посягання обрядової чи проповідницької діяльності релігійної організації з посяганнями на життя, здоров'я, свободу і гідність особи;

3) систематичного порушення релігійною організацією встановленого законодавством порядку проведення прилюдних релігійних заходів (богослужінь, обрядів, церемоній, походів тощо);

4) спонукання громадян до невиконання своїх конституційних обов'язків або дій, які супроводжуються грубими порушеннями громадського порядку чи посяганням на права і майно державних, громадських або релігійних організацій.

(Статтю 16 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 3795-12 від 23.12.93)

Суд розглядає справу про припинення діяльності релігійної організації порядком позовного провадження, передбаченого Цивільним процесуальним кодексом України, за заявою органу, уповноваженого здійснювати реєстрацію статуту конкретної релігійної організації, або прокурора. *(Статтю 16 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом № 3795-12 від 23.12.93)*

Розділ III. МАЙНОВИЙ СТАН РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Стаття 17. Користування майном, яке є власністю держави, громадських організацій або громадян

Релігійні організації мають право використовувати для своїх

потреб будівлі і майно, що надаються їм на договірних засадах державними, громадськими організаціями або громадянами.

Культові будівлі і майно, які становлять державну власність, передаються організаціями, на балансі яких вони знаходяться, у безоплатне користування або повертаються у власність релігійних організацій безоплатно за рішеннями обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а в Республіці Крим – Уряду Республіки Крим.

Культова будівля і майно, що є державною власністю, можуть передаватися у почергове користування двом або більше релігійним громадам за їх взаємною згодою. За відсутності такої згоди державний орган визначає порядок користування культурною будівлею і майном шляхом укладення з кожною громадою окремого договору.

Культова будівля та інше майно, які становлять історичну, художню або іншу культурну цінність, передаються релігійним організаціям і використовуються ними з додержанням установлених правил охорони і використання пам'яток історії та культури.

Клопотання про передачу релігійним організаціям культурних будівель і майна у власність чи безоплатне користування розглядається в місячний термін з письмовим повідомленням про це заявників.

Релігійні організації мають переважне право на передачу їм культурних будівель із земельною ділянкою, необхідною для обслуговування цих будівель.

Користування землею релігійні організації здійснюють у порядку, встановленому Земельним кодексом України та іншими законодавчими актами України.

Договори про надання в користування релігійним організаціям культурних та інших будівель і майна можуть бути розірвані або припинені в порядку і на підставах, передбачених цивільним законодавством України.

Самовільне захоплення культурних будівель чи привласнення культурного майна не допускається.

Рішення державних органів з питань володіння та користування культурними будівлями і майном можуть бути оскаржені до суду в порядку, передбаченому Цивільним процесуальним кодексом України.

Стаття 18. Власність релігійних організацій

Релігійні організації володіють, користуються і розпоряджаються майном, яке належить їм на праві власності.

У власності релігійних організацій можуть бути будівлі, предмети культу, об'єкти виробничого, соціального і добродійного призначення, транспорт, кошти та інше майно, необхідне для забезпечення їх діяльності.

Релігійні організації мають право власності на майно, придбане або створене ними за рахунок власних коштів, пожертвуване громадянами, організаціями або передане державою, а також придбане на інших підставах, передбачених законом.

У власності релігійних організацій може бути також майно, що знаходиться за межами України.

Релігійні організації мають право звертатися за добровільними фінансовими та іншими пожертвуваннями й одержувати їх.

(Частина шоста статті 18 втратила чинність в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на додану вартість з підакцизних товарів, що імпортуються на підставі Закону № 498/95-ВР від 22.12.95) (Частина шоста статті 18 втратила чинність в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на додану вартість з товарів, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України на підставі Закону № 608/96-ВР від 17.12.96). Фінансові та майнові пожертвування, як і інші доходи релігійних організацій, не оподатковуються.

Релігійні організації не мають права проводити примусове обкладання віруючих.

Право власності релігійних організацій охороняється законом.

Стаття 19. Виробнича і господарська діяльність релігійних організацій

Релігійні організації у порядку, визначеному чинним законодавством, мають право для виконання своїх статутних завдань засновувати видавничі, поліграфічні, виробничі, реставраційно-будівельні, сільськогосподарські та інші підприємства, а також добродійні заклади (притулки, інтернати, лікарні тощо), які мають право юридичної особи.

Прибуток від виробничої діяльності та інші доходи підприємств релігійних організацій оподатковуються відповідно до чинного законодавства в порядку і розмірах, установлених для підприємств громадських організацій. Суми їх прибутку, які використовуються в добродійних цілях, не оподатковуються. (Дію частини другої статті 19 зупинено в частині звільнення від оподаткування прибутку згідно із Декретом № 12-92 від 26.12.92)

Будівництво культових та інших будівель релігійними організаціями здійснюється в порядку, встановленому чинним законодавством для об'єктів цивільного призначення.

Реставрація і ремонт культових будівель – пам'яток історії та культури здійснюються з додержанням установлених правил охорони й використання пам'яток історії та культури.

м. Київ, 23 квітня 1991 року
№ 987-XII

Витяг із статуту акціонерного товариства

8. УПРАВЛІННЯ КОМПАНІЄЮ

8.1. Управління справами Компанії здійснюють Загальні Збори (далі – збори) учасників (або їх представників), а в період між зборами – Дирекція Компанії, яку очолює Генеральний директор (далі – Президент). До складу Дирекції входять: Президент, Віце-президент, Виконавчий директор. Представники учасників призначаються ними на визначений період.

8.2. Збори учасників у рамках чинного законодавства:

а) визначають основні напрямки діяльності Компанії і затверджують її плани та звіти про їх виконання при одностайній згоді всіх учасників;

б) вносять зміни до статуту Компанії при одностайній згоді всіх учасників;

в) обирають та відкликають Президента та членів ревізійної комісії;

г) визначають розмір, форму, порядок і терміни внесення учасниками додаткових внесків;

д) визначають пільги засновників;

е) стверджують оцінку внесків, внесених в натуральному вигляді;

ж) розглядають і стверджують напрямки діяльності Компанії та звіти про їх виконання, стверджують звіти і висновки ревізійної комісії, порядок покриття збитків;

з) визначають порядок розподілу прибутку і виплати дивідендів учасникам Компанії, визначення режиму створення і використання фондів;

і) створюють і припиняють діяльність дочірніх підприємств, філій і представництв, стверджують положення про них (статуту) при одностайній згоді всіх учасників;

к) виносять рішення про притягнення до майнової відповідальності посадових осіб Компанії;

л) стверджують внутрішні нормативні акти Компанії, визначають внутрішню організаційну структуру Компанії, стверджують штатний розклад;

м) визначають умови оплати праці посадових осіб Компанії;

н) затверджують розмір, мету відрахувань до фондів Компанії;

о) вирішують питання про придбання Компанією частки в статутному фонді, належної учаснику;

п) виключають учасника з Компанії при одностайній згоді всіх учасників;

р) затверджують угоди, сума яких перевищує розмір, встановлений зборами;

с) приймають рішення про припинення діяльності Компанії, призначення ліквідаційної комісії, стверджують ліквідаційний баланс.

8.3. Збори учасників скликаються в термін, встановлений самими Зборами, не менше двох разів на рік.

8.4. Позачергові збори учасників скликаються у тих випадках, коли цього потребують інтереси Компанії в цілому.

Збори можуть бути скликані за вимогою Президента або ревізійної комісії.

8.5. Учасники Компанії, котрі мають у сукупності більше 20 відсотків голосів, мають право вимагати скликання позачергових Зборів учасників у будь-який час і з будь-якого питання.

8.6. Збори учасників мають право приймати рішення, якщо на них присутні учасники (або їх представники), котрі мають у сукупності більше 60 відсотків голосів.

8.7. Рішення на зборах учасників приймаються простою більшістю голосів, крім випадків, передбачених у п. 8.2 цього статуту.

8.8. Збори учасників можуть винести рішення про передачу частини належних їм прав до компетенції дирекції.

8.9. Брати участь у зборах з правом дорадчого голосу можуть члени Дирекції, які не є учасниками Компанії.

Учасники зборів, які беруть участь у зборах, реєструються з зазначенням кількості голосів, яку має кожний учасник. Цей перелік підписується головою та секретарем зборів.

8.10. Дирекція є виконавчим органом Компанії.

Дирекція здійснює керівництво та управління поточною діяльністю Компанії на підставі положення, затвердженого зборами учасників.

8.11. Дирекція вирішує усі питання діяльності Компанії, за винятком тих, що входять до виключної компетенції зборів учасників.

Збори учасників Компанії можуть винести рішення про передачу частини повноважень, що належить їм, до компетенції дирекції.

8.12. Президент несе повну відповідальність за діяльність Компанії за всіма питаннями, крім тих, які входять до компетенції Зборів. Президент підзвітний зборам учасників.

8.13. Президент має право без довіреності виконувати дії від імені Компанії. Інші члени дирекції також можуть бути наділені цим правом.

8.14. Президент:

- ♦ забезпечує виконання поточних і перспективних планів Компанії;
- ♦ організовує підготовку і виконання рішень зборів;
- ♦ приймає рішення по всіх питаннях, котрі не входять до виключної компетенції зборів учасників.

8.15. Перевірку фінансової діяльності виконавчого органу,

контроль за додержанням Статуту Компанії, збереженням майна, законності угод і господарських операцій, надходженням і витратою матеріально-технічних і грошових коштів, звітності і розрахунків, а також за дотриманням інших інтересів Компанії і його засновників здійснює Ревізійна комісія у складі 3-х чоловік.

Ревізійна комісія подає Зборам учасників звіт про проведення перевірку, супроводжений рекомендаціями по виправленню недоліків, а також висновки про відповідність представлених на затвердження балансу і звіту про прибутки і збитки дійсному положенню справ Компанії.

Ревізії проводяться як за планом, затвердженим Ревізійною комісією, так і на вимогу учасників, які мають не менше 50 відсотків голосів. За результатами ревізії Ревізійна комісія має право скликати позачергові Збори.

8.16. Президент, головний бухгалтер, Ревізійна комісія виносять на затвердження зборів звіт Президента і Ревізійної комісії за минулий рік.

8.17. Головний бухгалтер Компанії несе відповідальність і користується правами, встановленими чинним законодавством для головних бухгалтерів об'єднань (підприємств) і організацій.

Додаток № 12

Дореволюційний договір

КОПИЯ

Выпись из крепостной Киевского Нотариального Архива книги по Подольскому городу Киева участку за 1909-й год часть I страница 135 № 55/17.

Тысяча девятьсот девятого года сентября пятого дня, явились к Владимиру Андреевичу Венецианову, исправляющему должность Киевского Нотариуса, графа Александра Фаддеевича Плятер, в контору его, находящуюся на Николаевской улице в доме № 3, лично И.д. Нотариуса известного и к совершению актов законную правоспособность имеющие мещанин Максим Николаевич Литовченко и крестьянин Денис Довидович Сенкляр, живущие в городе Киеве, по Почаевской улице, в доме №10 и при приглашенных ими, лично И. д. Нотариуса известных свидетелях: 1) отставном подпорудчике Александре Ульяновиче Левинском, 2) мещанине Константине Михайловиче Куринном, 3) дворянине Фаддее Константиновиче Довгирде Живущих в городе Киеве: первый по улице Борищев-Ток в доме № 7, второй по Левандовской улице в доме № 12, а третий по Десятинному проулку в доме № 13, объявили, что совершают Купчую крепость, по которой Максим Николаевич Литовченко продал Денису Довидовичу Сенкляр собственно ему, Литовченко принадлежащее недвижимое имение, состоящее в городе Киеве,

Подольского участка, по Почаевской улице, под номером десятым, доставшимся ему, Литовченко, по купчей крепости, утвержденной десятого августа тысяча девятьсот второго года, по реестру выписей за номером две тысячи шестьсот двадцать восьмым, заключающееся в усадебном с постройками месте, мерою согласно акту укрепления, всего двести тридцать три с половиною квадратных сажен, а именно: по улице, в ширину — четырнадцать с половиною сажен, а вглубь усадьбы — шестнадцать сажен, в следующих, согласно тому акту укрепления границах: с фронта — Почаевскою улицею, справа при входе во двор — усадьбою Синкевича и усадьбою Шампаньера, слева — усадьбами Бондарук и Кучеренко и сзади — усадьбами Кучеренко и Шампаньера. В настоящую продажу означенное недвижимое имение поступает в полном составе со всею землею, сколько таковой в действительности в натуре окажется, более или менее вышепоказанного количества, со всеми жилыми и холодными постройками, без всякого исключения и остатка.

Продажа совершена с переводом на покупателя Сенкляра долга Киевскому Обществу Взаимного кредита по открытому последним под Залог означенного имущества кредиту, в сумме пятнадцать тысяч рублей, согласно отношению Совета названного Общества от пятого его сентября за номером три тысячи восемьсот девяностым, на имя Нотариуса, на условиях в том отношении изложенных и покупщику известных со всеми обязательствами продавца, по залогу имущества в сказанном Обществе за добровольную сумму двадцать три тысячи рублей, включая переводимый на покупателя Сенкляра долг названному Обществу в сумме кредита пятнадцати тысяч рублей. Все расходы по совершению и утверждению купчей несут стороны пополам. Продаваемое имущество никому не отчуждено, не передано, не отписано, не укреплено нигде, кроме Киевского Общества Взаимного Кредита, не заложено в споре и под запрещением, кроме запрещения за долг тому Обществу и в аренде не состоит, а если кто в нем почему-либо станет вступаться продавец и наследники его обязаны покупателей и наследников его от тех вступщиков и убытков могущих быть от того очищены, как следует по законам, Статья 254 тома V Устава о пошлинах сторонам объявлена.

Акт этот утвержден шестнадцатого сентября тысяча девятьсот девятого года, при чем взыскано пошлин актовых 3 руб.; крепостных 920 руб.; на наложение и снятие запрещения 3 руб.; канцелярских 80 коп. и на публикацию три рубля, а всего девятьсот двадцать девять рублей 80 копеек, сданных сего числа в Киевское Казначейство под ст.66202 и определено главную выпись, оплаченную гербовым сбором в сумме ста двадцати пяти руб. выдать продавцу — имение означенное в акте, внесено в реестр Крепостных дел по Подольскому г. Киева участку под № 7 часть 4 страница 64.

Отметка о залоге сделана в отделе IV под пунктом 25, а запрещение внесено в сборник по г. Киеву за 1909 год под № 1817. Справка о запрещениях наведена под №1687.

И. о. Помощник Старшего Нотариуса *Подпись* А.Вельмин

Выпись эта, слово в слово сходная с внесением в крепостную книгу актом, записана в реестр выписей за 1909 год под № 5909 и выдана тысяча девятьсот девятого года сентября двадцати девятого дня мещанину Максиму Николаевичу Литовченко. Всей выписи зачеркнута.

Справка о запрещениях наведена по № включительно, подлинным приписано, а запрещение внесено в сборник по г. Киеву за 1909 год за 18.17, внесенным в крепостную книгу. Дело 1909 года

И.д. Нотариуса старшего
№ 9244

подпись

И.о. помощник старшего Нотариуса

подпись

1-я камера Народного Нотариата г. Киева, помещ. по Николаевской (Спартакоской) площ. в д. №9 удостоверяет верность копии с подлинником представленным Денисом Довидовичем Сенкляром, живущ. г. Киеве, по Почаевской ул. д. 10. При сличении копии с подлинником в последнем подчисток, приписок, зачеркнутых слов и никаких особенностей не было, кроме оговоренного.

Взыскано: местного сбора 40 руб., нотар. 40 руб. и герб. 500 руб. ден. знак. 1922 года г. Киева 1923 г. января 26 дня по реестру № 1180.

Зав. камерой
М.П.

подпись

Додаток № 13

Затверджено
Наказ Міністерства юстиції
України від 09.06.99 № 31/5

**Положення
про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів
нерухомого майна**

Положення встановлює порядок ведення Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, внесення реєстраційних записів до нього, а також одержання та надання

інформації щодо заборон та арештів, накладених на об'єкти нерухомого майна.

1. Загальні положення

Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна (надалі – Єдиний реєстр) – це комп'ютерна база даних, яка містить відомості про:

- ♦ накладені заборони та арешти;
- ♦ зняття заборон та арештів;
- ♦ видані довідки про відсутність або наявність заборон та арештів.

Держатель Єдиного реєстру – Міністерство юстиції України, що забезпечує функціонування Єдиного реєстру.

Адміністратор Єдиного реєстру – державне підприємство «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України, що має повний прямий доступ до комп'ютерної бази даних і відповідає за її створення та ведення, матеріально-технічне та технологічне забезпечення, за збереження і захист даних, що містяться в Єдиному реєстрі. Надання доступу Реєстраторам і Користувачам до Єдиного реєстру здійснюється Адміністратором на підставі відповідних договорів. Адміністратор Єдиного реєстру встановлює форми повідомлень та довідок.

Реєстратори Єдиного реєстру – державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви, приватні нотаріуси, що уклали відповідні угоди з Адміністратором і мають повний прямий доступ до Єдиного реєстру через комп'ютерну мережу. Реєстратори приймають повідомлення про накладені (зняті) заборони та арешти від інших державних нотаріальних контор та приватних нотаріусів, які не є реєстраторами, посадових осіб виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад, судових та слідчих органів, вносять записи до Єдиного реєстру про накладені (зняті) заборони або арешти та видають і перевіряють довідки про відсутність або наявність заборони або арешту.

Користувачі Єдиного реєстру – державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси, що уклали відповідні угоди з Адміністратором або Реєстратором, мають доступ до Єдиного реєстру через комп'ютерну мережу, отримують та перевіряють довідки про відсутність або наявність заборон та арештів.

2. Внесення до Єдиного реєстру відомостей про накладення заборони та арешту

2.1. Підставами для внесення до Єдиного реєстру відомостей про накладені заборони відчуження та арешти об'єктів нерухомого майна є:

2.1.1. накладення державним або приватним нотаріусом за-

борони відчуження на об'єкт нерухомого майна, які є реєстраторами;

2.1.2. повідомлення про накладення заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна державною нотаріальною конторою або приватним нотаріусом, які не є реєстраторами;

2.1.3. повідомлення посадової особи виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради про накладення заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна;

2.1.4. повідомлення судових і слідчих органів про накладення арешту на об'єкт нерухомого майна;

2.1.5. повідомлення органів державної виконавчої служби про накладення арешту на об'єкти нерухомого майна. (Пункт 2.1 доповнено підпунктом 2.1.5 згідно з Наказом Мін'юсту № 33/5 від 09.08.2000)

2.2. Органи та особи, зазначені в підпунктах 2.1.2, 2.1.3, 2.1.4 пункту 2.1 цього Положення, надсилають Реєстратору в день накладення заборони або арешту повідомлення встановленого зразка про накладену заборону відчуження або арешт об'єктів нерухомого майна.

2.3. У повідомленні про накладену заборону відчуження або арешт об'єктів нерухомого майна зазначаються:

- ♦ відомості про нотаріуса, орган або посадову особу, який наклав заборону відчуження або арешт об'єкта нерухомого майна;
- ♦ дата та час накладання заборони відчуження або арешту;
- ♦ відомості про документ, на підставі якого накладена заборона відчуження або арешт (найменування документа, номер та дата документа, видавець документа);
- ♦ відомості про об'єкт, на який накладена заборона відчуження або арешт (назва об'єкта, адреса розташування об'єкта, розмір частки, площа тощо);
- ♦ відомості про власника майна, щодо якого накладена заборона відчуження або арешт:
для фізичних осіб: прізвище, ім'я, по батькові; місце проживання; серія, номер та дата видачі паспорта;
для юридичних осіб: найменування, юридична адреса.

2.4. Реєстратор відмовляє у внесенні в Єдиний реєстр відомостей про накладену заборону або арешт, якщо повідомлення не відповідає вимогам пункту 2.3 цього Положення.

Відмова у внесенні відомостей до Єдиного реєстру надається у письмовій формі із зазначенням причин відмови.

2.5. Відомості про накладені заборони або арешти відчуження нерухомого майна вносяться Реєстратором до Єдиного реєстру в день їх надходження.

3. Внесення до Єдиного реєстру відомостей про зняття заборон та арештів

3.1. Підставами для внесення до Єдиного реєстру відомостей

про зняття заборони та арешту на відчуження об'єктів нерухомого майна є:

3.1.1. зняття державним або приватним нотаріусом заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна, які є реєстраторами;

3.1.2. повідомлення про зняття заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна державною нотаріальною конторою або приватним нотаріусом, які не є реєстраторами;

3.1.3. повідомлення посадової особи виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради про зняття заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна;

3.1.4. повідомлення судових і слідчих органів про зняття арешту на об'єкт нерухомого майна.

3.2. Органи та особи, зазначені в підпунктах 3.1.2, 3.1.3, 3.1.4 пункту 3.1 цього Положення, надсилають Реєстратору в день зняття заборони або арешту повідомлення встановленого зразка про зняття заборони відчуження або арешту об'єктів нерухомого майна.

3.3. У повідомленні про зняття заборони відчуження або арешту об'єктів нерухомого майна зазначаються:

- ♦ відомості про нотаріуса, орган або посадову особу, які зняли заборону відчуження або арешт об'єкта нерухомого майна;
- ♦ дата та час зняття заборони відчуження або арешту;
- ♦ відомості про документ, на підставі якого знята заборона відчуження або арешт (найменування документа, номер та дата документа, видавець документа);
- ♦ відомості про об'єкт, на який була накладена заборона відчуження або арешт (назва об'єкта, адреса розташування об'єкта, розмір частки, площа тощо);
- ♦ відомості про власника майна, щодо якого була накладена заборона відчуження або арешт:
для фізичних осіб: прізвище, ім'я, по батькові; місце проживання; серія, номер та дата видачі паспорта;
для юридичних осіб: найменування, юридична адреса.

3.4. Реєстратор відмовляє у внесенні в Єдиний реєстр відомостей про зняття заборони або арешту, якщо повідомлення не відповідає вимогам пункту 3.3 цього Положення. Відмова у внесенні відомостей до Єдиного реєстру надається у письмовій формі із зазначенням причин відмови.

3.5. Відомості про накладені заборони або арешти відчуження нерухомого майна вносяться Реєстратором до Єдиного реєстру в день їх надходження.

4. Видача довідок з Єдиного реєстру

4.1. Довідки з Єдиного реєстру про відсутність заборони відчуження та арешту на об'єкти нерухомого майна або про наявність заборони відчуження та арешту (надалі – довідки) видаються Реєстраторами.

4.2. Користувачі отримують довідки, а також перевіряють раніше видані довідки в зв'язку з укладенням угоди, що подає ся для посвідчення.

4.3. Довідки мають право одержати:

4.3.1. державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси;

4.3.2. на письмову вимогу суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства – у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що перебувають у їх провадженні, а також органів державної виконавчої служби у зв'язку з відкриттям виконавчого провадження. *(Підпункт 4.3.2 пункту 4.3 в редакції Наказу Мін'юсту № 33/5 від 09.08.2000)*

4.4. За видачу довідки з осіб, указаних у підпункті 4.3.1 пункту 4.3 цього Положення, стягується плата в розмірі, встановленому Міністерством юстиції України. *(Пункт 4.4 в редакції Наказу Мін'юсту № 53/5 від 31.08.99)*

4.5. Довідки виконуються за єдиним стандартом і завіряються Реєстратором.

4.6. Реєстратор або Користувач можуть перевірити справжність та дійсність раніше виданої довідки за даними Єдиного реєстру.

Перевірка довідки здійснюється за її номером та датою.

Перевірка довідки здійснюється безкоштовно.

4.7. В Єдиному реєстрі автоматично ведеться облік звернень до Єдиного реєстру, в якому зазначаються такі дані:

- ♦ відомості про Реєстратора або Користувача;
- ♦ номер довідки (унікальний ідентифікатор документа);
- ♦ дата запиту до реєстру щодо відсутності або наявності заборони та арешту;
- ♦ дата видачі довідки;
- ♦ посада та прізвище, ім'я та по батькові особи, яка завірила довідку;
- ♦ прізвище, ім'я та по батькові особи, яка отримала довідку, а також прізвище, ім'я та по батькові приватного нотаріуса або назва державної нотаріальної контори, за чиїм запитом була видана довідка;
- ♦ сума стягнутої плати за видану довідку;
- ♦ дата перевірки довідки;
- ♦ ідентифікатор запиту щодо перевірки довідки;
- ♦ ідентифікатор Реєстратора, який виконував перевірку довідки.

4.8. На запит Реєстратора Єдиний реєстр формує звіт, у якому в хронологічному порядку перелічені всі звернення Реєстратора до реєстру із зазначенням відомостей згідно з пунктом 4.7 цього Положення.

5. Прикінцеві положення

5.1. Визначення Реєстраторів у межах району, міста здійснюють-

ся Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласними, Київським та Севастопольським міськими управліннями юстиції за погодженням з Адміністратором.

5.2. Матеріально-технічне забезпечення роботи Єдиного реєстру та комп'ютерної мережі доступу до нього здійснюється Адміністратором за рахунок плати за видачу довідок Реєстраторами.

5.3. Адміністратор здійснює комплекс програмних, технологічних та організаційних заходів щодо захисту відомостей, що містяться в Єдиному реєстрі, від несанкціонованого доступу.

5.4. Відповідальність за вірогідність відомостей про накладення (зняття) заборон або арештів, що вносяться до Єдиного реєстру, несуть органи та особи, які надали цю інформацію.

5.5. Реєстратор у повному обсязі несе відповідальність за помилки, допущені ним при здійсненні реєстрації накладення або зняття заборон та арештів, наданні та перевірки довідок, а також за неправомірну відмову у внесенні записів до Єдиного реєстру та в наданні і перевірці довідок.

5.6. Адміністратор у повному обсязі несе відповідальність за втрату інформації або помилки в ній, допущені персоналом Адміністратора.

5.7. Шкода, завдана неправомірними діями Адміністратора та Реєстратора, відшкодовується ними в повному обсязі.

Додаток № 14

ЗАТВЕРДЖЕНО

наказом Міністерства юстиції

України від 18 червня 1994 р. № 18/5

(Із змінами, внесеними згідно з наказами Мін'юсту № 21/5 від 12.08.96; № 26/5 від 31.03.97; № 41/5 від 27.05.97; № 21/5 від 06.05.98; № 67/5 від 15.12.98; № 70/5 від 21.12.98; № 29/5 від 29.05.99; № 31/5 від 09.06.99; № 36/5 від 29.06.99; № 37/5 від 29.06.99)

ІНСТРУКЦІЯ

про порядок вчинення нотаріальних дій

нотаріусами України

(Витяг)

(Із змінами, внесеними згідно з наказами Мін'юсту № 21/5 від 12.08.96; № 26/5 від 31.03.97; № 41/5 від 27.05.97; № 21/5 від 06.05.98; № 67/5 від 15.12.98; № 70/5 від 21.12.98; № 29/5 від 29.05.99; № 31/5 від 09.06.99; № 36/5 від 29.06.99; № 37/5 від 29.06.99; № 55/5 від 13.09.99; № 19/5 від 16.05.2000; № 33/5 від 09.08.2000; № 51/5 від 17.10.2000)

РОЗДІЛ І

Загальні положення

1. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси).

2. Відповідно до статті 34 Закону «Про нотаріат» у державних нотаріальних конторах вчиняються такі нотаріальні дії:

1) посвідчуються угоди (договори, заповіти, доручення, шлюбні контракти та ін.);

2) вживаються заходи до охорони спадкового майна;

3) видаються свідоцтва про право на спадщину;

4) видаються свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;

5) видаються свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів;

6) видаються дублікати документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори;

7) накладається заборона відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;

8) засвідчується вірність копій документів і виписок з них;

9) засвідчується справжність підпису на документах;

10) засвідчується вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;

11) посвідчується факт, що громадянин є живим;

12) посвідчується факт перебування громадянина в певному місці;

13) посвідчується тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;

14) посвідчується час пред'явлення документів;

15) передаються заяви фізичних і юридичних осіб іншим фізичним і юридичним особам;

16) приймаються у депозит грошові суми та цінні папери;

17) вчиняються виконавчі написи;

18) вчиняються протести векселів;

19) пред'являються чеки до платежу і посвідчується неоплата чеків;

20) вчиняються морські протести;

21) приймаються на зберігання документи.

Законодавством України на державних нотаріусів може бути покладено вчинення й інших нотаріальних дій. В державних нотаріальних архівах видаються дублікати і засвідчується вірність копій і виписок з документів, які зберігаються в справах цих архівів. Приватний нотаріус вчиняє нотаріальні дії, передбачені статтею 34 Закону «Про нотаріат», за винятком:

1) накладення і зняття заборони відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;

2) видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя;

3) видачі свідоцтва про право на спадщину;

4) вжиття заходів до охорони спадкового майна;

5) посвідчення договорів довічного утримання;

6) засвідчення справжності підпису на документах, призначених для дії за кордоном, а також посвідчення доручень для цієї мети.

2-1. *(Дію підпункту 2-1 пункту 2 призупинено в частині застосування нотаріусами захисних знаків нотаріальних документів при вчиненні нотаріальних дій на підставі Наказу Мініюсту № 55/5 від 13.09.99)* Нотаріальні дії вчиняються нотаріусами України з використанням спеціальних бланків нотаріальних документів та захисних знаків нотаріальних документів (далі – спеціальні бланки та захисні знаки).

Зразок та опис спеціальних бланків і захисних знаків, а також порядок їх постачання, зберігання, обліку та звітності витрачання встановлюються Міністерством юстиції України.

На спеціальних бланках викладаються примірники:

- ♦ договорів про відчуження (купівля-продаж, міна, дарування, довічне утримання) житлового будинку, іншого нерухомого майна;
- ♦ договорів про відчуження земельних ділянок, а також права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом;
- ♦ договорів про заставу нерухомого майна, земельних ділянок, транспортних засобів, космічних об'єктів;
- ♦ шлюбних контрактів;
- ♦ договорів про приватизацію майна державних підприємств;
- ♦ договорів оренди земельних ділянок;
- ♦ заповітів;
- ♦ усіх видів доручень;
- ♦ інших угод, для яких чинним законодавством передбачено обов'язкову нотаріальну форму (крім установчих угод);
- ♦ інших угод, для яких чинним законодавством не передбачено обов'язкової нотаріальної форми, але які посвідчуються за бажанням сторін;
- ♦ угод про розірвання всіх вищезгаданих договорів;
- ♦ свідоцтв про право на спадщину;
- ♦ свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя;
- ♦ свідоцтв про придбання житлових будинків з прилюдних торгів;
- ♦ свідоцтв про придбання майна на аукціоні (публічних торгах);

- ♦ свідоцтв про посвідчення фактів:
що громадянин є живим;
перебування громадянина в певному місці;
про тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;

- ♦ свідоцтв про прийняття на зберігання документів:
заяв громадян та юридичних осіб;
актів про морські протести та протести векселів; (Абзац 25 підпункту 2.1 пункту 2 в редакції Наказу Мін'юсту № 33/5 від 09.08.2000)

дублікатів документів.

Із застосуванням захисних знаків нотаріусами вчиняються такі нотаріальні дії:

- ♦ посвідчення установчих угод;
- ♦ засвідчення вірності копій документів, копії з копії документа та виписок із них;
- ♦ засвідчення справжності підпису на документах, крім засвідчення справжності підпису посадових осіб підприємств, установ, організацій на картках, які подаються до Національного банку України, комерційних банків, інших банків усіх видів і форм власності (у т.ч. Ощадного банку України).

Зазначені нотаріальні дії, виконані не на спеціальному бланку або без застосування захисного знака, є нечинними.

При засвідченні нотаріусом вірності перекладу документа з однієї мови на іншу текст перекладу викладається на спеціальному бланку. При засвідченні нотаріусом справжності підпису перекладача на перекладі документа текст викладається на папері встановленого формату із застосуванням захисного знака.

Зміни та доповнення до нотаріально посвідчених угод викладаються на спеціальних бланках.

У випадках вчинення нотаріальної дії з використанням спеціальних бланків, якщо текст нотаріального документа викладається на трьох і більше сторінках, то перша й остання сторінки документа викладаються на спеціальних бланках.

Якщо нотаріальна дія вчиняється із застосуванням захисного знака, то печатка нотаріуса проставляється так, щоб частково захопити захисний знак.

Спеціальні бланки та захисні знаки не використовуються при вжитті заходів до охорони спадкового майна та прийнятті у депозит грошових сум і цінних паперів. Виконавчі написи вчиняються нотаріусами на документах, які встановлюють заборгованість.

Якщо виконавчий напис не вміщується на документі, що встановлює заборгованість, то він може бути продовжений чи викладений повністю на прикріпленому до документа спеціальному бланку. (Абзац 38 підпункту 2.1 пункту 2 в редакції Наказу Мін'юсту № 33/5 від 09.08.2000)

При вчиненні протестів векселів і посвідченні неоплати чеків відповідні відмітки та написи виконуються на цих документах.

На спеціальних бланках та із застосуванням захисних знаків виконуються усі примірники документів, за винятком примірника, який залишається у справах державної нотаріальної контори (державного нотаріального архіву) чи в приватного нотаріуса. На цьому примірнику нотаріус вказує серію й номери використаних на нотаріальну дію спеціального бланка та захисного знака. Серія та номер використаного спеціального бланка або захисного знака зазначаються в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій у графі «Зміст нотаріальної дії».

(Інструкцію доповнено пунктом 2-1 згідно з Наказом Мін'юсту № 21/5 від 12.08.96, в редакції Наказів Мін'юсту № 26/5 від 31.03.97, № 36/5 від 29.06.99)

3. Нотаріуси відповідно до статті 7 Закону «Про нотаріат» у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а на території Республіки Крим, крім того, – законодавством Республіки Крим; наказами Міністра юстиції України; нормативними актами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

При вчиненні нотаріальних дій нотаріуси у встановленому порядку та в межах своєї компетенції вирішують питання, що впливають з норм міжнародного права, а також укладених Україною міждержавних угод.

4. Нотаріуси зобов'язані додержувати таємниці нотаріальних дій. Довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються тільки громадянам та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії. На письмову вимогу суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що знаходяться у їх провадженні. Довідки про заповіти (про наявність заповіту, його зміст тощо) видаються особам, переліченим в абзацах другому і третьому цього пункту, а також спадкоємцям за законом тільки після смерті заповідача при поданні свідоцтва про його смерть.

На письмову вимогу державної податкової інспекції видаються довідки, документи і копії з них, необхідні для визначення правильності стягнення державного мита та цілей оподаткування. Обов'язок додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

5. Нотаріуси зобов'язані здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до Закону «Про нотаріат» і принесеної присяги,

сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті інтересів, роз'яснювати права й обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду, зберігати в таємниці відомості, одержані ними у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій, відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам.

На прохання громадян чи юридичних осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій, нотаріуси мають право витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення цих нотаріальних дій, складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру. Чинним законодавством нотаріусу можуть бути надані й інші права.

6. Мова нотаріального діловодства визначається відповідно до статті 15 Закону «Про нотаріат».

Якщо особа, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії, не знає мови, якою ведеться діловодство, тексти оформлюваних документів мають бути перекладені їй нотаріусом або перекладачем, про що зазначається в посвідчувальному написі. Особа, що не володіє мовою, якою виготовлений документ, підписується тією мовою, яку вона знає.

РОЗДІЛ II

Загальні правила вчинення нотаріальних дій

7. Нотаріальні дії можуть вчинятися будь-яким нотаріусом на всій території України, за винятком випадків, передбачених статтями 9, 36, 55, 60, 65, 66, 70–73, 85, 93 і 103 Закону «Про нотаріат», та інших випадків, передбачених законодавством України.

8. Нотаріальні дії вчиняються в приміщенні державної нотаріальної контори, в державному нотаріальному архіві, приміщенні, яке є робочим місцем приватного нотаріуса. В окремих випадках, коли громадянин не може з'явитися в зазначене приміщення, а також коли того вимагають особливості посвідчуваної угоди, нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаними приміщеннями.

Якщо нотаріальна дія вчиняється поза приміщенням державної нотаріальної контори чи поза приміщенням, яке є робочим місцем приватного нотаріуса, в посвідчувальному написі і в реєстрі нотаріальних дій записується місце вчинення нотаріальної дії (вдома, в лікарні, на підприємстві, в установі, організації тощо) із зазначенням адреси, а також причин, з яких нотаріальна дія була вчинена поза вказаними приміщеннями.

9. Нотаріальні дії вчиняються після їх оплати в день подачі нотаріусу всіх необхідних документів.

Вчинення нотаріальної дії може бути відкладено в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від посадових осіб підприємств, установ і організацій або направлення документів на експертизу, а також якщо відповідно до закону нотаріус повинен впевнитись у відсутності в заінтересованих осіб заперечень проти вчинення цієї дії.

Строк, на який відкладається вчинення нотаріальної дії у цих випадках, не може перевищувати одного місяця.

За заявою заінтересованої особи, яка бажає звернутися до суду для оспорювання права або факту, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії повинно бути відкладено на строк не більше десяти днів.

Якщо за цей строк від суду не буде одержано повідомлення про надходження заяви, нотаріальна дія повинна бути вчинена.

У разі одержання від суду повідомлення про надходження заяви заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом. Законодавством України можуть бути встановлені й інші підстави для відкладення і зупинення нотаріальних дій.

10. При вчиненні нотаріальних дій нотаріуси встановлюють особу громадянина, його представника або представника підприємства, установи, організації, що звернувся за вчиненням нотаріальних дій.

У випадках, коли за громадянина, який внаслідок фізичної вади, хвороби або з будь-яких інших причин не може підписати угоду, заяву або інший документ, підписується інший громадянин, нотаріус встановлює особу громадянина, що бере участь у нотаріальній дії, і особу громадянина, який підписався за нього.

Установлення особи здійснюється за паспортом або іншими документами, які унеможливають будь-які сумніви щодо особи громадянина (паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний чи службовий паспорт, посвідчення особи моряка, посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні, але не є громадянином України, національний паспорт іноземця або документ, що його замінює, свідоцтво про народження неповнолітніх, які не досягли 16 років, посвідчення водія, посвідчення інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення, видане за місцем роботи громадянина, тощо). Посвідчення особи моряка не може бути використане громадянином України для встановлення його особи під час укладення цивільно-правових угод, здійснення банківських операцій, оформлення доручень іншим особам для представництва перед третіми особами.

(Абзац третій пункту 10 в редакції Наказу Міністерства № 33/5 від 09.08.2000)

11. При посвідченні угод з'ясовується дієздатність громадян і перевіряється правоздатність юридичних осіб, які беруть участь в угодах.

У разі укладення угоди представником перевіряються його повноваження.

(Підпункт 11.1 пункту 11 вилучено на підставі Наказу Міністерства № 33/5 від 09.08.2000)

12. При посвідченні угод і вчиненні деяких інших нотаріальних дій у випадках, передбачених законодавством України (наприклад, при засвідченні справжності підпису на документі), нотаріус перевіряє справжність підписів учасників угод та інших осіб, які звернулись за вчиненням нотаріальної дії.

13. Нотаріально-посвідчувальні угоди, а також заяви та інші документи підписуються у присутності нотаріуса. Якщо угода, заява чи інший документ підписаний за відсутності нотаріуса, громадянин повинен особисто підтвердити, що документ підписаний ним.

Якщо громадянин внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин не може власноручно підписати угоду, заяву чи інший документ, за його дорученням і в його присутності та в присутності нотаріуса угоду, заяву чи інший документ може підписати інший громадянин. Про причини, з яких громадянин, заінтересований у вчиненні нотаріальної дії, не міг підписати документ, зазначається у посвідчувальному написі. Угоду не може підписувати особа, на користь або за участю якої її посвідчено.

Якщо громадянин, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії, неписьменний або сліпий, нотаріус, крім того, прочитає йому текст документа, про що на документі робиться відповідна відмітка. Якщо сліпий громадянин письменний, він сам підписує документ.

Якщо глухий, німий або глухонімий громадянин, що звернувся за вчиненням нотаріальної дії, письменний, він сам прочитає документ і підписує його. Якщо такий громадянин неписьменний, то при вчиненні нотаріальної дії обов'язково повинна бути присутня письменна особа, яка може порозумітися з глухим, німим або глухонімим громадянином і посвідчити своїм підписом, що зміст угоди, заяви чи іншого документа відповідає волі учасника нотаріальної дії.

Нотаріус може не вимагати кожного разу з'явлення відомих йому посадових осіб підприємств, установ і організацій, якщо він має зразки підписів цих посадових осіб, одержані при особистому зверненні, і справжність їх підписів не викликає сумніву.

14. Відповідно до статті 46 Закону «Про нотаріат» нотаріус

вправі витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій. Такі відомості і документи повинні бути подані в строк, вказаний нотаріусом. Проте цей строк не може перевищувати одного місяця.

15. Нотаріус не вправі вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, їх та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної державної нотаріальної контори та працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом.

У зазначених випадках нотаріальні дії вчиняються будь-якими іншими нотаріусами чи посадовими особами будь-якого виконавчого комітету в межах їх компетенції.

16. Нотаріуси не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, що мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також написані олівцем.

Дописки, закреслені слова чи інші виправлення, які є в документах, що подаються для вчинення нотаріальних дій, повинні бути застережені підписом посадової (уповноваженої на те) особи і печаткою установи, підприємства або організації чи особи, яка видала документ. При цьому виправлення повинні бути зроблені таким чином, щоб можна було прочитати як виправлене, так і помилково написане, а потім виправлене чи викреслене.

Не приймаються для вчинення нотаріальних дій документи, в яких не можна прочитати все в них написане в первісному написанні, як, наприклад, документи, залиті чорнилом, потерті та ін. Не приймаються порвані документи та документи, викладені на двох і більше окремих аркушах, якщо аркуші не прошнуровано, не пронумеровано і кількість прошнурованих аркушів не завірена підписом посадової (уповноваженої на те) особи та печаткою установи, підприємства, організації чи особи, що видали документи.

17. Тексти нотаріально посвідчувальних угод, засвідчуваних копій документів і виписок із них, тексти перекладів та заяв повинні бути написані ясно і чітко; числа і строки, що стосуються змісту посвідчувальних угод, мають бути позначені хоча б один раз словами, а назви юридичних осіб – без скорочень і з зазначенням їх адреси. В необхідних випадках зазначаються номери рахунків юридичних осіб в установах банків.

Прізвища, імена та по батькові громадян повинні бути написані повністю із зазначенням місць їх проживання. При посвідченні угод за участю іноземних громадян зазначається також і їх громадянство.

Виправлення, зроблені в тексті нотаріально оформлюваного документа, який не потребує підпису особи, що звернулася за

вчиненням нотаріальної дії (наприклад, копія документа), застерегаються нотаріусом лише в кінці посвідчувального напису.

Якщо документ, що підлягає посвідченню або засвідченню, викладений неправильно чи неграмотно (чи складений з порушенням вимог чинного законодавства), нотаріус пропонує особі, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії, виправити його або скласти новий. На прохання заінтересованої особи документ може бути складений нотаріусом.

У випадках, коли документи, що посвідчуються, видаються або засвідчуються, викладені на двох і більше окремих аркушах, вони повинні бути прошиті, а аркуші пронумеровані і скріплені підписом і печаткою нотаріуса.

18. При посвідченні угод, засвідченні вірності копій документів і виписок з них, справжності підпису на документах, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, при посвідченні часу пред'явлення документа, при видачі дублікатів на відповідних документах вчиняються посвідчувальні написи за формами, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 1994 р. № 7/3 «Про затвердження форм реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах».

Посвідчувальний напис повинен бути написаний ясно, чітко, без підчисток, вільні місця – прокреслені, дописки та інші виправлення – застережені.

Для вчинення посвідчувальних написів можуть застосовуватись штампи з текстом відповідного напису.

Якщо посвідчувальний напис не вміщується на нотаріально оформлюваному документі, він може бути продовжений чи викладений повністю на прикріпленому до документа аркуші паперу. У цьому випадку аркуші, на яких викладено текст документа, і аркуш з посвідчувальним написом прошнуровуються і пронумеровуються, кількість аркушів завіряється підписом нотаріуса з прикладенням його печатки.

Для викладення посвідчувального напису чи його продовження допускається також підклейка аркуша паперу. При цьому нотаріус повинен проставити печатку таким чином, щоб частина її відбитка знаходилась на підклеєному аркуші.

Прикріплення і підклейка аркушів паперу для напису про засвідчення вірності копії документа, а також для напису на дублікаті документа не допускається.

На підтвердження права на спадщину, права власності, посвідчення фактів, що громадянин є живим, про перебування його у певному місці, тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, про прийняття на збереження документів видаються відповідні свідоцтва, форми яких затверджено наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 1994 р. № 7/5.

19. Усі нотаріальні дії, вчинені нотаріусами, реєструються в реєстрах нотаріальних дій.

Кожній нотаріальній дії присвоюється окремий порядковий номер. Номер, під яким нотаріальна дія зареєстрована в реєстрі, позначається на документах, що видаються нотаріусом, чи в посвідчувальних написах.

Реєстри повинні бути прошнуровані, аркуші їх пронумеровані. Кількість аркушів у реєстрі повинна бути завірена підписом посадової особи Головного управління юстиції в Криму, управлiнь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, уповноваженої на те начальниками цих управлінь.

Підпис посадової особи скріплюється гербовою печаткою Головного управління юстиції в Криму, управління юстиції в області, містах Києві чи Севастополі.

Запис нотаріальної дії в реєстр провадиться нотаріусом чи іншим працівником державної нотаріальної контори або особою, яка знаходиться у трудових відносинах з приватним нотаріусом, тільки після того, як посвідчувальний напис на документі або документ, що видається нотаріусом, ним підписані.

Запис у реєстрі олівцем не допускається.

Кожен нотаріус веде окремий реєстр. У державній нотаріальній конторі, де працюють кілька нотаріусів, реєстрам присвоюються індекси, які збігаються з номером печатки державного нотаріуса. У цьому випадку номери на документах, оформлюваних державним нотаріусом, позначаються таким чином: № 1-1, № 1-2, № 2-1 та ін., де перша цифра означає індекс реєстру, а друга – порядковий номер запису.

З дозволу Головного управління юстиції в Криму, управління юстиції в області, місті Києві чи Севастополі нотаріуси можуть вести самостійні реєстри для запису окремих видів нотаріальних дій.

У цьому випадку номери на документах, записаних у такі реєстри, позначаються таким чином: № 1-К-10 (тобто, запис за номером десятим зроблено у першому реєстрі для реєстрації засвідчення вірності копій документів у багатоскладовій державній нотаріальній конторі); № 3-В-5 (запис за номером п'ятим у третьому реєстрі для реєстрації виконавчих написів у багатоскладовій державній нотаріальній конторі); № Д-4 (запис за номером четвертим у реєстрі для запису доручень у односкладовій державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса).

20. Нотаріуси вправі видавати виписки із реєстрів для реєстрації нотаріальних дій за письмовою заявою громадян, підприємств, установ і організацій, щодо яких або за дорученням яких вчинялися нотаріальні дії, а також за письмовою вимогою суду, арбітражного суду, прокуратури, органів слідства і дізнання у зв'язку зі справами, що знаходяться в їх провадженні.

Виписки з реєстрів нотаріальних дій про заповіти видаються тільки після смерті заповідача.

21. Документи, на підставі яких вчинено нотаріальну дію, приєднуються до примірника угоди, свідоцтва про право на спадщину тощо, що залишається у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса.

Оригінали документів (наприклад, свідоцтва про народження, шлюб, смерть) повертаються особам, що їх подали, а у нотаріуса залишаються їх копії.

Копії подаються заінтересованими особами або на їх прохання виготовляються нотаріусом чи іншим працівником державної нотаріальної контори або особою, яка перебуває у трудових відносинах з приватним нотаріусом. На таких копіях нотаріус робить напис: «З оригіналом вірно», ставить дату і свій підпис, які скріплює печаткою.

Документи, що посвідчують особу громадян, які звернулись за вчиненням нотаріальних дій, їх представників або представників установ, підприємств і організацій, повертаються особам, що їх подали, без залишення копій, але в реєстрі записується найменування документа, його номер, дата видачі й найменування установи, яка видала документ.

Якщо громадянин звернувся за засвідченням вірності копій документа чи виписок з документа, нотаріус встановлює його особу і робить у реєстрі відмітку «Особу встановлено».

Не залишаються в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса такі документи або їх копії:

- статuti юридичних осіб або положення про них, а також документи про повноваження їх представників (крім доручень, які видаються на вчинення конкретної нотаріальної дії), – при посвідченні договорів і доручень від імені і на ім'я юридичних осіб;
- документи, які стверджують право власності громадян або юридичних осіб на жилий будинок (частину будинку), квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, земельну ділянку, інше нерухоме майно (свідоцтво про право власності на житло, свідоцтво про право на спадщину, свідоцтво про право власності на частку в спільному майні, подружжя, державні акти про право колективної чи приватної власності на землю, договори купівлі-продажу, дарування, міни жилого будинку (частини будинку), квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, в тому числі зареєстровані на біржі тощо), якщо посвідчується угода про заставу, оренду тощо майна чи найом житла, відчуження власником частини належного йому майна, а також коли учасники спільної часткової власності мають один спільний правовстановлюючий документ на згадане майно і

один з них відчужує належну йому частку (чи частку від частки); при відчуженні не закінчених будівництвом будинків (частин будинків), інших будівель; угод про встановлення чи зміну розміру ідеальних часток у спільній частковій власності, а також угод про встановлення учасниками спільної часткової власності порядку користування конкретними частинами об'єкта права власності (жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки тощо) в натурі.

При посвідченні угод про відчуження частки майна (або частки від частки) на правостановлюючих документах, що повертаються відчужувачем, робиться напис про зміст посвідченого договору, наприклад: «Продано 1/4 частину цього будинку за договором, посвідченим 15 лютого 1993 року, за № 1231», дата, підпис нотаріуса, що скріплюється печаткою нотаріуса;

- ♦ охоронні свідоцтва – при посвідченні договорів піднайму;
- ♦ свідоцтва про реєстрацію, технічні паспорти, реєстраційні талони, чеки, довідки-рахунки магазину на автотранспортні засоби, інші самохідні машини і механізми, – при посвідченні договорів про їх відчуження, заставу, оренду, видачі свідоцтва про право на спадщину чи про право власності на них;
- ♦ документи, що стверджують факт передачі майна з правом його застави.

Про наявність зазначених документів робиться відмітка в реєстрі нотаріальних дій одночасно з реєстрацією нотаріальної дії, для вчинення якої вимагався один з таких документів, або відмітка на примірниках угод, на заявах про видачу свідоцтв про право на спадщину і свідоцтв про право власності або на інших документах, що приєднується до нотаріально оформлених документів, після чого вони повертаються особі, яка їх продала. Відмітка, в якій зазначається назва документа, ким, коли, за яким номером та на чие ім'я він виданий, підписується нотаріусом.

22. У разі втрати документа, посвідченого або виданого нотаріусом чи посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, за письмовою заявою осіб, за дорученням яких або щодо яких вчинялася нотаріальна дія, державним нотаріальним архівом видається дублікат втраченого документа.

До передачі в архів примірників документів, посвідчених або виданих нотаріусом, дублікат втраченого документа видається нотаріусом за місцем його зберігання.

Державний нотаріальний архів чи державна нотаріальна контора видають також дублікати заповітів, які надійшли на зберігання від посадових осіб, зазначених у статті 40 Закону «Про нотаріат».

Дублікат заповіту може бути виданий вказаним у заповіті спадкоємцям після подачі ними свідоцтва про смерть заповідача. У разі смерті спадкоємців, які були вказані в заповіті, дублікат може бути виданий їх спадкоємцям після подачі ними свідоцтва про смерть заповідача і померлого спадкоємця.

Дублікат документа повинен містити весь текст посвідченого або виданого документа.

На дублікаті документа робиться відмітка про те, що він має силу оригіналу, і вчиняється посвідчувальний напис відповідно до пункту 18 цієї Інструкції. Крім того, про видачу дублікату нотаріус робить відмітку на примірнику документа, який зберігається в справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса.

23. Нотаріуси, виявивши при вчиненні нотаріальних дій порушення закону громадянами або окремими посадовими особами, повідомляють про це для вжиття необхідних заходів відповідні підприємства, установи, організації або прокуратуру.

Якщо справжність поданого документа викликає сумнів, нотаріус вправі затримати цей документ і направити його на експертизу.

Про направлення документа на експертизу нотаріус виносить постанову, в якій зазначається:

- ♦ дата винесення постанови;
- ♦ прізвище, ініціали нотаріуса, який виніс постанову, найменування та адреса державної нотаріальної контори або найменування нотаріального округу та адреса розташування робочого місця приватного нотаріуса;
- ♦ найменування документа, дата його видачі, ким та на чие ім'я він виданий;
- ♦ ким (прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання) подано документ для вчинення нотаріальної дії;
- ♦ обставини, які викликали необхідність направлення документа на експертизу;
- ♦ куди (який експертній установі) направляється документ для проведення експертизи;
- ♦ питання, поставлені на вирішення експертизи.

24. Нотаріус відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, якщо:

- ♦ вчинення такої дії суперечить законowi;
- ♦ дія підлягає вчиненню іншим нотаріусом;
- ♦ з проханням про вчинення нотаріальної дії звернулась недієздатна особа або представник, який не має відповідних повноважень;
- ♦ угода, що укладається від імені юридичної особи, суперечить цілям, вказаним в її статуті чи положенні.

Нотаріуси не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, якщо вони не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що порочать честь і гідність людини. Нотаріус

на прохання особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, повинен викласти причини відмови в письмовій формі і роз'яснити порядок її оскарження. У цих випадках нотаріус не пізніше як у триденний строк виносить постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії.

У постанові про відмову вказуються:

- ♦ дата винесення постанови;
- ♦ прізвище, ініціали нотаріуса, який виніс постанову, найменування та адреса державної нотаріальної контори або найменування нотаріального округу та адреса розташування робочого місця приватного нотаріуса;
- ♦ прізвище, ім'я, по батькові громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії, місце його проживання або найменування і місцезнаходження юридичної особи;
- ♦ про вчинення якої нотаріальної дії просила особа, що звернулася до нотаріуса (короткий зміст прохання);
- ♦ мотиви, з яких відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, з посиланням на чинне законодавство;
- ♦ порядок і строки оскарження відмови з посиланням на цивільно-процесуальне законодавство.

25. За вчинення нотаріальних дій державні нотаріуси справляють державне мито у розмірах, встановлених чинним законодавством.

За надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру (складання проектів угод, заяв, виготовлення копій документів чи виписок із них тощо) справляється окрема плата у розмірах, що встановлюються Головним управлінням юстиції в Криму, управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій, а також за надання послуг технічного характеру справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між приватним нотаріусом та громадянином або юридичною особою. Оплата додаткових послуг правового характеру, що надаються приватними нотаріусами і не належать до вчинюваної нотаріальної дії, провадиться за домовленістю сторін.

За виготовлення нотаріусом свідоцтв на підтвердження права на спадщину, права власності, посвідчення фактів, що громадянин є живим, про перебування його у певному місці, тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, про прийняття на зберігання документів, а також дублікатів документів додаткова плата не справляється.

26. Якщо нотаріус виявить, що внаслідок допущеної ним помилки вчинена нотаріальна дія є неправильною, він зобов'язаний довести про це до відома прокурора для вжиття заходів до скасування вказаної нотаріальної дії.

РОЗДІЛ ІІІ

Правила вчинення окремих видів нотаріальних дій

ГЛАВА 1

Посвідчення угод

Основні правила посвідчення угод

27. Нотаріуси посвідчують угоди, щодо яких законодавством встановлено обов'язкову нотаріальну форму.

Відповідно до чинного законодавства обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягають:

- ♦ договори про відчуження (купівля-продаж, міна, дарування, довічне утримання) жилого будинку, іншого нерухомого майна (статті 227, 242, 244, 426 Цивільного кодексу);
- ♦ договори про заставу нерухомого майна, транспортних засобів, космічних об'єктів, товарів в обороті або у переробці (стаття 13 закону «Про заставу»);
- ♦ договори про відчуження земельних ділянок, що перебувають у колективній або приватній власності (стаття 18 Земельного кодексу України, стаття 4 Декрету Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 р. № 15-92 «Про приватизацію земельних ділянок»);
- ♦ договори купівлі-продажу майна державних підприємств (стаття 27 Закону «Про приватизацію майна державних підприємств», стаття 25 Закону «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»);
- ♦ шлюбні контракти (стаття 27 Кодексу про шлюб та сім'ю);
- ♦ заповіти (стаття 541 Цивільного Кодексу);
- ♦ доручення на укладання угод, що потребують нотаріальної форми, а також на вчинення дій щодо підприємств, установ, організацій, за винятком випадків, коли законом або спеціальними правилами допущена інша форма доручення (стаття 65 Цивільного кодексу);
- ♦ доручення, що видаються в порядку передоручення (стаття 68 Цивільного кодексу);
- ♦ інші угоди, для яких чинним законодавством передбачена обов'язкова нотаріальна форма.

За бажанням сторін посвідчуються й інші угоди, для яких законодавством не встановлено обов'язкової нотаріальної форми, як, наприклад, угоди учасників спільної часткової власності про виділ частки у спільному майні, про встановлення порядку користування спільним майном (жилим будинком, квартирою, садовим будинком, дачею, земельною ділянкою тощо), про встановлення розміру часток або про зміну розміру часток, договори позики, доручення, схову, найму жилого приміщення тощо.

28. Нотаріуси зобов'язані роз'яснити сторонам зміст і значення поданих ними проектів угод і перевірити, чи відповідає зміст посвідчуваних угод вимогам закону і дійсним намірам сторін¹.

29. Документи, в яких викладено зміст угод, що посвідчуються в нотаріальному порядку, подаються нотаріусу не менше ніж у двох примірниках, один з яких залишається у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса (стаття 59 Закону «Про нотаріат»).

Усі примірники підписуються учасниками угоди. Посвідчувальний напис вчиняється на всіх примірниках угоди. За бажанням учасників угоди, кожному з них видається по одному примірнику.

30. Угоди про відчуження та заставу майна, що підлягає реєстрації, посвідчуються за умови подання документів, які підтверджують право власності на майно, що відчужується або заставляється.

Такі документи нотаріус приймає лише при наявності на них запису про реєстрацію.

31. При з'ясуванні дієздатності учасників угоди у випадку, коли у нотаріуса виникає сумнів щодо віку учасників угоди, він вимагає документ, в якому вказано вік учасника угоди.

Якщо у нотаріуса є підстави вважати, що хтось із учасників угоди внаслідок душевної хвороби або недоумства не може розуміти значення своїх дій або керувати ними чи внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними речовинами ставить свою сім'ю в тяжке матеріальне становище, а відомостей про визнання особи недієздатною чи обмежено дієздатною немає, нотаріус відкладає вчинення угоди і з'ясовує, чи є рішення суду про визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною. Якщо рішення судом не виносилось, нотаріус повідомляє про своє припущення одну з осіб чи один з органів, вказаних у статті 256 Цивільного процесуального кодексу, які можуть звернутись до суду з заявою про визнання цієї особи недієздатною або обмежено дієздатною.

У своєму листі нотаріус просить повідомити його про прийняте рішення. Залежно від прийнятого цією особою чи органом рішення нотаріус або вчиняє угоду, або зупиняє вчинення нотаріальної дії до розгляду справи в суді.

¹ Наприклад, при посвідченні договору про відчуження будівель і споруд сторонам роз'яснюється зміст статей 22 і 30 Земельного кодексу. В разі, коли придбавачем будівлі чи споруди є іноземна юридична чи фізична особа або особа без громадянства, їм необхідно роз'яснити зміст ст. 8 Земельного кодексу. Сторонам за договором відчуження земельної ділянки роз'яснюється зміст ст. 22 Земельного кодексу.

Угоди за неповнолітніх, які не досягли 15 років, а також від імені громадян, визнаних у судовому порядку недієздатними, вчиняють батьки, усиновителі або опікуни (статті 14, 16 Цивільного кодексу).

Угоди від імені неповнолітніх віком від 15 до 18 років, а також від імені осіб, визнаних у судовому порядку обмежено дієздатними, можуть бути посвідчені лише за умови, якщо вони вчинені за згодою батьків, усиновителів або піклувальників (статті 13, 15 Цивільного кодексу).

Справжність підпису батьків, усиновителів або піклувальників на заяві про їх згоду на посвідчення угод від імені неповнолітніх віком від 15 до 18 років, а також від імені осіб, визнаних у судовому порядку обмежено дієздатними, повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку або підприємством, установою, організацією, в якій вони працюють чи навчаються, житлово-експлуатаційною організацією за місцем їх проживання або адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому вони перебувають на лікуванні. Засвідчення справжності підпису не потрібне, якщо батьки, усиновителі або піклувальники прийдуть до нотаріуса й особисто подадуть йому заяву про згоду на посвідчення угоди. У цьому випадку нотаріус встановлює особу заявника, перевіряє справжність його підпису, про що робить відмітку на заяві і вказує назву документа, його номер, дату видачі та назву установи, що видала документ, який стверджує особу. Заява про згоду на посвідчення угоди може бути викладена на звороті примірника угоди, що залишається в справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, або на окремому аркуші.

Нотаріуси вимагають дозвіл органу опіки і піклування на право опікуна укладати, а піклувальника давати згоду на вчинення від імені підопічного угод, якщо вони виходять за межі побутових.

Такими угодами є договори, що потребують нотаріального посвідчення і спеціальної реєстрації про відчуження майна, належного неповнолітнім, відмова від належних підопічному прав, поділ майна, поділ або обмін жилої площі, видача письмових зобов'язань тощо.

Питання про дозвіл на право опікуна вчиняти, а піклувальника давати згоду на вчинення від імені підопічного угод вирішує орган опіки і піклування шляхом прийняття відповідного рішення.

Опікун і піклувальник, їх дружини (чоловік або дружина) та близькі родичі не вправі представляти осіб, які перебувають у них під опікою і піклуванням, при укладенні угод між підопічними і чоловіком або дружиною опікуна чи піклувальника та їх близькими родичами.

Опікун і піклувальник не вправі здійснювати дарування від імені підопічного, а також зобов'язуватись від його імені порукою (стаття 146 Кодексу про шлюб та сім'ю).

Правила, викладені в абзацах сьомому–одинадцятому цього пункту, поширюються і на угоди, що укладаються батьками (усиновителями) як опікунами чи піклувальниками своїх неповнолітніх дітей (стаття 78 Кодексу про шлюб та сім'ю).

У випадках, коли законом дозволяється одружуватись до досягнення вісімнадцятирічного віку, громадянин, який не досяг вісімнадцятирічного віку, набуває дієздатності в повному обсязі з моменту одруження (стаття II Цивільного кодексу).

32. При перевірці правоздатності юридичних осіб, які беруть участь в угоді, нотаріуси зобов'язані ознайомитись із статутом (положенням) юридичної особи і перевірити, чи відповідає нотаріальна дія, яка вчиняється, правам, наданим юридичній особі її статутом (положенням).

33. При укладенні угоди представником перевіряються його повноваження. Доручення, яке надає повноваження представникові, подається нотаріусу. Нотаріус зобов'язаний перевірити за допомогою Єдиного реєстру доручень, посвідчених у нотаріальному порядку, дійсність доручень на право користування та/або розпорядження майном, у тому числі транспортними засобами. На примірнику доручення, що залишається у справах державної нотаріальної контори чи у приватного нотаріуса, робиться відмітка про перевірку дійсності доручення за даними Єдиного реєстру доручень, посвідчених у нотаріальному порядку. *(Абзац перший пункту 33 в редакції Наказів Мініюсту № 21/5 від 06.05.98, № 29/5 від 29.05.99, № 19/5 від 16.05.2000).*

Нотаріус не вимагає подання доручень на вчинення угод та інших дій від керівників юридичних осіб, яким за статутом (положенням) надано право укладати угоди. У цих випадках вимагається лише документ, який посвідчує їх службове становище.

Якщо від імені юридичної особи діє колегіальний орган, втребовується документ, який стверджує його повноваження та розподіл обов'язків між членами колегіального органу (статут, установчий договір, постанова про обрання посадових осіб тощо).

34. Угоди про відчуження або заставу майна, що є спільною сумісною власністю, які підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню, підписуються всіма співвласниками цього майна або уповноваженими ними особами.

Відчуження або застава майна, що є колективною власністю, здійснюється за рішенням вищих органів управління власника (з'їзду, конференції, загальних зборів тощо). Розпорядження

майном, що є державною власністю, здійснюється відповідно до чинного законодавства¹.

35. Угоди про відчуження або заставу майна подружжя, що належить їм на праві спільної сумісної власності, які потребують обов'язкового нотаріального посвідчення, можуть бути посвідчені нотаріусом при наявності письмової згоди другого із подружжя (стаття 23 Кодексу про шлюб та сім'ю).

Справжність підпису на заяві другого з подружжя про згоду на відчуження або заставу спільного майна повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку або підприємством, установою, організацією, в якій він працює чи навчається, житлово-експлуатаційною організацією за місцем його проживання, або адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому він перебуває на лікуванні. Засвідчувати справжність підпису не потрібно, якщо чоловік або дружина відчужувача особисто подасть нотаріусу заяву про згоду на відчуження. У цьому випадку нотаріус встановлює особу заявника, перевіряє справжність його підпису, про що робить відмітку на заяві, і вказує назву документа, який посвідчує особу, номер, дату видачі і назву установи, що його видала.

Якщо в заяві другого з подружжя про згоду на відчуження спільного майна вказано, кому персонально (прізвище, ім'я, по батькові громадянина, назва юридичної особи) він погоджується продати, подарувати, заставити, або з ким обміняти спільне набуте майно, чи вказано ціну продажу, інші умови його відчуження або застави, нотаріус при посвідченні договору про відчуження або заставу зобов'язаний перевірити додержання умов, вказаних у такій заяві.

У тому випадку, коли із поданих нотаріусу документів неможливо встановити час і підстави набуття майна, яке відчужується або заставляється, а чоловік чи дружина особи, на ім'я якої це майно зареєстровано, ухиляється від дачі письмової згоди на його відчуження, то особа, на ім'я якої майно зареєстровано, може в порядку статті 84 Закону «Про нотаріат» передати заяву своєму чоловікові чи дружині з пропозицією з'явитися до нотаріуса для визначення частки чоловіка (дружини) у цьому майні. Якщо він (вона) не з'явиться до нотаріуса у визначений строк і

¹ Див. розділ V Закону «Про власність» (Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 20. – ст.249); статтю 10 Закону «Про підприємства в Україні» (Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 24. – ст.272); частину четверту статті 12 Закону «Про приватизацію майна державних підприємств» (Відомості Верховної Ради УРСР. – 1992. – № 24. – ст.348); частину шосту статті 7 Закону «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» (Відомості Верховної Ради УРСР. – 1992. – № 24. – ст.350).

протягом місяця після одержання заяви не надішле своїх заперечень, нотаріус може посвідчити від імені чоловіка чи дружини, за ким за правостановлюючим документом рахується майно, договір про його відчуження або заставу.

36. Угода про відчуження або заставу майна, яка потребує обов'язкової нотаріальної форми, може бути посвідчена без згоди другого з подружжя, якщо з правостановлюючого документа, свідоцтва про шлюб та інших документів видно, що зазначене майно є не спільною, а особистою власністю одного з подружжя (набуто до реєстрації шлюбу, одержане під час шлюбу в дар або в порядку успадкування, здійснено поділ майна, набутого під час перебування в зареєстрованому шлюбі тощо). Про перевірку цієї обставини нотаріус робить відмітку на примірнику договору (угоди), що залишається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса, з посиланням на реквізити відповідних документів, якщо ці документи не приєднуються до договору.

При посвідченні договору про відчуження або заставу майна від імені особи, у якої немає чоловіка або дружини (неодружена чи неодружений, в шлюбі не перебуває, вдова, вдівець), в державну нотаріальну контору чи приватному нотаріусу відчужувачем подається письмова заява про це. Нотаріус доводить зміст такої заяви до відома другого учасника угоди, який на підтвердження того, що ця обставина йому відома, підписується на заяві. Така заява повинна виходити особисто від відчужувача, а у разі вчинення угоди через представника – від представника, якщо відчужувач надав йому право при оформленні угоди подавати від його імені відповідні заяви.

Договір про відчуження або заставу майна може бути посвідчений без згоди другого з подружжя також у випадках, коли останній не проживає за місцем знаходження майна і місце проживання його невідоме. На підтвердження цієї обставини повинна бути подана копія рішення суду, яке набрало законної сили, про визнання другого з подружжя безвісно відсутнім.

37. Угода сторін про розірвання нотаріально посвідченого договору про відчуження майна може бути оформлена шляхом складання окремого документа, який додається до примірника договору, що знаходиться в справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, або викладена на самому договорі. Угода підписується сторонами і посвідчується нотаріусом. На всіх примірниках договору робиться відмітка про розірвання договору, в якій зазначається номер за реєстром та дата посвідчення угоди про розірвання. Відмітка підписується нотаріусом і скріплюється його печаткою. Про розірвання договору про відчуження майна робиться запис в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

Укладання угод про розірвання нотаріально посвідчених

договорів здійснюється з дотриманням правил пункту 36 цієї Інструкції.

Якщо посвідчується угода про розірвання договору про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, перевіряється також відсутність заборони відчуження або арешту.

Якщо угода про розірвання договору про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна посвідчується після реєстрації договору відчуження, нотаріус вимагає довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проведена, – довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів.

У разі одержання рішення суду про визнання договору про відчуження майна недійсним нотаріус робить про це відмітку на примірнику договору, який зберігається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса, приєднавши до нього рішення суду, а також робить відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій і, за можливості, на всіх інших примірниках договору.

Правовстановлюючий документ повертається відчужувачу майна на його вимогу. Державне мито чи плата за посвідчення договору про відчуження майна при його розірванні сторонам не повертається.

Про розірвання договору про відчуження майна, що підлягає реєстрації, нотаріус повідомляє відповідному органу, який здійснює реєстрацію, якщо такий договір до його розірвання був цим органом зареєстрований.

38. Договір про відчуження майна, що підлягає реєстрації, а також угода про розірвання такого договору, якщо договір, що розривається, був зареєстрований у відповідному органі, повинні бути подані для реєстрації за місцем обліку цього майна, про що нотаріус зазначає у посвідчувальному написі і роз'яснює сторонам.

Органу, який провадить відповідну реєстрацію майна, крім угоди про розірвання договору про відчуження майна, для перереєстрації подається також правовстановлюючий документ, на підставі якого був посвідчений договір про відчуження, або виданий нотаріусом дублікат цього правовстановлюючого документа.

39. Сума договору про відчуження та заставу майна встановлюється за погодженням сторін, якщо інше не передбачено законодавчими актами.

Посвідчення угод про відчуження частки майна в спільній власності

40. У тих випадках, коли один з учасників спільної частко-

вої власності продає належну йому частку в спільній власності сторонній особі, нотаріус повинен упевнитись у тому, що продавець у письмовій формі повідомив усіх інших учасників спільної часткової власності (як громадян, так і юридичних осіб) про свій намір продати свою частку сторонній особі з зазначенням ціни та інших умов, на яких продається частина будинку (стаття 114 Цивільного кодексу, стаття 5 Земельного кодексу).

Доказом повідомлення учасників спільної часткової власності про наступний продаж частки в спільному майні може бути свідоцтво, видане нотаріусом, про передачу їм заяви продавця в порядку статті 84 Закону «Про нотаріат», або заява учасників спільної часткової власності про відмову від здійснення права привілеєвої купівлі частки майна, що продається (із зазначенням ціни та інших умов, на яких продається ця частка).

Справжність підпису на заяві учасників спільної часткової власності повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку або підприємством, установою, організацією, в якій він працює чи навчається, житлово-експлуатаційною організацією за місцем його проживання або адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому він перебуває на лікуванні.

Засвідчення справжності підпису не вимагається, якщо учасники спільної часткової власності особисто з'являться до нотаріуса і подадуть заяву про відмову від права привілеєвої купівлі. У цьому випадку нотаріус встановлює особу, перевіряє справжність підпису заявників і робить про це відмітку на заяві, вказуючи найменування документа, його номер, дату видачі та найменування установи, яка видала документ, що посвідчує особу заявника. Заява учасника спільної часткової власності про відмову від права привілеєвої купівлі може бути викладена на звороті примірника договору купівлі-продажу, що залишається в справах державної нотаріальної контори чи у приватного нотаріуса, або на окремому аркуші.

Якщо вказана заява передана особисто учаснику спільної часткової власності нотаріусом, який посвідчує договір, то свідоцтво про передачу заяви не видається, але примірник заяви з написом нотаріуса про її вручення повинен бути доданий до примірника договору купівлі-продажу відчужуваного майна, який залишається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса.

При одержанні від учасників спільної часткової власності відповіді остання також додається до зазначеного примірника договору.

При посвідченні договорів довічного утримання, дарування, міни частини майна, відчуження частини майна, виділеної за згодою співвласників або за рішенням суду, а також у разі

продажу частини будинку з прилюдних торгів правила цього пункту не застосовуються.

41. Якщо решта учасників спільної часткової власності відмовиться від здійснення права привілеєвої купівлі або не здійснить цього права протягом одного місяця з дня одержання повідомлення про намір і умови продажу, нотаріус після одержання заяви про відмову або після спливу місячного терміну може посвідчити договір купівлі-продажу частки спільного майна сторонній особі.

Договір купівлі-продажу частки спільного майна сторонній особі може бути посвідчений нотаріусом за наявності відомостей про те, що інші учасники спільної часткової власності відмовились одержати надіслані на їх адресу заяви продавця про його намір продати свою частку. Про цю обставину повинна свідчити зроблена на зворотному повідомленні відмітка органу зв'язку.

Договір купівлі-продажу частки спільного майна сторонній особі може бути посвідчений також у випадку, якщо адреса інших учасників спільної часткової власності невідома. На ствердження цього повинен бути поданий документ відповідного компетентного органу (довідкової служби, адресного бюро тощо).

Заява учасника спільної часткової власності про відмову від права привілеєвої купівлі або фактична відмова учасника спільної часткової власності, який протягом одного місяця з дня одержання повідомлення про намір і умови продажу іншим учасником спільної часткової власності належної йому частки майна не здійснив свого права на привілеєву купівлю, дійсна протягом трьох місяців. Строк цей обчислюється з дня подання заяви про відмову або з дня, наступного за останнім днем зазначеного місячного терміну.

42. Про відчуження частки майна, яке підлягає реєстрації, нотаріус робить відмітку на правовстановлюючому документі.

43. У тексті договору про відчуження частки майна вказуються арифметичні (в простих дробах) частини.

44. У договорі про відчуження власником частки майна за бажанням сторін може бути встановлено порядок користування конкретними його частинами.

У договорі про відчуження одним з учасників спільної часткової власності належної йому частки майна порядок користування конкретними його частинами може бути вказаний лише за наявності відповідної угоди між учасниками спільної часткової власності про порядок користування майном або за їх письмовою згодою чи за наявності судового рішення про порядок користування майном (конкретними його частинами).

Угода про порядок користування спільним майном або конкретними його частинами, крім того, може бути оформлена шляхом складання самостійного документа, який є невід'ємною частиною правовстановлюючого документа (при укладенні угоди щодо порядку користування майном, яке підлягає реєстрації).

Угода може бути укладена між усіма учасниками спільної часткової власності або між кількома з них. В останньому випадку необхідна письмова згода всіх учасників спільної часткової власності про встановлення порядку користування майном або конкретними його частинами.

При посвідченні самостійних (без посвідчення договору про відчуження) угод про порядок користування майном, яке підлягає обов'язковій реєстрації, вимагається правовстановлюючий документ та, у встановлених чинним законодавством випадках, довідка-характеристика бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проведена, – довідка виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів. Правовстановлюючий документ після його огляду повертається власникові, а в тексті угоди зазначається найменування цього документа, номер і дата його видачі та найменування установи, що його видала.

45. Учасники спільної часткової власності вправі укладати угоди про встановлення розміру часток або про зміну розміру часток, якщо в правовстановлюючому документі розмір часток не вказаний або вказаний неправильно. Така угода може бути оформлена як шляхом складання самостійного документа, так і викладена на правовстановлюючому документі.

Угода про уточнення ідеальних часток жилого будинку (квартири, дачі, садового будинку тощо) подається для реєстрації у порядку, встановленому чинним законодавством.

Така угода є невід'ємною частиною правовстановлюючого документа.

Спори між учасниками спільної часткової власності щодо зміни розміру часток спільного майна вирішуються в судовому порядку.

Посвідчення договорів на будівництво жилих будинків на праві приватної власності

46. Договір на будівництво жилого будинку на праві приватної власності посвідчується на підставі проекту та плану забудови, погоджених з архітектурними органами, за наявності державного акта на право приватної власності на землю.

Згадані документи, про огляд яких нотаріус робить відмітку відповідно до пункту 21 Інструкції, додаються до примірника договору, що видається забудовникові.

47. При посвідченні договорів на будівництво жилих будинків на праві приватної власності нотаріус роз'яснює забудовникам вимоги статей 28–30, 39 та 40 Земельного кодексу, а також порядок здачі в експлуатацію та державної реєстрації закінченого будівництвом об'єкта¹.

¹ Див. статтю 42 Закону «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» (Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 28. – ст.387) та статтю 13 Закону «Про основи містобудування» (Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – ст.683).

Загальні правила посвідчення угод про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна

48. Посвідчення договорів про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна провадиться за місцезнаходженням вказаного майна (стаття 55 Закону «Про нотаріат»).

49. При нотаріальному посвідченні договорів про відчуження жилого будинку, а також іншого нерухомого майна, що підлягає реєстрації, нотаріус вимагає подання документів, які підтверджують право власності на вказане майно в осіб, які його відчужують.

Право власності на жилий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, інші будівлі і споруди, що відчужуються, може бути підтверджено, зокрема, одним із таких документів:

- ◆ нотаріально посвідченим договором купівлі-продажу, довічного утримання, дарування, міни;
- ◆ договором купівлі-продажу, зареєстрованим на біржі;
- ◆ свідоцтвом про придбання жилого будинку (частини будинку) з прилюдних торгів;
- ◆ свідоцтвом про право приватної власності на будинок (частину будинку);
- ◆ свідоцтвом про право власності, яке видається відповідним органом (при приватизації житла, об'єктів незавершеного будівництва, автозаправних станцій, що реалізують пально-мастильні матеріали виключно населенню тощо);
- ◆ свідоцтвом про право на спадщину;
- ◆ свідоцтвом про право власності на частку в спільному майні подружжя;
- ◆ договором про поділ майна;
- ◆ рішенням суду, арбітражного суду тощо.

Документи щодо майна, що підлягає реєстрації, приймаються нотаріусом за наявності відмітки реєструючого органу або реєстраційного посвідчення, яке є невід'ємною частиною правостановлюючого документа.

Право власності на земельну ділянку підтверджується державним актом на право колективної чи приватної власності на землю.

50. Крім правостановлюючого документа на жилий будинок та інше нерухоме майно (за винятком земельної ділянки), якщо воно підлягає реєстрації, нотаріус вимагає довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в населених пунктах, де інвентаризація не проведена, – довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів, в якій викладена характеристика відчужуваної будівлі.

Коли з довідки-характеристики видно, що власник, наприклад, жилого будинку здійснив або здійснює його перебудову чи прибудову, в тому числі перепланування жилого будинку,

переобладнання нежилого приміщення в жиле і навпаки, або звів чи зводить господарські, побутові будівлі та споруди без встановленого дозволу або без належно затвердженого проекту, чи з істотними відхиленнями під проекту, або з грубим порушенням основних будівельних норм і правил, нотаріус вимагає подання рішення виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів або відповідної місцевої адміністрації про дозвіл здійснити перебудову, прибудову, перепланування чи звести господарські, побутові будівлі та споруди. При відсутності такого рішення нотаріус відмовляє в посвідченні договору відчуження жилого будинку, власником якого здійснено таку перебудову, прибудову, переобладнання чи зведено господарські побутові будівлі та споруди.

51. У разі винесення рішення відповідною Радою народних депутатів про припинення права приватної власності на землю на підставах, передбачених статтею 28 Земельного кодексу, договір відчуження жилого будинку, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна, що знаходиться на цій земельній ділянці, може бути посвідчений лише в тому випадку, коли відчуження здійснюється на знос підприємству, установі, організації чи громадянину, яким передається викуплена (вилучена) земельна ділянка, а також продажу частини будинку, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна співвласнику.

52. При посвідченні договору про відчуження житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна перевіряється відсутність заборони на відчуження або арешту за даними Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

У разі наявності заборони угода про відчуження майна, обтяженого боргом, посвідчується за наявністю згоди кредитора і набувача про переведення боргу на набувача. У випадку переведення боргу на набувача нотаріус вимагає подання відповідної довідки (заяви), виданої кредитором.

(Пункт 52 в редакції Наказів Мін'юсту № 41/5 від 27.05.97; № 31/5 від 09.06.99).

53. При посвідченні договору про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, належного неповнолітнім, а також особам, визнаним недієздатними або обмежено дієздатними, нотаріус керується пунктом 31 цієї Інструкції.

Якщо органи опіки і піклування зобов'язують батьків, опікунів або піклувальників внести на рахунок неповнолітньої чи недієздатної особи у банківській установі суму за проданий жилий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, земельну ділянку, інше нерухоме майно, нотаріус повинен перевірити виконання цієї вимоги, про що вказати в тексті договору.

Посвідчення угод про відчуження жилих будинків, не закінчених будівництвом

54. Угода про відчуження жилого будинку, будівництво якого не закінчено, посвідчується за наявності рішення виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів або відповідної місцевої державної адміністрації про згоду на таке відчуження (стаття 55 Закону «Про нотаріат»).

При посвідченні договору про відчуження жилого будинку, не закінченого будівництвом, нотаріус перевіряє ті ж обставини і вимагає ті ж документи, що й при відчуженні жилого будинку, закінченого будівництвом, крім довідки-характеристики бюро технічної інвентаризації чи довідки, виданої виконавчим комітетом відповідної Ради народних депутатів – у місцевості, де інвентаризація не проведена. Відомості про вартість будівельних робіт і матеріалів, а також процент готовності незакінченого будівництвом будинку містяться в довідці органу технічної інвентаризації (виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів – у місцевості, де інвентаризація не проведена), яка обов'язково подається при посвідченні договору відчуження жилого будинку, не закінченого будівництвом.

У тексті такого договору окремим пунктом зазначається, що всі обов'язки, передбачені договором про будівництво жилого будинку на праві приватної власності, приймає на себе набувач цього будинку.

Примірник договору про будівництво жилого будинку на праві приватної власності, який при посвідченні договору про відчуження жилого будинку, не закінченого будівництвом, подається як правостановлюючий документ, приєднується до примірника договору відчуження, що видається набувачу незакінченого будівництвом будинку.

Посвідчення договорів довічного утримання

55. Договори довічного утримання посвідчуються державними нотаріусами з дотриманням загальних правил посвідчення договорів купівлі-продажу жилих будинків.

При посвідченні договорів довічного утримання не застосовуються правила, викладені в абзаці першому пункту 40 цієї Інструкції.

Посвідчуючи такі договори, державний нотаріус повинен перевірити, чи є відчужувач жилого будинку (квартири) непрацездатним (за віком або станом здоров'я), про що зазначається в тексті договору. На примірнику договору довічного утримання, що залишається в справах державної нотаріальної контори, робиться відмітка, в якій зазначаються реквізити документа, що підтверджує непрацездатність відчужувача.

Відчужувачем жилого будинку (квартири) за договором довічного утримання не може бути неповнолітня особа.

56. У тексті договору довічного утримання обов'язково зазначається, що набувач жилого будинку (квартири) зобов'язаний надавати відчужувачеві довічно матеріальне забезпечення в натурі у вигляді житла, харчування, догляду і необхідної допомоги, та визначається грошова оцінка матеріального забезпечення, яка встановлюється за згодою сторін.

57. При посвідченні договору довічного утримання накладається заборона відчуження жилого будинку (квартири), у встановленому порядку, про що робиться напис на всіх примірниках договору.

58. У разі смерті громадянина-набувача жилого будинку (квартири) за договором довічного утримання, при відсутності у нього спадкоємців або при відмові їх від договору довічного утримання, державний нотаріус за письмовою заявою відчужувача анулює цей договір, про що на всіх примірниках його робиться відповідний напис з посиланням на статтю 429 Цивільного кодексу.

Факт смерті набувача підтверджується свідоцтвом органу реєстрації актів громадянського стану про смерть.

Відчужувачу жилого будинку (квартири) повертається приєднаний до примірника договору довічного утримання первинний правовстановлюючий документ на будинок (квартиру) або його дублікат, який знаходиться у справах державної нотаріальної контори. Разом з листом державного нотаріуса про анулювання договору довічного утримання цей правовстановлюючий документ (або його дублікат) подається відповідному реєструючому органу для перереєстрації.

Розірвання договору довічного утримання за згодою сторін оформляється державним нотаріусом за правилами, викладеними в пункті 37 цієї Інструкції.

Посвідчення договорів про заставу нерухомого майна, транспортних засобів, космічних об'єктів, товарів в обороті або у переробці

59. Договори про заставу нерухомого майна (жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, інших будівель та споруд, підприємства чи його структурного підрозділу, земельної ділянки, багаторічних насаджень тощо), транспортних засобів, космічних об'єктів, товарів в обороті або у переробці підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Посвідчення угод про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна (іпотека)¹ провадиться за місцезнаходженням вказаного майна. Договори про заставу транспортних засобів та космічних

¹ Див. ст. 31 Закону «Про заставу» (Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 7. — ст. 642).

об'єктів посвідчуються за місцем реєстрації цих засобів та об'єктів, а договори про заставу товарів в обороті або у переробці (сировина, напівфабрикати, комплектуючі вироби, готова продукція тощо) – за місцезнаходженням підприємства.

Надана громадянину у приватну власність земельна ділянка може бути об'єктом застави лише за зобов'язанням з участю кредитної установи (стаття 6 Земельного кодексу України).

60. Договори про заставу майна, що підлягає реєстрації, посвідчуються нотаріусом за умови подання документів, які підтверджують право власності на майно, що заставляється, після перевірки відсутності заборони відчуження або арешту цього майна.

У разі, коли заставодавцем є особа, якій передано майно і право його застави, нотаріусу подаються документи, що стверджують факт передачі майна і права його застави.

При посвідченні договорів про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража нотаріус вимагає довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проведена – довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів, в якій викладена характеристика вказаних об'єктів договору застави.

Якщо договір про заставу майна укладається у зв'язку з укладанням іншого договору щодо цього майна і у нотаріуса є зазначені вище документи, другий раз ці документи не подаються.

Договори про заставу цілісного майнового комплексу підприємства, його структурних підрозділів, будівель і споруд посвідчуються нотаріусом за наявності дозволу та на умовах, погоджених з органом, уповноваженим управляти відповідним державним майном.

З моменту прийняття рішення про приватизацію майна державного підприємства застава такого майна може здійснюватись підприємством з дозволу відповідного органу приватизацію (регіонального відділення або представництва Фонду державного майна України).

61. Майно, що перебуває у спільній власності, може бути передано у заставу тільки за згодою всіх співвласників.

Майно, що перебуває у спільній частковій власності (частки, паї), може бути самостійним предметом застави за умови відділення його в натурі.

При цьому договори про заставу спільного сумісного майна посвідчуються за правилами, викладеними у пунктах 34 і 35 цієї Інструкції.

Згода співвласників повторно не вимагається, якщо договір про заставу майна складається у зв'язку з посвідченням договору купівлі-продажу цього майна з розстрочкою платежу.

62. Договір про наступну заставу вже заставленого майна може бути посвідчений, якщо інше не передбачено законом і попереднім договором застави.

63. Одночасно з посвідченням договору про іпотеку нотаріус, якщо це передбачено договором, накладає заборону на відчуження предмета іпотеки за правилами, викладеними в пунктах 137, 138 цієї Інструкції.

Посвідчення договорів про приватизацію майна державних підприємств

64. Договори купівлі-продажу, які укладаються при приватизації майна державних підприємств шляхом викупу, продажу на аукціоні або за конкурсом, підлягають нотаріальному посвідченню.

Укладання таких договорів здійснюється з дотриманням вимог чинного законодавства про приватизацію.

65. При посвідченні договору купівлі-продажу майна державного підприємства нотаріус повинен роз'яснити покупцеві необхідність його реєстрації протягом одного місяця з дня укладання такого договору.

Посвідчення договорів найму жилих приміщень

66. При посвідченні, за бажанням сторін, договору найму жилих приміщень у будинках (квартирах), належних громадянам та юридичним особам на праві власності, нотаріус вимагає довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проведена – відповідну довідку виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів, і, для огляду, правовстановлюючий документ про належність наймодавцю житла, що здається в найом.

67. Предметом договору найму в будинку чи квартирі, що належить громадянам або юридичним особам на праві власності, може бути як ізольоване, так і не ізольоване жиле приміщення (кімната, що має з іншою кімнатою спільний вхід), а також частина кімнати. Не можуть бути самостійним предметом договору найму приміщення, непридатні для проживання (підвали та ін.), а також підсобні приміщення (кухня, коридор, комора тощо), які здаються в найом тільки разом з жилим приміщенням.

68. При посвідченні від імені члена житлово-будівельного кооперативу договору найму жилого приміщення, наданого йому в будинку кооперативу, нотаріус вимагає письмову згоду на це правління кооперативу і членів сім'ї, які проживають разом з наймодавцем. Коло членів сім'ї члена житлово-будівельного кооперативу визначається відповідно до статті 64 Житлового кодексу.

До договору найму жилого приміщення в будинку житлово-будівельного кооперативу застосовуються правила про договір піднайму в будинках державного і громадського житлового фонду (статті 91–94, 97 Житлового кодексу) та про договір найму жилих приміщень, належних громадянам на праві приватної власності (пункт 67 цієї Інструкції).

69. Договори піднайму жилих приміщень, в тому числі за-
броньованих у встановленому порядку (статті 73-75 Житлового
кодексу), посвідчуються нотаріусом за наявності:

- ♦ письмової згоди наймодавця про здавання житла в піднайом;
- ♦ письмової згоди членів сім'ї наймача, що проживають ра-
зом з ним, про здавання жилого приміщення; при здаванні
в піднайом жилого приміщення; при здаванні в піднайом
жилого приміщення у квартирі, в якій проживає два або
більше наймачів, потрібна також згода цих наймачів та
членів їх сімей, за винятком випадків здавання жилого
приміщення в піднайом у зв'язку з тимчасовим виїздом цієї
сім'ї (стаття 91 Житлового кодексу).

При посвідченні договору піднайму заброньованого жилого
приміщення (стаття 75 Житлового кодексу) нотаріус, крім того,
вимагає охоронне свідоцтво (броню).

70. Жилі приміщення здаються в найом (піднайом) на визна-
чений строк (у тому числі на період збереження цього приміщен-
ня за тимчасово відсутнім наймачем) або без зазначення строку.

При посвідченні згаданих договорів нотаріус роз'яснює сто-
ронам необхідність їх реєстрації у відповідних органах, про що
робиться відмітка у тексті посвідчувального напису.

Посвідчуючи договори про здавання в найом квартир у бу-
динках житлово-будівельних кооперативів чи про здавання жит-
ла в піднайом (державний чи громадський житловий фонд), но-
таріус, крім того, роз'яснює сторонам зміст статті 94 Житлового
кодексу, що відображається в тексті договору найму (піднайму).

Посвідчення шлюбного контракту

71. Особи, які беруть шлюб, мають право за власним бажанням
укладати угоду щодо вирішення питань життя сім'ї (шлюбний
контракт), в якій передбачати майнові права й обов'язки подружжя.

Шлюбний контракт повинен бути нотаріально посвідченим.

72. Шлюбний контракт укладається між особами, які одружу-
ються, до реєстрації шлюбу і посвідчується нотаріусом за місцем
проживання однієї із сторін або за місцем реєстрації шлюбу.

У випадках зниження шлюбного віку відповідно до чинного
законодавства шлюбний контракт укладається неповнолітніми за
згодою їх батьків чи інших законних представників і посвідчуєть-
ся нотаріусом з дотриманням вимог пункту 31 цієї Інструкції.

За бажанням сторін шлюбний контракт може укладатись у
присутності свідків, про що робиться відповідний запис у тексті
угоди.

Свідки проставляють свої підписи на шлюбному контракті
після підпису осіб, які його укладають.

Про встановлення особи свідків та перевірку їх дієздатності
робиться відмітка у посвідчувальному написі.

73. У шлюбному контракті можуть бути передбачені майнові права й обов'язки подружжя, зокрема, питання, пов'язані з правом власності на рухоме або нерухоме майно як придбане до шлюбу, так і під час шлюбу, на майно, одержане в дар чи успадковане одним із подружжя, а також питання, пов'язані з утриманням подружжя, та інші. У шлюбному контракті можуть вирішуватись питання про порядок погашення боргів за рахунок спільного чи роздільного майна, а також передбачатися немайнові, моральні та особисті зобов'язання (догляд за хворими чи старими родичами тощо).

Шлюбний контракт може включати положення про зміну його умов.

Зміни до шлюбного контракту вносяться протягом існування шлюбу шляхом укладання відповідної угоди, яка підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

74. Умови шлюбного контракту не можуть погіршувати становища будь-якого із подружжя порівняно із законодавством України (наприклад, містити умову про відмову подружжя від майна, від права на одержання аліментів, на освіту тощо)¹.

75. При посвідченні шлюбного контракту нотаріус зобов'язаний роз'яснити сторонам, що умови шлюбного контракту щодо переходу права власності на нерухоме та інше майно, якщо законодавством передбачений спеціальний порядок набуття цього права, вважаються виконаними лише після належного оформлення.

76. Шлюбний контракт набуває чинності з моменту реєстрації шлюбу, про що має бути зазначено у тексті угоди.

Посвідчення договорів про відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів

77. Договори про відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів посвідчується нотаріусами незалежно від місця їх реєстрації.

78. Договори про відчуження транспортних засобів посвідчуються за умови подання документів, які підтверджують право власності відчужувачів на це майно.

При посвідченні договорів про відчуження транспортних засобів, що перебували в експлуатації і зареєстровані в підрозділах ДАІ, нотаріус перевіряє наявність у свідоцтві про реєстрацію транспортного засобу (технічному паспорті) відмітки про зняття його з обліку.

(Пункт 78 в редакції Наказу Мін'юсту № 70/5 від 21.12.98).

79. При посвідченні договорів дарування транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів, що є спільною власністю подружжя, вимагається згода другого з подружжя з дотриманням вимог, викладених у пунктах 35, 36 цієї Інструкції.

¹ Див. статтю 27 Кодексу про шлюб та сім'ю.

80. Договори про відчуження автомобілів з ручним керуванням, набутих інвалідами на пільгових умовах (безплатно чи з частковою оплатою їх вартості), посвідчуються за наявності дозволу відповідного органу соціального захисту населення, до компетенції якого віднесено вирішення цього питання.

81. Договори, про відчуження повітряних суден¹, катерів, яхт, моторних човнів посвідчуються з дотриманням вимог пунктів 79–81 цієї Інструкції. Посвідчувальний напис на таких договорах викладається за формою № 22 форм реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 7.02.94 № 7/5.

Посвідчення заповітів

82. Нотаріус посвідчує заповіти дієздатних громадян, складені відповідно до вимог статей 541, 543 Цивільного кодексу й особисто подані ними нотаріусу. Посвідчення заповітів через представників, а також заповіту від імені кількох осіб не допускається.

Заповіт повинен бути укладений у письмовій формі та підписаний особисто заповідачем (стаття 541 Цивільного кодексу). У заповіті зазначаються: дата і місце народження заповідача; місце і час укладення заповіту. *(Абзац другий пункту 82 в редакції Наказу Мін'юсту № 51/5 від 17.10.2000).*

Якщо заповідач внаслідок фізичної вади, хвороби або з будь-яких інших причин не може власноручно підписати заповіт, за дорученням заповідача він може бути підписаний іншим громадянином за правилами, викладеними в пункті 13 цієї Інструкції.

Громадянин, на користь якого заповідається майно, не вправі підписувати його за заповідача.

83. При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається.

84. Нотаріус перевіряє, чи не містить заповіт розпоряджень, що суперечать чинному законодавству.

За заповітом майно може бути заповідане тільки у власність. Проте заповідач може покласти на спадкоємця, до якого переходить, зокрема, жилий будинок, зобов'язання надати іншій особі довічне користування цим будинком або певною його частиною (стаття 539 Цивільного кодексу).

До заповіту може бути включено розпорядження немайнового характеру (про порядок проведення захоронення заповідача, бажання призначити опіку над неповнолітнім, виконання дій, спрямованих на здійснення певної загальнокорисної мети тощо).

¹ Див. Повітряний кодекс (Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 25. – ст. 274).

85. Заповіт повинен бути складений так, щоб розпорядження заповідача не викликало неясностей чи суперечок після відкриття спадщини.

Нотаріус при посвідченні заповіту зобов'язаний роз'яснити заповідачу зміст статті 535 Цивільного кодексу. Зміст цієї статті заповідачу не роз'яснюється у випадку, якщо предметом заповіту є тільки вклад у кредитній установі.

86. Завідуючий державним нотаріальним архівом зобов'язаний перевірити законність заповіту, що надійшов на зберігання, і в разі встановлення невідповідності його законності повідомити про це заповідача і посадову особу, яка посвідчила заповіт.

Якщо про невідповідність заповіту законності стало відомо державній нотаріальній конторі, куди заповіт надійшов відповідно до статті 40 Закону «Про нотаріат», завідуючий державною нотаріальною конторою повідомляє про виявлені недоліки заповідача посадову особу, яка посвідчила заповіт, та державний нотаріальний архів, до якого заповіт передається на зберігання.

Про невідповідність заповіту законності повинно бути повідомлено заповідачу і посадовій особі, яка посвідчила заповіт, не пізніше наступного дня після одержання заповіту.

За бажанням заповідача такий заповіт переоформляється нотаріусом на загальних підставах або тими ж посадовими особами, які його посвідчили.

87. Заповіти, посвідчені нотаріусом, і заповіти, передані на зберігання до державного нотаріального архіву, записуються до алфавітної книги обліку заповітів (додаток № 1).

88. Нотаріус, завідуючий державним нотаріальним архівом при одержанні заяви про скасування чи зміну заповіту, а також при наявності нового заповіту, який скасовує чи змінює раніше складений заповіт, роблять про це відмітку на примірнику заповіту, що зберігається в державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса, в державному нотаріальному архіві, і відмітку в реєстрі нотаріальних дій та в алфавітній книзі обліку заповітів.

Якщо заповідач подасть примірник заповіту, що є у нього, то напис про зміну чи скасування заповіту робиться і на цьому примірнику, після чого він разом з заявою (коли заповіт скасований заявою) додається до примірника, що зберігається в державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса, в державному нотаріальному архіві.

Справжність підпису на заяві про скасування або зміну заповіту повинна бути нотаріально засвідчена.

Нотаріус, якому в ході посвідчення заповіту стало відомо про наявність раніше складеного заповіту, повідомляє про вчинену нотаріальну дію державному нотаріальному архіву чи нотаріусу, виконавчому комітету сільської, селищної, міської Ради на-

родних депутатів, де зберігається примірник раніше посвідченого заповіту. Викладене стосується і державного нотаріуса, який одержав на зберігання для передачі заповіт, посвідчений однією із посадових осіб, перелічених у статті 40 Закону «Про нотаріат».

88-1. Заповіти, складені та посвідчені, змінені або скасовані в установленому законодавством порядку, підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі заповітів та спадкових справ у порядку, встановленому Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ. *(Інструкцію доповнено пунктом 88-1 згідно з Наказом Мін'юсту № 51/5 від 17.10.2000).*

Посвідчення доручень

89. Нотаріуси посвідчують доручення, складені від імені однієї або кількох осіб, на ім'я однієї або кількох осіб. Такі доручення підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі доручень в порядку, встановленому Положенням про Єдиний реєстр доручень. Доручення на право користування та/або розпорядження майном, у тому числі транспортними засобами, підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі доручень, посвідчених у нотаріальному порядку, відповідно до вимог Положення про Єдиний реєстр доручень, посвідчених у нотаріальному порядку. *(Абзац перший пункту 89 із змінами, внесеними згідно з наказами Мін'юсту № 21/5 від 06.05.98, № 29/5 від 29.05.99, № 19/5 від 16.05.2000).*

У тексті доручення повинні бути зазначені місце і дата його складання (підписання), прізвища, імена та по батькові (повне найменування юридичної особи) і місце проживання (місце знаходження юридичної особи) представника й особи, яку представляють, а в необхідних випадках і посаду, яку вони займають. В дорученнях на ім'я адвокатів зазначається їх статус та членство в адвокатському об'єднанні (якщо є членом адвокатського об'єднання).

Строк, на який може бути видано доручення, визначається цивільним законодавством України.

Строк дії доручення зазначається словами.

При посвідченні доручення нотаріус повинен роз'яснити особі, яку представляють, що у випадках, коли строк в дорученні не вказаний, воно зберігає силу протягом одного року з дня його посвідчення. Доручення, призначене для вчинення дій за кордоном, яке не містить вказівок про строк його дії, чинне до його скасування особою, яка видала доручення.

Доручення, в якому не зазначена дата його посвідчення, не дійсне.

90. При посвідченні доручення від імені юридичної особи нотаріус дотримується правил, викладених у пунктах 32, 33 цієї Інструкції.

91. Доручення від імені неповнолітніх, а також осіб, визнаних у судовому порядку недієздатними або обмежено дієздатними, посвідчуються за дотриманням вимог пункту 31 цієї Інструкції.

92. При посвідченні доручення на ведення справи в суді нотаріус роз'яснює, що уповноважена особа буде вправі вчиняти дії, перелічені в статті 115 Цивільного процесуального кодексу, якщо вони спеціально обумовлені в цьому дорученні.

93. Повноваження за нотаріально посвідченими дорученнями можуть бути передані телеграфом.

Телеграма-доручення складається з тексту доручення та посвідчувального напису з розшифруванням підпису нотаріуса і його печатки.

94. Доручення, видане в порядку передоручення, підлягає нотаріальному посвідченню після подання основного доручення, в якому застережено право на передоручення, або після подання доказів того, що представник за основним дорученням примушений до цього обставинами для охорони інтересів особи, яка видала доручення.

Доручення, видане в порядку передоручення, не може містити в особі більше прав, ніж їх передано за основним дорученням.

Строк дії доручення, виданого за передорученням, не може перевищувати строку дії основного доручення, на підставі якого воно видане.

У дорученні, виданому за передорученням, повинні бути вказані час і місце посвідчення основного доручення, ім'я, по батькові, прізвище і місце проживання особи, якій видано основне доручення, й особи, якій вона передоручає свої повноваження, а в необхідних випадках і їх службове становище.

На основному дорученні робиться відмітка про передоручення. Копія основного доручення додається до примірника доручення, що залишається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса. При наступному посвідченні доручення, виданого за передорученням, в тій же державній нотаріальній конторі чи тим же приватним нотаріусом, копія основного доручення не залишається.

ГЛАВА 2

Вжиття заходів до охорони спадкового майна

95. Державний нотаріус за місцем відкриття спадщини за повідомленням підприємств, установ, організацій, громадян або за своєю ініціативою вживає заходів до охорони спадкового майна, коли це потрібно в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів або держави. Ці заходи вживаються ними безпосередньо або шляхом доручення державним нотаріусам чи посадовим особам виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів за місцезнаходженням майна.

За повідомленням громадян, підприємств, установ, організацій заходи щодо охорони спадкового майна можуть вживатися державними нотаріусами за місцезнаходженням цього майна з повідомленням про вжиті заходи державного нотаріуса за місцем відкриття спадщини.

Доручення державних нотаріусів або посадових осіб виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів та повідомлення громадян, підприємств, установ, організацій про наявність майна, яке залишилось після померлих, реєструється в книзі обліку заяв про вжиття заходів до охорони спадкового майна (додаток № 2).

Заходи до охорони спадкового майна державний нотаріус вживає не пізніше наступного дня з дати надходження доручення або заяви про наявність спадкового майна, яке потребує охорони.

96. Місцем відкриття спадщини визнається останнє постійне місце проживання спадкодавця, а якщо воно невідоме, — місце знаходження майна або його основної частини.

Після смерті військовослужбовців строкової служби, а також осіб, які навчалися в навчальних закладах, що знаходяться поза постійним місцем їх проживання, місцем відкриття спадщини визнається те місце, де вони постійно проживали до призову на строкову військову службу або до вступу до відповідного навчального закладу.

97. Державний нотаріус, який одержав від спадкоємців повідомлення про відкриття спадщини, зобов'язаний повідомити про це тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких йому відоме.

Державний нотаріус може також зробити виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення про це у пресі.

98. Державний нотаріус за місцем відкриття спадщини в строк, установлений статтею 557 Цивільного кодексу, приймає претензії від кредиторів спадкодавця. Претензії повинні бути заявлені у письмовій формі і прийняті незалежно від строку настання права вимоги.

Про претензію, що надійшла, державний нотаріус доводить до відома спадкоємців, які прийняли спадщину.

99. Для охорони спадкового майна державний нотаріус проводить опис майна і передає його на зберігання спадкоємцям або іншим особам, яких він призначає.

Опис спадкового майна провадиться за участю заінтересованих осіб, якщо вони того бажають, і не менше як двох понятих.

В акті опису повинні бути зазначені: дата надходження доручення або заяви (повідомлення) про вжиття заходів до охорони спадкового майна; дата проведення опису; прізвище, ім'я, по батькові й адреси осіб, які беруть участь в опису; прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця; час його смерті і

місце знаходження майна, що описується; чи було опечатано приміщення до прибуття державного нотаріуса і ким; чи не була порушена пломба або печатка; докладна характеристика (назва, розмір, номер, рік випуску, фабрично-заводська марка, колір, сорт тощо) й оцінка кожного з перерахованих у ньому предметів та процент зносу. Оцінка описаних предметів провадиться (з урахуванням їх зносу) державним нотаріусом та особами, які брали участь в описові спадкового майна, а жилих будинків – виходячи з відновної чи страхової (в місцевостях, де інвентаризація не проведена) оцінки.

У випадку незгоди з оцінкою спадкоємці вправі запросити спеціаліста-оцінника. Оплата праці спеціаліста провадиться спадкоємцями.

На кожній сторінці акта підводиться підсумок кількості речей (предметів) та їх вартості, а після закінчення опису – загальний підсумок кількості речей (предметів) і їх вартості.

До акта опису включається все майно, яке знаходиться в будинку (квартирі) померлого. Заяви сусідів та інших осіб про належність їм окремих речей заносяться до акта опису, а заінтересованим особам роз'яснюється порядок звернення до суду з позовом про виключення цього майна з опису.

Якщо проведення опису переривається або продовжується кілька днів, приміщення кожний раз опечатується державним нотаріусом.

В акті опису робиться запис про причини і час припинення опису і його відновлення, а також про стан plomb і печаток при наступному розпечатуванні приміщення. В кінці акта зазначається прізвище, ім'я, по батькові, рік народження особи, якій передано на зберігання майно, найменування документа, який посвідчує її особу, номер, дата видачі, найменування установи, що видала документ, місце проживання цієї особи.

Акт опису складається не менше ніж у трьох примірниках. Всі примірники підписуються державним нотаріусом, заінтересованими особами, понятими та особою, якій передано на зберігання спадкове майно. Один примірник акта видається особі, що прийняла на зберігання спадкове майно.

Якщо вжити заходів до охорони спадкового майна неможливо (спадкоємці або інші особи, які проживали із спадкодавцем, заперечують проти опису, не пред'являють майна для опису, майно вивезене тощо), державний нотаріус складає акт і повідомляє про це заінтересованих осіб, а в необхідних випадках – фінансовий орган або прокурора.

100. Якщо під час опису спадкового майна виявляться речі, які в зв'язку зі зносом не мають ніякої цінності, державний нотаріус за згодою спадкоємців або фінансового органу, коли опис провадиться без участі спадкоємців, не включає до акта опису цих

речей, а за окремим описом передає їх для знищення або на заготівельну базу утильсировини.

Коли серед спадкового майна виявляться харчові продукти, державний нотаріус передає їх спадкоємцям. Якщо опис провадиться без участі спадкоємців – продукти довгострокового терміну зберігання передаються відповідним організаціям для реалізації. Передача провадиться за окремим актом, який підписує, крім державного нотаріуса та понятих, спадкоємець або представник тієї організації, яким передані продукти.

101. Грошові суми та цінні папери, які залишилися після померлого, на прохання спадкоємців чи інших заінтересованих осіб, за окремим описом здаються не пізніше наступного після проведення опису дня на депозит державної нотаріальної контори, де знаходяться до видачі спадкоємцям або передачі відповідному фінансовому органу у випадку переходу спадкового майна державі за правом спадкоємства.

Срібло і монетарні метали (золото та метали іридієво-платинової групи) в будь-якому вигляді та стані, іноземна валюта і виражені в іноземній валюті або монетарних металах платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати тощо), вироби із срібла і монетарних металів, дорогоцінних каменів, а також дорогоцінні камені і перли на прохання спадкоємців чи інших заінтересованих осіб здаються не пізніше наступного після проведення опису дня на зберігання до відповідної банківської установи.

Зберігання спадкового майна на депозиті державної нотаріальної контори чи у банку здійснюється за рахунок спадкоємців або інших заінтересованих осіб.

Зазначені цінності, прийняті на зберігання нотаріальною конторою зазначеними вище способами, реєструються в книзі обліку цінностей (додаток № 3).

За бажанням спадкоємців чи інших заінтересованих осіб цінності, перераховані у частинах першій та другій цього пункту, можуть бути передані спадкоємцям або іншим особам згідно з пунктом 99 цієї Інструкції.

Якщо в складі описаного майна виявляться цінні рукописи, літературні праці, листи, що мають історичне або наукове значення, ці документи за окремим описом здаються на відповідальне зберігання спадкоємцям чи іншим особам або відповідним установам (інституту, музею тощо). При неможливості передати перераховане вище на відповідальне зберігання державний нотаріус опечатує документи або сховище з документами.

Виявлені у складі майна померлого вибухові речовини і засоби вибуху, боєприпаси, зброя, спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівливої дії (газові

пістолети, револьвери і патрони до них) здаються органам внутрішніх справ за окремим описом.

При виявленні у складі спадкового майна об'єктів, які перебувають на державному обліку як пам'ятки історії і культури, державний нотаріус повідомляє про це відповідні органи охорони пам'яток історії та культури¹.

102. При вилученні спадкового майна з акта опису на останньому робиться спеціальний напис, в якому за підписом державного нотаріуса, а також інших осіб, що підписали акт опису, дається перелік вилучених предметів. Цей напис скріплюється печаткою державного нотаріуса.

103. При наявності в складі спадщини майна, що потребує управління (жилий будинок, квартира, худоба тощо), а також у випадку пред'явлення позову кредиторами спадкодавця до прийняття спадщини спадкоємцями, державний нотаріус призначає хранителя майна, про що виноситься постанова за підписом державного нотаріуса.

104. Державний нотаріус попереджає хранителя та інших осіб, яким передано на зберігання спадкове майно, про кримінальну відповідальність за статтею 182 Кримінального кодексу в разі розтрати або утаювання його, а також про матеріальну відповідальність за заподіяну шкоду. Про зроблене попередження від зазначених осіб відбирається підписка. Підписка може бути викладена на акті опису спадкового майна, за яким воно передається на зберігання, або на постанові про призначення хранителя спадкового майна.

105. Охорона спадкового майна триває до прийняття спадщини всіма спадкоємцями, а якщо її не прийнято – до закінчення строку, встановленого цивільним законодавством України для прийняття спадщини.

Охорона спадкового майна може тривати після спливу шести місяців з дня відкриття спадщини, якщо до державної нотаріальної контори надійде заява про згоду на прийняття спадщини від осіб, для яких право спадкоємства виникає у випадку неприйняття спадщини іншими спадкоємцями (частина третя статті 549 Цивільного кодексу) і якщо до спливу встановленого законом шестимісячного строку для прийняття спадщини залишилось менше трьох місяців.

¹ Див. Постанову Верховної Ради України від 17.06.92 «Про право власності на окремі види майна» (Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 35. – ст.517), Положення про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівливої дії, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 7.02.93 № 706 (ЗП. – 1994. – № 1. – ст.17).

У цьому випадку охорона спадкового майна продовжується до прийняття спадщини всіма особами, згаданими в абзаці другому цього пункту, а коли воно ними не прийняте, — до закінчення трьох місяців з дня надходження від будь-кого з цих осіб заяви про згоду прийняти спадщину, якщо частина шестимісячного строку, що залишилась для прийняття спадщини, менше трьох місяців.

Заходи охорони спадкового майна припиняє державний нотаріус або посадова особа виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів, які вживали їх. Якщо місце відкриття спадщини і місце вжиття заходів до охорони спадкового майна різні, про припинення охорони спадкового майна попередньо повідомляється державний нотаріус за місцем відкриття спадщини.

Про припинення спадкового майна державний нотаріус за місцем відкриття спадщини попередньо повідомляє спадкоємців, а в разі переходу майна за правом спадкоємства до держави — відповідні фінансові органи.

106. У необхідних випадках державний нотаріус до прийняття спадщини одним чи всіма спадкоємцями, а якщо спадщина переходить до держави, то до видачі державі свідоцтва про право на спадщину, дає розпорядження про видачу із спадкового майна грошових сум на покриття витрат:

- 1) по догляду за спадкодавцем під час його хвороби, а також на його поховання;
- 2) на утримання осіб, які перебували на утриманні спадкодавця;
- 3) на задоволення претензій, зумовлених законодавством про працю, та інших претензій, прирівняних до них;
- 4) на охорону спадкового майна й управління ним, а також витрат, пов'язаних із повідомленням спадкоємців про відкриття спадщини.

За заявою громадської організації за місцем останньої роботи або проживання спадкодавця, родичів або інших близьких осіб померлого, в якого не залишилось спадкоємців, про встановлення йому надгробка державний нотаріус в разі наявності грошового вкладу на ім'я померлого дає розпорядження банківській установі про переказ підприємству або організації, що встановлює надгробок, його вартості. У виняткових випадках таке розпорядження може бути видане на ім'я особи, що подала до нотаріальної контори достовірні документи, в тому числі рахунок підприємства, котре виготовляє та встановлює надгробок, що свідчить про оплату цією особою вартості надгробка.

У разі відсутності у складі спадкового майна грошових сум державний нотаріус вправі дати розпорядження про видачу із спадкового майна речей, вартість яких не повинна перевищувати суми фактично зроблених витрат на потреби, зазначені в абзацах першому і другому цього пункту.

На підтвердження видатків, передбачених у підпунктах 1, 2, 3 і 4 цього пункту, державний нотаріус може прийняти рахунок магазину, довідку лікувально-профілактичного закладу, комісії по організації похорон, рішення суду тощо. Розпорядження про видачу із спадкового майна грошей на поховання спадкодавця державний нотаріус може зробити до поховання спадкодавця на підставі свідоцтва про смерть спадкодавця і заяви заінтересованої особи. Після поховання спадкодавця таке розпорядження видається державним нотаріусом після пред'явлення заінтересованою особою вірогідних документів.

107. Один примірник розпорядження державного нотаріуса про видачу із спадкового майна грошових сум або речей на покриття видатків, передбачених пунктом 106 цієї Інструкції, залишається у справах державної нотаріальної контори і підшивається в спадкову справу.

ГЛАВА 3

Видача свідоцтва про право на спадщину

108. На майно, що переходить за правом спадкоємства до спадкоємців або держави, державним нотаріусом за місцем відкриття спадщини видається свідоцтво про право на спадщину.

Видача свідоцтва провадиться у строки, встановлені цивільним законодавством України¹.

Відомості про видачу свідоцтва про право на спадщину підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі заповітів та спадкових справ у порядку, передбаченому Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ. *(Пункт 108 доповнено абзацом третім згідно з Наказом Мін'юсту № 51/5 від 17.10.2000).*

109. Свідоцтво про право на спадщину видається за заявою спадкоємців, які прийняли спадщину в порядку, встановленому цивільним законодавством, на ім'я всіх спадкоємців або за їх бажанням кожному з них окремо.

При цьому в кожному свідоцтві зазначається все спадкове майно і перелічуються всі спадкоємці та визначається частка спадщини спадкоємця, якому видається свідоцтво про право на спадщину.

Якщо свідоцтво про право на спадщину видається державним нотаріусом не на всю спадщину, в тексті його зазначається, яка частка спадщини залишається відкритою.

Особиста явка спадкоємця за одержанням свідоцтва не обов'язкова. На прохання спадкоємця свідоцтво може бути надіслане йому поштою.

При переході спадкового майна до держави свідоцтво про

¹ Див. статтю 561 Цивільного кодексу.

право на спадщину видається відповідному фінансовому органу за письмовою заявою керівника цього органу, оформленою у встановленому порядку.

Особи, які померли в один і той же день (незалежно від часу смерті), не спадкують один після другого.

110. Заяви про прийняття спадщини, про відмову від неї та про видачу свідоцтва про право на спадщину повинні бути зроблені в письмовій формі.

Справжність підпису на таких заявах повинна бути нотаріально засвідченою.

Засвідчувати справжність підпису на заяві не потрібно у випадку, коли така заява подається спадкоємцем до державної нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини особисто. У цьому випадку державний нотаріус встановлює особу спадкоємця і перевіряє справжність його підпису, про що робить відмітку на заяві, де зазначає найменування документа, що посвідчує особу заявника, номер та дату його видачі, найменування установи, підприємства, організації, яка його видала, рік народження спадкоємця.

Якщо заява, на якій справжність підпису спадкоємця не засвідчена, надійшла поштою, вона приймається державним нотаріусом, а спадкоємцю пропонується надіслати заяву, оформлену належним чином, або прибути особисто до державної нотаріальної контори.

111. Заяви про прийняття спадщини, а також заяви про відмову від спадщини не можуть бути повернуті спадкоємцям або скасовані ними.

Прийняття і відмова від спадщини можуть мати місце щодо всього спадкового майна. Спадкоємець не вправі прийняти одну частину спадщини, а від іншої частини відмовитись. Спадкоємець, який прийняв частину спадщини, вважається таким, що прийняв усю спадщину.

111-1. При підготовці до видачі свідоцтва про право на спадщину за законом або заповітом нотаріус за даними Єдиного реєстру перевіряє наявність або відсутність заповіту, складеного спадкодавцем у порядку, передбаченому Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ. *(Інструкцію доповнено пунктом 111-1 згідно з Наказом Мін'юсту № 51/5 від 17.10.2000).*

112. Свідоцтво про право на спадщину видається після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини, а у випадках, передбачених частиною третьою статті 549, частиною другою статті 551 Цивільного кодексу – не раніше зазначених строків.

Свідоцтво про право на спадщину при спадкоємстві як за законом, так і за заповітом, може бути видане і раніше встановлених законом строків, якщо в державній нотаріальній конторі

є відомості про те, що, крім осіб, які заявили про видачу свідоцтва, інших спадкоємців немає.

При переході майна за правом спадкоємства до держави свідоцтво про право на спадщину видається відповідному фінансовому органу не раніше закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини.

Видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, ніяким строком не обмежена.

113. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям, що прийняли спадщину, тобто таким, які фактично вступили в управління або володіння спадковим майном чи подали заяву в державну нотаріальну контору про прийняття спадщини (ст. 549 Цивільного кодексу). Доказом вступу в управління чи володіння спадковим майном можуть бути: довідка житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу, виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів чи відповідної місцевої державної адміністрації про те, що спадкоємець безпосередньо перед смертю спадкодавця проживав разом з ним, або про те, що спадкоємцем було взято майно спадкодавця; довідка державної податкової служби, страховика чи іншого органу про те, що спадкоємцем після відкриття спадщини сплачувались податки або страхові платежі по обов'язковому страхуванню, квитанція про сплату податку, страхового платежу; копія рішення суду, що набрало законної сили, про встановлення факту своєчасного прийняття спадщини; запис у паспорті спадкоємця або в будинковій книзі, який свідчить про те, що спадкоємець був постійно прописаний в спадковому будинку (квартирі) в період шести місяців після смерті спадкодавця, та інші документи, що підтверджують факт вступу спадкоємця в управління чи володіння спадковим майном.

Доказом вступу в управління чи володіння спадковим майном може бути наявність у спадкоємців ощадної книжки, іменних цінних паперів, квитанцій про здані в ломбард речі, свідоцтва про реєстрацію (технічного паспорта, реєстраційного талона) на автотранспортний засіб чи іншу самохідну машину або механізм, державного акта на право приватної власності на землю та інших документів, виданих відповідними органами на ім'я спадкодавця на майно, користування яким можливе лише після належного оформлення прав на нього. Ці документи приймаються державним нотаріусом з урахуванням у кожному випадку всіх конкретних обставин і при відсутності заперечень з боку інших спадкоємців.

Спадкоємці, які пропустили строк для прийняття спадщини, можуть бути за згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину, включені до свідоцтва про право на спадщину як такі, що прийняли спадщину. Така згода спадкоємців повинна бути викладена у письмовій формі і подана державній нотаріальній

конторі до видачі свідоцтва про право на спадщину. Справжність підписів спадкоємців на заяві повинна бути засвідчена відповідно до правил, викладених в пункті 110 цієї Інструкції.

Спадкоємець, якому за рішенням суду строк на прийняття спадщини продовжений, повинен у межах строків, встановлених статтею 549 Цивільного кодексу, одержати свідоцтво про право на спадщину чи прийняти спадщину шляхом фактичного вступу в управління або володіння спадковим майном, або шляхом подачі нотаріальному органу за місцем відкриття спадщини заяви про прийняття спадщини.

114. Державний нотаріус при видачі свідоцтва про право на спадщину за законом перевіряє факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, наявність підстав для закликання до спадкоємства осіб, які подали заяву, склад спадкового майна, на яке видається свідоцтво про право на спадщину. На підтвердження цих обставин від спадкоємців обов'язково вимагаються відповідні документи.

Так, факт смерті і час відкриття спадщини підтверджуються свідоцтвом органу реєстрації актів громадянського стану про смерть спадкодавця, повідомленням чи іншим документом про загибель його на фронті Вітчизняної війни, виданим командуванням військової частини, адміністрацією госпіталю, військовим комісаріатом чи іншими органами Міністерства оборони України.

Доказом родинних та інших відносин спадкоємців із спадкодавцем є: свідоцтва органів реєстрації актів громадянського стану, виписки з книг запису актів громадянського стану, записи в паспортах про дітей, про другого з подружжя, копії рішень суду, що набрали законної сили, про встановлення факту родинних та інших відносин.

В окремих випадках можуть бути прийняті довідки, видані підприємствами, установами й організаціями за місцем роботи чи проживання, якщо вони разом з іншими документами підтверджують родинні та інші відносини спадкоємців із спадкодавцем.

Якщо про видачу свідоцтва про право на спадщину за законом просить особа, яка вважає себе утриманцем спадкодавця, державний нотаріус повинен упевнитись, що вона перебувала на утриманні спадкодавця не менше одного року перед його смертю, а також, що ця особа була непрацездатною на день відкриття спадщини.

На доказ факту перебування на утриманні можуть бути подані такі документи: довідка виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів чи місцевої держадміністрації, житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу або з місця роботи спадкодавця про наявність у нього утриманців; довідка органу соціального захисту населення про призначення пенсії в зв'язку із втратою годувальника; копія рішення

суду, що набрало законної сили, про встановлення факту перебування на утриманні. Ці документи повинні містити дані про час і період, коли особа перебувала на утриманні спадкодавця.

Непрацездатність утриманця, пов'язана з віком, перевіряється за паспортом, свідоцтвом про народження; непрацездатність, пов'язана зі станом здоров'я, – за пенсійною книжкою або довідкою, виданою відповідним органом медико-соціальної експертизи.

Якщо один або кілька спадкоємців за законом позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання їх до спадкоємства за законом, вони можуть бути за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин із спадкодавцем, включені до свідоцтва про право на спадщину. Така згода спадкоємців оформляється у вигляді письмової заяви, підпис спадкоємців на якій повинен бути засвідчений відповідно до правил, викладених в пункті 110 цієї Інструкції. Часом відкриття спадщини після смерті реабілітованих у встановленому порядку громадян є день прийняття рішення відповідною Комісією з питань поновлення прав реабілітованих¹ про повернення спадкоємцям першої черги майна (відшкодування його вартості) реабілітованого.

Коло спадкоємців першої черги визначається на день винесення цього рішення. Факт смерті спадкодавця – громадянина, реабілітованого у встановленому порядку², а також належність до кола спадкоємців першої черги щодо майна (відшкодування його вартості) реабілітованого визначається на підставі відповідного рішення Комісії з питань поновлення прав реабілітованих, яке повинно містити перелік документів, що стверджують відповідні факти.

Місце відкриття спадщини підтверджується: свідоцтвом органів реєстрації актів громадянського стану про смерть спадкодавця, якщо останнє постійне місце проживання його і місце смерті збігаються; довідкою житлово-експлуатаційної організації, управління житлово-будівельного кооперативу, виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів чи відповідної місцевої держадміністрації або з місця роботи померлого про постійне місце його проживання; записом у будинковій книзі про постійну прописку спадкодавця, а якщо місце проживання померлого невідоме, – документом (довідкою виконавчого комітету місцевої

¹ Див. Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 22. – ст. 262; 1992. – № 32. – ст. 456).

² Див. Постанову Верховної Ради України від 24.12.93 р. «Про тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 15. – ст. 88).

Ради народних депутатів тощо) про місцезнаходження спадкового майна або його частини.

У випадку відсутності у спадкоємців зазначених документів державний нотаріус вимагає копію рішення суду, що набрало законної сили, про встановлення місця відкриття спадщини.

115. Державний нотаріус при видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом шляхом витребування відповідних доказів перевіряє: факт смерті спадкодавця, наявність заповіту, час і місце відкриття спадщини, склад спадкового майна, на яке видається свідоцтво; коло осіб, які мають право на обов'язкову частку в спадщині. Перевірка наявності заповіту, а також його чинності здійснюється за допомогою Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ у порядку, передбаченому Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ. *(Абзац перший пункту 115 в редакції Наказу Мініюсту № 51/5 від 17.10.2000).*

Якщо спадкоємець за заповітом бажає, щоб у свідоцтві про право на спадщину були зазначені родинні чи інші відносини із спадкодавцем, державний нотаріус вимагає подання документів, які б стверджували ці відносини.

116. При видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом оригінал чи дублікат заповіту, поданий спадкоємцем, залишається в державній нотаріальній конторі.

За бажанням спадкоємця до свідоцтва про право на спадщину за заповітом може бути додана нотаріально засвідчена копія заповіту або дубліката.

117. Видача свідоцтва про право на спадщину на майно, яке підлягає реєстрації, провадиться нотаріусом після подання правовстановлюючих документів про належність цього майна спадкодавцеві та перевірки відсутності заборони або арешту цього майна.

У разі наявності заборони державний нотаріус повідомляє кредитора про те, що спадкоємцям боржника видано свідоцтво про право на спадщину.

Якщо на згадане вище майно накладено арешт судовими чи слідчими органами, видача свідоцтва про право на спадщину затримується до зняття арешту.

Якщо до складу спадкового майна входить жилий будинок та інше нерухоме майно, що підлягає реєстрації (за винятком земельної ділянки), державний нотаріус вимагає, крім правовстановлюючого документа, довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проводилась, – довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів.

У тому випадку, коли правовстановлюючий документ на майно, що підлягає реєстрації, повертається спадкоємцеві (свідоцтво про реєстрацію чи технічний паспорт на автомобілотранспортний

засіб, іншу самохідну машину або механізм, судновий білет чи свідоцтво тощо), державний нотаріус перевіряє документ, про що робить відмітку на заяві про видачу свідоцтва про право на спадщину або на примірнику цього свідоцтва, який залишається у справах державної нотаріальної контори.

Свідоцтво про право на спадщину після смерті реабілітованого може бути видане державним нотаріусом на підставі відповідного рішення Комісії з питань поновлення прав реабілітованих, яке має містити відомості про склад спадкового майна. При наявності такого рішення документи, які б стверджували належність успадкованого майна померлому, не вимагаються.

118. Державний нотаріус роз'яснює, що свідоцтво про право на спадщину на майно, яке підлягає реєстрації, повинно бути зареєстровано у відповідному органі.

119. Свідоцтво про право на спадщину на грошовий вклад, щодо якого вкладник не зробив розпорядження банківській установі, після смерті вкладника видається спадкоємцям за законом на загальних підставах.

Державний нотаріус видає свідоцтво про право на спадщину за заповітом на вклад, якщо в заповіті не зроблено спеціальної вказівки про вклад і в банківській установі відсутнє заповідальне розпорядження на нього.

Якщо заповіт зроблено на все майно заповідача, без конкретної вказівки про вклад, то при наявності заповідального розпорядження в банківській установі свідоцтво про право на спадщину за заповітом на вклад не видається. Вклад видається банківською установою особам, зазначеним у заповідальному розпорядженні.

120. Державний нотаріус на прохання спадкоємців померлого вправі зробити запит до банківських установ про наявність на ім'я померлого вкладів. Відповідно до статті 46 Закону «Про нотаріат» банківські установи повинні подати відомості в строк, вказаний нотаріусом.

121. Державний нотаріус може видати свідоцтво про право на спадщину за законом чи за заповітом після смерті одного з учасників спільної сумісної власності лише після виділення (визначення) частки померлого у спільному майні.

Якщо у спільному майні подружжя правостановлюючий документ на таке майно оформлений на того із подружжя, що є живим, державний нотаріус вимагає його (її) письмову згоду на виділ на ім'я померлого його частки в спільному майні.

122. Державний нотаріус повідомляє (надсилає копію свідоцтва про право на спадщину) про видачу свідоцтва про право на спадщину на ім'я неповнолітнього або недієздатного чи обмежено дієздатного спадкоємця орган опіки і піклування за місцем проживання спадкоємця для охорони його майнових інтересів.

123. Спадкоємцям, які одержали свідоцтво про право на спад-

щину певної частини спадкового майна, в подальшому видаються наступні свідоцтва про право на спадщину інших частин спадкового майна, яке не перераховане в раніше виданому свідоцтві.

У випадку видачі додаткового свідоцтва про право на спадщину на інше майно і з'явлення спадкоємців, які не були включені в раніше видане свідоцтво, вони також можуть бути включені в свідоцтво про право на спадщину на додаткове майно за письмовою згодою всіх спадкоємців, які прийняли спадщину. Згода вимагається, якщо такі спадкоємці не прийняли спадщину в строки, встановлені законом.

124. Поділ спадкового майна провадиться за згодою спадкоємців, які прийняли спадщину. У випадку недосягнення згоди поділ провадиться у судовому порядку відповідно до часток, належних кожному із спадкоємців за законом або за заповітом.

Поділ спадкового майна оформляється угодою спадкоємців або, при відсутності згоди, судовим рішенням.

В угоді про поділ спадкового майна визначаються реальні частки спадкоємців у спадковому майні. При цьому допускається грошова компенсація, якщо вартість майна різна.

125. У державній нотаріальній конторі ведеться книга обліку спадкових справ (додаток № 4) та алфавітна книга спадкових справ (додаток № 5).

У книзі обліку спадкових справ реєструються: заяви про прийняття спадщини, про видачу свідоцтв про право на спадщину, про відмову від спадщини, розпорядження державного нотаріуса про сплату видатків за рахунок спадкового майна, претензії кредиторів, а також заяви про вжиття заходів до охорони спадкового майна, за якими були вжиті ці заходи. На підставі однієї із перерахованих заяв, зареєстрованої першою, заводиться спадкова справа на ім'я померлого. Нотаріус за даними Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ перевіряє наявність заведеної спадкової справи. У разі підтвердження цього факту нотаріус відмовляє у прийнятті заяви (іншого документа), рекомендуючи заявнику подати її за місцезнаходженням цієї справи, а в разі потреби – вимагає цю справу для подальшого провадження. *(Абзац другий пункту 125 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мініюсту № 51/5 від 17.10.2000).*

Всі наступні заяви (додаткові, від інших спадкоємців і кредиторів) також реєструються в книзі обліку спадкових справ під самостійними номерами та в хронологічному порядку.

На всіх заявах зазначається час їх надходження та номер спадкової справи.

У спадкову справу підшиваються документи, які були витребувані від спадкоємців, підприємств, установ чи організацій, подані іншими, крім спадкоємців, громадянами, а також примірник свідоцтва про право на спадщину.

Усі заведені спадкові справи та відомості про списання спадкової справи до архіву підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі заповітів та спадкових справ у порядку, передбаченому Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ. (Пункт 125 доповнено абзацом згідно з Наказом Мініюсту № 51/5 від 17.10.2000).

ГЛАВА 4

Видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя

126. Нотаріус на підставі спільної письмової заяви подружжя видає одному або кожному з них свідоцтво про право власності на частку в спільному майні, набутому ними за час шлюбу.

Таке свідоцтво може бути видано кожному з подружжя як під час перебування в шлюбі, так і після розірвання шлюбу.

Свідоцтво про право власності видається тільки на те майно, яке є спільною власністю подружжя і є наявним на день видачі свідоцтва.

При видачі свідоцтва нотаріус вимагає документ, який посвідчує шлюбні відносини, в тому числі такі, що згодом були розірвані в порядку, встановленому чинним законодавством (свідоцтво про шлюб, про розірвання шлюбу, відмітка в паспорті про реєстрацію шлюбу тощо). На примірнику свідоцтва, що залишається в справах державної нотаріальної контори чи у приватного нотаріуса, робиться відмітка, в якій зазначається найменування поданого для огляду документа, його номер, дата та найменування установи, що його видала.

127. Якщо до складу майна, на частку якого видається свідоцтво, входить майно, що підлягає реєстрації, нотаріус вимагає подання документів, які підтверджують право власності подружжя на таке майно.

При видачі свідоцтва про право власності на жилий будинок та інше нерухоме майно, що підлягає реєстрації (за винятком земельної ділянки), нотаріус вимагає довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проведена, – довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів, в якій викладена характеристика будівлі, на яку видається свідоцтво.

При наявності заборони відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна свідоцтво про право власності на майно, обтяжене боргом, видається у разі згоди на те кредитора.

Про видачу свідоцтва про право власності на нерухоме майно, перераховане вище, робиться відмітка на правовстановлюючому документі.

Свідоцтво про право власності на жилий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, земельну ділянку та інше нерухоме майно видається нотаріусом за місцезнаходженням цього майна.

128. У разі смерті одного з подружжя свідоцтво про право власності на частку в їх спільному майні видається державним нотаріусом на підставі письмової заяви другого з подружжя з наступним повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину. Таке свідоцтво може бути видане на половину спільного майна.

У повідомленні, яке надсилається спадкоємцям померлого, що прийняли спадщину, зазначається склад спільного майна подружжя, на частку якого другий з подружжя, що є живим, просить видати свідоцтво про право власності, а також роз'яснюється право звернення до суду у випадку оспорювання спадкоємцями майнових вимог того з подружжя, що залишився живим.

Повідомлення надсилається поштою, а спадкоємці, які прибули в нотаріальну контору, повідомляються державним нотаріусом усно, про що робиться відмітка на заяві того з подружжя, що залишився живим. Така відмітка підписується спадкоємцями.

На підставі письмової заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, за згодою другого з подружжя, що є живим, у свідоцтві про право власності може бути визначена і частка померлого у спільній власності.

Якщо серед спадкоємців померлого є неповнолітні або особи, над якими встановлена опіка чи піклування, свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя видається при наявності дозволу органів опіки і піклування, який оформляється згідно з правилами, викладеними в абзаці дев'ятому пункту 31 цієї Інструкції.

Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них видається державним нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

129. При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них державний нотаріус вимагає, крім свідоцтва про смерть, документи і перевіряє обставини, зазначені в пунктах 126, 127 цієї Інструкції.

Якщо до складу спільного майна подружжя входить майно, що підлягає реєстрації, державний нотаріус повинен дотримуватись також вимог пункту 127 цієї Інструкції.

130. Видаючи свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, до складу якого входить майно, що підлягає реєстрації, нотаріус роз'яснює про необхідність подати це свідоцтво для реєстрації у відповідний орган.

ГЛАВА 5

Видача свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів

131. Придбання жилого будинку з прилюдних торгів оформляється нотаріусом за місцезнаходженням будинку шляхом видачі набувачу свідоцтва про придбання жилого будинку. Якщо торги не відбулися, свідоцтво про придбання жилого будинку видається стягувачеві.

Такі свідоцтва видаються на підставі відповідно копії акта про продаж будинку з прилюдних торгів чи копії акта про те, що будинок залишено за стягувачем у зв'язку з тим, що торги не відбулися.

132. За своїм змістом зазначені документи повинні відповідати вимогам статті 398 Цивільного процесуального кодексу.

133. Свідоцтво про придбання жилого будинку з прилюдних торгів підлягає реєстрації у встановленому порядку.

ГЛАВА 6

Накладання заборони відчуження нерухомого майна

134. Державний нотаріус за місцезнаходженням жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна чи місцем розташування земельної ділянки накладає заборону їх відчуження:

1) за повідомленням установи банку, підприємства або організації про видачу громадянину позички на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю жилого будинку;

2) при посвідченні договору довічного утримання;

3) при посвідченні договору про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;

4) в усіх інших випадках, передбачених законом.

135. Накладання заборони провадиться шляхом вчинення напису про це на повідомленні установи банку, підприємства або організації про видачу позички. Один примірник повідомлення з написом державного нотаріуса про надходження заборони надсилається відповідній установі банку, підприємству або організації, що видали позичку, а другий залишається у справах державної нотаріальної контори.

Накладання заборони за договором довічного утримання та про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна провадиться шляхом відповідного напису про це на договорі.

136. Накладання заборони реєструється державними та приватними нотаріусами в реєстрі для реєстрації заборон. У цьому са-

тому реєстрі реєструються повідомлення судових і слідчих органів, а також органів державної виконавчої служби про накладання арешту на нерухоме майно. Про накладені заборони та арешти робиться запис в алфавітній книзі обліку заборон відчуження й арештів нерухомого майна (додаток № 6). *(Абзац перший пункту 136 в редакції Наказу Мін'юсту № 33/5 від 09.08.2000).*

Накладені заборони та арешти підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна в порядку, визначеному Положенням про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна. *(Пункт 136 в редакції Наказів Мін'юсту № 41/5 від 27.05.97; № 31/5 від 09.06.99).*

137. Одержавши повідомлення установи банку, підприємства чи організації про погашення позички, повідомлення про припинення договору застави, а також припинення (у зв'язку зі смертю відчужувача чи набувача жилого будинку, за винятком випадку успадкування цього будинку спадкоємцями набувача) чи розірвання договору довічного утримання, державний нотаріус знімає заборону відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна.

Про зняття заборони, а також про зняття судовими або слідчими органами накладеного ними арешту на нерухоме майно державний нотаріус робить відповідні відмітки в реєстрі для реєстрації заборон і арештів та в алфавітній книзі обліку заборон відчуження й арештів нерухомого майна. Повідомлення судових або слідчих органів про зняття арешту залишається у справах державної нотаріальної контори.

ГЛАВА 7

Засвідчення вірності копій документів і виписок з них

138. Нотаріуси засвідчують вірність копій документів, виданих підприємствами, установами й організаціями за умови, що ці документи не суперечать законові, мають юридичне значення і засвідчення їх копій не заборонено законом.

Вірність копії документа, виданого громадянином, засвідчується у тих випадках, коли справжність підпису громадянина на оригіналі цього документа засвідчена нотаріусом або посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів чи підприємством, установою, організацією за місцем роботи, навчання, проживання чи лікування громадянина.

Забороняється засвідчувати вірність копій паспорта, документів, що його замінюють, військового квитка, депутатського посвідчення, службових посвідчень та інших документів, знімання копії з яких не допускається.

139. Вірність копії з копії документа може бути засвідчене

нотаріусом, якщо вірність копії засвідчена в нотаріальному порядку або якщо ця копія видана підприємством, установою, організацією, що видала оригінал документа. В останньому випадку копія документа повинна бути викладена на бланку даного підприємства, установи, організації з прикладенням печатки і з відміткою про те, що оригінал документа знаходиться на даному підприємстві, в установі, організації.

140. Вірність виписки може бути засвідчена лише у тому випадку, коли її зроблено з документа, в якому міститься рішення кількох не зв'язаних між собою питань. Виписка повинна відтворювати повний текст частини документа з певного питання.

Засвідчення вірності виписки з документа здійснюється за правилами, викладеними в пунктах 138, 139 цієї Інструкції.

141. Нотаріус зобов'язаний звірити з оригіналом копію чи виписку з документа, вірність яких він засвідчує.

ГЛАВА 8

Засвідчення справжності підпису на документах

142. Нотаріус засвідчує справжність підпису на документах, зміст яких не суперечить законові і які не мають характеру угод та не містять у собі відомостей, що порочать честь і гідність людини.

На угоді може бути засвідчена справжність підпису особи, що підписалась за іншу особу, котра не могла це зробити власноручно внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин. У цьому випадку нотаріус встановлює особу як того, хто підписався, так і того, за кого ця особа підписалась.

143. Нотаріус, засвідчуючи справжність підпису, не посвідчує факти, викладені у документі, а лише підтверджує, що підпис зроблений певною особою.

144. Нотаріус не може засвідчувати справжність підпису громадянина на документі, в якому стверджуються обставини, право посвідчення яких належить лише відповідному державному органу (час народження, шлюбу, смерті, наявність хвороби, інвалідності, права власності на майно тощо). Справжність підпису на зазначеному документі може бути засвідчена у випадку, якщо документ призначений для подання до компетентних органів іншої держави.

145. При засвідченні зразків підписів посадових осіб підприємств, установ, організацій на картках, що подаються до Національного банку України, комерційних банків (в т.ч. Ощадного банку України, інших комерційних банків різних видів і форм власності) з метою відкриття рахунків, нотаріус перевіряє правоздатність юридичної особи¹, справжність підписів посадових осіб та їх повноваження на право підпису.

¹ Див. пункт 32 цієї Інструкції.

На підтвердження повноважень на право підпису нотаріусу подається наказ про призначення на посаду, протокол про обрання посадової особи, доручення на ім'я керівника, видане вищестоящим органом, тощо.

ГЛАВА 9

Засвідчення вірності перекладу

146. Нотаріус засвідчує вірність перекладу документа з однієї мови на іншу, якщо він знає відповідні мови.

Якщо нотаріус не знає відповідних мов (однієї з них), переклад документа може бути зроблено перекладачем, справжність підпису якого засвідчує нотаріус. При цьому перекладач, поряд з документом, що встановлює його особу, повинен представити документ, який стверджує його кваліфікацію.

147. Якщо при вчиненні нотаріальної дії (посвідчення угоди, засвідчення вірності копії тощо) одночасно вчиняється і переклад на іншу мову, то переклад вміщується з оригіналом угоди, копією тощо на одній сторінці, розділений вертикально рисою таким чином, щоб текст оригіналу розташовувався на лівій стороні, а переклад – на правій. Переклад повинен бути зроблений з усього тексту документа, що перекладається, і закінчуватися підписами. Під перекладом вміщується підпис перекладача. Посвідчувальний напис викладається під текстами документа і перекладу з нього.

Переклад, розміщений на окремому від оригіналу чи копії аркуші, прикріплюється до нього, прошнуровується і скріплюється підписом нотаріуса і його печаткою.

ГЛАВА 10

Посвідчення фактів

148. Нотаріус на прохання громадянина посвідчує факт, що громадянин є живим.

149. Нотаріус на прохання громадянина посвідчує факт перебування його в певному місці.

150. Посвідчення факту, що громадянин є живим, та факту перебування громадянина в певному місці провадиться як при явці громадянина до нотаріуса, так і поза приміщенням державної нотаріальної контори чи приміщенням, що є робочим місцем приватного нотаріуса.

151. Факти, що неповнолітній, який не досяг 15-річного віку, є живим чи перебуває в певному місці, посвідчуються на прохання його законних представників (батьків, усиновителів, опікуна).

Факти, згадані вище, щодо неповнолітніх віком від 15 до 18 років посвідчуються на їх прохання та при згоді на це законних представників (батьків, усиновителів, піклувальників), викладеній з дотриманням вимог пункту 31 цієї Інструкції.

152. Нотаріус на прохання громадянина посвідчує його тожність з особою, зображеною на поданій громадянином фотокартці.

153. На підтвердження факту, що громадянин є живим, та факту перебування громадянина в певному місці нотаріус видає заінтересованим особам, а на підтвердження тожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці – цьому громадянину відповідні свідоцтва (пункт 19 цієї Інструкції).

154. На примірнику свідоцтва про тожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці, вміщується фотокартка, яка розташовується у верхньому лівому куті свідоцтва, скріплюється підписом нотаріуса і його печаткою. При цьому печатка повинна розміщуватися частково на фотокартці, а частково – на свідоцтві.

155. Нотаріус посвідчує час пред'явлення йому документа.

На підтвердження цієї обставини нотаріус робить посвідчувальний напис на документі із зазначенням особи, що його подала (пункт 18 цієї Інструкції).

156. Нотаріус передає заяви громадян, підприємств, установ та організацій іншим громадянам, підприємствам, установам і організаціям.

Заяви приймаються для їх передачі, якщо вони не суперечать закону і не містять відомостей, що порочать честь і гідність людини.

Заяви подаються нотаріусу належним чином оформленими, не менше ніж у двох примірниках, один з яких передається поштою із зворотним повідомленням або особисто адресатам під розписку. Заяви можуть передаватися також з використанням технічних засобів. У цьому випадку другий примірник заяви повертається особі, що її подала.

157. На прохання особи, що подала заяву, їй видається свідоцтво про передачу заяви (пункт 19 цієї Інструкції).

У свідоцтві викладається зміст одержаної на заяву відповіді або те, що відповідь у встановлений у заяві строк не надійшла.

Передача заяви та видача свідоцтва про передачу заяви є самостійними нотаріальними діями і реєструються в реєстрі нотаріальних дій під окремими номерами.

Витрати, пов'язані з поштовою пересилкою заяви чи з використанням технічних засобів, оплачуються заявником.

ГЛАВА 11

Прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів

158. Нотаріус у передбачених законодавством України випадках¹ приймає від боржника в депозит грошові суми і цінні папери для передачі їх кредитору.

¹ Див: статтю 177 Цивільного кодексу.

Прийняття нотаріусом грошових сум і цінних паперів провадиться за місцем виконання зобов'язання.

159. При прийнятті грошових сум і цінних паперів у депозит нотаріус пропонує боржнику письмово або усно повідомити своє прізвище, ім'я, по батькові (або найменування юридичної особи) та адресу, найменування й останню відому адресу особи, для передачі якій внесено грошові суми або цінні папери, причини, з яких зобов'язання не може бути виконане безпосередньо. Боржник може також зазначити обґрунтування та розрахунок, згідно з яким робиться внесок.

Нотаріус, приймаючи в депозит грошові суми або цінні папери, не перевіряє підстави і правильність їх внесення, тобто підстави виникнення прав кредитора і зобов'язань боржника.

160. Нотаріус видає особі, яка внесла в депозит грошові суми або цінні папери, квитанцію про внесок.

На прохання боржника напис про внесок може бути зроблений на поданому документі, що встановлює заборгованість.

161. Про надходження грошових сум і цінних паперів нотаріус повідомляє кредитора і на його вимогу видає належні йому грошові суми або цінні папери.

Якщо боржник не вказав адресу кредитора і нотаріусу ця адреса невідома, боржник попереджається, що повідомлення кредитора про внесення грошей або цінних паперів у депозит є його обов'язком.

162. Якщо грошові суми надійшли до нотаріуса поштою або з банківської установи, то з сум, що надійшли, справляється належне державне мито (плата за вчинення нотаріальної дії), а лишок приймається у депозит.

163. Повернення грошових сум і цінних паперів особі, яка внесла їх у депозит (дебітору), допускається лише за письмовою згодою на це особи, на користь якої був зроблений внесок (кредитора), або за рішенням суду.

ГЛАВА 12

Вчинення виконавчих написів

164. Для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість.

Перелік документів, за яким стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

165. Нотаріус вчиняє виконавчі написи:

- ♦ якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем;

- за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями – не більше одного року.

Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку.

Строки, протягом яких може бути вчинено виконавчий напис, обчислюються з дня, коли у стягувача виникло право примусового стягнення боргу.

166. При вчиненні виконавчого напису нотаріус повинен перевіряти, чи подані на обґрунтування стягнення документи, зазначені у Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

167. Виконавчий напис повинен містити:

- дату (рік, місяць, число) вчинення, посаду, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який вчиняє виконавчий напис;
- найменування та адресу стягувача;
- найменування та адресу боржника, дату й місце його народження, місце роботи (для громадян), номери рахунків у кредитних установах (для юридичних осіб);
- зазначення строку, за який провадиться стягнення;
- зазначення сум, що підлягають стягненню, або предметів, які підлягають витребуванню, в тому числі пені, процентів, якщо такі належать;
- зазначення розміру плати, сум державного мита, сплаченого стягувачем, або мита, яке підлягає стягненню з боржника;
- зазначення статті Закону «Про нотаріат» та пункту Переліку документів, на підставі яких видано виконавчий напис;
- номер, під яким виконавчий напис зареєстровано в реєстрі;
- підпис нотаріуса, який вчинив виконавчий напис, печатку.

(Пункт 167 в редакції Наказу Мініюсту № 37/5 від 29.06.99).

168. Виконавчий напис вчиняється на оригіналі документа, що встановлює заборгованість.

Окремо від документа, що встановлює заборгованість, виконавчий напис не вчиняється.

Якщо за борговим документом треба провести стягнення по частинах, то виконавчий напис по кожному стягненню може бути зроблений на копії документа або на виписці з особового рахунка боржника; в цих випадках на оригіналі документа, що встановлює заборгованість, робиться відмітка про вчинення виконавчого напису і зазначається, за який строк і яка сума стягнута, дата і номер за реєстром нотаріальних дій.

169. У державній нотаріальній конторі (у приватного нотаріу-

са) залишається копія документа, що встановлює заборгованість, або виписка з особового рахунка боржника і копія виконавчого напису.

При кожному наступному вчиненні виконавчого напису за одним і тим ж зобов'язанням подання копії документа, що встановлює заборгованість, не вимагається. У цих випадках слід обмежитися поданням двох примірників виписки з особового рахунка та оригіналу зобов'язання. Один примірник виписки з виконавчим написом і оригінал зобов'язання повертаються стягувачу, а другий примірник – залишається у нотаріуса.

170. При вчиненні кількох виконавчих написів по документах, що встановлюють заборгованість однакової форми, копія кожного окремого зобов'язання не вимагається. У таких випадках в державній нотаріальній конторі (у приватного нотаріуса) залишається одна копія документа, що встановлює заборгованість (на одного з боржників), і список боржників, на стягнення боргу з яких вчинені виконавчі написи, з зазначенням повної назви та адреси боржників, строку платежу суми стягнення за виконавчим написом, а в необхідних випадках й інших даних. Стягувачу видаються виконавчі написи на кожного боржника окремо відповідно до списку.

171. Якщо для вчинення виконавчого напису, крім документа, що встановлює заборгованість, необхідно подати й інші документи, зазначені в Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, то вони до виконавчого напису не приєднуються, а залишаються в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса.

172. На прохання чекодержателя нотаріус у разі неоплати чека вчиняє виконавчий напис.

Виконавчі написи на чеках вчиняються за місцезнаходженням платника. Виконавчі написи вчиняються за наявності напису платника про те, що чек був пред'явлений до оплати з зазначенням для пред'явлення, але не був оплачений. При вчиненні виконавчого напису перевіряється своєчасність пред'явлення чека до оплати (стаття 93 Закону «Про нотаріат»).

Виконавчі написи про неоплату чека вчиняються нотаріусами в строки, визначені чинним законодавством України про чеки.

Виконавчі написи вчиняються за бажанням чекодержателя як проти чекодавця, так і проти осіб, відповідальних за чеком.

Про вчинення виконавчого напису нотаріус робить відмітку в реєстрі і надсилає повідомлення чекодавцю про неоплату чека та видачу виконавчого напису.

Вчинення протестів векселів.

Пред'явлення чеків до платежу і посвідчення неоплати чеків

173. Протести векселів про неоплату, неакцепт або недатування акцепту вчиняються нотаріусами відповідно до законодавства України про переказний і простий вексель¹.

174. Протести векселів про неоплату вчиняються нотаріусами за місцезнаходженням платника або за місцем платежу (доміцильовані векселі, тобто векселі, які підлягають оплаті у третьої особи), а протест векселів про неакцепт та недатування акцепту – за місцезнаходженням платника.

175. Векселі для вчинення протесту про неоплату приймаються нотаріусами на наступний день після закінчення дати платежу за векселем, але не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня. Вексель може бути прийнятий для вчинення протесту про неакцепт протягом строків, встановлених для пред'явлення до акцепту чинним законодавством, а якщо вексель був пред'явлений до акцепту в останній день строку, то не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня. Протест векселів вчиняється в строки, передбачені Положенням про переказний і простий вексель².

176. У день прийняття векселя до протесту нотаріус пред'являє платнику або доміциліанту (особі, яка оплачує доміцильований вексель) вимогу про оплату (або акцепт) векселя.

Якщо платник (доміциліант) оплатить вексель, нотаріус, не вчиняючи протесту, повертає вексель особі, яка оплатила вексель, з написом на самому векселі про одержання платежу та інших сум, що належать, за встановленою формою (пункт 18 цієї Інструкції).

Якщо платник зробив відмітку про акцепт на переказному векселі, вексель повертається векселедержателю без протесту.

177. У разі відмови платника (доміциліанта) оплатити або акцептувати вексель або якщо він не з'явився до нотаріуса, нотаріус складає акт про протест про неоплату або неакцепт за

¹ Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 17.06.92 р. «Про застосування векселів в господарському обороті України» вексельний обіг на території України здійснюється відповідно до Женевської конвенції 1930 р.

² Керуючись Постановою Верховної Ради України від 12.09.91 р. «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» (Відомості Верховної Ради України. – 1991 – № 46. – ст. 621) та враховуючи, що Положення про переказний і простий вексель, затверджене постановою ЦВК і РПК СРСР від 7.05.1937 р., № 104/1341/33 (СРСР. – 1937. – № 52. – ст. 221), розроблялось відповідно до Женевської вексельної конвенції 1930 р., вексельний обіг на території України здійснюється з дотриманням вимог цього Положення.

встановленою формою і робить відповідний запис у реєстрі, а також відмітку про протест про неоплату або акцепт на самому векселі.

178. Якщо місце знаходження платника невідоме, протест векселя вчиняється без пред'явлення вимоги про оплату або акцепт векселя з відповідною відміткою в акті про протест та в реєстрі нотаріальних дій.

179. Опротестований вексель видається векселедержателю або уповноваженій особі.

180. Нотаріус за місцезнаходженням платника приймає для пред'явлення до платежу чеки, подані після закінчення десяти днів, а іноземні чеки — після закінчення шести місяців з дня видачі чека, але не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня.

Нотаріус у той же день пред'являє чек банку до оплати. У разі неоплати чека нотаріус посвідчує неоплату чека шляхом напису на чеку за встановленою формою (пункт 18 цієї Інструкції) і робить про це відмітку в реєстрі.

Одночасно з написом на чеку нотаріус надсилає повідомлення чекодавцю про неоплату його чека банком і вчинення напису на чеку. На прохання чекодержателя нотаріус у разі неоплати чека вчиняє виконавчий напис за правилами пункту 171 цієї Інструкції.

ГЛАВА 14

Вчинення морських протестів

181. Нотаріуси з метою забезпечення доказів для охорони прав і законних інтересів судновласника приймають заяву капітана судна про подію, яка мала місце в період плавання або стоянки судна і яка може стати підставою для пред'явлення до судновласника майнових вимог.

182. Заява про морський протест повинна містити в собі опис подій, що сталися, і заходів, вжитих капітаном для забезпечення охорони довіреного йому майна.

На підтвердження обставин, викладених у заяві про морський протест, нотаріусу в межах строків, встановлених чинним законодавством, повинно бути подано для огляду судовий журнал і засвідчену капітаном виписку з судового журналу.

183. Заява про морський протест має бути подана нотаріусу в порту України в строки, встановлені чинним законодавством України.

Якщо подати заяву про морський протест у встановлені строки неможливо, то про причини цього повинно бути зазначено в заяві про морський протест.

184. Нотаріус на підставі заяви капітана, даних судового журналу, а також опитування самого капітана і, по можливості, не менше чотирьох свідків з числа членів судової команди, в тому

числі двох, що належать до осіб командного складу, складає акт про морський протест і засвідчує його своїм підписом і печаткою.

Примірник акта видається капітанові або уповноваженій ним особі, а другий примірник з заявою капітана і випискою з судового журналу залишається в справах державної нотаріальної контори (приватного нотаріуса).

ГЛАВА 15

Прийняття документів на зберігання

185. Нотаріуси за заявами юридичних осіб та громадян приймають на зберігання документи за описом.

Опис складається в 2-х примірниках і підписується особою, яка здала документи на зберігання, та нотаріусом.

Один примірник опису залишається у нотаріуса, а другий - видається особі, яка здала документи на зберігання.

186. На прохання особи нотаріус може прийняти документи без опису, якщо вони належним чином упаковані в присутності нотаріуса.

Упаковка повинна бути скріплена печаткою нотаріуса, його підписом і підписом особи, яка здала документи на зберігання.

187. Про прийняття документів на зберігання нотаріус видає особі, яка здала їх, свідоцтво за встановленою формою (пункт 19 цієї Інструкції), до якого додається примірник опису, якщо такий провадився.

188. Прийняті документи зберігаються в окремому пакеті в залізних шафах чи сейфах, опечатаних печаткою нотаріуса.

189. Документи, прийняті на зберігання, повертаються на вимогу особи, яка здала їх на зберігання, або на вимогу уповноважених нею осіб при пред'явленні свідоцтва і примірника опису, чи за рішенням суду.

РОЗДІЛ IV

Застосування законодавства іноземних держав.

Міжнародні договори

190. Нотаріуси відповідно до законодавства України, міжнародних договорів застосовують норми іноземного права.

Нотаріуси приймають документи, складені відповідно до вимог іноземного права, а також вчиняють посвідчувальні написи у формі, передбаченій іноземним законодавством, якщо це не суперечить законодавству України.

191. Доручення, що признаються для вчинення дій за кордоном, посвідчуються державними нотаріусами.

Доручення, що признається для вчинення дій за кордоном і не містить вказівки про строк його чинності, зберігає силу до

його скасування особою, яка видала доручення, про що може бути зазначено в тексті доручення.

192. Відповідно до статті 99 Закону «Про нотаріат» дії, пов'язані з охороною майна, що залишилося після смерті іноземного громадянина і знаходиться на території України, або майна, яке належить іноземному громадянину після смерті громадянина України, а також з видачею свідоцтва про право на спадщину щодо такого майна, здійснюються відповідно до законодавства України¹.

193. Одержавши повідомлення про смерть громадянина іноземної держави, з якою Україною укладений міжнародний договір², що містить норми про охорону спадкового майна, державні нотаріальні контори, керуючись відповідним договором, в разі, якщо на території України є майно померлого, вживають необхідних заходів до охорони спадкового майна, встановлюють розмір і вартість спадкового майна, з'ясовують коло спадкоємців, перевіряють, чи є заповіт і негайно повідомляють про це дипломатичне або консульське представництво держави, громадянином якої є померлий, в порядку, передбаченому пунктом 196 цієї Інструкції.

Якщо міжнародним договором ведення справи про спадщину віднесено до компетенції установ іноземної держави, громадянином якої є померлий, то спадкове рухоме майно має бути передано державним нотаріусом дипломатичному або консульському представництву цієї держави за його вимогою.

194. Відповідно до міжнародного договору у випадку, коли заповіт, складений за формою, передбаченою законодавством іноземної держави, після смерті заповідача подається нотаріусу для розкриття й оголошення, нотаріус оголошує зміст заповіту та складає протокол про його стан і зміст. У протоколі вказується дата та місце складання протоколу, дата посвідчення заповіту, ім'я особи, яка його подала, стан документа (був він поданий запечатаним чи відкритим; чи були в ньому закреслені місця, поправки або інші недоліки).

Протокол підписується нотаріусом і особою, яка подала заповіт. Цими ж особами підписується кожний аркуш заповіту. Якщо заповіт зберігався у нотаріуса в запечатаному вигляді, всі зазначені вище дії нотаріус провадить одноособово.

До протоколу додається засвідчена копія заповіту, а залежно від вимог міжнародного договору – копія протоколу та оригінал заповіту.

Вказані документи можуть бути видані заінтересованій особі

¹ Зазначені дії вчиняються за правилами пунктів 95–125 цієї Інструкції.

² Див. Закон «Про правонаступництво України» (Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – ст.620).

або надіслані компетентній установі іноземної держави за правилами виконання доручень.

195. Документи, які складено за кордоном за участю іноземних властей або які від них виходять, приймаються нотаріусами за умови їх легалізації органами Міністерства закордонних справ України.

Без легалізації такі документи приймаються нотаріусами у тих випадках, коли це передбачено законодавством України, міжнародними договорами, в яких бере участь Україна (або щодо яких вона визнала себе правонаступником).

196. Порядок зносин нотаріусів з іноземними органами юстиції визначається законодавством України, міжнародними договорами.

Нотаріуси у випадках, передбачених договорами про правову допомогу, зносяться з консульськими представництвами безпосередньо, якщо консульський округ даного консульського представництва зв'язаний з територією їх діяльності. В інших випадках зносини органів нотаріату з консульськими і дипломатичними представництвами здійснюються через Міністерство закордонних справ України.

197. Нотаріуси забезпечують докази, необхідні для ведення справ в органах іноземних держав.

Дії для забезпечення доказів провадяться відповідно до цивільного процесуального законодавства України.

198. Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила про нотаріальні дії, ніж ті, що містить законодавство України, то при вчиненні нотаріальних дій застосовуються правила міжнародного договору.

Якщо міжнародний договір відносить до компетенції нотаріусів вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, нотаріуси вчиняють цю нотаріальну дію в порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

Додаток № 15

Затверджено
Наказ Міністерства
юстиції України від 17.10.2000 № 51/5

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
17 жовтня 2000 р. за № 714/4935

Положення про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ (витяг)

Положення про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ,

яке розроблено з метою захисту майнових прав та інтересів громадян і юридичних осіб, створення єдиної системи обліку заповітів та спадкових справ, установлює порядок ведення та користування Єдиним реєстром заповітів та спадкових справ (далі – Єдиний реєстр).

2. Реєстр заповітів

2.1. Заповіти, складені та посвідчені, змінені або скасовані в установленому законодавством порядку, підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі.

2.2. Порядок реєстрації заповітів

2.2.1. Реєстрація заповітів здійснюється шляхом унесення реєстраційного запису до Єдиного реєстру.

2.2.2. Реєстратор здійснює реєстрацію протягом 5 робочих днів з часу посвідчення ним заповіту або не пізніше наступного робочого дня з часу отримання від інших нотаріусів або заповідачів (у випадку, передбаченому пунктом 2.2.4 цього Положення) заяви про реєстрацію заповіту в Єдиному реєстрі.

2.2.3. Нотаріуси, які не мають систем комп'ютерного доступу до Єдиного реєстру, здійснюють реєстрацію посвідчених ними заповітів та заповітів, посвідчених посадовими особами, що перераховані в ст. 40 Закону України «Про нотаріат», протягом 5 робочих днів з часу посвідчення заповіту або отримання заповіту від осіб, що перераховані у ст. 40 Закону України «Про нотаріат», шляхом подання Реєстратору заяви про реєстрацію посвідчення заповіту в Єдиному реєстрі.

2.2.4. Заяву про реєстрацію заповіту, посвідченого посадовими особами, перерахованими в ст. 40 Закону України «Про нотаріат», може бути надано Реєстратору безпосередньо заповідачем.

2.2.5. Реєстраційний запис про посвідчення заповіту має містити такі відомості:

- ♦ прізвище, ім'я, по батькові заповідача;
- ♦ дата, місце народження заповідача;
- ♦ серія, номер спеціального бланка нотаріального документа, на якому викладено текст заповіту;
- ♦ дата, час і місце посвідчення заповіту;
- ♦ номер запису в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій, за яким посвідчено заповіт;
- ♦ місце зберігання заповіту;
- ♦ відомості про особу, що посвідчила заповіт;
- ♦ відомості про Реєстратора.

2.2.6. Реєстраційний запис про посвідчення заповіту, що скасовує або змінює попередній заповіт, здійснюється в порядку, установленому пунктами 2.2.1–2.2.5 цього Положення.

2.2.7. При надходженні заповіту на зберігання до державної нотаріальної контори чи державного нотаріального архіву нота-

ріус безпосередньо вносить реєстраційний запис про зміну місця зберігання заповіту до Єдиного реєстру або надсилає про це заяву Реєстратору.

2.3. Порядок унесення відомостей про зміну або скасування заповіту на підставі заяви заповідача

2.3.1. При одержанні від заповідача заяви про зміну або скасування заповіту до Єдиного реєстру вноситься реєстраційний запис.

2.3.2. Реєстраційний запис про зміну або скасування заповіту має містити такі відомості:

- ♦ серія та номер спеціального бланка нотаріального документа, на якому викладено текст заяви;
- ♦ номер запису в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій, за яким засвідчується справжність підпису на заяві, якою змінюється або скасовується заповіт;
- ♦ дата зміни або скасування заповіту;
- ♦ відомості про заповідача (прізвище, ім'я та по батькові; дата народження; місце народження);
- ♦ відомості про заповіт, який змінюється або скасовується (серія та номер спеціального бланка нотаріального документа; дата посвідчення заповіту; номер запису в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій; місце посвідчення заповіту);
- ♦ відомості про нотаріуса, що засвідчив справжність підпису на заяві;
- ♦ відомості про Реєстратора.

2.3.3. Реєстратор здійснює реєстрацію не пізніше наступного робочого дня після вчинення ним нотаріальних дій щодо зміни (скасування) заповіту або не пізніше наступного робочого дня після одержання від інших нотаріусів заяви про реєстрацію зміни або скасування заповіту в Єдиному реєстрі.

2.4. Перевірка наявності або відсутності заповітів за даними Єдиного реєстру

2.4.1. По закінченні 5 робочих днів після заведення спадкової справи нотаріус за даними Єдиного реєстру зобов'язаний перевірити наявність заповіту, складеного спадкодавцем, або його відсутність. За результатами перевірки нотаріус робить службову відмітку про наявність (відсутність) заповіту на заяві чи іншому документі, на підставі якого відкрита спадкова справа, або виготовляє довідку в порядку, установленому пунктом 2.5 цього Положення.

2.4.2. Нотаріуси, що не мають систем комп'ютерного доступу до Єдиного реєстру, здійснюють перевірку наявності або відсутності заповіту шляхом подання письмового запиту Реєстратору. За даними перевірки надається довідка про наявність або відсутність заповіту.

2.5. Порядок видачі довідок про наявність або відсутність заповіту, складеного спадкодавцем

2.5.1. Довідки з Єдиного реєстру про наявність або відсутність заповітів, складених спадкодавцем, видаються та засвідчуються Реєстратором.

2.5.2. Реєстратор видає довідки про наявність або відсутність заповітів на письмовий запит:

- ♦ нотаріусів;
- ♦ особи, яка є спадкоємцем за законом при пред'явленні документа, що свідчить про родинні зв'язки з спадкодавцем, та свідоцтва про смерть останнього;
- ♦ суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства – у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що перебувають у їх провадженні, при пред'явленні свідоцтва про смерть спадкодавця.

2.5.3. У довідці про наявність заповіту зазначаються:

- ♦ прізвище, ім'я, по батькові заповідача;
- ♦ дата, місце народження заповідача;
- ♦ відомості про посвідчення, зміну, скасування заповіту (дата посвідчення, зміни або скасування заповіту; номер запису в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій; серія та номер спеціального бланка нотаріального документа, на якому викладено текст заповіту або заяви про зміну або скасування заповіту; прізвище, ім'я та по батькові нотаріуса, який вчинив нотаріальні дії щодо посвідчення, зміни або скасування заповіту);
- ♦ відомості про місце зберігання заповіту;
- ♦ відомості про Реєстратора.

3. Реєстр спадкових справ

3.1. Заведені спадкові справи підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі.

3.2. Порядок реєстрації заведення спадкових справ

3.2.1. Реєстрація заведення спадкових справ здійснюється шляхом унесення реєстраційного запису до Єдиного реєстру.

3.2.2. Реєстраційний запис до Єдиного реєстру вноситься державними нотаріальними архівами, державними нотаріальними конторами, що ведуть спадкові справи та є Реєстраторами, не пізніше наступного робочого дня з моменту заведення спадкової справи або надходження заяви про реєстрацію заведення спадкової справи.

3.2.3. Нотаріуси, що не мають систем комп'ютерного доступу до Єдиного реєстру, подають Реєстратору заяви встановленого зразка про реєстрацію заведення спадкової справи в Єдиному реєстрі не пізніше наступного робочого дня після її заведення.

3.2.4. Реєстраційний запис про заведення спадкової справи містить такі відомості:

- ♦ номер спадкової справи;
- ♦ дата заведення спадкової справи;
- ♦ місце заведення спадкової справи;
- ♦ прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця;
- ♦ дата народження;
- ♦ дата смерті;
- ♦ відомості про нотаріуса, в провадженні якого знаходиться спадкова справа;
- ♦ місце зберігання спадкової справи;
- ♦ відомості про Реєстратора.

3.3. Перевірка наявності або відсутності спадкової справи за даними Єдиного реєстру

3.3.1. При заведенні спадкової справи нотаріус за даними Єдиного реєстру зобов'язаний перевірити наявність заведеної спадкової справи. За даними перевірки нотаріус робить службову відмітку про наявність (відсутність) спадкової справи на заяві чи іншому документі, на підставі якого заведена спадкова справа, або виготовляє довідку в порядку, встановленому пунктом 3.4 цього Положення.

3.3.2. Нотаріуси, що не мають систем комп'ютерного доступу до Єдиного реєстру, здійснюють перевірку наявності або відсутності спадкової справи шляхом подання письмового запиту Реєстратора. За даними перевірки надається довідка про наявність або відсутність спадкової справи.

3.3.3. Перевірка наявності або відсутності спадкової справи за даними Єдиного реєстру здійснюється за прізвищем, іменем, по батькові та датою смерті спадкодавця.

3.4. Порядок видачі довідок про наявність або відсутність спадкової справи

3.4.1. Довідки з Єдиного реєстру про наявність або відсутність спадкової справи видаються та засвідчуються Реєстратором.

3.4.2. Реєстратор видає довідки про наявність або відсутність спадкової справи на письмовий запит нотаріусів.

3.4.3. У довідці про наявність спадкової справи зазначаються:

- ♦ прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця;
- ♦ дата смерті; місце та дата заведення спадкової справи;
- ♦ відомості про нотаріуса, в провадженні якого знаходиться спадкова справа;
- ♦ відомості про Реєстратора.

3.5. Порядок унесення відомостей про видачу свідоцтва про право на спадщину

3.5.1. До Єдиного реєстру вносяться відомості про видачу свідоцтва про право на спадщину.

3.5.2. Реєстраційний запис про видачу свідоцтва про право на спадщину має містити такі відомості:

- ♦ серія та номер спеціального бланка нотаріального доку-

та, на якому викладено текст свідоцтва про право на спадщину;

- ♦ дата видачі свідоцтва про право на спадщину;
- ♦ номер запису в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій;
- ♦ відомості про нотаріуса, який видав свідоцтво про право на спадщину;
- ♦ відомості про Реєстратора.

3.5.3. Відомості про видачу свідоцтва про право на спадщину до Єдиного реєстру вносяться Реєстратором не пізніше 5 робочих днів після видачі свідоцтва про право на спадщину або не пізніше наступного робочого дня після одержання від інших нотаріусів заяви про внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру (додаток № 6).

3.6. Порядок унесення відомостей про списання спадкової справи до архіву

3.6.1. До Єдиного реєстру вносяться відомості про списання спадкової справи до архіву.

3.6.2. Реєстраційний запис про списання спадкової справи до архіву має містити дату списання справи до архіву.

3.6.3. Внесення відомостей до Єдиного реєстру про списання спадкової справи до архіву здійснюється Реєстратором протягом 5 робочих днів після списання спадкової справи до архіву або не пізніше наступного робочого дня після одержання від інших нотаріусів заяви про реєстрацію списання спадкової справи до архіву.

3.7. При надходженні спадкової справи на зберігання до державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву нотаріус уносить зміни до реєстраційного запису про місце зберігання спадкової справи безпосередньо або шляхом подання Реєстратору заяви про реєстрацію зміни місця зберігання спадкової справи.

4. перехідні положення

4.1. Заповіти, складені та посвідчені в установленому законодавством порядку, заведені спадкові справи до введення в дію Єдиного реєстру підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі.

4.2. Державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви та приватні нотаріуси подають Адміністратору або Реєстратору заяви про реєстрацію посвідчених заповітів, заведених спадкових справ за формою встановленого зразка.

4.3. Реєстрація таких заповітів і спадкових справ в Єдиному реєстрі здійснюється безкоштовно.

5. Прикінцеві положення

5.1. Визначення Реєстраторів у межах району, міста здійснюється Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласними, Київським та Севастопольським міськими управліннями юстиції за погодженням з Адміністратором.

5.2. За внесення реєстраційного запису до Єдиного реєстру про посвідчення, зміну заповіту, заведення спадкової справи, видачу свідоцтва про право на спадщину, а також за перевірку наявності чи відсутності заповіту та спадкової справи з особи, в інтересах якої вчиняються нотаріальні дії, справляється плата в розмірі, що встановлюється Міністерством юстиції України.

5.3. Реєстрація заповітів, посвідчених посадовими особами, що перераховані в ст. 40 Закону України «Про нотаріат», здійснюється безкоштовно.

За реєстрацію заповітів, посвідчених посадовими особами, що перераховані в ст. 40 Закону України «Про нотаріат», за заявою заповідача справляється плата в розмірі, що встановлюється Міністерством юстиції України.

5.4. Відомості з Єдиного реєстру про наявність або відсутність заповіту, складеного спадкодавцем, надаються безкоштовно на письмову вимогу суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства – у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що перебувають у їх провадженні.

5.5. Інваліди I та II груп, інваліди Великої Вітчизняної війни звільняються від сплати коштів за всі звернення до Єдиного реєстру.

5.6. Реєстратор відмовляє в унесенні відомостей до Єдиного реєстру щодо дій, вчинених нотаріусами, якщо в заяві відсутні, не повністю або не чітко визначені відомості, передбачені цим Положенням.

5.7. Адміністратор здійснює комплекс програмних, технологічних та організаційних заходів щодо захисту відомостей, що містяться в Єдиному реєстрі, від несанкціонованого доступу.

5.8. Відповідальність за вірогідність відомостей, що вносяться до Єдиного реєстру, несуть особи, які надали цю інформацію.

5.9. Адміністратор у повному обсязі несе відповідальність за втрату інформації або помилки в ній, допущені персоналом Адміністратора.

5.10. Шкода, завдана неправомірними діями Адміністратора або Реєстратора, відшкодовується ними в повному обсязі.

Додаток № 16

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Витяг із наказу № 36/5 від 29.06.99 р.

Про здійснення заходів щодо захисту нотаріально оформлюваних документів

(Із змінами, внесеними згідно з Наказами Мін'юсту № 50/5 від 25.08.99; № 55/5 від 13.09.99; № 33/5 від 09.08.2000)

На виконання постанови колегії Міністерства юстиції України від 18 червня 1999 року № 21, з метою підвищення рівня захисту нотаріально оформлюваних документів та спрощення системи обігу спеціальних бланків нотаріальних документів **Н А К А З У Ю:**

1. (Пункт 1 втратив чинність на підставі Наказу Мін'юсту № 55/5 від 13.09.99) Запровадити з 15 вересня 1999 року практику вчинення нотаріальних дій державними та приватними нотаріусами із застосуванням захисного знака нотаріальних документів. (Пункт 1 в редакції Наказу Мін'юсту № 50/5 від 25.08.99)

Затверджено

Наказ Міністерства юстиції
України від 29.06.99 № 36/5

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України 5 липня 1999 р.
за № 437/3730

Положення про порядок постачання, зберігання, обліку та звітності витрачання спеціальних бланків та захисних знаків нотаріальних документів

1. Загальні положення

1.1. Положення встановлює порядок замовлення, постачання, зберігання, обліку постачання і звітності витрачання спеціальних бланків та захисних знаків нотаріальних документів (надалі – бланки та знаки) в Україні.

1.2. Бланки та знаки є неодмінною складовою документарного забезпечення нотаріального процесу. Вони можуть бути використані нотаріусами виключно при вчиненні нотаріальних дій.

1.3. Бланки та знаки виготовляються відповідно до зразка й опису, затверджених Міністерством юстиції України.

1.4. Право інтелектуальної власності на дизайн бланків та знаків належить Міністерству юстиції України.

1.5. Міністерство юстиції забезпечує організацію постачання, зберігання, обліку постачання й звітності витрачання бланків та знаків.

1.6. Для обліку постачання й звітності витрачання бланків та знаків утворюється і ведеться Єдиний реєстр спеціальних бланків та захисних знаків нотаріальних документів (надалі – Єдиний реєстр).

1.7. Створення та ведення Єдиного реєстру покладається на державне підприємство «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України (надалі – Держінформ'юст). Витрати, пов'язані із створенням та веденням Єдиного реєстру, передбачаються у каль-

куляції собівартості бланків та знаків і відшкодовуються Держінформ'юсту Інформаційно-видавничим центром українського нотаріату відповідно до угоди, що укладається між ними.

2. Порядок замовлення та постачання бланків та знаків

2.1. Замовниками бланків та знаків є державні та приватні нотаріуси України (далі – нотаріуси).

2.2. Постачання бланків та знаків нотаріусам здійснюється дочірнім підприємством «Інформаційно-видавничий центр українського нотаріату» (надалі – ІВЦУН).

2.3. Державні нотаріуси замовляють необхідну кількість бланків та знаків шляхом подання до ІВЦУН або його філії відповідної заявки.

2.4. Приватні нотаріуси замовляють необхідну кількість бланків та знаків шляхом телефонного чи телефаксного зв'язку.

2.5. Постачання бланків та знаків нотаріусам здійснює ІВЦУН за єдиною ціною відповідно до калькуляції, погодженої з Міністерством юстиції України.

2.6. Відомості про постачання бланків та знаків нотаріусам передаються з ІВЦУН до Держінформ'юсту для внесення до Єдиного реєстру.

2.7. Звіти про використання бланків та знаків щомісячно направляються нотаріусами Держінформ'юсту. (Пункт 2.7 в редакції Наказу Мін'юсту № 33/5 від 09.08.2000)

2.8. Для організації звітності про витрачання бланків та знаків нотаріуси забезпечуються надрукованими бланками звітів про витрачання бланків та знаків (надалі – звіт), у яких зазначені серія і, послідовно, номери бланків і знаків (додаток 1). Кожен звіт містить 100 граф для звітування про використання бланків і знаків.

2.9. За несвочасне подання або неподання звіту про використання бланків і захисних знаків управління юстиції, на підставі відповідного подання Держінформ'юсту, призупиняє діяльність приватного нотаріуса або притягає до дисциплінарної відповідальності державного нотаріуса.

3. Порядок одержання бланків та знаків нотаріусами України

3.1. Нотаріуси одержують бланки та знаки від ІВЦУН або через його філії в такому порядку:

3.1.1. Приватні нотаріуси одержують бланки та знаки за ціною, визначеною в калькуляції і погодженою з Мін'юстом, що діє на день зарахування грошових коштів на рахунок ІВЦУН.

3.1.2. Державні нотаріальні контори одержують бланки та знаки на підставі поданої заявки за ціною, визначеною в калькуляції і погодженою з Мін'юстом, що діє на день відвантаження (відправлення) бланків і знаків.

3.2. Видача бланків та знаків державним нотаріальним конторами та приватним нотаріусам супроводжується внесенням відповідного запису до Єдиного реєстру й складанням відповідного акта.

3.3. У межах нотаріального округу дозволяється передавання бланків між державними нотаріальними конторами та приватними нотаріусами. Такі операції повинні супроводжуватися складанням акта про приймання-передавання з одночасним наданням повідомлення про це до Держінформ'юсту для внесення ним відповідних змін до Єдиного реєстру.

3.4. Бланки та знаки видаються, приймаються та передаються тільки разом зі звітом.

3.5. Витрати, пов'язані з використанням бланків та знаків, відшкодовують особи, щодо яких або в інтересах яких вчинені нотаріальні дії.

3.6. Бланки та знаки використовуються тільки в тому нотаріальному окрузі, в якому вони одержані.

3.7. У разі анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю особа повинна передати до ІВЦУН бланки та знаки, які залишилися невикористаними, про що складається акт про прийняття-передавання з одночасним наданням повідомлення про це до Держінформ'юсту для внесення відповідних змін до Єдиного реєстру.

4. Зберігання бланків та знаків

4.1. Зберігання бланків і знаків у державних нотаріальних конторах та в приватних нотаріусів повинно бути організовано таким чином, щоб повністю забезпечити збереження їх від крадіжок, пожеж та пошкоджень.

4.2. Завідуючі державними нотаріальними конторами, державні та приватні нотаріуси несуть персональну відповідальність за організацію зберігання, витрачання та обліку бланків та знаків.

4.3. У разі виявлення факту втрати або крадіжки бланків і знаків у державній нотаріальній конторі особа, що відповідає за зберігання бланків та знаків, зобов'язана негайно повідомити відповідне управління юстиції та Держінформ'юст із зазначенням дати, серії та номерів украдених чи втрачених бланків (знаків) для внесення змін до Єдиного реєстру, а також органи внутрішніх справ для вжиття заходів з їх розшуку. Відповідним управлінням юстиції за фактом крадіжки або втрати бланків призначається службове розслідування.

4.4. Приватний нотаріус, який виявив факт втрати або крадіжки бланків (знаків), зобов'язаний негайно повідомити про це Держінформ'юст (зазначивши дату, серії та номери вкрадених чи втрачених бланків (знаків)), а також – органи внутрішніх справ для вжиття заходів з їх розшуку.

4.5. Дані про факт утрати або крадіжки бланків та знаків і реквізити вкрадених примірників мають бути негайно доведені Держінформ'юстом до відома всіх нотаріусів України.

4.6. За недбале ставлення до зберігання та витрачання бланків і знаків завідуючі державними нотаріальними конторами, державні та приватні нотаріуси несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

4.7. При перевірках управліннями юстиції роботи державних нотаріальних контор та приватних нотаріусів в обов'язковому порядку перевіряється стан зберігання, витрачання й обліку бланків та знаків.

5. Недійсні бланки та знаки

5.1. Недійсними бланками та знаками вважаються: зіпсовані (при виготовленні документа), анульовані (внаслідок того, що вчинення нотаріальної дії не відбулося), дефектні (через відсутність або пошкодження захисної сітки, друкованого тексту, водяних знаків, серій або номерів на бланках та знаках, наявність дубльованих номерів тощо), відсутні (що виявлено при відкритті пачки) та викрадені.

5.2. Державні нотаріальні контори й приватні нотаріуси здають зіпсовані, анульовані або дефектні бланки та знаки до ІВЦУН або його філії, про що складається акт у двох примірниках. ІВЦУН знищує зіпсовані, анульовані або дефектні бланки та знаки, про що складається акт про знищення.

5.3. Серії й номери зіпсованих, анульованих, дефектних, відсутніх або викрадених бланків та знаків за відповідним кодом обов'язково вказуються у звіті.

6. Звітність державних нотаріальних контор і приватних нотаріусів про витрачання бланків та знаків

6.1. Державні й приватні нотаріуси при витрачанні бланків та знаків повинні заповнювати звіти.

6.2. У звіті вказуються: прізвище нотаріуса, номер свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, телефон, а для державних нотаріусів – ще й назва нотаріальної контори. У кожній клітинці біля номера бланка або знака позначаються код витрачання бланків або знаків, а також дата його витрачання.

6.3. Коди витрачання бланків та знаків:

1 – договір про відчуження житлового будинку, іншого нерухомого майна;

2 – договір про відчуження транспортних засобів;

3 – інші договори;

4 – заповіт;

5 – свідоцтво про право на спадщину;

6 – свідоцтво про право власності;

- 7 — доручення;
- 8 — заява;
- 9 — копія;
- 10 — переклад;
- 11 — дублікат;
- 12 — шлюбний контракт;
- 13 — інші дії;
- 14 — установчі угоди;
- 21 — зіпсований бланк або знак;
- 22 — анульований бланк або знак;
- 23 — дефектний бланк або знак;
- 24 — відсутній бланк або знак;
- 25 — викрадений бланк або знак.

7. Ведення первинного обліку бланків та знаків

7.1. Первинний облік бланків та знаків здійснюється в ІВЦУН державними нотаріальними конторами та приватними нотаріусами.

7.2. Облік надходження бланків та знаків (із зазначенням дати, серії, номерів та кількості) до нотаріусів здійснюється на підставі супровідних документів ІВЦУН.

7.3. Облік постачання й витрачання бланків та знаків провадиться Держінформ'юстом з відображенням їх руху в Єдиному реєстрі.

7.4. Державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси забезпечують зберігання актів про прийняття-передання зіпсованих, анульованих або дефектних бланків та знаків.

7.5. Зберігання актів про знищення зіпсованих, анульованих або дефектних бланків та знаків здійснює ІВЦУН.

7.6. Зберігання звітів про витрачання бланків та знаків здійснюють філії Держінформ'юсту.

7.7. Строк зберігання актів про прийняття-передання зіпсованих, анульованих або дефектних бланків та знаків, актів про знищення зіпсованих, анульованих і дефектних бланків та знаків, а також звітів про витрачання бланків та знаків становить 3 роки.

8. Ведення Єдиного реєстру

8.1. Єдиний реєстр призначений для обліку надходження і витрачання бланків та знаків. Єдиний реєстр включає реєстр нотаріусів (державних і приватних) і реєстр спеціальних бланків та знаків нотаріальних документів. Єдиний реєстр організований таким чином, щоб була можливість отримати інформацію про використання кожного бланка та знака або про отримання бланків та знаків державною нотаріальною конторою чи приватним нотаріусом. Єдиний реєстр також містить відомості про недійсні бланки та знаки.

8.2. Унесення даних до Єдиного реєстру здійснюється на

підставі первинних документів обліку. Первинними документами обліку є: у Міністерстві юстиції України – журнал реєстрації виданих свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю; в управлінні юстиції – журнал реєстрації приватної нотаріальної діяльності; повідомлення відділу кадрів управління юстиції про призначення, переведення та звільнення державних нотаріусів; видаткова накладна на відправлення бланків та знаків ІВЦУН; звіт про витрачання бланків; копії доповідних записок про викрадені бланки та знаки; акти про прийняття-передавання зіпсованих, анульованих або дефектних бланків та знаків; акти про знищення зіпсованих, анульованих і дефектних бланків та знаків.

8.3. Управління юстиції, державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси та ІВЦУН надають Держінформ'юсту потрібні відомості для внесення до Єдиного реєстру.

8.4. Управління юстиції до 10-го числа кожного місяця в порядку, встановленому Міністерством юстиції України, надсилають Держінформ'юсту для ведення реєстру нотаріусів: повідомлення про зміни в складі приватних нотаріусів; повідомлення про зміни в складі державних нотаріальних контор.

8.5. Державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси щомісячно надсилають безпосередньо Держінформ'юсту звіти про їх витрачання. *(Пункт 8.5 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту № 33/5 від 09.08.2000)*

8.6. ІВЦУН щоденно надсилає до Держінформ'юсту відомості про постачання бланків та знаків державним нотаріальним конторам і приватним нотаріусам.

8.7. Копії доповідних записок про викрадені бланки та знаки державні нотаріальні контори й приватні нотаріуси надсилають до Держінформ'юсту негайно при виявленні факту крадіжки.

8.8. Єдиний реєстр використовується для перевірки справжності бланків та знаків і статистичного аналізу.

8.9. Справжність бланків та знаків нотаріуси перевіряють шляхом комп'ютерного доступу до Єдиного реєстру. Перевірка справжності бланків та знаків може здійснюватись за допомогою телефонного зв'язку з черговим адміністратором Єдиного реєстру.

8.10. ІВЦУН, державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси відповідають за своєчасність та вірогідність відомостей, які вони надають Держінформ'юсту для внесення до Єдиного реєстру.

8.11. Держінформ'юст відповідає за своєчасність унесення та відповідність даних у Єдиному реєстрі даним звітів державних нотаріальних контор і приватних нотаріусів та відомостям, наданим ІВЦУН.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ЮСТИЦІЇ В МІСТІ КИЄВІ
ВІДДІЛ НОТАРІАТУ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ МЕТОДИЧНИЙ ЛИСТ № 5-98
БЕРЕЗЕНЬ 1998 р.

(витяг)

НОТАРІАЛЬНА ПРАКТИКА

Зразок

СВІДОЦТВО

про право на спадщину на акції

Місто Київ, двадцять п'ятого березня тисяча дев'ятсот дев'яносто восьмого року.

Я, Скляренко Іван Степанович, державний нотаріус Першої Київської державної нотаріальної контори, посвідчую, що на підставі ст.529 Цивільного кодексу України спадкоємцем майна Любченка Григорія Миколайовича, який помер 10 липня 1997 року, є його дружина, Любченко Надія Володимирівна, що мешкає в м. Києві, вул. Потапенко, буд. №10, кв.15.

Спадкове майно, на яке видано це свідоцтво, складається з:

Сорока іменних акцій серії СК № 46-86, виданих на ім'я Любченко Григорія Миколайовича та випущених 20 січня 1997 року в кількості 100 000 (сто тисяч) номінальною вартістю 10 (десять) гривень кожна на загальну суму 1 000 000 (один мільйон) гривень, відкритим акціонерним товариством "Квант", яке знаходиться в м. Києві, вул. Б. Хмельницького, 10.

Статутний фонд ВАТ "Квант" на день випуску акцій становив 2 000 000 (два мільйони) гривень. Виплата дивідендів 15 числа кожного місяця.

Спадкова справа № _____

Зареєстровано в реєстрі за № _____

Стягнуто державне мито _____

Державний нотаріус

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету
Міністрів України
від 24 листопада 1997 р.
№ 1303

ПОРЯДОК

оформлення векселями сплати податків з продукції,
що поставляється за виробничою кооперацією,
та їх погашення
(витяг)

1. Цей Порядок визначає єдині правила видачі, обліку і погашення векселів, що видаються суб'єктами господарської діяльності на суму податків, у тому числі мита та акцизного збору, з продукції, яка поставляється за виробничою кооперацією, відповідно до угод про виробничу кооперацію між Кабінетом Міністрів України і урядами держав-учасниць СНД, а також сплати зазначених податків за умови використання цієї продукції не за призначенням чи у разі невивезення її за межі митної території України.

2. Терміни, що використовуються в цьому Порядку, мають таке значення:

- ♦ векселедавець – суб'єкт господарської діяльності, що видає вексель у разі ввезення в Україну продукції, що поставляється за виробничою кооперацією згідно з переліками до міжвідомчих договорів, укладених відповідно до Положення про порядок поставок і митного оформлення продукції за виробничою кооперацією підприємств і галузей держав-учасниць СНД, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 травня 1994 р.;
- ♦ векселедержатель – державна податкова адміністрація за місцем знаходження векселедавця.

3. Векселедавець видає на суму податків, що справляються під час ввезення в Україну товарів, простий вексель, який оформлюється на вексельному бланку відповідно до постанови Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 10 вересня 1992 р. № 528 «Про затвердження Правил виготовлення і використання вексельних бланків», з обов'язковим виділенням окремими рядками найменування та суми за кожним податком.

Вексель виписується в іноземній валюті, визнаній Національним банком конвертованою, з відстроченням платежу до повного використання ввезеної продукції за призначенням або до вивезення продукції за межі митної території України згідно з умо-

вами договорів (контрактів), але на термін не більш як 180 календарних днів з дати складання векселя, якою є день оформлення ввізної вантажної митної декларації.

Рядок щодо суми платежу за векселем обов'язково заповнюється цифрами та словами, а вексель скріпляється підписом і печаткою векседавця.

4. Виходячи з технологічних особливостей виробництва, Кабінет Міністрів України може встановлювати інші терміни, на які видається вексель, під час виконання окремих видів операцій за виробничою кооперацією.

5. При заповненні рядка щодо місця складання векселя зазначається місцезнаходження уповноваженого банку України, в якому відкрито розрахунковий рахунок векседавця.

6. Вексель не підлягає передачі шляхом індосаменту.

7. Вексель оформлюється у трьох примірниках.

9. На звороті векселя та його копії векселедержатель робить напис «ВЗЯТО НА ОБЛІК» із зазначенням дати взяття на облік і облікового номера, які скріпляються його підписом і печаткою.

Перший примірник векселя залишається у векселедержателя. Другий та третій примірники векселя, взяті на облік (авізовані) векселедержателем, повертаються векседавцю для пред'явлення митним органам і власного обліку.

10. Під час митного оформлення продукції, що ввозиться за виробничою кооперацією згідно з договорами (контрактами) підприємств, на звороті векселя зазначається дата і номер вантажної митної декларації, відповідно до якої ввезено продукцію, із засвідченням підписом та особистою печаткою інспектора митниці, що оформив декларацію.

12. Погашення векселя здійснюється шляхом проставлення на його лицьовому боці напису «ПОГАШЕНО», засвідченого підписом голови (заступника голови) державної податкової адміністрації та печаткою цього органу.

14. У разі непогашення векселя (його частки) у терміни, визначені абзацом другим пункту 3 цього Порядку, векседавець зобов'язаний його оплатити протягом п'яти календарних днів. При цьому за кожним видом платежу виписується окреме платіжне доручення.

Після оплати векселя він подається векселедержателю для погашення.

16. Якщо протягом п'яти календарних днів після настання терміну платежу за векселем векседавець не звернувся до векселедержателя із заявою про його погашення, останній подає до відповідного банку вексель та розпорядження про безспірне стягнення з векседавця непогашених вексельних сум.

Після списання коштів банк повертає вексель векселедержателю для погашення.

17. Якщо оплата векселя векселедавцем або безспірне стягнення з нього непогашених вексельних сум провадиться після настання терміну оплати векселя, векселедержатель нараховує на нестягнуті суми пеню у розмірах, передбачених законодавством для відповідних платежів. Пеня нараховується з дня, що настає за днем закінчення терміну оплати векселя.

Додаток № 19

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету

Міністрів України

від 27 лютого 1999 р. № 275

ПОРЯДОК

видачі та погашення податкових векселів, що підтверджують зобов'язання із сплати суми акцизного збору і видаються суб'єктами підприємницької діяльності у разі отримання спирту етилового неденатурованого, призначеного для переробки на іншу підакцизну продукцію (витяг)

Загальні положення

1. Цим Порядком встановлюються правила видачі, обліку та погашення податкових векселів, що підтверджують зобов'язання платника податку сплатити протягом 90 календарних днів (починаючи від дня отримання спирту етилового неденатурованого) суму акцизного збору і видаються суб'єктами підприємницької діяльності у разі отримання ними спирту етилового неденатурованого (далі – спирт етиловий), призначеного для переробки на іншу підакцизну продукцію.

2. Наведені нижче терміни мають таке значення:

- податковий вексель – простий вексель, що видається суб'єктом підприємницької діяльності – виробником підакцизної продукції у разі отримання спирту етилового і підтверджує його зобов'язання сплатити своєчасно суму акцизного збору;
- векселедавець – суб'єкт підприємницької діяльності, який отримує спирт етиловий, призначений для переробки на іншу підакцизну продукцію;
- векселедержатель – податковий орган за місцем реєстрації векселедавця.

Видача податкових векселів

4. Оформлення податкового векселя суб'єктом підприємницької діяльності здійснюється лише на вексельному бланку, придбаному в установі банку, який відповідає вимогам постанови

Кабінету Міністрів України і Національного банку від 10 вересня 1992 р. № 528 «Про затвердження Правил виготовлення і використання вексельних бланків» (додаток I до цього Порядку).

5. У податковому векселі зазначається сума акцизного збору, що визначається за ставками для готової продукції, які діють на дату отримання спирту етилового, у грошовій одиниці України і за валютним (офіційним) курсом Національного банку, що діє на перший день кварталу, в якому проводиться реалізація спирту етилового.

6. Термін, на який видається податковий вексель, не може перевищувати 90 календарних днів (починаючи від дня отримання спирту етилового підприємством – виробником підакцизної продукції).

7. Датою складання податкового векселя вважається дата отримання спирту етилового підприємством – виробником підакцизної продукції.

8. Податковий вексель складається у двох примірниках:

- ♦ перший примірник – це оригінал вексельного бланка, придбаного платником податку в установі банку;
- ♦ другий примірник – це ксерокопія оригіналу вексельного бланка, який має однаковий з першим примірником номер.

Кожний примірник податкового векселя заповнюється окремо. Записи повинні бути тотожними.

Перший примірник податкового векселя залишається у векселедержателя, другий примірник, взятий на облік податковим органом, повертається векселедавцю для власного обліку.

9. Податковий вексель не підлягає передачі шляхом індосаменту.

10. Відповідальність за правильність оформлення податкового векселя несе векселедавець.

Погашення податкових векселів

11. Підприємства – виробники алкогольних напоїв сплачують акцизний збір до відповідного бюджету на третій робочий день після здійснення обороту з реалізації підакцизної продукції.

12. Податковий вексель погашається повністю або частково під час придбання акцизних марок на суму акцизного збору, розраховану із ставок акцизного збору на готову продукцію.

13. Податковий вексель вважається повністю погашеним векселедавцем у разі сплати суми акцизного збору в зазначений у векселі термін.

Якщо податковий вексель видається в одному кварталі, а погашається в іншому, його погашення проводиться з урахуванням валютного (офіційного) курсу Національного банку, що діє на перший день відповідних кварталів, та ставок акцизного збору на момент здійснення операції з продажу підакцизної продукції.

15. Погашення податкових векселів проводиться шляхом проставлення на їх лицьовому боці штампу з написом «ПО-

ГАСЕНО», засвідченим підписом керівника (заступника керівника) та печаткою податкового органу.

16. Зобов'язання з погашення податкового векселя не можуть передаватися іншим особам.

19. Суми, визначені у податковому векселі, або їх частини, що не були погашені, підлягають стягненню до бюджету в порядку, встановленому для стягнення не внесених своєчасно податків та неподаткових платежів відповідно до законодавства. У разі коли сума податкового векселя не погашається векселедавцем у визначений термін, орган державної податкової служби зобов'язаний прийняти рішення про стягнення невнесених сум відповідно до законодавства або подати заяву про порушення справи про банкрутство векселедавця.

Після стягнення податковим органом суми акцизного збору до бюджету у рахунок погашення відповідного податкового векселя такий вексель вважається погашеним.

Облік податкових векселів

21. Податковий орган за місцем реєстрації векселедавця веде облік податкових векселів у журналі обліку погашення податкових. Журнал має бути пронумерований, прошнурований та скріплений гербовою печаткою податкового органу.

Перший та другий примірники податкового векселя реєструються податковим органом в журналі вхідної кореспонденції і в журналі обліку погашення податкових векселів у день їх отримання.

На зворотному боці податкових векселів ставиться дата і номер реєстрації в журналі вхідної кореспонденції та дата й обліковий номер в журналі обліку погашення податкових векселів і робиться напис «Взято на облік», який засвідчується підписом керівника (заступника керівника) та печаткою податкового органу.

Відповідальність платників податку

24. Порушення платниками податку вимог цього Порядку тягне за собою відповідальність, передбачену статтею 11 Закону України «Про державну податкову службу в Україні».

Додаток 1 до Порядку

ПРОСТИЙ ВЕКСЕЛЬ

(зразок оформлення)

980	3459		
(валюта)	(сума цифрами)		
м. Київ	10.01.99	м. Київ	10.04.99
<hr/>			
(Місце складання) (Дата складання) (Місце платежу) (Дата платежу)			

10.04.99 ми заплатимо проти цього векселя акцизний збір державній податковій інспекції в Подільському районі м. Києва

(найменування того, кому платіж повинен бути здійсненим)

гривні Три тисячі чотириста п'ятдесят дев'ять

(валюта)

(сума словами)

Підлягає сплаті в _____ м. Києві Керівник _____ О.Л. Мороз
(місце платежу)

Бухгалтер _____ А.Г. Калита

АКБ «Україна», МФО300222,

*(найменування банківської
установи)*

р/р № 2600130112

ТОВ «Мрія»,

код 00018833

01009, м. Київ, 9,

вул. Нижній Вал, 38

*(підпис і точна адреса
векселедавця)*

М П

Додаток № 20

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ

Управління платіжних систем та касового виконання
Держбюджету

№ 25-011/1476-6768 від 23.09.98

м. Київ

vd980923 vn25-011/1476-6768

Кримському республіканському,
обласним, у м. Києві і
Київській області,
Головному управлінню
Національного банку України
Комерційним банкам
Асоціації українських банків

Про захист вексельних бланків

На численні запити установ банків повідомляємо опис захисту бланків векселів, що наданий Держзнаком України.

Простий вексель

Захист паперу.

Власне свічення паперу відсутнє.

Захист лицьового боку бланка.

1. Фарбою блакитного кольору надруковано антисканерну сітку у вигляді ламаних ліній.

2. У місцях, призначених для заповнення, надруковані растрові точки фарбою блакитного кольору.

3. Фарбою чорного кольору надруковано лінію мікротексту «простий вексель».

4. Фарбою, невидимою при денному світлі, що набуває зеленого свічення при дії УФ-випромінення, надруковано: «ПК УКРАЇНА» (або «КФОД»), якщо бланк виготовлений Київською фабрикою офсетного друку) та «НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ» і лінійний растр в місцях, призначених для заповнення.

Захист зворотного боку бланка.

Фарбою блакитного кольору надруковано антисканерну сітку.

Переказний вексель

Захист паперу.

Власне свічення паперу відсутнє.

Захист лицьового боку бланка.

1. Фарбою рожевого кольору надруковано антисканерну сітку у вигляді ламаних ліній.

2. У місцях, призначених для заповнення, надруковані растрові точки фарбою рожевого кольору.

3. Фарбою чорного кольору надруковано лінію мікротексту «переказний вексель».

4. Фарбою, невидимою при денному світлі, що набуває жовтого свічення при дії УФ-випромінення, надруковано: «ПК УКРАЇНА» та «НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ» і лінійний растр в місцях, призначених для заповнення.

Захист зворотного боку бланка.

Фарбою рожевого кольору надруковано антисканерну сітку.

За повідомленням Держзнака України внаслідок тривалого використання або зберігання бланків простих та переказних векселів фарба, якою надруковані написи «ПК УКРАЇНА» («КФОД») та «НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ», може втрачати свою здатність до свічення в УФ-випроміненні.

Проте вексельні бланки, на яких відсутній будь-який з написів: «ПК УКРАЇНА», «КФОД», «НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ», але наявні всі інші елементи захисту, що наведені вище, вважається дійсним.

Експертизу бланків векселів за бажанням установи банків можуть здійснити на Держзнаку України.

Заступник Голови Правління

Я.Ф. Солтис

Додаток № 21

**НАЦИОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАИНЫ
ТЕЛЕГРАММА
от 02.12.98 г.**

**Коммерческим банкам,
АБ «Укргазпромбанк»
ОТНОСИТЕЛЬНО ПОДДЕЛКИ ВЕКСЕЛЕЙ**

По результатам экспертизы векселей, эмитированных АО «Укргазпром», в ноябре 1998 года выявлены качественные подделки. Это касается как векселей, на которых проставлен номер серии А1, так и несерийных векселей. Поддельные векселя, как правило, предлагаются к продаже по цене, ниже среднерыночной (52–55 % от номинала). Выявленные подделки векселей содержат от трех и более индоссаментов. Ориентировочное время появления подделок на рынке – середина октября 1998 года.

Просим довести представленную информацию до сведения ваших клиентов.

Заместитель председателя Правления

Б. ГЛАДЧЕНКО

Додаток № 22

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету
Міністрів України
від 29 червня 1999 р.
№ 1172

ПЕРЕЛІК

**документів, за якими стягнення заборгованості
проводиться у безспірному порядку на підставі
виконавчих написів нотаріусів**

Стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими угодами

1. Нотаріально посвідчені угоди, що передбачають сплату грошових сум, передачу або повернення майна, а також право звернення стягнення на заставлене майно.

Для одержання виконавчого напису подаються:

- а) оригінал нотаріально посвідченої угоди;
- б) документи, що підтверджують безспірність заборгованості боржника та встановлюють прострочення виконання зобов'язання.

Стягнення з фізичних осіб податкової заборгованості

2. Документи на стягнення з фізичних осіб податкової заборгованості до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів і державних цільових фондів.

Для одержання виконавчого напису подаються:

а) копія особового рахунка фізичної особи – боржника (чи довідка органу стягнення) із зазначенням суми податкової заборгованості і термінів її виникнення;

б) засвідчена органом стягнення копія надісланого платникові платіжного повідомлення на внесення платежів до бюджетів та державних цільових фондів;

в) засвідчена органом стягнення копія рішення про застосування фінансових санкцій.

Стягнення заборгованості, що впливає з відносин, пов'язаних з авторським правом

3. Документи, що встановлюють заборгованість підприємств, установ, організацій за відрахуваннями (через Державний комітет з питань науки та інтелектуальної власності) творчим спілкам України за використання творів літератури і мистецтва:

1) Літературному фонду Національної спілки письменників України:

а) видавництва та видавничих організацій за відрахуваннями у розмірі 10 відсотків загальної суми винагороди, нарахованої авторам за оригінальні та перекладні твори художньої літератури;

б) театрів (стаціонарних, пересувних), а також підприємств, установ, організацій, що надають за договорами майданчики для проведення вистав і концертів колективам і виконавцям, які здійснюють гастрольну діяльність в Україні, за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми валового збору (або суми за договором);

в) театрів та інших організацій за відрахуваннями за вистави малих драматичних форм (скетчі, одноактні водевілі), а також культурно-освітніх закладів за відрахуваннями за твори всіх жанрів у розмірі 0,5 відсотка суми валового збору (або суми за договором);

г) підприємств, що займаються видавничою діяльністю та тиражуванням літературних творів, за відрахуваннями за використання усіх видів літературних творів; за відрахуваннями за використання усіх видів літературно-художніх творів вітчизняних і зарубіжних авторів, що не охороняються авторським правом, у розмірі 2 відсотків суми реалізації.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи, організації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

2) Музичному фонду України:

а) організацій, які виплачують авторську винагороду за публічне виконання музичних творів, підприємств, установ, організацій, що надають за договорами майданчики для проведення вистав і концертів колективам і виконавцям, які здійснюють гастрольну діяльність в Україні, за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми валового збору, одержаного від продажу квитків, або суми гарантованої оплати згідно з договором, а також видовищних підприємств за такими само відрахуваннями за музичні вистави (опера, оперета, балет тощо) та естрадні концерти;

б) підприємств, установ, організацій за відрахуваннями у розмірі 1 відсотка суми валового збору (виручки від реалізації), одержаного за використання музичних творів, що випускаються в записі на магнітній плівці, компактних касетах, платівках і лазерних дисках;

в) видавництв та видавничих організацій, друкованих засобів масової інформації за відрахуваннями у розмірі 10 відсотків загальної суми авторської винагороди, нарахованої за видання музичних і музикознавчих творів.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи, організації, редакції газети (журналу) розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

3) Національній спілці театральних діячів України: театрів (стаціонарних і пересувних) за відрахуваннями у розмірі 1 відсотка суми валового збору з театральних постановок.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою театру розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

4) Журналістському фонду України: телерадіоорганізацій, ДІНАУ, Українського незалежного інформаційного агентства «Новини», регіональних інформаційних агентств та друкованих засобів масової інформації, видавництв та видавничих організацій за відрахуваннями у розмірі 6 відсотків загальної суми авторської винагороди, нарахованої за суспільно-політичні, публіцистичні, науково-популярні твори, інформаційний та ілюстративний матеріал (крім гонорару, з якого провадяться відрахування до фондів інших творчих спілок).

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою телерадіоорганізації, інформаційного агентства, видавництва, ви-

давничої організації, друкованого засобу масової інформації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

5) Національній спілці кінематографістів України: кіновидовищних закладів (крім розташованих у сільській місцевості) за відрахуваннями у розмірі 1 відсотка суми валового збору, одержаного за розповсюдження і демонстрування фільмів.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою кіновидовищного закладу розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

6) Національній спілці художників України:

а) підприємств, установ, організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків загальної суми авторської винагороди або заробітної плати, нарахованої художникам (живописцям, скульпторам, графікам, оформлювачам, декораторам, художникам, які створюють твори декоративно-прикладного мистецтва, зайнятим у промисловості художникам-конструкторам, модельєрам, макетникам, художникам театру і кіно та іншим) за виконані ними художні роботи (як за оригінальні твори, так і за роботи з копіювання й тиражування);

б) організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми, одержаної від реалізації художніх творів на комісійних засадах.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи, організації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

7) Національній спілці майстрів народного мистецтва України:

а) підприємств, установ, організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків загальної суми авторської винагороди або заробітної плати, нарахованої творчим майстрам, художникам народного мистецтва і працівникам з тиражування художніх виробів (ткацтво, вишивка, килимарство, гончарство, різьбярство, художні вироби з металу, каменю, дерева, соломки, народне малярство і декоративний розпис тощо);

б) організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми, одержаної від реалізації творів народного мистецтва на комісійних засадах на виставках, ярмарках, аукціонах тощо.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи і організації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

8) Фотофонду України:

а) телерадіоорганізацій, ДІНАУ, Українського незалежного інформаційного агентства «Новини», регіональних інформаційних агентств та друкованих засобів масової інформації, видавництв та видавничих організацій, а також інших підприємств, установ,

організацій за відрахуваннями у розмірі 4 відсотків авторської винагороди або заробітної плати фотохудожникам, фотографам і фотолаборантам за використання творів фотомистецтва в усіх видах видань, художнє оформлення фотовидань;

б) промислових підприємств і служб сервісу за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків заробітної плати, нарахованої фотографам і фотолаборантам як за використання оригінальних творів, так і за їх копіювання й тиражування;

в) організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми, одержаної від реалізації творів фотомистецтва на комісійних засадах.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи й організації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості.

Стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей у закладах освіти

4. Документи, що встановлюють заборгованість батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей, які потребують тривалого лікування, у дошкільних закладах освіти, загальноосвітніх санаторних школах-інтернатах, дитячих будинках.

Для одержання виконавчого напису подається засвідчений стягувачем витяг з особового рахунка батька або особи, що його замінює (чи довідка стягувача), з відміткою про непогашення заборгованості у двотижневий термін після вручення письмового попередження.

Стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей і підлітків в загальноосвітніх школах і професійно-технічних училищах соціальної реабілітації

5. Документи, що встановлюють заборгованість батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, у загальноосвітніх школах і професійно-технічних училищах соціальної реабілітації.

Для одержання виконавчого напису подаються:

а) копія документа про розмір щомісячної плати батьків або осіб, що їх замінюють;

б) засвідчений стягувачем витяг з особового рахунка батька або особи, що його замінює (чи довідка стягувача), з відміткою про непогашення заборгованості у двотижневий термін після вручення письмового попередження.

Стягнення за диспашею

6. Диспаша (розрахунок з розподілу загальної аварії), не оскаржена в установленний термін або оскаржена, але залишена судом у силі.

Для одержання виконавчого напису подаються:

а) диспаша;

б) довідка диспашера про те, що диспаша не скасована і не змінена судом.

Стягнення заборгованості з військовослужбовців, звільнених з військової служби, і військовозобов'язаних після закінчення зборів

7. Документи, що підтверджують заборгованість притягнутих до матеріальної відповідальності звільнених з військової служби військовослужбовців і військовозобов'язаних після закінчення зборів, які не відшкодували заподіяної ними державі шкоди.

Для одержання виконавчого напису подається довідка командира (начальника) військової частини про суму заборгованості, що підлягає стягненню.

Повернення об'єкта лізингу

8. Договори лізингу, що передбачають у безспірному порядку повернення об'єкта лізингу.

Для одержання виконавчого напису подаються:

а) оригінал договору лізингу;

б) засвідчена лізингодавцем копія рахунка, направленою лізингоодержувачу, з відміткою про несплату платежів після вручення письмового повідомлення.

Стягнення заборгованості з орендної плати за користування державним та комунальним майном

9. Документи, що встановлюють заборгованість орендарів з орендної плати за користування об'єктом оренди.

Для одержання виконавчого напису подаються:

а) оригінал договору оренди;

б) засвідчена стягувачем копія рахунка, надісланого боржнику, з відміткою про непогашення заборгованості після вручення письмового попередження.

(Перелік доповнено розділом згідно з Постановою КМ № 2075 від 11.11.99)

Стягнення за чеками

10. Чеки, неоплата яких посвідчена нотаріусом.

(Перелік доповнено розділом згідно з Постановою КМ № 2075 від 11.11.99)

Стягнення заборгованості за векселями, опротестованими нотаріусами в установленому законом порядку

11. Векселі, опротестовані нотаріусами в установленому законом порядку.

Для одержання виконавчого напису подаються:

а) оригінал опротестованого векселя;

б) акт про протест векселя.

(Перелік доповнено розділом згідно з Постановою КМ № 693 від 24.04.2000)

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Л И С Т

№ 18-9-3144 від 02.05.2000

м. Київ

vd20000502 vn18-9-3144

**Щодо поступки вимоги та переведення боргу
(витяг)**

На виконання доручення Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2000 року № інд. 34 щодо Вашого листа від 17.04.2000 р. № 88-13/113 повідомляємо.

Норми глави 17 (статті 197-202) Цивільного кодексу Української РСР є чинними в редакції, затвердженій Законом Української РСР від 18.07.63 р. «Про затвердження Цивільного кодексу Української РСР».

Відповідно до статті 197 Цивільного кодексу Української РСР укладання угод поступки вимоги допускається, якщо вони не суперечать закону чи договору або коли вимога не пов'язана з особою кредитора. Зазначена стаття містить вичерпний перелік умов, за якими поступка вимоги не допускається, і також визначено, що додаткові обмеження застосування таких правовідносин можуть бути встановленими лише законами.

Питання застосування поступки вимоги та переведення боргу, в тому числі у зовнішньоекономічній діяльності, регулюються також Указом Президента України «Про заходи щодо підвищення відповідальності за розрахунки з бюджетами та цільовими фондами», який був підписаний відповідно до пункту 4 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України 4 березня 1998 року № 167/98. Згідно з його частиною першою статті 14 встановлено, що під час проведення розрахунків, у тому числі за експортними та імпорнтними операціями, не допускається уступка вимоги та переведення боргу незалежно від наявності угод чи фінансових зобов'язань між резидентами, а також між резидентами та нерезидентами.

Надруковано: «Податки та бухгалтерський облік», № 29, липень, 2000 р.

**КОНВЕНЦИЯ
О ЕДИНООБРАЗНОМ ЗАКОНЕ О ПЕРЕВОДНОМ И
ПРОСТОМ ВЕКСЕЛЕ**

Заключена в Женеве 07.06.30
(извлечение)

Приложение 1

**ЕДИНООБРАЗНЫЙ ЗАКОН О ПЕРЕВОДНОМ
И ПРОСТОМ ВЕКСЕЛЕ**

РАЗДЕЛ I. О ПЕРЕВОДНОМ ВЕКСЕЛЕ

**Глава I. О СОСТАВЛЕНИИ И О ФОРМЕ
ПЕРЕВОДНОГО ВЕКСЕЛЯ**

Статья 1

Переводный вексель должен содержать:

- 1) наименование «вексель», включенное в самый текст документа и выраженное на том языке, на котором этот документ составлен;
- 2) простое и ничем не обусловленное предложение уплатить определенную сумму;
- 3) наименование того, кто должен платить (плательщика);
- 4) указание срока платежа;
- 5) указание места, в котором должен быть совершен платеж;
- 6) наименование того, кому или по приказу кого платеж должен быть совершен;
- 7) указание даты и места составления векселя;
- 8) подпись того, кто выдает вексель (векселедателя).

Статья 2

Документ, в котором отсутствует какое-либо из обозначений, указанных в предшествующей статье, не имеет силы переводного векселя, за исключением случаев, определенных в следующих ниже абзацах:

Переводный вексель, срок платежа по которому не указан, рассматривается как подлежащий оплате по предъявлении.

При отсутствии особого указания место, обозначенное рядом с наименованием плательщика, считается местом платежа и, вместе с тем, местом жительства плательщика.

Переводный вексель, в котором не указано место его состав-

ления, признается подписанным в месте, обозначенном рядом с наименованием векселедателя.

Статья 3

Переводный вексель может быть выдан по приказу самого векселедателя.

Он может быть выдан на самого векселедателя.

Он может быть выдан за счет третьего лица.

Статья 4

Переводный вексель может подлежать оплате в месте жительства третьего лица, или в том же месте, где находится место жительства плательщика, или в каком-либо другом месте.

Статья 5

В переводном векселе, который подлежит оплате сроком по предъявлению или во столько-то времени от предъявления, векселедатель может обусловить, что на вексельную сумму будут начисляться проценты. Во всяком другом переводном векселе такое условие считается ненаписанным.

Процентная ставка должна быть указана в векселе; при отсутствии такого указания условие считается ненаписанным.

Проценты начисляются со дня составления переводного векселя, если не указана другая дата.

Статья 6

Если сумма переводного векселя обозначена и прописью и цифрами, то в случае разногласия между этими обозначениями вексель имеет силу на сумму, обозначенную прописью.

Если в переводном векселе сумма обозначена несколько раз, либо прописью, либо цифрами, то в случае разногласия между этими обозначениями вексель имеет силу лишь на меньшую сумму.

Статья 7

Если на переводном векселе имеются подписи лиц, не способных обязываться по переводному векселю, подписи подложные, или подписи вымышленных лиц, или же подписи, которые по всякому иному основанию не могут обязывать тех лиц, которые их поставили или от имени которых он подписан, то подписи других лиц все же не теряют силы.

Статья 8

Каждый, кто подписал переводный вексель в качестве представителя лица, от имени которого он не был уполномочен действовать, сам обязан по векселю и, если он уплатил, имеет те же права, которые имел бы тот, кто был указан в качестве представ-

ляемого. В таком же положении находится представитель, который превысил свои полномочия.

Статья 9

Векселедатель отвечает за акцепт и за платеж.

Он может сложить с себя ответственность за акцепт; всякое условие, по которому он слагает с себя ответственность за платеж, считается ненаписанным.

Статья 10

Если переводный вексель, не заполненный к моменту выдачи, был заполнен в противоречии с состоявшимися соглашениями, то несоблюдение этих соглашений не может быть противопоставлено векселедержателю, если только он не приобрел переводный вексель недобросовестно или же, приобретая его, не совершил грубой неосторожности.

Глава II. ОБ ИНДОССАМЕНТЕ

Статья 11

Всякий переводный вексель, даже выданный без прямой оговорки о приказе, может быть передан посредством индоссамента.

Если векселедатель поместил в переводном векселе слова «не приказу» или какое-либо равнозначное выражение, то документ может быть передан лишь с соблюдением формы и с последствиями обыкновенной цессии.

Индоссамент может быть совершен даже в пользу плательщика, независимо от того, акцептовал ли он вексель или нет, либо в пользу векселедателя, либо в пользу всякого другого обязанного по векселю лица. Эти лица могут в свою очередь индоссировать вексель.

Статья 12

Индоссамент должен быть простым и ничем не обусловленным. Всякое ограничивающее его условие считается ненаписанным.

Частичный индоссамент недействителен.

Индоссамент на предъявителя имеет силу бланкового индоссамента.

Статья 13

Индоссамент должен быть написан на переводном векселе или на присоединенном к нему листе (добавочный лист). Он должен быть подписан индоссантом.

Индоссамент может не содержать указания лица, в пользу которого он сделан, или он может состоять из одной подписи

индоссанта (бланковый индоссамент). В этом последнем случае индоссамент для того, чтобы иметь силу, должен быть написан на обороте переводного векселя или на добавочном листе.

Статья 14

Индоссамент переносит все права, вытекающие из переводного векселя.

Если индоссамент бланковый, то векселедержатель может:

- 1) заполнить бланк или своим именем, или именем какого-либо другого лица;
- 2) индоссировать в свою очередь вексель посредством бланка или на имя какого-либо другого лица;
- 3) передать вексель третьему лицу, не заполняя бланка и не совершая индоссамента.

Статья 15

Индоссант, поскольку не оговорено обратное, отвечает за акцепт и платеж.

Он может воспретить новый индоссамент; в таком случае он не несет ответственности перед теми лицами, в пользу которых вексель был после этого индоссирован.

Статья 16

Лицо, у которого находится переводный вексель, рассматривается как законный векселедержатель, если оно основывает свое право на непрерывном ряде индоссаментов, даже если последний индоссамент является бланковым. Зачеркнутые индоссамента считаются при этом ненаписанными. Когда за бланковым индоссаментом следует другой индоссамент, то лицо, подписавшее последний, считается приобретшим вексель по бланковому индоссаменту.

Если кто-либо лишился владения векселем в силу какого бы то ни было события, то лицо, у которого вексель находится и которое обосновывает свое право порядком, указанным в предыдущем абзаце, обязано отдать вексель лишь в том случае, если оно приобрело его недобросовестно или же, приобретая его, совершило грубую неосторожность.

Статья 17

Лица, к которым предъявлен иск по переводному векселю, не могут противопоставить векселедержателю возражения, основанные на их личных отношениях к векселедателю или к предшествующим векселедержателям, если только векселедержатель, приобретая вексель, не действовал сознательно в ущерб должнику.

Статья 18

Если индоссамент содержит оговорку «валюта к получению»,

«на инкассо», «как доверенному» или всякую иную оговорку, имеющую в виду простое поручение, векселедержатель может осуществлять все права, вытекающие из переводного векселя, но индоссировать его он может только в порядке препоручения.

Обязанные лица могут в таком случае заявлять против векселедержателя только такие возражения, которые могли бы быть противопоставлены индоссанту.

Поручение, которое содержится в препоручительном индоссаменте, не прекращается вследствие смерти препоручителя или наступления его недееспособности.

Статья 19

Если индоссамент содержит оговорку «валюта в обеспечение», «валюта в залог» или всякую иную оговорку, имеющую в виду залог, векселедержатель может осуществлять все права, вытекающие из переводного векселя, но поставленный им индоссамент имеет силу лишь в качестве препоручительного индоссамента.

Обязанные лица не могут заявлять против векселедержателя возражений, основанных на их личных отношениях к индоссанту, если только векселедержатель, получая вексель, не действовал сознательно в ущерб должнику.

Статья 20

Индоссамент, совершенный после срока платежа, имеет те же последствия, что и предшествующий индоссамент. Однако индоссамент, совершенный после протеста в неплатеже или после истечения срока, установленного для совершения протеста, имеет последствия лишь обыкновенной цессии.

Поскольку обратное не будет доказано, недатированный индоссамент считается совершенным до истечения срока, установленного для совершения протеста.

Глава III. ОБ АКЦЕПТЕ

Статья 21

Переводный вексель может до наступления срока платежа быть предъявлен векселедержателем или даже просто лицом, у которого вексель находится, для акцепта плательщику в месте его жительства.

Статья 22

Во всяком переводном векселе векселедатель может обусловить, что вексель должен быть предъявлен к акцепту с назначением или без назначения срока.

Он может воспретить в векселе предъявление его к акцепту,

если только дело не идет о переводном векселе, который подлежит оплате у третьего лица, или о векселе, который подлежит оплате в ином месте, чем место жительства плательщика, или о векселе, который подлежит оплате через определенный срок по предъявлении.

Он может также обусловить, что предъявление к акцепту не может иметь место ранее назначенного срока.

Каждый индоссант может обусловить, что вексель должен быть предъявлен к акцепту с назначением срока или без его назначения, если только вексель не объявлен векселедателем, не подлежащим акцепту.

Статья 23

Переводные векселя, подлежащие оплате в определенный срок от предъявления, должны быть предъявлены к акцепту в течение одного года со дня их выдачи.

Векселедатель может сократить этот последний срок или обусловить срок более продолжительный.

Эти сроки могут быть сокращены индоссантами.

Статья 24

Плательщик может потребовать, чтобы вексель был вторично ему предъявлен на следующий день после первого предъявления.

Заинтересованные лица могут ссылаться на то, что это требование не было выполнено, только в том случае, если об этом требовании было упомянуто в протесте.

Векселедержатель не обязан передавать плательщику вексель, предъявленный к акцепту.

Статья 25

Акцепт отмечается на переводном векселе. Он выражается словом «акцептован» или всяким другим равнозначным словом; он подписывается плательщиком. Простая подпись плательщика, сделанная на лицевой стороне векселя, имеет силу акцепта.

Если вексель подлежит оплате в определенный срок от предъявления или если он должен быть предъявлен к акцепту в определенный срок в силу особого условия, то акцепт должен быть датирован днем, в который он был дан, если только векселедержатель не потребует, чтобы он был датирован днем предъявления. В случае отсутствия даты векселедержатель, чтобы сохранить свои права против индоссантов и против векселедателя, должен удостоверить это упущение своевременным совершением протеста.

Статья 26

Акцепт должен быть простым и ничем не обусловленным, однако плательщик может ограничить его частью суммы.

Всякое иное изменение, произведенное акцептом в содержании переводного векселя, равносильно отказу в акцепте. Однако акцептант отвечает согласно содержанию своего акцепта.

Статья 27

Если векселедатель указал в переводном векселе место платежа иное, чем место жительства плательщика, не указав при этом третьего лица, у которого платеж должен быть совершен, то плательщик может указать такое лицо при акцепте. При отсутствии такого указания предполагается, что акцептант обязался произвести платеж сам в месте платежа.

Если вексель подлежит оплате в месте жительства плательщика, последний может указать в акцепте какой-либо адрес в том же месте, в котором должен быть произведен платеж.

Статья 28

Плательщик посредством акцепта принимает на себя обязательство оплатить переводный вексель в срок.

В случае неплатежа векселедержатель, даже если он является векселедателем, имеет против акцептанта прямой иск, основанный на переводном векселе, в отношении всего того, о чем может быть предъявлено требование согласно статьям 48 и 49.

Статья 29

Если плательщик, который поставил на переводном векселе надпись о своем акцепте, зачеркнул таковую до возвращения векселя, то считается, что в акцепте было отказано. Поскольку иное не будет доказано, считается, что зачеркивание было сделано до возвращения документа.

Однако если плательщик письменно сообщил о своем акцепте векселедержателю или кому-либо из подписавшихся, то он является обязанным перед ними согласно условиям своего акцепта.

Глава IV. ОБ АВАЛЕ (ВЕКСЕЛЬНОЕ ПОРУЧИТЕЛЬСТВО)

Статья 30

Платеж по переводному векселю может быть обеспечен полностью или в части вексельной суммы посредством авала.

Это обеспечение дается третьим лицом или даже одним из лиц, подписавших вексель.

Статья 31

Аваль дается на переводном векселе или на добавочном листе. Он выражается словами «считать за аваль» или всякой иной

равнозначной формулой; он подписывается тем, кто дает аваль. Для авалья достаточно одной лишь подписи, поставленной авалистом на лицевой стороне переводного векселя, если только эта подпись не поставлена плательщиком или векселедателем.

В авале должно быть указано, за чей счет он дан. При отсутствии такого указания он считается данным за векселедателя.

Статья 32

Авалист отвечает так же, как и тот, за кого он дал аваль. Его обязательство действительно даже в том случае, если то обязательство, которое он гарантировал, окажется недействительным по какому бы то ни было основанию, иному, чем дефект формы.

Оплачивая переводный вексель, авалист приобретает права, вытекающие из переводного векселя, против того, за кого он дал гарантию, и против тех, которые в силу переводного векселя обязаны перед этим последним.

Глава V. О СРОКЕ ПЛАТЕЖА

Статья 33

Переводный вексель может быть выдан сроком:

- ♦ по предъявлении;
- ♦ во столько-то времени от предъявления;
- ♦ во столько-то времени от составления;
- ♦ на определенный день.

Переводные векселя, содержащие либо иное назначение срока, либо последовательные сроки платежа, недействительны.

Статья 34

Переводный вексель сроком по предъявлению оплачивается при его предъявлении. Он должен быть предъявлен к платежу в течение одного года со дня его составления. Векселедатель может сократить этот срок или обусловить срок более продолжительный. Эти сроки могут быть сокращены индоссантами.

Векселедатель может установить, что переводный вексель сроком по предъявлению не может быть предъявлен к платежу ранее определенного срока. В таком случае срок для предъявления течет с этого срока.

Статья 35

Срок платежа по переводному векселю, составленному во столько-то времени от предъявления, определяется либо датой акцепта, либо датой протеста.

При отсутствии протеста недатированный акцепт считается в отношении акцептанта сделанным в последний день срока, предусмотренного для предъявления к акцепту.

Статья 36

Срок платежа по переводному векселю, выданному сроком на один или несколько месяцев от составления или от предъявления, наступает в соответствующий день того месяца, в котором платеж должен быть произведен. При отсутствии в данном месяце соответствующего дня срок платежа наступает в последний день этого месяца.

Если переводный вексель выдан сроком в полтора месяца или в несколько месяцев с половиной от составления или от предъявления, то надлежит сначала отсчитывать целые месяцы.

Если срок платежа назначен на начало, середину (середина января, середина февраля и т.п.) или на конец месяца, то под этими выражениями понимаются первое, пятнадцатое или последнее число месяца.

Выражение «восемь дней» или «пятнадцать дней» означает не одну или две недели, а сроки в полные восемь или пятнадцать дней.

Выражение «полмесяца» означает срок в пятнадцать дней.

Статья 37

Если переводный вексель подлежит оплате в определенный день в каком-либо месте, где принят календарь иной, чем в месте выдачи, то срок платежа считается назначенным по календарю места платежа.

Если в месте выдачи и в месте платежа по переводному векселю, выставленному сроком во столько-то времени от составления, действуют различные календари, то устанавливается соответствующая дню выдачи дата по календарю места платежа и в зависимости от этого определяется срок платежа.

Сроки на предъявление переводных векселей исчисляются соответственно правилам предшествующего абзаца.

Эти правила неприменимы, если какая-либо оговорка, сделанная в переводном векселе, или даже просто содержание документа указывают на намерение принять иные правила.

Глава VI. О ПЛАТЕЖЕ

Статья 38

Держатель переводного векселя сроком на определенный день или во столько-то времени от составления или от предъявления должен предъявить переводный вексель к платежу либо в день, когда он должен быть оплачен, либо в один из двух следующих рабочих дней.

Предъявление переводного векселя в расчетную палату равносильно предъявлению к платежу.

Статья 39

Платательщик может при оплате переводного векселя потребовать, чтобы он был вручен ему векселедержателем с распиской в получении платежа. Векселедержатель не может отказаться от принятия частичного платежа. В случае частичного платежа платательщик может потребовать учинения отметки о таком платеже на векселе и выдачи ему в этом расписки.

Статья 40

Векселедержатель не может быть принужден принять платеж по переводному векселю до наступления срока.

Платательщик, который платит до наступления срока, делает это на свой страх и риск.

Тот, кто уплатит в срок, свободен от обязательства, если только с его стороны не было обмана или грубой неосторожности. Он обязан проверять правильность последовательного ряда индоссаментов, но не подписи индоссантов.

Статья 41

Если переводный вексель выписан в валюте, не имеющей хождения в месте платежа, то сумма его может быть уплачена в местной валюте по курсу на день наступления срока платежа. Если должник просрочил платеж, то векселедержатель может по своему усмотрению потребовать, чтобы сумма переводного векселя была выплачена в местной валюте по курсу либо на день наступления срока платежа, либо на день платежа.

Курс иностранной валюты определяется согласно обыкновениям, действующим в месте платежа. Однако векселедатель может обусловить, что подлежащая платежу сумма будет исчислена по курсу, обозначенному в векселе.

Указанные выше правила не применяются в случае, когда векселедатель обусловил, что платеж должен быть совершен в определенной, указанной в векселе валюте (оговорка эффективного платежа в какой-либо иностранной валюте).

Если сумма переводного векселя обозначена в валюте, имеющей в стране выдачи и в стране платежа одинаковое наименование, но разный курс, предполагается, что имелась в виду валюта места платежа.

Статья 42

В случае непредъявления переводного векселя к платежу в срок, указанный в статье 38, каждый должник имеет право внести сумму векселя в депозит компетентному органу власти за счет, риск и страх векселедержателя.

Глава VII. ИСК В СЛУЧАЕ НЕАКЦЕПТА ИЛИ НЕПЛАТЕЖА

Статья 43

Векселедержатель может обратиться свой иск против индоссантов, векселедателя и других обязанных лиц:

- ♦ при наступлении срока платежа;
- ♦ если платеж не был совершен;
- ♦ даже раньше наступления срока платежа;
- ♦ если имел место полный или частичный отказ в акцепте;
- ♦ в случае несостоятельности плательщика независимо от того, акцептовал ли он вексель или нет, в случае прекращения им платежей, даже если это обстоятельство не было установлено судом, или в случае безрезультатного обращения взыскания на его имущество;
- ♦ в случае несостоятельности векселедателя по векселю, не подлежащему акцепту.

Статья 44

Отказ в акцепте или в платеже должен быть удостоверен актом, составленным в публичном порядке (протест в неакцепте или в неплатеже).

Протест в неакцепте должен быть совершен в сроки, установленные для предъявления к акцепту. Если в случае, предусмотренном в первом абзаце статьи 24, первое предъявление имело место в последний день срока, то протест еще может быть совершен на следующий день.

Протест в неплатеже переводного векселя сроком на определенный день или во столько-то времени от составления или предъявления должен быть совершен в один из двух рабочих дней, которые следуют за днем, в который переводный вексель подлежит оплате. Если дело идет о векселе сроком по предъявлении, протест должен быть совершен в порядке, указанном в предыдущем абзаце для совершения протеста в случае неакцепта.

Протест в неакцепте освобождает от предъявления к платежу и от протеста в неплатеже.

В случае прекращения платежей плательщиком независимо от того, акцептовал ли он вексель или нет, или в случае безрезультатного обращения взыскания на имущество плательщика векселедержатель может осуществлять принадлежащие ему права лишь после предъявления векселя плательщику для оплаты и после совершения протеста.

В случае объявления плательщика несостоятельным независимо от того, акцептовал ли он вексель или нет, а также в случае объявления несостоятельным векселедателя по векселю, не подле-

жащему акцепту, для осуществления векселедержателем принадлежащих ему прав достаточно предъявления судебного определения об объявлении несостоятельности.

Статья 45

Векселедержатель должен известить своего индоссанта и векселедателя о неакцепте или неплатеже в течение четырех рабочих дней, следующих за днем протеста или, в случае оговорки «оборот без издержек», за днем предъявления. Каждый индоссант должен в течение двух рабочих дней, которые следуют за днем получения им извещения, сообщить своему индоссанту полученное им извещение с указанием наименований и адресов тех, кто послал предшествующие извещения, и так далее, восходя до векселедателя. Указанные выше сроки текут с момента получения предшествующего извещения.

Если в согласии с предшествующим абзацем будет послано извещение кому-либо, поставившему свою подпись на переводном векселе, то такое же извещение должно быть послано в тот же срок тому, кто дал за него аваль.

В случае, если кто-либо из индоссантов не указал своего адреса или указал его неразборчивым образом, то достаточно, чтобы извещение было послано тому индоссанту, который ему предшествует.

Тот, кто должен послать извещение, может сделать это в какой угодно форме, даже путем простого возвращения переводного векселя.

Он должен доказать, что он послал извещение в установленный срок. Будет считаться, что срок соблюден, если письмо, содержащее извещение, отправлено по почте в указанный срок.

Тот, кто не пошлет извещение в указанный выше срок, не теряет своего права; он несет ответственность за ущерб, могущий произойти от его небрежности, с тем, однако, что размер возмещаемых убытков не может превысить суммы переводного векселя.

Статья 46

Векселедатель, индоссант или авалист могут посредством включенной в документ и подписанной оговорки «оборот без издержек», «без протеста» или всякой иной равнозначной оговорки освободить векселедержателя от совершения для осуществления его прав регресса, протеста в неакцепте или в неплатеже.

Эта оговорка не освобождает векселедержателя ни от предъявления переводного векселя в установленные сроки, ни от посылки извещения. Доказательство несоблюдения сроков лежит на том, кто ссылается на это обстоятельство в споре с векселедержателем.

Если оговорка включена векселедателем, то она имеет силу в отношении всех лиц, подписавших вексель; если она включена

индоссантом или авалистом, то она имеет силу лишь в отношении его самого. Если, несмотря на включенную векселедателем оговорку, векселедержатель совершает протест, то издержки по протесту лежат на нем. Если оговорка исходит от индоссанта или от авалиста, то издержки по протесту, если таковой был совершен, могут быть истребованы от всех лиц, поставивших свои подписи.

Статья 47

Все выдавшие, акцептовавшие, индоссировавшие переводный вексель или поставившие на нем аваль, являются солидарно обязанными перед векселедержателем.

Векселедержатель имеет право предъявления иска ко всем этим лицам, к каждому в отдельности и ко всем вместе, не будучи принужден соблюдать при этом последовательность, в которой они обязались.

Такое же право принадлежит каждому, подписавшему переводный вексель, после того, как он его оплатил.

Иск, предъявленный к одному из обязанных, не препятствует предъявлению исков к другим, даже если они обязались после первоначального ответчика.

Статья 48

Векселедержатель может требовать от того, к кому он предъявляет иск:

- 1) сумму переводного векселя, неакцептованную или не оплаченную, с процентами, если они были обусловлены;
- 2) проценты, в размере шести, со дня срока платежа;
- 3) издержки по протесту, издержки посылке извещения, а также другие издержки.

Если иск предъявляется до наступления срока платежа, то из вексельной суммы удерживается учетный процент. Этот учетный процент исчисляется согласно официальной учетной ставке (банковой ставке), существующей в месте жительства векселедержателя на день предъявления иска.

Статья 49

Тот, кто оплатил переводный вексель, может требовать от ответственных перед ним лиц:

- 1) всю уплаченную им сумму;
- 2) проценты на указанную сумму, исчисленные в размере шести, начиная с того дня, когда он произвел платеж;
- 3) понесенные им издержки.

Статья 50

Каждое обязанное лицо, к которому предъявили или могут

предъявить иск, может потребовать вручения ему против оплаты переводного векселя с протестом и с распиской в платеже.

Каждый индоссант, оплативший переводный вексель, может зачеркнуть индоссамент свой и следующих за ним индоссантов.

Статья 51

В случае осуществления регресса после частичного акцепта тот, кто уплачивает сумму, на которую вексель не был акцептован, может потребовать отметки этого платежа на векселе и выдачи ему в том расписки. Векселедержатель обязан сверх того передать ему засвидетельствованную копию с векселя и акт протеста для того, чтобы он мог осуществить последующий регресс.

Статья 52

Каждое лицо, имеющее право предъявить иск, может, поскольку не оговорено иное, получить платеж посредством нового векселя (обратной тратты), выданного сроком по предъявлении на одного из ответственных перед ним лиц, с платежом по месту жительства этого лица.

Обратная тратта включает, кроме сумм, указанных в статьях 48 и 49, также и куртаж и гербовый сбор по обратной тратте. Если обратная тратта выдана векселедержателем, то сумма ее устанавливается по курсу для переводных векселей сроком по предъявлении, выданных на место жительства ответственного лица, в месте платежа по первоначальному векселю. Если обратная тратта выдана индоссантом, то сумма ее устанавливается по курсу для переводных векселей сроком по предъявлении, выданных на место жительства гарантирующего лица, в месте жительства векселедателя по обратной тратте.

Статья 53

По истечении сроков, установленных:

- ♦ для предъявления переводного векселя сроком по предъявлении или во столько-то времени от предъявления;
- ♦ для совершения протеста в неакцепте или в неплатеже;
- ♦ для предъявления к платежу, в случае оговорки «оборот без издержек»,

векселедержатель теряет свои права против индоссантов, против векселедателя и против других обязанных лиц, за исключением акцептанта.

В случае непредъявления к акцепту в срок, обусловленный векселедателем, векселедержатель лишается принадлежащих ему прав, возникающих как вследствие неплатежа, так и вследствие неакцепта, если только из содержания условия не вытекает, что векселедатель предполагал освободить себя только от ответственности за акцепт.

Если срок на предъявление обусловлен в индоссаменте, то сослаться на него может только индоссант.

Статья 54

Если предъявлению переводного векселя или совершению протеста в установленные сроки мешает непреодолимое препятствие (законодательное распоряжение какого-либо государства или другой случай непреодолимой силы), то эти сроки удлиняются.

Векселедержатель обязан без задержки известить своего индоссанта о случае непреодолимой силы и сделать на переводном векселе или на добавочном листе отметку об этом извещении, указав его дату и поставив свою подпись; в остальном применяются правила статьи 45.

После прекращения действия непреодолимой силы векселедержатель должен без задержки предъявить вексель к акцепту или к платежу и, если будет нужно, совершить протест.

Если действие непреодолимой силы продолжается свыше тридцати дней после срока платежа, то для осуществления регресса не являются необходимыми ни предъявление векселя, ни совершение протеста.

Для переводных векселей сроком по предъявлении или во столько-то времени от предъявления тридцатидневный срок течет с того дня, в который векселедержатель известил своего индоссанта о непреодолимой силе; это извещение может последовать и до истечения срока для предъявления векселя; для переводных векселей сроком во столько-то времени от предъявления тридцатидневный срок увеличивается на срок от предъявления, указанный в переводном векселе.

Непреодолимой силой не считаются обстоятельства, касающиеся лично векселедержателя или того, кому он поручил предъявление векселя или совершение протеста.

Глава VIII. О ПОСРЕДНИЧЕСТВЕ

1. Общие положения

Статья 55

Векселедатель, индоссант или авалист могут указать какое-либо лицо для акцепта или платежа на случай надобности.

Переводный вексель может быть принят или оплачен на условиях, установленных ниже, лицом, действующим в качестве посредника за кого-либо из должников, обязанных в порядке регресса.

Посредником может быть третье лицо, даже плательщик, или какое-либо лицо, уже обязанное в силу переводного векселя, за исключением акцептанта.

Посредник должен в течение двух рабочих дней известить о своем посредничестве того, за кого он выступил. В случае несоблюдения этого срока он отвечает в соответствующих случаях за

ущерб, причиненный его небрежностью, с тем, однако, что убытки подлежат возмещению в размере не свыше вексельной суммы.

2. Акцепт в порядке посредничества

Статья 56

Акцепт в порядке посредничества может иметь место во всех случаях, когда у векселедержателя переводного векселя, подлежащего акцепту, возникает право на регресс до наступления срока платежа.

Если в переводном векселе на случай надобности было указано лицо для акцепта или для платежа в месте платежа, то векселедержатель может до наступления срока платежа осуществлять свое право регресса против того, кто сделал это указание; и против лиц, поставивших свои подписи после того, как это указание было сделано, но все это лишь при условии, что он предъявил переводный вексель указанному лицу и что в случае отказа последнего в акцепте этот отказ был удостоверен протестом.

В других случаях посредничества векселедержатель может отклонить акцепт в порядке посредничества. Однако, если он допустит акцепт, он теряет право на регресс до наступления срока платежа против того, за счет которого акцепт был дан, и против тех лиц, которые поставили свои подписи после него.

Статья 57

Акцепт в порядке посредничества отмечается на переводном векселе; акцепт подписывается посредником. В нем указывается, за чей счет он совершается; при отсутствии такого указания акцепт считается сделанным за векселедателя.

Статья 58

Акцептант в порядке посредничества обязывается в отношении векселедержателя и в отношении индоссантов, сделавших надписи после того лица, за счет которого он выступил в качестве посредника, на одинаковых основаниях с этим лицом.

Несмотря на акцепт в порядке посредничества, лицо, за счет которого он был сделан, а также лица, за него ответственные, могут требовать от векселедержателя против уплаты суммы, указанной в статье 48, вручения векселя, протеста и в соответствующем случае счета с распиской об уплате.

3. Платеж в порядке посредничества

Статья 59

Платеж в порядке посредничества может иметь место во всех случаях, когда либо при наступлении срока платежа, либо до

наступления срока платежа у векселедержателя возникло право на регресс.

Платеж должен покрыть всю сумму, подлежащую уплате тем, за кого платеж производится.

Он должен быть произведен самое позднее на следующий день после последнего дня, предоставленного для совершения протеста в неплатеже.

Статья 60

Если переводный вексель был акцептован посредниками, имеющими место своего жительства в месте платежа, или в случае, если лица, имеющие там же место своего жительства, были указаны для платежа на случай надобности, то векселедержатель должен предъявить вексель всем этим лицам и в соответствующих случаях совершить протест в неплатеже самое позднее на следующий день после последнего дня, предоставленного для совершения протеста.

Если протест не будет совершен в этот срок, то тот, кто указал лицо для платежа на случай надобности, или тот, за счет которого вексель был акцептован, а также последующие индосанты перестают быть обязанными.

Статья 61

Векселедержатель, отказавшийся от платежа в порядке посредничества, теряет свое право на регресс против тех, которые были бы освобождены от ответственности.

Статья 62

Платеж в порядке посредничества должен быть удостоверен распиской, совершенной на переводном векселе, с указанием того лица, за которое платеж произведен. При отсутствии такого указания считается, что платеж сделан за векселедателя.

Переводный вексель и протест, если таковой был совершен, должны быть вручены тому, кто произвел платеж в порядке посредничества.

Статья 63

Лицо, произведшее платеж в порядке посредничества, приобретает права, вытекающие из переводного векселя, против того, за кого он уплатил, и против тех, кто обязан перед этим последним по переводному векселю. Однако оно не может вновь индоссировать переводный вексель.

Индосанты, следующие за лицом, которое поставило свою подпись на векселе и за которое был произведен платеж, освобождаются от ответственности.

В случае стечения нескольких предложений об уплате в поряд-

ке посредничества предпочтение отдается тому, кто освобождает от ответственности наибольшее количество лиц. Посредник, знающий о том, что он нарушает это правило, теряет свое право на регресс к тем, которые оказались бы освобожденными от ответственности.

Глава IX. О МНОЖЕСТВЕННОСТИ ЭКЗЕМПЛЯРОВ И О КОПИЯХ

1. Множественность экземпляров

Статья 64

Переводный вексель может быть выдан в нескольких тождественных экземплярах.

Эти экземпляры должны быть снабжены последовательными номерами в самом тексте документа; в противном случае каждый из них рассматривается как отдельный переводный вексель.

Если в векселе не указано, что он выдан в единственном экземпляре, то векселедержатель может требовать выдачи ему за его счет нескольких экземпляров. Для этого он должен обратиться к своему непосредственному индоссанту, который обязан оказать ему содействие в отношении своего индоссанта, и так далее, восходя до векселедателя. Индоссанты обязаны воспроизвести индоссаменты на новых экземплярах.

Статья 65

Платеж, произведенный по одному экземпляру, освобождает от ответственности, даже если не было обусловлено, что платеж этот погашает другие экземпляры. Однако плательщик продолжает отвечать по каждому акцептованному им и не возвращенному ему экземпляру.

Индоссант, который передал экземпляры различным лицам, а также и последующие индоссанты обязаны по всем экземплярам, на которых имеется их подпись и которые не были возвращены.

Статья 66

Тот, кто послал один из экземпляров для акцепта, должен указать на других экземплярах наименование того лица, в руках которого этот экземпляр находится. Это последнее лицо обязано вручить его законному держателю другого экземпляра.

Если оно отказывается это сделать, векселедержатель может осуществлять право иска лишь после удостоверения протестом того:

1) что экземпляр, посланный для акцепта, не был ему передан, несмотря на его требование;

2) что акцепт или платеж не могли быть получены по другому экземпляру.

2. Копии

Статья 67

Каждый держатель переводного векселя имеет право снимать с него копии.

Копия должна в точности воспроизводить оригинал с индоссаменентами и со всеми другими отметками, которые на нем находятся. Она должна указывать, до какого места она доведена.

Она может быть индоссирована и авалирована в том же порядке и с теми же последствиями, как и подлинник.

Статья 68

В копии должно быть указано лицо, в руках которого находится подлинный документ. Последнее обязано вручить указанный документ законному держателю копии.

Если оно отказывается это сделать, векселедержатель может осуществлять право иска против индоссантов или авалистов лишь после удостоверения протестом того, что подлинник не был ему передан, несмотря на его требование.

Если на подлинном документе после последнего индоссаменента, сделанного до снятия копии, имеется оговорка «начиная отсюда индоссирование действительно лишь на копии» или всякая иная равнозначная формула, то индоссамент, поставленный после этого на подлиннике, является недействительным.

Глава X. ОБ ИЗМЕНЕНИЯХ

Статья 69

В случае изменения текста переводного векселя лица, поставившие свои подписи после этого изменения, отвечают в соответствии с содержанием измененного текста; лица, поставившие свои подписи до этого, отвечают в соответствии с содержанием первоначального текста.

Глава XI. О ДАВНОСТИ

Статья 70

Исковые требования, вытекающие из переводного векселя против акцептанта, погашаются истечением трех лет со дня срока платежа.

Исковые требования векселедержателя против индоссантов и против векселедателя погашаются истечением одного года со дня

протеста, совершенного в установленный срок, или со дня срока платежа, в случае оговорки об обороте без издержек.

Исковые требования индоссантов друг к другу и к векселедателю погашаются истечением шести месяцев, считая со дня, в который индоссант оплатил вексель, или со дня предъявления к нему иска.

Статья 71

Перерыв давности имеет силу лишь в отношении того, против кого было совершено действие, прерывающее давность.

Глава XII. ОБЩИЕ ПОСТАНОВЛЕНИЯ

Статья 72

Платеж по переводному векселю, срок которого падает на установленный по закону нерабочий день, может быть потребован лишь в первый следующий рабочий день. Равным образом все другие действия, относящиеся к переводному векселю, в частности, предъявление к акцепту и протест, могут быть совершены лишь в рабочий день.

Если какое-либо из этих действий должно быть совершено в течение определенного срока, последний день которого является установленным по закону нерабочим днем, то такой срок пролонгируется до ближайшего после истечения срока рабочего дня. Нерабочие дни, падающие на время течения срока, идут в счет срока.

Статья 73

В сроки, установленные законом или в векселе, не включается день, от которого срок начинает течь.

Статья 74

Никакие грационные дни, ни по закону, ни судебные, не допускаются.

РАЗДЕЛ II. О ПРОСТОМ ВЕКСЕЛЕ

Статья 75

Простой вексель содержит:

- 1) наименование «вексель», включенное в самый текст и выраженное на том языке, на котором этот документ составлен;
- 2) простое и ничем не обусловленное обещание уплатить определенную сумму;
- 3) указание срока платежа;
- 4) указание места, в котором должен быть совершен платеж;

5) наименование того, кому или по приказу кого платеж должен быть совершен;

6) указание даты и места составления векселя;

7) подпись того, кто выдает документ (векселедателя).

Статья 76

Документ, в котором отсутствует какое-либо из обозначений, указанных в предшествующей статье, не имеет силы простого векселя, за исключением случаев, определенных в следующих ниже абзацах.

Простой вексель, срок платежа по которому не указан, рассматривается как подлежащий оплате по предъявлении.

При отсутствии особого указания место составления документа считается местом платежа и вместе с тем местом жительства векселедателя.

Простой вексель, не указывающий место его составления, рассматривается как подписанный в месте, обозначенном рядом с наименованием векселедателя.

Статья 77

К простому векселю применяются, поскольку они не являются несовместимыми с природой этого документа, постановления, относящиеся к переводному векселю и касающиеся:

- индоссамента (статьи 11–20);
- срока платежа (статьи 33–37);
- платежа (статьи 38–42);
- иска в случае неакцепта и неплатежа (статьи 43–50, 52–54);
- платежа в порядке посредничества (статьи 55, 59–63); копий (статьи 67 и 68); изменений (статья 69); давности (статьи 70–71);
- нерабочих дней, исчисления сроков и воспреещения грационных дней (статьи 72, 73 и 74).

К простому векселю применяются также постановления, относящиеся к переводному векселю, подлежащему оплате у третьего лица или в месте ином, чем место жительства плательщика (статьи 4 и 27), условие о процентах (статья 5), разногласия в обозначениях подлежащей уплате суммы (статья 6), последствия помещения какой-либо подписи в условиях, предусмотренных в статье 7, последствия подписи лица, которое действует без полномочий или с превышением своих полномочий (статья 8), и к бланку переводного векселя (статья 10).

Равным образом к простому векселю применяются постановления относительно авая (статьи 30–32); в случае, предусмотренном в последнем абзаце статьи 31, если в авале не указано, за кого он поставлен, считается, что он поставлен за векселедателя по простому векселю.

Статья 78

Векселедатель по простому векселю обязан так же, как и акцептант по переводному векселю.

Простые векселя сроком во столько-то времени от предъявления должны быть предъявлены векселедателю для отметки в сроки, указанные в статье 23. Срок от предъявления течет со дня отметки, подписанной векселедателем на векселе. Отказ векселедателя поставить датированную отметку удостоверяется протестом (статья 25), дата которого служит начальным моментом для течения срока от предъявления.

Додаток № 25

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про застосування векселів в господарському
обороті України
(витяг)

Для запровадження комерційного кредиту, поліпшення розрахункових відносин між суб'єктами господарської діяльності Верховна Рада України постановляє:

1. Ввести вексельний обіг з використанням простого і переказного векселів відповідно до Женевської конвенції 1930 року.

2. Кабінету Міністрів України разом з Національним банком України до 1 липня 1992 року розробити і затвердити правила виготовлення і використання вексельних бланків.

3. Національному банку України до 1 липня 1992 року встановити порядок здійснення комерційними банками операцій по обліку (дисконту) векселів, прийняття їх в заставу та інших операцій банків з векселями.

м. Київ, 17 червня 1992 року
№ 2470-XII

Додаток № 26 (з метою скоротити кількість сторінок у наданому документі порядок розташування матеріалу не дотримується)

ЗАРЕЄСТРОВАНО:

Московською районною
державною адміністрацією м.Києва

№ _____

« ____ » _____ 1997 р.

Заступник Голови

_____ В.Підліснюк

УСТАНОВЧИЙ ДОГОВІР

товариства з обмеженою відповідальністю

“НЕФЕРТІТІ”

м. Київ

1 травня 1997 року

1. Товариство з обмеженою відповідальністю «Нефертіті» (далі – Підприємство) створено і діє згідно з Законом України «Про господарські товариства», іншими законодавчими актами, статутом та цим Установчим договором, котрий підписали громадяни України:

1. Боришевський Микола Леонідович
2. Товстоногова Світлана Іванівна
3. Корнієнко Павло Григорович
(надалі учасники)

2. Загальні положення

2.1. Підприємство має повну назву – товариство з обмеженою відповідальністю «Нефертіті».

2.1.1. Скорочено – «Нефертіті».

2.2. Юридична адреса: 252006, м. Київ, вул. А.Барбюса, 69.

3. Юридичний статус

3.1. Підприємство створено на колективній формі власності, керується у своїй діяльності законодавчими актами України, Установчими договорами та Статутом.

3.2. Підприємство є самостійним господарюючим суб'єктом з правами юридичної особи, має відособлене майно, самостійний баланс, круглу печатку та штампи зі своєю повною назвою, бланки, розрахунковий та валютний рахунки в установах банків і здійснює свою діяльність на принципах господарського розрахунку.

3.3. Підприємство має право від свого імені укладати угоди, набувати майнові й особисті немайнові права і нести обов'язки, бути позивачем та відповідачем в суді, арбітражному та третейському суді.

3.4. Підприємство по всіх своїх зобов'язаннях несе відповідальність у межах належного йому майна, на котре згідно з діючим законодавством може бути звернено стягнення.

3.5. Учасники Підприємства не мають особистих прав на окремі об'єкти, які входять до складу майна Підприємства, в тому числі і на об'єкти, внесені як вклад самими учасниками.

3.6. Підприємство не відповідає за зобов'язаннями Учасників.

3.7. Збитки, які можуть виникнути протягом діяльності підприємства, покриваються за рахунок коштів резервного фонду, а якщо цих коштів не вистачить, з інших джерел за рішенням зборів учасників.

3.8. Учасники несуть відповідальність за зобов'язаннями підприємства лише в межах їх вкладів.

4. Права та обов'язки учасників

4.1. По згоді всіх учасників Підприємства, склад їх може бути розширений за рахунок вітчизняних і закордонних юридичних осіб та громадян. Рішення про прийняття до складу Підприємства нового учасника приймається Зборами учасників Підприємства.

4.2. Учасники Підприємства мають право:

4.2.1. Брати участь в управлінні справами Підприємства в порядку, визначеному в установчих документах.

4.2.2. Одержувати інформацію про діяльність Підприємства, стан його майна, прибутку і збитків, а також знайомитись з даними бухгалтерського обліку, звітності та іншою документацією.

4.2.3. У першочерговому порядку можуть придбавати продукцію і користуватися послугами Підприємства.

4.2.4. Брати участь у розподілі прибутку Підприємства та одержувати його частку (дивіденди).

4.2.5. Вийти в установленому порядку з Підприємства.

4.3. Учасники Підприємства зобов'язані:

4.3.1. Додержуватись установчих документів.

4.3.2. Виконувати свої зобов'язання перед Підприємством, в тому числі пов'язані з майновою участю, а також вносити вклади у розмірі, порядку та засобами, передбаченими установчими документами.

4.3.3. Не розголошувати конфіденційну інформацію про діяльність Підприємства.

5. Вибуття учасника

5.1. Вихід Учасника з Підприємства здійснюється за його заявою (поданою не менше ніж за два місяці) або за рішенням Зборів.

5.2. При виході Учасника з Підприємства йому виплачується вартість частки майна Підприємства, пропорційна його частці в статутному фонді. Виплата провадиться після затвердження звіту за рік, в якому він вийшов з Підприємства, і в строк до 12 місяців з дня виходу. На вимогу учасника та за згодою Підприємства вклад може бути повернуто повністю або частково в натуральній формі.

5.3. При виході учасника першочергове право на придбання його частки мають інші учасники, пропорційно їхнім часткам в Статутному фонді.

5.4. Якщо в 20-денний строк учасники не скористалися своїм правом викупу частки вибувшого учасника, то право на викуп переходить до Підприємства, і частка може бути продана за рішенням учасників третім особам.

5.5. Зміна права власності на частку учасника Підприємства.

5.6. У разі смерті учасника його частка в статутному фонді переходить до спадкоємців; в разі відмови спадкоємців від участі в товаристві застосовуються правила, передбачені в п. 5.2 цього Договору.

5.7. Учасника Підприємства, який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей Підприємства, може бути виключено з Підприємства за правилами, передбаченими в п. 5.1 дійсного Договору. Розрахунки з учасником, виключеним з Підприємства, здійснюються в порядку, передбаченому в п. 5.2 дійсного Договору.

6. Статутний фонд

6.1. Для забезпечення діяльності Підприємства за рахунок внесків учасників створюється Статутний фонд у розмірі 11.260 (одинадцять тисяч двісті шістдесят) гривень.

Статутний фонд створюється таким чином:

- Частка Боришевського М.Л. становить 50 % статутного фонду, що становить 5629.5 гривні, які формуються таким чином: персональний комп'ютер "P 5/8/850/20 – вартістю 4900 гривень; принтер – вартістю 729.5 гривні.
- Частка Товстоногової С.І. становить 25% статутного фонду, що становить 2812.5 гривні, які формуються: офісних меблів на суму 2812.5 гривні, а саме до цієї суми мають увійти два журнальних столики, крісло, диван та дванадцять стільців.
- Частка Корнієнко П.Г. становить 25 % статутного фонду, що становить 2812.5 гривні, які формуються таким чином: оргтехніка: Ксерокс – вартістю 820 гривень, сканер "Scannerpress-1200 CP" – вартістю 1600 гривень, підставка під комп'ютер – вартістю 392.5 гривні.

6.2. До моменту реєстрації Підприємства кожний з учасників зобов'язаний внести 30 % своєї частки.

6.3. Кожний учасник зобов'язаний внести повністю свій вклад не пізніше року після реєстрації Підприємства.

Учаснику Підприємства, який повністю вніс свій вклад, видається свідоцтво.

6.4. Невнесення учасником своєї частки в строк, указаний в п. 6.3 дійсного Договору, є підставою для виключення учасника із складу Підприємства.

6.5. Збільшення або зменшення розміру Статутного фонду здійснюється за рішенням зборів учасників.

6.6. З прибутку Підприємства, після сплати податків та інших обов'язкових виплат, учаснику виплачуються проценти (дивіденди) пропорційно розміру його частки в Статутному фонді згідно з рішенням зборів учасників.

7. Дія договору

7.1. Всі питання, що не передбачені цим Договором, вирішуються Статутом Підприємства та чинним законодавством.

7.2. Договір вступає в силу з моменту його підписання всіма учасниками Підприємства.

7.3. Спори, котрі виникають в зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням Договору, вирішуються за взаємної згоди учасників, а якщо згоди не досягнуто – судом.

8. Припинення діяльності Підприємства

8.1. Припинення діяльності Підприємства відбувається шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) або ліквідації.

8.2. Реорганізація Підприємства відбувається за рішенням вищого органу Підприємства.

8.3. При реорганізації Підприємства вся сукупність прав та обов'язків Підприємства переходить до його правонаступників.

8.4. Підприємство ліквідується:

а) після закінчення строку, на який воно створювалося, або після досягнення мети, поставленої при його створенні;

б) за рішенням вищого органу Підприємства;

в) на підставі рішення суду або арбітражного суду за поданням органів, що контролюють діяльність Підприємства, у разі систематичного або грубого порушення ним законодавства;

г) на підставі рішення суду або арбітражного суду в порядку, встановленому Законом України «Про банкрутство».

8.5. У випадку ліквідації Підприємства грошові кошти, що належать Підприємству, включаючи виручку від розпродажу майна при ліквідації, після розрахунків по оплаті праці осіб, які працюють на умовах найму, та виконання зобов'язань перед бюджетом, банками, власниками облігацій, випущених Підприємством та іншими кредиторами, розподіляються між Засновниками

Підприємства пропорційно їх часткам у статутному фонді, згідно з чинним законодавством та Установчими документами, а також з урахуванням трудової участі кожного у діяльності Підприємства, у шестимісячний строк після опублікування інформації про його ліквідацію.

Майно, передане Підприємству Засновниками у користування, повертається у натуральній формі без винагороди.

У разі виникнення спорів щодо виплати заборгованості Підприємства його грошові кошти не підлягають розподілу між Засновниками до вирішення цього спору або одержання кредитором відповідних гарантій.

8.6. Ліквідація Підприємства проводиться призначеною ним ліквідаційною комісією, а у випадках банкрутства та припинення діяльності Підприємства за рішенням суду або арбітражного суду – ліквідаційною комісією, що призначається цими органами.

8.7. Ліквідація Підприємства вважається завершеною, а Підприємство таким, що припинило свою діяльність, з моменту внесення запису до державного реєстру.

9. Реквізити учасників

1. Боришевський Микола Леонідович, паспорт серія XIX № 0873119, виданий ВВС Дніпровського району м. Києва 23 листопада 1990 року, проживає: м.Київ, вул. Маяковського, б. 16, кв.32.

2. Товстоногова Світлана Іванівна, паспорт серія СН № 322415, виданий Ленінградським РУ ГУ МВС України в м. Києві 15 липня 1997 року, проживає: м.Київ, вул. Бальзака 13, кв.122.

3. Корнієнко Павло Григорович, паспорт серія ХХ-МА № 501564, виданий УВС Ватутінського району м.Києва 18 листопада 1991 року, проживає: м.Київ, вул. Цветаєвої, б.1, кв.19.

Підписи сторін:

1. Боришевський Микола Леонідович _____

2. Товстоногова Світлана Іванівна _____

3. Корнієнко Павло Григорович _____

1 травня 1997 року цей договір посвідчено мною, Павленко І.В., державним нотаріусом Першої київської державної нотаріальної контори.
Договір підписано сторонами в моїй присутності.
Особу сторін встановлено, дієздатність їх перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за № _____
Стягнуто державного мита 0-85 грн.
Державний нотаріус _____

Всього пронумерованих, прошнурованих
разом підписаних та припечатаних
5 піваркушів
Нотаріус _____

Додаток № 27

ЩОДО ДОКУМЕНТІВ, ПІДПИСАНИХ ЗА КОРДОНОМ З УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ВЛАД АБО ЯКІ ВІД НИХ ВИХОДЯТЬ

Лист Міністерства юстиції України від 29 січня 1996 р.
№ 12-48-488
(витяг)

Відповідно до ст.100 Закону «Про нотаріат» документи, які підписані за кордоном з участю іноземних влад або які від них виходять, приймаються нотаріусом при умові їх легалізації органами Міністерства іноземних справ України.

Консульська легалізація складається з моменту встановлення і підтвердження вірогідності підпису іноземних посадових осіб на документах в підтвердження їх відповідності законам іноземних держав.

При оформленні документів, які призначаються для дії за кордоном, зацікавлена особа повинна надати свої документи у відділ нотаріату Міністерства юстиції чи уповноважений на це орган держави для підтвердження вірогідності підпису нотаріуса, який засвідчував ці документи, а потім – в Міністерство іноземних справ для подальшої консульської легалізації.

Це правило не поширюється на документи, складені при участі влад (або виходять від них) держав-учасниць міжнародних договорів, в яких бере участь Україна.

Станом на січень 1996 року Україна підписала договори про правову допомогу з Китайською Народною Республікою, Республікою Польща, Литовською Республікою, Республікою Молдова, Республікою Грузія, Естонською Республікою, Латвійською Республікою, Монголією, Фінляндською Республікою.

Не вимагається повної консульської легалізації документів, які надходять від держав, які приєдналися до Конвенції про правову допомогу і правові відношення в громадянських, сімейних та кримінальних справах, підписаної 22.01.93 р. в м. Мінську.

На 15.08.95 р. Конвенція вступила в силу для Республіки Білорусь, Республіки Вірменія, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, Російської Федерації, України.

У цих випадках дійсність підпису нотаріуса повинна бути засвідчена органом юстиції або іншим уповноваженим на це органом.

Додаток № 28

Додаток № 1
до Постанови Верховної Ради України
від 17 червня 1992 р.
№ 2471-ХІІ

ПЕРЕЛІК

видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України

1. Зброя, боєприпаси (крім мисливської і пневматичної зброї, зазначеної в додатку № 2, і боєприпасів до неї, а також спортивної зброї і боєприпасів до неї, що придбаваються громадськими об'єднаннями з дозволу органів внутрішніх справ), бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси. (Пункт 1 із змінами, внесеними згідно з Постановою ВР № 19/95-ВР від 24.01.95)

2. Вибухові речовини й засоби вибуху. Всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та обладнання для його виробництва.

3. Бойові отруйні речовини.

4. Наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отримуваних громадянами за призначенням лікаря).

5. Протиградні установки.

6. Державні еталони одиниць фізичних величин.

7. Спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.

Примітка. Зазначені засоби не можуть також перебувати у власності юридичних осіб недержавних форм власності.

(Перелік доповнено пунктом 7 та приміткою до нього згідно з Постановою ВР № 121/94-ВР від 15.07.94)

8. Електрошокові пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та патронів до них, заряджених речовинами слезоточивої та дратівної дії. (Перелік доповнено пунктом 8 згідно з Постановою ВР № 19/95-ВР від 24.01.95)

СПЕЦІАЛЬНИЙ ПОРЯДОК

набуття права власності громадянами на окремі види майна

Громадяни набувають права власності на такі види майна, придбаного ними з відповідного дозволу, що надається:

а) на вогнепальну гладкоствольну мисливську зброю – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 21-річного віку;

на вогнепальну мисливську нарізну зброю (мисливські карабіни, гвинтівки, комбіновану зброю з нарізними стволами) – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 25-річного віку;

на газові пістолети, револьвери і патрони до них, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії, – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 18-річного віку;

(Пункт «а» доповнено абзацом третім згідно з Постановою ВР № 3131-12 від 22.04.93)

на холодну зброю та пневматичну зброю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 18-річного віку; *(Пункт «а» доповнено абзацом четвертим згідно з Постановою ВР № 19/95-ВР від 24.01.95)*

б) на об'єкти, що перебувають на державному обліку як пам'ятки історії та культури, – спеціально уповноваженими державними органами охорони пам'яток історії та культури (Мінкультури, Мінінвестбудом і Головархівом України);

в) на радіоактивні речовини – Державним комітетом України з ядерної та радіаційної безпеки у разі наявності висновку органів територіальної санітарно-епідеміологічної служби про можливість використання цих речовин майбутнім власником в існуючих у нього умовах.

Додаток № 29

ЗАТВЕРДЖЕНІ
постановою Кабінету
Міністрів України
і Національного банку
України від
10 вересня 1992 р. № 528

Із змінами: Постанова КМУ

№ 177 від 15.03.95 р.

№ 872 від 20.05.99 р.

№ 1576 від 27.08.99 р.

ПРАВИЛА

виготовлення і використання вексельних бланків

I. Виготовлення вексельних бланків

1. Вексельні бланки виготовляються способом офсетного та високого друку.

2. Вексельні бланки після обрізки мають розмір 297x105 мм. Формат полоси набору – 15x5 квадратів. Бланки можуть скріплюватися у блоки за допомогою клею по 25 або 50 примірників.

Допуски у розмірах вексельних бланків становлять по висоті та ширині + / – 2 мм, по косині 2 міліметри.

3. Вексельні бланки за текстом, графічними елементами, розміром полів, кольором і розташуванням реквізитів повинні відповідати зразкам згідно з додатками № 1 і 2.

4. Вексельні бланки мають містити такі вихідні дані:

- ♦ повна, скорочена або умовна назва поліграфічного підприємства-виробника;
- ♦ місце і рік випуску;
- ♦ номер замовлення;
- ♦ тираж.

5. При виготовленні вексельних бланків можуть застосовуватися такі матеріали:

- ♦ папір офсетний ГОСТ 9094-83;
- ♦ папір етикетковий ГОСТ 7625-55;
- ♦ фарба офсетна чорна 2513-П ТУ 29.07-777-86;
- ♦ фарба офсетна чорна 2513 ТУ 29.02-1114-85;
- ♦ фарба офсетна чорна 2513 ТУ 29.02-883-79;
- ♦ фарба офсетна чорна 2513 ТУ 29.02-805-77.

6. Не дозволяється виготовлення вексельних бланків на папері, задрукованому на звороті.

7. Щодо інших вимог до виготовлення вексельних бланків, то слід керуватися технічними умовами ОСТ-29.27-85.

II. Використання вексельних бланків

1. До затвердження Порядку випуску та обігу векселів використання вексельних бланків здійснюється відповідно до Положення про переказний та простий вексель, затвердженого постановою ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1937 року № 104/1341, з урахуванням таких особливостей:

- ♦ використовувати векселі, а також виступати векселедавцями,

акцептантами, індосантами й авалістами можуть тільки юридичні особи—суб'єкти підприємницької діяльності, що визнаються такими відповідно до чинного законодавства України;

- ♦ векселі можуть видаватися лише для оплати за поставлену продукцію, виконані роботи та надані послуги, за винятком векселів Мінфіну, Національного банку та комерційних банків України;
- ♦ у господарському обігу можуть використовуватися простий і переказний векселі;
- ♦ вексельний бланк може заповнюватися друкованим та недрукованим способами;
- ♦ сума платежу за векселем обов'язково заповнюється цифрами та літерами;
- ♦ вексель підписується керівником і головним бухгалтером юридичної особи та завіряється печаткою.

2. Індосамент виконується на звороті векселя або на додатковому аркуші. У разі використання додаткового аркуша він повинен бути приєднаний до векселя клеєвим способом. При цьому індосамент, що розміщується першим на додатковому аркуші, повинен починатися на векселі і закінчуватися на додатковому аркуші, а печатка має розміщуватися на з'єднанні векселя і додаткового аркуша.

Додаток № 30

ЛИГА НАЦИЙ

КОНВЕНЦИЯ, УСТАНОВЛИВАЮЩАЯ
ЕДИНООБРАЗНЫЙ ЗАКОН О ЧЕКАХ
Подписана в Женеве 19 марта 1931 года

ПРИЛОЖЕНИЕ I

ЕДИНООБРАЗНЫЙ ЗАКОН О ЧЕКАХ

Глава I. О СОСТАВЛЕНИИ И О ФОРМЕ ЧЕКА

Статья I

Чек должен содержать:

- 1) наименование «чек», включенное в самый текст документа и выраженное на том языке, на котором этот документ составлен;
- 2) простое и ничем не обусловленное предложение уплатить определенную сумму;

- 3) наименование того, кто должен платить (плательщика);
- 4) указание места, в котором должен быть совершен платеж;
- 5) указание даты и места составления чека;
- 6) подпись того, кто выдает чек (чекодателя).

Статья 2

Документ, в котором отсутствует какое-либо из обозначений, указанных в предшествующей статье, не имеет силы чека, за исключением случаев, определенных в следующих ниже абзацах.

При отсутствии особого указания место, обозначенное рядом с наименованием плательщика, считается местом платежа. Если рядом с наименованием плательщика указано несколько мест, то чек подлежит оплате в месте, которое указано первым.

Если такие указания, а также и всякое другое указание отсутствуют, чек оплачивается по месту основного жительства плательщика.

Чек, не указывающий места его составления, рассматривается как подписанный в месте, обозначенном рядом с наименованием чекодателя.

Статья 3

Чек должен быть выставлен на того банкира, у которого чекодатель имеет средства, и в соответствии с ясно выраженным или молчаливым соглашением, в силу которого чекодатель имеет право распоряжаться этими средствами путем выставления чеков. Однако действительность документа как чека не нарушается из-за несоблюдения этих положений.

Статья 4

Чек не может быть акцептован. Учиненная на чеке надпись об акцепте считается ненаписанной.

Статья 5

Чек может быть выставлен с оплатой:

- ♦ на определенное лицо с прямой оговоркой «приказу» или без нее;
- ♦ на определенное лицо с оговоркой «не приказу» или равнозначной оговоркой;
- ♦ на предъявителя.

Чек, выданный в пользу определенного лица с пометкой «или предъявителю» или с равнозначной пометкой, рассматривается как чек на предъявителя.

Чек без указания получателя рассматривается как чек на предъявителя.

Статья 6

Чек может быть выставлен по собственному приказу чекодателя.

Чек может быть выставлен за счет третьего лица.

Чек не может быть выставлен на самого чекодателя, если только речь не идет о чеке, выставленном одним отделением чекодателя на другое.

Статья 7

Всякое указание о процентах, содержащееся в чеке, считается ненаписанным.

Статья 8

Чек может быть выставлен с оплатой у третьего лица либо в месте жительства плательщика, либо в другом месте при обязательном условии, что третье лицо является банкиром.

Статья 9

Чек, сумма которого написана и словами и цифрами, имеет силу в случае разногласия между этими обозначениями на сумму, написанную словами.

Чек, сумма которого написана несколько раз либо словами, либо цифрами, имеет силу в случае разногласия между этими обозначениями лишь на меньшую сумму.

Статья 10

Если на чеке имеются подписи лиц, не способных обязываться по чеку, подписи подложные или подписи вымышленных лиц или же подписи, которые по всякому иному основанию не могут обязывать тех лиц, которые их поставили или от имени которых он подписан, то подписи других лиц все же не теряют силы.

Статья 11

Каждый, кто подписал чек в качестве представителя лица, от имени которого он не был уполномочен действовать, сам обязан по чеку и, если он уплатил, имеет те же права, которые имел бы тот, кто был указан в качестве представляемого. В таком же положении находится представитель, который превысил свои полномочия.

Статья 12

Чекодатель отвечает за платеж. Всякое условие, по которому он слагает с себя эту ответственность, считается ненаписанным.

Статья 13

Если чек, не заполненный к моменту выдачи, был заполнен в

противоречии с состоявшимися соглашениями, то несоблюдение этих соглашений не может быть противопоставлено держателю, если только он не приобрел чек недобросовестно или же, приобретя его, не совершил грубой неосторожности.

Глава II. О ПЕРЕДАЧЕ

Статья 14

Чек, выставленный с оплатой определенному лицу с прямой оговоркой «приказу» или без этой оговорки, может быть передан посредством индоссамента.

Чек, выставленный с оплатой определенному лицу с оговоркой «не приказу» или с равнозначной оговоркой, может быть передан лишь с соблюдением формы и с последствиями обыкновенной цессии.

Индоссамент может быть совершен даже в пользу чекодателя либо в пользу всякого другого обязанного лица. Эти лица могут, в свою очередь, индоссировать чек.

Статья 15

Индоссамент должен быть простым и ничем не обусловленным. Всякое ограничивающее его условие считается ненаписанным.

Частичный индоссамент недействителен.

Недействительным также является индоссамент плательщика.

Индоссамент на предъявителя имеет силу банкового индоссамента.

Индоссамент на плательщика имеет силу лишь расписки, кроме того случая, когда плательщик имеет несколько отделений и индоссамент совершен в пользу отделения иного, чем то, на которое был выставлен чек.

Статья 16

Индоссамент должен быть написан на чеке или на присоединенном к нему листке (аллонже). Он должен быть подписан индоссантом.

Индоссамент может не указывать лицо, в пользу которого он сделан, или может состоять только из одной подписи индоссанта (бланковый индоссамент). В этом последнем случае индоссамент, для того чтобы иметь силу, должен быть написан на обороте чека или на добавочном листе.

Статья 17

Индоссамент переносит все права, вытекающие из чека.

Если индоссамент бланковый, то держатель может:

1) заполнить бланк либо своим именем, либо именем какого-либо другого лица;

2) индоссировать, в свою очередь, чек посредством бланка или на имя какого-либо другого лица;

3) передать чек третьему лицу, не заполняя бланка и не совершая индоссамент.

Статья 18

Индоссант, поскольку не оговорено обратное, отвечает за платеж.

Он может воспретить новый индоссамент; в таком случае он не несет ответственности перед теми лицами, которым чек был после этого индоссирован.

Статья 19

Лицо, располагающее передаваемым по индоссаменту чеком, рассматривается как законный держатель, если оно основывает свое право на непрерывном ряде индоссаментов, даже если последний индоссамент бланковый. Зачеркнутые индоссаменты считаются при этом ненаписанными. Когда за бланковым индоссаментом следует другой индоссамент, то лицо, подписавшее последний, считается приобретшим чек по бланковому индоссаменту.

Статья 20

Индоссамент на предъявительском чеке влечет за собой ответственность индоссанта в порядке регресса, однако без превращения при этом документа в ордерный чек.

Статья 21

Если кто-либо лишился владения чеком в силу какого бы то ни было события, держатель, в руках которого находится чек, независимо от того, идет ли речь о предъявительском чеке или о чеке, передаваемом по индоссаменту, на который оно основывает свое право порядком, указанном в статье 19, обязан отдать чек лишь в том случае, если он приобрел его недобросовестно или же, приобретая его, совершил грубую неосторожность.

Статья 22

Лица, к которым предъявлен иск по чеку, не могут противопоставить держателю возражения, основанные на их личных отношениях к чекодателю или к предшествующим держателям, если только держатель, приобретая чек, не действовал сознательно в ущерб должнику.

Статья 23

Если индоссамент содержит оговорку «валюта к получению»,

«на инкассо», «как доверенному» или всякую новую оговорку, имеющую в виду простое поручение, держатель может осуществлять все права, вытекающие из чека, но индоссировать его он может только в порядке препоручения.

Обязанные лица могут в таком случае заявлять против держателя только такие возражения, которые могли бы быть противопоставлены индоссанту.

Поручение, которое содержится в препоручительском индоссаменте, не прекращается смертью препоручителя или наступлением его недееспособности.

Статья 24

Индоссамент, совершившийся после протеста или равнозначного ему акта или после истечения срока для предъявления, производит лишь действие обыкновенной цессии.

Поскольку обратное не будет доказано, недатированный индоссамент считается сделанным до совершения протеста или равнозначного ему акта или до истечения срока для предъявления.

Глава III. ОБ АВАЛЕ

Статья 25

Платеж по чеку может быть обеспечен полностью или в части чековой суммы посредством авала.

Это обеспечение дается третьим лицом, за исключением плательщика, или даже одним из лиц, подписавших чек.

Статья 26

Аваль дается на чеке или на дополнительном листе.

Он выражается словами «считать за аваль» или всякой иной равнозначной формулой; он подписывается тем, что дает аваль.

Для авала достаточно лишь одной подписи, поставленной авалистом на лицевой стороне чека, если только подпись не поставлена чекодателем.

Аваль должен указать, за чей счет он дан. При отсутствии такого указания он считается данным за чекодателя.

Статья 27

Авалист отвечает так же, как и тот, за кого он дал аваль.

Его обязательство даже в том случае, если то обязательство, которое он гарантировал, окажется недействительным по какому бы то ни было основанию, иному, чем порок формы.

Оплачивая чек, авалист приобретает права, вытекающие из чека против того, за кого он дал гарантию, и против тех, которые в силу чека обязаны перед этим последним.

Глава IV. О ПРЕДЪЯВЛЕНИИ И ПЛАТЕЖЕ

Статья 28

Чек оплачивается по предъявлении. Всякое противоположное указание считается ненаписанным.

Чек, предъявляемый к оплате до наступления дня, указанного как день его выставления, оплачивается в день предъявления.

Статья 29

Чек, который оплачивается в стране его выставления, должен быть предъявлен к платежу в течение восьми дней.

Чек, который оплачивается не в той стране, где он выставлен, а в другой, должен быть предъявлен к оплате в течение двадцати дней, если место выставления и место платежа находятся в одной и той же части света, и в течение семидесяти дней, если место выставления и место платежа находятся в различных частях света.

При этом чеки, выставленные в одной из стран Европы с платежом в одной из средиземноморских стран, а также чеки, выставленные в одной из средиземноморских стран с платежом в одной из стран Европы, рассматриваются как выставленные и оплачиваемые в одной и той же части света.

Вышеуказанные сроки начинают течь со дня, который указан в чеке как день выставления чека.

Статья 30

Если чек выставлен с оплатой в месте, календарь которого отличается от календаря места выставления, то день выставления пересчитывается на соответствующий день по календарю, действующему в месте платежа.

Статья 31

Предъявление чека в расчетную палату равносильно предъявлению к платежу.

Статья 32

Отзыв чека действителен только после истечения срока для предъявления.

Если чек не отозван, плательщик может произвести платеж также и после истечения срока для предъявления.

Статья 33

Ни смерть, ни недееспособность чекодателя, наступившие после выставления чека, не влияют на действительность чека.

Статья 34

Платательщик может при оплате чека потребовать, чтобы он был вручен ему держателем с распиской о получении платежа.

Держатель не может отказаться от принятия частичного платежа.

В случае частичного платежа платательщик может потребовать учинения отметки о таком платеже на чеке и выдаче ему в этом расписки.

Статья 35

Платательщик, который оплачивает индоссированный чек, обязан проверять правильность последовательного ряда индоссаментов, но не подписи индоссантов.

Статья 36

Если чек выписан в валюте, не имеющей хождения в месте платежа, то сумма его может быть уплачена в пределах срока для предъявления чека в местной валюте по курсу на день наступления срока платежа. Если платеж не был осуществлен по предъявлении, то держатель может по своему усмотрению потребовать, чтобы сумма чека была выплачена в местной валюте по курсу либо на день наступления срока платежа, либо на день платежа.

Курс иностранной валюты определяется согласно обыкновениям, действующим в месте платежа. Однако чекодатель может обусловить, что подлежащая платежу сумма будет исчислена по курсу, обозначенному в чеке.

Указанные выше правила не применяются в случае, когда чекодатель обусловил, что платеж должен быть совершен в определенной указанной в чеке валюте (оговорка эффективного платежа в какой-либо иностранной валюте).

Если сумма чека обозначена в валюте, имеющей в стране выдачи и в стране платежа одинаковое наименование, но разный курс, предполагается, что имелась в виду ссылка на валюту места платежа.

Глава V. О ПЕРЕЧЕРКНУТОМ ЧЕКЕ И РАСЧЕТНОМ ЧЕКЕ

Статья 37

Чекодатель или держатель могут перечеркнуть чек с последствиями, предусмотренными в следующей статье.

Перечеркивание производится посредством двух параллельных линий на лицевой стороне чека. Оно может быть общим или специальным.

Перечеркивание является общим, если между двумя линиями

нет никакого обозначения или не имеется пометки «банкир» или равнозначной пометки; оно является специальным, если между двумя линиями вписано наименование банкира.

Общее перечеркивание может быть превращено в специальное, но специальное перечеркивание не может быть превращено в общее.

Зачеркивание перечеркивания или наименования банкира считается недействительным.

Статья 38

Чек, имеющий общее перечеркивание, может быть оплачен плательщиком только банкиру или клиенту плательщика.

Чек, имеющий специальное перечеркивание, может быть оплачен плательщиком только указанному банкиру или если этот последний является самим плательщиком, его клиенту. Однако указанный банкир может поручить инкассацию чека другому банкиру.

Банкир может принять перечеркнутый чек только от одного из своих клиентов или от другого банкира. Он не может инкассировать сумму чека в пользу какого-либо лица, кроме вышеуказанных.

Если на чеке имеется несколько специальных перечеркиваний, чек может быть оплачен плательщиком только в том случае, если имеется не более двух перечеркиваний, одно из которых сделано с целью передачи на инкассо в расчетную палату.

Плательщик или банкир, не выполнивший вышеуказанные положения, ответственен за возникшие убытки в пределах суммы чека.

Статья 39

Чекодатель или держатель чека могут запретить оплату чека наличными путем учинения на лицевой стороне чека, поперек него, надписи «только для расчетов» или равнозначной пометки.

Плательщик в этом случае может оплатить чек только путем записи по счету (кредитование счета, перевод, компенсация). Запись по счету рассматривается как платеж.

Зачеркивание оговорки «только для расчетов» считается недействительным.

Плательщик, не выполнивший вышеуказанные положения, ответственен за возникшие убытки в пределах суммы чека.

Глава VI. РЕГРЕСС ПРИ НЕОПЛАТЕ

Статья 40

Держатель может осуществить свой регресс против индоссантов, чекодателя и других обязанных лиц, если предъявленный своевременно чек не оплачен и отказ от оплаты удостоверен:

- 1) путем составления официального документа (протест);
- 2) путем письменного датированного заявления плательщика на чеке, где указана дата предъявления чека; или
- 3) путем датированного заявления расчетной палаты о том, что чек своевременно прислан и не оплачен.

Статья 41

Протест или равнозначный акт должны быть совершены до истечения срока для предъявления чека.

Если предъявление имело место в последний день срока, то протест или равнозначный акт могут быть совершены в следующий рабочий день.

Статья 42

Держатель должен известить своего индоссанта и чекодателя о неплатеже в течение четырех рабочих дней, следующих за днем протеста или равнозначного акта, а в случае оговорки «оборот без издержек» — за днем предъявления. Каждый индоссант должен в течение двух рабочих дней, которые следуют за днем получения им извещения, сообщить своему индоссанту полученное им извещение с указанием наименований и адресов тех, кто послал предшествующие извещения, и так далее, восходя до чекодателя. Указанные выше сроки текут с момента получения предшествующего извещения.

Если в согласии с предшествующим абзацем будет послано извещение кому-либо, поставившему свою подпись на чеке, то такое же извещение должно быть послано в тот же срок тому, кто дал за него аваль.

В случае, если какой-либо индоссант не указал своего адреса или указал его неразборчивым образом, то достаточно, чтобы извещение было послано тому индоссанту, который ему предшествует.

Тот, кто должен послать извещение, может сделать это в какой угодно форме, даже путем простого возвращения чека.

Он должен доказать, что он послал извещение в установленный срок. Будет считаться, что срок соблюден, если письмо, содержащее извещение, отправлено по почте в указанный срок.

Тот, кто не пошлет извещение в указанный выше срок, не теряет права; он несет ответственность за ущерб, могущий произойти от его небрежности, с тем однако, что размер возмещенных убытков не может превысить суммы чека.

Статья 43

Чекодатель, индоссант или авалист может посредством включенной в документ и подписанной оговорки «оборот без издержек», «без протеста» или всякой иной равнозначной оговорки

освободить держателя от обязанности совершения протеста или равнозначного акта для осуществления его права на регресс.

Эта оговорка не освобождает держателя ни от предъявления чека в установленные сроки, ни от посылки извещения. Доказательство несоблюдения сроков лежит на том, кто ссылается на это обстоятельство в споре с держателем.

Если оговорка включена чекодателем, то она имеет силу в отношении всех лиц, подписавших чек; если она включена индоссантом или авалистом, то она имеет силу лишь в отношении его самого. Если несмотря на включенную чекодателем оговорку, держатель совершает протест или равнозначный акт, издержки протеста или равнозначного акта лежат на нем. Если оговорка исходит от индоссанта или авалиста, то издержки протеста или равнозначного акта, если таковые были совершены, могут быть истребованы от всех лиц, поставивших свои подписи.

Статья 44

Все обязанные по чеку являются солидарно обязанными перед держателем.

Держатель имеет право искать со всех этих лиц, с каждого в отдельности и со всех вместе, не будучи принужден при этом соблюдать последовательность, в которой они обязались.

Такое же право принадлежит каждому, подписавшему чек, после того как он оплатил чек.

Иск, предъявленный к одному из обязанных, не препятствует предъявлять иски к другим, даже если они обязались после первоначального ответчика.

Статья 45

Держатель может требовать от того, к кому он обращается с регрессом:

- 1) сумму неоплаченного чека;
- 2) проценты в размере шести со дня предъявления;
- 3) издержки протеста или равнозначного акта, издержки по посылке извещения, а также другие издержки.

Статья 46

Тот, кто оплатил чек, может потребовать от ответственных перед ним лиц:

- 1) всю уплаченную им сумму;
- 2) проценты на указанную сумму, исчисленные в размере шести, начиная с того дня, когда он произвел платеж;
- 3) понесенные им издержки.

Статья 47

Каждое обязанное лицо, к которому обратились или могут

обратиться с регрессом, может потребовать вручения ему, против оплаты, чек с протестом или равнозначным актом и с распиской в платеже.

Каждый индоссант, оплативший чек, может зачеркнуть индоссант свой и следующих за ним индоссантов.

Статья 48

Если предъявлению чека или совершению протеста или равнозначного акта декларации в установленные сроки мешает непреодолимое препятствие (законодательное распоряжение какого-либо государства или другой случай непреодолимой силы), то эти сроки продлеваются.

Держатель обязан без задержки известить своего индоссанта о случае непреодолимой силы и сделать на чеке или на добавочном листе отметку об этом извещении, указав его дату и проставив свою подпись; в остальном применяются правила статьи 42.

После прекращения действия непреодолимой силы держатель должен без задержки предъявить чек к платежу и, если будет нужно, совершить протест или равнозначный акт.

Если действие непреодолимой силы продолжается свыше пятнадцати дней со дня, в который держатель известил, хотя бы и до истечения сроков на предъявление, своего индоссанта о непреодолимой силе, то может быть осуществлен регресс без предъявления чека и без совершения протеста или равнозначного акта.

Непреодолимой силой не считаются обстоятельства, касающиеся лично держателя или того, кому он поручил предъявление чека или совершение протеста равнозначного акта.

Глава VII. О МНОЖЕСТВЕННОСТИ ЭКЗЕМПЛЯРОВ

Статья 49

За исключением чеков на предъявителя, чеки, выставленные в одной стране и оплачиваемые в другой или в заокеанской части страны выставления и наоборот или же выставленные и оплачиваемые в той же самой или в различных заокеанских частях одной страны, могут быть выставлены в нескольких идентичных экземплярах. Когда чек выпущен в нескольких экземплярах, эти экземпляры должны быть снабжены последовательными номерами в самом тексте документа; в противном случае каждый из них рассматривается как отдельный чек.

Статья 50

Платеж, произведенный по одному экземпляру, освобождает

от ответственности, даже если не было обусловлено, что платеж этот погашает другие экземпляры.

Индоссант, который передал экземпляры различным лицам, а также последующие индоссанты обязаны по всем экземплярам, на которых имеется их подпись и которые не были возвращены.

Глава VIII. ОБ ИЗМЕНЕНИЯХ

Статья 51

В случае изменения текста чека лица, поставившие свои подписи после этого изменения, отвечают в соответствии с содержанием измененного текста; лица, поставившие свои подписи до этого, отвечают в соответствии с содержанием первоначального текста.

ГЛАВА IX. О ДАВНОСТИ

Статья 52

Регрессные иски держателя против индоссантов, чекодателей и других обязанных лиц погашаются истечением шести месяцев со дня истечения срока предъявления.

Регрессные иски обязанных друг другу погашаются истечением шести месяцев, считая со дня, в который обязанный оплатил чек, или со дня предъявления к нему иска.

Статья 53

Перерыв давности имеет силу лишь в отношении того, против кого было совершено действие, прерывающее давность.

Глава X. ОБЩИЕ ПОСТАНОВЛЕНИЯ

Статья 54

В настоящем законе термином «банкир» обозначаются также те лица и учреждения, которые в силу закона приравнены к банкирам.

Статья 55

Предъявление или протест чека могут иметь место только в рабочие дни.

Если последний день срока, в течение которого должно быть совершено относящееся к чеку действие, в частности предъявление, совершение протеста или равнозначного акта, падает на установленный по закону нерабочий день, то такой срок пролонгируется до ближайшего после истечения срока рабочего дня. Нерабочие дни, падающие на время течения срока, идут в счет срока.

Статья 56

В установленные настоящим законом сроки не включается день, от которого срок начинает течь.

Статья 57

Никакие грационные дни, ни по закону, ни судебные, не допускаются.

Додаток № 31

ВИЩИЙ АРБИТРАЖНИЙ СУД УКРАЇНИ

Л И С Т (витяг)

№ 01-8/314 від 17.08.98
м. Київ

Арбітражним судам України

Про деякі питання практики застосування окремих норм чинного законодавства у вирішенні спорів

(Із змінами, внесеними згідно з Листом Вищого Арбітражного Суду № 01-8/333 від 27.08.98)

1.3. Який порядок стягнення заборгованості за векселем, що видається на суму податку на додану вартість при ввезенні товарів на митну територію України, у разі його неоплати у встановлений строк?

Правовий режим податкового векселя є спеціальним порівняно з тим, що передбачений для векселя Женевською конвенцією 1930 року та Постановою Верховної Ради України від 17.06.92 «Про застосування векселів у господарському обороті України». Зокрема, пункт 11.5 статті 11 Закону України «Про податок на додану вартість», а також Порядок випуску, обігу та погашення векселів, які видаються на суму податку на додану вартість при везенні (пересиланні) товарів на митну територію України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.97 № 1104, не передбачають надання платниками податку податкового векселя з відміткою «без протесту» чи іншою рівнозначною.

Згідно з пунктом 18 цього Порядку протест у неплатежі податкового векселя не здійснюється. У разі його неоплати у встановлений строк сума векселя підлягає стягненню з векселедавця державною податковою адміністрацією – векселедержателем у

порядку, передбаченому для стягнення недоїмки за обов'язковими платежами до бюджету. У даний час такий порядок регулюється Декретом Кабінету Міністрів України від 21.01.93 № 8-93 «Про стягнення не внесених у строк податків і неподаткових платежів».

7. Який строк встановлено для звернення з позовом за векселями до акцептанта переказного чи векселедавця простого векселя?

Векселедержатель, який не отримав платіж, має право на стягнення заборгованості за векселем у судовому порядку в межах вексельної давності, встановленої Однаковим законом про переказний і простий вексель (далі – Однаковий закон).

Згідно зі статтею 77 Однакового закону до простого векселя застосовуються, оскільки вони не є несумісними з природою цього документа, постанови, що відносяться до переказного векселя, зокрема, строки вексельної давності (статті 70-71 Однакового закону).

Відповідно до статті 78 Однакового закону векселедавець простого векселя зобов'язаний так само, як і акцептант за переказним векселем.

Отже, позови за векселями до акцептанта переказного чи векселедавця простого векселя можуть бути заявлені протягом трьох років з дня строку платежу незалежно від протесту векселя.

Додаток № 32

Затверджено
Наказ Міністерства юстиції
України від 05.02.99 № 9/5

Положення про Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласні, Київське та Севастопольське міські управління юстиції (витяг)

1. Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласні, Київське та Севастопольське міські управління юстиції (далі – управління юстиції) підпорядковуються Міністерству юстиції України (далі – Мін'юст) та є його територіальними органами.

2. Управління юстиції у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства юстиції України та цим Положенням.

4. Управління юстиції відповідно до покладених на нього завдань:

1) бере участь в організації здійснення державної правової політики;

2) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його повноважень, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства та подає їх до Мін'юсту;

4) забезпечує районні, районні у містах, міські (міст обласного значення) управління юстиції, суди та установи юстиції інформацією з Єдиного державного реєстру нормативних актів;

5) здійснює контроль за дотриманням порядку реєстрації прав на нерухоме майно, реєстрацію застав рухомого майна та ведення Державного реєстру прав на нерухоме майно, Державного реєстру застав рухомого майна в порядку, визначеному чинним законодавством;

6) забезпечує функціонування системи правової інформатизації;

7) веде роботу з обліку та підтримання в контрольному стані актів законодавства, нотаріальної та судової практики відповідно до Єдиного загальноправового рубрикатора нормативних актів;

21) за дорученням Мін'юсту організовує, забезпечує та контролює виконання міжнародних договорів України з питань правової допомоги в цивільних, сімейних, кримінальних справах, а також конвенцій і угод щодо діяльності судів та установ юстиції;

24) в установленому порядку здійснює легалізацію місцевих громадських організацій, місцевих осередків зареєстрованих всеукраїнських та міжнародних об'єднань громадян, реєстрацію місцевих благодійних організацій, відділень (філій, представництв) всеукраїнських та міжнародних благодійних організацій, регіональних торгово-промислових палат, регіональних (місцевих) творчих спілок, територіальних осередків всеукраїнських творчих спілок, кредитних спілок, статутів територіальних громад, асоціацій та інших форм добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування; веде відповідні реєстри та книги обліку, а також готує звітність щодо вищезазначених об'єднань громадян, яку подає у встановлені терміни до Мін'юсту;

28) організовує роботу установ нотаріату, вживає заходів щодо її поліпшення та здійснює контроль за законністю вчинення нотаріальних дій державними і приватними нотаріусами, нотаріального архіву, забезпечує роботу кваліфікаційної комісії нотаріату;

29) забезпечує діяльність нотаріального архіву щодо зберігання нотаріальних документів;

30) організовує та контролює стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю;

31) визначає нотаріальний округ, реєструє приватну нотаріальну діяльність, вносить зміни в реєстраційне посвідчення та

анулює його, контролює дотримання вимог щодо організації робочого місця приватного нотаріуса;

32) подає до Мін'юсту пропозиції щодо визначення граничної чисельності приватних нотаріусів в нотаріальних округах області;

33) призупиняє діяльність нотаріусів, готує обґрунтовані подання на розгляд Мін'юсту щодо анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;

34) затверджує розміри оплати за надання державними нотаріусами додаткових платних послуг правового і технічного характеру та забезпечує організаційне керівництво цією роботою;

35) забезпечує установи нотаріату та приватних нотаріусів спеціальними бланками нотаріальних документів та контролює їх обіг;

58) вживає заходів до підвищення кваліфікації працівників юридичних служб місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, проводить стажування, семінари й наради з працівниками юридичних служб спільно з іншими органами виконавчої влади. Поширює сучасні новітні форми й методи роботи з правового забезпечення господарської діяльності, вносить пропозиції Мін'юсту щодо створення госпрозрахункових навчально-методичних центрів;

63) організовує роботу з кадрового забезпечення на посади начальників (та їхніх заступників) районних, районних у містах, міських (міст обласного значення) управлінь юстиції, установ юстиції, формує резерв кадрів на відповідні посади; організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення професійного рівня кадрів установ юстиції, організовує професійне навчання, стажування і підвищення кваліфікації суддів, голів і заступників голів судів, інших працівників районних (міських) судів, а також працівників установ нотаріату, відділів реєстрації актів громадянського стану, відділів державної виконавчої служби, відділів громадянства та реєстрації фізичних осіб, узагальнює практику роботи з кадрами та готує звіти з цих питань;

64) організовує розгляд звернень громадян з питань, що належать до його компетенції, пов'язаних з роботою підвідомчих установ, виявляє та усуває причини, що породжують обґрунтовані скарги громадян;

65) вивчає потреби, укладає договори стосовно постачання матеріально-технічних ресурсів до районних (міських) судів та установ нотаріату, відділів державної виконавчої служби, підпорядкованих відділів реєстрації актів громадянського стану, відділів громадянства та реєстрації фізичних осіб і інших установ юстиції, а також здійснює контроль за зберіганням та витрачанням матеріальних цінностей в підпорядкованих органах та установах юстиції;

70) здійснює централізований облік витрат на утримання район-

них, районних у містах, міських (міст обласного значення) управлінь юстиції, районних (міських) судів, державної виконавчої служби, підпорядкованих відділів реєстрації актів громадянського стану, відділів громадянства та реєстрації фізичних осіб, інших установ юстиції;

73) здійснює контроль в апараті управління та підпорядкованих органах і установах юстиції за дотриманням актів законодавства з питань боротьби з корупцією і злочинністю та забезпечує їх неухильне виконання.

5. Управління юстиції має право:

- ♦ здійснювати перевірки в районних, районних у містах, міських (міст обласного значення) управліннях юстиції та підвідомчих установах;
- ♦ залучати в установленому порядку до перевірок роботи установ нотаріату та приватних нотаріусів завідуючих державними нотаріальними конторами, кваліфікованих нотаріусів з інших нотаріальних округів, а також представників відділень Української нотаріальної палати за їхньою згодою;
- ♦ залучати вчених, спеціалістів місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій (за погодженням з їхніми керівниками) для розгляду питань, що належать до його компетенції;
- ♦ брати участь у розробленні пропозицій щодо підготовки юридичних кадрів;
- ♦ скликати наради з питань, що належать до його компетенції;
- ♦ скасовувати рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів з підстав, визначених законодавством;
- ♦ перевіряти в міністерствах і республіканських комітетах Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях, їх управліннях, відділах, інших підрозділах, органах господарського управління та контролю додержання законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів, вносити пропозиції про усунення виявлених порушень і недоліків та притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у виявлених порушеннях;
- ♦ встановлювати згідно з чинним законодавством тарифи за надання працівниками установ нотаріату, відділів громадянства та реєстрації фізичних осіб додаткових платних послуг правового, інформаційного та технічного характеру.

6. Управління юстиції здійснює свої повноваження як безпосередньо, так і через утворені в установленому порядку районні, районні в містах, міські (міст обласного значення) управління юстиції.

8. Управління юстиції у межах своєї компетенції видає накази, які є обов'язковими для виконання районними, районними в містах, міськими (міст обласного значення) управліннями юстиції, підвідомчими йому установами, органами та посадовими особами.

У випадках, передбачених законодавством, нормативно-правові акти управління юстиції є обов'язковими для виконання місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями, незалежно від форм власності, а також громадянами.

Нормативно-правові акти управління юстиції підлягають державній реєстрації в порядку, встановленому законодавством.

Управління, у разі потреби, видає разом з іншими місцевими органами виконавчої влади спільні акти.

13. Управління юстиції утримується за рахунок Державного бюджету України.

14. Управління юстиції є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

ПОЛОЖЕННЯ

№ 9/5 від 05.02.99
м. Київ

vd990205 vn9/5

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
5 лютого 1999 р.
за № 71/3364
Затверджено
Наказ Міністерства
юстиції України
від 05.02.99 № 9/5

Положення про районні, районні у містах, міські (міст обласного значення) управління юстиції (витяг)

1. Районні, районні у містах, міські (міст обласного значення) управління юстиції (далі – управління юстиції) є територіальними органами Міністерства юстиції України (далі – Мін'юст).

Управління юстиції підпорядковуються Мін'юсту та безпосередньо Головному управлінню юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласним, Київському та Севастопольському міським управлінням юстиції.

4. Управління юстиції відповідно до покладених на нього завдань:

1) бере участь в організації здійснення державної правової політики;

2) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його повноважень, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства та подає їх до Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції;

3) здійснює державну реєстрацію нормативно-правових актів районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, їх управлінь, відділів, інших підрозділів, що зачіпають права, свободи й законні інтереси громадян або мають міжвідомчий характер, веде реєстр цих актів;

4) бере участь у розвитку системи правової інформатизації;

5) веде роботу з обліку та підтримання в контрольному стані актів законодавства, нотаріальної та судової практики, надає практичну допомогу районним (міським) судам та установам юстиції з цих питань, інформує обласні, Київське та Севастопольське міські управління юстиції про стан обліку нормативних актів в районному управлінні юстиції, судах і установах юстиції;

7) організовує та контролює виконання міжнародних договорів України з питань правової допомоги в цивільних, сімейних, кримінальних справах, а також конвенцій і угод з питань, пов'язаних з діяльністю судів та установ юстиції;

10) здійснює згідно з чинним законодавством легалізацію місцевих громадських організацій, місцевих осередків зареєстрованих всеукраїнських, міжнародних об'єднань громадян та місцевих громадських організацій, реєстрацію місцевих благодійних організацій, відділень (філій, представництв) всеукраїнських та міжнародних благодійних організацій, регіональних (місцевих) творчих спілок, територіальних осередків всеукраїнських творчих спілок, кредитних спілок, асоціацій та інших добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування, статутів територіальних громад, веде відповідні реєстри та книги обліку, а також готує звітність щодо цих об'єднань громадян, яку подає до обласного управління юстиції;

13) організовує підготовку та передання архівної документації до обласного нотаріального архіву;

14) готує на розгляд Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції матеріали щодо анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;

31) забезпечує видачу іноземцям та особам без громадянства документів на право проживання на території України та виїзду за її межі;

32) організовує в установленому порядку реєстрацію національних паспортів іноземців, які прибувають в Україну;

33) забезпечує видачу іноземцям та особам без громадянства документів, які дають підставу для отримання в'їзних віз;

35) перевіряє стан правової роботи в місцевих органах виконавчої влади, на державних підприємствах, в установах та організаціях, дає рекомендації щодо її поліпшення та приведення їх нормативно-правових актів у відповідність із законодавством, вживає заходів з метою підвищення кваліфікації працівників юридичних служб, поширює сучасні, новітні форми і методи роботи з правового забезпечення господарської діяльності;

37) вивчає стан правової освіти та правового інформування в навчальних закладах, на підприємствах, в установах, організаціях, надає необхідну допомогу, бере участь в семінарах, конференціях, олімпіадах правових знань, конкурсах з цих питань;

38) здійснює добір кадрів управління та установ юстиції, формує особові справи та резерв кадрів на відповідні посади, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення професійного рівня кадрів управління та установ юстиції, веде встановлену звітно-облікову документацію, готує державну статистичну звітність з кадрових питань;

39) за дорученням Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласного, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції укладає договори, вивчає, аналізує та узагальнює потреби матеріально-технічного забезпечення районних, районних у містах, міських (міст обласного значення) управлінь юстиції, інших установ юстиції; забезпечує збереження матеріальних цінностей;

40) подає Головному управлінню юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласному, Київському та Севастопольському міським управлінням юстиції узагальнення щодо виконання функціональних повноважень з питань юридично-правової діяльності місцевих органів виконавчої влади та господарської діяльності;

41) розглядає звернення громадян з питань, що належать до його компетенції, виявляє та усуває причини, що породжують обгрунтовані скарги громадян.

5. Управління юстиції має право:

- здійснювати перевірки роботи підпорядкованих установ юстиції;
- залучати для цього науковців, спеціалістів місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій (за узгодженням з їхніми керівниками) для розгляду питань, що належать до його компетенції;

- ♦ одержувати безоплатно для здійснення функцій, покладених на управління юстиції, інформацію від статистичних та контролюючих органів з питань застосування законодавства в господарській діяльності підприємств, установ, організацій, місцевих органів виконавчої влади;
- ♦ скликати та проводити наради з питань, що належать до його компетенції;
- ♦ перевіряти в районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністраціях, їх управліннях, відділах, інших підрозділах додержання законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів, вносити пропозиції про усунення виявлених порушень і недоліків та притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у порушеннях;
- ♦ скасовувати рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів з підстав, визначених законодавством;
- ♦ перевіряти стан розгляду звернень громадян у підвідомчих установах щодо усунення причин, що породжують надходження обгрунтованих скарг на роботу установ юстиції;
- ♦ вивчати в районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністраціях, їх відділах, управліннях та інших підрозділах, на підприємствах, в установах і організаціях, розташованих на відповідній території, стан правової роботи, вносити пропозиції про усунення виявлених недоліків і порушень.

6. Управління юстиції взаємодіє з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також підприємствами, установами, організаціями на відповідній території з питань, що належать до його компетенції.

7. Управління юстиції у межах своєї компетенції видає накази, організовує і контролює їх виконання.

У випадках, передбачених законодавством, нормативно-правові акти управління юстиції є обов'язковими для виконання місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями, незалежно від форм власності, та громадянами.

Нормативно-правові акти управління юстиції підлягають державній реєстрації в порядку, встановленому законодавством.

Управління в разі потреби разом з іншими місцевими органами виконавчої влади видає спільні акти.

11. Управління юстиції є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Н А К А З

№ 4/5/39 від 21.01.99
м. Київ

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
2 лютого 1999 р.
за № 57/3350

vd990121 vn4/5/39

**Про спільну діяльність щодо виявлення викрадених
транспортних засобів та уникнення їх незаконного
придбання і реалізації**

З метою підвищення рівня захисту майнових прав громадян та юридичних осіб, попередження злочинів проти власності та на виконання постанов Кабінету Міністрів України від 11 квітня 1996 року № 421 «Про заходи щодо боротьби з легалізацією в Україні викрадених за кордоном транспортних засобів, додержання вимог законодавства у сфері їх обігу» та від 7 вересня 1998 р. № 1388 «Про затвердження Правил державної реєстрації та обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів та мотоколясок»

Н А К А З У Є М О:

1. Забезпечити взаємодію між управлінням нотаріату та ліцензування юридичної практики Міністерства юстиції України та управлінням Державтоінспекції Міністерства внутрішніх справ України щодо виявлення викрадених транспортних засобів та уникнення їх незаконного придбання і реалізації при державній реєстрації і посвідченні угод та доручень щодо них.

2. Державному підприємству «Інформаційний центр» Міністерства України та управлінню Державтоінспекції МВС України забезпечити міжсистемну взаємодію Єдиного реєстру доручень та бази даних про викрадений автотранспорт, визначити порядок надання та отримання інформації з цих питань.

3. Працівникам Державтоінспекції МВС України при перевірці транспортних засобів та нотаріусам України при посвідченні угод і доручень щодо транспортних засобів використовувати відомості, які накопичені в зазначеному реєстрі і базі даних про викрадений автотранспорт.

Затверджено
Наказ Міністерства
юстиції України
від 27.10.99 № 68/5

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
2 листопада 1999 р.
за № 745/4038

**Тимчасове положення про порядок проведення прилюдних
торгів з реалізації арештованого нерухомого майна
(витяг)**

6. Оформлення результатів торгів

6.1. Після повного розрахунку покупців за придбане майно, на підставі протоколу про проведення прилюдних торгів та копії документів, що підтверджують розрахунок за придбане майно, державний виконавець складає акт про проведені прилюдні торги і подає його на затвердження начальнику відповідного відділу державної виконавчої служби.

В акті зазначаються:

- ◆ ким, коли і де проводилися прилюдні торги;
- ◆ коротка характеристика реалізованого майна;
- ◆ прізвище, ім'я та по батькові (назва юридичної особи), адреса кожного покупця;
- ◆ сума, внесена переможцем торгів за придбане майно;
- ◆ прізвище, ім'я та по батькові (назва юридичної особи) боржника, його адреса. *(Пункт 6.1 розділу 6 доповнено абзацом сьомим згідно з Наказом Мін'юсту № 11/5 від 23.03.2000)*

Дані про правовстановлюючі документи, що підтверджували право власності боржника на майно: назва правовстановлюючого документа, ким виданий, посвідчений (для нотаріусів указувати прізвище, ім'я та по батькові, назви державної нотаріальної контори, нотаріального округу), дата видачі, посвідчення, № за реєстром, орган реєстрації, дата та номер реєстрації. *(Пункт 6.1 розділу 6 доповнено абзацом восьмим згідно з Наказом Мін'юсту № 11/5 від 23.03.2000)*

6.2. Затверджений акт державний виконавець видає покупцеві.

6.3. Копія акта надсилається стягувачу і боржникові.

6.4. На підставі цього акта нотаріус видає покупцеві свідоцтво про придбання нерухомого майна з прилюдних торгів.

6.5. Це свідоцтво є підставою для видачі відповідним органом акта про право власності на земельну ділянку в порядку, передбаченому законодавством.

ПОЛОЖЕННЯ

про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату

ЗАТВЕРДЖЕНЕ

постановою Кабінету

Міністрів України

від 22 лютого 1994 р. № 114

1. Це Положення відповідно до Закону України «Про нотаріат» визначає завдання, функції та порядок діяльності Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату (далі – Комісія).

2. Комісія утворюється при Мін'юсті. Термін повноважень Комісії становить три роки, починаючи з дня першого її засідання.

3. Основним завданням Комісії є розгляд скарг на рішення кваліфікаційних комісій нотаріату при Головному управлінні юстиції Мін'юсту в Автономній Республіці Крим, обласних, Київському та Севастопольському міських управліннях юстиції.

(Пункт 3 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1640 від 16.10.98)

4. У своїй діяльності Комісія керується Конституцією і законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами, розпорядженнями Кабінету Міністрів України, цим Положенням, а також наказами Мін'юсту.

5. До складу Комісії входять чотири нотаріуси, три представники від Мін'юсту і два представники від Української нотаріальної палати.

6. Склад Комісії затверджується наказом Мін'юсту.

7. Комісію очолює голова. Голова Комісії має заступника.

8. Підготовку матеріалів до розгляду Комісією, ведення документації, облік і зберігання справ здійснює секретар Комісії.

9. Голова Комісії, його заступник та секретар обираються з числа членів Комісії на першому її засіданні.

10. Комісія:

- ♦ розглядає скарги на рішення кваліфікаційних комісій нотаріату про відмову в допуску особи до нотаріальної діяльності;
- ♦ вирішує питання про можливість складання повторного кваліфікаційного іспиту Комісією особою, яка подала скаргу;
- ♦ розробляє і затверджує програму і порядок складання кваліфікаційних іспитів особами, які виявили намір займатися нотаріальною діяльністю.

11. Перше засідання Комісії проводиться в 15-денний термін з часу затвердження складу Комісії.

12. Засідання Комісії є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як дві третини членів Комісії.

13. Комісія свої засідання проводить у міру потреби, але з обов'язковим дотриманням установлених цим Положенням термінів розгляду скарг.

14. Засідання Комісії веде її голова або заступник голови, а в разі їх відсутності – один із членів Комісії, обраний для цього рішеннями Комісії.

15. Комісія має право запитувати необхідну для здійснення її повноважень інформацію від судів, органів юстиції, слідчих органів, інших підприємств, установ і організацій.

Органи, до яких надійшов запит, повинні не пізніше як через 10 днів дати відповідь Комісії.

16. Скарги на рішення кваліфікаційних комісій нотаріату при Головному управлінні юстиції Мін'юсту в Автономній Республіці Крим, обласних Київському та Севастопольському міських управліннях юстиції розглядаються Комісією у місячний термін за участю особи, яка подала скаргу, і представника комісії нотаріату, рішення якої оскаржується.

Неявка на засідання Комісії особи, яка подала скаргу, або представника кваліфікаційної комісії нотаріату, рішення якої оскаржується, не є перешкодою для розгляду скарги, проте Комісія може визнати явку особи, яка подала скаргу, і представника кваліфікаційної комісії нотаріату обов'язковою.

На засіданні Комісії можуть бути присутні представники підприємств, установ і організацій, заінтересованих у розгляді справи.

(Пункт 16 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1640 від 16.10.98)

17. Розгляд скарги на засіданні Комісії починається доповіддю члена Комісії, який попередньо вивчав скаргу і документи, що надійшли з кваліфікаційної комісії нотаріату. Після цього заслуховуються присутні на засіданні особи, досліджуються та аналізуються необхідні документи.

На засіданні Комісії ведеться протокол, який підписують головуючий на засіданні та секретар.

18. За результатами розгляду справи Комісія може ухвалити такі рішення:

- ♦ про залишення рішення кваліфікаційної комісії нотаріату без зміни, а скарги без задоволення;
- ♦ про допущення до складання повторного іспиту Комісії особи, яка подала скаргу;
- ♦ про скасування рішення кваліфікаційної комісії нотаріату і про можливість допуску особи до заняття нотаріальною діяльністю.

Рішення Комісії є остаточним.

19. Рішення Комісії приймається відкритим голосуванням простою більшістю голосів від числа присутніх членів Комісії.

Рішення викладається в письмовій формі і підписується головуючим на засіданні та членами Комісії, які брали участь у засіданні.

20. У триденний термін копія рішення Комісії має бути видана особі, стосовно якої воно винесено.

21. Члени Комісії звільняються від виконання своїх службових обов'язків на час її роботи із збереженням середнього заробітку.

22. Матеріально-технічне забезпечення діяльності Комісії здійснюється Мін'юстом.

23. Комісія користується штампом і печаткою Мін'юсту.

Додаток № 36

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністра
юстиції України
від 28 грудня 1993 р. № 22/5

ПОЛОЖЕННЯ

про кваліфікаційну комісію нотаріату

І. Загальні положення

1. Це Положення визначає статус, завдання та функції кваліфікаційної комісії нотаріату (*далі* – кваліфікаційна комісія).

2. Головним завданням кваліфікаційної комісії є визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю.

3. Кваліфікаційні комісії утворюються при Міністерстві юстиції Республіки Крим, управліннях юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Строк повноважень кваліфікаційної комісії становить три роки.

4. Кваліфікаційна комісія діє у складі семи чоловік: чотирьох нотаріусів, двох представників відповідно від Міністерства юстиції Республіки Крим, управління юстиції обласної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації і одного представника відділення Української нотаріальної палати або іншого об'єднання нотаріусів.

5. Склад кваліфікаційної комісії затверджується наказом Міністра юстиції Республіки Крим, начальника управління юстиції обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

6. Кваліфікаційну комісію очолює її голова, який має заступника.

7. Підготовка матеріалів до розгляду кваліфікаційною комісією, а також ведення діловодства покладається на секретаря кваліфікаційної комісії.

8. Голова кваліфікаційної комісії, його заступник та секретар обираються з числа членів кваліфікаційної комісії на її першому засіданні.

9. Члени кваліфікаційної комісії на час її роботи звільняються від виконання своїх службових обов'язків зі збереженням середнього заробітку.

10. Матеріально-технічне забезпечення діяльності кваліфікаційної комісії здійснюється Міністерством юстиції Республіки Крим, управліннями юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

11. Кваліфікаційна комісія користується штампом і печаткою відповідно Міністерства юстиції Республіки Крим, управління юстиції обласної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації.

II. Повноваження і порядок роботи кваліфікаційної комісії нотаріату

12. Кваліфікаційна комісія відповідно до покладених на неї завдань:

- ♦ розглядає заяви та проводить конкурсний відбір для визначення професійного рівня осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю; (Абзац другий пункту 12 в редакції Наказу Мін'юсту № 89/5 від 25.12.97)
- ♦ зараховує до резерву на заміщення посади стажиста; (Пункт 12 доповнено абзацом третім згідно з Наказом Мін'юсту № 89/5 від 25.12.97)
- ♦ визначає керівника стажування; (Пункт 12 доповнено абзацом четвертим згідно з Наказом Мін'юсту № 89/5 від 25.12.97)
- ♦ допускає осіб або відмовляє їм у допуску до складання кваліфікаційного іспиту;
- ♦ приймає кваліфікаційний іспит;
- ♦ приймає рішення про можливість чи неможливість допуску особи до нотаріальної діяльності.

13. Перше засідання кваліфікаційної комісії проводиться в 15-денний строк з часу затвердження її складу.

14. Засідання кваліфікаційної комісії є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як дві третини членів комісії.

15. Кваліфікаційна комісія свої засідання проводить у міру необхідності, але з обов'язковим додержанням установлених цим Положенням строків.

16. Кваліфікаційна комісія має право запитувати від підприємств, установ, організацій необхідну для здійснення її повноважень інформацію.

17. Засідання кваліфікаційної комісії веде її голова або його заступник. У разі відсутності голови і його заступника засідання комісії веде секретар кваліфікаційної комісії.

III. Розгляд заяв осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю

18. Особа, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, подає особисто або надсилає поштою до кваліфікаційної комісії заяву, засвідчену в установленому порядку копію диплома про вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут) та висновок про результати проходження стажування.

Кваліфікаційна комісія розглядає одержані документи протягом місяця з дня їх надходження.

19. Рішення кваліфікаційної комісії приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від числа присутніх на засіданні членів.

Рішення викладається в письмовій формі і підписується головуючим на засіданні та членами комісії, які брали участь у засіданні.

20. Розгляд заяв на засіданні кваліфікаційної комісії починається доповіддю голови комісії, його заступника або секретаря, які попередньо вивчали подані до комісії матеріали.

Потім аналізуються відповідні документи та заслуховуються особи, присутні на засіданні кваліфікаційної комісії.

На засіданні кваліфікаційної комісії, в разі необхідності, можуть бути присутніми: особа, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, нотаріус, котрий керував стажуванням, представники підприємств, установ, організацій, заінтересованих у розгляді заяви.

Про час і місце проведення засідання кваліфікаційної комісії згадані особи повідомляються не пізніше як за 10 днів до розгляду заяви.

На засіданні кваліфікаційної комісії ведеться протокол.

21. За результатами розгляду заяви кваліфікаційна комісія приймає рішення про допуск особи, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, до складання кваліфікаційного іспиту або про відмову у допуску.

У рішенні кваліфікаційної комісії про відмову у допуску до кваліфікаційного іспиту повинні бути викладені причини, з яких особа не може бути допущена до його складання.

Відмова у допуску до складання кваліфікаційного іспиту оскаржується в порядку, передбаченому чинним законодавством.

22. Кваліфікаційний іспит приймається кваліфікаційною комісією в межах строку, встановленого пунктом 18 цього Положення, проводиться на підставі відповідної програми і містить відповіді на усні запитання, вирішення практичних завдань тощо.

23. За результатами складання кваліфікаційного іспиту кваліфікаційна комісія приймає рішення про можливість чи неможливість допуску особи до нотаріальної діяльності.

ПОСТАНОВА

від 22 лютого 1994 р. № 102
м. Київ

Про розмір плати за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю

(Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ, остання
№ 501 від 16.03.2000)

Відповідно до статті 11 Закону України «Про нотаріат» Кабінет Міністрів України п о с т а н о в л я є:

1. Установити плату за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю в розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а за видачу його дубліката – в розмірі 50 відсотків цієї суми. (Абзац перший пункту 1 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 621 від 08.06.96)

Уся сума плати надходить до державного бюджету. (Абзац другий пункту 1 в редакції Постанови КМ № 501 від 16.03.2000)

2. Звільнити від плати за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю нотаріусів, які на день набрання чинності Закону України «Про нотаріат» працювали в державних нотаріальних конторах, а також посадових осіб Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських, районних, районних у містах, міських (міст обласного значення) управлінь юстиції, робота яких безпосередньо пов'язана з керівництвом і контролем за діяльністю нотаріату.

Додаток № 38

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства
юстиції України
від 4 березня 1994 р. № 10/5

ПОЛОЖЕННЯ

про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності

1. Реєстрація приватної нотаріальної діяльності провадиться Міністерством юстиції Республіки Крим, управліннями юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій (далі – орган юстиції) за заявою особи, яка має свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю.

2. У заяві про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності повинно бути вказано:

- ♦ прізвище, ім'я, по батькові особи та місце її проживання;
- ♦ назва нотаріального округу та адреса розташування робочого місця.

3. До заяви додаються:

- ♦ свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю та його копія;
- ♦ дві фотокартки розміром 3x4 см.

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю з відміткою органу юстиції про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності повертається особі, яка його подала.

4. Відмова у реєстрації приватної нотаріальної діяльності не допускається.

5. Реєстраційне посвідчення про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності (*дали* – реєстраційне посвідчення) видається органом юстиції у 15-денний строк з моменту подачі заяви.

6. У реєстраційному посвідченні вказуються прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, територія його діяльності (нотаріальний округ) та адреса розташування робочого місця.

7. Реєстраційне посвідчення заповнюється акуратно і розбірливо від руки або друкується на машинці.

8. При одержанні реєстраційного посвідчення особа, якій вперше надається право займатися нотаріальною діяльністю, в органі юстиції в урочистій обстановці приносить присягу.

9. Про зміну адреси розташування робочого місця приватний нотаріус зобов'язаний у 5-денний термін повідомити орган юстиції для внесення відповідних відомостей у реєстраційне посвідчення.

10. При зміні адреси розташування робочого місця більше 3-х разів приватному нотаріусу видається нове реєстраційне посвідчення під тим же номером.

11. Про видане реєстраційне посвідчення, а також про зміни адреси розташування робочого місця нотаріуса орган юстиції кожного разу повідомляє податкову інспекцію за місцезнаходженням робочого місця нотаріуса.

12. Реєстраційне посвідчення є підставою для виготовлення печатки нотаріуса, відкриття розрахункового та інших рахунків в установах банків тощо.

13. Для обліку виданих реєстраційних посвідчень в органі юстиції ведеться Журнал реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

14. Приватна нотаріальна діяльність припиняється, а реєстраційне посвідчення анулюється наказом органу юстиції у випадках:

- ♦ подання приватним нотаріусом письмового клопотання про припинення своєї діяльності;

- анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- коли приватний нотаріус не уклав договір службового страхування чи не вніс страхову заставу для забезпечення відшкодування шкоди або не поповнив страхову заставу до встановленого розміру;
- коли приватний нотаріус без поважних причин не виконує своїх обов'язків протягом двох місяців і не повідомив про це орган юстиції;
- невідповідності приватного нотаріуса займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок стану здоров'я, що на тривалий час перешкоджає нотаріальній діяльності.

15. Копія наказу органу юстиції про припинення приватної нотаріальної діяльності та анулювання реєстраційного посвідчення у триденний термін має бути видана або надіслана поштою нотаріусу, приватна нотаріальна діяльність якого припиняється.

16. Про анулювання реєстраційного посвідчення орган юстиції вносить відповідний запис до Журналу реєстрації приватної нотаріальної діяльності та повідомляє податкову інспекцію за місцезнаходженням робочого місця нотаріуса, приватна діяльність якого припинена.

17. Рішення про анулювання реєстраційного посвідчення може бути оскаржене в порядку, передбаченому чинним законодавством.

Додаток № 39

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства
юстиції України
від 07.02.94 № 8/5

ПОЛОЖЕННЯ

про державний нотаріальний архів

1. Загальні положення

1.1. Відповідно до статті 23 Закону України «Про нотаріат» державні нотаріальні архіви (далі – архіви) заснуються в обласних центрах, містах Києві, Сімферополі та Севастополі для тимчасового (до 75 років) централізованого зберігання та використання нотаріальних документів, передачі їх у відповідний державний архів, надання методичної та практичної допомоги фондоутворювачам у вдосконаленні роботи з документами.

1.2. Фондоутворювачами архівів є державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси, посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють

нотаріальні дії, та посадові особи, котрі посвідчують заповіти і доручення, прирівнювані до нотаріально посвідчених.

1.3. Архіви у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства юстиції України, інструкціями, правилами і вказівками Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України та цим Положенням.

1.4. Архіви створюються і ліквідуються Міністерством юстиції України.

1.5. Штати архівів затверджуються Міністерством юстиції Республіки Крим, управліннями юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій в межах встановленої для них штатної чисельності і фонду заробітної плати.

1.6. Архів є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням.

2. Основні завдання та функції архіву

2.1. Основними завданнями архіву є:

- комплектування документами, склад яких передбачено цим Положенням;
- забезпечення збереження та використання документів, що знаходяться на зберіганні;
- створення і вдосконалення науково-довідкового апарату до документів;
- підготовка та своєчасна передача документів на зберігання до відповідного державного архіву з додержанням правил і вимог Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України;
- підготовка та здійснення заходів щодо підвищення кваліфікації нотаріусів з питань, які входять до компетенції архіву.

2.2. Архів відповідно до покладених на нього завдань здійснює такі основні функції:

- складає графіки приймання документів від фондоутворювачів;
- на підставі графіків здійснює приймання документів, передбачених цим Положенням, не пізніше 2-х років після закінчення 10-річного строку їх зберігання у фондоутворювачів;
- забезпечує збереження документів, регулярно проводить перевірки наявності і фізичного стану справ;
- складає науково-довідковий апарат до документів, що зберігаються в архіві;
- проводить експертизу цінності документів, що знаходяться в архіві, надає методичну допомогу експертним комісіям Міністерства юстиції Республіки Крим, управліннь юстиції

обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у проведенні експертизи цінності документів;

- ♦ здійснює контроль за зберіганням документів у фондоутворювачів, надає їм методичну і практичну допомогу по впорядкуванню документів та підготовці їх до здачі в архів;
- ♦ передає у встановленому порядку на державне зберігання документи та науково-довідковий апарат до них;
- ♦ веде статистичну звітність за встановленими формами;
- ♦ видає дублікати і засвідчує вірність копій і виписок з документів, які зберігаються в справах архіву, з додержанням вимог статті 8 Закону України «Про нотаріат»;
- ♦ веде облік документів, переданих на запити органів, передбачених згаданим Законом;
- ♦ веде прийом громадян з питань, що входять до компетенції архіву;
- ♦ здійснює реєстрацію заповітів, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, веде алфавітні книги їх обліку.

3. Склад документів архіву

3.1. Державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси передають до архіву:

- ♦ примірник номенклатури справ (нарядів);
- ♦ всі документи, сформовані у наряді і закінчені діловодством, реєстри, спадкові справи, книги обліку тощо, ведення яких передбачено номенклатурою справ;
- ♦ примірник опису справ постійного зберігання;
- ♦ примірник акта про виділення до знищення документів і справ.

3.2. Посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів передають до архіву:

- ♦ реєстри для реєстрації нотаріальних дій та реєстри для реєстрації заборони відчуження майна, а також арештів, накладених на жилі будинки, квартири, дачі, садові будинки, гаражі, земельні ділянки та інше нерухоме майно судовими та слідчими органами;
- ♦ сформовані у наряди примірники нотаріальних документів;
- ♦ книги обліку.

3.3. До складу документів архіву також входять:

- ♦ номенклатура справ (нарядів) архіву;
- ♦ журнали, книги, реєстри, наряди документів, ведення яких передбачене номенклатурою справ (нарядів);
- ♦ науково-довідковий та обліковий апарат до документів, що знаходяться на зберіганні.

4. Права архіву

4.1. Для виконання покладених на нього завдань архів має право:

- ♦ вимагати від завідуючих державними нотаріальними конторами, приватних нотаріусів та посадових осіб виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, додержання правил роботи з архівними документами, здійснювати контроль за їх збереженням та використанням;
- ♦ давати нотаріусам рекомендації з питань, що входять до компетенції архіву;
- ♦ перевіряти стан зберігання та впорядкування нотаріальних документів;
- ♦ запитувати від нотаріусів та посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії та посвідчують заповіти, прирівнювані до нотаріально посвідчених, відомості, необхідні для роботи архіву;
- ♦ залучати в необхідних випадках як експертів і консультантів працівників органів нотаріату;
- ♦ інформувати Міністерство юстиції України, Міністерство юстиції Республіки Крим, управління юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій про стан архівної справи та вносити пропозиції щодо її вдосконалення.

5. Керівництво архівом

5.1. Архіви очолюють завідуючі, які призначаються на посаду і звільняються з неї Міністерством юстиції Республіки Крим, управлінням юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

5.2. Завідуючим архівом може бути особа, яка відповідає вимогам статті 3 Закону України «Про нотаріат».

5.3. Завідуючий архівом:

- ♦ організує діяльність архіву та несе персональну відповідальність за виконання покладених на нього завдань і функцій;
- ♦ розподіляє функціональні обов'язки між працівниками архіву;
- ♦ видає в межах своєї компетенції накази;
- ♦ представляє архів у всіх установах і організаціях;
- ♦ організує і бере участь у проведенні нарад, семінарів та інших заходів по підвищенню кваліфікації нотаріусів з питань, які входять до компетенції державного нотаріального архіву.

Затверджено
Наказом Міністерства юстиції
України від 20.01.94 р. № 3/5

Положення

про порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю

1. Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю (далі – свідоцтво) може бути видане громадянину України, який має вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут), пройшов стажування в державній нотаріальній конторі або у нотаріуса, що займається приватною нотаріальною практикою, та склав кваліфікаційний іспит.

Свідоцтво є підставою для призначення на посаду державного нотаріуса або реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

2. Свідоцтво видається Міністерством юстиції України на підставі рішення кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції Республіки Крим, управлінні юстиції обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а у випадку успішного складання особою повторного іспиту Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України – на підставі її рішення.

3. Для одержання свідоцтва у Міністерство юстиції України подається заява, до якої додаються:

- ♦ рішення кваліфікаційної комісії або Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату;
- ♦ документ банківської установи про внесення плати за видачу свідоцтва.

При подачі заяви повинен бути пред'явлений документ, що посвідчує особу заявника.

4. Заява розглядається протягом одного місяця з дня її подачі.

5. За результатами розгляду заяви приймається рішення:

- ♦ про видачу свідоцтва;
- ♦ про відмову у видачі свідоцтва;
- ♦ про залишення заяви без розгляду.

6. При наявності підстав особі, що звернулась, видається свідоцтво за встановленою формою.

Свідоцтво реєструється в Журналі реєстрації виданих свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю.

7. Рішення про відмову у видачі свідоцтва приймається у випадку, коли на момент звернення особи до Міністерства юстиції України виникли обставини, що перешкоджають одержанню свідоцтва, зокрема:

- втрата особою громадянства України;
- винесення щодо цієї особи обвинувального вироку, який набрав чинності;
- винесення ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили;
- винесення рішення суду, що набрало законної сили, про обмеження дієздатності особи, визнання її недієздатною, а також інші випадки, передбачені Законом України «Про нотаріат».

Відмова у видачі свідоцтва може бути оскаржена у суд в місячний строк з дня її одержання.

8. Заява про видачу свідоцтва залишається без розгляду, якщо вона подана без документів, передбачених пунктом 3 цього Положення.

9. У разі втрати або пошкодження свідоцтва видається його дублікат.

Особі, яка у встановленому порядку позбавлена права займатися нотаріальною діяльністю, за її заявою видається виписка з Журналу реєстрації виданих свідоцтв.

10. Свідоцтво може бути анульоване Міністерством юстиції України:

- з власної ініціативи нотаріуса;
- за поданням Міністерства юстиції Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у випадках:

а) втрати громадянства України або виїзду за межі України на постійне проживання;

б) винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав чинності;

в) винесення ухвали про застосування щодо нотаріуса примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили;

г) винесення постанови про припинення кримінальної справи щодо нотаріуса з nereабілітуючих підстав;

д) винесення рішення суду, що набрало законної сили, про обмеження дієздатності особи, яка виконує обов'язки нотаріуса, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, оголошення її померлою;

е) неодноразового порушення нотаріусом чинного законодавства при вчиненні нотаріальних дій або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій, громадян;

є) невідповідності нотаріуса займаній посаді внаслідок стану здоров'я, що перешкоджає нотаріальній діяльності;

ж) перебування нотаріуса в штаті інших державних, приватних та громадських підприємств і організацій, заняття підприємницькою і посередницькою діяльністю, а також виконання іншої

оплачуваної роботи, крім складання проектів угод і заяв, виготовлення копій документів та виписок з них, дачі роз'яснень з питань вчинення нотаріальних дій і консультацій правового характеру, заняття викладацькою і науковою роботою у вільний від роботи час;

з) порушення вимог щодо додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій;

і) вчинення нотаріальних дій на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, їх та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я та від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом.

11. Подання Міністерства юстиції Республіки Крим, управлінь юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій про анулювання свідоцтва попередньо розглядається комісією, склад якої затверджується наказом Міністерства юстиції України.

12. На термін розгляду комісією при Міністерстві юстиції подання управлінь юстиції в областях щодо анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю така діяльність нотаріуса призупиняється. Печатка, реєстри, архів та кількість спеціальних бланків нотаріальних документів, що залишилися у нотаріуса, опечатуються представниками управління юстиції та передаються їм на збереження. Максимальний термін призупинення нотаріальної діяльності становить 3 місяці. (Положення доповнене пунктом 12 згідно з Наказом Мін'юсту № 88/5 від 25.12.97)

13. Рішення про анулювання свідоцтва може бути оскаржено до суду в місячний строк з дня його одержання.

Додаток № 41

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства
юстиції України
від 3 лютого 1994 р. № 6/5

ПРАВИЛА ВЕДЕННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ДІЛОВОДСТВА

1. Загальні положення

1.1. Ці Правила встановлюють єдиний для державних і приватних нотаріусів порядок ведення нотаріального діловодства, складання та оформлення службових документів.

Порядок складання нотаріальних свідоцтв і посвідчувальних написів, ведення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, а також інших книг, пов'язаних із вчиненням нотаріальних дій, регулюють-

ся Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України і вказівками по заповненню форм реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв і посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах.

Приймання, реєстрація та видача грошових сум і цінних паперів, що надійшли на депозитний рахунок державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса, провадяться за правилами, встановленими чинним законодавством.

1.2. Відповідальність за правильну організацію і ведення нотаріального діловодства несе приватний нотаріус, а в державних нотаріальних конторах і державних нотаріальних архівах – завідувачі, які їх очолюють.

У державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві, де є кілька працівників, ведення діловодства й архіву наказом завідуючого може покладатися на одного з цих працівників, що відображається в його посадовій інструкції.

Ведення діловодства й архіву приватного нотаріуса може бути покладено ним на особу, яка працює в нього за трудовим договором.

1.3. При звільненні або переведенні на іншу роботу нотаріуса чи особи, на яку покладено ведення діловодства, архівні справи, а також справи і документи, що знаходяться в діловодстві, передаються особі, яка призначається, про що складається відповідний акт.

1.4. Використання службових документів у засобах масової інформації допускається лише з дозволу завідуючого державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву або приватного нотаріуса.

1.5. Мова нотаріального діловодства визначається статтею 20 Закону Української РСР «Про мови в Українській РСР».

1.6. Діловодство по заявах та скаргах громадян в державних нотаріальних конторах і державних нотаріальних архівах ведеться окремо від інших видів діловодства і покладається на призначених для цього осіб.

2. Документування управлінської діяльності установ державного нотаріату

2.1. Державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви в межах своєї компетенції видають накази.

2.2. Обговорення питань на зборах, нарадах фіксується в протоколах, які оформляються на підставі записів, зроблених під час засідань.

2.3. Протоколи підписуються головуючим на зборах і секретарем.

3. Приймання, розгляд і реєстрація кореспонденції

3.1. Вся кореспонденція, адресована державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіву чи приватному нота-

ріусу, приймається особою, відповідальною за діловодство, яка розкриває всі конверти, за винятком тих, що мають напис «особисто», та перевіряє наявність документів і додатків до них.

При відсутності у конверті документа або додатків до нього складається акт у двох примірниках, один з яких надсилається відправникові (додаток № 1).

Про пошкодження конверта робиться відмітка у поштовому реєстрі та на конверті.

Конверти, як правило, знищуються, крім випадків, коли вони необхідні для встановлення адреси відправника, часу відправлення та одержання кореспонденції.

3.2. Неправильно оформлені (не підписані, не засвідчені), пошкоджені або надіслані не за адресою документи повертаються відправнику або пересилаються за належністю.

3.3. Реєстрації підлягають всі вхідні, вихідні та найважливіші внутрішні документи (накази, протоколи, доповідні записки, заяви працівників), за винятком документів оперативного характеру.

Вхідні документи реєструються в день надходження, внутрішні та вихідні – в день їх підписання.

3.4. Реєстрація документів здійснюється в журналах встановленої форми. Установи державного нотаріату ведуть такі реєстраційні журнали:

- ♦ журнал реєстрації вхідних документів;
- ♦ журнал реєстрації вихідних документів;
- ♦ журнал реєстрації власних наказів (розпоряджень).

Приватні нотаріуси повинні вести журнали реєстрації вхідних та вихідних документів та власних наказів (розпоряджень).

3.5. Заяви про прийняття спадщини, видачу свідоцтва про право на спадщину, про відмову від спадщини, про оплату витрат за рахунок спадкового майна, про вжиття заходів до охорони спадкового майна, претензії кредиторів, повідомлення про накладання заборони відчуження нерухомого майна, повідомлення судових і слідчих органів про накладання арешту, якщо вони надійшли поштою, реєструються в журналі вхідних документів. Після цього вони підлягають наступній реєстрації за правилами, встановленими Інструкцією «Про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України».

3.6. На вхідних документах у правому нижньому куті першої сторінки проставляється реєстраційний штамп.

У штампі вказуються дата надходження документа та його індекс, який складається з порядкового номера за реєстраційним журналом та номера справи (наряду) за номенклатурою справ, в якій буде зберігатися документ.

4. Складання та оформлення службових документів

4.1. Для складання службових документів використовується

папір форматів А4 (210 x 297) та А5 (148 x 210). Складання документів на папері довільного формату не дозволяється.

4.2. Службові документи оформляються на бланках установ і приватних нотаріусів. Бланки виготовляються відповідно до вимог нормативної документації.

4.3. Кожний вид документа повинен мати визначений комплекс реквізитів і стабільний порядок їх розміщення.

Найменування виду документа (за винятком листів) вказується на бланку.

4.4. До кожного документа, що друкується на папері формату А4, незалежно від його призначення, складається заголовок, який повинен бути максимально стислим, точно відображати зміст документа та відповідати на запитання «Про що документ».

Заголовки не складаються до текстів телефонограм, повідомлень і до документів, які друкуються на папері формату А5.

4.5. Документ адресується установі, її структурному підрозділу або конкретній посадовій особі.

Найменування установи та її структурного підрозділу, яким адресується лист, зазначаються в називному відмінку, наприклад: «Міністерство юстиції України Управління організації юридичної допомоги населенню»

При адресуванні документа керівнику установи або його заступнику найменування установи повинно входити до складу найменування посади адресата, наприклад:

«Начальнику управління юстиції Київської міської державної адміністрації ініціали та прізвище»

Поштова адреса кореспондента вказується повністю після назви установи, якій надсилається документ.

При адресуванні документа громадянину спочатку зазначається поштова адреса, а потім ініціали та прізвище одержувача, наприклад:

«03601, м. Київ-601, вул. М. Коцюбинського, 18, кв. 21,
С. І. Василенку»

4.6. Датою документа є дата його підписання або затвердження. Дата на документі проставляється трьома парами арабських цифр (10.12.93), які розділяються крапками. Якщо початковий номер місяця або числа складається з однієї цифри, то перед ними ставиться нуль. Наприклад, 3 січня 1994 р. слід писати: 03.01.94. Допускається також така послідовність написання дати: рік, потім місяць і число місяця. Наприклад: 1994.01.15. У текстах документів, що містять відомості фінансового характеру, допускається застосування словесно-цифрового способу оформлення дат: 15 січня 1994 р. Якщо документ складено не на бланку, дата проставляється нижче підпису, ліворуч.

4.7. До складу підпису входять: найменування посади особи, яка підписує документ (повне, якщо документ оформлено не на

бланку, і скорочене – на документі, складеному на бланку), особистий підпис та його розшифровка, наприклад:

«Приватний нотаріус Київського
міського нотаріального округу (підпис) В.П.Іваненко»

«Завідуючий нотаріальною конторою (підпис) З.П.Коренева».

4.8. При підписанні документів, складених комісією, зазначаються не посади осіб, які склали документ, а розподіл обов'язків у складі комісії, наприклад:

«Голова комісії (підпис) С.К.Ільченко
Члени комісії (підпис) Г.Х.Петренко
(підпис) Н.Л.Серета».

4.9. У випадках, передбачених чинних законодавством, свій підпис на документах нотаріус скріплює відповідною печаткою.

Відбиток печатки проставляється таким чином, щоб він охоплював частину найменування посади особи, яка підписала документ.

4.10. Якщо документ має додатки, повна назва яких наводиться в його тексті, то в додатку слід вказати лише кількість аркушів і число примірників, наприклад: «Додаток на 5 арк. у 2 прим.»

Якщо документ має додатки, які не згадуються в тексті, то їх найменування необхідно перерахувати після тексту із зазначенням кількості аркушів у кожному додатку та кількості примірників, наприклад: «Додаток: дублікат договору-купівлі продажу на 2 арк. у 1 прим.»

При відповіді на запит необхідно робити посилання на номер документа-запиту.

4.11. На документах, що виконані, проставляється відмітка про виконання, яка розміщується на нижньому полі першого аркуша або на звороті першого аркуша документа і включає в себе коротку довідку про виконання (якщо відсутній документ, що свідчить про виконання), а також слова «До справи» і номер справи (наряду), в яку повинен бути підшитий виконаний документ.

4.12. На вихідному документі проставляється номер, що відповідає порядковому номеру по журналу реєстрації вихідних документів і номеру справи (наряду), в якій буде зберігатися примірник вихідного документа.

4.13. Кореспонденція надсилається адресатам поштою або передається нарочним. В останньому випадку вона вручається адресату під розписку в розносній книзі.

4.14. Видача дублікатів документів провадиться в порядку, передбаченому Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

5. Контроль виконання документів

5.1. У державних нотаріальних конторах, державних нотарі-

альних архівах на контроль беруться документи, що надійшли від Міністерства юстиції України, Міністерства юстиції Республіки Крим, управлінь юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, з вказівкою (проханням) відповідати про результати їх розгляду.

Завідуючим державною нотаріальною конторою, державним нотаріальним архівом можуть бути поставлені на контроль й інші документи.

5.2. Контроль за виконанням документів може вестись на реєстраційно-контрольних картках або з допомогою спеціальної контрольної папки (в установах державного нотаріату з обмеженою кількістю працюючих).

6. Складання номенклатури і формування справ (нарядів)

6.1. Номенклатура справ (нарядів) державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, приватного нотаріуса складається на підставі примірних номенклатур, що затверджуються Міністерством юстиції України за погодженням з Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України.

6.2. В номенклатуру повинні бути включені всі справи (наряди), які ведуться нотаріусами, а також реєстри, книги, журнали.

6.3. Номенклатура справ (нарядів) державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса затверджується завідуючим нотаріальною конторою, приватним нотаріусом і узгоджується з відповідним державним нотаріальним архівом. Про складену номенклатуру справ (нарядів) приватний нотаріус повинен також повідомити відповідну державну архівну установу.

6.4. Номенклатура справ (нарядів) державного нотаріального архіву затверджується завідуючим архівом і узгоджується з відповідною державною архівною установою.

6.5. Якщо протягом року виникне необхідність в заведенні справ (нарядів), не передбачених номенклатурою, вони додатково вносяться в номенклатуру. Для цього в номенклатурі передбачаються резервні номери.

6.6. Наприкінці року номенклатура обов'язково закривається підсумковим записом, в якому зазначається кількість і категорії фактично заведених за рік справ. Підсумковий запис скріплює своїм підписом особа, відповідальна за ведення діловодства, чи приватний нотаріус.

Цей примірник номенклатури справ (нарядів) є обліковим документом для справ тимчасового зберігання і зберігається в архіві державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса, державному нотаріальному архіві постійно.

6.7. Всі виконані документи групуються у справи (наряди).

6.8. На відміну від інших документів заяви про прийняття спадщини, про видачу свідоцтва про право на спадщину чи про

відмову від спадщини, про оплату витрат за рахунок спадкового майна, про вжиття заходів до охорони спадкового майна, по яких вжиті ці заходи, а також претензії кредиторів зразу ж формуються в окремі спадкові справи, кожна з яких одержує індекс, що відповідає номенклатурі справ (нарядів), потім реєструється в книзі обліку спадкових справ і йому присвоюється номер, що відповідає порядковому номеру в цій книзі.

У спадкову справу підшиваються всі документи, пов'язані з оформленням спадщини за вказаною заявою.

Якщо спадкову справу не закінчено провадженням в поточному році, вона переходить на наступний рік під тим же номером і перереєстрації не підлягає.

6.9. Групувати в справи (наряди) слід документи одного діловодного року. В середині справи (наряду) документи систематизуються в хронологічному порядку, причому документ-відповідь повинен розміщуватися після документа-запиту.

Звіти повинні вміщуватися в справі (наряді) того року, до якого вони відносяться за своїм змістом, незалежно від часу їх складання.

6.10. Документи, виготовлені із застосуванням засобів обчислювальної техніки, групуються у справи на загальних підставах.

6.11. Не допускається включення до справи (наряду) документів, що не відносяться до неї, а також чернеток і проектів документів.

6.12. Реєстри, справи (наряди) поточного діловодства і закінчені провадженням до передачі їх в державний нотаріальний архів або на знищення повинні зберігатися у шафах, столах, що замикаються, і запобігають впливу на документи сонячного світла, пилу.

Зберігання документів, виготовлених із застосуванням засобів обчислювальної техніки, проводиться за загальними правилами.

6.13. Вилучення і видача будь-яких документів зі справ (нарядів), як правило, не дозволяється.

6.14. У виняткових випадках, за вимогою суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства у зв'язку з кримінальними, цивільними та господарськими справами, що знаходяться в їх провадженні, таке вилучення провадиться з дозволу завідуючого державною нотаріальною конторою, державним нотаріальним архівом, приватного нотаріуса з обов'язковим залишенням у справі завіреної копії вилученого документа і постанови про вилучення, протоколу вилучення або запиту суду, арбітражного суду.

На письмову вимогу державної податкової інспекції видаються довідки, документи і копії з них, необхідні для визначення правильності стягнення державного мита та цілей оподаткування.

6.15. Закінчені провадженням справи (наряди) тимчасового (більше 10 років) і постійного зберігання після закінчення строку їх зберігання в державній нотаріальній конторі чи у приватного

нотаріуса повинні здаватись в державний нотаріальний архів для наступного зберігання і використання.

6.16. Справи (наряди) із строком зберігання до 10 років в державний нотаріальний архів не здаються.

6.17. При припиненні приватної нотаріальної діяльності у випадках, передбачених статтею 30 Закону України «Про нотаріат», приватний нотаріус зобов'язаний в місячний строк передати до державного нотаріального архіву документи, що стосуються вчинених ним нотаріальних дій, незалежно від строку їх зберігання.

У випадку, коли за станом здоров'я або з інших поважних причин, а також у зв'язку із смертю приватного нотаріуса зробити це неможливо, передачу документів до державного нотаріального архіву провадить постійно діюча експертна комісія, що створюється відповідно Міністром юстиції Республіки Крим, начальником управління юстиції обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації, у складі не менше 3-х осіб.

6.18. Експертна комісія організує свою роботу відповідно до затвердженого про неї Положення.

6.19. По закінченні року посадова особа, яка відповідає за діловодство в державній нотаріальній конторі, приватний нотаріус провадить підготовку справ до архівного зберігання й уточнює систематизацію документів у справах, проводить оформлення справ (нарядів). Справи тимчасового і постійного зберігання вміщуються в тверду обкладинку, документи перекладаються в хронологічному порядку і прошиваються. Аркуші справ нумеруються.

6.20. У кінці правил (наряду) на чистому аркуші робиться засвідчувальний напис, наприклад: «У справі (наряді) прошито та пронумеровано 15 (п'ятнадцять) аркушів.

Відповідальний за архів – підпис, дата».

6.21. Документи із строком зберігання до 10 років у справі (наряді) не підшиваються, нумерація аркушів не провадиться.

6.22. Обкладинки справ (нарядів) тимчасового та постійного зберігання оформляються за встановленою формою. Заголовок на обкладинку справи (наряду) переноситься з номенклатури справ (нарядів) після його уточнення.

Дати на обкладинці повинні відповідати року заведення і закінчення справи (наряду).

На обкладинках справ (нарядів), що складаються з декількох томів (частин), вказуються крайні дати документів кожного тому (частини).

Кількість аркушів у справі (наряді) вказується цифрами на підставі даних засвідчуваного напису.

Написи на обкладинках справ (нарядів) тимчасового та постійного зберігання слід робити чітко, світлостійким чорнилом або тушшю.

6.23. На справи тимчасового і постійного зберігання складаються окремі описи.

81) Опис складається з річних розділів і являє собою перелік назв справ (нарядів) з включенням необхідних відомостей про їх склад і зміст.

Описи справ складаються у 4-х примірниках за встановленою формою.

В кінці опису робиться підсумковий запис, в якому вказується (цифрами і словами) кількість справ, що внесені до опису, а також обумовлюються особливості нумерації справ у описі. Закінчення опису обов'язково погоджується з державним нотаріальним архівом.

6.24. Одночасно з підготовкою документів до зберігання впровадиться відбір документів, що підлягають знищенню.

6.25. Відбір документів для знищення оформляється актом.

6.26. У ході підготовки документів до наступного зберігання в державному нотаріальному архіві постійно діючою експертною комісією провадиться експертиза наукової та практичної цінності документів і вирішується питання про відбір їх для включення до складу Національного архівного фонду чи знищення.

При відборі документів на тимчасове та постійне зберігання експертна комісія керується чинними правилами та інструкціями Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України по організації роботи з документами, переліками і номенклатурою справ і відповідними вказівками Міністерства юстиції України.

6.27. Відповідно до затверджених описів державна нотаріальна контора, приватний нотаріус зобов'язані у встановлений строк здати в державний нотаріальний архів справи (наряди), внесені до опису.

6.28. Знищення документів провадиться після того, як описи на справи (наряди) тимчасового та постійного зберігання затверджено державним нотаріальним архівом.

Додаток № 42

Затверджено

Наказ Міністра юстиції України
від 04.01.98 № 3/5

Примірне положення

про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру

Це Положення розроблено відповідно до вимог ст.59 Конституції України та ст. 19 Закону України «Про нотаріат».

Надання державними нотаріусами додаткових правових послуг не є здійсненням ними юридичної практики, яка відповідно до ст. 4 Закону «Про підприємництво» підлягає обов'язковому

ліцензуванню, а має характер лише правової допомоги. Надання правової допомоги та послуг технічного характеру не має на меті отримання прибутку. Правова допомога знаходить свій вираз у консультаціях та роз'ясненнях з питань чинного законодавства, у наданні усних та письмових довідок по законодавству, складанні заяв, проектів угод та інших документів правового характеру тощо.

1. Державні нотаріуси мають право надавати додаткові послуги правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями (*надалі* – правова допомога), а також надавати послуги технічного характеру.

2. Надання державними нотаріусами правової допомоги спрямоване на реалізацію конституційного права кожного на юридичну допомогу з метою захисту своїх прав, свобод та законних інтересів.

3. Перед наданням правової допомоги, а також послуг технічного характеру нотаріус зобов'язаний дати роз'яснення щодо умов їх оплати.

4. Організаційне забезпечення та методологічне керівництво роботою державних нотаріусів щодо надання ними правової допомоги та послуг технічного характеру здійснюється управлінням нотаріату та ліцензування юридичної практики і департаментом фінансово-господарської діяльності Міністерства юстиції України через Головне управління юстиції в Автономній Республіці Крим, управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

5. Оплата правової допомоги та послуг технічного характеру справляється в розмірах, які встановлюються з урахуванням фактичних витрат на забезпечення якісного та термінового обслуговування громадян, підприємств, організацій та установ.

6. Розміри тарифних ставок за попереднім погодженням із державними інспекціями по цінах затверджуються Головним управлінням юстиції в Автономній Республіці Крим, управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

7. Оплата за надання правової допомоги та послуг технічного характеру справляється у встановленому чинним законодавством порядку як готівкою, так і безготівковими розрахунками.

8. Відповідальність за належну організацію надання правової допомоги і послуг технічного характеру та за правильність ведення обліку книжок, квитанцій, відомостей несуть завідувачі державними нотаріальними конторами.

9. Перевищення надходжень над витратами направляється на фінансування та розвиток системи нотаріальних органів. Отримані кошти можуть бути використані на покриття недостатності бюджетних асигнувань на утримання державних нотаріальних органів.

10. Порядок розподілу та перерахування коштів, передбачених пунктом 9 цього Положення, визначається Міністерством юстиції.

11. Від сплати за надання правової допомоги звільняються інваліди Великої Вітчизняної війни; інваліди 1-ї та 2-ї груп; громадяни – за надання їм правової допомоги, необхідної для призначення та одержання державних допомог та пенсій.

Додаток № 43

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Л И С Т

від 28.02.94

м. Київ

Про порядок вчинення нотаріальних дій, не передбачених законодавством України (До статті 103 Закону України «Про нотаріат»)

У деяких міжнародних договорах про правову допомогу, укладених Україною, а також у більшості аналогічних договорів, за якими вона виступає правонаступницею прав і обов'язків Союзу РСР, передбачається вчинення нотаріальних дій, не відомих українському законодавству про нотаріат.

До таких дій, зокрема, відноситься розкривання та оголошення заповіту, складеного за формою, передбаченою законодавством іноземної держави, і поданого нотаріусу після смерті заповідача для розкривання та оголошення. Якщо такий заповіт подається нотаріусу на території України, вказана дія входить до його компетенції і має вчинятися в такому порядку.

Нотаріус оголошує зміст заповіту та складає протокол про його стан і зміст. В протоколі вказуються дата та місце складання протоколу, дата посвідчення заповіту, ім'я особи, яка його подала, стан документа (був він поданий запечатаним чи відкритим, чи були в ньому закреслені місця, поправки або інші недоліки).

Протокол підписується нотаріусом і особою, яка подала заповіт. Цими ж особами підписується кожний аркуш заповіту. Якщо заповіт зберігався у нотаріуса у запечатаному вигляді, зазначені вище дії нотаріус провадить одноособово.

До протоколу додається засвідчена копія заповіту, а залежно від вимог договору – копія протоколу та оригінал заповіту.

Вказані документи можуть бути видані заінтересованій особі або надіслані компетентній установі іноземної держави за правилами виконання доручень.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Л И С Т

№ 16-13-169
від 24.05.2000
м. Київ

vd20000524 vn16-13-169

**Щодо державної реєстрації
суб'єктів підприємництва**

Відповідно до статті 8 Закону України «Про підприємництво» державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності проводиться у виконавчому комітеті міської, районної в місті ради або в районній, районній міст Києва і Севастополя державній адміністрації за місцезнаходженням або місцем проживання даного суб'єкта, якщо інше не передбачено законом.

Місцезнаходженням суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи) на дату державної реєстрації може бути місцезнаходження (місце проживання) одного із засновників або місце знаходження – за іншою адресою, що підтверджується договором оренди або іншим відповідним договором.

Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності проводиться за наявності всіх необхідних документів за заявочним принципом протягом не більше п'яти робочих днів.

Заступник Міністра юстиції

Л. Єфіменко

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету
Міністрів України
від 15 червня 1994 р. № 419

ПОРЯДОК

посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних
до нотаріально посвідчених

I. Загальні правила посвідчення заповітів і доручень

1. Посвідчувати громадянам заповіти і доручення, прирівнювані до нотаріально посвідчених відповідно до статті 40 Закону України «Про нотаріат», мають право такі посадові особи:

- ♦ головні лікарі, їх заступники по медичній частині або чергові лікарі лікарень, лікувальних закладів, санаторіїв - заповіти громадян, які перебувають на лікуванні в цих лікарнях, інших стаціонарних лікувально-профілактичних закладах та санаторіях;
- ♦ директори і головні лікарі будинків для престарілих та інвалідів - заповіти громадян, які проживають у будинках для престарілих та інвалідів;
- ♦ капітани морських суден або суден внутрішнього плавання, що плавають під прапором України, - заповіти громадян, які перебувають на цих суднах під час плавання;
- ♦ начальники розвідувальних, арктичних та інших подібних експедицій - заповіти громадян, які перебувають у цих експедиціях;
- ♦ начальники, їх заступники по медичній частині, старші та чергові лікарі госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів - заповіти та доручення військовослужбовців та інших осіб, які перебувають на лікуванні в цих госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах;
- ♦ командири (начальники) військових частин, з'єднань, установ і військово-навчальних закладів - заповіти та доручення військовослужбовців, а в пунктах дислокації частин, з'єднань, установ і закладів, де немає державних нотаріальних контор, приватних нотаріусів, посадових осіб та органів, що вчиняють нотаріальні дії, також заповіти та доручення робітників і службовців, членів їхніх сімей і членів сімей військовослужбовців;
- ♦ начальники місць позбавлення волі - заповіти та доручення осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі.

2. Посадові особи при посвідченні заповітів і доручень керу-

ються Конституцією і законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами, розпорядженнями Кабінету Міністрів України, наказами Мін'юсту, а також цим Положенням.

3. Посадові особи при посвідченні заповітів і доручень повинні дотримувати таємниці посвідчуваних документів.

Довідки про посвідчені заповіти та доручення видаються тільки громадянам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

На письмову вимогу суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства довідки про посвідчені заповіти та доручення видаються у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що перебувають у їх провадженні.

Довідки про заповіти видаються зазначеним органам, а також спадкоємцям тільки після пред'явлення ними свідоцтва про смерть заповідача.

Правила про дотримання таємниці посвідчуваних заповітів і доручень поширюються також на осіб, яким про посвідчення заповітів і доручень стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

Посадові особи, а також особи, яким про посвідчення заповітів і доручень стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, винні у порушенні таємниці посвідчуваних заповітів і доручень, несуть відповідальність у порядку, встановленому чинним законодавством України.

4. Посадові особи, які посвідчують заповіт чи доручення:

1) роз'яснюють громадянам їх права і обов'язки, що випливають із заповітів і доручень;

2) попереджають про наслідки, що виникають у зв'язку із посвідченням заповітів і доручень;

3) роз'яснюють порядок зміни та скасування заповіту, припинення дії доручення;

4) у разі необхідності на прохання громадян складають проекти заповітів і доручень.

5. Посадові особи посвідчують заповіти і доручення на усне прохання громадян.

6. Посадові особи посвідчують заповіти і доручення лише громадян, які досягли 18-річного віку. Якщо громадяни відповідно до чинного законодавства уклали шлюб до досягнення ними 18-річного віку, їх заповіти і доручення також можуть бути посвідчені.

Неповнолітні віком від 15 до 18 років вправі самостійно видавати доручення лише на розпорядження їхньою заробітною платою (заробітком) або стипендією, якщо орган опіки і піклування не обмежив їх у праві самостійно розпоряджатися ними, та на здійснення їх авторських або винахідницьких прав. Доручення

на вчинення інших дій можуть видаватися зазначеними особами лише за згодою їх батьків (усиновителів) або піклувальників, про що повинно бути зазначено в дорученні.

Доручення від імені неповнолітніх, які не досягли 15 років, можуть видаватися лише їх законними представниками: батьками (усиновителями) або опікунами.

7. При посвідченні заповітів і доручень посадова особа встановлює особу громадянина, який звернувся за посвідченням заповіту чи доручення, і перевіряє його дієздатність.

Особа громадянина встановлюється за паспортом або іншим документом, який виключає будь-які сумніви щодо особи громадянина. Особа громадянина, якому не виповнилося 16 років, установлюється на підставі свідоцтва про народження.

Начальник місця позбавлення волі при посвідченні заповіту чи доручення встановлює особу та перевіряє дієздатність громадянина, який звернувся за посвідченням заповіту чи доручення, в порядку, передбаченому для цих установ.

8. Не можуть посвідчуватися заповіти і доручення громадян, які на час складання заповіту чи доручення перебувають у такому стані, що не можуть розуміти значення своїх дій або керувати ними.

Відмова у посвідченні заповіту чи доручення з причини душевної хвороби або недоумства особи, яка виявила бажання посвідчити заповіт чи доручення, можлива лише після набрання чинності рішення суду про визнання цієї особи недієздатною.

Якщо посадовій особі стало відомо, що громадянин, який звернувся за посвідченням заповіту чи доручення, рішенням суду, що набрало чинності, визнаний обмежено дієздатним внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними речовинами, вона має право відмовити йому в посвідченні заповіту, а доручення на розпорядження майном може посвідчити лише за згодою піклувальника.

9. Перед посвідченням заповіту чи доручення особа, від імені якої вони посвідчуються, повинна особисто ознайомитися з текстом проекту документа або його має зачитати їй вголос посадова особа, яка посвідчує заповіт чи доручення.

Якщо заповідач або особа, яка видає доручення, згодні з проектом заповіту чи доручення, вони повинні підписати їх у присутності посадової особи, яка посвідчує заповіт чи доручення.

У разі коли посадовій особі, яка посвідчує заповіт чи доручення, подано вже підписані проекти, заповідач або особа, яка видає доручення, повинні підтвердити, що документи підписані ними особисто.

10. Якщо громадянин, який звернувся за посвідченням заповіту чи доручення, внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин не може власноручно підписати документ, за

його дорученням, в його присутності та в присутності посадової особи, яка посвідчує заповіт чи доручення, цей документ може бути підписаний іншим громадянином, особу якого встановлює зазначена посадова особа.

Особа, на користь якої заповідається майно, не може бути присутньою при підписанні заповіту і підписувати його за заповідача.

Особа, на ім'я якої видається доручення, не може підписувати його за особу, яка видає доручення.

Посадова особа, яка посвідчує заповіт чи доручення, не може також підписувати його за заповідача або особу, яка видає доручення.

11. Заповіти і доручення повинні бути написані чисто і чітко від руки чорнилом або надруковані на друкарській машинці. Підчистки в тексті заповіту чи доручення не допускається.

Дописки та інші виправлення в заповітах і дорученнях повинні бути застережені заповідачем чи особою, яка видає доручення, перед їх підписами. Наприклад, якщо в тексті заповіту слова «жилий будинок» виправлено на слова «одна друга частина жилого будинку», то виправлене слід застерегти так: «Закреслені слова «жилий будинок» не читати, написаному «одна друга частина жилого будинку» вірити». Це виправлення повинно бути підписано заповідачем (або іншою особою, яка на прохання заповідача підписала заповіт) у присутності посадової особи, яка посвідчує заповіт чи доручення.

12. Посадова особа, яка посвідчує заповіт чи доручення, відмовляє у їх посвідченні, якщо ці документи суперечать законові.

На прохання особи, якій відмовлено у посвідченні заповіту чи доручення, зазначена посадова особа повинна викласти причини відмови у письмовій формі та роз'яснити порядок її оскарження.

13. Скарги на неправильне посвідчення заповітів чи доручень або на відмову посадових осіб у їх посвідченні подаються до суду за місцем знаходження лікарні, іншого стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, санаторію, будинку для престарілих та інвалідів, експедиції, госпіталю, військово-лікувального закладу, військової частини, з'єднання, установи, військово-навчального закладу, місця позбавлення волі.

Скарги на неправильне посвідчення заповіту або на відмову в його посвідченні капітаном морського судна або судна внутрішнього плавання, що плаває під прапором України, подаються до суду за місцем порту приписки судна.

14. Посадова особа не вправі посвідчувати заповіти чи доручення на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, їхніх та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер).

Заповіти і доручення, посвідчені з порушенням зазначених правил, є недійсними.

II. Особливі правила посвідчення заповітів

15. Заповіт може бути складений від імені лише однієї особи. Не може бути посвідчений один заповіт від імені кількох осіб (подружжя, братів, сестер). Заповіт посвідчується тільки в присутності заповідача. Не допускається посвідчення заповіту через представників (на підставі доручення), а також опікуном чи піклувальником від імені свого підопічного.

16. При зверненні громадянина з проханням посвідчити заповіт посадова особа повинна:

1) за бажанням заповідача ознайомити його з колом спадкоємців за законом, визначених цивільним законодавством;

2) роз'яснити заповідачу, що відповідно до статті 535 Цивільного кодексу УРСР неповнолітні або непрацездатні діти спадкодавця (в тому числі усиновлені), а також непрацездатні дружина, батьки (усиновителі) й утриманці померлого успадковують незалежно від змісту заповіту обов'язкову частку в спадщині. Ця частка не може бути меншою двох третин частки, яка належала б кожному з них при спадкоємстві за законом. Під час визначення розміру обов'язкової частки враховується і вартість спадкового майна, що складається з предметів домашньої обстановки та вжитку;

3) роз'яснити заповідачу його права:

- залишити за заповітом усе своє майно або частку його, не виключаючи предметів домашньої обстановки та вжитку;
- заповісти майно одній або кільком особам як тим, що входять, так і тим, що не входять до кола спадкоємців за законом, юридичним особам, а також державі;
- позбавити у заповіті права спадкоємця одного, кількох або всіх спадкоємців за законом;
- у разі складення заповіту на користь кількох осіб зазначити в ньому, в яких частинах кожному із спадкоємців заповідається майно;
- у будь-який час змінити або скасувати зроблений ним заповіт, склавши новий.

17. Заповіт складається і посвідчується у двох примірниках.

18. У заповіті повинно бути зазначено місце і час його складання.

Прізвище, ім'я та по батькові заповідача вказуються повністю за паспортом або іншим документом, який встановлює особу громадянина.

19. Текст заповіту повинен бути складений так, щоб розпорядження заповідача не викликало непорозумінь чи сумнівів під час оформлення спадщини.

20. При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається, а також родинних відносин з особами, на користь яких складається заповіт.

21. Громадянин вправі зробити заповіт на належний йому вклад у банківській установі.

У тексті заповіту вказується номер рахунка, назва і місцезнаходження банківської установи, в якій перебуває на зберіганні вклад.

22. Після підписання заповіту заповідачем посадова особа повинна його посвідчити.

Посвідчення заповіту полягає у вчиненні на ньому посвідчувального напису. Коли заповіт підписано на прохання заповідача іншою особою, у посвідчувальному написі зазначаються причини, через які заповідач не міг підписати заповіт особисто.

Посвідчувальний напис на заповіті повинен бути вчинений у день складання заповіту.

Текст посвідчувального напису на заповіті може бути надрукований на друкарській машинці або написаний від руки. Підчистки в посвідчувальному написі не допускаються.

Дописки та інші виправлення у тексті заповіту повинні бути застережені посадовою особою, яка посвідчує заповіт, у посвідчувальному написі.

Посвідчувальний напис розміщується після підпису заповідача на цій же сторінці або на зворотному боці заповіту чи на окремому аркуші.

Посвідчувальний напис підписується посадовою особою і скріплюється печаткою установи, судною печаткою, печаткою з умовним найменуванням місця позбавлення волі, печаткою експедиції, яка застосовується для офіційних документів, залежно від місця роботи посадової особи, яка посвідчує заповіт чи доручення.

На заповітах не може бути проставлена печатка, яка має певне призначення (для рецептів, листків непрацездатності, довідок, пакетів тощо).

У разі коли посвідчувальний напис розміщується на окремому аркуші, а також коли зміст заповіту викладений на кількох аркушах, усі аркуші повинні бути пронумеровані та прошнуровані, а їх кількість завіряється підписом посадової особи і скріплюється тією ж печаткою, про що робиться відповідний запис (наприклад, «Пронумеровано і прошнуровано п'ять аркушів»).

Підпис чергового лікаря, який посвідчив заповіт, додаткового засвідчення не потребує.

23. Заповіти, посвідчені посадовими особами, крім капітанів суден і начальників експедицій, реєструються в спеціальній книзі для реєстрації заповітів. Порядковий номер, за яким заповіт за-

реєстровано у цій книзі, повинен бути проставлений у посвідчувальному написі на обох примірниках заповіту.

Книга для реєстрації заповітів повинна бути прошнурована, її сторінки пронумеровані. Кількість сторінок завіряється відповідно підписом головного лікаря чи його заступника по медичній частині лікувальної установи, директора чи головного лікаря будинку для престарілих та інвалідів, начальника місця позбавлення волі, командира військової частини, начальника або його заступника по медичній частині госпіталю, санаторію, іншого військово-лікувального закладу і відповідними печатками.

Про посвідчення заповіту капітаном судна провадиться запис у судовому журналі. Реєстраційний номер і сторінка судового журналу проставляються у посвідчувальному написі на обох примірниках заповіту. В судовому журналі робиться відмітка про передачу заповіту начальникові порту України або консулові України в іноземному порту.

Заповіт, посвідчений начальником експедиції, реєструється в журналі так само, як вихідні документи. Порядковий номер, за яким заповіт зареєстровано в журналі, повинен бути проставлений у посвідчувальному написі на обох примірниках заповіту.

24. Один примірник заповіту видається заповідачу. Другий примірник заповіту негайно передається до державного нотаріального архіву чи до державної нотаріальної контори за постійним місцем проживання заповідача.

Капітани морських суден зобов'язані передати один примірник посвідченого ними заповіту начальникові порту України або консулові України в іноземному порту для наступної передачі його до державного нотаріального архіву чи до державної нотаріальної контори за постійним місцем проживання заповідача.

Якщо заповідач не мав постійного місця проживання в Україні або місце його проживання невідоме, заповіт передається до державного нотаріального архіву м. Києва.

25. За посвідчення заповітів, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, державне мито не справляється.

III. Особливі правила посвідчення доручень

26. Посадові особи посвідчують доручення, складені від імені однієї або кількох осіб на ім'я однієї або кількох осіб.

Доручення від імені кількох осіб може бути посвідчене тільки в тому випадку, якщо дії, передбачені дорученням; стосуються однорідних інтересів усіх осіб, які видають доручення, а не кожного з них окремо.

27. У разі звернення громадянина з проханням про посвідчення доручення посадова особа, яка посвідчує це доручення, повинна:

роз'яснити його права:

вказати у дорученні, що особа, на ім'я якої воно видане,

вправі передоручити надані їй цим дорученням повноваження іншій особі;

припинити дію виданого доручення. У цьому випадку особа, яка видала доручення, повинна надіслати письмову заяву про скасування доручення тим підприємствам, установам, організаціям, куди має бути подано це доручення.

28. Доручення посвідчується в одному примірнику.

У тексті доручення повинно бути зазначене місце і дата його складення (підписання), прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання особи, яка видає доручення, та особи, на чие ім'я це доручення видається.

Доручення, в якому не зазначена дата його посвідчення, є недійсним.

29. Термін дії доручення встановлюється особою, яка видає доручення, але не може перевищувати трьох років.

Якщо в дорученні не вказано термін його дії, воно зберігає силу протягом одного року з дня його вчинення.

Термін дії доручення зазначається словами.

30. У дорученні повинні бути точно визначені повноваження особи, на ім'я якої воно видається.

31. Після підписання доручення особою, яка його видає, посадова особа повинна посвідчити його. Посвідчення доручення провадиться шляхом проставляння посвідчувального напису на дорученні.

Підчистки в тексті посвідчувального напису не допускаються.

Дописки та інші виправлення в дорученні повинні бути застережені посадовою особою у посвідчувальному написі.

32. Посвідчене доручення вручається особі, що видала його, або на її прохання і за її рахунок надсилається за вказаною нею адресою особі, на ім'я якої видано це доручення.

33. За посвідчення доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, державне мито не справляється.

Додаток № 46

Д Е К Р Е Т КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Про державне мито (Витяг)

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1993, № 13, ст.113)

(Із останніми змінами, внесеними згідно із Законами

№ 1657-III (1657-14) від 20.04.2000

№ 1662-III (1662-14) від 20.04.2000

№ 1804-III (1804-14) від 08.06.2000)

Стаття 1. Платники державного мита

Платниками державного мита на території України є фізичні

та юридичні особи за вчинення в їхніх інтересах дій та видачу документів, що мають юридичне значення, уповноваженими на те органами.

Стаття 2. Об'єкти справляння державного мита

Державне мито справляється:

1) із позовних заяв, заяв з переддоговірних спорів, заяв (скарг) у справах окремого провадження і скарг на рішення, прийняті відносно релігійних організацій, з касаційних скарг на рішення судів і скарг на рішення, що набрали законної сили, а також за видачу судами копій документів;

2) із позовних заяв і заяв кредиторів у справах про банкрутство, що подаються до арбітражних судів, та заяв про перевірку рішень, ухвал, постанов у порядку нагляду, а також про їх перегляд за нововиявленими обставинами;

3) за вчинення нотаріальних дій державними нотаріальними конторами і виконавчими комітетами сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, а також за видачу дублікатів нотаріально засвідчених документів;

4) за реєстрацію актів громадянського стану, а також видачу громадянам повторних свідоцтв про реєстрацію актів громадянського стану і свідоцтв у зв'язку із зміною, доповненням, виправленням і поновленням записів актів громадянського стану;

5) за видачу документів на право виїзду за кордон і про запрошення в Україну осіб з інших країн, за продовження строку їх дії та за внесення змін до цих документів; за реєстрацію національних паспортів іноземних громадян або документів, що їх замінюють; за видачу або продовження посвідок на проживання; за видачу візи до національного паспорта іноземного громадянина або документа, що його замінює, на право виїзду з України та в'їзду в Україну, а також із заяв про прийняття до громадянства України і про вихід з громадянства України;

6) за видачу нового зразка паспорта громадянина України (крім обміну нині діючого паспорта на паспорт нового зразка); за оформлення нового зразка паспорта громадянина України для поїздки за кордон; за видачу громадянам України закордонного паспорта на право виїзду за кордон або продовження строку його дії;

7) за прописку громадян або реєстрацію місця проживання;

8) за видачу дозволів на право полювання та рибальства;

9) за операції з випуску (емісії) цінних паперів, крім облігацій державних та місцевих позик, та з видачі приватизаційних паперів; (Пункт 9 статті 2 в редакції Закону № 539-XIV (539-14) від 23.03.99)

10) за операції з об'єктами нерухомого майна, що здійснюються на товарних біржах, крім операцій з примусового відчуження

такого майна у випадках, передбачених законами України; (Пункт 10 статті 2 в редакції Закону № 539-XIV (539-14) від 23.03.99)

11) за проведення прилюдних торгів (аукціону, тендеру) об'єктами нерухомого майна, крім операцій з примусового відчуження такого майна у випадках, передбачених законами України; (Пункт 11 статті 2 в редакції Закону № 539-XIV (539-14) від 23.03.99)

12) за дії, пов'язані з одержанням патентів на сорти рослин і підтриманням їх чинності; (Пункт 12 статті 2 в редакції Закону № 75/95-ВР від 28.02.95)

13) за подання до Кабінету Міністрів України проекту створення промислово-фінансової групи. (Статтю 2 доповнено пунктом 13 згідно із Законом № 483/96-ВР від 12.11.96)

Стаття 3. Розміри ставок державного мита

Установити, що ставки державного мита за нотаріальні дії, вчинювані державними нотаріальними конторами і виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад, встановлені відповідно до пунктів 3 та 4 статті 3 Декрету, поширюються на нотаріальні дії, вчинювані приватними нотаріусами, і надходження цього мита зараховуються до відповідних бюджетів згідно з Законом № 404/97-ВР від 27.06.97.

Ставки державного мита встановлюються в таких розмірах:

Найменування документів і дій, за які справляється мито	Розміри ставок
---	----------------

3. За нотаріальні дії, вчинювані державними нотаріальними конторами і виконавчими комітетами сільських, селищних, міських Рад народних депутатів:

а) за посвідчення договорів відчуження житлових будинків, квартир, кімнат, дач, садових будинків, гаражів, а також інших об'єктів нерухомого майна, які перебувають у власності громадянина, що здійснює таке відчуження

І відсоток суми договору, але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян

(Підпункт «а» пункту 3 статті 3 в редакції Закону № 539-XIV (539-14) від 23.03.99, із змінами, внесеними згідно із Законом № 1657-III (1657-14) від 20.04.2000)

б) за посвідчення договорів відчуження земельних ділянок, які перебувають у власності громадянина, що здійснює таке відчуження

1 відсоток суми договору, але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян

(Підпункт «б» пункту 3 статті 3 в редакції Закону № 539-XIV (539-14) від 23.03.99, із змінами, внесеними згідно із Законом № 1657-III (1657-14) від 20.04.2000)

в) за посвідчення договорів купівлі-продажу майна державних підприємств, а також за посвідчення договорів застави

0,1 відсотка вартості майна, що викуповується, або предмета застави

г) за посвідчення договорів відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів:

дітям, одному з подружжя, батькам

1 відсоток суми договору, не нижчої дійсної вартості транспортного засобу, іншої самохідної машини, механізму

іншим особам

5 - « -

д) за посвідчення інших договорів, що підлягають оцінці

1 відсоток суми договору, але не менше 1 неоподаткованого мінімуму доходів громадян

(Підпункт «д» пункту 3 статті 3 в редакції Закону № 1657-III (1657-14) від 20.04.2000)

е) за посвідчення договорів поділу майна, договорів поруки та інших угод, що не підлягають оцінці

0,05 неоподаткованого мінімуму доходів громадян

с) за посвідчення заповітів

0,05 - « -

ж) за видачу свідоцтва про право на спадщину:

одному з подружжя, батькам, повнолітнім дітям, онукам, правнукам, братам, сестрам, діду, бабі, іншим спадкоємцям

0,5 відсотка суми спадщини
- « -
- « -
- « -

за видачу свідоцтва про право на спадщину земельної частки (паю):

одному з подружжя, батькам, повнолітнім дітям, онукам, правнукам, братам, сестрам, діду, бабі, іншим спадкоємцям

0,1 відсотка суми спадщини
0,5 відсотка суми спадщини

(Підпункт «ж» пункту 3 статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1804-III (1804-14) від 08.06.2000)

з) за видачу подружжю свідоцтва про право власності на частку в спільному майні, нажитому за час шлюбу

0,03 неоподаткованого мінімуму доходів громадян

и) за посвідчення доручень на право користування і розпорядження майном, крім транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів, та здійснення кредитних операцій:

дітям, одному з подружжя, батькам іншим громадянам

0,03 – « –
0,1 – « –

і) за посвідчення доручень на право користування і розпорядження транспортними засобами:

дітям, одному з подружжя, батькам

0,1 – « –
0,3 – « –

іншим громадянам
ї) за посвідчення загальних доручень на право користування майном, включаючи транспортні засоби

мито визначається за ставками, передбаченими відповідно підпунктами «и» або «і» цього пункту

й) за посвідчення інших доручень

0,02 неоподаткованого мінімуму доходів громадян

к) за вжиття заходів до охорони спадкового майна

2 – « –

л) за вчинення морського протесту

0,3 – « –

м) за вчинення протестів векселів, пред'явлення чеків до платежу і посвідчення неоплати чеків

0,3 – « –

н) за засвідчення вірності перекладу документа з однієї мови на іншу (за сторінку)

0,3 – « –

о) за вчинення виконавчих написів

1 відсоток суми, що стягується, або 1 відсоток вартості майна, яке підлягає витребуванню, але не менше 3 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і не більше 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

(Підпункт «о» пункту 3 статті 3 в редакції Закону № 1657-III (1657-14) від 20.04.2000)

п) за засвідчення вірності копій документів та витягів з них (за сторінку)

0,01 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян

р) за засвідчення справжності кожного підпису на документах, у тому числі справжності підпису перекладача (за кожний документ)

0,02 – « –

с) за передачу заяв громадян, державних установ, підприємств та організацій, селянських (фермерських) господарств, колективних сільськогосподарських підприємств, кооперативних, громадських об'єднань іншим громадянам, державним установам, підприємствам і організаціям, селянським (фермерським) господарствам, колективним сільськогосподарським підприємствам, іншим кооперативним та громадським об'єднанням і вчинення інших нотаріальних дій, крім зазначених у підпунктах «а»–«с» цього пункту

0,03 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян

т) за видачу дублікатів нотаріально посвідчених документів

0,03 – « –

у) за посвідчення договорів оренди (суборенди) земельних ділянок

0,01 відсотка від грошової оцінки земельної ділянки, яка встановлюється за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України. У разі відсутності грошової оцінки земель – 1 відсоток

суми договору, але не менше одного неоподатковуваного мінімуму доходів громадян

(Пункт 3 статті 3 доповнено підпунктом «у» згідно із Законом № 1019-XIV (1019-14) від 08.09.99)

4. За нотаріальні та інші дії, у розмірі встановлених ставок за відповідні дії (крім цього сплачуються фактичні витрати, пов'язані з виїздом Рад народних депутатів за місцем надання послуги)

Стаття 4. Пільги щодо сплати державного мита

Від сплати державного мита звільняються:

1) позивачі – робітники та службовці – за позовами про стягнення заробітної плати й за іншими вимогами, що випливають з трудових правовідносин; члени колективних сільськогосподарських підприємств, працівники селянських (фермерських) господарств – за позовами до колективних сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств про оплату праці та за іншими вимогами, пов'язаними з трудовою діяльністю;

2) позивачі – за позовами, що випливають з авторського права, а також з права на відкриття, винахід, раціоналізаторську пропозицію та промислові зразки;

3) громадяни – з касаційних скарг і скарг на рішення, що набрали законної сили, у справах про розірвання шлюбу;

4) позивачі – за позовами про відшкодування збитків, заподіяних каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також смертю годувальника;

5) позивачі – за позовами про стягнення аліментів;

6) сторони – із спорів, пов'язаних з відшкодуванням збитків, заподіяних громадянину незаконним засудженням, незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, незаконним застосуванням такого заходу, як взяття під варту, або незаконним накладенням адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, а також пов'язаних з виплатою грошової компенсації, поверненням майна або відшкодуванням його вартості громадянам, реабілітованим відповідно до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» (962-12);

(Пункт 6 статті 4 із змінами, внесеними згідно з Декретом № 43-93 від 30.04.93)

7) органи соціального страхування та органи соціального забезпечення – за регресними позовами про стягнення з особи,

яка заподіяла шкоду, сум допомоги й пенсій, виплачених потерпілому або членам його сім'ї, а органи соціального забезпечення – також за позовами про стягнення неправильно виплачених допомоги та пенсій;

8) позивачі – за позовами про відшкодування матеріальних збитків, завданих злочином;

9) громадяни – за видачу або засвідчення вірності копій документів, необхідних для призначення та одержання державних допомоги і пенсій, а також у справах опіки та усиновлення (удочеріння);

10) державні і громадські органи, підприємства, установи, організації та громадяни, які звернулися у випадках, передбачених чинним законодавством, із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб, а також споживачі – за позовами, що пов'язані з порушенням їхніх прав; (Пункт 10 статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 107/94-ВР від 15.07.94)

11) органи місцевого та регіонального самоврядування – за позовами до суду або арбітражного суду про визнання недійсними актів інших органів місцевого та регіонального самоврядування, місцевих державних адміністрацій, підприємств, об'єднань, організацій і установ, які ущемлюють їх повноваження;

органи місцевого та регіонального самоврядування – за позовами до суду або арбітражного суду про стягнення з підприємства, об'єднання, організації, установи і громадян збитків, завданих інтересам населення, місцевому господарству, навколишньому середовищу їхніми рішеннями, діями або бездіяльністю, а також у результаті невиконання рішень органів місцевого та регіонального самоврядування;

органи місцевого та регіонального самоврядування – за позовами до суду або арбітражного суду про припинення права власності на земельну ділянку;

12) місцеві державні адміністрації – за позовами до арбітражного суду про визнання недійсними актів органів місцевого та регіонального самоврядування, що суперечать чинному законодавству;

13) громадяни – за реєстрацію народження, смерті, усиновлення (удочеріння) та встановлення батьківства, за видачу їм свідоцтв про зміну, доповнення й виправлення записів актів про народження у випадках встановлення батьківства, усиновлення (удочеріння), а також у зв'язку з помилками, допущеними при реєстрації актів громадянського стану органами запису актів громадянського стану;

14) громадяни – за посвідчення їхніх заповітів і договорів дарування майна на користь держави, а також на користь державних підприємств, установ і організацій;

15) фінансові органи та державні податкові інспекції – за видачу

їм свідоцтв і дублікатів свідоцтв про право держави на спадщину та документів, необхідних для одержання цих свідоцтв, за вчинення державними нотаріальними конторами виконавчих написів про стягнення податків, платежів, зборів і недоїмок;

фінансові органи та державні податкові інспекції – позивачі й відповідачі – за позовами до суду та арбітражного суду;

органи державного контролю за цінами – позивачі й відповідачі – за позовами до суду та арбітражного суду;

(Пункт 15 статті 4 доповнено абзацом третім згідно із Законом № 68/94-ВР від 30.06.94)

16) *громадяни* – за видачу їм свідоцтв про право на спадщину:

- на майно осіб, які загинули при захисті СРСР і України, у зв'язку з виконанням інших державних чи громадських обов'язків або з виконанням обов'язку громадянина щодо врятування життя людей, охорони громадського порядку та боротьби із злочинністю, охорони власності громадян або колективної чи державної власності, а також осіб, які загинули або померли внаслідок захворювання, пов'язаного з Чорнобильською катастрофою;
- на майно осіб, реабілітованих у встановленому порядку;
- на жилий будинок, пай у житлово-будівельному кооперативі, квартиру, що належала спадкодавцеві на праві приватної власності, якщо вони проживали в цьому будинку, квартирі протягом шести місяців з дня смерті спадкодавця;
- на жилі будинки в сільській місцевості за умови, що ці громадяни постійно проживатимуть у цих будинках і працюватимуть у сільській місцевості;
- на вклади в установах Ощадбанку та в інших кредитних установах, на страхові суми за договорами особистого й майнового страхування, облігації державних позик та інші цінні папери, суми заробітної плати, авторське право, суми авторського гонорару і винагород за відкриття, винахід, раціоналізаторську пропозицію та промислові зразки;
- на майно осіб селянського (фермерського) господарства, якщо вони є членами цього господарства;

17) неповнолітні і військовослужбовці – за видачу їм вперше паспорта громадянина України та неповнолітні – за видачу їм свідоцтва про право на спадщину; (Пункт 17 статті 4 в редакції Закону № 490/96-ВР від 13.11.96)

18) громадяни, віднесені до категорій 1 і 2 постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи; (Абзац перший пункту 18 статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 303/96-ВР від 10.07.96)

громадяни, віднесені до категорії 3 постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, – які постійно проживають до відселення чи самостійного переселення або постійно працюють на території зон відчуження, безумовного (обов'язкового) і гаран-

тованого добровільного відселення, за умови, що вони станом на 1 січня 1993 року прожили або відпрацювали у зоні безумовного (обов'язкового) відселення не менше двох років, а у зоні гарантованого добровільного відселення – не менше трьох років;

(Абзац другий пункту 18 статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 303/96-ВР від 10.07.96)

громадяни, віднесені до категорії 4 потерпілих внаслідок Чорнобильської катастрофи, які постійно працюють і проживають або постійно проживають на території зони посиленого радіоекологічного контролю, за умови, що станом на 1 січня 1993 року вони прожили або відпрацювали в цій зоні не менше чотирьох років;

інваліди Великої Вітчизняної війни та сім'ї воїнів (партизанів), які загинули чи пропали безвісти, і прирівняні до них у встановленому порядку особи;

інваліди I та II груп;

19) місцеві державні адміністрації, виконкоми місцевих Рад народних депутатів, підприємства, установи, організації, колективні сільськогосподарські підприємства, що придбавають жилі будинки з надвірними будівлями (крім м. Києва та курортних місцевостей), квартири для громадян, які виявили бажання виїхати з території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також громадяни, які виявили бажання виїхати з території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, та власники цих будинків і квартир;

20) громадяни України – за видачу дипломатичних і службових паспортів України та посвідчень особи моряка; (Пункт 20 статті 4 в редакції Закону № 4047-12 від 25.02.94)

21) громадяни України та особи, які їх супроводжують, – за видачу їм документа на право виїзду за кордон для лікування у зв'язку із захворюванням, пов'язаним з Чорнобильською катастрофою, а дітям, які потерпіли від Чорнобильської катастрофи, також на оздоровлення;

(Пункт 21 статті 4 в редакції Закону № 4047-12 від 25.02.94, із змінами, внесеними згідно із Законом № 303/96-ВР від 10.07.96)

22) громадяни України – за видачу їм документів на право виїзду за кордон, якщо виїзд пов'язаний із смертю або відвідинами могил близьких родичів, а також за видачу документів про запрошення в Україну осіб у зв'язку із смертю або тяжкою хворобою близьких родичів;

23) іноземці, яким Україна надала право притулку, та особи, прирівняні до них, члени їхніх сімей та їхні діти – за видачу їм документів на виїзд за кордон;

24) громадяни України та іноземні громадяни – за видачу документів для в'їзду в Україну та виїзду з України, якщо на

умовах взаємності передбачено звільнення від сплати державного мита відповідними міжнародними угодами, укладеними між Україною та іншими державами, а також громадяни інших держав, які виконують функції почесних консулів України;

25) особи, які не досягли 16-річного віку, – за видачу їм документа на виїзд за кордон; (Пункт 25 статті 4 в редакції Закону № 4047-12 від 25.02.94)

26) іноземні туристи – за реєстрацію іноземних паспортів;

27) позивачі – Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, Міністерство лісового господарства України та їхні органи на місцях, підприємства Укрзалізниці, що здійснюють захист лісонасаджень, органи рибоохорони – у справах про стягнення коштів на покриття шкоди, заподіяної державі забрудненням навколишнього середовища, порушенням лісового законодавства та нерациональним використанням природних ресурсів і рибних запасів;

(Пункт 27 статті 4 із змінами, внесеними згідно з Законом № 3629-12 від 19.11.93)

28) всеукраїнські та міжнародні об'єднання громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, що мають місцеві осередки у більшості областей України, Українська спілка ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів), громадські організації інвалідів, їхні підприємства та установи, республіканське добровільне громадське об'єднання «Організація солдатських матерів України» – за позовами, з якими вони звертаються до суду та арбітражного суду, а також за вчинення всіх нотаріальних дій;

(Пункт 28 статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 303/96-ВР від 10.07.96)

29) Національний банк України та його установи, за винятком госпрозрахункових;

30) Генеральна прокуратура України та її органи – за позовами, з якими вони звертаються до суду або арбітражного суду в інтересах громадян і державних юридичних осіб;

31) Центральна виборча комісія та виборчі комісії по виборах народних депутатів – із заяв про дачу висновку з питань наявності підстав для скасування рішення про реєстрацію кандидата в депутати;

32) (Абзац перший пункту 32 статті 4 виключено на підставі Закону № 75/95-ВР від 28.02.95) автори, які передали виключне право на використання винаходу державі, – за дії, пов'язані з експертизою заявки на винахід;

Фонд винаходів України – за дії, вказані в підпункті «у» пункту 6 статті 3 цього Декрету, а також за позовами, з якими він звертається до суду або арбітражного суду;

(Абзац третій пункту 32 статті 4 виключено на підставі Зако-

ну № 75/95-ВР від 28.02.95) пенсіонери, а також учні та студенти навчальних закладів, інші малозабезпечені громадяни – за дії, пов'язані з поданням заявки на видачу патенту на винахід чи промисловий зразок, проведенням експертизи заявки, видачею, переоформленням і підтриманням чинності патенту. Для колективу заявників чи власників патенту розмір мита зменшується на частку, пропорційну кількості громадян, звільнених від сплати мита;

33) Українська державна страхова комерційна організація та її установи – за позовами, з якими вони звертаються до суду та арбітражного суду, в усіх справах, пов'язаних з операціями обов'язкового страхування;

34) Пенсійний фонд України, його підприємства, установи й організації; Фонд України соціального захисту інвалідів і його відділення;

35) державні органи приватизації – за позовами, з якими вони звертаються до суду та арбітражного суду, в усіх справах, пов'язаних із захистом майнових інтересів держави, а також за проведенням аукціонів, за операції з цінними паперами;

(Статтю 4 доповнено пунктом 35 згідно з Декретом № 43-93 від 30.04.93)

36) Антимонопольний комітет України та його територіальні відділення – позивачі й відповідачі – за позовами до суду та арбітражного суду; (Статтю 4 доповнено пунктом 36 згідно із Законом № 82/95-ВР від 02.03.95, в редакції Закону № 1662-III (1662-14) від 20.04.2000)

37) громадяни – за позовами про відшкодування збитків, завданих неповерненням у терміни, передбачені договорами або установчими документами, грошових та майнових внесків, які були залучені до акціонерних товариств, банків, кредитних установ, довірчих товариств та інших юридичних осіб, які залучають кошти та майно громадян; (Частина першу статті 4 доповнено пунктом 37 згідно із Законом № 53/96-ВР від 20.02.96)

38) державні замовники та виконавці державного замовлення – за позовами, з якими вони звертаються до суду в справах про відшкодування збитків, завданих при укладенні, внесенні змін до державних контрактів, а також невиконанням або неналежним виконанням зобов'язань за державним контрактом на поставку продукції для державних потреб; (Статтю 4 доповнено пунктом 38 згідно із Законом № 589/96-ВР від 12.12.96)

39) Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю – за позовами, з якими він звертається до арбітражного суду у справах про скасування державної реєстрації страховика як суб'єкта підприємницької діяльності у випадках, передбачених статтею 8 Закону України «Про підприємництво» (698-12); (Статтю 4 доповнено пунктом 39 згідно із Законом № 621/96-ВР від 19.12.96)

Зміни пільг, передбачених цим Декретом щодо сплати державного мита, встановлюються Кабінетом Міністрів України;

40) Державний комітет України по матеріальних резервах та підприємства, установи й організації системи матеріального резерву – за позовами, з якими вони звертаються до суду, арбітражного суду у справах щодо виконання договірних зобов'язань суб'єктами господарської діяльності, що впливають із Закону України «Про державний матеріальний резерв» (51/97-ВР); (Статтю 4 доповнено пунктом 40 згідно із Законом № 131/97-ВР від 05.03.97)

41) громадяни – за позовами, з якими вони звертаються до суду в справах, пов'язаних із захистом прав і законних інтересів при наданні психіатричної допомоги. (Статтю 4 доповнено пунктом 41 згідно із Законом № 1489-III (1489-14) від 22.02.2000)

Стаття 5. Повноваження місцевих Рад народних депутатів і Міністерства фінансів України з надання пільг щодо сплати державного мита

Місцеві Ради народних депутатів мають право встановлювати додаткові пільги для окремих платників щодо сплати державного мита, яке зараховується до місцевих бюджетів, а Міністерство фінансів України – щодо державного мита, яке зараховується до державного бюджету України.

Стаття 7. Порядок сплати державного мита

Державне мито сплачується готівкою, митними марками і шляхом перерахувань з рахунка платника в кредитній установі.

З позовів, що подаються до суду та арбітражного суду в іноземній валюті, а також за дії та операції в іноземній валюті державне мито сплачується в іноземній валюті. У разі коли розмір ставок державного мита передбачено в частинах неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, державне мито сплачується в іноземній валюті з урахуванням курсу грошової одиниці Національного банку України, крім випадків, передбачених у частині третій цієї статті. (Частина друга статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 297/95-ВР від 11.07.95)

Фізичні особи та іноземні юридичні особи, що відповідно постійно проживають або знаходяться за межами України, сплачують вказане в підпункті «у» пункту 6 статті 3 мито у вільно конвертованій валюті виходячи з розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, еквівалентного 600 долларам США, або в іншій валюті, та розмірах, якщо це передбачено угодами з Україною. (Частина третя статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 297/95-ВР від 11.07.95)

Порядок сплати державного мита встановлюється Міністерством фінансів України.

Стаття 8. Повернення державного мита

Сплачене державне мито підлягає поверненню частково або повністю у випадках:

1) внесення мита в більшому розмірі, ніж передбачено чинним законодавством;

2) повернення заяви (скарги) або відмови в її прийнятті, а також відмови державних нотаріальних контор або виконавчих комітетів міських, селищних і сільських Рад народних депутатів у вчиненні нотаріальних дій;

3) припинення провадження у справі або залишення позову без розгляду, якщо справа не підлягає розглядові в суді чи в арбітражному суді, а також коли позивачем не додержано встановленого для даної категорії справ порядку доарбітражного врегулювання спору або коли позов подано недієздатною особою;

4) скасування в установленому порядку рішення суду, припинення провадження у справі, якщо справа не підлягає розглядові в судах, або якщо заінтересованою особою, яка звернулася до суду, не додержано встановленого для даної категорії справ порядку попереднього позасудового розв'язання спору і можливість застосування цього порядку втрачено, якщо при цьому державне мито було вже стягнуто в дохід бюджету;

5) неприйняття Кабінетом Міністрів України у встановлені строки рішення про створення (реєстрацію) промислово-фінансової групи або зняття проекту створення промислово-фінансової групи з розгляду уповноваженою особою ініціаторів створення цієї промислово-фінансової групи; (Статтю 8 доповнено пунктом 5 згідно із Законом № 483/96-ВР від 12.11.96)

6) в інших випадках, передбачених законодавством України.

Повернення державного мита провадиться за умови, якщо заяву подано до відповідної установи, що справляє мито, протягом року з дня зарахування його до бюджету.

Повернення державного мита за подання до Кабінету Міністрів України проекту створення промислово-фінансової групи проводиться у безспірному порядку згідно з виконавчим написом, вчиненим у державній нотаріальній конторі. (Статтю 8 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 483/96-ВР від 12.11.96)

Стаття 9. Відповідальність за правильність справляння державного мита

Керівники установ, що справляють державне мито, несуть відповідальність за правильність його справляння, а також за своєчасність та повноту внесення до бюджету відповідно до Закону України «Про державну податкову службу в Україні» (509-12).

За несвоєчасне та неповне внесення державного мита до бюджету стягується пеня в розмірі 0,2 відсотка за кожний день прострочення.

(Стаття 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 297/95-ВР від 11.07.95)

Стаття 10. Органи, що здійснюють контроль за справлянням державного мита

Міністерство фінансів України, Головна державна податкова інспекція України, місцеві фінансові органи та державні податкові інспекції проводять ревізії та перевірки правильності справляння державного мита, а також своєчасності й повноти внесення його до бюджету в усіх установах, що його справляють.

Додаток № 47

Затверджено
Наказ Міністерства юстиції
України від 29.05.99 № 29/5

(Із змінами, внесеними згідно
з наказами Мін'юсту
№ 52/5 від 31.08.99;
№ 19/5 від 16.05.2000;
№ 33/5 від 09.08.2000)

Положення про Єдиний реєстр доручень, посвідчених у нотаріальному порядку

*(Назва Положення в редакції Наказу Мін'юсту
№ 52/5 від 31.08.99)*

Це Положення, розроблене з метою підвищення рівня захисту майнових прав громадян та юридичних осіб, профілактики злочинів проти власності, встановлює порядок створення, ведення та користування Єдиним реєстром доручень в Україні.

1. Загальні положення

Єдиний реєстр доручень – це комп'ютерна база даних, у якій здійснюється обов'язкова реєстрація посвідчених нотаріусами доручень на право користування та/або розпорядження майном, у тому числі транспортними засобами (*далі* – доручення), а також реєстрація припинення їх дії. (Абзац перший розділу 1 в редакції Наказу Мін'юсту № 19/5 від 16.05.2000)

Держатель Єдиного реєстру доручень – Міністерство юстиції України, що забезпечує його функціонування. Держатель установлює порядок внесення та надання відомостей з Єдиного реєстру доручень.

Адміністратор Єдиного реєстру доручень – державне підприємство «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України, що

має повний прямий доступ до комп'ютерної бази даних і відповідає за належне створення, матеріально-технічне та технологічне забезпечення Єдиного реєстру доручень, за збереження та захист даних та надання доступу реєстраторам і користувачам до Єдиного реєстру доручень.

Реєстратори Єдиного реєстру доручень – державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси, що уклали відповідні угоди з Адміністратором, мають повний прямий доступ до Єдиного реєстру доручень через комп'ютерну мережу, вносять записи до Єдиного реєстру доручень про посвідчені доручення, про припинення дії доручень та перевіряють дійсність доручень шляхом запитів до Єдиного реєстру доручень.

Користувачі Єдиного реєстру доручень – державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси та інші установи й організації, що уклали відповідні угоди з Адміністратором, мають доступ до Єдиного реєстру доручень через комп'ютерну мережу, перевіряють дійсність доручень шляхом запитів до Єдиного реєстру доручень.

Установи та організації, яким може бути надано право користування Єдиним реєстром доручень (за умови, якщо перевірка дійсності доручень потрібна їм у зв'язку з виконанням покладених на них обов'язків і не порушує таємниці нотаріальних дій), визначаються Міністерством юстиції України.

2. Порядок реєстрації доручень

2.1. Реєстрація доручень здійснюється шляхом внесення до Єдиного реєстру доручень реєстраційного запису.

2.2. Внесення реєстраційного запису до Єдиного реєстру доручень здійснюється Реєстратором або Адміністратором. Реєстратор здійснює реєстрацію в день посвідчення доручення або отримання заяви про реєстрацію доручень в Єдиному реєстрі доручень від інших нотаріусів. Адміністратор здійснює реєстрацію в день отримання заяви про реєстрацію доручень в Єдиному реєстрі доручень.

2.3. Реєстраційний запис має містити такі відомості:

- ♦ номер та серію спеціального бланка нотаріальних документів, на якому викладено текст доручення;
- ♦ дату посвідчення доручення;
- ♦ строк дії доручення;
- ♦ номер запису в реєстрі нотаріальних дій;
- ♦ посаду, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який посвідчив доручення.

2.4. Державні та приватні нотаріуси, які не мають власних систем комп'ютерного доступу до Єдиного реєстру доручень, здійснюють реєстрацію доручень шляхом подання відповідних заяв про реєстрацію доручень Адміністратору або Реєстратору. Заява

про реєстрацію доручень в Єдиному реєстрі доручень подається державними та приватними нотаріусами не пізніше наступного дня після посвідчення доручення.

2.5. За реєстрацію доручення в Єдиному реєстрі доручень справляється плата в розмірі, встановленому Міністерством юстиції України. (Пункт 2.5 в редакції Наказу Мін'юсту № 52/5 від 31.08.99)

2.6. Кошти, які надходять Адміністратору від реєстрації доручень, спрямовуються виключно на матеріально-технічне та технологічне забезпечення функціонування та розвиток Єдиного реєстру доручень.

3. Порядок внесення відомостей про припинення дії доручення

3.1. У Єдиний реєстр доручень вносяться відомості про припинення дії доручення у разі одержання нотаріусами таких заяв:

- ♦ від особи, яка видала доручення, – про його скасування;
- ♦ від особи, якій видано доручення, – про відмову від нього.

3.2. Відомості про припинення дії доручення вносяться також у разі одержання нотаріусом таких повідомлень:

- ♦ про припинення діяльності юридичної особи, від імені якої видано доручення;
- ♦ про смерть громадянина, який видав доручення, про визнання його недієздатним, обмежено дієздатним або безвісти пропалим.

3.3. Реєстраційний запис про припинення дії доручення має містити такі відомості:

- ♦ підставу припинення доручення;
- ♦ дату припинення доручення;
- ♦ прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, якому надійшло повідомлення про припинення дії доручення;
- ♦ серію та номер спеціального бланка нотаріальних документів, на якому викладено текст доручення, дія якого припиняється;
- ♦ дату посвідчення доручення, дія якого припиняється;
- ♦ номер запису в реєстрі нотаріальних дій щодо доручення, дія якого припиняється;
- ♦ посаду, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який посвідчив доручення, дія якого припиняється.

3.4. Внесення відомостей до Єдиного реєстру доручень про припинення дії доручення здійснюється Реєстратором або Адміністратором у день одержання ним відомостей про припинення дії доручення.

3.5. На прохання особи, яка бажає припинити дію доручення, що було посвідчено відповідно до чинного законодавства до введення в дію Єдиного реєстру доручень або не було зареєстровано в цьому реєстрі з інших причин, нотаріус одночасно вносить до Єдиного реєстру доручень реєстраційний запис та відомості про припинення дії такого доручення.

Розмір плати за послуги, передбачені абзацом першим цього пункту, визначається згідно з пунктом 2.5 цього Положення.

3.6. Внесення відомостей до Єдиного реєстру доручень про припинення дії доручення здійснюється безоплатно.

4. Користування Єдиним реєстром доручень

4.1. Нотаріуси при посвідченні угоди за участю осіб, які діють на підставі доручень, користуються даними Єдиного реєстру доручень, перевіряючи за їх допомогою дійсність цих доручень, строк їх дії тощо.

4.2. Реєстрація доручень в Єдиному реєстрі доручень та перевірка дійсності доручень здійснюються на підставі відповідних договорів з Адміністратором.

4.3. Державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси, які не мають систем комп'ютерного доступу до Єдиного реєстру доручень, реєструють доручення та перевіряють їх дійсність через Адміністратора або Реєстраторів на підставі відповідного договору.

4.4. Перевірка дійсності доручень за допомогою Єдиного реєстру доручень виконується Адміністратором або Реєстраторами лише за запитом, що містить серію та номер спеціального бланка нотаріальних документів, на якому викладено текст доручення.

4.5. Адміністратор здійснює комплекс організаційних заходів щодо забезпечення захисту інформації, яка міститься в Єдиному реєстрі доручень.

Нотаріуси та інші посадові особи, причетні до формування та функціонування Єдиного реєстру доручень, за дії, що тягнуть за собою розголошення відомостей, які містяться у ньому, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством України.

Директор Департаменту нотаріату та
ліцензування юридичної практики

Н.В. Круковес

Додаток № 48

Затверджено
наказом Мін'юсту України та
Держкомзему України від
6 червня 1996 року
№ 14/5; 48

Порядок

посвідчення договорів відчуження земельних ділянок та права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом

1. Загальні положення

1.1. Порядок посвідчення договорів відчуження земельних діля-

нок та права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом, розроблено з метою забезпечення реформування земельних відносин, удосконалення методів приватизації земельних ділянок, забезпечення умов запровадження земельного обігу згідно із Земельним кодексом України, Законом України «Про плату за землю», Декретом Кабінету Міністрів України «Про приватизацію земельних ділянок», Указами Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва», «Про приватизацію та оренду земельних ділянок несільськогосподарського призначення для здійснення підприємницької діяльності», «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» та «Про захист прав власників земельних часток (паїв)». (Пункт 1.1 в редакції Наказу Мін'юсту № 31/5; 59 від 01.06.98)

1.2. Цей Порядок застосовується щодо випадків відчуження власниками земельних ділянок для ведення селянського (фермерського) господарства, ведення особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування жилого будинку і господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного й індивідуального гаражного будівництва а також відчуження права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом. (Пункт 1.2 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту № 31/5;59 від 01.06.98)

2. Порядок посвідчення договорів купівлі-продажу земельних ділянок

2.1. Купівля-продаж земельних ділянок громадянами для ведення селянського (фермерського) господарства у місцевих Рад понад площу, що передається безплатно, провадиться з дотриманням вимог статті 17 Земельного кодексу України.

Рішення відповідної Ради з цього питання є підставою для укладення договору купівлі-продажу земельної ділянки та його нотаріального посвідчення, форма договору наведена у додатку № 1.

2.2. Громадяни мають право продавати або іншими способами відчужувати (заповідати, дарувати, обмінювати) без зміни цільового призначення земельні ділянки, а також право на земельну частку (пай), посвідчене сертифікатом.

У випадках продажу права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом, переважне право на його придбання мають члени колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських акціонерних товариств, а також селянські (фермерські) господарства та громадяни, які мають право їх створити.

(Пункт 2.2 в редакції Наказу Мін'юсту № 31/5;59 від 01.06.98)

2.3. Договір відчуження земельної ділянки посвідчується в нотаріальному порядку.

2.4. У разі продажу земельної ділянки застосовується грошова оцінка цієї ділянки, яка провадиться Державним комітетом України по земельних ресурсах та його органами на місцях за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

Продаж земельної ділянки громадянам провадиться за ціною, визначеною за згодою сторін, але для справляння державного мита ця ціна не може бути меншою за грошову оцінку, зазначену в абзаці першому цього пункту.

(Пункт 2.4 в редакції Наказу Мін'юсту № 31/5; 59 від 01.06.98)

2.5. Сплата вартості земельної ділянки, придбаної за договором купівлі-продажу, коли продавцем виступає відповідна місцева Рада, здійснюється шляхом перерахування покупцем відповідної суми на банківський рахунок продавця.

Сплата вартості земельної ділянки, права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом, коли покупцем виступає місцева Рада, а продавцем є громадянин, або коли продавцем і покупцем є громадяни, здійснюється у порядку, визначеному за згодою сторін.

(Абзац другий пункту 2.5 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту № 31/5;59 від 01.06.98)

2.6. До договору купівлі-продажу, коли продавцем є відповідна місцева Рада, додається рішення цієї Ради про продаж земельної ділянки та план земельної ділянки з визначенням її розмірів. За відсутності плану земельної ділянки він виготовляється землепорядними та іншими організаціями, які мають на це дозвіл, за рахунок коштів продавця.

До договору купівлі-продажу земельної ділянки, якщо продавцем є громадянин, додається державний акт на право власності продавця на земельну ділянку. У випадку, коли продається частина земельної ділянки, нотаріус робить відповідні відмітки на державному акті на право власності продавця на земельну ділянку. Державний акт, на підставі якого була посвідчена угода про продаж всієї земельної ділянки, приєднується до примірника угоди, що залишається у справах нотаріальної контори чи приватного нотаріуса. Відмітка у паспорті з цього приводу погашається відповідною місцевою Радою. Другий примірник державного акта, який зберігається в місцевій Раді, також погашається нею та передається до архіву. (Абзац другий пункту 2.6 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту № 31/5;59 від 01.06.98)

Якщо договір обтяжений заставою землі, то питання купівлі-продажу земельної ділянки вирішуються відповідно до Закону України «Про заставу».

В усіх випадках до договору відчуження земельної ділянки додається довідка про визначення грошової оцінки земельної ділянки, форма якої наведена у додатку № 3. (Абзац четвертий пункту 2.6 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту № 31/5; 59 від 01.06.98)

2.7. Договір купівлі-продажу земельної ділянки без вказаних у пункті 2.6 документів, у тому числі про сплату вартості земельної ділянки, реєстрації у місцевій Раді не підлягає.

2.8. Справляння державного мита при купівлі-продажу земельної ділянки, права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом, здійснюється згідно із законодавством України. (Пункт 2.8 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту № 31/5;59 від 01.06.98)

3. Право власності на земельну ділянку, придбану згідно з договором купівлі-продажу

3.1. Право власності на земельну ділянку виникає після встановлення землевпорядними організаціями меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) й одержання державного акта, що посвідчує це право.

4. Порядок посвідчення успадкування, договорів міни і дарування земельних ділянок та права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом

4.1. Дія пунктів 2.2, 2.3, абзаців другого і третього пункту 2.6, пункту 2.7 (крім документа про сплату вартості земельної ділянки), 2.8 поширюється і на порядок посвідчення успадкування, договорів міни та дарування земельних ділянок.

Дія пунктів 2.2, 2.3 та 2.8 поширюється і на порядок посвідчення успадкування, договорів міни та дарування права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом.

(Розділ 4 в редакції Наказу Мін'юсту № 31/5;59 від 01.06.98)

Додаток № 1
до Порядку посвідчення
договорів відчуження
земельних ділянок
(Додаток № 1 в редакції Наказу
Мін'юсту № 31/5;59 від 01.06.98)

Договір

купівлі-продажу земельної ділянки

(місце і дата укладання угоди, словами)

Ми, що нижче підписалися, _____,
іменованій в подальшому «Продавець», і _____,
іменованій в подальшому «Покупець», на підставі _____

(рішення відповідної ради, його номер і дата, інші підстави)

склали даний договір про таке:

1. Предмет договору

1.1. Продавець продав, а Покупець купив земельну ділянку площею _____ га (кв. м).

1.2. Місце розташування земельної ділянки _____
(сільрада,

господарство, населений пункт тощо)

1.3. Цільове призначення земельної ділянки _____

2. Ціна договору і умови оплати

2.1. Продаж земельної ділянки провадиться за _____

(сума в гривнях)

2.2. Покупцем на рахунок Продавця в _____ банку

(реквізити банку)

перераховано _____

(сума в гривнях)

(назва платіжного документа та дата оплати)

3. Обов'язки сторін

3.1. Продавець продав, а Покупець купив за даним договором земельну ділянку, вільну від будь-яких майнових прав і претензій третіх осіб, про яких в момент складання договору Продавець чи Покупець не міг не знати.

4. Розгляд спорів

4.1. Усі спори, котрі можуть виникнути з даного договору, вирішуються шляхом переговорів між сторонами, а у разі неможливості вирішення спорів шляхом переговорів – у судовому порядку.

5. Інші умови

5.1. Невід'ємною частиною договору є:

- ♦ план земельної ділянки з визначенням розмірів у випадку її продажу місцевою радою;
- ♦ державний акт на право приватної власності на землю у випадку продажу земельної ділянки громадянином;

- ♦ довідка про визначення грошової оцінки земельної ділянки, видана органами Держкомзему України;
- ♦ рішення відповідної місцевої ради про продаж земельної ділянки у випадках, коли вона виступає продавцем.

5.2. Цей договір і документ про сплату вартості землі є підставою для видачі власнику (новому власнику) державного акта на право приватної власності на землю.

5.3. Даний договір складений в _____
(кількість)

примірниках, один з яких зберігається у справах _____

(адреса та назва державної нотаріальної контори або адреса розташування приватного нотаріуса)

Підписи сторін:

Продавець _____

Покупець _____

Додаток № 2
до Порядку посвідчення
договорів відчуження
земельних ділянок
(Додаток № 2 в редакції Наказу
Мін'юсту № 31/5;59 від 01.06.98)

Договір

купівлі-продажу права на земельну частку (пай),
посвідченого сертифікатом

(місце і дата укладання угоди, словами)

Ми, що нижче підписалися, _____,
іменованій в подальшому «Продавець», і _____,
іменованій в подальшому «Покупець», на підставі _____

склали даний договір про таке:

1. Предмет договору

1.1. Продавець продав, а Покупець купив право на земельну частку (пай), посвідчене сертифікатом, площею _____ умовних кадастрових гектарів.

1.2. Місце розташування земельної частки (паю) _____

(сільрада, господарство, населений пункт)

1.3. Цільове призначення земельної частки (паю), посвідченої сертифікатом _____

2. Ціна договору і умови оплати

2.1. Продаж права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом, відбувся за _____

(сума в гривнях)

2.2. Покупцем на рахунок Продавця в _____ банку

(реквізити банку)

перераховано _____

(сума в гривнях)

(назва платіжного документа та дата оплати)

3. Обов'язки сторін

3.1. Продавець продав, а Покупець купив за даним договором право на земельну частку (пай), посвідчене сертифікатом, вільну від будь-яких майнових прав і претензій третіх осіб, про яких в момент складання договору Продавець чи Покупець не міг не знати.

4. Розгляд спорів

4.1. Усі спори, котрі можуть виникнути з даного договору, вирішуються шляхом переговорів між сторонами, а у разі неможливості вирішення спорів шляхом переговорів – у судовому порядку.

5. Інші умови

5.1. Невід'ємною частиною договору є сертифікат на право на земельну частку (пай).

5.2. Цей договір, після нотаріального посвідчення, підлягає реєстрації районною державною адміністрацією за місцезнаходженням колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства з внесенням відповідних змін до записів у Книзі реєстрації сертифікатів на право на земельну частку (пай).

5.3. Даний договір складений в _____ примірниках, один (кількість)

з яких зберігається у справах _____

(назва державної нотаріальної контори,

адреса розташування приватного нотаріуса)

Підписи сторін:

Продавець _____

Покупець _____

Додаток № 3
до Порядку посвідчення договорів
відчуження земельних ділянок та
права на земельну частку (пай),
посвідченого сертифікатом

Довідка

про визначення грошової оцінки земельної ділянки

1. Складена на підставі заяви громадянина _____
(прізвище, ім'я,

_____ по батькові, рішення відповідної ради, його номер і дата)
відповідно до методики грошової оцінки землі, затвердженої
постановою Кабінету Міністрів України.

2. Місце розташування земельної ділянки _____

3. Цільове призначення земельної ділянки _____

4. Площа земельної ділянки _____ га (кв. м).

5. Грошова оцінка земельної ділянки становить

_____ гривень.
(сума словами)

Начальник
районного (міського)
відділу (управління)
земельних
ресурсів

_____ (підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

Дата «__» _____ 200__ р.

М. П.

(Порядок доповнено Додатком № 3 згідно з Наказом Мін'юсту
№ 31/5;59 від 01.06.98)

Інструкція

про порядок реєстрації застав рухомого майна в Державному реєстрі застав рухомого майна

Реєстрація застав рухомого майна в Державному реєстрі застав рухомого майна (*далі* – Державний реєстр) здійснюється відповідно до статей 15, 15-1 Закону України «Про заставу» та постанови Кабінету Міністрів України від 30 липня 1998 року № 1185 «Про порядок ведення Державного реєстру застав рухомого майна».

1. Порядок реєстрації застав рухомого майна та внесення змін до запису в Державному реєстрі застав рухомого майна

1.1. Реєстрація застави рухомого майна в Державному реєстрі здійснюється реєстратором за заявою заставодержателя або заставодавця. Заява реєструється в Книзі обліку заяв, де зазначаються:

- ♦ вхідний номер заяви;
- ♦ дата надходження заяви;
- ♦ відомості про заявника;
- ♦ дата реєстрації застави в Державному реєстрі або відмови в реєстрації;
- ♦ реєстраційний код застави рухомого майна в Державному реєстрі.

1.2. У заяві про реєстрацію застави рухомого майна зазначаються:

- ♦ відомості про заставодавця та заставодержателя;
- ♦ загальний опис предмета застави;
- ♦ підпис заявника.

Якщо договір застави було укладено до 1 березня 1999 року, то в заяві про реєстрацію такої застави робиться відповідна відмітка.

1.3. Відомості про заставодавця та заставодержателя повинні містити:

для юридичних осіб:

- ♦ *резидентів* – найменування, юридичну адресу та ідентифікаційний код в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України (*далі* – код в ЄДРПОУ);
- ♦ *нерезидентів* – найменування, юридичну адресу та країну, де зареєстрована особа;

для фізичних осіб:

- ♦ *громадян України* – прізвище, ім'я, по батькові, адресу постійного місця проживання та ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб;
- ♦ *іноземців* – прізвище, ім'я, по батькові (у разі наявності такого), країну та адресу постійного місця проживання за межами України.

1.4. Відомості про предмет застави повинні містити:

- ♦ ідентифікаційні ознаки предмета застави, а якщо предметом застави є рухоме майно, що підлягає державній реєстрації відповідно до законодавства (транспортні засоби: автомобілі, причепа, катери, судна, літаки тощо), то до загального опису включаються відомості про серійний номер транспортного засобу, назви моделі та рік виробництва.

1.5. Під час подання заяви заявник пред'являє паспорт або інший документ, що засвідчує його особу, а якщо він діє від імені заставодавця або заставодержателя, – також відповідну довіреність.

1.6. До заяви додається документ, що свідчить про внесення плати за реєстрацію застави в Державному реєстрі.

1.7. Реєстратору забороняється вимагати подання додаткової інформації, що не зазначена в пунктах 1.1 та 1.6 цієї Інструкції, а також вимагати нотаріального посвідчення заяви.

1.8. Про одержання заяви, зазначеної в п. 1.1 цієї Інструкції, реєстратор видає заявникові довідку про прийняття заяви.

У довідці зазначаються відомості про реєстратора, заставодавця або заставодержателя, за заявою якого буде здійснено реєстрацію застави в Державному реєстрі, та дата прийняття заяви.

1.9. Реєстратор протягом двох робочих днів після одержання заяви реєструє заставу рухомого майна шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру. Датою реєстрації застави рухомого майна вважається дата внесення відповідного запису до Державного реєстру.

1.10. При реєстрації застави рухомого майна до Державного реєстру вносяться відомості про заставодавця та заставодержателя; про предмет застави; вхідний номер заяви, за якою вноситься запис; дата прийняття заяви; дата внесення відомостей до Державного реєстру; реєстраційний код запису; відомості про реєстратора; прізвище посадової особи, яка внесла запис у Державний реєстр.

1.11. Відомості про заставодавця та заставодержателя повинні містити:

для юридичних осіб:

- ♦ *резидентів* – найменування, юридичну адресу та ідентифікаційний код в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України (далі – код в ЄДРПОУ);

- ♦ *нерезидентів* – найменування, юридичну адресу та країну, де зареєстрована особа;

для фізичних осіб:

- ♦ *громадян України* – прізвище, ім'я, по батькові, адресу постійного місця проживання та ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб;
- ♦ *іноземців* – прізвище, ім'я, по батькові (у разі наявності такого), країну та адресу постійного місця проживання за межами України.

1.12. Відомості про предмет застави повинні містити:

ідентифікаційні ознаки предмета застави, а якщо предметом застави є рухоме майно, що підлягає державній реєстрації відповідно до законодавства (транспортні засоби: автомобілі, причепи, катери, судна, літаки тощо), то до загального опису включаються відомості про серійний номер транспортного засобу, назви моделі та рік виробництва.

1.13. Дата внесення відомостей до Державного реєстру, відомості про реєстратора та реєстраційний код запису в Державному реєстрі інформаційною системою визначаються та вносяться автоматично.

1.14. Реєстраційний код запису, визначений системою, заноситься реєстратором у Книгу обліку заяв.

1.15. Реєстратор відмовляє в реєстрації застави рухомого майна в Державному реєстрі, якщо:

- ♦ відсутній документ про внесення плати за реєстрацію застави або плата внесена не в повному розмірі;
- ♦ у заяві відсутні, неповністю або нечітко визначені відомості про заставодавця, заставодержателя або відомості про предмет застави;
- ♦ заявник не пред'явив документів, що засвідчують його особу, чи довіреність.

1.16. Відмова в реєстрації застави рухомого майна в Державному реєстрі надається в письмовій формі із зазначенням причин відмови, про що робиться запис у Книзі обліку заяв.

Повідомлення про відмову в реєстрації надається (надсилається) заявникові в строк не пізніше двох робочих днів з моменту отримання заяви реєстратором.

1.17. Реєстратор протягом двох робочих днів з дати реєстрації застави рухомого майна в Державному реєстрі направляє поштою заставодавцю та заставодержателю витяги (незавірені) з Державного реєстру, що свідчать про внесення записів до Державного реєстру.

Витяги реєструються в Книзі обліку витягів.

У витязі з Державного реєстру вказується:

- ♦ дата реєстрації застави рухомого майна;
- ♦ реєстраційний код запису;

- ♦ відомості про заставодержателя та заставодавця;
- ♦ загальний опис предмета застави;
- ♦ відомості про реєстратора.

1.18. Заставодержателю також надсилається примірник (бланк) заяви про внесення змін до запису в Державному реєстрі для заповнення в разі виявлення помилок у записі.

1.19. У разі виявлення заставодавцем чи заставодержателем помилок у записі, допущених з вини реєстратора, заставодавець чи заставодержатель повідомляють про виявлені помилки реєстратора, який вносив відомості в Державний реєстр.

1.20. Після отримання повідомлення від заставодавця чи заставодержателя про виявлені помилки реєстратор перевіряє відповідність інформації Державного реєстру інформації, поданій в заяві про реєстрацію. У разі невідповідності цієї інформації реєстратор виправляє допущені помилки.

Виправлення помилок, допущених з вини реєстратора, здійснюється безоплатно.

1.21. У разі виявлення заставодержателем помилок у записі, допущених з вини заставодавця, заставодержатель може протягом п'яти днів після отримання витягу звернутися до реєстратора з заявою про внесення змін до запису в Державному реєстрі. Заява подається відповідно до пунктів 1.25–1.33 цієї Інструкції.

Якщо заява про внесення змін до запису у зв'язку з виявленими помилками подана в зазначений термін, то виправлення помилок здійснюється безоплатно.

1.22. У разі виявлення заставодавцем помилок у записі, допущених з вини заставодержателя, заставодавець може протягом п'яти днів після отримання витягу звернутися до заставодержателя з вимогою виправлення виявлених помилок та повідомити адміністратора Державного реєстру про виявлені помилки.

1.23. Адміністратор після отримання повідомлення від заставодавця про виявлені помилки повідомляє заставодержателя про потребу внесення змін до запису в Державному реєстрі.

1.24. Заставодержатель протягом п'яти днів з моменту отримання повідомлення від заставодавця зобов'язаний подати реєстратору заяву про внесення змін до запису в Державному реєстрі. Заява подається відповідно до пунктів 1.25–1.33 цієї Інструкції.

Якщо заява про внесення змін до запису у зв'язку з виявленими помилками подана в зазначений термін, то виправлення помилок здійснюється безоплатно.

Протягом двох робочих днів з моменту виправлення виявлених помилок реєстратор направляє заставодержателю та заставодавцю витяги (незавірені) з Державного реєстру.

1.25. За заявою заставодержателя до запису в Державному реєстрі реєстратором вносяться і зміни щодо предмета застави, особи заставодавця чи заставодержателя.

1.26. У заяві про внесення змін до запису в Державному реєстрі щодо предмета застави зазначаються:

- ♦ реєстраційний код запису, до якого вносяться зміни;
- ♦ код в ЄДРПОУ для юридичної особи або ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб для фізичної особи, що є заставодавцем;
- ♦ предмет застави, що додається, виключається чи змінюється.

1.27. У заяві про внесення змін до запису в Державному реєстрі щодо особи заставодавця чи заставодержателя зазначаються:

- ♦ реєстраційний код запису, до якого вносяться зміни;
- ♦ код в ЄДРПОУ для юридичної особи або ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб для фізичної особи, що є заставодавцем;
- ♦ відомості про нового заставодавця чи заставодержателя згідно з пунктом 1.3 цієї Інструкції.

1.28. Під час подання заяви заявник пред'являє паспорт або інший документ, що засвідчує його особу, а у разі потреби – довіреність.

1.29. До заяви додається документ, що свідчить про внесення плати за внесення змін до запису в Державному реєстрі.

1.30. Заява про внесення змін до запису в Державному реєстрі реєструється у Книзі обліку заяв.

1.31. Реєстратор письмово відмовляє у внесенні змін до запису в Державному реєстрі у разі, коли заявником не виконано вимог, передбачених пунктами 1.25–1.29 цієї Інструкції.

1.32. Внесення змін до запису в Державному реєстрі здійснюється реєстратором протягом двох робочих днів з моменту отримання заяви. Протягом двох робочих днів з моменту внесення змін реєстратор направляє поштою заставодавцю та заставодержателю витяги (незавірені) з Державного реєстру про внесення змін до запису в Державному реєстрі. При внесенні змін до запису в Державному реєстрі реєстраційний код запису не змінюється.

У витягу зазначаються:

- ♦ дата реєстрації застави рухомого майна;
- ♦ реєстраційний код запису, до якого внесено зміни;
- ♦ дата внесення змін до запису в Державному реєстрі;
- ♦ відомості про заставодержателя та заставодавця після внесення змін;
- ♦ загальний опис предмета застави після внесення змін;
- ♦ відомості про реєстратора.

1.33. Заставодержателю також надсилається примірник (бланк) заяви про внесення змін до запису для заповнення в разі виявлення помилок у запису.

1.34. У разі виявлення помилок у запису їх виправлення здійснюється відповідно до пунктів 1.19–1.33 цієї Інструкції.

2. Термін дії реєстрації застави рухомого майна та порядок виключення запису з реєстру або продовження дії реєстрації застав рухомого майна

2.1. Реєстрація застави рухомого майна діє з дати внесення запису до дати виключення запису з Державного реєстру, але не більше п'яти років.

2.2. Заставодержатель може продовжити термін дії реєстрації застави рухомого майна в будь-який час протягом останнього року дії такої реєстрації на наступні п'ять років.

2.3. Заява про внесення змін щодо продовження терміну реєстрації за підписом заставодержателя подається реєстратору. В заяві, крім відомостей, зазначених у пунктах 1.2–1.4 цієї Інструкції, зазначається реєстраційний код запису в Державному реєстрі.

2.4. Внесення змін до запису в Державному реєстрі щодо продовження терміну реєстрації здійснюється реєстратором в порядку, передбаченому пунктами 1.25–1.33 цієї Інструкції.

2.5. Виключення запису про реєстрацію застави рухомого майна в Державному реєстрі виконується у випадках:

- ♦ закінчення терміну п'яти років;
- ♦ надходження заяви заставодержателя про виключення запису з реєстру;
- ♦ рішення суду.

2.6. Адміністратор після закінчення 5-річного терміну реєстрації і відсутності протягом останнього року дії такої реєстрації повідомлень про продовження реєстрації застави самостійно виключає запис із Державного реєстру та протягом двох днів надсилає заставодавцю та заставодержателю витяги (незаверені) з Державного реєстру, що свідчать про виключення запису.

2.7. Заставодержатель може в будь-який час подати реєстратору заяву про виключення запису про реєстрацію застави рухомого майна в Державному реєстрі в період дії реєстрації, до якої це відноситься.

Заява про виключення запису з реєстрації реєструється в Книзі обліку заяв.

2.8. У заяві про виключення запису про реєстрацію застави рухомого майна в Державному реєстрі, крім відомостей зазначених у пунктах 1.2–1.4 цієї Інструкції, зазначається реєстраційний код запису.

2.9. Реєстратор протягом двох робочих днів з дня отримання заяви виключає запис про реєстрацію застави рухомого майна в Державному реєстрі. Після цього реєстратор надсилає заставодавцю та заставодержателю витяги (незаверені) з Державного реєстру, що свідчать про виключення з Державного реєстру запису про реєстрацію застави рухомого майна.

2.10. Виключення з Державного реєстру запису про реєстрацію застави здійснюється шляхом внесення до Державного реєстру відомостей про виключення запису.

2.11. Відомості, які вносяться до Державного реєстру при виключенні запису:

- ♦ підстава для виключення запису;
- ♦ дата виключення запису;
- ♦ відомості про реєстратора.

2.12. Реєстратор відмовляє у виключенні запису з Державного реєстру, якщо відомості, зазначені в заяві про виключення запису, не відповідають відомостям, які є в Державному реєстрі, про що заставодержатель повідомляється письмово протягом двох робочих днів з дня подання заяви.

3. Отримання витягів з Державного реєстру застав рухомого майна

3.1. Витяг з Державного реєстру, що свідчить про наявність або відсутність запису про реєстрацію застави рухомого майна в Державному реєстрі, фізичні та юридичні особи можуть одержати шляхом подання письмового запиту адміністратору або реєстратору Державного реєстру.

3.2. У запиті за підписом заявника зазначається одна з таких відомостей:

- ♦ реєстраційний код запису в Державному реєстрі;
- ♦ найменування та код в ЄДРПОУ для юридичної особи, що є заставодавцем;
- ♦ прізвище, ім'я, по батькові або ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб для фізичної особи, що є заставодавцем;
- ♦ серійний номер транспортного засобу, назва моделі, якщо предметом застави є транспортний засіб.

3.3. У запиті зазначається вид витягу (завірений чи незавірений), який бажає отримати заявник. Якщо заявник бажає отримати витяг поштою, то в заяві зазначається адреса, за якою направляється витяг.

Залежно від того, який витяг хоче отримати заявник (завірений або незавірений), запит про надання витягу надсилається відповідно до адміністратора або реєстратора Державного реєстру.

3.4. До запиту додається документ, що свідчить про внесення плати за одержання витягу.

3.5. Факт надання витягів реєструється в базі даних Державного реєстру.

3.6. Адміністратор або реєстратор відмовляє у видачі витягу, якщо:

- ♦ немає документа, який свідчить про внесення плати за одержання витягу, або плату внесено не в повному розмірі;
- ♦ у заяві відсутні, неповністю або нечітко визначені відомості, зазначені в пунктах 3.2, 3.3 цієї Інструкції.

3.7. Відмова у видачі витягу надається в письмовій формі з зазначенням причин відмови.

3.8. На підставі належно оформленого запиту адміністратор або реєстратор Державного реєстру видає заявнику або надсилає поштою за адресою, зазначеною заявником у заяві, витяг з Державного реєстру.

3.9. Якщо запит про надання завіреного витягу надійшов до реєстратора, то останній звертається до адміністратора Державного реєстру, який протягом п'яти днів з часу звернення особи до реєстратора видає або надсилає поштою заявнику завірений витяг з Державного реєстру.

4. Реєстрація податкової застави

4.1. Податкова застава рухомого майна (*далі* – податкова застава) підлягає реєстрації в Державному реєстрі на підставі заяви відповідного органу державної податкової служби.

4.2. Заява про реєстрацію податкової застави за підписом посадової особи органу державної податкової служби подається адміністратору Державного реєстру. Заява реєструється в Книзі обліку заяв.

4.3. У заяві зазначаються:

- ♦ відомості про платника податків;
- ♦ дата виникнення податкової застави;
- ♦ відомості про орган державної податкової служби, за заявою якого здійснюється реєстрація.

4.4. Відомості про платника податків повинні містити:

- ♦ для юридичної особи – найменування, юридичну адресу та код в ЄДРПОУ;
- ♦ для фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності – прізвище, ім'я, по батькові, адресу постійного місця проживання та ідентифікаційний номер у Державному реєстрі для фізичних осіб.

4.5. Відомості про орган державної податкової служби повинні містити:

- ♦ найменування, юридичну адресу та код в ЄДРПОУ.

4.6. Заява про реєстрацію податкової застави після надходження реєструється адміністратором у Книзі обліку заяв.

4.7. Адміністратор протягом двох робочих днів з дати отримання заяви реєструє податкову заставу шляхом внесення запису до Державного реєстру.

4.8. Відомості, які вносяться до Державного реєстру:

- ♦ відомості про орган державної податкової служби – найменування, юридична адреса та код ЄДРПОУ;
- ♦ вхідний номер заяви, за якою здійснюється реєстрація, та дата її надходження;

- ◆ відомості про платника податків для юридичної особи – найменування, юридична адреса та код в ЄДРПОУ;
- ◆ для фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності – прізвище, ім'я, по батькові, адреса постійного місця проживання та ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб;
- ◆ дата виникнення податкової застави;
- ◆ дата внесення відомостей у Державний реєстр;
- ◆ реєстраційний код запису;
- ◆ відомості про адміністратора;
- ◆ прізвище посадової особи, яка внесла запис у Державний реєстр.

4.9. Дата внесення відомостей до Державного реєстру, відомості про адміністратора та реєстраційний код запису в Державному реєстрі інформаційною системою визначаються та вносяться автоматично.

Реєстраційний код запису вноситься адміністратором у Книгу обліку заяв.

4.10. Реєстрація податкової застави здійснюється безоплатно.

4.11. Адміністратор у дводенний строк повертає заяву органу державної податкової служби без реєстрації податкової застави, якщо в заяві про реєстрацію відсутні або нечітко зазначені відомості, передбачені пунктами 4.2–4.4 цієї Інструкції, з письмовим поясненням причин.

4.12. Адміністратор протягом двох робочих днів з дати реєстрації податкової застави в Державному реєстрі направляє поштою органу державної податкової служби та платнику податків витяги (незаверені), що свідчать про реєстрацію податкової застави. Органу державної податкової служби також направляється примірник (бланк) заяви про внесення змін до запису в Державному реєстрі для заповнення в разі виявлення помилок у запису.

У витязі зазначаються:

- ◆ реєстраційний код запису;
- ◆ дата реєстрації податкової застави;
- ◆ дата виникнення податкової застави;
- ◆ відомості про платника податків;
- ◆ відомості про орган державної податкової служби, за заявою якого здійснено реєстрацію в Державному реєстрі;
- ◆ відомості про адміністратора.

Витяг має позначку «Податкова застава рухомого майна».

4.13. У разі виявлення помилок у записі орган державної податкової служби зобов'язаний протягом п'яти днів з моменту отримання витягу звернутися до адміністратора з заявою про внесення змін до запису в Державному реєстрі.

4.14. За заявою органу державної податкової служби до запису

в Державному реєстрі вносяться зміни щодо дати виникнення податкової застави або особи платника податків.

4.15. У заяві про внесення змін до запису в Державному реєстрі щодо дати виникнення податкової застави зазначаються:

- ♦ реєстраційний код запису, до якого вносяться зміни;
- ♦ код в ЄДРПОУ для юридичної особи або ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб для фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності, що є платником податків;
- ♦ нова дата виникнення податкової застави;
- ♦ відомості про орган державної податкової служби.

4.16. У заяві про внесення змін до запису в Державному реєстрі щодо особи платника податків зазначаються:

- ♦ реєстраційний код запису, до якого вносяться зміни;
- ♦ дата виникнення податкової застави;
- ♦ нові відомості про платника податків відповідно до пункту 4.3 цієї Інструкції;
- ♦ відомості про орган державної податкової служби.

4.17. Заява про внесення змін до запису в Державному реєстрі реєструється адміністратором у Книзі обліку заяв.

4.18. Після отримання заяви про внесення змін до запису в Державному реєстрі застав рухомого майна щодо податкової застави адміністратор вносить зазначені в заяві зміни до запису. При внесенні змін до запису в Державному реєстрі реєстраційний код запису не змінюється.

4.19. Протягом двох робочих днів з моменту внесення змін адміністратор направляє поштою органу державної податкової служби та платнику податків витяги (незаверені), що свідчать про внесення змін до запису в Державному реєстрі, про що робиться відмітка в Книзі обліку виданих витягів.

4.20. Записи про реєстрацію податкової застави рухомого майна в Державному реєстрі зберігаються з дати внесення до дати виключення запису, але не більше п'яти років.

4.21. Виключення запису про реєстрацію податкової застави з Державного реєстру здійснюється на підставі заяви органу державної податкової служби про припинення податкової застави.

4.22. Заява про припинення податкової застави повинна містити крім відомостей, зазначених у пункті 4.4 цієї Інструкції, реєстраційний код запису в Державному реєстрі.

4.23. Після отримання заяви про припинення податкової застави адміністратор виключає запис з Державного реєстру та протягом двох робочих днів з дня виключення запису направляє поштою органу державної податкової служби та платнику податків витяги (незаверені) з Державного реєстру, що свідчать про виключення з Державного реєстру запису про податкову заставу.

5. Плата за внесення запису до Державного реєстру, внесення змін до запису та отримання витягів з Державного реєстру

5.1. За внесення запису до Державного реєстру, внесення змін до запису, отримання витягів з Державного реєстру справляється плата у таких розмірах:

– за внесення запису до Державного реєстру	– два неоподатковуваних мінімуми доходів громадян
– за внесення змін до запису Державного реєстру	– два неоподатковуваних мінімуми доходів громадян
– за отримання витягів з Державного реєстру	– один неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Державні органи звільняються від плати за одержання за їх запитом витягів, що свідчать про внесення запису до Державного реєстру або відсутність такого запису, якщо такий запит подається у зв'язку зі здійсненням ними повноважень, визначених законодавством України.

5.2. Будь-яка фізична чи юридична особа може користуватися інформацією у Державному реєстрі шляхом підключення до нього через комп'ютерну мережу. Підключення здійснюється адміністратором на підставі Договору про користування Державним реєстром застав рухомого майна, що укладається між адміністратором та фізичною чи юридичною особою.

5.3. Розмір плати за користування інформацією у Державному реєстрі застав рухомого майна встановлюється Держателем Державного реєстру за поданням адміністратора і спрямовується на забезпечення функціонування Державного реєстру застав рухомого майна.

6. Прикінцеві положення

6.1. Матеріально-технічне забезпечення функціонування Державного реєстру здійснюється за рахунок плати за внесення запису до Державного реєстру, внесення змін до запису, отримання витягів, які свідчать про внесення запису до Державного реєстру або про відсутність такого запису, користування інформацією у Державному реєстрі шляхом підключення до нього через комп'ютерну мережу.

Додаток

до наказу Міністерства юстиції України
від 26.02.99 № 13/5

Примірна угода № ____

про здійснення реєстратором реєстрації застав рухомого майна

м. _____

« ____ » _____ р.

Державне підприємство «Інформаційний центр» Міністерства

юстиції України (надалі – Адміністратор) в особі _____, що діє на підставі Статуту, з одного боку, та _____ (надалі – Реєстратор) в особі _____, що діє на підставі _____, з іншого боку (надалі – Сторони), уклали цю Угоду про таке:

1. Предмет угоди

Предметом угоди є здійснення Сторонами організаційно-технічних заходів, пов'язаних із внесенням Реєстратором записів до Державного реєстру застав рухомого майна (надалі – Державний реєстр) про реєстрацію застав рухомого майна, виключенням записів про таку реєстрацію та внесенням змін до них, виправленням помилок у записах, наданням витягів з Державного реєстру та здійсненням інших дій, в порядку, передбаченому Законом України «Про заставу», Указом Президента від 4 березня 1998 року № 167/98 «Про заходи щодо підвищення відповідальності за розрахунки з бюджетами та державними цільовими фондами», постановою Кабінету Міністрів України від 30 липня 1998 року № 1185 «Про порядок ведення Державного реєстру застав рухомого майна», Інструкцією про порядок реєстрації застави рухомого майна в Державному реєстрі, затвердженою наказом Міністерства юстиції України, іншими нормативно-правовими актами та цією Угодою.

2. Права та обов'язки Сторін

2.1. Реєстратор має право:

2.1.1. Вносити до Державного реєстру записи про реєстрацію застав рухомого майна, виключати записи про таку реєстрацію та вносити зміни до них, якщо Реєстратор є заставодержателем.

2.1.2. Користуватися Державним реєстром.

2.1.3. На забезпечення доступу до Державного реєстру та його підтримку Адміністратором.

2.1.4. На забезпечення еталонними копіями форм заяв, довідок, повідомлень про відмову, зразками Книг обліку заяв і обліку витягів, передбачених Інструкцією про порядок реєстрації застав рухомого майна в Державному реєстрі застав рухомого майна.

2.1.5. На одержання від Адміністратора потрібних роз'яснень і консультацій, пов'язаних з виконанням своїх зобов'язань за цією Угодою.

2.2. Реєстратор зобов'язаний:

2.2.1. Вносити до Державного реєстру записи про реєстрацію застав рухомого майна, виключати записи про таку реєстрацію та вносити зміни до них.

2.2.2. Надавати незавірені витяги з Державного реєстру, що свідчать про наявність або відсутність у ньому запису про заставлене рухоме майно.

2.2.3. Відмовляти у внесенні записів до Державного реєстру та наданні витягів у порядку, передбаченому чинним законодавством.

2.2.4. Обладнати необхідними технічними засобами комп'ютерне робоче місце для роботи з Державним реєстром.

2.2.5. Призначити кваліфікований персонал для роботи з технічними та програмними засобами.

2.2.6. Не передавати ні право, ні можливість доступу до Державного реєстру третім особам.

Повідомляти Адміністратора у випадку доступу до Державного реєстру третіх осіб за паролем Реєстратора.

2.2.7. У разі припинення дії цієї Угоди передати для зберігання Адміністратору Книги обліку заяв та Книги обліку витягів, а також заяви, які накопичені під час дії Угоди.

2.2.8. Використовувати тільки прошнуровані та скріплені печаткою Адміністратора Книги обліку заяв та обліку витягів, а також еталонні копії форм заяв, довідок, повідомлень про відмову.

2.2.9. Виконувати дії, передбачені підпунктами 2.2.1, 2.2.2, 2.2.3, після отримання підтвердження про оплату, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством, коли такі дії здійснюються безоплатно.

2.2.10. Надавати Адміністратору необхідну інформацію, пов'язану з виконанням умов цієї Угоди.

2.3. Адміністратор має право:

2.3.1. Перевіряти додержання Реєстратором умов цієї Угоди та чинного законодавства з питань реєстрації застав рухомого майна.

2.3.2. У разі невиконання або неналежного виконання умов цієї Угоди вимагати усунення порушень або ставити питання про призупинення чи дострокове розірвання Угоди. Про призупинення або дострокове розірвання Угоди Адміністратор попереджає Реєстратора в письмовій формі за 10 (десять) календарних днів.

2.3.3. На отримання відповідної інформації.

2.4. Адміністратор зобов'язаний:

2.4.1. Установити на комп'ютерному робочому місці Реєстратора відповідне програмне забезпечення для доступу до Державного реєстру та провести навчання персоналу Реєстратора правилам роботи з комп'ютерною програмою.

2.4.2. Надати Реєстратору особистий ідентифікатор та пароль для доступу до Державного реєстру.

2.4.3. Забезпечувати підтримку доступу Реєстратора та функціонування Державного реєстру протягом всього строку дії цієї Угоди.

2.4.4. Забезпечити Реєстратора еталонною копією форм заяв на

паперовому та комп'ютерних носіях, довідками, повідомленнями про відмову, зразками Книг обліку заяв та обліку витягів, що передбачені Інструкцією про порядок реєстрації застав рухомого майна в Державному реєстрі застав рухомого майна.

3. Плата за користування Державним реєстром

3.1. За внесення записів до Державного реєстру, внесення змін до записів, отримання витягів, які свідчать про внесення запису до Державного реєстру, заявники вносять Реєстратору плату, розмір якої передбачений постановою Кабінету Міністрів України від 30 липня 1998 року № 1185 «Про порядок ведення Державного реєстру застав рухомого майна».

3.2. Реєстратор 5-го числа кожного місяця, який іде за звітним, перераховує зазначену в підпункті 3.1 цього пункту плату на розрахунковий рахунок Адміністратора.

3.3. Реєстратор самостійно сплачує послуги комунікаційних мереж за встановлення зв'язку з Адміністратором.

3.4. Якщо Реєстратор вносить відповідні записи до Державного реєстру щодо застав рухомого майна, в яких він є заставодержателем, або одержує витяги з реєстру у власних інтересах, то він зобов'язаний завчасно перерахувати Адміністратору кошти за ці дії.

4. Відповідальність сторін

4.1. Відповідальність Реєстратора

4.1.1. У випадку порушення Реєстратором зобов'язань, передбачених підпунктами 2.2.1, 2.2.2, 2.2.3 пункту 2.2 цієї Угоди, Реєстратор сплачує Адміністратору штраф у розмірі 2 (двох) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

4.1.2. У випадку порушення Реєстратором зобов'язань, передбачених підпунктом 2.2.6 пункту 2.2 цієї Угоди, Реєстратор сплачує Адміністратору штраф у розмірі 5 (п'яти) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та відшкодовує збитки, завдані доступом до Державного реєстру третіх осіб.

4.1.3. За несвоєчасне виконання зобов'язань, передбачених підпунктом 3.2 пункту 3 цієї Угоди, Реєстратор сплачує Адміністратору пеню в розмірі одного відсотка від суми коштів, що підлягають перерахуванню, за кожний день прострочки, але не більше подвійної облікової ставки Національного банку України.

4.1.4. Реєстратор у повному обсязі несе відповідальність перед третіми особами за помилки, допущені ним при здійсненні реєстрації застав рухомого майна, виключенні записів, внесенні змін до записів у Державному реєстрі, наданні витягів, а також за неправомірну відмову у внесенні записів до Державного реєстру та наданні витягів.

4.2. Відповідальність Адміністратора

Адміністратор у повному обсязі несе відповідальність перед третіми особами за невідповідність інформації в Державному реєстрі інформації, внесений Реєстратором, а також за втрату інформації або помилки в ній, допущені персоналом Адміністратора, якщо це завдало шкоди цим особам.

5. Додаткові умови Угоди

5.1. Адміністратор не несе відповідальності за якість та надійність роботи комунікаційних мереж, які використовує Реєстратор для зв'язку з Адміністратором.

5.2. Все, що не передбачено цією Угодою, регулюється чинним законодавством України.

5.3. Цю Угоду укладено у двох примірниках, при цьому кожен примірник має однакову юридичну силу.

5.4. Сторони зобов'язуються без зволікань інформувати одна одну про обставини, які мають значення для виконання цієї Угоди, в тому числі про зміну адреси та реквізитів.

5.5. Будь-які зміни та доповнення до цієї Угоди здійснюються тільки в письмовій формі, підписуються обома Сторонами та є невід'ємною частиною цієї Угоди.

5.6. Усі спори, які будуть виникати під час дії цієї Угоди, вирішуються шляхом переговорів, а у випадку недосягнення згоди – відповідно до чинного законодавства України.

6. Строк дії та пролонгація Угоди

6.1. Угода набуває чинності з моменту підписання її Сторонами і діє до _____ року.

6.2. Угоду може бути розірвано:

- ♦ за взаємною згодою Сторін, зафіксованою в письмовій формі;
- ♦ за бажанням однієї зі Сторін з обов'язковим попередженням іншої Сторони в письмовій формі не пізніше як за місяць до дати розірвання.

6.3. Угода є пролонгованою на кожний наступний календарний рік, якщо жодна зі Сторін не виявила бажання її припинити.

7. Юридичні адреси та підписи Сторін

Адміністратор

Реєстратор

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету
Міністрів України
від 30 липня 1998 р. № 1185

ПОРЯДОК

ведення Державного реєстру застав рухомого майна
(витяг)

Загальні положення

1. Реєстрація застав рухомого майна здійснюється з метою:
 - ♦ здійснення переважного права заставодержателя у задоволенні вимог із заставленого майна перед заставодержателями незареєстрованих або зареєстрованих пізніше застав;
 - ♦ надання в інтересах юридичних та фізичних осіб інформації про заставлене рухоме майно або про відсутність застав рухомого майна.
2. У цьому Порядку наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:
 - ♦ *Державний реєстр застав рухомого майна* (далі – Державний реєстр) – єдина комп'ютерна база даних, яка забезпечує зберігання інформації про заставу рухомого майна, її видання та захист від несанкціонованого доступу;
 - ♦ *держатель Державного реєстру* (далі – Держатель реєстру) – Мін'юст, що забезпечує функціонування Державного реєстру, надає завірені витяги з нього, які свідчать про внесення запису до Державного реєстру або про його відсутність;
 - ♦ *адміністратор Державного реєстру* – державне підприємство «Інформаційний центр» Мін'юсту, що має повний прямий доступ до структури єдиної комп'ютерної бази даних і відповідає за збереження даних у реєстрі, захист даних від руйнування;
 - ♦ *реєстратори Державного реєстру* – державне підприємство «Інформаційний центр» Мін'юсту, державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси, комерційні банки, які згідно з відповідними договорами з державним підприємством «Інформаційний центр» приймають заяви про внесення записів до Державного реєстру, внесення змін до записів, виключення записів з Державного реєстру, приймають запити, надають витяги з Державного реєстру та виконують інші функції, передбачені цим Порядком. У разі припинення виконання своїх функцій реєстратор зобов'язаний передати всі документи та матеріали, пов'язані з виконанням функцій реєстратора, держателю Державного реєстру;

- ♦ *суб'єкти реєстрації застав рухомого майна* – заставодавець, заставодержатель або особи, що діють від їх імені за довіреністю, орган державної податкової служби, реєстратори Державного реєстру, держатель Державного реєстру;
- ♦ *реєстраційний код запису* – код, під яким здійснено запис у Державному реєстрі;
- ♦ *заява* – документ, складений заставодавцем, заставодержателем або органом державної податкової служби за формою, встановленою держателем Державного реєстру, який засвідчує бажання заставодавця, заставодержателя чи органу державної податкової служби внести запис до Державного реєстру, внести зміни до запису, виключити запис із Державного реєстру;
- ♦ *запит* – документ, складений будь-якою фізичною або юридичною особою, який засвідчує їх бажання одержати витяг з Державного реєстру про наявність або відсутність у ньому запису про заставлене рухоме майно;
- ♦ *витяг* – документ, який видається на запит будь-якої особи реєстратором Державного реєстру і свідчить про внесення запису до Державного реєстру або про відсутність такого запису;
- ♦ *завірений витяг* – документ, підписаний посадовою особою держателя Державного реєстру та засвідчений печаткою держателя Державного реєстру, який видається на запит будь-якої особи і свідчить про внесення запису до Державного реєстру або про відсутність такого запису;
- ♦ *заявники* – заставодавець, заставодержатель або особи, що діють від їх імені за довіреністю, орган державної податкової служби, будь-які юридичні чи фізичні особи, які в установленому порядку звертаються із заявою про внесення записів до Державного реєстру, внесення змін до записів, виключення записів з Державного реєстру, а також із запитом про одержання з нього витягів;
- ♦ *внесення запису до Державного реєстру* – занесення до єдиної комп'ютерної бази даних Державного реєстру інформації про заставу рухомого майна з присвоєнням їй реєстраційного коду.

ЗМІСТ

Передмова	3
-----------------	---

ЧАСТИНА ПЕРША

Теоретичні основи нотаріату в Україні

Глава 1. Державна нотаріальна функція	5
Глава 2. Наука про нотаріат в Україні	36
Глава 3. Юридична природа нотаріальних правовідносин	86
Глава 4. Організаційна побудова нотаріату в Україні	131
Глава 5. Компетенція нотаріальних органів та посадових осіб щодо вчинення нотаріальних дій	158
Глава 6. Нотаріальний процес та його характерні особливості	168
Глава 7. Загальні правила вчинення нотаріального процесу	215
Глава 8. Інститут представництва в нотаріальному процесі	240
Глава 9. Нотаріальне діловодство	257
Глава 10. Загальні правила посвідчення угод	295
Глава 11. Особливості посвідчення окремих видів угод	351
Глава 12. Посвідчення та засвідчення безспірних фактів, що не мають змісту угод	405
Глава 13. Посвідчення нотаріусами безспірного права	417
Глава 14. Нотаріальний процес щодо надання документам виконавчої сили	442
Глава 15. Охоронні нотаріальні дії в нотаріальному процесі	463
Глава 16. Застосування законодавства іноземних держав. Міжнародні угоди	484

ЧАСТИНА ДРУГА

Практикум

Теми 1 та 2. Мета, задачі та принципи нотаріату в Україні. Наука про нотаріат в Україні	503
Тема 3. Юридична природа нотаріальних правовідносин	508
Тема 4. Організаційна побудова нотаріату в Україні	516
Тема 5. Компетенція нотаріальних органів та посадових осіб	
щодо вчинення нотаріальних дій	522
Тема 6. Нотаріальний процес та його характерні особливості	526
Тема 7. Загальні правила вчинення нотаріального процесу	531
Тема 8. Інститут представництва в нотаріальному процесі	541
Тема 9. Нотаріальне діловодство	546
Тема 10. Загальні правила посвідчення угод	552
Тема 11. Особливості посвідчення окремих видів угод	568
Тема 12. Посвідчення та засвідчення безспірних фактів, що не мають змісту угод	596
Тема 13. Посвідчення нотаріусами безспірного права	608
Тема 14. Нотаріальний процес щодо надання документам виконавчої сили	632
Тема 15. Охоронні нотаріальні дії в нотаріальному процесі	643
Тема 16. Застосування законодавства іноземних держав. Міжнародні угоди	652

ДОДАТКИ

<i>Додаток № 1.</i> Закон України “Про нотаріат” від 02.09.93 р.	656
<i>Додаток № 2.</i> Указ Президента України “Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні” від 23.08.98 р.	688
<i>Додаток № 3.</i> Рекомендації Міністерства юстиції України. Рекомендації з окремих питань організації та проведення стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, від 04.02.94 р.	689
<i>Додаток № 4.</i> Положення про вимоги до робочого місця приватного нотаріуса та здійснення контролю за їх	

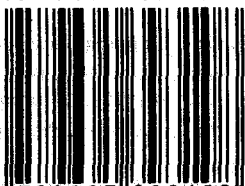
дотриманням, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 12.06.98 р.....	695
<i>Додаток № 5.</i> Положення про Комісію з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 19.11.98 р.	698
<i>Додаток № 6.</i> Консульський статут України, затверджений указом Президента України від 2 квітня 1994 року	700
<i>Додаток № 7.</i> Наказ Міністерства юстиції України “Про затвердження граничної чисельності приватних нотаріусів у нотаріальних округах”, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 15 січня 1999 р.	707
<i>Додаток № 8.</i> Інструкція про порядок ведення Єдиного реєстру нотаріусів, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 27.05.99 р.	723
<i>Додаток № 9.</i> Закон України “Про благодійництво та благодійні організації” від 16.09.97 р.	726
<i>Додаток № 10.</i> Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” від 23.04.91 р.	733
<i>Додаток № 11.</i> Витяг із статуту акціонерного товариства	740
<i>Додаток № 12.</i> Дореволюційний договір	742
<i>Додаток № 13.</i> Положення про Єдиний реєстр заборон відчуження об’єктів нерухомого майна, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 09.06.99 р.	744
<i>Додаток № 14.</i> Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 18.06.94 р.	749
<i>Додаток № 15.</i> Положення про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 17.10.00 р.	813
<i>Додаток № 16.</i> Наказ Міністерства юстиції України “Про здійснення заходів щодо захисту нотаріально оформлюваних документів”, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 05.07.99 р.	819
<i>Додаток № 17.</i> Інформаційний методичний лист № 5-98. Свідоцтво про право на спадщину на акції	826
<i>Додаток № 18.</i> Порядок оформлення векселями сплати податків з продукції, що поставляється за виробничою кооперацією, та їх	

погашення, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.11.97 р.	827
<i>Додаток № 19.</i> Порядок видачі та погашення податкових векселів, що підтверджують зобов'язання із сплати суми акцизного збору і видаються суб'єктами підприємницької діяльності у разі отримання спирту етилового неденатурованого, призначеного для переробки на іншу підакцизну продукцію, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27.02.99 р.	829
<i>Додаток № 20.</i> Національний банк України. Про захист вексельних бланків від 23.09.98 р.	832
<i>Додаток № 21.</i> Национальный банк Украины. Телеграмма от 02.12.98 г. "Относительно подделки векселей"	834
<i>Додаток № 22.</i> Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.99 р.	834
<i>Додаток № 23.</i> Міністерство юстиції України. Лист від 02.05.00 р. "Щодо поступки вимоги та переведення боргу"	840
<i>Додаток № 24.</i> Конвенция о единообразном законе о переводном и простом векселе, подписана в Женеве 07.06.30 г.	841
<i>Додаток № 25.</i> Постанова Верховної Ради України "Про застосування векселів в господарському обороті України" від 17.06.92 р.	862
<i>Додаток № 26.</i> Установчий договір товариства з обмеженою відповідальністю "НЕФЕРТІТІ"	863
<i>Додаток № 27.</i> Лист Міністерства юстиції України "Щодо документів, підписаних за кордоном з участю іноземних влад або які від них виходять" від 29.01.96 р.	868
<i>Додаток № 28.</i> Додатки до Постанови Верховної Ради України від 17.06.92 р. "Про право власності на окремі види майна"	869
<i>Додаток № 29.</i> Правила виготовлення і використання вексельних бланків, затверджені постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 10.09.92 р.	870
<i>Додаток № 30.</i> Конвенция, устанавливающая единообразный закон о чеках, подписана в Женеве 19.03.31 г.	872
<i>Додаток № 31.</i> Лист Вищого Арбітражного Суду України "Про деякі питання практики застосування окремих норм чинного законодавства у вирішенні спорів" від 17.08.98 р.	885
<i>Додаток № 32.</i> Накази Міністерства юстиції України: Положення про Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласні, Київське	

та Севастопольське міські управління юстиції та Положення про районні, районні у містах, міські (міст обласного значення) управління юстиції, зареєстровані 05.02.99 р.	886
<i>Додаток № 33.</i> Наказ “Про спільну діяльність щодо виявлення викрадених транспортних засобів та уникнення їх незаконного придбання і реалізації”, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 02.02.99 р.	894
<i>Додаток № 34.</i> Тимчасове положення про порядок проведення прилюдних торгів з реалізації арештованого нерухомого майна, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 27.10.99 р.	895
<i>Додаток № 35.</i> Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 22.02.94 р.	896
<i>Додаток № 36.</i> Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату, затверджене наказом Міністра юстиції України від 28.12.93 р.	898
<i>Додаток № 37.</i> Постанова Кабінету Міністрів України “Про розмір плати за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю” від 22.02.94 р.	901
<i>Додаток № 38.</i> Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 04.03.94 р.	901
<i>Додаток № 39.</i> Положення про державний нотаріальний архів, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 07.02.94 р.	903
<i>Додаток № 40.</i> Положення про порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 20.01.94 р.	907
<i>Додаток № 41.</i> Правила ведення нотаріального діловодства, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 03.02.94 р.	909
<i>Додаток № 42.</i> Примірне положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов’язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру, затверджене наказом Міністра юстиції України від 04.01.98 р.	917
<i>Додаток № 43.</i> Лист Міністерства юстиції України “Про порядок вчинення нотаріальних дій, не передбачених законодавством України” від 28.02.94 р.	919

Додаток № 44. Лист Міністерства юстиції України “Щодо державної реєстрації суб’єктів підприємництва” від 24.05.2000 р.	920
Додаток № 45. Порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15.06.94 р.	921
Додаток № 46. Декрет Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 21.01.93 р.	928
Додаток № 47. Положення про Єдиний реєстр доручень, посвід- чених у нотаріальному порядку, затверджене наказом Міністра юстиції України від 29.05.99 р.	942
Додаток № 48. Порядок посвідчення договорів відчуження земельних ділянок, затверджений наказом Мін’юсту України та Держкомзему України від 06.06.96 р.	945
Додаток № 49. Інструкція про порядок реєстрації застав рухомого майна в Державному реєстрі застав рухомого майна, затверджена наказом Міністра юстиції України від 26.02.99 р.	953
Додаток № 50. Порядок ведення Державного реєстру застав рухомого майна, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.07.98 р.	968

ISBN 966-539-310-3

9 789665 393108 >

НБ ПНУС

640679

Навчальне видання

**ФУРСА Світлана Ярославівна
ФУРСА Євгеній Іванович**

**НОТАРІАТ В УКРАЇНІ
Теорія і практика**

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Відповідальна за випуск І. Бойченко

Підписано до друку 07.05.2001. Формат 84x108/32.
Папір друк. Гарнітура "Times". Друк високий.
Умовн.-друк. арк. 51,24. Зам. 1-289.

«А.С.К.» 04112, Київ-112, вул. Шамрила, 26.
Свідцтво серія ДК № 66 від 29.05.2000 р.

Головне підприємство
республіканського виробничого об'єднання "Поліграфкнига",
03057, Київ-57, вул. Довженка, 3.